

ئىنسكلوبىدىيا

منتدى إقرأ الثقافي

www.iqra.ahlamontada.com

پارەزگەھا دھوکە

insiklobîdya parêzgeha duhokê

بۆدابه زاندى جۆرهها كتيب: سەردانى: (مُنْتَدَى إِقْرَأَ الثَّقَافِي)

لتحميل أنواع الكتب راجع: (مُنْتَدَى إِقْرَأَ الثَّقَافِي)

براي دائلود كتايهاي مختلف مراجعه: (منتدى اقرأ الثقافى)

www.iqra.ahlamontada.com

www.iqra.ahlamontada.com

للكتب (كوردى , عربى , فارسى)

ئىنسكلۇپىدىيا پارىزگەھا دھۆكە

سەرنقىسەر و سەرىپەرىشتە گىشتە

موسەدەق تۇقە

ھارىكارە سەرنقىسەرە
خالد سالىح

بەرگى ھەشتى

باژىر و گوندىن پارىزگەھا دھۆكە

۱۴۳۹ مىش

۲۷۱۷ كى

۲۰۱۷ ز

ناقەرۆك

- قەزا نامىدىن ۹
- سەنتەرى قەزا نامىدىن و گوندىن سەرۋە كۆقان ئىحسان ياسين ۱۲
- ناحيا سەرسىنكى كۆقان ئىحسان ياسين ۴۴
- (۱) گوندىن دانگا چيائىن گارەي يىن سەر ب ناحيا سەرسىنكىقە كۆقان ئىحسان ۵۱
- (۲) پىشكەكا دى ژ گوندىن ناحيا سەرسىنكى جەمىل محەمەد شىلازى ۶۹
- ناحيا شىلازى ھېرش كەمال رىكانى ۹۰
- ناحيا كانى ماسى زىنار تۇقى ۲۰۶
- ناحيا دېرەلۆك سەردار ھىتونى ۲۷۶
- ناحيا بامەرنى و گوندىن ب سەرۋە كارزان محەمەد حسىن بامەرنى ۳۴۲
- ناحيا چەمانكى كۆقان ئىحسان ياسين ۳۷۴
- قەزا سىمىلى ۴۱۱
- بازىرى سىمىلى شەوكەت ناھا شاھىن ۴۱۴
- ناحيا باتىلى (سلىقناھىيى) ئىدرىس جەسەن ئاسھى ۴۵۰
- ناحيا فەيدىن موسەدەق تۇقى - خالد سالىح ۵۴۶

قهزا ئامېديئى

سەنتەرى قەزا ئامىدىيى و گوندىن سەر قە

كۆفان نىھان ياسىن

بەروپىلىق قەزا ئامىدىيى (۲۷۲۳،۷ كم) كو رىزا (۲۹٪) ژ ئەردى پارىزگەھى يىكەئىنىت، ناحىيا دىرەلۆكى ژ ھەمى ناحىين وى مەرتىرە، رىزا (۳۵،۱٪) ژ ئەردى قەزايى قەدگىت^(۱)، ئامىدىيى (۱۰۰م) ل سەر ئاستى دەرياي بلندە، (۱) ناحىيە سەر ب قى قەزايى قەنە، ئەو ژى (دىرەلۆكى، سەرسىكى، چەمانكى، بامەرنى، كانىماسى، شىئالادىي كو ناحىيەكا نوى بە ل رۇزا (۲۰۱۳/۷/۷) بىرارا ناحىيوونا وى دەرکەتتە، (۳۲۹) گوندىن سەر ب قەزايى قە، (۱۳۳) گوند ژ وان د ئافاكىرنە، (۱۹۳) گوند بەرداينە، (۲۴۵) گوندىن وى رىك دگەھىتى، (۸۱) گوندا رىك ناگەھىتى، (۱۰۹) مزگەفت ھەتا نھا يىن لى ھاتىنە ئافاكرى، (۴۴) دىر دىئاف قەزايى دا ھەنە، (۲۱) بىنگەھىن ساخلىمىن لى ھەنە^(۲).

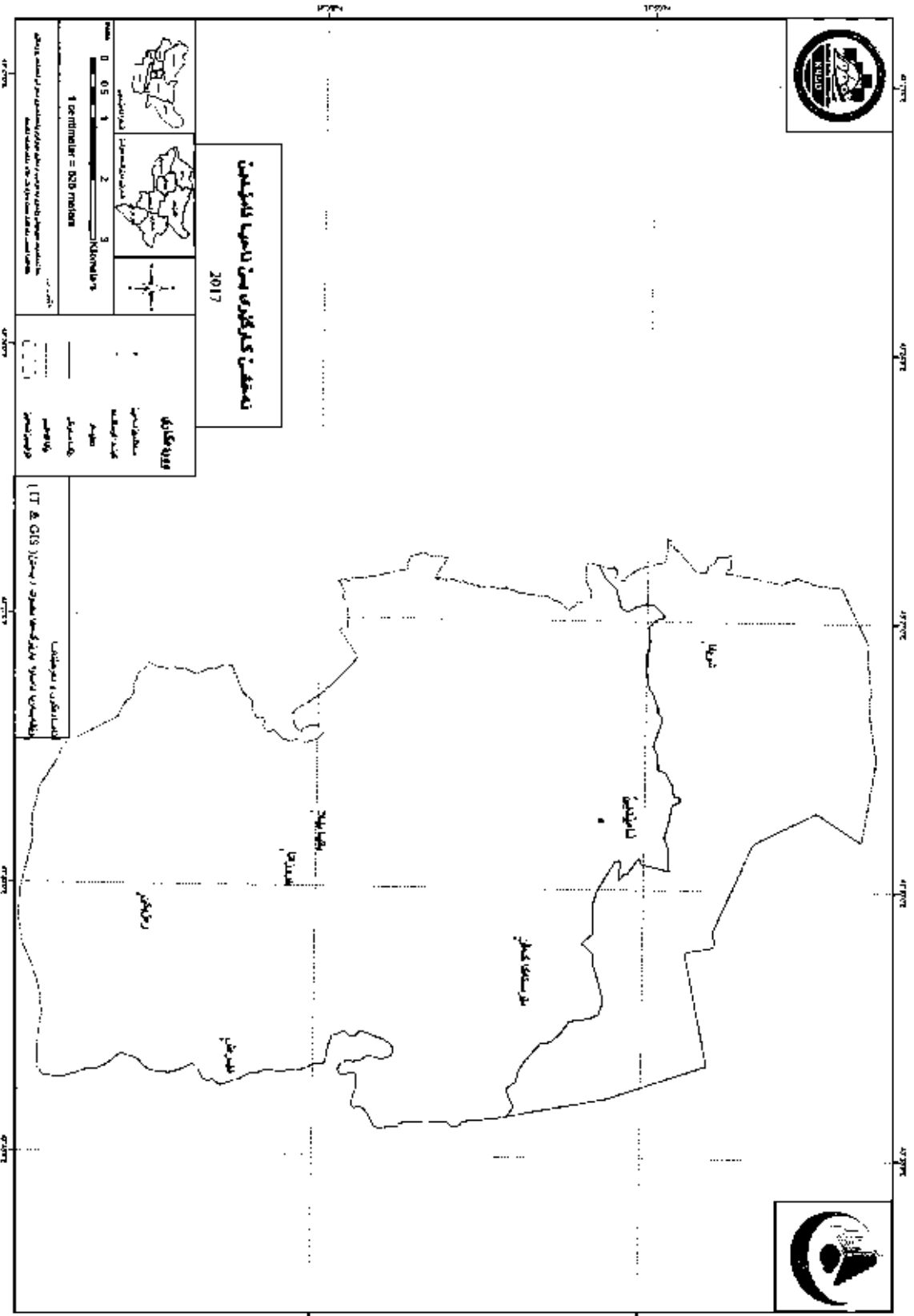
دىرۇكا ئامىدىيى

دىرۇكا قى باژىرى گەلەك يا كەفن و بەرفرەھ، لەوما دى بزاقتى كەين ب كورتى ل سەر چەند تىشتا ب راوھىستىن، نەخاسمە ئەو تىشتىن ل بەرچاق، تىشتى پىر ئەم پويىتەي پىن دكەين، دى لايى رىقەبىرنى

جۇگرافىيا ئامىدىيى

قەزا ئامىدىيى دكەقىنە ناقتىرا خىچا درىزاھىيى (۴۳،۴ نىمە) بۇ رەخى رۇژھەلاتى و (۴۴،۱ نىمە) ھەر ژ رەخى رۇژھەلاتىقە، خىچا ئىكى د رەخى رۇژھەلاتى قەزايى را د بوورىت، نىزىكى رەخى رۇژئاقايى گوندىيى دوكرى، بەلى خىچا دوپىن د رەخى ژوورىيى رۇژھەلاتى قەزايى را دبوورىت، نىزىكى رۇژھەلاتى گوندىيى مىزى ل سەر رووبارى (رووىيى شىن)^(۳).

ئامىدىيى دكەقىنە داويبا سنوورىن ژوورىيى عىراقى، ژوورىيى رۇژئاقايى ھەرىما كوردىستانى، دكەقىنە پىشكا ژوورى و ژوورىيى رۇژھەلاتى پارىزگەھا دھۆكى، رووبارى (رووىيى شىن) دىبىتە سنوورى وى يىن خۇرىستى دگەل پارىزگەھا ھەولتېرى، ژلايى رۇژئاقاي قە رووبارى (خابىرى) ژ زاخۇ جۇدا دكەت، ژلايى ژىرىقە سنوورىن وى دگەل قەزا شىخانن، ژلايى ژىرىيى رۇژھەلاتىقە ھەقسىنوورە دگەل قەزا ئاكرى، ژلايى ژىرىيى رۇژئاقاي قە سنوورىن وى دگەل قەزا دھۆكىنە، ژ ھەمى رەخاقە سنوورىن ئامىدىيى دىنە (۳۳۵ كم)، سنوورى ژ ھەمىيا درىزىر دگەل كوردىستانا تركىيايە، كو نىزىكى (۳۰٪) ژ سنوورىن قى قەزايى دگەل دايە^(۴).

2017-يىلى كاراكورىم ئامبىيەسىنىڭ رايونىنىڭ ھەممەتىنىڭ ۱:۱۰۰،۰۰۰ نىسبەتىدە تەييارلانغان خارىتىسى

سەر ئامىدىي بوو^(۱). د كىتبا (معجم البلدان) يا (ياقوتى حەمەوى) ئاقتى ئامىدىي ب ئاقتى (عمادەدىنى زەنكىشە) كرىدايە، كو دىئىزىت وى ل سەر كەلا (ئاشەبى) ئەو بائىرە ئاقتى، كو ژ كەلايىن مەزىن و ئاسى بوو^(۷). بەلى ئەف بۇچوونە كەلەك يا لاوازە، ژەركو هزاران سالا بەرى عىمادەدىنى زەنكى ئاقتى ئامىدىي ھەبوو.

ل دووڧ ئاخىتىنىن (شەرەفخانى بدلىسى) مىرگەھابەھىدىنان ل دەستىنكا سەدسالىيا ھەشتىن مەشەختى چىبوو، ھەتا ئاقتى سەدسالىيا ھەژدە زايىنى قەكىشايە، قى مىرگەھى نىزىكى شەش سەدسالى و نىقا دەستەلاتدارى كرىيە^(۸).

ل دووڧ ئاخىتىنىن (رىچ) ل سالا (۱۸۲۰) ئى و ئاخىتىنىن (دىقىد د. بس ھىلل) ل سالا (۱۸۲۶) ئى، ل ئامىدىي دوسەد مالىباتىن جوھىيا ھەبوون، زىدەبارى هزار مالىن موسلمانان، خەلكى وى يى موسلمان ھەشت هزار كەس بوون^(۹). ژەر روودانىن ل دەقەرئ

ل ئامىدىي بىت، زىدەبارى وان گوندا ئەوئىن دكەقنە دناڧ سىنوورئىن سەنتەرئ قەزائىن دا.

ئامىدىي پايتەختى مىرگەھابەھىدىنا بوو، بائىرەكى جوانى كەقنى خىشكۆكە، ل سەر كەقەرەكى ھاتىيە ئاقتى، بلنداھىيا وى دناقتى (۳۰۰۰ ۴۰۰ م) ژ ئاستى ئەردى، ل ھەمى رەخىن وى رۇژھەلات تىنەبىت باغىن داروبارانە، جەئى وى تىرا پىنچ هزار خانىيان دكەت، دو دەرگەھىن كەقن يىن ھەين، يى رۇژھەلاتى دىئىزى دەرگەھى (زىبارئ) يى رۇژئاقتى دىئىزى (دەرگەھى سەقافا)، ل سەر دەرگەھى شىكلىن دو گىانەوھرا ھەنە كو تىشتى ھەكى وان نىنە، زىدەبارى چەند نەخىشەن ئىسلامى^(۵).

ژىدەرىن دىرۇكى ژ سەردەمى ئاشوورىانقە ئامازە ب دىرۇكا ئامىدىي كرىيە، لى ئەو ب خۇ دىرۇكا وى ھىژ كەقنترە، ل سەردەمى (شەمشى ئەدەدى پىنچىن-۸۲۳ ۸۱۰ پ.زائ و نقىسىنىن ئەدەد نەرارىن سىن) و ل سەردەمى بابلىن نوو ئاقتى (ئامات) ل

ئامىدى

قائىمەقامى ئامىدىي، يونس سەبعاوى، مۇتەصەرفى مۇوسىلى تەحسىن ئەلى پىكدهات، ئەو چوونە سەرى ئامىدىي، ژاين ئامىرى كەمپا (خىقەتگەھا) بەرىتانى كاپتن (Cottingham) داخازكرى بوون، دەمى شاند برىك دچوون سەرا ھندەك گوندېن بچوبك يىن ئاشوورپا دا، ھەر ئىك ژ (مەتران سەركىس و مەلك خوشابە) بخىرھاتا وان كر، شاند پىشتى سى دەمژمىرا ب سواریا دەوارا گەھشەتە كەمپا لەشكەرى بەرىتانى، سەرۇكى كەمپى (كوتنگەھا) ژ پىش وانمە ھات، ھژمارەكا ئەفسەرىن بەرىتانى دگەل دا بوون، لەشكەرى كەمپى ھەمى ئاشوورى بوون، ل سەر ھەردو لاپىن رىكى خۇ رىز كرىوو، دا سلافا لەشكەرى بەن.

دەرىزە دەستودانى ساخلىمىن ل قەزا ئامىدىي بەرىسى راگەھاندنا شاندى دىزىت، ژ وئ راپۇرتى ديار دىت ئەقا دكتور (پترس سمجىرى) نوژداری مەلبەندى بى قەزا ئامىدىي پىشكىش كرى، ئىشا مەلاريا ل قەزايى يا بەرەلاقە، چەندە ئەگەرەك ل پىشت بەلاقبونا قى ئىشنى يىن ھەين، ئەو ژى، چاندنا بىرنجى يە كو گەلەكا بەرەلاقە و ئافا گوندا يا زىدەيە، جۆك ناھىنە پاقزىكرن و سەخىبىركىن، پويىتە ژى ب پاقزىن ناھىتەدان.

د راپۇرتى دا ھاتىيە كو ئىشا خلتى فرەنگى (زەرى) ل ھندەك دەقەرىن قەزايى يا بەرەلاقە، دىسان ھندەك ئىشنى چاڧا ھەكى كۆلبوونا بەردا چاڧا و تەراخواما ل گەلەك گوند و ناحىيىن قەزايى دەلاقن.

ل سەر پىتقىيىن قەزايى ژ لايى ساخلىمىن قە، د راپۇرتى دا ھاتىيە، قەزايى پىتقى ب تەخوشخانەكى ھەيە، چارەكا دى بنگەھى ساخلىمىن ل بەروارى ژىرى بەھىتە قەكرن، قەكرنا بنگەھى ساخلىمىن ل ئەردەنا بۆ چارەسەركرنا سەيرانىيا، بنگەھىن ساخلىمىن ل گوندىن كانىماسى و بىبو بەھىتە ئاڧاكرن^[۱]، ھەژە ل قىزى بىژىن ھەنا سالا ۱۹۴۵ تىن بنگەھەكى ساخلىمىن ل ئامىدىي ھەبوو، ديارە ئاڧاھىيى بنگەھى نە ل ئاستىن پىتقى بوويە، ئەوما دەمى ل

چىبووين، سالا (۱۸۸۱) ئى ھژمارا جوھىن ئامىدىي بىننى (۵۰) مالىبات مان، سالا (۱۸۸۸) ئى ھژمارا جوھىيا ل ئامىدىي (۱۶۰۰) كەس بوون، ل دووڧ راپۇرتەكا سالا (۱۹۱۶) ئى ھژمارا جوھىيا ل ئامىدىي بىننى (۸۱۲) كەس بوون، بەلى سالا (۱۹۴۵) ئى بىننى (۴۰۰) جوھى ل ئامىدىي مابوون^[۱].

عەلى سەيدووى گەورانى سالۇخا ئامىدىي ب قى رەنگ كرىيە: پىشتى ئەم ژ مۇوسىلى بەر ب رەخى ژوورپە چووين، ۱۶۰۱ كم) مە بىرن، مە باژىرى ئامىدىي دىت، ھەكى كەلەپەكا ئاسى بوو، پىشكەكە ژ زنجىرا جىايى مەتىنى، ھەر چار رەخىن وئ دۆلن، ھەكى چىايەكى سەرىخۆيە.

ژ لايى رۇژئاڧايمە ئەم چووينە دناڧ باژىرى دا، ئەم چووينە دەڧ شوپرەھى باژىرى، پاشى بىركا دەرگەھەكى ئەم چووينە دناڧ باژىرى دا، وى دەرگەھى نەخىشنى فارسى ل سەربوون، پاشى ئەم چووينە مالا قائىمەقامى، مالا وئ د ئىك ژ ئاڧاھىيىن مېرگەھا بەھدىناڧە بوو^[۱].

شاندىكى مەلىكى سەركىشيا (۱۰ھەسى عەبدولئىلاھا) ل رۇزا (۱۹۳۹/۷/۱۹) ئى سەر باژىركى ئامىدىي دا، ھوسا سالۇخا وئ دكەن، مەلبەندى قەزا ئامىدىي ل دانسالن ھاقىنى دچىتە ھاقىنگەھا سىلاڧى، خەلك دناڧ باغىن خۇ دا كەپرا دروست دكەن، ل گوندى سىلاڧى سى ئوتىل بۆ سەيرانىيا ھاتىنە ئاڧاكرن، ئامىدىي ب شوپورنى كەڧن يا زەنگىنە، ژ وانا سەرا و مزگەفت، ھندەك نەخىش و شىكلىن مارا ل سەر ھندەك دىوارا ھەنە، ديارە پروژى بەلاقكرنا ئاڧا قەخوارنى ل سەر ۋەلاتىيا تمام بوويە، پروژى كارەبى چ نەمابە دى ھىتە ب داوى لىنان، ستونىن كارەبى ئسەر جادا د چوكلاندى بوون و چ نەما بوو دا ب داوى ھىتە.

شاندىكى مەلەكى ژ ۋەسى و ھەر ئىك ژ (نورى سەئىدى، رەشىد عالى گىلانى، مەلود مخلص، عومەر نزمى، ۋەزىرى ئابوورى و رىك و پرا ل وى ۋەختى، د فائق شاكىر، سەرۇكى ساخلىمىن لىوا مۇوسىلى و مۇتەصەرفى كەركۆكى ل سالا (۱۹۴۰) ئى،

شۈينوارىن ئامىدىي

كۆمەكا جەين شۈينوارى لىقى باژىرى ھەنە، ژ وان:

دەرگەھى سەقافا:

دېئىزىن دەرگەھى بەھدىنا و دەرگەھى سېنەي و دەرگەھى مووسلى، كۆمەكا نەخشىن كەفن ىن ل سەر ھەين، بەلى دەمى نوپزەنكرن كەلەك ژوان نەخشا نەماينە، ھندەك ىن سەردەمى ئىسلامى نە و ھندەك ژى كەفتىن مينا شكلى رۇژى و گۇلا لوتس، دىسان دو ئەژدەھاكا يا خۇ تىكئالاندى و دىقەكا سەرىن وان دا شكلى رۇژى ىن ھەي.

دەرگەھى زىبار:

دكەفتە رەخى رۇژەلاتى ئامىدىن، بەلى ل سالا (۱۹۳۸)ئى دەمى جاددە گەھاندە ئامىدىن، نەو دەرگەھە ھاتە ھەرفاندن، دەرگەھى وئ ىن دارى

تېرمەھا ۱۹۴۵ ئى ۋەزىرى كاروبارىن جفاكىتن عىراقى سەرەدانا لىوا مووسل و دەقەرىن سەرب وئ قە كرى برىرادىيە نەخوشخانەك ل ئامىدىن ىنتە ئافاكرن^(۱۳)، ل مەھا تەباخا ۱۹۴۵ ئى سەرتىككىمكرنەكا نەپەنى بۇ ئافاكرنا نەخوشخانا ئامىدىن و خانىەكى بۇ نوژدارى ژ لايىن (منطقة الاشغال الشمالية) قە ھاتىيە راگەھاندن^(۱۴)، ھەژيە بىژىن د وى دەمىدا رووبەرى ۱۹۹۴۸م ژ عەردى حكومەتن بۇ ئافاكرنا ئاقاھىن سەرايا حكومەتن (قائىمەقامىن) ھاتبوونە تەرخانكرن و پىشتى ئاقاھى ب داوى ھاتى، برىار ھاتەدان ىن ماىى ژ وى عەردى بۇ ئافاكرنا نەخوشخانى و خانىن نوژدارى ىننەتەرخانكرن، ل مەھا چرىا ئىككىن ۱۹۴۵ ئى مونتەسەرفىيا مووسلى ب نقىسارەكن ژ ۋەزارەتا كاروبارىن جفاكى خواستىيە دەست ب ئافاكرنى ىنتەكرن، ھىژ ۋەرزى بارانان دەسپىنەكرى و ۋەزارەتا ناقبرى ژى رەزامەندى ل سەر خەرجكرنا وى پارەي دايە^(۱۵).

دەرگەھى سەقافا

منارا مزگەفتا ئامىدىيى يا كەفن

حكەم ل ئامىدىيى كرى، كول سالا (۵۴۸مش/۱۱۵۳ز) ئى
ئەف مېنبەرە ھاتىبە چىكىرن^(۱۷).

گۆرستانا مىرا:

ئەو ژى دكەفتىنە دناف ئامىدىيى دا، ژ چەند
كۆمبەتا پىكىدھىن، يا كەفن يا سۆلتان حسىنى
يە، يا دووئى ژى يا رەوشەن خاتوونى يە، دىسان كافلىن
ئىكا دى ژى دپارن^(۱۸).

پەيكەرىن دەرگەھى ئامىدىيى:

ئەف پەيكەرە دكەفتە دەف دەرگەھى رۇژئاقايى،
سىن پەيكەرنىن د كەفرى را ھاتىنە كۆلان، ھەر
ئىك يىن ب دەستودانەكى يە، بەلىن دو ژ وان ھىشتا
رەوشا وان يا باشە، چەكىن د لەپىن وان دا، ل دووئ
ژىدەرىن دىرۆكى بۇ سەردەمىن (فرتيا- ئەشكانىيا)

ژى كو ئەنتىكەكا دارى بوو بۇ مۇزەخانا بەغدا ھاتە
فەگۇھاستىن. چەند نقىس ل سەر دەرگەھى وئ
ھەبوون، بەھسى ناقى (ئۆسمان بەگى) ھاتىبوو
كرن، كول سەردەمىن وئ ھاتىبوو نووژەنكرن، بەلىن ل
سەردەمىن ئۆسمانىيا سى (ئۆسمان بەگا) حكەم يىن
كرى، يا ديار نىنە لسەردەمىن كىش ئۆسمانى ھاتىبە
نويزەنكرن. بەلىن نھا چ ژى نەمايە.

كۆرا سىرىچى:

ئەو ژى ل نىزىكى دەرگەھى سەققايە، ل
سەردەمىن مىرگەھا بەھدىنا وەكى عىبارا ناقى
ھاتىبە بكارئىنان، بەلىن بەرى ئىسلامى وەكى
پەرسىگەھەگا زەردەشتىيا ھاتىبە بكارئىنان، جوگا
ئاقى و ناوسك و بنىاتى بۇرجا دناف دا دەئىنە دىتن،
سىرىچ (صھرىچ) بەرەبى جھى عىباركرنا ئاقىبە.

ئىچ قەلا:

ھەر چەندە نەمايە، بەلىن وەكى ديار لسەردەمىن
مىرى كۆرە ھاتىبە ئاقاكرن، رامانا ناقى (ئىچ قەلا)
كەلا ناقىخۇبە، ل رۇژا (۱۹۵۲/۱۲/۲۲) ئ وەكى شۆبىنوار
ھاتىبە راگەھاندن، بەلىن د سالىن شىنستان و وئقە
دا ئەو جھ ھاتىبە وئرانكرن وئاقاھىنن نوى لسەر
ھاتىنە ئاقاكرن، دىرژىيا ھەر رەخەكى ئاقاھى (۸۰م) ئ
بوون، بىرەكا ناقى و تونىلەكا فەشارتى ھەبوون^(۱۹).

مزگەفتا ئامىدىيى يا كەفن:

دكەفتىنە دناف باژىرى ئامىدىيى دا، ژ سى ھۇلا
پىكىدھىن، ھەر ھۇلەكا وئ برىكا ھندەك دەرگەھىن
كشان دچىتە دناف ھۇلا دووئ دا، بەلىن ژ سالۇخەتىن
قى جھى ئەوە كو يا نزمە و مرؤف ب چەند پەيسكا
دچىتە خوارى، ل وەختىن خۇ مېنبەرەكا دارى يا
خشكۆك ل قى جھى ھەبوو، بەلىن بۇ مۇزەخانا
بەغدا ھاتىبە ھنارتن، نقىسىنەك ل سەر بوو،
بەھسى وئ قازى دكر ئەوئ ئەف مېنبەرە چىكرى،
بۇ سەردەمىن (حسامەددىن قراچە كورئ عەبدوللا)
دزقرىت، ئەوئ پىشتى كوشىتتا (عىمادەدىن زەنگى)

گۇرستانا مىرا

سەدسالىيا ئىككى بەرى زاينى ھەتا سەدسالىيا ئىككى زاينى ھاتىنە كۆلان.

• ژىلى چەند جھىن دى يىن شوينوارى كو نھا دەلىقە نىنە بەحسى ھەمىيا بگەين، تىن دى ئاقىن وان ئىنين، ئەو ژى؛ خواندنگەھا قوبەھان، خواندنگەھا مەلا يەحىيىن مزىرى، خواندنگەھا مورادخانى، پرا عىسى، پرا قوبا، پرا عەلىجانكا، ئارمى مىرگەھى، كەنىسا ئامىدىي، دەرگەھى رۇژئاقاي، جھى سەرايى، بەرى پىقازا، بەرى عوجا، تەكيا ئامىدىي، ئاشى عىسى، كانىيا لەولەبى، كانىيا سنجى، خانىن كتانى، بىرىن ئاقىن، سەرشوويا ئامىدىي، ژىلى خانىين كەلتۇرى ل ئامىدىي.

د شەش سەدسالى و نىقەن دەستەلاتارىيا مىرگەھا بەھدىناندا كۆمەكا مىرا حوكمدارى ل ئامىدىي كرىبە، بىن دى ئاقىن چەندا ژ وان ئىنين، ئەو ژى؛ مىر بەھئەددىن، مىر زەينەددىن، مىر ھەسەن بەھدىنى (سىقۇدىنى)، سولتان حسىننى ۋەلى، مىر بەھرام پاشايى مەزن، قوباد بەگى ئىككى، ئىسماعىل پاشايى مەزن، محەمەد تەيار پاشا، محەمەد سەئىد پاشا، ئىسماعىل پاشايى داوونى كو دىتە داوى مىرى حكم ل مىرگەھا بەھدىنا كرى^{۱۹۱}.

كۆمەكا شاعر و عاقلمەند و سترانبىژ ل ئامىدىي رابووينە، مىنا؛ ھەمىدى، محەمەد سەئىدى مىھرى (شاعر بوون)، عىسى دەلا (ئاقلمەند بوو)، ھەمكى توشى و يۇسۇف (سترانبىژ بوون)، د چەرخى بىستى

دا ھونەرمەندى بەرنىاس (تەحسىن تەھى) رۆلەكى مەزن د سترانا كوردى دا كىرايە.

كۆمەكا زانايىن بەركەتى يى ژ دەقەرا ئامىدىي رابووين و ل ئامىدىي بخۇ خاندىە، مىنا؛ ئەبو سەئودى ئامىدى، مەلا يەحىيىن مزىرى، مەلا رەسولى سىرچى، مەلا قاسمى مايى، سەيدايى مەجدوبى ئاكرەي، د سەدساليا بىستىدا ژى سەيدايى صادق بەھئەددىنى ئامىدى، تاهر رشدى، سالىح رشدى، د مەسعود كتانى و... د مەيدانا نقىسىنا كوردى دا بوو.

ژلايى كارگىزىقە ل سالا (۱۹۳۱) ئى قەزا ئامىدىي ژ سى ناحىيان، ناحيا ئامىدىي، نىروەرىكان و كانى ماسنى پىكەھات، سى دەقەر؛ بەروارى ژىرى، سىپنە و بەرىكارەي سەرب سەنتەرى ناحيا ئامىدىي بوون، كو ۱۷۰ گوند بوون مەزىننى وان (بامەرنى) ۲۲۰ خانى و بچووكترىنى وان گوندى (گەرەگۇ) بوو كو تىن شەش خانى بوو. ل دووق سەزىمىزىن سالا (۱۹۳۱) ئى خەلكى قەزا ئامىدىي (۴۲،۸۱۵) كەس بوو، (۳۰۰۰) ژ وان فەلە بوون،^(۲۰) خواندنگەھىن ئەھلى^(۲۱) ھەبوون.

دەرگەھى ئامىدىي

خواندنگەھا قوبەھان

- خەندان پاشا ل سالا (۱۸۶۴)^(۲۵) قائىمەقام بوو. دىبته قائىمەقامن ئىكىن يى ئامىدىي.
- عومەر ئەفەندى ل سالا (۱۸۷۷) قائىمەقام بوو.
- مستەفا ئەفەندى لسالا (۱۸۸۱) قائىمەقام بوو.
- ئوسمان نورى ئەفەندى لسالا (۱۸۹۲) قائىمەقام بوو.
- مستەفا سالم ئەفەندى لسالا (۱۸۹۴) قائىمەقام بوو.
- محەمد عومەر ئەفەندى لسالا (۱۸۹۸) قائىمەقام بوو.
- عەبدوللا پاشا لسالا (۱۸۹۹) قائىمەقام بوو.
- عەبدوللا پاشا لسالا (۱۹۱۰) قائىمەقام بوو.
- ئەحمەد تەوفىق ئەفەندى لسالا (۱۹۰۳) قائىمەقام بوو.

نەھ ژ وان يىن مەسىھىيا بوون، ھژمارا خویندكارىن وان (۱۶۰) بوون، (۱۱) خواندنگەھ ژى يىن موسلمانا بوون، ھژمارا خویندكارىن وان (۲۱۲) بوون^(۲۲).
 ل دووڤ سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ ئى ھژمارا خەلكىن باژىرى ئامىدىي ۵۷۰۱ كەس بوو^(۲۳). ل دووڤ سەرژمىرىيا تەخمىنىيا رىئەبەرىيا ئامارا پارىزگەھا دھۆكى بو سالا ۲۰۱۶ سەرژمىرىيا تەبايى خەلكىن قەزا ئامىدىي ۱۱۱۱۱۱ كەس بوو، ژ وانا ۷۹۲۲۳ كەس باژىرىنىش و ۳۹۸۸۳ كەس كوندنشىن، بەلن سەرژمىرىيا سەنتەرى ئامىدىي و كوندىن سەر بوئقە ۱۰۷۳۶ كەس بوو، ژ وانا ۷۳۹۶ كەس باژىرى و ۳۳۴۰ كەس كوندنشىن بوون^(۲۴).

قائىمەقامىن ئامىدىي

ھەر ژ دانانا قائىمەقاميا قەزا ئامىدىي (۱۸۶۲ز) ئى، چەند قائىمەقام ژ سەردەمى ئوسمانىيا ھەتا نوکە قائىمەقامىن ئامىدىي بوون، ئەو ژى:

- شىكرى ئەفەندى لىسالا (۱۹۰۵) قائىمەقام بوو.
- عبدلكەرىم ئەفەندى لىسالا (۱۹۰۷) قائىمەقام بوو.
- ئەحمەد ئەوفىق ئەفەندى لىسالا (۱۹۰۸) قائىمەقام بوو.
- عەلى قەھمى ئەفەندى ۱۹۱۲ لىسالا ۱۹۱۲ قائىمەقام بوو.^(۱۶۱)
- ژىسالا (۱۹۰۷-۱۹۱۱) عەلى قەھمى ئەفەندى قائىمەقام بوو.
- ژىسالا (۱۹۱۲-۱۹۱۵) ئى عەبدورەحمان ئال شەرىف بەگ قائىمەقام ئامىدىي بوو.
- ژىسالا (۱۹۱۵-۱۹۱۹) ئى ضياء بەگ ئىستانبولى قائىمەقام ئامىدىي بوو.
- ژىكائىنا بېچويكا سالا (۱۹۱۹) ئى ھەتا ھەيفا ئادارنى (عەبدولەتىف ئاغا) حاكىمى گىشىنى بىن ئامىدىي بوو، ژىلايى ئوسمانىيا قەھەتتە دەستىنىشانكىن، ھەردە ۋى ۋەختى دا (حەجى شەعبان ئامىدىي) سەرۋەكىن باژىرقانىي بوو.
- لىسالا سالا (۱۹۲۲) ئى عەبدولھەمىد عەبدولمەجىد صرصر ژىلايى حكۇمەتتا عىراقىقۇھ ۋەكى قائىمەقام ئامىدىي ھاتە دانان.
- لىسالا (۱۹۲۹-۱۹۳۳) ئى ماجىد بەگ قائىمەقام ئامىدىي بوو.^(۱۶۲)
- لىسالا (۱۹۳۳) ئى سەيد خىزى نورى قازىن ئامىدىي بوو، ئەو بىخۇ خەلكنى مووسلىن بوو، خىزىماتى دگەل مالا مەلا بەھىيانى مېزىرى ھەبوو.
- لىسالا (۱۹۳۴) ئى ھەتا گۆلانا (۱۹۳۵) ئى صالح زەكى ساحبقىزان قائىمەقام ئامىدىي بوو، ئاقبىرى خەلكنى جەلەبچە بوو، دايكېمىوويىن سالا (۱۸۸۱) ئى بوو، سالا (۱۹۴۴) ۋەغەر كرىيە.
- سالا (۱۹۳۷-۱۹۳۸) ئى يونس عەبدوللا (زى كىل) قائىمەقام بوو، سەردەمى ۋى جاددە ژى سىلاقىن گەھىشتە ئامىدىي.
- سالا (۱۹۳۹-۱۹۴۲) ئى سەيد عەبدولقادر بەرزىنجى
- قائىمەقام بوو.
- سالا (۱۹۴۳-۱۹۴۶) ئى جەلال صائىب بابىن ھۈنەرماندا (شەمال صائىبى) قائىمەقام بوو.
- سالا (۱۹۴۶-۱۹۵۲) ئى حاجى رەئوف كەركۈكى قائىمەقامى قەزايى بوو.
- لىسالا (۱۹۵۲-۱۹۵۳) شاكىر فەتاح قائىمەقامى قەزايى بوو، ۋى ۋەختى يانا قەرمانبەرا لىسالا ئامىدىي ھاتە دانان.
- سالا (۱۹۵۳) حىسامەددىن ئەلئومەرى خەلكنى مووسلىن، قائىمەقامى ئامىدىي بوو.
- سالا (۱۹۵۳-۱۹۵۴) ئى عەقىد مەھمەد پاشا خەلكنى سىلمانىي بوو، قائىمەقام بوو.
- ژىھاقىنا سالا (۱۹۵۴) ئى ھەتا بەھارا سالا (۱۹۵۶) ئى صىحى عەلى يونس قائىمەقامى قەزايى بوو.
- ژىبھارا (۱۹۵۶) ئى ھەتا بەھارا (۱۹۵۷) ئى مەھمەد سەئىد ئىبراھىم قائىمەقام بوو، عەلى موستەفا لىسالا (۱۹۵۷) ئى بۇ قائىمەقام.
- لىسالا (۱۹۵۹) ئى جەلال خورشىد خوشناو قائىمەقامى قەزايى بوو.
- سالا (۱۹۶۱) عەلى ئەحمەد ئالى قائىمەقامى قەزايى بوو.
- سالا (۱۹۶۳) ئى ئەكرەم عەلى غالىب قائىمەقامى قەزايى بوو.
- لىسالا (۱۹۶۵) ئى جاسىم مەھمەد عتام قائىمەقامى قەزا ئامىدىي بوو.
- لىسالا (۱۹۶۶-۱۹۶۷) ئى روىتان جاف قائىمەقام بوو.
- لىسالا (۱۹۶۸) ئى ھەتا خىزىرانا سالا (۱۹۶۹) ئى عەگىد سەدىق ئامىدىي قائىمەقامى قەزا ئامىدىي بوو، ئەفە يەكەمىن قائىمەقامى ئامىدىي كۈنەو بىخۇ خەلكنى ئامىدىي بىت، پاشىتر بوويە يەكەم پارىزگارى دھۆكى.
- ژىخىزىرانا (۱۹۶۹) ئى ھەتا بەھارا (۱۹۷۰) ئى ئالىق صەبىرى^(۱۶۳)

قازىن ئامىدىي

ھەر ل سەردەمى ئوسمانىيا چەند كەس بووينە قازى، ئەمۇ ئى ل سالا (۱۸۹۲) ئى ئەحمەد ھەمدى ئەفەندى قازى بوو، ھەتا سالا (۱۸۹۴) ئى ھەر ئەو قازى بوو. بەلن ل سالا (۱۹۰۷-۱۸۹۴) ئى مستەفا ئەفەندى بو قازى، ل سالا (۱۹۱۲) ئى (ئەلى ھەيدەر ئەفەندى) بو قازىن ئامىدىي^{۱۳۱}.

موفتىين ئامىدىي

دىسان چەند كەس بووينە موفتىين ئامىدىي، ل سالا (۱۸۹۲) ئى ئەبىدوللا ئەفەندى موفتىين ئامىدىي بوو، بەلن ل سالا (-۱۸۹۴ ۱۹۰۷) ئى ئەسەد ئەفەندى و ل سالا (۱۹۱۲) ئى مەھمەد شىكرى ئەفەندى موفتىين ئامىدىي بوون^{۱۳۲}.

پىشتى حوكمىن مەركەزىين ئوسمانىيا قەگەرىي، ئامىدىي ھەر بىنھەككى سەر ب دەقەرەكىنە بوو. ل سالا (۱۸۴۲) ئى سەر ب مووسلى قەبوو، بەلن ل سالا (۱۸۴۹) ئى كەتە بن حوكمىن لىوا ھەكارىي يا سەر ب ويلايەتا وانىقە بوو. ل سالا (۱۸۹۰) ئى جارەكا دى ھاتە سەر ب مووسلىقە، بەلن پىشتى دو سالا ئانكو ل سالا (۱۸۹۲) ئى چوو سەر ب كەركۈكى قە، جارەكا دى ل سالا (۱۸۹۴) ئى چوو سەر ب مووسلى قە^{۱۳۳}.

خواندىنگە ھاسەرەتايائىكى ل رىكەفتى (۱۸۹۸) ئى ئى ھاتىيەدانان، ھندىكە خواندىنگە ھاسەرەتاييا كچانە ل سالا (-۱۹۳۶ ۱۹۳۷) ئى لىن ھاتىيەقەكرن و خواندىنگە ھاسەرەتايي ئاقىنجى ئى ل سالا خواندىن (-۱۹۵۴ ۱۹۵۵) ئى ل دووفا قەرمانا وىزارى يا رۇژا (۱۹۰۹/۹/۱۹۵۴) ئى ھاتىيەقەكرن بەلن پىشتى سالاكى ئانكو سالا (۱۹۵۵) ئى ھاتىيەگرتن، بەلن ل سالا (-۱۹۵۷ ۱۹۵۸) ئى سەر ر ئوو ھاتىيەقەكرن، ل سالا (-۱۹۵۹ ۱۹۶۰) ئى پۇلا چوارى ئەدەبى لى ھاتىيەقەكرن و ب قى چەندى بوويە دواناقىنجى^{۱۳۴}، ل سالا (۲۰۰۴) ئى بۇ جارا ئىكى پەيمانگە ھاسەرەتايي ل ئامىدىي ھاتىيە قەكرن، ل دەستپىكى دو پىشك ھەبوون، ئەو ئى (كومپىوتەر و رىقەبىرن) نھا يا بوويە پىنچ پىشك، ل سالا ۲۰۱۷

- ژ گولانا (۱۹۷۰) ئى - كاتىنا سالا (۱۹۷۰) ئى ئەحمەد مستەفا سەعدى، سالا (۲۰۰۴) ئى ل دھۆكىن و ھەركىيە.
- سالا (۱۹۷۱-۱۹۷۴) ئى ئەحمەد شالى كو خەلكىن باژىرى سىلېمانىي بوو، ئاقىرى ل سالا (۱۹۷۹) ئى ل بەغدا و ھەركىيە.
- ژ بەھارا (۱۹۷۴) ئى ھەتا شىكەستنا شۆپىشنى (مەكى تەيب ئامىدى) قائىمەقام بوو، كو ژلاين شۆپىشنى قە ھاتىبوو دانان.
- ژ نىسانا (۱۹۷۵) ئى ھەتا ھەيىقا تەباخى (ياسىن ئەبىدولئەھاب ئاكەرىي)^{۱۳۵}.
- تەباخا (۱۹۷۵) ئى - زىقستانا (۱۹۷۶) ئى ئەقىد ئىريا بەعقوب ئىريا ئىارى.
- سالا (۱۹۷۶-۱۹۸۰) ئى حىكەت حاجى سەلىم ئەترۇشى.
- سالا (-۱۹۸۰ ۱۹۸۵) ئى جەلال ئەبىدوللا تائى.
- ل سالا (۱۹۸۷) ئى جاسم ھەموود ھەسوون.
- ژ دەستپىكا سالا (۱۹۸۸) ئى ھەتا نىسانا وئى سالى (شەفىق ئەحمەد سادىق زاخۇيى)، ئاقىرى سالا (۲۰۰۲) ئى ل زاخۇ و ھەركىيە.
- سالا (۱۹۸۸) ئى - پايىزا (۱۹۹۱) ئى كامىل حىسەن كەلەمىرد قائىمەقام بوو.
- ژ كانوينا ئىكى يا سالا (۱۹۹۲) ئى ھەتا سالا (۱۹۹۴) ئى ئەبىدولئەھمىد خەلىل ھەسەن.
- ژ خىزىرانا سالا (۱۹۹۵) ئى ھەتا سالا (۲۰۰۳) ئى بۇتان مەسەن ئامىدى.
- ژ (۲۰۰۳/۱۲/۱۳) ئى ھەتا (۲۰۰۵/۵/۱۷) ئى سىلېمان كامىل ئامىدى.
- ژ خىزىرانا (۲۰۰۵) ئى ھەتا (۲۰۰۹) ئى مازىن مەھمەد سەئىد بەلو^{۱۳۶}.
- سالا (۲۰۱۲) ئى ھەتا (۲۰۱۶) حىسەن خالىد سەئىد.
- ل ۲۰۱۶/۲/۱۴ ئى سەمەئىل مستەفا رەشىد دەست بىكارى كىرە.

قدكا، بىنەمالا رەشىن، بىنەمالا ھەجى ھوسەينى،
 بىنەمالا شاۋەلى، بىنەمالا قىزى، بىنەمالا صامما، بىنەمالا
 صافىراين، بىنەمالا بەس شەرىفا، بىنەمالا خەندى،
 بىنەمالا ئىسقىن ئوسمانى، بىنەمالا نالبەندى، بىنەمالا
 يووسقىن ھەسارنى-غىركان، بىنەمالا شاتران، بىنەمالا
 بەگان، بىنەمالا يووسقىن شەھىدى، بىنەمالا پاصوى،
 بىنەمالا بدلىسى، بىنەمالا خەج ۋەرىسان، بىنەمالا
 رەئىسى، بىنەمالا بىرسى بەگى، بىنەمالا سىيساننا،
 بىنەمالا كىتوى، بىنەمالا بەگىخاننى، بىنەمالا لاجىنى،
 بىنەمالا چۆلەي، بىنەمالا سىنبلن، بىنەمالا سەيد
 رەشىدى، بىنەمالا باسكان، بىنەمالا سەققانى، بىنەمالا
 كىلى، بىنەمالا ھەجى ئەھمەدى، بىنەمالا قىتى،
 بىنەمالا قادى، بىنەمالا شەرىى، بىنەمالا بەيازى، بىنەمالا
 شەكروفتەھا، بىنەمالا ياسىنى ھەدادى، بىنەمالا
 ياسى، بىنەمالا ھاجىلان، بىنەمالا ئەسكەندەرى، بىنەمالا
 غەبىشى، بىنەمالا ئەھمەد زىرەكى، بىنەمالا فەرمانى،

كولىزا پەرۋەردى يا سەرب زانكۇيا دھۆكۈن لى ھاتىھ
 قەكرن.

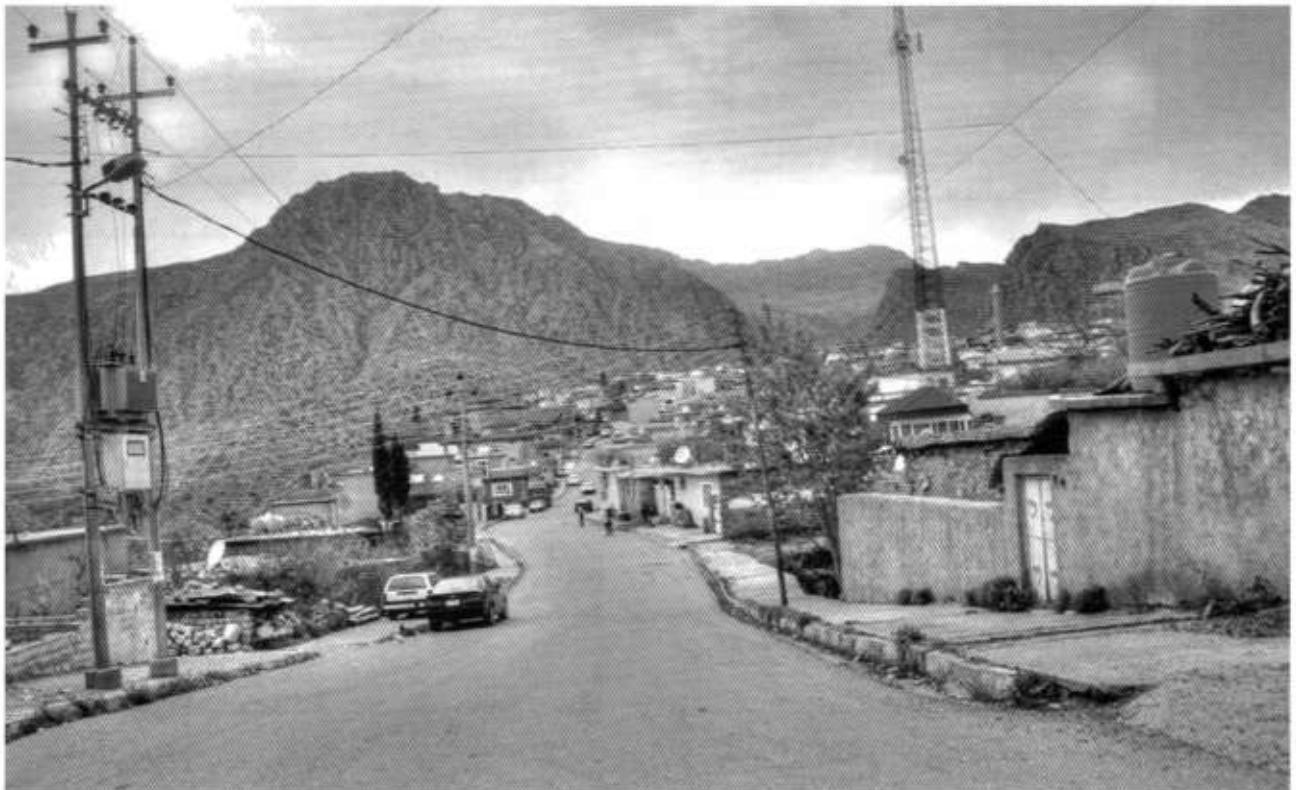
ئامبىدىن ژدو تاخىن كەقن پىكدەھىت، رەخىن ژوورى
 دىيژنى (سەردەبكى)، رەخىن ژىرى دىيژنى (مەيدان)،
 بەلىن نوگە تاخەكى نوى ل (كانىيا مالا) ئاقابوويە،
 دوو خواندنگەھىن بىنەرەتى و مزگەفتەك ل قى تاخى
 ھاتىپنە ئاقاكرن.

بىنەمالىن ئامبىدىي

پىدقە بزانىن كو ھىدەك بىنەمال خەلكى
 ئامبىدىن نە، بەلىن سەرب ھىدەك ئەشېرەتاقەنە،
 ۋەكى (ھەركى، زىبارى، مزوورى، بەروارى، رىكانى و
 گوندىن رەخۇدۇرا سەردەمەكى ھاتىپنە ئامبىدىن)،
 بىنەمالىن ئامبىدىا زى ئەقەنە:

بىنەمالا عىنىپەتا، بىنەمالا كتانى، بىنەمالا پاشا،
 بىنەمالا ھەدادى، بىنەمالا ئەھمەدى سىماھىلى، بىنەمالا

ئامبىدىن

بىنەمەلا بازىدان، بىنەمەلا شەرى، بىنەمەلا قەنتارى، بىنەمەلا شەكرى، بىنەمەلا نكلوى، بىنەمەلا نىعمانى، بىنەمەلا دىلوى، بىنەمەلا سىنەمنى، بىنەمەلا مامولان، بىنەمەلا غەفىرى، بىنەمەلا حسنى باپىرى، بىنەمەلا زاھرى، بىنەمەلا صادقى سلوى، بىنەمەلا رەمەزاتى شىلوکوى، بىنەمەلا شەھنازى، بىنەمەلا نەوروزى، بىنەمەلا كنجى، بىنەمەلا سەلوەتنى، بىنەمەلا سەعدىنى، بىنەمەلا موفتى، بىنەمەلا غەمەرا، بىنەمەلا كەمنى، بىنەمەلا ئەحمەدى، بىنەمەلا تاهرى، بىنەمەلا بادى، بىنەمەلا زەكيايى، بىنەمەلا مژدىنى، بىنەمەلا نىموى، بىنەمەلا حەجى شەعبانى، بىنەمەلا رابى، بىنەمەلا غەلامەي، بىنەمەلا ستىن (سەدى)، بىنەمەلا فرەنگىخاننى، بىنەمەلا ئىسماعىل مەحمودى، بىنەمەلا نەرغەمانا، بىنەمەلا غەلىن مەرىنى، بىنەمەلا زىندىنى، بىنەمەلا حەلەشلىن، بىنەمەلا گوگوى، بىنەمەلا مەلا زاھرى، بىنەمەلا غەبەرەشى، بىنەمەلا شەمسى، بىنەمەلا نەبى، بىنەمەلا گوندى، بىنەمەلا حەسنى خەجى، بىنەمەلا فەق مېساي، بىنەمەلا ئامبەدىنى، بىنەمەلا ياسىنى ھاجى، بىنەمەلا مستەفا ئەفەندى،

بىنەمەلا نىشەي، بىنەمەلا سوفىكى، بىنەمەلا ئەحمەد غەجەلى، بىنەمەلا فاتا خانى، بىنەمەلا سوفى حسىنى، بىنەمەلا مەھمەدى ئىتىم، بىنەمەلا ئىبراھىمى كورە، بىنەمەلا شىنى-كتانى، بىنەمەلا حەمى ئەسحەدى، بىنەمەلا حەجى حەسەننى رىبارى، بىنەمەلا سەيد بەكرى، بىنەمەلا كىتوى، بىنەمەلا غەزىزى موفتى، بىنەمەلا حىشى، بىنەمەلا نەعمى، بىنەمەلا دەشتانى، بىنەمەلا حەسەن ئەفەندى، بىنەمەلا تالۇسا، بىنەمەلا سەئىدى حەجى ئەمىن، بىنەمەلا خفتانى، بىنەمەلا حسين ئاغاي، بىنەمەلا صەفارى، بىنەمەلا شەرنەخىان، بىنەمەلا شىخى، بىنەمەلا حى شىخى، بىنەمەلا حەجى، بىنەمەلا سەلىمى غەزىزى، بىنەمەلا قاسى، بىنەمەلا كەمەرى، بىنەمەلا مېسى، بىنەمەلا مەھى، بىنەمەلا مەلاھىمى، بىنەمەلا حەجى حامدى، بىنەمەلا شابى، بىنەمەلا سىدان، بىنەمەلا ئەحمەدى بەرقەسرى، بىنەمەلا ئەمىن ئىنسى، بىنەمەلا مەھمىدى، بىنەمەلا حەجى خالىدى - چەلەبى، بىنەمەلا غەبى رەجەبى، بىنەمەلا قزى (۳۵).

ئامبىدى ل ساللا ۱۹۶۶

گوندېن نھا كەتپنە د ئاف سنوورى باژىرقانىيا ئامبىدى دا و بووینە ئاھىن باژىرى

دەشتا گارىتەى (مىكا)

ب ئاخەكى نووبى ئامبىدى دەنمەھزمارن،
سنوورېن وى ب فى رەنگى نە،
باكوورى، باژىرى ئامبىدى يە،
باشوورى، گوندېن ھەفندكا و پىرۇزانانە،
رۇھەلاتى، گوندېن سگىر و كانى،
رۇزئافىي، كۇمەلگەھا قەدشپىيە.

دو ئاف ل سەر فى جھى ھەنە، يى ئىكىن
مىركابە، ھەرۋەكى سالوۋخەكى مېرتبا ل سەر
وى ئەردى بوون، دېئىزى رى، كەسەك ژ ئەشپەرتا خۇ
فەدەر بىوو و ھاتىوو قىرى وەكى مېرتبا يان ژار ماىوو،
ھندەك كانىيىن كىم يىن ئافى لى ھەبوون، تىرا ھندى
دكر كو سىپىندار ل بەر شىن بىن،
ژىدەرى ئافى پىرۇزى سىتراتىجىي دېرەلۈكپىيە، ھەر
چەندە بەرى نھا ھندەك كانى ھەبوون.

د سالىن شىنستادا رىكا ئاخى با ترومبىلن
گەھشئىيە فى جھى، خەلكى بۇ مەرەمىن چاندنن
بكارىنىنا، بەلن ل سالا (۲۰۱۱) ئ خەلك ل فى جھى
جھوار بوو، كۇمەكا پىرۇزەيىن مەزىن لى ھاتنە ئاقاكرن،
مىنا، پەيمانگەھا تەكنىكى يا ئامبىدى، رىقەبەرىيا
پولىسىن ئامبىدى، رىقەبەرىيا كارەبا ئامبىدى،
رىقەبەرىيا چاقدىرىيا جفاكى
خواندنگەھا گوندى يا د مالىكىئە و ھەتا پۇلا
شەشنى بىنەرەتى يا ھەى، نھا پىرى ئىزىكى (۱۰۰)
مالباتا لى دىن^{۱۲۱}.

د دىرۇكا كەفن دا گوندەك ل قىرى ھەبوو، مىرقىاد
پاشا كۇرى حىسنى كۇرى بەھرام پاشاى (۱۲۱۸-
۱۲۱۹مىش/۱۸۰۳-۱۸۰۴ز) ئ مەيدانەكا ھويكرنا
شەرى و ھەقركى و قىرسىن ل فى جھى چىكرىوو،
ئەف جھى بەرتەنگ ب باشى ھاتىوو كەيسكرن،
دا ئەمىن خۇ فېردەكەن رىكىن دىرۇ تىرا بىشەقىن، ژ

چار پىشكا پىكدھات، ھەر پىشكەك ژ وان ژ چار بازنا
پىكدھات كو ل دۇر چاركوزىن دزقرن، بى كو ئەو
بازنە ژىكىكرن يان قىكىكەفن، چاركوزىيا ژ ئافدا رى
ژ تەقچكىن بەرى تراشتى ھاتىوونە دانان، جھەكى
ئايەت بۇ مىرى و حاشىھنا وى ھاتىوو چىكرن، دا
سەھكەنە وان بى ھەقركىن دكەن، دىزىيا وان بازنا
ئەمىن ھەر فېرسەك يان شەركەرەك دىرىت پىرى
(۵كم) بوو، بەلن يا ژ ھەمىا دوورتر ژ چاركوزىيا
نىقەكى بىنن (۱۰۰م) بوون^{۱۲۸}.

گوندى بۇتيا (۲۸)

ئەف گوندە دكەفپنە باكوورى رۇھەلاتى ناھبا
سەرسىكى ب دوپراتىيا (۲۰كم)، و باكوورى رۇزئافىن
ئامبىدى ب دوپراتىيا نىزىكى (۷كم)، لايى باشوورى
گوندى چىبەكى بچوئىكە و باكوور گوندى رى زىجىرا
چىابى مەتبىبە، لايى رۇھەلاتى ب دوپراتىيا (۲كم)
كافلە گوندى شىرفايە و رۇزئافىي رى ب دوپراتىيا
نىزىكى (۵كم) كافلە گوندى ئىسفاكەيە.

پىكھاتىن گوندى:

ئەف گوندە ژ چوار بىنەمالىن سەرەكى پىكدھىت،
ئەوزى ئەفەنە:
۱- بىنەمالا ئەھمەدى، د بىنەكۆك دا ژ بلانن ل دەقەرا
مىزورىيا ھاتىيە فى گوندى.
۲- بىنەمالا مىرخانىيا، ژ مىرۇزى ژ دەقەرا بارزان ھاتىيە
فى گوندى.
۳- بىنەمالا ھەسەنا.
۴- بىنەمالا جىن (كۇ ئەف بىنەمائە و با ھەسەنا
ھەردو ژ ۋەلاتن تىركىيا ھاتىيە فى گوندى).
ل دووق سەرزىمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئ ۱۷۶ كەس ل
فى گوندى دىزان^{۱۲۹}.

ئىكەنتىن گوندى:

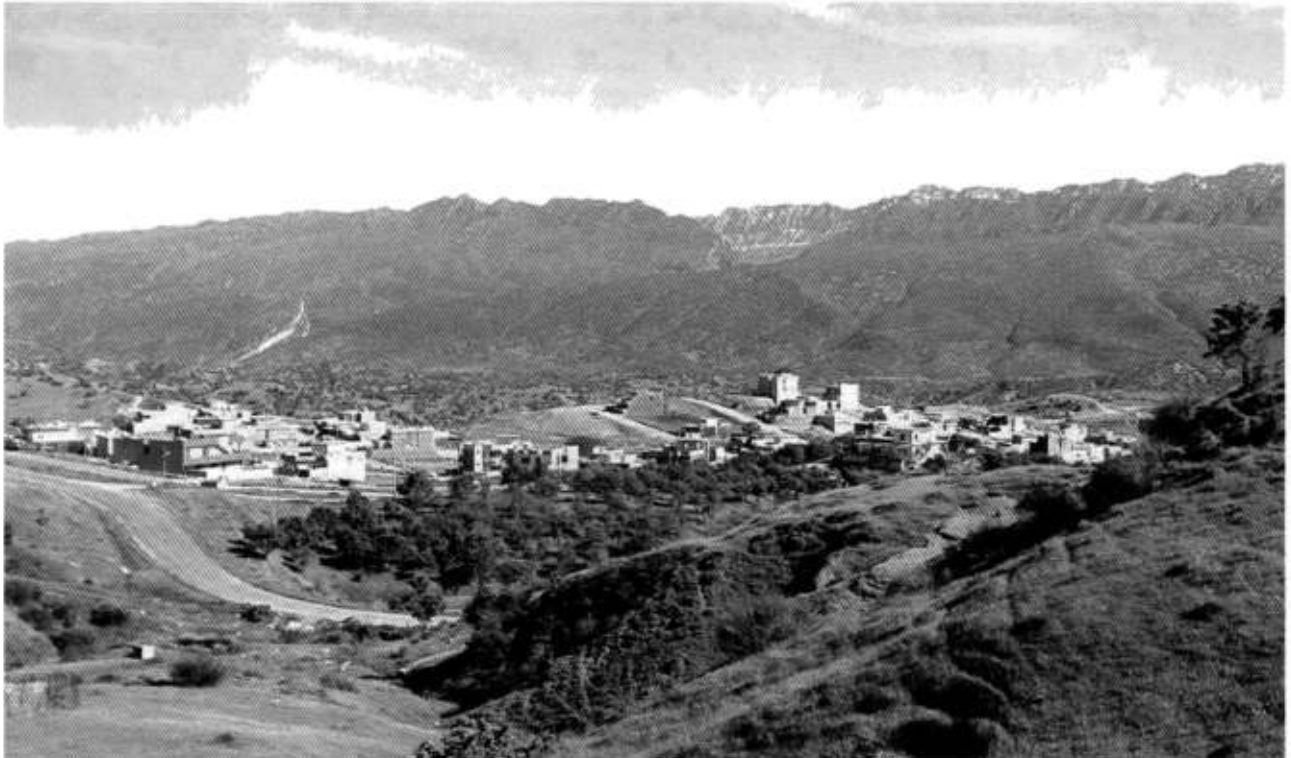
۱- شىكەفتا پەسىرىن
۲- شىكەفتا ەبەبەكرى

- ۲- دھۇلا
- ۳- سەرى زى
- ۴- گەلى كوبركى
- ۵- گەلىن ھرميا
- ۶- سەرى گەلىكن دەرويشانى؟
- ۷- سەرى حسارنى
- ۸- سەرى نھالىن
- ۹- گەلىن شەقسكى
- ۱۰- گەلىن ئاستەنگىن
- ۱۱- گرگىن كافلا (دكەفىتە بنى گەلى كوبركى)
- ۱۲- زەفيا شەھزادى.

شوينارنى گوندى:

چەپەرى پاشايى: ئەف چەپەرە دكەفىتە سەرى گەلىن (بۇتيا) كو ب (گەلىن ھرميا) ھاتىيە نياسىن، ژ لايى رۇژھەلاتى گەلى قە ب دوپراتىيا (۲۵۰م)، و لايى رۇژئاقايىن سەرى ئامبىدىن، كو نىزىكى (۴كم) ژ سەرى ئامبىدىن دوپرە. ئەوژى ھەر وەكو چەپەرى

گوندى گارىتمى (مىرىكا)

- ۳- شكەفتا ب كۆلىن
- ۴- شكەفتا ئەحمەدى زىشنى
- ۵- شكەفتا ھەسنى
- ۶- شكەفتا خالدى.

كانى و برک:

- ۱- برکا ئۆسمانى
- ۲- برکا گوندى
- ۳- برکا خەندەكى
- ۴- كانىكا زىئوكى
- ۵- كانىيا سىنجى
- ۶- برکا ھەجى ناھابى
- ۷- كانىكا گەلىن كوبر
- ۸- كانىكا گەلىن ئاستەنگىن
- ۹- نھالا كانىيا كەوا.

جھىن ناقدار ل گوندى:

- ۱- بانى

و سەرسىنكى و دھۆكى قە چوون، ئەوین ماين ژى ھىندەك رەقىنە دەقەرا بەروارى بالآ و ل كانىيا بەستى ئاكنجى بوون، ھىندەك ژى مانە ل گوندى.. پاشى ل سالا (۱۹۸۷) ئى گوند ب تەمامى ھاتە چۆلكرن، ل سالا (۱۹۸۸) ئى گوندى بۇتيا ژى دگەل گوندىن كوردستانى قە بەر ئەنزالا كەفت كو ب تەمامەتى ژ لايىن رۇئما عىراقى قە ھاتە خرابىكرن.

پشتى سەرھىلدانا (۱۹۹۱) ئى خەلكى وئ ژ تركيا و ئىرانا قەگەرىاقە، لى گوند ل جھى كەقن نەھاتە ئافاكرن، بەلكو ب خوار ئىخستە سەر جادا گشتى دناقبەرا گوندى ھەمىزكى و گوندى بلىجانكى دا ھاتە ئافاكرن.

گوندى بلىجانكى^(۴۱):

گوندى بلىجانكى دكەقىتە باكوورى رۇژھەلاتى سەرسىنكى ب دوپراتىيا نىزىك (۲۰كم)، و رۇژئاقابىن ئامىدىي ب دوپراتىيا (۴كم)، باكوور رۇژئاقابىن گوندى

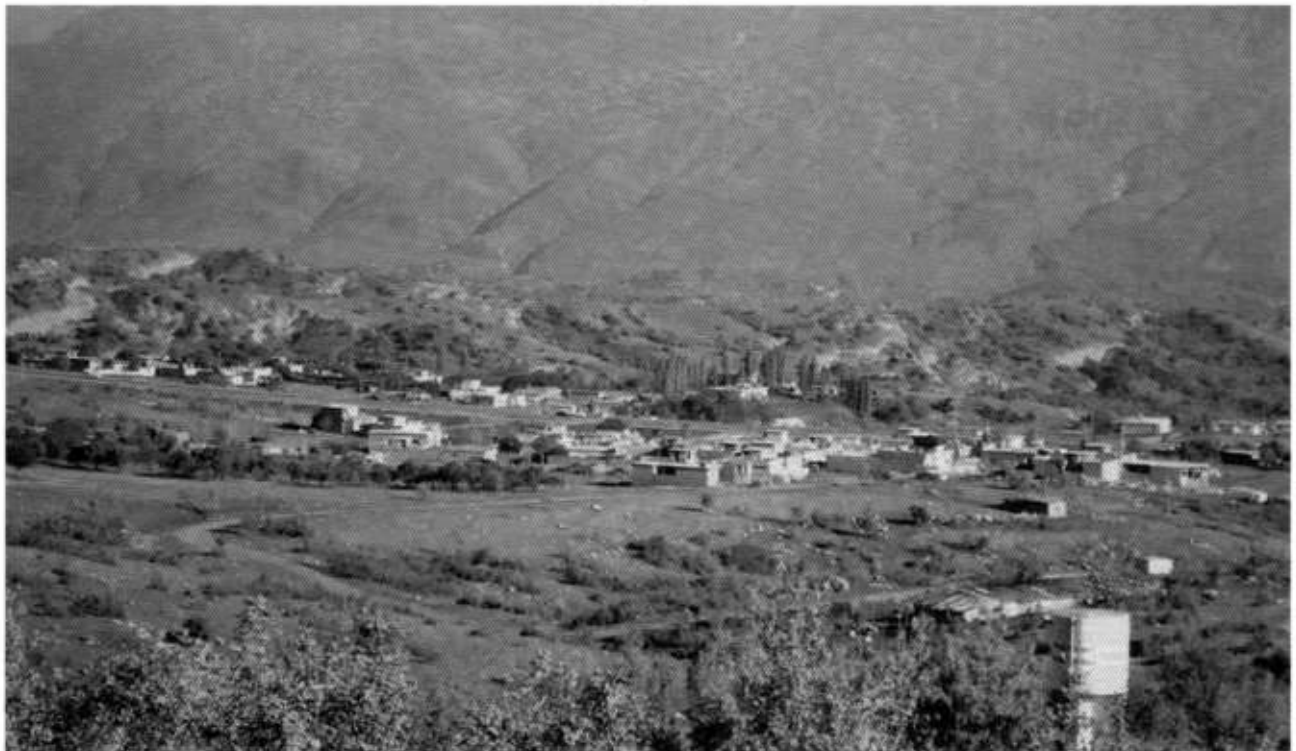
گەلىن ئىسفاكا ھاتىيە نژىن ب ھىشكە بەرى و ژ دو مەزەلان، چەپەرى مەزن يى كو جھى نىچىرى د دەرکەكى دا ھاتىيە چىكرن، كو جھى ھاتن و چوونا كىانەوەرانە، ئانكو بازا پەزىن كويقى يە.

ئەف چەپەرە دزقرىتە قە بۇ سەردەمى بەھرەم پاشايى مىرى مىرگەھا ئامىدىي.. بەھرام پاشايى ئاف لى ئىناى ئەو يى بەرنىاسە ب كۆرى مەزنىن زوبىر پاشاى، ئەو ل سالا (۱۱۰۷مىش/۱۶۹۵ز) ئى ژ داىك بوويە، و ل ئامىدىي ژىايە، پاشى بابى وى ل سالا (۱۱۲۶مىش/۱۷۱۴ز) ئى بۇ وى دەست ژ مىراتىن بەردا، و ماوى دەستەلاتدارىيا وى چەندىن گۆرانكارىن ناختۇيى و دەرەكى ب خۇقەگرتبوون^(۴۱).

خرابىوونا گوندى:

ل سالا (۱۹۸۶) ئى گوندى بۇتيا ژ لايىن رۇئما عىراقى قە فە بەر ھىلا سۆر كەفت، گەلەك ژ خەلكى وئ بەرەف كۆمەلكەھا قەدشنى و ھەمىزكى و بەرى كەپ

گوندى بوتيا

جەيىن ئافدار ل گوندى:

- ۱- بارزائى
- ۲- قەسىلا
- ۳- عەرد دەحلىن
- ۴- قەمگرا.

خواندنگەھ:

ز بەر كۆ خواندنگەھ ل گوندى نەبوو، زارۇيىن وان د گەل يىن گوندىن شەرىفا و بۇتيا د چوونە گوندى بىيادى خواندنگەھا، چونكە خواندنگەھ زوى ل وئىرى ھاتبوو قەكرن.

خرايىوونا گوندى:

ل سالا (۱۹۶۱) ئى گوندى بىنجانگىن دگەل گوندىن دى يىن دەقەرى ز لايىن رۇئما عىراقى قە ھاتىنە چۆلكرن، و مەسبىحىن وى بەرەف بائىرىن باشوور چوويىنە، موسلمانىن وئىرى چوويىنە قە ئامىدىن. پاشى پىشتى پىكھاتنا يازدەي ئادارى ئەو گوند چارەكا دى ز لايىن حكۆمەتا عىراقى قە ھاتنە قەرەبووكرن و ھندەك خىزان زقىرىن و چارەكا دى ھندەك خانى لى ئافاكرنەقە. لى دىسان چارەكا دى ل سالا (۱۹۸۷) ئى ز لايىن حكۆمەتا عىراقى قە ھاتنە قە خرابكرن.

پىشتى سەرھەلانا (۱۹۹۱) ئى چارەكا دى خەلكى وئى زقىرىنەقە گوندى و گوند ئافاكرىبەقە، نھا نىزىكى (۵۰) خانىيان لى ھاتىنە ئافاكرن و موسلمان و مەسبىحى تىدا د ئاكنجى نە. ھەردو گوند كەتىنە دىسئوورى بائىرئانبا ئامىدىن دا

گوندىن بەر ب سەنتەرى قەزا ئامىدىي قە

گوندى بىيادى

بىيادى گوندەكى بەرنىياسى دەقەرا ئامىدىي يە (۷كم) يا ز سەنتەرى قەزايى دوورە، سئوورتن وئى ب قى رەنگىنە:

بەرى پەسارا (گوندى بۇتيا نوى) و ھەمىزىكى نە و باشوورئى گوندى سىپىن بەھدىناننە.

ئاقى گوندى:

ل دووفا گۆتىن دانعەمران ئاقى بىنجانگىن ب رامانا مالا باغچەيان (بىت الجئائىن) ھاتىيە.

پىكھاتىن گوندى:

گوندى بىنجانگىن ز مەسبىحى و موسلمانان پىكھاتىيە، موسلمانىن وئى ز ئامىدىن ھاتىنە وئىرى كۆ نەن بىنەمالا ئىبراھىمى بىنجانگى يە. مەسبىحىن وئى ز گوندى (ئەردىلىن) سەرب دەقەرا بارزان قە ھاتىنە بىنجانگىن. ل دووفا سەرزەمبىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۲۳۸ كەس ل قى گوندى دۇيان^{۴۴}.

ل گوندى بىنجانگىن دېرەك لى ھاتبوو ئافاكرن ب ئاقى دىرا (مارگۇرگىس) ئى.

شكەفتىن گوندى:

- ۱- شكەفتا ھوشنا مەزىن
- ۲- شكەفتا باھىفان
- ۳- شكەفتا بەلو
- ۴- شكەفتا بوى دىبە
- ۵- شكەفتا ھەرفتى
- ۶- شكەفتا زىوكۆ
- ۷- شكەفتا كۆپى ناسر ئاغاي
- ۸- كۆرپت بەسبۇ.

كانىين گوندى:

- ۱- كانىيا بانە سۇرا
- ۲- كانىيا مگرنا
- ۳- كانىيا دىرى
- ۴- كانىيا بۇيا
- ۵- كانى جەلالا
- ۶- كانىيا ھەسەنۇ.

باكوورى، چىيىن مەتىنا و گوندى شەرىفا و تەحتە. باشوورى، دكەفیتە سەر نھالا سپىن بەھىدىنا. رۇژھەلاتى، نافەندا ئامىدىن يە. رۇژئاقايى، گوندىن بلىجانك و بۇتىانە.

دەشتەكا بەرفرەھ ل دانكا گوندى يە، ب بانبا بىبادى يا نافدارە، بەروبىاقى وى (۲۳،۵ كم^۲)^(۴۳).

ل سەر ئاقى وى تىن بۇچوونەك ھەيە، ھەر چەندە خەلكى گوندى دىبىژنە گوندى خۇ (بىباد) بەلى كوردا (ئ) يا زىندەكرى و دىبىژنى بىبادى. ئاقى بىبادى ژ پەيشا سىرىانى (بىت بەودى) يا ھاتى، رامانا وى ژى (چىكرنا نامانىن گلىنى-فخار)^(۴۴). دكتىبا (المعجم التاريخى لامارە بەھىدىنان) ھوسا سالۇخا ئاقى بىبادى ھاتىيە، گوندەكە دكەفیتە رەخى ژوورىن رۇژئاقايىن ئامىدىن، ئاخا وى بۇ چىكرنا گۆزكا و شوپىشەي (تازجىج) كەلەك يا باشە، ژبەر قى چەندى خەلكى وى ھەر ژ كەفن وەرە قى كارى دكەن، ئىك ژ وان گوندا بوو كو ئامىدىن ب گۆزكىن خۇ بىن خشكۆك زەنگىن كرى، دىبىژن ئاقى وى بىن ژ (بىت بىدى) ھاتى كو رامانا وى

(جەنى گۆزكايە)^(۴۵).

كەلەك جەين بەرنىاس و كەفن ل قى جەى ھەنە، ژوان (دىرا مارگورگىس و دىرا مارتشمۇنى). دىرا مارتشمۇنى وەكى دىرىن دى بىن رۇژھەلاتى بوو. دىسان بەرماكىن دىرەكا دى يا كەفن ل قى گوندى ھەنە، دىبىژنى (مارگورگىس)^(۴۶).

دارا بىبادى ژى، جەھكى ئاقدار بوو، وەكى ژى دىبىژن دارەكا كەلەك مەزن بوو، دكەفتە ژىرىن گوندى، ھەنا سالىن ھەفتيان مابوو، بەلىن مخابن ھاتە برىن، قى دارى رۇلى خۇ د سىتران و ھەيرانۆكىن دەقەرى دا ھەبوو، بەھسى وى د روودانا قەگۇھاستنا تەرمىن (خاچە ئالىخان بەگى - ۱۷۹۰ ۱۷۹۸) ئى ھاتىيە كرىن^(۴۷)، دەمى تەرمىن وى ژ (زاخۇ) بۇ ئامىدىن ھاتىيە قەگۇھاستن، دىبىژت:

دلكى منو باين باين
تابوتا خاج ئەلى خان بەگى
ژ زاخۇ ھەلاند و لدارا بىبادى دەپناى
دى جابەكى بەنە ھەلىماين
دا رايخىت بانى كوچكى

بىبادى

دگەل بەرىنگى بىلايى
 كەكى سمايل پاشا
 ھەكو لپەنجەرى بېنە خولام و غلمەتكارا
 و جارى قەراوھشا
 نەوچ بوشاتىھ ئىبن دارا بىبادى دەيناي
 دى بىنى ئەفە
 كەيف و عەشق و راف و نىچىزىن
 خاجەھلى خان بەگى يە^(۱۴۸)

بچويك ژ (دەشتا بارۇخى) ژتريا گوندى ھەبوو.
 ل سەردەمى دەولەتا ئۇسمانى چەند كەسىن
 ناقدار ل گوندى ھەبوون، ژوان (توما يوسف و قەس
 مەتى) سەرۆكى جئاتا باژنرقاتيا ئامىدىي بوو، ديسان
 (رەئىس شىمۇنى) موختارنى گوندى بوو ل سەردەمى
 ئوسمانىيا.

خواندنگەھا دېنى ھەر زوى ل دەستپىكا چەرخى
 بىستى ل سەر دەستى شاندنى كەنىسا ئىكلىيانى
 ئەوا (دەبليو ئى ويگرامى) سەركىشىا وئى دكر،
 گەھشىنە گوندى، ل دووڧ گوتنا خەلكى گوندى،
 ئەو خواندنگەھ (۲۴) ژوور بوون، وەختى ل سالا
 (۱۹۱۹)ئى خەلكى فەلە ژ تيارى رەڧىن، (۶۰) مالىبات
 ژ وان كرىوونە د قەسرا ويگرامى يان خواندنگەھا
 دىنقەھ. ھەر ل ناقراستا سالىن پىنجىيا دا ئەف
 ئاقاھىە بو خاندىنگەھا حكومى، خەلكى گوندى و
 دەوربەرا بو خاندنى دەاتنە فى جھى^(۱۵۰) خەلكى
 گوندى ھەمى قەلەنە، بىنى مالەكا موسلمانا يا
 ھەى دىئىنى (مالا باسكا).

بو جارا ئىككى ئەف گوندى ل سالا (۱۹۱۱)ئى ھانىيە
 وئرانكرن، سى كەس ژ گوندى د وان روودانا دا ھاتنە
 كوشتىن، ئەو ژى (شلىمىون و نەنو و ئىستەر كو ژىك
 بوو)، پاشى خەلكى گوندى جارەكا دى گوندى خۇ
 ئاڧاكر، ل سالا (۱۹۸۷)ئى گوند ب ئىكجارى ھاتە
 خرايكرن، بەرى سالا (۱۹۸۷)ئى شىست مالىبات ل
 گوندى د ژان، نھا ژى بىنى شىست مالىبات ل گوندى
 دژىن^(۱۵۱).

گوندى دىرى

(۲كم) يا ژ ئامىدىي دوورە.

سنوورين گوندى:

ياكوورى، چىيانى مەتبىايە.

باشوورى، گوندى كانى و نھالا سىنەيە.

رۇژھەلاتى، گوندى سىگىزى و چىيان قولنگىنە.

رۇژئاڧايى، نامىدىي يە.

ناڧى فى گوندى ژ ناڧى دىرا وئى يا كەڧن ھاتىيە،

سولتان (حسىن وھلى) خەفت فرويش و چارتكەك
 ل سەرسەپاند بوون^(۱۴۹)، دا بىنە وەقف بو خواندنگەھا
 قوبەھان. كاسولىكەتەن رىكا خۇ د سەدسالىيا
 ھەژدى دا ل فى گوندى كرىيە، بادجەر ل سالا
 (۱۸۴۲)ئى بەحسى فى گوندى دكەت و دىئىت: ھژمارا
 نەستورىا ل فى گوندى (۲۰) مالىباتن، كەنىسەك و
 پەرسەتەفانەك (كاهنەك) بىن ھەين^(۱۵۰).

گەلەك روويدان ل فى گوندى چىبووونە، ھەر ژ
 دەستپىكا چەرخى بىستى، (دەبليو ئى ويگرام) يى
 ھاتىيە فى گوندى، قەسەرەك با لى ئاڧاكرى، پاشى
 ئەو قەسرا يا بوويە خواندنگەھەكا دىنى^(۱۵۱)، ھەلى
 سەيدووي گەورانى دكتىبا خۇ دا ئاڧرەكن ب فى
 گوندى دەت و دىئىت: ھەمى تىر و ئەشپىرەئىن
 مەسىحىيا باوھرى ب سەركىشىا (مارشەعوونى)
 دىنن، ناڧەندا وان مەسىحىيا گوندى بىبادى يە^(۱۵۲).

سالا (۱۹۱۹)ئى دەمى ئىنگلىزا سەر دەڧەرندا
 كرتى، بىبادى جھى كەمپا وان يا لەشكەرى بوو،
 كو عىبارتن وان بىن قوتى ل فى گوندى بوون، ھەر
 چەندە تىمىن وان بىن لەشكەرى ل سەرى ئامىدىي
 بوون^(۱۵۳)، ھىزەكا بەرىنانى ل بىبادى جھواریو،
 كو دكەڧىتە سەر رىكا گىشى يا ئامىدىي، پىنج
 كلىومەترا يا ژ ئامىدىي دوورە، خەلكى فى گوندى ژ
 تىرا (نەستوورىين تيارنە)، بەرى ھىنگى مژكىنىدەھى
 (مبىشر) ئىسكوتلەندى (دەبليو ويگرامى) دگەل
 شاندىكى (كەنىسا ئىكلىكانى) لى كار كرىو^(۱۵۴)،
 گەلەك ژ خەلكى گوندى گەھشىتبوونە ھىژىن لىقى
 بىن ئىنگلىزا، ھندەكا ژى جھى خۇ دناڧ وئى ھىژى دا
 كر، مىنا (ئەسىل خۇشابەي) كو د فرىنا پەرەشۇتا
 دا بى ناقدار بوو، ديسان فرۇكەخانەكا لەشكەرى يا

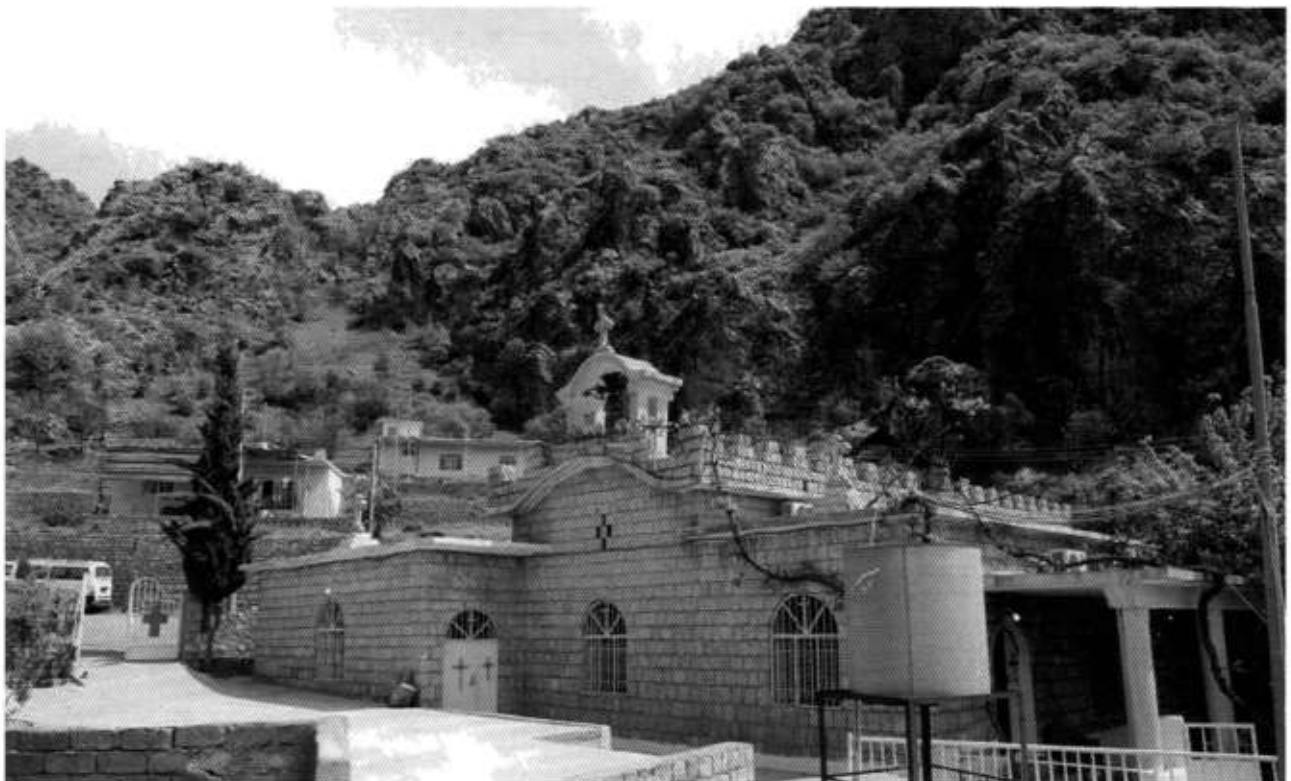
بە، ل جھەكى ژ چىيىن سەفىنى دىندارى بەلاڧ دكر، ژ نىشكەكىڧە دكەڧىتە د دەستىن (مار قەرەداخى) دا، كو سەركىڧىشەكن لەشكەرى يىن زىرەك بوو، پاشى مارعودىشوى دكەتە د زىندانىڧە. مار قەرەداخ د شەڧى دا وى د خەونا خو دا دبىنىت، گەلەك د ترسىت و سىپىدئ فەرمانا بەردانا وى ددەت، دھىنە سەر دىنئ فەلا.

مار قەرەداخ ل سالا (۳۲۵ز) ئى ژ داىك بوو، نەڧىن بابى وى (كوسناوى) بوو، پاشى دبىتە مىرئ ھەوليرئ ژ پىش ساسانىانڧە، ل داوبىن ژى دھىنە كوشتن. پشكا ژ ھەمبا كەڧنتر ژ دىرئ ھۇلا مارعودىشوبە، بۇ سالا (۳۱۱ز) د زڧرىت، پاشى پشكا دووى و يا سىن دھىن^(۵۸). ئاڧاھىن ڧى دىرئ ژ ئاڧاھىن دىرئ رۇڧھەلاتى، دەرىنكى وى دكەڧىتە رەخى رۇڧھەلاتى، پاشى ب چەند دەرىنكىن دناڧدا مرۇڧ دىشېن ژ ھۇلەكن بۇ ئىكا دى بچىت، جھن پىرۇز ئانكو تەڧچكى پىرۇز دكەڧىتە رەخى رۇڧھەلاتى ھۇلا دووى،

ئەوا دبىژنى دىرا (مارعودىشوى)، بەلى رەخى خارى يىن گوندى دبىژنى (ئاشكىن دىرئ) ھەرەكى ئاشىن ئاڧىن لى ھەبوو، ئەوا ب ڧى چەندئ ھاتىبە ئاڧكرن^(۵۷). ژندەرىن ئاڧا گوندى ھەمى كانىنە، بەلى گەلەك د بوڧىن، ئەو ژى: كانىيا بىناتا، كانىيا جۇمەرا، ئەتكىن ئاڧ شكەڧتى.

ژبەركو دىرا (مارعودىشو) دىرەكا كەڧنە ل ڧى دەڧەرى، ڧەرە ئەم پىچەكن ل سەر ئاڧاھى و دىرۇك و خرابكرنا وى دىرئ ب راوہستىن. ئەڧ دىرە دكەڧىتە د گەلىن دىرئ دا، ئاڧاھىن وى ب بەرا ھاتىبە چىكرن، ژ سىن پشكا پىكدھىن ئانكو ل سەر سىن ھۇلا دھىنە پشككرن، ھۇلا ئىكى يان يا رەخى ژىرى دبىژنى (مىرەم عەزرا)، ھۇلا نىڧەكن دبىژنى (مار قەرەداخ)، ھۇلا ژوورى ژى دبىژنى (مارعودىشو). بەلى بەرى ئەم بەھسى ئاڧاھىن ڧى دىرئ بگەين، ڧەرە ئەم پىچەكن ل سەر ژيانا (مارعودىشوى و مار قەرەداخى) ب راوہستىن. مارعودىشو خەلكن دەڧەرا (شەڧلاوہ)

دىرا مارعودىشو

ھژمارا وان كەسا ژ خەلكى فى گوندى يىن سەردەمى دەستەلاتدارىيا ئىنگلىزى ل عىراقى چووينە دناڧ ھىزىن (اليسى) يىن ئىنگلىزا دا (18) كەس بوون.

خواندىنگەھ ھەتا نھا ل گوندى نەھاتىيە فەكرىن ل سالا (1984) ئى بۇ جارا ئىكىن رىكا ترومبىلا گەھشتىە گوندى.

بەرى سالا (1988) ئى دوازە مالبات ل گوندى دژيان بەلى نھا گوندى بىن بەردابە، ھەر چەندە ھىندەك خانى يىن لىن ھاتىنە ئاڧاكرىن⁽¹¹⁾.

گوندى كانى

(۴كم) يا ژ سەنتەرى قەزائى دوورە.

سۈۈرىن گوندى:

باكوورى، گوندى دىزىيە.

باشوورى، گوندى دىرەش و سېنى بەھدىنايە.

رۇژھەلاتى، گوندىن سىكىر و سەرگەلىتە.

رۇژئاقابى، فە گوندى مىرستەكىيە.

ناڧى گوندى ژ (ئوكامۇ) ھاتىيە، كو دەرگەھەك ژ (15) دەرگەھىن باژىرى نەينەڧا بىن شوينوارىنە.

كانى باژىرەكى كەڧنى شوينوارىيە، د دەڧىن بزمارىدا گەلەك بەھسىن وئ ھاتىيە كرىن. كانى ب (قمانى و كۆمۇ و ئەقمنىن) ناڧى وئ د دەڧىن بزمارىدا ھاتىيە. دەڧەرەكە دكەڧتە ژووريا دەولتە ئاشووريا، ب گەلەك رەنگا ناڧى وئ ھاتىيە نۇبسىن، نەخاسمە ل ھەردو سەردەمىن ئاشوورى يىن نوى و ناڧەراست. ب قان رەنگىن ل خارى ھاتىيە:

قۇمانى (Qumani).

قۇمىنى (Qumeni).

ئۇقومانى (Uqumani).

ئۇقومىنى (Uqumeni).

مات- قۇمانى (Mat_Qumani).

مات- ئۇقومانى (Mat_Uqumani).

خەلكى فى باژىرى ب دژى شاھى ئاشوورى (تجالات بلىنسىرى ئىكىن) رابوون، ئەوئ ئىرىش كرىيە سەر فى دەڧەرى و باژىرى (ئەرىنۇ) تىدا دۇرپىچكىرى، ئەوئ

ھەر چەندە ل قىرى دىتە ھۇلا نىڧەكى. چار جھىن شوينوارى ل فى گوندى دراگەھاندىنە و د كىن و ئەتلەسىن جھىن شوينوارى دا ھاتىنە تۇماركرىن، تۇماركرىنا وان بۇ رۇزا (1951/12/11) ئى دزڧرىت، كو د رۇژناما (الوقانغ العراقىيە) يا ھژمار (۲۱۹۹) دا ھاتىنە بەلاڧكرىن، ئەو ژى، كەبە ئەدىلبو، مارقەرەداخ، مارعودىشو، ناوسكا دىرى^(۱۱).

ل سالا (1961) ئى ئەڧ دىرە كەتە بەر دىرىن لەشكەرى (عەبدولكەرىم قاسمى) و ھاتە وىرانكرىن، پاشى ل سالا (1963) ئى حكومەتا عىراقى سى قونبەلىن ناپالم ل دىرى دان، ھەتا سالا (1973) ئى كو شەماش (الياس) بووبە شەماشىن وىرى، ھەر ژ وئ سالى وى دەست ب خرقەكرىنا بىشا بۇ نوپۇزەنكرىنا دىرى كرى، ھەتا شىياى كۆۈمەكى مەزنى پارەى خرقەكەت، پاشى ل سالا (1985) ئى جاركەكا دى دىر ھات نوپۇزەنكرىن، ھەتا سالا (1987) ئى دىر ب ئىكجارى ھاتە وىرانكرىن. پىشتى سەرھەلدانى (رىكخراوا كەنېسىن دىنايى) پارەك بۇ خەرچكر و پىشكەك ژى ھاتە نوپۇزەنكرىن، گەلەك شامشى يىن د نوپۇزەنكرىنا وئ دا ھاتىنە كرىن، ژ وان:

- چ پويە ب نەخشى ئاقاھى نەھاتىيە كرىن، وەكى وان قىيايى بى گوهرى و مەزىكرى.
 - ماددىن ئاڧاكرىن يىن كەڧن نىن، گەلەك ژ سالىوخەتىن ئاقاھى ھاتىنە خرابكرىن.
 - گەلەك پىشكىن گرىنك يىن فى جھى ژ ئەگەرى گەلەك دەستڧەدانى نەماينە، مىنا گۇرىن قەشنا كو ب ئىكجارى ھاتىنە چىمەنتوكرىن.
- ژ جھىن دى يىن بەرنىاس ل گوندى (شكەڧتا مارعودىشو، شكەڧتا قەشە رواھا كىپىنت).

ل دووڧ دەستىڧىسەكىن، سولتان (حسىنىن وەلى) ھەڧت قروپىش و چارنكەك ل سەر فى گوندى سەپاندىبوون، دا بىنە وەڧڧ بۇ خواندىنگەھا قوبەھان ل ئامبىدى⁽¹¹⁾.

پىكھانا گوندى، چەند بىنەمالەكىن ل گوندى ھەين، ئەو ژى، بىنەمالا مامى سەمەرخابى، بىنەمالا ئىشو سىرمىن، مالا قەشە ئادەم، مالا مىخائىل زەيا پىكھىن.

دەھقىنە نىزىكى چىيىن ئىسا⁽¹¹⁾:

ئەقىن ل خارى چەند دەقىن بزمارىنە كو بەھسىنى
ناقى (كانى) دكەن

((من خۇ راكىشا، دا ھارىكارىيا باژىرى كۇمۇ
بىكەم، من قۇربان بۇ خوداينى ئەمد ل باژىرى كۇمۇ
پىشكىنشىكرن، من باژىرىن ۋەلاتى خىخۇ سۇتن- من
ھەمى كەلەپىرى ئى ۋەلاتى ئىنا، من ل سەر وان
سەپاند كو دىارىيا بەھىرن، خۇ ب چەمىن))⁽¹²⁾.

ئەف ئىرشە ل سالا (۸۹۵ ب. ز) مەلكى ئاشوورى
(ئەد- نەراينى دووى) ئىنابوو سەر دەھقىرى، دىاردكەت
كو زەر وان نەرحەتيا ئەوئىن ل ھندەك باژىرىن
دەھقىرى چىبوو، ئ وان زى باژىرى كۇمۇ ئانكو كانى يا
نھا، ئەوا دەقىن عەرەبا دا ب (قومانى) ھاتى⁽¹³⁾، ئەو
نەچارىبوو كو دھانا دەھقىرى بەھىن، ئەو دەھقىرا دكەقىنە
كوژىن ژوورىن تۇخىبىن عىراق و تركيا بى نھا، ئەد
نەراينى دووى مابىن خۇ د قى سوحىتەن كر، نەچارىبوو
كو ھىزى ب كارىبىت، دا كو ئىمناھىيا ئاشوورىيا
ب زقىرىتە قى دەھقىرى، دىسان دا بىتە پىشكەك
ژ دەھقىرا ئاشوورىا، ھەرسال دىارىيا پىشكىشى وان
بكەن.

بەلى چ مفا د وئ لقىنى نەبوو، چارەكا دى خەلكن
ۋەلاتى خىخۇ ب دژى دەولەتا ئاشوورى راۋەستان،
دىارى و خويك بۇ وان فرىنەكرن، ئەد نەراينى دووى
نەچارىبوو چارەكا دى ل سالا (۸۹۴ ب. ز)، لەشكەرى
خۇ بەرھەفكەت، دا ئىرشەكا دى بکەتە سەر باژىرى
كۇمو و باژىرۇكىن رەخودورا، دەقى وئ زى ئەقىبە.

((بۇ جارا دووى من خۇ بەر ب باژىرى كۇمۇ
راكىشا من ئەو باژىرە قەكر، من كۇنۇ Kunnu و
تابىسا Tabsia وئرانكرن، كو دىنە باژىرىن ۋەلاتى
خىخۇ، ل نىزىكى رەخودورن كۇمۇ، زەركو وان دىارى
فرىنەدكرن، خۇ بۇ مە نەچەماند))⁽¹⁴⁾.

گرنگىيا قان ئىرشا د وئ چەندى دايە، كو
ئىمناھىيا دەولەتا ئاشوورى دەتە پاراستن، پىشتى
قان ئىرشا دەولەتىن رەخودورا دەھقىوتى ب حوكمىن
ئاشوورىيا كر، ھەر سال دىارى و خويك بۇ دىنان،
زىدەبارى كو مەرەمىن بازىرگانى زى بىن ھەبوون، زەركو

ئەف رىكە ب قان ئىرشا دەتە ئىمىنكرن، كو بەر ب
بەھرا نەھراست و ئاسياقە د چوون، دىسان ماددىن
خاف زى بۇ دەولەتا ئاشوورى بەرھەفدكرن⁽¹⁵⁾.

ل سالا (۸۸۳ پ. ز) مەلكى ئاشوورى (ئاشوور
ناصرىان سىن)، ئىرشەك ئىنا سەر دەھقىرى،
دىاردكەت كو پىشتى دەھقىرا (كىرورى) ئىخستىبە
بىن دەستى خۇ، بەر ب ژوورىن رۇھەلاتىقە ھات، كو
دەھقىرا خىخۇ (Habhu) لىبوو، دەستى خۇ دانا سەر
خەفت باژىرۇكا، بى كو چ بەرھەنگارىك ھەبىت،
ئەفە زى دەقى وئ ئىرشىبە.

((ئەز ژ ۋەلاتى كىرورى ب رىكەقتەم، بەر ب ۋەلاتى
خىخۇقە چووم، من دەستى خۇ دانا سەر باژىرىن وان،
ئەو زى خانۇ Hattu و خاتارو Hataru و سابىدى
Sabidi و متكىبا Metqia و نەرسانا Arsanian و
تېلا Tela و خالوا Halua، باژىرىن ۋەلاتى خىخۇ، كو
دكەقنە دناف چىيىن ئاسى دا، من ھەمى ئىشتىن
وان تالانكرن))⁽¹⁶⁾.

زانابى ناقدار (فورە) جەن كۇمانى بقى رەنگى
دىاردكەت، دكەقىنە دناقەرا زىنى مەزىن و رووبارى
دجەلى دا، ئەفە زى دى يا بەرناقل بىت، چىكى (۹ كم)
يا ژ ئامىدىن دوورە⁽¹⁷⁾.

جەھكى شوبىنوارى بناقى (دېر مارىراون) د
ئەتلەس و كىبىن شوبىنوارى دا ھاتىبە تۆماركرن،
د رۇژناما (الوقائع العراقية) يا ھۇمار (۳۱۹۹) ل رۇژا
(۱۹۵۲/۱۲/۲۲) ئى ھاتىبە بەلافكرن⁽¹⁸⁾.

زىدەرىن ئاغا گوندى، پتر كانىكن ژ وان، كانىيا
رەزى زىباباغا، كانى تەقىشكرن، كانى سىبەمەندا، كانى
قەسپى.

سولتان حسىنى ۋەلى خەفت قروپش و چارتكەك
ل سەر قى گوندى سەپاند بوون، دا بىنە ۋەقف بۇ
خواندەنگەھا قوبەھان ل ئامىدىن⁽¹⁹⁾.

گەلەك جارا ئەف گوندى ھاتىبە كافلىكرن، جارا
ئىكى ۋەختى (مىرى كورە) بۇ جارا دووى ئامىدىن
دۇبىچىكرى، ئەف گوندى سۇت، ل سالا (۱۹۶۱ ز) ئى
حكومەتا عىراقى (۱۵) خانى سۇتن^(۷۱)، ل سالا
(۱۹۷۶) ئى بۇ جارا ئىكى موسلمان ھاتىنە قى گوندى،

بەلن د خانىيە كىفە بوو، سالا (۲۰۱۱) ئى ئاقاھىي
خواندنگەھى و مزگەفت لىن ھاتىنە ئاقاكرن ل سالا
(۲۰۰۷) ئى مەيدانەكا تەپا پىنى يا مەزىن لى ھاتىيە
ئاقاكرن.

ل سالىن ھەشتىياندا تىنى (۱۵) مالىبات ل گوندى
دزبان، بەلن نھا پىرى (۱۵۰) مالىباتانە^(۷۰).

قى گوندى رۇلىن خۇ د دىرۇكى دا گىترابە، د كىتبا
(المعجم التاريخي) دا سالىخا وئ دەيتنەكرن،
گوندىكى نىزىكى ئامىدىي يە، ل سەر رىكا
ناقىبەرا ئامىدىي و دىرەلۇكى دا، ل داوييا چەرخى
نەھى مئشەختى/ پازدى زابىنى مىر (سەيفەددىنى)
قەسرەكا تازە لى ئاقاكر بوو، برك دناف دا بوون كو
ژ روخام و زىفا ھاتىبونە ئاقاكرن، زىدەبارى باغ و
بىستانىن خشكۆك و ھەلامەتىن سىفرى و سوبلاقىن
ژىكجۇدا، ئافا وئ بىرىكا سۇلىنا ئىنابوو، ھىدەك ژ وان
سۇلىنا ژ زىقى ھاتىبونە چىكرن، خەلكى قى گوندى
نەخاسمە مەزىن وان (خالد حسىنى) ھارىكارىيا
سەر لەشكەرى مىرگەھا سوران (ئەحمەد رەشوانى)
كر، دا كو سەر لەشكەرى لەشكەرى ئامىدىي (عمر
ئاغابى كىتائى) ب كوژن، وەختى مىر محەمەدى
رەواندى (مىرى كۇرە) ئامىدىي ل سالا (۲۵۰) امش)
دۇرىچكىرى^(۷۱).

گوندى ھەقىدىكا

سەورىن گوندى:

باكوورى، گوندىن بىلجانك و بۇتابە.

باشوورى، گوندى زىوا سەيدابە.

رۇژھەلاتى، گوندى پىرۇزانابە.

رۇژئاقابى، گوندىن باوهركا كەعبى و مىرگەتىن يە.

پىكھاتا گوندى:

نەف گوندى سەر ب دەقەرا بەرگارى قەيە، ھەمى
نىك بىنەمالن، دىبىزنى (مالا سەيد بەھائەددىنى)، ژ بلى
كو مالىباتەكا ئامىدىيا ژى ل وئىزى ھەيە، دىبىزنى (مالا
جەجى ئەمىنى).

نەفە ژى ژىمەر فەگۇھاستن و دەرنخاستنا وان، ل سالا
(۱۹۸۲) ئى رىكا تىرۇمىنلا گەھشتىيە گوندى.

گەلەك قەشە ل قى گوندى ھەبوو، ئوان كو
د دىرۇكى دا د نەقار، قەشە ئىسحاق (۱۸۸۰) زى،
قەشە گىيانا (۱۸۹۰) زى، قەشە سىرائىل د سالىن
چلا دا.

پىكھاتا گوندى، جەفت ئوچاخىن سەرىشك ل
گوندى ھەنە، ئەو ژى: مەرىنە كو ژ دەقەرا بارزان
ھاتىنە، جىلىونا ژ جلىو و بازىبانە، قەشە ئىشۇ
خەلكى نىرۋەنە، ئىلشىيا ئەو ژى ژ نىرۋە ھاتىنە،
خەوشابىكا ژ گوندى دەھن ھاتىنە، قەشە نىشان
ئەرتوشىنە، سادا خەلكى كانى بوون.

ل سالىن جەفتىيان دا خواندنگەھ ھاتىبە گوندى،
نھا ژى سىن خواندنگەھ بى ل گوندى ھەين، ئەو ژى:
خواندنگەھا سىرئانى، خواندنگەھا بىنەرەتى يا كوردى
و خواندنگەھا دوانافىجى^(۷۲).

لسالا (۱۹۷۱) ئى و پىشتى خەلك ژ گوندىن وان
ھاتىنە فەگۇھاستن، ھىدەك ژ خەلكى ئەشپىرەتىن
(بەرۋارى و نىرۋەي و نەھلى و نامىدى و كىلدانى) ئقى
جەھى ھاتىنە جەھواركرن، پاشى ب كۇمەلگەھا كانى
يا بەرىياس بوو، نھا (۳۳۵) مالىبات لى دزىن^(۷۳).

گوندى بانىا مىرستەكى

سەورىن گوندى:

باكوورى، گوندى دىرىيە.

باشوورى، گوندىن دىرەش و پىرۇزانابە.

رۇژھەلاتى، گوندى كانى يە.

رۇژئاقابى، ئامىدىي يە.

ب دروستى ئەم ئەگەھشتىنە سەر بىياتى ناقى
وئ، ھەر چەندە رامانا (بانىن) ئەردەكى راستە ل
دانكا چىابەكى يان گرەكى.

دىرەكا كەفۇن ل قى گوندى ھەبوو، دگۇننى
(مار گورگىس)، ل رىكەفتى (۱۹۵۲/۱۲/۲۲) ئى د
رۇژناما (الوقائع العراقية) يا ھژمار (۳۱۹۹) دا
بەلاقبوويە^(۷۴).

د سالىن ھەشتىيا دا خواندنگەھ ھاتىبوو گوندى،

گوندى پىرۇزانا

(۱۲كم) يا ژ ئامبىدىيە دوورە.

سۈورۈن گوندى:

باكوورى، گوندى بانبا بىلابە.

باشوورى، گوندى گىزىبە.

رۇزھەلاتى، گوندى دىرەشى يە.

رەخى رۇزئالغايى، گوندى ھەقندىكەبە.

خەلكى گوندى دىئىن كو (پىرەكا) زانا ل گوندى ھەبوو، لەوا دىئىن (پىرۇزانا). بەلى بىدىنا من ئەف نەف گەلەك يى كەقنە، ژەركو پىرى گەلەك رامان يىن ھەبىن، ھەركەسەكى مەزىن دناف كوردا دا دگوتىن (پىرا)، دىسان ئىزدى ژى دىئىنە زەلامىن خۇ يىن دىنى (پىرا) و د ئايىنى زەردەشتىدا ژى پەيڧا پىر بۇ كەسايەتتىن ئايىنى دھاتەگوتن ژەر قى چەندى ئەف نەف گەلەك يى كەقنە، گۇرستانا وئ ژى ئەو ژ دار و بارا تارى بووى گۇرۇقەكە بۇ قى چەندى.

ژىدەرىن ئاڧا گوندى پىر كانىكن، ژ وان، كانىيا گوندى، مەرانكى، كانىيا مىرا (جەن سەيرانا مىرىن سىنقىدىنا بوو، كانى نەبىن، گىچىنكى، كانىكا كەندالى، گەرا قوينتارا.

گەلەك جەن بەرنىاس ل قى گوندى ھەنە، ژ وان، گرى رەزا جەن بىنقىدەن بوو، بانبا رويت، كورا مەگى، گرى دىنوى، گرى كىمتكا، گرى كلۇزى، گۇرستانا گوندى پىرۇزانا.

سالا (۱۹۱۱) ئ بۇ جارا ئىكى خەلكى گوندى رەزىكى ھاتىبە قى گوندى، ل سالا (۱۹۷۸) ئ خواندىنگەھ ھاتىبە قى گوندى، بەلى خواندىنگەھا نھا ل سالا (۱۹۹۵) ئ ھاتىبە فەكرىن، سالا (۱۹۷۹) ئ جادە گەھشتىبە گوندى و سالا (۲۰۰۴) ئ جادە ھاتىبەزفتكرن، مزگەفت ھەر سالا (۱۹۱۱) ئ لى ھاتىبوو ئاڧاكرن، بەلى مزگەفتا نوى يا گوندى سالا (۲۰۰۲) ئ ئاڧاكرىنە، سالا (۲۰۰۶) ئ كارەب گەھشتىبە گوندى.

خەلكى گوندى ئاڧى گوندى ب قى رەنگى شۇقە دكەن، ل قى گوندى گەلەك ئاشىن ئاڧى ھەبوونە، خەلكى ھەقراىن خۇ لىن د ھىران، ئاڧى ھەقندكا ژ (ھەقراىن) ئاشى ھاتىبە، ھەزىبە بىئىن كو ھەقندكا دى يا ھەى دكەقېتە دەقەرا بارزان، ژىدەرىن ئاڧى، كانىيەكا مەزىنە كو دىئىن (كانى كولىدىكى) ژەركو دەرىنگى وئ ۋەكى كولىدىكى يە، ژىلى كانىيا پىرۇمەرى و كانىيا ئىشەمبىكى، سى ئاشىن دىرۇكى ل قى گوندى ھەنە، ئەو ژى ئاشىن سەيد عەبدورەھمانى زىوھى، ئاشىن سەيد عەبدولجەمىدى، ئاشىن سەيد ھاجەرى.

گەلەك جەن دىرۇكى و بەرنىاس ل قى گوندى ھەنە، ژ وان، گرى سۇر ژەركو ھەمى يى سۇرە، دەشتا خارى بەلاڧ، شكەفتا سەخمەك ژەركو بانى وئ بىسەرۋە دەئىن، شكەفتا چوچىكا، گۇرستانا داركىن غەرىبا، گۇرستانا سەيد ھاجەرى خەلكى گوندى ۋەسا دىاردكەن كو ئەف ژنە گەلەك يا باش بوو، ئاشىن خۇ بۇ خلمەنا خەلكى بكاردىئىنا، ل ئاڧ گۇرستانى ژى خەلەك (كەلەكەكا دۇرمەندۇرى) گۇرى وئ چىكرىبە، خەلانى پىركا كو چار بركىن ئاڧىنە گەلەك د كوپىن، ژىلى ھاڧىنگەھا ھەقندكا.

ل سالا (۱۹۷۱) ئ دەھ مالىيات ژ گوندى (زىوا سەيدا يا بەرىگارى) ھاتىبوونە قى جەى و بۇ خۇ ئەف جەھ كرە گوندى، ل سالا (۱۹۹۲) ئ خواندىنگەھ ژلاىن رىكخراۋەكى بۇ قى گوندى ھاتىبە ئاڧاكرن، پاشى ل سالا (۲۰۰۱) ئ خواندىنگەھەكا نوى بۇ گوندى ھاتىبە ئاڧاكرن.

سالا (۱۹۸۴) ئ رىكا ناخى يا ترومبىلا گەھشتىبە گوندى، سالا (۲۰۰۷) ئ پىرەكا بچوك سەر رووبارى وئ ھاتىبەچىكرن، سالا (۲۰۱۱) ئ مزگەفتەكا نوى بۇ ئاڧاكرىنە.

سالا (۱۹۸۸) گوندى ۋەكى ھەمى دەقەرى ھاتىبە وىرانكرن، وى ۋەختى (۱۵) مالىيات ل گوندى دژان، نھا (۲۰) مالىيات ل گوندى دژىن^(۱۷۷).

گوندى برايمزلا

(۷كم) ژئامىدىن بويىرە.

سۈۋرۈن گوندى:

باكوۋى، بازرى ئامىدىن يە.

باشوۋى، ھەقندكا و پىرۇزانايە.

رۇزھەلاتى، گوندى مېرستەكى يە.

رۇزئاقايى، باوهركا كەعبى يە.

خەلكى گوندى دېئۇن كوئەو يىن ژېنيانئىن ھاتىن و مېرئىن سېقىدىنا ئەف جھە يىن دايە باپىرئىن وان^(۸۱).

ل دوۋف ژىندەرىن دېرۇكى ئاقى گوندى ب ئاقى مېر بەھرام پاشايىن مەزىن (۱۱۲۱-۱۱۸۲مىش/ ۱۷۱۴-۱۷۱۸ز) كى كو ب (بەھرام زى) ھاتىيە ئاقىن، ئەوا ئاقى قى گوندى ژ ئاقى ۋى ھاتىيە^(۸۲).

ژىندەرى ئاقا وان رووبارى ئامىدىن بان سىلاقىيە، ژىندەبارى چەند كانىكا، ۋەكى، كانى مەھمەتكى و كانى بەستى و ئاقمالكا و مارژوئى.

چەند جھىن بەرنىاس ل گوندى ھەنە، ۋەكى، گرى جامعاين، گرى سىركى، مناسېن شكەفتە رەشى، شكەفتا تىيا.

ل دوۋف سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ئى ھژمارا خەلكى گوندى ۱۳۲ كەس بوو^(۸۳)، سالا (۱۹۱۵ئى و ۱۹۸۸ئى) ئەف گوندى ھاتىيە سۇتن و ۋىرانكىن، بەرى بەيئە ۋىرانكىن (۳۰) مالىبات لى دژيان، ئەا بئىن (۱۰) مالىبات لى دژىن.

ل سالا (۱۹۷۱) خواندنگەھ لى ھاتەفەكىن و لىسالا (۱۹۹۹ئى) خواندنگەھەكا نوى بۇ ھاتىيە فەكىن^(۸۴).

د كىتيا (المعجم التاريخى لامارة بهدينان) ھوسا سالتۇخا گوندى برايمزلا دكەت، گوندىكە دكەفئە ژىريا ئامىدىن، ئەا ژى يا ماى، مېر بەھرام پاشايىن مەزىن (۱۱۲۱-۱۱۸۲مىش/ ۱۷۱۴-۱۷۱۸ز) ئاقاكر بوو، دا بىتە ھافىنگەھا ۋى، ئاقى گوندى بۇ ۋى دژىرىت^(۸۵).

سالا (۱۹۸۸) گوندى ھاتىيەخراپكىن، پاشى سالا (۱۹۹۴ئى) خەلك فەكەرىيە سەر گوندى خۇ، ئەا نېزىكى (۴۰) مالىبات ل گوندى دژىن^(۷۸).

گوندى رەزىكى

سۈۋرۈن گوندى:

باكوۋى، گوندى پىرۇزانايە.

باشوۋى، گوندى كوپىزى يە.

رۇزھەلاتى، گوندىن دېرەش و سېندارنە.

رۇزئاقايى، گوندى ژىوا سەيدانە.

ئەف گوندى سەر ب دەقەرا بەرگارى ئەيە، دىت ژەر ھەبوئا ھژمارەكا مەزىن يا رەزىن تى و سماقنى ئاقى قى گوندى ژ رەزا ھاتىيە.

ژىندەرىن ئاقا گوندى، پىر كانىكىن، ژ وان، كانىيا گوندى، گەراقى، بھۇژى، كىفتكى، ئاقاركى بەسى، كانىيا پىرى، كانى كودى، كانىيا ھەقەستى، كانى بۇنى، سەرىپى.

ژ جھىن بەرنىاس ل قى گوندى، مەلى كار، كانىيا مەلى، مېرگا خدركى، سەرى قىرىنى، سەرى سىبارى، كورا ھارىنا، دەشتكا شقانان، بەرى كوترا، سەرە زىنكىرى، فەلەندىركى، ھجرا سىبارى (گۇرستانە)، كاقلى دەۋارا، ھەجەرا دانگا گوندى، كەزانا دەھۇلى.

مىزگەفتا گوندى ھەر ژ كەقن ۋەرە ھەبوو، ژ ژوورەكى دگەل بەرسفكەكا درىژ پىكەھات، ژىر و كىلى ھاتىبوو ئاقاكرىن، ھەنا سالا (۱۹۸۸ئى) ژى ماىبو.

ل سالا (۱۹۷۱ئى) خواندنگەھ ل قى گوندى ھاتىيەفەكىن، سالا (۱۹۷۸ئى) ئاقاھى بۇ خواندنگەھ ئاقاكرىنە.

ل دوۋف سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ئى ھژمارا خەلكى گوندى ۲۳۹ كەس بوو^(۷۹)، بەرى سالا (۱۹۸۸ئى) كو گوندى ب تامى ۋىران بىتە، (۷۰) مالىبات لى دژيان، بەلى ئەا گوندى بەردايە و كەس لى نازىت^(۸۰).

گوندى شەرىفا

سۈورۈن گوندى:

باكوورى، چىيىن مەتىنا و ھىسى و چارچەلن

بەئىدوورى، گوندى بىئادى يە.

رۇژھەلاتى، نامىدىن و گەلىن مەزىركانە.

رۇژئاقايى، گوندى بۆتيايە.

ل دووڧ گۈننن خەلكنى گوندى ئاقن گوندى ژ ئاقن كەسەكى ھاتىبە دگۈننى (شەرىفا) ژىلى كو خەلكنى گوندى ھەمى سەيدن^{۱۸۶}. ياسىن ئەلەومەرى ئاقىرەكنى ل چەرخى سىزدى مەشەختى/ نوزدى زايىنى دەتتى، دىئىت، شەرەفان ئاقن ئەشیرەنەكن بە، وان گەلەك گوند يىن ھەين، وان ئويتنەكا ئاقدار ب (شەرەفان) يا ھەي^{۱۸۷}. ژىمەر قى چەندى نەدوورە ئاقن شەرىفا ب ئەشیرەتا شەرەفانىقە يا گرىندى يىت.

ژىدەرۈن ئاقا گوندى:

كانىك بوون ژوان، قولتەيىن كو گۈمەكا ئاقن يا بچويك بوو، سەرسىركى دكەقىتە رۇژھەلاتى گوندى، كانىيا رەمىش ئاقا وئ يا تەزى بوو لقان داوبىا كرىوو بۆرى، كانىيا بىستانن سەيد ھەموى، كانىيا بركا وارا دكەقىتە رۇژئاقايى گوندى، كانىيا بن گويزا، ئاقا پىرا، بەلى ل سالا (۱۹۷۰) ئ ئاق ب بۆرىيا ژ چىيى (كېرى) ئىنابوو ەمبارەكن ل گوندى، درىژىيا وان بۆرىيا ئىزىكى (۳كم) بوو.

پىنكھانا گوندى:

سىن بىنەمالىن سەرىشك ل گوندى ھەنە، ئەو ژى: مالا قەسىرى، مالا رەشىن، مالا رەجەبى. كۈمەكا جەين بەرنىاس ل قى گوندى ھەنە، ژ وان: گەلىن مەزن، گەلىن ئاستەنكىن، شكەفتا خال بەكرى دكەقىتە ئىزىك گەلىن مەزىركا، شكەفتا مەريا، شكەفتا رەش، شكەفتا جىسىنكىن، شكەفتا حاجى رەشكىن.

مەزگەفتەكا دىرۆكى ل گوندى ھەبە، ئەا ژى كاقلىن وئ يىن ماين، خەلك دىئىت كوئەو ھوستايىن ئەف مەزگەفتە ئاقاكرى، ھەر ئەو ھوستايە يى متارا مەزگەفتا نامىدىن ئاقاكرى، مەزگەفت ژ ژوورەكن پىنكەھات، زىدەبارى ژوورەكا بچويك كو خەلكى دگۈت گۈرىن تىقە، دەرگەھى وئ دكەفتە رەخى ژىرى، دو پەنجەركىن بچويك ھەبوون، دكەفتە رەخى ژىرى، ھەتا سالا (۱۹۸۷) ئ ژى ماپوو، بەلى ئەا كاقلە.

چەند مەناسب و گۈرىستان يىن ل گوندى ھەين، ئەو ژى: مەناسب ئاستەنگى دكەقىتە رەخى ژىرى گوندى، مەناسب دەرى گەلى دكەقىتە رەخى ژىرى رۇژئاقايى گوندى، مەناسب شەھىدال دووڧ چىقانىكا دىئىن (۹) زەلامىن گوندى ل وئرى ھاتىنە شەھىدكرن، گۈرىستانا گوندى ھەتا سالىن ھەشتىيان بكارىئنا، دىسان گۈرىستانا (دارى زىنا) ئەو ژى گەلەك يا كەفتە^{۱۸۸}.

د كىتبا (المعجم التاريخى لامارة بھىدان) سالۇخا قى گوندى دكەت: گوندىكە ل رەخۇدۇرىن نامىدىن، دكەقىتە رۇژئاقايى وئ ئەشیرەتا شەرەفانى ئىك ژ دو ئەشیرەتا بوو كو (قوباد پاشا) ل سالا (۱۲۱۸مىش/۱۸۰۲ز) ل گوندى (بىباقا) گرى. تيارىن وىلايەتا جۈلەمىركى كو ژ (چەلن) ھاتىوون، بىسەر دا كرت، (۱۶) كەس ژ مېرزادەيىن وان كوشتن، بەلى (ئىسماعىل پاشا) نەشبا تۇلا وان فەكەت، خەلكى گوندى ب جلكىن وان كوشتىاقە يىن ب خويىن ھەوارا خۇ برە دەڧ (بەدرخان بەگىن)، دا تۇلا وان فەكەت، بۇ قى مەرەمى مېرى بۇتا دو ھەوئىن لەشكەرى يىن تەنپىكرىن برنە سەر تيارىيا^{۱۸۹}.

ل رۇژا (۱۹۷۸/۱۰/۱) ئ بۇ جارا ئىكىن خواندىكەھ ھەتا پۇلا چارى لى ھاتىبە فەكرن، بۇ پۇلا پىنجى و شەشىن خەلكى گوندى دچوونە بىئادى، ل سالا (۱۹۷۹) ئ جادە گەھشتىە گوندى، گوند ل سالا (۱۹۸۸) ئ ھاتىبە وئرانكرن، بەرى وئ سالىن (۲۷) مالىات لى دژان، ئەا گوند يى بەردايە^{۱۹۰}.

گوندى دىرەش

(۱۱ كم) يا ژ ئامىدىي دوورە.

سئورين گوندى:

باكوورى، گوندى كانىيە.

باشوورى، گوندى گىزى يە.

رۇزھەلاتى، گوندى سىپىندارىيە.

رۇژئاقايى، گوندى رەزىكى يە.

ژىلى رووبارى سىپىنەي كو ژىندەرى سەرىشكى ئاقا
گوندىيە، كۆمەكا كانىيا ل گوندى ھەنە، ئەو ژى،
كانىيا گوندى، كانىيا بەرمزگەفتى، مېرگا خى،
خەندەكى، كانىيا بناقىيى، كانى دىرىنى، كانى جەبەر،
رەزى جەجى، گلە سۇرى، مىلى گەركى.
كۆمەكا جەين بەرنىاس ل قى گوندى ھەنە.

ژەرەكو ئەو دەلىقا پىندقى نىنە ل سەر ھەمىان ب
راوھستىن، دى وان ھژمىرىن و بكوورتى بەھسىن (شىخ
ئىسلامى و دىرا دىرەشنى) كەين. جەين بەرنىاسىن
گوندى ئەقەنە: دىرا دىرەشنى، برىما جەجيا، برىما
گوندىرا، برىما گولا، شىخولئىسلام (گورستان)،
تەشىكا كچا كافرى^(۹۱)، دىرەشا خراب و گورستانا
وى، رىكا گەلىن دىرەشنى دو جە بەرنىاسن تىدانە
ئەو ژى (خاچا فەلەمى و پۇزا فەلەمى)، گەلىن دىرەشنى،
چىايى زەنگلى، تەحتا دىرەشنى، زەرى، گەقۇرى زەرى،
ملى مەھمىدا، ھەقشىن بکەزان، چالى، تىرى
فەلەمى^(۹۲).

گورستانا شىخولئىسلام دىرەشنى،
شىخولئىسلام سەركىشىن تەسەوفى بوو ل
كوردستانى ھەمىن، ئىك ژ زانايىن ناقدار بوو، ژىندەرى
ژ ھەمىا كەقنتر كو بەھسىن وى زاناي كرى، كىتىبا

مەزارا شىخولئىسلام ل دىرەشنى

خەلكى دا د بەلاڧن و پىشمەرىن ئاقاھىيىن نھا نە. پىشتى مرۇڧ چەند پەيسكەكا سەردكەڧىت ناوسكەكا بچويك دكەڧىتە رەخى رۇزھەلاتى رىكى (پەيسكان)، بلنداھىيا وى (۱۰.۱۰م) و پەحنيا وى (۳۰.۱م). نە دوورە جھى پەرىستنا پەرىستقانا بىت، نە خاسمە ھەيامىن ب كارئىنانا قى جھى وەكى پەرىستگەھەكا فەلا، دىت جھى زىرەقانى پەرىستگەھى بىت، زىرەكو دكەڧىتە بەراھىيا ھاتىنى بۇ پەرىستگەھى، دىوارەكى دى ھاتىيە نىساندىن ب قى نەعويسكى فە لى مخابن چ زى نەمايە^(۱۰۰۲). ل ئەقنى پەرىستگەھى چەند كۆركەك ھاتىنە كۆلان، وەكى نىفەرىزەكى نىك ل دووڧ يادى ھاتىنە نكراندن، كوپراتىين وان دناقبەرا (-۱۶ ۲۶سم)، فرەھىيا وان دناقبەرا (۱۵-۲۱سم)، ھۇمارا كۆركىن دەرکەڧتى (۵) كۆركىن، نە دوورە ئەگەر قەكۆلىن بەھىنە كىن كۆمەكا مەزنا قان كۆركا دەرکەڧىت. دىسان ژوورەكا دىرئ ب رەخفە ھاتىيە نۇزىن، ھەر چەندە جھى دەرگەھى وى دىار نىنە، لى يا بەرچاقە ئەو دكەڧىتە رەخى رۇزئاقاى، زىرەكو جھى جوگرافى سەردەرى دگەل دارىتنا خەرىنە و كەتوارى پەرىستگەھى كرىبە، بلنداھىيا دىوارىن وى (۷۵سم) و پەحنيا دىوارىن وى (۴۰سم) ژ ماددىن بەر و كسلا ھاتىيە ئاقاكرن^(۱۰۰۳)، دىرئىيا قى ژوورى (۷.۵م)، رەخ قى ژوورى قە ژۇرەكا دى يا بچويك ھەيە و ب ژوورا نىكى قە ھاتىيە نىساندىن، دىرئىيا دىوارىن وى (۲.۱۴م) و بلندىيا زى ماى (۳۰.۱م)، ل دۇماھىيا پەرىستگەھى كانىيەكا ئاقن دەرکەڧىت و دىيارە يا دەسنىكارە، قوترى وى (۱.۲۵م) و بلنداھى يا وى (۹۰سم)^(۱۰۰۴). ل دۇر سەخلەتەن دىنى ل دىرا دىرەشى ئەم چەند تىشتا دىيىن:-

۱- جھەكى ئاسى و بلىد و ل ھىداف گەلپەكى كوپر و سىر و سەقەما چىابىن گارەى، كەتنا وى بەرامبەر رىكا دەقەرا بەرىگارى يا دىرۆكى، سەخمەراتى قى چەندى دىيەنە رىكا نىكانە ژ كەش كود دەقەرى را دچوو، گەھىشتە كۆمەكا گوندىن كەقنىن دەقەرى وەكى دىرەشا كەقن و

(الانساب)ە يا عەبدولكەرىمى تەمىمى يە، ئەوئى ل سالا (۵۱۶ مش) مرى^(۹۹۱)، شىخ نىسلام سەيدىن سەيدىن شىخ عەبدولقادىر گەيلانى بوو، كو تەرىقەتەكا دىنى بىناقن وى يە، شىخولئىسلام سالا (۸۶۱مش/ ۹۸-۱۰۹۸زى مرىبە^(۹۹۲)، دىناڧ گۆرىستانىدا گەلەك جھىن بەرىياس ھەنە، ژوان (دارا ھرچى)، خەلكى گەلەك چىفانۇك پىنڧە چىكرىنە، زىرەكو دىرا دىرەشى گەلەك يا نافدارە، فەرە ئەم پىچەكى ل سەردىرۆك و شىونوارىن وى راوستىن، دىر دكەڧىتە رەخى رۇزھەلاتى گەلىي دىرەشى، ژوورى رۇزھەلاتى گوندى نوى، بەرامبەر رىكا دەقەرا بەرىگارى يا دىرۆكى^(۹۹۳)، موسلمان د بىزنى (دىرا دىرەشى)، نە دوورە ژ پەيڧا (دىریشا) ھاتىت، بىياتى وى (دارش يان دىریشا) بىت^(۹۹۴) مەسىحى دىزنى (دىرا مارساۋە- مارسابە) دىيارە پەرىستقانىكى (كاهن) فەلە بوويە و خەلكى قى دەقەرى ل سەردەستى وى باۋەرى ب مەسىحىيەتنى ئىنايە، سالا (۴۸۷زى) ھاتىيە كوشتىن^(۹۹۵).

دانەزاناشى جھى شىونوارى ل رۇزا (۱۹۵۲/۱۰/۲۵زى) ل سەردەستى فەكۆلىنقان (ئەحمەد حاج مەھدى) ھاتىيە كىن، د رۇزناما (الوقائع العراقية) ھۇمارە (۳۱۹۹) ھاتىيە بەلاڧ كىن^(۹۹۶) باشى د ناف ئەتلەس و بەرتوكىن جھىن شىونوارى دا ل عىراقى ھاتىيە قەيدكىن^(۹۹۷).

چەند رەنگىن كارى مرۇڧ دىنىت وەكى قەرىزا كەقناتىن ل قى جھى شىونوارى، سەردەرى كىن دگەل كەقرى، مرۇڧ شىايە چەند پەيسكىن رىك و پىك د كەقرى را ب كۆلىت، دىيە پىشمەرەك بۇ تىگەھىشتا دەستودانى پەرىستگەھ تىدا ھاتىيە دروست كىن، ھەر چەند نقىسەقان (عبدالرقىب يووسف) دىزىت ھۇمارا پەيسكىن دىرا دىرەشى (۱۷۰) پەيسكىن^(۱۰۰۵)، بەلى د راستى دا ھۇمارا پەيسكىن دىار (۱۹۰) پەيسكىن^(۱۰۰۶)، دىرئىيا ھەر پەيسكەكى نىزىكى (۷۷سم)، بلندىيا وان دناقبەرا (-۱۰ ۱۵سم)، پەحنى يا وان نىزىكى (۴۰سم)^(۱۰۰۷). ئەق پىشمەرىن ھاتىنە ب كارئىنان ھەتا نھا زى دىناڧ

صاركى و بىن و گويزى.

۱- چەند سەخلەت ئىدا ھەنە ۋەكى دەركەفتنا كۆركىن پاراستنا خۇليا پىرۇز، ئەف سەخلەتە تىن ل دەف دىنى زەردەشتى ھەيە^(۱۱۱).

۲- ئەف جەھ يىن ئايبەتە ز سەخلەتەن ئاقاھى و ژ رەخى ئاقاھى قە چ پىقەرەن دىنى مەسىحى ئىدا نىن، زىدەبارى پىشككرا ۋى بۇ سى پىشكىن سەرىشك، دەركەفتنا ژورا و كۆركىن پاراستنا خۇليا و دەركەفتنا جۈھىيا ب مەرەما قوتانا مەن دەخل و دانى.

ھەكە ئەم قەگەرەنە سەر دىرۇكا قى پەرسىنگەھى، چەند نىرەنەك ھەنە بۇ خەملاندن و قەگەراندنا دىرۇكا ۋى بۇ ھەيامىن ب كارئىنانا ۋى ژ رەخى مرقۇقى قە ۋەكى پەرسىنگەھ ئىك ژ ئەوان نىرنا يا لىگەر (غەبدولرەقىب بووسىقى) بە، دىنژىت، (مارساۋە) كەسەكى بىروباۋەر مېترانى بوو (گەلەك ژ سالۇخىن قى دىنى دناق ئىزدىياتى دا ھەنە)، ئاقىن مارساۋەي يى دروست (كوشنەردادە) خەلكى دەقەرا (بلىشفرى) بوو، ئەقا ئىزىك خانەقىن و قەصر شىرىن، پاشى ۋى باۋەرى ب مەسىحىيەتى ئىنا و گەلەك ژ خەلكى ژ باۋەرەن مېترانى و زەردەشتى ئىنايە سەر دىنى مەسىحىيەتى، ل سالا (۴۸۷زى) ھاتىيە كوشتن^(۱۱۲).

ھەكە ئەم نىرەنەكى سەر قانۋون و بنواش و پەرسىنا زەردەشتى بىكەن، دى بىنن چەند ئىشتەك ل دەف ۋانا د پىرۇز بوون، ۋەكى ئاخ و ئاگر و ئاف و ھەوا، ژىەر قان سەخلەتە، دىنى زەردەشتى ئاقەكى ئايبەت بۇ خۇ دروست كر^(۱۱۳).

د بىروباۋەرەن زەردەشتى دا خۇدايەك ھەيە، ئاقى ۋى (ئاھورا-مىزدا) بە، مەعنا ئاھورا اخۇدا، خۇدان، (روح)، مەعنا مىزدا (خىزكەريان عاقلمەند) و ھندەك جارا دگوتى (مىزدا-ئاھورا)، زىدەبارى دەركەفتنا رەخى خراب يى دىنژى (ئەھرىمەن)^(۱۱۴)، دىسان زەردەشتىيا چەند خۇدايىن دى د پەرسىن نەخاسمە خۇدايىن مېترا و ھەيىقى^(۱۱۵).

ل دوۋف پىقەرەن دىنى زەردەشتى پەرسىنگەھا

دېرەشى دىبەتە جەھكى زەردەشتى، ھەمى پىقەرەن جەھن زەردەشتى لى د بەرچاقن، ۋەك دەركەفتنا ئاف و ئاخ و جەھن ئاگرى و شوينوارىن سۈتنى گەلەك جەھن ۋى ديارن، ھەر چەندە چەپ و چىرىن جۇگرافى يىن قى دەقەرە سەمنا ئافاكرن و نژىنا قى پەرسىنگەھى دبار كرىيە ۋەكى جەھكى ئاسى و ئىگانە.

ل سەر دەركەفتنا دىنى مەسىحىيا ل ئەقى پەرسىنگەھى ئەم دوور ئايىن ل سەدسالىيا دوۋى زايىنى و نىقە ھاتىيە ئىستغلاكرن بۇ قى مەرەمى، نە خاسمە ل سەدسالىيا دوۋى و سىن زايىن مەسىحى ل زىر كۆتەكىن دىنى بوون ل سەردەستى ساسانى و رۇمانيا، ل ۋى سەردەمى مەسىحىيان قەستنا جەھن ب تى و بى دەنگ دكر ب مەرەما ئەداكرنا رۆرەسمىن خۇيىن ئايىنى، ئەف جەھ رۇخى پىر بۇ قى مەرەمى ھاتىيە ب كارئىنان، ئەفە ئىشتەكى خۇرستىيە كو ھەر دىنەكى بېھن دىنى دى ژى بەن، دىسان خەلكى قى دەقەرە گەلەك چىقۇنوك پىقە كۆتىنە، نە خاسمە دناقېمرا ھەردۇ چىمىلن دەقەرە، مارساۋە و شىخ ئىسلامى ھەكارى^(۱۱۶)، دىسان مۇسلمان زى ب كارئىن ھەتا ئىنا، ب ئايبەت ئەو كانىيا ئاقى يا دىنژى (خەدەئى گورى) ب مەرەما نەرك و نۆزدارى^(۱۱۷).

خواندىنگەھەك ل مىزگەفتنا قى گوندى ھەبوو، كو گوندى شىخ ئىسلامى دېرەشى بوو^(۱۱۸)، بەلن خواندىنگەھەكا حكومى ل سالا (۱۹۷۱) ئى گەھىشتىيە گوندى، ۋى ۋەخنى دىخانەكىفە بوو، پاشى خەلكى گوندى دەست ب ئافاكرنا خواندىنگەھەكى بۇ خۇ كر.

سالا ۱۹۵۷ ئى ھۇمارا خەلكى گوندى ۱۲۰ كەس بوو^(۱۱۹)، گوند سى جارا ھاتىيە قەگۇھاستىن، جارىكى دېرەشا كەفەنە، كو نوكة كافلە گوندە، پاشى دېرەشا بەرى سالىن ئوتا، ل داۋىن ئەف دېرەشا نوكةيە، بەرى سالا (۱۹۸۸) سىھە مالىيات ل گوندى دژان، ئىنا (۱۵) مالىيات لى دژان، سالا (۲۰۰۶) ئى جادە گەھىشتىيە گوندى^(۱۲۰).

ناھيا سەرسىڭى

كۆتان نىھان ياسىن

سەرسىڭى ژ دەۋكىن، ئەم ب چەند پىقەرەكا دىيىن، ھىندەك ژىدەر ب (۱۱كۈم)^(۴) د خەملىنن، دىسان ھىندەكىن دى ب (۱۴كۈم) د خەملىنن^(۵)، لى يا نىزىكتىر ژ ھەمىيان سەرسىڭى (۱۳كۈم) يا ژ دەۋكىن دويىرە. دىسان دووراتىيا سەرسىڭى ژ تۇخىيىن ۋەلاتىن ئركيا (۱۹كۈم) ھەۋايى يە^(۶).

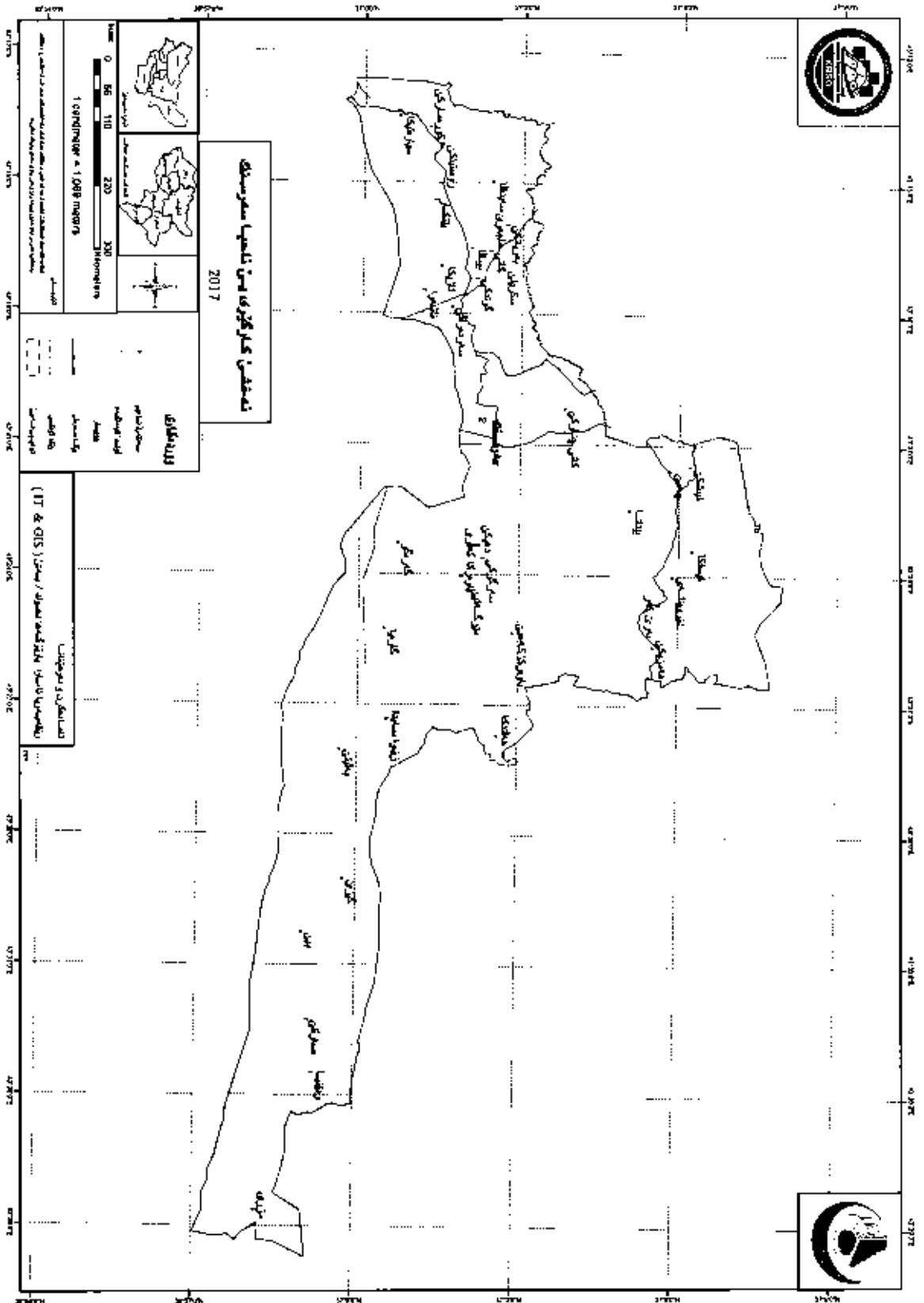
ل دوويىق راپورتىن جىئولوگى ئەردى سەرسىڭى ۋەكى ھەمى دەقەرئىن دى يىن رۇژھەلاتا نافرەست، فەدگەرىتە وان لىنا ئەقۇن ل ھەيامىن جىئولوگى يى سىن جىئوۋى، نەخاسمە دگەل وان گوھرىنا ئەقۇن ل دەريا (ئىس) دروست بووين، گوھرىنن دژوار ئەقۇن ل ھەيامىن تەخا جىئولوگى (برمى) يا ئىكىن دروست بووين^(۷)، فەرىژا قى لىنن دروست بوونا چىيىن گارەى بوو، ئەف لىنە بوويە ئەگەر چىبوونا كەقۇرىن خىزى و گرانىتى، ئەف رەنگىن كەقۇرى ل سەرسىڭى يى مەشەيە، ھەر ئەف لىنە بوويە ئەگەر كو سەرسىڭى كرىيە جەن گەريان و گوژارىن مەلىك و سەركىشا.

بىلنداھىيا سەرسىڭى ل سەر ئاستى ئەردى، جوداھىيەك د ژىدەرا دا ھەيە، پىرىيا ژىدەرا ب (۱۰۴۱م) ل سەر ئاستى ئەردى د خەملىنن^(۸)، ھىندەك ژىدەر ب (۱۰۵۰م) ل سەر ئاستى ئەردى د خەملىنن^(۹)، ديارە ئەقەزى پىر پىندقى دووقچوونى يە داکو بگەھىنە

جەن جۇگرافىيى سەرسىڭى

ل دەمىن فەكۆلىن ل سەر جەمكىن جۇگرافى دەپتە كىن، پىندقىيە ھەمى رەمخىن ژيانن لى بھىتە فەكۆلىن، ۋەكى نوپۇگرافى^(۱) و دىموگرافىيا^(۲) ۋى جەن، ھەر چ رەمخى جۇگرافىيە پىندقىيە تۇخىيىن جەن بھىتە دياركىن، ل فىرە ئەم دى سەرسىڭى ب خۇ ۋەرگىن ۋەكى بازىركەكى سەرىيەخۇ، ئەك ئىكەكا كارگىرى، ژ رەمخى رۇژھەلاتى يا ھەف تۇخىيە دگەل ئامىدىن، ل دووق پىقەرا (۳۵كۈم) يا ژ ئامىدىن دويىرە^(۳)، ژ رەمخى باكوورى يا ھەف تۇخىيە دگەل ناھيا بامەرنى.

گوندى باۋەرکا كەعبى، باۋەرکا كەقۇرى، سەرگىكى، رەمخى باكوورى رۇژھەلاتى سەرسىڭى د خەملىنن، رەمخى رۇژھەلاتى سەرسىڭى گوندى ئاشەۋا، سكرىنن، بىپافا، گوندى يە، ژ رەمخى باشوورى سەرسىڭى چىيىن گارەيە و ناھيا چەمانكى يە، كۆمەكا ژىدەرنن ئاقى ل سەرسىڭى ھەنە، نەخاسمە كانىيىن كەقۇن، ۋەكى كانىيا گەلى و شىقىن و كانىكا عەبۇى و كانىيىن بادەرەشكىن و كانىيىن كانى چىناركى. ل ھاقىنا سەھايى سەرسىڭى يى ھىنە، ل زىستانا گەلەكى سارە، ژىر قى چەندى ئەم گەلەك جارا دىيىزىن زىستانگەھ دووراتىيا

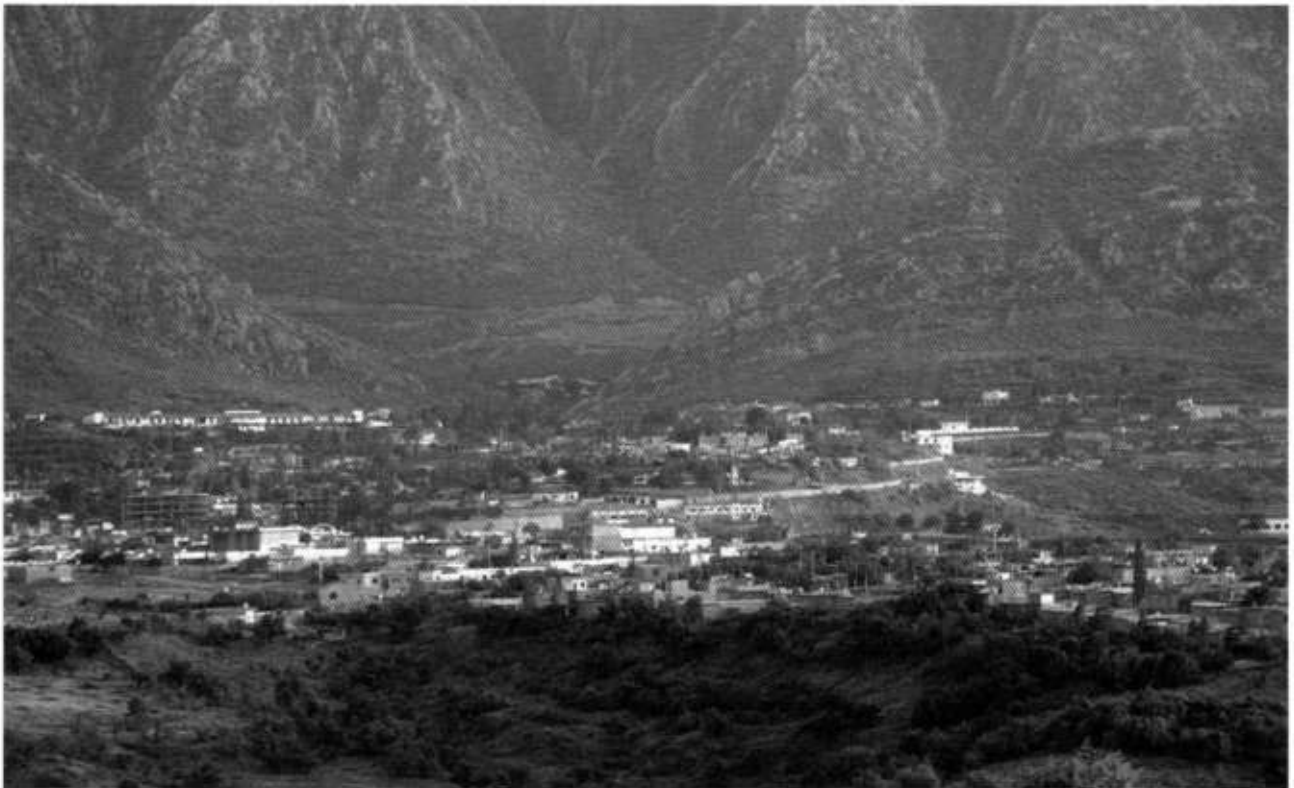

ئەگەر ئەم بىنيرىنە پىكھاتا مروۋىي با خەلكن سەرسىنكى، پىزانىن د ئەشى بوواری دا دكىمن، ژ بەركو خەتا ئەفرو چ سەرژمىرىن راست و دروست مه نه بووینه، نه ژ رەخى هژمارا خەلكى قە، نه ژى زانىنا توخمى وهكى نىر و مى ژ رەخەكى دىقە، ژەر گوهرىنا بەردەواما هژمارا خەلكى، نهخاسمه ل قان دوماهىيا، گەلەك خەلكى قەستا باژىرى (دھۆكى) كرىبه، لى ل دۇر سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى هژمارا خەلكى سەرسىنكى (وهكى ناحىيه) د گەهشته (۲۰۲۶۰) كەسا^(۱۱) و ل دووڤ ئامارىن تەخمىنكىرى بىن رىقەبەرىيا ئامارا دھۆكى بو سالا (۲۰۱۶) ئى هژمارا خەلكى ناحىيا سەرسىنكى ۲۵۲۵۵ كەسن، ژ وانان ۱۷۸۹۹ كەس ل باژىرك و كۆمەلگەهان دژىن و ۷۳۵۱ كەس ل گوندان دژىن و پىشتى قەكۆلىنەكا مەيدانى ل سەر پىكھاتا خەلكى سەرسىنكى، ديار بوو خەلكى (۵۲) گوندا لى د ژىتن، ئەقن چەندى ژى تايبەتمەندىبەك دايە سەرسىنكى.

راستىيا بلنداھىيا سەرسىنكى ل سەر ئاستى ئەردى، هەر چاوابىت ديارە پىشانىن وان نىكى ئىكن و ئەقە ژى سەخلەتەكى تايبەت بو سەرسىنكى، سەقايىن وى جودا دكەتن ژ دەقەرى.

ئاخا سەرسىنكى ژ رەنگى ئاخا ھىدروچىنا نافەراستە، ل ھندەك جھا ئاخا سىپى و سۇر و ترش ژى يا ھى، دىسان رەنگى خەلانين خويزى ژى ديار دىن، وهكى ھەمى جھىن دى، نهخاسمه ل دۇل و شىقن ئاقى، پىرىيا رەنگىن دار و گىايا ل سەر قى ئاخى شوىن دىن. بلندترىن پلا گەرمى ل سەرسىنكى دناقبەرا (-۳۶ ۳۴) پلىن گەرمى بە^(۱۱)، نزمترىن پلا سەرمایى دگەھىتە (۱۰) پلا ل ژىر سفرى دا^(۱۱)، كۆمەكا ئەگەرا ھەنە كو سەرسىنك ب قى رەنگى ل دانسالى زڤىستانى يا سار بىت، ژەر بارىنا گەلەك بەفرى، سەرسىنك دكەقمتە دانكا چىايى گارەى، ل رەخى نزارى بە، ل دانسالى زڤىستانى ھەتاف زوى لى نادەت، نه خاسمه گەلىن سەرسىنكى.

سەرسىنك

ئاقى سەرسىكى

ل دۇر ئاقى سەرسىكى كۈمەكا بىرۈبۈچۈۈننن جودا ھەنە، ژ وان ئەگەر ئەم بەرى خۇ بدەبنە ئاقى سەرسىكى دى بىننن ژدو بىرگىن جودا ھاتىبە، (سەر + سىنگ)، پىشتەقائىن قى بۇچوونى پىشتا خۇ ب وئ چەندى راست دكەن، كو سەرسىكى دكەقەتە دانگا سىرنا چىيىن گارەبى، جەنن جوگرافىي سەرسىكى دىتە قەرنژا ئاقى، ئاقا سەرسىكى ل قىزە دىتە دو پىشك، پىشكەك بەرەق رەخى ئامىدىي قە دچىت، تا دگەھتە سەر زى مەزىن، پىشكا دووئ بۇ رەخى صىپنەبى قە دچىت، تا دگەھتە سەر خابوورى^(۱۳) ل تاخىن مەيدانگا روقيا^(۱۴) سەرسىكى وەكى زىارەتەكى دەردكەقەت، بەلى زىارەتەكى ژنەھل و ژووردابە، ژبەر قى چەندى ھندەك دىبىن كو سەرسىكى ب مەعنا سىنگى ئاقى دەيتن^(۱۵)، بىرۈبۈچۈۈنەكا دى يا ھەى ل سەر ئاقى سەرسىكى، دىبىزىت، كو ل سەرى گارەى گەلەك ژ كىزا (سىنگى) ھەبە، لەوا دىبىزىنە قى جەى سەرسىكى^(۱۶)، سەر د زمانى كوردى دا دەبن ب مەعنا (بىلنداهى)، ل قىزە دىبىن كو ئاقى سەرسىكى ژ (سەرى گرى) ھاتىبە^(۱۷)، ئەگەر ئەم قى بۇچوونى وەرىگىن نە دوپرە يا دجەى خۇدابىت، ژبەر كو گوندى كەقن دكەقەتە سەر گەرەكى ل ھنداقا سەرسىكا نوى، نە دوپرە سەرسىكى وەكى زىارەتەكى دەرىكەقەت، ئاق لى دىبە دو قەد، ژبەر قى چەندى دىبىزىنە سەرسىكى (سىنگى ئاقى)^(۱۸)، ئەقەزى دىاردەكا خۇرستى بە، پىرىيا ئاقا ژ كارى وان دەبنە وەرگرتن، ئاقى سەرسىكى ژى ژ جوگرافىيا وى جەى ھاتىبە وەرگرتن، دقۇن ژبەر ئەكەبن كو (سەرسىكە)كا دى ل چىيىن (قەرەچ داخى) ل ياكوورى كوردستانى ھەبە^(۱۹).

بۇچوونەكا دى ھەبە، ئاقى سەرسىكى قەدگەرىنە دىاردەكا خۇرستى، ئەوژى كەفتنا وى ل سەر سىنگى چىيىن گارەى، دىبىزىن وانا وى (سەرى بەرى) بە^(۲۰)، ل دووڤ ژندەرىن گوتىنن پىرەمىزا، دىبىزىن ئەو (۲۵) مالباتىن مەسىحىيا ئەقۇن قەستا سەرسىكى گرى، ب مەرەما خۇجەبىن، ژ گوندى

(شىنگى) ژ دەقەرا زاخۇ ھاتىبون^(۲۱)، ئەق بۇچوونە بى دو دلى گەلەك يا لاوازە، راستە نىزىكىبەك دناقبەرا پەبىفا (سىنگ و شىنگ) ھەبە، ژبەر كو ئاقى ھەر جەھەكى ژ كارىبن وى دەبنە وەرگرتن، ھندەك دىبىزىن ھەكە مەوڤ ژ دوور سەحكەتە ئەو گوندى كەقن بى سەرسىكى ل سەر ئاقاگرى، وەكى سىنگى تەبىرەكى بە، ئەو سىرنا چىيىن ئەوا دكەقەتە پىشت سەرسىكا كەقن، وى ئاقىرىن دەت^(۲۲).

دىتەكا دى يا ھەى كو پەبىفا سەرسىكى دكەتە دو پىشك:

- ۱- سەر مەعنا وى د زمانى كوردى دا جەھەكى بىلندە.
 - ۲- سىن پەبىفەكا بىانى بە ب مەعنا گر دەبن، مەعنا ئاقى سەرسىكى ب (سەرى گرى) دەبت^(۲۳).
- ئەق دىتە ژى گەلەك يا لاوازە.

دىرۇكا سەرسىكى

راستە چەند ئقۇسىنەكىن بچووك ل سەر سەرسىكى ھاتىبە كرىن، بۇ مىناك رىبەرىن گەرىان و كۇزارىن، راپورتىن (ئقىسى- دىتى)، ل قىزى و وپراھەنى ل سەر سەرسىكى ھاتىبە كرىن، نەخاسمە پىرىيا قان ھەلشكافتنا پىشتى سەرھەلدانا سالا (۱۹۹۱ز)ئى ھاتىبە كرىن، لى ژندەرىن وان ئقىسىن و ھەلشكافتنا ھەر پىرەمىز و دانەمەرىن سەرسىكى بوونە، ھىشتا گەلەك ژ وان د ساخن، ئەقە ژ رەخەكى قە، بەلى ژ رەخەكى دىقە قەبىدىن قەرمانگەھا جار جار پىزانىن كۆمكىرىنە، بەلى پىرىيا وان پىزانىنا قەدگەرنە سالىن پىنجىيا و وئقەتر، ئەق چەندە بىتنى دىرۇكا سەرسىكى نىنە بەلكى مەرەم ژى (۵۰۰) سالىن بوورى بە بەرى نھا و وئقەتر^(۲۴)، نەخاسمە دەورى سەرسىكى و كەفتنا وى دناقبەرا دو كەلايىن دىرۇكى ل دەقەرى (كەلا ئاشەوا و كەلا ئامىدىكا خراب).

دىارە پىشتى مىرگەھا بەھدىنان ل چەرخى دووازىن زاپىنى ھاتىبە دامەرزاندن، سەرسىكى ژى وەكى ھەمى دەقەرى سەر ب مىرگەھا بەھدىنان قە بوو، نەخاسمە نىزىكىيا سەرسىكى ژ كەلا ئاشەوا و ئامىدىكا خراب، ھەر چ نەبىت ھندەك بىرارىن بچووك

د ئاقبەرا وان دا ھەيە^(۲۸).

ژ رەخەكى دى قە ئەو زەلامىن بۇ جارا ئىكى شەنگستىن سەرسىنكى دانابن، بۇ نەقىين خۇ قەگىرايە، كو سەرسىنكى گوندەكى پتر ژ (۱۰۰) سالا بەردايى بوو، چ كەس و مال لى نە دژيان، ئەف دەقەرە يا تژى بۇ ژ دارىن مەزن، وەكى دەحل و پىشەكى تارى بوو^(۲۹).

ھەكە ئەم قەگەرەنە سەر دېرۇكا سەرسىنكى بەرى سالا (۱۹۲۲زى)، وەكى مە ئاقىرى داين، گەلەك جارا خەلكى قەستا سەرسىنكى كرىيە و جەرەكادى بەردايە، ھەر ژ وان كۆمىن مۇقفا ئەقىين قەستا سەرسىنكى كرى، ژ گوندى سيارى ھاتىنە، پاشى ل ھەلەفىن^(۳۰) خۇجھ بووينە، بەلى ژيەر سەرمائىن و خلتىن كوژەك، سەرسىنكى ب جھ ھىلايە^(۳۱).

يا ديارە جھەكى تژى ئاقەكا بۇش، ئاخەكا بەردار، دى يا تژى دەحل و پىش بىت، نەخاسمە ھەكە مۇق ھەر لى نەژىت، دى پىكولىن كەين چەند روھنكرنەكا بدەين ل سەر سەرسىنكى بەرى سالا (۱۹۲۲زى).

ژ قان كەلا دەرکەفتىنە، سەرسىنكى ژى وەكى ھەمى دەقەرەن دەوروبەرل ژىر حوكمى قان كەلا بوو. ئەقەرە ژيەر چەند سەدەما، ژ وان: كەلا ئاشەوا پتر يا ل ھىدافى سەرسىنكى، ھەكە ئەم ھەقەرى بکەين دگەل كەلا ئامىدىكا خراب. ديارە سەرسىنكى رىكا ئىكى بۇ دىقەرا كەلىن ئامىدىكا خراب و ئاشەوا^(۲۵). لى وەكى يا ديار سەرسىنكى جھەكى بلند و ئاسى نىنە ژيەر قى چەندى چ حوكما پويته پى نەدایە، نەبوويە جھى رىقەبرنى، راستىيا قى چەندى نەبوونا كەلا و قەصر و جھىن مەزىن دېرۇكى^(۲۶).

ژىدەرە ژ ھەميا كەقنتر كو بەحسىن بادەرەشكىن كرى، قەدگەرەت بو بىرھاتىن ھارىكارى قونسلى ئىنگلىزى ل مووسلى (جورج برسى بادجەر) ل سالا (۱۸۴۲زى)، ھەيامى ب رىكى قە دا بەرەف باكوروى كوردستانى قە (ئاشويتىن) چىت، ديار دكەت كو شەقەكى ل بادەرەشكىن نىستىيە^(۲۷). بەلى مخابن چ بەحسى سەرسىنكى نەكرىيە، يا ئەم دزانين كو سەرسىنكى و بادەرەشكى ئىك توخىين و بتنى شىقەك

سەرسىنكى

نزار و بلند و بەر با. ژەر قى چەندئ ئەم گەلەك جارا د بىژىنى خۇش (زۇستانگەھ).

۳- قەچاغچى و رىگر و جەردەچى، ژەرەكو سەرسىنك جەھەكى بەردايى بوو، تىزى جۇم و جەلال بوو، خۇدان دەحل و پىشەكى مەزن بوو، وەكى بەرى نھا مە ئاقرى دايى. نە بتنى قان دەحلا دەھبە د ئاف خۇدا د قەشارتن، بەلكى بېوو حەوينگەھەكا باش بو قى رەنگى مرقۇقى^(۳۵). ئەف ديارۇكە گەلەكا بەرەلاڧ بوو، نەخاسمە ل ئەوى ھەيامى ھندەكا ب شانازى قە د كر.

ل قىرە پرسىيارەك سەرھەلدەت و د بىژىت، چاوا فەلە رازى بوون بەين ل ئەقى جەى خۇجە بن. زىدەبارى زانىنا وان ب قان رىكرىن بەرى نھا مە ئاقرى دايى؟ بۇ بەرسقۇدانا قى پرسىيارى دو تىشتىن سەرەكى مە ھەبووينە:

۱- وەكى ئەم د زانىن كو دوماھىيا سالىن بىستى دوماھىيا شەرى جىھانى يى ئىكى بوو، (۱۹۱۴- ۱۹۱۸زى، دنيا بەرەف گوھرىنى قە د چوو، رەنگە

۱- ئىشىن كوژەك و قوتىر دەمى سەرسىنك قەدگرت، پىرىيا خەلكى وى د ھاتە قەبراندن. خەبەردانا قى مرنا ب كۇم ل قىرى و وىراھەنى بەلاڧ دېوو، قى چەندئ سەھم و ترس د دەروونى خەلكى دا پەيدا دكر، حەتا ل ئەوى ھەيامى جىقۇنۇك پىقە ھاتبوونە چىكرن، د گوت: ژ بلى سەيد و ھەلىا كەس ل قىرى نازىت. خەلكى ئىشەك ب ئافى (ئىشا سەرسىنكى) ئاف كر بوو^(۳۲). بۇ مىناك، سەيدايى (زەكى عودىشو) بۇ مە قەگىزايە: كو ھندەك جارا گوندىين مە دەمى نەفرەت ل ئىكى د كر، د گوت: ئىشا سەرسىنكى بەيتە مالا ھەو^(۳۳). پىرىيا قان ئىشا وەكى دىرۇكى دا ديار، (كولىزا و تاعوون و سۇرك) بوون^(۳۴).

۲- بارىنا بەفرەكا ئىكجار مەزن، نەخاسمە دانساليا زۇستانى دا. سر و سەقەما دژوار و گران و ب ئاف و دەنگ، ل چاف ھەر جەھەكى دى ل صىپنى بەھدىنان، وەكى ئەم د زانىن كو سەرسىنك د كەقىتە بن سىھا سرتا چىايى گارەى. جەھەكى

سەرسىنك

ئەم ل سەرسىنكى دانىن، ژ بەرگو ئەم نەشپان بەردەوامى چوونى بىن، تومبىل قەگەرىيا مويىسلىن، مە برىار دا بىمىنە دناڧ پالا دا، ئەقۇن رىكا ئامىدىي قەدەر خەلكنى گوندى سەرسىنكى (ئاشوورى)نە، د (۴۵) مالا دا خۇجھن، وانا خواندنگەھەك و كەنيسەك يا ھەي، (۵۰) خويندكار ل خواندنگەھا وان دخوینن، زمانىن سىراتى (ئاشوورى) و ئنگلىزى و عەرەبى دخوینن^(۱۲۷).

دەمى ئەم چووينە سەر گرەكنى چىيىن گارەي، من و قەشەي^(۱۲۸) بېھنەكنى بۇ خۇ ئاخفت، د ناڧ دارا را ئافەكا بۇش و ب ھىز دەھات، من بەھسى گوندى بۇ كر، من پىزانىن خۇل سەر خواندنگەھە و كەنيسى و ھژمارا مالا ژ قەشەي وەرگرتن، سەروسىمايى قى قەشەي^(۱۲۹) جھى وى بى دىنى ديار نە دكر، جلكىن وى وەكى جلكىن كوردا بوون، مە نەدزانى ئەو قەشەبە ھەكە كولافى وى بى فرەنجى د سەرى نەبا، پىشتى ئەم گەھشىنە سەر لىشا ئافى، مەسىحيا بۇ مە ئەو جھ رانېخست، ماستەكنى ترش دا مە، ھەكە قەشەي نە ئاخفتبا، من -جودا نە دكرن ژ كوردا، چ جوداھى دناڧبەرا جلك و عەدەت و كەلەخى وان و كوردا دا نېنە، مە سەعەتەك ل سەر وى ئافا بۇش بۇراند، من ھەست ب -جوداھىبەكا مەزىن كر د ناڧبەرا سەقايى عىراقا عەرەبى و قى وەلاتى جوان، د راستى دا ئەف ھافىنگەھە ژ ھەمى ھافىنگەھىن دىيائى جوانترە، ھەكە دەستى ئافاكرىن ب گەھىتى وەكى گەھشىنە ھافىنگەھىن دى، مە شەفا خۇ د كەل پالا بۇراند، ئەو بىن ھژمارا وان دگەھشەنە ھزارا، ھەكە ژبەر خۇشيا سەقايى نەبا، ژبەر پىشيا چافىن مە نە دچوونە سەرىنك، ئەو بىن ژ ئافىن ھەودكىن بىرنجى ل دەوربەرىن سەرسىنكى چىن بوون، ژ رەخى جوگرافى قە، ئەف گوندە ئافىن دكەتە دو قەد، بان خەتا پىشككرنا ئافى بە، جۇكا (ئافى ساركى) بۇ رەخى رۇژئافىي قە دىت، دگەھىتە سەر خابىرى، (ئافا كارا) بۇ رەخى رۇژھەلاتى دچىت، د رىژتە سەر زىن مەزىن^(۱۳۰).

سىھەكا نەناھىن ل دەقەرا رۇژھەلاتى پەيدا بوو، ئەقۇن تەناھىن دەقەرا مە ژى قەگرت بوو^(۱۳۱)، يا ئەم د زانىن كو دەولەتا ئوسمانى ب ئىكجارى ھەرفت، پاشى ھەفەبەمانا دەست ھافىنە پىشككرنا وان دەقەرىن ل ژىر حوكمى ئوسمانى، ئەو بۇ بەخت رەشيا كوردا كەفتنە د ناڧبەرا (۴) دەولەتا، پاشى كوردستانا عىراقى كەفتە بن دەستى برىتانىا^(۱۳۲).

۲- ئەف چەند مالىن مەسىحيا ئەقۇن بۇ جارا ئىكى قەستا كافلېن سەرسىنكى كرى، ب مەرەما ژيان و ئاكنجى بوونى، ژ نەچارىيا خۇ ھاتبوونە سەرسىنكى، چ رىكېن باشتر ل بەروانا نەبوون^(۱۳۳)، فەلە ب رەنگەكنى گىشتى پىشك دىنە سەر جەفت تىرا (تبارى ژىرى، تبارى ژوورى، تخوما، بازى، جىلو، شەمدىنان، دىز)^(۱۳۴).

ئاشوورى بەرى شەرى دىيائى ل وىلابەتا ھەكارى ل باكوورى كوردستانى د خوجھىبوون، دىسان ل دەوربەرىن باژىرىن ئورمىيە و سەلماسىن ل رۇژھەلاتى كوردستانى، ئەو نەچار بوون مېشەخت بىن، ژبەر شەرىن تورك و رۇسا، پاشى ھاتنە عىراقى و وەلاتى قەوقازى، ئەو پىشكا ھاتىنە عىراقى، ئنگلىزا ل باژىرىن (بەقموبە) خۇجھە كرن، ھندەك فەوجىن لەشكەرى ژى چىكرن و كرنە دناڧ لەشكەرى ئنگلىزى دا، دانانە سەر توخىيىن تركيا -عىراقى^(۱۳۵)، پىشتى جفاتگەھا ئاشوورىيا ل بەقموبە، ئىكسەر ئنگلىزى قەگەھاستنە دەقەرىن كوردستانى، نەخاسەمە دەقەرا ئامىدىي، ئەف (۲۵) مالىباتىن ھاتىنە سەرسىنكى قەرىژا وان شەرايە^(۱۳۶).

ئىسەفان (ەلى سەيدو گەورانى) ل ھەيامن (۱۹۳۱/۸/۵) ئى ژ دھۆكى ب رىكەفتىيە، بەرەف دەقەرىن، پىشتى (۱۸كم) گەھشىتە زاويتە، بەسنا زاويتە دكەت ل دۇر دارىن كاژى، پىشتى بوورىنا (۴۰كم) گەھشىتە سوارەتوبىكا، پاشى رىك بەرەف خوارى قە دچىت، جەرگەدى راست دىت، پاشى چەپ و چىر دكەقۇن خەتا ئامىدىي^(۱۳۷)، پىشتى سوارەتوبىكا ئەم گەھشىتە قان گوندىن ل خوارى، گورامار (كورەماركى)، رۇستىنك و سەرسىنكى، تومبىلى

گوندین سەرسنگى

(۱)

گوندین دانگا چىيىن گارەى يىن سەر ب ناھىيا سەرسنگىقە

كوفان نىھسان

ئامىرىن بەغدا و ئافقەزىنكىن فرىجىيور بەرزەدكەتن. قانمقامى ئامبىدىن بەرنز (مەروان...) و مەتران فرەنسىس (مەترانى ئىبرەشيا ئەرەدنا و دەوروبەرىن وئ) و گەلەك ژرەھ سىپىن دەقەرى ل سوارەتويكا ل پىنشوازيبا مەلكى بوون، ئەو زەلامە ھەمى د رژد بوون ل سەر وئ چەندى كو باين سوارەتويكا ژ باين چىيىن (بەمىدون) ل لىنانى خۇشتر و باقزترە.

ل سەر رامانا ئاقى (سوارەتوكە) تالب مشتاق كو بەرىرسى راگەھاندنا شاندى بوو، دىئىت: من پىرسىار كر رامانا ئاقى سوارەتوكە چىيە؟ گۈتە من: رۇزەكى دو كوردا گەريانەكا دوور و درىز كر، چ دگەل وان دا نەبوو ژ بلى كەرەكى كو ھەر بىنھەكن ئىك لىن سويار د بوو، پىشتى گەھشتىنە ئەقى جەھى ئدەف كانىيا ئاقى بىنھنا خۇ قەدا، پاشى خو بەرھەف كر دا بىرئىكەفن، وى دەمى ئەقى بو جارا ئىكى سوار بووى گوتە ھەفالى خو (سوارە توكەم) ب رامانا (سپار بە) ل وى دەمى ئەق ئاقە گۈنپىيە ئەوى جەھى. بەلى ئەق رەئىيە نە يا دجەھى خودايە^(۱۴۸).

ل سەر ئاقى سوارەتويكا (عەلى سەيدو گەورانى) دىئىت: پىشتى ئەم (۱كم) ھاتىن، ئەم گەھشتىنە ئىكەم مەخفەرا قەزا ئامبىدىن، ئاقى وئ ژى (سوارەتوكا) يە، رامانا ئاقى وئ ژى (سوارا توركا) ھاتىيە، ئەو ژى (سپارنن تركيا) يە، ئەقە ژى ژ وئ چەندى ھاتىيە كو مىرىن بەھدىنان دگەل ئەشكەرى

گوندى سيارەتويكا

ھافىنگەھەكا چىيىيە كو (۱۱۲كم) يا ژ مووسلىن دوپرە، بلنداھىيا وئ ل سەر ئاستى بەحرى (۰۵۷م)، پلا گەرماتىن يا ژ ھەميا بلندتر ل قى گوندى (۳۲پلەيە). سەقابى قى جەھى ژ خۇشترىن سەقابىن دىنبايە، زىدەبارى داروبار و چيا و كەفتنا وئ د نھالەكا بلندا، بو قى مەرەمى ژى ئەق جەھ بوويە گەشت و گوزار. ل سەر ئاقى وئ سەيدىن سادق بەھانەددىن دىئىت: رامانا سوارەتويكا گرەكن بلندە و ھەرەو رەخىن وئ پەسارن. بەلى (تاھا باقر) د بىئىت: رامانا ئاقى سوارەتويكا گەلىن تويايە، بەلى راستىا قى چەندى ئەم نزانىن، ژىەركو (سوارا) د زمانى كوردى دا رامانا وئ سيارە ئەوە پىن ل جەھەكى سياردىت^(۱۴۷).

ل سىيىدەھيا رۇزا (۱۹۳۹/۸/۸) زى شاندى مەلكى عىراقى ب سەرۇكاتىيا (وھىنى عبدالله) و چەند كەساتى و ھەزىرىن عىراقى ژ زاويتە بىرئىكەت و پىشتى دەم ژمىر و نىقەكا ب رىكى چووین، گەھشتىنە گوندەكى بچويك، ھندەك كۇخ تىدا ھەبوون دگوتنى (سوارەتوكە)، بەرىرسى راگەھاندنا مەلكى سالىوئا قى دەقەرى دكەت و دىئىت: ئەق دەقەرە جوانترىن جەھ، چىيىن بلند پىن ب دار و گىپا خەملاندى، گەلىن كويرىن كەسكاتى و فرەشىن بوو بىنھنەدانا شاندى، كانىيەكا ئاقى ژ ئەردى دەردكەقتىن تاما وئ گەلەكا خۇشە و رەنگى بەلورىيە، تەزاتىا وئ بەقرا

ئەم گەھشتىنە سەرسىنكى و مە زاد ل وئىرى خوار، پاشى شىخ غىياسەددىن چوو، كەسەك دا دگەل من دا من پارىزىت و ژ من ئىمن بىت، زىدەبارى كو بو من ترۇمبىلەكى بگىت دا پىن بچم، ئەم گەھشتىنە گوندى و ئەم ل چاپخانى روينشتىنە خارى، چاقەرىنى ھاتنا ترۇومبىلەكى بووين، بەلى دەمى نەھاتى من دەلىفە دا ئەو رىبەرى دگەل من ھاتى دا بزقرىتەفە، من ھەر خۇ گىرت بەلى يا پىن فايدە بوو چ ترۇمبىل نەھاتن، من ژى نەدقىا گەلەك ژ دەمى خۇ ژ قەستا بۇرىنم، من دەست ھاقتىنى ھندەك پىزانىنا ل سەر دەقەرى و خەلكى وئ وەرىگرم، بەلى ژىر نەزانىنا من بۇ زمانى كوردى و سىرپانى ئەز نەشيام چ پەيداكەم، پاشى باشبوو من كچكەكا فەلە دىت ھندەك عەرەبى دزانى، وئ ترجمانى دناقبەرا من و موختارنى گوندى دا دگر، پاشى من زانى كو خەلكى قى گوندى و دەوربەرا ۋەكى (بىياقا، گوندك، سەردەرەف، ناشەوا) ھەمى كورد و ناشوورنە، ئەز وئ شەقى مامە ل سكرىنى، رۇزا پاشتر من دەوارەك كرىكر دا بچمە سوارەتوپىكا بەلكى ترۇمبىل ل وئىرى ھەبىت، من ل وئىرى ژى (محمد ئاغابى بەرئاشى) دىت^{۱۵۱}.

ل سالا (۱۹۸۵) ئى خواندىگەھ ل ئەقى گوندى ھاتىبە ئافاكرن، بەلى خەلكى گوندىن دى، ۋەكى (گوندىكى و بىياقا و ناشەوا و سەردەرەفى و بەرپانگن) دەھاتنە قى گوندى، ل سالا (۲۰۱۰) ئى بنگەھەكى نۇشدارى ل قى گوندى ھاتىبە ئافاكرن، مزگەفتەكا مەزىن ل جھى مزگەفتا كەفن يا ھاتىبە ئافاكرن. ل سالا (۱۹۶۱) ئى گوند ژلاين حكۇمەتا عىراقىفە ھاتىبە تۇپبارانكرن، دو كەس ژى شەھىد^{۱۵۲} بوونە و چەند كەسىن دى ژى برىندار بووينە و خەلكى گوند ھىلاپە و بەرەف سەرگەلىن ناشەواقە رەقىنە.

گوندى سەردەرەفى

دېئىزنى سەردەرەف ژىرەكو دكەفیتە سەردەرەفى ئاقى، ئەف نافع كوردىبە و ژ كرىبارەكا خورسىتى ھاتىبە، (۱كم) پىن ژ رۇزئاقابىن ناحىيا سەرسىنكى دوبرە، رۇزھەلاتى قى گوندى ناحىيا سەرسىنكى و گوندى بادەرشكىبە، گوندى ناشەوا و تازىكا رۇزئاقابىن

توركا ل قېرە ب شەركەقتن، شىان سەركەفتەكا مەزىن ل سەر لەشكەرى توركا بىنن، ژىرە قى چەندى ئەف نافع دانا سەر دا ھەنا ھەنابىن بىمىت^{۱۵۱}.

گوندى سكرىنى

نيزىكى (۷كم) پىن ژ رۇزئاقابىن ناحىيا سەرسىنكى دوبرە، تۇخىبىن رۇزھەلاتى گوندى گوندىكى بە، گوندى بەرپانكى رۇزئاقابىن وئىبە، ژىرىنى وئى گوندىن بىياقا و تازىكانە، ژوورىنى وئى دچىتە سەر نەھالا سېنە، ھەر ژ كەفن ژى ھەر جھى گوندى ل ئەقى جھى بوو، خەلكى نەھا بۇ خۇ خانىن سەردەمى ئافاكرنە و ئەف گوندى گەلەكى مەزىن بووى، ئەو خەلكى ل ئەقى گوندى دژىن، بەرپانچەندە شىرەتەنە، ۋەكى (مۇسكىيا كو ژ ھەرەو گوندىن شىخ مەما و كانىكا قەستكرىن، رىكانى و نىروھى، زىدەبارى چەند مالىباتىن فەلا)، ژيانا وان يا كەفن پتر ل سەر چاندن و خودانكرنا تەرشوكەوالى بوو، ل دووڤ سەرزۇمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۷۵ كەس ل قى گوندى دژيان^{۱۵۰} و نەھا (۹۵) مالىبات لىن دژىن و ژيانا وان پتر كرىداى مۇچايە^{۱۵۱}.

ھندەك شىكەفتىن مەزىن پىن ل دانگا گوندى ھەبن، چ قەكۆلىنن شىوینوارى ل سەر نەھاتىنەكرن، نە دوبرە جھىن شىوینوارى پىن ژ بەركو دكەفتەسەر جھەكى ب ئاف و راست، بەلى خەلكى بۇ مەرەمىن خۇ بكارئىناپە، نەخاسمە بۇ قەھەواندنا پەزى خۇ. ژىدەرى ئاقى گەلىن ناشەواپە، زىدەبارى كانىبەكى بەلى نەھا ھىشك بوویە، ل سەر ئاقى سكرىنى چ پىزانىن ق بەردەستى مە نەكەقتن، بەلى نەدوبرە كرىداى روىبارى سېنە بىت ژىرەكو نە دوبرە ل ئەقى جھى بەرى نەھا سكرىن ئاقى ھەبن و ھەر ئەف نافع ژى ھاتىبە.

ل رۇزا (۹/نەباخا/۱۹۳۱) ئى نغىسەفانى ئوردنى (عەلى سەیدو گۇرانى)، پىشتى ژ بامەرنى دەرەكەقتى دا بەرەف ئوردنىفە بچىت، ھوسا د ئاخقىت، ئەز و شىخ غىياسەددىن پىكفە ژ بامەرنى دەرەكەقتىن، ئەو دا چىتە پىنشوازا (مەلك غازى)، دەمژمىر (۱۲) نىمۇرۇ

گرى نىزىكى (۳۰۰م)، ئەف كۈمتە دكەقىتە دناقبەرا دو كۈمتىن دى، سەرى (خارا) ل رۇئاقايى، سەرى (ناف سەرا) ل رۇژھەلاتى، دو گەلى قان ھەر سى كۇمتا ئىك دادېرن، ل رۇژھەلاتى گەلىن ئاشەوا و ل رۇئاقايى گەلىن تاژىكا^(۵۸)، كەلا ژ سى رەخاقە با خۇرستى يە، يا ئاسى يە، بىنى ل رەخى باشوورى نەبىت، ھىدەك يا بەرتەنگە و شوپرەھ و دىوار بۇ ھاتىنە چىكرن، شوپنوارىن قان دىوارا ل قى رەخى دەپنە بەرچاڭكرن، رىكا سەرەكى يا كەلى ژ رەخى باشوورى قە سەردكەقىت، د ناف دۆلەكى را دچىت، ھەرچەند چ ژئ نەمايە^(۵۹).

دەرگەھى كەلى دكەقىتە رەخى رۇژھەلاتى، شوپنوارىن كەلى ھەمى دىواربووينە، ژبلى شەنگىستا كو د ئاخى را ماينە^(۶۰).

ژندەرتىن دىرۇكى چ پىزانىن ھوپر ل سەر دىرۇكا كەلى نەداينە بەردەستىن مە، پىرىيا پىزانىن ھەي، بۇ ھىيامىن حوكمىن (عىمادەدەبىنى زەنگى - ۵۲۱- ۵۵۱م/ ۱۱۲۷- ۱۱۴۶) دىزىت.

ل سالا (۵۳۷م- ۱۱۴۲ز) زەنگى لەشكەرەكى مەزىن ب سەركىشىا شوپىنگرى خۇ، (انصرالدىن جىقرا) ھىارتە كەلا ئاشەوا، بىرارا ژ ئاقىرنا وى دا، پاشى كەلا ئامبىدىن ئاڭاكر، مەرەما وى ژ خرابكرنا قى كەلى دەست دانانا سەر دەقەرى بوو، داكو بەرژەھەندىن وى تىككەنچن ل دەقەرى^(۶۱).

دئ ھىينە سەر خەرىتا كەلى، ۋەكى بەرى نھا مە ئاڧرى داين، كو ئەف كەلايە دكەقىتە سەر كۈمتەكى بلىدى گارووكى، جھەكى بلىد و ھىداقنى دەقەرى، چەند پەبىسكەك دىارن، د كەڧرى را ھاتىنە كۆلان، كەلا ۋەكى كىئانەكا كىشىايى (ھىكىن) ھاتىيە ئاڭاكرن، رەخى باكوورى و پىشكەك ژ رەخى رۇئاقايى نەھاتىيە شوپرەھكرن، ژىرەكو ژ خۇرستى دوڧەرى يى ئاسى يە، مرۇڧ نەشىت ب سەركەقىت، چەند شوپنوارەك ژ دىوارى كەلى ماينە، بلىداھىيا پىشكا ماى ژئ (۲م)، دەرگەھى كەلى دكەقىتە رەخى رۇژھەلاتى، بەلى مخابن چ شوپنوار ژئ نەماينە، بىنى ھىدەك ژ رەخىن دەرگەھى نەبن، كەلا ل سەرى نە يا

ۋىيە، گوندى گوندكى دكەقىتە ژوورىن وى، ژىرىن وى ژى چىايى گارەيە، ژندەرى ئاڧا گوندى ئاڧا گەلىن ئاشەوايە^(۶۲).

خەلكى قى گوندى ھەلەنە، ل سالا (۱۹۲۲) ئى و ژىر كاۋدانىن دەقەرى ۋەكى شەرى تيارى قەستا قى گوندى كرىيە، ھەلىن وى ژى ژ تىرا (بازى)نە، كو وى دەمى (۲۵) مالبايتىن مەسپىھىيا قەستا قى گوندى كرىوو، گوندى كەڧن دكەقىتە ھىداق قى گوندى، ل دووڧ سەرژمىنرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۹۹ كەس ل قى گوندى دژان^(۶۳)، ھەر چەندە ل سالا (۱۹۸۹) ئى ژاين حكۈمەتا عىراقىڧتە شوپرەھكا مەزىن لىسەر كافلىن قى گوندى ھاتىيە ئاڭاكرن، بەلى ھەتا ئەڧرۇ شوپنوارىن وى ماينە و ژىدەبارى كو ئاۋوسكەكا دىرۇكى لى ماينە.

ل سالا (۱۹۸۶) ئى گوند ھاتىيە بەردان، ھەتا سالا (۲۰۰۴) ئى جارەكا دى خەلكى قەستا گوندى كرىيە، نھا ژى (۳۷) مالبات لى د خۇجھەن، ژانانا وان گرىداى كارتن پىشەيە و ژىدەبارى كو ھىدەك ژ وان د خانەنشىنكرنە.

خەلكى وى ژ كەڧن بۇ خواندىن قەستا سكرىن و سەرسىنگى كرىيە، ھەر لسالا (۱۹۲۲) ئى كەنىسا (مارزەيا) ھاتىيەئاڭاكرن، ھەر ئەو كەنىسە ل قان دوماھىيا ل نىزىك گوندى نوى ھاتىيە قەژاندىن^(۶۴).

گوندى ئاشەوا

كەلا ئاشەوا ئىك ژجەڧەنگىن قى گوندىيە، باھرا پىر ژ ژندەرتىن دىرۇكى ئاڧى كەلا (ئاشەب) دانايە سەر قى جھى، لى د ھىيامىن نوى دا، ئاڧى وى بوويە (ئاشەوا)، ئەف پەيڧە ژ دو بىرگا پىك دەين، (ئاش+ ئاڧ)، مەعنا وى ئەۋە جھىن ئاشىن ئاڧى، ھەتا نھا ژى ئەف دىارۇكە لى ماينە، ژىدەبارى ھەبوونا ئاڧەكا بۇش كو ئاش دىشىن ل سەر كاركەن^(۶۵).

ئەف كەلايە دكەقىتە رەخى رۇژھەلاتى باژىركىن سەرسىنگى، ل دىرژاھىيا سرتا چىايى گارووكى، ھىداقنى گوندى ئاشەوا، ل سەر كۈمتەكى بلىد ھاتىيە دانان، دىيژنى (سەرى كەلى)، بلىداھىيا قى

ھوكم لى كرىيە، ئەقن چەندى كىنجى ل سەر بەرزەبوونا جەقەنگىن ئافاھى كرىيە، رەخى دەركەھى وئ ھاتىيە تىك شىلان، ئەقەزى يا بوويە رىگر بەرامبەر قەكۆلمانا كو بشىن قەكۆلىنىن دروست ل سەر بگەن، نەخاسمە دىاركىنا خەرىتا كەلى، زىدەبارى قن چەندى زىدەرىن دىرۆكى كىم بەھسنى قن كەلى كرىيە^(۱۴).

ل دووڭ گوتنا خەلكى گوندى كو ئەول سەردەمى ھوكمى ئۆسمانىيان ھاتىنە دەقەرى، خەلكى وئ ژ عەشپەرەتىن (بەرۋارى و زىبارى و مالەكا ھەركىيا) پىكدەھىن، ل دووڭ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئ ۱۱۹ كەس ل قى گوندى دژيان^(۱۵)، گوندى نوى ھەرل جەھى گوندى كەقن ھاتىيەدانان، ۱۵۰ مالبات ل گوندى دژىن، مزگەفتا گوندى يا كەقن نەمايە، بەلكى ئىكا نوى يا ھاتىيە ئافاكرن. خواندىنگەھ بەرى نھا لى ھەبوو، بەلى ئەقا نھا سەرژنوو ھاتىيە ئافاكرن. ژ ئافدارىن كەقنىن قى گوندى (محمىد مىرا)

راستە بەلكى چەند مەرۇف بەرەف رەخى باشوورى قە بچىت، كەلا نزمتر لى دەھىن، ژبەر خۇرىستى ئەردى و توپوگرافىيەنا وى^(۱۲).

بىرەكا ئافى دەھىتە دىتن، ۋەكى سىرىچ ھاتىيە بكارئىنان بۇ عمباركىنا ئافى، قەلافەتىن وئ (۴×۹م)، كويراتىيا وئ ئەقا ماى (۲م)، ژبەركو گەلەك ئاخ و بەرمائىن مەرۇفا كەفتىنە تىدا، ئەف رەنگى بىرا ل گەلەك جھا ل كوردستانى دەھىنە دىتن، پىشت راستىا عمباركىنا قان بىرا ئاقا بارانا بوو. ھاۋنەكى مەزنى بەرى ل سەر كەلى يى دىبارە، تىرەيا (قوترا) دەركەھى (۱۵-۲۰سم) و كويراتىيا وى (۸-۱۰سم)، ژ ئاقدا بەرمائىن سوتنى دىارن، دىبىت جەھى رۇناھىن بىت، يان بۇ مەرەمىن ئافىر دانا يى بەرامبەرى كەلى ھاتىيە چىكرن، ئەف دىباردەھە ل گەلەك كەلا دەھىنە دىتن^(۱۳).

ژ ھەزى گوتنى بە، كەلا ئاشەوا گەلەكا كەقنە، بەلى مخابن ھاتىيە تىكدان، گەلەك سەركىشا

ئاشاۋا

چوونە خواتىنگەھا سكرىنى: ل رۇزا (1987/4/17) ئى شەفەرى دەقن خۇ دايە ئەقى گوندى و خرابكرىيە. ئەف گوندى نىزىكى (8كم) ىن ژ ناحيا سەرسىكىن دوبرە، رۇھەلاتى وى سىپنە و سكرىنى، ژىرىنى وى گوندى نازىكايە و رۇزنافاين وى ژى گوندى سەيدافايە. ژىندەرن ئاقىن بەرى نھا كانى بوون بەلىن نھا بىر بىن بۇ ھاتىنە كۆلان¹⁷⁰.

گوندى سەيدافا

رۇھەلاتى وى نازىكايە، رۇزنافاي گوندىن رۇستىنك و گەربەراسكىن، ژوورىنى وى ژى گوندى شىخىمەھا و گۆلىن و سىپنە، ژىرىنى وى ژى چىيائى گارىيە، نىزىكى (10كم) يا ژ ناحيا سەرسىكىن دوبرە. ئاقىن گوندى ژ ئاقىن سەيدافا ھاتىيە، وەكى گوندى دىبىژن كو ئەو بەرەبابىن سەيدىن (غانوراما)ىنە، ديارە بۇ جارا ئىكى ئەف گوندى ژ لايىن سەيدافا ھاتىيە ئاڧاكرن.

گوندى نوي ل رەخىن رۇھەلاتى گوندى كەقن ھاتىيە ئاڧاكرن، بەرى سالا (1911) ئى نىزىكى (30) مالىيات ل گوندى دژان و ل دووڧ سەرزىمىريا سالا (1957) ئى 787 كەس بوون¹⁷¹، بەلىن نھا ھىزارا وان پىتر لى ھاتىيە و بوويە (75) مالىيات، ل سالا (1911) ئى ژىرە كاوانىن دەقەرى گوندى ھاتىيە چۆلكىن، ل سالا (2001) ئى جارىكادى خەلك زقرىرە گوندى. خواتىنگەھا وى ھەتا پولا (1) ئى ھەبە.

ژ تىشتىن بالكىنىش ل ئەقى گوندى ھەبوونا مزگەفتەكا دىرۇكىيە كول سەر دەرگەھى وى سالا (223مىش) ھاتىيە نىسساندىن، وەكى ديار كو دىرۇكا وى بۇ پىرى (210) سالا دزقرىت، بىن دودلى ئەفە جەھەكى دىرۇكى گىرگە، پىندقىيە جەھىن شۆلەژى زوى دتانى بچن بەلكى تىشتى باشتر تىدا بىت، ئەف مزگەفتە ژ سىن ژوورا پىنگدەھات، ھىشتا دىوارىن وى نىف ھەرفتەنە، ژ مەلايىن ئاقدارىن گوندى (سەيد مىسا و مەلا رەشىدا)، مزگەفتا نوي يا گوندى ل سالا (2008) ئى ھاتىيە ئاڧاكرن¹⁷².

گوندى گەربەراسكى

كول سەر وەختى سولتانىن ئوسمانى بوو، ل سالا (1988) ئى پىشتى خەلك ھاتىيە دەرئىخستىن، رۇزما چوويى چەند قەسەرەك لى ئاڧاكرن. نھا ژى ئەف گوندى با گەشت و گۆزارى بىن بەرنىاسە¹⁷³.

گوندى گوندى

ئەم با دوور ناپىتىن كو ئەف گوندى ل دەستىپىكىن بىن بچويك بىت، ژىرە قى چەندى دىبىژنى گوندىك، د زمانى كوردى دا ئەف ديارەمىيە گەلەكا مىشەيە، (وك، ئەك) پىقە دەپنە نىساندىن، بۇ بچويككرنا تىشتى وەكى (خانىك، كۆلك...). ھەر ل دووڧ چىڧانۇكا چىبوونا قى گوندى كو دىبىژىت ال دەستىپىكى سىن مال لىبوون). ل دووڧ سەرزىمىريا سالا (1957) ئى 218 كەس ل قى گوندى دژان¹⁷⁴ و نھا (17) مالىيات لى دژىن و ژ قان غەشىرەنانە (بەرورارى، دۇسكى، ھىندەك مزىرى، ھىندەك بامەرنى، مالەكا رىكانىيا). ژىندەرى ئاڧا وان ھەر ژ گەلىن ئاشمەوا بۇ دەپت، زىندبارى كو بىرەك ژى يا ھەي، ژيانا وانا كەقن ل سەر چاندىن و خودانكرنا تەرشوكەوالى بوو¹⁷⁵.

بۇ خواتىن دچنە سكرىنى، مزگەفتا كەقن نەمايە، كو ژ ژوورەكىن پىنگدەھات، بەلىن مزگەفتەكا نوي بۇ ھاتىيە چىكىن. ئەف گوندى ل سالىن شىپىستادا بۇ جارا ئىكىن ھاتىيە چۆلكىن، پاشى ل سالا (1988) ئى بۇ چەند جارا ھاتىيە چۆلكىن¹⁷⁶. پىشتى سەرھەلدانى جارىكادى خەلكى گوندى قەگەرىانە سەر گوندى خۇ.

گوندى بەربانگى

ل دووڧ گونىن خەلكى گوندى كو گوندى كەقن فەلە لى ھەبوون، گوندى كەقن دكەقىتە رۇزنافاين گوندى نوي، بەرى سالا (1910) ئى بىتنى مالەك ل گوندى ھەبوو، ئەو ژى مالا (سەيد سەلىم)ى بوو. ئەف گوندى نھا ل سالا (1970) ئى ھاتىيە ئاڧاكرن، نھا ژى (20) مالىيات لى دژىن كو ھەمى ژى ئىك بىنەمالن، ل سالا (1993) ئى خواتىنگەھ يا لى ھاتىيە ئاڧاكرن، بەرى سالا (1987) ئى بۇ خواتىن د

ژ شويىنوارىن قى گوندى ھەبوونا "خانا تازىكا" با دىرۋەك، بەلىن مخابىن پىشتى حكۈمەتا عىراقىن جادە چىكرى ل سالىن ھەشتيا دا ھانە خرابىكرن، ئەم ب دوور ناينىن كو ئەقە رىكەكا دىرۋەكى بىت ژ دەقەرىن بەرھەف دەقەرا بەروارى ژىرى و دەقەرىن دۈسكى و مزىراقە دچوو، وەكى دبار كو گەلىن وئ ل ئەقى جەھى نزم دىبىت و دەلىقا ھاننوچوونى ئىدا ھەبە، ژ بلى قى چەندى ژى شويىنوارىن دو ئاشا ھەتا ھەتا لى مابنە^(۷۱).

گوندى رۇستىنكى

نيزىكى (۱۲ كم) يا ژ رۇنئاقابىن ناحيا سەرسىنكى دوپرە، رۇزھەلاتىن وئ گوندى بىباقا و تازىكايە، رۇنئاقابىن وئ گوندى گەرىمەراسك و كۈرەماركىنە، ژوورىن وئ سىپنەبە و ژىرىن وئ گوندى سوارەتوبىكايە، ژىدەرىن ئاقىن چەند كانىنە، ژ وان (كانىيا گوندى ئانكو دىبىزنى كانىيا رۇزھەلاتى، كانى قەرەچكى، كانىيا كرى قەسرئ).

دو بۇچوون ل سەر ئاقىن گوندى ھەنە، يا ئىكىن كو جەھن گوندى بىن راستە وەكى مېرگەكا راستە، ژەر قى چەندى دىبىزنى "رۇستىنك"، ھەكە مەرقە سەحكەتە دەستودانى جۇگرافىيا گوندى دىبىت ئەف چەند يا بەرئاقىل بىتە، بۇچوونا دووئ ئەوہ كو خەلكى قى گوندى مەرقىن راستە^(۷۲).

ل دۇر دىرۋەك گوندى، خەلكى گوندى دىبىزنى كو ئەقە شەش بابە ئەم ھاتىبە گوندى، يا بەرئاقىل ئەوہ كو خەلكى گوندى ل چەرخى (۱۷) زاينى قەستا قى گوندى كرىبە، ل رويدانىن "سەفەر بەلەكى" ل سالا (۱۹۱۵) ئى دو ژ خەلكى رۇستىنكى بىرەنە و ھەتا ھەتا ژى ج ژى ئزانن^(۷۳) ل دووفا سەرزىمىريا سالا (۱۹۵۷) ئى ۲۰۸ كەس ل قى گوندى دىبان^(۷۴) و بەرى سالا (۱۹۱۱) ئى نيزىكى (-۲۱ ۲۷) مالىيات لى بوون، بەلىن د سالىن جەفتىيان دا ھزمارا وان بوونە (۲۰) مالىيات، بەرى سالا (۱۹۸۸) ئى جارەكا دى بەرھەف كىمبوونى قە چوون، بوونە (۱۸) مالىيات، ل سالا (۱۹۸۴) ئى گوند ھىندى ھىندى ھانە بەردان، ھەتا سالا (۱۹۸۸) ئى گوند

ئەف گوندى نيزىكى (۱۵ كم) بىن ژ سەرسىنكى دوپرە، رۇزھەلاتىن وئ گوندى رۇستىنكىيە، رۇنئاقابىن وئ گوندى ئەلكىشكىيە، ژوورىن وئ دكەقەبە سەرسىپنە، ژىرىن وئ ژى چىباين گارەبى و گوندى كۈرەماركىنە، كانىيا گەرىمەراسكى ژىدەرىن ئاقىن بوو، بەلىن ھەتا پىر بىر بو ھاتىبە كۆلەن.

دىبىزنى گەرىمەراسكى كو گەرىن بەراز لى ھەبوون^(۷۵)، گوندى نوى ھەر ل جەھن گوندى كەقن ھاتىبە دانان، ھەتا (۶۵) مالىيات لى دژىن، ھەر ژ سالا خواندىن (۱۹۷۲-۱۹۷۳) ئى خواندىنگەھا دەستىنكى يا لى ھەمى، ھەتا ژى ھەتا پۇلا شەشىن يا ھەمى، پاشى خەلك د چوونە سوارەتوبىكا بو نامەكرىن.

مەزگەفتا وئ يا كەقن نەمايە، بەلىن ل سالا (۱۹۷۰) ئى مەزگەفتەكا دى ل گوندى ئافاكرىيە، ژ مەلايىن ئاقدارىن قى گوندى امەلا ئەجمەدى گەرىمەراسكى، مەزارى سەبىد ھەلى مەزارەكى پىرۋە ل گەرىمەراسكى بەلى دىرۋەك وئ يا دىبان نىنە^(۷۶).

گوندى تازىكا

نيزىكى (۸ كم) يا ژ ناحيا سەرسىنكى دوپرە، ژوورىن وئ گوندى بىباقا، رۇزھەلاتىن وئ گوندى ئاشەوا و سەردەراقىنە، رۇنئاقابىن وئ گوندى رۇستىنك و سوارەتوبىكانە، ژىرىن وئ ژى چىباين گارەبە، سەرزىمىريا تازىكا ژىدەرىن ئاقا گوندى بوو، ژ بلى ئاقا گەلىن ئاشەوا، ل دووفا سەرزىمىريا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۲۳ كەس ل قى گوندى دىبان^(۷۷)، خواندىنگەھا گوندى ل سالا (۱۹۷۰) ئى ھاتىبە ئافاكىن، بەلىن ئەقا نوى ل سالا (۲۰۰۰) ئى ھاتىبە ئافاكىن، ھەتا پۇلا شەشىن يا لى ھەمى، مەزگەفتا وئ ل سالا (۱۹۷۰) ئى ھاتىبە ئافاكىن، بەلىن گەلەك جارا خرابىبوويە و جارەكا دى خەلكى ئافاكىيە، مەزگەفتا نوى ل سالا (۲۰۰۲) ئى ھاتىبە ئافاكىن.

ل سالا (۱۹۱۳) ئى گوند ھاتىبە بەردان، ئەقە ژى ژەر كاودانىن دەقەرى، دىسان ل سالا (۱۹۸۷) ئى بو جارا دووئ گوند ھاتىبە بەردان، بەلىن ل سالا (۲۰۰۰) ئى خەلكى گوندى قەستىكرىن، (۳۰) مالىيات لى خۇجھبوونە.

بەلى پىشتى سەرھەلدانا سالا (۱۹۹۱) ئى چارەكا دى خەلكى گوندى قەگەرىانە سەر گوندى خۇ. ژ شىونوارىن قى گوندى ل نىزىك گوندى بۇ رەخى ژورىن رۇزھەلاتى، قەبرىستان و شىونوارىن دىرەكا مەسىھىيا ھەنە، كو ھەتا نھا بەرىن دىرى ديارن دگەل پارچەكا دىوارى كو ژەر و كىسلا ھاتىيە چىكرن، زىدەبارى كو گۇرىن وئ قەبرىستانى چارەكا دى ھاتىيە ب سەرۋىرەكرن، جھى وان ژى ھاتىيە پەرزانكرن^(۸۲).

رەيدانەكا گەلەكا نەقدار يا ل قى گوندى چىبووى، ئەو ژى دەمى عەشىرەتىن (مىزىرى و شەرەفانىا) ب شەف ل قى گوندى كەمىنەبەك بۇ (قىاد پاشا)ى و دويغەلانكىن وى قەداى، ل سالا (۱۲۱۸مىش/۱۸۰۳ز) و شىان وى بگرن و برە ئامىدىن و دا دەستى مىرى نامىدىن (عادىل پاشا)ى و كرە د زىندانىقە^(۸۳). ئەف چەندە ژى تىشتەكى دى بۇ مە دىاردكەت، ئەو ژى كو ئەف دەقەرە رىكا سەرىشكا مىرگەھا بەھدىنان بوو، ھەر جھى خانان تازىكا ژى رىكا بىتى بۇ د دەقەرى را دچوو.

گوندى كانى چىنارىكى

دېئۇنى (كانى چىنارىكى) ژەر ھەبوونا كانىبەكا نەقى ل وى جھى و شىونىبوونا دارا چىنارى، دكەقىتە سەر صىپىن بەھدىنان، نھا جادا د نەقىرا ناشەوا-قەدش د نەقىرا دچىت، كو ل سالا (۱۹۳۱ز) خەلكى گوندى ئەرەدنا لى خۇجھىبوون، وى دەمى بىتى (۸) مالىيات ھاتىبوونى و ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئ (۱۰) كەس ل قى گوندى دژيان^(۸۴)، بەلى ل سالا (۱۹۶۳ز) ل سەر دەستى حكۇمەتا عىراقى ھاتىيە سۇتن، پىشتى سالا (۱۹۸۸) ئ جادەك دناف قى گوندى را چوو، ئەو بوو كاقلىن گوندى ژى ھەمى بەرزەكرن، تىنى كانىيا گوندى ماىە^(۸۵)، ژ ھەژى گوتىيە كو نھا تاخەكى سەرسىكى ب قى نەقىبە، كو ل سالا (۱۹۷۰) ئ ھاتىيە نەفاكرن.

ب تەمامى ھاتە بەردان، ل سالا (۱۹۹۱) ئ خەلكى گوندى قەگەرىا سەر گوندى خۇ، سالا (۱۹۹۳) ئ ب ئىكجارى گوند ھاتە بەردان و نھا بىن چۆلكرىبە. خواندىنگەھا وئ ل سالا (-۱۹۷۱ ۱۹۷۷) ھاتە قەكرن، وى دەمى ژ پۇلا ئىكى دەستىنكر، نىزىكى (۲۰) خويندىكار لى ھەبوون، ل سالا (۱۹۷۱) ئ بۇ چارا ئىكى كارەب گەھشە گوندى، مزگەفتا گوندى يا كەفەن چەند چارا خرابوويە و ژ جھى وئ ھاتىيە قەگۇھاسىتن، ژ ئىك ژوور پىكەھات و يا درىژ و درىژ بوو، سى پەنجەرك لى ھەبوون و دەرگەھى وئ دكەقتە كوژىن رۇژئاقايى.

ژ جھىن ديارىن قى گوندى، كانىيا تىبەركى يا كو دىئۇنى (كانىيا پىر نىسرتى) كو خەلك بۇ مەرەمىن نۇژدارى و ساخلىمىن بكاردىن، زىدەبارى ھەبوونا گورنى (سەبىدە نامىنا)ىن، دىسان بەرەكى (مدارى)ىن ھەي كو ھاتىيە قەگۇھاسىتن بۇ گوندى رۇستىنكا ژىرى، دىاردكەت كو جھى ھىرانا دەخلودانى ل قى گوندى ھەبوويە^(۸۶).

گوندى بىباڧا

وەكى ژ نەقى وئ ديار كو بۇ چارا ئىكى ژ لايى (بىبو)ىقە ھاتىيە نەفاكرن، ژەر قى چەندى دىئۇنى بىباڧا، رۇزھەلاتىن گوندى گوندى گوندىكىبە، رۇژئاقايى وى گوندى سەبىدەقايە، ژىرى وى گوندى تازىكايە و ژوورى وى گوندى سكرىنىيە، ژندەرى نەفا وان ژ گەلىن ناشەوا دەين، زىدەبارى كانىيا بىباڧا كو نھا كەقتە بىن بەندەفا بىباڧا دا.

گوندى كەفەن (۲۰) مال لى ھەبوون و ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئ ۸۵ كەس ل قى گوندى دژيان^(۸۷) و گوندى نوى ژى ل نىزىك گوندى كەفەن ھاتىيە نەفاكرن، خەلكى گوندى ژ سى عەشىرەتا پىك دەين، (بەرۋارى، دۇسكى، فەلىن بەرۋارى)، بۇ خواندىن خەلكى گوندى چەنە خواندىنگەھا سكرىنى، ل سالا (۱۹۸۷) ئ گوند ھاتىيە بەردان^(۸۸).

گوندى بادەرەشكى

ئەف گوندى يىن ھەفتوخىبە دگەل ناحيا سەرسىكى و بتنى شىقەكا د نىقەكا وان دا ھەي، ژىدەرەن ئاڧا ھەردو گوندا ھەر كانىيا سەرسىكىيە، ل سەر ناڧى وئ ژى چەند بۇچوونەك ھەنە:

۱- بادەرەش ژ پەيڧا (بىت دراشا) ھاتبىت، (كى) ژى يا بچوېكرنىيە، د زمانى عەرەبى دا دبىژنى (بىت الدرأسە)، د كوردىيى دا (مالا خواندنىيە)، ژڧى بېروبوچوونى دياربىت كو بادەرەشكى جەن خواندن و زانىنا بوو.

۲- پەيڧا بادەرەشك ژ پەيڧا (بوتراڧا) يا سىرئانى ھاتبىت، كو د زمانى عەرەبى دا رامانا وئ (بىادر) و د زمانى كوردى دا (بىدەرا دەخلودانى)، ديارە ژ كەڧندا گەلەك بىدەر ل وئرى ھەبووینە^(۸۷).

۳- يا كو پتر بادەرەش پىن بەرنىاس ئەوہ كو بەھارا وئ زوى دھىن، ھەروەكى كورد بۇ گىرۇبونا ھەر

تشتەكى دبىژن (بھارە ل بادەرەشكى....)، نە دوپرە ڧى ناڧى گرىندانەك دگەل كرىارا خۇ ھەبىت. ژىدەرە ژ ھەميا كەڧنتر كو بەھسنى بادەرەشكى كرى، ڧەدگەرەت بو بېرھاتىن ھارىكارى قونسلى ننگلىزى ل مويسلى (جورج برسى بادجەر) ل سالا (۱۸۴۲ز)، ھەيامى ب رىكىڧە دا بەرەڧ باكوورى كوردستانى (ئاشويتى) چىت. ديار دكەت كو شەڧەكى ل بادەرەشكى نڧستىيە^(۸۸). ل سالا (۱۹۲۳) ئى چەند مالباتەكىن مەسېحىيا قەستا ڧى گوندى كرىيە. كەنىسا (مارگوركىس) ل سالا (۱۹۲۶) ئى لى ئاڧاكرىيە، خەلكى ڧى گوندى پتر ڧەلېن بازىنە، زىدەبارى چەند مالباتىن كوردا. ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۸۶ كەس ل ڧى گوندى دژيان^(۸۹). بۇ خواندن خەلكى وئ دچىتە سەرسىكى، ل دەستپىكى چەند مالەكبوون بەلئ نھا گەلەك بەرڧرەھ بوويە، وەكى تاخەكى سەرسىكى دھىنە ھژمارتن.

گوندى كانى چناركى

دناقبەرا (-۲۰ ۳۰) مالباتا بوون، ل دووق سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۲۰ كەس ل قى گوندى دژيان^(۹۰) و ژىدەرئ ئاڧا وان ژ گەلىن گەرەگۆيە، قەبرىستانا وان نىزىكى گوندىيە، ژ ناقدارىن وان (رەئىس گلىيانا). دىرەك ل قى گوندى ھەبوو ھەر چەندە نھا ھندەك ژ دىوارىن وئ ماينە و دىيژنى ماززەيا. ل سالا (۱۹۷۷) ئى خواندنگەھا سەرەتايى گەھشتىيە گوندى^(۹۱).

گوندى سەرگىرى

دىيژنى سەرگىرى ژىرەكو دكەڧىتە سەر گىرەكى بلىد، گوندى نوى ھەر ل جھن گوندى كەڧن ھاتىيە دانان. نەدويىرە ئەڧ گرە جھەكى شويىنوارى بيت ژىرەكو دەمن خەلك بىياتى خانىيىن خۇ دكۆلن جارا جارا گۆزكا دىيىن، ناڧ ناڧەكى كوردىيە كو گىردايى جھەكى جۇگرافىيە. ژوورىن وئ دكەڧىتە سەر سىپنەي، ژىرىن وئ ژى گوندى باوهركا كەڧرىيە، رۆژھەلاتى وئ باوهركا كەعبىيە و رۆژئاڧايى وئ گوندى

گوندى مەيدانكا رويىيا

(تاخى نازادىن يان بەفرىن)

نھا بوويە كۆمەلكەھەكا گەلەك بەرفرەھ دكەڧىتە رۆژھەلاتى سەرسىنكى، د سالىن سىھادا ۋەكى جھن چاندنا برنجى بوو، جۇكا ناڧن ژ سەرسىنكى د چوو سەر. پىشتى سەرھەلدانا سالا (۱۹۹۱) ئى چەند مالباتىن گوندى چىيا (دۇسكى ژوورىيا) قەستكىرىن، پاشى ھىدى ھىدى خەلكى قەستا وئ كرىيە، سىن خواندنگەھ لى ھەنە، زىدەبارى بنگەھەكى نۆشدارىن.

گوندى دھىكى

دكەڧىتە رۆژئاڧايى گەلىن گەرەگۆ و گوندى باوهركا كەڧرى، گوندىكى بچويكە كو نھا بىنى دو مالبات لى ھەنە، ل سالا (-۱۹۳۴ ۱۹۳۵) ئى چەند مالباتىن مەسىھىيا قەست كرىووين، ھژمارا وان

گوندى بادەرەشكىن

سەرسىنكى دويىرە، دكەقېتە دانگا چىيىن گارەي، بلندىيا وي ژ ئاستىن بەجرى (۱۴۰۰م). جەھەكن سار و بەفرىنە و رىژەكا باشا بارانىن لىن دبارىت كو دناقبەرا (۸۰۰- ۱۰۰۰ملىم)^(۹۵).

ل سەر ئاقىن گوندى (دعماد عبدالسلام) ب مىرى ئامىندىن (بەيرامى كورى مىر سەيفەددىنى)قە گرندەت، پىشتى كو (حەبىبەخانا) مزىرى بو خو ئىناي، گوندى باوهركا كەعبىن دكەقېتە ژىرىن رۇژەلاتىن باژىرىن ئامىندىن، نىزىكى گوندى دھىك و سەرسىنكى، ئاق ژ رويبار و كانىين دەوروبەرا ب رىكا كەهرىزا گەھاندىن، قەسر بو خو و داردەستىن خو لىن چىنكرن، ھەتا نھا ژى گوندىن ھەي، پاشى بوويە ۋەقف، ئاقىن وي ژ بايرام بوويە باوهركى^(۹۱).

لىن خەلكىن گوندى بۇچوونەكا دى دىبىژن، كو ئاق بىن ژ دو گەھا پىك ھاتىبە، ئەو ژى (باوهرك + كەفرى)، ۋەكى دەينە گۆتن كو باوهرك ژ بەيشا باوهرى ھاتىبە، لدويىف چىشانۇكا ل سەر گوندى ھەي دو كەس ژ دەقەرا دۇسكىيا ب ئاقىن (مەھمەد و لاوى) ھاتىنە

دھىكىيە. ژندەرى ئاقا وان ژى ھەر گرندىي گەلىن كەرەگۆبە. ل دووف سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۳۲ كەس ل قى گوندى دژيان^(۹۱) و ل سالا (۱۹۸۸) ئى گوند ب ئىكجارى ھاتىبە بەردان، پىشتى سەرھەلدانا سالا (۱۹۹۱) ئى خەلكىن گوندى جەرەكا دى قەستكرىن، نھا بتىن مالەك لىن دژىت.

ئەو خەلكىن قەستكرىن ژبەر ئارىشەكا جفاكى ھاتىنە قى گوندى، كو ژ دەقەرا ئۆرەمارى ھاتىبوون^(۹۳). ل سالا (۱۹۷۱) ئى خواندنگەھ گەھىشتىبە قى گوندى. ل رويدانىن شۇرىشا كوردى قى گوندى ژى باھرا خو تىنھەبوويە، ل نىسانا سالا (۱۹۱۲) ئى مەفرەزەكا پىنشمەرگەي ل قى گوندى درەكى مەزن ل ھىزىن عىراقىن دا^(۹۴).

گوندى باوهركا كەفرى

گوندى ل سەر مىرگەكا پەحن و بلند ھاتىبە ئاقاكرن، نىزىكى (۱كم) يا ژ رۇژەلاتىن باژىرىن

ئاوسكىن گۆندى دھىكن

قەگۈھىزىتە گەلىن مەزىركا كو پىشتى (ھەبىبەخانا) مەزىرى بۇ خۇئىنەي، باوەركى ئاقاكرىوو، گرەكى بچوئىك ل وئىرى ھەبوو، قەسرا خۇ ل سەر دانا، گرەكى ل خارتر جھى دارەستىن خۇ ل سەر ئاقاكر^(۱۰۱)، بەھرام بەگ كۆرى مىر سىفدىنىيە، ل سەدسالىيا شازەئى ژىايە، ئەو كەسەك بوو ھى ژ خۇ نەبوو و چ شۇل ب ناسى وىقە نەھاتىنە گرەدان، پىشتى رويدانەكى دگەل (قوباد پاشا) ى ئەو دەھىنە كوشتن^(۱۰۲).

ل دووفا چىقانۇكى كو دو كەسىن دىندار ل ئەفى كوندى ھەبوون، (سەيد قۇرەيش و سەيد ئۇسمان)، دىئىن: دەمى سەيد قۇرەيش چووبە مەزگەفتى، دەنگەك ژ پىلافا ى ھات، گۇت يا خودى ئەز ئەردى خۇ ھەمىن بىكەمە وەقف بەس دەمى ئەز ژ مەزگەفتى دەردكەقم، دەنگ ژ پىلافا مەن بەھىن، براپى ى زى سەيد ئۇسمانى ھى ژى بوو، ى ژى گۇت پا ئەردى مەن ژى بۇ مەزگەفتى بەس دەنگ ژ پىلافا ى بەھىن، ژبەر فى چەندى دىئىن باوەركا كەمبى^(۱۰۳).

ل سالا (۱۹۱۴) ى "مىرخان ابراهيم اسماعيل" ژ گوندى "تۇكا" دەقەرا دەشتا زى ھاتە گوندى، ھوسا گوند ئاقاكر، خەلكەكى دى ژ بەروارى ژوورى قەستا گوندى كر، وەكى (تەبارى بىتكارى و صوفى زاھرى، تاجەدىنى مەغرى و دەرىاس ژ گوندى كولان ھاتن، مىرزا ژى ژ باوەركا كەمبى و ئەحمى ژ ھەفندكا ھاتن)، ل دووفا سەرزىمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ى ۱۰۷ كەس ل فى گوندى دىئان^(۱۰۴) و بەرى گوند خرابىيت (۲۸) مالىبات لى دىئان، پىشتى شۇرشا ئىلۇلى خەلكى گوندى بەرەف نازىقە چوون، دو سالا ل وئىرى مان، ل سالا (۱۹۱۳) ى جارەكا دى زقىرنە سەر گوندى خۇ، ل سالا (۱۹۱۶) ى جارەكا دى گوند ھاتە بەردان، دىسان ل سالا (۱۹۱۸) ى گوند جارەكا دى ژى ھاتە بەردان، ھەتا بەيانا (۱۱ ئادارى) خەلكى گوندى قەگەرىانە سەر گوندى خۇ، ل سالا (۱۹۸۶) ى جارەكا دى خەلكى گوندى چوونە نزارى، بەلى ل سالا (۱۹۸۸) ى گوند ب ئىكجارى ھاتە بەردان، پىشتى سالا (۱۹۹۱) ى چەند مالەك چوونە گوندى ھژمارا وان دناقبەرا (۱۵- ۱۶) مالىبان بوون، بەلى ژبەر كاودانىن دەقەرى ل

ئامىدىن، ل وئىرى د خواند، پاشى ژبەر رەوشت و زىرەكاتىبا وان، سەيدابى ئىك ژ وان داخواز ژى كرىبە كو كچا ى مەھر بگەت، پاشى ى خۇ ژى دابە پاش و ژى قەبىل نەكرىبە، ھوسا پاشى ھاتىنە فى جھى، ژبەر كو مرقۇق دىندار و باوەرى بوون، خەلكى ئەف ناقە دانابە سەر، ژبەر ھندى دىئىن باوەرك، بەيىقا كەفر ژى ئەو ى ل سەر كەفرەكى مەزىن و پەحن ھاتىبە ئاقاكر^(۹۷).

ل دووفا سەرزىمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ى ۷۳ كەس ل فى گوندى دىئان^(۹۸)، سالا (۱۹۷۳) ى خواندنگەھ گەھشتىبە گوندى^(۹۹)، بەلى ل سالا (۱۹۸۸) ى گوند ھاتىبە بەردان، خەلكى گوندى ل سالا (۱۹۷۳) ى بزاكرىبە كو جادى بەرەف گوندى بەن، ل سالا (۱۹۹۴) ى مەزگەفتەكا نوى ھاتىبە قەكرن، بەلى مەزگەفتا كەفن لى نەمايە.

سى جارا گوندى باوەركا كەفرى ھاتىبە خرابىكرن، داوى جار ژى ل سالا (۱۹۸۸) ى بوو، كو (۱۸) كەس ژ ى گوندى ھاتىبە ئەنفالكرن، نھا ژى گوندەكى ئاقابە و ھەمى پىندىقەن ژىانى لى ھەنە، نھا خەلكى گوندى بووبىنە (۷۵) مالىبات، پىشك دىنە سەر چەند بىنەمالەكا ئەو ژى (بىنەمالا ھەجى بىنگەلى و بىنەمالا بىتارىيا و بىنەمالا گولى)^(۱۰۰).

گوندى باوەركا كەمبى

ئىزىكى (۸كم) يا ژ رۇزھەلاتى ناھىيا سەرسىكى دوورە، ژىزى وئ باوەركا كەفرى و گوندى مەزگەتەبە، ژوورى وئ ژى سىپنە و گوندى بىناتانە، رۇزھەلاتى وئ گوندى زىووبە، رۇزئاقابى وئ ژى گوندى سەرگرىكى و ھىكى ىە. ژىدەرىن ئاقا گوندى ژى گەلمەكن ژ وان (جۇكا گوندى يا كو بەيرەم بەگى ئاقاكرى، كانىيا مالا، كانىيا بىنەفشۇكى، كانىيا بەرۇژى)، كۇمەكا جەفەنگىن شىوئىوارى و كەفن ل ئەفى گوندى ھەنە، وەك (مەزارى ئەفال، سەيد ئۇسمان و سەيد قۇرىش، پىرخۇخ و پىر گەوەر، جۇكا قەنتەرى و كەفەنەش، دىسان چەند شىكەفتەك لى ھەنە، شىكەفتا بىنەسۇر و شىكەفتا بىنەرەش و شىكەفتا نەخشىن)، بەرى كو مىر (بەھرام بەگ) بارەگەھى خۇ

خەلكى گوندى پىرىيا وان ژ گوندى "ھنارە" يى زىبارىيا ھاتىنە، ۋەكى ديار ل چەرخى ۱۷ مېشەختىبووينە قى گوندى، زىدەبارى نىروھى و سەيدا زى ل گوندى ھەنە. ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۴۱ كەس ل قى گوندى دژيان^(۱۰۱) و بەرى سالا (۱۹۸۸) ئى (۳۵) مالىبات ل گوندى ھەبوون.

سالا (۱۹۷۷) ئى بۇ جارا ئىكىن خواندنگەھ گەھشە گوندى، نىزىكى (-۴۰ ۵۰) خويندكارا لىن دخواند، ھەر چەندە ل دەستپىكىن خواندنگەھ د مالهكىئە بوو^(۱۰۷). پاشى ل سالا (۱۹۷۸) ئى خواندنگەھ بۇ ھاتە ئاڧاكىرن.

مىزگەفتا گوندى ل سالا (۱۹۷۲) ئى ھاتىيە ئاڧاكىرن، ھەر چەندە بەرى ۋى دەمى مىزگەفت ھەبوو، چەند فەقەكا لىن دخواند.

ل سالا (۱۹۶۶) ئى گوند ھاتىيە بەردان، پاشى جارىكا دى خەلكى گوندى زڧرىنە سەر گوندى خۇ، ل سالا (۱۹۸۸) ئى گوند ب ئىكجارى ھاتىيە بەردان،

سالا (۱۹۹۷) ئى گوند ھاتە بەردان، نھا زى بتنى (۲) مالىبات لىن دژىن.

خواندنگەھا دووئى ل دەڧەرا بەرىنگارى ھاتىيە ئاڧاكىرن، خواندنگەھا باۋەرکا كەعبىن بوو، كو ل سالا (۱۹۷۱) ئى ھاتىبوو ئاڧاكىرن، نىزىكى (۲۰-۳۰) خويندكارا لىن دخواند^(۱۰۵).

گوندى مىرگەتىي

رۇژئاڧابىن ۋى گوندى باۋەرکا كەڧرىيە، رۇژھەلاتىن ۋى گوندى زىوھە، ژىرىن ۋى چىابىن گارەبە و ژوورىن ۋى سىنەبە. ژىدەرىن ئاڧا وان ژ جۇكا گەلىن گەرەگۇ و چەند كانىەكا دەين، ۋەكى (كانىيا مناسىبى و كانىيا زىمىن، كانى جۇلانك و شىڧىن). ۋەكى ژ ناڧىن ۋى ديار كو ژ(مىرگا+ تۇيا) پىكدەين، ئەو زى مىرگا تىايە بەرى گوند بەينىن، ھەر چاۋاىبىت ديارە كو كەڧنە گوندەكىن ل نىزىكىتر ھەي، بەرى گوندى بەينە مىرگەتىي.

كەرەگۇ

دەرگەھەك ل رەخىن باكوورنى دىوارى ھاتىبە دروست كىن و ژ رەنگىن دەرگەھىن دەرگەفتىبە ئەوا د كارى ئاقاھىادا دا ب عەرەبى دىبىزنى (الطلعات و الدخالات) ب مەرەما ب ھىز ئىخستىنا بىياتىن ئاقاھى. زىدەبارى دانا جوانىبەكىن بۇ ئاقاھى، فرەھىيا دەرگەھى (۷۵سەم)^{۱۱۳۱}، دىزىھىيا ھەمى دىوارى (۸۰۴م)، پىكۆل ھاتىبە كىن كو دەرگەھى فى جەھى دىنى ۋەكى ھەمى پەرسىنگەھىن مەسبىھىيا ل دەقەرى ل رەخىن رۇزەھەلاتىن بىت.

دۇ كۆر دىناق فى شىكەفتىن دا ھاتىبە فەشارتىن، بوسلمان دىبىزنى گۆرى (خوىشك و برا)^{۱۱۴۱}، فەلە دىبىزنى (مارزەيا) ئەو دىندارەكى مەسبىھىيا بوو ل ئەقى جەھى ھاتىبە فەشارتىن، دىسان ئاقەكا كىم ل فى شىكەفتىن دىزىتن و ژىدەرى ئاقى يە بۇ ھەمى لىمىنىن ل ۋىزى دەھىنە كىن^{۱۱۴۵}.

دەرگەھەكى بچووك مەرقى دىبەتە دىناق خلوەتىن دا، پەھنىيا دەرگەھى (۳۷سەم)، بىلنداھىيا ۋى (۹۳سەم)، نە دۆبەر ژ دارى ئويىن ھاتىبە چىكىن^{۱۱۴۱}، دىگەل بىزمارىن كەفن، مەخاين خەلكى چەند پىتىن ل سەر نىقىسىن، ئەفن چەندى كەفنىاتىيا دەرگەھى تىكدايە، خلوە نە گەلەكا ب سەرۋىرە ژىرەكو خۇرستى دەقەرى بىن ئاسى و بەرتەنگە، دىزىھىيا خلوەتى (۵م) و فرەھىيا ۋى (۲۰۵م)، ژ ئاق خلوئى دا ئاۋۋىسكەك ھاتىبە گوگراندن، نە دۆبەر ل ھەيامەكى دىرۆكى جەھى پەرسىتقانىن (كاهىتىن) مەسبىھىيا بىت^{۱۱۴۷}.

ھەژى كوتىن يە ژ رەخىن دى بىن چىياى گارە، ل بەرامبەر گوندى سىيارى و پەسارىن چىياى، فەبىرستان و خلوەتەكا دى ھەبە ب ئاقى (مارداۋد) خەلكى ئەف ئاقە بچووك كرىيە و دىبىزنى مەرداۋد^{۱۱۴۸}، ھەر چەندە دەستودانى ۋى بىن شىۋىنارى باشترە ژ كورنى مزگەفتا و ھەتا نە چەند جەرك و لىنك دىناق دا ماينە زىدەبارى ھەبوونا كانبەكا ئاقى و گۆرىن پەرسىتقانىن فەلا.

ل دوۋف سەرزەمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى (۸۱ كەس ل فى گوندى دىزان)^{۱۱۴۹} و بەرى سالا (۱۹۸۸) ئى (-۱۵ ۲۰) مالىباتا لى د ژيان، گوند ژ (۴) ئىجاچا پىكەھىن، ئىجاخا ئاق گوندى، ئىجاخا مام جەجى، ئىجاخا

(۱۸) ئەنمالكەرى ل گوندى ھەنە، (۷) ژ وان ھەر ل گوندى ھاتىبوونە گرىن و گولەبارانكىن^{۱۱۰۸}، نەھا ژى گوند بىن بەردايە.

گوندى گەرەگۆ

دەقەفتىبە بىن سىھا سىرتا چىياىن گارە، ئاقى ۋى پىر بىن كرىدابى چىياىن گارەبە، دوماھىك گوندى دەقەرا بەرىنگارى يە، ژ رۇزئاقاھىفە، تۇخىبىن ۋى دىگەل ناھىيا سەرسىكى نە، رۇزەھەلاتىن ۋى گوندى گارەيايە، ژىرىن ۋى گوندى دەھىك و سەرگىرىبە، پەيھا گەرەگۆ ژ دە پەيھا پىكەھىن (گەر+گۆ) ۋەسا دەھىنە شىرۇفەكىن كو (مەلەفانگەھەكا خۇرستىبە)، ژىرەكو چىياىن گارە ل فى جەھى دىبەتە دو چەق، گوندى گەرەگۆ دەقەفتە دىھا وان چەقاد، زىدەبارى كو جەھەكى كور و گرىبە^{۱۱۴۹}.

ژ جەھىن شىۋىنارى بىن ئافدار ل ئەقى گوندى، فەبىرستان و خلوەتا "مارزەياى" دەقەفتە سىرتا چىياىن گارە ل ھىدافا گوندى گەرەگۆ ل دەقەرا بەرىنگارى، جەھەك دىزار و ئاسى و دوور و تىرى داروبار، جەھەك فەكەرى لىسەر گۆما خۇرستىيا گەرەگۆ، ئەف جەھە گرىدابى دىنى و بىرۋاۋەرەيايە، بوسلمان دىبىزنى (كورنى مزگەفتا) نە دۆبەر ئەف رىزكە ھاتىبە سىمك كىن ژ (گۆرىن مزگەفتا) ژىرەكو دۇ كۆر دىناق فى شىكەفتىن دا ھاتىبە فەشارتىن^{۱۱۴۱}، ل دەف مەسبىھىيا ئاقى شىكەفتىن (مارزەيا) يە، ھەرۋەكى د چىرۆكا ژيانا (ئىشەيتىن) مارزەياى دا ھاتى، ل سالا (۳۰۹) ژى مارزەياى دىندارى ل قىرى بەلافكرىيە و ئاقى چىياىن گارە ھەر ب (گارە) ھاتىبە^{۱۱۴۱}.

ئەف ئاقاھىبە نىف دەستكارە و نىف خۇرستى يە، بالا دىندارا ژ كەفن كىشايە، بوۋبە خالا پىنۋەرھاتىن بۇ ھەمى خەلكى ژ بوسلمان و مەسبىھىيا^{۱۱۴۱}.

ئاقاھىن كورنى مزگەفتا ژ سىن پىشكىن سەرەكى دەھىنە دىتن، يا ئىكى بەرمىين دىۋارەكە مەزىن، ئەف دىۋارە شىكەفتىن ژ دەرفە د نىقىقت، ژىرە و ماددى كىسلىن ھاتىبە تىزىن، بىلنداھىيا ۋى (ئەوا ھەتا ئەقرۇ ماى) (۱۰۶۰م)، پەھنىيا دىۋارى (۸۴سەم)،

ژ لايىن ژىرىمە، گوندى زىوكان دكەقېتە دانگا وى يا رۇژھەلاتى، ئەفا كو مالباتەكا شىنخا لى ئاڧا بوو و خۇ گەھاندىيە مېرىن بەھدىنان، ل چەرخى (۷مىش/ ۴از) ئاڧرى پىن ھاتىيەكېن، بەلى ئاڧى وى چىيى ب (كارى) تىدا ھاتىيە، (ياسىن ئەلەومەرى) د پەرتۇكا خۇ دا (غايە المرام، بپ۹۴) سالۇخا وى دكەت و دىئىت، چىيەكۆ نىزىكى ئامبىدىيە، گەلەك گوندىن لى ھەين، بەرھەمى وان ژى گەلەكە، دىئىت، گەلەك گوند يىن لى ھەين و تويىنەكا باش دچىنن^(۱۱۴)، ئەا ژى گوند ب تەمامى يىن بەردايە.

گوندى بەلىتى

رۇژھەلاتى وى گوندى گىزى بە، رۇژئاڧايى وى گوندى زىو و گارەبىيە، ژوورى وى گوندى ھەقىدكايە، ژىرى وى ژى چىيىن گارەبە، ژىدەرىن ئاڧا وان كۆمەكا كانيانە (كانى ساركى، كانى شىڧى، كانى سلى، كانى بەھرى، كانييا رەزا)، ل دووڧ گۆتتىن خەلكى گوندى ئەو ژ گوندى (گىزەرەشا) ھەكارىيا ھاتىنە بەلىتى، رامانا ئاڧى گوندى ژى نەھاتىيە زانين، ھەر چەندە ھىدەك دىئىن كو ژ (بلوت) ئانكو (بەرى) د زمانى كوردى دا ھاتىيە^(۱۱۵)، بەلى ئەقە نەيا بەرتاقلە، ل سەر بەلىتى دەماد عبدالسلامى نقىسىيە، گوندىكە دكەقېتە دناڧبەرا سەرسىنك و ئامبىدى دا، ل ژىرىن رۇژئاڧايى ئامبىدىن، ھەتا ئەا ژى يا ئاڧەدانە، ب بەرھەمىنانا تويىتىن يا ئاڧدارە، ياسىن ئەلەومەرى دىئىتى (بلوتى) و دىئىت، ل ئەقى گوندى تويىنەكا باش يا ھەي، خەلكى وى ھەمى دكىشىن^(۱۱۶).

چوار ئىجاخ ل ئەقى گوندى ھەنە، (مالا ژىرى، مالا بەرۇشكا، مالا ژوورى، مالا دەحى)، ل دووڧ سەرزىمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۳۱ كەس ل فى گوندى دژان^(۱۱۷) و بەرى گوند بەيتە خرابىكرن (۳۳) مالبات لى دژان، ل سالا (۱۹۷۷) ئى خواندىنگەھ گەھشتىيە فى گوندى، ھزمارا خويندكارا (۳۳) بوون، مزكەفتا گوندى ئىك ژوور بوو و دو پەنجەرك لى ھەبوون، ل سالا (۱۹۸۸) ئى گوند ب ئىكجارى ھاتە بەردان و ھەتا ئەا ژى كەس لى نازىت^(۱۱۸).

عەلى سىڧا، ئىجاخا عەلى رەھىما)، كۆمەكا ژىدەرىن ئاڧى ل ئەقى گوندى ھەنە، ھەك (كانييا مەلا ئەمەدى، كانييا بەسكى دەراڧى مەلكى مەلك سلىو، كانييا بەرى پىنچ جۇنى، كانييا قىرركى، كانييا زىزەبەرى، كانييا خدرا.....)، ژ تىشتىن ئاڧدار و جەھى جىبەتىن ل ئەقى گوندى، كۆمەكا شىوینوار لى ھەنە، ھەكى (شىوینوارىن سەر قەسرى، دو ناووسك، گۇرستان)، زىدەبارى چەند دياردەكىن خۇرسىتى، ھەك (كۇن قاقىچكى، كانى كرسىلن كو بۇ چارەكرنا نەخۇشا ھاتە بكارىنان، شىڧا چەلكى ھەللى، كەزانەكا گەلەك مەزىن لى ھەبوو بەلى د ئەنڧالا دا ھاتە ھىككىن، دارا خەندەكۆكى).

گوندى گارەيا

رۇژھەلاتى وى گوندى زىوا سەبىدایە، رۇژئاڧايى وى گوندى گەرەگۇيە، ژىدەرىن ئاڧا وان سى كانيىن سەرىشكىن، (كانى شىكەفتى و واركى و سىنكا)، ل دووڧ چىڧانۆكىن خەلكى، خەلكى فى گوندى د بىيات دا (ئىزى و شەرف و زىدكىن).

ل دووڧ سەرزىمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۱۴ كەس ل فى گوندى دژان^(۱۱۹) و بەرى سالا (۱۹۸۸) ئى نىزىكى (۵۰) مالباتا لى دژان^(۱۲۰)، خواندىنگەھ ل سالا (۱۹۷۷) ئى گەھشتىن^(۱۲۱)، (۶۰) خويندكارا لى دخواند، ژ گوندىن گەرەگۇ و زىوە ژى ھاتىن، مزكەفتا گوندى ژ كەڧن ژ بەرا ھاتىبوو ئاڧاكرن، پەنجەرىن وى بەرەڧ رۇگەھى (قىلن)قە بوون.

ژ تىشتىن ئاڧدار ل فى گوندى، ھەبوونا گۆرى (شىڧى مەزىرى) لدوڧ گۆتتىن خەلكى گوندى كو ئەڧ شىنخە (دېنا چىدكەتەڧە)، گۆرى وى ب بەرا ھاتىيە چىكرن و ديارە دەمى ھاتىيە سەخىبىكرن چىمەنتو ھاتىيە بكارىنان و بەھىن وى بى شىوینوارى ھاتىيە تىكدان^(۱۲۲).

ئاڧى فى گوندى ژ ئاڧى چىيىن گارەي ھاتىيە، دەماد عبدالسەلامى نقىسىيە، گارە سرتەكا چىيە دكەقېتە ھىدافى ئامبىدىن، ل سەر ئەالا ژىرى

ژ جھ و كەسىن بەرنىاس ل ئەقى گوندى،
 (گۇرستانا شەھىدا) كو ژ چىرۇكەكا جفاكى
 ھاتىيە. ژ كەسىن بەرنىاس ل ئەقى گوندى (مەلا
 ھەسەن بەلىتى) كو ئاقى وى د پەرتووكا (فضلاء
 بەھدىنان) يا (محمد سعید ياسين دھۆكى) دا ھاتىيە،
 كو د ئاقبەرا سالىن (-۱۹۳۸ ۱۹۶۹) ئ مەلایى گوندى
 رەتكى بوو^(۱۲۹).

گوندى گىزى

گوندى يىن رۇزھەلاتا ويىە، رۇزئاقايى وى گوندى
 بەلىتىيە، ژىرى وى چىايى گارەيە، ژوورى وى ژى
 گوندى دىرەشىيە^(۱۲۰). كۇمەكا ژندەرىن ئاقى ل ئەقى
 گوندى ھەنە، ژ وان (كانىيا گوندى، كانىيا بركى،
 كانىيا درى، كانىيا مەغدىرا، زىدەبارى چەند كانىن دى
 ۋەكى بركا ئازدىنى و بركا گرى زەر)^(۱۲۱).

ل سەر گوندى گىزى د عماد عبدالسلام دىيىت:
 ئەو گويىژى و گۆزىيە، گوندىكە دكەقىتە رەخى
 ژىرىن رۇزھەلاتى ئامبىدىن، ل دەفەرا بەرىنگارى، ياسين
 ئەلەومەرى ئاقبەكە ل چەرخى سىزىدى مشەختى
 (۱۹ زايىنى) دەتتى، دىيىت: گوندىكە ژ گوندىن
 ئامبىدىن، وان ژى تويىتەكا باشا ھەى خەلكى قى
 گوندى مشەختى ئامبىدىن بووينە، ئاخەكى ب ئاقى وى
 چىبووى، دكەقىتە ژىرى دەركەھى مووسلى^(۱۲۲).

گوندى ژ (۱۷) بىنەمالا پىكدەھىن ئەو ژى (ھەمە
 رەسىل و ھەمە شىخ و ھەمە زەبىنەل و مالىن
 شەيدا، ئىسقىن ھەجىيا، ەلى مان، مالىن خەلى).
 ئاقى گوندى گىزى د پەرتووكا (معجم البلدان) يا
 (ياقوت ھەمەوى) دا ھاتىيە، كو ئىدا بەھسى
 زانايەكى گوندى گىزى يىن ئاقدار دكەت، ئەو ژى (ابو
 محمد بن عبدالله بن محمد بن عبدالله البحرى
 الجوزى)، ژ قى چەندى دياردبىت كو خەلكى گوندى
 گىزى ھەر ژ كەقندا بوسلەمان بووينە، دىسان
 (دەفەرسەت مەرى) ئاقبەكە دەتە گوندى، كو د
 كەقندا ئەف گوندى ۋەكى باژرەكى بچويك بوو، ژ بو
 رىقىنگا ژ بەركو گەلەكى ب بەرەكەت بوو^(۱۲۳). ل
 دووف سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۲۸۳ كەس ل قى

گوندى دىيان^(۱۲۴).

ھەر چەندە ئەم نەشىن دىرۇكەكا تىروئى بەدەينە
 گوندى، بەلى دى بزاقتى كەين كو ھندەك رويدانا
 دياركەين، ل سالا (۱۹۱۱) ئ كونفرانسەك ل گوندى
 گىزى ھاتە گىران، دا كو بو كونگرى ھەفتى يىن
 (پ.د.ك) ئەنداما دەستىشائىكەن، مەلا ئەھمەدى
 دونازاى ۋەكى سەرىرەشتى كونفرانسى بوو، ھەر
 ئىك ژ ھاشىم ھەسەن ئاكرەى و نەمان عىسا بارزانى
 دگەل دا بوون، پاشى ل سالا (۱۹۷۳) ئ خواندىگەھا
 سەرەتايى ل گوندى ھاتەدانان، ھەر ل سالا (۱۹۷۳) ئ
 بىنگەھەكى ساخلەمىن ل گوندى گىزى ھاتەدانان،
 ھارىكارى نۇزدارى (بەھجەت سەرى) ب رىفەدەر،
 ل سالا (۱۹۱۵-۱۹۱۹) ئ عبدالرحمن گورجى گىزى
 موختارى گىزى بوو^(۱۲۵).

تشتى كو چ جار ژ بىرا خەلكى قى گوندى
 نەجىت، ئەنقالە، ل رۇزا (۱۹۸۸/۸/۷) ئ رۇزما غىراقى
 دەفەر تۇپارانكىر، خەلك نەچار بوو گوندىن خۇ
 بەردەت، پاشى ل رۇزا (۱۹۸۸/۸/۸) ئ جارەكا دى خەلك
 زقىرى گوندى، بەلى ھكۇمەت يا بەردەوام بوو ل سەر
 دەردەسەرىن خۇ ب سەر وى خەلكى دا^(۱۲۶). پاشى
 خەلكى گوندى بەرەف دەفەرەكا قەدەر قە رەقىن، ئەو
 ژى (پەرىن شىكەفتا) بوو، بۇ دەمى (۹) رۇزا مانە ل
 وئىرى، پاشى ھكۇمەتن نە دەيلا چ بگەھتى و ل
 داويى ب سەرداگرت، ئەو زەلامىن ژى وان ژ (۱۰)
 سالا پتر ژ مالىن وان قەدەر كىن، پشتى زولمەكا مەزىن
 لى ھاتىيەكىن (۹۷) زەلام ژ گوندى كرنە شەھىدىن
 ئەنقالى^(۱۲۷). نھا ژى گوند يى بەردايە، ھەر چەند
 ھندەك خانى ل وئىرى ھاتىيە ئاقاكرىن بەلى كەس ل
 وئىرى ئازىت.

گوندى رەدىنيا

دۇماھىك گوندى ژ لايى رۇزھەلاتىقە سەر ب ناحيا
 سەرسىكىقە، ژوورى وى گوندى سىپىندارىيە، ژىرى
 وى چىايى گارەيە، رۇزھەلاتى وى گوندى شىرانەيە،
 رۇزئاقايى وى گوندى ساركى بە، ژندەرىن ئاقا وانا
 ژ گوندى ساركى بە، زىدەبارى كانىيىن ئاقى ۋەكى

دگەل ژوورا مەلای و تەزكەرئ پىنكدهات. ل سالا (۱۹۸۸) ئى گوند هاتەخراپكرن، (۴)كەس ژ خەلكن گوندى هاتىنە ئەنفالكرن و هەتا ئەقرۇ كەس نزانىت ل كىشەنە^(۱۳۹). نھا ژى گوند ین بەردايە.

گوندی بیی

هەندەك قى پەيشى بۇ بنیانەكن سريانى دزقرىنن، رامانا وئ ژى (ئىمنى بان بىدەنگىيە)، هەكە ئەم بنىرىنە جەن جۇگرافىن گوندى، دبىت ئەقە يا دجەن خۇ دابىت، هەندەكىن دى ژى دبىژن كو ژ دارا بىن هاتىيە، ئەو دار ل وئىرى هەبە. رۇژھەلاتى وئ گوندى ساركى يە، رۇژئاقىن وئ گوندى گىزى يە، ژىرىن وئ چىايى گارە و سى دەرايە، ژوورىن وئ ژى گوندى سىپىندارى يە. كۆمەكا كانىيا ل ئەقى گوندى هەنە، دبنە ژىدەرئ ئافى بۇ خەلكن گوندى، ئەو ژى (كانىيا گارە، كانىيا مۆجى، كانىيا كوتلكى، كانىيا پەرى، كانى دىرىكى، كانى ساركى). خەلكن وئ پتر مژۇيلن

(كانىيا گىزانى، كانىيا بونترى كو ل جەين زۆمىن گوندىيە، زىدەبارى كانىيا دودى كو ئەو ژى دكەقىتە چىايى).

وەكى ديار خەلكن گوندى (۹) بابە ل گوندى دژىن، ديارە ل چەرخى ۱۷ هاتىنە گوندى. چەند جەين كەفن ل ئەقى گوندى هەنە، وەكى شكەفتا گىزانى و شكەفتا بەر شكەفتى، زىدەبارى چەند دەورناووسكا كو دكەقنە بن گۇپستانا (شىخ عەلى)، دىسان گۇپستانەكا دى ژى يا هەى ب ئافى (شىركى).

ل سالا (۱۹۴۵) ئى دەمى (مەلا مستەفا بارزانى) هاتىيە دەقەرئ، ئىك ژرۇژا بۇ دەمى فراقىنى هاتىيە قى گوندى، پاشى بەرەف بارزان چوويە. ل سالا (۱۹۵۷) ئى بۇ جارا ئىكى سەرژمىرى گەهشتىيە دەقەرئ ول دووڤ وئ سەرژمىرى ۷۱ كەس ل قى گوندى دژان^(۱۳۸). ل سالا (۱۹۷۷) ئى بۇ جارا ئىكى خواندنگەھ گەهشتىيە گوندى، وئ سالى هژمارا خویندكارا (۴۲) خویندكار بوون. مزگەفت ل نىقا گوندى بوو، ژ ژوورەكا مەزن

گوندی صاركى

گوندى ساركى

گوندى ساركى بىن ھەقتوخىبە ل رۇزھەلاتى دگەل گوندى (ردىنيا) و ژ لايى رۇژئافايضە دگەل گوندى (بىن) و ژىرىن وى چىايى زەنگىلە و ژوورىن وى چىايى گارەبە و گوند دكەقىنە رەخى نزارى ل سەر سىنگى گارەي.

ئاقكرنا گوندى ب ناقى ساركى دو بۇچوون ھەنە:

۱- دىت ژىەر ئاقا كانىيىن وى بىن سار، بان ژى سەقايى وى ل وەرژى زىستانى گەلەك بىن سارە و تژى بەفرە.

۲- دىت ناقى ساركى ژ ھەبوونا وى كانىيا ناقدار يا كو دىژىئى (كانىيا سركى) ئانكو گوندى سرك لىن ھاتىت.

ل دووفا سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۳۶ كەس ل فى گوندى دژىان^(۱۴۳) و سالا (۲۰۱۴) ئى ھۇمارا مالىياتىن گوندى گەھشتەنە (۶۰) مالىاتا و بىن ھاتىنە پىشككىرن ل سەر سىن بىنەمالا:

۱- **بىنەمالا ھەجى ھەموى**، ئەف خىزانە د بىياتدا خەلكى دەقەرا (نەھلى) نە .

۲- **بىنەمالا سلىمان بەگىرى**، ئەف خىزانە د بىياتدا خەلكى دەقەرا (بارزان).

۳- **بىنەمالا شىنوى**، ئەف خىزانە پىشكەكن ژ بىنەمالا شىنو (ردىنى)^(۱۴۴).

ژىدەرەتن ناقى بىن سەرەكى ل گوندى ھەمى كانىنە ژوان (كانىيا سركى) كانىيا زاقاي، كانىيا كىزى گلاس، كانىيا كىزى چقاتى، كانىيا مىشتەلا، زىدەبارى چەند كانىكىن دى وەكى كانىيا (كوپكى) و كانىيا كەندالى (شۇرى) و كانىيا (نىشاقى) ژ لايى بەرۇزى و كانىيا (كورا كەندالى) ژ لايى گارەي. پىنج جوبىن سەرىشك ھەنە، ژوان (۵) كانىيا تژى ئاف دىن بىناقى (جۇكا مەشتەلا، جۇيا قەسىلا، جۇيا بەر سىفا، جۇيا ئاقىكا، جۇيا چەمىن مەزكەقتى).

گوندىگى بەرىياسە ب چاندنا (توبىن و كوئىجى و برنجى) و خودانكرنا تەرىش و كەوالى و ھەبوونا

چاندنى و ب خودانكرنا تەرىشوكەوالى بوون. گوند ژ سى ئىجاخا پىكدەيتىن، ئەو ژى (مالا سىيار و مالا شاھىن و مالا مەلا ئەحمەدى)، خەلكى وى ژ گوندى (شلۇكو) ژ باكوورى كوردستانى ھاتىنە، ديارە كو ل چەرخى (۱۷) زابىنى قەستا فى گوندى كرىبە.

كۆمەكا جەيىن شوبىنوارى و پىرۇز ل فى گوندى ھەنە، ژ وان چەند سەيد و شىخىن كو د چاقىن خەلكى دا دىپىرۇزىن، وەكى (شىخىن بەناسۇرى، سەيد "نازدارە" ل وىرى و خەلك ژى د ترسىت، دەرچكا قەبرى شىكەقتىقە، زىدەبارى ۱۰ (مناسبا)، چەند شوبىنوارەك ل ئەفى گوندى ھەنە، ل سالا (۱۹۵۲) ئى ل سەر دەستى قەكۆلىنقان (ئەحمەد حاج مەھدى) ھاتىنە قەيدكىن، كەقتىنە دىناف بەرتووك و ئەتلەسىن جەيىن شوبىنوارى، ژ وان (ئاووسكا بىن)^(۱۴۵)، شىكەقتە سۇرى، شىكەقتا بەلىتى، شىكەقتا مالا رەوشەنى).

ژ ھەزى ناقى پىكرىنىيە كو رىكا دەقەرا بەرىنگارى يا دىرۇكى، ئەفا د دىرەشى را دىبۇرىت، بىننى د دەرىن بىن را ب سەردكەقتىت، ديارە رىكا سەرىشكا فى دەقەرى بوو، ب بەرا ھاتىيە چىكىن، كو دگەھىتە دەقەرا بەروارى و مزىرى و زىباريا.

ل دووفا سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۶۸ كەس ل فى گوندى دژىان^(۱۴۶) و بەرى سالا (۱۹۸۸) ئى (۱۸) مالىيات لى دژىان، مەزكەقت دكەقتە نىقا گوندى، ھۆلەكا دىرۇك بوو تىرا (۴۰-۵۰) مۇفا دكر، ل سالا (۱۹۸۰) ئى بۇ جارا ئىكى خواندىنگەھ ھاتىيە فى گوندى، ل دەستپىكىن د خانىيەكىفە بوو، پاشى ئاقاھىك بۇ ھاتە چىكىن، بەلى بىننى سىن سالا بەردەوام بوو. نىزىكى (۳۰) خوپىندكارا لى دخواند.

ل سالا (۱۹۸۸) ئى دەستى ئەنقالا گەھشتىيە فى گوندى، چەند مالىياتەك كەتنە دەستى رىمى و ئەفىن دى خۇ قۇرنالكر، د ناف وان مالىياتىن كەتىنە دەستى رىمى زەلامىن رىن وان دىناقبەرا (۱۰-۴۵) سالىن بىن و ھەتا نھا دىن سەروشوبىن، ھۇمارا وان (۱۴) كەس بوون، ھىندەك ژ وانا (۳) كەس ژ مالىەكى بوون^(۱۴۷)، نھا ژى گوند بىن بەردايە.

خەلك ژ بەغدا كرىبەدەر، چوونە ئىرانى (دەقەرا بەرزنجى)، بەرى چوار سەدساللا ھاتىنە قى گوندى. ھەر چەند بۇ جارا ئىكىن ھاتىنە گوندەكى ل خارنىيا گوندى نوي، پاشى ھاتىنە قى گوندى. گوند ژ سىن ئىجاخا پىكەھىن (ئىجاخا كەرا، ئىجاخا براھىم شەرا، مالىن سەيدا).

ل دووف سەرمىنرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۳۰ كەس ل قى گوندى نىسان^(۱۱۴۱) و بەرى سالا (۱۹۸۸) ئى (۲۰-۲۴) مالىانا ئى دىيان، ل ئەنزالا ژى (۲) كەس ژ گوندى ئەنزال بوونە، ل سالا (۱۹۷۷) ئى بۇ جارا ئىكىن خواندنگەھ گەھشنىيە گوندى، بەلى د (خانىن سەيد ئوسمانى) قە بوو، دو سەيدا بۇ وان ھاتىوونە فرىكرن، نىزىكى (-۳۰ ۴۰) خويندكارا ئى دخواند، بەلى بتنى بۇ سى سالا بەردەوام بوو، ئەو سەيدايە ژى چوون، مزگەفتا گوندى ژ دو نھوما پىك دەت، ژەر و كسلا ھاتىوو ئافاكرن، دو دەرگەھ لى ھەبوون، ئىك ل ژوورىن وئ و ئىك ژى ل رۇزھەلاتى وئ، گۇرئ (سەيد غەمەرى) تىقەيە، ديارە ئەو كەسە يى مزگەفت ئافاكرى، نىزىكى (-۶۰ ۷۰) مرقا دىشان بچنە ژورقە، كۇمەكا جھىن شوينوارى و بالكىنش ل ئەقى گوندى ھەنە، ژوان (تريا سەيد مىساي) ديارە جىفانۇكەكا پىرۇز پىقە ھەبە، خەلكى گوندى زىوہ و بەلىتىن د رۇزەكا دياركرى دا پەزى خۇ دىرە وپرى و مەلایەكى پىقە دخواند و پاشى ھندەك ئاخ ب سەر پەزى را دەاقىزىت، شىرى پەزى ژى ھەمى دكرە خىز، ئەق تىرە يىن شوپرەھ كرىبە، ل وئ دەقەرى بتنى گىاپىن زەركى ل سەر قى تىرى ھەبە، دىسان سى پرىن دىرۇكى ل ئەقى گوندى ھەنە، ل دووف ئاخستنا خەندان ئاغاي يىن ئافاكرىن، دىسان سەيد گرافى و شكەفتىن مناسىبى ژى ل ئەقى گوندى ھەنە^(۱۱۴۷).
نھا گوند يىن بەردايە.

ژمارەكا زۇرا دار گويزا و كەزوانا و مازيا و دار بەرويا و گوھىشك و گرسكا و كنىرا. كۇمەكا شوينواران ل ئەقى گوندى ھەنە بەلى ھەتا ئەقروچ دوپىچوون بۇ نەبوونە، ژوان (كەلا گوزىنەى گۇرئ، شىخ سىدى، شوين پى كافرئ، لىبتىن سەرى لىنەى، چەندىن گورستانىن مەزىن).

ھەزى گوتىيە كو چەند گورستانىن دىرىن و مەزىن ل قى گوندى ھەنە ئەقە ژى قەدگەرىت بو كەقناريا گوندى و بەر دەواميا ژيانى ل قى گوندى ژوان ژى (ھەجرا دىزى) بۇ زانين دىزىيا قى گورستانى نىزىكى ۱۰۰۰ مەترايە ھەمى يا تىرە ژ گورپىن كەقن، گورستانا مەوتيا، گورستانا دەشتا سەر بانئ، گورستانا سەرىن سيارئ، گورستانا كەليا گوزىنەى).

ئەق گوندە ل سالا (۱۹۸۸) ئى ل بەر ھەوئ ئەنزالىن دكەقىت، دەيتە وىزانكرن و ل سالا (۱۹۹۱) ئى جارەكا دى دەيتە ئافاكرن، بەلى ل سالا (۱۹۹۷) ئى جارەكا دى ژەر دەستودانى دەقەرى ل وى سەردەمى دەيتە چۆلكرن، بۇ جارا ئىكىن ل (۱۷ / ۹ / ۲۰۰۲) ئى جادە گەھشنىيە گوندى^(۱۱۴۵). بەلى نھا گوند يىن بەردايە.

گوندى زىوا سەيدا

رۇزھەلاتى وى گوندى بەلىتىيە، رۇزئاقايى وئ ژى گوندى گارەبايە، ژىرىن وى چىاپىن گارەبە، ژوورىن وئ چىاپىن زىوہ، بان ب رەنگەكى دى دكەقىتە دناقبەرا دو چىادا. چەندىن گوندىن دى ب ناقى زىوہ ل كوردستانى ھەنە. كۇمەكا ژىدەرىن ئاقى لى ھەنە، كو پىشك دىنە سەر جوك و كانىيا ژ وان (كانىيا كولىدىكى كو سەرۇكانىيا رويبارئ زىوہ، سەرۇكانى، كانىيا سىپى، كانىيا ئافاكرى، كانىيا سەرسكرى...).

ل دووف ئاخستنىن خەلكى گوندى، كو دەمى خەلىقە (ھارون رەشىدى) ل سەردەمىن عەباسى،

گوندىن سەرسىكى

(۲)

پشكەكا دى ژ گوندىن ناھيا سەرسىكى

جەمىل مەھمەد شىلادىزى

بەلىن ئەگەر ئەم سەھكەينە ھىدەك ژىدەرىن
 دى يىن دىرۆكى، ئەوژى خانە قەدىشى ل سەر دەمى
 (سۇلتان حسين وەلى) ھاتىيە ئاڧاكرن ھەر
 وەكى (ئەنۋەر مايسى) خۇيادكەت دەمى دىبىزىت: (...
 خواندىنگەھ و مزگەفت و پر ھاتنە ئاڧاكرن و پىك
 چىكرن، دىناڧىرا قۇناغەكى و قۇناغەكا دى دا خان بۇ
 پىڧىنگ و كاروانىيان ئاڧاكرن، كو پىڧىنگ و كاروانى
 قەست بگەنى و خزمەتكارى و پىڧىڧىن پىڧىنگان
 ل دەمى بىنھىشەدانى تىدا نامادەكرىوون، و ھەتا نھۇ
 شىوینوارىن قان خانان ماينە، ژ وان شىوینواران ل
 قەدىشى^{۱۱۴۹} و نەردنا و كۇرا ھىدەكەن دى^{۱۱۵۰}.

ژ شىوینوارىن گوندى قەدىشى: خانە قەدىشى:

بەرى نھا مە نامازە پىن كر كو ژ لایى (سۇلتان
 حسين بەگى) دىناڧىرا سالىن (۱۵۲۴ز - ۱۵۸۱ز)ئى
 ھاتىوو ئاڧاكرن. بەلىن نھا شىوینا وئى ژى نەمايە
 چۈنكە ئاڧاھىيەك ل سەر ھاتىيە ئاڧاكرن، كو
 دكەڧىتە نىشەكا گوندى قەدىشى، باكۋورنى جادا
 كىشتى. (نھا كرىيە گازىنو، جەن بىلاردى بە).

ئىرا قەدىشى:

ل نىشا گوندى قەدىشى پىن كەڧن ئاڧاھىيەك لى
 ھەيە دىبىزىن مزگەفت، و باشتر گرۇڧنى گۇمان پىر

گوندى قەدىشى

كورتىيەكا جۇگرافى:

كۆمەنگەھا قەدىشى دكەڧىتە باكۋورنى
 رۇژھەلاتىن ھافىنگەھا سەرسىكى ب دووراتىيا
 (۱۵كەم)، و ھافىنگەھا ئىنشكىن ب دووراتىيا (۱كەم)،
 و باژىرى نامىدىن و ھافىنگەھا سىلاڧى ب دووراتىيا
 (۱۵كەم).

كورتىيەك دىرۆكى:

ئاقى قەدىشى ل دووڧ گۇتتا دانەمىرىن گوندى
 دىبىزىن، قەدىش گوندى مەسىحىيان بوو، و ئاقى وئى
 ژ (قەشە دىشۇ ھاتىيە^{۱۱۴۸})، دقۇناغىن دىرۆكى دا
 گۇھارتىن كەڧتىيە سەر و بوويە (قەدىش).
 قەدىش تا نھا د سىن قۇناغان را بوويە، لەوما دى
 كورتىيەكى دەينە سەر قان قۇناغان، ئەوژى:

أ - قەدىشى وەك گوندى مەسىحىيان:

ھەر چەندە چ ژىدەرىن گۇمان پىر ل نك مە نىنن
 كا كەنگى ئەڧ گوندى ھاتىيە ئاڧاكرن، لى تەنى
 تىشتى قىن چەندى دوويات دكەت (دىرە)، كۇل قەدىشا
 كەڧن (پىن گوندى = ئاڧ ئاقارى)، كاڧلەك لى ھەيە
 دىبىزىن مزگەفتە، بەلىن ل دووڧ گۇتتا دانەمىران ئەڧە
 د بىنەرەت دا دىر بوو، كرىيە مزگەفت.

(مزگەفتا قەدىش ئامىدىي^(۱۵۱)).
ئەف مزگەفتە ل رىكەفتى (۱۹۵۲/۱۲/۲۲) ئى ژ
لايىن قەكۆلەر (أحمد حاج مهدي) د رۇژناما (الوقائع
العراقية) ژمارە (۲۱۹۹) دا، وەك شويىنوارىن مزگەفتى
و ئىك ژ شويىنوارىن دەقەرى ھاتىيە راگەھاندن^(۱۵۲).
و دىيژن: ل وئ سالى مۇختارى گوندى قەدىشى (بابير
پىرموس^(۱۵۳)) بوو.

كەلا ئامىدىكا خراب:

ل باشوورى گوندى قەدىشى ب دووراتىيا
نىزىكى (۱ كم) كەلايەك لى ھەيە ب ناقى (كەلا
ئامىدىكا خراب)، كو تا نها گەلەك ژ باشمايىن
شويىنوارىن وئ ماینە، لى ژ لايىن دىرۇكى قە ھەتا نھۆ
نەھاتىيە زانىن، كال كىژ سەردەمى ھاتىيە ئافاكرن،
چونكە ژ لايىن دىرۇكنقىسان قە چەندىن دىتتىن
جىاواز ھەنە ل سەر (كەلا ئاشەوا، كەلا ئامىدىكا
خراب، كەلا ئاشىب، كەلا ئامىدىي).. لى ل دووڧ
ھندەك ژندەران وەسا دەيتە زانىن كو ئەف كەلايە ل

ھەتا نھۆ خاچا وئ دىرى ل سەر بەرەكى بازى ھاتىيە
كۆلان و نەخشاندىن، و مە ئەو خاچ وىنەكرىيە بوو
گرۇڧە.. ل دووڧ سەردەانا مە بۇ جەھى دىرى و بەرى
خودانا شويىنوارىن وئ، ئەف دىرە بشىوئى لاكىشە
(۱۳م ۱۲م)، و ژ دو بىنشان پىك دەيت، دىوارى دناقبەرا
ھەردو بىنشان، ھندەك دنگ دانايە و بشىوئى
ئاقدى (كشانى) ھاتىيە ئافاكرن، بىشا باكوورى
(۱۳م ۱۶م) ھە و دەرگەھى وئ دكەڧتە دناق ژوورا
ئىكى ژ بىشا پىشىن، و بىشا باشوور (پىشىن) ژ دو
ژووران پىكدەيت، ژوورا رۇژناقى و دەرگەھى سەرەكى
دكەڧتە د وئ ژوورى دا، و دەرگەھى ژوورا دووئ و
بىشا دووئ دكەڧتە دناق ژوورا ئىكى دا، پەحناتى
(فرەھى) يا دىوارى (۱م) ھە، ب بەر و كسلى ھاتىيە
ئافاكرن، و ھەتا نھۆ دىوارىن وئ نىزىكى بلنداھىيا
(۱م) ژى ماینە، بەلى ھندەك ژ لايىن رۇژناقى (لايىن
دەرگەھى و پەيسك) ھاتىيە خرابكرن و خانى
لسەر ھاتىيە ئافاكرن، و د پەرتووكا (حەمكى تۇڧى)
دا ناقى مزگەفتا قەدىشى د رىزبەندا (۶۶) ئ دا ھاتىيە:

باشمايى دىوارى دىرا قەدىشى

سەر دەمى (عمادالدين زىكى بن آق سنقر) ل سالا (۵۳۷ز) ھاتىبە نوپۇزە ئىكەن^(۱۵۴).

ب - قەدىنى ۋەك گوندى مۇسلمانان تاكو سالا ۱۹۷۶ز:

ۋەكى بەرى نھا مە خۇياكىرى كۇ گوندى قەدىنى دە كەفۇن دا گوندى مەسىھىيان بوو، لى ل دەمەكى نەدىار ھاتىبە چۆلكىن، پاشى ژ لايى مۇسلمانان قە جارەكا دى ھاتىبە ئاڧاكرن و ۋەك گوندى مۇسلمانان ھاتىبە نىياسىن. ھەر چەندە ب دورىسى نەھاتىبە زانىن كا كەنگى بوويە گوندى مۇسلمانان. لى دىت دىناقبەرا سالىن (۱۷۵۰ز - ۱۸۰۰ز) بۇ بەكەمىن جار مۇسلمان ل قى گوندى خۇ جھ- بىن، چونكە بىنەمالا دووى، پىشتى بىنەمالا (جەجى باپىرى)، بىنەمالا (دىروىنتە) يا ل سالا (۱۸۳۵ز) ھاتىبە قەدىنى خۇ جھ- بوويە.

پىكھاتىن گوندى قەدىنى:

گوندى قەدىنى زى مينا ھەمى گوندىن ھەرنما كوردستانى ژ چەندىن بىنەمالا پىكھاتىبە، و ھەر يەك ژ قان بىنەمالا ژ جەھكى يان دەقەرەكى ھاتىبە قەدىنى و بوويە خۇ جھىن گوندى، ئەۋزى ئەف بىنەمالەنە:

۱ - مالا جەجى باپىرى، د بىنەكوك دا ژ گوندى نۇرە - بەروارى بالا ھاتىبە بامەرنى، پاشى دىناقبەرا (۱۷۵۰ز - ۱۸۰۰ز) ھاتىبە گوندى قەدىنى، كول دووف گۆتىن داتەمەران ئەفە يەكەم بىنەمالە ژ مۇسلمانان ھاتىبە قەدىنى.

۲ - مالا دىروىنتە، ھەر ۋەكو ھاتىبە زانىن ل سەر دەمى مىر محەمەد رەۋاندۇزى (مىرى كورە)، كۇ ل سالا (۱۸۳۳ز) مىرگەھا ئامبىدىن داگىركرىبە و چەندىن گوندىن وى كافلىكرىنە، كو يەك ژ وان گوندان گوندى دىروىنتە بوو، خەلكى وى ژ وىرى بەرەف شىكەفتا بەرۇزى ل سېنەى چوويىنە و پاشى ھاتىبە گوندى قەدىنى ئاكنجى بوويە، بوويە بىنەمالەك ژ گوندى قەدىنى و پىشتى

بىنەمالا جەجى باپىرى دووم بىنەمال ھاتىبە قەدىنى دىروىنتەى بوون، ل سالا (۱۸۳۵ز) و ئەف بىنەمالە ژ سى بابكان پىكھەت، ئەۋزى ئەفەنە، (مالا پىرموسى، مالا صۇفى حسىنى، مالا عەلا).

۳ - مالا شىخىن ئەقىشەبەندىن بامەرنى، ئەفە يەك ژ وان بىنەمالانە، كو دەنە نىياسىن ب خۇ جھىن گوندى قەدىنى، چونكە پىرانىيا ئاھا گوندى قەدىنى يا قى بىنەمالى يە ژ لايىن خەلكى دى ھاتىبە شىنكرن ۋەك مۇزىياتى، ل دووف گۆتا (شىخ عەبدۇلسەلام^(۱۵۵)) دىزىت، ئەم دىنەرت دا ژ گوندى بىنەمالاتى نە ژ دەقەرا پىكان، يا مە گۆلى بووى، كو (شىخ تاھر) ژ گوندى بىنەمالاتى ھاتىبە ئامبىدىن، ماۋىيەكى ماىە ل وىرى، لى ل دووف ھىدەك ژىدەرن دىروكى ھاتىبە، شىخ تاھرى ئامبىدى، دامەزىتەرى بىنەمالا ئەقىشەبەندىيا ل بامەرنى^(۱۵۶) دىسان (مستەفا بامەرنى) ژ زار دەقۇ (محەمەد رەئوف عەلانەددىن) قەدگۇھىزىت، شىخ تاھر كورى مەلا حاجى كورى مەلا پىرى كورى مەلا محەمەدى كورى مەلا ئەحمەدى يە سەر ب ھۇزا رىكانىياقەبە.. (۱۵۷) ل سالا (۱۱۹۸مش/ ۱۷۸۹ز) ل باژىرى ئامبىدىن ھاتىبە دونىيى^(۱۵۸) پىشتى شىخ (عبدالوھاب شۇشى) ژ ئامبىدىن ھاتىبە ھنارتن بۇ (ستەمبولى) و ل (خەرىوتائى، شىخ (تاھر ئەقىشەبەندى) زقرى ئەكىا ئەقىشەبەندى ل ئامبىدىن ۋەك نىشانەرى رىبازا ئەقىشەبەندى، ئەف تەكىابە دكەفىتە سەر شىرھا ئامبىدىن ژ لايى پۇژھەلاتى قە ل ھىدافى دەشتىلۇكى، ژ ئەگەرا پەيدا بوونا ئارىشا دىناقبەرا (ئىسماعىل پاشانى دووى) و شىخ (تاھر ئەقىشەبەندى)، دا، شىخ (تاھر) ژ ئامبىدىن دەرکەت و ھاتە بامەرنى^(۱۵۹)، پاشى چوويىنە بامەرنى و ل وىرى خۇ جھ- بوويە، د سالىن شىستاندا پىرانىيا خىزانىن قى بىنەمالى ژ بامەرنى بەرەف باژىرى مۇوسىل چوويىنە، و ل سالا (۱۹۷۵ز) ھىدەك ژ خىزانىن ھە ژ مۇوسىل ھاتىبە گوندى قەدىنى

- ۱۴- مالا عمەرى مىروى دەشتانى، ژ گوندى دەشتانى ھاتىبە گوندى بۇتيا، پاشى ژ وئىرى ھاتىبە گوندى قەدشنى.
- ۱۵- مالا عەبىدى (سالحن چايچى) ژ بامەرنى ھاتىبە قەدشنى.
- ۱۶- مالا رەشۇنى ئافشورتكى، د بىنەكۆك دا ژ ئاف رىكانىيا ھاتىبە گوندى بامەرنى، پاشى ژ وئىرى ھاتىبە قەدشنى^(۱۱۱).
- و ئەو بىنەمالىن ژ گوندى ئىسفاكا ھاتىبە قەدشنى و ئاكنجى بووين و پىرانىيا وان خودان مولكن ل قەدشنى، و ئەف بىنەمالە ل دەسپىنكا چەرخى (۲۰) ئى پان بەرى ھىنگىن ھاتىبە گوندى قەدشنى، ئەف بىنەمالەنە.
- ۱۷- مالا ئەبابەكرى (سامھىلى).
- ۱۸- مالا داخووازا.
- ۱۹- مالا برەھىمى لەيلى.
- ۲۰- مالا مستەفاين عەبدوللاين فات مستى.
- ۲۱- مالا حمجى عەبدوللاين.
- ۲۲- مالا باصا (حسپىنكى سلۇيى).
- ۲۳- مالا عەبدوللاين ئاسى.
- ۲۴- مالا مەلا حممى.
- ۲۵- مالا ئىسفى حسى.
- ۲۶- مالا عوسمانى ئىسفىكى.
- ۲۷- مالا ئىسفى حسى.
- ۲۸- مالا عوسمانى ئىسفىكى (مەحمۇدى موختار).
- ل دووق سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۲۳ كەس ل فى گوندى دىيان^(۱۱۲).

ج - گوندى قەدشنى پىختى (۱۹۷۶) ئى وەك كۆمەنگەھ

دئاقبەرا سالىن ۱۹۷۶-۱۹۷۸) ئى حكۇمەتا عىرافى ھىندەك گوندىن سنوورى يىن كوردستانى ژ خەلكى چۆلكىن ب تايبەت گوندىن دەقەرا نىروە و رىكان و دۇسكى ژوورى و بەروارى بالا و گەلەك ژ وان بەرەف

و تا نھا خۇ جھ- بووينە^(۱۱۱).

- ۴ - مالا مكاىلى، ژ گوندى رەزىكى - دەقەرا بەرى گارى ھاتىبە قەدشنى.
- ۵ - مالا مۇسوىي عەلى، ژ گوندى ئۆرە - دەقەرا بەروارى بالا ھاتىبە قەدشنى.
- ۶ - مالا ئەمىنى قەتھى، ژ گوندى مىركاجيا - دەقەرا بەروارى بالا ھاتىبە قەدشنى.
- ۷ - مالا مەھمەدى تويلەرى، دەمى ژ گوندى تويلەرى ھاتىن، دوو بابك بوون، يەك ژوان ھاتىبە قەدشنى، يى دى چوويە بلىجانكى، ھەردو خودان پەز بوون، پاشى بابكى دى ژى ژ بلىجانكى ھاتىبە قەدشنى.
- ۸ - مالا تۇقى (مەحمۇدى خرابەى)، ئەف بىنەمالە د بىنەكۆك دا ژ گوندى تۇقى - پارىزگەھا مەكارى ھاتىبە گوندى خرابەى - دەقەرا بەروارى بالا، پاشى ھاتىبە گوندى قەدشنى.
- ۹ - مالا حمجى ئەمىنى، ژ گوندى كويلكا - دەقەرا بەروارى بالا ھاتىبە قەدشنى.
- ۱۰ - مالا عەبدوللاين حسىنى، ئەف مالا ژ گوندى بىدوھى - بەروارى بالا ھاتىبە قەدشنى.
- ۱۱ - مالا ئىلەكيا، ئەف بىنەمالە ژ گوندى ئىلەكا^(۱۱۱) - دەقەرا بەروارى بالا ھاتىبە قەدشنى، ژ سى بابكان پىكدەھىت، ئەوژى مالا سەعەدى رەجەبى، مالا غەزالى، مالا شەرىفاين.
- دىسان ل فان دووماھيان ھىندەك خىزانىن دى ژى ھاتىبە قەدشنى ئاكنجى بوونە وەك:
- ۱۲ - مالا سالحن تازىنى، ئەف مالا د بىنەكۆك دا ژ گوندى مەغرىبىا - دەقەرا بەروارى بالا چوويە گوندى باوەركى - بەرى گارى، پاشى ژ وئىرى ھاتىبە قەدشنى.
- ۱۳ - مالا سەعدوللاين تويلەرى، ژ گوندى تويلەرى - بەروارى بالا ھاتىبە گوندى ئەرەدنا، پاشى ژ وئىرى ھاتىبە گوندى قەدشنى و بوويە كافانى گوندى تا چوويە بەر دئۇقانىا خودى.

- ۵- كانىساركى.
- ۱- بركا ئافسكى.
- ۷- كانىكا بىنى گوپزا.

گوندی دىروينتهی:

دىروينته: دكەڧېته پۇژھەلاتى گوندی قەدشنى ب دووراتىيا (۱۵۰۰م)، نھا تەنى كافله گونده، ژ وان شوينوارین تانھا ماينەل فى كافله گوندی، شوينوارین خانى و مزگەفتى ماينە، و دگەل گۆپستانەکا مەزىن، تاكو ساللا (۱۹۸۰) ئى مریین گوندی قەدشنى ژى دېرنە گۆپستانا دىروينتهی قەدشارتن، ھەر ژ وان شوينوارین ل بانىيا دىروينته ماين، شوينوارین ھندەك دویرگەھان ماينە ئەوین بۇ لەشكەرى ھاتینە ب کارئینان. گوندی دىروينته ژ سى بابکان پىنكدهیت، ئەوژى

- ۱- مالا پىرمویسى.
- ۲- مالا صۇفى حسینی.
- ۳- مالا ەلا پىنكدهات.

ژ شوينوارین گوندی دىروينته:

ژ بلى نا نھا شوينوارین مزگەفت و كافلین گوندی ماينە، و گۆپستانەکا مەزىن ل پۇژتافایى گوندی ب دووراتىيا (۳۰۰م) ھەيە. ئشتى گەلەك گرنگ دویرگەھە، ئەوا دكەڧېته پۇژھەلاتى گوندی (بانىيا دىروينته) ب دووراتىيا (۱۵۰م) ژ گوندی، كو دكەڧېته ھندافى كافله گوندی. ئەف دویرگەھە دىوارىن پۇژھەلاتى و پۇژتافای (۷م) دىژى، و باكور و باشوور (۵،۵م) قرەھى، ھندەك بەرىن وئ (۲۰،۲۰م) دىژى ۸۰سم بلنداھى ۸۰ X سم قرەھى، ئانكو دىبىت سەنگا ھندەك ژ فان بەران بگەھتە (۱۰۰۰كىلو) وا. و ل باكور وئ قى دویرگەھى ب دووراتىيا (۱۲۰م) دىسان شەنگستى دو دىوارىن دویرگەھەكى دىبارن، لى نزانم كا ئەف دویرگەھە ھاتىوو ئافاكرن پان نیف تەمام ھىلابوو؟ چونكە بەرىن وئ نە ل دەور و بەرانە، ھەر دىسان ل لایىن پۇژھەلاتى فان دویرگەھان ل ھندافى گوندی بەرى كەر ژى شوينوارین ئافاھىيەكى ھەنە لى دىسان نزانم كا دویرگەھە بان كەلەكا بچوئكە؟

قن كۆمەلگەھى و گوندین ھەمزيك و بىنانا ئىبان و ل وئىرى ئاكنجى بوون. ژ گوندین دۇسكى ژووړىيان كو ئىبان (ئىتوتى و چى پى) و ژ نىروھيان (دووتازای و سەرنى و كانىساركى و بىزنوړى و زئوھ شكان و شىقى)، و ژ خىزانىن رىكانىيان ژى (پىرەسنى و بىدەھى و پىرئاقەدەلى و بالەسىنى و ھنىشى و ھۆرەھى) و ژ خىزانىن گوندین بەرواريا (كارەھى و سىپىندارى و ماپى و بىدوھى). ھەروەسان گەلەك ژ خەلكى گوندین دى ژى ژەر سەختيا ژبارى بەرەف قەدشنى قە ھاتن، ب تايبەت گوندین (شىلازى و گولكى و ھىسى و سەرگركى و باوھركى و پەزىكى و گەرەگۆبى و زئوا سەيدا و نەردەنى ژووړى و بامەرنى و كانىكى و ھەمزيكى و بوئى و شەرىفى و بىبادى و ئامبى و .. ھتدا) و قەدشنى ەك كۆمەلگەھە ھاتە ناسىن. پىشتى سەرھەلانا (۱۹۹۱) ئى گەلەك ژ وى خەلكى ئەنقالا (۱۹۸۸) ئى بەرەف تركيا و ئىرانى چووین قەگەرىانەفە ئاخا كوردستانى ژ بەركو پىرانىيا گوندین كوردستانى د چۆلكرى بوون، ئەو خەلك بەرەف فان كۆمەلگەھان ھاتن و د ناف ئافاھىين مېرى دا ئاكنجى بوونەفە و خانى ل كۆمەلگەھى ئافاكرن و نھا قەدشنى ەك كۆمەلگەھەك ژ چەندىن پىنكھاتىن ەشپىرتىن انىروھ و رىكان و بەروارى بالا و بەرى گارى و سېنەھى، پىنكھاتىيە.

تگەنتىن گوندی قەدش:

- ۱- شكەفتا ھىسنرا.
- ۲- شكەفتا كاروانيا.
- ۳- شكەفتا دەرەجى.
- ۴- شكەفتا ئاقىلا.
- ۵- شكەفتا بەرپۇژى.

كانىين گوندی قەدش:

- ۱- كانىيا خاتوينا.
- ۲- كانى گەلىكى.
- ۳- كانىيا مېرا.
- ۴- كانىيا قەدشنى.

كۆزەك ز دىرگەھا كۆندى دىروىنتە

گوندى ئىسفا:

ئەف گوندە دكەفئتە باكوور كۆمەلكەھا قەدشنى ل بنارى چىابىن مەتىنى و دكەفئتە دناف دۆلەكا كرتى ژ لاين باكوور و رۇژھەلات و رۇژئاقابى، بتنى ژ لاين باشوورى قە نەبىت كو چاقىن مرۇقى سىپنى بەھدىنان دبىنن، رۇژھەلاتنى وئ گوندى بۆتيايە باكوورى وئ چىابىن مەتىنايە و ھنداڧ دەقەرا بەروارى بالا و كوندى شىلازايە، و باشوورى وئ درىژدبىت تا دكەھىتە سەر نھالا سىپنەى و رۇژئاقابى وئ دكەھىتە سەر سنورىن ئىنشكىن^(۱۱۶).

پىنكھاتىن گوندى ئىسفا:

گوندى ئىسفا ژ لاين جفاكى قە ژ چەند بنەمالەكان پىنكدھىت، ئەوزى ئەقەنە^(۱۱۷)؛

۱ - مالا ئىسفا (مالا ژىرى)، (دبەكۆك دا ژ دەقەرا زىبارى ھاتىنە ئىسفا).

۲ - مالا ئەبابەكرى (مالا سماھىلى).

۳ - مالا داخووزا.

۴ - مالا مستەفاين عەبدۆللاين فات مستى.

۵ - مالا عاشوورى، ئەف مالا ژ گوندى مەرزانى^(۱۱۸)، دەقەرا جۆلەمىزگى، باكوورى كوردستانى، ھاتىيە گوندى ئىسفا، پاشى ژ وپرى ھاتىيە قەدشنى، تا نھا ب مالا سەيدا دھىتە نىاسىن. و عاشوور ل سالا (۱۹۱۱ز) ل گوندى ئىسفا دەمى گوند ھاتىيە بومبەبارانكرن ژ لاين فرۆكىن عىراقى قە، ھاتىيە شەھىدكرن.

۶ - مالا سەلىمى عەبى.

۷ - مالا مەحمۇيدا، ئەف مالا د بنەرت دا ژ گوندى سىپىرى - دەقەرا نىروە ھاتىيە گوندى ئىسفا.

۸ - مالا برەھىمىن لەپلىن (ئومەرى).

۹ - مالا حاجا (ھاجا)، وەك عەشىرەكا كۆچەرا ژ باكوورى كوردستانى دھىتە ھژمارتن ھاتىيە دەشتا سىمىلىن و نھا نىزىكى (۲۰) گوندا ھەنە دكەقنە سەر توخىيىن سلىقانەيا، ئەف بنەمالا حاجا ژ وان ھاجابىن سىمىلىن ھاتىيە ئىسفا و

خرابوونا گوندى دىروىنتە:

ل دووڧ گۆتتا (يونس عەبدۆلا) دبىژىت، (ھندى مە ژ بابىن خۇ گولى بووى، دگۆتن گوندى دىروىنتە ل سەر دەمى مىرى كورە ھاتىيە كافلكرن و خەلكن وئ رەقىنە شكەفتا بەرۇزى ل سىپنەى، و ماوۋەبەكى ماينە ل وپرى پاشى ھاتىنە گوندى قەدشنى و خۇ جە- بوويىنە و ئەقە نەھ بابكن ئەو ل قەدشنى دژىن، ھەتا نھا وەك خەلكى قەدشنى ھاتىنە نىاسىن)^(۱۱۹).

ل دووڧ ژىدەرئىن دىرۆكى (د. صلاح ھرۇرى) دبىژىت؛ (پشتى مىر مەھمەد رەواندۆزى (مىرى كورە) مىرگەھا ب ھىز و موكم دامەزراندى بەر ب كارى فرەھكرنا ئەردى مىرگەھى چوو، و ژىدەرئىن دىرۆكى خۇيادكەن، كو مىر مەھمەدى دناقبەرا سالىن (۱۸۳۱-۱۸۳۲ز) دەستى خوۋە دانايە سەر دەقەرا بەھدىنان، و لەشكەرى مىرى ل سالا (۱۸۳۲ز) ل زىن مەزن (زىن بەھدىنان) دەريازبوويە، ھەر ل سالا (۱۸۳۳ز) لەشكەرى مىر مەھمەدى باژىركىن ئاكرى و ئامىدىن و دھۆك و زاخۇ و چىابى شىنگال و دەقەرىن دەردورى باژىرى جىزىرى ھەتا نىسبىن سناندىن^(۱۲۰)، (تشتى پىدقى گۆتنى، كول شورشا سالا (۱۹۷۴) ئى بارەگابىن لىن (پ د ك) ل گوندى دىروىنتە بوو).

بەيضا (ھاجا) ل نك خەلكن بووبە (ھاجا).

۱۰ - مالا ھەجى عەبدۇللايى.

۱۱ - مالا مەلە ھەممى، ئەف مالا ژ گوندى بىندۇھى - دەقەرا بەرۋارى بالا ھاتىبوو ئىسفاكا. و ژ وئىرى ھاتىبە قەدشنى.

۱۲ - مالا باصا (ھەجى ھىسنىكى سلۋىي).

۱۳ - مالا عەبدۇللايى ئاسنى، ئەف مالا ژ گوندى ماين - دەقەرا بەرۋارى بالا ھاتىبە گوندى ئىسفاكا، پاشى ژ وئىرى ھاتىبە قەدشنى^(۱۱۹).

و ل سالا ۱۹۶۱ ئى دگەل دەستىپىكا شۇرىشا ئېلۋلى ئەف گوندە ژ لاين فرۇكىن ھكۈمەتا عىراقىن قە دەپتە بومبەبارانكىن و گوندى ئىسفاكا دەپتە سۆتن و خەلكن گوندى بەرەف شىكەفتىن سېنەي درەفن. و مەسبىچىن گوندى بىناتا ژى ل ۋى دەمى گوندى خۇ بەردابوون، لەوما خەلكن گوندى ئىسفاكا ژ تەچارى ل گوندى بىناتا و د شىكەفتىن سېنەي دا خۇجە دىن.

۱۴ - مالا عوسمانى ئىسفاكى (مەھمۇدىي موختار).

۱۵ - مالا ئىسفى ھەسنى.

و ئەف بىنەمالە، (مالا داخووازا، مالا مستەفاين عەبدۇللايى فات مستى، مالا عاشوورى، مالا مەلە ھەممى، مالا عەبدۇللايى ھەجى، مالا ئومەرى، مالا عوسمانى ئىسفاكى، مالا ئىسفى ھەسنى)، د نىقا دوۋى ژ چەرخى (۱۹) ئى و نىقا ئىكى ژ چەرخى (۲۰) ئى، پىرانىيا فان بىنەمالان ژ گوندى ئىسفاكا بەرەف گوندى قەدشنى ب خوار كەفتنە و پىرانىيا وان مولك ل ئاھا قەدشنى ھەيە، ز بلى مولكن وان بى گوندى ئىسفاكا.

شكەفتىن گوندى^(۱۲۰)؛

۱ - شكەفتا پىشت ستوين

۲ - شكەفتا سۇر

۳ - شكەفتا ھەلزى

۴ - شكەفتا قەلا

۵ - شكەفتا مەلايى

۱ - شكەفتا ئومەرى

۷ - شكەفتا ئوسى

۸ - شكەفتا چەپا باھىفا

۹ - شكەفتا دەر تەنگى

۱۰ - شكەفتا مامى عەل

۱۱ - شكەفتا خان ئافدەل

۱۲ - شكەفتا مام ھەسنى.

كانىين گوندى:

۱ - سەرۋىكانى

۲ - كانى درەۋىكىن

۳ - كانىكا بىرگا سەعدى

۴ - بىرگا قەسىلى

۵ - كانىكا سىفكى

۱ - كانىكا ھافىرى

۷ - كانىساركى

۸ - كانىكا شىھاجا

۹ - كانىكا شكەفتا ھىسترا.

جھىن ئافدار:

۱ - سىفكى

۲ - رەزى عەرەبى

۳ - باگىلى

۴ - بىن لائى

۵ - خاركا

۱ - ئاھا ئاسنى

۷ - خارى ئوكا

۸ - كافلكىت ئىسفاكا

۹ - رەزىت مىن

۱۰ - شىھاجا

۱۱ - كۇرا خەندەكى

۱۲ - كۇرا گىراقى

۱۳ - ملا ھافىرى

۱۴ - ملا مەزگەفتى.

خواندىنگەھ:

ل گوندئ ئىسفاكا خواندىنگەھ تا خراببووى نە
ھاتىبە قەكرن، بەلى ل سالا (۱۹۵۷) ئ زارۋىن وئ
دگەل زارۋىن قەدشنى و بىناتا و ئىنشكىن چووينە
خواندىنگەھا ئىنشكىن، تا خواندىنگەھ ل گوندئ
قەدشنى ل سالا (۱۹۷۴) ئ ھاتىبە قەكرن، پاشى
چووينە وئرى خواندىنگەھنى.

خراببوونا گوندئ:

ل سالا (۱۹۶۱) ئ گوندئ ئىسفاكا ب بومبىن
فرۆكىن عىراقنى دگەل گوندئ دەور و بەران ھاتىبە
خرابكرن، پاشى پشنى چەند سالان جارەكا دى ھندەك
خانى لى ھاتىبە ئاڧاكرن قە، ل پشنى بەيانا (۱۱) ئ
ئادارئ (۶) خانى بۇ خەلكىن گوندئ ھاتنە ئاڧاكرن، لى
نە ل جھن گوندئ بىن كەڧن، بەلكو ب خواركەفتى
نە پشنى گوندئ قەدشنى. لى ل سالا (۱۹۷۶) ئ ب

تەمامى گوند ھاتىبە خرابكرن و چۆلكرن و ئىدى تا
نھا ماىە چۆل.

چەند شوينوارەك ل گوندئ ئىسفاكا:

مىزگەفتا گوندئ، يەك ز شوينوارىن گوندئ
ئىسفاكا بىن ھەتا نھا ماىن مىزگەفتا گوندئ يە، كو
د بىنەرەت دا دىر بوو، پاشى كرىبە مىزگەفت.

ئەگەر ل قى دوىڧچوونا مامۇستا (كۇڧان
ئحسان) بچىن، (ئەگەر ئەم بەرى خۇ بەدىنە ھونەرى
بىناكارىن ئەقنى مىزگەفتى كو دو زورن دناڧ ئىك
ئاڧاھىن لاكىنشەيدا و دەرگەھى رۇژھەلاتى و ھەبوونا
دەرگەھەكى بچووك ل باشوور، ئەڧ چەندە مە دبەتە
سەر راستىبەكا دى ئەوزى ئەڧ جھە دبەكوكا
خودا كەنىسەكا كرىستىيانا يە چونكە ئەگەر ئەم
ھەقبەركنەكى بكەىن دگەل ئەوان دىرنى دى ئەقنى ل

مىزگەفتا گوندئ ئىسفاكا

دەقەرئى ھەين ۋەكى دىرا شىرستان ل دەقەرا بەرۋاربا
دئ بىنين ھەر ئەو ستايلىن بىناكرىبە و چ جوداھى
دناقبەرا ھونەرئى دروستكرنا وان دا نىنە.^(۱۷۱)

ۋى با ژئى گرىت، يىن دى بەرددانهقە.. كو ئەف چەپەرە
دزفرىتەقە بۇ سەردەمى (مىر بەھرام پاشايىن مەزىن،
۱۶۹۵-۱۷۱۶ز) ^(۱۷۲).

ناوسكا و كوچكا مىرى ئۇما:

ھەر دىسان بەرى نھا مە ب قرەھى بەھسنى قىز
ناوسكى كرىبە

ناوسك و كوچكا مىرى ئۇما:

ئەف ناوسكە دكەقىنە پۇژھەلاتا گوندى ل
جھەكى بلىد ھاتىبە دروستكرن، ژ سى ئەختا
پىكدهىتن، ئەختى لايىن باكوورى درىزاھىبا ۋى (۱،۹۵م) ھ
و (۱۰سم) قرەھىبا ۋى بە و بلىدھىبا ۋى (۱،۱۰م) ھ،
و ئەختى باشوور ب ھەمان قەبارەبە ھەر چ ئەختى
ناقەراستى بە (۴۵سم) بىن قرەھەبە و درىزاھىبا ۋى
(۱م) ھ و بلىدھىبا ۋى (۷۰سم) ھ، قرەھىبا شكەفتى
بىرەنگەكى گىشتى (۱،۶۰م) ھ، دىبىژنە ئەفنى شكەفتى
(شكەفتا ئومەرى يان شكەفتا ئۇما)، ستايلىن
دروستكرنا (دۇخما) يان ئەو جھى دىندار و پىرەكىن
زەرەدەشتىبا ئايىن ب ئاگرى تىدا ئەنجام دا، ئەف
رەنگە بوو، لى ل ناقەراستى قۇرەك ھەبوو خۇلى تىدا
دھانە پاراستن، ئەف ناوسكە دھانە بكارئىنان دەما
پىرەك و رەبەن و ئايىندارئىن مەسىحى ل ژىر كونترۇلا
ئايىنى دھانە ئەفان جھا دا بشىت ب ئازادى پىنرابوون
و بىرەۋەرىن ئايىنى ئەنجام بدەن، ھەر چەندە ئەف
ناوسكە يا تۇشى ھىرانەكا سرۇشتى و دەست
درىزىكرنا مۇفقا بووى، دىبارە ژ ئاقدى بەرمايىن دىبارەكى
ھەنە و رەنگە يا دو نھۇمى بىت، نھۇمى سەرى
بۇ ئەنجامدانا كارىن ئايىنى ھاتىبە دروستكرن و
نھۇمى خوارى بۇ گەنجىنەكرنا نشتىن پىدقى
ھاتىبە بكارئىنان^(۱۷۳).

چەپەرى كەقرى عىس:

دكەقىنە باكوورى پۇژھەلاتى گوندى، ژ دىبارەكى
(۱م) قرەھى و ژوورەكا لاكىشەى (۷م) درىزى
پىكدهىت، ئەف چەپەرە بىن نىزىكى كوچكا شىزى
ئوما و شكەفتا ئومەرى بە، دىبارە گەلەك ئەفسانە
ب ئوما (عمر - ئومەرافە ھاتىنە دروستكرن دھىتە
بەھسكرن ۋەكى مىرخاسەك و شەرزانەكى مىرگەھا
بەھدىنان ۋەكى ناف بەھسنى شىز و مىزانىن دھىتە
كرن ئە ۋەك كەسەكى كۇمەلايەتى ئايىنى، دىسان
بەرەبايىن ئەفى سەردەمى ب ۋى چەندى قە دھىتە
گرىدان ھەبوونا بىنەمالەكا تايەت ب قى ئافى ئەقەزى
راستىەكا دى دەتە بەر دەستى مە ل سەر ئوماى و
كەساپەتى يا ۋى^(۱۷۴).

چەپەرى پاشاي:

دكەقىنە سەرى گەلىن ئىسفاكا ژ لايىن
پۇژھەلاتى قە ب دوورائىبا (۲۰۰م) -- بۇ لايى سەرى
ئامىدىن، نىزىكى (۶كم) ژ سەرى ئامىدىن توپرە، ئەف
چەپەرە بىن پىكھاتىبە ژ دوو مەزەلان، درىزىبا دىبارىن
ۋى (۱۰۵م) قرەھى (۷م)، پەخنىتبا دىبارى (۹۰سم)،
بلىدھىبا دىباران ژ (۱ - ۵م) ماينە بىن دى ژى
ھەرفىنە، مەزەلا ئىكى (۵م، ۷م) چارەكا دى د
نىقەكى را قەبىرە قە ب دىبارەك دى، دىبىنە دو مەزل،
مەزەلا پىشتى جھى پاشاي بوو، مەزەلا سىنگى،
جھى خىزىزا پەزىن كويقى بوو، دەمى پەزا قەستى
خىزىزى دكر، پاشاي د مەزەلا پىشتى قە، دەرگەھ لى
دگرت (جا كا ب چ رەنگ)، و دا ئەو پەزا قەلەوا ب دلى

كولۇزكىن گۇران:

ئەگەر چاف خىشاندىنەكى ل ھندەك گۇران بگەين،
ئەۋىن ل دەور و بەرىن گوندى ئىسفاكا، كو گۇرەك
ھاتىبە دىتن ل ملا رەزى، ل باشوور پۇژئاقايىن گوندى
ئىسفاكا بىن كەفن، كۇ دناق فى گۇرى دا كولۇزكەكى
مەزىن تىدا خۇلى نى بوو، و دناق فى كولۇزكى مەزىن
دا كولۇزكەكى بچويك ژى تىدا بوو^(۱۷۵)، ھەر خۇلى
تىدا بوو، و جىولۇجى بۇ ۋى چەندى دچىن، ئەفە گۇرى

دەرگەھى وئى ژ باشوور دچىتىن، وەسا دياره ئەف ژوورە وەك جەن پىلاڧ و پىندقىين دىئى ھاتىبە بكارئىنان، و ژ ناف وئى ژوورى دەرگەھ دچىتە ژوورا دووئ و ژ وئى ژوورى دەرگەھ دچىتە بىنشا پۇژئاقاي، پىتريا پاشمايىن دىوارى يىن ماين ب بلنداھىيا (۸۰سم - ۱م) ماينە، وەكو دى ھەرفتى نە.

گوندى بىناتا (بىناتا):

بىناتا: پەيئەكا كىلدانىە و ل دووڧ گۇتتا ئىك ژ خەلكىن گوندى دىئىت: دو رامانا ددەت، يەك ژوان ب رامانا (نك مە)، يەك ژى ب رامانا (مالا كانيا= بيت العيون).

ئەف گوندى دكەڧىتە باشوورئى گوندى قەدشنى ب دووراتىيا نىزىكى (۱۵۰۰م)، ئەف گوندى يىن

ئافرەتەكىن يە و زاڧوئىن وئى ژى دگەلدا ھاتىبە سۇتن و خۇليا وان كرىنە فان كولۇزان و پىكئە ڧەشارتىنە.. و باراپتر ئەف شىوئى سۇتن و ڧەشارتتا مرىبان دزڧرىتەڧە بۇ سەردەمىن زەرەدەشتىيان.

دىرا باگويلى:

ل پۇژئاقايىن گوندى ئىسفاكا ب دووراتىيا نىزىكى (۱كم) ل سەرىن چىيىن مەتىنا جەك ھەبە دىئىنن زەڧيا باگويلى، ل پۇژھەلاتى ڧى زەڧىن كافلە دىرەك لى ھەبە، كۇ ئەف دىرە ھاتىبە ئافاكرن ل سەر پووبەرى (۱۸م درىژى ۱۲م فرەھى) و فرەھىيا دىوارى (۱م)، ئەف دىرە دىبىتە دو بىنش، بىنشا پۇژئاقاي (۱۸م X ۱م) و دەرگەھى وئى ژ بىنشا پۇژھەلاتى دچىتىن، و بىنشا پۇژھەلاتى دىبىتە دو ژوور، ژوورا باشوور (۸م ۱م X ۶م) و

پاشمايى دىرا گوندى بىناتا

(لاكىنەشە و چوارگوشە)، كۇ چرا تىدا ھەلدىكرن و دىسان تىشت دكرنە تىدا. دىوارىن وئ د نافيەرا (۱) - ۳م) ماینە نە ھەرقىنن، ئەف دىرە ژ بەرى و كسلنى ھاتىبە ئافاكرن.

ھەر باشوورن دىرى دىوارەك نىف كىفانى ب درژىا (۲۲م)، كو ئەفە وئ چەندى دىيارەكەت ئەفە دىوارىن ھەوشا دىرى بە. و سىن ژوورن دى ل باشوور پۇژئاقىن ھەنە، ئەوزى ژوورا باكوورى (۳،۱۰م ۳،۸۰م)، و ژوورا باشوور (۷م ۳،۸۰م)، ژوورا پۇژئاقى (۷م ۳،۸۰م)ە.

كۆتەلەن ئاشى:

ل پۇژئاقىن گوندن بىناتا بىن كەفەن ب دووراتىيا (۲۵۰م) دو كۆتەلەن ئاشى تا نھا شوپىنوارىن ماینە، ئەوزى ئەفەنە.

كۆتەلا سەرى:

ئەف كۆتەلە د كەفرەك بېرى خىزى ھاتىبە كۆلان بىلنداهىيا (۱۱۰سم)، و پاشى دەرى وئ ب بەران بىنىوئ كۆتەل ھاتىبە نژىن، دىسان بىن كۆتەلنى ژى ب بەران ھاتىبە نژىن، فرەھىيا دەرى كۆتەلنى (۱۶۰سم)، و فرەھىيا دىوارى كۆتەلنى (۱م) بىلنداهىيا كۆتەلنى نىزىك (۳)ە.

كۆتەلا دووى:

ئەف كۆتەلە دكەفەتە باشوورى كۆتەلا ئىكى ب دووراتىيا (۲۰۰م) دكەفەتە دوو شاخا شىقا مىرا و شىقا بىناتا، ئەف كۆتەلە ھەمى ب بەر و كسلان ھاتىبە ئافاكرن، فرەھىيا دىوارى كۆتەلنى (۱۶۰سم) و بىنىوئ كۆتەل (بازنەي) ھاتىبە ئافاكرن، بىلنداهىيا كۆتەلنى ئەوا ماى ل ھندەك جھان (۳،۵۰م)، كووراتىيا كۆتەلنى ژىر وان بەر و گلېشېن كەفەتە دكۆتەلنى دا، تەنى (۲۰سم) دەپتە دىتن، وەكو دى تىزى بەر و گلېش بوويە، نژىنا وئ بىنىوئەكى ئەندازەين گەلەك جوان ھاتىبە نژىن.

گوندى ھەزىكى:

ئەف گوندە دكەفەتە پۇژھەلاتى كۆمەلگەھا قەدشنى ب دووراتىيا نىزىكى (۴كم)، بىكھاتىن وئ (موسلمان و مەسېحى)نە. پىتېرىا ئاخا قى گوندى

مەسېحىيانە و ژ كەفەن ۋەرە ھاتىبە ئافاكرن. بەلنى گوندى بىناتا بىن كەفەن نىزىكى (۵۰۰م) ژ گوندى نوى، پىدا ترە بۇ لايى باشوور. كو تەنى ژ گوندى كەفەن شوپىنوارىن دىرا وئ و گۇرستانا وئ ماینە. ئەف گوندە نھا نىزىكى (۷۰) خانىيان ژ لايى حكۇمەتا ھەرىما كوردستانى د سىن قۇناغان دا ھاتىبە ئافاكرن، ل سالىن (۲۰۰۵ - ۲۰۰۶ - ۲۰۰۷)ئ، و نھا نىزىكى (۲۴) خىزانان تىدا ئاكنجىنە. ھەروەسان ل دەستېكا سالىن (۱۹۸۰)ئ خواندنگەھەكا سەرەتاپى لى ھاتىبو ئافاكرن، لى پىشتى سەرھەلانا (۱۹۹۱)ئ ھندەك خىزانىن ژ ئاوارەى زفرىن تىدا ئاكنجى بوويە، و نھا خوېندكارىن قى گوندى بۇخواندنى د چنە خواندنگەھا ئىنشكى يا سىرپانى، ھەروەسان نھا دو دىر د قى گوندى دا ھەنە، يەك ژ وان ل پىشتى بىكھاتىنا ۱۱ سى ئادارا سالا ۱۹۷۰ئ ھاتىبە ئافاكرن، يەك ژى د سالا (۲۰۰۶)ئ .. ھەر ۋەسا (كۆمەلا شىرەتكارىا چاندنى) و (يانا صېنا يا ۋەرزىشى) ل قى گوندى ھەنە.

ژ شوپىنوارىن گوندى:

گوندى بىناتا بىن كەفەن چەندىن شوپىنوارىن كەفەن لى ھەنە، كو كەفەناتىيا گوندى دەسەلمىنىت، ئەوزى ئەفەنە.

دىرا گوندى بىناتا:

گوندى بىناتا بىن كەفەن دكەفەتە باشوورى كۆمەلگەھا قەدشنى ب دووراتىيا نىزىكى (۱۵۰۰م)، گوندى كەفەن بىناتا، ل سالا (۱۹۶۳)ئ ھاتىبە خرابكرن و خەلكى وئ ھەر ھندەك بۇ رەخەكى قەرەقېنە، تەنى ژ شوپىنوارىن گوندى كەفەن ھندەك ژ پاشمايىن دىرا گوندى ماینە، كۇ ئەف دىرە ژ دو ژووران بىكھاتىبە، ژوورا سىنگى پووبەرى وئ (۱م ۴م)، پاشى دەرگەھەكى بىنىوئ كىفانى (قوس = ئاقدى) دچىتە ژوورا دووى ئەف دەرگەھە (۱،۵م) فرەھە و (۲م) بى بىلندە، ژوورا دووى (۱م ۶م)، دىوارى بىناتا دووى ژ لايى باشوور دو پەنجەرتىن مەزىن تىدا ھەنە، و د دىوارىن ژ ئاقدا چەند پەنجەركەك تىدا ھەنە بىنىوئ

پارچەك ژ دنگەكن دىرا گۈندى ھەمىزكى

ئى خواندنگەھەكا بىنەرەتى بۇ ھاتىبە ئافاكىرن (بەلى قۇتابىيىن مەسىحى د چنە قۇتابخاننىن سىرىانى ل ئىنشك و سەرسىكى و قۇتابخانا عەرەبى ل ئەرەدنا)، ھەرۈەسان گۈندى مەسىحىيان ل سالا (۲۰۰۵) ئى ھاتىبە ئافاكىرن و دىرا وان ل سالا (۲۰۱۱) ئى ھاتىبە ئافاكىرن، نھا (۲۱) خىزانىن مەسىحى تىدا د ئاكنجى نە، دگەل (۱۰) خىزانىن موسلمانان.

ژ شىنوارىن گۈندى:
دىرا كەفن

نھا ل فى گۈندى تەنى نىف دىوارەك ژ دىرا كەفن ماىە، كۆ دىوارى باشوورى يە، درژىا (۱۱،۳۰م)، بلنداھىيا وى (۱۰،۱م)، فرەھىيا دىوارى (۷۰سم)، ل نىقا فى نىف دىوارى دەرگەھى دىرى يە، فرەھىيا وى (۸۰سم)، بلنداھىيا وى (۷۰،۱م)، دەرگەھ بىشيوئى ئاقدى (كفانى) ھاتىبە ئافاكىرن.

يا بىنەمالا مفتىن ئامىدىي يە، ل سالا ۱۹۷۱ دەمى گۈندىن دەقەرا نىرۈە و پىكان ب كوتەكى راكىرن، ھىندەك ژ خىزانىن نىرۈەبىيان ھاتىبە فى گۈندى ئاكنجى بووینە. مەسىحىيىن فى گۈندى (كلدانى نە) .. و موسلمانىن وئ ژ بىنەمالا مفتىن ئامىدىي نە، ل دووف سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۰۲ كەس ل فى گۈندى دژىان^(۱۷۱). مەسىحىيان گۈندى خۇ ل سالا (۱۹۱۱) ئى بەردايە دەمى ھەمى گۈندىن مەسىحىيان د فى سالى دا ھاتىبە بەردان و چۆلكىرن، و پىشتى پىنكھاتنا ۱۱ ئادارى دەمى خەلكى گۈندىن مەسىحىيان زقرىنە سەر گۈندىن خۇ، خىزانىن فى گۈندى نەزقرى بوون، بەلكو ل سالا ۱۹۷۴ ئى ھىندەك خىزان فەگەرىا بوون، بەلى خانى نە ئافاكىرىبوون، ماوہىەكى مان و جارەكا دى گۈندى خۇ بەردانەفە.. خىزانىن موسلمانىن فى گۈندى ھەر ماىنە د فى گۈندى دا و گۈند نە بەردايە.. ل سالا (۲۰۰۸) ئى مزگەفت لى ھاتىبە ئافاكىرن، و ل سالا (۲۰۰۹)

بەرەكى سىتوپىنا دېرى:

دىسان ژ پاشمايىن فى دېرى بەرەكى بىشىوي بازى بىلنداهىيا وي (۵۵سم) و تير (قطر)ى بازىيا وي (۵۰سم) و نىفا فى بەرى ژ لايەكى قە وەكە جۇھنىيان ھاتىبە كۆلان داکو بەرى دى بکەقىتە تىدا ژ بۇ موکومکرنا فان سىتوپىن (دنگ) ىن كەقىرى و نە كەقىن.

د كەقىن دا ل بن فى كەقىرى مەزىن قەسەرەك ھاتىبە ئافاكرن، كو نھاژى ھىدەك ژ شويىنوارى بىناغەبىن فى قەسەرى ماىبە، دىوارى رۇژھەلاتى دىژىئا (۷،۷۰م) و بىن باشوور (۱م) و بىن رۇژئاقاى (۸،۵۰م). ول بەر سىنگى فى قەسەرىكى جۇھنىبەك د نىفا كەقىرەكى ھاتىبە كۆلان، نھاژى ئەو جۇھنى ماىبە.

گوندى ئىنشكى:

دكەقىتە رۇژئاقاىن كۆمەنگەھا قەدشنى ب دووراتىيا (۱كم)، ئاكنجىتىن فى گوندى مەسىحى نە، و گوندى كەقىن دكەقىتە نىزىك سوبلاقىن ئىنشكىن، نھا ژى پىرانىيا شويىنوارىن خانىيىن وى بىن كەقىن ماىبە و دگەل شويىنوارى دىرا گوندى، ھەرەھسان ھىدەك شويىنوارىن زۇرىن كەقىن لى ھەنە مىنا ناوسك و كۆتەلىن ئاشى.

گوندى بەرى كەر:

ئەف گوندە دكەقىتە رۇژھەلاتىن كۆمەنگەھا قەدشنى ب دووراتىيا (۱كم). ل دووف ھىدەك گۆتەنن دېتىن دو بۇچوون بۇ نافى گوندى ھەنە، بەك ژ بەر گرى ھاتىبە، كو دكەقىتە بەر گرەكى، يا دى ژ بەرى گر ھاتىبە (چونكە بەرىن فىرە دگرن)، و ل داوبىن بوويە بەرى كەر. ئەف گوندە دكەقىندا نە ل فىرە بوو، بەلكو جھى گوندى بى كەقىن ب دووراتىيا (۲۵۰م) ژ جھى نھا ل ئەفراز ترە، نھا ژى كافلە گوندى وى ديارە، لى پاشى ھاتىبە قەگۇھاستىن بۇ رەخ جاددا سەرەكى قە.

گوندى كەقىن بى ئىنشكى ل سالا (۱۹۱۱) ئى د گەل گوندىن دى بىن مەسىحىيان ھاتىبە چۆلكرن، تىشتى ژ شويىنوارىن گوندى ئىنشكا كەقىن ماىن، شويىنوارىن چەندىن كاقلىن خانىيان ماىبە نىف ھەرفتى، و ژ دىرا وى بىنشا دووى ژى ماىبە نىف ھەرفتى.

ھەر چەندە ئاكنجىتىن سەرەكى بىن فى گوندى تەنى ژ بابكەكى بىنگدھىيىن، بەلى ژ بلى خىزانىن كەقىن فى گوندى ھىدەك خىزانىن گوندى بۇتيا ژى ھاتىبە فى گوندى.

بىشتى بىكھاتنا ۱۱ى ئادارى سالا (۱۹۷۰) ئى جارەكا دى (۳۰) خانى بۇ ھاتىبە ئافاكرن، بەلى گوند ل جھى كەقىن نەھاتىبە ئافاكرن، بەلكو ب خوار ئىخستىبە و دگەل ئافاكرنا گوندى دىرەكا كەقىن ل رۇژھەلاتى گوندى ھەبوو جارەكا دى ھاتىبە نويژەنكرن. ل سالىن (۲۰۰۵ - ۲۰۰۶ - ۲۰۰۷) ئى (۶۰) خانى بوو ھاتىبە ئافاكرن. و دىرەك دى ل نىفا گوندى نوى ل سالا (۱۹۷۱) ئى ھاتىبە ئافاكرن، ل دووف سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۳۳۳ كەس ل فى گوندى دىران^(۱۷۷) و نھا (۱۱۵) ە خىزان لى د ئاكنجى نە.

ل سالا ۱۹۸۷ ئى ئەف گوندە ھاتىبە چۆلكرن، بىشتى سەرھەلدانا ۱۹۹۱ ئى جارەكا دى ھاتىبە ئافاكرن قە. ل سالا (۲۰۰۱) ئى مزگەفتەك بۇ گوندى ھاتىبە ئافاكرن، و ل سالا (۲۰۰۹) ئى، و بىرەكا ئافىن ژى ل دەرى گەلىن كوبرىكى بۇ ھاتىبە كۆلان و دگەل چىكرنا دو عومبارىن ئافىن، دىسا ل سالا (۲۰۰۹) ئى خواندىنگەھەك ژى بۇ گوندى ھاتىبە ئافاكرن. نھا (۳۰) خىزان د فى گوندى دا دىزىن.

ژ شويىنوارىن گوندى ئىنشكى:

گوندى ئىنشكى بەك ژ گوندىن دىرىن دى قەرى بە، لەوما چەندىن شويىنوارىن كەقىن لى ھەنە، كۆ ئەفەزى گرىكتىرىن شويىنوارىن وى نە.

ژ شويىنوارىن گوندى:

ل باشوورى رۇژھەلاتى فى گوندى ب دووراتىيا (۵۰۰م) كەقىرەك بىلند لى ھەبە ب نافى بەرى قەسەرىكى، كو ئەف نافە دىقرىتە قە بۇ وى چەندى

دىرا گوندى ئىنىكى:

ھەرچەندە بىنشا رۇژئاقايىن دىرا ئىنىشكىن كەفتىيە بەر جادى ھاتىيە ژ ئاقىرن، لەوما تەنى بىنشا رۇژھەلاتى مایە، ئەوژى دىرژىا دىوارى وئ (۵،۶۰م) ھە فرەھىيا وئ (۷،۴۰م) ھە، و دەرگەھى وئ فرەھىيا وئ (۲،۱۳) ھە و بىلنداھى (۲،۱۰م) ھە و بىشئوئى ئاقد (كفانى) ھاتىيە ئاڧاكرن، فرەھىيا دىوارى وئ (۱م) ھە، و ل ھندەك جەھان بىلنداھىيا دىوارى بى مایى (۳م) ھە، و ھەتا بەرى چەند سالا بانى قى بىشئى مابوو كو ب بەرى و بىشئوئى ئاقد ھاتبوو ئاڧاكرن و بۇ نژىنا وئ بەر و كسل بكارئىناينە.

ناوسكا رۇژھەلاتى:

ب رەخ كۆتەلا ئاشى قە، ناوسكەك ھەيە، كۆ بىلنداھىيا دەرگەھى وئ ژ عەردى (۲،۲۰م) ھە، فرەھىيا دەرگەھى (۵۰سم) ھە و بىلنداھىيا وئ (۸۰سم) ھە، و فرەھىيا قى ناوسكى ژ ئاڧدا (۴م ۲،۳۰ X ۸۰سم بىلنداھى) ھە، د ئاڧ قى ناوسكى دا سى تەختىن بەرى ھاتىنە چىكرن ژ كەڧرى و ب رەخ ھەر ئىك ژ ئان تەختان پەنجەرکەك نىڧ كفانى ژ بۇ دانانا تىشتان چرايان تىدا ھاتىنە كۆلان.

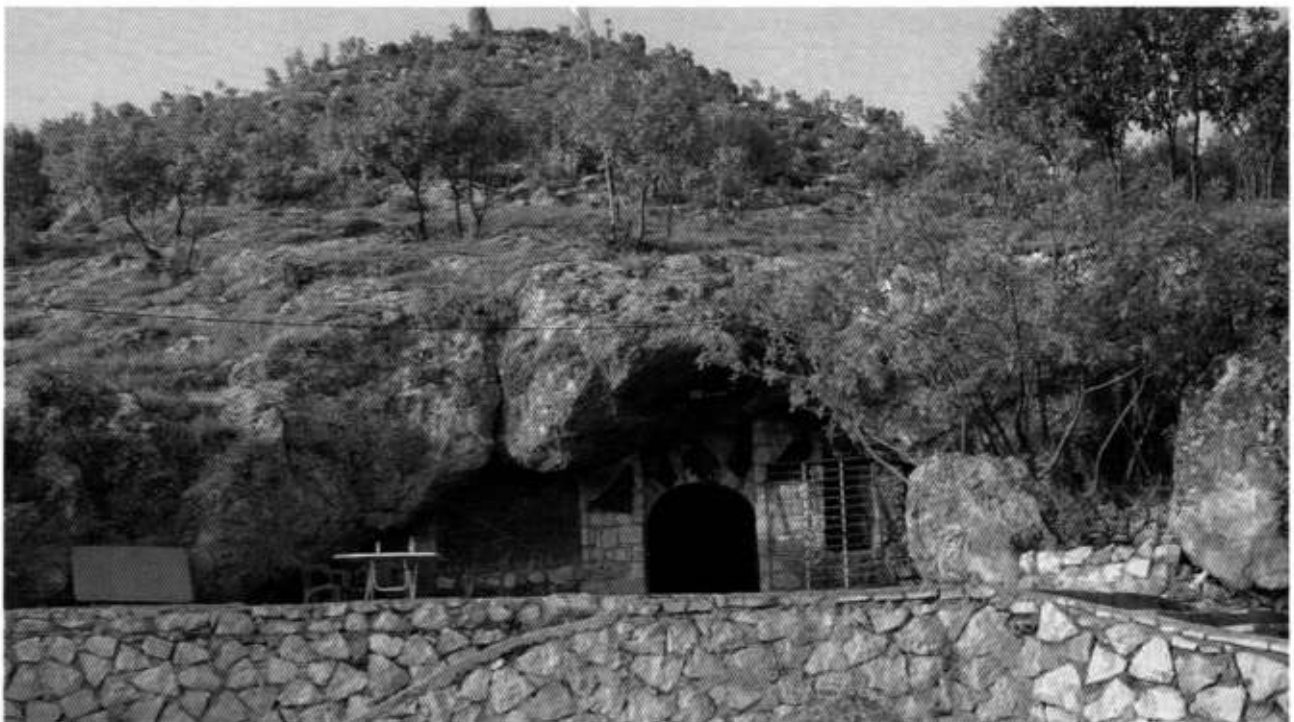
ناوسكا رۇژئاقاي:

ل رۇژئاقايى گەلى ب دووراتىيا (۱۰۰م) دىسان ناوسكەكا دى ھەيە، بىلنداھىيا دەرئ قى ناوسكى ژ عەردى (۷م) ھە، و دەرگەھى وئ فرەھىيا وئ (۵۵سم) ھە و بىلنداھىيا وئ (۹۰سم) ھە، و ئاڧا ناوسكى (۳،۳۰ X ۳م ۱،۶۵ X بىلنداھى) ھە، ھەر قى ناوسكى ژى سى تەختىن بەرى تىدا ھەنە و ب رەخ ھەر يەك ژ وان

كۆتەلا ئاشى:

ل رۇژھەلاتى گەلىن ئىنىشكىن ب دووراتىيا (۱۵۰م) شويىنوارىن كۆتەلەكا ئاشى ماينە، كو بىلنداھىيا كۆتەلئ (۱،۷۰م) مایە، و فرەھىيا دىوارى كۆتەلئ (۱،۴۰م) ھە، بىشئوئى بازىھى ب بەر و كسلان ھاتىيە ئاڧاكرن، بەلى كۆتەل تژى بەر و گلىش بوويە.

شكەفتا ئىنىشكىن

ئەرەدنا ژوورى قە ھاتىبە ئافاكرن، ئەوزى ژ ئوبجاخىن (بارانى و بىبوى و زالىن) قە... مەرەم ژ قىن ئافاكرن پىتر خەلكى خۇ نىزىكى رەزىن خۇ كرىنە، دىسان بۇ خودانكرنا تەرش و كەوالى ژ جەن ئەرەدنا ژوورى پىتر ھارىكارە.. سالا (۱۹۸۶) ئى ژ لايى حكۈمەتا عىراقىن قە ھاتە خرابكرن و ل سالا (۱۹۸۸ - ۱۹۹۰) ئى، جەن گوندى حكۈمەتن دوو سكرىن ئاقىن لىن دورستكرن، دەور و بەر ژى كرىنە تەلار (قصر) و ب دىوارەكى بىلنداھىيا وى (۴م) ھاتە پەژانكرن، ئىدى كەس نەشيا قەسنا وى جەن بكتە... پاشى پىشنى سەرھلادنى ئەو قەسر ھەمى ژ لايى ھندەك كەسانقە ھاتنە خرابكرن و نھۇ ئەو سكر بووینە ئىك ژ جەن گەشت و گۇزارى.

گوندى چەمى (۱۷۹):

دكەفیتە دناقبەرا كانى ھاجەرى و كانى چناركىن و ئەرەدنا دا ب دووراتىيا (۱كم) ژ كانى ھاجەرى دوپرە.. ل سالا (۱۹۶۷) ئى ھاتىبە ئافاكرن، ئەو خىزانىن ژ گوندى ئەرەدنا چووینە وپرى ژ ئوبجاخىن (مەلاكى و بىبوى و جەجى و بارانى و زالىن) بوون.. پاشى ل سالا (۱۹۷۹) ئى ژ لايى رۇنما عىراقىن قە ھاتە خرابكرن. پىشنى خرابكرنا وى خەلكى وى ھند چوونە (ئەرەدنا) و ھندەك ژ چوونە (مووسل و دھۆك و سەرسىنك و قەدشنى) ئاكنجى بوون، ئىدى گوند ماپە كاقل و نەھاتىبەقە ئافاكرن قە.

بەنجەرکەكا نیف كقانى ژ دانانا بۇ ئىشتان و چرابان د كەفرى ھاتىنە كۆلان. دىسان ناوسكەكا دى ھەبوو كو ژ جەن خۇ كەتیبە خواری ل سەر رىكا شكەفتى .

شكەفتا ئىنشكى:

ل پۇژئاقايىن گەلىن ئىنشكى، شكەفتا ئىنشكى بە، كۇ پەك ژ ناقدارتىن جەپن گۇزارى بىن دەقەرى بە. شكەفتەكا سرۇشتىبە، لەوما نا نھۇ ۋەك شكەفتەك شوینوارى نەھاتىبە راگەھاندن، دىت ھندەك دەستكارى د ماۋبەكى دا ئىدا ھاتىنە كرىن بەلىن پىتر دەھتە نىاسىن ۋەك شكەفتەكا سرۇشتى، پىدقى زانىن بە ئەف شكەفتە ل سالا (۱۹۷۴) ئى ۋەك نەخۇشخانا پىشمەرگەى بوو ل دەقەرى، برىندار و نەخۇشىن پىشمەرگەى ھەتا خەلكى دەقەرى د ھاتنە وپرى بوو چارەسەركرىن.

گوندى كانى ھاجەرى (۱۷۸):

دكەفیتە باكوور ناحبا سەرسىنكى ب دووراتىيا نىزىكى (۵كم)، پۇژئاقايىن باشوورى گوندى ئىنشكى ب دووراتىيا (۱كم)، پۇژئاقايىن باكوورى كانى ھاجەرى گوندى ئەرەدنا ژىرى (مەسىحىيان) ە ب دووراتىيا (۳كم) و ئەرەدنا ژوورى (مۇسلمانا) نىزىكى (۱كم) ژى دوپرە. ل سالا (۱۹۶۹) ئى ژ لايى چەند خىزان ئوبجاخىن

سەرژەمىرىيا سنوورى بازىرقانىيا قەدشنى سالا ۲۰۰۹ - ۲۰۱۰ ئى

ناش گوندى بان كۆمەلگەمى	ژمارا ئاكتىجىبوويا	ژمارا سەرۆك خىزان	ژمارا ئاقاھىيا	تېبىنى
كۆمەلگەھا قەدشنى	۵۸۸۲	۹۶۴	۹۹۲	
گوندى ئىنشكى	۱۷۶۲	۲۹۶	۲۹۸	
گوندى بىناتا	۲۷۴	۵۶	۶۹	
گوندى بەرى كەر	۱۴۱	۱۹	۲۴	
گوندى ھەمىزىكى	۲۲۰	۳۸	۴۲	
گوندى پۇتيا	۲۱۰	۲۷	۲۷	
سەرژەم	۸۴۸۹	۱۴۰۰	۱۴۵۳	

ناحيا شىلادزى

ھېرش كەمال رېكانى

پامانا ئاى دەشتازى (شىلادزى):

ژ كەقندا دەقەرب (دەشتازى) دەھاتەنىاسىن، پتر ژ جھەكى بخوقەدگرت، ئانكو شىلادزى دگەل دەوربەرا ب (دەشتازى) دەھاتەناقىرن، دەشتەكا بەرفرەھە و ل سەر پووبارنى (زى)بە، لەوما ب دەشتا پووبارنى (زى) ھاتبوونىاسىن، كو ھەر ژ (گەلىن بالندا) ژ ئالىن باكوورنى رۇژەلاتى قە، ھەتا گەلىن (پەشاقە) ل باكوورنى رۇژئافاي بخوقەدگرت. دەشتازى ژ سى رىزە گوندان پىكدھات، ئەو ژى پىشتى سنوورنى شىلادزى بەرفرەھ بووبىن ھندەك ژوان گوندان وەك (ئاوكا، ھاجى مەندا، مىلى مەيدانى) نھا بووینە تاخىن شىلادزى، ئەو رىزە گوند ئەقەنە:

۱- رىژا ئىنكى، ل باكوورنى رىژا سەرى (بنارا چىباىن كورەژارى) ژ فان گوندان پىكدھات (ئاوكا، ھاجى مەندا، ھەسەن بەكرە، كەلبانكى) ھەتا رەخى گەلىن (پەشاقە).

۲- رىژا نىقەكى، گوندىن (سىرىا ژوورى - كەقن، شىلادزا كەقن، مىلى مەيدانى، كولان، پەشانكى (پەشان)، بادان، بىخىرى، مىرگى) بخوقە دگرت.

۳- رىژا ژۇرى (خوارى)، ل باشوورنى نىزىك ئافا پووبارنى (زى- زى مەزىن)، كو ژ گوندىن (سىرىن، ھەقنكا، خوشكا، كانى دىرەكى، بىماقا، پىران، باوان، چەلكى) پىكدھەت.

جھى جۇگرافى يى مەلبەندى

شىلادزى:

ناحيا شىلادزى دكەقىتە رۇژەلاتى قەزا ئامىدىن سەر ب پارىزگەھا دەقكى قەبە، دەشتەكا بەرفرەھە و مەزىنە ل دانكا چىباىن ئاقدارى (كورەژارى)، دەقەرەكا گەشت و گوزارى سنوورنىا گرنگ و ستراتىزى دەپنە ھزمارتن، دەرگەھەكى سەرەكى بە بو گرىندان چەند لایەنەكان ژ ئابوورى و پەيوەندىن سىياسى قە، دكەقىتە سەرھىلا درىژىيا (۴۳-۴۴) پلە باكوورنى ھىلا پانىيا (-۲۷ ۲۸) پلە رۇژەلاتى، ژ ئالىن سنوورنى جۇگرافى قە ژى، سەننەرى شىلادزى ب قى رەنگى بە:

باكوور، چىباى (كورەژار ۳۶۰۳-م)، كوبلىندىن كوپىتكە ژ زنجىرا چىباى (مەتىن)ى، باشوورنى، پووبارنى (زىن مەزىن- زى - كەلىا - زى بەھدىنان).

رۇژەلاتى، كۆمەلگەھا (سىرىن)، پووبارنى شەمىدىنان (پووبىن شىن)، (باكوورنى رۇژەلاتى، گەلىن بالندا)، دەقەرا (بارزان).

رۇژئافايى، كۆمەلگەھا ھىنوت، ناحيا دىرەلوك ب دووراتىيا (۱۳كم)ان، ب دووراتىيا (۳۰كم) ژ رۇژەلاتى قەزا ئامىدىن.

۱- پووبارى زىيىن مەزن:

ژ مەزىنلىرى لىقىن پووبارى (دىجلە) يە، درىزاھىيا وى (۳۹۲ كىم)^(۱)، زىيىن مەزن ل دەف گوندى (نەمرو) نىزىكى (۴۹ كىم) ل باشوورى مووسل دگەھىتە پووبارى (دىجلە)، و (۱۶۶۰ كىم) كىلومەترىن چوارگۆشەيى ژى دگەھىتە دناف عىراقى دا، پووبەرى بركا (حەوزا) وى (۲۱۶۷۳ كىم) چوارگۆشەيە، شىيانىن وى بىن ئافى يا سالانە ۱۸۰۱۳ مىليار م ۳ يە^(۲)، سالانە د ھەر چركەيەكى دا (۳م ۴۵۷) مەترىن سىن جارى بىن ئافى پىنادەھىن^(۳)، پتر (۳۳%) ژ ئافا پووبارى دىجلەي ژقى پووبارى دھىتن^(۴)، سەرۆكانىيىن وى بىن سەرەكى دگەھىتە چىايىن دەھەرا (ھەكارى) ئەوئىن دناقبەرا دەرياجىن ئورمىن و وانى دا و ژبەر كو ب خورتى دچىت ھەتا كو تىشكا رۆژى كار لى ناكەت دىنژىن پووبارى شىت^(۵)، ل دەف ناحيا (چەلن) باكوورى باژىرى ئامىدىي نىزىكى (۲۰ كىم) دھىتە دناف ھەرنما كوردستانى دا^(۶)، ل دەھەرا بەروارى بالا ل

ئافى (شىنلادزى) بى ژ سىرۇشتىن ھاتىيە ھەرگرتىن، جھەكى چاندنى بى بەرفرەھ بوويە، ئەو ژى (شىل = دەشت) و (دزى) = كورتكىن و سىكرنە د گوتنىن دا ئانكو دو زى (دو پووبارا)، دەشتا دو پووبارا، (زى) پامانا پووبارە، ژبەركو دگەھىتە د ناقبەرا دو پووبارىن زى بى مەزن ل باشوورى و پووبارى (پوويى شىن) ل رۆژھەلاتى، لەوما ب (شىنلادزى- دەشتا دو پووباران) ھاتىيە ئافكىن^(۱).

ژىدەرىن ئافى:

۱- پووبارىن دەھەرا شىنلادزى:

ھەرەكى دىار ئافى شىنلادزى ژ سىرۇشتىن وى ھاتىيە ھەرگرتىن، كو دو پووبارىن گرنگ (زىيىن مەزن) و پووبارى شەمدىنان (پوويى شىن) بخۇ قە دگرتىن، و مفا بۇ قەخوارنى و دەرامەتى و چاندنى و گەشت و كوزارىن ژى دھىتە ھەرگرتىن:

شىنلادزى

۱۵۳۴-۱۵۷۶ز) ھاتىبەئافاكرن، ئەف پره كرىدانه دگەل دەقەرىن رۇژھەلات و باكوورئ رۇژھەلاتئ نامىدىن ئەو ژى دەقەرىن نىروە و رىكانىيا و زىبارئ و باژئرى نامىدىن، درىژاھىيا پرى (۵۰)م، و فرەھى (۵۰۳)م، و بلنداھىيا وئ (۷) مەترە^(۱۱).

- پرا حەلانكى، جەئى كۆمەلگەھا دىرەلوكئ بوو.
- پرا بالۆكا، دەقەرا نىروە ل گوندئ بالۆكا.
- پرا دىرەلوك، كۆمەلگەھا دىرەلوك.
- پرا ھارىكا، راستا گوندئ ھارىكا ل باشوورئ رۇژھەلاتئ كۆمەلگەھا دىرەلوك.
- پرا خالانە (مەلا موساى)، ل گوندئ (خالانە) دەقەرا زىبار.

۲- پووبارئ شەمدىنان (پووبئ شىن-زى شىن) ئەف پووبارە ژ پووبارئن كرىگە ل دەقەرا نىروە و رىكان و دۆسكى ژوورىيان، ل گوندئ (جەمئى توو- چەمتى/ دۆسكى ژوورى) دەھىتە د ئاف ئاخا ھەرىما كوردستانئ^(۱۱) و دىبىتە سىنوورئ سرۇشتى و كارگىرى دنابقەرا ھەردو پارىزگەھىن ھەولنر و دھۆكئ ھەتا خالا گەھىشتئى دگەل پووبارئ (زىئى مەزىن) ل باشوورئ رۇژھەلاتئ كۆمەلگەھا (سىرىن) ب درىژاھىيا (۵۸كم)^(۱۲).

ب-بىرىن ئىرتوازى:

سەرەراى وان ھەردو پووباران، خەلكئ دەقەرى كرىكى ب بىرىن ئافئ يىن ئىرتوازى بۇ كار و بارىن رۇزانە ژى داينە، ژىمەر كو د وھرىزى زۇستانئ دا ئافا پووبارى شىئلى دىبىت.

- چىايىن شىلازى:

ژ چىايىن مەزىن و بەرىياس ل دەقەرا شىلازى ئەفە نە:

۱- چىايىن كورەزارى:

مەزىنترىن و بلندترىن چىايىن دەقەرى بە (۲۰۰۴م)،

نيزىك گوندئ (ھەلۋە) دەھىتە دئاف ئاخا باشوورئ كوردستانئ دا، ل پىرىيا دەقەرىن تىرا دەرىز دىبىت دىبىتە سىنوورئ ئاقبەرا غەشىرەتان، ۋەكى نىروەيى و بەروارى و نەھلى و زىبارئ و بارزانئ و ھەتا خوارئ، ل باشوورئ رۇژھەلاتئ كۆمەلگەھا (سىرىن) دگەل پووبارئ شەمدىنان (پووبئ شىن) د گەھنە ئىك و ھەتا قىزئ درىژاھىيا وى نىزىكى (۵۰كم)بە^(۸)، پووبارئ زىئى مەزىن ژ گەلەك لىقن بچوك و مەزىن پىكدەھىتن ئانكو درژنە سەر پووبارئ زىئى ۋەك (دەرەي خەشكان، پوو كۇچووك كو ژ پووبارئ حاجى بەگ و بەرازگىرد پىك دەھىتن، پووبارئ رەواندوز، ژچىايىن دەقەرا حاجى ئومەران دەھىتە خوارئ و ژ دو لىقن سەرەكى (پووبارئ حاجى ئومەران و پووبارئ دوورماران) پىكدەھىت^(۹)، ھەرۋەسا ل دەقەرى ئەف پووبارە ب ھىندەك ئافىن دىتر (زئ، كەلىا، زىئى بەھدىنان) دەھىتە نىاسىن.

نەھالا گەقەرى كو ب قەرسىنا ئافئ ل وھرىز زۇستانئ ئافدارە، گەلەك ئاف لى كۆم دىبىت دكەھىتە سىنگئ قى پووبارى ل بەھارەكا درەنگ دەرىچا گەقەرى دىبەقىت و چەند رۇژەكا ژ ئەگەرى قى چەندئ ئافا وئ يۇش و شىئلى دىبىتن، پىشكەكا زور ژ وئ قەرىزئىن كەقىيىن بەفرا زۇزانا بە، ژ بلى ئافا بارانا و ھىندەك پووبار و پووبارىكىن بچوك.

ھەژىبە بىزىن كەلەك و قاىغ ئامرازئ دەرىازبوونئ بوون ژ قى پووبارى، زىدەبارئ مەلەقانىيا د ھىندەك وھرىزئاندا، سەبارەت وان پرىن ھەر ژ كەقەندا ل سەر پووبارئ زىئى مەزىن ھاتىنە دانان كەلەكن كو ھىندەك ژوان ب تىن شىوېنوارىن وان ماينە،

- پرا كىرەم ئاغا، ل دەرىچا گەقەرى بە.
- پرا گىمانئ، كەلىن تىارئ بە.
- پرا بلبل، گوندئ ھەلۋە ل دەقەرا بەروارى ژوورى با.

- پركا بىزىنور، گوندئ بىزىنور ل دەقەرا نىروەبا بە.
- پرا دوشاقئ، ئاف كەلىن زەرەي ل دەقەرا نىروەبا.
- پرا كەلىا، راستا گوندئ كەلىا بن كەلىن رەشاقە، ل سەردەمئ مىرى بەھدىنان (سولتان حسىن

لەوما دەمى خاتىنى زانى كو ھەر يا ژ خۇيە و ب چ رەنگا دووڧ داخازا ناھىت، بىرازا ئەشكەنجەدانا وى دا و ب دارىيھۆكەكى قە گرىندا و ب دژوارى ھاتەئىشاندىن ھەتا وەغەرگىرى، ب ئەگەرا قى سەرھاتىيا خەمگىن ئەف نافە ب ناقى (كورەژار - كوركىن ژار) ھەژار (ھاتە نافكىرن و گورپى وى ل سەر ئىشا كانىن و ل بن تلىن دارىيھۆكى ھاتە قەشارتن.

ل دۇر ناقىن چىياى ل بەرى قى پوويدانى خەلكىن دەقەرى وەسا دەنە دىباركىن كو ئەف چىايە ب ناقىن (چىياى بىكەس، جىمى بى مرادان، چەلەسۆرا) دەھانە نافكىرن.

- **قەگىرانەكا دى دەربارەى سەرھاتىيا چىياى با ھەى ئىدا ھاتىيە،**

ل (گرى قۇبان) مېرەكى خودان شىيان و دەسەلات ھەبوو، مالات و پەزەكى مەزىن ھەبوو، پەز و مالاتى خۇ قىندىكرە زۇزانىن (سەرى سويلى) ل چىياى (كورەژار)ى، مېرى شىفانەكى ژنھاتى و خورت ھەبوو ب شىفانى مېرى قوبان بەرنىياس بوو، جارەكى چاف ب بىرىشانەكى دكەقىت، لى ب ئەقىن دچىت، مېر ب قى چەندى دحەسىبىت، ئەو ژى دىبىژىتە شىفانى خۇ، ئەز دى بۇ تە بىرىنى خوازما، بەلى ب مەرچەكى كو ھندى تۇ ھەبى دى شىفانەتيا مېرى خۇ كەى، شىفان ژى گەلەك دلخۇش بوو و رازى بوو، پىشتى بوورىنا چەند رۇزەكان مېرى بىرى بۇ شىفانى خواست و ل سەرى سويلى دىلانەكا ھەزى بۇ رىكخىست، گەلەك دگەل ئىك دلخۇش بوون، شىفانى ل پايىزان پەزى مېرى دىرە دەشتى و ل بەھاران دىرە زۇزانان ل (سەرى سويلى- كورەژارى)، پىشتى بوورىنا سى سالان، بىرىيا وى دوگىان دىت و د دەلىقەكا نەخۇش دا ب زارۇك بوونى نەساخ دىت و شىفان وى د بەتە دناف جھىن وى ل سەرى سويلى، ل وپرى د بىنە خودان زارۇكەك، لى ل پايىزى بىرى وەغەردكەتن ھىشتا زارۇكى وى ب گىرئىنا دايكى شاد نەبوو، شىفان دكەقىتە دكاودانەكى نەخۇشدا، خەما وەغەرگىنا ھەقزىنى و زارۇكەكى ژ نوى پەيدابووى دەستان دا و

دكەقىتە ھىداف باكوورى شىنلادىزى، رۇژناقىن چىياى ژى دىتە چىياى (لىك) كو چىايەكى نافدارە، ل باكوورى چىياى (كانىن مېرا)يە، كانىن نافدارن و مەرۇمالاتى مېر (مەھمەد بەگى ساتى) ل سەدسالىيا شازدى زابىنى بۇ چەرى دىنەنە وپرى، قەگىران و سەرھاتىن خەمگىن دەربارەى چىياى كورەژارى بىن ھەين.

- **قەگىران سەرھاتىيا وى و ھىدەك نافكىرنىن دى،**

سەبارەت نافى چىياى پەيغەكا كوردى با لىكداپە ژ دو پەيقان (كور + ژار) دگەل ناقىرا (ە) پىكەھىتن و دىتە (كورەژار) ئانكو (كوركىن ژار)ان كوركىن ھەژار، ل سەر زارى خەلكى دەقەرا دەشتازى دەپتە قەگىران، سەردەمەكى كەفن خاتىنەكى دەسەلاتدارى ل دەقەرى دكر، دەمى چلى ھاقىنى دەھات، ئەف خاتىنە دا قەستا زۇزان و جھىن ھوین و دلغەكەر كەتن، جھى وى خۇشتىن جھى دەقەرى بوو، ئەو ژى سەرى چىياى كورەژارى كانىكە تەزى و زۇزانەكا گەلەك خۇشە، ل بەھارا دەمى ئافا سويللا چىياى دەپتە خوارى گەلەك خەمەل و دىمەنەكى گەلەك جوان دەتە شىنلادىزى، خىزمەتكارىن خاتىنى كەپرەك بۇ ل سەر كانىن چىدىكىن و دەمى خۇ ل وپرى دبووران، سەرھەراى دەولەمەندى و دەسەلاتدارى و شىيان و پىنچىبوونىن وى، ل كوركەكى ھەژار عاشق دىت و دقىتن ب رىكىن نەپموا خەز و قىانا خۇ دگەل قى كوركى بچە، بىنىت، داخواز ئىنانا وى كوركى د كەتن و خىزمەتكارىن خۇ قىندكەنە دەووقرا، دەمى نۇبەدار بان بىژىن زىرەقان دچن و قەستا وى گەنجى دكەن و قى ئاگەھىن دگەھىننى، كورك خىبەتگىرى دىت و دىبىژىت: (ئەز و خاتىن و خاتىن و ئەز؟)، ب ھەر حالەكى ھەى پىشتى كورك بىرىە دىوانا خاتىنى و خاتىنى ئەو تىن ھىلاى، خاتىنى ئەو داخوازى ژى كى، وى خۇ رادەستى قى داخوازى نەكەر، دەمى خاتىنى زانى بىن رۇدە، گەف لىكىن و ترساندىن، بەلى ھەر رازى نەبوو، گۆتى دقىت تۇ ژ من ب گەرى و من نازاد بگەى، كارىن ھۇسا ب چ رەنگان قەبىل ناكەم،

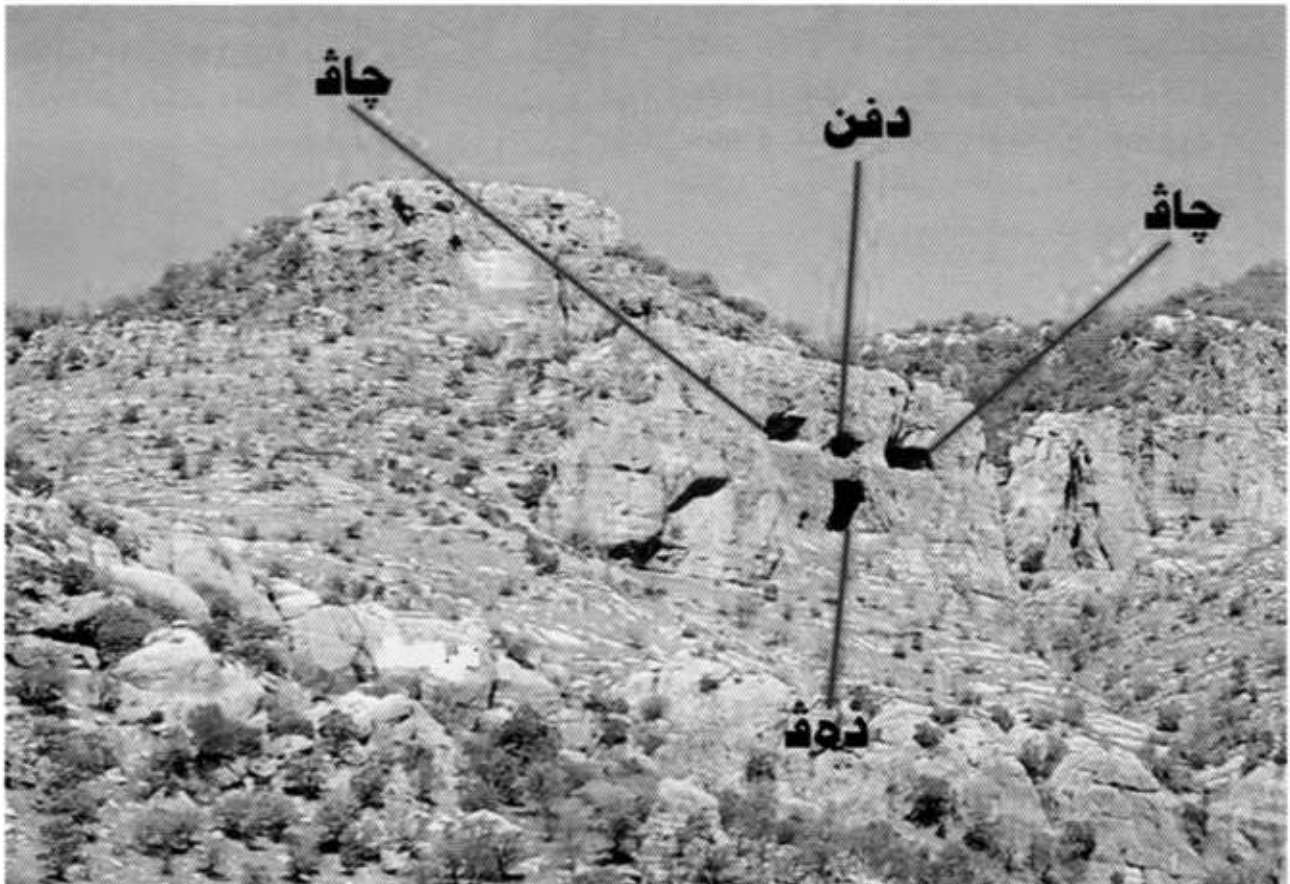
و ب ئاخشتىن رەق و دژوار كورك قىرىدىكرە بەر پەزى و دسەر ھىدى را يا دەف گلەو گازىدە ل سەر كۆركى، لەوما رۆژەكى ل دەمن چوونا بەر پەزى كورك ل سەرى سويلن ل سەر كانىيا وئ وەرىسى ب دارا بىھۆكى قە گىرىدەت و دئىختە ھەفكا خۇ و داوین ب ژيانا خو دئىنىتن^(۱۳)، ژ وئ رۆژى وەرە دىبىتە (كورەژار) ئانكو (كوركى ھەژار) و بۇ سىككىرنى بووئە (كورەژار)، (كور + پىتا ناقىر و گىردانى (ە) + ژار (ھەژار) = كورەژار (كورى ژار / ھەژار).

۲- چىيىن مام رەشا:

بلنداھىيا وى ۱۷۳۲م ل سەر ئاستى دەرياي، ئەف لۇنكا چىيى دكەقىتە باكوروى رۆژھەلاتى شىنلادزى ھىداف كۆمەلگەھا (سىرىن).

قەدەر كىرنا پەزى دچەروانىي دا، ب وان خەم و كوقانانقە ھەقزىنا كەلەخى بى گىان كىرە پىشتا خۇ و زارۇك ژى د بەرسىنگى خۇ قە ھەلگىرتن، ھىدى ھىدى بەرەف سەرى سويلن چوو، و ب ھەر حالى ھەى خو گەھاندە بن كوونى قەھەويانى، ھىدەك شىرى پەزى دا زارۇكى و قەدەكا پاتەى ب سەر دادا، و كەلەخى بىرىن ل تەنىشت بەرى بىرىن قەشارت، سال بوورين و زارۇكى شىقانى يى ب پىشتا وى قە و مژوولى چەراندىنا پەزىيە، دەمن مىرى ب قى سەروبەرى زانى، گەلەك دلنى وى ما ب حالى وى قە، لەوما گۆتى دقېت بۆتە ھەقزىنەكا دىتر بخوازىن، ھەر چەندە شىقانى دلنى چ قىيانىن دىتر نە بوو، بەلى دەمن رەوشا زارۇكى خو ب وى سەروبەرى د دىت، جەرگى وئ دسۆت، لەوما رازى بوو، ب قى چەندى شىقان بووقە خودان ھەقزىن، بەلى زارۇك كەفتە بن گىاشتىن زىبابى، گەلەك جارا ب پىخواسى و برسى.

دىمەنەكى چىيىن (مام رەشا) ب تەرىن سەرۇچاقىن مرۇقى

دىرۇكا شىلادزى

- كەنگى شىلادزى بوويە ناحىيە؟

دەفەرا شىلادزى سەردەم و قوناغىن جودا جودا دا بوويە، ۋ سەردەمى مىرگەھا بەھدىنان (-۱۲۱۲ ۱۸۴۱)، دەسلەتدارىيا ئوسمانى (-۱۲۹۹ ۱۹۲۳) ئى، دامەزاندانا دەولەتا عىراقى يا شاھىنى (مەلەكى -۱۹۲۱ ۱۹۵۸)، يا كۇمارى (۱۹۵۸)، قۇناغەكن ئابىئەتمەندىيەكا جودا ھەبوويە و خورسنىيەكا ب موكومى يا جىابىن كورەژارى پەھ و رىشالبىن خود مېژوويا گەلى كوردا راگرتىنە.

يەكەيا كارگىرى:

دەفەرا شىلادزى ۋ لايى سنوور و گرىدانا كارگىرى سەرب دەفەرا رىكان قەبوويە، نەخاسمە كول وى دەمى پىشتى يەكەيىن كارگىرى ھاتىنە دانان ۋ ئالىن دەولەتا ئوسمانى قە، ئىك ۋ وان ناھىيان ناھىيا (رىكان) بوويە، دەفەرا شىلادزى ۋى سەرب قى ناھىي قەبوويە، ھەرۋەكى د سالنامىن ئوسمانى دا بىن (۱۸۹۲، ۱۸۹۴، ۱۹۰۷، ۱۹۰۹، ۱۹۱۲) ئىدا ھاتى، وى دەمى ئامىدىن ۋ پىنج ناھىيان پىكدھات:

- ۱- ناھىيا داۋىيىن، گوندەكن فەلانە ل دەفەرا بامەرنى.
- ۲- ناھىيا بەروارى بالا.
- ۳- ناھىيا بەروارى ژىرى.
- ۴- ناھىيا نىروھ.
- ۵- ناھىيا رىكان.

دەفەرا شىلادزى ل سالىن دەسپىكىن ۋ سەدسالىيا بىستى يا بەرداى و چۆلكرى بوويە و خەلك ئى نەبوويە، لى ۋەكى دەفەر سەرب ناھىيا (رىكان) بوويە، د ئاقبەرا سالىن (-۱۹۱۴ ۱۹۱۸) ۋ دەسپىكا خۇجھىيا خەلكى بوويە ل وئىرى، پىشتى دامەزاندانا دەولەتا عىراقى يا شاھى (مەلەكى)، ناھىيە ھاتىنە كىمكرن و ھەردو ناھىيىن (نىروھ) و (رىكان) كرنە ئىك و ئافى وئى بۇ ناھىيا (نىروھ و رىكان)^(۱)، ساللا (۱۹۵۷) ۋ شىلادزى ۋەكى گوند ب ئافەندا قەزا ئامىدىن قە ھاتەگرىدان، بەلى ھەتا ساللا (۱۹۷۱) ۋ ناھىيا نىروھ - رىكان ل گوندى (بىبو) بوو، ئىكەم رىقەبەرى ناھىي پىشتى

جىبوونا دەولەتا عىراقى (ئەحمەد بەگى سەرنى- نىروھىي) بوو، پاشى (زەينەل بەگ، شەۋكەت، شىخ عەبدولھەمىد ئەترۇشى، كەمال ھەسون، رەشىد تالەبانى) بوويە رىقەبەرىن ناھىي^(۱)، دەمى رىقەبەرىن عىراقى كۇمەلگەھىن ساللا (۱۹۷۸) ۋ ئى نوئى ئافاكرىن و خەلكىن گوندىن دەفەرىن نىروھ و رىكان و دۇسكى ژوورى ب زۇرى ل كۇمەلگەھىن (سىرىن، شىلادزى، دىرالوك) ئاكنجىكرن، ساللا (۱۹۷۹) ۋ ئى دووبارە ئەف ناھىيە ئانكو ناھىيا (نىروھ و رىكان) ھاتە پىكىنىان، لى فىجارى ھاتە قەگۇھاستىن بۇ كۇمەلگەھا (دىرالوك) ئى و دىرالوك بۇ ئافەندا ناھىي، شىلادزى ۋى بۇ ئىك ۋ كۇمەلگەھىن سەرب ناھىيا (نىروھ رىكان - دىرالوك) قە.

برىارا گرىدانا (شىلادزى) ب ناھىيا

(نىروھ و رىكان - دىرالوك) قە:

ساللا (۱۹۷۸) ئى پىشتى حكۇمەتا عىراقى خەلكى گوندىن دەفەرا نىروھ و رىكان و دۇسكى ژوورىيان قالاكرىن و قەگۇھاستىنە قان كۇمەلگەھان، چەندىن بىرارىن كارگىرى دەرىئىخستىبوون، ۋ وان ۋى بىرارا گرىدانا شىلادزى و دەفەر و دەرووبەرىن وئى ب ناھىيا (نىروھ و رىكان - دىرالوك)، كو بەرى ھنگى سەرب سەنتەرى قەزا ئامىدىيە قە بوون^(۱).

دەفەرا شىلادزى ل سەردەمى دەسلەتدارىيا مىر مەھمەد بەگى ساتى:

ئىك ۋ مىرىن بەرنىاس كو ماۋەبەكى دەسلەتدارى ل دەفەرى كرى و گرنكى و پويىتەيەكا باش داىە جھىن ل ژىر حوكمرانىيا خۇمىر (مەھمەد بەگى ساتى) يە، لى مىر (مەھمەد بەگى ساتى) كى بوو؟
ئاقھاتى ۋ بىنەمالەكا بەرنىاس و بەگ بوون، ئىك ۋ مىرىن ساتىا و خەلكى گوندى (ساتى) كو ئىك ۋ (۵۲) گوندىن دۇسكى ژوورىيانە سەرب باتى (ئۆرەمار) ھ و گوندەكە ۋ بەگزا دەيىن دۇسكى ژوورىيان) بوو، ئافى وى مىر مەھمەد بەگى كورى پىرۇز (بەھروز بەگى - مىرى دەفەرا ھەكارى) كو ژامالانا (خالد

دەسسەلاتدارى ل دەقەرا (ھەكارى)يا كىرىيە^{۱۱۷}.
 ژ مىرىن ئاقدارىن (ساتىيا) كو دەسسەلاتدارى ل
 دەقەرا (شىنلادزى) كرى و رۆلەكن بەرچاڧ د ئاڧاكرنا
 رىك و پىرا و مزگەفت و كەلاتان دا ھەيى، (مىر محەمەد
 بەگى ساتى) بوويە، كو ژ بنەمالا (خالد بەگى
 ساتى - ھەكارى) بوويە، خالد بەگ كورئى عمادەددىن
 ھەكارى بوويە، سالا (۱۰۷۲مىشەختى - ۱۱۱۲زايىنى)
 ھەتا پىشتى سالا (۱۰۸۴ مىشەختى - ۱۱۷۴زايىنى) ل
 سەردەمى مىرى مىرگەھا ئامىدىن (قوباد بەگى دووى
 كورئى سەئىد خان بەگ - ۱۱۱۲ ۱۱۷۹ز).

ژ شىنوارىن شىلادزى:

۱- كرى قوبان:

ئەڧ گرە دكەڧىتە دانكا چىيىن كورەژارى ل بنارا
 كرى كورستانەكا مەزن كو ئەو دىوارى دوئىنەيدا ديار
 دىوارى كورستانى يە، دكەڧىتە باكورئى رۇژھەلاتى

بەگى ساتى)يە، مىر (محەمەد بەگى ساتى) ل
 سەردەمى دەسسەلاتا ئوسمانىيان پىنگەھەكى ب ھىز
 ل دەقەرى ھەبوو، ل دووڧ گوتىن چەند دانەمەرەكان
 ئاڧىرى دەسسەلاتا خۇ ل سەر دەقەرا رىكان و دۇسكى
 ژوورىيان ژى ھەبوو، د وەرزى ھاڧىنى دا ژنەركو خۇدانى
 مەر و مالاتەكن زور بوو بەرەڧ (كانىن مىرا)
 قەدەر، كو چىيىن (كورەژارى) ژ بوويى باكورويڧە
 دكەڧىتە ھىداڧى گوندىن دەقەرىن رىكان و نىروە ،
 دەما ئاڧھاتى پەزى خۇ دېرە (كانىن مىرا) بووبارى
 ماركى ل گوندى (سىتە)ى يى سەر ب عەشپىرەتا
 رىكان قە دكەڧتە بەر رىكا وى، لەوما نەچار بوو
 پىرەكى دروستبەكتەن داكو پەز و مەرومالاتى خۇ تىرا
 دەريازىكەتن و بەرەڧ (كانىن مىرا)قە بىتە، و ل
 وەرزى پايىزى دا ل ھەمان رىك چارەكا دى د زڧرانده
 گوندى ساتى، ل دۇر بنەكۇكا مىرىن ساتىا دىرۇكۇمان
 (عەبدولرەڧىب يوسىڧ) دىڧىت: مىرىن ساتىيا ژ
 عەشپىرەتا (ھەزەبانى)نە، ژ بنەمالا (صەلاھەددىن
 ئەيوى - ۱۱۳۸ ۱۱۹۳ز)نە، ل سەردەمى ئوسمانىيا

كرى قوبان (وئىنە ژ ڧەكۆلەرى)

**۲- شەفتا ژاڭىكى و كەلا ژاڭىكى ل رۇزھەلاتا
ھىيىن كورەژارى.**

۳- شەفتا باپىرا:

دكەقىتە گوندى (ھاجى مەندا) ل ياكوورى
رۇزئاقا شىنلادزى، شەفتەكا گەلەك سەپرە، و دو
نھوم (تەبەق) ۵، رم و تىر و گۆزك و قەلوپن و كۇلاڧ
تىنقە ھاتىنە دىتن^(۱۹).

۴- دىرا گوندى كۇلان:

كولان ئىك ژ دووازە گوندىن كەقنارن دەقەرا
شىنلادزى يە، ب دووراتىيا (۲كم) دكەقىتە ياكوورى
رۇزئاقا شىنلادزى بەرامبەر گوندى شىڧ چناركى،
ساللا ۲۰۰۹ئ پرۇژى (۱۹) خانىالى ھاتىبوونە ئاڧاكرن^(۲۰)،
ساللا ۲۰۱۱ئ گوند ب تەمامى كەفتە دناڧ تخوبىن
باژىرقانىا شىنلادزى دا، دەسپىنكا سەدسالىيا بىستىن

(ملىن مەيداننى)، نىزىكى (۲م) ل سەر پووىن ئەردى
ين بلندە، ل دەردورى وئ ھندى ب گەرى كۇرپىستان
خويا دكەن، ل ئاڧا كرن و نژارتنى دا پربالكىشە ۋەكى
قوبان ھاتىيە ئاڧاكرن، نھا خراب بوويە (۸۰سم) تا
(۱/۵م) ل ژىر ئاخى دا ھاتىيە نخافتن، پىشتى قان
دوماھىيا ديار بوويە (سرىجە و سۇلېن و ژمارەبەكا
ئاڧاھىيان) دەرگەفتىنە كو ھەر ئىك ب رەنگەكى
ھاتىيە ئاڧا كرن، ل رۇزئاقا گرى شىڧەك ھەيە و
كانىيەك خويا دكەت، ژ كانىي ھەتا گرى سۇلېنەك
ب (۲/۵م) فرەھ ديار دكەت، وب بەرىن گرى و ب
قەبارى جودا بەر خويا دكەن، پرائىا قان بەران مەزن و
لاكىشەنە، تىشتى ژ قىن بالكىش تر (ژىر زەمىنەك/
ئەردەك، زىندانەك) خويا دكەت ب شىوئ بازنە ھاتىيە
نژىن، و ل تەنىشت وئ دا چ دەرگەھ يان پەنجەر يان
كولەك خويا ناكەن، تىن مۇڧ ھەست دكەت كو
دەرگەھەك ھەبوويە^(۱۸).

شوينوارى دىرا گوندى (كۇلان)

سەر پووبارنى زى، رابوون ب ھەرقاندا پىرى بۇ رىنگرىكرن ژ دەريازىوون و ھاتنە پىنشىا لەشكەرى ئوپىرسى بەرھەف ئامىدىي، وپاشى بەرھەف ئاراستەيىن دەقەرا (سىيارى) چوووين، ل وپىرى ئەم تووشى شەرھەكى بووين دگەل ھىزەكا ئوپىرسى يا رەخى رەواندزى قە ھانى، پاشى مە پىرەك ل سەر پووبارنى زى دانا و دەريازىووينە قاما دىتر، ئەم ھەر د پىنشىروپى دا بووين ھەتا گەھشتىنە گوندى (شىلازى)، ل قىزى دەملدەست و ژ نىشكەكىقە ئاگر باراندەكا زۆر ل سەر مە ھاتەكرن و سى ژ شەرقانىن مە ھاتنە شەھىدىكرن، ئەم شىيان خۇسارەتەكا مەزىن تووشى دۆزمنى ب كەين و ھىزا ئوپىرسى نەچارىكەين خۇ قەكىشىپىن پىشى كوشىپىن خۇ ھىلابنە گۈرەپانا شەرى، پىشى قى شەرى ئەم ماينە ل دەقەرى بۇ بەرسنگرتنا ھەر پىنشەت و تەنگافى و كاودانەكى بەرتەنگ، تا كو لەشكەرى ئوسمانى ژ مووسلى ھانى و ل بوورنا پووبارنى زى ل (۱۹۱۷/۷/۲۰) ئى گەھشتىنە دەقەرا (چەلىن) و راوەستىيان ل سەر ھىلا (كانى رەش - كوزە رەش)، پاشى مە گوھلى بوو كوھىزىن ئوپىرسى دەست ب خۇقەكىشائى كرىبە، لەوما ژ نوپ ئەم زقىرنەقە باژىرى ئامىدىي^[۱۲].

ھەزىبە بىزىن دەمى ل سالا ۱۹۱۷ ئى ھىزىن ئوپىرسى (روسىا) بەرھەف كوردستانى بۇ داگىركرنا دەقەرىن رىكان و ھەلات ژوورىن ھاتىن ھىزىن ئوپىرسى ل ناف گوندىن رىكانىيا را ھاتن و بەرھەف دەشتازى چوون و ژئالىن ھەلات زىرى قە زى ل ئاقبەرا گوندىن (كانى بۇتى) ياسەر ب عەشىرەتا (شىروان) قە و گوندى (شىنگىل) يا سەر ب دەقەرا ھەلات زىرى) قە ھاتن ھەتا گەھەشتىنە دىرەلوكى ل سەر (پرا ھەلانكى) كو دكەقىتە ژىريا پرا ئاسنى يا دناف سەنتەرى باژىرى دىرەلوكى ل وپىرى و ل سالا ۱۹۱۷ ئى دەمى خەلكى دەقەرا ئامىدىي زانى كو ھىزىن ئوپىرسى يى بەرھەف دەقەرى دەھىن (شىخ بەھەددىن نەقىشەبەندى ۱۸۵۵- ۱۹۵۲) زا سەركىشىيا جەماوهرى دەقەرى كر و ل رىكا گەلىن (بالندا- باكووورى رۇزھەلاتى شىلازى) و نەخاسمە ل گەلىن نىزىك گوندى (سىدان- رىكان) كو نھا ب ئاقى (گەلىن ئوپىرسى) بەرنىاسە

(مەسىحى) ل قى گوندى ئاكنجى بىوون، بۇ دوماھىك جار زى ل سەردەمى شىخ (عەبدولسەلام بارزانى) بوو، كو (فەلەپىن تىبارى) لى ئاكنجى بىوون^[۱۱]، سەردەمى ئافاكرنا دىرى نەھاتىبە زانىن يان كا ب چ ناف ھاتىبە نافكرن.

شىلازى ل بەدالىيا بىتى و بىت و ئىكى دا:

- دەقەرا شىلازى ل سەردەمى شەرى جىھانىن ئىكى (- ۱۹۱۴ ۱۹۱۸ ز) دا:

د بۇيەرن شەرى جىھانىن ئىكى دا، كوردستان زى و نەخاسمە دەقەرا بەھدىنان تووشى ھندەك شەران بوويە، دەقەرا شىلازى زى ئىك ژوان دەقەران بوويە، كو ئەف گورپا تووشىبوونى لى پوويداى، ئىك ژوان شەرىن ل دەقەرى قەومى ئەم شەره كو خەلكى دەقەرى دىزىن شەرى ئوپىرسى- ئوپىرسى، ل (۱۹۱۶/۳/۷) زى ھىزىن ئوپىرسى ھاتىوونە دناف سىنوورى باشووورى كوردستانى ل دەف باژىرى (خانەقىن)، ھەروەسا ژ لايىن باكووورى رۇزھەلاتى زى قە، د شىيانىن ھىزىن ئوسمانى دا نەبوويە كو ھىزىن وان راوەستىين، خۇ بەرھەف لايى باشووورى قەكىشان، ل دەستىنكى كوردان بەرگرى نەكر، لى پىشى خراب رەفتاركرنا ھىزىن ئوپىرسى دگەل وان دا، عەشىرەتىن كوردان و خەلك پالدان رابن و بەرھەقانىن بگەن، ۲۰۰ زەلامان ل دەقەرا ئامىدىي بۇ بەرگرىكرنى دەست دا چەكى، ھەروەكى د تارق پاشا ئامىدى ژ زاردەقى دىدەقەنەكى پىشكار د پووداناندا (عەبدولمەجىد مستەفا) قەدگىرىت و دىزىت، ھىزا مە يا لەشكەرى چوو بەرھەف پىش ل (۱۹۱۶/۶/۱) ل سەر رىكا (دىرالوك - سىبارى) ب رىككەفتن دگەل عەشىرەتىن كوردى ل دەقەرى، ھندى ئەم دچوووينە پىشىنى ھژمارا شەركەران زىدە دبوو، ھىز ھاتە دابەشكرن بۇ دو بەشان، ئىك ژوان ب سەركرىدەپەتيا ئەفسەرەكى ئوسمانى بەرھەف گوندى (بىبو) ل دەقەرا (نېرۋە)، و پىن دووى ب سەركرىدەپەتيا (حسىن نەعمان) بەرھەف پرا (ھەلانكى - ل نىزىك دىرەلوك) ل

كوردستانى را بۇ دەقەرا دۇسكى ژوورپيان ھاتن و دوپىرى را ھاتنە دەقەرا رىكان ھەتا كو گەھەشتىنە شىكەفتىن (بىئەھەمتى) ل دانگا گوندى كونىشكا دەمى لەشكەرى و ان شىكەستى و ئەرا بەرابووين، ھندەك ژوان لەشكەران بەرەف دەقەرا رىكان چوون ل شىكەفتا (بىئەھەمتى) گەھەشتىنە^{۱۳۳}!

ھەژى گوتتى يە كو دەمى لەشكەرى ئوپىرسى ژ ئالىين دەقەرا ھەركيا (ھەركى يىن بىنەجھ) قە ھاتىن ئىكسەر دەقەرا دۇسكى ژوورپى ژى گرت، ھەتا ھاتىيە گوندى (نېروا سىتوى)، ل وپىرى شەرەك دناقبەرا ئوپىرسى و دۇسكى ژوورپيان ب سەرکردايەتيا (سىتو ئاغا ئۆرەمارى (۱۸۴۷-۱۹۲۸ز) ھاتەكرن، دئەنجامدا براين سىتوى ب ناقى (چاقشىن) و مەلاين وى ب مەلا گرگشا ھاتىوو نياسىن خەلكى گوندى گرگاشى بوو دگەل (۱۰) چەكدارىن وى ھاتنەكوشتن، ل وى دەمى لەشكەرى ئوپىرسى ژ (۳۰۰) كەسان پىكەھات، لەشكەرى سىتوى ئەو رامالين ھەتا گەھاندېنە گوندى كونىشكا يىن دەقەرا رىكان قە پشتى كو لەشكەرى ئوپىرسى ل سەر پرا خەلانكى شىكەستى و بەرسىق بۇ (سەنەان ئاغاى) چووى، ئەو بوو ھەردو لەشكەرىن رىكانىيا كو ب سەرکردايەتيا (سەنەان ئاغاى) و لەشكەرى دۇسكى ژوورپى ب سەرکردايەتيا (ئوسمان سىتو ئۆرەمارى) رەخ و دۇرىن وان سى سەد ئوپىرسا ل كونىشكا گرتن و ھەمى كوشتن و قەبراندىن^{۱۳۴}!

**-دەقەرا شىلازى ل سەردەمى بزاڤا شىخ
ئەھمەد بارزانى (۱۹۳۱-۱۹۳۲ز):**

دناقبەرا (۱۹۳۱-۱۹۳۲ز) ل دەقەرا بارزان بزاڤەكا چەكدارى دژى سەردەمىيا حكۇمەتا عىراقى دگەل دەقەرا (بارزان) پەيدابوو، قى بزاڤى ترسەك ل دەقەرا حكۇمەتى پەيداكر، لەوما ل كانوونا ئىكى ۱۹۳۱ئى بىرلاردا ھېزەكا لەشكەرى دژى بزاڤا شىخ ئەھمەدى ب كارىبىت پشتى پىشتەقانىا ھېزىن بەرىتانى پىشتراستكرى، بەلى ژبەر زۇستانى ھاتە پاشىنخستن بۇ پشتى بەھارى، بۇ قى چەندى ژى

بەرھەنگارى ھېزىن روسى بوون، دەلىقە نەدا وان ب ناق دەقەرى قە بھىت، پشتى كو وان بەرسىنگىن لەشكەرى ئوپىرسى گرتىن و نەشپيان دەربازى لايى دى يى پرا خەلانكى بىن و ھەر دوى دەمى دا ژى دەمى ھېزا پىشتەقانى بۇ وان نەھاتى نەچاربوون قەستا دەقەرا رىكان و ۋەلات ژىرى كرن ھەتا گەھەشتىنە ژىريا گوندى سىتەى (ل گەلىن بالندا) نىزىكى ھېزىن رىكانىيا بوون، ل وى دەمى ب سەركىشىا (سەنەان ئاغاين رىكانىيا) خەلكى دەقەرى شەرەك دگەل كر، پاشى ئوپىرس ل وپىرى ژى شىكەست و رەق كەفتى ھەتا كو گەھەشتىنە بن ئاستەنگا (سىدا) ل سەر پووبارى شىن دەمى ژ ھەردو لايافە ھاتىنە بەراھىن ھەردىن ئاستەنگى دا جھەكى تەنگ بىن ھەردو رەخىن پووبارى خەلان بوون ھېزىن روسى ژى پرىن دەمكى قىبوون ھەر ئىكسەر پرا دانا سەر پووبارى و تىن لەشكەر ل سەر دەرباز بوو دەوارىن خو ژى ھىلان، دەمى ل پرى دەربازبووين بەرەف دۆلەكا تەنگ و تارى پىرى داروبار چوون ل لايى دى بىن پووبارى كودكەقىتە سەر ئاخا ۋەلات ژىرى ۋەھتا نھا ژى دىئىزە وى دۆلى (دۆلا ئوپىرسى) و ب وى ناقى دەھتە نياسىن ژ ئەگەرى چوونا وان بۇ دۆلى ئەو بوو كو نەدوئران د گوندارا بچن ژبەر خەلكى كو ھەمى لى رابوون و شەر دگەل دكر، ھەروەسا خو د دا جھىن ئاسى، دا خەلك دووقرا نەچووبا، دەمى ژدۆلى قورتال بووين خەلكى ۋەلات ژىرى شەرەك دگەل كر و چوار لەشكەرىن وان بىرىندارىوون و پاشى ژبەر گرانىيا بىرىن وان بو دەمەكى كىم ئەو ژى مرن، ھەروەسا كەسەك ژى ب ناقى (تاھر محەممەد بابسىقى) بىرىنداروو، ھەتا گەھەشتىنە گوندى شىنگىل و خەلكى گوندى رىكىن وان گرتن و خۇدا جىابى و ھەتا كو سىنوورى ۋەلات ژىرى دەرباز بووين و بەرەف دەقەرىن دى چوو، دەمى ل سەر پرا خەلانكى و ل گەلىن رىكان شىكەستىن لەشكەرى وان ئەرا بەرابوو، ھندەك لەشكەرى وان قەستا دەقەرا رىكان كر و ئىك ژوان ھەتا گوندى (ھىل- رىكان) چوو، ل وپىرى ژىكىن گوندى ب دارو بەران كوشتن، ژ لايى دەقەرا رىكان ژى لەشكەرى ئوپىرسى ل باكوورى

بوو، بەلكو ھىندەك كاقىل ۋەكى كاقىلىن بەربھاران لى ھەبوون، دەقەرەكا تىزى دار و بارىن تىكرابوون و ۋەكى دارستانەكا سرۇشتى با تىزى دارىن زۇر مەزىن بوو، و بەھرا پىرىيا دارا ژ دارىن بەرۋى كىمەك دارىن مازى بوون، زۇر گىبانەۋەرتىن كىقى و بىن دىندە ۋەك: گورگ، ھىرچ، بەراز، و پەز كىقى و خۇ پىنگ زى ل چىيىن كورەژارى ھەبوون، ھەروەسا ژمارەكا زۇر يا جۇرىن تەير و تەۋالان ۋەكو: كەو، پۇر، قورتىن كەلەخا، بالندەبىن ئاقى ... لى ھەبوون، ژانا خەلكى يا ھىنگى پىر ل سەر جۇت و كىلان و خۇدانكرنا مەرومالاتى ۋەكو پەز و گارەشان بوو.

پىشتى ل سالا (۱۹۷۸ز) ئى رۇئىما عىراقى كۆمەلگەھىن نوى ۋەك (سىرىن و شىلادىزى و دىرەلوگ) ئاقاكرىن، ئەف دەقەرە ژ دارستانەكا سرۇشتى بۇ دەشتەكا ئاقاكرى.

شىلادىزى ۋەك كۆمەلگەھ:

ل دەسپىكىن شىلادىزى جەھەكى تىزى دەھل وگىزوكيا و داروبارەكى تىكرابوويە، ژەر كو جەھەكى دارستانى و يى بەردابى بوو، ل جەھى كو د سەردەمىن كەقن دابوويە جەھى ئاكنجى بوون و قەھەويانا مرقۇقان نھا ب (شىلادىزى كەقن) دەھتە نىاسىن، دكەقتە لايى باكوورى يى شىلادىزى، دەمى سالا (۱۹۷۱ز) گوندىن سەر سنوورى تىركيا (بىدە، پىرناقەدەلا، خوارى، قەسرىن، ھىش، ئىستىپ، مەيدانى، نىرۋەسىتو، ئەرتىس، بىرى) ژ لايى رۇئىما عىراقى قە ھاتىنە كاقىلكرن و خەلكى وان گوندىن ب زۇرى ژ سەر گوندىن راکىر و ئىنانە دەقەرا (دەشتازى) و و ل دەورۋەرىن شىلادىزى ئاكنجىبوون، شىلادىزى ھەتا سالا (۱۹۷۵ز) ئى ژ (۲۰ تا ۴۰) مالا پىنكەھاتبوو، دەمى سالا (۱۹۷۸ز) ئى رۇئىما عىراقى بەھرا مابى ژ گوندىن دەقەرا (نېرۋە) و (رىكان) و (دۇسكى ژوورى) سۇتىن و وىزان و كاقىلكرىن، د ھەمان دەمدا دەست ب ئاقاكرنا كۆمەلگەھىن (دىرەلوگ، شىلادىزى، سىرىن) كر، كۆمەلگەھى شىلادىزى كو ژ ۱۵۰ خانىپىن ئاخى پىنكەھاتبوو د سى ھەپشاندا ھاتەئاقاكرىن، دەمى خەلكى گوندىن ئىنانە كۆمەلگەھى و ل سەر وان

عىراقىن بەرھەقىقەكا لەشكەرىيا باش كر، ھىزىن خو سەر چەند بەرۋىكا دابەشكرىن، ژ وان زى بەرۋىكى ئامىدىيە - بالندا ئەف بەرۋىكە ب بەرۋىكى رۇئىما يان تەۋەرى (رتل يۇل) ب سەركرىدەبەنەيا (عزرا) دەھانە ئاقىر^(۱۲۵).

- دەقەرا شىلادىزى ل سەردەمى بىزاقا بارزان يا دووى (۱۹۴۳-۱۹۴۵ز):

خەلكى دەقەرى رۇلى خۇ د بىزاقا بارزان يا دووى (۱۹۴۳-۱۹۴۵ز) ب سەركرىدەبەنەيا مەلا مستەفا بارزانى ھەبوو و چووبوونە دتاف رىزىن وان دا^(۱۲۶)، ژ پىشكداران:

جەجى ئەحمەد ماشو ئۆرەمارى^(۱۲۷)، فەق صالحىن بخشى دەشتازى، شوكرى سەلام بىزەلى- رىكانى، جاسم مستەفا بىزەلى، رەشىد جاسم بىزەلى و براين وى ئەمىن جاسم بىزەلى - رىكانى، مستەفا بەھيا بىزەلى - رىكانى^(۱۲۸)، ھەزى بە بىزىن كو (جەجى ئەحمەد ماشو شىلادىزى) و (سەدىق بخشى دەشتازى، و براين وى (صالح بەخش) ژ وان (۵۱۸) كەسان بوويە بىن ل سالا ۱۹۴۷ئى دگەل مەلا مستەفاى چوويە ئىكەتيا سوڧىتى يا بەرى^(۱۲۹).

- شىلادىزى ۋەك گوند د قەگىرانا ئىكەم مالا لى ئاكنجىبووى دا:

ھەلبەت ئەگەر ژىدەرىن ئىسكى نەبىن قەگىران و سەرھاتى ئىك ژ ژىدەرىن دىرۋىكى نە، ژ بۇ قى چەندى زى ل دۇر دەستپىكا خۇجھىيا خەلكى ل دەقەرا شىلادىزى، ھىژا (عصمەت سەعدوللا مەھمەد ئۆرەمارى) موختارنى گوندى (شىلادىزى كەقن)، كو بەكەمىن بنەمال بوويە ھاتىنە دەقەرا شىلادىزى، سەبارەت دەستپىكا ئاكنجىبوونى ل قى دەقەرى گوتىبە، ۋەكى من ژ زاردەقنى بابى خۇ بەھىستبوو، كو ئەم ژ گوندى (ئۆرەمارى) ل باكوورى كوردستانى دناقەرا سالىن (۱۹۱۴ - ۱۹۱۸ز) ئى ئاۋارەبوويە و ھاتىنە باشوور، ل قى دەقەرى (ئەوا نھا ب شىلادىزى) كەقن بەرنىاس ل باكوورى رۇزھەلاتى شىلادىزى) جەھارۋىبوويە و ئەوان د گوت ئەف جەھ نە گوند

كەس بوون، ب رىژەيا (۷.۱٪) ژ سەرجم
 ئاكنجىبووين دەقەرا دھۆكى.
ئامارا سالا (۱۹۵۷ز)ئ، ژمارا ئاكنجىبوويان (۱۱۲۰۸)
 كەس بوون، ب رىژەيا (۵.۷٪) ژ سەرجم
 ئاكنجىبووين دەقەرا دھۆكى.
ئامارا سالا (۱۹۶۵ز)ئ، ژمارا ئاكنجىبوويان (۱۱۷۷۳)
 كەس بوون، ب رىژەيا (۱.۱۱٪) ژ سەرجم
 ئاكنجىبووين دەقەرا دھۆكى.
ئامارا سالا (۱۹۷۰ز)ئ، ژمارا ئاكنجىبوويان (۱۳۴۳۷)
 كەس بوون، ب رىژەيا (۳.۷٪) ژ سەرجم
 ئاكنجىبووين پارىزگەھا دھۆكى.
ئامارا سالا (۱۹۷۷ز)ئ، ژمارا ئاكنجىبوويان (۱۳۱۸۶)
 كەس بوون، ب رىژەيا (۳.۵٪) ژ سەرجم
 ئاكنجىبووين پارىزگەھا دھۆكى.
ئامارا سالا (۱۹۸۷ز)ئ، ژمارا ئاكنجىبوويان (۱۲۲۶۴)
 كەس بوون، ب رىژەيا (۲.۴٪) ژ سەرجم
 ئاكنجىبووين پارىزگەھا دھۆكى^(۳۲).

خانىان بەلاقىرىن ھىز ھىندەك خانى نىقەرو بوون و
 پىشتى خەلك چووينە تىقە ئاڧاكرنا وان داويھات،
 خەلكى گوندىن (بەنستان، مروانس، دىركى، دھىكا
 رۇژھەلات، رىزى، شابەكەما، ھوليانى، دەھەلكى،
 مىزگافا، رەزگە، شامكى، سىنجى، ھورە، كوكەرى،
 بىنو، سىپىر) ل كۇمەلگەھى شىلادى ئاكنجىبوون،
 پىشتى سەرھەلدانا (۱۹۹۱) ئى زۇر ژ ئاوارەيىن دەرىدەرى
 ئىران و تركيا قەگەرباينەقە كوردستانى و ل شىلادى
 ئاكنجىبوون^(۳۱).

-ئامارين خەلكى دەقەرا (نىرۋە و رىكان) دىناقبەرا (-۱۹۳۱ ۱۹۸۷ز):

ل قى دەمى دەقەرا شىلادى زى ئىك ژ گوندىن
 كرىداى ب ناحيا (نىرۋە و رىكان)قەبوو.
ئامارا سالا (۱۹۳۱ز)ئ، ژمارا ئاكنجىبوويان (۱۰۳۰۰)
 كەس بوون^(۳۱).
ئامارا سالا (۱۹۴۷ز)ئ، ژمارا ئاكنجىبوويان (۷۹۶۳)

شىلادى

خىشتەين ناماران (-۱۹۳۱ ۱۹۸۷ز)

سالا نامازى	نۇمۇرا ئاككىچىيويىل	رۇئا تىمىدى %
۱۹۳۱	۱۰۲۰۰
۱۹۴۷	۷۹۱۲	% ۶.۷
۱۹۵۷	۱۱۲۰۸	% ۷.۵
۱۹۶۵	۱۱۷۷۲	% ۱۱.۱
۱۹۷۰	۱۳۴۳۷	% ۷.۳
۱۹۷۷	۱۳۱۸۶	% ۵.۳
۱۹۸۷	۱۲۲۶۴	% ۴.۲

ئى ل دووق نامارن تەخمىنكىرى يىن رۇقەبەرىيا نامارا دەھۆكى بۇ سالا (۲۰۱۱) ئى ھۇمارا تەباييا خەلكى ناھيا شىنلادىزى ۳۱۱۵۳ كەس، زوانان ۳۵۲۹۱ كەس ئاكنجىين باژىر و كۆمەلگەھانن و ۸۵۷ كەس ئاكنجىين گوندانن.

**پىكھاتەيا ئايىنى، نەتەوھىي،
غەشیرەتايەتى (غەشیرەتى):**

ھەموو خەلكى شىنلادىزى كورد و موسلمانن ز غەشیرەتىن، (رىكانى، دۆسكى ژوورى، زىبارى، نىروھىي...، تە، و تىن مالەكا مەسىحیان ئى دىزىت، كو خەلكى گوندى (ھىش، ئى رىكانە، بەكەم مزگەفت (مزگەفتا شىنلادىزى يا كەفن) ل سالا ۱۹۸۰ ئى ھانىيە ئافاكرن و بەكەم پىشنىقنۇز و خوتبەخوینن وئ مەلا ياسىنن رىكانى بوو، نھا ۱۶ مزگەفت ئى ھەنە.

**دەقەرا شىنلادىزى د ئەنزالا بەھىدىنان
(۱۹۸۸ز) دا:**

ز كرىارتن نەمروۋانە يىن رۇتما عىراقنى جىنوسابدا كەلى كورد بوو د ھەوین ئەنزالاندا، دەقەرین نھا سەر ب ناھيا شىنلادىزى زى كەتنە بەر قى ھەوئ و

فرقەبا (۳۵) ب قى ھەوئ رابوو (۳۳)

ئىك، دەستپىنكرن ز (بالندا - باكوروى رۇزھەلاتى شىنلادىزى) بەرەف شەمىدىنان و شەت پونس و بىبو و ھىش و ئەرتىش.

دو ب جھ ئىنان (۵) رتلا، كو يىن گرىندا دەقەرا شىنلادىزى ئەقە بووینە:

رتلا ئىك، دەستپىنكرن ز (بالندا) بەرەف گوندى (سىنە-رىكان) و گوندى (مامىسا - رىكان).

رتلا دو، دەستپىنكرن ز (مامىسا) بەرەف كانى زول باشى ئەرتىش (رىكان).

ئەف گوندىن دەقەرا شىنلادىزى كەتبووئە بەر ئەنزالان، (سىنە، سىدان، رىنجىراخە، شاجا، صاركن رىكان، دەيك رۇزھەلات، كوكرى، بىزەلى، كافلىكا، بىباكرى، بىسەپن، رىشمە، ھوص، ھورە، ئاوكا، بانسرا، ھىل، مازى، چەم جوو، باوان رىكان، دەيك رۇزئاقا، رزى، مروانس، بەنستان، رەزگە، ھىش، ئستپى، دەلكى، ھول، سىنجى، شامكى، خالكا، سوربان، ھىراشكى، بىدە، ھىنىش، كىرىادىرى، بىارى، مىزى، مىزىاقا، قەسركى، خارى، پىرتاقەلى، جارمەندى، ھلورى، صاركا زىبارى، خاستو ژوورى، خاستو ژىرى، لاتكا، دىويكى، بەرىزكى (بەرىسكى)، پىرھەستا (پىرھەستا، وەرەخەل، زوۋ، تىمى، ئەرتىسى، چى، چەم تى، بىرى، نىروھ سىتو (نىروھ)، رىدىلا، زىوكى، ئەرتىشى، شابەكەما، شەتونس، مامىسا، باغەلا، ھادىفسا، مەيدانى، كولان، مىلى مەيدانى). (۳۴)

سەرھەلدانا شىنلادىزى ل سالا ۱۹۹۱ئى:

ل رۇزا ۱۹۹۱/۳/۱۳ ئى سەرھەلدان كەھشە شىنلادىزى و ھاتە رزگاركرن، ئەقە زى بۇ دەرگەھەك بۇ پىشقەچوونا دەقەرئى و دەست ب قەزىنەكا دى كرن.

**- دامەزراندانا چەندىن دام و دەزگەھىن
حكۆمى:**

پىشنى سەرھەلدانى كەلەك دام و دەزگەھىن فەرمىين حكۆمى ئى ھاتنە دامەزراندان، ئەقە زى بارىسكىك بوو بۇ خەلكى دەقەرئى، كو بەرى

ھىنگى بۇ پىتېرىيا كاروبارىن حىكۆمى قەستىنا دېرەلوكى يان ئامبىدىيە دىكىن، ئەقېن ل خوارى ئى چەند دام دەزگەھىن د ئاقبەرا سالىن (-1978 2014) ئى ھاتىنە دامەزراندن.

-خواندن و خواندنگەھ :

بەرى دامەزراندنا خواندنگەھىن رەسمى يىن حىكۆمەتى ھىندەكان ژ خەلكى دەقەرتىن رىكان و دۆسكى ژوورى و نىرۈە بۇ خواندنا خۇكو وى سەردەمى خواندنا ئابىنى ل مزگەفتان (ئانكو قەقباتى) بوويە، قەستىنا دەقەرتىن دېتر ۋەك ئامبىدىيە و بامەرتى و ھىندەك جازان مووسلى ئى دىكر، ھەتا كو دەلىقەيا قەكرنا خواندنگەھىن رەسمى ل چەند گوندان پەيدابووى، يەكەمىن خواندنگەھى حىكۆمەتى يا ل سنوورى ھەرسى عەشېرەتىن رىكان، دۆسكى ژوورى و نىرۈە ھاتىبەقەكرن خواندنگەھى گوندى ھۆرە بوويە كو ل سالا 1937 ئى ھاتىبەقەكرن، دووھىمىن خواندنگەھ ل سالا 1952 ئى ل گوندى بېبۇ ھاتىبەقەكرن، پىشتى وان ھىدى ھىدى چەند خواندنگەھەك ل دەقەرتى ھاتىبەقەكرن، ھەمى ئى خواندنگەھىن سەرتابى بوونە و چ خواندنگەھىن ئاقنجى يان بلندتر ل دەقەرتى نەبوون، تىن ل سالا 1976 ئى رىزەكا ئاقنجى دگەل خواندنگەھى سەرتابى ھۆرە ھاتەقەكرن، دەمى ل سالا 1978 ئى گوندىن ھەرسى عەشېرەتان بۇ كۆمەلكەھان ھاتىبەقەگواستىن، ھەر ھەموو خواندنگەھىن دەقەرتى ئى ھاتنەگرتىن و خويندكار و مامۇستايىن وان ئى دگەل خەلكى گوندان بۇ كۆمەلكەھىن ئامازەپىكرى ھاتنەقەگواستىن⁽³⁴⁾، ھىدى پەيوەندى ب شىلادزى ۋەك گوندى كەقن، سالا 1976 ئى خواندنگەھى ھاتىبەقەكرن، د ژوورەكا خانىي (عصمەت سەعدوللا مەھمەد ئۆرەمارى) قە بوو، دەمى سالا (1978) ئى كۆمەلكەھى ھاتىبە ئاڧاكرن، ل دەستېنكى خواندنگەھى دىخانېن ئاخى قەبوويە، كو ئى مالىن ئاكنجى بوويان ئى ھاتىنە ئاڧاكرن، و پاشى (خواندنگەھى سەرتابى يا كچان) ئەوا ل پەخى رۆژھەلاتىقە ل تەنىشت مزگەفتا

شىلادزى يا مەزىن) ھاتىبەئاڧاكرن، و ل سالا (-1979 1980) ئى (قوتابخانا ئاقنجى يا شىلادزى يا تىكەل) ھاتىبەدامەزراندن، ل دەستېنكى ئاقنجى و پاشىتر بوو دوناقنجى و ل سالا (2003) ئى ئامادەيا شىلادزى يا تىكەل ھاتىبە دامەزراندن.

كەقەرتىن خواندنگەھىن (سەرتابى و ئاقنجى و ئامادەيى) ئى ئەقە بوويە:

- خواندنگەھى شىلادزى يا كچان: ل سالا 1978 ئى ھاتىبە دامەزراندن، ژ كەقەرتىن رىقەبەرتىن وئ (ئەھمەد مەھمۇد تۇقى) بوو.
- خواندنگەھى شىلادزى يا كوران: ل سالا 1978 ئى ھاتىبە دامەزراندن، ئىھا ب ئاقن (خواندنگەھى رەقەند يا بىنەرەت يا تىكەل) ھاتىبە ئاڧاكرن⁽³⁵⁾.
- خواندنگەھى ئامادەيا شىلادزى: ل سالا (2003) ئى ھاتىبە دامەزراندن، ئىكەم رىقەبەرتى ئى مامۇستى (عەبدوللا ئىسماعىل ھاجم) بوو، بۇ ماوھىيەكى كىم و پىشتى وى مامۇستى (مەھمەد غەزى رەجەب- 2009 ئى ۋەغەركرى) بوو رىقەبەرتى.

- بىنگەھى ساڧلەمىيا شىلادزى:

- دگەل ئاڧاكرنا كۆمەلكەھى ل سالا 1978 ئى ھاتىبەقەكرن.
- سالا 1978 ئى كەلا شىلادزى، سالا (1979) ئى بىنگەھى پولېسان، سەردەمى حىكۆمەتا ھەرتما كوردستانى ل (27/11/2005) ئى ل شىلادزى مەخفەرا پولېسان، ل 19/10/2007 ئى بىنگەھى پولېسىن شىلادزى ھاتىبە دامەزراندن.

-باژىرقانىيا شىلادزى:

- پىشتى ل رۆژا (26/10/2001) ئى ھەلبىزارتىن باژىرقانىيان ھاتىبەئەنجامدان، باژىرقانىيا شىلادزى ئى ھاتىبە دانان، و ئىكەم سەروكى وئ (ئورى ھەسەن بەلو 1/1/2001 - 29/7/2008) ئى بوو، و جقاتا باژىرقانىي ژ ھەفت كەسان پىكەھات.
- سەروكاتىيا باژىرقانىي ژ (11) ھۆبان پىكەھىتن.

تنى (۳۷) كەس بوو^(۳۹).

- * ژمارا خەلكن كۆمەلگەھا شىلادزى ل سالا (۲۰۰۹ز) ئى (۱۹۵۲۵) كەس بوون^(۴۰).
- * ل دووق ئامارا سالا (۲۰۱۲ز) ل باژىرقانى يا شىلادزى (۳۱۰۶۹) كەس بوون^(۴۱).

-بازا رۆزنامەگەرىي و راگەھاندن و چاپكریان:

- يەكەمىن گۇقار ل سنوورى ناحيا شىلادزى ھاتىبەبەلاڧكرن گۇقارا (نىژەن) ە، ئىكەم ھژمار ل رۇزا چوارشەمبى (۲۰۱۴ / ۲ / ۲۶ز) دەرکەتیبە.
- ژ لاین راگەھاندن و نەخاسمە يا تیلەفزىوونى، بۇ ئىكەم جار ل ۲۵ ئ نادارا ۲۰۱۴ ئ كەنالى (حەداد تىقى) ۋەك كەنالهكن نافخۇ و ین سەرىخۇ ب رىقەبەرىيا (ئازاد محەمەد حەسەن ئۆرەمارى) ھاتىبە دامەزراندن، كو نافی وى ژى ژ پىشەيا قن بنەمالى ھاتىبە .

تا نها قان كەسان سەرۇكاتىيا وى كرىبە:

- نورى حەسەن بەلو، مەسعود مەحمود حەبىب، ھىزا عەبدولواحد صالح، ھەزار محەمەد نەصرولا.
- ل سالا ۲۰۰۴/۱۰/۱۳ ئ بانكا (شىلادزى) ھاتىبە دامەزراندن، دەستپىكى د خانىبەكن بەرتەنگدا بوو، و ل ۲ / ۵ / ۲۰۰۷ ئ ئافاھىبەكن نوى ھاتىبە ڧەكرن^(۳۷).
- ۲۰۰۵/۱/۲ دامەزراندن سەنتەرى رەوشەنبىرىن شىلادزى.

- بىگەھى ناگرشەمراندن ب ڧەرمى ل ۴/۲۰ / ۲۰۰۷ ئ لى ھاتىبە دامەزراندن^(۳۸).
- بىگەھى پۇستە و گەھاندن.
- بىگەھى ڧىتەرنەرىن.

-ئامارا ئاكنجىبووین شىلادزى ل سالا (۲۰۰۹ و ۲۰۱۲ز):

* ل سالا ۱۹۵۷ ئ ئامارا خەلكن گوندى شىلادزى

كەنگى شىلادزى بوويه ناحيه؟

پشتى بەرفرەھبوونا شىلادزى ل ۲۰۱۳/۷/۷ ئى
بريار ئەنجومەنى ۋەزىران يا ھەرنما كوردستانى يا
ژمارە (۸۶۱) دەرکەفت و ل رۇزا ۲۰۱۳/۱۲/۱۷ ئى ب
شىۋەكن فەرمى بوويه مەلبەندى ناحىيى و (۹۲)
گوندان بخۇقەدگىرتىن كو (۷۱) ژوان بەردايىنە و (۱۱)
ژى دئاقانە.

بۇ ئىكەم جار (ئەيسەر جەرچىس ھەمىد) بوويه
رۇقەرى ناحىيى، پشتى بوويه سەنتەرى ناحىيى ،
سنوورى وئ بىن جوگرافى و كارگىرى ب قى رەنگى
يە.

باكوورى، گوندېن عەشپەرەتا رىكان و دۆسكى ژوورىان
ھەتا سنوورى تىركيا.

باشوورى، ھەفسنوورە دگەل ناحيا (دىنارتە) قەزا
ئاكرى.

رۇزھەلاتى، رووبارى (رووبى شىن)، دېتە سنوورى
دئاقبەرا پارىزگەھىن ھەولتېر و دھۆكى.

رۇزئاقايى، ھەفسنوورە دگەل ناحيا (دېرالوكت)، ھەتا
شىف چناركى.

پالپىشت ب ياسا سەرۋەكاتىيا ھەرنما كوردستانى
يا ژمارە: (۱) سالا (۲۰۰۵) ئى پاراست قەكرى و ل
سەرنقىسارا سەرۋەكاتىيا ئەنجومەنى ۋەزىران يا
ژمارە (۸۶۱) ل ۲۰۱۳/۷/۷ بىرارا ب ناحىيەبوونا شىلادزى
و(۹۲) گوند پىقەھاتنە گرىندان^(۱۴).

ئەقە ژى دەقى بىرارا ناحىبوونا شىلادزى يە .

سەرۋەكايەتى ھەرنم

ژمارە ۱۰۴۱ ل ۲۰ ۲۰۱۳/۷

فەرمانى ھەرنمى

ژمارە (۱۰۶) ى سالى ۲۰۱۳

پالپىشت بەياساى سەرۋەكايەتى ھەرنمى كوردستان
ژمارە (۱) ى سالى (۲۰۰۵) ى ھەموار كراۋ، ۋە ل سەر
رۇشئايى نووسراۋى سەرۋەكايەتى ئەنجومەنى ۋەزىران
ژمارە (۸۶۱) رىكەوتى ۲۰۱۳/۷/۷ بىراراندا بە ،

- ھىندانەكايەتى ناحىيى (شىلادزى) لە سنوورى

پارىزگاي دھۆك، و لە (۹۲) گوند پىك دېت، كەلە
لىستى ھالوپىچدا ھاتوۋە بە گوندى (خاستوو
ژوورى) دەست پىندەكات و بە گوندى (ئاوكا) كۆتايى
دېت.

- ئەنجومەنى ۋەزىران ئەم فەرمانە جىبەجى دەكات
لە رۇزى دەرچونىمەھ .

- لە ھەولتېر نووسرا لە رۇزى (۲۱) ى مانگى (۷) ى
سالى (۲۰۱۳).

مەسعود بارزانى

سەرۋەكايەتى ھەرنمى كوردستان

- ۱- خاستوو ژوورى - ۲ لاتكا - ۳ دىوكى - ۴ جى - ۵
- نەرتىس - ۶ پىراقدەلا - ۷ ھارەى - ۸ بەنستان - ۹ مروانس
- ۱۰ نىرۋە سىنو - ۱۱ بىرى - ۱۲ دھىكى - ۱۳ رىزى
- ۱۴ مامبىسا - ۱۵ مېرەفا - ۱۶ ھوليان - ۱۷ بەرتىزكى
- ۱۸ سىنجى - ۱۹ ئۆرەمار - ۲۰ شامكى - ۲۱ خارى
- ۲۲ كوكەرى - ۲۳ - بىدە - ۲۴ بىزەلى - ۲۵ كاقلىكى
- ۲۶ ساركا رىكان - ۲۷ جەم جىانى - ۲۸ برانئىكى - ۲۹
- بىياكرى - ۳۰ دىركى - ۳۱ قەسركى - ۳۲ كىزىادىزى
- ۳۳ باۋانى - ۳۴ - سورىانى - ۳۵ ھىراشنى - ۳۶ نەرنىش
- ۳۷ زىوكى - ۳۸ ھىلى - ۳۹ رەزگە - ۴۰ شاجى - ۴۱
- سىتە - ۴۲ دەغلىكى - ۴۳ بانسىرى - ۴۴ ھوسى - ۴۵
- ساركا زىبار - ۴۶ خاستوو ژىرى - ۴۷ سىدان - ۴۸ دھىك
- رۇزھەلات - ۴۹ بىسەپى - ۵۰ جەم جوو - ۵۱ مازى
- ۵۲ ھلورى - ۵۳ بىارى - ۵۴ دھىك رۇزئاقا - ۵۵ بىرجىلا
- ۵۶ رىشە - ۵۷ فەقىا - ۵۸ رەبا - ۵۹ باقى - ۶۰ ئانئىرا
- ۶۱ كونىشكا - ۶۲ شىكەفتى - ۶۳ بىزىفە - ۶۴ بىلبىل
- ۶۵ مرگاش - ۶۶ ئاوكا رىكان - ۶۷ رىشبراخە - ۶۸
- پىپەرخا - ۶۹ مەمكا - ۷۰ ۋەرەخەل - ۷۱ بىكروپ
- ۷۲ كارفى - ۷۳ خالکە - ۷۴ ھىشى - ۷۵ ناف سورى
- ۷۶ مېزى - ۷۷ ئىستې - ۷۸ ھىش - ۷۹ مەيدان - ۸۰
- بالەسىنا - ۸۱ شەتىنس - ۸۲ تىم - ۸۳ زىوہ - ۸۴
- شېخ مەما - ۸۵ حاجى سىفلى - ۸۶ بىدە سىفلى - ۸۷
- كەقزۆنە - ۸۸ سەرى مىلى - ۸۹ بىرا خدر - ۹۰ باغەلا
- ۹۱ سەرۋەكايەتى ۹۲ ئاوكا^(۱۳).

ھەزرى گۈتتىن يەكۈ ژىۋ راستفەكرن د ھندەك ناقتان دا شاشى دىفيسىنى داكرىه وەك (ھارەى/ھورە، مېرەقا / مېرگەقا، چەم جىانى/ چەم جوو، مەمكا/ مامكا، خالكە/ خالكا، سېه/ ئىستې، ھېشە/ ھېش، حاجى سفلى / ھادىسفا، كەنزانە/ گەقزۇنە)، و ھەرۋەسا ناقتى قان گوندان ژى (شېفەرەزا، جارمەندا، پەشانكى) نەھاتىنە نقىسىن، كو د بنىات دا ئەفە ژى بىن سەر ب ناحيا شىنلادزى قە.

كوندىن دھقەرا زىبار،
 رۇژھەلاتى، رووبارى (پووىن شىن)، و گوندى بالندا و
 دھقەرا (بارزان) ە.
 رۇژئاقايى، سەنتەرى ناحيا شىنلادزى يە، نھا سىرىن
 و شىنلادزى گەھشتىنە و بووینە باژىرەك.

سىرىن ل سەردەمى (شىخ عەبدولسەلام بارزانى
 -۱۸۷۴ ۱۹۱۴ز) ە:

دەيتە قەگىران كو ئىكەم كەس دەسەلاتدارى
 ل قى دەقەرى كرى ناقتى وى (قادر سىرى- ب قادووىن
 سىرى)ھاتىيەنىاسىن، ئىك ژ پشكدارتن شۇرپشا
 شىخ عەبدولسەلامى بارزانى (-۱۹۰۷ ۱۹۱۴) بووې،
 دەمى شىخ عەبدولسەلام بەرھەنگارى ھىزىن
 دەولەتا ئوسمانى بووى، قادر سىرى سەركردابەتيا
 بەرۇكى ھىزا بارزان ل ئامىدىن بۇ بارزان دكر،
 پشتى شكەستنا شۇرپشى و مشەختبوونا شىخ
 عەبدولسەلامى بۇ رۇژھەلاتى كوردستانى و شەھىد
 بوونا چەند شەرقانىن وى و برىندار بوونا وى و براىن
 وى پاشتر مرنا براىن وى بىن برىندار، دەمەكى ب
 نھىنى دەمىنتە ل دەقەرى ھەتا برىنا وى چاكىدبىتەقە
 و پاشتر ئەو ژى بەرەف رۇژھەلاتى كوردستانى دچىت

كۆمەلگەھىن سەر ب ناحيا
شىنلادزى قە:

كۆمەلگەھا سىرىن:

ژ كۆمەلگەھىن گرنك و گەشت و گوزارىيە،
 دكەقتە ناقتەرا دو رووباران، ل باكوورى رۇژھەلاتى
 رووبارى شەمىدىنان (پووىن شىن) ژ گەلىن بالندا
 دەيتن، ل باشوورى رۇژھەلاتى وى ئەف رووبارە و
 رووبارى (زى) دگەھنە ئىك، سالا ۱۹۷۸ئى خواندىنگەھ
 لى ھاتىيە قەكرن، و سنوورى وى ب قى رەنگى بە:
 باكوورى، گەلىن بالندايە و چىايىن مام رەشايە.
 باشوورى، رووبارى (زى) - زىنى مەزن، ە و ھندەك

گۈندى سىرىي

(سىريا كەڭ / سىريا ژوورى)

كەڭ قىتە ل باكوورى رۇزھەلاتى شىئىلازى، و ل رۇزھەلاتى وئ رووبارى روويى شىن و ل باكوورى رۇزھەلاتى گەلىن (بالتىدا) يە، ل دۇر رامانا پەيضا سىرىي ژى ئەف پەيغە يا ژ سىرىيىت باي ئانكۇ (ھەواي) ياهاتى ژىر كو دكەڭ قىتە دگەلىن بالتىدا دا و بايەكى دۇر دوهرىي زىستانى دا دەيتىن زۇرى سارە و سىرىيەكا ب ھىز ژى دەيتىن لەوما يا ب سىرىيە ھاتىيە بناڧكىن و د توومارىن حكومەتا عىراقى دا ژى ئاقى (سۈورى السىلى) سىريا ژىرى ھاتىيە، كو ل دووڧ بىر بارەكا ل سەردەمى ۋەزىرى ئاقخو (سەئىد قەزاز) ئاقى وئ ب (سۈورى) ھاتىيە كو تىدا ھاتىيە دىاركىن ئىك ژ وان گوندان بوويە يىن سەر ب سەنتەرى قەزا ئامبىدىي فە ئەف چەندە د (الوفانغ العىراقىة ، العدد ۳۹۲۷، السنة الخامسة والثلاثون / 1 / 19۵۷، ص ۳-۴) ھاتىبوو بەلاڧكىن، ھەر ل نىفا ئىكى ژ سادسالىيا بىستى ئەف بەرەبايگە ل فى جھى جھوار بوويە كو خەلكى گۈندى ژى ئەفە بوويە: (تاھا محمد صالح سەئىد، بنىامىن عبدالرحمن، پەشىدا رەشوا) عبدالرحمن، عبدالله تاهەر عەلى، شوكرى عبدالله عەلى، جەجى عبدالله عرفات صالح، پەمەزان عەرەفات صالح ، ئەحمەد ئىبراھىم) ئانكۇ ئەفە ل فى جھى ئاكنجى بوون بەرى كو كومەلگەھىن نوى ئاڧاكىرى بەرھەف بىن، كو ژيانا وان ل سەر چاندن و تەرش و تەوالى و خودانكرنا مەر و مالاتى بوويە و ل سالىن دەستېنكا سىھان ژ سەدسالىيا بىستى و ھەتا نىفا دووئ ژ سالىن ھەفتىان (كەلەكا سىرىي) يا قەگۈھاستىن ل سەر رووبارى شىن (روويى شىن) ھەبوو، ئەقن كەلەكى مفايىن قەگۈھاستىن ھەبوو دناڧ بەرا كاروانىيىن دەفەرا شىئىلازى و دەفەرا بارزان و ئاكرى... ژىر كو گەلەك ھاتن و چوون و دەرىس بوون ل سەر ھەبوو ئەخاسمە ل دەمى شۇرۇشا ئەبىلولى (كو پىنشەمەرگە بى بەرامبەر دەرىس دكرن) كەلەكفان جەجى عەبدوللا سىرى دلا پتر بشىت كاركرىن ل سەر كەلەكى بگەن وى (محمەد

و دگەھىتە شىخ عەبدولسەلامى^(۴۴)

رامانا ئاقى سىرىي :

وھك دىار جھى جوگرافىيى كومەلگەھى ل سەر دو رووبارىن كىرگە، و ل بەر سىكى گەلىن بالتىدا، ل ۋەزىتن پايىز و زىستانا ھەربايەكى دۇر و جىل يى سەقايى رووباران و گەلى بەرھەف سىرىي دەيتىن، كو دگەل دەنگى وى ھەربايى سىريانا ھەواي دەيتىن، لەوما ئاقى وئ ژى ژ قىن چەندى ھاتىيە ۋەرگىرتىن ئانكو ژ سەقايى سىرۇشتى وئ.

سىرىي ۋەك كۆمەلگەھ :

سىرىي ۋەكى كۆمەلگەھ ل سالا (۱۹۷۸ز) ئى ژ ئالىي عىراقى قە ھاتىيە ئاڧاكىن.

ئاكنجىبوويىن وئ:

ھەتا سالا ۱۹۷۸ئ سىرىي گۈندەكى بچووكى چەندمال بوو، كۆمەلگەھ سالا ۱۹۷۸ئ ھاتىيەئاڧاكىن، پىنكھانا وئ ژ خەلكى وان گوندان پىنكەھىتن يىن ل سالا (۱۹۷۸ز) ژ دەفەرا رىكان و دۇسكى ژوورى يا ھاتىنە قەگۈھاستىن بۇ كۆمەلگەھى، ھژمارا ئاكنجىبوويىن وئ ل دووڧ ئامارا سالا (۲۰۰۶ئ) (۸۳۷۰) كەس بوون و ل سالا (۲۰۰۹ز) ئى (۱۲۴۵۲) كەس بوويە^(۴۵).

باژىرقانىيا سىرىي:

پشتى ل رۇزا (۲۰۰۱/۵/۲۶ئ) ھەلېزىرتىن باژىرقانىيان ھاتىنە ئەنجامدان، بۇ ئىكەم جار باژىرقانىيا كۆمەلگەھا سىرىي ژى ھاتە دامەزراندن، كو سنوورى باژىرقانىيى ژ شىفا دناڧبەرا گۈرستانا (كىرىادىرى) و مالىن گۈندى (بىرى رۇزھەلات) دەست پىدكر ھەتا دگەھىشتە گەلىن بالتىدا، و ئىكەم سەرۇكى باژىرقانىي مامۇستا (عوسمان جەسەن عەبدولرەحمان ھىلى) بوو، ل ۲۰۰۱/۶/۹ئ ب قەرمى دەست بكار بوو ھەتا ۲۰۰۸/۷/۲۸ئ، پاشى ئەندازىار (ھەژار محەممەد نەصروللا بىندەي) دېتە سەرۇكى باژىرقانىي و پشتى سالاكى دگەل باژىرقانىيا شىئىلازى دەيتە كىردان و دېتە ئىك باژىرقانىي بناڧى (باژىرقانىيا شىئىلازى).

و ژبارا وان ھەر ژ كەڭندا و تاكو نها ل سەر چاندنا دەرامەتى بويە ژ چاندنا گەنم و جەھى و بىستانىن فىقى و كەسكاتىبا

پشتى كومهلكەھىن نوى ھاتىنە ئاڧاكرن ل سالا ۱۹۷۸ئ ۋەك (سىرىن ، شىلاذى، دىرەلوك ، قەدش...) ئەف گوندە ژى بوويە پارچەك بان ژى بىژىن ۋەك تاخەكن گرىداى كومهلكەھا سىرىن قە.^(*)

عەشیرەتین ناھىيا شىلاذى: عەشیرەتا (رىكان) و گوندین ۋى:

عەشیرەتا (رىكان)، جەھى ۋى ىن جوگرافى دكەڧىتە باكوورئ رۇژھەلاتىن باژىرى ئامىدىي و سنوورئ عەشیرەتا (رىكان) باكوورئ رۇژھەلاتى قە عەشیرەتا (دۇسكى ژوورىيان) و عەشیرەتا (ھەركى-ھەركىبن بنەجھان، ژ ئالىن باشوورئ قە دەڧەرا (شىلاذى)یە، ژ ئالىن رۇژھەلاتى قە پووبارى (پوویى شىن)ە، كو دبىتە ناڧىرا جوداكرنى ژ دەڧەرا (بارزان) و عەشیرەتا (مزوورئ بالا)یە^(۴۱)، ژ ئالىن رۇژئاڧا قە

جەجى بالندى: ئەۋى ل سالا ۱۹۸۳ دگەل بارزانىيان ھاتىيە ئەنفالكرن)كرىوو ھەڧىشكن كارئ خو، پاشى (پەشىد عەبدولرەحمان سىرى، تاھا محەممەد سالىح سىرى) ببوونە ھەڧىشك، و ل دەمى ئاۋارەبوونا خەلكى بو ئىرانى ل نىڧا دووئ ژ سالىن حەفتیان ژ سەدسالىيا بىستى خەلك بى بەرامبەر دەھتە دەريازكرن، پشتى ل سالا ۱۹۷۸ئ پرەك ل سەر روویى شىن ھاتىيە دانان ژ لاین رۇژما عىراقى قە ئىدى گرنكى و كاركرنا قى كەلەكن ئەما !

و پشتى خەلكى دەڧەرى ب كوتەكى ژلاین رۇژما بەعسا عىراقى قە ژ گوندین وان قەگواستىن ل سەر ئەردئ گوندئ سىرىن ئاكنجى كرن، ھەر دڧى گوندى دا كاڧلە ئاشەكن كەڧنار ھەبوو كو ھاتىيە زانىن ئاشەكن بوھارى بوو، جوویا ۋى ل شىڧكا لاین رۇژھەلاتا گوندى دەھت لى ئەۋ ژى نەھاتىيە دىاركرن كا كەنگى ھاتىيە چىكرن و خراب بوپە، و سى كانىبن لى ھەبن (كانىا مەزن ، كانىا ئاقدووك ، كانىا براھىم تەيمەزا، و گورستانەكا كەڧنار ژى يا لى ھەى، ژىن

گوندئ سىرىن

ۋى ھەقسىننورە دگەل عەشپىرەتا (نېرۋەيا عولىيا)^{۱۴۷}.
 ۋ كەفتىنرەن ۋىندەرتن كو ھەنا نھا ب دەستەمە
 كەفتىن كو بەھسەن ھۇزا رىكان كرى يان ۋى بىژىن
 ناقتىن ۋى ئىناي، ئەو ۋى دېرۋكشان (ئىبن شەداد
 ھەلەبى ۱۱۳_۱۸۴مىش/۱۲۱۵_۱۲۸۶ز) بوۋىبە دەمى
 دېرەتووكا خو (الاعلاق الخطيرة فى ذكر أمراء الشام
 و الجزيرة) دا ناف ئىناي و بەھسەن مېرەكى كورد بناقتىن
 (مېر سەبەھەدەين ئەبو بەكر كورئ عومەر رادكى/
 رادەكى) كرى و ئامازە داپە ۋى چەندىن كو مەلكن
 ھەلەبى (الملك ناصر يوسف) مېر (سەبەھەدەين) ل
 سالا (۱۴۴مىش/۱۲۴۴ز) كرىو والىي باژىرى (ھەران)
 و ىن بەردەوام بوو ھەتا ل سالا (۱۵۷مىش _ ۱۲۵۹ز)
 ئى^{۱۴۸} ل ھەلەبى مرى^{۱۴۹} دېسا دېرۋكشانى كورد
 (شەرەفخانئى بەدلىسى ۱۵۴۳ - ۱۶۰۴ز) ۋى خودانى
 پەرتووكا (شەرەفنامە) يا كو ل سالا (۱۵۹۷ز)
 ئى نقىسى، ناقتىن رىكان ب ناقتىن (رادكان/ رادكى)
 ئىنايە^{۱۵۰}، ھەرۋەسا دېرۋكشانىس و جوگرافىناسى
 ناقدارئى عوسمانى (توركى) ۋى (ئەولىيا جەلەبى
 -۱۶۰۹ ۱۶۵۷ز) د پەرتووكا خو (جھان نما) دا ناقتىن
 (رادكانى) ئىنايە^{۱۵۱}، ئانكو ب بوورىنا قوناغىن دېرۋكى
 دا ناقتىن (رادەكى) ناقتىن كەقتىن عەشپىرەتا رىكان بوو.
 كو بەلگەبا قەبىر ۋى بو قى چەندىن زانابى مەزىن
 (مەلا عەبدوللاھى مامبىسى ى رىكانى - ئەوئى ل
 سالا ۱۷۹۵ز مرى)، د دەستىقىسىن خۇدا جار ناقتىن
 (الرىكانى) و ھندەك جارا ۋى ناقتىن (الرادكانى) بو
 دياركرنا ناقتىن عەشپىرەتا خو دەست نىشانكرىبوو،
 ھەرۋەكى دقان نمونەين دەستىقىسىن ۋى دا ديار
 دىت.
 ھەرۋەسا قەكۆلەر (د-مەسعود كتانى)
 دىقىسىنن خۇدا بو ناقتىن رىكان ناقتىن (رادەكى)
 رىكانى ئىنايە.
 سەربارەت رامانا ناقتىن رىكان (رادكان) ئەف
 بووچوونە ىن ھەين:

ۋ (رادكان) رامانا كۇما رادان دەت ئانكو دىتە
 كۇما جوامىزان، و ب قى رەنگى ۋى ھۇزا رىكان
 (رادكان) ۋى رامانا ۋى دىتە (كۇما جوامىزان).
 - رىكان، ۋ دو پارچە پەيخان پىك دەيتن و رامانا
 (الطريق الجديد_ رىكانا نوئ) دەت.
 - رىكان، ۋ دو پارچە پەيخان پىك دەيتن و ب رامانا
 رىكانا كانىيا (رى+كانى/ طريق الينبوع) دەيت، و
 ھەرۋەسا ب رامانا (رووبار و كانى) ۋى دەت.
 عەشپىرەتا (رىكان) رىكخستەكا رىك و
 پىكا ھەي، داپەشكرىبە سەر چەند بەلىكەيان،
 ھەر بەلىكەبەك چەندىن گوندان بخۇفەدگىت
 دا رىقەبىرنا كاروبارن گوندان ۋىلىي جفاكى و
 سەرۋەرتن ۋىناي ب ساناهى بىخت.
 ھەزى پە بىژىن كو دەقەرا (رىكان) ل سەرۋەمى
 ئوسمانىيان ناحىەكا سەرۋەخۇ بوۋىبە، ئەف چەندە
 ۋى دسالنامەين ئوسمانىيا دا يا ديارە، بو نمونە
 ئەفە ھندەك زانبارنە سەبارەت ناحيا رىكان و
 دياركرنا رىقەبەرتن ناحىي:

- دووفا سالناما ئوسمانىيا سالا (۱۸۹۲ز) ئى ناقتىن
 رىقەبەرتن ناحيا (رىكان) (تاھر بەگ) بوو.
 - سالا ۱۸۹۴ئى ۋى رىقەبەرتن ناحىي ھەر (تاھر بەگ)
 بوو.
 - سالا ۱۹۰۵ئى مەئمورى دەقەرا رىكان (عەبدوللەتيف
 ئاغا زادە تاھر ئاغا) بوو.
 - سالا ۱۹۰۷ئى تەتەر ئاغا (تەتو ئاغا) رىكانى ب
 ۋەكالتە رىقەبەرتن ناحىي بوو، رىقەبەرتن قەخرى
 ىن ناحيا رىكان بوو ل سەرۋەمى ئوسمانى^{۱۵۲}.
 - سالا ۱۹۱۲ئى رىقەبەرتن ناحىي (حاجى عەبدولباقى
 ئەفەندى) بوو^{۱۵۳}.

رووبارن سەرەكەين دەقەرا رىكان:

- رووبارن شەدىنان (رووبى شىن):

ۋ سنوورئى باكوررى كوردستانى دەيتن، ل گوندىن
 (چەمتى - دۇسكى ژوررى) دەيتە دناف ئاھا باشووردا.

- پووبارى ئاڧا مارك:

ژ باكوورئ كوردستانئ ل (شلكو - ئەرش) دەيتن و دەمن دەيتە گەلىئ مازىئىن (گوندى مازىئىن - رىكان) ھەتا دووكەرا مازىئىن دىئزئى (پووبارى مازىئىن)، دەمن ژ وئزى دەيتن ھەتا گوندى (سىتە) دىئزئى پووبارى (ئاڧا مارك) و د رژتە سەر پووبارى پووبى شىن، ئاڧا مارك ژ سى تا پىنگدەيت، يئ ئىكى ژ يىن چىيائ ماركى ل گوندى (ئەرىش) ل باكوورئ كوردستانئ دزىت، يى دووى ل گوندى (مركانش) ل باكوورئ كوردستانئ دزىت، يى سىيئ ل گوندى بالەسىنا ل دەڧەرا رىكان دزىت، ھەرسى پووبار ل گوندى بانسرا دگەھنە ئىك ھەتا دگەھىتە دوڪەرا مازىئىن پووبارەكى دى ل دەڧەرا رىكان د رژتە سەر و مەزىنتر ئى دەيت و ل گوندى (سىتە) دى دزىتە سەر پووبارى پووبى شىن، دىئزئى ئاڧا مارك كو سەرۇكانىيا پووبارى ژىن چىيائ (مارك) دەيت كو ئاڧى وى ژ چىيائ (مارك)ە، ل ھىدائى گوندىن (ئەرىش) وشىڧەرەزا و ھرگاش و جارمەندا.

- پووبارى ھەسەكا (ھەسناڧەكى):

ئەڧە ل رەخى گوندى (كارە - نىروە) دەيتن و بەرەڧ گوندىن (كوكمەر و بىسەپىن ...) ھەتا دگەھىتە سەر ئاڧا مارك دىئزئى (پووبارى ھەسناڧەكى).

- پووبارى كونىشكا:

ئەڧ پووبارە ژ ئالىئ گوندى (نىروەكا سىتو/ نىروەك - دۆسكى ژوورىيان) دگەلىئ كونىشكا دا دەيتە خارئ ل گوندى (كونىشكا- رىكان) ھەتا دگەھىتە دووكەرا مازىئىن دىئزئى (پووبارى كونىشكا).

- بەلىكەيتن ەشېرەتا رىكان:

بەلىكە رەنگە رىكخستەكە بۇ ب رىشمەرتا كاروبارىن ەشېرەتا رىكانىيان، ھەر چەند گوندىك د بەلىكە كىدا ھاتىنەر رىكخستن، ب رەنگى ژىرى:
۱- بەلىكا خالكا (سەرى بەلىكى بە)، (۷) گوندىن،

(خالكا، مامىسا، بەنستان، مروانس، دىركى، دەيك رۇزھەلات، رزى).

۲- كىرىادىئى (سەرى بەلىكى)، (۵) گوندىن،

(كىرىادىئى، مىزى، ھىتىش، بىارى، رەبا).

كو دىئزئە قان ھەردو بەلىكا بەلىكا مشارى.

۳- بەرسىك (دېم)، (۵) گوندىن،

(باوان (سەرى بەلىكى)، وەرەخەل، ھىراش

(ھىراشك)، سورىان، سىدا).

كو ئەڧ ھەراسى) بەلىكەيە ب (رىكانا دېم)

دەيتنە ھژمارتن.

۴- پىشتا چىيائ، دىسا دىئزئى بەلىكا (حولىكا)

ژە رەھبەرونا ژۇرىا دارىن فىقىئىن حولىكان، (۱۴) گوندىن،

(پىپەرەخا (سەرى بەلىكى)، سىتە، شاجا،

ساركى، دەيك رۇژئاڧا، كوڪەرى، بىزەلى، كاڧلكا،

بىياكرى، باغەلا، بىستەپىن، چەمن جوو (چەمچى)،

ھادىسفا، رىشبراخە/ رىنجبراخە).

۵- ئاڧى (بەلىكا پووبارى)، (۱۰) گوندىن،

(ھىل (سەرى بەلىكى)، مازى، ھورە، بانسرا،

ئاوكا، بالەسىنا، زىوكى، ئەرىش، ھوص، رىشمە).

۶- شىڧەرەزا (سەرى بەلىكى)، (۸) گوندىن،

(شىڧەرەزا، جارمەندا، خارى، قەسركى، مەيدانى،

مركانش، بىرچىل، جىلى).

۷- شاپا بىندە (سەرى بەلىكى)، (۵) گوندىن،

(بىندە، ھىش، پىرئاقەدەلا، گەڧزەنە، مىرگاڧا).

۸- بەلىكا مەرز (۸) گوندىن،

(سەرى بەلىكى)، ئىسئىپ، شامكى،

رەزگە، ھول (ھولجان)، شاپەكەما، دەلكى،

پىرەسنا).

گەلەك كاڧلە گوندىن دى ھەبووینە د خرابە و

وئران وەك: (فەڧىان، كونىشكا، بەرىشكەڧتتا، بېئىن،

باقى، بەرىڧى، مەزە، بىشئىرى، كانىئىن، پىرئومەرا،

ئانى، ئاشىش، مازى ژىرى، بىكروپ، گوندىكى، بىشئى،

بىسەلمى، خانى خەزالى، بەنستانكى، كولا، باغەلا،

ئاوكا خراب، باژئىرى، بىلىل، رەبا، قەلەندەرا، خالكا

خراب، مامكا، گەراڧ، نەھشك).

گوندىن عەشیرەتا رىكان

گوندى چەمى جوو^(۵۴)

ژ گوندىن (رىكان) بىن بەلىكا (پشتا چىاي) بە.
 گوند بىن تىزى ئاقە، نەخاسمە پووبارى (ئاڧا مارك)
 كو ب پووبارى (چەمى جوو) ژى دەھتە ئاقىرن، ژ
 حەفت جووبىن ئاقىن پىكدهىتن، لەوما ھاتىبە
 ئاقىرن ب (چەمى جوو) ئانكو (چەمى جووبىن
 ئاقىن)، ئەو پووبارى ژ دووگەرا مازىنى ھەتا دگەھىتە
 گوندى (سىتە) ب پووبارى (ئاڧامارك - چەمى جوو)
 دەھتە نىاسىن^(۵۵).

جوگرافىيا گوندى:

باكوورى، گوندى (مازى) بىن بە.
 باشوورى، گوندى (سىدان) ە.
 رۇژھەلاتى، گوندى (باوان) ە.
 رۇژئاڧايى، گوندى (بىپەرخا) بە.

پىكھاتا گوندى:

گوندى ژ ئىك بابكالەكى پىكدهىتن كو ئاقىن وى
 (ئىبراھىم) بوو، وى دو كور ب ئاقىن (شىخسن)
 كو دىئىن (شىرو)، و بىن دووى (پەشىد) ھەبوون^(۵۶).
 پىكھاتەيا گوندى ژ ئالىن ئابىنى قە ھەمى
 مۇسلمانن، د سەردەمىن كەڧن دا ئابىن دىتر ژى لى
 ھەبوونە، نەخاسمە ئابىن جوھىيان كو (۳) مالىن
 وان ل گوندى دئاكنجى بىوون^(۵۷).

ئوچاخىن گوندى:

گوندى ژ ھەشت ئوچاخان، مامكا، ئامىدىكا،
 گرى جب، چەمى جوو، چەمى سالى، چەم فەلەبى،
 ھەرداڧا، چەم بەرۇژى پىكدهىت.

ژكانىن گوندى:

كانىيا ساركى، كانىيا شقانكى، كانىيا ئاشى.

گوندى چەمى جوو

شكەفتىن گوندى:

- شكەفتا كونا ئاشى،

مەزىنەتتىن شكەفتا گوندى بە، دكەفتە رۇژئاقايا گوندى، ژبەركو ئاقا دناقا وئ دا ھەى لەوما دبىژنى شكەفتا (كونا ئاشى)، ھەرۈەسا دبىژنى شكەفتا (كونا پىركى)، شكەفتەكا گەلەكا سەپرە، ژ مەمەران پىكەھىت، ھەر مەمەرەك ب درىژاھىيا (۲۰) مەتراپە، سى ژوورنى (۶) مەترى بخۇقەدگىرت. چەند شكەفتىن دىتر ل گوندى بىن ھەين ۋەك، شكەفتا جانگا، شكەفتا گارانى، شكەفتا كىلۋىيى، شكەفتا قاقزا، شكەفتا دمدى، شكەفتا ساركى، شكەفتا كوپركى، شكەفتا خەياتا، چونكى كارى جلك درۋىنى تىقە دەتەكرن.^(۱۵۸)

ژ جھ وشوینوارىن گوندى:

گەلەك شوینوار و جھىن مېژوویى لى ھەنە، ۋەك:

- ئامىدىكا خراب، جھەكى گەلەك كەفنه، ۋەكى باژرەكى ئاقا بوو، گەلەك جۇرنى پىندىقاتىيان لى ھەبوونە، ل كاقلى وئ گەلەك جارا جەرک و ئامىر و ئامان و بكارئىنانىن ۋى سەردەمى لى ھاتىنە دىتن.

- پرا ئامىدىكا خراب، ل رۇژئاقا گوندى، كو ب كىچ و كىسلى ھاتبوو چىكرن، و گەلەك ژ مېژە خراب بوویە، شوینوارىن وئ بىن ماىبن .

- كەلا چەمى جوو (كەلا چىايى).

- ئاشى گوندى،

گۇرستانىن گوندى:

ل گوندى سى گۇرستان، گۇرستانا مشايخىن بالىل، گۇرستانا پىر جب (پىر رەجەب)، گۇرستانا سەبى ھەنە^(۱۵۹).

بازرگانى يا گوندى:

چەمى جوو ژ گرنگىرتىن گوندىن دەقەرئ بوویە بۇ بازار و بازرگانىن، ل گەلەك دەقەران ۋەك (ئەرتووش، پىنانش، ئامىدىن، دھۆك، ئاكرى، مووسل...)، بۇ

شكەفتا (كونا ئاشى)

ئانكو ژ - ۱۹۵۰ ۱۹۸۸ ئى گوندىن بىر بەرداي بوويە^(۱۱)، و
ھىژ نەھاتىبە ئافاكرن.

شوينوارىن گوندى:

ئەف گوندە ب شىكەفتىن كونىشكا ھاتىبە
نىاسىن و ب دو دەرگەھىن مەزىن ھاتىبە كۆلان، ئىك
ژوان ب شىنۆھىن چوارگوشەيە و يى دىتر ژى سىنوونى
يە، سى پەنجەرەن بچويك ب شىنۆھىن چوارگوشەيە
بۇ رۇناھىن ھاتىبە فەكرن، (جەبارعومەر) ژ دايك
بوين (۱۹۴۸ز) خەلكى گوندى يە دىژىت، ژ باب و
باپىران ھاتىبەفەگىران كو بەرى سەدان سالان د
كەفرى را ئەف شىكەفتەھاتىبە كۆلان، ل وى دەمى
دا شەر دىمشە بوون، و دىت وان بۇ خۇ فەشارتىن
ئەف شىكەفتە كۆلان، شىكەفت ژى ژ دو ژووران
ھاتىبە كۆلان، ئىك ژوان يامەزىنە و جەھىن بوونشتىن
ب كەفرى وەكى تەختانە تىدا ھاتىبە چىكرن،
نيزىكى (۱۰۰) كەسان تىدا دەپنە فەجەواندىن، ژ
سى پەنجەرەن پىكھاتىبە، يادىتر بچووكتەرە و يا بىن
پەنجەرە و دو دەرگەھ دچىن، ئىك ژناف ژوورا مەزىن
را دچىتى يا دىتر ژى ژ ئالىن دەر فە دچىتى، تىن ئىك
رىك دچىتى ئەو ژى ژ ئالىن سىنگى فە و د بەردا ژى
بووبارە و چەند دارچنارەك د بەررا شىن بوينە دىنكا
وان دار چنارا را مروف دىشەت بچىتە تىدا و زۇرا ئاسىنى
يە، ھەر د قى گوندى دا ئاشەكى مەزىن لى ھەبوويە
تىن شوينوارىن وى ماينە كو ل سالىن بىستاندا ژ
چەرخى بىستىن خەلكى دەفەرا رىكائىيا و دۇسكى
ژوورىيان بۇ ھىراندا دەخل و دانى خو قەستا قى ئاشى
دىر.

شكەفتىن گوندى:

شىكەفتا ھەر فەتە، شىكەفتا كافر^(۱۲).

گوندى باوان:

ژ گوندىن بەلىكا (بەرسىك- دىمە)، و ب گوندى
سەرى بەلىكى دەپنە ھىمارتن^(۱۳).

بازرگانىن جۇراوجۇر وەكو، جل و بەرگ و خوارىن و
فەخوارىن وپەز و مەرۇمالاتى وچەكى ... قەستدكرىن،
و ھەتا دەمى ئەنفالان ژى بازار لى ھەبوو.

چەم جى ژ وان گوندان بوويە يىن د سەردەمى
شۇرشا گولانى دا ل سالىن ھەشتىيان ھاتىبەفە
ئافاكرن و ۲۲ خىزان لى ئاكنجى بوون، بەلى د
ئاقبەرا ۲۵- / ۱۹۸۸/۹/۱۵ ئى گوند كەتتە بەر ھەوا
ئەنفالان بەھدىنان سەر ژ نوو گوند ھاتەفە سوتىن و
خراپكرن و خەلكى گوندى مەشەخت بوونە كەمپىن
پەنابەران ل باكوورى كوردستانى^(۱۴).

پشتى سەرھەلدانى خەلكى گوندى ل
كۆمەلگەھا سىرىن و شىلادزى و دىرالوكى
ئاكنجىبووينە، ھەتا نھا ژى خەلكى گوندى و يىن
دەفەرى و ل گەلەك جەھان قەستا گوندى دكەن، و
دەرامەت و چاندنا كەسكاتى و زەرزەواتى لى دەپنە
كرن^(۱۵).

گوندى كونىشكا:

جوگرافىيا گوندى:

گوندى كونىشكا دكەفەتە ئافەراستا ەشیرەتا
رىكائىيا د ئافا گەلىبەكى دا و ھەردو لايتىن رۇژھەلات
و رۇژئاقا چىانە، ژ دو ئوبجاخا پىكھاتىبە، بووبارەكى
بچويك دئاقدا دەريازدېتىن، گوندەكى ئاقى يە، ژيارا
خەلكى وى ل سەر چاندنى و خودانكرنا بەزى بوو.

دىرۇكا گوندى كونىشكا:

كونىشكا گوندەكى كەفنازە، سالا (۱۹۵۰ز)
ئى پىشتى كو ئىشەكا كوزەك و مەترسىدار گوند
فەگرتى، گوندى تووشى مرنەكا مەزىن بووينە، مروفىن
مايى ژى بووينە دو پىشك پىشكەكا وان چوینە باكوورى
كوردستانى و پىشكا دن بەرەف گوندى شاجا چووينە
كو ب تىن مالەك بوويە ب ئاقى (مالا عومەر) تا كو
سالا (۱۹۸۸ز)، پىشتى ئەنفاللا بەرەف تركيا چووينە
و نھا ل كۆمەلگەھا سىرىن ئاكنجى نە، تىن ئىك
مال ژى مايە و مالا دى ل مووسل ئاكنجى بووينە.

جوگرافىيا گوندى:

دكەڧىتە رۇژھەلاتىن پووبارى (پووبى شىن)، دناقبەرا گوندى (گەراڧىن) و گوندى (كولان) و دناقبەرا گوندىن (وهرەخەل) و (سورىان).

باكوورى، گوندى (كولان)ە، و ل باكوورى رۇژھەلاتى گوندى (وهرەخەل)ە.

باشوورى، ل باشوورى رۇژئاقا گوندى (گەراڧىن)ە.

رۇژھەلاتى، ل باكوورى رۇژھەلاتى گوندى (سورىان)ە.

رۇژئاقايى، گوندى (چەمىن جوو)ە.

شكەفتىن گوندى:

ب ناقىن جانگا، مھىم، ھەمە شانكى، رھوئ، مەرزى، ئاسىيە، باسانى، تىن تاتەبانى، شىڧا جى كوشتى، بادىن و خاسىن ھاتىنەناقكىن.

ژ شوينوارىن گوندى:

پرا ماصەكا، يان د بىژنى (پرا باوان) چونكى يا ل بن گوندى (باوان)دا، پرەكا كەڧنە و ژ مىژە يا ھەپتى و ژ ناقچووبى^(۱۵).

ھىلانا گوندى:

ئەڧ گوندە ژى ل سالا (۱۹۷۸ز)ئ ھاتىيە ويرانكىن و ل كۆمەلگەھىن (شىلادزى و سىرىن) ھاتىنە ئاكنجىكىن.

پىكھاتا گوندى:

بنەمالا مەمىن، بنەمالا تەتى، بنەمالا ئەمىخان، بنەمالا لاڧىن، بنەمالا ھەمىن، بنەمالا ئالەدىن.

گوندى سورىان:

سورىان ژ گوندىن بەلىكا بەرسىك (دېم)ىن رىكانە.

كانىين گوندى:

كانىيا گوندى باوان، كانىيا سەر لاتىن، كانىيا بىشنى پىرە مەند، كانىيا كىڧتىن.

شكەفتىن كونىشكا^(۱۱)

جوگرافىيا گوندى:

سورىان: ژ گوندىن دېمە، دناڧ چىاي رايە و بەر بەرۈزە، دكەڧىتە بەر سىكىن خالكا د ناڧبەرا گوندىن ھرىاشك و باوان و ۋەرەخەل، دووراتىيا دناڧبەرا گوندى سورىان و گوندى ھرىاشك (۴كم)ە و دناڧبەرا سورىان و گوندى ۋەرەخەل (۲،۵كم)ە.

باكوورى، گوندى (رزى)يە.

باشوورى، ل باشوورى رۇڭناڧا گوندى (باوان)ە.

رۇڭھەلاتى، ل باكوورى رۇڭھەلاتى گوندى (ھرىاشك)ە.

رۇڭناڧايى، باكوورى رۇڭناڧا گوندى (ۋەرەخەل)ە.

باشوورى رۇڭناڧا گوندى (باوان)ە.

رامانا ناڧى گوندى:

دەيتە ڧەگىران شىڧەكا ناڧى ل بنى گوندى ھەبوويە، دەمى ھروبا (بايىن دژوار و ب ھىز) د ھاتن سىرىن ژى دەت لەوا دگۈتى سىريا باي ھەتا كو

گوھرىن كەڧتىنە پەيڧىن و بۇ سڧكى يا ناڧى بوويە سورىان .

پىنگھاتا گوندى:

بنەمالا بژىكى، بنەمالا ھەمزا، بنەمالا قوتاس، سالا ۱۹۸۸ى ژ (۵۷) خىزانان پىنگدھات^(۱۷).

رەوش و كاودانىن نابوورىيا گوندى:

خەلكى گوندى ب ھىڧيا چاندنا دەخل و دانى بوون و چاندنا وان ھەمى دىمى بوو، ژ بلى ب خۇدانكرنا تەرش و كەۋالى (پەز و بزن و پەلەۋەر و دەۋاران) بوون، دىسان كو گوند نىزىكى رۋوبارى (پوويىن شىن) بوو، خەلكى گوندى كەلەكەك و داڧەرستەك چىكرىوو و خەلك دەرياز دكر و داھاتىبەكى رۇژانە ژى دەت.

شوينوارىن گوندى:

گوندى سورىان ژى چەندىن شوينوارىن كەڧن

شوينوارىن پرا كركاكى

ۋەك: گوندى دەلان، كاقلىن كومەي، كاقلىن ئاشى، شىكەفتا كونا رەبەن.

- پرا كراككى:

پرا (كرراككى) ئىك ژوان شىونىوارانە كوخرمەتەكا بەرچاڧا خەلكىن دەڧەرىن (رىكان) و (بارزان) كرى، ئاقىن پرى ب ئاقىن بالندەكى (كرراككى) ھاتىبە ئاقىن، دەنتە ڧەگىزان ل سەردەمىن كەڧن دا جوھىيا ل ۋى جھى كار دكر ژ نىشكەكى ڧە دەنگى (كرراككى) ھات، دەنگى ۋى بىن ب ترس و ب سەھەم بوو جوھى زۇر ترسىيان، ژ ترسادا خو ژ ڧى رەخى پووبارى ھافىتە رەخى دى كو ل ۋى جھى پووبارى (بەرتەنگ) بوو، ھەردو لا كەڧرىوو، ژەر ڧى چەندى ب پرا (كرراككى) ب ئاف كرى.

- ئافاكرنا پرى:

بۇ جارا ئىكى ل سالا (۱۹۶۳ز) ب بىرا مەلا مستەڧاين بارزانى دەست ب چىكرنا پرى ل دووڧ ئەندازەيەكا باش ھاتەكرن، ژ (شەش) كوچكا پىكھاتىبە، دو د ئاقا پووبارىدا و (چوار) ژى ل ھەردو لايىن پووبارى ل سەر كەڧران ھاتىنە دانان، دناقىبەرا ھەركوچەكى ژى (پىنچ) بەنگە بوون، ھەربەنگەكى (حەفت گارىتە دھافىتنى كو درىژاھىيا (نەھ) ڧائىمان بوون، سەرى ھەر كوچكەكى ژى نىزىكى (شەش) مەتران بوو، دو ھۇستايىن دەڧەرا بارزان ب ئاقىن (مەلەتەحمەد نەركۇشى وبراى ۋى صالح نەركۇشى) ئىنان، زىدەبارى بەرھۇستايان و ھژمارەكا زۇرا كرىكاران ژ ھەردو دەڧەرىن مزوورى ژوورى و رىكان و بەرىن پرى ژى ژ لايىن (لاچى ھرىاشى و چومار سورىانى) ڧە دھاتنە شىكاندىن كو ھەردو ھۇستايىن بەر بىرىن بوون^(۱۸)

ئەڧ پە ب كەرەستەيىن بەرىن بازى و كىسلىن ھاتە دروستكرن وگارىتىن پرى ژى ژ گوندىن (سېدا و باڧى و خالكا و بەنستان و دىركى و مروانس و نىروا سىتوى و پەزگە و ھىل و ھورە) دىنان و ب ۋەرىسان ئەڧ گارىتە ب ئاقىن ھەلدېرن ھەنا كو (پرا

ھاتىبە دروستكرن، پىشتى دو سالان ئاقا پووبارى زىدە بۇش بوو (پرا) ب ئىكجارى ھەڧغاند، سالا (۱۹۶۶ز) ئى چوونە د دووڧ ھۇستايىن گوندى (چەم سەيدىيا - بەروارى بالا) و دو ھۇستايىن بىراىن ئىك ب ئاقىن (سەيد عەبدولرەحمان و سەيد ئەحمەد) ئىنان و بۇ جارا دووئ ئەڧ پە ھاتە دروستكرن، ژنوى بىنى ھەردو كەڧران كۇلا و كۇڧكىت خو ب رەملى و چىمەنتوى لى دانان و دروستكر كو ل ۋى دەمى دا چىمەنتو ب ترومبىلا دىنا گوندى (سېلكى) ژ ۋىرى ب دەواران ئىنا سەرپرى، لى ژىەر كو ۋى جارى ژى پىر بىلندەھىيا ئاقىن نەچىكرىوو ھەرد ۋى سالى دا ئاقىن دارىن پرى بىر و بۇ جارا سىيىن جازەكا دى ھۇستايىن (نەركۇشىيا) ل سەر كار كەڧە و كوچكىن ۋى بىلندىر لى كرىن ۋەھاتە دروستكرن، د سەردەمىن شۇڧىشا ئەپلوولېندا چەند جاران ڧرۇكىن عىراقى بزاڧىن خرابكرنا پرى كرىن، ب تايبەت د ناقبەرا ئادارا - ۱۹۷۴ ئادارا ۱۹۷۵، لى ژىەر جھى سەخت و ئاسى بى پرى نەشيان زىانەكا ۋەسان بگەھىننى.

- خرابكرنا پرى:

سالا (۱۹۷۷ز) دەما لەشكەرى عىراقى ھاتىبە دەڧەرى ئەڧ پە بۇ ئىكەم نارمانجا وان و ب تىزايىن سۇت، ب تىن كوچىن ۋى بىن ماين و بەرچاڧىن^(۱۹)، گوند ژى ھەرد ڧى سالى دا ھاتىبە كاقلىكرن و خەلكى ۋى ل كۇمەلگەھان ھاتىنەناكنجىكرن.

-كەلەكا سۇرىا:

(كەلەك) دا ھندەك داران ملين وان دەنە ئىك و باش پەيتكەن و گرىندەن و بۇ دەربازىوونا ل ئاقىن دھاتە بكارىنان، پاشى بووبە داڧەرىستا سۇرىان و نەھا ب پرا (بادىن) ھاتىبە ئاقىن.

گوندى پىتەپى:

ئىك ژ گوندىن دەڧەرا(رىكان) ھو ژ بەلىكا (پىشتا چىيا) يە، ئاقىن گوندى ژ سىرۇشتى گوندى ھاتىبە ۋەرگرتن، د بىياتدا ژ (ب سەر پى) ھاتىبە ۋەرگرتن، رىكا ھەمى

كانىيا زنوهكى، كانىيا بىرى^(۷۰).

شكەفتىن گوندى:

شكەفتا بەدرى، شكەفتا فاتكى، شكەفتا بىسەپى، شكەفتا سەر سۆيلى، شكەفتا گابەرى، شكەفتا سىنى، شكەفتا شېشە كوبرى، شكەفتا كلۆخكى، شكەفتا پىن كافر^(۷۱).

ساللا (۱۹۷۸زى) گوند ژ لايىن عىراقى فە ھاتىبە كافلىكى، وخەلكى گوندى ل (شىنلادزى) ھاتىنە ئاكنجىكىر.

بىسەپى ژ وان گوندان بوويە يىن د سەردەمى شۇرشا گولانى دا ل سالىن ھەشتىيان ھاتىبەفە ئاڧاكىر و ۳۷ خىزان لى ئاكنجى بىوون، د ئاڧەرا ۲۵- / ۱۹۸۸/۹/۱۵ ئى گوند كەتتە بەر ھەوا ئەنڧالىن بەھدىنان سەر ژنوو گوند ھاتەفە سۆتن و خرابكىر و خەلكى گوندى مشەخت بوونە كەمپىن پەنابەران ل باكوورى كوردستانى^(۷۲).

گوندىن بەلىكا (پشتا چىاي) دقى گوندى را دبۇرن، ئانكو يا سەر رىكى يە و جەن بوورينا وان گوندىن پشتا چىايە، بو سڧكرن ئاڧى وى بوويە (بىسەپى).

جوگرافىيا گوندى:

باكوورى، باكوورى رۇژھەلات گوندى (ھادىسفا) يە، باشوورى چىايىن كورەژار و ناحيا (شىنلادزى) يە، رۇژھەلاتى، باكوورى رۇژھەلاتى گوندى (دھىكا ژنرى) و گوندى (ساركى) و گوندى (كوكەرى) يە، ۋژئافىي، ل باكوورى رۇژئاقا گوندى (كافلىكا) يە.

پىكھانا گوندى:

ژ دو بنەمالان، بنەمالا ھەسەن و بنەمالا سەيدى پىكھەنت.

كانىين گوندى:

كانىيا بىسەپى، كانىيا كەندىلى، كانىيا سەبرىكى.

دىمەنەك ل گوندى بىسەپى، دەفەرا رىكان

گوندى بىزەلى

ژ گوندىن دەقەرا (رىكان) بەلىكا (پشتا چىاي) يە، دووراتىيا دناقبەرا بىزەلى و گوندى بىباكرى (۵كم)ە، د ناقبەرا بىزەلى و گوندى (ئەرتش)دا (۱۰كم)ە^(۷۳)، گوندىكى ناقدارىبوويه ب ھەبوونا خواندنگەھا ئايىنى (تەكىا بىزەلى)^(۷۴)، ژ گەلەك گوند و دەقەران قەستا بىزەلى ب مەرھما زانين و شەھرەزابوونا د كارۇبارين ئايىنى دا دكرن.

جوگرافىيا گوندى:

باكوورى، گوندى (ئەرتش)ە ب دووراتىيا (۱۰كم).
باشوورى، گوندى (كافلکا) يە.
رۇژھەلاتى، ل باشوورى رۇژھەلاتى گوندى (باغەلا) و (كوكەرى) يە.
رۇژئاقايى، گوندى (سىنيا: گوندىكى نىروھى) يايە.

پىكھاتا گوندى:

ژ بنەمالين: زادى (زادە)، مصطفى، سەئىدا، حسين، عەباس، شىف چەلانى، ژوورى و كەلەش پىكھاتىيە.

كانىين گوندى:

كانىيا بىزەلى، كانىيا باغەلا.
ئەف گوندى ژى سالا (۱۹۷۸ز) ئى ھاتىيە وكافلكرن و خەلكى وى ل (شىلادزى، سىرىن، باگىرا) ھاتىنەئاكنجىكرن.

بىزەلى ژ وان گوندى بويە يىن د سەردەمى شۇرپشا گولانى دا ل سالىن ھەشتىيان ھاتىيەقە ئاقلكرن و ۳۰ خىزان لى ئاكنجى بىوون، د ناقبەرا ۲۵- / ۱۹۸۸/۹/۱۵ ئى گوند كەتتە بەر ھەوا ئەنفالين بەھدىنان سەر ژنوو گوند ھاتەقە سۆتن و خرابكرن و خەلكى گوندى مشەخت بوونە كەمپىن پەنابەران ل باكوورى كوردستانى^(۷۵).

گوندى بىزەلى

گوندى پىرئافدەلا:

ئىك ز گوندىن عەشیرەتا (رىكان) ە ژ بەلىكا (شبابا بىندە) ە.

جوگرافىيا گوندى:

باكوورى، سنوورى گوندىن تركىيا ە.

باشوورى، گوندى (هيش) ە.

رۇزھەلاتى، گوندى (نىروەك- دۇسكى ژوورى) ە.

رۇژئاقايى، گوندى (مەيدانى) ە، و ل باشوورى رۇژئاقا گوندى (ستىپى) ە.

رامانا ناقى گوندى :

د كەقن دا دەنتەقەگىران كەسەكى دىندار و زاناپەكى ئايىنى ب ناقى شىخ (پىر ئافدەل) ژ گوندى (بىگىشكى) ل دەقەرا (ئەرتوش- باكوورى كوردستانى) ھاتىبە و ل جھى گوندى (پىر ئافدەلا)

ئاكنجى بوويە و ب ناقى وى ھاتىبە ناكىرن^(۱۷۱). بۇ دوپاتىيا قى بۇچوونى ئىك ژ كەسىن گوندى (ئىستىپ) ب ناقى (سادە ئادەم رىكانى) كو ئەف گوندى نىزىكى گوندى (پىرئافدەلا) ە دبىژىت: ل چەرخى شازدى ل سالا (۱۵۷۴ز) ئى ملك صلیوی كەسەك ل دەقەرا باكوورى كوردستانى ب ناقى (پىر عەقەل) ئىنا بوو گوندى ئىستىپ بۇ كاروبارتىن سەرزىكرنا پەزى، پاشى ئەف جھى نھا ین گوندى (پىرئافدەلا) دا پىر عەقەلى، لەوما ئەف جھە ب ناقى وى ھاتە ناكىرن و ھەتا نھا ژى ب قى ناقى ین دىار و بەرنىاسە. (بىنرە گوندى ئىستىپ).

بىنە مالىن گوندى:

مالا سەلىم، مالا حسىن، مالا ئەحمەد.

كانىين گوندى:

كانىيا بىركى، كانىيا رەزى (رەزا)، كانىيا چەفرە

گوندى پىرئافدەلا

گوندىن (گوندىك) و (پېرئومەرا) گوندای جوگرافىيا بەلىكا سىنجىن نە، بەلى گوندىن كەشەن و خرابەنە و بووینە كافلە گوند.

جوگرافىيا گوندى :

باكوورى، رووبارى (كونىشكا) و گوندىن (هېش) و (سنىپ) و (پېرئافدەلا) بە.
باشوورى، گوندىن (مازى ژىرى) بە.
رۇژمەلاتى، گوندىن (شامكى) و (هۆل - هولیان) و (مېرىفا) و (دەعلكى) و (پەزگە) بە.
رۇژئافىي، رووبارى مازىنى و گوندىن (مازىنى) و (هیل) و (ئاوكى) و (بانسرا) بە.

پىنكھاتا گوندى:

ژ بنەمالىن زەینەل، بالیل، گوران، سلیمان، حەسەن و حەمى پىنكەھىت.

كانىيىن گوندى:

كانىيا گرافى، كانىيا رەزا، كانىيا سىنىقى (سىنىقى)، كانىيا كانىتوكى، كانىيا مزگەفتى (گوندىكى)، كانىيا كۆلى.

شكەفتىن گوندى:

شكەفتا پىشتا چەما، شكەفتا باسكىن صەى، شكەفتا گوندىكى، شكەفتا بەركۆنا كادىنكى، شكەفتا چالى، شكەفتا سىنا^(۱۸۰).

جەيىن ئاقدار ل گوندى:

ژ جەيىن ئاقدار ل گوندى، نزارى سىنجى، دەرىن سىنجى، چىيىن كاكوش، پىشت تالىن، و كانىيا سىنىقى و رىلى زۇمىن خۇش و هوپىن.

جەھ و ئويناورىن گوندى:

كافلى دېرى، بازىرگەھ، كەلەكا خىزىنى، مزگەفتا سىنجى، دو گۆرستان بىن لى ھەيىن.

بىيا (بىھا، ناغىن جوړەكن دارى بە)، كانىيا بركى، كانىيا سەرۇكانى.

چىيا:

چىيىن كىزى.

ھىلانا گوندى:

ئەف گوندى ل سالا (۱۹۷۸زى) ھاتىبە فالاكىن و خەلكى وى ل كۆمەنگەھىن وەكى (شىلادزى، قەدشى^(۱۷۷)) ئاكنجىكرىنە.

گوندى خوارى (خارى):

ژ گوندىن دەقەرا (رىكان) بەلىكا (شىقە رەزا) بە.

جوگرافىيا گوندى :

باكوورى، گوندى (قەسرکا) بە.
باشوورى، گوندى (بانسرا) بە.
رۇژمەلاتى، گوندى (بىدە) بە.
رۇژئافىي، گوندى (چارمەندا) بە.
دووراتى دناقبەرا گوندى خوارى و گوندى (مەيدان) دا (۱كم) ە، و دناقبەرا خوارى و گوندى قەسركى دا ژى (۱كم) ە^(۱۷۸).

بنەمالىن گوندى :

بنەمالا جەلال، بنەمالا خەلىل^(۱۷۹).

كانىيىن گوندى:

كانىيا حلولى (ھوللى) ل باشوورى گوندى، كانىيا بىباركى، سەرۇكانىيا وى ژ گوندى (قەسركى) بە، وئەقە ل رۇژمەلاتا گوندى خوارى بە.
سالا (۱۹۷۸زى) ھاتىبە فالاكىن، خەلكى گوندى ئىناپنە كۆمەنگەھىن وەك (شىلادزى).

گوندى سىنجى:

ژ گوندىن دەقەرا (رىكان) بەلىكا (مەرزا) بە دو

كافلىبووى، خەلكى وئى ھاتىنە جەنن نھا يىن گوندى (سىتە) جھوار بووینە.

جوگرافىيا گوندى:

گوندى (سىتە) د كەفیتە باشوورئ رۇژھەلاتا عەشیرەتا (رىكان)، ل باشوورئ كۆمەلگەھا سىرىن، باكوورئ گوندى دىبىتە گوندى (سىدان) كو ب پووبارى (ئاقمارك) سنوورئ گوندى دگەل گوندى سىدان دىنە ئىك جوداكرن، باكوورئ رۇژئاقا گوندى (رىنجىراخە) يە، رۇژئاقاين گوندى گوندى پىپەرخا و گوندى (دەيك) ە، باشوورئ رۇژئاقا گوندى (پىستەن) يە. رۇژھەلاتا گوندى پووبارى (بووین شىن) سنوورئ گوندى دگەل دەقەرا بارزان ئىك جودادكەت، ھەرەسا گوندى سىتا دكەفیتە نابقەرا ھەردو پووبارىن (بووین شىن) و (مارك) دا، ھەقسنوورئ وئ دگەل گوندى (ھىراشك) چىا و پووبارە و دووراتبىا دناقبەرا وان دا (۱۳كم) ە.

ل سالا (۱۹۷۵ز) ئ خواندنگەھ ل گوندى ھاتىبەقەكرن^(۸۱). ئەف گوندە ژى ل سالا ۱۹۷۸ئ ھاتىبەقالاكرن و خرابكرن و خەلكى وئ ل كۆمەلگەھا شىلادزئ ھاتىنە ئاكنجىكرن.

سنگن ژوان گوندان بووینە يىن دەسەردەمن شۇرپشا گولانى دا ھاتىبەقە ئاقاكرن و ۲۰ خىزان لى ئاكنجى بوون، د نابقەرا ۱۹۸۸/۹/۱۵- /۲۵ ئ گوند كەتیبە بەر ھەوا ئەنقالىن بەھدىنان سەر ژنوو گوند ھاتەقە سۆتن و خرابكرن و خەلكى گوندى مشەخت بوونە كەمپىن پەنابەران ل باكوورئ كوردستانى^(۸۲).

گوندى سىتە:

ژ گوندىن دەقەرا (رىكان) ە، ئىكەم گوندى عەشیرەتا رىكانە ژگەلىن (بالندا) دا دەست پىدكەت، ژ بەلىكا (پشتا چىاي) يە، دەسپىكى خەلكى وئ ل گوندى (نەھشك) بووینە ل سەراقا گوندى سىتە، پىشتى

گوندى سىتە

رامانا ئاقى گوندى:

خەلكن گوندى بۇچوونىن جودا ل مۇر ئاقى گوندى
ھەنە:

- ۱- دووف كوتنا ھندەك ژ خەلكن گوندى راماناوى
(جەھەك سىبەرە)كو پىرىيا رۇزى سىبەر لى
دەتن لەوما د گۇتنى سىتا و ئەف پەيقە يا
ھاتىبە كورنكرن بۇ سىتا. لى ئەفە رامانەكا
لاوازە. چونكى پەيقا سىبەر و سىتا ژنك جىاوازىن.
- ۲- ھندەك دىئىن رامانا وى ژ دانانا (سىتان) ئانكو:
(سېئىن كەوان)ھاتىبە. ئەفە ژى رنكەكا ئىچىرى
بە كو د كەفندا گوندى ئەف جۇرى ئىچىركرنى
ھاتىبە بكارئىنان.

باراپتر ئاقا خو ژ بىرىن ئاقىن داىىندكر. لەوما ژمارەكا
زۇرا بىران لى ھەيە. ھەرىرەكى نافەكى ھەيە
وەكى:

(بىرا ئومەر، بىرا شنىيا، بىرا نىقەكى، بىرا شەعبانى،
بىرا قاد، بىرا ئاقدەل، بىرا جونى، بىرا شىبەكى، بىرا
مىروىن، بىرا گاي، بىرا بن پەرجانى).

كانىيىن گوندى:

كانىيا نەشك، كانىيا دەمن كانىكى، كانىيا
جىايى، كانىيا سەرسىلىن، كانىيا ھىچا، كانىيا چنارى،
كانىيا بىنەبەرا، كانىياسەرىركى، كانىيا بابلكى، كانىيا
كانى ساركى.

چىايىن گوندى:

چىايى مام رەشا، چىايى داسىكى، چىايى
بەزەرى.

شكەفتىن گوندى:

شكەفتا مالا، شكەفتا گارانى، شكەفتا مرى،
شكەفتا مېشەكىركى، شكەفتاچەمن، شكەفتا
رەشى، شكەفتا بازىدگرى، شكەفتا گاي، شكەفتا
بەزەرى، شكەفتا كەركا، شكەفتا زىرو، شكەفتا
باپەرى، شكەفتا رۇزە، شكەفتا كون پىلنگى،
شكەفتادولا، شكەفتا گولە، شكەفتا ئىزدى،
شكەفتا گاغانەي، شكەفتا شىفەكىرى، شكەفتا
مصتوى، شكەفتا بەرى مەمكا.

بەرىن ئاقدار ل گوندى:

بەرى مېوى، بەرى كلوخكى، بەرى كايى، ھەسىيا،
مەمكا، نىرگزا، كەتىكىن كافرى، بەرى سافارى، رونا،
رەش ، كىزا.

توینوارىن گوندى:

۱- پرا مىر (مەممەد بەگى ساتى)،
مىر (مەممەد بەگى ساتى): ژ بىنەمالەكا
بەرنىياس و بەگبوون، ئىك ژ مىرىن ساتيا و خەلكن

پىكھانا گوندى:

گوندى سىتە (سىتا) ژپىنج بىنەمالان پىكەھىت،
ئەو ژى، ئوچاخا جومار، ئوچاخا خدرى، ئوچاخا
عىسى، ئوچاخا شىخكى، ئوچاخا مەندالى.

جۇرىن ئىچىرىن ل گوندى:

- ۱- ب رىكا سىتا: ژدارىن: توین، ھەلھەلۇك، گوپزى ژ
دەھ پارچان پىكەھىت: دو دەپ و دو بالىفە.
- ۲- ب رىكا داقان: ژ چلە و دارىن ھەلھەلۇكى و دەرزى
ژ بۇ خاپاندنى شەما و پىنقا.
- ۳- ب رىكا چەكى.
- ۴- ب رىكا تەلھان.
- ۵- ب رىكا بىقان: ژ درىن ھەلھەلۇكا و بىيا (بىھا)
و ب گىشتى ئوبەران و ل دوماھىيا وەرزى بەرى.
- ۶- ب رىكا نىكان (شوك).
- ۷- ب رىكا تۇران.
- ۸- ب رىكا سىلان: مىروخە
- ۹- دو شاخ: ژ دارى سىپىندارى و ئاسنى پىكەھات.

بىرىن ئاقى:

گوندى سىتا گونەكى دىمە، خەلكن گوندى

دانايىنە پرىئ وەكى حىسىلانە كو ئىك ژوان درىزاهىيا
وى (۸۸سم) ە، و بلنداھىيا وى (۱۰سم) ە^(۸۷).

ھەرفتن و خرابوونا پرىئ:

سالانە ئەف پره ژ ئەنجامى لەھيان دەھتەھەرفتن
و نووژەنكرن، پشتى محەممەد بەگى ساتى پەزى
خو نەدئىنا كانىين (مىران)، ھەرب ئىكجارى نەدھاتە
نويزەنكرن، سەردەمى (تەتەر- تەنو) ئاغايىن رىكانى
و (سىتو) ئاغايىن ئۆرەماری رابوون پرا ماركى ب
ئەندازەبەكا باشتر و موكومتر و بلندتر ل دانكا وى
پرى چىكر، ئانكو ل رۆژھەلاتا پرى^(۸۸).

۲- پرا ئافامارك،

پرا مارك ژ ئالىن رۆژئاقا قە (قەكۆلەر ۱ / ۸ /
۲۰۱۴ز).

ئەف پره دكەقىتە باكوروى گوندى ل سەر زىينى
مارك، تاكە پر بوو بۇ دەريازىوونا خەلكى ژ ئاقى بۇ
ئامىدىين، نھا يا ھەرفتى و تىن كوچكەكا مايى، پرىا ژ

گوندى ساتى، كو ئىك ژ (۵۲) گوندىن دۇسكى
ژوورىيانە، د بەرپەرەن چوویدا ب بەرفرەھى ئامازە ب
ژيان و سەردەمى وى ھاتىبە كرن.

جوگرافىيا پرىئ:

ئەف پره دكەقىتە گەلىن ئافامارك ل سەر
رووبارى (ئافامارك) ل گوندى (سىتە) ل رۆژئاقا پرا
(ئاقا مارك).

مىژوويا چىكرنا پرىئ نە ھاتىبەزانىن، لى وەكى
دىاريووى مىر (محەممەد بەگى ساتى) ئافاكربە و
سال (۱۷۰۱ز) مىر محەممەد مىرى ھەكارى بوو^(۸۹)
لەوما دۇرناپىينىن ل دەسپىنكا سەدسالىا ھەژدى
زابىنى ھاتىبە ئافاكرن.

پىشانىن پرىئ:

درىزاهىيا پرىئ (۳۰م) ە، دناقبەرا ھەردو كوچان دا
(۱۱م) ن، ئەو كوچامايى فرەھىيا وى (۴،۸۰م) ە، درىزاهىيا
وى (۴،۱۰م) ە، بلنداھىيا وى (۲،۱۰م) ە، ئەو بەرىن

پرا مارك ژ ئالىن رۆژھەلاتى قە

كفانەبىيا وئى ژى ئانكو عوقد (۳۰۲۰م). بەرىن وئى ژى بنى مەترەكى دىژن و (۱۳سم) بلنن، گەر بۇ گەرئى ژى بەرىن بچوئىكتر ئى ھاتىنە دانان، كوچكا بەرى ژى ب بلنداھىيا (۹۰۵۰م) و فرەھىيا (۱۵م) ئىك مەتر ژى ھاتىبە دىواركرن. (۴۰۱۰م) فرەھىيا دىوارى نە و (۴م) ژى درىزاھىيا وئى بە.

۳- پرا كوچكا:

پرەكا كەقنارە و ۋەكى شونوارىن دەقەرئى يا ماي، دووڧ گۆتتەن سەردەمى شىخۇمەر ئاغابىن ھەركى ھاتبوو چىكرن، دەقەرئى (رىكان - گوندئى سىتە) و (بارزان- گوندئى بالندا) پىنكفە گرىددان، تىن ئىك كوچك ژى ماپە و ئەو ژى بەرەڧ ھەرفىنە، سەردەمى (ئوسمانى) يا ھاتىبە چىكرن.

ل دووڧ بۇچوونا دانەمەرىن گوندئى سىتە دىژن شىخۇمەر ل سەر كىستى خۇ چىكرىبە، دا بشىن بەزئى خۇ ب سانامى بەرەڧ زۇزانان دەرياز بكمەن و ھىتوئىن كىسلى ھەر ل وئىزى ھاتبوونە چىكرن و جھى وان ھىتوئىن ھىشتا بى ديارە، ب بەرىن بازى و كىسلى ھاتىبە چىكرن، ئقىسەر امحمد عەبدوللا ئامىدى) وئى چەندئى پىشتراست دكەت كو پرەكا كەقنارە و قەدگەرپىتەقە بۇ سەردەمى ئوسمانىيان و بەرى پرا كەلىيا ژى ھاتىبە چىكرن، دىسان دىبىژىت: من گوڧ لى بووئە كو شىخۇمەر يا چىكرى، وئى دەمى گوندئى سىتە نەھاتبوو ئافاكرن ئەگەر دا ب ئاقى وئى ھىتە ئافكرن.

ل دۇر ئافكرنا پرى ۋەسا ھاتىبە گۆتن كو ل سەر كوچا ھاتىبە ئافاكرن لەوما ب وئى چەندئى ھاتىبە ئافكرن. پر ل سەر پىنچ كوچكان ھاتبوو ئافاكرن، سى ژى وان سەر ئەردئى گوندئى سىتە، ئىك ل سەرىبەرەكئى دناڧا پروبارىدا، يا دى ژى ل سەر بەرەكئى مەزىن كو نىن جھى گارىتا ھاتبووچىكرن ژئالىن دى بىن ئاقى كو دەقەرا بارزانە، پرە ژى (پىنچ) بەنگا پىكھاتبوو، ھەر بەنگەبەك ئىزىكى (دەھ) مەتران بووئە، ھەر بەنگەبەك ب گارىتئى مەزىن و ستوپر ھاتبوونە تانكرن (نەانكرن)، پر ب بەرىن بازى

بەرا و كىسلى ھاتىبە چىكرن، فرەھىيا كوچا باكوروى ئىزىكى (۴م) بە، بلنداھىيا پرى (۴.۹۵م)، ستوپرانا كوچا پرى (۱۵م)، و بلنداھىيا كوچا وئى (۳.۲۵م)، و ژ (۱۴) رىزە بەران پىك دەيتن، كوچا باشوورى يا پرى ل سەر كەقەرەكئى مەزىن ھاتىبە چىكرن.

- چىكرا پرى:

دەمى چىكرا قى پرى قەدگەرئىن بۇ داوبىيا سەدسالىيا نوزدئى و دەسپىكا سەدسالىيا بىستى، پىشتى پرا (مەمەدبەگى) ژى ئاقچووى، ل دووڧ گۆتتا دانەمەران بۇ چىكرا پرى دەست ب دانانا بىناغى وئى ھاتەكرن، كوچكا لايى سەرى ھەمى ۋەكى عوقدەكئى مينا پرا دەلال ب بەرا ھاتبوو چىكرن، لايى بنى ژى بەرەكئى زۇرى مەزىن ل رەخى پروبارى بوو ۋەكى دىوارەكئى بچوئىك ل سەر ھاتىبە چىكرن كو بەھىتە راستا كوچكا دى ژلايى ھۆستايەكئى مەسىحىن تيارى قە دىوارى وئى ھاتبوو نژىن، خەلكى دەقەرئى بەشدارى د ئافاكرنا وئى دا كرىوون، ژ كەرەستەپىن پر پىنھاتىبە دروستكرن بەر و كىسل و گارىتە بوون، گارىتئى وئى زگوندئى (سيدا) دئىنان، بۇ كىسلى ژى چەندىن ھىتوئىن سۇتن و ب پىنچ ھەبشان پرە ب داوى ئىنا، پىشتى چەند سالەكان ژىر لەھىيان ھەرفت، جارەكادى ل سالا (۱۹۳۴) ئى ھاتە نوپزەكرن و سى ھۆستا كو ژ ئامىدىن بىناقئىن (خەكىم و ماھر و تاھرا) ئىنابوون دگەل خەلكى دەقەرئى كو ھىتوئىن كىسلى چىكرن و گارىتئى شەش قەبىمە ل سەر دانان و دارىن مازىن ۋەكو دەپەبەندى ھاقئىننى ودروستكرەقە سالا (۱۹۷۲) ئى جارەكادى ھەرفتەقە و ئافاكرنە قە، ل سالا (۱۹۷۷) ئى پىشتى پرا ناسنى ل دانگا وئى ھاتىبە دروستكرن، ئەڧ پر ھاتە پىشت گۈە ئىخستىن.

پىقائىن پرى:

درىزاھىيا وئى (۲۷.۲۰م)، دناڧەرا ھەردو كوچكان (۲۰.۱۰م)، درىزاھىيا كوچكا كفانەمى (۷.۹۰م)، فرەھىيا وئى (۴.۸۰م)، بلنداھىيا وئى (۵م)، و بلنداھىيا

۱۹۴۳)، مېرخان تەمەرخان عادل (ژ داىكىبوون ۱۹۷۳)، مەخمۇد تەمەرخان عادل (ژ داىكىبوون ۱۹۷۰)، بەياز عادل صام (ژ داىكىبوون ۱۹۵۳)، مۇھەممەد بەياز عادل (ژ داىكىبوون ۱۹۷۲)، صالح بەياز عادل (ژ داىكىبوون ۱۹۷۲)، سەعدوللا سەعدوللا عادل (ژ داىكىبوون ۱۹۶۴).

ئوبىخاغا مەندالى، داود غومەر، غەبىدوللا ئىسماعىل مەخمەدصالح (ژ داىكىبوون ۱۹۵۴).

ئوبىخاغا عىسى، ئىسماعىل بادر كاباتىس (ژ داىكىبوون ۱۹۶۲)، بازىد سەدىق حامد (ژ داىكىبوون ۱۹۷۱)، خورشىد سەدىق حامد (ژ داىكىبوون ۱۹۵۶)، مامەند ئەمىر حامد (ژ داىكىبوون ۱۹۵۵).

ئوبىخاغا خىرى، رەمەزان عبدالھادى شىنو (ژ داىكىبوون ۱۹۶۴/۵/۷)، زىياد عبدالھادى شىنو (ژ داىكىبوون ۱۹۶۶/۹/۱)، صادق غەبىدولھادى شىنو (ژ داىكىبوون ۱۹۶۸/۴/۲)، قاسم عبدالھادى شىنو (ژ داىكىبوون ۱۹۷۰)، خالد ئىبراھىم خاجە (ژ داىكىبوون ۱۹۷۲)، مستەفا شىخومار مستەفا (ژ داىكىبوون ۱۹۷۱)، شىخومار مستەفا رەشىد (۱۹۵۱)، ئافدەل شىخومار مستەفا (ژ داىكىبوون ۱۹۷۰)، خىزىر كەرەم مەخمەد (ژ داىكىبوون ۱۹۵۶)، عبدالقادر شىنو قادر (ژ داىكىبوون ۱۹۵۰)، غوسمان مەسۇخ كەكو (ژ داىكىبوون ۱۹۵۶)، مەرعان كەرەم مەخمەد (ژ داىكىبوون ۱۹۵۲/۷/۱)، خەلىل نىسزاللە خاجە (ژ داىكىبوون ۱۹۶۵)، شۇكرى نىسزاللە خاجە (ژ داىكىبوون ۱۹۶۹)، شاھىن مستەفا رەشىد (ژ داىكىبوون ۱۹۵۲)، خاجە نەسروللا خاجە (ژ داىكىبوون ۱۹۷۵)، غەبىدولرەزاق سەئىد حەجى ^{۱۹۰۱}.

گوندى رەزگە:

رەزگە: دكەفېتە رۇزھەلاتى غەشىرەتا رىكان، و رەلىكا (مەرز)بە.

جوگرافىيا گوندى:

ياكورى، گوندى (پىرەسنا- پىرەسنا)بە.

و كىسلى و سەر پووبەرەكى بەرفرەھ ھاتىبە ئاڧاكرن كو ئاڧ زلايى سەرى كارتىكرن لى نەكەتن مينا سى گۆشەبەكى ھاتىبە چىكرن، ئاڧ ژ ھەردو لايافە دەررا دچوو دانەبىتە ئەگەرئ شىكەستنا وان ئەو بەرئىن ل بىنى كوچكان ھاتىبە دانان، زور مەزىن و نىزىكى (۱۰سم) و دىرتزاھىيا (۱) مەترانە رىزا دووڧدا بچووكرن. ب ھەمان شىنو ھەتا كو سەرى كوچكى بەرئىن بچووكرن دانابىتە، لى ھەمى كوچك ژ ئەگەرئ سەڧاى ژ ئاڧچووېنە، تىنى ئىك ب بلندىيا (۵.۵۰سم) ستورىيا وئ (۱.۴۰سم) يا ژى ماى، ئەو ژى يابەرەف نەمانى دچىتن خرابىونا قى پرى قەدگەرئتن بو سالىن دناڧبەرا (۱۹۴۵ و ۱۹۴۷) ژى دا ^{۱۹۱}.

۴- شەخسى ب كىچرا:

كافلەكە، ل رۇزھەلاتى گوندى، چ ژى نەھاتىبە زانىن، چ كەسە بىن كىژ سەردەمىيە؟

۵- شىنوئى ستونىن مەزگەفتى:

نەھالكرىن گوندى:

گوندى سىتە ئىك ژ وان گوندان بوو بىن د سالىن ھەشتىياندا دكەڧتە دەڧرئىن ژىر دەسەلاتى شۇپرىن و ھاتىبووڧە ئاڧاكرن و ۷۰ مال لى ئاكنجى بوون، سالا ۱۹۸۸ئى كەتە بەر ھىرشىن حكۆمەتا عىراقى و ھژمەرەك ژ خەلكى گوندى ھاتنەنەنڧالكرن و ھەتا نھا ژى ب دەھان د بىن سەروشىوتىن، ئەڧە ژى ئاڧىن وان:

ئوبىخاغا چومار، جانگىر ئەسەد مرادخان (ژ داىكىبوون ۱۹۲۹/۷/۱)، مرادخان جانگىر ئەسەد (ژ داىكىبوون ۱۹۶۰)، ھاشىم جانگىر ئەسەد (ژ داىكىبوون ۱/۱/۱۹۷۲)، غەزىز كامىل ملھەم (ژ داىكىبوون ۱۹۶۵)، جەمىل كامىل ملھەم (ژ داىكىبوون ۱۹۶۹)، تەيب ڧەرىق مرادخان (ژ داىكىبوون ۱۹۵۴)، بوסף ڧەرىق مرادخان (ژ داىكىبوون ۱۹۴۷)، ڧەھمى شوكەت تەيب (ژ داىكىبوون ۱۹۷۲).

ئوبىخاغا شىخكى، تەمەرخان عادل صام (ژ داىكىبوون

ژ كانىيىن گوندى: كانىيا رەنگىن جەھەكى ھويىن و خۇشە، ب شىۋەيىن ئاقد (كشانهيى) يە، كانىيا بىشكى، كانىيا فەقىا، كانىيا سلەيمىنى.

شوينوارىن گوندى:

ل ژىرىن گوندى بەرەكى مەزن ۋەكى ژوورەكا بچويك ھەيە، ژ ئاقد ھاتىيە نكراندن و چارچوقى دەرگەھى ب شىۋازەكى ئەندازىرى ھاتىيە دروستكرن، دىيژنى (تەمتەمىنك- نوسك).
دىسا تا نھا شوينوارىن بورجا قەسرا پەزگە يىن ماين.

شكەفتىن گوندى:

شكەفتا ھەشتا، شكەفتا دەرىن بەراز، شكەفتا تەمتەمىنك^(۹۲).

ژيارا خەلكى گوندى:

ژىن و ژيارا خەلكى گوندى ل سەر چاندنى بوو، ھەروەسا خودانكرنا ئازەلان، نھا زۆرەيا خەلكى گوندى ل شىلادزى و سىرىن و ھندەك ل دھۆكى دناكجىنە.

باشوورى، گوندى (مىرياڤا) يە .

ۋژھەلاتى، گوندى دەلكى و گوندى ھولى (ھولىان) ە.

رۇژئافايى، گوندى (شامكى) يە.

پىكھاتا گوندى:

بنەمالا زاھىر (ئاغايىن عەشىرەتا رىكان) كو بنىات و بنەرھا وان خەلكى گوندى (خالكا - رىكان) ە، بنەمالا مىرخان، بنەمالا عەدى، بنەمالا عەمەر (عومەر).

رامانا ئاقى گوندى:

ئاقى پەزگە ژىيەشا (پەشكەھ) ھاتىيە، ئانكو بەفر زوى د ھەلىيىت و نامىنت و گوند ھەر زوى پەش دىيىت ژىەر جوگرافىيا گوندى بەرۋژە^(۹۱).

كانىيىن گوندى:

گوندى يى ب ئاقە، زۇر كانى لى ھەنە، لەوما گوند ب چاندنا برنجى و گەنمۆكى و ماشا و كونجىا و كارسى و ئەرزىن و ھەمى بەرھەمى ئاقى يى ئاقدارە،

گوندى پەزگە

دا (۱۰۱ كەم) ە (۹۵).

رۇزھەلاتى، گوندى (زىوكتى) يە.

رۇزئاقايى، گوندى (بىيو-ئىك زگوندىن نىروھىي) يايە.

پىنكھاتا گوندى:

ز سى بنەمالان، بنەمالا بابكى، بنەمالا سىنقا،
بنەمالا تەمەرا پىنكھاتىيە.

كانىيىن گوندى:

(ئەرتىش) سى كانى ھەنە، ھەر سى ب رىز ب
دووراتىيا (۱۰ تا ۷۰) م ز ئىك دوورن و ز لايى باكوورى بۇ
باشوورى دەستپىدكەن:
- كانىيا دەرمزگەفتى يان (دەرحەدى).
- كانىيا زئان: تايبەت بوو بۇ زئان و بالاقان.
- كانىيا مىران ئانكو (زەلامان) : چونكى يا تايبەت
بوو ز بۇ كارۇبارىن زەلامان.

دو كانىيىن دى پىچەك ز گوندى قەدەريوون، ل
باكوورى قە كانىيا (بوتكى)، و ل رۇزئاقاي قە كانىيا

ساللا ۱۹۷۷ ئى بۇ يەكەمىن جار خواندنگەھ ل قى
گوندى ھاتىيە قەكەرن، ساللا ۱۹۷۸ ئى ژبەر فالاكەرن و
قەگوھاستنا گوندىن دەقەرى ئەف خواندنگەھە ژى
ھاتەگەرن.

رەزگە ژى ز وان گوندان بوو پىن د سالىن
ھەشتىياندا ھاتىيە قەئافاكەرن و ۲۰ مال لى ئاكنجى
بىوون، ئەو ز كەتە بەر ئەنفالىن بەھدىنان و خەلكى
وى مشەختبوونە كەپىن پەنابەران ل باكوورى
كوردستانى (۹۳).

گوندى ئەرتى:

ئەرتىش: ز گوندىن دەقەرا (پىكان)، بەشىن (ئاقى)
و بەلىكا (پووبار) يە، پىنج كىلومەتران ز گوندى
(ھوس) دوورە (۹۴).

جوگرافىيا گوندى:

باكوورى، گوندى (رىشمە) يە.
باشوورى، گوندى (بىزەل) ە كو دووراتى دناقبەرا وان

تەمتەمىنكا ئانكو (ناوسكا) گوندى رەزگە

گوندى بەنستان

بەنستان: ئىك ژ گوندىن دەقەرا (رىكان)، پشكا
(دېم) بەلىكا (خالكا) بە.

جوگرافىيا گوندى:

باكوورى، زۇما سەرى دارى، گوندى جىنى (گوندەكى
دۆسكى ژوورى يانە).

باشوورى، گوندى بىلاننى، گوندى رزى.

رۇژھەلاتى، گوندى كىرىيادىرى، گوندى مامىسا.

رۇژئافايى، گوندى مروانس.

پىكھاتا گوندى:

- بىنەمالا نەقىشەبەندى (مالا شىخى): ئەف
بىنەمالە ھەر ژ كەفن دا ل سەردەمى (شىخ
تاھر نەقىشەبەندى كورى مەلا حاجى بەنستانى)
چووينە ئامبىدىي، ژ وىرى چووينە بامەرنى.

(گوبىزكى) كوچەن مەخەلا پەزى گوندىيان بوو^(۹۶).
ھەرەسا تاخەك ل گوندى ب ناغى تاخى (زنوا) ھەبە
كو جھەكە بۇ كرنا برنجى و كونجيا و دەرامەتن
ئاغى، تاخەكى دىتر ژى د بىژنى تاخى (دەرنى).

شكەفتىن گوندى^(۹۷):

شكەفتا بەراين، شكەفتا دولامنكا، شكەفتا

مىر.

ئەف گوندە ژى ل سالا ۱۹۷۸ئى ھاتىبەخراپكرن و
خەلكى وى ھاتىبەقەگوھاستن بۇ كۆمەلگەھان.

ئەف گوندە ژ وان گوندان بوو يىن ل سەردەمى
شۇرشا كولاننى ھاتىبەقە ئافاكرن و بەرى ئەنفا
بەھدىنان ل ۱۹۸۸ئى ۴۲ مال ل قى گوندى دژان، د
ئەنفالاندا ئەو ژى كەتە بەر ھىرشا رژىمى و گوند
ھاتەسۇتن و خراپكرن و خەلكى وى مئشەختبوونە
كەمپىن پەنابەران ل باكوورى كوردستانى و ھەتا نھا
ژى گوند نەھاتىبەئافاكرن^(۹۸).

گوندى ئەرتش

(ئاقىد) بوو ئانكو يا خودان كىمانەبى بوو، و يا تايبەت بوو ژ بو زەلامان، كانىيا شىقكا پىر خدر.

شكەفتىن گوندى:

شكەفتا گوندى، شكەفتا كىرخەمى.

بىرىن گوندى:

ئەف بىرىن ئاقى يىن گوندى دكەفنه ل (سەرى دارى)، كو جەھكى خۇش و زۇمە: بىرا مالا، بىرا فەلەمى، بىرا بن بىھن، بىرا چىلا. مىزگىن ژى ئاقارەكە سەرب گوندى (بەنستان) شە دەنتە ھژمارتن، و ھندەك خرابە گوند سەرب گوندى (بەنستان)ن، ژ وانا:

-گوندى بېبىشرى، گوندەكى كەلەك كەفنه، جەھكى شوپنوارى يە، كەلا (بېبىشرى) ل رۇژئاقىن گوندى با لى ھەمى.

-بەنمالا مام گولى: ژ كەفندا چووينە دەفەرا سىندىيا ل زاخۇ و لى جەھوار بووينە، نىزىكى (۱۶) گوند ھەنە، ب بەنمالا (پىرى) ژى دەئىنە ئافكرن^(۹۹).
-بەنمالا مال باپىرى (مالا مەلاى، مالا شىقكى)، بەنمالا مال ژوورى (مالا زىندى، مالا عەلى، مالا خدرى، مال ژىرى)، بەنمالا مەلا شىخ، بەنمالا سەركانىي، بەنمالا مال مامكى.

رامانا ئاقى گوندى:

(بەنستان) پەيقەكا كوردى يە ژ دو برگەيان (بەن + ستان): (بەن) ئانكو (بەنۆك): كو دارەكا دىمى يە و ل چىايى شىن دىت، قورمى وئ يى ستوورە و ھەكى دارا بەروىن بلند دىت، بەرى دارا بەنۆكىن دىبىزنى (كەزان) و (ستان) ژى ب رامانا (وار، جەھ وەلات)، ئانكو بەنستان دىتە جەن يان وارى كەزانان^(۱۰۰).

كانىين گوندى:

كانىيا كانى: تايبەت بوو بو ژنان. كانىيا كانىك

گوندى بەنستان

كانىيىن گوندى،

كانىيا بېيشىرى، كانىيا گىزگر (ئافا قى بەرەف گوندى مروانس دچىت، و ئافا كەلا بېيشىرى ژ قى كانىي دەتەبىرن)، كانىيا شىقا ئاقاركى كو ژەر جەن خۇشىن وى دېيىزنى ئاقاركن بەھەشتى.

ئافكرىه كو دېيىزنى (دېركا ئالى، ئالى خەلكى گوندى بلبىل بوو)، شويىنوارى دېرەكى يا لى ھەي، لەوما ئافى گوندى ژى بوويە (دېرك).

شكەفتىن گوندى،

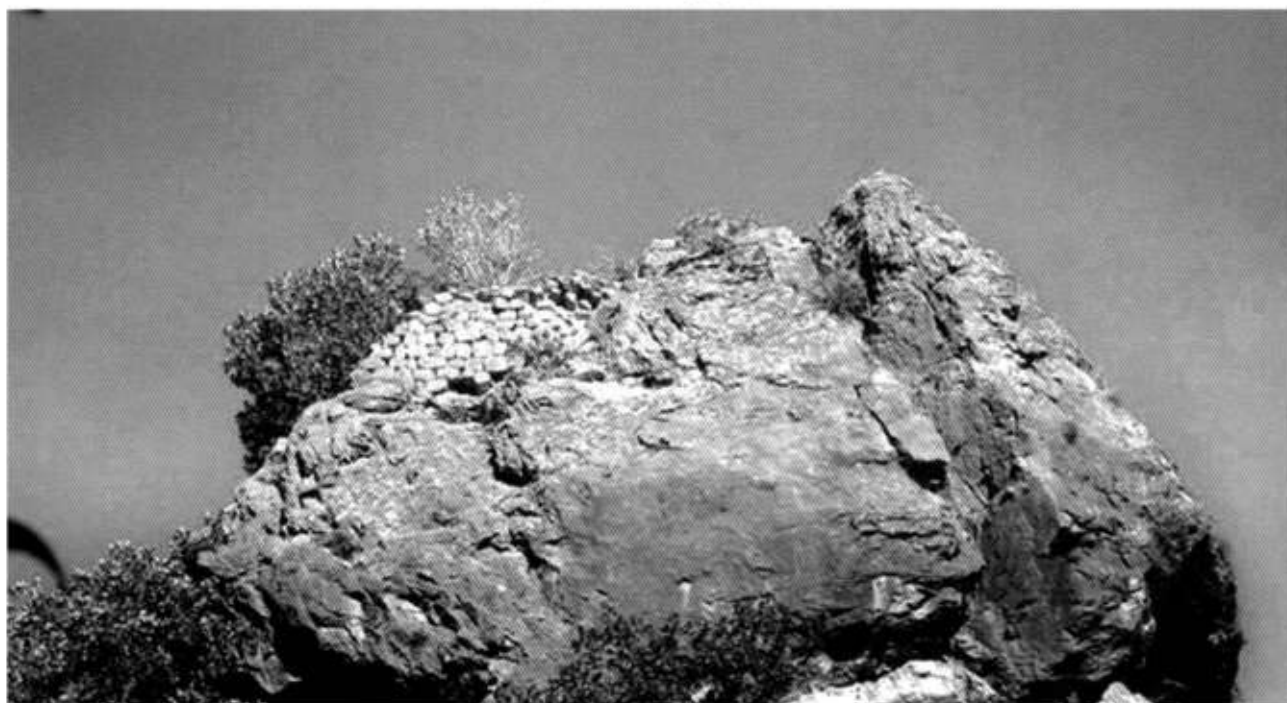
شكەفتا دېرى، شكەفتا سەرحەلانكا، كانىيىن گوندى، كانىيا ساركى، كانىيا ھەسپا، كانىيەكا بوۋشە و بو چاندن و ئاقدانى دەتە بكارئىنان، كانىيا خارپىشكى^(۱۰۱).

- گوندى بلبىل، كەقنە گوندە، شويىنوارىن دېر و مزگەفتىن يىن لى ھەين، كانىيا بلبىل دكەفتە باشوورى گوندى، شكەفت يىن لى ھەين وەك (شكەفتا بن نزارى، شكەفتا ئاسى)، و كانى ژى ب ئافى (كانىيا كەوا)، دو كانى ب قى ئافى ھەنە، ل رۇژئافا گوندى گورپىن دو برايان ب ئافىن (صالح و پەش - رەشىد) يىن لى ھەين، ل رۇژھەلاتى گوندى زەقىەك ب ئافى (خارى مىرا : كو جەن مېرىن كەلا بېيشىرى بوويە) ھەيە.

- گوندى بىللان (بىدلان)، كانىيا بىللان يا لى ھەي، و شويىنوارى دېر و مزگەفتىن ژى يىن لى ھەين، واتە نىشانە كو دېرى دا فەلە ژى يىن لى ژباين. ھەژى يە بېيىن كەلابەك ل وەلاتى مسرى ب ئافى كەلا كوردېن بەنستانيا يا ھەي (قلعة الأكراد البنىستانىين)^(۱۰۲)، ديسا ل نىزىك گوندى (ئالوشىن) سەر ب عەشىرەتا (گوبى)قە گورستانەك ب ئافى (گورستانا بەنستان) ھەيە، ھەرۋەسالى نىزىك ھەمان گوند گرەكەك ژى ب ئافى (گركى بەنستان) ھەيە^(۱۰۳).

-گوندى دېركى، گوندەكى كەقنە، لى گوندى (بلبىل) كەقنترە، لەوما ب ئافى كەسەكى بلبىلى

شويىنوارى كەلا بېيشىرى

جھ و شوينوارىن گوندى:

۱- كەلا بېيشرى:

ئىك ژ كەلايىن گىرنگ و دىرۇكى بوويه، كو ژ ناقدارتىن جھىن شوينوارى بىن گوندى يە، كەلايەكا كەقنار يا سەردەمى مىرگەھا بەھدىنان بوويه.

- سنوورى جوگرافى بىن كەلايى:

سنوورى كەلايى ژ نالىن جوگرافى قە ب قى پەنگى يە:

باكوورى، چىايى سەرى دارى (بەنستان)، چىايى دىنىكى مروانس.

باشوورى، گوندىن (بېيشرو بىل و دىركى) و گوندىن (دھىكا رۇژمەلات) و (رژى).

رۇژمەلاتى، گوندى بەنستان.

رۇژتاقايى، گوندى مروانس.

- جھى كەلايى:

كەلا دكەقیتەسەرى چىايى ھىناقى گوندى

(بېيشرى) كو ئىك ژ گوندىن (بەنستان) ل دەقەرا رىكان دەھتە ھژمارتن، ھەر ژ نەمانا مىرى بېيشرى تا نھا ئەف گوندە ھاتىيە چۆلكىرن، ل دووڤ زانىارىين ژ دانعەمىرن گوندى بەنستان ھاتىنە ۋەرگىرن كو خەلكى گوندى تووشى ئىشەكا گران ببوون و ب ئىكجارى مریوون !

-ئافاكرنا وئ و نائف وئ د ژندەرىن دىرۇكى دا:

يەكەم جار نائف وئ د پەرتووكا (شەرەفنامە)دا ھاتىيەنقىسىن:

كەلا (بشرى) دكەقیتە عەشیرەنا (رادكانى)، گەلەك ژندەرىن دىتر نائف كەلايى ئىنايە، لى وان ژى نەگۈتە كەنگى ھاتىيە ئافاكرن؟، تىن ژ زاردەقنى چەند دانعەمىرن گوندى بەنستان ھاتىيە كو نائف مىرى كەلايى (مىر بادىن) بوويه، چ زانىارىين دى نەبوون تىن ژبەر وئ يەكى كو ل دانكا كەلايى ژى كافلەكى ھەى ب نائف گۇقا (مىر بادىن) كو دىبىژن ئەوژى يا وى بوو، ئەگەر بىزىرنە سەردەمى نائف ئىنانا كەلايى د

شوینوارى مزگەفتا گوندى (بەنستان)

نھا ب دەست كەفر دچنە دنافا وئ دا، ئافا كەلاين
 ژى ل كانىيا (گىرگز) ل چياين بەنستان ب رىكا
 سولینین ئاخى ئینا بوو.
 ۲- مزگەفتا گوندی،
 ۳- كافلىن مەزاري پیر خدر (خضر)،

شەرەفنامەین دا كو (۱۵۹۷ز) بوویە، ئەفە سەردەمى
 میرى بەھدینان، سۆلتان حسین بەگ كورئ حەسەن
 بەگ (-۱۵۳۴ ۱۵۷۱) بوویە كو ب (حسین وەلى)
 ژى بەرنیاسە، بەلى دیرۇكا كەلا بېشیرئ كەلەك ژ
 سەردەمى وى كەفتەرە.

ھىلانا گوندی:

بەنستان ژ گوندین رىكانیان بوویە كو ل رۇزا
 شەمبى (۱۹۷۸/۱/۲۴ز)^(۱۰۴) ئى ھاتیبە سۆتن و
 وئرانكرين، خەلكى وى ھاتینە فەگوھاستن بو
 كۆمەلگەھین (شىلادزى و سیرین).

گوندی بلبل (*):

ئىك ژ گوندین ھۆزا رىكانە ل سەر سنوورى (عیراق
 - تىركیا)، گۆندەكى كەلەك كەفنه ، و شوینوارین
 دىر و مزگەفتى بین لى ھەین، ھەر چەندە سرۇشتى
 وئ دىمى يە بەلى ھندەك كانى ژى بین لى ھەین
 ژ كانىین وئ: كانیا بلبل دكەفیتە باشورى گوندی،

ئەو كەرەستین كەلا پى ھاتیبە ئافاكرن:

كەلا (بېشیرئ) ژى ژ بەرین بازى و كىسلى ھاتبوو
 ئافاكرن، ژ دو خانىین مەزىن و چوارین بچووك پىكدەھات،
 ب كارىتە و دار و ئاخى ب ئەندازىاریبەكا جوان و
 باش ھاتبوو نھانكرن، لى ژبەر كو كەلا (بېشیرئ)
 جھى وئ ل سەرى چىابىبە و بەرخوار و پتربیا وئ
 كەفرىوو لەوما تا نھا ب تنى ژ لایى ژىرى و رۇژھەلاتى
 فە دیوارەك لى ماپە و د ناقدى ژى چەند دیوارەكىن
 بچویك لى ماپنە، دەیتە گۆتن تا سالىن دناقبەرا
 سىھان و چلاندا پتربیا ئاھى وەك خۇ ماپوو، تنى
 ئىك رىك ژ لایى باكوورىفە دجیتى كو ل وى دەمى دا
 وەكو دەرەجكا ھاتبوو چىكرن و دەوار تىرا دېرن، لى

گوندی وەرەخەل

كانىيا پىلكىن، كانىيا بىكى.

چىياين گوندى:

چىياين سەرگەلوتكى، چىياين سەرى كىلىن، چىياين چەلى وەرەخەل.

شكەفتىن گوندى:

شكەفتا دوپى، شكەفتا زىرو.

ئەف گوندى زى وەك گوندىن دىترىن دەفەرى ل ساللا ۱۹۷۸ ئى ھاتىبەكافلىكن و خەلكى وى ھاتىبە فەگواستىن بۇ كۆمەلگەھان.

ئەف گوندى زى ل سەردەمى شۇرشا گولانى ھاتىبەفە ئافاكىرن و بەرى ئەنفالا بەھدىنان ل ۱۹۸۸ ئى ۲۴ مال ل فى گوندى دژيان. كەتە بەر ھىرشا دوژمى و ھاتەسۇتن و خرابىكن و خەلكى وى مئشەختىوونە كەمپىن پەنابەران ل باكوورى كوردستانى و ھىژ گوند نەھاتىبەئافاكىرن^(۱۰۷).

گوندى ئاوكى^(۱۰۸):

ژ گوندىن غەشىرەتا (رىكان)ە، بەلىكا ئاقى (بووبارى)بە، گوندىكى كەفتارە و كەلايەكا كەفتا دىرۆكى ب ئاقى (ئاوكا خراب)با ھەي، دەسپىكى خەلكى گوندى ل وئىرى ئاكنجىبىوون، ل قان دووماھىيان گوندى خۇ ل چەمى ئافاكىرىو، ھەتا ساللا (۱۹۷۸ز)ئى فەگواستىنە كۆمەلگەھىن نوى ئافاكىرى و نەخاسمە سىرىن و ھندەك زى ژوانان ل سەننەرى پارىزگەھا دھۆكىن ئاكنجى بووینە.

جوگرافىيا يا گوندى:

باكوورى، گوندى (بانسرا)بە.

باشوورى، گوندى (ھىل)ە.

رۇژھەلاتى، گوندى (سنىجى)بە.

رۇژئاقىبى، گوندى (رىشمە)بە.

بەمالىن گوندى:

بەمالا زىاب، بەمالا ئاقەل.

و (كانىيا كەوا) كو دوو كانى ب فى ئاقى ھەنە، و شكەفت زى يىن لى ھەبىن وەك (شكەفتا بن نزارى، شكەفتا ئاسى...)، و ل رۇژئاقا گوندى گورنىن دوو برايان يىن لى ھەبىن بئاقى (صالح، رەش/ رەشىد)، و ل رۇژھەلاتى گوندى زى زەقىەك ھەبە بئاقى (خارى مىرا، كو جەئى مىرىن كەلھا بىئىشەرى بووینە). لى نەھاتىبە زانىن كا چ مىر بووینە و ل چ سەردەم بووینە؟ كو ھەزى بە بىژىن كەلا بىشەرى (بىئىشەرى) ئىك ژ كەلھىن دىرۆكى بووینە ل گوندى بەنستان و مىژوونقىسى كورد شەرفەخاننى بەدلىسى زى دپەرتوكا خو (شەرفەنامە)ىن دا ئىنايە ئەوا كو ل ساللا (۱۵۹۷/۱۵۹۱ز)ئاقىسى ئاقى وى ئىنايە ئەف گوندى بىن خرابەبە و كەلەك ژ مىژە ھاتىبە بەردان و بووینە پارچەك (وەك ئاخەكى) بۇ گوندى بەنستان.

گوندى وەرەخەل:

جوگرافىيا گوندى:

ژ گوندىن (رىكان) بەلىكا بەرسىكىانە، دەردۇرىن وى گوندىن سورىان و ھىباش و باوان و خالكا و رزى و دھىك و شابەكەما و دەلكى و رەزگە و مىزبەقا و سنىجى و شامكى و مازىن، سىرۇشتى وى دارىن، داربەرى، دار مازى، كەزان، گوھىشك... بىن لى ھەبىن.

پىكھاتا گوندى:

ئوچاخا ئالى ئىسقى، ئوچاخا گرافى، ئوچاخا ھاجووت، ھەرسى ئوچاخ دىنەرەتدا بىنەباپەكن، دەمى ئەنفالا (۱۹۸۸ز)ئى رویدای گوند ژ (۲۰۰) سەرۆك خىزانان پىكھاتىوو، نھا بووینە ۲۰۰ سەرۆك خىزان، (۸۰) كەس ژوانا د ئەنفالاندا بىن سەروشوین بووینە^(۱۰۹)، پىرىبا مالىن وان ل دھۆكى و باگىزانە و چەند مالەكىن كىنە ل كۆمەلگەھا (سىرىن) نە.

كانىين گوندى^(۱۰۹):

كانىيا گونى، كانىيا بن قەصرى، كانىيا بىكىمەزى، كانىيا بەرچەلى، كانىيا مارا، كانىيا گىزا (گويزا).

رىنجهبرىن و جۇتبارىن قە دبۇراند، سالا ۱۹۷۸ئى كەتنە بەر قە گوھاستىنى و ل كۆمەلكەھا سىرىن ئاكنجىكرىنە^(۱۱۰).

جوگرافىيا گوندى:

باكوورى، چىيىن ئاشىشە كو چىايەكن ب ناف و دەنگە.

باشوورى، چىيىن سەرى هورى يە.

رۇژمەلاتى، گوندى (ھىل) و (ھورە) يە.

رۇژئاقىي، گوندى (ئەرتىش) ە. كو ئەف گوندى سنوورى عەشپىرەتىن رىكان و نىروە عولبا ل ھەف جودادكەتن .

پىكھاتا گوندى:

ھەر ژ كەقندا گوند ژ دو تاخان (نزارى و بەرۇژى) پىكدھات، و ھەر تاخەك چەند بنەمالەك بوو، تاخى بەرۇژى چوار بنەمال بوون و تاخى نزارى سى بنەمال بوون.

بنەكۇكا خەلكى گوندى ەكى دەپتەقەگىران

كانىن گوندى:

كانىيا ئاوكا خراب، كانىيا چناركى، كانىيا پىر ئومەرا، كانىيا دوى پرى.

شكەفتىن گوندى:

شكەفتا خزىن، شكەفتا كەقرى كەنىرى، شكەفتا كوبرىكى.

چىيىن گوندى:

چىيىن لاتى، چىيىن ئاشىش.

كەلەك دارىن بەردار ل گوندى ھەبوون ەك، گوپز، چنار، بەپوى، مازى، كەقۇت. ژبارا خەلكى گوندى ل سەر چاندنا دەرامەتىن ئاقى بوو زىدەبارى خودانكرناپەز و مالانى^(۱۰۹). گوند ل سالا ۱۹۷۸ئى ھاتىبەكافلكرن و خەلكى وى قە گوھاستىنە كۆمەلكەھىن شىنلادزى و سىرىن.

گوندى زىوكى:

زىوكى ژ گوندىن عەشپىرەتا (رىكان) و بەلىكا ئاقى (پووبارى) يە، خەلكى وى ژيانا خۇ ب

گوندى زىوكى

موسلمان لێ ئاکنجی ببن گوندی مهسیحیان بوو، نها کافله دیرهک یا لێ هه‌ی و جهن وئ دباره، سالای ۱۹۷۸ ئی ئه‌و ژێ که‌تیبه‌ به‌ر هه‌وا فه‌لاکرن و قه‌گه‌هاستنا گوندان و خه‌لکی وئ ل کومه‌لگه‌ها سیرین ئاکنجیکرینه.

جوغرافیایا گوندی:

باکووری، گوندی (ئه‌رتش)ه.

باشووری، گوندی (ژۆکۆ)یه.

رۆژهه‌لاتی، گوندی (هه‌وص)ه.

رۆژئاپایی، گوندی (بیبو - نیروه‌یا عولیان)ه.

دووراتی یا دناقه‌هرا گوندی رنشمه و گوندی هه‌وس (۴کم)ه، و دناقه‌هرا رنشمه و گوندی (جانمه‌ندا) (۵کم)ه.

پێکهاتا گوندی:

گوند ژ بنه‌مالین، سه‌رکه‌له‌کی، ئوخمن شیلی، مالیت ژووری، و شێخکی پێکه‌مه‌یت.

کانیین گوندی:

ب ناغین بنگه‌لی، ره‌ش، خاتین، شکه‌فتن، ژیری، دانش (دانیشتن)، خاری، قه‌ره‌چکی، بالیل، گوپزکی، که‌رمافا، و دوی دیری هاتینه‌ناکرن.

چیاپ گوندی:

خه‌لکی گوندی هه‌ر جهه‌ک بان بلنده‌یه‌هک یان کۆمه‌ته‌ک ژ چیاپ دورماندۆری خوه‌ ب ناغی چیاه‌کی ناغکره‌ وه‌ک، چیاپ سه‌رلاتن، چیاپ ئاشیپش، چیاپ سه‌ر به‌ری، چیاپ کیری، چیاپ نیره‌بوو، چیاپ دولی، چیاپ شیفا‌سولتی، چیاپ خه‌تیبه‌ر، چیاپ شیفا سه‌لمان، چیاپ شیفا‌دیه‌م، چیاپ چاوی، چیاپ بریم سوورکی.

ژین و زیارا گوندی:

ژانا وان ل سه‌ر چاندنا ده‌رامه‌تین ئافی و خودانکرنا

قه‌ده‌گه‌رینه‌قه‌ بۆ سن بران، سه‌رده‌می میرگه‌ها به‌هه‌دیان ژ ده‌قه‌را (شویکه‌ - باکووری کوردستان) هاتینه، ئه‌و سن برا هاتبوونه‌ چیاه‌کی ناغه‌هرا گوندین هیش و رنشمه. هه‌ده‌ک هاتن په‌زی نیره‌یه‌یا دزی، ئه‌وان ژ ل چیاپ ژێ وه‌گرت و براه‌کی وان ژێ هاته‌ کوشتن، ده‌نگ و باس بۆ میری چوو، گوتن سن که‌سا ئه‌و ئالانی زفراندی، میری هه‌نارت دووڤ وانرا و گوتن، هه‌وه‌ ده‌ستویری یا هه‌ی هه‌ر جهن هه‌وه‌ بقیه‌ت لێ ئاکنجی بن، ئینا هاتنه‌ ل ژۆکۆ کو کافله‌ گوند بوو جه‌وار بوون، ئانکو بنه‌مالین گوندی ژ وان دو برانه‌ و نها ب قی ره‌نگی دابه‌شکرینه.

۱- بنه‌مالین کانیا.

۲- بنه‌مالین پێکه‌ گه‌رداین: ۱- بنه‌مالا هه‌سن و حیری ۲- بنه‌مالا سیفا ۳- بنه‌مالا هه‌جی بالند ۴- بنه‌مالا هه‌مکی ۵- بنه‌مالا مه‌لای^(۱۱۱).

شکه‌فت و جه‌ و شوینوارین گوندی:

شکه‌فتا ئاسن، ئیک ده‌رگه‌ه ده‌چیتن و بۆ په‌زی بکارده‌ینا، شکه‌فتا گیای، مزگه‌فتا گوندی (مزگه‌فتا گلیتکا)، گورئ مه‌لا خدر بیده‌یی، ژ که‌ساتین دیندارین ده‌قه‌ری بوو.

کانیین گوندی:

کانیا مه‌لا خدر، کانیا گوندی، کانیا بیستانی، سه‌رۆکانیا به‌رۆژی، کانیا ژدی، کانیا سه‌رۆکانین، کانیا بونکی، کانیا برکا مناصبی، کانیا صالح، کانیا ده‌مالی، کانیا بینک، کانیا برکا خه‌زایی.

ژین و زیارا خه‌لکی گوندی:

وه‌کی هه‌می گوندین ناغی ژانا وان ل سه‌ر چاندنا ده‌رامه‌تین ئافی و خودانکرنا په‌زی بوو، پتیریا داروبارین گوندی، گوپز چنار، به‌روی، مازی، که‌قۆت، دیندار بوون.

گوندی رنشمه^(۱۱۲):

ژ گوندین (رتکان) به‌لیکا ئافی (پووباری)یه، به‌ری

باشوورى، كوندى (برجىلا) و (زىر - نىروە) و (رىشمە) يە.

رۇژھەلاتى، سنوورى تىركىيا (شلكو- ئەرش/ باكوورى كوردستانى).

رۇژئافايى، كوندىن (دزگە) و (ھىنشەت) كو كوندىن عەشىرەتا (نىروە) نە.

دووراتىيا دناقبەرا جارمەندا و كوندى قەسرىكى (۴كم) ە، و دناقبەرا جارمەندا و كوندى (رىشمە) دا (۵كم) ە.

بىنەمالىن كوندى:

بىنەمالا ژىرى، بىنەمالا كاكى (تاتى)، بىنەمالا شىخى.

سروشت و كانىين كوندى:

جارمەندا كوندەكى ئاقى يە، ب چاندنى تايبەت چاندنا برنجى بەرنىياسە، ھەروەسا ب ھەبوونا بەرى رىخن ژى بەرنىياسە (بەرى كىرى) كو دەھتە بكارئىنان

بەزى و دارىن ەك، كویز، چنار، بەروى، مازى، كەقۇت، دىندار بوو.

كوند ل سالا (۱۹۷۸ز) ئ ھاتىيە كافلكرن و خەلكى وى ھاتىنەقە گوھاستن بۇ كۇمەلكەھان. بەلى ل سەردەمى شۇرئشا گولانى ھاتىيەقە ئافاكرن و بەرى ئەنفالا بەھدىنان ل ۱۹۸۸ ئ ۲۵ مال ل كوندى دژيان، د ئەنفالاندا ئەو ژى كەتە بەر ھىرئشا دوژمنى و ھاتەسۇتن و خرابكرن و خەلكى وى مئشەختبوونە كەمپىن پەنابەران ل باكوورى كوردستانى و ھەتا نھا ژى كوند نە ھاتىيە ئافاكرن^(۱۱۳).

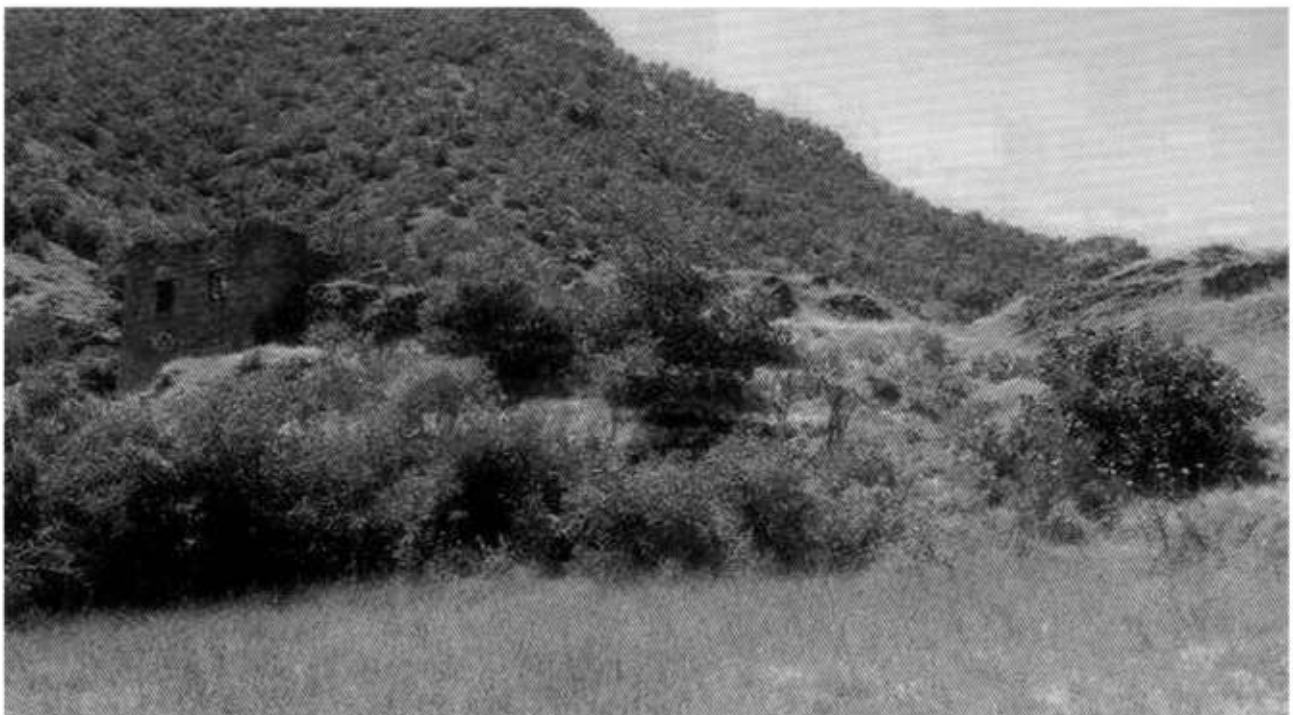
كوندى جارمەندا^(۱۱۴)

ژ كوندىن (رىكان) بەلىكا (شىقە پەزايە) يە، ژ دو تاخان پىكدەھات، تاخەك لايى تىركىيا (دەقەرا چەلى)، تاخەك ل لايى عىراقى.

جوگرافىيا كوندى:

باكوورى، كوندى (شىقە پەزا) و (ھركاش) ە.

كوندى جارمەندا

و ئاقىن وان دسترائىن دىرۇكى يىن فلكلورى د ازى
ھاتىيە گوتىن^(۱۱۸)

جوگرافىيا گوندى:

شىقەرەزا دكەقىنە دناقبەرا گوندىن ھەلالە
وزەبەرا و برجىلا و مركانش ورووبارى ماركى زى دىبەر
گوندى رادچىتن و گوندىكى ئاقى بە .

بىنەمالىن گوندى:

گوندى شىقەرەزا ژقان بىنەمالان پىك دەيتن،
مالا كەلوى، مالاياسىن، مالا كەرىما، مال ژىرى.

شكەقتىن گوندى:

شكەفتا قەدرى، شكەفتا مىرا^(۱۱۹)
ئەف گوندى زى ۋەك گوندىن دى يىن دەقەرئ
ل نىشا دووى ژ سالىن ھەفتىيان ھاتىيەخراپكىن
و فەگوھاستن و خەلكى ۋى ل كۆمەلگەھان
ئاكنجىكىرىنە، بەلى ل سەردەمى شۇرشا گولانى
ھاتىيەقە ئاقاكرن و بەرى ئەنزالا بەھدىنان ل ۱۹۸۸ئ
۲۵مال ل قى گوندى دژان، كەتە بەر ھىرشا دوژمنى
و ھاتەسۇتن و خراپكىن و خەلكى ۋى مئشەختىبوونە
كەمپىن پەنابەران ل باكوورى كوردستانى و ھىژ گوند
نەھاتىيەئاقاكرن^(۱۲۰)

گوندى ھىتىش: (۱۲۱)

ئىك ژ گوندىن دەقەرا(رىكان) ۋ بەشى (دېمى)،
بەلىكا (كىريادىرى) بە.

جوگرافىيا گوندى:

باكوورى، سنوورى دەقەرا دۇسكى ژوورى پانە.
باشوورى، گوندى(بىبارى) بە.
رۇژھەلاتى، گوندى (مىز) ە.
رۇژئاقايى، گوندى(كىريادىرى) بە.
دووراتى دناقبەرا گوندى ھىتىش و كىريادىرى
(۱كم) ە، و دناقبەرا ھىتىش و گوندى مىز (۲كم) ە.

بۇ ئاقاكرنا خانىيان و ب مشارى ل دووف نەخشە
و شىۋى مۇقى دقىت دەھاننە برىن، زۇمىن ھوین و
خۆش ۋەك : سىلافا بەرى ئاقى ، خەرەگول، شىف
ئوسمانكا يىن لى ھەين.
كانىين گوندى، دەرئ، تراش، يىتى، سىنالا و
رىخن

ئوینوارىن گوندى:

مەزارى شىخ مىكائىل، مناسىن زىدى بەرى
ئاقى.

ئاۋارەبوون و ھىلانا گوندى:

ساللا (۱۹۷۵زى) و جارەكادى ل دەمى ئەنزالان
خەلكى گوندى ئاۋارەئىرانى بوون، و ل دەقەرا قەزوين
و ئورمىن ئاكنجى بوون، و ھندەك زى چووبوونە تركيا
و ل كەمپا مۇشئ ئاكنجى بوون، پىشى سەرھەلدانا
۱۹۹۱ئ ھاتىنە كۆمەلگەھىن (شىلادزى و دىرەلوک) و
ھندەك زى چووبىنە كۆمەلگەھا (تەناھىن - دەۋك)
و لى جھوار بوونە^(۱۲۰)

گوندى شىقەرەزا:

ئىك ژ گوندىن عەشىرەتا (رىكان) ە، و ب گوندى
سەرئەلىكا (شىقەرەزا) دەيتە ھژمارتن^(۱۲۱)
گوندىكى سنوورى و دەمى سنوورن تركيا و عىراقى
ل ساللا (۱۹۶۱ئ) دەمى (ھىلا برۇكسل) ھاتىنە دانان
شىقەرەزا زى ئىك ژوان گوندىن رىكانىيان بوو كو
پارچەك كەفتىبە بەر سنوورى دەولەتا تركيا و پارچە
يا دىتر بەر سنوورى عىراقى كەفتى، پاشى حكۇمەتا
تركيا ل ساللا ۱۹۹۵ئ پىشى كو شەرىن دژوار دناقبەرا
تركيا و چەكدارتىن PKK ئ روودابىن گوندى وان ھاتە
كافلكرن و ل وىلايەتا وانى ھاتنە ئاكنجى كرىن و
نيزىكى ۱۰۰ سەرۋك خىزانانە، و ۱۵ سەرۋك خىزان
زى ل باشوورى كوردستانى ل كۆمەلگەھا شىلادزى
و سنوورى پارىزگەھا دەۋكى ئاكنجى نە^(۱۲۲)، د
دىرۇكى دا دناق گوندى (شىقەرەزا) سى خۇشمىرىن
ناقدار و چەلەنگ و مىرخاس ھەبوون بناقى (الەشكەر،
مىن، كەھى كو مىن و كەھى برابىن ئىك بوون)،

پىكھاتا گوندى:

گوندى ھىنىش ژېنىچ بىنەمالىن؛ ئالىن (مالا عەلى)،
پەشىن؛ ئەف ب (بىنەمالا بن كەندالى) دەھىنەنىاسىن،
مىن، جىن، كانى ژورى؛ دېئىزىنە قان ھەر سى بىنەمالا
(گوندى ژوورى) پىكدھىت.

كانىين گوندى:

كانىيا گلەرەشا، كانىيا مالا عەلى، كانىيا
بىھن

ھىلانا گوندى:

ئەف گوندە ل سالا (۱۹۷۸ز) ئى ھاتىيە خرابىكرن
و خەلكىن وى بۇ كۆمەلگەھىن ۋەك (قەدش^(۱۲۲)) و
باگىرا) ھاتىنەفەگۋھاستن.

گوندى ھوس (ھوس): (۱۳۳)

ژ گوندىن عەشىرەتا رىكان بەلىكا ئافى
(پووبارى) يە.

جوگرافىيا گوندى:

باكوورى، ل باكوورى رۇژھەلاتى گوندى
(بالەسىنا) يە.

باشوورى، ل باشوورى رۇژھەلاتى گوندى (زىوكا) يە.
رۇژھەلاتى، گوندى (بانسرا) يە.

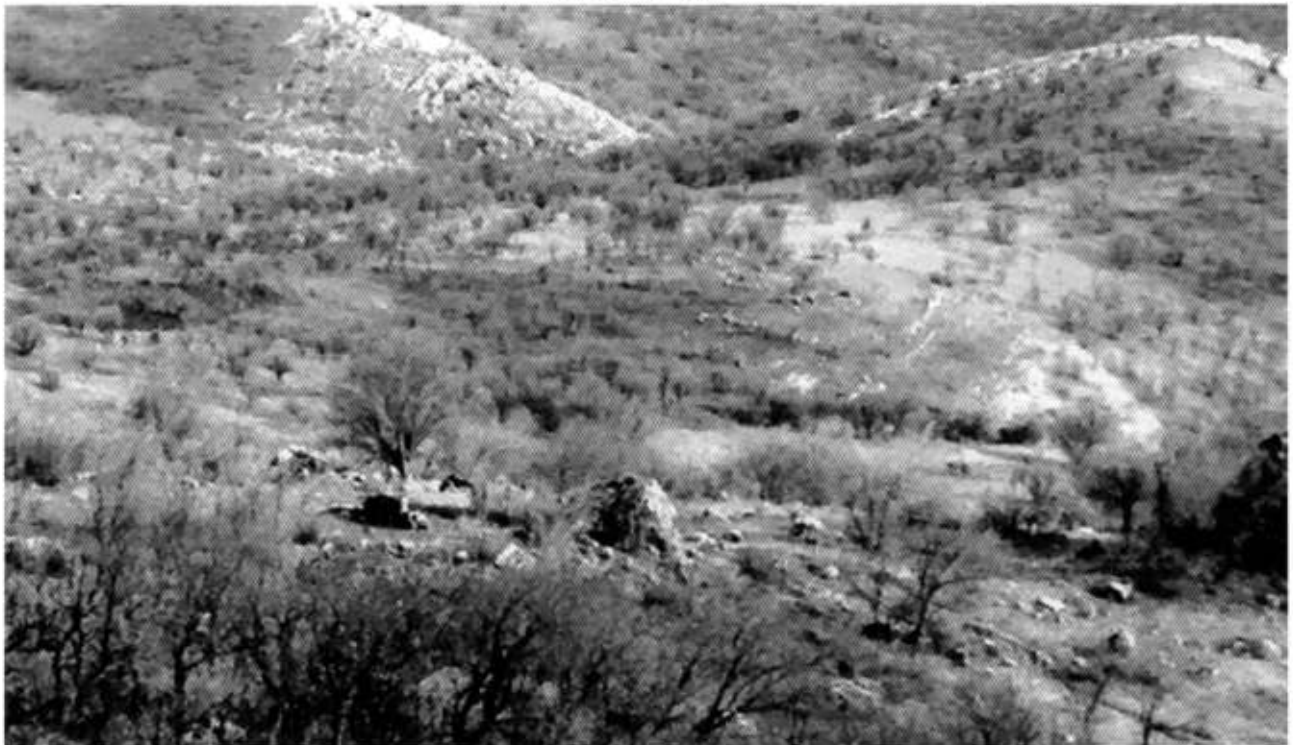
رۇژئافىي، ل باشوورى رۇژئافا گوندى (رىشمە) يە.
دووراتىيا دىناقبەرا گوندى ھوس و گوندى رىشمە
(۴كم) ھ، و دىناقبەرا ھوس و گوندى ئەرتىش (۵كم) ھ.

پىكھاتا گوندى:

بىنەمالا مەلا نەصرەددىن؛ ئەف بىنەمالە دىنىيات دا
ژ گوندى (بەنستان) ھاتىنە، بىنەمالا سەيدا، بىنەمالا
شەرەفىيا، بىنەمالا گوندىيا.

كانىين گوندى:

كانىيا رەش، كانىيا خاتىنى، كانىيا خوين بىقىن،
كانىيا بىنشە بەگىن، كانىيا خارا، كانىيا بىھن، كانىيا
ئاشىش، كانىيا شكىركا.

گوندى ھىنىش

شكەفتىن گوندى:

شكەفتا ئاسھى، شكەفتا ھەفنى، شكەفتا گامە خەلكى.

توینوارىن گوندى:

مەزارى كەسايەتەكى ئابىنى ب ئاقى (سەيد رەشىد ھۇسى)، كو دناڧ گۆرستانا (سەرملنى) ھاتىيە ڧەشارتن^(۱۲۴).

ئەڧ گوندى ۋەك گوندىن دىترىن رىكان سالا ۱۹۷۸ئى ھاتىيە ڧالاكرن و خەلكى ۋى ڧەگۇھاستىنە كۆمەلگەھىن شىلادزى و سىرىنى.

گوندى شامكى: (۱۲۵)

شامكى ژ گوندىن دەڧەرا (رىكان) بەلىكا (مەرزى) يە.

جوگرافىيا گوندى:

باكوورى، ل باكوورى رۇڧەلاتى گوندىن (پىرەسنا) و (بىدە) يە.

باشوورى: گوندى (مازىنى) يە.

رۇڧەلاتى، گوندىن (رەزگە) و (ھولىان) و (دىركى) يە.

رۇڧاڧاى، گوندىن (بالەسىنا) و (ھوص) ە.

پىكھاتا گوندى:

گوندى ژوورى، مالا ھاجىەلا، مالا تەھى . مالا مەلای . مالا كوران، مالا ئومەرا.

ناقىن كانىيىن گوندى:

كانىيا رەش، كانىيا سىپى، كانىيا ئومەرا، كانىيا گوندى، كانىيا بن بەرى، كانىيا مىوكى، كانىيا كركى، كانىيا ئىسفا، كانىيا سەبى، كانىيا شىڧا شامكىنى، كانىيا رەزا، كانىيا كىسكى، كانىيا دەشتانا، كانىيا گوىز خانوتك.

كەلايىن گوندى:

كەلا سەرى سەر كەلى، كەلا سەر باژىرگەھى.

شىنوارىن كەلا دىشوى

گوندى ھەبوون، نھا تەقايى موسلمانن، گوند ل سالا ۱۹۷۸ئى ھاتىيە خرابىكرن و خەلكى وى بۇ كۆمەلكەھا شىنلادىزى ھاتىنە قەگھاستن.

كەلا دىشوى: ئەف كەلايە ب ئافى كەسەكى فەلە (دىشۆ) ھاتىيە ئافىكرن، ل جھەكى بلندە دىيژنى (گرى سەر قەسرئ) جھى مىرى بوويە، ژىو زالبوونا ل سەر ھەر كاروانەكى ل وئىرى را دىووريت^(۱۲۶).

گوندى ھورە:

ھورە ژ گوندىن دەقەرا (رىكان) و بەلىكا ئافى (پووبارى)يە. ژ گوندىن ھەرە مەزنى ناحيا نىروەرىكان بوو، عەلى سەيدو گورانى د دەمى سەرەدانا خۇدا بۇ قەزا ئامبىدىن ئامازە پىكرىە كو د ئاف (۷۹) گوندىن ناحيا نىروە رىكان مەزنىرىن گوندى و ھژمارا خانىيىن وى (۸۰) خانى بوو^(۱۲۷). يەكەمىن خواندنگەھا سەرەتاييا دەقەرا نىروە رىكان ل سالا ۱۹۳۳ئى و يەكەمىن خواندنگەھا ئافىجىيا قى دەقەرى ل سالا ۱۹۷۱ئى ل قى گوندى ھاتىنەقەكرن، ل دووڤ راپۇرتا پشكىنەرى رىقەبەرىا زانىارىا (پەرەردا) مووسلىن يى -۲۵ ۲۶ گولانا ۱۹۵۷ئى سەرەدانا گوندى و خواندنگەھا گوندى كرى، د سالا (۱۹۵۷) ئىدا سەرژمىرىا خەلكى گوندى يا بەرچاڤ -۲۵۰۰ ۳۰۰ كەس بوو، دو دەمژمىران

شكەفتىن گوندى:

شكەفتا شامكى، شكەفتا كەقرى تويى: ھەرەسا دىيژنى شكەفتا دو تەبەق، شكەفتا كىنا كۆترا، شكەفتا ھىش، شكەفتا كرىفىن، شكەفتا رەش.

شوينوارىن گوندى:

- شوينوارىن سى كەلايىن ئامازە پىكرى.
- شوينوارى مەزارى (پىر شەرەف): كو براىن پىر(خضر)ئ بەنستانى يە.

پىكھاتەيا گوندى يا ئايىنى:

ھەتا سالا ۱۹۴۸ئى پىنج مالىن جوھىيان ل قى

گوندى ھورە

كانىيىن گوندى:

كانىيا سەرۋىكانى، كانىيا رەش، كانىيا گىزى، كانىيا كوتولوكى، كانىيا چەقەبىرى، كانىيا ئاتى، كانىيا مى شەرەف، كانىيا تويانى.

چىيىن گوندى:

چىيىن سەرى ھورى.

تەكتا گوندى:

تەكتا شىقە ھىرو.

ژجھ و شىنوارىن گوندى:

خواندنگەھا ھورە،

ئىك ژ كەقنترىن خواندنگەھىن فەرمى يىن سنوورى دەقەرا ئامىدىي بوويە كول سالا (۱۹۳۳ز) ئى ھاتىنە قەكرى، و زارۋىيىن گوندىن دەوروبەر ژى يىن گوندىن (ئاوكى، ئەرتىش، بانسرا، زىوكى، ھوس، ھىل) د ھاتنە قىن خواندنگەھى، د قۇناغىن بوورىنا

ب پىيان يان ب دەواران ژ مەلبەندى ناھىيىن و دو رۇژان ژ ئامىدىي دوور بوو، رىك ژى رىكەكا چىيىي يا ئاسىن بوو^(۱۲۸).

جوگرافىيا گوندى:

باكوورى، گوندى (ئاوكى) يە.

باشوورى، گوندىن (شاجا) يە.

رۇژھەلاتى، گوندى (مازى) يىن يە.

رۇژئافىي، گوندى (زىوكى) يە.

پىنكەتا گوندى:

بىنەمالا بەگا، بىنەمالا ئاتى، بىنەمالا شىنوى، بىنەمالا ئىسقىن كەرى، بىنەمالا تەكتى، بىنەمالا بەسى، بىنەمالا مەحمىدى، ھەزى يە بىزىن كو چەند بىنەمالىن توفى يا ژى دىناق قى گوندى دا ژباينە و رولەكى باش د پىنشەچوونا گوندى دا ھەبوويە. ھەتا سالا ۱۹۴۸ ئى پىنج مالىن جوھىيان ل قى گوندى ھەبوون^(۱۲۹).

بەرمابىن دىنگىن خواندنگەھا ھورە

دووق داخووزا خەلكى وان گوندان هاتن و بەردەوامى ب خواندنگەھا وان هاتەدان، هەتا كو دەستپىكا سالا خاندنى (۱۹۱۱-۱۹۱۲ز) ئى ژەمر رهوش و كاودانى نەگونجايىن وى سەردەمى خواندنگەھ هاتە گرتن، ل سالا (۱۹۱۷-۱۹۱۸ز) ئى هاتە فەكرن فە ژ ئالىيى سازيىين پەرورەد و فېزىكرنى يىن شۇرشا كوردستانى، پشتى رىكەفتناما (۱۱ ئادارا ۱۹۷۰ز) ئى جارەكا دى ب فەرمى ژ ئالىيى رىقەبەرىيا پەرورەدە و فېزىكرنى يا پارىزگەھا دھۆكى فە هاتە فەكرن، و بەردەوامى ب خواندنى هاتىبە دان هەتا كول سالا (۱۹۷۵-۱۹۷۶ز) ئى رىزەكا ئافىنجى ژى لى هاتە فەكرن.

ل سالا ۱۹۷۸ ئى ئەف گوندە ژى كەتە بەر هەوا خرابىكرن و فەگۇھاستنا گوندان و خەلكى وى ل كۇمەلگەھا شىلادزى هاتنە ئاكنجىكرن و مامۇستا و خويندكارىن قى خواندنگەھى ل رۇژا (۱۴ / ۸ / ۱۹۷۸ز) ئى بۇ خواندنگەھا شىلادزى هاتنە فەگۇھاستن.

ل سالىن هەشتىبان و سەردەمى شۇرشا

سەردەمىن خواندنى ل قى گوندى گەلەك ئاستەنگ بۇ پەيدا بووینە و كاودانىن جودا جودا لى قەومىنە، ل دووماھىيا سالا خواندنى (۱۹۵۲-۱۹۵۳ز) ئى دەمى پىشكىنەرى زانىارى، سەردەانا قى خواندنگەھى كرى د راپۇرتا خو دا پىشنىيازكر بوو كو ئەف خواندنگەھە بەھتە گرتن، لى قى چەندى دلكرانىەكا مەزن ل دەف خەلكى گوندى و گوندىن دەوروبەر يىن زارۇكىن وان قەستا قى خواندنگەھى دكرن پەيداكر، لەومال (۳۱ / ۷ / ۱۹۵۳ز) ئى رابوون ب نقىسارەكى وەك سكالانامە و گازندە و نەرازی بوون هەمبەر قى پىشنىيازى دياركرى و هاتە بلندكرن بۇ مۆتەسەرفى مووسلى (ئەحمەد زەكى ئەلمودەرس ۱۹۵۲/۱۲/۳۰ - ۱۹۵۴/۷/۱ز) ئى، و وینە ژى دانە (قائىمقام) ئى ئامىدىي و رىقەبەرى زانىارىيا (پەرورەدا) لىوا مووسلى، ئەف سكالانامەيە ژ ئافىن (۵۱) كەسان پىكدەھات دگەل مۇر و ئىمزابىن وان، ژوان ژى موختارىن گوندىن (ئەرتىش، ئاوكى، بانسرا، هورە، هوس، هیل) و پىشنىقزىن گوندىن (هۆرە) و (زىوكى) و هژمارەك ژ خەلكى گوندى و سەمىيانىن قوتابيان، جەين پەيوەندىدار ل

گوندى هورە

بىندە) ئەف ب دلى نەبوو، رازى نە بوون ژ قى چەندى و ئەف رىزا باجى نەددا، لەوما با (بىدە) ھاتە ئافكرن، ئانكو (بى دەھ يان بى دەھ يەكى).

كانىيىن گوندى:

كانىيا مزگەفتى، كانىيا گەفزونە، كانىيا كورتهكى، كانىيا كورانكى.

شكەفتىن گوندى:

شكەفتا بەرشكەفتى، شكەفتا بەرايى، شكەفتا كورا دىكى، شكەفتا چل مىرىن مىزراج.

ژ جھ و شويىوارىن گوندى:

مەزەرەكى كەسەكى چاك و دىندار ب نافتى اپىر مەحمود) پىر مەحمود ل گوندى ھەيە.

بىدە ژ گوندىن بەرايى بىن دەقەرا رىكان بوويە كەتتە بەر ھەوا خرابكرنا گوندى، ل ھاقىنا ۱۹۷۱ئى گوندى ھاتتە خرابكرن و قالاكرن، بىدەبى ژى ل جھى نھايىن گوندى (شىف چناركى - باشوورى رۇزئافايا شىلادزى) ئاكنجىكرىنە و وان ب خۇ ئەو جھ ئافكارىە، سالا (۱۹۸۱ز) ئ نىزىكى دەھ مالىن بىدەبان زفرىنەفە گوندى و ھەتا ئەنقالا ۱۹۸۸ئ لى ژبايە، د ئەنقالاندا چارەكا مئشەختبوويە كەمپىن ئاوارەبان ل باكوورى كوردستانى، پىشتى سەرھەلدانى زفرىنەفە شىف چناركى و شىلادزى و جھىن دىتر، ھىز بىدە وەك گوندىن دى بىن دەقەرى نەھاتتە ئافكارن.

ھەزىە بىتە گۇن ل داوييا سالىن پىنجىمان خواندىنگەھا سەرھەتابى ل قى گوندى ھاتتە قەكرن، بەلى ژ ئەنجامى بوودانىن ل دەسپىكا شۇرشا ئەبىلوولا ۱۹۶۱ئ ب سەرى گوندىن دەقەرى ھاتىن گوندى ب خواندىنگەھ قە ھاتتە بەردان، ھەتا مووركنا پىنگەھاتا ۱۱ ئادارا ۱۹۷۰ئ ب فرمانەكا رىقەبەرىيا بەرورەدە و فىركرنى ل پارىزگەھا دەھۇكى يا ۷ كانوونا دووى ۱۹۷۱ئ سەر ژ نوو خواندىنگەھ ل قى گوندى ھاتتە قەقەكرن^(۱۲۱)

گولانى ھۇمارەك ژ خەلكى گوندى زفرىنەفە سەر وارى خۇ و گوندى ئافكارەفە، دەمى بوودانا ئەنقالىن بەھدىنان ۵۰ مال ل گوندى ئاكنجى بوون، ئەف گوندى ژى د وى سالىدا كەتە بەر ئەنقالان و خەلكى وى مئشەختبوويە كەمپىن بەناپەران ل باكوورى كوردستانى، پىشتى سەرھەلدانى زفرىنەفە ل كۇمەلكەھى شىلادزى و جھىن دىتر نىشتەجىبوون و ھەتا نھا گوندى نەھاتتە قە ئافكارن^(۱۲۲).

گوندى بىدە^(۱۲۲)

بىدە: ژ گوندىن عەشیرەتا (رىكان)ە، بىن ب رىكانا نافتى دەھتە ئافكرن، بەلىكا (شاپا بىدە) ە، ب سەرى بەلىكى دەھتە ھۇمارتن.

جوگرائىيا گوندى:

باكوورى، سنوورى تركيا ە، باشوورى، گوندىن ارەزگە ە، رۇزھەلاتى، گوندى (مروانس) بى ە، رۇزئافايى، گوندى (ھىش)ە، دوورائى دناقەرا گوندى بىدە و گوندى ھىش دا (كە)ە.

پىنگەھاتا گوندى:

گوندى (بىدە) ژ ھەشت بىنەمالىن سەرەكى: بىنەمالا شەرىفىكى، بىنەمالا تەمەر، بىنەمالا سىقانى، بىنەمالا بەرۇزى، بىنەمالا مامبەدەلى، بىنەمالا ملحەم، بىنەمالا خازى، بىنەمالا غىدەل پىنگەھىت. خەلكى بىدە ھەموو موسلمان بوون، تى سى مالىن جوھىيان لى ھەبوون، پىشتى دامەزاندانا دەولەتا ئىسرائىلى نەماينە و چووینە ئىسرائىلى^(۱۲۳).

رأمانا نافتى گوندى:

وەكى دەھتە قەگىران د سەر دەمىن كەفتدا، دەمى ئاغا يان دەرەبەگان خۇيكا (باجا) دەرامەتى و چاندنى ژ گوندىن دەقەرى وەردگرت ب رىزا (دەھىك)، خەلكى

دھات و سەرۇكانىيا وى ژ گوندئ شىقە رەزا دھات و ھەرۋەسا كانى ژى ل گوندى ھەبوون و ژىدەرئىن سەرەكى بوون بۇ چاندنا دەرەمەتن، و ئاقئىن كانىيان؛ كانىيا چەم برگاگى، كانىيا سىلا، كانىيا سوفى بوون.

سالا ۱۹۷۸ ئ ئەف گوندە ھاتىيەقالاكرن و خەلكى وى قەگوھاستىنە كۆمەلگەھان، پىشتى دەسپىكرنا شۆپىشى ل ۱۹۷۶ ئ ھندەك ژ گەنجىن گوندى ل سالا ۱۹۸۱ ئ گوندى خۇ ئاقاكرەقە و لى ئاكنجى بوون، بەرى ئەنقالان ۲۰ مال ل گوندى ھەبوون، ل ئەنقالا ۱۹۸۸ ئ دوبارە گوند ھاتىيەقە كاقلكرن و خەلكى وى مئشەختبوونە كەمپىن پەنابەران ل باكوورئ كوردستانئ. ^(۱۳۷) نھا خەلكى گوندئ بانسرا نىزىكى (۶۰) سەرۇك خىزانە، ل كۆمەلگەھان و جھىن جودا جودا دژىن.

گوندئ ھرىاشك:

ھرىاشك: ژ گوندئىن رىكانىيان و بەلىكا (بەرسىكا) بە گوندەكى دىمە.

گوندئ بانسرا (۱۳۵)

جوگرافىيا گوندئ:

بانسرا دكەقىتە باكوورئ رۇژئاقابىن رىكان، گوندئىن (ھىل، ھوص، ئاوكا، بالەسىنا) سنوورئىن گوندى پىنكدئىن، بەرى قەگوھاستنا گوندان ژ (۲۰) سەرۇك خىزانان پىنكدھات ^(۱۳۶).

شىنوارئىن گوندئ:

كەلايەكا مەزن و كەقن ل ھىنداقى گوندى ھەبوو، بەلىن چ پىزانئىن ل دۆر دىرۇكا وئ نىنن، ھەرۋەسا دو كاقلە ئاشئىن كەقنار ژى لى ھەنە. ژيارا خەلكىن گوندى ل سەر چاندنا دەرەمەتن ئاقى و دىمى و ب خودانكرنا تەرش و كەوالى بوو. دىسان ھەر د كەقندا كارئىن دەستى ژى ل قى گوندى ھەبوون ۋەك؛ چىكرنا كەقچك و ھىستىك و ملخاف و بەفرىك ژىدەبارى قەھاندنا دوخوئىنئىن شەلوالا و چانتك و كولاقا و چەند بەرھەمىن دى.

رۋوبار و كانى:

ئاقا خۇ ژ رۋوبارئ (ئاقامارك) كو دېمەر گوندى را

گوندئ بانسرا

بۇشە، لى تىرا وان نە دكر ئەگەر ژمارا وان بەرەف زىدەبوونى قە چووبانە دا مىننە بى ئاف و پووبارى پووين شىن ژى دوورى وانە.

ئەف گوندى ژى دگەل گىشت گوندىن دەقەرا رىكان ل نىقا دووى ژ سالىن هەفتىيان هاتىيەخراىكرن و خەلكى وى هاتنە قەگوهاستن بۇ كۆمەلگەهان. د سالىن هەشتىياندا هندەك ژ گوندىيان زقرىنەقە سەر گوندى و ئاقاكرەقە، بەرى ئەنفالان ۲۰ مال ل گوندى دژيان، ئەو ژى د ناقبەرا ۸-۲۵ ۱۹۸۸/۹/۱۵ ئى كەتنە بەرنەنفالان و گوند سەرژنوو هاتەوئىرانكرن و خەلكى گوندى مشەختىبوونە كەمپىن پەنابەران ل باكوورى كوردستانى.^(۱۲۸)

گوندى هيل:

هيل ژ گوندىن ئافى بىن رىكان و سەر ب بەلىكا پووبارى يە.

جوگرافىيا گوندى:

گوندى هيل دكەقىتە رۇژئاقابىن دەقەرا رىكان و دناقبەرا گوندىن سىنجى، مازىن، ئاوكى و بانسرا و هورە و وەرەخەل ، و سنوورىن وان ژى ئاف و چىانە .

جوگرافىيا گوندى:

دكەقىتە ناقبەرا گوندىن خالكا ژلاين رۇژهەلاتىقە و وەرەخەل و سورىان ژلاين رۇژئاقابىقە و پووبارى (پووين شىن) ژلاين باشوورىقە.

پىنكھاتا گوندى:

گوندى ژ سى بنەمالان پىنك دەيتن ئەوژى ئەقەنە: بنەمالا مامكى، بنەمالا حەيدەر، بنەمالا شىدا.

ژلاين ژيارى قە:

ژىن و ژياراوان وەكى هەمى گوندىن دەخل و جەھ و نىسك و نۆك دكرن، هەرەسا كاروانى دكرن و تەرش و كەوال ب خودان دكرن مىنا پەزى و چىل.

جھ و شوينوارىن گوندى:

شكەفتا (گافى) ل قى گوندى ناقدارە، دكەقىتە سەر پووبارى شىن د وەرژىن هاقىن و پائىزان دا پەزى خو لى قە دحەواند هەتا دبوو زقىستان.

پووبار و كانى:

گوندى هرپاش سى كانى هەنە و ئىك ژوان زۇرا

شوینوارى پرا مەدرەسى ل گوندى هيل

بىنەمالىن گوندى:

گوندى ھىل ژ چوار بىنەمالان: بىنەمالا
عەبدولرەھمانى، بىنەمالا جەھوهرى، بىنەمالا ھەمى و
بىنەمالا ئەھمەدى پىنگدھىت.

د دەمى خۇدا ژمارا خەلكن گوندى ل سەر
چاندنا دېم و ئاقى بوو، پتربيا عەردى وان ئاقى بوو،
ھەرھەسان مژوولى خودانكرنا تەرش و كەوالى بوون و
مفا ژ بەرھەمىن كەزان و گويز و سماقن وەردگرت.
بەرى قەگواھاستنا گوندى ژ (۱۷) سەرۇك خىزانان
پىنگدھات، ژمارا وان نىزىكى (۶۰) كەسان بوو، نھا
(۵۰) سەرۇك خىزان و پتر ژ (۲۵۰) كەسانە.

شوپىنوارىن گوندى:

- پرا مەدرەسى: د وى دەمى دا مەدرەسا ئايىنى ھەبوو
لەوما بىقى ئاقى ھاتبوو ئافكرن.

- گۇرستانا فەقىبان: چونكى تىن فەقى لى دەھاننە
قەشارن.

كانى و رووبار (۳۹):

كانىيا چەقرە پىرى، ئاتىر، ھىلى كو تىن ئاف
ژ قن قەدخوار، گەرمكى، مەسىنى، سويلە ژنى،
سىقى، ھەودا ژنا، ھەودا مىرا، رووبارى ئاقا ماركى،
رووبارى ھورى.

چىايىن گوندى:

ملكن خلوكى، گلىسارى، كانى گەرمكى، روىكى،
نزاركى، سەرى ھورى.

جەيىن ئاھار:

ئاھاننى جووت لى دەھانكرن، بىرا دەشت، خاركى
بىرىنكا چولى بىرىن بوو، زومكا، بەرجوكا، بەرى گر،
ملكى قورقورى، چەما، چەمى بەر گەقرى.

شكەت و كەترىن ئاقو دەنگ:

شكەفتا سىقوكى، شكەفتا جوخىنا، شكەفتا
رويكى، شكەفتا بىيامى، شكەفتا مازىن، شكەفتا

ھەرفتەي، شكەفتا كون ھرچىن، گەقرى كەلەسوور،
كەقرى صا، كەقرى روىكى، كەقرى سەر گشتكى،
كەقرى ھرچىن.

ھىلان گوندى:

ئەف گوندى ژى دگەل گوندىن رىكانىان ل
سالا (۱۹۷۸ز) ھاتىبەخراپكرن و خەلكن وى ل
كۆمەلگەھى (سىرىن) ئاكنجىكرىنە.

گوندى مروانس:

مروانس ژ گوندىن گەلەك كەفتار و دىرۇكىيە، ب
گوندى بەگ و مىران ھاتىبەنىاسىن، ژ گوندىن سەر
ب بەلىكا (خالكان) ھ ژ ەشپىرەتا (رىكان). جەھكى
بىنھىرەھ و ب دارگويزان ھاتىبە خەملاندن، ل كىم
جەيىن گوندى ھەتاف ژەر دارگويزان لى دەھتن، چ
ژدەرەكى نامازە ب ئاقى مروانس نەكرىمە، لى ژەر
كو شوپىنوارىن دىرەكا كەقن لى ھەيە، لەوما دوور
ناھىتەدېتن كو ژ ئاقى (مار يونس) ھاتىبە، ژەرەكو
دگەل ئاقى گەلەك دىر و كەنپسەبان پەيقا (مار)يا
دگەل دا ھەي.

جوگرافىيا گوندى:

مروانس دكەقىتە باكوورى دەقەرا (رىكان)، ژلايى
باكوورىفە ھەقسىنوورە دگەل ەشپىرەتا (دوسكى
ژوورى)، ژلايى رۇژھەلاتىقە گوندى بەنستان، ژلايى
رۇژئاقىقە گوندى (نىروا سىنوى)، سنوورى وى دگەل
گوندى (مىزا) دەشت و نھالە و دووراتبىا دناقبەرا وان
دا (۸كەم) ھ و دووراتبىا دناقبەرا گوندى مروانس
دگەل گوندى بەنستان (۴كەم) ھ^{۱۱۶}.

ئويچاخ و بىنەمالىن گوندى:

بەرى قەگواھاستنا گوندى نىزىكى ۴۰ سەرۇك
خىزانان بوون و ژ چوار ئويچاخان و ژنەھ بىنەمالان
پىنگدھات:

- ئويچاخا بەگا، چوار بىنەباب بوون (ئىبراھىم خان
بەگى، صالح بەگ، مېرىبەگ، سەيد بەگ).

دەقەرا نىروە و رىكان، ھەرۋەسا ب چىيىن دىنىكىن مروانس كو چىايەكىن زۇرى بلىندە^(۱۴۱).

ئەف گوندى گوندىكىن تىر ئاف بوو، خەلكىن گوندى مژوولى چاندنا بەرھەمىن ئافى ۋەك برىج و ماش و گەنمۆك و يىن دى بوو، ھەرۋەسا مژوولى خودانكرنا پەزى و مالاتى بوو.

ئەف گوندى ژى ل سالا (۱۹۷۸ز) ئى ھاتىيە خرابىكرن و خەلكىن وى ل كۆمەلگەھى شىلادزى ئاكنجىكرىنە، پىشتى سى سالىن ئاكنجىبوونى ل قى جەسى پىتر ژ دەھ مالان جارەكا دى قەستا گوندى خۇ كرىن، تا ئەنزالا سالا ۱۹۸۸ ئى جارەكادى گوندى خۇ چۆلكرىن و بەرەف تركىيا چوون پاشى ل ئىرانى ئاكنجى بوون تا پىشتى سەرھلدا نا ۱۹۹۱ ئى زقىنەفە شىلادزى.

گوندى كۆكەرى: (۱۴۲)

ئىك ژ گوندىن عەشىرەتا (رىكان) يىن بەلىكا (پىشتا چىاي) يە. ئافى گوندى ژ سىرۇشتى وى ھاتىيە ۋەرگرتن، دكەفىتە جەھكى دىبىزنى (گرى قەسرا)، ژەر كو

- ئويجاخا گوفەييا، دو بنەباب بوون (مالا زەينى و مالا شاھىن).

- ئويجاخا بىزىفە، دو بنەباب بوون (مالا عومەرو مالا صەمەد)

- ئويجاخا خىمبىفا، كو ئىك بنەبابە.

دەمى بەرھەفكرنا قىن نقىسىنى خەلكىن گوندى (۱۹۸) خىزان و (۱۴۳۲) كەس بوون^(۱۴۱).

كانىين گوندى:

كانىيا ئافە دو، كانىيا خجىج، كانىيا جەرانا.

شكەفتىن گوندى:

شكەفتا ئافە دو، شكەفتا قاندا، شكەفتا بەراكى، شكەفتا سوور.

گوندى ب چ يى نافرە؟:

گوندى مروانس ب زۆزانەكىن يى نافرە كودىبىزنى زۇما سەرى دارى يان كانىيا سەرى دارى، ئەف كانىيە يا (شىخ حسىن بەگى) بوو كوخۇشتىن جەھ ل

گوندى مروانس

گوند دكەقىتە د بناقا فى جەسى لەوما دىبىژنى
كوكەرى ئانكو (كورا بن كەلى).

جوكرانىيا گوندى:

باكوورى، گوندى بىباكرى و گوندى كافلكايە.

باشوورى، سنوورەكى چىيى يە.

رۇژەھەلاتى، گوندى ساركى و گوندى دەيكا
رۇژئاقايە.

رۇژئاقايى، گوندى بىزەل و گوندى كارە (گوندەكى
نېرەيان)ە.

پىكھانا گوندى^(۱۴۴):

كوكەرى ژ دوو پارچە بنەمالان پىكدەيت، يىن
كوكەرى و يىن گوندى ھادىسفا (ئەف گوندە يىن
كەشەنە و ھەر ب كوكەرى د ھىتە ھژمارتن:

يىن كوكەرى:

بنەمالا سەيدى، بنەمالا زاھىر (بنەمالا ئاغايىن
رىكانبىيانە)، بنەمالا شىخكى، بنەمالا قەرى، بنەمالا
عەبدى.

يىن ھادىسفا:

بنەمالا بازىدا، بنەمالا مەروان.

بنەمالەك ھەر ژ كەفەن دا ژ گوندى كوكەرى
چووبوونە بامەرنى كو دگۆتنى بنەمالا (ناھرى
شەمامى)^(۱۴۵).

كانىيىن گوندى:

كانىيا قاقوس، كانىيا ساريا، ئەف كانىيە يا
ھەقپشكە دگەل گوندى (ساركى)، كانىيا بىنجالىن،
كانىيا خرابەي، كانىيا زىدا، كانىيا كەندا، كانىيا ناف
گوندى، كانىيا ئاقدى، كانىيا كافرا، يا ھىشكېووى و
بن ئاقە.

ھەرەسا بىرىن ئاقىن ژى ھەبووينە ۋەكى، بىرا ناف
دەشتىن، بىرىن چىيىن ژوور.

شكەفتىن گوندى:

شكەفتا ھەسنا بەكى، شكەفتا زىنە^(۱۴۶).
ل ۷ كانوونا دووى ۱۹۷۱ ئى ب بىرارەكا رىقەبەرىا
پەرەردە و فىركرنى ل پارىزگەھا دھۆكى خواندنگەھا

گوندى كوكەرى

مالىن جوهيان لى ھەبوون، كو ئاقىن ھىدەك ژوان ئەقە بووئە: (پەرە، مردەخ، مەھىك، بونس)، پاشتر ھىدەك ژى موسلمان بېوون و بىن دىتر ژى پىشتى سالا (۱۹۴۸ز) چوونە ئىسرائىلى^(۱۵۱).

ئەق گوندى ژى ل سالا ۱۹۷۸ ئى ھاتىبەخراپكرن و خەلكى وى قە گوھاستىنە كۆمەلگەھان و ھەتا نھا ژى ۋەك گوندىن دى نەھاتىبە ئاڧاكرن.

د سالىن ھەشتىياندا ھىدەك ژ گوندىيان زڧرىنەقە سەر گوندى و ئاڧاكرەقە، بەرى ئەنڧالان ۲۵ مال ل گوندى دژيان، د ئاقبەرا ۸-۲۵ ۱۹۸۸/۹/۱۵ ئى كەتنە بەرنەنڧالان و گوند سەرژنوو ھاتەوئرانكرن و خەلكى گوندى مشەختىبوونە كەمپىن پەنابەران ل باكوورئ كوردستانئى^(۱۵۲).

گوندى خالكا:

ژ گوندىن عەشىرەتا رىكان سەر ب بەلىكا (خالكا) ۋە سەرى بەلىكى ۋە^(۱۵۳).

جوغرافى يا گوندى:

باكوورئ، گوندى (مامىسا) ۋە.

باشوورئ، گوندى (ھرىاشك) ۋە.

رۇژھەلاتئ، گوندى (بىارى) ۋە.

رۇژئاقابئ، گوندى (رژئ) ۋە.

دئاقبەرا گوندى خالكا و گوندى بىارى دەشتە و دووراتئ يا دئاقبەرا وان دا (۵كم) ۋە. سنوورئ دئاقبەرا گوندى خالكا و گوندى ۋەرەخەل چىانە و دووراتىيا دئاقبەرا وان دا (۱۳كم) ۋە^(۱۵۴).

كانپىن گوندى:

كانپيا بركى، كانپيا بەرىشكەفتن، كانپيا بىنى، كانپيا بەرىقئ.

شكەفتا گوندى:

شكەفتا باقئ.

پىنگەھەتەيا ئابىنى:

گوندى خالكا ژىلى مۇسلمانان، پىشتىر كو (۲۰)

گوندى كىرپادىرئ:

ژ گوندىن عەشىرەتا رىكان سەرى بەلىكى و ژ پىشكا (دنىم - مشارى) ۋە.

جوغرافىيا گوندى:

باكوورئ، گوندى (بەنستان) ۋە.

باشوورئ، گوندى (خالكا) ۋە.

رۇژھەلاتئ، گوندى (ھنىش) ۋە.

رۇژئاقابئ، گوندى (مامىسا) ۋە.

دووراتئ دئاقبەرا گوندى كىرپادىرئ و گوندى بەنستان (۵كم) ۋە. دئاقبەرا كىرپادىرئ و گوندى ھنىش (۴كم) ۋە^(۱۵۵).

د كەفتا دىرەك ل گوندى ھەبووئە، جەن (دىر) لى ھاتىبە ئاڧاكرن گرئ ئاخى بوو ئانكو كىرى بوو، لەوما ب (كىرپادىرئ) ھاتەنەڧكرن ئانكو (دىر) ل سەر كىرىن^(۱۵۶).

پىنگەھاتا گوندى:

بەنمالا پىنگ، بەنمالا خازئ، بەنمالا نەتى، بەنمالا شىڧكى^(۱۵۷).

كانىيىن گوندى:

كانىيا زىندىن، كانىيا كەوكى، كانىيا ھەسەدا، كانىيا ھەسەدا ژوورى، كانىيا ھەسەدا ژىرى، كانىيا سەرى دارى، كانىيا سەرى، كانىيا كەمكى، كانىيا شافىركى، كانىيا ناپ گوندى، كانىيا عەفرا، كانىيا سەمى، كانىيا مىرگا ژىرى، كانىيا مىرگا ژوورى، كانىيا بىركى، كانىيا ھىندوس، كانىيا كەندالى، كەلەك كانىيىن دىتر ل دەرۋەى گوندى بىن ھەبىن ۋەكى، كانىيا بىمكى، كانىيا نژى، بىرا كانىكا ژوورى، بىرا كانىكا ژىرى، كانىيا ئاقشخى، كانىيا كركى، كانىيا بىشى، كانىيا رەبا، كانىيا مىلى كوكا.

ژ جھ و شويىنوارىن گوندى:

- شويىنوارىن دىرەكى و كەلايەكى دگەل مزگەفتەكى لى ھەنە.
- خواندىنگەھ ل سالا ۱۹۵۸ئ بۇ يەكەمىن جار خواندىنگەھ ل قى گوندى ھاتىبە ۋەكىرن.
ئەف گوندى ژى مىنا گوندىن دى ل سالا ۱۹۷۸ئ ھاتىبە خرابىكىن و خەلكى ۋى ۋەگۇھاستىنە كۇمەلگەھىن شىنلادى و سىرىن و پاشتر ھىندەكان قەستا باژىرىن مەزىتر ۋەكى دھۆكى و مووسلى كرىە.

تەفتىن گوندى:

ب ناپىن رەبا، رانا، پىرھاجى، لوليا، دالىتى، بانىن، ھەرفتەى، مىرا، مىرا يا مەزىن، پى رەشكى، باقىا، سەرچەلكى، دەرۋەكى، شىخى، ھىن، بەراكى، ناسىن، مىلى نىمويى، كانىيا نژى ل سەرى دارى ھاتىنە ناپكىرن.

گوندى مېزى:

ژ گوندىن عەشىرەتا رىكان بەلىكا (كىرىادىرى) ھە.

سەۋورىن گوندى:

باكوورى، گوندى (چى - دۆسكى ژوورى) ھە .
باشوورى، گوندى (بىارى) ھە.

گوندى كىرىادىر

رۇزھەلاتى، سىنوورنى تىركىيايە.

رۇزئاقايى، گوندى (مىروانس)ە.

دوورائىيا دىناقبەرا گوندى مىز و گوندى بىارنى
(۲۲كم)ە، و دىناقبەرا مىز و گوندى ھىتىش
(۲۴كم)ە^(۱۵۶).

پىنگھانا گوندى:

- ئوبجاخا ئومەرا، ئەف ئاقە يا ژ بابكالى وان
اعومەرا ھانى، و ژ پىنج بىنەمالان پىنگدھىت.
- ئوبجاخا ناسرا، ئەفە ژى ژئاقى بابكالى وان
(ناصرى ھاتىيە ، ژ پىنج بىنەمالان پىنگدھىت.
- ئوبجاخا وىدىا، ژ ئاقى بابكالى وان (وئىدى) ھاتىيە،
دو بىنەمالان بخو قە دگىرت^(۱۵۷).

كانىين گوندى:

ئەف گوندە ژ نىزىكى (۱۵) كانىيان پىنگدھىت،
ئاقىن ھىدەك ژ وان: كانىيا سىپىندارى، كانىيا گولى،
كانىيا نازارى، كانىيا گويزى، ژمارەكا زۇرا دار گويزان بىن
ل قى جھى ھەين، جھى كومبوونىن گوندىيان بوون،
ئەگەر كەسەككى مەزىن سەرەدانا گوندى كىرايە ل
قۇيرى پىنشوازي لى دەھانەكرن.

شكەفتىن گوندى:

شكەفتا ئاقى، ئەف شكەفتە نىزىكى (۱۰۰)
مەترا درىژە، ل كەلەك جھان ئاق ژى دەردكەفىت،
لەوما ب قى ئاقى ھاتىيەئاقىكرن، شكەفتا رەشا،
شكەفتا مەم وزىنا، دەيتەقەگىران سەرەمەكى
كەنجەكى ئەقىندارا خو رەقاندبوو، ل قى شكەفتى
قەحەوبابوون ھەتا كو بىنەمالىن ھەردوكان پىك
ھاتىن، لەوما خەلكى گوندى ئەف ئاقە دانا سەر
قى شكەفتى^(۱۵۸).

جھ و شوينوارىن گوندى:

ژ ئالىن باكورى قە: بەرۇزى گۇقانى، نھالا پان، سۈرە
زەقىن، وارتن ھىشىيان، سەرى كىرىن، مولى،

بەرچەلان، ئاقى چىايەكى ئاقدارە و ژمارەكا زۇرا
كەقىين بەفرى بىن لى ھەين.

ژ ئالىن باشوورى قە: شكەفتا ئاقى، كەلا مەغوليا،
خارى دەپرى، شكەفتادالىتى^(۱۵۹)، درافكى، بەرەز
كولى، وەزىرى.

ژ ئالىن رۇزھەلاتى قە، بەركولكا، سەرخىرىزى،
بەرۇشكى، سەر پىشتا رۇزى، گەرەسىن، بىن
سىن.

ژ ئالىن رۇزئاقا قە، مىن مەزگەفتا، دوو شاخى، دولا
ئالەدىن، بەھشىيارى، مەزىنگى.

ھەرۋەسا چەندىن پىرتىن كەقنار ل گوندى ھەبووينە
وەك:

- خوارى دەپرى، پىرەكا كەقنار بوو^(۱۶۰).

- پىرا داركى مىزى، پىرەكا كەقنارە شوينوارى وئ بىن
ماى.

- پىرا زەرك ل دانگا گوندى مىز ل نىزىك گوندى
(پەبا- رىكان).

ژ شەھىد و ئەنئالكرىن گوندى:

گوندى مىزى رولەكى دىار و مەزىن دىزاقا رۇگارخووازا
كوردى دا بى ھەى تىن د ئەنئالاتدا (۴۴)كەس ژى
بووينە قورىانى ژ وانا، جەبار روستەم محەممەد،
جەجى مبارەك محەممەد، جەقزوللاعەبدوللا
سىنيار، خالد سىيار جەسەن، شەكر تاھر شەكر،
سەلام عەلى رەسول، سەعدى صادق سەعدى،
خەمو جىچو مبارەك، صەباح محەممەد ئەمىن
صالح، صالح فەرچو شەرىف، صالح عەبدوللا
سەعيد، صادق صالح عەبدوللا، عەبدوللا سىنيار
جەسەن، عەبدولرەزاق صادق سەعدى، تاھر شەكر
تاھر.

ھىلاندا گوندى:

گوند ل سالا (۱۹۷۸زى) ھاتىيە كافلكىرن و
خەلكى وى ل كۆمەلگەھان ئاكنجىكرنە.

گوندى شاجا:

ئىك ز گوندىن رىكان، بەلىكا (پشتا چىيى) يە.

تەكتىن گوندى:

شكەفتا بەرايىن، شكەفتا بىنجالكىن، شكەفتا تويىن، شكەفتا تەمبىركىن، شكەفتا خارسا، شكەفتا دول تەوكىن، شكەفتا كلولكىن، شكەفتا رەش، شكەفتا سىئىن.

جوگرافىيە يا گوندى:

باكوورى، گوندى (ھورە) يە.
باشوورى، گوندى (دەيك) ە.
رۇژھەلاتى، گوندى (پىپەرخا) يە.
رۇژئاقايى، گوندى (ساركى) يە.

ژ جھ و شىنوارىن گوندى:

دىرا (بىدلو)، ل رۇژھەلاتا گوندى، دىرا (ملى مىشىن)، ل رۇژئاقايا گوندى، قەسرا (ملى).
وەكى گوندىن دى ئەف گوندى ژى ل سالا (۱۹۷۸) ئى ھاتىبە كافلكرن و فالاكرن و خەلكى وى ل كۇمەلگەھىن وەكى: سىرىن و شىنلازى و دىرالوكى ئاكنجىكرىنە، پاشتر قەسرا باژىرىن دى كرىنە.
د سالىن ھەشتىياندا ھندەك ژ گوندىيان زقرىنە قە سەر گوندى و ئافاكرە قە، بەرى ئەنفالان ۳۳ مال ل گوندى دژيان، د ئاقبەرا ۸-۲۵ / ۱۵ / ۱۹۸۸ ئى كەتنە بەرئەنفالان و گوند سەرژنو و ھاتە وىرانكرن و خەلكى گوندى مشەختىوونە كەمپىن پەنابەران ل باكوورى كوردستانى. ^(۱۱۱)

پىكھاتا گوندى:

گوندى ژ سى ئوچاخان، ئوچاخا كوسا، ئوچاخا چاقىرا، ئوچاخا مەرزا پىكدھات.

كانىيىن گوندى:

كانىيا چاقىرا، كانىيا دەپكىن، كانىيا بىن دلىن، كانىيا سىلكىن، كانىيا مام گرافىكىن، كانىيا رەزا، كانىيا ملا، كانىيا باپىركىن، كانىيا گوندى.

گوندى شاجا

ب نائىن (دېرا بەرخوى) ھەبوو ھىز شوپنوارىن وئ
ماينە^(۱۱۳).

كانىيىن گوندى:

كانىيا بىدلو: ل رۇژھەلاتىن گوندى، كانىيا گا:
كانىيا سەرەكى فەخوارىن بوويە، كانىيا بەرى
كانىكىن، كانىيا گوندى.

شكەفتىن گوندى:

شكەفتا بالىن و شكەفتا شەكەفيا: دكەفنه
باشوورئ گوندى، شكەفتا تويىن (تويىرە مىرگىن)،
شكەفتا بەرايىن، شكەفتا خەبازا (نانپىزا)، شكەفتا
زرافكىن، شكەفتا تەوكىن.

جھ و شوپنوارىن گوندى:

- دېرا پىپەرخا: ل باشوورئ گوندى.
- كەلا گرى قەصرئ: ل رۇژھەلاتا دېرى.
- مزگەفتا گوندى:
- منا جوى (منا جى): كەفرەكىن مەزنى، دكەفىتە

گوندى پىپەرخا: (۱۱۲)

پىپەرخا ژ گوندىن رىكان سەر ب بەلىكا (پشتا
چىاي) بە.

سئورئىن گوندى:

باكوورى، گوندى (چەمى جوو) بە
باشوورى، گوندى (سىتە) بە
رۇژھەلاتى، گوندى (رىنجىبراخە) بە
رۇژئاقايى" گوندى (شاجا) بە.

پىكھاتا گوندى:

بنەمالا جەجى، بنەمالا تەتوى، بنەمالا ئەمىن.

رامانا نائىن گوندى:

دەبىتەفەگىران سەردەمى پەيدابوونا ئايىنىن
مەسىحى ل دەفەرى، كەسەك ل فى گوندى ب نائىن
(بەرخو) ھەبوويە، گوندى ب نائىن وى (بىت بەرخو
- مالا بەرخوى) ھاتىيەنافكىرن، ھەر ل گوندى دېرەك

شوپنوارئ دېرا (بەرخوى) ل گوندى پىپەرخا

باشوورنى كوندى.

- كۆپىستانا حجر فەقىبا (ژوورا فەقىبا): ل رۇزھەلاتا كوندى، ئەو جەھ بوويە يىن كو فەقىبان لىن دىخواندىن، پىشتى ھىنگى بەس فەقى لىن دەھاننە قەشارىن، لەوما ب كۆپىستانا (حجر فەقىبا) ھاتىبە ئاقىرىن.
- كۆپىستانا مىلى بازىا.

كوند ل سالا ۱۹۷۸ ئى ھاتىبە قالاكىرن و خەلىكىن كوندى ل كۆمەلگەھان ئاكنىچىكىرىنە.

د سالىن ھەشتىياندا ھىندەك ژ كوندىيان زىرىنە قە سەر كوندى و ئاقاكرە قە، بەرى ئەنفالان ۲۰ مال ل كوندى دىزان، د ئاقبەرا ۸-۲۵ ۱۹۸۸/۹/۱۵ ئى كەتنە بەرئەنفالان و كوند سەرژىنو ھاتەوئىرانكىرن و خەلىكىن كوندى مىشەختىبوونە كەمپىن پەنابەران ل ياكوورنى كوردىستانى^(۱۱۴).

كوندى ھولىيان: (۱۱۵)

ھولىيان ژ كوندىن (رىنكان) جوينا (ئاقى) و بەلىكا (مەرزىا) يە

سۈورىن كوندى:

- ياكوورى، كوندى (پىرەسىنا) يە.
- باشوورى، كوندى (مىرگەقا) يە.
- رۇزھەلاتى، كوندى (شابه كەما) يە.
- رۇژئاقايى، كوندى (پەزگە) يە.

پىكھانا كوندى:

مالا برويى (ئىبراھىم - عومەرى)، مالا مەلای (مەلا زادە).

سۈۈتىن كوندى:

ژ كوندىن (ئاقى) يە، دەرامەت و چاندنا وان ژى بەھراپىر ئاقى بوويە ۋەك: بىرىچ، كونجى، كەنمۇك، ماش، داروبارىن دىمى ژى ۋەك (كەزىن، گۆيز...) يىن لىن ھەين.

كانىيىن كوندى:

كانىيا مەزىن، كانىياچەكا، كانىيا گەفرا، كانىيا بىشەنگى.

شكەفتىن كوندى:

شكەفتا نىخوئىن، شكەفتا دوى ئاستەنگى، شكەفتا ھۈلى (ھۈلىيانى).

ژىپايىن كوندى:

- چىپايى سويكى، كۆپىستانىن كوندى.
- كۆپىستانا پىر زەبىنەل و پىر عەبىنەل.
- كۆپىستانا كەنىشك (كونىشكا)، دەيتە فەگىزان ئەقە ئاقى ژنەكى بوويە و ھاتىبە شەھىدىكىرن و ل وئىرى ھاتىبە قەشارىن لەوما ژى ب ئاقى وئى ھاتىبە ئاقىرىن، لىن ئەھانە زانىن كا زىەر چ ئەگەر ھاتىبە شەھىدىكىرن^(۱۱۶).
- ئەف كوندە ژى ل سالا ۱۹۷۸ ئى ھاتىبە خرابىكىرن و خەلىكىن وئى ھاتىبە قە گۇھاسىتىن بۇ كۆمەلگەھىن نامازە يىن ھاتىبەكىرن.

كوندى دەھىكا رۇزھەلات

دەھىكا رۇزھەلات: ژ كوندىن رىنكان پىشكا (دىمى)، و بەلىكا (خالكا) يە.

سۈورىن كوندى:

- ياكوورى، كوندى (بەنسىنان) ە.
- باشوورى، كوندى (ۋەرەخەل) ە.
- رۇزھەلاتى، كوندى (رزى) يە.
- رۇژئاقايى، كوندى (شابه كەما) يە.

رۇزھەلاتى قە شىف (ئەھال) ەك ھەبە كوندى دكەتە دوو جوين: بەرۇژ و نزار^(۱۱۷).

سۈۈتىن كوندى:

دەھىكا رۇزھەلات: ژ كوندىن رىنكان يىن دىمە.

كانىيىن گوندى:

كانىيا ئاق گوندى، كانىيا كىلكى، كانىيا گەقزىكى، كانىيا سىقى، كانىيا چەلكى.

شكەفتىن گوندى:

شكەفتا گرى، شكەفتا چەمى.

ھىلانا گوندى:

مىنا گوندىن دىتر ل سالا (1978ز) ئى ھاتىيە خرابىكىن و قالاكىن و خەلكىن وى ل كۆمەلگەھىن (شىئالدىزى، سىرىن، باگىرا) ئاكنجىكىن و ھىدەك زى چوويىنە باژىرىن مەزىتىر.

گوندى مامىسا:

ئىك ز گوندىن عەشىرەتا (رىكان) ە و ژ بەلىكا (خالكا) ە.

جوگرافىيا گوندى:

باكوورى، گوندى (بەنستان) ە.

باشوورى، گوندى (ھىراشك) ە.

رۇژھەلاتى، گوندى (كىرىادىزى) ە.

رۇژئاقىيى، گوندى (دىركى) و گوندى (ھول / ھولىان) ە.

بەمالىن گوندى:

گوندى ژ چوار بەمالان: بەمالا سەلىم، بەمالا دەجى، بەمالا ئىبراھىم (سەلىم و دەج و ئىبراھىم) ھەر سىن براينىن ئىك بوون، بەمالا ملحەمى پىكدھىت.

رامانا ئاقى گوندى:

دھىتە گوندى، دكەقتا دو براينىن ئىزىدى ھەبوون، ئىك مۇسلمان بىوو، يى دى مابوون سەر ئايىنى خۇ، ئاقى گوندى بوويە (مامىسا) كو سىككەرتە بۇ ئاقى (ماموسا ئانكو موسا ما)، زىەر ئىك مۇسلمان بىوو و يى دى ما بوو سەر ئايىنى خۇ، لەوما گوندى ب قى ئاقى ھاتىيە ئاقىكىن، ھەتا نھا زى ئىزىدىن مامىسى

دەرامەت و چاندن و داروبارىن وى بەھرا پتر دىمىنە ەك، سماق، كەزان، گۆز... دەرامەتىن دىتر پەزىن دىمى نە، دگەل قى چەندى ئەف گوندى ب مىرگا خۇ (مىرگا دھىك) ئاقدارە، جەن بىنھەدانا پىقىنگ و كاروانبان بوو، نەخاسمە بۇ گوندىن پىكانىان ژ (مىشارا دىم- بەلىكا دىم) ⁽¹¹⁸⁾.

پىكھاتا گوندى:

دھىكا رۇژھەلات ژ چوار بەمالان پىكدھىت: مالا نەنى (تەنەرا) كو مالا عومەر و مالا خاجەى بخۇقەدگىرىن، مالا جوندوى، مالا بادى (ژ ئاقى بەھائەدىنى ھاتىيە) و مالا مەلكى.

كانىيىن گوندى:

كانىيا مزگەفتى، كانىيا گوندى (كانىيا مىرگى)، كانىيا بىشى، بەھرا پتر دەرامەتى ئاقى ل بەر قى كانىي دھىتەكىن، كانىيا گويزكا كەلى (قەلى)، ەسان دھىتەزىنن بالندى (قەل) ب خوارنا قى گويزا ھىدافى قى كانىي رادىبىت، لەوما زى بى ئاقى ھاتىيە ئاقىكىن ⁽¹¹⁹⁾.

ل سالا 1978 ئى ئەف گوندى زى ژ ئالىن حكۇمەتا عىراقنى قە ھاتىيە خرابىكىن و قالاكىن و خەلكى گوندى قە گوھاستىنە كۆمەلگەھان.

گوندى بىارى:

ژ گوندىن عەشىرەتا (رىكان) بەلىكا كىرىادىزى قە ە.

سئورىن گوندى:

سئورىن يا دىقەھرا گوندى بىارى و گوندى خالكا (5كم) ە و دىقەھرا بىارى و گوندى مېز (2كم) ە و سئورىن دىقەھرا وان دا دەشتە ⁽¹²⁰⁾.

پىكھاتا گوندى:

گوندى ژ پىنج بەمالان: بەمالا مىرخانا، بەمالا ھەيدەرا (ھەيدەرا)، بەمالا ئالىكى، بەمالا شىخالا، بەمالا مالا پىرى پىكدھىت.

خواندنا گوندى:

خواندنا خەلكى گوندى يا فەقىياتى بوو، بۇ خواندنا خواندنگەھى زى ل دەستېكىن د چوونە گوندى (ھورە) و پاشى چوونە گوندى (سنىجى)، دەمى ل سالا (۱۹۷۷ز) ئى خواندنگەھ ل گوندى (پەزگە) ھاتىبە فەكىن، خەلكى گوندى دەملىكىن دچوونە پەزگە بۇ خواندنى، سالا (۱۹۷۸ز) ئى گوندىن دەفەرى ھاتنە وئرانكىن و خەلكى گوندان ئىنانە كۆمەلگەھىن، سىرىن و شىلادىن و دىرانوك و لى ناكنجىكىن^(۱۷۳).

گوندى رزى

ز گوندىن (رىكان) و بەلىكا(خالكا) يە^(۱۷۴).

سۈۈرىن گوندى:

باكوورى، گوندى (بەنسىنان)ە.
باشوورى، گوندى (وهرەخەل)ە.
رۇزھەلاتى، گوندى (خالكا) و گوندى (بىارى) يە.
رۇزئاقا، گوندى (شابه كەما) و گوندى (دەيك)ە.

پىنكھاتا گوندى:

ز ئىك بنەمال كو بابكالى وان (تاجەددىن)ە
پىكدهىت و سى كور ب نافتىن (جەمىن سەلمان،
جەمەر-جومەرا) ھەبووینە.

كانىيىن گوندى:

كانىيا گوندى، كانىيا مسكىن: بۇ گىانەوهرىن بچويك وەكى (پەزى) دەھانە بكارئىنان، كانىيا بىھا: بۇ گىانەوهرىن مەزىن وەك (گارەشەن) دەھانە بكارئىنان، كانىيا باصى: بۇ چاندنى دەھانە بكارئىنان، دكەفیتە بەرۇزى گوندى ئانكو ل لایى باكوورى، كانىيا ملكى، ئەقە يا دناقبەرا رزى و گوندى (دەيك)^(۱۷۵).

گۆرستانىن گوندى:

گۆرستانا مەزىن، گۆرستانا بچويك، گۆرستانا كلاف سورى.

ھەنە، لى گوند ب تامامى مۇسلمانن، قەگىرانەكا دى د بىژىت بابكالەكىن كەقنى گوندى نافتى وى پىر موسا بووینە و گوند ز نافتى وى ھاتىبە^(۱۷۱).

كانىيىن گوندى:

كانىيا رىزكى، كانىيا بنلاتى، كانىيا گىزكى.

شكەفتىن گوندى:

شكەفتا رەشى، شكەفتا سوورى، شكەفتىن باقى كو دىژنى شكەفتىن ناغا.

ھىلانا گوندى:

لەف گوندە زى سالا (۱۹۷۸ز) ئى ھاتىبە كافلىكىن و خەلكى گوندى ل كۆمەلگەھىن اشىلادىن، باگىرا) ئاكنجىكىنە و ژ وئرى زى چوونە دەھۆك و مووسل و ئاكنجى بووینە.

گوندى دەملىكى:^(۱۷۲)

ز گوندىن جەشپەرەتا (رىكان) و بەلىكا امەرز) يە.

سۈۈرىن گوندى:

باكوورى ، گوندى (پىرەسنا- پىرەسنا) يە.
باشوورى، گوندى (كولا) يە.
رۇزھەلاتى، گوندى (ھنىش)ە.
رۇزئاقا، گوندى (مىرگاقا) يە.

پىنكھاتا گوندى:

گوند نى ز بنەمالەكىن پىكدهىت دىژنى بنەمالا (دەملىكىا) و بەرنىاسە ب مالا (مەمەد دەملىكى)، د بنىاتدا خەلكى گوندى (فەقىان)ە، كو گوندەكى خرابەبە نىزىكى (۵ خولەكان- دەقىمەيان) ز دەملىكىن دوورە و ملك بى ل گوندى (فەقىان) ھەين.

كانىيىن گوندى:

كانىيا مەزىن، كانىيا جەكا، كانىيا كەقرا، يا ب تەزىياتىن بەرنىاسە.

ژ جھ و شوينوارين گوندى:

-مەزاري (داي موم) يان (كافلن داي موم)ى: د كەقىتە سەرى چيائىن (سېكىن-سويكىن) ژئالين باشوورئ گوندى كو دېئىژنە قى لايىن چيائى (سېكىن رزئ).
- شوينوارين سىن مزگەفتان.

ساللا (۱۹۱۱ز) خەلكىن گوندى ئاوارەى تركيا بېوون و ژوئىرى چووبوونە مووسلىن، دەستېپىكا سالين خەفتىيان زقىرىنەقە گوندى، ساللا ۱۹۷۸ئ گوندى وان ھاتە خرابىكرن و خەلكىن وى ل كۆمەلگەھىن ئامازە پىنكرى ئاكنجىكرن.

گوندى سىدان:

ژ گوندىن (رىكان) بەلىكا بەرسىك (دېم)۱ بە.

سنوورين گوندى:

باكوورى، چيائىن خالىن و گوندى (باوان)ە.

باشوورى، گوندى (سىتە) بە .
رۇژھەلاتى، گوندى (بىكروپ)ە
رۇژئاقا، زىنيا سيارى و گوندى (رىنجىراخە) بە.

پىنكھاتا گوندى:

گوندى ژ ئويجاخىن (ژوورى، ژىرى، كەلاتى، ناف گوندى، شكىرا) پىنكھىت، بنەمالين وئ ژى ئەقەنە: بنەمالا صالح، بنەمالا عەبدوللا، بنەمالا ئىبراھىم عەبدوللا، بنەمالا حسىن (حسو)، بنەمالا ئىبراھىم مەحمود، بنەمالا بەكر، بنەمالا صالح فەرىق، بنەمالا تەمەر قوتاسى (۱۷۱).

كانىين گوندى:

كانىيا مولى، كانىيا بۆتى، كانىيا مالين ژوورى، كانىيا رى، كانىيا مېترا ، كانىيا ژنا، كانىيا ئاستەنگا، كانىيا مەمن، كانىيا كاڧلا، كانىيا شكەفتا حساركى.

گوندى سىدان

شكەفتىن گوندى:

شكەفتا حساركى، شكەفتا چەليا، شكەفتا كۇشتيا، شكەفتا زىدىكى، شكەفتىن شىقەكىرى، دكەفتىنە رۇزھەلاتا گوندى.

ژ چەق وشوینوارىن گوندى:

- شوینوارىن مزگەفتى،

- پرا ئویرسى (رەواندوزى)، ئەف پره دكەفتىنە گەلىن بالندا ل نىزىك گوندى (سیدان) ل سەر پووبارى (پووی شىن)، و گرىندانە دناقبەرا دەفەرا رىكان و عەشیرەتا (وولاتى - مزوورى ژوورى ل دەفەرا بازاران).

- پرا سیدان، هەر دوو دىكىن دیوارى ل هەردو رەخا دەھرفتىنە و دیارن.

- پرا وەرەخ، پره دكەفتىنە نىزىكى پرا (سیدا) دناقبەرا گوندى (سیدا - رىكان) و گوندى (وەرەخ - مزوورى ژوورى)، پرهكا سەرنج راکىش و

ل جەھەكى خۇشە.

- ئاشى سیدان،

- دوو گۇرستان، ب ناقى گۇرستانا (مەزن - گوندى) و گۇرستانا (قەرەچۇكا).

ل دەسپىكا سالىن حەفتىبان خواندنگەھ ل گوندى ھاتبوو فەكرن، ئەف گوندە ژى ل سالا ۱۹۷۸ئى ھاتىبەفالاكرن و خەلكى وى ل كۆمەلگەھىن شىلادزى و سىرىن ئاكنجىكرىنە.

گوندى بىبەكرى:

ژ گوندىن (رىكان) و بەلىكا (پشتا چىاي) يە.

سەوورىن گوندى:

باكوورى، گوندى (بىزەلى) يە.

باشوورى، چىايى (كورەزار) يە .

رۇزھەلاتى، گوندى (دوھىك) و (بىنسەپىن) يە.

رۇژئاقىي، گوندى (كارە- نىروە) يە.

پرا وەرەخ

گوندى مازىيى:

مازىيى ئىك ژ گوندىن (رىكان) بەلىكا ئافى (پووبارى) يە، ژ چەند تاخان پىنكەھىت، ئەو ژى: (ھاجەمىيا، مىلى دالكى، سىقا لايى كەفرى مىشان، مازيا ژوورى، مازيا ژىرى، پەخى تەموى، بەرنەھىنا، شىقا ھەرچا، پىرۆمەرا، چەمكى، ناشى ژوورى، بانىي)، پووبارى ئاقا مارك د نىقەكا گوندى را دېۋىت، پووبارى (كونىشكا) ل رۇژھەلاتى گوندى د ھىتەخوار و ل جەن دېژنى (دووكەرا مازىيى) دگەھىتە پووبارى ئاقامارك.

سنوورىن گوندى:

باكوورى، گوندى (ھىل) ە، و دۇلا گوندى سنوورى د ئاقبەرا مازىيى و گوندى (سنىجى) يە. باشوورى، گوندى (چەمىن جوو) يە. رۇژھەلاتى، گوندى (وەرەخەل) ە، (گەلىن كونىشكا) دېتە سنوورى ئاقبەرا وان دا. رۇژئاقايى، گوندى (ھورە) و (ئاتىر) و (دوولا ممكا) يە.

دووراتى د ئاقبەرا گوندى بىباكرى و بىزەلن دا (۵كم) ە، وئاقبەرا وان دا دەشت و پووبارە، و دووراتىيا ئاقبەرا بىباكرى و گوندى ھىاشكىن (۱۳كم) ە (۱۷۷)

پىنكەھاتا گوندى:

بەمالا رەمەزان، بەمالا مستەفاى.

كانىيىن گوندى:

كانىيا بىاننى، كانىيا بىشەھەرچكى، كانىيا خىلا، كانىيا بىباكرى، كانىيا گىزە زومكى، كانىيا جىا، كانىيا بەخىلا، وئەف كانىيە درژنە سەر پووبارى (ھەسناپەكى)، ئەو ژى دەھىتە سەر پووبارى مارك (۱۷۸)

شكەفتىن گوندى:

شكەفتا بىاننى (۱۷۹)، شكەفتا فاتىن. ئەف گوندى ژى سالا ۱۹۸۷ ئى ھاتىيەخراپكرن و خەلكىن وى ل سىرىن و شىنلادزى ئاكنجىكرىنە.

گوندى مازىيى ل سالا (۱۹۷۵زى)

پىنگھانا گوندى:

ژ دو ئويجاخان (مال ژوورى و مال ژىرى) پىنگھىت،
مال ژوورى، مالا جەسەنئ جەمان، مالا مەمى، مالا مەحمىد، مالا كەرووى.
مال ژىرى، مالا جەجى، مالا جەبۇلقادىر سالىمان، مالا جەجى عەلى.

پامانا ئاقى گوندى:

ئاقى گوندى ژ سىرۇشتى وي ھاتىيەوەرگىرتىن، پىرىيا داروبارىن گوندى دار (مازى، تە، لەوما ب (مازىيىن) ھاتىيەئاقىگىن، گوندى بەرنىياسە ب (سەركى مازىيىن) كو دارىن مازىيىن لى د ژۇن.

كانىيىن گوندى:

كانىيا ئاق گوندى، كانىيا زىو، كانىيا سەركى مازىيىن، كانىيا دول گوندىكى، كانىيا كانى چىناركى.

شكەفتىن گوندى:

شكەفتا مازى ژوور، شكەفتا قەم بەكىن شكەفتا بى سەلمى، شكەفتا سىڭا، شكەفتا چەلەزەركا^(۱۸۰).

جەيىن ئاقدار ل گوندى:

كەفرى چەلى، كولمىن سىيى، خارار، مىللىن كارى، تەقەجىنى، مىللىن قەسرى (قەسرا شەنگى و قەسرا رەشىن، تىما جىندى، بەرى بېھنا، بەرى تەتكى، چەلەزەركا، عوقدىن ھىناركى، مىللىن خلوگى، چەپىن جەمە پەشكىن، كىرى كەپرا، كوگى سىبىتانا، خارى سىرى زەرك، دول مېشانا، دول پەزا، دول سىڭى، بالەپەرى، ئاقا كورى، مىلى پەزا، گەرا ژفرۇكى، ئاقاركىن گولى، پرا مەزىنگىن).

ژ جەم و شوپىنوارىن گوندى:

- شوپىنوارىن دوو قەسرا، قەسرا (رەشىن مازى)، و قەسرا (شەنگى مازى).

- دوو ئاشىن كەفن.

- شوپىنوارىن دووازە گۇرستانان يىن لى ھەين!

- چوار سكرىن بچووكىن ئاقى ئاقى يىن ھەين.

ئەف گوندى ژى سالا (۱۹۷۸ز) ھاتىيەخراپكىن و خەلكى وي ل كۆمەلگەھىن (شىلازى، سىرىن، باگىرا) ئاكنجىكىرىنە.

ل سالىن ھەشتىيان ھىدەك ژ گوندىيان ژفرىنەقە سەر گوندى و خانىيىن خۇ ئاقاگىن، دەمى ئەنزالان ۱۳ مال ل گوندى بوون، ئەو ژى كەنتە بەر ئەنزالان و مەشەختىبوونە كەمپىن باكوورى كوردستانى^(۱۸۱).

گوندى بالەسىنا:

ژ گوندىن (رىكان) بەلىكا ئاقى (پووبارى) يە.

سنوورىن گوندى:

باكوورى، سنوورىن تركىبايە.

باشوورى، گوندى (ژىوكا ژىرى) يە.

رۇژمەلاتى، گوندى (بانسرا) يە.

رۇژئاقىيى، گوندى (ھوس) و گوندى (زىر - نىروھ) يە.

ژشكەفتىن گوندى:

شكەفتا بوزى^(۱۸۲).

ئەف گوندى ژى سالا (۱۹۷۸ز) ھاتىيەخراپكىن و خەلكى وي ل كۆمەلگەھىن (سىرىن) ئاكنجىكىرىنە، پاشتر ھىدەك ژى ل (قەدش^(۱۸۳)) ئى و دھۆكى جەھوار بووينە.

گوندى قەسرا (قەسكى):

ژ گوندىن عەشىرەتا (رىكان) و ژ بەلىكا (شىفە رەزا) يە، ژبەركو گوند دكەفىتە د ئاقبەرا ھەردو سنوورىن (تركىيا - عىراق) ئى دا، ل سالا (۱۹۴۵ز) ئى ژبەر ژۇردارىيا حكۇمەتا تركىيا، گوندى خۇ قەگۇھاستىبوو ئالىين عىراقىن، و ئاخا گوندى قەسكى ھەردو سنوورىن (تركىيا و عىراقىن) بخۇقەدگىرىت، واتە سنوورىن تركىيا

و عىراقنى گوندى (قەسرگىن) د كەتە دو پارچە، و پتر يا ئاخا گوندى دكەقىتە لايىن تركيا قە .

سنوورين گوندى:

باكوروى، گوندى (مركانش)ە، سنوورى وئ دگەل گوندى قەسرگىن (گلەپەشئا، شكەفتە رەشئ)يە.

باشوورى، گوندى (گوندى بىرجىئلا)يە، سنوورى وئ دگەل گوندى قەسرگىن (گىرا بانين)يە.

- گوندى (خارى - خوارى)يە، سنوورى وئ دگەل گوندى قەسرگىن (كونا كەندالى، گىرا سىتىن، كۆركا، قەسانكا)يە.

رۇژھەلاتى، گوندى (سىتىن)يە، سنوورى وئ دگەل گوندى قەسرگىن (شكىرى پتىووى) و (بەرەكەرى)يە،-و گوندى (مەيدانى)ە سنوورى وئ دگەل قەسرگىن (شكەفتا مەيدانى) و (كانىيا دوزىنى)يە.

رۇژئاقايى، گوندى (خوارى) و گوندى (جانمەندا- جارمەندا)يە.

دووراتى دناقبەرا گوندى قەسرگا و گوندى خوارى (كەم)ە، و دناقبەرا قەسرگا و جارمەندا (كەم)ە (۱۱۸۴).

پىنكەتتا گوندى:

قەسرگىن ژپىنج بىنەمالان، بىنەمالا مىرزاى، بىنەمالا عەبىد (عوبىدا)، بىنەمالا سىلىمان، بىنەمالا قەمبىن، بىنەمالا تومەى پىنكەھىت.

كانىين گوندى:

چوار كانىين مەزىن يىن ل گوندى ھەين و پووبارکەكى بچوبك پىنكەتتىن، كانى ژى، كانىيا مزگەفتى، كانىيا دوزىنى، كانىيا بىباركى، كانىيا كۆتەلى نە.

جھ وئوئوارىن گوندى:

- دىرا زال، دكەقىتە رۇژئاقا گوندى.

- ئاشىن بەرى، ئەف ئاشە دكەقىتە باكوروى گوندى ل سەر كانىيا كۆتەلىن و ھەر ژ كەفتىدا بۇ ھىرانا دەخل و دانى دەھاتە پكارئىتان، گوندىن دەوروبەران ژى مفا قى ژى وەردگرتن.

- مزگەفتا گوندى:

ساللا ۱۹۷۵ئ پىشنى لەشكەرى عىراقنى كەھشتىبە دەفەرى جھەكىن ل قى گوندى كو د كۆتتىن (گىرا لاتىن) وەك فرۇكەخانە (خەلكىن دگۆتتىن مەتارخانە) بۇ دادانا فرۇكېن ھىلوكوپتەرن لەشكەرى مفا ژى دەھاتەوەرگرتن، ھەر د قى سالىدا سەربازگەھەكا لەشكەرى و بىنگەھەكى پۆلىسان ل قى جھى ھاتبوونە دانان (۱۱۸۵).

ئەف گوندە ژى ساللا (۱۹۷۸ز)ئى ھاتىبەخراپكىن و خەلكىن وى ل كۆمەلگەھىن ئامازە پىكىرى ناكنجىكىرنە.

گوندى ساركى:

ژ گوندىن عەشىرەتا (رىكان) و بەلىكا (پىشتا چىاي)يە.

جۇكرانىيا گوندى:

باكوروى، سنوورى چىايى يە.
باشوورى، گوندى (دھىكا ژىرى)يە.
رۇژھەلاتى، گوندى (شاجا)يە.
رۇژئاقايى، گوندى (كوكەرائى و گوندى ھادىسقا)يە.

پىنكەتتا گوندى:

بىنەمالا سەلىم، بىنەمالا مىكائىل ساركى، بىنەمالا ئىبراھىمىن باصو.

كانىين گوندى:

كانىيا مزگەفتى، كانىيا ساركى، كانىيا گەزى، كانىيا ساربا كو يا ھەقىشكە دگەل گوندى (كوكەرائى) (۱۱۸۱).

شكەفتىن گوندى:

تنى شكەفتىن دولە مەشكىن و كۇفا سىقىن.

رۇزھەلاتى، گوندى (ھادىسقا) يە.

رۇزئافايى، گوندى (بىباكرى) يە.

جھ و شوينوارىن گوندى:

- كەلا سەرى خەلاين.

- مزگەفتا ساركىن.

- گۇرستانا ساركىن.

ئەف گوندى ۋى سالا (۱۹۷۸ز) ئى ھاتىيە خرابىكرن

و خەلكىن وى ب زۇرى قەگوھاستىنە كۇمەلكەھىن

(شىنلادزى، دىرالوك) و لى ئاكنجى بووينە.

گوندى كافلكا:

ژ گوندىن (رىكان) و بەلىكا (پشتا چىاي) يە.

پىكھاتا گوندى:

گوندى ژ دو بنەمالان: بنەمالا ئىسماعىل و بنەمالا

مستەفائى پىكدھىت، ئەف دو بنەمالە يىن بووينە دو

گوندى (كافلكا) و (بىباكرى)، بنەمالا ئىسماعىلى ل

كافلكا و بنەمالا مستەفائى ل بىباكرى^(۱۸۷).

كانىيىن گوندى:

كانىيا نزارا، كانىيا شىف چناركىن، كانىيا سەيدى،

كانىيا مىلىت خدرا، كانىيا مەزن، كانىيا بىانن، كانىيا

چيا، كانىيا خورا، كانىيا سىركىن، كانىيا كەوكىن،

كانىيا بن جەما.

شكەفتىن گوندى:

شكەفتا فاتكىن، شكەفتا بىانن.

ئەف گوندى ۋى سالا (۱۹۷۸ز) ئى ھاتىيە خرابىكرن و

خەلكىن وى قەگوھاستىنە كۇمەلكەھىن شىنلادزى.

سۈورىن گوندى:

باكوورى، گوندى (بىزەلى) يە.

باشوورى، گوندى (بىسەپىن) يە.

گوندى كافلكا دھەرا رىكان

گوندى ھىش:

ھىش (Heash): ئىك ژ گوندىن فەلانە ل دەقەرا (رىكان) و ژ بەلىكا (شاپا بىدە) يە، ل دووف ئامارا سالا (۱۹۵۷ز) ئ ژمارا خەلكى وئ (۲۸۱) كەس بوون و ژ (۸۰) خىزانان و (۲۲) خانىيان پىكدەھات، سالا (۱۹۱۱ز) ئ ھاتبوو سۆتن، سالا (۱۹۱۳ز) ئ سەر ژنوى ھاتىبەقە ئافاكرن، سالا (۱۹۸۸ز) ئ ژى ل ئەنفالان نووشى وئرانكرن بېوو^(۱۸۸).

قى گوندى رەنگەكى ئاخى يى ھەى ئايبەتە بۇ چىكرنا كەرەستەيىن ئاخى وەك قەلوين و ئامانىن ئافى و جوانكارىن، ھەموو رەخىن ھىش ھەلزە و چەروانەكى ئىكجار زۆرە، ل كىنارى ھىش گرەكى رویت و بلندە كو زىرەقانىن ل سەر دەوروبەرن ھىشىن دكەتن دىژنى (گرى ھىشىن)، ئەگەر ھندەك كەس چەپەرى ل گرى ھىشىن ب دانن دى ئەو دەقەر ھەمى كەفتە بن چاقدىرىيا وان^(۱۸۹).

سنوورين گوندى:

باكوورى، گوندى (پىرئافدەلا) يە، باشوورى، گوندى (مازىين) يە، رۇژھەلاتى، گوندى (بىدە) يە، رۇژئافايى، گوندى (ئىستىن) يە.

دووراتى يا دىناقبەرا گوندى ھىش و گوندى بىدە (۵كم) ە، و دىناقبەرا ھىش و گوندى ئىستىپ (۴كم) ە^(۱۹۰).

كانىين گوندى:

كانىيا مەزن، كانىيا زىندىن، كانىيا شىقىن.

شكەفتىن گوندى:

شكەفتا مالا خەوشو، شكەفتا مالا خبو، شكەفتا مالا موشىن، ل سالا - ۱۹۵۸ ۱۹۵۹ ئ خواندىنگەھا سەرەتايى ل قى گوندى ھاتىبەقەكرن^(۱۹۱).

گوندى ھىش

پىنكھانا گوندى:

گوندەكن مەسىحى نشىنە، د كەقندا مالەكا جوھىيان ژى لى ھەبوو، دىرەك ل گوندى ب ئاقىن دىرا (مىرئالقوس) ھەبوو.

بنەمالىن گوندى:

ژ ئىك بنەمال بنەمالا (رەمەزانى شابەكەمى) پىنكەھىت.

گوندى شابەكەما:

ژ گوندىن عەشىرەتا (رىكان) ژ بەلىكا (مەرزا) يە، گوندەكن ئاقى يە، و بەرنىاسە ب بەرىن (دستار) و (ئاشان) (۱۹۲).

كانىيىن گوندى:

-كانىيا سركى (۱۹۳).

سالا ۱۹۷۸ ئى ھاتىبە فالاكىرن و خەلكىن وى ل كۆمەلكەھىن سىرىن و شىنلادىن ئاكنجىكىرنە.

گوندى پىرەسنا (پىرەھەن):

ئىك ژ گوندىن عەشىرەتا (رىكان) ھ و ژ بەلىكا (مەرزا) يە.

دەھىتەقەگىران پىرەھەسنا گوندەكن گەلەك بۇش بوو و بىن كەقنارە و ژ چەندىن تاخان پىنكەھات ئەوژى (تاخى كانىيا مالا، دەشتكا، دەرگۆقى، رەزى نزارى، و تاخى ئاقارىن سالا، تاخى پىشتا كانىيا سىقىن كو قەسرا بەدر ئاغاي لى بوو، تاخى زىوكىن كو قەسرا

سەوورىن گوندى:

باكوورى، گوندىن (دەلكىن) و (ھۆل) و (پىرەسنا) يە.

باشوورى، گوندى (وەرەخەل) ھ.

رۇزھەلاتى، گوندى (بىزى) يە.

رۇزئاقىي، گوندى (ھىل) ھ.

گوندى ھىش سالا (۱۹۷۵ زى)، ژ ئەرشىفىن مامۇستا (صەدىق حامد نزاركى) بۇ ئىكەم جار ل گوندى ھەك مامۇستا ھاتىبە دامەزاندن.

كانىيا مالا، كانىيا گوندى ژىرى، كانىيا كولىپكىن، كانىيا خەلىل، كانى مام ئىسقىن، كانىيا مىزگىن، كانى كىشكا، كانىكا ب شاخك دناقبەرا پىرھەسنا و گوندى بىدە. كانىيا گورگۇستا.

گۇرستانىن گوندى:

مىزىن گوندى ل گۇرستانىن مەوتىكا و مىزگىن سەرى گوندى فەدشارتن، چەند گۇرستانىن دىتر ل گوندى ھەبوون ۋەك، (خاپىش، مئاصىبىن جوخوئىن، ئاق دەشتكا، گۇرستانا بچوئىكا، توركان و گوندى ژىرى).

چىيىن گوندى:

ل پىرھەسنا چىيەككى ھەي ب ئاقى (خالانە)، چەندىن شەرى لىن ھاتىنە پوويدان، ژەنەر بلنداھى و گرنىكا جەھى ۋى بىن ئاسى و كونترولا ۋى ل سەرى دەقەرى سەردەمى مەلكىدا رەببەكا لەشكەرى ئىراقى ل سەرى چىيىن خالانە ھەبوو، ھەروەسنا چەپەرەككى شەرى ل ھەسىا كىچىن ھەبوو، ۋەكى كەلەبەكا شەرى بوو.

ژ چە و توينوارىن گوندى:

بىرا جى، شكىركىن مللىن دىرى، پىرھەسنا، گرى خانىا (گۇرستانا كەقن)، ژ بەركو پىرھەسنا ئافەكا زۇر لى ھەبوو، دكەقندا ژيانا وان ل سەرى چاندنا برىنجى شەش مەھى دگەل گويز دارىن ئاقى و خودانكرنا ئازەلى بوو.

ھىلان گوندى:

ساللا ۱۹۷۶ئى ئەف گوندە ژى ھاتىيەخراپكىن و خەلكى ۋى ل كۇمەلگەھىن سىرىن و شىلادزى و قەدىش ئاكنجىكىرىنە، ل ئىقا دووى ژ سالىن ھەشتىيان ھندەك ژ خەلكى گوندى زقربوونەقە سەرى گوندى و ئافاكرىووقە، ل ئەنزالان دەرىدەرى موئشنى ل باكوورنى كوردستانى بوون، پىشتى سەرهەلدانا ۱۹۹۱ئى زقرىنەقە كۇمەلگەھىن سىرىن و شىلادزى.

سىسەن ئاغاي لى بوو)، ھەروەك فەدگىزىن بەرى (۵۰۰) سالەكان ۋىقە قى گوندى ب سەرىەرشتىا (سىسەن ئاغاي) و (بەدر ئاغاي) جوكمرانى ل دەقەرا رىكانا ئاقى دكر، ژ گوندى چەمىن جوو و ھورە و ھەنا ئەقراز، بەلى ل سەردەمى قان ھەردو برا نەخۇشىبەك ل گوندى پەيدابوو، بۇ ئەگەرى مرنەكا ب كۇم، رۇژ بۇ رۇژى كىم بوون ھەنا ۋەسا كىم بووئىن دىئىن سىن مال ب تىن مابوون^(۱۹۹)، ل قى گوندى دوو برا ھەبوون، ئىك مابوو ل پىرھەسنا و بىن دى چوو بۇ گوندى ھۇليان، نھا مىراتى گوندى ژ ھەردو گوندان دگرىت. پىرھەسنا خودان زۇمەكە دىئىننى مىزراج، سەرى زۇمى دىئە خالا سىنوورى دگەل تركىيا، ل قى زۇمى شىكەفتەكا ھەي دىئىننى شىكەفتا چل مىتر، نھا گوندى بىدە بىن پىشكدارە دگەل گوندى پىرھەسنا دقنى زۇمى دا.

سنوورىن گوندى:

باكوورى، گوندى (بىدە)بە، باشوورى، گوندى (ھول) و(دەعلكى)بە، رۇژھەلاتى، گوندى (مروانس)ە، رۇژئاقايى، گوندى (ھىش)ە.

راھانا ئاقى گوندى:

يا ژ ئاقى كەسەككى ھاتى كو ئاقى ۋى (پىر ھەسنا)بوويە، مەزارى ۋى ژى بىن ل گوندى كو بۇ سەردەمەككى كەقن قەدگەرىت.

پىنكھاتا گوندى:

دو ئالەدىن ھەبوون (ئالەدىننى كەقن و ئالەدىننى نوو)، پىرھەسنى دگەھنە ئىك ب (ئالەدىننى كەقن).

شكەقتىن گوندى:

شكەفتا گوندى ژىرى، شكەفتا چل مىتر.

كانىيىن گوندى:

كانىيا زىوكىن، كانىيا سىقىن، كانىيا فەقىا،

گوندى مېرگەھا:

ژ گوندىن عەشپىرەتا (رىكان) بەلىكا (مەرزى) يە.

سنوورېن گوندى:

باكوورى، گوندى (پىرەسنا) يە.

باشوورى، گوندى (كولا) يە.

رۇژمەلاتى، گوندى (دەعلكى) يە.

رۇژئافايى، گوندى (سنىجى) يە.

ژ كانىيىن گوندى:

كانىيا سلىمىنى^(۱۹۵).

سالا ۱۹۷۸ ئى ھاتىيە خرابىكرن و خەلكى وى ل كۆمەلگەھىن سىرىنى و شىنلادزى ئاكنجىكرىنە.

گوندى ئىستېپ:

ئىستېپ (Istip): ژ گوندىن فەلانە ل دەفەرا رىكان) و ژ بەلىكا (مەرزى) يە.

ل دووڧ نامارا سالا (۱۹۵۷) زى ھژمارا خىزانىن وئ گەھشتىبوو (۴۷) خىزانان، د ناپ (۲۴) خانىيىن

ئاكنجىبوونى دا دژيان، سالا (۱۹۶۱) زى مشەخت و ئاوارەبوونى و بەھرا پتېرىيا وان ل (موىسل و تلكىف) ئاكنجىبوونى، و گەلەك ژ وان ل وەلاتىن بىانى جھوار بوونى^(۱۹۱).

جھوگرافىيا گوندى:

باكوورى، سنوورېن تركىيا يە.

باشوورى، گوندى (ھىل) يە.

رۇژمەلاتى، گوندى (پىرئافدەلا) يە.

رۇژئافايى، گوندى (فەسرکا) يە .

دووراتى دناقبەرا گوندى ئىستېپ وھىش دا (۴كم) يە، دناقبەرا ئىستېپ وگوندى (مەيدان) (۱كم) يە^(۱۹۷).

پىنكھات و كورتە دىرۆكەكا گوندى:

ئىستېپى ژ دوو بنەمالا پىنكھات: بنەمالا ئىزدو، بنەمالا كەمال، كو ل سالا (۱۵۷۴) زى ملك صلىو كورنى ملك ئىشو، كو (صلىوى) دوو كور ھەبوون؛ (ئىزدو- يى كاروبارىن عەشپىرەتى و جفاكى بوو) يى مەزن بوو، يى بچويك (كەمال- يى كاروبارىن دىندارىن بوو)، ملك صلىوى كەسەكى مۇسلمان يى دانعەمر

گوندى ئىستېپ

رەموشا دەقەرئى گوند ھاتىيە بەردان و ئاوارەى باژىرنىن (مووسىل) و (تلكىف) بووينە.

جوگرافىيا گوندى:

باكوورى، سنوورنى تركىيايە.

باشوورنى، گوندنى (ھىل)ە.

رۇژھەلاتى، باشوورنى رۇژھەلاتى گوندنى (ئىستېن)، گوندنى (پىرئاقدەلا)يە.

رۇژئاقىيى، گوندنى (قەسركىن) و گوندنى (خوارى) يە. دووراتى يا دناقبەرا گوندنى مەيدان و گوندنى خوارى (۱كم)ە، و دناقبەرا گوندنى مەيدان و گوندنى ئىستېن زى (۱كم)ە^(۱۵۰).

دېرا گوندى:

دېرەك ل گوندى ب ناقى ب دېرا (مەرچەرگىزى) ھەبوويە، ژقەشەيىن وئى زى ناقى وئى ئىبىس، بوو^(۱۵۱). ھەروەسا قەشەكى دېتر زى ب ناقى ئىرمىيا توما شىنوا.

گوندى ھىركاتى:

ئىك ز گوندىن دەقەرا پىكان ، دكەقىتە سەر ھىلا سنوورنى يا دناقبەرا تركىيا و عىراقنى ، و ژ بەركو پارچەكا وئى كەقتىيە دناق سنوورنى تركىيا زى (ئەقە زى پىشتى دەستىنىشانكرنا سنوورنى تركىيا و عىراقنى ۱۹۲۱)، و ناقى وئى ب توركى (SARP) ئانكۇ كەفرى مەرن (كاگ بان ھەلان و زىنار)، سەرۇكانىيا رويبارى (زال) دناق دا يا كو دىيە ھىلا ناقىرا دناقبەرا تركىيا و عىراقنى دا.

بەنەمالىن گوندى:

ژ دو بەنەمالان پىك دەيتىن ، ئەو زى ئەقەتە: (مالا ئوسمان ، مالا شىنوى).

پىكھاتا گوندى:

د بنىاتدا گوندەكى ھەلان بوويە و دگەل قى

ب ناقى (پىرەقەدلا) ئىنابوو كوچكى بۇ سەرژىكرنا بەزى بۇ مېھقانداريان و ژنەكا مۇسلمان بۇ ئىنا و پارچە ئەردەك زى ل وئقەمى ئىستېن دايى و ب ناقى وئى ھاتەنفاقىرن و ئەو زى جھىن نھايىن گوندنى (پىرئاقدەلا) بوو^(۱۹۸).

كانىين گوندى:

كانىيا كرى، كانىيا رەزگە، كانىيا گىزكى سەرۇكانىيى، كانىيا ساركى، كانىيا تەزى، كانىيا ھىرانە يا ناقدارە و جھەكى بەرنىياسە دگوندى دا. ساللا - ۱۹۷۴ ۱۹۷۵ ئى ژ ئالىي رىقەبەرىيا پەرورەدەيا پارىژگەھا دھۆكى يا سەر ب شۇرۇشا كوردستانى قە خواندىنگەھ ل گوندى ھاتىيەقەكرن و (سادە ئادەم ئىستېن) مامۇستابەتى لى كرىيە و نىزىكى (۲۴) خویندىكارىن ھەردو گوندىن ئىستېن و پىراقدەلا لى دخواندىن، ب تىن بۇ سالەكى فەكىنشا و ساللا ۱۹۷۶ ئى ئەف گوندە زى راكرن.

سالىن ھەشتىيان ئەف گوندە ھاتىيەقەئاقاكرن و بەرى ئەنزالان ۳۰ مال لى دژبان، د ناقبەرا ۸-۲۵ ۱۹۸۸/۹/۱۵ ئى گوند كەتتىيە بەر ھىرۇشا ئەنزالان و ھاتىيەخراكرن و خەلكى وئى مشەختىبوونە كەمپىن بەنابەران ل باكوورنى كوردستانى^(۱۹۹).

شكەفتىن گوندى:

شكەفتا خىزىنە، شكەفتا كۆترا، شكەفتا بنىامىن.

دېراگوندى:

دېرەك ل گوندى ب ناقى ب ناقى دېرا (بەنە شەمۇنى) ھەبوو^(۱۶۰).

گوندى مەيدان:

گوندى مەيدان (Medan): ئىك ز گوندىن ھەلانە ل دەقەرا ھەشیرەتا (رتكان)، ژبەلىكا (شىقە رەزا)يە، ل دووف نامارا ساللا (۱۹۵۷ز)ئى ھۇمارا وان (۳۱) كەس بوون، و ھۇمارا خىزانان (۹) بوون دناق (۴) خانىياندا د ئاكنجى بوون، ساللا (۱۹۶۱ز)ئى دەمىن تىكچوونا

ھاتىيە، راستە ۋەك ئاف ئەف گوندە ھەنە، لى ۋەك خرابە گوندن و ل بىرا كەسىن نىنە و كەسىن ژ باب و باپىرىن خۇ ژى نەبھىستىيە كو د سەردەمىن نىزىكدا ژيان ل قان گوندان ھەبىت، د ئاف بەرپەرىن قى قەكولىنىدا مە ئامازە ب وان كرىە ۋەك خرابە گوند.

گوندېن ەشېرەتا دۆسكى ژوورى سنورى جوگرافى:

ھۇزا دۆسكى ژوورى ئىك ژ ھۇزىن بەرنىاس بوويە ل دەقەرا بەھدىنان، سنورى ھۇزا دۆسكى ژوورى ژ لايىن باكوورى قە كوردستانا باكوورە، و ژ لايىن باشورى قە دەقەرا ھۇزا(رىكان)ە، وژ لايىن رۇژھەلاتى قە ھۇزا (ھەركىيىن بىنەجھان، و ژ لايىن رۇژئاقا قە دەقەرا (ئەرتۇش)ە،كو دۆسكى ژوورى ژ (۵۲) گوندان پىك دەيتىن بەلىن يىن دكەقنە دئاف سنورى كوردستانا باشوورا(عيراقىن) و سەر ب يەكەيا كارگىرىيا ناحيا

چەندى خىزانەكا ژ گوندى شىقەرەزا لى جھوار بوويە و نىقا ملكدارىيا گوندى بۇ قى خىزانى ھاتىيە دان، و پىشتى قى چەندى فەلەيىن دىتر ژ گوندى چووینە گوندى دەوروبەرىن ب ئافى گوندى (مەيدان)، مەشەختبوونا وان يا ئىكى بۇ گوندى شىقەرەزا بوو ل سالا ۱۹۹۰ و بۇ ماوى (۵)سالان لى مابوون ھەتا كو مەشەختكرنا وان بۇ باژىرى (وان)ئ، و بەھرا پىرىيا ئاكنجىبوويىن گوندى ل باژىرى (وان)ئ نە.

ئەف گوندە ژ لايىن سرۇشت و دەرامەتى قە ئاقدارە ب چاندنا برنج و گارس و ماش و كونجىيا....، و ھەرۋەسا روويىقەكى دىمى بۇ چاندنا گەنم و جەھى و سەرەراى باغ و بىستانىن دارىن فىقى يىن ئافى و دىمى (***) .

ھندەك خرابە گوندېن رىكان

د ھندەك ژىدەر و سەرژمىرىياندا ئافى قان گوندان: باغەلا، رەبا، چەمىن فەقىيا، ئاتىرا، پىرئومەرا، بەرشكەفتىن، گرافى، بىكروپىن، مومكا، بىارى و باقىن

گوندى مركانش

۳- مالا رەش ئاغايى: كو يىن گوندئ چىنى بوون. ل دوويىف سالنامەيا عوسمانى يا سالا (۲۰۵۱مىش _ ۱۸۸۷ز) ژ لايىن كارگىزى قە دەقەرا دۇسكى ژووريا سەرب ليوا (گەقەرىن) قەبوو يا كو سەرب ب ويلايمەنا (ھەكارى) (۱۰۱).

گوندئ چىنى

گوندئ (چىنى): ئىك ژ مەزىنترىن گوندئىن دەقەرا (دوسكى ژوورى) يانە، وىزىزىكى سنوورى تركىيايە.

جۇگرافىيا گوندئى:

د كەقىتە باكوورى دەقەرا عەشىرەنا (دۇسكى ژوورى يا) و ئىزىك سنوورى دناقەرا تركىيا وعىراقنى، ژ ئالىين باشوورى قە ھەقسىنوورى دەقەرا عەشىرەنا (رىكان)، و دكەقىتە رۇزئافايا رووبارى ئاقدار (پوويى شىن) و دەقەرا عەشىرەنا ھەركى يىن خوجە، ھەقسىنوورىن گوندئ (چىنى) دگەل فان گوندا ژ رۇزھەلاتى قە گوندئ باسىا، بىزىن، درىكى بىن و ژ ئالىين باكوورىقە گوندئىن بىرى، ئەرتىس، ژ رۇزئافا قە گوندئ سىقىنى، تەم، نىروواسىتو، ژ باشوورىقە گوندئى مروانس، بەنىستان، ھىبىش، كىزىيا، دېرىن ومىز، ۋەك يا ديار ل سەرب نەخشەي ئاخا ل بەر ب گوندئ (چىنى) قە شىتووزى لاكىشەيبە ژ رۇزھەلات بو رۇزئافا پتر ژ (۲۵كەم) ب رىكا پتر ژ (۶) دەمژمىزا، ژياكوور بۇ باشوورى پتر ژ (۱۵كەم) و ب رىكا پتر ژ (۲،۳۰) دەمژمىرونىشان، ئەف پارچە ئەردە دكەقىتە دناقەرا دو چىايىن كو ژ رۇزھەلات بۇ رۇزئافا دكىشايىنە. د كەقندا ئەف گوندە ژ چەند گوندا پىكدەھات و ب بوورىنا سالان بوويىنە تاخىن گوندئ (چىنى) ئەۋزى ئەقەنە، ئاف گوندا (چىنى)، ئافخرايا (كىزىن كانىن)، نىۋارا، دىملىكى، كاتۇلا، بەركەپرا (دارامىشكا)، ھەمبى، گوندكا خراب، كەندالى كەرا، رندىلا، دولكا نازى.

ئوبجاخىن گوندئى:

(چىنى) ژ (پىنج) ئوبجاخان پىكەھاتىبە ئەو ژى ئەقەنە: ئوبجا خابىيا، ئوبجاخا مال مەمەدا، ئوبجاخا

شىلادزى قە ئەقەنە: گوندئىن (چىنى، بىرى، ئەرتىس، ئورەمار، نىروە (نىروەك/نىروە سىتو)، شەتىنس، زىو، چەم توو، تەم، شىخ مەم)، ژ سەرۇك عەشىرەتىن وى (شاھىن ئاغا چىنى^(۱۰۳)، ئىسماعىل ئاغا چىنى^(۱۰۴)، بازىد ئاغا.....)

ھەزى بە پىژىن كو عەشىرەنا دۇسكى سىن بەشە (دۇسكى ژوورى، دۇسكى ژىرى، دۇستكانى _ كوردستانا باكور)، ل نىقا ئىكى ژ سەدسالىيا ھەزى، دۇسكى ژوورى سەرب ب مىرگەھا ھەكارى يا قە دەھاتە ھژمارتن، و ئاغايىن وان ژى سەرب ب مېرىت جولەمىزكى قەبوون، كو دۇسكى ژوورى ژ سىن مالباتىت ئاغا پىك دەھات^(۱۰۵)، ئەو ژى ئەقە بوون:

- ۱- مالا ئاغايىن سەرانگەلى
- ۲- مالا ئاغايىن پىشتمەسرى، ب مالا بازىد ئاغايى دەھاتە نىاسىن.

گوندئىن عەشىرەنا دۇسكى ژوورى يىن گوندئى ناحىيا شىلادزى قە

نومۇرى	ولايەت	قەزىلەر	ئاساسىي اوبە	قىسقا	ناحىيە
۲۶	ھىجاز	۸۲	زور رەقە	۳۷۱	ئاسىن
			ئوتتۇرا رەقە	۳۷۲	سەبە
			تەرىپ رەقە	۳۷۳	كوكب
			تەرىپ رەقە	۳۷۴	بىكەتەر
			تەرىپ رەقە	۳۷۵	راچ
			تەرىپ رەقە	۳۷۶	سەبە
			تەرىپ رەقە	۳۷۷	ھەبە
			تەرىپ رەقە	۳۷۸	ھەبە
			تەرىپ رەقە	۳۷۹	ھەبە
			تەرىپ رەقە	۳۸۰	ھەبە
			تەرىپ رەقە	۳۸۱	ھەبە
			تەرىپ رەقە	۳۸۲	ھەبە
			تەرىپ رەقە	۳۸۳	ھەبە
			تەرىپ رەقە	۳۸۴	ھەبە
			تەرىپ رەقە	۳۸۵	ھەبە
			تەرىپ رەقە	۳۸۶	ھەبە
			تەرىپ رەقە	۳۸۷	ھەبە
			تەرىپ رەقە	۳۸۸	ھەبە
			تەرىپ رەقە	۳۸۹	ھەبە
			تەرىپ رەقە	۳۹۰	ھەبە
			تەرىپ رەقە	۳۹۱	ھەبە
			تەرىپ رەقە	۳۹۲	ھەبە

مال مەختى، ئويجاخا ئۆمەرا، ئويجاخا بىبەكرا و ھەر ئويجاخەك ژ چەند بىنەمال ورەقنىشت و قىنتان (۳ تا ۶) پىكدھىن كو ژ كەقندا ب قى شىوھى و ناغان دھاتن ئاقكرن و ھەر بىنەمالەك ژى ژ چەند خىزان و مالان پىكدھاتن ھەرۋەكى چەندىن كەسىن پىر وناقسالقە چوۋىيى دىژن بەرى (۶۰) سالان گوندى (چى) پىتر ژ (۱۲۰) خىزانان پىكدھات و خىزانىن وى سەر دەمى ژ (۱۵ تا ۳۰) كەسان بوون، چونكى پىدقى بوو خىزان يا ئىككرتىيى بىت و ھەر خىزانەكا خودان مرۇف بارى ئابوورىيى وى خىزانى زۆر يى باش وزەنگىن بوون.

رامانا ئاقى گوندى:

پەيشا (چى) يا ژ پەيشا (چى) وەكى سرۇشت ھاتىيە، ب تايبەت دەقەرا دۇسكى ژورىيا، ئەقە ژى ئاقى ھندەك چىيانە:

- چىيانى سىيى و چەلى.

- بلنداھىيا چىيانى ھىمىن وحولىسك وسەرى كاتولا ھىشارى وسەرى كەلاشكى كو ئەقە د كىنشايى

ودناقھراستا ئەردى گوندى (چى) دايە.

- چىيانى ئاقدار سەرى دارى تا دگەھىتە كىرىن ئاقىف، ب دۇل و نھالا وئاخەكا نەرم و نە ھىد يا ئاسى ب بەر.

سرۇشت و سەقايى گوندى:

گوندەكى ئاق چىا و بلندە ل سەر ئاستى (دەريا)، د ھاقىناندا سەقايەكى ھوین ھەيە و د زۇستاناندا تا رادەبەكى گەرمە ل دۇر وى بەقرا كو پىتر ژ دو مەتران ل زۇستانان و بۇ ماۋى پىتر ژ (۴) ھەيشا دبارىت، لى ئىك ژ بەلگەبىن راستى يا خوشىيا سەقايى ھوین و بەفرىن ھەبوونا جۇرەكى دارا كوئەۋژى داردىندارە، ھەرۋەسا ھەبوونا زۆر جۇرە دارىن چىايى و پوۋەك و كىايىن سرۇشتى وەك گوینی و كقار ومىخل وھەسپىست و رەسە.

كانىين گوندى:

وەكى ديار گوندەكى مەزىنە، لى ل دەقەرى ب

گوندى چى

ژين وزيارا خەلكنى گوندى:

ل سمر (رەز و پەزان بوو ب پلا ئىكىن، لى ژىندەرىن دىتر ژى ھەبوون ۋەك، بازىرگانى و كاروانى ژ دەقەرىن تركيا بۇ عىراقى، ھەروەسا بەرھەمىن سىرۋىشتى ۋەك كەزان و كەنگرۈك و مازى و گەلەك ئىشتىن دى، خەلكنى گوندى (چى) د شازەزا بوون د كارى پىشەسازىنى و دروستكرنا شەلووشەپك و رۇتكاندا و پتر ژدەھ كەسان ژ خەلكنى گوندى (بىترە - كارگەھىن ۋى سەردەمى) ھەبوون و كارى (جۈولۋى) دكرن، زىندە بارى دروستكرنا بەر و مافوور و جل و تىر و بەرىشت و ھەر كارەكنى ژ ھىرى و موى و دار و ئاخ و ھەر پىندىقەكا ۋى سەردەمى، خەلكەكن بەرھەمەند و كارزان بوون.

مزگەفت و خواندنا گوندى:

ھەر ژ كەقندا كەساتىن خواندنا ئابىنى ل مزگەفتا ھەبوو و زانا مەلاپىن مەزىن د ئاف گوندى (چى) دا ھەبوون ۋەك، مەلا عىسا، مەلا سەعدى، مەلا حسىن ، مەلا ئىبراھىم (چى) كى كو پەلەيا قازى ھەبوو، مەلا خالد، مەلا عبدولقادىر، مەلا فەتاح، مەلا عدلى و گەلەكىن دىتر و ھەردەم مزگەفتا گوندى (چى) فەقى ھەبوون و خواندنا ئابىنى يا بەردەوام بوو، بۇ زانين مزگەفتا (چى) ل سالا (۱۲۲۲) زابىنى ل جەن دىرى ھاتىبە ئافاكرن ل دووق وان پىزانىنىن ژ زاردەقىن خەلكنى دانەمەر ھاتىبە كۆتن و قەگىران.

خواندنگەھا گوندى:

سەبارەت خواندنگەھا گوندى د سى دەماندا خواندنگەھ ل گوندى (چى) ھاتىبە قەكرن، ئاتكو قەقەئىان كەتتە بەردەواميا خواندنا ۋى، ل سالىن ۱۹۵۸-۱۹۵۹ خواندنگەھ ل قى گوندى ھاتىبە قەكرن، پىشتى دەسپىكرنا شۇرشا ئەيلوولا ۱۹۶۱ ئى و پوودانىن د ۋى قوناغىدا ب سەرى دەقەرى ھاتىن خواندنگەھ ھاتىبەگرتن، پىشتى پىنكھاتنا ۱۱ نادارا ۱۹۷۰ سەر ژ نوو ب بىرارا رۇقەبەريا پەروەردە و فىزىكرنى يا پارىزگەھا دھۆكى ل ۷ كانوونا دووى ۱۹۷۱ ئى سەر

كىم ئاقى (دىم) بى ئافدارە، ل ھاقىنان ئاف ب مەنجهلوكى ل سەر خىزانان دەھتە دابەش كىر و نىن بۇ خوارن ۋقەخوارنى، ھەروەسا دچوونە رووبارى رىن شىن بان كانىن گوندىن جىران ب رىكا پتر ژ دەمژمىرەكى چوون ۋھاتن، بەلى ئەف كانبە ژى لى ھەبوون ۋەك.

كانبىا (چى)، كانبىا گەھى، كانبىا نىوارا، كانبىا سىرىجا بەھارى، كانبىا ھەمبى، كانبىا پەندىلا، كانى زەرك و نىقا كەلاشك ۋدو بىر ۋچەند كانى كەو، لى ھەمى بەھىنە سەر ئىك نابنە ئىك ئىنج بووربا ئاقى، بۇ زانين مەزىنترىن گوندى بۇ مرقۇف و ب خودانكرنا پەز و مالاتى و كىمترىن جەھ بۇ بى ئاقى (دىمى).

چاندن و خودانكرن:

خەلكنى گوندى (چى) ب (رەز و پەزان ب ئاف ۋدەنگى، و دانان و چاندن و سەخىتركرنا رەزا تابىھتى دىمى و مېوا و تىرى زەركى، و تىرى وان بى ب ئاف ۋدەنگە بۇ رەنگ و ئاما خو ژىر سەقا و ئاخا ۋى، چاندنا گەنم و جەھى و ئوك و نىسك ژى ھەپە لى ژۇر كىم، سەبارەت خودانكرنا پەزى د شەھەرزادە بۇ سەخىترىكرنا پەزى و ھەبوونا ئالف وئالىكىن بەرقرەھ ۋەك پەسە، چولى، بەرۋى، گونىنى و ھەمى گىباپىن زۇزانى و مفادار و چەروانەكى باش و سەقابەكى ھوون، ھەروەسا خودانكرنا مېشىن ھنگىنى تارادەپەكى دىشارەزا و خەم خۇرىوون، ئەقى پەزى گەرميان و كۇز وياوان و باپىزخىر و بەھاران ھەبوون و ل ھاقىنان وار و زومىن باش ھەبوون، ۋەك بەرى سەدان سالان خەلكنى گوندى (چى) وار و زومىن ب ئاف ۋدەنگ ل ئاف ئاخا تركيا ل دەقەرا دۇسكى ژوورىن ل چىباپىن ساتى وئۇرەمار ل تركيا ھەبوون ۋەك، زۇزانىن سەرتاتا و تەرگولكى و خارەمىر و كەپرى و وارى سورا، ل دەوربەرىن گوندى ئەف زۇمە ھەنە، زۇما ھەمبى، زۇما كانى زەركى، زۇما ئاف خرابا و زۇما كەلاشك، ھەروەسا زۇمىن گوندىن جىران ۋەكى زۇما تەرىر يا نىروا سىتو و زۇما سەرى دارى يا رىكانبىا و..... ھند.

دەقەرئى، غەشىرەتا دۇسكى ژىرى و ئەوئىن ل گوندىن دھۆكى و دەوروبەرىن ناحىيا مانگىشىكى دژىن د بىژن ئەم (چىيى و همبى و كاتۆلى و گوندكى...ھتدا)، ئەف ئاف و جھە كافلە گوندن ل دەورو نىزىك ئاخا گوندى (چىن)، ھەروەسا ھندەك ژ غەشىرەتا دۇسكى ژىرى دىژن ئەم شوکەبى (شىكەي)، ئەرتىسى، شەتونسى، شىخ مەمى، چم توو (چەمتى)، ساتى، ئۆرەماری، خىارتەبى و... ھتدا) كو ئەفە ژى گوندىن دۇسكى ژوورىپانە دكەفە سەر سنوورىن تركىيا و عىراقى، ھەروەسا ژ كەفندا و تا سالىن پىنجىيان زۇر كەس و مال ھەبوون ل زقىستانان دھاتنە دھۆكى كاردكرن و ل ھافىنان دچوونە گوندى (چىن) و زۇر ژ وانان د مان و نە دقەگەرىانە فە.

پىكھاتەيا خەلكى گوندى (چىن):

پشتى سالىن حەفتيان وھەشتىيان گوند بەرەف كافلېوون و خەلكى گوندى (چىن) ئاوارە و دەرىدەرى ئىرانى و تركىيا بوون، پىرىيا وان د سالىن ۱۹۷۴ ئى ھەتا

ژنوو ھاتىبەفەفەكرن^(۲۰۷)، پشتى شىكەستنا شوپشا ئەيلوولنى ل ئادارا ۱۹۷۵ ئى گوند ھاتىبەبەردان و خەلكى وى مئشەختبوون و خواندنگەھ ژى ھاتىبە گرتن. ل سالا ۱۹۸۷ ئى ژ ئالىن سازىن پەروەردەبىن سەر ب شوپشا گولانى فە جارەكا دى خواندنگەھ ل فنى گوندى ھاتىبەفەكرن^(۲۰۸)، د وان سالاندا ۱۳ مال ل گوندى دژان،^(۲۰۹) بەلى ئەفە ژى ھەتا ئەنفاالا ۱۹۸۸ ئى بەردەوامبووئە و دگەل بەردانا گوندى خواندنگەھ ژى نەمايە و ھەتا نھا ژى گوندى بەردايە و كەسەك لى نازىت.

كۆچ و كۆچبەرى:

خەلكى گوندى (چىن) ژ ئەگەرى ئاف و ئاخ و پاقزىيا سەقايى وئ گوندەكى گەلەك بەر ب زىدە بوونى بووئە، لەوما خەلكى گوندى (چىن) كۆچ و كۆچبەر بووئە، چ ژبەر زىدەبوونا مروقان يان ژبەر كاودانى ئابوورى يان ژبەر كارەسات و شەر و ھەفركاتىكرنا دگەل ژبانى و دىتنا جھن باشتر ژ وئ

شوينوارى كافلنى مزگەفتا گوندى (چىن)

گۈندى ئەرتىس: (۳۱)

ئەرتىس: ئىك ز گۈندىن دەقەرا (دۇسكى ژوورى) يە ل سەر سنوورئ عىراق- تىركيا.

جوگرافىيا گۈندى:

گۈند ز لاين باكوورئ رۇژھەلاتى ھەقسنوورە دگەل باكوورئ كوردستانانى دگەل ھەردو گۈندىن (بروین و سىنقى) وارەكى زۇزانى يە، ز ئالىن رۇژھەلاتى قە ز دەراقى (رندىلا) بەرەف باكوور د (ھەفشىكى بوسى) را دبووریت بەرەف (تلى دودئ) و بەرەف (گرويا بەرزە كولا و بەرمىشكى) ھەتا (لاتا بەرمىشكى) دىبىتە ھەقسنوور دگەل گۈندئ (بىرئ)، ز لاتا (بەرمىشكى) بەرەف باكوور دچیت و تا دگەھىتە (بەرئ بسىس) و ھۇسا دىبىتە ھەقسنوور دگەل گۈندئ (شىخ مەما)، ز ئالىن باكوور ز (بەرئ بسىس) بەرەف رۇژئاقا دچىتە د كىرئ (ماكوكەى) را دەرباسى بۇ سرتا (شكىرئ) و (گرئ ب دار) و (كېرئ كىفتئ) و سەرئ (سویلكن ب رنقاس) و ھۇسا دچىتە (ھوپركى) كو دىبىتە سەرئ چىايئ (حسارئ) بەرەف (داركا بىرئا) دچىت

۱۹۷۵ئ و پىشتى ئەنفالان ئاوارەى ئىرانئ بوون، ل سالىن (۱۹۹۲، ۱۹۹۱) ئ و پىنھەل ز دەرىدەرىن و ئاوارەىن قەگەرىان ھەتا سالا ۲۰۰۳ ئ زى يا بەردەوام بوو و چەندىن خىزان زى ماينە و ز ئىرانئ نە قەگەرىاينە. خەلكى گۈندئ (چن) پىشتى سالا (۱۹۹۱) ئ ل قان جھان (كۆمەلگەھا شىنلادزئ، سىرئ، دىرەلوک، كۆمەلگەھا نازادى و سەرسنكى، كۆمەلگەھا كورا، زاوبتە، باژئرى دھۆكى، كۆمەلگەھا تەناھى و رزگارئ، مەسكەرئ موقبلئ و باژئرى ديانا (سۇران) و باژئرى مەسىف سەلاھەددىن و (ھەولئر) و گەلەك جھئىن دى ئاكنجى بووینە.

ئامارا گۈندى:

(بەھرام جبرائىل ياسىن چىنئ) دىبئزىت: ل رىكەفتى (۲۰۰۵/۷/۱) ئ رابووم ب ئاماركىنا خەلكى گۈندئ (چن) و ئەو جھئىن لئ ئاكنجى، ئامارا خىزانئىن وان ل سالا (۲۰۰۵) ئ (۱۰۸۷) خىزان بوون كو ژمارا كەسان (نفوس) دىبىتە (۵۱۵۲) كەس^(۱۱).

قوتابخانا گۈندئ چن ل سەردەمى شۇرىشئ (-۱۹۸۷ ۱۹۸۸)

قان ھەردو بنەمالان (ئويجاخا شىنخى)، بنەمالا قتاس، بنەمالا كەكىن، بنەمالا شەلال، دېيىژنە قان سى بنەمالان پىنكفە (ئويجاخا مرتوى، بنەمالا عەبدولرەحمان (بەفرىكى)، بنەمالا ھەدرەش، بنەمالا ھەسن، و قان سى بنەمالان پىنكفە دېيىژنى (ئويجاخا عەبن) (۱۱۲).

پامانا ئاقى گوندى:

ل دۆر پامانا ئاقى گوندى (ئەرتىس) ب پامانا (ئەردى ب تويىسى) دەيتە دياركرن، كوناقتى گىايەكىن يە، ل دووڧ بۇچوونەكا دى (ئەرتىس) ئاقى سەرۈكى شۇرپىشېن مېدى ھاتىيە ۋەرگرتن كو ئاقى ۋى (فراق ئەرتىس) بوويە، بۇچوونەكا دى زى ھەبە كو ئاقى (ئەرجىش) ھاتىيە ۋەرگرتن ب پامانا (سەرباز-لەشكەر) (۱۱۳).

سروشتى گوندى:

سروشتى ئەرتىس گوندى دابەش دكەت ل سەر

و ھۇسا دېتە ھەقسىنوور دگەل گوندى (برويى)، ئ نالىن رۇژئاقفە ژ سەرى (داركا بىريا) بەرەف باشوور (دەلى دەھولتى) را دېووريت (كىرىن سىقىن) و تا دگەھىتە (قوپىن كادىنكا) بەرەف باشوور تا سەرى (درىن) ۋەھۇسا بەرەف باشوور رۇژھەلاتى د كىرىن درىن را بۇ سەرى (بەرى مېرا) دەرباز دېت و سەرى (چىل ۋچەمى) و سەرى ھەرچكا ھەيانى قوپىن (مىشاىخى ھەرچكا) بەرەف باكوور بۇ سەرى كانى زەركى ھەتا قوپىن كانى زەركى و دېووريت بۇ ھىنداقى زۇما كىرىن (كانى زەركى)، و دېتە ھەقسىنوور دگەل گوندى (تتم) و ئ نالىن باشوور ئقوپىن كانى زەركى بەرەف رۇژھەلاتى دزوما كانى زەركى را دېووريت بۇ باسكى دناقبەرا (رندىلا ۋئىسەف ھەرىن) و كورنيت (كولىلكىننەر) ھەتا دەراقى رندىلا دېتە ھەقسىنوور دگەل گوندى (چى).

ئويجاخ و بنەمالىن گوندى:

گوندى ئەرتىس ژ ھەشت بنەمالان پىنكەھىتن: بنەمالا محى (شىنخى)، بنەمالا قاسىن، دېيىژنە

گوندى ئەرتىس

ھاقىنا دچوونە زۆمىن و ئاقدارە ل دەفەرى ھەبە ژەمر كو ئاڧا وئ گەلەك يا تەزى و سارە.

۴- كانىيا دەشتا مالا، د كەڧىتە باكوورئ كانىيا ھېزلى ب قاسى (۹) دۈنەمىن ئەردى ل بەر دەئىنە ئاڧدان كو ھەمى جۇرئىن ڧىقىن ھاقىنى لىن دەئىن چاندىن مىنا باجان، خبار، پىڧاز، رئاخ، باجان رەشكو...ھتدا) ل گۆر گۇننا دانەمىزىن گوندى دېئۇن؛ ئەرمەنا ئەڧ ئاڧە ڧىر كرنە، وشوبنووارئ ئاشەكئ كەڧن ل بئى زەڧىن دەشتا مالا خويانە كو دكەڧىتە پىشتا بەرئ گر.

۵- كانىيا ھەرچكا، دكەڧىتە باشوورئ گوندى، دەتە بكارئىنان ژىو ئاڧدانا تەرش و كەوالى، ھندەك جارا ئەڧ كانىيە دانەڧ خەلكئ گوندى (چى) يا ژىوى ئاڧدانا بەزئ خو.

۶- كانىيا كانى زەركئ، دكەڧىتە باشوورئ كانىيا ھەرچكا، گوندىا ژەمر دووربا وئ چ مفا ژئ نە ۋەرگرنە، دىسان دانەڧ گوندى (چى) ژىوى ئاڧدانا كەۋالئىن خوم.

۷- كانىيا ئانەرەشتا، دكەڧىتە باكوورئ گوندى، ل ئاڧەندا چىبايىن حسارئ.

۸- كانى كويسەلكئ، دكەڧىتە باكوورئ رۇژئاڧا گوندى و ئاڧا وئ ھندەك يا كىم بوو.

۹- كانىيا جىل وجمە، دكەڧىتە رۇژئاڧا كانىيا ھەرچكا ئاڧا وئ گەلەكا كىمە و ل پەسارەكئ رژد دەردكەفت و كىم مفا بوو، لى ۋارگەھى كەۋان تى زانئىن.

گۇرستانئىن گوندى؛

گۇرستانا (ئاف پەزكا)، گۇرستانا (ملى زيارەتا)، گۇرستانا (ترى سېسكى)، گۇرستانا (كەوبا كەنىشكى)، گۇرستانا (بىن تەنگەدەرى).

دۇلئىن (ئھال) گوندى؛

دۇلا رەزا، ئھالەكئ پرى رەز بوويە و مىو وتريەكئ ھەزئ لى ھەبوويە، ئاڧدارترئىن جۇرئىن ترى (زەرك،

دو تەۋەرا، ژ ئالىن رۇژھەلاتى ڧە تا نىزىكى گوندى دېتە سرۇشتەكئ دارستانى و ھەمى جۇرئىن داروبارى ۋەكى ادارەپوى، مازى، دىندار، كەڧوت، كنىز، كەزان، بىمك، گويز، گوھىشك، گرسك، كرك، ھەڧرست، تەڧرى، سماق، باھىڧ، حاج باھىڧ، ھژىر، و دىكانە و گىشت تەراش و دار ۋبارە)، ژ لائىن رۇژئاڧىڧە ھەتا سنوورى سرۇشتەكئ زۇزانى بە و گەلەك جۇرئىن گل وگىبايى ل ڧىن كويستانئى ھەنە، ۋەك (پەسە، كەركول، گەڧرە، يا، چەڧر، وكارياكەلى، سىرك، كەنگر، سترك، خەلەندور، رىڧاس، كىڧارك، ھنگەدان، تىسى، گىبەند، كەرى ۋەن جۇرئىن نى) لى ب (تىسى ۋكەنگران) ب ئاڧ دەنگە، سىممايى گوندى پىرە ژ دىمەنئىن رەنگىن و گول و كولىك و تەڧ جۇرئىن تەير و تەۋالان، كەش و بايەكئ ڧىنك و كەڧى و كانى و دۇل و نھالئىن ھەمە جۇر ھەروسا ۋارگەھى كەۋا و پەرنەنە، ل رۇستانئى سەڧايەكئ دژوار و ب بەڧر و باكووزىرك و بارانە، ھندەك جارا (۲-۳) مەترئىن بەڧرى لى دېان.

كانىيىن گوندى؛

۱- كانىيا گوندى، ژندەرى ئاڧا وئ ژ ھەردو كانىيىن (بىزا شىزا، و كانىيا پالا) يە، ھەردو د سۇلئىن كرى نە ھەتا سەرى گوندى ژ ئالىن رۇژ ئاڧاڧە، ژ بۇ (ڧەخوارئى و كاروبارئىن ئاڧمالتى) دەتە بكارئىنان، ب تىرا (۴) دۈنەمىن ئەردى ل بەرشىن د بىن و ژىو چاندىن دەت بكارئىنان، ھەروسا گويز وتوى ژى ل بەر لىڧا جۇكئ شىن بىن.

۲- كانىيا بەزى، دكەڧىتە رۇژئاڧا كانىيا گوندى ژ ئالىن نزارى ڧە، ھاتبوو بەرھەڧكرن ژ بركەكئ كو ژ بەرا دىوستكرىوون و ژمارەكا بۇتا ل بەر دىوستكرنە، ئاڧا وئ بۇ تەرش ۋكەۋالان دەتە بكارئىنان، ب قاسى (۳۰۰۲-۳۰۰۴) سەرن پەزى و (۲۰۰-۳۰۰) گارەش و دەۋار ل بەر د ھاتن ئاڧدان، ئانكو يا ئايەت بوو ب ئاژەلان ڧە.

۳- كانىيا ھېزلى، دكەڧىتە رۇژئاڧا كانىيا بەزى، جھوارەكئ زۇزانى يە، گوندىيا مفا ژئ دېتتە دەما

باكوورۇ قى دۇلى دىيىزنى دىنى دۆلەكا زۇر بەرفرەھە، ل بەھارا پىرى گىيىن رەسە و كىفارىكن، كەقىيىن بەفرى ھەتا ھاقىنى زى لى دىمىن.

چىيىن گوندى:

چىيىن حسارى، چىيەكىن بلىندە و مفا دارە، پىرە ز گول و گولزار وگىيىن مىنا (گىيەند، جاتى، ھىنگەدان، رىفاس، خەلەندور، توپسى، كەركول، تۆلكا كەلى، لويىش، سىترىك، ھىتا، ھىلا سەرى پىكىدھىت زسولكىن ب رىفاس، ھوپىكى، دارگابىرى يا، ھىلا ناقەندى، كوپىركى ناتەرەشا، كوپىركى سەعبىد، كوپىركى نەعمان، مىلى دھولنى، ھىلا زىرى زى، بەرى زىن، زىرى، دولكىن تەرازنا، زەقىلىكى.

ژ جھ و ئويناورۇن گوندى:

- دىزا ئىرتىس (ترىسسىسكى):

دىرەكا كەقىنارە ل سەرگىرەكى ھاتىپە دروستكىن، كەقىتە رۇژھەلاتا گوندى نوى، ژمارەكا زۇر ژ زەقىيىن گوندىيان بىن لى ھەين - مزگەفتا گوندى.

خواندىگەھا گوندى:

ساللا (۱۹۷۰ز) ئى خواندىگەھە ژ ئالىيى حكۇمەتا عىراقنى قە ھاتىبوو فەكرى، پىشتى كو قىشلىن لەشكەرى بىن حكۇمەتا عىراقنى ھاتىپە گوندى (ئىرتىس)^(۱۱۴).

ئەف گوندى ل سالىن ھەشتىيان سەردەمى شۇرىشا گولانى ژ ئالىيى خەلكى وى قە ھاتىبوو قە ئاڧاكىرن و بەرى ئەنفالىن ۱۹۸۸ ئى ۱۵ مال لى دژيان، د ئەنفالاندا مېشەختىبوونە باكوورۇ كوردستانى گوند ھاتەخراپكىرن و ھەتا نھا نەھاتىپەئاڧاكىرن^(۱۱۵).

گوندى بىرى:

جوكرافىيا گوندى:

گوندى بىرى ئىك ژ گوندىن دۇسكى زوورىيانە دكەقىتە سەر سنوورۇ تىركىيا.

رەش مىنو، سەودالى، سىلىمانى... ھىتا) لى ھەنە. **دۇلا ھىرچكا،** دكەقىتە باشوورۇ گوندى و دىيىتە چەند دۆلەكىن بچووك و كانىيا ھىرچكا دكەقىتە ناقەنداوى، پىرى رەسە و ھەلز و وكىفارىك و كەنگرە.

دۇلا كانى زەركى، دكەقىتە باشوورۇ دۇلا پەزا، پىرە ژ رەسى وكىفارىكا.

دۇلا ئىسڧ ھەرىن، دكەقىتە رۇژھەلاتا كانى زەركى ، پىووبەركى زەقىن بەرفرەھ لى ھەپە و ھن جار گوندىيان كۆلك لى چىكرنە و پەزى خۆ لى خودانكرنە.

دۇلا خاركىنى، دكەقىتە رۇژھەلاتا گوندى ل كىلەكا گوندى بىرى، دارستانەكا چىرو تارىپە، گوندىيان ھىندەك جاران ل زۇستانان خانى و كۆل بۇ خودانكرنا پەزى خۆ لى چىكرنە.

دۇلا پىرا سوتى، دكەقىتە رۇژئاڧا خاركىنى وژمارەكا زەقىان لى ھەنە، ھن رەز و كافل لى ھەنە، ل زۇستانا پەز لى خوداندىكىن.

دۇلا ئىكوىر، دكەقىتە رۇژئاڧا پىرا سوتى و ژمارەكا زەقىان لى ھەنە، سەرى وى پىرە ژ رەسى و كىفارىكا.

سەرى دۇلا ئىكوىر، دىيىزنى تەنگا سىپارى و دىبەردا دئالىيى گوندى دا دىيىزنى سەركىشكا، ئەفەزى پىرە ژ رەسى.

دۇلا بەرى زىن، كەفرەكى گەلمەك مەزىنە و ھەكى (زىنى) دىبارە.

دۇلا ھىزلى، دكەقىتە رۇژئاڧا گوندى و زۇرانا گوندى يە، نھانەكا گەلمەك بەرفرەھە و ل كىنارى باكوور (كانىيا كىرى) كانىيەكا زۇر پىند لى دەردكەقىت وئاقەكا سىپى يە ھىدى جۇكا ئاشەكى يە، لى زوى ھىشك دىيىت، ل كىنارى باشوور (كانىياھىزلى) يە و ژ بۇ خوارن و قەخوارنى دھات بكارىنن، ئاقەكا شىرىن و تەزى زى دەردكەقىت.

دۇلا بەرى مېزا، بەرەكى ھەكى سەيواننە (شەمسى) و نھانى يە، دكەقىتە باشوورۇ ھىزلى بەشىن

تەرش و كەوالى و چاندنا گەنم و جەھى بوو،
 ھەرۋەسا بەرھەمىن كەزان و مازى و رەزا دفرۆت.

كانىيىن گوندى:

كانىيا بن چەلى، كانىيا سەر دولكان.

چىايىن گوندى:

چىايىن سىپى كو دكەڧىتە باشوورئ گوندى، بىن
 خەملاندىيە ب دار بەرۋى و مازيان و مفايەكى باش بۇ
 سۆتتى ئى وەردگرتن، ھەرۋەسا چلوپىن وئ بۇ پەزى.

شكەفتىن گوندى:

شكەفتا نىزىرئ، شكەفتا سوور.

شوينوارىن گوندى:

خانىيىن كافرى كو دكەڧىتە رۇژئاقا گوندى ب
 شىنۋەيىن ئەھرام ئاقاكرىيە، خانى ئىر ئەردى يە و
 دەرگەھى وئ ژووردا د چىتىن، گرانىيا ھەر بەرەكى وئ
 ژ (۶۰۰-۸۰۰ ككم)انە.

باكوورئ، گوندىن چەمتى و شىخ مەمانە.

باشوورئ، گوندى (چى) يە.

رۇژھەلاتى، ئاقا رووبارى (روويىن شىن)ە.

رۇژئاقايى، گوندى (ئەرتىس)ە.

ئويجاھىن گوندى:

گوندى بىن دابەشكرىە سەر پىنج ئويجاخان ب قى
 رەنگى:

مالا حسىنى، مالا نزارى، مالا دوولن، مالا مىرزاي،
 مالا گرى (تاخى گرى)، ژمارا خىزانىن وان ل باشوورئ
 كوردستانى د دەمى بەرھەڧكرنا قىن نڧىسىنىدا
 (۳۴۰) خىزانن، (۱۵۰) خىزان ژ وان ل كۆمەلكەھا
 شىنلادزى دئاكنجى نە، بىن دى ژى (۵۰) خىزان ل
 تەناھىيى و (۲۰) خىزان ل مقوبلى و (۱۲۰) خىزان
 ل ديانا، ژ بلى (۱۱۲) ل باكوورئ كوردستانى و (۶۰)
 خىزان ل رۇژھەلاتا كوردستانى.

زىن و ژيارا گوندى:

بىرئ گوندىكى دىمە و ژيارا وان ل سەر خودانكرنا

گوندى بىرئ

و ل باشوورئ رۇزھەلاتى كو دىبىزنى بىرا ھەفنىكا) و سىرىن ئاكنجى بووينە^(۲۱۷).

داروبارىن گوندى:

دارىن فىقى: (۱۱) جۇرىن ھرميان ھەبوون وەكى: شىرئانى، ھومبائى، شىنىك، خوەرستى، تەباخى، كىمەھى، ھرمىسىف، گوفانى، حاجى ئەحمەدى، ھرمىسوور، گرىك. دارىن بەرگر: دار مازى، بەرپوى، دىندار، كوهىشك.

گوندى نىروەك:

ز گوندىن عەشىرەتا دۇسكى ژوورىيانه، دكەفىتە باكوورئ دەقەرا وان و ھەقسنوورە دگەل عەشىرەتا رىكانىيان، ئەف گوندى ب نائفن (نىروەكا سىتوى ژى بەرنىاسە.

رۇلى خەلكى گوندى د شۇرىن كوردىدا :

ساللا ۱۹۷۱ئ پىشتى شۇرشا ئەيلولنى تىنچووى گوند بۇ دو پىشك، پىشكەك ژى بەرەف ئىرانى چوون و يادن ژى ل گوندى مان، ھەردوى سالىدا رۇنما عىراقنى گوند چۆلكر و سۆت و ل شىلادزى ئاكنجىكرن، ساللا ۱۹۸۱ئ خەلكى گوندى ھەمى بەرەف گوندى خۇ چوون تا ساللا ۱۹۸۸ئ دەمى ئەنفال ب سەر دا ھاتى ۱۲ مال ل گوندى دۇبان^(۲۱۱) ئەو ژى مەشەختبوونە باكوورئ كوردستانى، ھندەك ل مۇشنى ئاكنجى بوون و ھندەك ژى ل ئىرانى ل ئوردىگائى (زىوہ)، پىشتى سەرھلدانى جارەكا دى ھەمى قەگەرىانەقە، نھا ل شىلادزى (ل باكوورئ رۇنئافا كو دىبىزنى بىرا شىخوى

جوگرافى يا گوندى:

باكوورئ، گوندى (تتم)ە. باشوورئ، گوندى (بىندەبە- رىكان). رۇزھەلاتى، گوندى (مروانس- رىكان)ە. رۇنئافىي، گوندىن (زىوہ) و (اكنىانش)ە كو ئەو ژى سنوورئ (باكوورئ كوردستانى) يە.

بنەمالىن گوندى:

گوندى ژ فان بنەمال و ئوبجاخان پىكدەھىتن:

گوندى نىروەك

ھرمىك، حلىك، بېھ مژمژە، كروستك، ھژىر، بەرۇي، مازى، كەبوت، دىندار، سىپىندار ... پىكدەھىت، ژ ئالىن چاندنن قە يا ئاقدارە ب چاندنا: برنجى، كونجى، رتاخا (بتات)، گەنمۆك، باجان، خيار، گارس، تەعلەي، ماش، دەخلى ... ھەروەسا جھەكن ئىستراتىژى يە بۇ بازرگانى چونكى ھەفسنووړه دگەل تركيا.

خواندنگەھا گوندى:

سالا (۱۹۸۷) زائ خواندنگەھەك ل گوندى ژ ئالىن شۇپشنى قە ھاتە دامەزراندن ل ژر سەرپەرىشتى يا خاندنگەھىن شۇپشنى قە، ژ (۴۸) خويندكاران پىكدەھات و ژ ئالىن چوار مامۇستايان قە دەھتە ب رنقەبرن، ئەو ژى: شوكرى ئىسماعىل (رنقەبەر)، محەممەد سەدىق ياسىن، تەحسىن عەبدوللا بىرى، ھەسەن رەشىد^(۲۱۸).

ل دۆر جھى خواندنگەھى مامۇستا (شوكرى) گوت: جھى ئاھىن خواندنگەھى جھى ئالفى ئازەلان (كبانەوهران) بوو، مە پاقزكر و كره خواندنگەھ و ئافى وى كرېوو (دىيارەكرا)، ئەو بابەتېن دەھاتنە خواندن

ئوبجاخا مەلكا، ئوبجاخا مېرى، ئوبجاخا مېرى، ئوبجاخا ماروى، ئوبجاخا شىر زىندىنا، ئوبجاخا مالا قاسم.

كانىن گوندى:

كانىيا مەلا فەتاح، كانىيا نىروا ژووړى، كانىيا سركى، كانىيا جيا، كانىيا بركى، كانىيا ئەھياي، كانىيا صوفى، كانىيا زىندىن، كانىيا موراد.

شكەفتىن گوندى:

شكەفتا دوو دەر، شكەفتا چار ستىن، شكەفتا پەش، شكەفتا ھۇستا بادىن، شكەفتا دىپىرى، شكەفتا سويرى كوخى، شكەفتا مېرى، شكەفتا بەراك، شكەفتا گوندى، شكەفتا ترار، شكەفتا خاركى، شكەفتا لاتە زەرا، شكەفتا بېشى.

سروشت و زىنگەھا گوندى:

زىنگەھا فى گوندى گەلەكا ب دار و باره و ژ گەلەك جورىن دارا وەكو: گويز، كەزان، سىف،

خواندنگەھا (دىيارەكرا) ل گوندى (نىروەك- دۇسكى ژووړى) ل سالا ۱۹۸۷ ئ مامۇستا (شوكرى ئىسماعىل)^(۲۱۹)

گولانى ژ ئالىن خەلكى وى قە ھاتبووقە ئافاكرن و بەرى ئەنفالېن ۱۹۸۸ ئى ۷۰ مال لى دژان، د ئەنفالاندا مشەختبوونە باكوورئ كوردستانى گوند ھاتەخراىكرن و ھەتا نھا نەھاتىيەئافاكرن^(۲۲۰).

ئەفە بوون، خواندن و نىسسىن، پەرورەدا ئىسلامى، بىركارى، سرودىن نىشتىمانى، كشتوكال، ھۆنەر، وەرزش بۇ ماوئ سالەكى تا ئەنفالان يا بەردەوام بوو، پىشتى ھىنگى خەلكى گوندى دەرەدەرى تركيا و ئىرانى بوون.

گوندى شەتىنىس (شەت يونس):

شەتىنىس: ئىك ژ گوندىن عەشېرەتا (دۇسكى ژوورى) يە، ژ وان گوندانە كو دەرامەتېن (ئافى و دېمى) لى دەينە چاندن، دار و بارىن فىقى بىن لى ھەين و بەرھەمىن ئافى و دېمى وەك برنج، گۈيز، كەزان، سماق، مازى).

سنوورېن گوندى:

- باكوورى، گوندى (چەمتى) يە.
- باشوورئ رۇژھەلاتى، گوندى (بىرى) يە.
- رۇژھەلاتى، سنوورئ تركيا يە.
- باكوورئ رۇژئافىي، گوندى (شىخ مەما ژوورى) يە.

شوينوارېن گوندى:

ل فى گوندى گەلەك شوينوار بىن لى ھەبىن، وەكى شوينوارېن كنىشتا و كەلايىن دېرىن و نورىنېن كانىيا و شكەفتېن كەفنا، سەردەمىن كەفن دا (جوھى) ل گوندى ھەبووېنە، پاشى فەلە ھاتىنە، پىشتى ھىنگى مۇسلمان، ل سالېن ۱۹۰۵ تا ۱۹۰۹ ئى ئەف گوندە ژ ئالىن ھىزىن ئىنگلىزى قە ھاتبوو سۇن، سالا (۱۹۷۱ ز) ئى گوند ژ ئالىن عىراقى قە ھاتبوو و ئرانكرن و خەلكى وئ ئاوارەى رۇژھەلاتى كوردستانى بىوون، ھندەك زى ل سالا (۱۹۷۸ ز) ل كۇمەلكەھىن سىرىن و شىلادزئ ئاكنجى بوون. گوند ل سالېن ھەشتىيان سەردەمى شۇرېشا

شوينوارئ قەسرا مالا ئەھىاي بابئ محەمەد صالح

شكەفتا دىمىكىن، شكەفتا بىرىن، شكەفتا گەزى، شكەفتا گايا، شكەفتا چەمىن زورى، شكەفتا بىرەشىن، شكەفتا گاوى، شكەفتا صورتى.

گۇرستانىن گوندى:

گۇرستانا زىارەتتىن كەفن، گۇرستانا بەرگوندى.

ئاوارەبوونا گوندى:

سالا (۱۹۷۵) ئى خەلكىن گوندى ئاوارە ئىرانى بىوون، پىشتى دەمەكى زقىرنەقە سەر گوندى خۇ، لى كەلەك نەقەكىنشا سالا (۱۹۷۸) ئى ژئالىن عىراقىن قە تووشى وئرانكرتن بوو خەلكىن وى ل كۆمەلگەھىن (سىرىن و شىنلادزى و تەناھى و موقبلن) جھوار بووینە.

گوندى چەمتى (چەم توو):

ژ گوندىن عەشىرەتا دۇسكى ژوورىيانە، گوندىكى كەلەك ب ئاقە، رووبارى رووین شىن (زنى شىن) د نىقەكا ھەردو چەمىن گوندى (چەمىن پان) و (چەمىن

رامانا ئاقى گوندى:

بۇچوونەك ھەبە كو رووبارەكى بۇش دناف گوندى دا دبوورتن، ئانكو گوندى شەت دكەتن (شەت ب رامانا رووبار دەتتن شەتنس يان شەت يونس) (۲۲۱).

بىنەمالىن گوندى:

گوندى ژقان بىنەمالان پىنكەھاتىبە: بىنەمالا ئىبراھىم، بىنەمالا ھەيدەر(ھەيدەر)، بىنەمالا مامدەل، بىنەمالا ھادى.

كانىيىن گوندى:

ھژمارەكا باش يا كانىيان ل گوندى ھەنە، ژوان زى: كانىيا پەمبىيا، كانىيا گورگاوا، كانىيا نھالىن، كانىيا زەقىا مېوېشكىن، كانىيا سەرۇكانىن، كانىيا سەر گرى، كانىيا خارانىن، كانىيا ئاوينكى، كانىيا بانە سورى.

شكەفتىن گوندى:

شكەفتا دىرىن، شكەفتا سىرىن، شكەفتا بەرۇزى.

گوندى چەمتى

كو سى شىكەفتىن ب ئىك ئاف، شىكەفتا شىفا شەئاص^(۱۲۲).

سروقت و زيارا گوندى:

زارا خەلكى گوندى سەر خودانكرنا تەرئىش و كەوالى بوويه، تايبەت بىزىن و مېھ و چىلان، ژىلى دەرامەتى چاندنى وەك، بىنج، گەنمۇك، نوپىن، كونجى، و گەلەك جۇرىن فىقى وەك، جۇرىن سىقان و گەلەك جۇرىن ھىران وەكى شىنگارى، سىپى، رەش، و گەلەك جۇرىن نرى وەكى تىرىن رەش و زەرك و ھىرانى شىرىن و تىرش و مز و ھىرىك و جۇرىن ھىرىكا قىرىشى، ھەروەسان گەلەك دەرامەتى چاندنى بىن كەسكاتى و زەرزەوانى لى دەھنە چاندنى وەكو خىبار و تىروژى و باجان و باجان رەشك و گوندور و شىمتى (شىتى) و رتاخ (پتات - كرتۇپ)، داروبارى دىمى ژى، دار بەرپوى، دار مازى، گوپىز، گوھىشك... بىن لى ھەيىن.

ئاوارەبوونا گوندى:

پىشتى سالا (۱۹۷۵ز) دەمن گەلەك ژ گوندىن دۇسكى ژوربىيان تووشى ژۇردارى و ھەوا فەگوھاسىتتا گوندان يا عىراقى بووين، خەلكى گوندى چەمتى ئاوارە و دەرىدەرى تىركيا بووينە و ل گوندىن سەر سىنوورى وەكو، زىرى و زەرەتى و سەرىپىل... ئاكنجى بووينە پىشتى ئەفسەرى تىركا پارى كرى ب (۵۰۰ دىنارىن عىراقى)، پىشتى سى سالان ل (۱۹۷۸ز) ئى ھاتنەفە گوندى و لى ژىيانە، بەرى ئەنفالان ۳۰ مال ل گوندى دۇبان، چارەكا دى خەلكى گوندى تووشى دەرىدەرىن بووينە بۇ تۇركيا و ئىران، پىشتى سەرھىلانا ۱۹۹۱ ئى زقىرنەفە باشوورى كوردستان و ل كۆمەلگەھا شىئالدىژى جھوار بووينە.

گوندى زىوہ:

ژ گوندىن دەقەرا دۇسكى ژوربىيانە بىن ل سەر سىنوورى تىركيا - عىراق.

سىنوورىن گوندى:

پاكوورى، گوندى (ئىنم)ە.

توبا، را دىوورىت، ئانكو رووبارى (زىبى شىبىن) ل فى گوندى دەھنە دىئاف ئاخا باشوورى كوردستان دا، گوندىكى سىنوورى يە و دىبەتە دو بەش، بەشەك د ئاف سىنوورى پاكوورى كوردستان دا يە دىبىژنى (چەمن پان) و بەشى دىتر د ئاف سىنوورى باشووردە يە دكەقىت.

جوگرافىيا گوندى:

پاكوورى، سىنوورى تىركيا يە.

باشوورى، گوندى (بىرى) يە.

باشوورى رۇزەھەلاتى، گوندى (شەتىن)ە.

باشوورى رۇزئافىي، گوندى (شىخ مەما ژوورى) يە.

رامانا ئافى گوندى:

ئافى گوندى يا ژ سىروشتى وى ژ پەيفا (چەمن تيا) ھاتىبە وەرگرتن، ژەر پىرىيا دارىن گوندى ژ دارا توپى (توبا- تيا) پىكدەھىتن و بەرىياسە ب چەم و زەقىن توبا، بۇ سىفكەرنە پەيقى بوويه (چەمتى).

بىنەمالىن گوندى^(۱۲۳):

بىنەمالا ھەدادا، بىنەمالا گوران، بىنەمالا شىخى.

كانىپىن گوندى:

- كانىپا بىنگىرەي، كانىپەكا گەلەك بۇش و تەزى يە، مەزىترە ژ يا (بىخالى)، گەلەك يا ب دارو بارو كەسكاتى يە، ئەف كانىپە ل ھەيما چوار (نېسانى) دىزىت و ل ھەيما (۱۰) ھىك دىبىت، كانىپا سەرگىرەي، ئەفە كانىپە ل سەر بىلندەھىن دەھىتن، كانىپا سەرگىرى.

شەكىتىن گوندى:

ھەفت شىكەفت ل گوندى ھەنە مفا ژ ھەمى يان دەھىتە وەرگرتن، چ بۇ سروقان يان مەرومالاتى، شىكەفت ژى ئەفەنە: شىكەفتا ھەدادا، شىكەفتا مالا گوران، شىكەفتا زەرى، شىكەفتا چەمكىت گا

سىن ھەيشان لى د مان، ئەف زۆمە يا ناقدارە ب زۇما (مىزراج)، كو جھەكىن بلندە و گەلەكىن ھوينە و سەقايەكىن خۇشە و كانىيەكا خۇش زى يا لى ھەي^(۲۲۴)

باشوورى، گوندئ (بىدە - رىكان) ە.

رۇزھەلاتى، گوندئ (شەتىنس) ە.

رۇزئافايى، سنوورئ تركىايە و گوندئ (كنيانش) ە.

بنەمالىن گوندئ:

بنەمالا ھەجى محەممەد، بنەمالا چىلا، بنەمالا ھەجى ياسىن، بنەمالا صەنعان.

شكەفتىن گوندئ:

شكەفتا سىلەجنى، شكەفتا پانافىن، شكەفتا سىخر، شكەفتا خانى، شكەفتا ئاقشەكفتا.

سرۇشت و كانىين گوندئ:

سرۇشتى گوندئ چىيىي يە كو ل رۇزھەلاتا گوندئ چىيىي (سەرىيشكى) يە، و ل رۇزئافا زى (گرئ مىسا) و چىيىي (پانافىن) يە، گوندەكىن ئافى يە و بەھرا پتر يا ئافا وئ ز كانىين ناقدار ب كانىين سەرىيشكى زىوھ كو دكەقنە چىيىي سەرىيشكى ل ھندافى گوندئ، ئافا فان كانىيان ب جۇكان بۇ ئاف گوندئ دھىتە قەگوھاستن و زىلى قەخوارنى تىرا ئاقدانى زى دكەتن، ل باشوورئ گوندئ زۇما زىوھىيە، كو ھەقسىنوورە دگەل زۇما گوندئ (بىدە- رىكان)، ل ۋەرزئ ھافىينى دا گوندىيان قەستدكرئ و بۇ ماۋەيى

ز جھ و توينوارىن گوندئ:

ز شوينوارىن گوندئ، ديوارىن دو مزگەفتىن كەفن لى دديارن، ھەروھسا شكەفتا (خانى)، كو دكەقن دا مال زى تىقە زىيەنە.

زىن و زيارا گوندئ:

زيارا وان ل سەر خودانكرنا تەرش و كەوالى و چاندنا برنجى بوو، سەرەراي ھەبوونا رەز و باغ و چاندنا كەسكاتى و زەرزهواتى و دەرەمەتى، زمارەكا زۇرا دارىن گويز و كەزانان لى ھەنە، خەلكىن وى بۇ

زوما مىزراج ل رەخى گوندئ زىوھ

بازارگانىن دىرنە بازارىن ئامىدىي و مووسىل و دىقۇتن و پىندىقمايتىن خۇ پى دىكرىن، ل ئەنزالا ۱۹۸۸ئى خەلكى گوندى ئاوارە و دەرىسە دەرى تركيا و ئىرانى بىوون، پىشتى سەرھەلدانى قەگەرىباينەقە كوردستانى و ل شىنلامزى ئاكنجى بوونە.

بازارگانىن دىرنە بازارىن ئامىدىي و مووسىل و دىقۇتن و پىندىقمايتىن خۇ پى دىكرىن، ل ئەنزالا ۱۹۸۸ئى خەلكى گوندى ئاوارە و دەرىسە دەرى تركيا و ئىرانى بىوون، پىشتى سەرھەلدانى قەگەرىباينەقە كوردستانى و ل شىنلامزى ئاكنجى بوونە.

كانىين گوندى:

كانىيا تىم، كانىيا مەرىز، كانىيا كەلاشكى، كانى كەوكى، كانىيا جەھورى، كانىيا رىھىت جەجوى، كانىيا بن گرى، كانىيا بن گىزكى، كانىيا بىھى، كانىيا بن ھەفرسا، كانىيا ھەوالەي، كانىيا بەروار، كانىيا بۆتكى، كانى چوپچىكى.

گوندى تىم:

گوندىكى خودان دەشتەكا بەرفرەھە كو دىيۇنى: (دەشتا دو دۆل - نھال).

جوگرافىيا گوندى:

باكوورى، گوندى (ئەرتىس)، باشوورى، گوندى (ئىروەك - نىروە سىتو) يە، باكوورى رۇژمەلاتى، گوندى (چى) يە، رۇژئاقايى، گوندى (سىغىن - باكوورى كوردستانى) يە، و ل باشوورى رۇژئاقاژى دىينە (كنيانش).

شكەفتىن گوندى:

شكەفتا ئافرىفا^(۱۲۸)، شكەفتا رىخن، شكەفتا جامىز، شكەفتا جمبىلك.

بنەمالىن گوندى^(۱۲۹):

گوندى (تىم) ژ فان بنەمالان پىكدەھىتن، بنەمالا جەجى (غەرەفات محەممەد فەتاح)، بنەمالا مستەفا محەممەد فەتاح، كو ئەف ھەردۇكە براپىن ئىك بوون، بنەمالا محەممەد ئىسماعىل، بنەمالا ئەحمەد ئىسماعىل، بنەمالا خالد بەعقوب.

گوندى شىخەما:

گوندى شىخەما ئىك ژ گوندىن دۇسكى ژوورىبايە، ل سەر سنوورى باكوور و باشوورى كوردستانى.

خواندن ل گوندى:

سالا ۱۹۸۷ئى گوند ژ ۱۷ خىزانان پىكدەھات و ۲۱ زارۇك ھەبوون، سازىين شۇرشا گولانن خواندنگەھەك ل فى گوندى قەگەرىبوو و مامۇستايەك بۇ تەرخانكربوو^(۱۳۱)، ب دەسىپىكرنا ئەنزالان ل سالا ۱۹۸۸ئى و بەردانا گوندى خواندنگەھ ژى ھاتەگرتن.

سنوورى جوگرافى:

ژ لاپىن باكوورقە، گوندى (شويكە) يە، ژ لاپىن باشوورقە، گوندى (بىرى) يە، ژ لاپىن رۇژمەلاتىقە، گوندى (چەمى نيا) يە، ژ لاپىن رۇژئاقاقە، گوندى (ئەرتىس) ە.

رأمانا ئاقى گوندى^(۱۳۲):

وەكى دەينە قەگىران، كو ل دەستپىكى مامەك و دو برازاپىن خۇ رابوون چوونە جەھى گوندى، ل وپرى كانىەكى دىينن و دىيۇنە برازاپىن خۇ، ئەم دى چىنە

ل سالا ۱۹۸۷ئى بۇجارا دووى سنوور ژ لاپىن حكۆمەتا عىراقى قە ھاتىنە دانان ل فى گوندى و ئەف گوندى نىقەك ل كنارى سنوورى تركيا و نىقا دىترل كنارى سنوورى عىراقى يە، ژ ۲۱ مالاپىكدەھات، ۲۰ مال ل باكوور و ۱ مال ل باشوور ئاكنجى بوون^(۱۳۳).

بنەمالىن گوندى:

(مالا جەسەنا، مالا عومەرا، دىسان ژمارەكا مالباتىن وى چوونە دەشتى ل دەقەرا دۇسكى ژىرىن

زىيار و شىروان قەزا زىيار ھاتە پىنكىئىمان و ھەتا سالا ۱۹۰۷ ئى قەزا بوو تاكو قى سالى جارەكا دىتر بوويە ناحىيەكە گىرداي قەزا ئاكرى و شىروان و مزوورى بالا زى ھاتنە گىردان ب قەزا رەواندور قە. د سالنامىن ئوسمانى دا ھاتىيە كو ل سالا (۱۸۹۲) ئى مەلبەندى ناحيا زىيار ل گوندى (بىرەكەپرا) بوو. رىقەبەرى ناحىيى زى (عوسمان ئەفەندى) بوو. ھەزى بە بىزىن چەند گوندەكەن عەشپەرەتا زىيارى ئەھا سەرب ناحيا شىلادىن ئە ل لاپى دى بىن پووبارى (زى - زىيى مەزىن)، ئەو زى ئەف گوندەنە:

(خالانە، ھلۇرا، ساركىن (ساركا زىيارىيا)، خاستو زىرى، خاستو زوورى، لاتكا، بەرىسكىن/ بەرىزكى، دىويك ، سەرۇكانى).

گوندى ھلۇرا:

ب ھلۇرا شىخان بەرىياسە، گەلەك كەسپىن دىندار دىناق دا پەيدابووينە، ل سالا (۲۰۰۳) زى رىكا گوندى (ھارىكا - ھلۇرا) ب (۲۱ كم) ھاتىيە چىكىن^(۲۲۲).

سەورىن گوندى:

باكوورى، پووبارى زى و گوندى بالندا، گوندى (بانىن) يە.

باشوورى، گوندىن بانىن و نەپاخىي.

رۇزھەلاتى، گوندى (شنىن) يە.

رۇزئافىي، گوندى (ساركا زىيار) يە.

بەھمانىن گوندى^(۲۲۳):

بەھمالا شىخ جەلال، بەھمالا شىخ خالد، بەھمالا شىخ عوسمان، بەھمالا شىخ عەبدوللا، بەھمالا شىخ نورى، كو (شىخ نورى) رۇلەكى باش ھەبوويە وكەسايەتەكى بەرچاق بوويە ل سەردەمى شىخ (عەبدولسەلام بارزانى)، نەخاسمە كو ل سالا (۱۹۱۴) زى بىرىندارىن شىپشكىر قەھەواندىنە، زى وان زى سەرلەشكەر (قادر سىرى) و براينى وى (عەبدوللا)^(۲۲۴).

كو ئەھا زى دىيىزىن (گوندى شىخەمە) و گوندى (گولن) د بىياتدا ھەر خەلكى گوندى (شىخەمە) نە.

كانىيىن گوندى:

سى كانىيىن بەرىياس ل گوندى ھەنە ب ناڧىن كانىيا زۆمى، كانىيا ناڧىركا و كانىيا سىڧىكىن.

زى شويىنەوارىن گوندى:

- كەلابەرى بىسىس.

گوندىن عەشپەرەتا زىيارى

(زىيارى) زى عەشپەرەتىن بەرىياسىن دەقەرا بەھدىنە، (ئەنەھە مائى) ب كەڧىتىن عەشپەرەتا دەقەرا بەھدىنە دھژمىرىن^(۲۲۵)، دىرۇكفان مەھمەد ئەمىن زەكى ۋەسا دىبىت كو (زىيارى) بەرمابىن (سوبارىان) ھە. زىيارى دىبە دو جوين، زىيارى بەرۇز و زىيارى نزار، كو بەھرا پىرىيا گوندىن وى دكەڧنە دەقەرا (نەھلى) ل قەزا (ئاكرى) و ناحيا (دىنارنە)، ئەرەئ وى بى بەرفرەھە، زى بازىرى (ئاكرى) زى ئالىن باشوورى دەسپىدكەتن ھەتا چىيىن (پىرس) ل باكوورى، زى پووبارى زى مەزىن ل رۇزھەلاتى ھەتا پووبارى (خازىر) ل رۇزئافى، ئەو دەستىشئانكرنا جوداكرنا دىناقبەرا عەشپەرەتا (زىيار) و عەشپەرەتا (بەرۋارى ژىرىيا) و عەشپەرەتا (مزوورى زىرى) يە^(۲۲۶)، سەركىرەن بەرىياس دەسەلاتا دەقەرا زىيار كرىيە، ھەر زى سەردەمى مەغولپىن ئىلخانى، ئىك زى وان (ئىبراھىم كورئ مېرمەھمەد زابى) و بى دىتر (شەھاب كورئ بەدەددىن) و زىمارا چەكدارىن وان ھەردووكان نىزىكى (۵۰۰) چەكداران بوويە، خودان دەسەلات بوويە ھەر زى داوييا سەردەمى خىلاڧەتا عەباسى، بەلگە زى بۇ قىن چەندى سەركىرەن وان (ئىبراھىم كورئ مەھمەد) پەيوەندى بىن وى دباش بوون دگەل خەلىڧەيىن عەباسى^(۲۲۷)، ل سەردەمى ئوسمانىيان زى (زىيار) قەزا بەھكا سەرىخۇ بوو كول دوماھىيا سالا ۱۸۷۸ ئى ب ئىكەلكرنا ھەردو ناحىيىن

كانىيىن گوندى:

كانىيا توييىن عەبدوللا كورئ عومەرى، كانىيا بەرناڧيا، كانىيا خالانە.

شكەفتىن گوندى:

شكەفتا ئالكا، شكەفتا خالانە، شكەفتا رىخىنى، شكەفتا شەفتا رەش.

خواندىنگەھا گوندى ل سالا (۲۰۰۹ز) ئى ھاتىيە ڧەكرن، بەرى ھنگى زارۇكىن وان بۇ خواندىن دچوونە كۆمەلگەھا (سىرىن)، ھندەك خەلكى گوندى چوويىنە گوندى (بالندا) و لى ئاكنجى بوويىنە، ل سالا (۲۰۱۳) ئى ئاڧاھىيەكى نوى بۇ خواندىنگەھى ھاتىيە ئاڧاكرن.

گوندى خالانە:

گوندى خالانە دكەڧىتە سەر پووبارى (زى) مەزن ل باكوورئ باژىرى ئاكرئ و (۵۰ كم) ل رۇژھەلاتا باژىرى ئامبىدىن، (۴۰ كم) رۇژئاقابىن بارزان، ل رۇژئاقا گوندى خالانە دىتە گوندى (ھلورا)، گەلەك ژ مىژە

گوندى ھاتىيە بەردان و چۆلكرن و بوويە گوندىكى خرابە، ديار دىت دەمەكى دۆرىن ۲۰ ملان لى ژباينە، د گوندى دا سى شوينووار و دارەكا چنارى يا مەزن و كەڧن يىن ھەين، ب دىتتا مە چاخى ئاڧاكرنا وان شوينوواران ب تاپىەتى پر ڧەدگەرن بۇ سەدسالىيىن ۱۱-۱۲ ز ل سەردەمى مىرىن مەھرانى كو ل وى چاخى ئەڧ دەڧەرە ل ژىر دەسەلاتا وان بوويە و وانا ل سەردەمى خۇ پويىتەكى باش داىە ئاڧاكرنى و گەلەك كەلا و پر و جەين گىشتى ئاڧاكرىنە.

ژ جەھ و شوينواريىن گوندى:

- پرا خالانە (پرا مەلا موساى)،

ئەڧ پرە ژ پرىن كەڧنار و دىرۇكى يە، لى سالا ئاڧاكرنا وئ نەيا ديار و دەسنىشانكرى يە، پر يا دناڧ گەلبەكى كویر دا و ھەردو لاىين وئ چىايىن بلند و ناسى نە، دكەڧىتە سەر پووبارى (زى مەزن) و سەردەمى خو دا گرندانا دناڧبەرا ھەردو دەڧەرا (زىبار) و دەڧەرا (بارزان) بوو، ئەڧ پرە دكەڧىتە رۇژئاقابىن گوندى (خالانە) سەر ب عەشپىرەتا (زىبار) ڧە، بەلى گوندى خرابەيە و كاڧلە و ژ مىژە ھاتىيە ھىلان و

گوندى خالانە

ئەف پەرە ژ پىنج كوچان پىكدەھات، سى ژ وان دكەفتنە دەقەرا بارزان و دو دكەفتنە دەقەرا زىبار، لى نھا تىنى سى كوچ يىن ژى مايبىن ئانكو دوو يىن ھەپتىن، و كەرەستەيى چىكرنا پرى ژ گىنج و كىسلىن ھاتىبە ئاڧاكىرن، ئەفېن ل خوارى ژى پىشانىن شوينوارىن وئ نە، و دبىت ھىشتا پىشانىن وئ پىتر بن، چونكى نىشانىن ھەپتتا ھندەك گەرىن (رىزىن) وئ ديارن^(۱۳۱).

كوچىن پرى يىن ل دەقەرا (بارزان)،

كوچا ئىكىن، ئەف كوچە دكەفتنە سەر كەقەرەكى مەزن كو بلنداھىيا وئ ژ بنى كوچى (۷۰۰م.ن.و بازنا وئ ژ بنى قە (۲۱م.ن. و ژ (۵۴) گەرىن يان رىزىن بەران پىكدەھىت، كو بلنداھىيا ھندەك ژ وان بەران دناقبەرا (۲۰-۱۰سم) يە، و دناقبەرا كوچا ئىكىن ويا دووئ (۷م.ن).

كوچا دووئ، بلنداھىيا وئ (۵۰۷م.ن. بازنا وئ ژىنى قە (۱۱م.ن. و ژ (۱۳) رىزىن بەران پىكدەھىت، بلنداھىيا

چۆلكىرن، نىزىكىتىن گوندئ دەقەرا بارزان گوندئ (سەقەرە) يە، گوندئ (شلىن) يى دەقەرا زىبار دكەفتنە رۆژھەلاتى پرى، و گوندئ (ھلۇرا) دكەفتنە لايىن رۆژئاقايى پرى، پىشتى ژ نىقا دووئ ژ سالىن دووماھىن ژ چەرخى بىستى گوند ھاتىبە چۆلكىرن، ئەف پەرە بۇ گوندئ ھلۇرا ۋەك شوينوارەك دەھتە ھژمارتن.

پىشانىن پرى،

ئىك ژ كەسايەتيا ب ناقى (شىخ زادە) كو بنىاتى وئ ژ قى گوندى يە دبىژىت، ۋەكى مە ژ يىن بەرى خو بەھىستى و بۇ مە ھاتىبە قەگىران كو ھەر ژ كوچا ئىكىن يا دەقەرا زىبار ھەتا كوچا دووماھىن يا دەقەرا بارزان (۱۴م) بوو، ب گارىتىن دارا سىپىندارى ھاتبوونە دانان و ب تىركىن دارا مئوئ دەھانە گرىدان و پىدقباتى يا گوندىن ھەردو دەقەران ل ھاتن و چوونى پى ب رىقەدچوو، دەمى بىرن پەزى يان جەلەبىن پەزى ل سەپرا دەھانە دەرىازكىرن، دا خودانى پەزى ل وئ دەمى پەزەكى بۇ كارۇبار و پىدقپىن پرى دەتن.

پرا خالانە (پرا مەلا موساى)

كو كەسايەتتەكن چاك و دىندارىبويە و مەزارى
وى دكەفتتە رەخ كوچا دوماهىن يا لايىن دەقەرا
زىبار^(۱۳۷).

- مزگەفتا گوندى،

ل سەر كىفانى (ئاقدى) كانىن ھاتىيە ئاڧاكىرن،
ئانكو كانى ل بن مزگەفتى دزىت، قەبارى مزگەفتى
(۴ × ۱۰م) ھ ب كىسلى ھاتىيە ئاڧا كىرن، لايىن
رۇزھەلاتى بن مزگەفتى ھەرفتىيە، دار گويىزەكا مەزىن
د كاقلى مزگەفتى دا شىن بويە كو بازنا بنى (تلىن)
گويىزى (۱۰،۲ م) ھ، ژ دارا گويىزى ديارە كو دەمەكى دىزىز
مزگەفت زى ھەرفتى يە و بويە شوينوار.

- ئاشى گوندى،

بلنداھيا كۆتەلا ئاشى (۳،۲۰م) ھ، و جۇكا ئاڧا
ئاشى دىن مزگەفتى دەھىتن ب دىزىھىيا (۸م) ھەتا
دگەھىتە كۆتەلى، جۇك و كۆتەل ب كەرەستى
كىسلى ھاتىنە چىكىرن، و چ شوينوارىن دى يىن
ئاشى ديار نىنن، سەبارەت ئاڧاكىرنا وى ل دووڧ كۆتەلا

ھندەك ژ وان بەران دىناقبەرا (۳۰-۷۰سم) ھ،
دىناقبەرا كوچا دووئى و يا سىيىن (۴م) ھ.

كوچا سىيىن، بلنداھىيا وى (۵م) ھ، و بازنا وى ژىنى
قە (۸م) ھ، ن، و ژ (۱۳) رىزىن بەران پىكدەھىت،
كو بلنداھىيا ھندەك ژ وان بەران دىناقبەرا (۲۰-
۶۰سم) ھ.

كوچىن پرى يىن ل دەقەرا زىبار،

كوچا ئىكى، بلنداھىيا وى (۱۲م) ھ، و بازنا وى ژىنى
قە (۱۲م) ھ، ن، و ژ (۳۹) رىزىن بەران پىكدەھىت، ژىنى
كوچىن ھەتا ل سەر ئاڧى ئانكو پووبارى (۵م) ھ، و
د ئاقبەرا قىن كوچىن ھەتا كوچا ئىكى يا دەقەرا
(باززان) (۲۶م) ھ.

كوچا دووئى، بلنداھىيا وى (۸م) ھ، و بازنا وى ژىنى قە
(۵، ۱۷م) ھ، و ژ (۲۳) كەرپىن بەران پىكدەھىت، كو
بلنداھىيا ھندەك ژ وان بەرىن قان ھەردو كوچان
دىناقبەرا (۲۰-۵۵سم) ھ، ھەزى يە بىزىن كو ئەڧ
پرە ب ئاڧى (پرا مەلا موساى) زى دەھىتە ئاڧكىرن.

شوینوارى كوچىن پرى و كانىيا ل بن دىوارى مزگەفتى

ژىايە و خرابە گوند بوويە، سەبارەت پرى گوت: وەكو مە بهىستى ل بهارا هەركىيىن رەقەند پەزى خو ل قى پرى بو پرا (گەلىن بالندا) و پرا (كركاكن- رىكان) دەريازدكر و د چوونە كويستانا، و زىانين وان گوندين د كەفتنە سەررىكا وان دكرن، ب تايبەت گوندى سەقرە كو د وى دەمى دا گوندەكن مەزن و بۇش بوو، ژ قى ئەگەرى خەلكى گوندى سەقرە پر ھافىتىنە د ئاقىدا و خرابكرنا وئ قەدگەرىتەقە بو بەرى ۱۷۰ سالان، سەبارەت ئاشى ژى گوت: تا سالا (۱۹۱۰ز) ئاش يى ئاقا و دروست بوو و مە خودانى لىدكر.

گوندى ساركى:

ژ گوندين سەرب عەشیرەتا (زىبار) قەيە، گوندەكن چىيى بە و تىزى دار و بارىن دىمە.

سۈورىن گوندى:

باكوورى، رووبارى زى - كۆمەلكەھا سىرىن يە.

(زىاد زوبىر بانى) دىتت: د سالين سىهان دا (بىبو بانى) ل مزگەفتا (ھىكى) چەند پارچىن ئەردى ل گوندى (خالانە) ژ (تاھر خالانە) ب (۱۷لىران) كرى بوون، د سالين چلاندا (نىعمەت بىبو) ى ھۇستا (شىخ سەعید پرىسەيى) بو چىكرنا ئاشى دەست نىشانكرىوو و ژ ئالىى وى قە ھاتىبەئافاكرن^(۲۳۸).

- دارا چنارى:

دكەفىتە بەر دىوارى مزگەفتى ژ ئالىى رۆژھەلاتى قە، دارەكا كەقنار و مەزە، بازنەيا بنى (تلن) دارى (۱۶۰۲م)، نىقەكا دارى قولنرە ب قەبارى (۵،۲۳۳م)ان، ژ دو لاقە (تلن) دارى يى قەكرىە وەكى دەروكا (دەرگەھان)، ل دۇر روخيانا پرى و ب دوماهىك ھاتنا ژبانن ل گوندى، ب قى رەنگى ھاتىبە دىاركرن: - (شىخ جەمال محەممەد تاھر) خەلكى گوندى ھلۇرايە، كو ھەقسنوورن دگەل گوندى خالانە ژ ئالىى رۆژئاقايى قە، ل دۇر ژيانا گوندى گوت: ژ زاركوتىنن باب و باپىرىن مە نىزىكى ۱۷۰ سالايە كەس ل گوندى نە

دارا چنارى

باشوورۇ، گوندى (ئالىكى - زىبار)ە.
 رۇزھەلاتى، گوندى (ھلۇرا) ىە.
 رۇزئافايى، گوندىن (خواستو ژىرى) و (خواستو ژوورى)ىە.

بىنەمالىن گوندى (۳۳۹):
 گوند ب تىنى ژ ئىك بابكال پىنكدهىتن، ئانكو ئىك بىنەمال بخو قە د گرىتن، ئەو ژى ب ناقتى بىنەمالا (داود)ى.

كانىين گوندى:
 كانىين ل جھى گوندى كەفن دىبىژنى (كانىيا مىرا، و كانىيا ژنا)و بىن ل جھى نھا ژى ئەقەنە، كانىيا رەف، كانىيا ساركى، كانىيا گەلىكى.

دىرۇكا ئاكانجىبوونى:
 دەسپىكى ل گوندى كەفن دئاكانجى بوون كو دكەقىتە باشوورۇ گوندى نوى، ل سالا(۱۹۱۱ز)ئى چووينە گوندى (بانىن- زىبار) و پاشى (شەرمىن)

باشو جاركادى بۇ (بانىن)قە، ل زقىستانا سالا (۱۹۱۴ز)ئى ل وىرى بووينە، پاشى چووينە مووسل و دەقەرتىن وى ھەتا بەيانا ۱۱ ئادا ۱۹۷۰-يى، سالا (۱۹۷۱ز)ئى ل ناقتى شەبەكان دو لۇرى ھەر ئىك ب (۱۱۰ دىناران) ب كرى گرىتنە و خەلكى گوندى پى ئىناينە ھەتا گوندى (بركاهىنا) دناقبەرا بەرچى و گوھەرزى دا، پاشى ئىكسەرل رەخى نزارى قە (ال لايى باشوورۇ بىن رووبارى زى) ھاتىنە ھەتا گەھشتىنە گوندى (ساركى) و لى ئاكانجى بووينە، كو ل وى دەمى ھىشتا سىرىن و شىلادزى چەند خانىين كىم لى ھەبوون و ئەو ژى گوند بوون.

گوندى خواستو ژىرى:
سنوورىن گوندى:

باكوورى، رووبارى زى- كۆمەلكەھا (سىرىن)ىە.
 باشوورۇ، جھى كەفن بىن گوندى (خواستو ژىرى- زىبار).
 رۇزھەلاتى، گوندى (ساركى) ىە.
 رۇزئافايى، گوندى (خواستو ژوورى)ىە.

گەندى خواستو ژىرى

بىنەمالىن گوندى:

ل ساللا (1945) زائ ئوبجاخەكا ژ گوندى (بانىن - زىبار) كو ب ناقتن ئوبجاخا (بادىن) بەرنىياسە، نانكو بىنەكوكا وان ژ گوندى (بانىن) نە. (مەحمود عەبو بىبو) و (قادو مەمەد بىبو) كو پىسمامىن ئىك بووینە، ھاتىنە گوندى (خواستوا ژىرى) گوندى كەفن، پاشى ل ساللا (1961) زائ ژىەر رەوشا سىياسىا دەقەرئى و ناكۆكيان، گوند بىجەھ ھىلايە و ئاوارە بووینە، ساللا (1974) زائ ھاتىنەقە گوندى و ل وى دەمى ئەف بىنەمالە بووینە (مالا رەمەزان، مالا جەجى عەبدوللا، مالا جەكىم كو برازائى قادوى بووینە)، ساللا (1987-1988) زائ ل دەمى ئەنفالان ئاوارە و دەرىدەرى تىركىيا و ئىرانى و بەھركى بووینە، ساللا 1991 زائ زقىنەقە گوندى، ساللا 1992 زائ جەھن گوندى نوى ئافاكرى.

كانىيا گوندى:

كانىيا (بركا گوندى)، كانىيا شىقكىن، كانىيا كۆرگىنى، ئەف ناقە لەوما ل سەر ھاتىبە دانان، چونكى دەمەل دەست و ژ نىشكە كىقە ھىشك دىيت، لەوما ھەكى بى باوهرى يا (گوركى) ھاتىبە ناككرن و دىيژئى (گۆرگىنى).

شكەفتا گوندى:

شكەفتا مىرانكىن.

گۆرستانىن گوندى^(۳۰):

گۆرستانا گوندى، گۆرستانا قەندا سور، گۆرستانا تەلەخىن، گۆرستانا بچوك، گۆرستانا بن گىرى.

ئافاكرنا گوندى نوى:

دەمى ل ساللا 1998 زائ رىكخراوئىن خىرخوازى ھاتىنە دەقەرا ئامبىدىن، كو ئىك ژ وان ژى رىكخراوا (D.G.K) يا ئەلمانى بوو كو ب (جەسەن ئەلمانى) بەرنىياسە، چەندىن خانى ل دەقەرا ئامبىدىن ئافاكرن، گوندى (خواستوا ژىرى) ژى ئىك ژ وان گوندان بوو كو ئافاكرىن، كو د كەقېتە بوورائىيا نىزىكى دو كىلومەتران ل

باكوورى گوندى كەفن نىزىك بووبارنى (ژى) گوندى نوى بى (خواستوا ژىرى) ھاتىبە ئافاكرن.

ژ جەھ و شوينوارىن گوندى:

شوینوارىن دو مزكەفتان ل گوندى دىارن، و شكەفتا مىرانكىن ھەسا دەيتە دىاركرن كو مىرەك دناق دا ژىابىت و دەسەلات كرىيت، لەوما ب ناقتن (مىرانكىن) ھاتىبە ناككرن، كو ھەسا دەيتە قەگىران ناقتن وى (مىروخان) مىرئى (وانى) بوو، لى چ پىزانىن دى ل سەر نىنن كا ل چ سەردەم ھاتىبە و چەند سالان دەسەلاتدارى لى كرىيە.

خواندنگەھا گوندى:

ل ساللا ۲۰۰۰ زائ خواندنگەھ ل گوندى ھاتىبە دامەززانىن.

گوندى خواستو ژوورى:

سەوورىن گوندى:

باكوورى، بووبارنى ژى - سەنتەرى ناھىيا (شىنلازى) يە. باشوورى، جەھن كەفن بىن گوندى (خواستوا ژوورى) يە.

رۇژھەلاتى، گوندى (خواستوا ژىرى) يە.

رۇژئافىيى، گوندى (لاتىكا) يە.

بىنەمالىن گوندى:

ئەف گوندە ژ ئىك بابكال نانكو ئىك بىنەمال بىكدەيتىن دىيژئى بىنەمالا (جەمىدى) ب (جەجى جەمىد خواستوى) ناقدارە، گوند بخۆ ژى گەلەك جارا ب ناقتن (خواستوا جەمىدى - جەمىدىكى) دەيتە ناككرن.

پامانا ناقتى گوندى:

ژ ئالىن خەلكى گوندى قە ھاتىبە قەگىران، د كەقندا دەمى ھاتىنە قى جەھى، داخواز بان ژى بىژىن ئەرد ژ دەسەلاتدارى وى دەمى خواستى يە دا كو

- دو (ئەعوسك- ناوسك) بىن لى ھەين كو ئىك دكەقېتە باكوورئ رۇژھەلاتئ گوندئ كەقن (ال باشوورئ رۇژھەلاتئ گوندئ نوى)، و ئىك زى ل رۇژئاقا گوندئ كەقن، كو ب ئەندازەبەكا رىك و بىك و جوان ھاتىبە نكراندن^(۲۴۱).

ئاقاكرنا گوندئ نوى:

دەمن ل سالا ۱۹۹۸ئ رىكخراوئىن خىرخوازى ھاتىبە دەقەرا ئامبىدىي، چەندىن خانى ل دەقەرا ئامبىدىي ئاقاكرن، گوندئ (خواستو ژوورئ) زى ئىك ژ وان گوندان بوو كو ئاقاكرىن، د كەقېتە دوورائىيا نىزىكى كىلومەترەكى ژ گوندئ كەقن (ال باكوورئ گوندئ كەقن) ل نىزىك پووبارئ (زئ) گوندئ نوى بىن (خواستو ژوورئ) ھاتىبە ئاقاكرن.

خواندنگەھا گوندئ:

سالا ۲۰۰۱ ئ خواندنگەھەكا چوار رىزى ل گوندئ ھاتىبە دامەزراندن.

لى ئاكنجى بىن، لەوما ب ئاقن (خواستو) ئانكو ژ خواستىن ھاتىبە، كو ئەف ھەردو گوندە (خواستو ژوورئ) و (خواستو ژئرى) ب ھەمان رامان ھاتىبە دياركرن.

جھ و شوينوارىن گوندئ:

دئاق جھئ گوندئ بىن كەقن دا كو دكەقېتە باشوورئ رۇژھەلاتئ گوندئ نوى ئاقاكرى، كەلەك شوينوار بىن لى ھەبىن ۋەك:

- شوينوارىن سى مزگەفتان كو ئاقىن وان ئەقەنە، (مزگەفتا د ئاق گوندئ، مزگەفتا قەسىلى، مزگەفتا مېتكى).

- چوار گۇرستان بىن ل جھئ گوندئ كەقن ھەين، دىسان دو گۇرئىن بەرنىاس ب ئاقىن (مىشاىخى سەر قەندالا و پىرگەوەر يان پىر گەھوەر) بىن ھەين، دىئىژن ئەقە ھەردو كە خویشك و براىىن ئىك بووینە.

ۋىنەبىن گوندئ كەقن بىن خواستو ژوورئ

گوندى ديوگى:

ژ گوندىن عەشپىرەنا (زىبار)ە، گوندىكى ئاقى و چاندىنى و ب خەمىل و داروبارەكى باشە و نەخاسمە دار سېپىندار، دەرامەتنى وى ژى (بىرئىچ و ماش و كونجى ...) نە.

(شىلادزى) يە،

باشوورى، چىيىن نزارى يە،

رۇژھەلاتى، گوندى (خواستو ژوورى) يە،

رۇژئاقا، گوندى (سەرۇكانى) يە.

سەنورىن گوندى:

باكوورى، پووبارى زى - سەنەرنى ناحيا (شىلادزى) يە، باشوورى، گوندى (يابولا) يە، رۇژھەلاتى، گوندى (بەرنىسكى) يە، رۇژئاقايى، گوندى (سەرۇكانى) يە.

بەنەماتىن گوندى:

گوندى ژ چوار، بەنەمالا حەجى عەبدولرحمان، بەنەمالا حەجى رەشىد، بەنەمالا عەبدوللاى، بەنەمالا مستەقاي پىكدەھىت.

پامانا ئاقى گوندى:

ئاقى گوندى ژ سرۇشتىن گوندى ژ پەبقا (بەر پەزكى) ھاتىيە وەرگرتن، كو د كەقىتە دەر پەزى دا، لەوما بوويە (بەرنىسكى) يان بەر پەزكى^[۲۴۴].

بەنەماتىن گوندى:

گوندى ژ پىنج بەنەمالان، بەنەمالا بشار، بەنەمالا صوفى عەبدوللا، بەنەمالا قەرەكوز، بەنەمالا مالى شورى، بەنەمالا ئوزمان گرگ پىكدەھىت^[۲۴۲].

كانىيىن گوندى:

كانىيا گەلى، كانىيا فەلەى، كانىيا بن كەفرى.

شكەفتىن گوندى:

شكەفتا بن نزارا، شكەفتا بەرە سورك، شكەفتا خولى، شكەفتىن ستىنك.

شكەفتىن گوندى:

شكەفتا شكەفتە پەزى، شكەفتا شكەفتە رۇژى، ژبەر كو ئاقا رۇژى ل ئاقخويا وى دەت، لەوما ئەف ئاقە ل سەر ھاتىيە دانان، شكەفتا چەپەرى، ژبەر كو دەرگەھى وى بن بچويكە و چەپەرەك دەرگەھى دا ھاتە دانان.

ژ توپنوارىن گوندى:

گۇرستانەكا كەفۇن ب ئاقى (ئىكى ئەصحابى) يا لى ھەى.

زجھ و توپنوارىن گوندى:

گوندىكى كەفۇنارە لەوما شوپنوار ژى ھەنە، وەكو ھەبوونا نەعوسكەكى ب ئاقى (بەرۇژى نەعوسكى) ل رۇژئاقا گوندى، و كافلەك ب ئاقى كافلى فەسرى كو دىپىزنى (كافلى نارى)، دەپتە فەگىران كو ئەقى ژىكى حوكمدارى كرىبە، بەلى نەھاتىيە زانىن كو مېژوويا وى فەدگەرىتە بۇ چ سەردەمى^[۲۴۵].

خواندنگەھا گوندى:

خواندنگەھا گوندى ل سالا (۲۰۰۰ز) ھاتىيەفەكرن^[۲۴۳].

گوندى بەرىسكى (بەرىزكى):

ژ گوندىن كەفۇن (زىبار)ە، سرۇشتەكى جوان و خشكوك بى ھەى.

ئاوارەبوونا گوندى:

گوندى ھەنا سالا (۱۹۸۸) ئى بن ئافەدان بوو،

جوگرافىيا گوندى:

باكوورى، پووبارى زىنى مەزىن، سەنەرنى ناحيا

ۋ شۈينوارىن چەندىن ئاشا زى يىن ھەين.

شكەفتە گوندى:

شكەفتەكا مەزىن يا ل گوندى ھەي ب ئاقىن
شكەفتەش.

ل دووڧ سەررۇمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ھۇمارا خەلكن
گوندىن ناحيا نېرۋە و رىكانا بەرى و (شىئىلازى) يا نھا
ل دووڧ قىن خىشتىن ل خوارى دياركرى يە^(۱۲۸).

گوندى لاتكا:

ئىك ز گوندىن زىبارىيا يە ل نزارى . دكەقىنە
باشوورى سەنتەرى ناحىي(ئانكو شىئىلازى دكەقىنە
باكوورى گوندى) ۋ رووبارى زى مەزىن (بەھدىنان) دىبىتە
ئاقىر دىئاقبەرا گوندى و شىئىلازى دا . سىنوورى وى
دگەل گوندىن دەوربەر ز لايىن رۇژھەلاتى قە گوندىن
(خواسىنو ژوورى) ۋ(خواسىنو ژىرى)نە، و ژ لايىن رۇژئاقا
قە گوندىن بەرىسكى و دىويكى نە، ژ لايىن باشوورى
قە چىايە ئانكو نزارە، گوندى لاتكا ژ لايىن سىرۇشتى
قە گوندىكى خودان دار و بارىن دىمى يە، بەھرا
پىرىيا زىارا خەلكن وى ل سەر چاندن و دەرامەتى
يە و خودانكرنا پەز و نەرش و تەوالى . ل باكوورى
گوندى رووبارى زى مەزىنە (بەھدىنان) كو نەقە زى
دىبىتە مفاگەھاندنەكا مەزىن بۇ پىدقىيىن گوندى و
مفا وەرگرتنا بۇ دەرامەتىن ئاقى زى . نەق گوندى
ھەتا سالا (۱۹۸۸) ئى يى ئافەدان بوو، پىشتى ئەنغالا
بەھدىنان ئاوارەى ئىران و بەھركى بووینە، ھەتا سالا
۱۹۹۱ ئى ماینە، و پىشتى سەرھەلدانا بەھارا ۱۹۹۱ ئى
چارەكا دى زقىنەقە دەقەرى و ل گوندى خو (لاتكا)
ل بەرامبەر شىئىلازى جھوار بوون. ژ جھىن بەرىياس
(بەرقەندالا لاتكا)، پىشتى شىئىلازى ل سالا ۲۰۱۲ ئى
بووینە سەنتەرى ناحىي نەق گوندى زى بووینە ئىك ز
گوندىن سەر ب ناحىي قە^(۱۲۹).

پىشتى ئەنغالان خەلكن وى ئاوارەى ئىران و بەھركى
بووینە، پىشتى سەرھەلدانا (۱۹۹۱) ئى چارەكا دى
زقىنەقە دەقەرى و ل كۆمەلگەھىن شىئىلازى و
گوندى بەرىسكى يا نوى ال سەر كنارى رووبارى
زى ل باشوورى شىئىلازى) و گوندى دىويكى ئانكى
بووینە^(۱۲۹).

گوندى سەرۇكانى:

ژ ئاقى گوندى ديارە گوندىكى ئاقى و ب خەمەل و
جھەكى گەشت و كۆزارى يە.

جوكرافىيا گوندى:

باكوورى، رووبارى زى مەزىن، گوندى (شىف چىنارك) ئى
يە.
باشوورى، چىايە.
رۇژھەلاتى، گوندى (دىويكى) يە.
رۇژئاقى، گوندى بىاوى (بىياقى) يە.

بەھمالىن گوندى^(۱۳۰):

گوندى سەرۇكانى ژ چوار بەھمالان پىكدهيىتن.
ئەو زى، (بەھمالا سەعدو، بەھمالا ھىرو، بەھمالا تەيب،
بەھمالا ەلى).

رأمانا ئاقى گوندى:

ئاقى وى يىن ژ يەيغا (سەرکانى يان سەرکانى)
ھاتى، ئانكو يا ل ھىداف كانىن، خودان ئاقەكا بۇشە
و سىرۇشتەكى جوان بى ھەي، جھەكى گەشت
و كۆزارى يە و ب سىلاقا خو يا ئاقدارە.

جھ و شۈينوارىن گوندى:

چەندىن جھ و شۈينوار ل قى گوندى ھەنە
ۋەكى، مژگەفتا جەسەنوگا، كەلوتكا سەرۇكانىي.

خىشتى سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷)ئى، گوندىن رىكان و دوسكى ژوورى

۴۶	خارى	-۲۸
۲۷۱	كىرىيادىرى	-۲۹
۳۱	مەيدان	-۳۰
۱۵۵	مىروانس	-۳۱
۳۱۲	مىزى	-۳۲
۲۷۰	سىتە	-۳۳
۹۳	سەيدان	-۳۴
۱۴۴	بالەسىنا	-۳۵
۱۵۰	سەنجى	-۳۶
۳۱	ساركى	-۳۷
۳۵	قەسركا	-۳۸
۱۲۶	شامكى	-۳۹
۹۱	رىشەمە	-۴۰
۶۷	شىفەرەزا	-۴۱
۲۲	شىخ مەما	-۴۲
۱۱۰	شاجا	-۴۳
۳۵	تەم	-۴۴
۲۱۷	شەتەنس	-۴۵
۳۱	مىرگەفا	-۴۶
۱۲	شاپەكەما	-۴۷
۶۳	ھىراشك	-۴۸
۳۹	مازىيى	-۴۹
۵۰	دەلكى	-۵۰
۸۶	ئىستىپ	-۵۱
۸۰	مامىسا	-۵۲
۱۴۰	ھلۇرا	-۵۳
۷۳	زىوھ	-۵۴
۱۰۸	كافلاكا	-۵۵
۱۵	خاستوو	-۵۶
۱۴	دىويكى	-۵۷

ز	نافى گوندى	ژمارا ئاكنجيان
-۱	ئەرتىس	۱۸۸
-۲	بانسرا	۵۹
-۳	بىزەلى	۱۷۲
-۴	بىسەپى	۲۱۲
-۵	بىدە	۳۲۳
-۶	بىرى	۲۵۱
-۷	بەنستان	۷۶
-۸	بىباكرى	۲۷۲
-۹	بىپەرخا	۶۹
-۱۰	بىرھەسنا	۶
-۱۱	بىارى	۱۰۹
-۱۲	بىرئاقەدەلا	۱۰۲
-۱۳	چەم توو	۸۸
-۱۴	چارمەندا	۲۶
-۱۵	چى	۷۴۴
-۱۶	چەمى جوو	۲۷
-۱۷	دەيك	۱۲۶
-۱۸	رەزگە	۱۴۵
-۱۹	ھۆرە	۲۸۰
-۲۰	ھىل	۵۶
-۲۱	ھۇص	۱۰۷
-۲۲	ھىش	۳۳۰
-۲۳	ھوليان	۳۸
-۲۴	ھىش	۲۸۶
-۲۵	وەرخەل	۲۳۲
-۲۶	زىوكنى	۵۱
-۲۷	خالكا	۱۴۶

ناھيا كانى ماسى

زىنار تۇقى

سالا ۱۹۶۵ ئى بلند بوو بۇ ۱۵،۵% ئى و ل سالا ۱۹۷۰ ئى جاره كادى بۇ ۱۰% ئى و ل سالا ۱۹۷۷ ئى ئەو رىزە كىمىتر لىن ھات و بۇ ۱،۸% ئى و ل سالا ۱۹۸۷ ئى ئاقتى ناھىيىن ژ ئەگەرىن راگواستنان ھەر ئىكجار دناڭ لىستا پارىزگەھى دا نەھاتىيە تۇماركن^(۱).

ل دووڭ سەرژمىرىا تەخمىنكىرىا رىشەبەرىيا ئامارا پارىزگەھا دھۆكى بۇ سالا ۲۰۱۶ سەرجمى خەلكى ناھيا كانى ماسى (۱۱۱۹۰) كەسنى ژ وانا (۱۲۶۲) ب باژىرى و (۹۹۲۸) كەس گوندىشىن دەينە ھژمارتن^(۲) ژاننا خەلكى دەقەرى ب رەنگەكى گىشتى ل سەر چاندنى بوو، گوندىن ئاقتى باراپتر دەرامەتىن ئاقتى د چاندن، مىنا، پىنج، كونجى، ماش، گەنمۆك، درا، گارس، تەخلە، سىپىك، خرۇبى، پىنات، سىلك، كولند، شىلىم، پىقاز، باجانسۇرك و ... ھتد. ل قان سالىن داويى ژى باراپتر بەرى وان كەتە داروويارى فىنقى، مىنا، سىڭف كو دەقەرەكا ب ئاڭ و دەنگە بۇ سىڭفا " و خۇخ و ھنار و تىرى و ھەژىر و گويز و ھرمىك و ... ھتد. گوندىن دىم ژى باراپتر پىشتىگەرمىن چىكرنا رەزان بوون و جۆرىن تىرى و باھىڭ و سىماق و ... ھتد د چاندن، يان ژى جۇت و كىل دكرن و گەنم و جەھ و نىسك و نۆك و گىزىژ و ... ھتد د چاندن، ھەرۇھسان خەلكى دەقەرى مېشىن ھنگىقىنى ژى خوداندكرن، زىدەبارى ب خوداندكرنا تەرىش و كەوالى ب رەنگەكى گەلەك بەرقرەھ

كانى ماسى وەكى ناھىيە دكەقىنە داويىا باكوورى پارىزگەھا دھۆكى و باشوورى كوردستانى، ئىكە ژ ناھىيىن سەر ب قەزا ئامبىدىي قە، سەنتەرى ناھىيى ب دووراتىيا ۲۵كم ژ سەنتەرى قەزايى و ۱۰۵كم ژ باژىرى دھۆكى دوورە، سالا ۱۹۲۸ ئى بوويە سەنتەرى ناھىي.

سەنورىن ناھيا كانى ماسى:

رۇژھەلاتى، رووبارى زى مەزە.

رۇژئالغى، رووبارى خابوورى يە.

باكوورى، ھەقسىنوورە دگەل باكوورى كوردستانى.

باشوورى، چىايى مەتىنايە.

درىزاهىيا ناھىيى ژ رۇژھەلاتى بەرەف رۇژئاقا دگەھىتە ۵۳كم و ژ باكوورى بەرەف باشوورى درىزىرىن پانى دگەھىتە ۲۳كم، سەرجمى رووبەرى وى ۱۰۸كىلومەترىن چوارگۆشەيە، ژمارا گوندىن وى دگەھنە ۸۲ گوندان، رىزەيا بارانى ژى دناقبەرا (۸۰۰-۱۰۰۰ملم)انە.

ل دووڭ ئامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ژمارا خەلكى ناھىيى ۱۴۸۱۱ كەس بوون^(۳) و رىزەيا ئاكنجىيىن وى ژى ژ سەرجمى ئاكنجىيىن پارىزگەھى سال بۇ سالى ھاتىيە گوھارتن، بۇ نموونە، ل سالا ۱۹۴۷ ئى رىزەيا وان ۹،۸% ئى بوون، لى ل سالا ۱۹۵۷ ئى بۇ ۱۰% ئى و ل

كانى ماسى:

وھكى گوند نائفەندا ناحىيى يە، ل بەرئى ب ناحيا
بەرورارى بالا دھاتە نياسىن، سنوورين كانى ماسى ژى
ب فى رەنگى نە:

رۇژھەلاتى، گوندىن دۇرى و ئياتى.

باكوورى، ھەف سنوورە دگەل گوندىن باكوورى
كوردستانى.

رۇژئاقايى، گوندى دېرىشكى.

باشوورى، گوندى ئورمە داودا.

نھا ل نائفەندا ناحىيى كۆمەكا دام و دەزگەھ
و فەرمانگەھىن مىرى و حكۆمى ھەنە، ھەرەسا
نەخۇشخانەبا ب نائفى رۇژانا ھەبە كو ژلايى داىكا
رۇژنامەقان رۇژانا ھاتىبە ئاقاكرن، ھەژىبە بىژىن
رۇژنامەقان نائفىرى د كىرارەكا تىرورستىدا ل
كانى ماسى ھاتىبوو تىروركرن، ل سەنتەرى ناحىيى
فەرمانگەھا چاندنى و فىنتىرنەرى و باژىرقانى و
خواندنگەھەكا ۱۸ رىژى دگەل چەندىن فەرمانگەھىن

ب تايبەت پەز و بزن، ھەرەسان چىل و دەوار ژى
بۇ كارىن رۇژانە. دىسان خەلكى دەقەرى مشە مفا
ژ دەرامەتىن سرۇشتىين دەقەرى ژى وەردگرت، چ بۇ
خوارنى يان ژى بۇ فرۇتنى و دەقەر يا دەولەمەندە ب
جۇرىن دار و بارى و گىايىن سرۇشتى. مىنا: بەروى،
مازى، كرسك، كەزان، گەپشك، كارى، كەنگر،
كشارك، رىشاز، ترشوك، لىش، سترك، سۇرياز و ...
جۇرىن گولا، مىنا: گول شلىن، نىركز، گول ھرچ، ترى
رىشك و ... ھتە.

ژيانا كەلەك خەلكى دەقەرى ل سەر كاروانى و
كپىن و فرۇنتان ژى بوويە، ب تايبەت ئەف گوندىن
ھەفسنوور دگەل باكوورى كوردستانى.

سرۇشتى دەقەرى يىن ھارىكار بوويە كو ب دەھان
جۇرىن گياندارىن كىقى لى ھەبن، مىنا: ھرچ،
پەزكىقى، گورگ، ھەفتىار، سىخور، كىرويشك،
سقۇرە، بەراز، رىقى، قوربەشك، ژىژى و جۇرىن فرىندان،
ب تايبەتى كەو، دىسان د بەرى دا پلىنگ ژى لى ھەبوويە
و نھا ئەگەر ماين ژى كەلەك د كىمن.

كانى ماسى

دى ھەنە. نھا ژى كۈمەكا خىزانىن مەسبىحى و موسلمان كو ب سەدان سالە ب ھەقرا ل كانى ماسىن دژىن ھەنە. ھەژىيە بىژىن كو يەكەمىن خواندنگەھا سەرەتايى ل دەقەرا بەروارى بالا ل ساللا (۱۹۲۳) ئ ل قى گوندى ھاتىبە قەكرن^(۳).

گوندى بىدوھى:

بىدوھى ب دوورتايا ۷كم دكەقىتە باكوورئ رۇژئاقايى سەنتەرى ناھيا كانى ماسىن. ل دووڧ گۆتىن خەلكىن گوندى دىرۇكا گوندى قەدگەرىتتەقە دەوروبەرىن ھەشتەسەد سالان بەرى نھا. ل سەر دەمى مىرىن ئامبىدىي (۱۰) گوندىن دەقەرى (خويك) يان ژى دەھىك نە ددان وان مىران، لەورا دگۆتىن (بىدەھ) و ناقى بىدوھى ژ قى چەندى ھاتىبە، ھەژى يە بىژىن ئەڧ گۆتتە بۇ گوندى (بىدە) يى دەقەرا رىكان ژى دەپتە گۆن^(۴).

سۈورئىن گوندى:

باكوورئ، ھەقسىنۈورە دگەل نوخىيىن باكوورئ كوردستانى و چىيايى شارانئى.

باشوورئ، گوندى مابىن.

رۇژھەلاتئى، گوندى دىرىشكىن.

رۇژئاقا، گوندى نۇرە و بناقىن.

بىنكەھاتا گوندى:

بىدوھى گوندىكى بۇشە و ل دووڧ ئامارا ساللا (۱۹۵۷) ئ ۸۹۴ كەس ل گوندى دژىان^(۵) گوندى ژ گەلەك بىنەمالان پىك دەپت، ۋەكى بىنەمالا بىبەكرۈكى، سالما، ژارك، برەھىمى، ھژكوژى، خەمدارا، د چەرخى شازى دا بىنەمالا (دەلى) ژ باكوورئ كوردستانى مەسەخت بووينە و ل گوندى ئاكنجى بووينە. ل ۋى سەردەمى مرقۇقەكى ب ناقى (دەل) برازايەكى خۇ دگەل خۇ ئىنابوو و قى كەسى ئەڧ گوندى بەرەڧ زىدەھىن قە بر و ئەو بىنەمالىن ل دووڧ (دەلى) كەقتىن ئەقەنە: بىنەمالا رەشىن، مالا سام، مالا ھەسىن، مالا ئالى، مالا بەھدىن، مالا پىرا،

مالا مويسىن، مالا ۋەبىسى.

بۇ جارا ئىكى گوندى ل ساللا ۱۹۷۱ ئ ژلايىن عىراقىن قە ھاتىبە كافلكرن، ساللا ۱۹۹۲ ئ گوندى ھاتەقە ئافاكرن، لى ژبەر زىدەكافىيىن سوپايىن تركيا گوندى ل ساللا ۱۹۹۲ ئ جازەكادى ھاتە چۆلكرن قە، ساللا ۲۰۰۲ ئ ۲۰۰ خانى بۇ خەلكىن گوندى ھاتتە ئافاكرن و نھا بوويە كۈمەلگەھ خەلكىن بىدوھى نھا ژ ۱۵۰۰ خىزانان بىنكەھىت.

ل ساللا ۱۹۳۷ ئ بۇ يەكەمىن جار خواندنگەھەكا سەرەتايى ل قى گوندى ھاتە قەكرن^(۶)، ئەو دىپتە دووھەمىن خواندنگەھا دەقەرى پىشتى خواندنگەھا كانى ماسىن يا سەرەتايى، ھەلبەت ل سەردەمى مىرگەھا بەھدىنان ژى خواندنگەھەك ئايىنى لى ھەبوو^(۷).

كانى و ژىدەرىن ناقى:

ل بىدوھى گەلەك كانى ھەنە، ۋەكى، كانىيا برقاقكىن، كانىيا مەلا محەمەدى، كانىيا زەقىا تاجدىن، كانىيا نوپىن، كانىيا خانوتى، كانىيا رەسكا، كانىيا بن گوندى، كانىيا بن مالا شەعبانى پەرىن، كانىيا نا، كانىيا بن بەرى، كانىيا بن گويزى، كانىيا قەزەنا وجومى، كانىيا ھىشكوژيا و مالا مژدىن، كانىيا بەستىن، كانىيا كونا شكەفتا لاتىن، كانىيا گەلى، كانىيا بن چىياي، كانى سىڧك، كانىيا تىيا دەلى، كانىيا روخەي، كانىيا بەرى شىن، كانىيا بن بىن، كانىيا وارزەرى، كانىيا مىرگا بالا، كانىيا كون مشكىن، كانىيا دەراقىن زىادا، كانىيا كورا گويزى، كانىيا لەتىقە، كانى زركىتك، كانىيا كورا بوھار، كانىيا شارانئىن، كانىيا خدرئ، كانىيا ھەمى زىاد، كانىيا خەلندورى، كانىيا شىرىژى، كانىياكىن لاتىن، كانىيا تەقزىنئى، كانىيا ھەجى خالدى، كانىيا كولا و كانىيا كەڧوتك، پىرىيا فان كانىيان دكەقنە لايىن باشوور و باشوورئ رۇژئاقايى گوندى. ھەروەسا رووبارەكى ناقى دىبەر گوندىدا ژلايىن رۇژئاقا دەپت و بۇلايىن باشوور و باشوورئ رۇژھەلاتى دچىت، ژتدەرىن ئاقا ۋى رووبارى ژى گوندىن بناقىن و نۇرەنە، زىدەبارى

گوندى دزبان^{۹۱} و نھا ژ (۲۰۰) خىزانان پىكدهنت، نھا ۱۳۰ خىزان ل سەر گوندى دزبان و بىن دى ل دەرڧەى وەلاتى و ل باژنران، رووبەرى گوندى ل دۇرىن ۱ ھزار دونەمىن ئردى ئافى و دىمى يە.

سنوورين گوندى:

رۇژھەلاتى، گوندى ھرۇرى.

رۇژئاقلى، رووبارى خابوورى و سنوورى دەڧەرا گولبىيا.

باكوورى، گوندىن كىستە و چەلكا ڧەللا.

باشوورى، گوندى چەمبىكى.

پىكھاتا گوندى:

گوندى چەلكىن ژ چوار ئىجاخان پىكدهنت، ئەو

ژى، ھەسن، ھەسى، وەپسى و سلېمان.

بۇ جارا ئىكىن گوند ل ۱۹۷۹/۶/۱۹ ئى ژلاين

عيرافى قە ھاتىبە كافلىكىن و خەلكى گوندى

ھاتىبە قەگواھاستن بۇ كۆمەلگەھا ھىزاوا، پىشتى

سەرھلانا ۱۹۹۱ ئى ل مەھا (۱۲) گوند ژلاين

رىكخراوين بيانىشە ل سەر رىكا كىشتىيا دناڧبەرا

پىكوفىا و كانى ماسىن ھانە ئافاكرن ڧە.

شكەفتين گوندى:

ل گوندى كۆمەكا شكەفتان ھەنە، وەكى:

شكەفتا گوندى، شكەفتا ەلى بابلا ل باكوورى

رۇژھەلاتى ب دووراتىيا ۴ كم ژ گوندى، شكەفتا مىرا

ل لايىن باكوورى رۇژھەلاتى گوندى ب دووراتىيا ۵، ۴ كم.

شكەفتا كونپىشكىن جھى سى مرقان تىندا ھەبە

و دەرەجك و جھى كوچكىن ئاگرى و دۇرا دەرى دېەرى

كۇلاپە ل لايىن باكوورى رۇژھەلاتى ب دووراتىيا ۵ كم.

كانىين گوندى:

كانى يىن گوندى يىن بەرنىاس ژى ئەڧەنە: كانىيا

خىزىمى و چەمى و ئاشى و كانىيا مىرانە، ھەمى

دكەڧنە لايىن باكوورى رۇژھەلاتى ب دووراتىيا ۵، ۴ كم.

ل گوندى زۆمەك ژى ب ئافى كەدرسىمى ل لايىن

باكوورى رۇژھەلاتى گوندى ھەبە و دكەڧتە دووراتىيا

چەندىن كانىين گوندى دچنە سەر ئافا وى رووبارى.

شكەفتين گوندى:

ھەروەسا كۆمەكا شكەفتان ژى ل گوندى ھەنە،

وەكى شكەفتا شارانىن ل ژوورىن گوندى، شكەفتا

جافرا، شكەفتا سىپى ل ئاف گوندى، شكەفتا شەرى،

شكەفتا كەوا، شكەفتا بەھدر، شكەفتا وارزەرى ل

باشوورى، شكەفتا برەھىم رەڧا، شكەفتا لاتى، شكەفتا

سى دەر، شكەفتا ئومەرا، شكەفتا سەر كەڧرى،

شكەفتا خىزىنكى، شكەفتا مىرگىشكا بىندەڧىن،

شكەفتا موقبەرا بەستى، شكەفتا محى زەبى.

زۆمىن گوندى:

ژ بەر كو گوند دېەرىندا خودان تەرىش و كەوال

بوون، لەورا ل ھافىنى قەستا زۇزانان دكرن وەكى،

زۇما شارانىن ل لايىن باكوورى گوندى ب دووراتىيا

۵ كم، زۇما سەرى ئولىن، زۇما كانىيا، زۇما وارزەرى،

زۇما مىرگا بالا، زۇما ئاخا رەش، زۇما بن چىيا.

ھەروەسا ل بەرى پىنج ئاشىن ئافى ژى لى ھەبوون،

ئەو ژى، ئاشى مالا رەشى، ئاشى نزارى بىن مالا سادىق،

ئاشى خارى (بى مالا ەزۇى و مالا ەبىدولايىن ەجى)،

ئاشى خىندارى، ئاشى مالا بەسى.

وەكى ديار جھى گوندى كەڧر و چىانە، ئەڧىن

چەندى تىرا ھندى نەدكر كو خەلكىن گوندى ل سەر

گوندى بىمىن، لەورا كەلەك ژوان و ھەر ل سالىن

سىھا و چلان قەستا باژنران كرىن و ئەڧىن ماىى ژى

ژيانا وان پتر ل سەر خودانكرنا تەرىش و كەوالى بوو ژ

بلى كو گوندەكى سنوورى بوو بازىرگانى دگەل گوندىن

باكوورى كوردستانى دكرن، و ئەڧە رىخۇشكەرەك

بوو كو ژيانا رىژەبەكا خەلكى گوندى خۇش بىبىت و

دەولەمەند بىن^{۹۲}.

گوندى چەلكى:

گوندى ب دووراتىيا ۲۱ كم دكەڧتە رۇژئاقىن ناحىيا

كانى ماسىن ل سەر جادا سەرەكىيا دچىتە كانى

ماسىن، ل دووف نامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۲۷۳ كەس ل

دورین ۶,۵ كم ژ گوندی.

ژانا گوندیبیان دبهری دا ژبلی جوتیارین و خودانکرنا تهرش و كهوالی و ل سهر سلته و گرتنا ماسیبان ژى بوو و خواندنگهه ژى بو جارا نیکن ل سالا ۱۹۹۲ئى هاتیبه فهكرن^(۱۱).

گوندی باتیفا سهیدا:

باتیفا سهیدا ب دووراتییا ۱۲ كم دكهفیته باشوورئ روژئافاین كانی ماسن. نافن گوندی ژ باین تهزی و ب هیز هاتیبه كو ل گوندی دهیت، خهلكن گوندی ژى سهیدن و ژ نیک بنهمال پیکدهیت و خهلكن وی دگهل خانكا سهیدا و سهیدین وانكن ههمی مروقین نیکن.

سنوورین گوندی:

باکووری: گوندی تیلهرئ.
باشووری: گوندین ئاسهئ و زهكهریا و چیاين گابنیركى^(۱۲).

رۇژهلاتی، گوندی راقینا.

رۇژئافا، گوندی نهلكیشكن.

گوند سى جازان ل سهر دهمن رژنمین عیراقن هاتیبه سوئن، ل هموا نهفانلان خهلكن گوندی ئاوارهپی تركیا بووینه، سالا ۱۹۹۲ئى جارهكادی فهگهریابنهفه سهر جه و وارین خو و گوند ل سهر جادا سهرهکیبا دچینه كانی ماسن ئافاكرن، خهلكن قى گوندی ل دووق نامارا سالا (۱۹۵۷)ئى ۱۰۴ كهمس بوون^(۱۳) و نها ژ ۳۰۰ خیزانا پیکدهیت و ل گوندی و دهوك و زاخو دژین.

توینوارین گوندی:

ژ شوینوارین كهفن ل گوندی كافلكن شیخ پحهمهدی كو ب جههكن پیروز دهیته نیاسین و خهلك سهرهدانا قى جهی دكهن، ل دورین ۲۰ كونیايا ل ژنیرین گوندی ههنه، كو گهلهك با ژى دهردهكهن. دیسان شكهفتهكا معرن ب نافن شكهفتا زهكهریای ل ژوورین گوندی ههیه.

کانیبن گوندی:

ژ کانین گوندی، کانیا سا محمهدی و کانیا برقن و شیفا رهش ونبهپی و کانیا جنبنئ. خواندنگهه ژى پشئی گوند هاتیبه ئافاكرن ل سالا ۱۹۹۳ئى بو هاتیبه فهكرن. نها چهند خیزانهكین كیم ل سهر گوندی دژین^(۱۴).

گوندی بارزانكى:

گوندی بارزانكن ب دووریا ۳۵ كم دكهفیته باکوورئ روژئافاین كانی ماسن و خهلكن گوندی ژ ۶۰ خیزانان پیکدهیت، نها ل زاخو و دهوكن دژین.

سنوورین گوندی:

رۇژهلاتی، گوندی كینسته.

رۇژئافایی، گوندی نزدوری و روپاری خابووری.

باشووری، گوندی هوركن.

باکووری، بالولهی و گوندی روپسن.

پیکهاتا گوندی:

بنهمالین گوندی نهفهنه، بنهمالا عهسوی، بنهمالا عیسایین، مالا گهوههرئ، بنهمالا محمهد میر محن، بنهمالا حهسهئن حهجی پیربابا، نهف بنهماله دبهرهندا خهلكن گوندی نزدوری نه.

ب دروسنی نههاتیبه زانین كا نافن گوندی ژ چ هاتیبه، ل دهسپیکا سهدسالییا بیسنئ ههتا سالا ۱۹۷۱ئى بئ ئاقابوویه كو ل وئ سالی گوند ژلاين عیراقن فه هاتیبه خرابكرن و خهلكن وئ ئاوارهپی گوندین كهريتئ و كوڤكن بووینه. باشی چووینه گوندی گری بی و لن خوجهبووینه، سالا ۱۹۹۲ئى گوند جارهكادی هاتیبهفه ئافاكرن، سالا ۱۹۹۶ئى گوند ژلاين سوپایئ توركى فه هاته بومبهبارانكرن و خهلك نهچار بوون گوند بهردان، پشئی سالا ۲۰۰۰ئى جارهكادی گوندییا فهستا سهر گوندی خوه كر و ئاقاری خوه شینكرن، نها ب تنن دو مال ل سهر گوندی دژین و پهزی ب خودان دكهن.

كانى و زېدەر ئىن ئاقى:

ل گوندى كانىين دىكى و بېشى و نھالا بەخى ل سەرئى گوندى ھەنە، ھەرۈھسان خەفت جوويىن ئاقى زى بۇ سەر ئاقارى دېچن^{۱۱۶}.

گوندى بازى:

گوندى بازى پىكھاتىيە زىموسلمان و مەسىھىيان، ب دوورائىيا ۲۶ كم دىكەقىتە باشوورئى رۇزئاقايىن كانى ماسىن. ئاقى بازى زى بازار مۇوقان يا ھاتى، ئانكو جھى دەريازىوونا مۇوقان.

سئوورئى گوندى:

رۇزھەلاتى، گوندى كانى مەزنى.

رۇزئاقايى، گوندى ھەترشى.

باكوورئى، گوندى چەمسەيدا يە.

باشوورئى، چىايى مەتىنا.

باشوورئى رۇزھەلاتى، گوندى بىشىلىن.

باشوورئى رۇزئاقايى، گوندى بىلىزانى.

پىكھاتا گوندى:

گوندى بازى زۇقان بىنەمالان پىك دەيت، بىنەمالا تۇقىيا، بىنەمالا غەمەرا، بىنەمالا غەبدولايى رە زەر، بىنەمالا سالخايىن، بىنەمالا نىعمەتى، بىنەمالا كىستەيا (زىبىيات كىستەيى)، بىنەمالا بىن گەورىە، بىنەمالا كولندى كو مەسىھىيە (زىئاروشى ھاتىنە)، بىنەمالا لازەركى، بىنەمالا غەلى بەگى، بىنەمالا بىناقىيا (زىبىناقىيى ھاتىنە)، بىنەمالا دەرويش بەگى كو دگەھنە بەگىن دەقەرا بەروارى بالا، ژمارا ئاكنجىين قى گوندى ل دووق نامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۳۰ كەس بوون^{۱۱۷} و نھا ژمارا خىزانىن گوندى د گەھنە (۱۵۰) سەرۇك خىزانان، (۶۰) خىزان زى فەللە و موسلمانان ل سەر گوندى دژىن و بىن دى ل دھۆك و زاخۇ و فەيدىي و مووسل و بەغدا و دەرقەي وەلاتى دژىن.

ل دووق گونتىن دانەمەرتن گوندى ل بەرى گوند

بەيتە ئافاكرن د گونتنى (چەم شىخى)، گوندىكى مەزىن بوو كو زى گوندى چەمسەيدا ھەتا دەرى گەلىن بازى قەدگرت و پاشى گوند ل دو جھىن دى زى ب ئاقىن، باز كرمانج و بازى، يان بازار غەلى بەگى ھاتىيە ئافاكرن، و ھەر ل دووق وان گونتان ل رۇزىن ئەينى (۸۰) ماساسك^{۱۱۷} پالدىانە دىوارىن مەزگەفتى، ل قى گوندى دو بىنەمالىن بەگا ب ئاقىن عارف بەگ و غەلى بەگ ھەبوون^{۱۱۷}.

ل سالا (۱۲۲۰مىش/۱۸۰۵ز) ل قى گوندى شەرەكى مەزىن د ئاقىبەرا مىرئى بەھدىنا، عادل پاشاي و ئەحمەد بەگ كوورئى سولتان حسىن بەگى كو ل سەر وى ياخىبووى رودا و بى داويى ھاتە كوشتن^{۱۱۸}.

گوندى ل سالا ۱۹۸۸ ئى ھاتىيە خرابكرن و خەلكى وى بەرەف تركياقە چوون، سالا ۱۹۹۲ ئى خەلكى گوندى جارەكادى زىرىنە سەر گوندى و گوند ھاتە ئافاكرنە قە. سالىن ۱۹۹۶-۱۹۹۷ ئى گوند كەفتە بەر ھىرشىن سويايىن تركيا و خەلكى وى بەرەف باژىران و گوندىن دەور و بەر چوون و گوند ھاتەقە چۆلكرن و نھا گوند بى ئاقابە.

شوينوارىن گوندى:

مەزگەفتا گوندى ئىكە زى مەزگەفتىن كەقنار ل دەقەرى، ھەرۈھسان گەلەك ناووسك زى ل باكوورئى گوندى ھەنە، دىسان ئاشەكى ئاقى زى بىن ھەمى و تا نھا زى دروست مايە، زى بلى گركى خىزىن كو ئىكە زى شوينوارىن كەقن ل گوندى.

ئىكەنتىن گوندى:

چەند شىكەفت ل گوندى ھەنە، مينا، شىكەفتا بابەكرا (كو شىكەفتەكا ناقدارە ل دەقەرى و ل شۇرىشان جھى قەھەواندا خەلكى بوويە، و سالا ۱۹۸۷ ئى ۳۰ مال تىقە بوون)، شىكەفتا نىچىرقانا، شىكەفتە رەشى، شىكەفتا سۇرئى، شىكەفتا بەرەرا، شىكەفتا غەبى بازى، شىكەفتا سومنى، ئەف شىكەفتە دكەقنە لايى باشوورئى گوندى.

كانى و زىدەرىن ئاقى ل گوندى:

دىسان گەلەك كانى زى ل ژىرى و دۇرمانىن گوندى
 ھەنە، مينا، كانىيا بايەكرا ل بەر دەرى شىكەفتا
 بايەكرا، كانى شىلانكى، كانى بەرەرا، كانىيا بن
 بەرى، كانى كەوكى، كانىيا ھاجى، كانىيا تا، كانىيا
 وارى، كانىيا بىنگىزى، كانىيا بن نزارى، كانىيا ئەوراھى،
 كانىيا عەبدولاي، كانىيا مېشى، كانىيا مېرگا،
 دىسان چەند جووھك ژى ھەنە، مينا، پىشنا ناشى،
 بىنزارى، سېھلانى كۆملىكى بازى و چەمسەيدا پى
 ل سەر، پىشنا گوندى.

ژ گۇرستانان ژى، مزگەفتى، پىشت مزگەفتى،
 كانىيا ھاجى، گرى شاشا پى مەسېھيان،
 ژ كەفرىن بەردەوامى مېشىن ھىنگىنى د ئاقدا،
 مېشا كومتكى، مېشا ھىجى، مېشا دەرى گەلىن
 ب شۇرتك، مېشىن گەرۆمەي " كۆ ئەو ژى ۵ - ۶
 مېشانه" (۱۹).

ل گوندى بازى دو گەلى ھەنە:

۱- گەلىن بازى، كۆ ئەف جەھ لى ھەنە:

ل رۇزئاقايى گەلى، كوركى قاسى " كۆ چەپەرىن
 نېچىرقانىن بەزكىفیانە، سىلەخا، دۇلا كون بەفرى
 كۆ بەفر بۇ ھافىنى دكرىن، بەر چەپەرى عارف بەگى
 و دىندا خارى مەمك و كەفرى نېچىرقانا و ل سەرى
 گەلى شىكەفتا (فاوخكى) ھەبە.

ل رۇزھەلاتى گەلى، باكوزى، ئەھالا كوبر، پىشنا
 شىكەفتى، ئەھالا شاپى.

۲- گەلىن ب شۇرتك:

ل رۇزئاقايى وى چەند ئەھال ھەنە، مينا، ئەھال ب
 سۇتک، مېرا، چەلى سىمتى، ئەھال گىاي، ئەھال كورتى
 و ملا مەھمىدى دكەفتە رۇزئاقايى گەلى و دىندا
 دېزىن بن ئەھال (۲۰).

ل بەرى خواتىنگەھەك ژى لى ھەبوو (۲۱)، بۇ
 جارا ئىكى خواتىنگەھە ل سالا ۱۹۷۷ئى لى ھاتىبە
 قەكرى، بۇ جارا دووى پىشتى گوند ھاتىبە ئافاكرى
 ل سالا ۱۹۹۲ئى خواتىنگەھە لى ھاتەفە قەكرى و
 سالا ۲۰۱۳ئى ئافاھىن خواتىنگەھە ھاتىبە ئافاكرى.

پىشتى سەرھەلدانى دىرەك ژى ل سەر جەھ دىزا كەفن
 (دىزا مار بوخەنا) ھەر ب وى ئاقى ھاتە فە ئافاكرى و
 كارەب ژى ل سالا ۲۰۱۰ئى گەھشتى گوندى.
 بىنەمالەكا كرىستيانا ل گوندى ھەبە كۆ كارى
 جەبارىن دكەن.

وھكى ديار ئاقارەكى بەرفرەھ ل گوندى ھەبە، و
 ژيانا خەلكى گوندى ھەر د كەفن دا ل سەر چاندنى
 و خودانكرنا نەرش و كەوالى بوو، دىسان جەھكى
 باش بى گەشت و گوزارى ل گوندى ھەبە (۲۲).

گوندى بالۇكا:

بالۇكا ب دووراتىيا ۱۵كەم دكەفتە باشوورى
 رۇزھەلاتى كانى ماسى ل سەر لىفا رووبارى زىن مەرن،
 ل سالا (۲۰۰۵ئى/۱۵۹۶ئى) بىنگەھى مېرگەھى بوو و
 ئافدەل بالۇكى مېرى وى بوو، پىشتى ژ مېرى بەھدىنا
 ياخىبووى، ل سەر دەستى كلالى كورى مەلك عزیز
 ھاتەكوشتن و شوپنوارىن كۆچكا وى مابنە (۲۳).
 گوند ل سالا ۱۹۷۸ئى ژ لایى حوكمەنا عىراقى فە
 ھاتىبەكافلكرى و خەلكى وى بۇ كۆمەلكەھان
 ھاتىبە فەكواستىن، سالا ۱۹۹۱ئى گوند ھاتىبە
 ئافاكرى، لى جازەكا دى ژبەر كاودانى ئاقخو ل سالا
 ۱۹۹۴ئى ھاتىبە بەردان و تا نھا نەھاتىبە ئافاكرى.

شووړىن گوندى:

باكوزى، گوندى ئاف ساركى.

باشوورى، چىاي مەتىنا و گوندى زىوھ.

رۇزھەلاتى، گوندى كارە.

رۇزئاقايى، گوندى مەلختە.

بىنەمالىن گوندى:

گوند پىكدەھت ژبىنەمالىن (بى سلو، بى قەندو،
 بى تەلو)، ژمارا ئاكنجىپىن گوندى ل دووف نامارا
 سالا (۱۹۵۷ئى) ۵۰ كەس بوون (۲۴) و نھا ۴۵ خىزانى
 لى كەس ل سەر گوندى نازىت.

شكەفت و كانىيىن گوندى:

ل دۇرمانىن گوندى شكەفتىن سەر قەسىرى و شكەفتا زىنار و شكەفتا چەمىن مزگەفتى ھەنە، دېسان چەند كانى مينا كانىيا بالۇكا و كانىيا بوكەر دىنقا گوندىدا ھەنە¹¹⁹.

دېسان دو شكەفت ب نافتىن شكەفتا سەرگىزا ل لايىن باشوورى گوندى و شكەفتا بەرسورى ل لايىن رۇزئافايىن گوندى ھەنە¹¹⁷.

كۆمەلگەھا بريفكا:

كۆمەلگەھا بريفكا ب دووراتىيا ۲۰ كم دكەفتىن لايىن رۇزئافايىن كانى ماسىن.

ناقى گوندى بريفكا ژ تاخى بريفكا ھاتىيە كو دىنەرەندا ژ ئەرئووشى ژ باكوورى كوردستانى ھاتىيە، خەلكى گوندى ھەسا دەنە دياركرن كو وان بەرى نېزىكى ۴۸۰ سالان گوند ئافاكرىنە، ل دەستپىكىن ل دەشتا باتكا ل جەھكى د گۆتتىن زىرى مىروى (ب نافتى مىروى بىن گوند ئافاكرى) ھاتىيە ئافاكرن. نافتى وى بىن دروست مىرزو بوو. دۇرىن ۱۵۰ سالان ئەو گوند ماپە ئافا، پاشان (مەلا حوسەبن) ژ مرۇفتىن خۇ جودا بوو و گوندەك ب نافتى سەرکۆلكا ئافاكر. كو ئەو ژى چەقەك بوو ژ بريفكا و دۇرىن ۶۰ سالان ئەف گوندە ماپە.

گوندى بەربوورى:

گوندى بەربوورى ب دووراتىيا ۸ كم دكەفتىن رۇزھەلاتى كانى ماسىن سەر رىكا سەرەكىيا دچىتە خالا گومركا سەرزىرى.

سنوورين گوندى:

رۇزھەلاتى، گوندى سەرزىرى.

رۇزئافايى، گوندى دوورى و ناحيا كانى ماسىن.

باكوورى، گوند ھەف سنوورە دگەل باكوورى كوردستانى.

باشوورى، گوندى تروانش.

پىكھاتا گوندى:

ژ ئان بىنەمالان پىكدھىت: بىنەمالا عومەرتافخوش، عادل پىرمىس، محەمەدىە-حياحەسەن، غەبدولكەرىم سەعدولا، ئەحمەد محەمەد، ژمارا ئاكنجىيىن گوندى ل دووف نامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۸۸ كەس بوون⁽¹¹⁾ و نھا ۵۰۰ خىزانن كول دھۆك و زاخۇ جھىن دى دژىن.

گوندى ل سالا ۱۹۷۸ ئى ھاتىيە كافلىكرن و خەلكىن وئ ل بىگوفۇ خۇجھ- بوون. سالا (۱۹۹۲) ئى گوند ھاتەقەئافاكرن و ل سالا ۱۹۹۴ ئى جارەكادى ژمەر توپخانا توركى ھاتەكافلىكرن و ھەتا نھا گوند چۆلە و ب تىن ل ھافىيىن ھندەك خىزان بۇ چاندىن قەستنا گوندى دكەن.

كانى و شكەفتىن گوندى:

ئەف كانىيە ل گوندى ھەنە: كانىيا گوندى دكەفتىن ل نافا گوندى ژلايىن رۇزھەلاتىفە و كانىيا بۇتى ل لايىن باكوورى گوندى و نېزىكى گوندىيە.

سنوورين گوندى:

رۇزھەلاتى، گوندىن گركا و قومرىن.

رۇزئافايى، گوندىن چەقەلا ژىرى و ژوورى.

باكوورى، زنجىرا چىايىن سەرىن ھەمىن ھەرۇرى.

باشوورى، گوندىن بابىرى و ھەترشىن.

گوندى ھەسا خويادكەن كو بەرى ۲۵۰ سالان پىشتى ھەردو گوندىن دى بوويىنە ئىك گوندى بريفكا ل كانىيا مىشارى ھاتە ئافاكرن، سالا ۱۹۷۸ ئى گوند ژلايىن حوكمەتا عىراقىن قە ھاتىيە كافلىكرن و خەلكى گوندى ل تىلكەبەرى ئاكنجى بوون. سالا ۱۹۸۳ ئى دۇرىن ۸۰ خىزانان گوندى بريفكا گارە ل رۇزھەلاتىن گوندى گركا ئافاكرن. سالا ۱۹۸۸ ئى گوندى بريفكا گارە ھاتە سۇنن و خەلكىن وئ دەرىدەرى تركىيا و ئىرانى بوون. سالا ۱۹۹۲ ئى خەلكىن وئ گوند ل سىن جھان (بريفكا گارەى و بريفكا چەقەلا و

رۇزئافايى ناھيا كانى ماسى. ئافى گوندى ژىن ئافىن ھاتىيە، كو گەلەك كانى ل دۇرمانىن گوندى ھەنە و بىن ب ئافە، لەورا گونىن بئافىن.

سۇورىن گوندى:

رۇزھەلاتى، ھەردو گوندىن بىندوھى و ماين،
رۇزئافايى، گوندىن ھەدىنە و تويلەر،
ياكوورى، گوندى ئۇرە.
باشوورى، گوندىن ئۇرمانا و ئورمەداودا.

پىكھاتا گوندى:

گوندى پىكھاتىيە ژ فان بىنەمالان، بىنەمالا ژوورى،
بىنەمالا ژىرى، بىنەمالا شئانكى، بىنەمالا رەشنى،
بىنەمالا غەلى ھەسنا، بىنەمالا ھەم مەلا، ژمارا
ئاكئىجىن گوندى ل دووفا نامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۴۴
كەس بوون^{۱۱۸}، لى ئىھا ھەمى نىزىكى ۸۵۰ سەرۆك
خىزانان.

گوندى بۇ جارا ئىكى ل سالا ۱۹۲۰ ئى ل دەمى شەرى
گەلىن مېرىكا ب دوماھى ھاتى ھاتىيە سۇون، سالا
۱۹۶۱ ئى گوندى ھاتە بومبەبارانكىن و چەندىن مال
ھاتنە خرابكىن، سالا ۱۹۷۸ ئى گوندى ژلايى حوكمەنا
غىراقن قە ھاتىيەكاڧلكرن و خەلكى وئ ل ھىزاوا و
چەندىن جەپىن دى ل دەوروبەرىن سىمىلى و دەھۇكى
و مالتابى و لەزەكا و گەقەركى خۇجھكرن، د سالىن
ھەشتىباندا ھندەك مال ل سەر گوندى دژيان، سالا
۱۹۸۸ ئى جارەكادى ھاتە خرابكىن قە و خەلكى وى
بەرەف تركيا ئاوارەبوون، سالا ۱۹۹۲ ئى خەلكى وى
قەگەرىانە سەر گوندى، لى ژبەر كاودانى ئافخۇ
جارەكادى ل سالا ۱۹۹۵ ئى ھاتە بەردان، ئىھا چەند
خانىيەك ل گوندى ھاتىنە ئافاكرن و ب ئى ل
ھافىنان خەلك قەستا گوندى دكەن.

شۇنوارىن گوندى:

مناسبى كىرى ل ژىرى گوندى ب دووراتبيا ۵۰۰
(۷ەكى كەفئە باوهرى، دەمى مرن دكەتە بەزى گوندىيا،

برىفكا تەحتكا) ئافاكرن، سالا ۲۰۰۳ ئى كۆمەلگەھا
برىفكا ل سەر جادا سەرەكيا دچىتە كانى ماسى
دگەل چىكرنا بىنگەھەكى تەندورستى و مزگەفتى
و خواندىنگەھىن بىنەرەتى و ئامادەيى ل سالىن ۲۰۰۳ ئى
بۇ ھاتىنە قەكرن.

برىفكا ژ (۵) بىنەمالان پىكھەنت و ھەمى دىنە
مىرۇقېن ئىك، ل دووفا نامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ژمارا
خەلكى گوندى ۲۶۰ كەس بوون^{۱۱۹}، لى ئىھا ژمارا
خىزانىن وان د گەھنە نىزىكى (۶۰۰) خىزانان، ل
كۆمەلگەھى و زاخۇ و دەھۇكى دژىن.

شۇنوارىن بريفكا:

سەرۆكلكا ل رۇزئافايى كۆمەلگەھى ب دووراتبيا
آكم، گرى كۇرا مېكىك ل لاين ژىرى، ھەرەسا
دوورگەھ ابركا دارجەلى ب دووراتبيا كېلومەترەكى
ل رۇزئافايى كۆمەلگەھى ھەبە.

شكەفتىن بريفكا:

ل بريفكا كۆمەكا شكەفتان ھەنە، ۷ەكى
شكەفتا كون كىروپىشكى، ل ژوورىن كۆمەلگەھى
ب دووراتبيا آكم، شكەفتا دەرىكى رەشويىلە ل
رۇزھەلاتىن كۆمەلگەھى ب دووراتبيا ۴ كم، شكەفتا
جەمى ل ژوورىن كۆمەلگەھى ب دووراتبيا ۴ كم،
شكەفتا مېرزاي ل باكوورى رۇزئافايى كۆمەلگەھى
ب دووراتبيا ۳ كم.

كانىيىن گوندى:

چەند كانى ل ژوورىن كۆمەلگەھى ھەنە،
۷ەكى، كانىيا ئىزدىن ئاغايى و بارزانكى و كانىيا
ھەرقتەيى و مېرگا غەبى زىدى، لى پىربا غەردى
وى دىمى بە^(۱۲۱).

گوندى بئافى:

بئافىن جەھەكى بلىندە و زۆزان و بەقرىنە، ۴ كم
ژ جادا سەرەكى دوورە و ب دووراتبيا ۱۰ كم ل لاين

بەرى جھى بالاقيا بوو، كانىيا كەندى ل ژوورىن گوندى ب دووراتىيا ۵۰م، كانىيا بىريا كو جھى بهنقەدانا بىريا بوو، كانىيا بن بەرى ب دوورىيا ۱۵۰م ژ باكوورى گوندى، كانىيا كوركى ل ژىرىن گوندى ب دووراتىيا ۷۵۰م، كانىيا بەر مناسبن كىرى، ناقدارە ب برکا جھى جىرائىلى ل ژىرىن گوندى ب دووراتىيا ۱۵۰م، كانىيا دركا ل رۇژئاقايى گوندى ب دووراتىيا ۵۰م، كانىيا سىپى ل رۇژھەلاتى گوندى ب دووراتىيا ۸۰۰م، دۇرمانىن قى كانىيا ھەمى دارىن مەزىن بەرۈى و دىندارى و مازى نە.

گوند بىن ناقدارە ب پىتات و سلك و كولند و شىلم و گويز و سىنقان، جۇرەكى سىنقا پايىزى ل گوندى ھەبە كو گەلەك د مەزىن بوون و ل دەقەرىن دى يا كىمە.

ھەر ژ كەقندال نھالا بنى گوندى كلن چاقا ھەبوو و ل ناف گوندى و جھەكى دىژنى كۇرا دەرمانى ب

دا پەزەكى ئىننە سەر ۈى مناسبى و شىرى ۈى ددۇت و دكرە خىز)، كىرا موچكى ب دوورىيا ۵۰۰م ل ژىرىن گوندى، كو جھەكى بلند بوو، مىرىن ئامىدىن دھاتنە ۈى جھى بۇ گەرىانى و كافلك لى ھەبوون، دىسان مىنا خالا گومركى بوو، و موچكەك ۈەكى خويك (باچ) ژ ھەر متابەكى دەرپاز ببا رادكرن. ھەرۈەسان ناووسكەك ب دووراتىيا ۲۵۰م ل ژوورىن گوندى و ۵ گۇرستانىن كەقن، كو دىرۇكا وان بۇ دەمىن كەقنار قەدگەرن ھەنە، ژ وانان مناسبن كوركى ب دوورىيا ۱۵۰م ژ گوندى، گۇرستانا بەر گوندى، گۇرستانا ملكا (لووا) ب دوورىيا نىزىكى ۱۰۰م ژ گوندى، و مناسبن كىرى ل ژىرىن گوندى ب دووراتىيا ۵۰۰م، موخبەرا كوركى ل ژىرىن گوندى ب دووراتىيا كىلومەترەكى.

كانىين گوندى:

چەند كانى ل گوندى ھەنە، ۈەكى: كانىيا مەزىن يا بەر گوندى ل رۇژھەلاتى گوندى ب دوورىيا ۱۰۰م،

گوندى بنافىن

دووراتىيا ۵۰۰م ل لايىن رۇژئاقايىن گوندى يىن ھەي، ئەف كەلە ھەر دكەفندا دھىران و ژنان بكار دھىنان و د ھاتە فرۇتن ژى. ل فى گوندى كەلەك سامانىن دى يىن سرۇشتى ھەنە^(۳۱).

گوندى بىتەنويرى:

ئەف گوندى پىكدھات ژ جوى و مەسىحىيان، پىشتى جوى ل ساللا ۱۹۴۸ئى چووينە ئىسرائىلى ھاتىيە چۆلكرن، گوندى دكەفئتە دووراتىيا ۵كم ل باشوورئ رۇژھەلاتى كانى ماسىن و ۵۰۰م ژ جادا سەرەكى دوورە، دۇرىن ۱۵ دونه مېن ئەردى چاندنى ل گوندى ھەنە. ل دووفا ئامارا ساللا (۱۹۵۷)ئى ۱۱ كەس ل فى گوندى دژيان^(۳۲).

سنوورين گوندى:

باكوورى، گوندى شىمايلا.
باشوورى، گوندى بىكداودا.

رۇژھەلاتى، گوندى تروانش.

جارا دووى گوندى ل ساللا ۱۹۷۱ئى ھاتىيە خرابكرن و تا نھا نەھاتىيە ئافاكرن.
ل فى گوندى كەلەكە كەقنار كو جھن مېرىن بەروارىيا بوو و شوينوارىن خانىيان لى ھەنە، ھەر وەسا جھن گۇرستانەكن ژى لى ھەيە. ژ بلى كو كانىيەكا ئافىن و رووبارەك ل لايىن رۇژئاقايى گوندى را دبووريت ھەنە^(۳۳).

گوندى بىشىلى:

گوندى بىشىلىن دكەفئتە دناقبەرا دو گەلېن كووور ب ناقىن (گەلېن دېرا و گەلېن بىشىلىن) دا، و گەلېيەكن بچويك ب ناقىن گەلى كورتكى دناقبەرا ھەردواندا ھەيە، گوندى ب دووراتىيا ۲۵كم دكەفئتە باشوورئ رۇژئاقايى كانى ماسىن و گوندىكى پرى ئافە، دو بۇچوون ل سەر ناقىن وى ھەنە، يا ئىكى ژبەر گەلەك پىشى ل گوندى ھەنە و يا دووى كو بىش ل گوندى دھاتنە دان (ئانكو قووت ل پايىزان كۆمفە دكر و بىش دكر) و گوندى ب فى چەندى ھاتىيە ب نافاكرن.

كەلا كوژىنى

شكەفتىن گەندى:

دىسان چەند شكەفت زى ل گوندى ھەنە، ۋەكى، شكەفتا پەزى و تىر و كۋانا و نېچىرقانا ل زىرىنى گوندى ل زنجىرە چىيىن مەتىنا و اكىم ژ گوندى دوورە، ھەروەسا شكەفتا ھەيوانا كو شكەفتەكا مەزىنە و جەئى ۱۰۰ مەۋقان تىقە ھەيە و ل ھىنداقى قى شكەفتى چەند ناۋوسك ھەنە، دىيت ھەنا نھا كەس نە چووبىتە تىقە، ئەۋزى دكەفتە لاپى باشۋورى گوندى ب دوورائىيا اكىم، ھەروەسان گەلەك شكەفتىن دى زى ھەنە ۋەكى، سىرى، ھەمزى، بەرايى، تلھى بەرھەلا، سۋتەي، سەر تەحشىلى، بىن بىق، پان ھىندەك د بىزنى بىن دوۋف كو مينا دوۋفەكى بىن پىقە ھەي و ل دوۋف گۈنتان كو دىناپەرا قى شكەفتى و شكەفتا بابەكرا ل ھىنداقى گوندى بازى ل چىيىن مەتىنا يا خىلۋەيە!

گۈرستانىن گوندى:

ل گوندى يىنج گۈرستانىن مەزىن ھەنە، دو ژ وان تايبەت بىن زارۋكان بوون، ژ بلى سى گۈرستانىن شەھىدان (ل دوۋف گۈنتان شەھىدىن جىھادى) و ئىك ژ وان مەزگەفت ل سەر ھاتىوو ئاقاكرن كو ل ئەنقالان ھاتىبە خرابكرن^(۳۷). دىسان ل گوندى جەھكى كەقنار ب ناقتى زەقى سۋرا ھەيە، جەئى گۈرستانەكا كەقنارە و دەمى خەلكى گوندى كىل و جۋتان لى دكەن، جەركىن پرى ھەستىيىن مەۋقان، پان پرى ئاخ و خولى د ناقتا دەردكەقن.

كانىيىن گوندى:

ھەمى كانىيىن گوندى دكەقنە ژوورى گوندى، ژ چىيىن مەتىنى دەئىنە خوار و سوبلاقا گەلىن بىشلىن پى دروست دكەت كو ئەف كانىيەنە: كانىيا گەلىن دىرا، كانىيا بچووك، كو ھەردو بىن ل گەلىن دىرا، كانىيا گىرى، كانىيا زەقىا گوقتى، شىف مرى، كەرا دەراقى، ملا مەحمىدى، بىن كىركا، قىرمىشك، ساما و گەلەكىن دى كو دكەقنە گەلىن بىشلىن، ژ

ل دوۋف گۈنتا دانەمەران بەرى پىتر ژ ۲۰۰ سالان گوند ھاتىبە ئاقاكرن و خەلك لى زىيەنە، ژ زاردەقتى ئوسمان مۇساي ھاتىبە قەگوھاستىن، كو ژ دايكبووى دەستىنكا سەدسالىيا بىستىن بوو، بابكى ۋى بىن چوارى زى ل قى گوندى ژ دايكبووىە^(۳۸).

سۋورىن گوندى:

رۇزھەلاتى، گوندى گىلكا.

رۇزئاقايى، گوندى بازى.

باكوورى، گوندى مىسكا و كانى مەزىن.

باشۋورى، چىيىن مەتىنا.

پىنكھانا گوندى:

گوند ژ ھەفت بىنەمالان پىكدەھىت، بىنەمالا ھەلى (بىيات ژ بىتكار ھاتىنە)، بىنەمالا مەمەدى خەزالى (بىيات ژ بىدوھى ھاتىنە)، بىنەمالا مستەھى (بىيات ژ ئورمەداۋدا ھاتىنە)، بىنەمالا مەمەدى خەجى، بىنەمالا عىساي (بىيات ژ قەسركى ھاتىنە)، بىنەمالا مستەھى (بىيات ژ كىستە ھاتىنە)، بىنەمالا شىنوى (بىيات ژ چەقەلا ھاتىنە)، ژمارا ئاكنجىيىن گوندى ل دوۋف ئامارا ساللا (۱۹۵۷) ئى ۹۲ كەس ل گوندى دىران^(۳۹)، لى نھا دىنە ۹۵ خىزان^(۴۰).

گوندى بىشلىن ل ساللا ۱۹۸۸ ئى سەردەمى ئەنقالا بەھدىنان ھاتىبەكافلىكرن و خەلكى ۋى دەرىدەرى تركىيا بووينە، ساللا ۱۹۹۲ ئى جازەكادى قەگەريانەقە سەر گوندى، ساللا ۱۹۹۵ ئى گوند ژلا بىن سوپايىن توركى قە ھاتىبەۋىرانكرن و تا نھا گوند نەھاتىبە ئاقاكرن.

تۈپنۋارىن گوندى:

گەلەك شۈپنۋار ل گوندى ھەنە مينا، كافلىن دىرا شۈپنۋارەكى كەقنە ل زىرى گوندى ب دوورائىيا ۲ كم، كافلا كەقنە گوندەكە ل باشۋورى ب دوورائىيا ۲ كم، كوپىن قەسرئى ل رۇزئاقايىن گوندى ب دوورائىيا ۱،۵ كم، ئاشەكى گەلەك كەقن ل گوندى ھەيە، ئەو زى دكەقتە زىرىن گوندى ب دوورائىيا كىلومەترەكى.

كەرىي و ژنھەل دچىتە جەلانين سەرى گانمىركى و ھەتا سەرى جادى و جادە بۇ باشوورى (ئانكو رىكا پۇستەي). پاشى رى و رى ھەتا ئافرىزەيا ئافىگىركا و كانى فەرشكى دىتە سنوورى گوندى ئىكمالى و مىركاجيا، پاشى ژ سرتيا كوناقى و سرتيا سەرى تەختا ھىسى و خارى ئۇكا و خول بن نافدەشتا ئامىدىيا دەت، ئەف سنوورە دناقبەرا گوندى بىگداد و گوندى مىركاجيا و ھىسىدايە، پاشى سنوورى گوندى دىسا ھەقسنوورى بەرىھافى تروانش دىت، ھەر ژ بن كانىيا مەلە ئوسمانى بن نافدەشتى بۇ چەلىكى روتى مىرادخان و شكەفتا شەرەفا، ئانكو سرتيا سەرى تەختا بىگداد سرت و سرت ھەتا ئىخلى سەر دەرىي گاي ژووردا دەيتە كانى ئافىكى و دادگەرىتە سەر نزارا، و دىسا ژووردا دەيتە تىپىن گولقوبادى و رووبارى.

بىگھانا گوندى:

گوند ژ ھەفت بابكان بىگدەيت، ل سەر دەمىن كەفتار گوندى بىگداد مالىاتەك بوو، ژ بنىاتى خۆ ژ كەلا بىگداد بىتەنورى و كوزەينى - كوزەينى ھەر ل دەقتا بەروارى بالا ھاتىنە و بەلاف بووينە، ئەو ژى: مالا ئومەرى ئانكو مالا مىر ئومەرى شاگەلى ژ كەلا كوزەينى و كەبگداد - بىتەنور بەلاف بووينە، بەر بەھافىن كوزەينى/ كوزەينى، ھەتا گولكا و بىشىلىن و ئاسەن و شىلازا، ئەف دەقتا سەردەرجى، مىرىن ب گىشتى بخۇقە دگرت، ئەفەين خۇجەھ تەف مەقۇبىن ئىكەن و ژمالبانا مىرىن نە، پاشى زەر سەرما و كىنەم ئاقىن (ھىشكە سالىيان) پىرىيان ژوان، دەقتا بەردان و بەلاف بوون، ئانكو، بۇ ئاف بەروارىيا و مزوورىيا و گۇران و سۇرچى و مووسل و ل باكوور و رۇزئاقايى كوردستانى. بەلاقە بوون) ئەو مالا ل گوندى بىگداد ئاكنجى بووى، نھا بوويە چوار بابك، بابكى مالا ئومەرا - ئومەرى، بابكى مالا ھەمى، بابكى مالا دىن، و بابكى مالا ياسىن و ل دووق ئامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۲۶ كەس ل گوندى دژبان^{۱۴}، لى ئەف بابكە نھا ئىزىكى ۱۷۰ خىزانانە، لى ئەف بۇچوونا دەرگەھى مۇزلدەرائى ل سەر دەشتا كوزەينى ل بەر

بلى كانىيا مەلا رەشىد ل ئافا گوندى. ل سەر سىلاقا بىشىلىن ل ھەردو لايىن كەلى قىزەك دەيتە خوار، ل بەرى زارۇكان مىنا بەنىشتى د جوپىن و يا تام گاز بوو^(۱۳۸). بىشىلىن سەرىشتەكى خۇش و سوبلاقىن جوان ھەنە و جەھەكى گوزارى بە، ل گوندى گەلەك نىچىرقان ژى ھەبوون^(۱۳۹).

گوندى بگداد:

گوندى بگداد ب دوورائىيا ۸ كم دكەفبە لايىن رۇزەھەلاتى باشوورى كانى ماسىن، ئافىن گوندى بگداد، بىگداد، بىگداد، بىگداد) د تۆماتىن ئوسمانىدا ب ئافىن (بگداد، بىگداد، بىگداد) ھاتىيە تۆماتىن، د تۆماتىن ھەرەيدا ب فى رەنگى (بىك داد، بىگداد، بىگداد، بىگداد) ھاتىيە نىپسىن، ب شىبەھىن ئاسايى دىژنى بىگداد، ئانكو رەنگە ئافىن گوندى ژ (پىرداد) ھات بىت، زەر كو مەزارى (پىرداد) ل ئاف گۇرستانا گوندى ھەيە، بەلىن گوند بەرى گۇرستانا دەيتە ئافاكن، لى نھا ب زاركرنا (بگداد، بىگداد، بىگداد، بىگداد) ب زاردكەن، ھەك وانا، بگ، بىگ + داد) واتە بەگن داموەر، و رەنگە ژ (پىر + داد) ھاتىيە، واتە پىرى دادكار، داموەر، ئانكو شىخىن عادل ل كارە.

سنوورىن گوندى:

رۇزەھەلاتى، بەر بەھافى گوندى گەلىكىيە، ھەر ژ سەر دۇلى بۇ كانى ئافىكى و ژووردا دەيتە سەر نزارا، رزە و رزە ژووردا دەيتە سەر ئافرىزەيا سرتا ھىداف گولقابدى و رووبارى تروانش، ژ رووبارى ھەر (ژ گەرا مرارا و شىشكا قولى) و بۇ سرتا مامدەلا و ئافرىزەيا بەرۇزى ھەتا بەرى كەلى دگەل سنوورى تروانش دىكىنىت، پاشى ژ كەلا بگداد - بىتەنورى و گوندى بىتەنورى ھەتا رووبارى (بەرى توميا)، پاشى رووبار و رووبار دەيتە راستا كانى سىماقكىن و بەرەف ئەقرار بۇ شكەفتا دلۇپىن و ئىخلى چىايىن گانمىركى و قورنىن كەرى دچىت، پاشى سنوورى شىماھىلايە و سرتا

كەلا گوندئى كورژىنى دانابە، و ھەر وەسا ئاقنى كەلا مەنجىن/ مەنجىا ھەبە و ئاقنى گورگىن و بىزەن ل سەر كەلا زىندانان گورگىن و بىزەن ئەوا دكەفئە ل ھىنداف خرابەى ھەبە؛ لى ئەم نزانىن ئەف توخمە ئاقە چاۋە ھاتىنە ل سەر ئەقان جھان). بابكىن مالا ئاغاكىن؛ ئەو ژى ۱۵ خىزانن، و ل دۇرىن سالىن ۱۹۳۰ ل گوندئى دەشتان مشەختى گوندئى بىكداد بووینە. بابكىن مالا سەعبىد ۱۲ خىزانن، بابكىن مالا مەھمەدئى خدرئى ۱۱ خىزانن، بابكىن مالا مەلا عەبدلایى ۱۴ خىزانن، بابكىن مالا خلیفەى ۱۱ خىزانن، بابكىن مالا خانەمىر۷ خىزانن.

خىزانان پىكدەھىت.
گوند سالا ۱۹۷۸ زى ژلاىن ئىراقنى قە ھاتىبە كافلكرن و خەلكىن وئى برىنە كۆمەلگەھا بىرسقىن.

شونوارىن گوندئى:

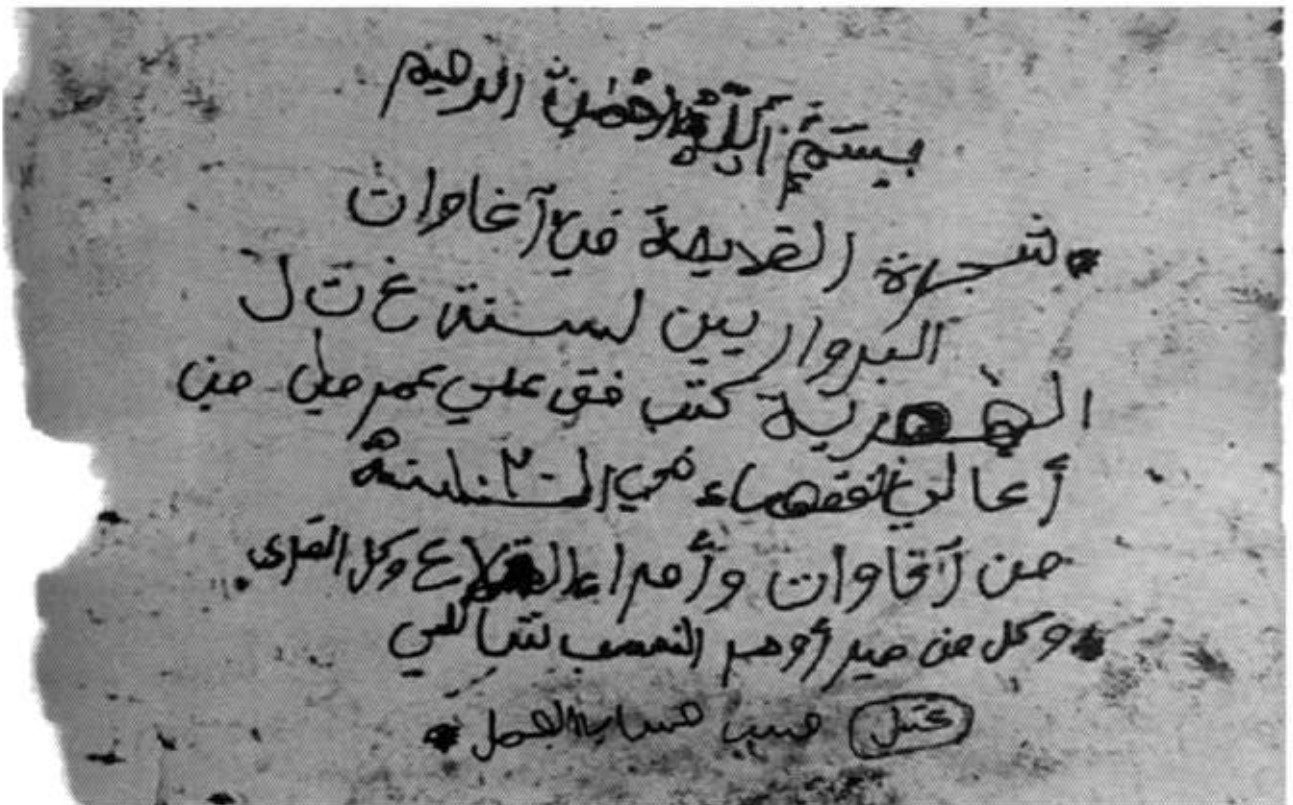
گوندئى ھەشت جھىن شونوارى ھەنە، وەكى؛ كەلا كویژەنىن (كوزەنى)، كەلا بگداد - بىتەنورئى، ئاشكىن خراب، ئاشكىن ئاق گوندئى، شكەفتا دەرشكەفتىن، شكەفتا ئىسترا.

شكەفتىن گوندئى:

ل دۇرمانىن گوندئى ھەشت شكەفت ھەنە، ئەو ژى؛ شكەفتا ئاقرىن، شكەفتا ئىسترا، شكەفتا عەلىكىن، شكەفتا ئەحمەدئى غەزالى، شكەفتا ئاقدەرى، شكەفتا دەر شكەفتىن، شكەفتا كوناقنى.
كانى و زىدەرىن ئاقنى:

مالا ئالىخان ل گوندئى گەلىكىنە ۲۰ خىزانن، وەك گوند دخۆسەرن، لى گەلەكىن نىزىكى گوندئى بگدادە. ھەر چەندە گوندەكىن ب ئاق و دەراقە، و جووہك و ۵ كانى بىن ئاقا خۇش لى ھەنە، و سىن شكەفت ھەنە؛ ئەو ژى شكەفتا دولئى، شكەفتە تىك، شكەفتە پىتكىن، ئانكو گوندئى بگداد ژ ۳۱۰

دەست نغىسەك ل دۇر مالباتىن گوندئى بىكداد

۷ كىلومەترا ژ جادا سەرەكى دوورە.

سۈۈرۈن گۈندى:

رۇژمەلاتى، گۈندى بازى.

رۇژئاقابى، گۈندى كانى بەلاقى.

باكوورى، گۈندى ھەترىش.

باشوورى، زنجىرا چىيىن مەتىنا.

پىكھاتا گۈندى:

گۈند ژ فان بنەمالان پىكدھىت: بنەمالا سەيدا.

بنەمالا محەمەدى مىسىن، بنەمالا بريفكا، بنەمالا

سلىمانى قادرى، بنەمالا شىخ كىشى، ژمارا خەلكى

گۈندى ل دووڧ نامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۷۹ كەس

بوون^(۴۱) و نھا دىنە نىزىكى ۱۵۰ خىزانان و چ خىزان

ل سەر گۈندى ناژىن.

گۈند ل سالا ۱۹۸۸ ئى ھاتىبە سۈتۈن و خەلكى

ھەرۈەسان كانى و جووۈن ئاقى ژى ھەنە ۋەكى؛
كانىيا بندرەجىن، كانىيا بنبەرى (بن سكرى)، كانىيا
بلند (كانىيا كورەمارى)، كانىيا خوكى، كانىيا مال
ژىرى، كانىيا بنى ملكى (يا ئاشى)، كانىيا بن گوۈزى،
كانىيا بن توشەمبىن، و كانى سىماقوك. و رووبارەكن
جوان و پر گەر و سولاف ل بەر گۈندىدا دبووريت، دو
جووۈن سەرەكى يىن ئاقدانى ل گۈندى ھەنە: ئەو
ژى جووۈ زىندىنان ۵.۵ كم، و گۈندى بكداد و تروانش
مفای ژى دىبنن ۋەك دىبىژن (رۇژەك و شەقەك، دگەل
دەرافەكى ئاقى و ئاقا دو قولتەبنان يىن بكدادىا بوون.
ھندە دەرامەت ددا كەراخى بكدادىا. دو رۇژ و شەقەك
يىن تروانشيا بوون)، و جووۈ ژوورى ياگۈندى ب تىنبە
۲.۵ كم^(۴۱).

گۈندى بىلىزانى:

بىلىزانى دكەقىتە دناقبەرا دو چىيىن بچووك دا ب
دووراتبىيا ۳۰ كم ل باشوورى رۇژئاقابىن كانى ماسىن، و

گۈندى بىلىزانى

كو شىكەفتە كا فرەھە ل باشوورنى گوندى ب دووراتىيا كىلومەترەكى^{۱۴۳}.

گوندى تروانش:

گوندى تروانش ب دووراتىيا ۸ كم دكەفتە لاپى باشوورنى رۇژھەلاتى كانى ماسى.

سۈورنى گوندى:

رۇژھەلاتى، گوندىن مەلخنە و سەردەشتى.

رۇژئاقايى، گوندىن بىگداودا و گەلىكى.

ياكوورى، گوندى بەرىرى و گوندى سەرزىرى.

باشوورى، دھەرا نەئىليا و چىيان مەتبىنايە.

دووف گوندىن خەلكى گوندى كو وان زى ژ بابكالان بەيىستىيە، دىرۇكا ئاقا بوونا گوندى قەدگەرىت بۇ سالا (۱۱۵۰) ئى، ل سالا ۱۹۷۸ ئى گوند ھاتىبە سۈتن و خەلكى وئ بۇ كۆمەلگەھان ھاتىبە قەگۈھاسىتن، ل ئاقەراستا سالىن ھەشتىيان گوند ھاتەقە ئاقاكرن، لى ل سالا ۱۹۸۸ ئى ھاتە خرابىكرن و خەلكى وئ ئاوارەى تركىيا بوون، سالا (۱۹۹۲-۱۹۹۳) ئى گوند ھاتە قە ئاقاكرن، لى جارەكادى ژبەر تۇپخانە و فرۇكەبىن توركى ھاتەكافلكرن، سالا ۲۰۰۱-۲۰۰۲ ئى كۆمەلگەھەك لى ھاتەئاقاكرن و پىكھاتى بوو ژ (۲۰۰۱) خانىيان.

پىكھاتا گوندى:

گوندى ژ گەلەك بىنەمالان پىكدھىت وەكى، بىنەمالا ھەمى، چەلى، پىرۇزىيا، كوچاىا، قەسىرى، شىخوى، مەھمەد سەلىمى كەرىم، گىمانىيا، نەمەرا، ئالى، ئىسقى مەلاى، مەھمەدى مىرزاي، جىنى، ئەھمەدى سۇفى، ۋەبىسى بەسى، ۋەسى نادر، ھارىيا، دەشتانىيا، قەقى، بىترونىيا، قەبىلەھدا، خىندارا، تۇقىيا، گوندىكيا، مەلاى، مەھمەدى خەموى، ئوسى، سەبىدا، ژمارا خەلكى گوندى ل دووف نامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۷۸۵ كەس بوون^{۱۴۴} و ئھا ژ نىزىكى ۱۴۵۰ سەرۇك خىزانا پىكدھىت، كو پىرىيا وان ل دھۆك و زاخۇ دژىن.

وئ دەرىدەرى تركىيا بوونە، سالا ۱۹۹۲ ئى جارەكادى گوند ل جەن بەرى ھاتىبە ئاقاكرن قە، بەلى ژ ئەنجامى سەروبەرى ئاقخۇبى ل دھەرى جارەكادى گوند ھاتىبە بەردان.

شۈوارىن گوندى:

گوندى ۋەسا دىاردكەن كو چوار دوورگەھ ل گوندى ھەنە، جەن ساركا ھەقدە غومەرا، ل باشوورى رۇژئاقايى گوندى ب دووراتىيا كىلومەترەكى، دىژن دوورگەھ ژ دو ژووران ب تىن پىكدھىن و دىوارىن وئ نھا ژى دىيارن و ۷ م يا فرەھە و ۳ م يا بلندە، ھەروەسا دوو (ئاووسك) ل ژوورىن گوندى ل ئاستەنگا گوندى ژ لاپىن ياكوورى قە ب دووراتىيا ۵۰۰ م ھەنە، دەرى ئىكى ژوان بى تەنگە و د ھەر ئاووسكە كىدا جەن شەش مەرۇقان ئىقە ھەيە و ۋەكى تەختەكى ل كەقەرى ھاتىبە كولان، ھەروەسا ل گوندى دوورگەھ ەكا دى ھەيە دىژن زەقىكېن جەن ل رۇژئاقايى گوندى ب دووراتىيا ۱۴۰۰ م، دوورگەھ ۱ زەقىكا نازى ل رۇژئاقايى گوندى ب دووراتىيا ۱۶۰۰ م، دوورگەھ ۱ خىزىزا دكەفتە رۇژھەلاتى ب دووراتىيا ۲ كم، ژۇرىيا لاپىن وان دوورگەھ ۱ خراب بوونە و ژئاق چوونە.

كانى و ژىدەرىن ئاقى ل گوندى:

گوندى بىلىرانى گوندىكى ئاقى بە، كۆمەكا كانىيان لى ھەنە و ھەمى نىزىكى گوندىنە، ژوانان، كانىيا مېر سەلى ل ئاق گوندى، و سىن كانىين دى ل ژىرىن گوندى، ئەو ژى، كانى رەشىن ب دووراتىيا ۴۰۰ م، كانىيا سىنى ب دووراتىيا ۴۵۰ م، كانى ھىشكى ب دووراتىيا ۱۵۰۰ م، رووبارەكى ئاقى ژى ل رۇژھەلاتى گوندى ھەيە دىژن رووبارى گوندى و ۱ كم بىن دىژە و دچىتە سەر رووبارى نىتىكى.

شكەفتىن گوندى:

ل گوندى چەند شكەفت ژى ھەنە ۋەكى، شكەفتا گەلىن خارى ل گەلىن خارى ل ژوورىن گوندى ب دووراتىيا ۵۰۰ م، شكەفتا گەلى ھىشكى

توینوارىن گوندى:

ل گوندى چەند جەھىن شوینوارى ھەنە، ۋەكى، گرکى مىن دېرى و سەرکەفرى گوندى و پىشت كوكەلى و كورا كىشىتىن و سەر چەپەرا و بەرى گورخان، ھەرۋەسالا گوندى مەزارىن ۋەكى، شىخىن بىتار و مەزارى تاخى و مەزارى شىخ سلیمان و مەزارى بەرىبىرا و مەزارى بىمسكىن و مەزارى مەلە جەسەن ھەنە.

ل گوندى ئاشىن ئاقى زى ھەبوون، ۋەكى، ئاشىن مالا رەسىل و ئاشىن مالا جەمى و ئاشىن مالا ۋەپىسى و ئاشىن ئەجمەدى فېتەر و سلېمانى جەسەنى.

شكەفتىن گوندى:

ھەر ۋەسان چەند شكەفت ل دەوربەرىن گوندى ھەنە، مىنا شكەفتىن، گەرمافكى، شكەفتا بارىشوى، شكەفتا دوو دەر، شكەفتا كون دولابكى، شكەفتا كەزانى و خارى كوبر، شكەفتا گھورا شاركى، شكەفتا شكىزى ئىسفاركى، شكەفتا زىرەفانى، شكەفتا شىقا ب تۆلك.

كانى و زىدەرىن ئاقى:

كانىين گوندى پىرىيا وان دكەفنه دەوربەرىن گوندى، ۋەكى، كانىيا دەرشكەفتا، كانىيا گوندى، كانىيا سىنجوى، كانىيا مام سىنكى، كانىيا عملوى، كانىيا بەر شىخىن بىتار، كانىيا كورا چەلكى، كانىيا جوبارا، كانىيا گەرا پلکا، كانىيا ھندوى، كانىيا گوھىشكى، كانى كەوك، كانىيا ئوسمان، كانىيا سىر، كانىيا گول قىدائ، كانىيا بەستى، پىر مرادا، كانىيا جندى و پىشت جىسىلەى و كانى گەرمافكى.

دىسان چەند كانى ل ئاق زۆمىن گوندى ب دوورائىيا (۱۲كم) ل زوورىن گوندى ل بن جىيىن مەتىنا ھەنە، مىنا كانىيا بىمسكىنو، كانى لوخ، كانىيا مەزن، كانى مەدقند، كانى سىفك، كانى ھەقرىست، كانى درىز، كانى گەزنگ، كانى بوتك، كانى بوك، كانىيا مەلە ئوسمانى.

رووبارەكى ئاقى زى دىناق گوندىرا دىبورىت و گوندى دكەتە دوو تاخ، تاخى نزارى و تاخى بەرۇزى و ل سەر رووبارى دوو پىر ھەبوون، ب ئاقى پىرا ئاق گوندى و پىرا بەر شىخىن بىتار.

بۇ جارا ئىكىن ل سالا ۱۹۱۵ئى مزگەفت ل گوندى ھاتىبە ئافاكرى، خواندنگەھ زى بۇ يەكەمىن جار ل رۇزا ۱۹۵۱/۲/۱۷ئى ل سەر دەستى شىخ مەزھەر مابى ل قى گوندى ھاتىبە فەكرى و ب ھارىكارىيا گوندىيا ب شىۋەپى زىارە ھاتىبە ئافاكرى، ل دەسپىكىن خواندنگەھ يا دەسپىكى بوو، ئانكو ز پولا (۱-۴) بوو، ئافاھىن خواندنگەھى ژلاپىن خەلكى گوندى فە ھاتىبوو ئافاكرى، ل سالا ئىكىن ژنەمەنى خواندنگەھى ۳۸ خويندكار ھاتىبوونە ۋەرگرتى^{۱۴۴}.

گوندى تىشى:

گوندىكىن خۇشى مەسىچىنشىنە ب دوورائىيا ۱۸كم دكەفتە رۇزئاقىن ناھىا كانى ماسىن، گوندى ۋەسا دەنە خوياكىن كو ئاقى گوندى ژسەر كىرەپەكى يونانى، دەمى لەشكەرى وان ھاتىبە دەقەرى ب ئاقى تىشىش ھاتىبە و بۇ ماۋەپەكى زۆر ماپە ل گوندى.

سەورىن گوندى:

- رۇزھەلاتى، گوندى دەرگەلا سەپدا.
- رۇزئاقى، گوندىن قومرىن و گرکا.
- باكوورى، جىيىن بادوكى.
- باشوورى، گوندى خىشخاشا.

پىكھاتا گوندى:

تىشىشى ژ پىنج ئىجاخان پىكەھىت، چوار ژ وان پىن ژ ئاق تىارىيا ھاتىن ئەۋ زى، ئىجاخا تىارى، ئىجاخا دەنوى، ئىجاخا چەۋى، ئىجاخا رەشوى، ئىجاخا خاينى زى خۇ جەھىن كەقنى، ژمارا خەلكى گوندى ل دووف نامارا سالا (۱۹۵۷)ئى ۱۲۳ كەس بوون^{۱۴۵}، ئىن نھا خىزانىن گوندى نىزىكى ۱۴۴ خىزانانە، پىرىيا وان ل دەرگەھى ۋەلاتى دژىن و پىن دى ل دھۆك و (۱۲) مال زى ل گوندى دژىن.

جارا دوويى كەتە بەر ھەوا ئەنزالان، خەلكى گوندى دەرىدەرى تركيا بوون، سالا ۱۹۹۲ئى خەلكى گوندى گوند ئاقاكرنەقە، سالا ۱۹۹۶ئى و ژەر كاودانى ئاقخۇ گوند ھاتە بەردان قە، سالا ۱۹۹۸ئى چەند خانىيەكېن كېم ل گوندى ھاتە ئاقاكرن.

خەلكى گوندى ژ ۱۱ بنەمالىن موسلمان و مەسحىيان پىكدهىت، ژمارا وان ل دووف ئامارا سالا (۱۹۵۷)ئى ۴۵ كەس بوون^(۱۴۸) و نھا نىزىكى ۱۵۰ خىزانانە، ۱۵ خىزان ل گوندى دژىن و يىن دى ل دھۆك و زاخۇ و بەغدا و دەرغەمى وەلاتى دژىن.

ب نىن ئىك كانىيا ئاقى ل باكوورى گوندى ب دوورائىيا ۱۵۰م ھەيە. ھەرەسان شىكەفتىن گرى بەرجووى ل ژىرى گوندى ب دوورائىيا ۲۰۰م ھەنە.

گوندى جىدىكى:

جىدىكى ب دوورائىيا ۱۸كم دكەفتە لاپىن رۇژئاقايى ناحيا كانى ماسىن و مەسحى و موسلمان ب ھەقرا ئىدا دژىن، ئاقى گوندى ژ چىن بان جىنىكان ھانىيە.

سەورىن گوندى:

رۇژھەلاتى، گوندى ئەلكىشىكى،
رۇژئاقايى، گوندىن خشخاشا و چەمسەيدا،
باكوورى، گوندى بىقولكىن،
باشوورى، گوندى سەقەريا.

پىنكھانا گوندى:

گوند ژ چوار بنەمالان پىكدهىت، سى يىن مەسحىيانە، بنەمالا بى مەندو، بەچوو، بى كەقرا و ئىك ب ئاقى مالا نەعمان بەگى يا موسلمانانە، ل دووف ئامارا سالا (۱۹۵۷)ئى ۶۱ كەس ل قى گوندى دژىن^(۱۴۹) و نھا ژمارا خەلكى گوندى نىزىكى ۷۰ خىزانانە، ۳۰ ژ وان ل سەرگوندى دژىن و يىن دى ل دھۆك و زاخۇ و دەرغەمىن جوودا دژىن.
گوند ل سالا ۱۹۸۸ئى ھانىيەخرايىكرن، خەلكى

سالا ۱۹۸۸ئى گوند كەفتە بەر ھەوا ئەنزالان و خەلكى گوندى ھاتە قەگوھاستن بۇ گرك سىدى، پاشى قەستا دھۆكى كرن، سالا ۱۹۹۲ئى خەلكى گوندى زقرىنە سەر گوندى قە.

گوندى تشىشىن ئىكە ژ گوندىن ئاقى و ئاقارەكىن زۇر ھەيە، ژيانا خەلكى وى ل سەر چاندنا دارووبارى يە، ب تاييەتى چاندنا سىفا و ھنارا و جۇرىن قىقى، بەرى دەرامەتىن دى ژى د چاندن، گوندى سالا نە دو شانەدىر دگىزان، يا ئىكىن ل سىن شەمبىيا ئىكى ژ ھەيفا گولانى و يا دوويى ل ۱۵ ھەيفا تىرمەھى.

ل تشىشىن سىن ئاشىن ئاقى ھەبوون، پىرىيا خەلكى دەرغەرى ب ھىقىا قان ئاشان قەبوون كو كەنم و جەھ و گەنمۆك لىن دھىران و ئاشەك ژ وان بىن تاييەت بوو بۇ تەجىن.

كانى و شىكەفتىن گوندى:

كانى و شىكەفت ژى ل گوندى ھەنە، مينا، كانىيا ئاشى و كانىيا نىسانكى،
ھەر وەسان شىكەفتا دەشت خەبەر و شىكەفتا نوھالى ب دوورائىيا دۇرىن ۲كم ل ژوورى گوندى^(۱۴۷).

گوندى تىشەمبىكى:

گوندىكى موسلمان و مەسحىنشىنە دكەفتە دوورائىيا ۲۰كم باشوورى رۇژئاقايى كانى ماسىن، گوندى وەسا دەنە خوياكرن كو ئاقى گوندى ژ ھەبوونا كەلەك دارىن ئىشەمبىيا ھانىيە كو كەلەك لى ھەبوون، و دۇرىن ۱۰۰ دۈنەمىن ئەردى ئاقى ھەنە.

سەورىن گوندى:

رۇژھەلاتى، گوندى مىسكا،
رۇژئاقايى، گوندىن كانى مەزنى و چەمسەيدا،
باكوورى، گوندى جىمبىكى و رووبارى نىنىكى، كو دىر گوندىرا دبوورىت،
باشوورى، چىابى مەتىنا و گوندى بىشىلى،
بۇ جارا ئىكىن گوند ل سالا ۱۹۶۱ئى ھانىيە سۆتن،
بىشتى چەند سالاھىكىن كېم گوند ھانىيە ئاقاكرن و

شكەفتىن گوندى:

ل باكوورى گوندى چوار شكەفت ب دووراتبيا دناقبەرا ۲ تا ۳ كم ھەنە، ئەو ئى شكەفتىن خانى و شكەفتا كونكىتكن و شكەفتا بەرايى و شكەفتا كەرەنە.

كانى و زىدەرئىن ئاقى:

كۆمەكا كانىيان ئى ھەنە دكەفتە دووراتبيا (۱ - ۱,۵ كم) ل دەوروبەرىن گوندى ھەكى، كانىيا گوندى و كانىيا گەزى و كانىيا گوھىشكا مەخەلى و كانىيا شورئانا ئىكىن و شورئانا دووى و كانىيا گەرا كورا، ديسان رووبارەكى ھەزى ب ئاقى گوندى ئى ل زۇستانى دناق گوندىرا دەرياز دىيىت.

شىفكا و گركىن گوندى:

كۆمەكا شىفكا و نھالان ل ھەر چار لايىن گوندى ھەنە، ھەكى، شىفكا خانى و نھالا كویر و سىرھى و جاترى و كانىيا ماقەكا. ھەر ھەسان گركىن، رەھىمايى و ەمەركا و مەھمىدىكى ل ئىرىن گوندى، ملا ھندىا و ملا قەسركىن ل ئوورىن گوندى، گرى جوخىنكىن و سۇتيا و ملابانى و كون كتكى ل رۇزھەلاتى گوندى ھەنە^(۵۱).

گوندى خرابەي:

خرابەي ب دووراتبيا ۱۵ كم دكەفتە باشوورى كانى ماسىن، دو بۆچوون بۇ ئاقى گوندى ھەنە، با ئىكىن: ھەر دەمى ئاقاھىپەك د گوندىدا ھاتبا ئافاكرن، دىوارىن وان د شكەستىن و خراب دىوون، يا دووى: ئى ب واتايا (خر + ئاب)، واتە (خر ئاق) كو ئ (اب) با فارسى ھاتىبە ھەرگرتن و بوويە خرابە.

سئوورىن گوندى:

رۇزھەلاتى، گوندى ھىسىن، رۇزئاقايى، گوندى شىلازا.

وى ئاوارەي دەقەرىن جودا بوويە، سالا ۱۹۹۱ ئى گوند ھاتىبە ئافاكرن، سالا ۱۹۹۵ ئى جارەكادى گوند ھاتە بەردان و سالا ۱۹۹۷ ئى گوند ھاتەفە ئافاكرن. ئىانا خەلكىن گوندى سەر چاندنى بە، ئاق ئى بۇ وان ئ گەلىن دەرگەلى دەيت و ب تنى ئاشەكىن كەقن لى ھەبە، ديسان دارتوويەكا كەقن ل گوندى ھەبە ئى وئ دكەھىتە ۲۵۰ سالان^(۵۱).

گوندى خانكى:

خانكى دكەفتە دووراتبيا ۹ كم ئ جادا سەرەكى و ۲۰ كم ئ باشوورى رۇزئاقايى كانى ماسىن، ل سەر ئاقى گوندى ئى گوندى ھەسا خويبا دكەن كو گەلمك خەلان (بەرى خەلاتى) لى ھەنە و نان ل سەر وان خەلان كو مېنا خانكىن دارى نە چىدكرن و بوويە خانكى، بۆچوونەكا دى ھەبە دېئىن گەلمك شكەفت ھەنە و خەلكى گوندى دەوار دكرنە د وان شكەفتان قە و جھىن قەھمەواندىنا گىبانە ھەران خانى، ئانكو خاننا دەواران، و ل دووفا گوننا بابكالان دىئىن: دەستپىكا پەيدابوونا خانكىن ئانى ئى گوندى دەستپىكرىمە.

سئوورىن گوندى:

باكوورى، گوندى ئاسھىن، باشوورى، گوندى بنافىكىن.

رۇزھەلاتى، گوندىن شىلازا و مەگلانا.

رۇزئاقايى، گوندىن دەرگەلا مۇسا بەكى و زەكەريا. ل دووفا ئامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۷۹ كەس ل قى گوندى دىئان^(۵۱) و نھا گوند ئ ۱۵۰ خىزانان پىك دەيت، ۳۵ خىزان ل سەر گوندى دىئىن و پىن دى ل دھۆك و زاخۇ و ھندەك دەقەرىن دىتر، سى جارا گوند ھاتىبە سۇتن، جارا ئىكىن ل سالا ۱۹۶۳ ئى و جارا دووى ل سالا ۱۹۸۸ ئى ل ھەوا ئەنفالان، و خەلكى گوندى ئاوارەي تركيا بوويە، سالا ۱۹۹۲ ئى جارەكادى خەلكى گوندى قەگەربانىنە كوردستانى و ل ھەمان سال گوند ئافاكرىبە، جارا داويى گوند ل سالا ۱۹۹۵ ئى ھاتىبە خرابكرن و كافلكرن و جارەكادى ھاتىبەفە ئافاكرن.

باكورۇ، سەرى كىلۆخەي و چىيىن مەتىنا.

باشوورۇ، گوندى ئىكمالى.

گوند ز ئىك بنەمال پىكھاتىيە، ئەو زى بنەمالا سادقى يە، ل دووف نامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۳۹ كەس ل فى گوندى دژيان^{۱۵۳} و نھا ژمارا وان دىنە ۶۰ خىزان. دىروكا ئاقابوونا گوندى ل دووف گوتنا خەلكن گوندى كو وان زى ژ بابكالىن خۇ بەيسىتىيە قەدگەرىت بۇ بەرى نىزىكى سى سەد سالان و د بنىاندا ژ گوندى يىدوھى ھاتىنە.

بۇ جارا ئىكى گوند ل سالا ۱۹۶۱ ئى ھاتىيە سوتن، بۇ جارا دووئ ل سالا ۱۹۸۸ ئى و خەلكن وى ئاوارەى تركيا بوويىنە، پىشتى قەگەرىيانى و ژبەر ئالەباريا رەوشا ژيانى گوند نەھاتىيە ئافاكرن، ب تى ل ھاقىنان ھندەك بۇ كارنن چاندنن دچنە گوندى.

كانىين گوندى:

چەند كانى ل گوندى ھەنە، ۋەكى: كانىيا مەھمىدۇكى، كانىيا گوندى و سەرقومبەلى، كانىيا زىوى، كانىيا مىرگا بىكى، كانىيا گىسكا، كانىيا گاقانا، كانىيا ھەقرىسكى و بەسنى، كانىيا كورە مارى، كانىيا مىرگا رەزى، كانىيا پىنگى، كانىيا وارن جەرگىس (كو زۇزانا گوندى بوو)، كانىيا وارن (زۇزانا گوندىيان بوو) و دكەفېتە سەرى چىيىن مەتىنا ل باشوورۇ گوندى.

شكەفتىن گوندى:

دىسان چەند شكەفت زى ھەنە، ۋەكى: ھاجىستا ب دووراتىيا ۱ كم ژ باشوورۇ گوندى و شكەفتا كون قاقبىزكى ل لايىن باكورۇ^(۱۵۴)

گوندى خىخاشا:

خىخاشا ب دووراتىيا ۱۸ كم دكەفېتە باشوورۇ رۇژئاقايى كانى ماسى، ئاقى گوندى ل دووف گوتنا خەلكن گوندى دىبىژن ل بەرى گۆلەكا ئاقى لى ھەبوو، دەمى باى لىندا خىخاش زى دەت و ئاق بوو خىخاشا.

سەوورن گوندى:

رۇژھەلاتى، گوندىن بىقولكى و جىدىكى.

رۇژئاقايى گوندى گرکايە.

باكورۇ، گوندى تشىشىن.

باشوورۇ، گوندىن چەم سەيدا و ھەترىش.

خىزانىن گوندى:

گوندى خىخاشا ژ (۶) بنەمالن پىكدەھىت، بنەمالا حسەينى، بنەمالا جاسمى، بنەمالا ژوورى، بنەمالا ھەمى، بنەمالا ئىبراھىمى، بنەمالا رەھىماين، ژمارا خەلكن گوندى ل دووف نامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۲۳ كەس بىوون^(۱۵۵)، لى نھا دىنە (۱۶۱) خىزان و ل گوندى و باژىرنن دھۆك و زاخۇ دژىن.

سالا ۱۹۶۶ ئى گوند ھاتەبۇمبەبارانكرن و ل سالا ۱۹۸۷ ئى گوند كەفتە بەر لىمىشتا عىراقى و كافلكرنن، ل ھەوا نەنزالان جاركەدى گوندى دەرەدەرىوون و ئاوارەى تركيا بوون، پىشتى سەرھىلدانى خەلكن گوندى قەگەرىيانە قە و ل سالا ۱۹۹۲ ئى گوند ھانە ئافاكرن قە و كانىين گوندى.

چەند كانى ل گوندى ھەنە، ۋەكى: كانىيا بالاقا، كانىيا سارارا، كانىيا كوندى، كانىيا گەپىشكى، كانىيا بەرى خەلاتى، كانىيا شەرا.

نھا پىرۇزەين ئاقى و جادە و ھىلا كارەبىن ل گوندى ھەنە و ل سالا ۱۹۹۴ ئى خواندنگەھ لى ھاتىيە قەكرن.

ھەزى ئامازى يە كو ھۆزانقان ئەھمەدى ئالبەند كەلەك ژيانا خۇ ل قى گوندى بووراندىيە و ل قى گوندى داوى ب ژيانا خۇ ھىنايە و خۇ كوشىتىيە، نھا مەزارى وى ل قى گوندى ھاتىيە چىكىرن^(۱۵۶).

گوندى دەرگەلا سەيدا:

دەرگەلا سەيدا دكەفېتە دگەلەكى دا، ھەرسى رەخىن وى چىانە، ب دووراتىيا ۱۰ كم دكەفېتە رۇژئاقايى كانى ماسى و خۇجھىن گوندى (سەبىن)، ل قى گوندى خۇجە بوويىنە، نھا پىرۇزەين ئاقى و جادە بۇ

سالا ۱۹۸۸ ئى گوند ھاتەسۆتن و خەلكى گوندى دەرىدەرى تركيا بوون، سالا ۱۹۹۲ ئى قەگەريانە سەر گوندى و گوند ھەر ل جەھن كەفن ئاڧاكرن.

ھاتىنە دروستكرن و خواندنگەھ زى ل سالا ۲۰۰۰ ئى لى ھاتىبە قەكرن، سالا ۲۰۱۱ ئى ھىلا كارەبى زى بۇ گوندى ھاتىبە راكىشنان.

ئوينوارىن گوندى:

ھندەك ناووسك و دوورگەھ و ئاشەكى ئاڧى يى كەفن ل گوندى ھەنە، كو دكەفنه لايىن رۇژھەلات و باكوورئ گوندى، ھەروەسا ل لايىن باكوورئ رۇژھەلاتى گوندى جۇبەكا ئاڧى ل كەڧرى ھاتىبە كۆلان و ئاڧ بۇ لايىن باشوورى ھاتىبە راكىشنان، ب گۆتئا خەلكى گوندى كو وان ژ بابكالان بەھىستىبە دىرۇكا چىكرنا وئ جۇكى بۇ بەرى ۴۰۰ سالان قەدگەرىت^(۵۷).

سئورئىن گوندى:

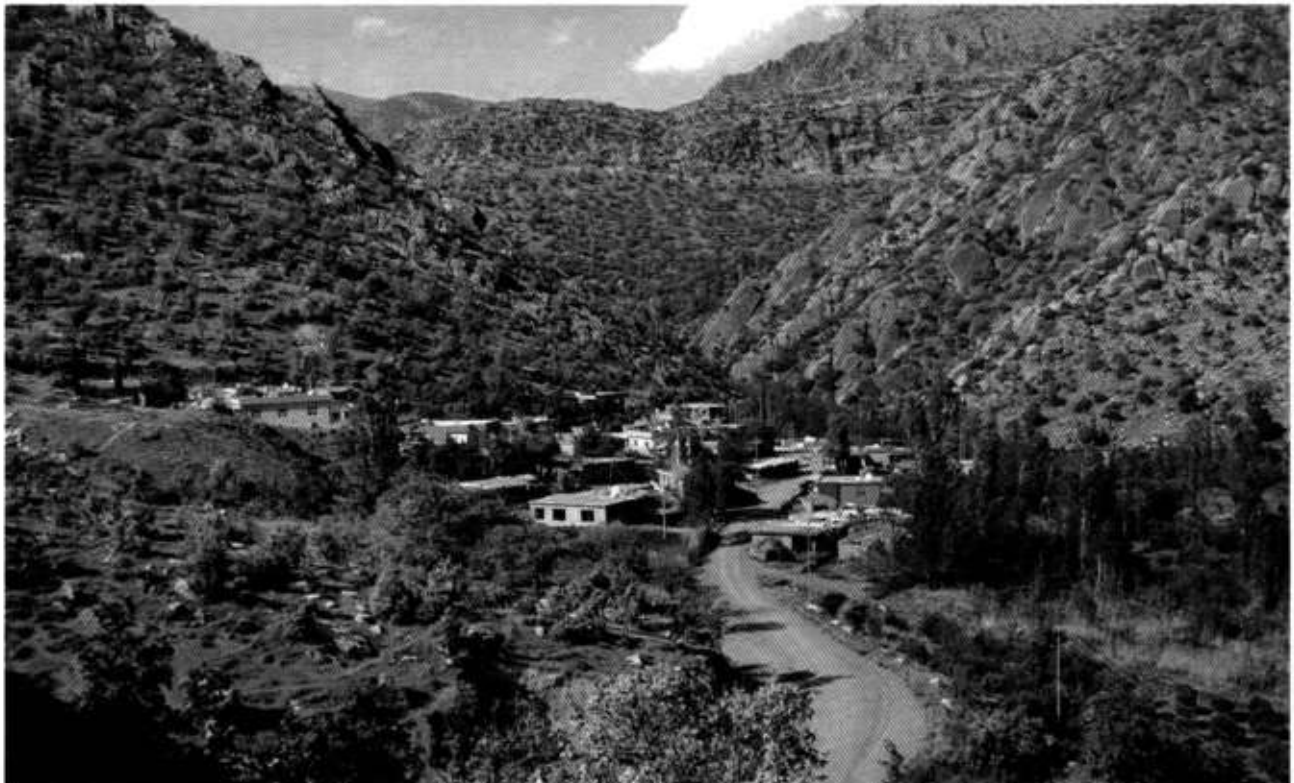
رۇژھەلاتى، گوندئ ئەلكىشكى. رۇژئاڧى، گوندئ تشىبىشنى. باكوورئ، گوندئ ئەدنى. باشوورئ، گوندئ بىنقولىكى. خەلكى گوندى ھەمى ئىك بنەمالن و دبنە ۲۰۰ خىزان، ۲۵ ژ وان ل سەر گوندى دژىن و بىن دى ل دھۆك و زاخۇ.

گوندئ دەرگەلا مۇسا (مىسا) بەگ:

گوندەكى كەڧنارە ب دووراتىبا ۲۰ كەم دكەڧىتە باشوورئ رۇژئاڧىن كانى ماسنى، ئاڧى گوندى ژ دەرى كەلى ھاتىبە كو گەلبەك دكەڧىتە لايىن باشوورئ

سالا ۱۹۷۹ ئى گوند ھاتە كافلكرن و خەلكى وى ل كۆمەلگەھا بىرسىشنى خۇجھكرن، و ھندەك ژ وان ل گوندىن دەڧەرا بەروارى بالا خۇجە بوون. پىشتى چەند سالەكىن كىم گوند ھاتەڧە ئاڧاكرن، لى ل

گوندئ دەرگەلا سەيدا

ۋىن دوۋى جوۋىيەكا ئاقىن ل باكوورنى گەلىن دەرگەلىن
كو دكەقۇرىدا ھاتىيە كۆلان.

تەكەفتىن گوندى:

ژ شەكەفتىن گوندى ژى، شەكەفتا مەلەيى،
شەكەفتا شىئانا ل باكوورنى گوندى.

كانىيىن گوندى:

كانىيا گەلىن ھەسپا كو كانىيا سەرھەكىيا
گوندى يە ۋ ئاقارنى گوندى ل بەر دەيتتە ئاقدان، كانىيا
گوندى، كانىيا دىردزكى ل ژۇرىنى گوندى ب دوورائىيا
(۴-۵)كە.

گوندى ب دارى سىقىنى بىن ب ئاق ۋ دەنگە ۋ
دۇرىن (۱۰) ھزار بىننى سىفا لى ھەنە، نھا پرۇژەيى
ئاقىن ۋ كارەبى ۋ مەزگەفت جادە ل گوندى ھاتىنە
چىكىرن.^(۱۹۹)

گوندى دۇرى:

گوندىگى مەسىھىيەتتە دكەفەتتە سەر رىيا
سەرھەكى ب دوورائىيا كەم ل لايىن رۇژەلاتى كانى
ماسىن، ئاقىن گوندى ب زمانى سىريانى ب واتايا (دۇرە)
ئانكو (چەپ - لۇفە) ب كار دەيتتە. د زمانى كوردى
ب واتايا دو رىك دەيتتە، ل سەر دەمىن كەفەن دو رىك
دھاننە گوندى، ئىك ژ رۇژەلاتى ۋ ئىك ژ رۇژائاقىيى،
لەورا ب قى ئاقى ھاتىيەئاقىرن، ل گوندى چەند
پرۇژە ھەنە، ۋەكى، پرۇژەيى ئاقىن ۋ دىر بۇ گوندى
ھاتىيە دروستكىرن ۋ ھىلا كارەبىنى ژى ل سالا ۲۰۰۹ ئى
بۇ ھاتىيە راكىئىشان ۋ خواندنگەھ ژى پىشتى گوندى
ھاتىيە ئاقىرن ل سالا ۲۰۰۴ بۇ ھاتىيە شەكىرن.

سۈورنىن گوندى:

رۇژەلاتى، گوندىن ھەلۈە ۋ ئروانش ۋ بەرىرى ۋ سەر
ژىرى

رۇژائاقىيى، گوندى بىندە ۋ ئاقەندا ناحىيى.

باكوورنى، ھەف سۈورە دگەل گوندىن باكوورنى
كوردستانى.

باشوورنى، گوندىن ئىياتى ۋ شىمايلا.

گوندى ۋ مۇسا بەگ ۋ ھەر شەش براينىن خو لىن
دۇيان، مۇسا بەگ ژ ھەمىيان ب ئاق ۋ دەنگىر بوو
ۋ كاروبارنىن گوندى ب رىشەدەين، لەوما ب ئاقىن ۋى
ھاتىيە ئاقىرن، مۇسا بەگى دىئاقبەرا سالىن (۱۹۲۰-
۱۹۲۲) ئى ۋەغەر كرىيە.

سۈورنىن گوندى:

رۇژەلاتى، گوندىن قەسرىكى ۋ ئاسھىن ۋ خانكى.
رۇژائاقىيى، گوندىن مىسكا ۋ جەملىكى.
باكوورنى، گوندىن ئەلكىشكى ۋ باتىفا سەيدانە.
باشوورنى، گوندىن گىلكا ۋ بىشىلى نە.

بۇ جارا ئىكىن ل سالا ۱۹۱۲ ئى ژلاين حوكمەتا
غىراقى قە ب فرۇكەيان ھاتىيە بومبەبارانكىرن ۋ
گوندىيا گوندى بىجھ ھىلان، پىشتى سالا ۱۹۱۴ ئى
جارەكادى گوندى ھاتەئاقىرن ۋ خەلكىن گوندى ژفرىنە
سەر گوندى، ل ھەوا ئەنزالان سالا ۱۹۸۸ ئى جارەكا
دى گوندى ھاتەوئىرانكىرن ۋ خەلكىن ۋى ئاۋارەي تىركىيا
بوون، پىشتى سەرھەلدانى خەلكىن گوندى قەگەرىانە
ۋارىن خۇ ۋ ئاقىرن، سالا ۲۰۰۱ ئى گوندى كەفتە بەر
ھىرىشىن سۇپايىن توركى ۋ بۇ ماۋى سالاگى گوندى
ھاتەچۆلكىرن، سالا ۲۰۰۴ ئى جارەكادى گوندى ھاتە
ئاقىرن.

پىكەتانا گوندى:

گوندى ژ بىنەمالىن، بىنەمالا مۇسا بەگى، بىنەمالا
ئەحيا بەگى، بىنەمالا قەتەح بەگى، بىنەمالا جەفزولا
بەگى، بىنەمالا سەلىم بەگى، بىنەمالا غەمەر بەگى،
بىنەمالا مىر محەممەدى، بىنەمالا محەممەد سەلىمى،
بىنەمالا نورى بەگى پىكەدەيتتە، ژمارا خەلكىن گوندى
ل دوۋف ئامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۷۵ كەس بوون^(۱۹۵)، نھا
نېزىكى (۱۰۵) سەرۇك خىزانانە، (۲۰) خىزان ل گوندى
ۋ بىن دى ل دھۆك ۋ زاخۇ ۋ دەررقەي ۋەلاتى دۇين.

شۈينوارنىن گوندى:

دو شۈينوارنىن كەفتار ل گوندى ھەنە ۋ گوندى بىن
دەيتتە نىاسىن، ئەو ژى، بىن ئىكىن دو ئاشىن ئاقىن نە

پىكھاتا گوندى:

گوند پىكھاتىيە ژ فان بىنەمالان: بىنەمالا كەلى، بىنەمالا زەرنىيا، بىنەمالا شووئ، بىنەمالا مەكو، بىنەمالا چىلكا، بىنەمالا تىيارى، ھىندەك بىنەمال ب ئىكجارى نەماينە. خەلكى گوندى ل دووڤ ئامارا سالا (۱۹۵۷)ئى ۲۸۱ كەس بوون^(۱) و نھا خەلكى گوندى ژ ۱۵۰ خىزانان پىكھەين. دۇرئىن ۱۵ خىزانان ل سەر گوندى دژىن و بىن دى ل دھۆك و زاخۇ و دەرڤەى وەلاتى دژىن.

دۇرئى گوندەكى گەلەك كەڤنارە، شوينوارناسان دياركريبە كو دىرۇكا ئاڤاكرنا دىرا مار كىنۆەرگىس قەدگەرئىتە بەرى ۱۴۵۰ى سالان، ھەرۆەسا دىرا مار قىوما ل باكوورئى گوندى ب دووراتىيا ۸۰۰م ھەيە، ئاڤاكرنا وى د زڤرئىتە قە سەدسالىيا چوارئى - پىنجى زاىىنى، ئەڤ دىرە دناڤبەرا ۱۶۰۲ ھەتانىڤا سەدسالىيا بىستى بىنگەھى ئوسقەنى نەستوورئىن خۇجھى بوو ل دەڤەرى. دىر د كەڤرىدا ھاتىيە كۆلان، گوند ل سالا ۱۹۱۴ئى ھاتىيە سۆتن و خەلكى گوندى دەرەدەر

بووئىنە، بۇ جارا بووئى ل سالا ۱۹۷۸ئى ز لائىن حوكمەتا عىراقنى قە ھاتىيە كائلكرن و خەلكى وى ئاوارەى باژئرنن جودا بىن عىراقنى بووئىنە، سالا ۱۹۹۲ئى گوند ل جھن كەڤن ھاتىيە ئاڤاكرن.

شوینوارئىن گوندى:

چەند شوینوار ل گوندى ھەنە، مینا: كەلا دۇرئى ب دووراتىيا ۵۰۰م ل رۇژھەلاتى گوندى، نىزىكى اكم يا بلندە و دىرۇكا كەلى دزڤرئىتە بەرى ۲ ھزار سالا، ل گوندى كارئى ئاسنگەرئىن دھاتە كرن و گەلەك جھىن دەرڤەستنا ئاسنى ل گوندى ل جھن دىبئزئى سەر گىزان ل ژوورئى گوندى ھەنە.

شكەفتىن گوندى:

چەند شكەفت ل ژوورئى گوندى ھەنە، وەكى: شكەفتا بارزانى ب دووراتىيا كىلومەترەكى، شكەفتا ئاڤنى ب دووراتىيا ۴كم، شكەفتە رەشنى ب دووراتىيا اكم.

گوندئى دۇرئى

كانى و زىدەرىن ئاقى:

ئاقا گوندى ھەممى ژ كانىيىن سەھر گىزا دھىن كو دكەفنىە باكوورئ گوندى ب دوورائىيا ۴ كم، كانىيا ھومى دكەفنىە لايىن باكوورى ب دوورائىيا ۳ كم، كانىيا سىلافا زاجى ۴ كم ژ گوندى نوورە و ژ قى كانىيى زاج دەردكەفنىت و چلكان پىن بوياغ دكەن. ل گوندى جەبار و سىتران بىژ ژى ھەبوون. ل دووفا گۆتتا سەعدو ئەسنىيە شلىمىون، يەكەم شەھىدى شۆرشا ئىلونئ (ئەسنىيە شلىمىون) ۵ كو ل شەفا ۹-۱۹۶۱/۹/۱ شەھىد بوويە، ئەف ل رۆژناما (التاخى) ل ھاقىنا سالا ۱۹۷۲ ئى بەلاقىرىيە، ھەرەسنا مارگىنت جۇرچ ئىكەمىن ژن بوويە د شۆرشا ئىلونئ دا چەكن پىنشمەرگانىيى ھەنگىرتى و خزمەتا شۆرشى كرى ئەو ژى ژقى گوندى بوويە^(۱۱).

گوندى دىرىشكا ھەلا:

ب دوورائىيا ۳ كم دكەفنىە رۆژئاقايى كانى ماسىن لىن ئەھ كەتتە د ئاف سىنوورئ باژئىرفانىيا كانى ماسىن دا، ئاقى گوندى ژ ھەبوونا حەفت دىران كو ل بەرى ھەبوون ھاتىيە، دىرۇكا ئاقابوونا گوندى بۇ بەرى ۳۵۰ سالان ھەدگەرىت.

سىنوورئىن گوندى:

رۆژھەلاتى، گوندى دىرىشكا ئىسلام و ناھيا كانى ماسىن.

رۆژئاقايى، گوندىن مابىن ئەسارا و مابىن ئىسلام.

باكوورى، ھەف سىنوورە دگەل باكوورئ كوردستانى.

باشوورى، گوندىن ھىسىن و مىركاجيا و ئىكمالى.

پىنكھاتا گوندى:

گوندى ژبەنەمالىن: بىنەمالا ھاجى، بىنەمالا جە نىشە، بىنەمالا سەفەرگى، بىنەمالا ئەودىشكى پىنكەھىت، ژمارا خەلكى گوندى ل دووفا ئامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۶۷ كەس بوون^(۱۲) و ئەھ نىزىكى ۴۰۰ خىزىئانە، زۆرىيا وان ل دھۆك و زاخۇ و دەرھەى وەلاتى دژىن.

گوندى بۇ جارا ئىكىن ل سالا ۱۹۱۵ ئى ھاتىيە سۆتن، پىشتى دەمەكى كىم ھاتىيە ھەئافاكرن، جارا دووئ ل سالا ۱۹۸۷ ئى ھاتەخراپكرن و خەلكى وى دەرەدەرى دەفەرئىن جودايىن عىراقى بوون، سالا ۱۹۹۲ ئى گوندى ھاتە ئافاكرن، ئەھ دۆرىن ۴۰ خىزىئان ل سەرگوندى دژىن.

ل باكوورئ گوندى شىكەفتا بەرى كەقرى ب دوورائىيا ۱،۵ كم ھەبە.

ل رۆژھەلاتى گوندى ژى كانىيا جن جىوھركى و كانىيا گوندى ھەنە^(۱۳).

گوندى دىشىنى:

گوندى دكەفنىە د جەھەكى كوووردا و دۆرمانىن وى چىانە، جەھەكى گوزارى يە و ۸ كم ژ جادا سەرەكى و ۲۵ كم ل لايىن باكوورئ رۆژئاقايى كانى ماسىن دوورە. ل دووفا پلانا ھۇبا چاندنا كانى ماسىن ل گوندى پىنى ۲۵۰ دونەمىن ئەردئ ئاقى ھەنە.

سىنوورئىن گوندى:

رۆژھەلاتى، گوندىن ئۆرە و سەرەرەو.

رۆژئاقايى، گوندىن ھرۆرى و قومىرى.

باكوورى، ھەف سىنوورە دگەل باكوورئ كوردستانى و زۇما دىف ئاقى.

باشوورى، گوندىن ئەدنى و نىشىشى.

پىنكھاتا گوندى:

گوندى ژبەنەمالىن: بىنەمالا خالدى عەزەمى، بىنەمالا ھەسەنى سلوى، بىنەمالا سرورىا، بىنەمالا بەگنا پىنكەھىت، دگەل ھىندەك بىنەمالىن دى پىن بچوك ل گوندى ھەنە، ل دووفا ئامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۹۶ كەس ل قى گوندى دژىان و ئەھ ژمارا وان نىزىكى ۳۰۰ خىزىئانە^(۱۴)، دۆرىن ۱۰ خىزىئان ل گوندى دژىن و پىن دى ل دھۆك و زاخۇ و دەرھەى وەلاتى.

گوندى دىشىشىنى سىن جاران ھاتىيە سۆتن، جارا ئىكىن ل سالا ۱۹۱۹ ئى و خەلكى وى گوندى بەردان.

گۈندى راقىنا:

راقىنا ب دووراتىيا ۱۱ كم دكەقىتە رۇژئاقىي كانى ماسى، ئاقىن گۈندى ز وي چەندى ھاتىبە كول سەر دەمىن بوورى ھىدەك كەس ھاتىبە قى جھى بۇ راقى و نىچىرا و كانىبەك لى دىتىنە، ئەو كانى قەكۆلايە و ئاف لى دەرگەفتىيە و د ئەنجامدا لى ئاكنجى بوويتە و بوويە راقىنا، ب واتايا (راق ئىنا) و بوويە راقىنا، ھىدەكەين دى دىئىن راقىنا ب واتايا رەفى ھاتىبە، كو رەفەك ب سەر خەلكى گۈندىدا ھاتىبە و قەستا قى جھى كرىە.

سۈۈرىن گۈندى:

رۇژمەلاتى، گۈندى ئورمانا.
رۇژئاقىي، گۈندىن تىلەرى و باتىفا سەيدا.
باكوورى، چىيىن كورا بهار و گۈندى ھەدەنە.
باشوورى، چىيىن گابىنرىكى و گۈندى ئاسھىن.

پىنكھانا گۈندى:

گۈندى راقىنا ز پىنچ بىنەمالان، بىنەمالا برەھىما، بىنەمالا شىبا، بىنەمالا فەقا، بىنەمالا رەندى، بىنەمالا مال ئومەرا پىنكەھىت، ژمارا خەلكى گۈندى ل دووف ئامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۲۲۸ كەس بوون^(۱۱) و ئەا دىنە نىزىكى ۴۰۰ خىزانان كو ل گۈندى و دھۇك و زاخۇ دىن.

راقىنا بۇ جارا ئىكىن ل سالا ۱۹۶۱ ئى ژلايى فرۇكەيىن عىراقى قە ھاتىبەسۇتن، بەلى ھەر زوو خەلكى گۈندى گۈند ئاقاكرەقە، گۈند ل سالا ۱۹۶۳ ئى زى ھاتىبەسۇتن و سالا دوووقدا خەلكى گۈندى گۈند ئاقاكرن، بۇ جارا داويى گۈند ل سالا ۱۹۸۱ ئى ژلايى عىراقى قە ھاتەسۇتن و خەلكى وي دەرىدەرى گۈندىن ئىكەمالە و مەگلانا و ئاسھىن و تىلەرى بوون، ل ھەوا ئەنقالان خەلكى گۈندى ئاوارەيى تركىيا بوون، سالا ۱۹۹۱ ئى جارهكادى قەگەرىبانە سەر گۈندى و ل سەر جادا سەرەكەيا دچىتە كانى ماسى ئاقاكرن، پىشتى گۈند ھاتىبە ئاقاكرن خواتىنگەھەك ل سالا ۲۰۰۴ ئى لى ھاتىبە قەكرن، ئەا مزگەفت و

پىشتى چەند سالاكەين كىم گۈند ھاتەئاقاكرن، سالا ۱۹۷۸ ئى گۈند بۇ جارا دووي ھاتە سۇتن و ھىدەك ز خەلكى گۈندى بۇ كۆمەلگەھىن دەركارى و تىكەبەرى ھاتە قەگەھاستن و ھىدەكەين دى مانە ل ئاقا شۇپرىشنى، سالا ۱۹۸۷ ئى گۈند ھاتەئاقاكرن و سالا ۱۹۸۸ ئى گۈند بۇ جارا داويى ھاتە سۇتن و خەلكى وي دەرىدەرى تركىيا، سالا ۱۹۹۱ ئى ھىدەك خىزان قەگەرىبانە كوردستانى و سالا ۱۹۹۲ ئى گۈند ئاقاكرن و ھەئا ئەا لى دىن.

شۈينوارىن گۈندى:

پىنچ دوورگەھ ل گۈندى ھەنە كو دىئىن دوورگەھ پىن كىركى ل لايى زىرى دناقبەرا گۈندىن دىشىشى و ئەدىنى دا و اكەم ز گۈندى د دوورن.

شكەفتىن گۈندى:

ز شكەفتىن گۈندى زى، شكەفتا مىرزا مەمەد، شكەفتا چۆرى ل باكوورى ب دووراتىيا-۱۰م، ھەر ۱۰مەسا ل گۈندى گۈرستانا موھاجرا ل باكوورى گۈندى ھەبە و ل دوووق گۈتتا خەلكى گۈندى كو ز بابكالان بەيىستىيە دىئىن دېرۇكا وئ بۇ بەرى ۹۰ سالان قەدەرىت.

كانى و زىدەرىن ئاقى ل گۈندى:

ز كانىيىن گۈندى، كانىيا سەرىوتا ل باكوورى گۈندى ب دوورىيا ۱۰كم، كانىيا بىن دارىن مەھمىدى ل سەرى گۈندى، كانىيا ئاف گۈندى، بركا بىن كەزانان باشوورى ب دووراتىيا كىلومەترەكى، كانىيا سىپىندارى و بركا سەيدا ل رۇژئاقىي ب دووراتىيا كىلومەترەكى و ژ بلى رووبارەكى ئاقى زى.

ل گۈندى زۇما سەركىن دىشىشى ھەبوو، بەرى چل پىنجى سالان خەلكى گۈندى پەزى خۇ ھافىنى دىرنە وئىرى و ھاقىنا خۇ ل وئىرى دبووراندىن، پىشتى گۈند ھاتىبە ئاقاكرن ل سالا ۲۰۰۴ ئى خواتىنگەھ ھاتىبە قەكرن و كارەب زى ل سالا ۲۰۱۱ ئى ھاتىبە راکىتشان^(۱۲)

ئى ھەنە. ئاقى گوندى ژ سەر رووبارى ھاتىيە، چونكى گوندى ل سەر رووبىن ئاقى. دىرۇكا ئاقا بوونا گوندى بۇ دەمىن كەقنار فەدگەرىت. نھا خواندنگەھ بۇ گوندى ھاتىيە دروستكىن و ھىلا كارەبى ژى سالا ۱۰۱۱ ئى گەھشتىيە گوندى.

سنورىن گوندى:

رۇزھەلاتى، گوندىن ھەدىنە و ئۇرە.

رۇزئاقايى، گوندىن دىنشىننى و قومرىن.

پاكورى، ھەف سنوورە دگەل گوندىن پاكوورى كوردىستانى.

باشوورى، گوندىن ئەدىن و كانى ساركى.

بۇ چارا ئىكى گوندىل سالا ۱۹۷۸ ئى ژلاين حكومەنا عىراقى قە ھاتىيەسۇتن، ھندەك خەلكى وى دەرىدەرى تىركىيا بوون و ھندەكىن دى ل كۇمەلگەھا دەركارى ئاكنجى بوون. سالا ۱۹۸۳ ئى گوند ھاتە قە ئاقاكرن، پاشى سالا ۱۹۸۸ ئى ل ھەوا ئەنفالان ھاتەكافلكرن و خەلكى گوندى دەرىدەرى تىركىيا بوون. پىشتى سەرھەلدانا ۱۹۹۱ ئى قەگەرىانە سەر گوندى و گوند ھاتە ئاقاكرن. نھا ژى چەند مالەك ل سەر گوندى دژىن.

پىنكھاتا گوندى:

گوند ژقان چواربىنەمالان، بىنەمالا ئەسمەر، بىنەمالا نزارى، بىنەمالا مال مىرزا، بىنەمالا ژىرى پىنكەھىت، ژمارا خەلكى گوندى ل دووڧ ئامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۲۲۱ كەس بوون^(۱۹) و نھا تىنكدا نىزىكى ۴۵۰ خىزانانە كو ل زاخو و دھۆك و دەرڧەى وەلاتى دژىن.

شوينوارىن گوندى:

ل گوندى كۇمەكا شوينواران ھەنە، پىرىيا وان دوورگەھ ن ل دۇرمانىن گوندى و ھەمى وەكى ئىك ژلاين بىلندەھى و فرەھىن قە ھاتىنە چىنكرن. دوورگەھا بەرۇزى، ب دووراتىيا ۱۰۰م دكەقىتە رۇزئاقايىن گوندى، ۲م بىلندە و ۲م فرەھە، دوورگەھ

بىنگەھەكى ساخلەمىنى لى ھاتىنە ئاقاكرن و كارەب ژى بۇ پىرۇژەين ئاقى ھاتىيە راكىنشان.

شوينوارىن گوندى:

ل دەوروبەرىن گوندى خەفت كاقلە گوند ھەنە، دىرۇكا وان بۇ دەمىن كەقنار فەدگەرىت، وەكى ئورمانا خراب، كانىيا شەكرىنى (كاقلە گوندى)، كاقلكا، كانىيا ئاقارى كو دكەقىتە لائى رۇزئاقايىن گوندى نەوژى كاقلە گوندى، گوندى خەلاين. شكەفتەك ژى ل باشوورى گوندى ب ئاقى كونبايە ھەبە، ل زڧىستانا يا گەرمە و ل ھافىنا گەلەكا سارە، گوندىكى نافدارە ب كەزان و مېوېژ و باھىما، خەلكى وى ژى ب نىچىرى و داوھنان ئاق و دەنگىن خۇ ل دەقەرئ ھەبە^(۱۷).

گوندى زەكەرىيا:

ئىكە ژ گوندىن خرابەبە ل دەقەرا بەروارى بالا، ل دووڧ گۇتتا خەلكى گوندى ئاسھى ئەف گوندى بەرى ۷۰ سالان ھاتىيە بەردان و كەس لى نازىت، گوند دكەقىتە باشوورى كانى ماسى، دناقبەرا گوندى ئاسھى و خانكى و دەرگەلا مۇسا بەگى و چىيائى گابنىركى، ل دەستپىكى ب ننى چوار مال ل سەر گوندى دژىان و ھەر ژ زارگۇتتا خەلكى ئاسھى ئىشەكا قەگر ل قى گوندى پەيدا بوو، گەلەك ژىن مرن و بىن دى گوند بەردان و ھەنا نھا كەس ژ وان نە قەگەرىايە سەر گوندى و دەقەرئ ھەمىن، دو كانى ل گوندى ب ئاقىن كانىيا زەكەرىيا و كانىيا گەرا دەحلى ھەنە، دىسان شكەفتەكا مەرن ب ئاقى شكەفتا كلۇخەى ل پاكوورى گوندى ب دووراتىيا ۵، ۱كم ھەبە كو جەن پىرى ۵۰ مەرۇڧان ئىقە ھەبە^(۱۸).

گوندى سەررەرو:

سەررەرو گوندىكى خۇشنى گوزارى يە، دكەقىتە دووراتىيا ۷كم ژ جادا سەررەكى و ۲۵كم ل پاكوورى رۇزئاقايىن ناحىيا كانى ماسى، ل دووڧ ھۇبا چاندنا كانى ماسى دباركرى دۇرىن ۱۰۰ دونەمىن نەردئ ئاقى

خەلكن گوندى وەسا دەنە خويىكر كو دىرۇكا ئافابوونا گوندى بۇ بەرى ۱۰۰ سالان قەدگەرىت، ل دووڧ گۇننا خەلكن وان ل ساللا ۱۹۱۴ئى ھاتىبە ئاڧاكرن.

سنوورين گوندى:

رۇژھەلاتى، گوندى كرى.

رۇژئاقايى، گوندى دۇرى.

باكوورى، گوندى ھەلەم.

باشوورى، گوندى مەلختە.

سەردەشتى ھەمى ئىك بىنەمالن، ئەو ژى بىنەمالا (بىلانتىنا)بە، ژمارا وان ل دووڧ ئامارا ساللا (۱۹۵۷)ئى ۲۲۲ كەس بوون^{۱۷۱}، و سەرجەمى خىزانىن وان ل ئىھا دگەنە ۱۸۰ سەرۇك خىزانان، پىرىيا وان ل دەرقەى ھەرىمى دژىن.

بۇ جارا ئىكى ئەف گوندى ل ساللا ۱۹۱۱ئى ھاتىبە سىۋىن، خەلكن گوندى دەرىدەرى دەفەرىن جودا پىن عىراقى بووینە، ساللا ۲۰۰۵ئى جارەكادى گوندى ھاتىبە ئاڧاكرن و ئىھا ل وەرزى ھاقىنى چەند خىزانەك ل سەرگوندى دژىن و كارى رەز و بىستانان دكەن.

ل گوندى ب تىن دىرەك ب ئاقى (مارىوچەنا) ھەبە، دىرۇكا وئ ل دووڧ گوننا بابكالان قەدگەرىتە بۇ سەردەمىن گەلەك كەڧنار وچەن شىوینوورى و شكەفت و كانى لى نىن^{۱۷۲}.

گوندى سەرزىرى:

سەرزىرى ب دووراتىيا ۸كم دكەڧىتە باكوورى رۇژھەلاتى كانى ماسىن ل سەرىتيا سەرىكىيا دچىتە باكوورى كوردستانى، دىرۇكا ئاڧا بوونا گوندى بۇ بەرى ۱۰۰ سالان قەدگەرىت، ئاقى گوندى ژ ھەبوونا زىرى و چەند جۇرىن اكانزايى)كو لى ھەنە ھاتىبە.

سنوورين گوندى:

باكوورى، گوندى ھەف سنوورە دگەل گوندىن باكوورى

كوردستانى.

رۇژئاقايى، گوندى بەرىرى.

ا سەر كەڧرى مالا ب دووراتىيا ۱۰۰م دكەڧىتە لايى باكوورى، دوورگەھ ا نەقەبا بەرى دكەڧىتە باكوورى و ۵۰م ژ گوندى دوورە، دوورگەھ ا شىخ بىنارى ل ئاڧ گوندى، ھەروەسا دوورگەھ ا گەلى ل ژوورى گوندى و دوورگەھ ا نزارى ب دوورىيا ۱۰۰م ل ژىرى گوندى، دىسان شىوینوورەك ل رۇژھەلاتى گوندى ھەبە كو وىنى شىرەكى ل سەر كەڧرى كۇلابە و ۲۰۰م ژ گوندى دوورە، كەڧرى بىكى شىوینوورەكى دىبە كو دكەڧىتە لايى باكوورى ب دووراتىيا ۴۰۰م، كو وىنى مرۇڧان ل سەر وى كەڧرى ديارە.

ئاووسىك، ل گوندى ئاووسىكىن نزارى ل ژىرى گوندى ھەنە، كو سىن ئاووسىكن و ل دەف ئىك، د ھەر ئىكى دا جەن دو سىن مرۇڧان تىدا كۇلابە و ۱۰۰م ژ گوندى دوورن، ھەروەسا ئاووسىكا بەر موقبەرى ل ژوورى گوندى و جەن سىن تەختان تىدا كۇلابە، دەرى وئ بى تەنگە و با ل ئاڧ گوندى، دىسان شكەڧتىن كەلىكى ژى ل ژوورى گوندى ھەنە.

كانى و ژىدەرىن ئاقى:

ل گوندى كۇمەكا كانىيان ژى ھەنە، ژوانان، كانى رەشىن ل ژوورى گوندى و ۱كم ژ گوندى دوورە، كانىيا ئاڧ بىھۇكا ل ژوورى گوندى ب دووراتىيا ۲كم، كانىيا بىن بىن ل باكوورى گوندى ب دووراتىيا كىلومەترەكى، كانىيا مالا ئەحمەد و مالا خدرى كو دئاڧا گوندىدە و كانىيا بەرى رىڧو ل لايى رۇژھەلاتى ب دووراتىيا ۲۰۰م، كانىيا نۆرىن دئاڧا گوندىدا و كانىيا مال ژىرى ل لايى باشوورى گوندى، دىسان رووبارەكى ئاقى ژ رۇژھەلاتى دەيت و ژ لايى باشوورى را دەبەر گوندىرا دچىت، ژيانا گوندىيا ل سەر چاندنى و ب خودانكرنا تەرىش و كەوالى بووۋە، ئىھا گەلەك ئاڧارى گوندى ھاتىبە شىنكرن^{۱۷۳}.

گوندى سەردەشتى:

گوندىكى مەسىچىنشىنە، ب دووراتىيا ۱۷كم دكەڧىتە رۇژھەلاتى كانى ماسىن، ئاقى گوندى ژ دەشتى ھاتىبە ئانكو ل جەھەكى دەشت ئاڧاكرىنە،

رۇژھەلاتى، رووبارنى زى

باشوورى، گوندېن ترانش و ھەلۈە.

(شكەفتەكا مەزىنە)، شكەفتا دەرگاڧلى، شكەفتا كا و بەھدىنى و دۇرئىن ۳كم ژ گوندى دوورن. لايىن رۇژئاقابى شكەفتا قاسدى كىلومەترەكى ژ گوندى دوورە و شكەفتا بەر زىنارنى ۳كم ژ گوندى دوورە.

پىنكەاتا گوندى:

چەند بىنەمال ل فى گوندى ھەنە، ۋەكى، بىنەمالا ھەيرانى، بىنەمالا سىلئەمان، بىنەمالا مەھمىد (ھەجى پەھمەد)، بىنەمالا جىدى، بىنەمالا زوبىن، بىنەمالا پىرمىسى تاھىر، بىنەمالا سەلىمى ھەركى، ل دووڧ ئامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۰۲ كەس ل فى گوندى دۇرئان^{۱۷۳}، ئىھا ژى سەرچەمىن خىزانىن خەلكى گوندى دېنە ۱۵۰ سەرخىزان و گوند نەھاتىبە ئاڧاكرن، خەلكى گوندى زى ل دەڧەرىن جودا بىن پارىژگەھا دھۆكى دۇرئىن.

بۇ جارا ئىكىن گوند ل سالا ۱۹۷۱ ئى ھاىبە سۇتن و خەلكى گوندى ھاىنە ڧەگۋاسىن بۇ نزاركى ل دھۆكى، سالا ۱۹۹۲ ئى خەلكى گوندى قەستنا جەن خۇ كرهڧە، ئى ژلاىن ڧرۇكەبىن نوركى ڧە ھاىە بومبەبارانكرن و ئا ئىھا گوند نەھاتىبە ئاڧاكرن.

شوبىنوارىن گوندى:

ژ شوبىنوارىن گوندى، بەرى كەرا ئىكە ژ شوبىنوارىن كەڧن، كو خانىبەك ل سەر بەرەكى مەزىن ھاىبە ئاڧاكرن و چ رى ئاچنى و ۱۰۰م ژ گوندى دوورە، بەرى خىزىن كو بەرەك ل سەر بەرەكى ل لايى باشوورى دانايە و ھەر چوار رەخىن وى ۋەكى ئىكەن، دىسلان كۆمەكا گۇرستانان ل لايى رۇژھەلاتى ل نىزىك رووبارنى زى ھەنە، لايى باكوورى گوندى ژى شوبىنوارىن ھىدەك گوندىن خرابە ھەنە، دىرۇكا وان بۇ بەرى چەند سەدسالىبەكان ڧەدگەرىت.

شكەفتىن گوندى:

چەند شكەفت زى ل گوندى ھەنە، ل لايى رۇژھەلاتى، شكەفتە رەشى و رەڧەزا دىرئى، شكەفت سىخور، شكەفتا بىسترك، شكەفتا مەزىن، شكەفتا ئىشو و خەلىلىن خوشەبى، ئەڧ شكەفتە دۇرئىن ۱۰كم ژ گوندى دوورن. لايى باشوورى، شكەفتا چل مەزەلا

كانىيىن گوندى:

ژ كانىيىن گوندى زى، كانىيا ئاڧدى دىن گوندى دا، كانى كوچك، كانىيا ئەھمەد، كانىيا سار، ئەڧ كانىيە ھەمى دكەڧنە دىناڧا گوندىدا. ھەرۋەسالا گوندى زۇما كانىيا سار و كانى كوچكىن ل باكوورى و رۇژھەلاتى گوندى ھەنە.

زىانا گوندىيا ھەر ژكەڧندال سەرچاندنى و نەرىش و كەوالى و ب خودانكرنا مئىشېن ھىگڧىنى بووۋە، خەلكى گوندى كەر و چىل ب خودان نەدكرن^(۱۷۴).

گوندى سەڧەرىيا:

گوند ب دوورانىيا ۱۲كم دكەڧىتە رۇژئاقابى ناھىيا كانى ماسى، ناڧى گوندى ژ وئ چەندى ھاىبە كول دەمەكىن خەلك بۇ سەڧەرا دچوونە وى جەن و بووۋە سەڧەرىيا.

سبوورنى گوندى:

رۇژھەلاتى، گوندى باتىڧا سەىدا.

رۇژئاقابى، گوندىن چەمسەىدا و خىشخاشا.

باكوورى، گوندى بىڧولكى.

باشوورى، چمبلكى.

گوندى سەڧەرىيا ھەمى ئىك بىنەمالن، ئەو زى بىنەمالا (مەھمىد بەگى)بە، ل دووڧ ئامارا سالا (۱۹۵۷) ئى گوند ۸۸ كەس بوون و ئىھا دېنە ۱۲ خىزان، ل گوندى و دھۆكى دۇرئىن و مالەك زى ل دەڧەرى ۋەلاتى.

سالا ۱۹۸۸ ئى گوند ھاىبە سۇتن و خەلكى وى دەرىدەرى دھۆك و زاخۇ بووۋىنە. سالا ۱۹۹۲ ئى ھاىبە ئاڧاكرن، و پىرۇژەبىن ئاڧى و كارەبىن ل سالا ۲۰۱۱ ئى كەھشىتەنە گوندى.

چۆلكىرن و خەلكىن وى بەرەف تيارى چوون، پشتى شەش سالان جارەكادى قەگەريانە سەر كوندى و ئاڧاكرنەقە. سالا ۱۹۷۸ئى جارەكادى كوند ژ لايىن عىراقىن قە ھاتە سۈتن و خەلكىن كوندى ل بىرسقىن خۇجە بوون، سالا ۱۹۹۳ئى ھاتە ئاڧاكرن قە و نھا چەند خىزانەك ل سەر كوندى دژىن.

سۈورىن كوندى:

رۇژمەلاتى، چىيىن بىزرك.

رۇژئاقايى، دەشتا ھىرى.

باكوورى، كوندىن ياتى و دۈرى.

باشوورى، كوندى بىتەنورى و چىيىن تەلانا.

پىكھاتا كوندى:

كوند ژ بنەمالىن، بنەمالا زۇمايا، بنەمالا كازو، بنەمالا مەندو، بنەمالا زايا، بنەمالا بەدى، بنەمالا بەرخۇ پىكدھىن، ژمارا وان ل دووڧ ئامارا سالا

ل كوندى چەند ناووسك ل ژوورى و ژوورىن رۇژئاقايىن كوندى ھەنە، ھەرۈەسا كەلۇتكا مەحمىد بەگىن كو جھەكىن كەقنارە د ئاقبەرا كوندى سەفەريا و كوندى چەمسەيدا، دىسان ئاشەكىن ئاقىن بىن كەقنار ھەيە كو دىرۇكا وى قەدگەرىپتە بەرى ۱۵۰ سالان. ب تىن كانبىەك ل كوندى ھەيە كو سەرۇكانىيا كوندىيە و ئاڧا كوندى ژ وى كانبىن دھىت (۷۵).

كوندى شىاىلا:

شىاىلا كوندەكى مەسىچىنشىنە ب دووراتىيا ۴كم دكەقېتە باشوورى رۇژمەلاتى كانى ماسى و ۱۰۰م ژ جادا سەرەكى دوورە. ئاقىن كوندى شىاىلا ژ(ئىشما+ ئىل) پەيڧا (ئىل) ب زمانى عبرى ب واتايا (خودى) دھىت و پەيڧا ئىشما ب واتايا (مال)، شىاىلاب واتايا مالا خودى، يان مالا ئەسمانى دھىت، ھندەكىن دى دىژن كو شىاىلا دكەقېتە سەر رووبارەكىن ئاقىن ب واتايا (ئاڧا بۇش) دھىت.

بۇ جارا ئىكىن كوند ل سالا ۱۹۱۵ئى ھاتىبە

كوندى شىاىلا

(۱۹۵۷) ئى ۱۶۳ كەس بوون^(۷۱) و نھا دېنە نېزىكى ۱۵۰ خىزانان و ل دەقەرئىن جودا يىنن پارىژگەھا دەۋكۈ و دەرفەي وەلاتى دژىن

(مىن)، قەرىب لەھد (قرب العہد)، مالا زەكەريا پىنكەھىت. ژمارا خەلكنى گوندى ل دووڤ ئامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۲۴۲ كەس بوون^(۷۸).

شوينوارىن گوندى:

ل گوندى دو دىرىن كەقنار ھەنە: دىزا مارت شىموني و دىزا مار ئەفرام كو ل دووڤ گۇتتا گوندىيان پىشتى ھاتنا مەسىحى ب ۲۵۰ سالان ھاتىيە ئافاكرن، پىشتى سەرھلدانى دوبارە ئەو دىرە ھاتىيە ئافاكرن و پرۇژەيى ئاف و كارەبى ژى بۇ گوندى ھاتىنە دروستكرن^(۷۷).

شوينوارىن گوندى:

كەلەك شوينوار و كافلە گوند لى ديارن، مىنا: - دياربوونا گورېن د كولۇزاندا و گۇرستانىن تىشئىن خەملا ژىكى مىنا (ستقانك و گوھارك و بازن) تىدا. - مزگەفتا گوندى، كو ژ دو فاتان پىك دەھت، فاتى دووى ژى دو پىشك بوو.

گوندى شىلازا:

شىلازا ب دووراتىيا ۲۰كم دكەقىتە لايى باشوورئ ناحيا كانى ماسىن، و چىايەكى بچويك ل باشوورئ د ناقبەرا گوندى و چىايى مەتىنى دا ب نائفى قوبلە، كو دىت ب واتايا (قىبلە) ھاتىت ھەيە، گوند ب تەنشت گرەكى قە ھاتىيە ئافاكرن و ئەف گوندى دەقەرا بەروارى بالا ب برىنا چىايى مەتىنى نزار و بەرۇژ ب دەقەرا سېنە و ئامبىدىيە قە گرنددەت.

- كافلە گوندئ (صارا مەكرى) ب دووراتىيا (۱۰۰م)، ئەف كافلە دكەقىتە باشوورئ رۇژئاقايى گوندى، ژ كەقنە وارن وى گۇرستانەكا مەزن ھەيە. - شوينوارىن گوندئ مىزدىنئ: ب دووراتىيا ۲كم دكەقىتە رۇژھەلاتى باكوورئ گوندى.

سئورېن گوندى:

رۇژھەلاتى، گوندىن خرابەي، ھىسى، ئىكمالى، مىزگا جيا.

- قەسرا شەرەف بەگى و مزگەفتا وئ و ئافد. - شكەفتا دەرى شىش، ب دووراتىيا ۳كم دكەقىتە رۇژئاقايى گوندى، دەرگەھى وئ (۳م) ژ عەردى يىن بلندە و دەرەچك دكەقۇرى دا كۇلاينە ھەتا دگەھنە بەر دەرگەھى وئ، كو مروف ب ژوور دكەقىت. - شكەفتا مەزن ب دووراتىيا ۲كم دكەقىتە بەرامبەر كەلا گابنىركى، دىينە سى مەزل، ھەرمەزەلەكى تەختەك يان دو يىن بەرى و بالىفكىن بەرى لى ھەنە، ھندەك رەفەتكىن وەك پەنجەركان دىسان جورىنەكا عىباركرنا ئاقى تىدا ھەيە.

رۇژئاقايى، گوندىن قەسركى، كويلكا، دەرگەلى. باكوورئ رۇژئاقايى، گوندىن ناسھى، خانكى. باشوورئ، دىينە گرئدان دگەل توخىبىن گوندىن ئەرەدنا ژوورى و يوسىفا (ئويسىفا) و بۇتيا ل سەرئ چىايى مەتىنى ئافرئىژى قە. ژ لايى باكوورئ رۇژھەلاتى سى كافلە گوند ب نائفىن (مەگلانان، سىجافا، ژفنگى) ھەنە.

پىكھانا گوندى:

شىلازا ژقان بئەمالان، مال مژدىن، پىسمىر (بەگ)، عەجەمى، مالا ئاشى پىرمەند، پەمى (پەندى)، قەسركى، بىتكارى، ئورمەدادى، مالا شىخى (شىخىن

ل گوندئ شىلازا ل (كانى تىبا) ئەلماس و كلئ چاقان ھەنە، دىسان پەژبا بەرى ل كىرىن (سەرئ شىلازا) ھەيە و بى سەر ئاخە. قى گوندى پتر ژ (۲۰۰) دۇنەمىن عەردئ ئاقى و (۱۰۰۰) دۇنەمىن دىمى ھەنە و ژارا گوندىيان ھەر د كەفتدا ل سەر چاندنى و پويته ددانە سامانى گىانەوهرى ب تايبەت پەزى و گا رەشان بۇ جۇت و كىلان، زىدەبارى ھىستران بۇ كارووبارىن مال^(۷۹).

گۈندى چەقەلا:

گۈندەكى كەقنارە ب دووراتىيا ۲۶كەم دكەقئتە رۇزئاقايىن كانى ماسىن ل سەر رىيا سەرەكپيا دچىتە ناحىين. گۈندى وەسان خۇيا دكەن كو ناقى گۈندى ل سەر دەمى ئوسمانىيان ب واتايا (كەلا) ھاتىيە دانان. شويىنوارىن ۴۴ موورگەھ ان ل دۇرمانىن گۈندى ھەنە.

سۈورىن گۈندى:

باكوورى گۈندىن چەقەلا سەرى وھرۇرى. باشوورى، رووبارنى خابوورى و گۈندى چەمىكى. رۇزئاقايى، گۈندىن بازىقا ھرۇر و چەلكى. رۇزھەلاتى، گۈندى بريفكا.

پىنگھاتا گۈندى:

گۈندى چەقەلا ژ بئەمالىن: بئەمالا بىرخا، بئەمالا شمو، بئەمالا ئوشانە، بئەمالا رەشو، بئەمالا نىسانكى، بئەمالا خامس، بئەمالا ئوما، بئەمالا شانو، بئەمالا مرىم، بئەمالا داود، بئەمالا ياقو پىنگدھىت. ل دووف نامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ژمارا ئاكنجىپن چەقەلا خوارى ۱۹۱ كەس بوون و يا سەرى (سالا) ۱۰۳ كەس بوون^(۸۱). ئھا ھەمى دىنە نىزىكى ۲۰۰ خىزانان. سالا ۱۹۶۱ ئى گۈند ھاتىيە خرابكرن و تا ئھا نەھاتىيە ئافاكرن، ب تىن ئافارى خۇ شىن دكەن.

ئىكەنتىن گۈندى:

ئىكەنتا باسى ب دووراتىيا كىلومەترەكى ل ژوورىن گۈندى و ئىكەنتا گرى ئىسفاكا ب دووراتىيا كىلومەترەكى ل لايى رۇزئاقايى. دىسان كانىيا چەقەلا و كانىيا نوبوا ل گۈندى ھەنە.

ژيارا گۈندىيان ل سەر كىلانن و چاندنى بوويە. و دەشتا چەقەلا يا ب ئاف و دەنگە بۇ چاندنا دەخل و دانى^(۸۱).

گۈندى چەلكا فەلا:

گۈندەكى كەقنارە ب دووراتىيا ۲۸كەم دكەقئتە باكوورى رۇزئاقايى كانى ماسىن و ۴كەم ژ جادا سەرەكى دوورە. ناقى گۈندى ژ چالى ھاتىيە و ھەر چوار رەخ و دۇرمانىن گۈندى گرىك و چىايىن بچۇكن.

سۈورىن گۈندى:

باكوورى، گۈندى كىستە. باشوورى، كۇمەلكەھا بىنگوفا و كال گوھورى. رۇزھەلاتى، گۈندى چەلكى. رۇزئاقايى، رووبارنى خابوورى و ھەف سۈورە دگەل دەقەرا گولپيا.

پىنگھاتا گۈندى:

گۈند ژ چوار بئەمالان پىنگدھىت: بئەمالا شلىمونا، بئەمالا دەنووا، بئەمالا ئاروشى، بئەمالا ئاف گۈندى (كو ژ ئارۇشنى و تيارى ھاتىنە)، ژمارا خەلكى گۈندى ل دووف نامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۵۱۹ كەس بوون^(۸۱). لى ئھا سەرچەمى خىزانىن وان دگەھنە ۵۰۰ خىزانان، دۇرىن ۱۰ خىزانان ل گۈندى دۇرىن و بىن دى ل دەقەرىن جودا بىن پارىزگەھا دھۆكى و بەغدا و دەرھەمى وەلاتى نە. بۇ جارا ئىكى گۈند د دناقبەرا سالىن - ۱۸۴۰، ۱۸۶۰ ئى دا ھاتىيە سۇتن، و جارا دووى ل سالا ۱۹۱۴ ئى. ئافەراستا سالىن ۱۹۲۰ ئى گۈند ھاتەئافاكرن، و جارا داوىن ل سالا ۱۹۷۹ ئى ھاتىيە سۇتن و خەلكى گۈندى ئاوارەى بىرسىقى و دھۆك و زاخۇ و بەغدا بوون، سالا ۱۹۹۲ ئى گۈند جارەكادى ھاتىيە ئافاكرن و ئھا چەند خىزانەك ل سەر گۈندى دۇرىن.

شويىنوارىن گۈندى:

ژ شويىنوارىن گۈندى، دېرا مار مۇسا كو كو ژ خەبەشنى ھاتىيە قى گۈندى و ل دووف گۇتنان بەرى نىزىكى ۵۰۰ سالان ھاتىيەئافاكرن، دېرا مار ئەوراھال لايى رۇزئاقايى ب دووراتىيا ۲۰۰م و دېرۇكا ئافاكرنا وى بۇ سەردەمىن كەقنار فەدگەرىت، كوچىن پرهكى ژى

خەلكنى گوندى ل حاجى مەئىنى ل سەر بىرىن زىوھيا ئاكنجى بووينە، ل وى دەمى دو برا بوون، براهەك چووېه گوندى بانكا و ىن دى چووېه دىرىشكنى ل دەقەرا گولپيان و بۇ دەمەكى ماپە ل وپىرى، پاشى ئەو براپى چووېه دەقەرا گولپيان ھاتىبە گوندى چەم شىخى ل باكوورئى گوندى بازى و ب ھارىكارپا چەم شىخى ئافاكىرىبە و ل وپىرى ئاكنجى بوويە، ھەرەسا ب ئىنانا جۇكا ئاقى بۇ گوندى دا كو كارىن چاندنى پىن بكنە، چەمسەپدا ئافاكىرىنە و ب بوورپا دەمى چەندىن ئاف دانابنە سەر فى گوندى، ھەكى: چەمى كەرا، پاشى بوويە چەمى غەربا و ژ نوى بوويە چەمسەپدا^(۱۸۵).

سەورىن گوندى،

رۇژھەلاتى، گوندى چىملىكى،
رۇژئاقايى، گوندىن خشخاشا و ھەترىشى،
باكوورى، گوندىن سەفەرىا و جىدىكى،
باشوورى، گوندىن بازى و كانى مەزنى.

پىنكھانا گوندى،

گوند ژ دو بنەمالىن سەرەكى پىنكەھىت، بنەمالىن (سەپدا و كرمانجا). سەپد ژى دىنە سى بابك: مالا مەلا، مالا ژوورى، مالا داودى. و كرمانج ژى ب تىن بنەمالا شىخى يە كو بەرى (۲۵۰ - ۳۰۰) سالان ژ باكوورى كوردستانى ھاتىنە و ل فى گوندى ئاكنجى بووينە، گوندى چەمسەپدا ل دووفا نامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۵۱ كەس بوون^(۱۸۱) و نھا گوند ژ ۲۱۳ سەرۇك خىزانان پىنكەھىت، (۲۲) خىزان ژ وان ل سەر گوندى دزىن و پىن دى ل دەقەرىن جودا پىن پارىزگەھا دھۆكى.

سالا ۱۹۶۱ ئى بارزانى ھاتىبە گوندى و د ھەمان سالدا يەكەمىن رىنخراوا پارتى ل گوندى ھاتىبە دامەزراندن. گوندى ھەسا د دەنە خوياكىرن كو سى جاران گوند ژ لايى عىراقىن فە ھاتىبە سۇنن، لى ھەر زوو ھاتىبە ئافاكىرن فە، سالا ۱۹۸۸ ئى ل ھەوا ئەنزالان گوند ب تەمامى ھاتە وپىرانكىرن و خەلكنى

ماپنە ل گوندى دىئىرتى كوچىن بنىامى، ھەرەسا ب كەلەپەك ب ئاقى كەلا بنىامى (بىامى)، ب ئاقى ئەو كەسنى گوند ئافاكىرى ھەپە.

شكەفتىن گوندى،

چەند شكەفت ژى ل گوندى ھەنە، مينا، شكەفتىن دىرى و كون سىخورى ل رۇژھەلاتى گوندى ب دوورائىيا ۵۰۰م، كو يا دووى يا دەرتەنگ و دىرژە و پترە ژ ۱۰۰م. شكەفتا بەرى بۇكا د دناقەرا كون سىخورى و شكەفتا دىرى و كىلومەترەكى ژ گوندى دوورە، كەفەرەكى بلند و ناسنى ژى ل بەرامبەر گوندى ل لايى باشوورى ب ئاقى كال گوھورى ھەپە.

كانىن گوندى،

كانىيا گەرمكى ل ژوورى گوندى و كانىيا شى بەخ بىكى ل رۇژئاقايى گوندى ب دوورائىيا ۳۰۰م. خەلكنى گوندى ب رىستنا بەرگىزا ب ئاف و دىنگن و تا نھا ژى ل سەر فى كارى د بەردەوامن^(۱۸۲).

گوندى چەمسەپدا،

ھەكى د پەرتووكا (گوندى چەمسەپدا) دا ھاتى دىئىرت:

ل سالا ۲۰۰۱ ئى رۇژنامەفانەكى ئەمىرىكى ب ھارىكارپا چەمسەپدىن ئاكنجىن ئەمىرىكا ھاتىبوو دەقەرى و گوندى د پەرتووكەكى دا سالۇخت دەت، د چەند بەرگەپەكدا ھاتىبە:

- گوندەكى بچووكى بى دەنگ و پىژن، پى دلشەكەر و بلند، بەرامبەرى چىپاىبەكى بلند و كەسك

- ل باكوورى گوندى گرپن ئاخا سوور و شىن و چىپاين دوور تىن دىتن. ل سەپىدەپا پىشتى بانكى دىكلا ژن تەنوبرا ھلدىكەن و دوىكىلا تەنوبرا جانىبەكا دى دەنە گوندى^(۱۸۲).

چەمسەپدا ب دوورائىيا ۲۲كم دكەفەنە باشوورى رۇژئاقايى كانى ماسنى. ئاقى گوندى ژ چەمىن سەپدا ھاتىبە، گوندى ھەسا خويادكەن كو بەرى ۴۷۰ سالان

وى دەرىدە دەرى ئىران و تركيا بووينە، سالا ۱۹۹۲ ئى
جارەكادى خەلك زقرى سەر گوندى خۇ و ئافاكرن.

شوينوارىن گوندى،

كۆمەكا شوينوارىن كەفن ل گوندى ھەنە، ۋەكى،
كافلە گوند: چەمشىخا، پىشتكافلا، كافلە
گوندى مزەوقا، مزگەفتا چەمكا، غەربا.
گورستانىن كەفن: گورستانا چەمشىخا، چەمكا،
مزەوقا، گەلىكى، بەر خەلاتى، پىشتكافلا رۇژھەلاتى،
سەر چەمكى بىرا، غەربا، ئاقارى سەب مەحموودى،
موناسىب شىفگەرمى، شىفكا، جەھنەمكا.

ئاش: ئاشى شىنوۋى، ئاشى سەب مەحموودى.
ژ بلى مناسىب پىر ھاجى و ناۋوسك و گەلەك
شوينوارىن دى، مىنا شوينوارى چىكرن و دەرىنانا
ئاسنى ل بەر كەفرى، خەلكى گوندى باروئى ژى ژ
ئاخا شىكەفتا بابەكرا چىكرىنە و ب كارئىناينە^(۸۷).

كانىيىن گوندى،

چەندىن كانى ل گوندى ھەنە، ۋەكى كانىيىن:
جۇھيا، خەيانا، چەمى سىمى، مىرگە رەش، عەيشى،
شىفگەرمى، شەمسى، چەمى كەھنىكا، جەلالى،
دوشىقانى، شىخ خەمىرىكى، دەرى ئاشى چەم
شىخى، كەوكى، سەرى مىرگە رەشا عەبدولقادىرى،
سەرى چەمى جەجى عەبدولخالقى، گەرمافكا،
شافىركى، بىن رەزى چەمى كەھنىكا، بىن چەمى
تەوفىقى، جوسىن بىنھى، ئايا بن مناسىب شىف
گەرمى، بىن چەمى عمتى، دوۋف بورى بن توبكا،
نورىن، خەندەكى، بن ئاقارى).

چەندىن پىرۇژە بۇ گوندى ھاتىنە دروستكرن،
ۋەكى: چىكرنا بەنداقەكا ئافن ل سالا ۲۰۱۲ ئى، ژ
بلى جۇكىن ئافن و مزگەفت و رىكا گوندى و ھىلا
كارەبىن و خواندنگەھ كو ل سالا ۱۹۹۲ ئى ھاتىيە
شەكر^(۸۸).

گوندى چەمىكى،

چەمىكى گوندىكى ئافى بىن كرىستىيانان بوو، ل
دوۋف گوتنا خەلكى دەقەرى، بەرى ۱۰ سالان ھاتىيە
بەردان، دكەفئىتە دوورائىيا ۲۰ كەم ژ باشوورى رۇژئافاين

كانى ماسى، رووبارى نىنىكى دەر گوندىرا دبوورئ
و رووبارى خابوورى ل رۇژئافاين ۋى، نھا كەس لى
ناژىت^(۸۹).

گوندى چەملىكى،

گوند ب دوورائىيا ۳۰ كەم دكەفئىتە باشوورى
رۇژئافاين كانى ماسى، ئافى گوندى ژ (چەمىت
بلى) ھاتىيە و ب درىژاھىيا چەند سەد سالان بوويە
چەملىكى.

سئوورىن گوندى،

رۇژھەلاتى، گوندىن مىسكا و خانكى.
رۇژئافاين، گوندىن كانى مەزنى و چەمسەبدا.
باكوورى، گوندىن سەقەرىا و بىفولكى.
باشوورى، گوندىن تىشمەبىكى و بىشىلىن.

چەملىكى ھەمى ئىك بىنەمان، ئەو ژى بىنەمالا
(گولاي بەكى) نە، ژمارا خەلكى گوندى ل دوۋف
نامارا سالا (۱۹۵۷) ئى تىن ۲۱ كەس بوون^(۹۰) و نھا
۴۵ خىزانن.

بۇ جارا ئىكى ل سالا ۱۹۶۱ ئى گوند ھاتىيە سۇتن
و خەلكى گوندى دەرىدەر بووينە، سالا ۱۹۷۴ ئى
جارەكادى گوند ھاتىيە ئافاكرن، ل ھەوا ئەنفالان
گوندى ھاتىيە خرابىكرن قە و خەلكى ۋى ئاۋارە بووينە،
دووبارە گوند ل سالا ۱۹۹۲ ئى ھاتىيە ئافاكرن، نھا
چەند خىزانەك ل سەر گوندى دژىن، قى گوندى ۱۰
دوئەمىن زەقىيىن چاندنى ھەنە و ب تىن ئىك كانىيا
ئافى لى ھەبە، ژيانا خەلكى ۋى ل سەر چاندنى و ب
خوادىكرنا تەرىش و كەۋالى بوو^(۹۱).

گوندى گركا،

گركا ب دوورائىيا دۇرتن ۱۵ كەم دكەفئىتە رۇژئافاين
كانى ماسى و نھا نىزىكى جادا گىشتىيا دچىتە كانى
ماسى ھاتىيە ئافاكرن، ئافى گوندى ژ كۆمەكا گران
ھاتىيە، مىنا: گرى گوندى (ھنداف گوندى)، گرى
جەھسىس، گرى سلىمانى، گرى گورجى، گرى
كەرباينى، گرى تىژ و گەلەك گرىكىن دى لى ھەنە.

سنوورين گوندى:

رۇژھەلاتى، گوندىن خشخاشا و تشىشىنى.

رۇژئاقايى، كۆمەلگەھا بريفكا.

باكوورى، گوندى قومرىن.

باشوورى، رووبارى نىنىكى و ھەف سنووره دگەل

گوندى ھەترشى.

پىكھاتا گوندى:

گوندى ژقان بنەمالا پىكدھىت، بنەمالا مەعرفا،

بنەمالا خەلىلا، بنەمالا مىدا، بنەمالا سلىمانى،

بنەمالا قاسا، بنەمالا سەيدا، بنەمالا باپىرى، ژمارا

خەلكن گوندى ل دووڧ ئامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۲۰۲

كەس بوون^(۹۲) و نھا نىزىكى (۲۵۰) سەرۋەكخىزانانە،

ژوانان ۲۵ خىزان ل سەر گوندى دژىن و بىن دى ل زاخۇ

و دھۆك و دەرڧەى وەلاتى و پىرىيا خەلكن گوندى

تۇقى نە، د سەردەمى جىھانىن ئىكن دا ژ

باكوورى كوردستانى مشەختى گركا بووینە، بەرى

ئەو بەین چەند مالەكىن كىم ل گوندى دژان.

ل دەستپىنكا شۇرشا ئىلونى گركا دگەل دو گوندىن

دى بىن دەڧەرا بەروارى بالا، يەكەمىن گوندىبوون ژلاىن

حوكمەتا عىراقنى ڧە ھاتىنە بومبە بارانكرن، پىشتى

دەمەكى خەلكن گوندى گوندى ئاقاكرەڧە ھەتا ل

روژا ۱۹۸۷/۹/۱۹ ئى ژلاىن حوكمەتا عىراقنى ڧە ھاتە

سۇتن و كاڧلكرن و خەلكن وى دەرىدەرى گوندىن

دەوروبەر بوون، سالا ۱۹۸۸ ئى خەلكن گوندى ئاوارەى

تركىا بوون، سالا ۱۹۹۲ ئى خەلكن گوندى گوندى

ئاقاكرنەڧە.

شكەفتىن گوندى:

چەند شكەفتەك ل باشوور و باشوورى رۇژئاقايىن

گوندى ھەنە، وەكى، شكەفتا عەمى، شكەفتا

خەمى، شكەفت ھناركن، شكەفتا كون سىخوركن،

گوندى گركا بەرى خرابكرنى سالا ۱۹۸۷

شكەفتا كۆنگۈرگى.

ھەرۋەسا چەندىن ناۋوسك ئى ل ئىزىن كۆندى ھەنە.

كانىيىن كۆندى:

ل كۆندى كۆمەكا كانىيان ھەنە، ئوانان: كانىيا ھەرزىلن (كو سەزۇكانىيا ئاڧا كۆندى يە) ل ئوورين كۆندى، كانى كەوكى، كانىيا مېرا، كانى گاركى، كانى كېزولن، كانىكا چەمىن غەلى مېسا، كانىكا قادوى، كانىيا ھورىن، كانى بەقەقوكى، كانىيا مېكرى و ھەمى دكەڧنە دۇرمانىن كۆندى.

ئى كۆندى دۇرىن ۶۰۰ دۈنەمىن غەردى ئاڧى ھەنە و بى ب ئاڧ و دەنگە ب چاندنا جۇرىن دار و بارى فېتى و باھىڧ و ئرى و ... ھتد، دېسان خەلكى وى گرنكىن ب چىكرنا رەزان ددەن كۆمەكا رەزان ھەنە، خەلكى كۆندى ل دەستېنكا بەھرى سولنىن ماسىيان ئى چىدكىن.

سالا ۱۹۵۸ئى خواندنگەھ بۇ جارا ئىكى لى ھاتىيە ڧەكرى و پىنتى كۆند ھاتىيەڧە ئاڧاكرى ل سالا ۲۰۰۵ئى خواندنگەھ جارەكادى ھاتەڧە ڧەكرى، و كارەبا گىشتى ل سالا ۲۰۱۰ئى بۇ ھاتىيە راكىنشان و پىرۆزەيى ئاڧى ل سالا ۲۰۱۲ ئى بو كۆندى ھاتىيە دىوستكرى^(۹۲).

كۆندى گىلكا:

كۆند ب دۋوراتىيا ۱۵ كىم دكەڧىنە باشۋورى كانى ماسى و ۵كىم ژ جادا سەرەكى دۋورە، كۆندى پىرى ۵۰۰ دۈنەمىن زەڧىن چاندنى ھەنە، دىرۇكا ئاڧا بوونا كۆندى بۇ بەرى ۱۱ باىكان ڧەدگەرەت و ژ بنەمالىن ڧەقى و ھاجى و ئوورى و مەمەدئى جەجى و غەزووى پىكدەھىت، ژمارا خەلكى كۆندى ل دۋوڧ نامازا سالا (۱۹۵۷ئى) ۱۸۷ كەس بوون(۹۴) و ئىھا ھەمى ئىزىكى ۱۸۰ خىزانانە.

سۋورىن كۆندى:

باكوورى، كۆندى دەرگەلى.

باشۋورى، زنجىرا چىيىن مەتىنا.

رۇژھەلاتى، كۆندى شىلازا.

رۇژئاقىي، كۆندىن قەسركى و بىشىلى.

كۆند ل سالا ۱۹۸۸ئى ھاتىيە سۋتن و خەلكى وى بەرەڧ تركىيا ئاۋارە بوۋىنە، سالا ۱۹۹۲ئى خەلكى كۆندى ڧەگەرەيەنە سەر كۆندى خۇ، پىشتى ماۋەبەكىن كىم و ژبەر ئىكچوونا رەۋشا دەڧەرى نەچارىوون كۆندى خۇ چۆلبەكەن و تا ئىھا نەھاتىيە ئاڧاكرى.

شكەفت و كانىيىن كۆندى:

چەند شكەفت ل كۆندى ھەنە، ۋەكى: شكەفتا حسەنىن تھاي، شكەفتا خالدى، شكەفتا مزگەڧتى و شكەفتا مەحمىدى ھەنە، ھەرۋەسا چەند كانى ئى ھەنە، ۋەكى: كانى رەشىن، كانىيا كۆندى، كانىيا ھەسپا، كانىيا مام غەبدالا، كانى تىكى و پىشالا و كانىيا مالىن ئىرى، ژ بلى زۇما كانى رەشىن ل ئىزىن كۆندى ل بىن چىيىن مەتىنا ب دۋوراتىيا ۴ كىم ھەپە(۹۵).

كۆندى قەسركى:

كۆندەكى خرابەپە و نەھاتىيە ئاڧاكرى، دكەڧىنە دۋوراتىيا ۲۵كىم ژ باشۋورى رۇژئاقىن كانى ماسى و ۱۰ كىم ژ جادا سەرەكى دۋورە، و ۱۵ دۈنەمىن ئەردى ئاڧى ھەنە.

سۋورىن كۆندى:

رۇژھەلاتى، كۆندى شىلازا.

رۇژئاقىي، كۆندى گىلكا.

باكوورى، كۆندى ئاسھى.

باشۋورى، چىيىن مەتىنا.

خەلكى دەڧەرى ۋەسا ددەنە خۇياكرى كو ئەڧ كۆندە بەرى ۱۵۰ سالان ھاتىيە بەردان و تا ئىھا كەس لى ئاڧت، ئەڧ كۆندە ژ دو باىكان پىكھاتىبوو، بابكەك ئوان چوۋبە كۆندى شىلازا و باىكى دى چوۋبە ئاڧ بەروارى ئىزىن و ماينە ل وى دەڧەرى^(۹۱).

گوندى قومىي:

كەلايەكا بىلەن، ل سەر دەمى مىرگەھا بەھدىنان بىنگەھى مىرگەھا دەقەرا بەروارى بالابوو^(۹۷). قومىيى دكەقېتە دوورائىيا ۱۸كم ژ رۇژئاقايى ناھىيا كانى ماسى، ئاقى گوندى ژ قەمەرىي ھاتىيە، گوندىيان ژ بابكالان بەھىستىيە كو دىرۇكا ئافاكرنا گوندى بۇ بەرى دەوروبەرىن ۲۵۰ سالان كو ھىنگى باژىر بوو دزفريت، دىسان دېئىژن: ژبەر ھەبوونا گەلەك مالان ب رەخ ئىكغە، بېژىنگ ل سەر بانى مالا ئىكى رىز دكر، بىن كەتن تا دوماھىك مال دچوو.

سۈورىن گوندى:

رۇژمەلاتى، گوندىن تشىشىنى و ئەدىنى و سەرەرو.

رۇژئاقايى، گوندى بىرىكا.

باكوورى، گوندىن ھرۇرى و دىشىشىنى.

باشوورى، گوندىن گركا و خشخاشا.

قومىيى ژ چوار بابكان پىكدهيت، ژمارا ئاكنجىيىن گوندى ل دووف ئامارا ساللا (۱۹۵۷) ئى ۲۳۸ كەس بوون^(۹۸) و ژمارا خىزانىن وان ل نھا نىزىكى (۵۰۳) خىزانانە، ل گوندى و دھۆك و زاخۇ و دەرغەي وەلاتى دژىن.

قومىيى بۇ جارا ئىكىن ل ساللا ۱۹۷۸ ئى ژلايىن عىراقىن قە ھاتە كافلىكرن و گەلەك ژ خەلكى وي ل كۆمەلگەھان خۆجھىكرن، و پىرىيا وان مانە دنافا شۇپرىنىدا، و ل سالين ھەشنىيان ژ سەدسالىيا چوووى گوندى خۇ ئافاكرغە، ساللا ۱۹۸۸ ئى جارەكادى ھاتە كافلىكرن و خەلكى گوندى دەرىدەرى تركيا بوون. ساللا ۱۹۹۲ ئى قەگەرىانە قە و گوند ل سەر جادا گىشنىيا دچىتە كانى ماسى ل وي جھىن دېئىژنى ئاقارى سۇريا ئافا كىن.

توینوارىن گوندى:

چەندىن شوینوار ل گوندى ھەنە، وەكى،

كەلا قومىيى ل ژوورىن گوندى، مزگەفتا شەھىدا، كۆمەكا كافلە گوندا ل دەوروبەرىن گوندى، ھەرەسا (مەزرخانە) كو دېئىژنى زىندان، و دەمىن شۇپرىنى جھىن

فەھەواندىن و دەرمانكرنا بىرىنداران بوو، دىسان دىرەك و چەند گۆپستان ژى ل گوندى ھەنە، و گەلەك جاران ئەرد كىلاپنە و دو گۆر ل سەر ئىك دەركەفتىنە.

چەند زانا ژ فى گوندى دەركەتەنە، مىنا حسىن كورى نۇجى قومىيى بەروارى (۸۱۲مىش/۱۴۵۷) از، مریبە، خودانى پەرنووكا (مصطلحات الطب) و مىر سەيىف محەمەد بەگ كورى سەعید بەگ ل سەدسالىيا (۱۲۱مىش/۱۸) از، كو يەكەمىن پەرەشۇت، يان فرۇكا (شىراعى) داھىناى و پىن ژ كەلايى دادايە بىن نھالا نىزىك و گەلەك داھىنانىن دى ژى كرىنە^(۹۹). ھەرەسا سى ئاشىن ئاقى ژى ل فى گوندى ھەبوون.

شكەفتىن گوندى:

ل ژوورىن گوندى كۆمەكا شكەفتىن ناسى ھەنە، وەكى، شكەفتا نەبالا و خەجى و مىزا و جنكى و حامدى و بناقا ستەنگى و پىشۇت ئاشى و كون حەفتىاركى و مەھمىد و شكەفتا بەرمىشكا و حەيوانا و مىشارى و كون سىخوركى و حەفت مەزەلا.

كانىين ناقى:

دىسان چەند كانى ژى ھەنە، وەكى، كانىيا بەرچەلى، كانىيا شىن، كانىيا تەخلەبى، كانىيا شىخى، كانىيا وارى، كانىيا تا، كانىيا جھيا، كانىيا سابىنى، كانىيا جەبارى، كانىيا تيا پەرخى. ل گوندى بىنگەھەكى تەندورستى و دو خواندىنگەھىن بىنەرەنى ژى ل سالين ۱۹۹۳ ئى و ۲۰۰۸ ئى ھانىنە قەكرن، تۇرا كارەبى و ئاقى ژى بۇ گوندى ھاتىنە زاكېشنان^(۱۰۰).

گوندى كانى ساركى:

گوندى كانى ساركى ژ لاينىن باكوور و باشوور قە دكەفیتە د نافا نھالەكىن دا ب دوورىيا ۲۰كم دكەفیتە رۇژئاقايى كانى ماسى و ۹كم ژ جادا سەرەكى يا دوورە.

سۈورېن گوندى:

رۇژھەلاتى، گوندى ئىلەرى.

رۇژئاقىيى، گوندى ئەلكىشكى.

باكوورى، گوندى سەررەو.

رۇژھەلاتى، گوندى ئەدىنى.

پىنكھاتا گوندى:

گوندى ژ سى بىنەمالان، بىنەمالا ھەمزى، بىنەمالا مەسىھىيى، بىنەمالا جامى پىنكھىت، ژمارا خەلكى گوندى ل دووڧ نامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۹۲ كەس بوون^(۱۱) و نھا تىنكىدا ۲۳۰ خىزانن.

گوندى سى جارن ھاتىبە كافلىكرن، سالا ۱۹۷۸ ئى خەلكى گوندى ھاتىبە قەگوھاسىن بۇكۇمەنگەھىن دەقەرا زاخۇ. ل ناقەراسىنا سالىن ھەشنىپان خەلكى گوندى گوندى ئافاكرنەقە، سالا ۱۹۸۸ ئى ھانە سۇتن و خەلكى گوندى ئاوارەى تركىيا بوون، سالا ۱۹۹۲ ئى قەگەرىبەنە سەرگوندى و ئافاكرن، لى ل سالا ۲۰۰۰ ئى ژ ئەگەرى ھىزىشېن تركىيا ھانە خرابىكرن، و خەلكى گوندى بەرەف باژىرن دھۇك و زاخۇ قە چووینە، و ھەتا نھا گوندى نەھاتىبە ئافاكرن.

ب تىن ئىك كانى ب ناقى كانىيا ناف گوندى لى ھەبە^(۱۲)

گوندى كانى مەزنى:

گوندى ب دووراتىيا ۲۶ كەم دكەفېتە باشوورى رۇژئاقىيى كانى ماسىن، ناقى گوندى ژ كانىيەكا مەزنى ل سەراقا گوندى ھاتىبە، گوندى ھەمى ئىك بىنەمالن كو د كەفندا ژ گوندى كلپنانى دەقەرا ھەكارى ل باكوورى كوردستانى ھاتىبە بىدوھى و پاشى ل سەر دەمى مېرىن نامىدىن ل گوندى كانى مەزنى خۇجھ-بووینە، خەلكى گوندى ژ ۱۲۰ خىزانان پىنكھىت.

سۈورېن گوندى:

رۇژھەلاتى، گوندى تىشەمبىكى.

رۇژئاقىيى، گوندى بازى يە.

باكوورى، گوندى مزموقا (كافلە گوندىكى كەفئە).

باشوورى، بىنىلى و چىايى مەتىنا.

بۇ جارا ئىكى گوندى ل سالا ۱۹۶۳ ئى ھاتىبە سۇتن و گوندى دەرىدەرېوون، پىشنى دەمەكى كىم ھاتىبە ئافاكرن قە، سالا ۱۹۸۸ ئى ل ھەوا ئەنفلان گوندى ژ لايى حوكمەنا عىراقى قە ھانە سۇتن و خەلكى وى دەرىدەرى تركىيا و ئىرانى بوون. سالا ۱۹۹۲ ئى جارەكادى خەلكى گوندى قەگەرىبەنە سەر گوندى و گوندى ل ھەمان جھى كەقن ئافاكرن، ھەزى ئامازى يە كو پتر ژ جەفتى خىزانىن گوندىن بەرورابىيا، پىشنى ل نىفا دووى ژ سالىن ھەفتىبان ژ سەر گوندىن وان راكرىن ل قى گوندى ئاكنجى بوون، مېنا گوندىن (بىدوھى، ئۇرە، بىناقى، ماين، دەرگەلكى، سەررەوو، دىشنىش، باتىفا سەبىدا، گركا، نروانىش، ئەلكىشكى).

كانى و شكەفتىن گوندى:

ژ كانىيىن گوندى، كانىيا شەمىن و مېرگا بازى و دەملى ئاشى و گەرمافاكا نە. ژ شكەفتان ژى ب تىن شكەفتا چۆلى لى ھەبە، خواندىنگەھ ل سالا ۲۰۰۲ ئى ل گوندى ھاتىبە قەكرن و پرۇژەبى ئاقى و مزگەفت بۇ گوندى ھاتىبە دروستكرن و ل سالا (۲۰۱۱) ئى ھىلا كارەبى ژى بۇ گوندى ھاتىبە راكىشنان^(۱۳).

گوندى كرى:

گوندىكى مەسىھىيەنە، ب دووراتىيا ۱۰ كەم دكەفېتە باشوورى رۇژھەلاتى كانى ماسىن، ناقى گوندى ژ كرى ھاتىبە، ژبەر سەررۇكانىيا ناقى دكەفېتە سەرى گوندى و ب ساناهى ل گوندى بەلافا دەبىت.

سۈورېن گوندى:

رۇژھەلاتى، گوندى ئاف ساركى.

رۇژئاقىيى، گوندى مەلخەتە.

باكوورى، گوندى سەردەشتى.

باشوورى، گوندى بالۇكا.

گوندى ژ دو بىنەمالان پىنكھىت، ئەوزى بىنەمالىن:

ئامارا سالا (1957) ئى ۳۳۰ كەس بوون^(۱۱۰)، لى ئىھا تىكىدا دىنە نىزىكى ۴۵۰ خىزانان، كۆل گوندى و ل دىھۆكى و زاخۇ و سىمىلى و دەرۋەقى وەلاتى دىزىن. كىسىنە ل سالا 1971 ئى ھاتەسىۋىتن و خەلىكى گوندى دەرەدەرىۋون و ھەر چەند خىزانەك بەرەف جەھەكى چوون و ھىندەك ل كۆمەلگەھان ئاكتىجى بوون، گوند ل ئاقەرەستا سالىن ھەشتىيان ھاتەقەئافاكىرن، دىسان ل ئەنقالان ھاتەۋىزانكىرن، خەلىكى ۋى بەرەف ئىرانى و تركىيا مۇشەخت بوون، سالا 1992 ئى گوند زىلاىن رىكخراۋىن بىانىقە ھاتەئافاكىرن، ئىھا پىرۇزىن خىزمەتگوزارى زى بىنگەھىن ئەندروسىتى و مىزگەفتى و پىرۇزەيىن ئاقى و ھىلا كارەبىن ل گوندى ھاتىنەچىكىرن و خواندەنگەھ زى پىشتى گوند ھاتىيە ئافاكىرن ل سالا 1993 ئى لى ھاتىيە فەكىرن، ئىھا ۵۰ خىزان ل گوندى دىزىن.

شۋىنوارىن گوندى:

زى شۋىنوارىن كەقن ل كىسىنە مەدرەسا كىسىنەبەھ كو كەقتىن شۋىنوارە و ئا ئىھا زى شۋىنوارىن ۋى ماينە، زىلاىن مىر ھەسەنى، مىرئى بەھدىنان 1-875 940-مىش/1470-1533(زى) دىناقبەرا سالىن (1465-1534) ئى دا ھاتىيە ئافاكىرن، ل دەستىپىكا سەدسالىبا (11-مىش/17) زى لايىن زوبىنر پاشاي قە كو دىناقبەرا سالىن (1113-1126 مىش/17-1714) زى) ھاكىمى دەقەرى بوو ھاتىيە نوۋزەنكىرن و گەلەك زانايىن ب ئاق و دەنگ وانە ل قى مەدرەسى گۆتىنە، مېنا، ئىبراھىم كىسىنەبەھ، خودانى (الحواشى المتفرقة فى اغلب العلوم و شرح المنهاج فى الفقه)، قى مەدرەسى پەرتووكخانەكا دەولەمەند ھەبوو و پەرتووكىن ۋى ھاتە فەگۇھاستىن بۇ مىزگەفتا كەقن يا گوندى (ماين) و ھىندەك زى ل دىھۆكى ھاتە فرۆتن^(۱۱۷).

زى شۋىنوارىن دى يىن قى گوندى دىۋارى مىزگەفتا كەقن و پىرا بىامى كو د كەقنىتە رۇزئاقايى دەقەرا بەروارى بالا ب دووراتىيا سى كىلومەتران زى گوندى كىسىنە و تاكە پىر بوو ل سەر رووبارى خابوورى كو دەقەرا بەروارىيا ب دەقەرا گولپىيان قە دەھتە گرىدان.

خەلان و مىن، ژمارا وان ل سالا (1957) ئى 91 كەس بوون^(۱۱۰) و ئىھا ژمارا خىزانىن خەلىكى گوندى دىگەھنە 116 خىزانان، پىرىيا وان ل دىھۆك و زاخۇ و دەرۋەقى وەلاتى دىزىن.

بۇ جارا ئىكى گوند ل سالا 1978 ئى ھاتە سۆتىن و بەردان و خەلىكى ۋى دەرەدەرى زاخۇ و دىھۆك و بەغدا بوۋىنە، سالا 1992 ئى ھاتىيە ئافاكىرن و پاشى ل سالا 1994 ئى زى ئەگەرى ھىزىشەن سۇپايىن توركى ھاتە قە بەردان، سالا 2000 ئى خەلىكى گوندى زىقىنە سەر گوندى خۇ، ئىھا چەند خىزانەكىن كىم ل سەر گوندى دىزىن.

ل گوندى دىزا مەلمەززا يا شۋىنوارى ھەبە، كو ب بۇچوونا گەلەك زى خەلىكى گوندى كو وان زى بابكالان بەسىتىيە دىرۇكا ئاقا بوونا ۋى بو بەرى 1800 سالان قەدگەرىت، دىسان ئىك كانى ب ئاقىن كانىيا دىزىن زى ل گوندى ھەبە^(۱۱۰).

گوندى كىسىنە:

كىسىنە دىكەقنىتە بىن چىايىن زىنارا كىسىنە، رەخ و روۋىن ۋى چىبانە، ب دوورىيا 30 كەم دىكەقنىتە رۇزئاقايىن كانى ماسىن، ئاقىن ۋى زى كىز رەشمان ئانكو زى (بەنەنىن رەش) ھاتىيە.

شۋىنوارىن گوندى:

رۇزەھەلاتى، گوندى ھىرۇرى.

رۇزئاقايى، رووبارى خابوورى و گوندى روپىسى ل دەقەرا گولپا.

ياكوورى، گوندى نىزىۋىن.

باشوورى، گوندى چەلكا فەلا.

پىكەماتا گوندى:

گوندى كىسىنە ژقان بىنەمالان بىنەمالا ەبەسى، بىنەمالا ھاجى، بىنەمالا مال مەلا، بىنەمالا ەبەدولرەھىمى، بىنەمالا سىرى، بىنەمالا پىرى، بىنەمالا ئاشۋانى پىكەھىت، ژمارا ئاكتىجىن گوندى ل دوۋف

گۈندى ماين نەل:

ماين مەسىھىيا دكەفئتە رۇژئاقاين كانى ماسىن و 1,5 كىم ژ سەنتەرىئ ناحىين دوورە. دىرۇكا ئاقا بوونا گۈندى بۇ بەرى ۲۰۰ سالان قەدگەرىت.

سۈورين گۈندى:

رۇژمەلاتى: گۈندى دېرىشكى و ئاقەندا ناحىين.

رۇژئاقاينى: گۈندى بنافىين.

باكوورى: گۈندى بىندوھى.

باكوورى رۇژئاقاينى: مايا ئىسلام.

باشوورى: گۈندى ئورمەداودا و ھىرىئ (گابنىركى).

پىنگھاتا گۈندى:

ئەف بنەمالە ل گۈندى ھەنە:

بنەمالا ھەيدو و بنەمالا شىمكى. گۈند ل دووف نامارا سالا (۱۹۵۷) ئى 1۵۸ كەس بوون^(۱۱). سالا ۱۹۷۰ ئى ژ - 1۰ ۱۵ خىزانان پىنگھاتا^(۱۲). لى ئىھا ژمارا خىزانين وان دگەھنە ۱۲۲ خىزانان. زۇرىيا وان ل دەرھەي وەلاتى دژين.

ئەف گۈندە سى جارار ھاتىبە سۇتن و خەلكى گۈندى دەرەدەر بووینە، جارا ئىكى ل سالا ۱۸۴۷ ئى، لى ھەر زوى ئاقاكرنەقە، جارا دووى ل سالا ۱۹۱۴ ئى و خەلكى گۈندى دىسا دەرەدەر بووینە، پىشتى چەند سالاكىن كىم ئاقاكرنەقە، جارا داوین ل سالا ۱۹۷۸ ئى ژ لاین حوكمەتا عىراقنى قە ھاتەسۇتن و خەلكى گۈندى بۇ كۆمەلگەھىن زاخۇ ھاننە قەگوھاستن. سالا ۱۹۹۱ ئى دووبارە گۈند ھاتەئاقاكرن. ئىھا دۇرىن ۲۰ خىزانان لى دژين و دېرەك ھاتىبەئاقاكرن كو دىرۇكا وئ قەدگەرىتتە سالا ۱۹۵۵ ئى.

ل گۈندى شىكەفتا بكو ل رۇژئاقاينى گۈندى ھەيە. ھەرەسا دېر و پرۇژەين ئاقى بۇ گۈندى ھاتىبە دروستكرن و تۇرا كارەبا ژى ھاتىبە راكىنشان^(۱۳).

ئەف پرە ب شىوہەيەكىن گرۇقر و ب بەرا و كىچى ھاتبوو دروستكرن. ل دووف گۆتتا دانەمەرىن دەقەرى كو بىامىن مېرەك بوو و پر ل سەر دەمىن وى و ل سەر ئاقى وى ھاتىبە دروستكرن، ئىھا ب تىن كوچەك ژى ماپە و رەخ و روپىن وئ ژى يىن خرابوووين، ل لاین دى يىن خابوورى. وانە ل رۇژئاقاينى گۈندىن كىستە و چەلكا مەسىھىيا ب دووراتىيا نىزىكى (۴كم) كەلايەك ژى ھەر ب قى ئاقى ھەيە لى شوينوارىن ئاقاھىيان لى نىن. قاسىم ئەحمەد حسىن كو دانەمەرەكى گۈندى كىستە يە د بىژىت، بىرا من دەين د ئاقبەرا سالىن (-۱۹۱۷ ۱۹۱۸) ئى ھەرسىن كوچىن قى پرى د دروستبوون، لى پىشتى ھىنگى ھەردو كوچىن ل رىخا ھەرفتن و يا ئاقى ھەنا ئىھا ماپە، دىسان ئاقبىرى د بىژىت، ھەردو رەخىن ئاقى جەن كاقلى دو گۈندانە و ل ھەردو رەخان جەن دو گۈرستانان ژى لى ديارە، دىسان چەندىن شوينوارىن دوورگەھ ان ژى ل باكوورى كەلى ھەنە و ھەتا ئىھا چەند ژ وان كو د كەقنە د ئاقبەرا ھەردو گۈندىن كىستە و چەلكا مەسىھىيا و ب تاپەتى ل گۈندى كىستە ھەنە و شوينوارى 1۰ دوورگەھ ان د ديارن د ديارن، ئەو دوورگەھ ژ رۇژمەلاتى دەست پىدكەن ھەتا دگەھىنە رۇژئاقاينى، ھەرەسان ھەندەك دوورگەھ دكەقنە باشوورى گۈندى كىستە بخۇدا و ب تىن وەكى شوينوار ماينە.

دىسان ئاقبىرى ئامازە ب وئ چەندى دكەت كو ھەر ژ كەلى ھەتا سەر سىنوورى گۈندىن باكوورى كوردستانى چەندىن دوورگەھ وەكى زنجىرە و ل نىزىكى ئىك ھەنە.

ژ شىكەفتىن گۈندى ژى شىكەفتا گەرمىكى و شىكەفتا بالۇلەي.

كۆمەكا كانىيان ژى ل كىستە ھەنە، يىن ب ئاق و دەنگ كانىيا گويزى و كانىيا كىستەنە.

ژانا گۈندىيا د بەرى دا جۇتبارى و ب خودانكرنا تەرش و كەوالى و مېنىن ھىنگىنى بوو. و مفا ژ بەرھەمىن سرۇشتى وەردگرتن^(۱۴).

گوندى مایى ئىسلام:

گوندىكى خۇشىن گوزارىيە، ئەو دگەل گوندى بىدوھى دەفەرئىن ھەكارى و بەھدىنان پىنگفە گرېندەت، ب دووراتىيا ۱،۵كەم دكەفیتە رۇژئاقابىن كانى ماسىن، ل دووڤ گۆتئا گوندىيان دو بۇچوون بۇ ناقى گوندى ھەنە، ىن ئىكىن ژ ھەبوونا ئاقەكا زۆر و ب واتايا (ماء) يا ەھرەبى، يا دووئ ژ(مان) ئانكو ماینە ل سەر جھ و وارئ خۇ. خەلكى گوندى د رەگەزدا ژ مېرەبەگىن گوندى (ئەلكىننە) ل نىزىكى جولەمىزگىن ل باكوورئ كوردستانى و ژ وئىرى ھاتىنە ماین و گوند ئاقاكرىنە.

سنوورین گوندى:

باكوورى، گوندى بىدوھى و چىابىن شارانىن. باشوورى، گوندىن مايا نەسارا (نزارئ فەلا) و ئورمەداودا و نزار كورتك. رۇژھەلاتى، دىرىشكى و كانى ماسىن و چىابىن شكىزى.

رۇژئاقابى، گوندى بناقىن و چەلن ماین چىابىن نزارى.

پىكھاتا گوندى:

ژ بىنەمالىن گوندى، مالا شىخى، مالا ەلن، مالا مەلاى، مالا برەھىما، مالا ئاشى، مال ژىرى، ل سالا (۱۸۴۲)ئى ۱۵ خىزان ل سەر گوندى ھەبوون^(۱۱۲)، ل دووڤ ئامارا سالا (۱۹۵۷)ئى ژى ژمارا خەلكى گوندى ۲۸۴ كەس بوون^(۱۱۳)، سالا ۱۹۷۰ئى ژمارا وان (۶۰-۷۰) خىزانان بوون^(۱۱۴)، نھا ھەمى نىزىكى ۳۵۰ خىزانانە.

شوينارین گوندى:

وھكى ژ زاردەڤى خەلكى گوندى دەيتە گۆتن گوندىكى گەلەك كەڤنارە و گەلەك جاران كولۇزىن كو مرى دكرنە تىدا ھاتىنەدېتن، ھەروەسان دناڤبەرا سالىن -۱۹۵۴ ۱۹۵۵ئى دا گەلەك كەل و پەل مينا كولۇز، دستار، ھىستىڤ، ترار، قەلوپىن، كاسكىت ئاسنى، ل شاويتى ھاتىنە دېتن^(۱۱۵)، ژ بلى ھەبوونا

گوندى مایى

سەر دەمى زىنر پاشاي جارهكا دى ھاتىبە نووژەنكرن و ھەتا سالا ۱۳۴۳مىش/۱۹۲۴زى يا ئاقەدان بوو، لى ژەر چەند ئەگەر ان پەرتووكخانا وئ ھاتە سۆتن^(۱۱۱).
خواندنگەھ بۇ جارا ئىكىن ل سالا ۱۹۵۸ئ ھاتە ھاتە فەكرن^(۱۱۷) و پىشتى گوند ھاتىبە ئافاكرن فە، خواندنگەھا سەرەتايى ل سالا ۲۰۰۲ئ بۇ ھاتىبە فەكرن.

گوند سى جاران ھاتىبە كافلكرن، جارا ئىكىن ل سالا ۱۹۱۹ئ و خەلكى وئ دەرىدەرى چەلى و جولەمىرگى و گوندىن سنوورى بوون، جارا دووى ل سالا ۱۹۲۴ئ و خەلكى وئ ديسان دەرىدەرى باكوورى كوردستانى بوون ژ ئارۇشى ھەتا بىلاتا چەلى^(۱۱۸).
دوماھىك جار ل سالا ۱۹۷۸ئ بوو، خەلكى وئ ئاوارە بووینە، سالا ۱۹۹۴ئ گوند ئافاكرنەفە و نھا چەند خىزانەك ل سەر گوندى دژىن و ژيارا وان ل سەر چاندنى و ئازەلى بووینە.
قى گوندى دو ئاش ب ناقىن ئاشنى مەلاكى و

چەند جەنن دى بىن شوینواری و دىرۆكى مینا؛
كونىنۇكا مەزن و بچووك، دو شكەفتن ل رۇژئاقابىن گوندى، دنافا واندا تەخت و پەنجەرىن ژبەرى چىكرى و ب دووراتىيا اكم د كەفرىرا ھاتىبە نكراندن.
لەھندا كافرى، كەفرەكە وەكو جولانكەكى دناف كەفرەكىندا ھاتىبە كۆلان و ب دووراتىيا كىلومەترەكىن دكەفىتە رۇژئاقابىن گوندى.

گۇرخانە، ئەو ژى شكەفتەكە ب دەست ھاتىبە دروستكرن و وەكو كونىنۇكايە ل رۇژئاقابىن گوندى، ئەو شكەفت جەنن فەھەوھانا بارزانى بوول دەسپىكا شۇرشا ئەیلوولى.

بن كەشروكا، شكەفتەكا بەردىنژە يا سرۇشتىبە ل رۇژھەلاتى شىاوتىن ب دووراتىيا ۲۰۰م.

خواندنگەھا ماين، كو ب خواندنگەھا مىر قوباد بەگى ئىكىن (-۹۸۱ ۹۹۱مىش/۱۵۷۳-۱۵۸۳ز)
ژى ھاتىبە ئافاكرن، چونكى ل سەر دەمى وئ سەدسالىيا دەھن مئشەختى ھاتىبە ئافاكرن و خەلكەكى مئشە بۇ زانىنى بەرى خۇ داینە وئرى. ل

گوندى ماين

ئافاكىرن و كەس ئى نازىت. ب گوتنا (سەئىد محەمەد سەلىم) كو ئىك ژ خەلكى گوندى ئاسھىن يە، بەرى پتر ژ ۶۰ سالان ئىنشەكا فەگر (تاعون) ھانە خەلكى قى گوندى و پترييا وان مرن، بىن دى ژى گوند بچە ھىلا و ھەتا نھا نەھاتىيە ئافاكىرن^(۱۱۲).

گوندى مەلخەتە:

مەلخەتە ب دوورىيا ۲۰ كىم دكەقەتە باشوورى كانى ماسىن، ناقى گوندى ب سىراني ب واتايا (مەلك - شاھ) ھانىيە و ل دووف گوتنا گوندىيان دېرۇكا ئافابوونا گوندى بۇ بەرى ۲۵۰ سالان قەدگەرىت.

سۈورىن گوندى:

رۇژھەلاتى: گوندىن كرى و بالۇكا و سىپىندارى و بىتكار.
رۇژئاقايى: گوندى سەردەشتى.
باكوورى گوندى تروائش.
باشوورى زنجىرا چىايىن مەتىنا.

پىكھاتا گوندى:

گوند ژ پىنج بىنەمالان: بىنەمالا ئىشەمى، بىنەمالا دىخە، بىنەمالا بوخانىس، بىنەمالا گەورگىس، بىنەمالا خەوشابە پىكدەھىت، سالا (۱۹۵۷) ئى تى ۲۸ كەس ل سەر گوندى بوون^(۱۱۳) و نھا ژمارا خەلكى گوندى ۵۰ خىزانن، خەلكى وى ل دھۆك و باژىرىن دى بىن عىراقى و ژ دەرڧەمى وەلاتى دژىن و تىن ھىدەك زەڧى ژلاىن خەلكى گوندى ھاتىنە شىنكىرن.
بۇ جارا ئىكى گوند ل سالا ۱۹۷۶ ئ ھاتىيە سۈتن و خەلكى گوندى دەرەدەر بووينە، گوند دووبارە ل سالا ۲۰۰۵ ئ ھاتىيە ئافاكىرن و نھا چ خىزان ل سەر گوندى نازىن.

ل قى گوندى سىن شكەفت ھەنە، ئەو ژى، شكەفت كوركى، شكەفتا گوندى، ل ژىرىن گوندى، شكەفتا يوسىڧكى كو شكەفتەكا مەزىنە ب دوورانييا ۲ كىم ل ژىرىن گوندى.

ئاشىن عوبەيدوللاى ئى ھەبوون^(۱۱۴)، بۇ جارا ئىكى سىڧ (سىڧىن بەروارىيا) ل قى گوندى ل سالىن چلان ژ سەدسالىيا چووبى ژلاىن شىخ مەزھەر مابى قە ھاتىنە چاندىن و پىشتى ھىنگى ل دەڧەرى بەلاق بووينە.

ژ شكەفتىن گوندى:

شكەفتا كىژۇلى، شكەفتا مەخەلى، شكەفتا كىسلى، شكەفتا عەبۇلرەھمان، شكەفتا فات حاجىن^(۱۱۵).

كانىيىن گوندى:

چەند كانىيەك ل دۇرمانىن گوندى ب دوورانييا (۵۰۰-۱۰۰۰) م ھەنە، وەكى: كانىيا ناف گوندى، كانىيا شاويتى، كانىيا خەبىسا، كانىيا زاڧا، كانىيا گوندى فەلا، كانىيا زەڧىت رەشىدى، كانىيا خەسكى، كانىيا عەمەر گوزەلا، كانىيا زىوئى، كانىيا بەكر و سىنا، كانىيت نا، كانىيا بەار، كانىيا گوپزىت كەچەلى، كانىيا كەرا، كانىيا بىتتى، كانىيا رەزىت بەنى، كانىيا خارى، كانىيا مىرگا فاتى، كانىيا مىرگا شىبەى، كانىيا تاوسكا، كانىيا خويزى، كانىيا سىپى، كانىيا گاخوركى، كانىيا نەرسى كانىيا دىكى، كانىيا مىرگا سەدرا^(۱۱۶)، ھەرۋەسا رووبارەكى ناقى دناف ناقارى گوندى را دھىت و دەريازى گوندى دىرىشكى ل لاىن رۇژھەلاتى دىيت، ژدەرى ئاقا وى ژى ژ دەشتا ھەدىنە و گوندى بىناقىيى و رۇزانىن كانىيا و كىكەلا و گوندى نۇرەنە.

ھەر وەسان كۇمەكا جەھىن گوزارى ژى ل گوندى ھەنە وەكى، كانىيا شاويتى ل ژوورىي گوندى، سەرچۇخىنا، بەرچەلى، ئاخ سىپىن، گرى ژىرىنە، بەرى زەرك، بەرى رەندولا، بەرى كىل، پىشتا بانا، رىكى، ئاشى^(۱۱۷).

گوندى مەگلانا:

گوند دكەقەتە باشوورى رۇژھەلاتى كانى ماسىن، گوندەكى خرابەيە و بۇ ماوى ۴۰ سالانە نەھاتىيە

ژ كانىن گوندى، كانىيا بىناقىنكى و كانىيا گوندى ھەنە و سەرۇكانىيىن ئاڧا گوندى نە^{۱۱۶۵}.

گوندى مېردىنكى:

ئەڧ كاقلە گوندى ب دوورائىيا ۲۰ كىم دكەڧىتە باشوورئ رۇژئاقايىن كانى ماسىن. ئاڧى گوندى ژ ئاڧى باژىرى مېردىن ل باكوورئ كوردستانى ھاتىيە، و پىتا (ك) بۇ بچويك كرىن دھىت و ھەبوونا قەسرا مېر شەرەف بەگى ل گوندى شىلازا پەيوەندى ب مېر شەرەف بەگى باكوورئ كوردستانى قە يا ھەي ل دووڧ گۇتتار ئەڧ گوندى بەرى ۲۵۵ سالان ھاتىيە خرابكرن و ھەتا نھا كەس لى نازىت.

سۈورين گوندى:

رۇژمەلاتى، گوندى خرابە.

باكوورى رۇژمەلاتى، گوندى شىلازا.

باشوورى، چىياھەكى بچووكە ل بن چىياىن مەتىنايە.

شۈينوارين گوندى:

ل فى كاقلە گوندى چەندىن شۈينوار ھەنە، مىنا، قەسرا صەمەد بەگى، مزگەفتا گوندى، گۇرستان، ھەرەسا كاقلىن مزگەفتى كو ژ دوو قاتان پىكدھىت، ل رۇژئاقايىن مزگەفتى ئاقدەك ژى وەك شىۋەيىن كڧانى ھاتىيە ئاڧاكرن ھەيە^{۱۱۶۱}.

گوندى مېركاجيا:

مېركاجيا گوندى مەسىحىيانە ب دوورائىيا ۲۰ كىم دكەڧىتە باشوورئ كانى ماسىن. ئاڧى گوندى ژ ھەردو پەيڧىن (مېرگ) و (چيا) ئانكو ژ مېركاجيا ھاتىيە، ل دووڧ گۇتتا بابكالان دىرۇكا ئاڧابوونا گوندى بۇ بەرى ۱۵۰ سەد سالان قەدگەرىت.

سۈورين گوندى:

باكوورى، گوندى مېسىن.

باشوورى، گوندى خرابەي.

رۇژمەلاتى، چىياىن گابىزكى.

رۇژئاقايى، گوندى ئىكمالە.

ئەڧ گوندى ھەمى ژ بىنەمالا (بىياتە)يە، ژمارا وان ل دووڧ ئامارا سالا (۱۹۵۷)ئى ۴۹ كەس بوون^{۱۱۶۷} و نھا دكەھنە نىزىكى ۵۵ خىزانان، لى كەس ل سەر گوندى نازىت.

بۇ جارا ئىكى گوندى ل سالا ۱۹۱۱ئى ژلايىن عىراقى قە ھانە بومبەبارانكرن، گوندى ل سالا ۱۹۷۸ئى ھانە سۇتن و كاقلىكرن، پىشتى خەلكى وى قەگەرىيە سەر گوندى، بۇ جارا سىن ل سالا ۱۹۸۸ئى ھانە نەنڧالكرن و خەلكى گوندى دەرىدەرىبوون، سالا ۱۹۹۱ئى خەلك قەگەرىانە سەر گوندى و گوندى ھانە ئاڧاكرن.

ل گوندى ب نىن دىرەك وەكى شۈينوار ھەيە، و ئاڧا گوندى ژى ژ كانى رەشىن دھىت^{۱۱۶۸}.

گوندى مويىكا:

گوندىكى مەسىحىيىنىنە، ب دوورائىيا ۲۰ كىم دكەڧىتە باشوورئ رۇژئاقايىن كانى ماسىن و ۹ كىم ژ جادا سەرەكى دوورە، گوندى وەسا خويادكەن كو گوندىكى كەڧنارە و بەرى ۲۰۰ سالان ھاتىيە ئاڧاكرن، ل گوندى ۱۰۰۰ دۈنەمىن ئەردى ئاڧى ھەنە.

سۈورين گوندى:

رۇژمەلاتى، گوندى دەرگەلا مۇسا بەگى.

رۇژئاقايى، گوندى تېشەمبىكى.

باكوورى، گوندى ئەلكىشكى.

باشوورى، گوندى بىشىلىن و چىياىن مەتىنا.

پىكھانا گوندى:

ژ بىنەمالىن گوندى، بىنەمالا گورىال، بىنەمالا ئىسحاقى، بىنەمالا بىمال، بىنەمالا ھەيدو، بىنەمالا شىيرى، بىنەمالا توما، بىنەمالا وليا بەگى، ژمارا خەلكى گوندى ل دووڧ ئامارا سالا (۱۹۵۷)ئى ۱۲۸ كەس بوون^{۱۱۶۹} و نھا ئىكدا نىزىكى ۲۵۰ خىزانانە،

تىنى ۱۲ كەس بوون^(۱۳۱)، لى پىشتى گوند ل ئەنفلان ھاتىبە سۇتن كەس نەھاتىبە سەر گوندى و ھەنا نھا نەھاتىبە ئاڧاكىرن^(۱۳۲).

گوندى ھەدىنە:

ھەدىنە گوندەكن كەقنار و سار و بەفرىنە، دكەقېتە جھەكن دەشتابى و دەشتا وئ ل دەقەرئ يا ب ناف و دەنگە، ب دووراتىيا ۱۵كم دكەقېنە رۇژئاقابىن كانى ماسى. ل باشوورئ گوندى زنجىرە چىابەك ھەبە.

سۈورئىن گوندى:

رۇژھەلاتى، گوندى بناقېن.

رۇژئاقابى، گوندىن ئەدىن و سەررەو.

ياكوورى، گوندى ئۆرە.

باشوورى، گوندىن تىلەرى و كانى ساركى.

پىنگماتا گوندى:

خەلكى گوندى ھەمى مرقۇبىن ئىكن و ژ فان بىنەمالان پىنگدھىت، بىنەمالا مىسى، بىنەمالا ئىزدى، بىنەمالا ئالى، بىنەمالا لەوھىدى، ژمارا خەلكى گوندى ل دووف ئامارا سالا (۱۹۵۷) ئ ۹۱ كەس بوون و نھا دىنە ئىزىكى ۲۸۰ سەرخىزانان^(۱۳۳).

بۇ جارا ئىكى گوند ل سالا ۱۹۲۲ ئ ھاتىبە سۇتن و سالا دووقدا ئاڧاكىرن، سالا ۱۹۷۸ ئ ژلاىن عىراقى قە ھاتە سۇتن و كافلكىرن و خەلكى گوندى ل كۆمەلگەھىن ھىزاوا و دەركارى خۇجھەكن. چارەكادى گوند دىناقېرە سالىن ۱۹۸۲-۱۹۸۴ ئ ھاتە ئاڧاكىرن، ل ھەوا ئەنفلان ھاتە سۇتن قە و خەلكى وى دەرىدەرى تركيا بوون. سالا ۱۹۹۳ ئ گوند ھاتە ئاڧاكىرن و پاشى ژ ئەگەرئ كاودانى ناخووى سالا ۱۹۹۵ ئ ھاتە خرابىكىرن و نەھاتە ئاڧاكىرن قە.

شۈنوارىن گوندى:

دوورگەھەك ل رۇژھەلاتى گوندى ب دووراتىيا ۵ م ھەبە، ھەرۋەسا كەلايەك كو گوندى دىبىزىن

پىرىيا وان ل دەرقەمى وەلاتى و دھۆكىمى دژىن. گوندى مىسكا دو جاران ل سالىن (۱۹۱۳- ۱۹۸۸) ئ ھاتىبە كافلكىرن و خەلكى وى بەرەف تركيا و ئىرانى و ژىرىن عىراقى دەرىدەر بوون. سالا ۱۹۹۲ ئ ھاتىبە ئاڧاكىرن و نھا ۱۲ خىزان ل سەر گوندى دژىن.

شۈنوارىن گوندى:

ل ژىرىن گوندى ئاشەكن نافى ھەبە، ل دووف گۇننا (دىخا نەمرود) دىرۇكا وى بۇ بەرى ۵۰۰ سالا دزقرىت، دىسان دىرا مار يوسىف ژى ھەبە و ھەكى گوندىيان ژ بابكالان بەيىستى بەرى پىر ژ ۵۰۰ سالا ھاتىبە ئاڧاكىرن.

ل گوندى ب تىن كاتىبەكا نافى ب نافى (كانىيا مىسكا) ل ژىرىن گوندى ب دووراتىيا ۱۰۰م ھەبە و ئەو كۆمەكا كاتىبانە و ئىكە ژ جھىن گوزارى، ھەرۋەسان شىكەفتا گرى بەرچەمى ل رۇژئاقابىن گوندى ب دووراتىيا ۴۰۰ م ھەبە.

ل قى گوندى قەشە ئەنوبە ئىك ژ ھەكىمىن دەقەرئ بووبە و ناف و دەنگىين خۇ د قى كارى دا ھەبوون.

خواندنگەھ پىشتى گوند ھاتىبە ئاڧاكىرن ل سالا ۱۹۹۲ ئ بۇ ھاتىبە قەكرن، دىسان بىنگەھەكى ئەندورسىنى ھاتىبە ئاڧاكىرن و تۇرا كارەمى ژى ل سالا ۲۰۱۱ ئ بۇ گوندى ھاتىبە راكېشنان^(۱۳۴).

گوندى ھەترشى:

ھەترشى گوندەكن نافى بە و جھەكن گوزارى بە، ئاڧارەكن مىشە ھەبە، خەلكى وى ژ ماين ھاتىبە قىرە. گوند ب دووراتىيا ۳۵كم دكەقېتە باشوورئ رۇژئاقابىن كانى ماسى و ۱كم ژ رىيا سەرەكى دوورە.

سۈورئىن گوندى:

رۇژھەلاتى، گوندىن بازى و چەمسەبىدا.

رۇژئاقابى، گوندىن بابىرى.

ياكوورى، گوندىن خىشخاشا و گركا.

باشوورى، گوندى بىلىزانى.

ژمارا خەلكى گوندى ل دووف ئامارا سالا (۱۹۵۷) ئ

باكوورى، گوندى دەشتانى.
باشوورى، گوندى سەردەشتى.

پىنگھاتا گوندى:

گوندى ژىنەمالىن: بىنلاتى، رانولى، گىپى، قەسرانى
پىنگدھىن، ژمارا خەلكى گوندى ل دووڧ ئامارا سالا
(۱۹۵۷) ئى تىنى ۱۹۴ كەس بوون^(۱۳۵) و نھا دىنە ۱۸
سەرۈك خىزان.

بۇ جارا ئىكى ئەڧ گوندى ل سالا ۱۹۱۱ ئى ژلايى
عىراقى ڧە ھاتىبە سۇتن و خەلكى گوندى ئاوارەى
دەڧەرئىن جودا بىن عىراقى بووئىنە، سالا ۲۰۰۵ ئى
جارەكادى گوندى ھاتىبە ئاڧاكىرن و نھا چەند خىزانەك
ل سەر گوندى دژىن.

شكەتتىن گوندى:

كۆمەكا شكەفتان ل گوندى ھەنە، لى بىن مەزىن
و بەرنىياس ئەڧەنە:

كەلىتكى ل ژوورنى گوندى ب دووراتىيا كىلومەترەكى
سى گۇرستانىن كەڧن ژى ھەنە.

ژ كانىيىن گوندى: كانىيا گوندى دناڧا گوندىدا و
كۆمەكا كانىيىن بەھارى ل رۇژئافايى گوندى.
سالا ۲۰۱۲ ئى تۇرا كارەبى بۇ گوندى ھاتىبە
راكىشان^(۱۳۴).

گوندى ھەلوا ھەلا:

گوندىكە كەڧنار و ئافى يە، ب دووراتىيا ۲۱ كىم
دكەڧىتە باكوورى رۇژھەلاتى كانى ماسىن گوندى
وھسا خويادكەن كو ئافى گوندى ژ پەيڧا عەرەبى
(حلوه) ب واتايا شىرىنى بان جوانى ھاتىبە.

سنوورنى گوندى:

رۇژھەلاتى، ھەڧ سنوورە دگەل گوندىن باكوورى
كوردستانى.
رۇژئافايى، گوندى دوورنى.

گوندى ھەدىنە

شۈينوارىن گوندى:

جەھەك ل رۇژئاقايى گوندى ب دووراييا ۳،۵كەم ب نائى بەرخسىمى ۋەك دوورگەھ ان ھاتىيە چېكىن ھەيە، ھەروەسا شىكەفتەكا بەرفرەھ ب نائى كون ھىچى ل ژوورى گوندى ب دووراييا ۱كەم ھەيە.

كانى و زىدەرىن نائى:

ژ كانىن گوندى ژى، سەرۇكانىيا گوندى ل ژوورىن گوندى ب دووراييا كىلومەترەك، كانىيا كوچكى ل ژوورىن گوندى، دىسان رووبارەك د باشوورى گوندىرا دېوورىت^(۱۲۸).

گوندى ھرۇر بازىف:

ھرۇر بازىف چەقەكە ژ گوندى ھرۇرى و خەلكى ۋى ھرۇرى نە، ئەون كو ژ تىركيا و ئىرانى پىشتى سەرھەلدانى قەگەريايىن و ل سالا ۱۹۹۲ئ گوند ئاقاكرىنە، ب دووراييا ۲۵كەم دكەفىتە رۇژئاقايى كانى ماسىن و د چارچۇقەيەكى بچووكدا ب دۇرىن ۸ كىلومەترىن چوارگۇشە دا ل سەر رىيا سەرەكەيا دچىتە كانى ماسى ھاتىيە ئافاكرىن، نائى گوندى بازىفى ژ بەرى زىفى كو ۋەكى زىفى يە و ل ۋىرى ھەيە ھاتىيە، گوند ژ سى بنەمالان پىكدەھىت و دۇرىن ۵۰ خىزانان لى دزىن.

سۈورىن گوندى:

لايى رۇژھەلاتى ۋىباشوورى، گوندى چەقەلا، لايى باكوور و رۇژئاقايى، گوندى چەلكى يە خواندىكەھ پىشتى گوند ھاتىيە ئافاكرىن ل سالا ۲۰۰۰ئ بۇ ھاتىيە قەكرىن و پىرۇژەين نائى بۇ گوندى ھاتىيە دروستكرىن و تۇرا كارەبى ژى ھەيە^(۱۲۹).

گوندى ھرۇرى^(۱۳۰):

گوندى ھرۇرى جەھەك ب ناف و گوزارى و كەقنارە، دكەفىتە دناف گەلبەكى كووردا و ھەمى رەخىن ۋى ژ بلى رۇژئاقايى چىانە، ب دووراييا ۳۰كەم

شىكەفتىن زاقى و شىكەفنا قەشەينە ل ژوورى گوندى ب دووراييا ۲كەم، ھەروەسا شىكەفتا (بىن سەررۇرى) كو شىكەفتەكا مەزىنە و دەرى ۋى دۇرىن ۱۰م با بلندە، مرفۇ ب سانامى نەشىن بچە دناف دا.

كانىن گوندى:

ل دەور و بەر و ناف گوندى دا چەند كانى مينا، كانىن بىن زىيە، كانىيا دىرى و نابوۋە، كانىيا گوندى ھەنە و نھا چەند خىزانەكىن كىم ل سەر گوندى دزىن^(۱۳۱).

گوندى ھەلوا نىلام:

گوندىكى كەقنارە ب دووراييا ۱۰كەم دكەفىتە باكوورى رۇژھەلاتى كانى ماسى، ل سەر رىكا سەرەكەيا دچىتە دەرگەھى سەر زىرى.

سۈورىن گوندى:

رۇژھەلاتى، گوندى چەمى دىركى و رووبارى زىيى مەزىن.

رۇژئاقايى، گوندىن ھەلوا ژوورى و تروانش.

باكوورى، گوندى دەشتانى.

باشوورى، گوندى سەر دەشتىن.

پىكھانا گوندى:

ئەف بنەمالە ل گوندى ھەنە، بنەمالا مەلاى، بنەمالا غوبەيدى، بنەمالا ئوسمانى، مالا ئاغاكى، بنەمالا ھەسەن زەلىخايى، بنەمالا ئىسفى، ژمارا خەلكى گوندى ل دووڭ ئامارا سالا (۱۹۵۷)ئ ۱۷۱ كەس بوون^(۱۳۲) و نھا تىكدا دىنە ۲۶۰ خىزان، خەلكى گوندى نھا ل بازىرىن دھوك و زاخۇ و كۆمەلگەھان دزىن.

بۇ جارا ئىكى گوند ل سالا ۱۹۷۱ئ ھاتىيە خرابىكرىن، سالا ۱۹۹۳ئ ھانە ئافاكرىن و جەرەكادى ل سالا ۱۹۹۶ئ ھانە سۇتن و بەردان و تا نھا نەھاتىيە ئافاكرىن.

شەمس، ئىچاخا ئومەرا، ئىچاخا ئاق گوندىيا، ئىچاخا مال مەلا، ئىچاخا سەمبالا، ئامارا خەلكنى ھەرۋى ل دوۋف ئامارا سالا (۱۹۴۷) ئى (۷۱۹۱) كەس بوون و ل سالا (۱۹۵۷) ئى بوونە (۸۴۵) كەس^(۱۴۴)، و ل دوۋف پىزانىنن نھا دىبىت ئامارا خىزانىن وان ب كەھنە دەوربەرىن (۱۵۰۰) خىزانان، دۇرىن ۶۰ خىزانان ل گوندى دۇرىن و يىن دى ل دەۋك و زاخۇ و دەرقەھى ۋەلاتى دۇرىن.

ھەرۋى د ئاق زىدەرىن مېزۋىسى دا:

زىدە كەھنىا گوندى ئاقىن وئ د كەلەك زىدەران دا ھاتى، ۋەكى:

مسكويه، معجم البلدان، الكامل فى التاريخ، الروض الزاهر فى سير الملك الظاهر، ذيل مرآة الزمان، مسالك الابصار فى ممالك الامصار، تثقىف التعريف، تاريخ ابن خلدون، صبح الاعشى فى صناعه الانشا، عقد الجمان فى تاريخ اهل الزمان، منبه الادباء فى تاريخ الموصل الحدياء، غرائب الاثر فى حوادث ربع القرن الثالث، ههلبەت زىلى كەلەك نقىسىنن فى سەردەمى مينا محەمەد ئەمىن زەكى و سەئىد ئەلدىنۋەجى^(۱۴۵)

بۇ جارا ئىكى گوندى ھەرۋى ل ۱۹۶۱/۹/۱۷ ئى زىلەن عىراقى قە ھاتىبە بومبارانكرن و سالا ۱۹۶۲ ئى گوند ھاتىبە سۇتن، سالا ۱۹۷۱ ئى گوند ھاتە كافلكرن و خەلكنى ۋى بۇ كۇمەلگەھا بىرىسقى ھاتە قەكۋاسىتن، ھندەك زى ل گوندىن دەوربەر خۇجھە بوون، سالا ۱۹۷۸ ئى چەند خانى لى ھاتە ئافاكرن و ل ئەنقالان ھاتە سۇتن و خەلكنى ۋى دەرىدەرى تركىيا و ئىرانى بوون، سالا ۱۹۹۲ ئى گوند ھاتە ئافاكرن قە.

ئىپتىۋارىن گوندى:

زىپتىۋارىن كرنك و ديارل گوندى ھەبوونا كەلەك دوورگەھ انە ل دەردۇر و دناق گوندى و ئاقارى گوندى دا، ۋەكى: ھەردو دوورگەھ ىن زەر و رەش ل رۇزھەلاتى گوندى ب دووراتبىيا ۳كم، بەرىن قان دوورگەھ ۱ دەمەزىن و دىرتاھىيا ھندەك بەران (۱م × ۲م) و كىتشا

دكەقىتە رۇزئافىن كانى ماسىن و ۸كم ز جادا سەرەكى دوورە، جەن گوندى زىلەن ئەسترونومى (فەلەكى) قە دكەقىتە سەر خالا پىنگەھىشتنا ھىلا دىرتىن (۱۵، ۴۳) رۇزھەلاتى و ھىلا پانىن (۱۱، ۳۷) باكوورى، رووبەرى عەردى گوندى دكەقىتە نىزىكى (۳۸كم) چوارگۇشە، ب پانىيا (۴،۵كم) و دىرتاھىيا (۸،۵كم)، واتە رىزەيا (۱،۲۵%) ئى زى سەرجم رووبەرى دەقەرا بەروارى بالا قەگىت، زىلەن توبوگرافى قە زى دەقەرمكا چىياى يە و بلندىيا چىياىن ۋى دكەھنە دناقبەرا (۲۳۰۰-۳۰۰۰م) ل سەر ئاستى دەريابىن^(۱۴۶)، زىلەن جىئولوگى زى قە پىكھاتىبە زى بەرى رەش (الحجر الجبرى العضوى)، كو كەرەستىن (سلىكى) ۋەكى گومتلا دناقدا ھەيە^(۱۴۷)، سەر ئاقىن گوندى چەند بۇ چوون ھەنە، زوانان:

- ۱- ھەرۋى ۋەكى د زىدەرىن سىرانى دا ھاتى (ما نائثر من عنقود العنب)، ئانكو دەمى ئىشىن تىرى دكەقىت و دىزىكىت و ھەبوونا كەلەك رەز و جۇرىن تىرى دىبىت بەلگەك بىت بۇ ۋى چەندى.
- ۲- ھەرۋى، ئانكو جەن شەر و مەلەلانى ۋەھفركىن^(۱۴۸)، و جەن ۋى ىن ئاسىن ىن گونجاىە بۇ ۋى چەندى.
- ۳- بۇچوونەكا لاوازىر ھەيە كو پەيقا ھەرۋى دىبىت زى پەيقا ئىنگلىزى (Horun) ب واتايا (ترس) ھاتىبە.

سەئىد گوندى:

باكوورى، كەقۇرى سۇرى و كەپى شاپەدرى و ھەف سەئىدە دكەل ئارۋىشى و شىف رەزانى و شەئەمۇنى ل باكوورى كوردستانى. باشوورى، گوندى چەقەلا و كۇمەلگەھا بىرىكا و زنجىرا چىياىن سەرى ھەمى. رۇزھەلاتى، گوندىن دىشىشى و قومرىن و شاخى ئىياسۇك و كەقۇتا ب كەزى. رۇزئافىلى، گوندىن كىستە و چەلكا سەيدا و چەلكا مەسحىيا (ئاقارى).

پىكھانا گوندى:

ھەرۋى زى پىنج ئىچاخان پىكھەيت، ئىچاخا

ۋىكرىستان) دىئىت: كەلەن ھىرۇرى. دىسان كۇمەكا دوورگەھ ان ل باكوورى رۇئاقاينى كوندى ھەنە ب ناقتى دوورگەھ ىن پىقىن و قان ھەمى دوورگەھ ان دىرۇكەكا كەقنار ھەنە.

ھەر ۋەسان كەلا ھىرۇرى ل سەرى كومتەكنى بلند ل باشوورى رۇئەلاتى كوندى و ل ھىداقى كوندى قومىرىن ب دووراتىيا ۴كم^(۱۴۱)، كو بەرى ۱۵۰ سالان دەسەلات ل كەلەن ھاتىبە كرن و ئىك ژ جەين ئاسنى يە ل دەقەرى، لاین باكوورى كەقەرە سۇرى ھەپە، كو كەقەرەكنى بلند و ئاسنى يە دكەقىتە باكوورى، ژلاين باشوورى قە ژى سەرى ھەمى يە كو زنجىرە چىاپەكنى بلندە^(۱۴۷).

دىسان كۇمەكا شىكەفتان ژى ل كوندى ھەنە مىنا: شىكەفتا بن سىتوونى ل باكوورى رۇئەلاتى كوندى ب دووراتىيا ۳كم، شىكەفتە رەشنى ل باكوورى ب دووراتىيا ۴كم، شىكەفتا چەلكى سىپى ل باكوورى ب دووراتىيا ۷كم و شىكەفتا كەلوئ و چەمبلىن و كۇترا ل رۇئەلاتى ب دووراتىيا كىلومەترەكنى.

ھىدەكان ژى دگەھىتە نىزىكى آ تەنان، ئەو دوورگەھ ۴م د بلندن و (۵-۱م) د فرەھن. دوورگەھ ىن چەمكا كو ژ پىنج دوورگەھ ان پىكدەھىت، ل باشوورى رۇئەلاتى كوندى و كىلومەترەكنى ژى د دوورن، دوورگەھ ا سەر شىخ خالى و دوورگەھ ا ملكنى مالا سوڧى ەلى و ئىسڧى ئەبابەكرى و خالدىكى ھنارى ل رۇئەلاتا كوندى و ۵۰۰م ژ كوندى د دوورن، ل باكوورى كوندى (خارى) ژى دوورگەھ ىن قەسركى كو دو دوورگەھن ھەنە، ئەوژى ۵۰۰م ژ كوندى د دوورن، دوورگەھ ىن تەحتا عىساي ل رۇئاقاينى، دوورگەھا ھەمى و دوورگەھ ا مالا سەپىن دكەقنە دۇرمانىن كوندى، ھەروەسا ل كوندى دوورگەھ ىن بەرگارى كو ھەفت دوورگەھ ىن ب كۇمن دكەقنە رۇئاقاينى كوندى و كىلومەترەكنى ژ كوندى د دوورن ھەنە، دوورگەھ ا مزەپنا كو كۇمەكا دوورگەھ انە ب دووراتىيا ۴كم ل رۇئاقاينى و دۇرىن ۴۰ دوورگەھ ان دكەقنە رۇئاقاينى ل ھىداقى ئاقارى و چەلكا سەپىدا، لەوما مەھمەد ئەمىن زەكى د پەرتووكا خۇ دا (كرد

دىمەنەك ژ دەقەرا ھىرۇرى

ھىرش ھاتىنە سەر. وەكى:

۱- بەرى پەيدا بونا ئىسلامى خەلىكى گوندى ئايىنى
ل سەر ئايىنى مەسىھىتى بوون، ب بەلگەين
ھەبونا گەلەك ئاقىن سىرىنى.

۲- ل سالا (۲۰مىش) ل سەر دەستى (عەتەبە بن
فەرخو) ئەف گوندى بۇ ئايىنى مۇسلمانەتىنى
ھاتىبە قەكرن.

۳- ل سەر دەمى عەباسىيان ىنى ئىكى پويته داىە
كەلاىىن دەقەرى كو دكەقنە باكوورى مۇوسلىنى،
ژ وان ژى كەلاىىن ھىرۇر و ئامىدىنى.

۴- ل سەر دەمى عەباسىيان ىنى دووى ئەف گوندى
سەر ب دەولەتا حەمدانىان قەبوو و ژ سالا
(۲۸۹مىش) ئ تا كو سالا (۳۱۸مىش) چووبە سەر
ب دەولەتا بووھىيان قە^(۱۴۸).

۵- ھەوا عەزدولدەولە ىنى بووھىيە ب سەركىشىا
(ئىبن نەسر خورشىد) ل سالا۳۱۷-۳۱۸مىش.

شكەفتا مەندكا جەن سى تەختان دناقتا ھەنە
ل رۇزھەلاتى ب دووراتىيا كىلومەترەكى، شكەفتا
خىزىنكى ل باشوورى ب دووراتىيا ۵۰۰م، ھەر ل قى
لاى شكەفتىن ئاھا سىي و پەتايى ل باشوورى
ب دووراتىيا ۳۰۰م، شكەفتىن لاتا سىف دىنكى و
سەر بىشكى و نارمانجوكا و بەرماقورنى ل باكوورى
رۇزئاقايى ب دووراتىيا ۳كم، ل باشوورى شكەفتا
كولكى برەھىموكا ھەپە و ۳كم ژ گوندى يا دوورە،
ژىلى چەند شكەفتىن بى ئاق.

كونىشك: مىنا ناووسكانە ب دەست د كەقران
ھاتىنە كۆلان، لى جەن تەختان تىدا نىن و مىنا قان
ل باكوورى رۇزھەلاتى گوندى ل سەر رىكا سەرەكىيا
دچىتە باكوورى كوردستانى و زۇمان، دناف كەلىەكى
دا كو دىبىزنى گەلىن دەرائى ب رىز ھەنە.

ھىرۇر د دىرۇكى دا و ئەو ھەو و نژدەىن ھاتىنە
سەر:

ژ بەر گرنگىا قى گوندى ژ لايى ستراتىژى و
ئابوورى قە دى بىنىن ب بوورىنا مىزۇوىنى ب دەھان

رۇزانا ھىرۇرى

۶- پىشتى دامەرزاندان دەولەتا ئەتابكى ل مووسلىن ل سەر دەستى (عیمادەددىن زەنگى)، قى مېرى دەستى خۇ دانا سەر دەقەرىن كوردى و گوندى ھەرۇرئ زى ل سالا (۵۲۸-۱۳۱۱مىش) كەتە ژىر دەستى وان.

۷- ھەوا عیمادەددىن زەنگى ب سەر كىشىيا نەسیرەلدىن جقر ل سالا (۵۳۷مىش/۱۱۴۲ز) ى.

۸- ھەوا قەراجە بىن تركى ل سەر دەستى خونكارى ئەتابكى اقوتبەدین مودود) ل سالا (۵۴۸/۱۱۵۳ز) ى.

۹- ھەوا بەدرەدین لوللوئەى ل سالا (۱۲۲۱مىش/۱۲۲۴ز) ى.

۱۰- پىشتى دەولەتا عەباسىيان ل سەر دەستى مەغۇلىيان ل سالا (۱۵۱۱مىش) ى روخىياى ل سالا (۱۱۰مىش) ى ھەرۇرئ كەفتە ژىر دەستى مەغۇلىيان و (عزەددىن ئىباغ) سەرپەرشتىيا گوندى ھەرۇرئ دگر.

۱۱- ھەوین قەرەقوینلو و ئاق قوینلو.

۱۲- پىشتى دامەرزاندان دەولەتا مەملوكى ل مسرى، مېرى ھەرۇرئ (بەھائەددىن ھەسەن بىن عیمادەددىن) پەيوەندىن سىياسى و ئابووورى دگەل مسرى ھەبوون.

۱۳- ل سەر دەستى ئوسمانىيان گوندى ھەرۇرئ بىوو سىنچەق، ئانكە مەلبەندى دەقەرا بەروارى بالا.

۱۴- ھەرۇرئ تووشى ھەوا سەر كەردەكى مووسلىن بىن ئوسمانى ب نائىن امھەمەد پاشا ئابىنچە بېرەقدار، بىن نائىن (گەمارمەز) بىوو.

۱۵- ل سالا (۱۸۲۸-۱۸۲۹) ى شىخ محەمەدى ھەرۇرئ دگەل شىخ يوسقى زاخۇبى و بەدرخان بەگ پىشكدارى (قولپا پىرۇزا) بىوو ب مەرەما بەرەقانىكرنى ژ كورد و كوردستانى.

۱۶- دو ھەوین تىارىيان ل سالىن (۱۹۰۵ و ۱۹۱۴) ى كو تىدا سەر كەردەكى ب نائىن دەنگ ب نائىن (بىج بىجو) ھاتە كوشتىن، و (سەئىد بەگ بەروارى) زى تىدا ھاتە كوشتىن.

۱۷- ل سالا ۱۹۱۳ ى دەستى خەلكى گوندى قەستا زۇما كرى، ئاگر ب شاشى قە ژ دەستى كەسەكى سەقەت ب نائىن (سالىن لەنگ) كو نەشىياى بچىت دەر كەت و گوند ھاتە سۇن.

۱۸- خەلكى ھەرۇرئ پىشكدارى ب نىزكى ۱۵ زەلامان د سەر ھەلدانا سالا (۱۹۱۹) ى ل ئامېدىن كرىوو.

۱۹- ھەوین عەشىرەتا گۇبان (ھەدرىشىيان) ل سالا ۱۹۵۱ ى.

و ھەوا دىندانەيا ھوكمەتا عىراقى ل پىشتى سالا ۱۹۷۵ ى^{۱۱۴۹}.

كانى و ژىدەرىن نائىن ل گوندى:

كانىين گوندى، گوند ب ھەبوونا ژىدەرىن نائىن و كانىيان بىن ب نائىن و دەنگە، و مرۇف دىنىت كانىين وئ بگەتە سى پىشك:

پىشكا ئىكىن، سەر و كانى (پوى)، پىكدەھىت ز (كانىيا نزارى، كانىيا بەرۇرئى، كانىيا بىن ھەرۇرئى كو ژىدەرىن ئاقا گوندى، بە، دىن قان كانىيان دا و ھەر ل سەر رووبارى كانىيا بىن توپىت وەققى، ل خارتر كانىيا رەشى كو بەرى چەند سالان ژىدەرىن ئاقا گوندى بوو، د سەر گەرا بەرخادا، كانىيا ھەجى عەلى و گەلەكىن دى.

پىشكا دووى، گالەى، كانىين دەوربەرىن گوندى، كانىيا بەرچەلئ (بەردەراقى) كو ژىدەرىن ئاقا كەلا ھەرۇرئ بوو، كانى گۆھىشك، كانىيا عىنگىلئ (بىركا گەبالا)، كانىيا بەھەشتى، كانىكىت سەر و كانىيا گالەى، كانىيا ملا زەر، ئىسكوركى، بىدەرە، پىشتى ئەف ھەردو پىشكە دگەھنە ئىك و دىبىتە رووبارەك، چەند كانىين دى زى دەئىنە سەر، وەكى كانىيا مەلا سەلىمى، كانىيا نورىنا عەلىوى، نورىنا بەھائەددىنى، نورىنا محى، كانىيا عەبىن ئەلتاوا، كانىيا جەم داودى، كانىيا ئوسىن پىروى، كانىيا مويسكورا، كانىيا مەلا عەبىن، كانىيا ھەمىدى ھەسىن.

پىشكا سىن، كانىينت زۇما، كانىيا ئاقا مېرگا، كانىيا بىن بەرى، كانىيا ژنا، كانىيا مېزا، كانىيا مالا ئومەرا، كانىيا سەى، ئاقدىن، كانىيا ھەجى محەمەد

۱۹۹۲/۹/۲۸ ئى ھاتىبە فەكرىن و ل ساللا ۲۰۰۷ ئى ۱۰۰ خويندىكاران لىن دخواند^(۱۵۱).

ل ساللا ۱۹۵۹ ئى بۇيەكەم جارېنگەھى ساخلىمىن لىن ھاتەفەكرىن و ل ساللا ۱۹۷۶ ئى مەخفەرەكا بۇلىسەن.

زىانا خەلكنى گوندى باراپتر ل سەر چاندىن يە ھەرۇزى يا ب ئاڧ و دەنگە ب فىقى و گەلەك دەرامەتىن دى بىن چاندىن ب تايىھتى ھنار و ھزىر و جۇرىن تىرى و گويز و سىپىندار و ...ھتە، ھەرۋەسان نەرىش و كەوال و مېشا ھنگىقىنى زى لىن دەيتە ب خودانكرىن و چىبايى وى جۇرىن گىبايىن سىرۇشتى لىن ھەنە كو مفا زى دەھتە ۋەرگرتن، مينا گەپشك و مازوى كەزان و بىمك و سىترىك و سورىاز و لىش و رىڧاز و كەنگر و سىبىسك و چەڧر و ...ھتە و چونكى گوندىكى سنوورى يە، بازىرگانى زى دگەل لايى دى بىن سنوورى دەھتەكرىن^(۱۵۲).

گوندى ھىسى:

ھىسى ب دوورىيا ۱۶كەم دكەڧىتە باشوورى كانى ماسىن. دىرۇكا ئاڧا بوونا گوندى بۇ ۱۱ بابكان ڧەدگەرىت.

سنوورىن گوندى:

رۇڧھەلاتى، گوندىن تروانش و بېگداۋدا.

رۇڧئاقايى، گوندى خرابەي و شىلازا.

باكوورى، چىبايى گابىنېركى و گوندى شىمايلا.

باشوورى، زىجىرا چىبايى مەتىنا و چارچەلى.

بىنكھانا گوندى:

بىنەمالىن گوندى ئەڧەنە، بىنەمالا ھورمز، بىنەمالا بووانس، بىنەمالا ئەبار، ژمارا خەلكنى گوندى ل دوۋڧ نامارا ساللا (۱۹۵۷) ئى ۱۹۴ كەس بوون^(۱۵۳) و نھا ژمارا خىزانىن وان دگەھنە نىزىكى ۳۵۰ سەر خىزانان، لى كەس ل سەر گوندى نازىت و ب تىن ل ھافىنىن ملكى شىن دگەن.

عەلى، كانىيا فەبلانى، كانىيا بىن گىرى ۋارى، بىرا (جەلالىن) كەرمەرانى، كانىيا بىلمبىرى، سەررۇخكى، كانىيا بىقىن^(۱۵۴).

ھەلبەت زىلى چەندىن كانىيىن دى ل جەھىن جۇرا و جۇر بىن گوندى، ۋەكى، عەبىلبۇق و زەلىخى و كانىيا زىركى (كانىيا گىلگەمى) كانىيا دار بلىدى و ھشكە مېرگال گىمى و دەرار كو دكەڧنە رۇڧھەلاتى گوندى ب دووراتىيا (۱كەم)، و و خالىسى، دىسان كانىيىن كانى رىلك و بەردەڧاقى دولا پارزا و بىن مەناسىبى دكەڧنە باشوورى رۇڧھەلاتى و كانىيىن مالا دامىر و ھەروەسا دنسەي و نۇرىن دكەڧنە رۇڧئاقايى ب دووراتىيا ۵۰۰ م، كانىيا مالا رەجەبى و مەھمەدى خامى و پىركا دارى و سەلىم ھەمى و خالىن زاهرى و دكەڧنە رۇڧئاقايى گوندى ب دووراتىيا كىلومەترەكى، كانىيا بىشكى و مېشكى و نارمانجوكا و سەرىۋتا و بەرماقورى و دەڧاقى فەلەي كىلومەترەكى ز گوندى د دوورن.

زۇمىن گوندى:

چەند زۇم ل گوندى ھەنە ۋەكى، زۇما بىلمبىرى ل باكوورى رۇڧئاقايى گوندى ب دووراتىيا ۱۵ كەم، زۇما كەرمەران ل زوورىن گوندى ب دووراتىيا ۱۵كەم و زۇما دەرارى و ۋارى (ۋارى مېرى يان شىخى) و كانىيا بىن بەرى كو ئەڧ ھەرسى دكەڧنە رۇڧھەلاتى گوندى ب دووراتىيا ۵كەم و نىزىكى ۱،۵دەمژمىرا ب پىان.

ل ڧى گوندى چەندىن جاران خواندىنگەھ ھاتىبە فەكرىن و گرتن ڧە، بۇ جارا ئىكىن ل ساللا (۱۹۳۱-۱۹۳۲) ئى ھاتە فەكرىن و بۇ دەمى سىن ساللا فەكىشە، بۇ جارا دوۋى ل ساللا (۱۹۵۱-۱۹۵۲) ئى ھاتە فەكرىن و (۵۲) خويندىكار بخۇڧە دگرتن، لى دگەل دەستىپىكا شۇرىشا ئەبىلۋلى ل ساللا (۱۹۶۱) ئى ھاتە دائىخسىتن ڧە، بۇ جارا سىن زى ل ساللا (۱۹۶۷-۱۹۶۸) ئى ب زمانى كوردى ھاتە فەكرىن نا گوند ل ساللا (۱۹۷۶) ئى ھاتىبە ۋىرانكرىن و داۋى جار زى پىشتى سەھلەدانى بوو كو ل

ستوورين گوندى:

رۇژھەلاتى، گوندى زىقنى.

رۇژئاقايى، گوندى زەكەربايە كو خرابە گوندى.

باكوورى، زنجىرە چىباين گابنىركى و گوندى راقىنا.

باشوورى، گوندى خانكى.

پىنكھاتا گوندى:

چەند بىنەمال ل گوندى ھەنە، ۋەكى، بىنەمالا محەمەدى ئىحمى (كو بىنەمالەكا كەقنە ل گوندى)، بىنەمالا رەندى (ژ راقىنا ھاتىنە)، بىنەمالا ھەمى سەئىدى (ژئاف گوليا ھاتىنە)، بىنەمالا بەگا (ژ گوندى شىلازا ھاتىنە)، بىنەمالا محەمەدى بىروى (ژ بەنانى ژ شەمىنا ھاتىنە)، بىنەمالا ھەمى مېردىنى (ژ گوندى مېردىنا رۇژھەلاتى شىلازا ھاتىنە)، بىنەمالا ئوسمانى (ژ گوندى قەسركى ھاتىنە)، سەرجمى خەلكى گوندى ل دووڧ نامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۲۵۴ كەس بوون^(۱۵۵) و نھا دىنە ۳۰۰ خىزان، ۳۵ ژ وان ل گوندى دژىن و بىن دى ل دھۆك و زاخو و دەرڧەى ۋەلاتى.

گوندى ئاسھى ل سالا ۱۹۸۸ ئى كەتە بەر ھەوا ئەنڧالان و خەلكى گوندى ئاۋارەى تركيا و ئىرانى بوون، سالا ۱۹۹۲ ئى چارەكادى ھىدەك ژ خەلكى گوندى شەگەربايەنە سەر گوندى و گوندى ھەر ل جەھى كەقن ئافاكرىنە. خاۋاندنگەھەك ژى پىشتى گوندى ھاتىيە ئافاكرىن ل سالا ۱۹۹۳ ئى بۇ ھاتىيە قەكرى.

شوينوارىن گوندى:

كافلە گوندىكى كەقن ب ناڧى زرافكا ل باكوورى رۇژئاقايى گوندى ب دووراتبىيا آكم ھەبە، ل رۇژھەلاتى گوندى ژى كافلە گوندىك ب ناڧى كانى بەھارى ب دووراتبىيا ۱،۵ كىم ھەبە، و نھا ژى كەلەك د ديار و بەرچاقن.

شكەفتىن گوندى:

ل گوندى شكەفتىن پەھمەد رەندا ل باكوورى

سالا ۱۹۶۱ ئى گوندى ھاتە سۆتن و خەلكى گوندى دەرىدەرىبون، سالا ۱۹۷۰ ئى گوندى ئافاكرىن و ل سالا ۱۹۷۸ ئى گوندى ھاتە سۆتن، پىشتى ل سالىن ھەشتىان گوندى ھاتىيە ئافاكرىن قە، چارەكادى ل ھەوا ئەنڧالان ب بومبىن كىمىلوى ھاتە بومبەبارانكرىن و زىان كەھاندە خەلكى گوندى، سالا ۱۹۹۲ ئى گوندى ھاتە ئافاكرىن و چەند خانى دگەل دېرەكى ھاتىنە چىكرى.

شوينوارىن گوندى:

ل گوندى دو دىرتىن كەلەك كەقنار ب ناڧىن (رەبىن پىسيو) و دىرا (مار گورگىس) ھەنە، دىسان ل دۇرمانىن گوندى كەلەك گۆرستانىن كەقنار ژى ھەنە.

شكەفتىن گوندى:

ل باكوورى گوندى ب دووراتبىيا ۲۰۰م شكەفتا (ئىخىزايىن) ھەبە، ئەو شكەفت ۋەكى ژوورەكى بە جەھى ۱۰ مېرۇڧىن روينىشتى تىدا ھەبە، شكەفتا كونافى ئەۋژى شكەفتەكا مەزە ل باشوورى رۇژھەلاتى گوندى ب دووراتبىيا ۵۰۰م.

كانبىن گوندى:

ل گوندى چەند كانى ھەنە ۋەكى، كانى رەشتى ل زىرىن گوندى ب دووراتبىيا آكم، كانبىيا خىزى ل باشوورى ب دووراتبىيا آكم، و كانبىيا زەنگ دناڧا گوندى^(۱۵۴).

گوندى ئاسھى:

گوندىكى كەقنارە، ب دووراتبىيا ۲۲ كىم دكەڧىنە باشوورى كانى ماسى. ناڧى گوندى ل دووڧ گوتنا خەلكى گوندى ژ ئاسنى ھاتىيە، زىەر كو مادى ئاسنى و شوينوارىن ۹ كوېرھان ل دۇرمانىن گوندى ھەنە، دىرۇكا وان ۋەكى وان ژ بابكالان ھاتىيە بەھىستن قەدگەرىتەقە بۇ بەرى ۲۰۰ سالان. خەلكى گوندى ژ گوندى بەنانى ژ دەقەرا شەمىدىنان ژ باكوورى كوردستانى ھاتىنە و گوندى ئافاكرىنە.

گوندى ب دووراتىيا ۰,۵ كىم. ھەرۋەسا ھىندەك شىكەفتىن بچووك ل نۇرمانىن گوندى ھەنە،
ز كانبىن گوندى زى؛ ل گوندى كانبىن گىزا و سركى و كانبىا برىما ل دۇرمانىن گوندى و نىزىكى ھەنە.

ھەرۋەسا زۇما گوندى ب ئافىن شىرىستانى ل باشوورى گوندى ب دووراتىيا ۰ كىم ھەبە^(۱۵۸).

گوندى ئەدىنى:

گوندى ئەدىنى ۋەكى ژ شىوینواران زى دىار گوندىكى كەقنارە، ب دووراتىيا ۰,۵ كىم دكەقىتە رۇژئافاين كانى ماسى. ئافىن گوندى ۋەكى دەپتە گۇتن ژ (جنات عدن) ھاتىيە و دىيژن ل سالا ۱۷مىش ل دەمى ئەشكەرىي موسلمانان ب سەرۇكاتىيا عەبدولابى كورئ عومەرىي كورئ خەتابى ھىرش ھىنايە سەر دەقەرا بەروارىيا خەلكى ۋى شەرەكى مەزىن دگەل وان دا كر و ۰,۵ موسلمان تىدا ھاتتە كوشتن، لەوما ئەدىنى ب گوندى شەھىدىن موسلمانان ھاتىيە نىاسىن. بان زى دىيژن ئەدىنى ب رامانا بەھەشتى ھاتىيە ئافىن و جەھەكى چىابى و تىر ئافە، لەوما دىيژن ۋى جەھى بىرا ئەسحابىيان ھىنا دەما پىغەمبەرى بۇ وان سالۇخەتىن بەھەشتى كرى و وان ۋەسان ھزركر ئەفە ئەو بەھەشتە با پىغەمبەرى بۇ وان سالۇخەت داى.

سۇورىن گوندى:

رۇژھەلاتى، گوندى كانى ساركى.
رۇژئافاين، گوندىن تشىنىش و قومىن.
باكوورى، گوندىن سەرەرو و دىنىشىش.
باشوورى، گوندى دەرگەلكا سەيدا.

پىنكھانا گوندى:

ئىجاخىن گوندى؛ مالا دەرى نالى، مالا براھىمى محى، مالا جەمى، مالا قەقەى، مالا خدرى، مالا مەلاى، مالىن سەيدا، مالا جەجى عبدالغنى، مالا ئەسمەر، مالا پىرمىسى، مالا مەلا عبدالله، زمارا

گوندى ب دووراتىيا ۰,۵ كىم ھەنە، كو دو شىكەفتىن مەزىن و تىدا جەھى پىرى ۰,۲ مرقۇان ھەبە، دەرگەھى وان بى بچووك و بلندە و مرقۇ ب زۇرى دىنىت بچىتە زوور و دىناقدا دقرەھن. دىسان ناووسكا بەرى لەھەندكى ل باكوورى گوندى ب دووراتىيا كىلومەترەكى ھەبە و جەھى دو مرقۇان تىقە دكەت.

ل گوندى ب تىن كانبىەكا ئافىن ب ئافىن كانبىا گوندى ئاسھىن ل سەرافا گوندى ھەبە و ئەف گوندى بىن بىناق و دەنگە ب جۇت و كىلان و كەزان و رەزان.

ل گوندى جەبارەك بىناقى محەمەد سەلىم جەمىد ھەبوو، نھا كورئ ۋى سەعبىد ۋى كارى دكەت^(۱۵۹).

گوندى ئاف ساركى:

گوندى ئاف ساركى ب دوورىيا ۰,۱ كىم دكەقىتە باشوورى رۇژئافاين كانى ماسى، ل گوندى كانبىن سار و تەزى ھەنە لەورا ب ئافا سار ھاتىيە ب ئافىن.

سۇورىن گوندى:

باكوورى، رووبارى زىيى.
باشوورى، زنجىرە چىابى مەتىنا.
رۇژھەلاتى، گوندى بالوكا.
رۇژئافاين، گوندى كرى.

گوندى ژ دو بىنەمالان پىكەھىت، ئەو زى بىنەمالا سىمىلىن زىرى و بىنەمالا جەسىن، ل دووق ئامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۵۳ كەس ل فى گوندى دژان^(۱۶۰) و نھا ژمارا وان دىنە ۷۰ سەرۇك خىزان.

بۇ جارا ئىكى گوندى ل سالا ۱۹۷۸ ئى ژلاين عىراقىن فە ھاتىيە سۇتن، سالىن ۱۹۸۳-۱۹۸۴ ئى ھاتە ئافاكرن فە، سالا ۱۹۸۸ ئى ھاتە ئەنزالكرن و جارەكادى ل سالا ۱۹۹۳ ئى ھاتىيە ئافاكرن، نھا چەند مالىەكىن كىم لىن دژىن.

ل گوندى شىوینوارى دىرەكا كەقنار ھەبە و ھىشتا ھىندەك ژ دىوارىن ۋى د دوستن، ھىندەك ژ بەرىن ۋى نەھ بەھۇستان د دژىن و پىنج بەھۇستان د بلندن.

ژ شىكەفتىن گوندى، شىكەفنا فەلەى ل ژىرىن

ھاتىبە ئاڧاكىرن، دېئىژنى جووا جەمبى و سولېنەك ل بەرۇژى گوندى بن ئاخ ھەبە و جووھك دى ل كەڧرۇكىن پىشتا گوندى ھەبە.

گۇرستان:

ل فى گوندى شەش گۇرستانىن نە نياس ھەنە و ژ كىلىان ديارە كو دىرۇكا وان دزڧرىتە ڧە سەردەمىن كەڧنار، چونكى وان مرىن خۇ د سۇتن و ھەستى د كرنە دجەركان دا.

شكەفت و ناووسك: ل دۇرئىن گوندى گەلەك شكەفت و ناووسكىن كەڧنار ژى ھەنە، ۋەكى شكەفتا كەنىسى، شكەفتا زنگ زنگى، شكەفتا خەلوئ و ...

كانى و ژىدەرىن ئاقى:

ل گوندى گەلەك ژىدەرىن ئاقى و سىلاڧىن جوان مىنا سىڧا (كانىيا تا) لى ھەبە كو جەھكى گوزارى يە.

گوندى ئەدنى زەنگىنترىن گوندى ل دەڧەرى ب ھەبوونا ژىدەرىن ئاقى و نىزىكى (۴۰) كانىيان لى ھەنە، ھەمى دچنە سەرىك و دىنە رووبارەكى مەزن، و ئاقا ۋى ئاقارى نەھ گوندىن دى ژى پى ئاقدەن، ژ كانىين ب ئاف و دەنگ ل گوندى، كانىيا شكەفتى، كانىيا تا، كانىيا شەھىدان، كانىيا زاڧا، كانىيا جەمبى. گوند ب ھەبوونا سىڧ و گويزان ژى ب ئاف و دەنگە.

خەلكى گوندى ل دووڧ ئامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۰۸ كەس بوون^(۱۵۹) و نھا ۱۲۰ خىزان، ۴۵ خىزان ژى ل سەر گوندى دژىن و يىن دى ل دەڧەرىن جووا يىن پارىزگەھا دھۆكى. ئەدنى سالا ۱۹۷۸ ئى ژ لايى عىراقى ڧە ھاتىبە كاڧلكىرن و خەلكى گوندى دەرىدەرىوون.

شوينوارىن گوندى:

ۋەكى دەپتە ڧەگىران ئەدنى د كەڧندا بائىرەك بوويە و حوكمى خۇ ل دەورو بەرىن خۇ كرىبە، ژ لايى سەريازى ڧە يا ئاسى يە و ھەتا نھا ژى شوينوارىن وان د رەوشەكا باش دانە و نەھاتىبە زانىن كا دىرۇكا ڧان شوينواران بو كىز سەردەمى ڧەدگەرن، ژ ڧان شوينواران:

كەلا، كەلا ل سەرى كوكەلەى كو دېئىژنى (كوكەلى دېرى)، كەلا سەرى لاتا، كەلا بەرى كەلى، كەلا لاتا ڧەلەى، كەلا سەريانكى.

دوورگەھ ژىو زىرەڧانىن گوند ب دوورگەھ ان ھاتىبە دۇرىنچكىرن، ب شىۋەبەكى ھاتىبە ئاڧاكىرن كو ئىك بلند و ئىك نزم.

ئاشىن ئاقى، ل گوندى ژ (۱-۷) شوينوارىن ئاشا ھەنە.

جووین ئاقى و سولېن ل گەلىن ئەدنى:

شوينوارىن دو جووین مەزن ل گوندى ھەنە كو ب كەڧرىشە ھاتىبە دوستكىرن و ب بەران و كىلىن

گوندى ئەدنى

ئويناورين گوندى:

چەند شوينوار ل گوندى ھەنە وەكى، شكەفتا
عەلى ل رۇز ئاقايىن گوندى ب دوورائىيا آكەم،
ئاووسكىن ئاستەنگىن ل ژوورين گوندى ب دوورائىيا
آكەم. د وان ئاووسكا دا جھىن نىقىستىن و روينىشتىن
بۇ سىن كەسان ھەبە، ل رۇز ئاقايىن گوندى ژى جۇبەك
ب كىسل و گىنچى ھاتىبە چىكىرن و ۳كەم ژ گوندى
يا دوورە.

ل گوندى كانى ژى ھەنە وەكى، كانىيا سىتىرى ل
نىقا گوندى، كانىيا بن گىزى، كانىيا بركا مەرغانى
كو دكەقنە رۇز ئاقا و باكوورى گوندى^(۱۱۴).

گوندى نۇرە:

نۇرە گوندەكى بەفرىنە دكەقەتە دناقبەرا دو
گەلىندا، ئەوژى گەلىن كۆنەفرى و گەلىن خانى نە،
ب دوورائىيا ۲۰كەم دكەقەتە باكوورى رۇزئاقايىن كانى
ماسى. ئاقى گوندى ل دووف گوتنا خەلكى وى ژ وار
ھاتىبە، كو پەيقا ئور ل سەر دەمى سۇمەريان ب وانبا
(وار) بكارھاتىبە، كو ئاقى پائتەختى سۇمەريان ژى
(ئور) بووہ. گوندى وەسا دەنە خوياكىن گوندەكى
ھندى بىزى كەقنە بەلى ب دروستى كەقناتىيا وى
نەھاتىبە زانىن.

سنوورين گوندى:

رۇزھەلاتى، گوند ھەف سنوورە دگەل باكوورى
كوردستانى.

رۇزئاقايى، گوندىن ھور و دىشىنىشى.

باشوورى رۇزھەلاتى، گوندى بىدوھن.

باكوورى، ھەقسنوورە دگەل باكوورى كوردستانى و
گوندىن ئاشىتى و ئاروشى.

باشوورى، گوندىن ھەدىنە و بناقىن و سەررەو.

پىكھاتا گوندى:

گوندى نۇرە ژ بنەمالىن: بنەمالا غازى، بنەمالا
سالن، بنەمالا ئالى، بنەمالا مەرغان، بنەمالا چەلىا،

خواندنگەھ ژى پىشتى گوند ھاتىبە ئاڧاكىرن ل
ساللا ۲۰۱۰ئى بۇ ھاتىبە قەكىرن. نھا پرۇزەين ئاقى بۇ
گوندى ھاتىبە دروستكىرن و كارەب ژى ل ساللا ۲۰۱۱ئى
بۇ گوندى ھاتىبە راكىنشان^(۱۱۵).

گوندى ئەلكىشكى:

گوندى ئەلكىشكى ب دوورائىيا ۱۵كەم دكەقەتە
رۇزئاقايىن كانى ماسى و آكەم ژ جادا سەررەكىيا
دچىتە ناحىن دوورە. گوندىن مەسبىحىيان بوو، ب
بوورنا سالان ئاق ھاتىبە گوھارتىن، ئاقى باژىركىن
ئەلكىشىن ژى گوندى ھاتىبە، نھا خۇجھەين گوندى
موسلمانن.

سنوورين گوندى:

رۇزھەلاتى، گوندى باتىفا سەبدا.

رۇزئاقايى، گوندىن بىقوئكى و دەرگەلا سەبدا.

باكوورى، گوندىن توپلەر و كانى ساركى.

باشوورى، گوندىن مىسكا و دەرگەلى.

ل دووف گوتنا خەلكى گوندى بەرى نىزىكى
۲۰۰ سالان بىن ھاتىبە ئاڧاكىرن و خەلكى وى بى ژ
گوندى وەستانى ل باكوورى كوردستانى ھاتىن، ل
دەستپىكى گوند ل مېرگا دركى ھاتىبوو ئاڧاكىرن، ل
دووفدا ھاتن گوندى ئەلكىشكى ئاڧاكىرن. گوند ل
ساللا ۱۹۸۸ئى ھاتە سۇتن و خەلكى گوندى ئاوارەى
تركىيا بوون، ساللا ۱۹۹۲ئى جارەكادى گوند ل جھى
كەقن ئاڧاكىرن و خواندنگەھەك ژى ل ساللا ۱۹۹۳ئى
لى ھاتە قەكىرن.

پىكھاتا گوندى:

گوندى ژ سى بنەمالان پىكھەنت، بنەمالا
مەمەدى پىرمبىسى، بنەمالا ئەحمەدى عەيشى،
بنەمالا عەبدالەين شەمسىي، تىكدا ل دووف ئامارا
ساللا (۱۹۵۷)ئى ۸۸ كەس بوون^(۱۱۶) و نھا دىنە ۲۰۰
خىزان، كو ۳۵ ژوان ل گوندى دىن و بىن دى ل دھۆك
و زاخو.

داود، مەزىرائى شىيخ مىرزا، مەزىرائى ئالى، مەزىرائى گىركى، چەرمىنى، (چەرمىن) گىياھكە دىكەلىن، مۇف، دىچىتە دىناق ئاقاۋىدا و بۇ ئىشقا گەلەكا باشە.

گۇرستانىن گوندى:

ل گوندى كۇمەكا گۇرستانان زى ھەنە، ژ وانان، گورىن ئەلمانا " ل دووفا گوتنا گوندىيان كو ئەلمان ھۇزەكا ئىزىدى بوۋىنە" ئەف گۇرستانە دىكەفىنە باكوورى گوندى ب دووراتىيا ۵ كم، بەرامبەر وئ زىيارەتتىن مىرا ھەنە، كو ئەو زى گۇرستانەكا كەفئە. ھەردو گۇرستانىن ئەلمان و مىرا بىن ئىك ھۇزن.

شكەفتىن گوندى:

ژ شكەفتىن گوندى زى: ل گوندى شكەفتا گەلى ھەبە دىكەفىتە رۇزئاقاين گوندى ب دووراتىيا ۳كم، و شكەفتا خالەمەدى ب دووراتىيا ۳كم ل رۇزئاقاين گوندى.

ل گوندى كۇمەكا (كون)ان ھەنە، ۋەكى كون بەفرى و كون قاقىشك و كون توتيا و كون زىزىك، ھەمى دىكەفئە دووراتىيا (۳-۵)كم ل رۇزئاقاين گوندى و ھىدەك ژ وان كونان گەلەك دكوورن و دەرى وان بىن تەنگە.

كانىيىن گوندى:

ژ رۇزھەلاتى بەرەف رۇزئاقاينى كۇمەكا كانىيان ب دووراتىيا ۱كم ژ گوندى ھەنە، ۋەكى كانىيا سەرمىترگى، كانىيا دەحلى، كانى ھوبىرك، كانىيا مەمى، سەرىكانىيا گوندى، كانىيا بىاۋەرگا، كانىيىن بنوى، كانىيا مىر دىرئ، كانىيا كىزى، كانىيا مېردەمۋاس.

ژ گوندى بەرەف باكوورى زى ب دووراتىيا ۱كم ئەف كانىيە ھەنە، كانىيا جالى، كانىيا بەرى ئاخىن، كانىيا بەرى شىن، ئاخا رەش، كانىيا ئەف زىنى و كانىيا زىكىتىكى.

ھەرۋەسا كانىيىن زۇما نۇرە وگورىكى كۇمەكا كانىيانە، كانىيا شىفانا و كانىيا كىكەلا و دەراقىن

بىنەمالا ھەمى پىنكەھىت، زمارا خەلىكى گوندى ل دووفا ئامارا سالا (۱۹۵۷) ئ ۳۸۰ كەس بوون^(۱۱۳) و نھا ئىكدا ئىزىكى ۱۰۰ سەرخىزانانە.

بۇ جارا ئىكى گوندى ل سالا ۱۹۷۱ ئ ھاتىبە سۇتن، سالا ۱۹۸۲ ئ ھاتە ئافاكرن قە و ل دووفا ل سالا ۱۹۸۸ ئ د ھەوا ئەنھالاندا ھاتە سۇتن قە و خەلىكى گوندى ئاۋارەى تركيا بوون، سالا ۱۹۹۲ ئ گوندى زقىرنە سەر گوندى و گوندى ل جھەكى دى ب نافتى بەستى ب دووراتىيا كىلومەكى ل زىرىن جھن كەفئە ئافاكرن، سالا ۱۹۹۵ ئ گوندى جارەكادى زىر كاودانى نافتۇبى ھاتە كافاكرن، سالا ۲۰۰۰ ئ ھاتە ئافاكرن و چەند خىزانەكىن كىم بۇ كارىن بازىگانىن دىمىنە ل گوندى.

شۈينوارىن گوندى:

ل باشوورى گوندى ب دووراتىيا كىلومەترەكى دۇرگەھەكا ۋەكى ئافاھىيەكى مەزىن ھەبە و ل سەر روۋبەرەكى بەرەرەف ھاتىبە چىكرن، كەلا تى حسارى ب دووراتىيا ۳كم دىكەفىتە ژوورى رۇزئاقاين گوندى، كەلا بىيامى ب تى دىۋارىن وئ ماينە و گەلەك پارچەبىن وئ خراب بوۋىنە، دىكەفىتە ژوورى رۇزئاقاين گوندى ب دووراتىيا ۳كم، دىناقبەرا كەلا تى حسارى و كەلا بىيامى گرەك ھەبە بىنافى (كون توتيا)، ئەو كون ب دەست ھاتىبە كۇلان و ئاخا وئ بۇ دەرخىستنا ھىدەك كانزايان دھانە بكارىنن.

گەلىن خانى زى ئىكە ژ جھىن شۈينوارى و ل سەرى گەلى دىۋارەكى مەزىن ھەبە، ئەو گەلى ب نافتى گەلىن خانى ھاتە ب نافتى، ل دووفا قەگىرانىن خەلىكى دەقەرى ۋەسا دەنە خوياكىن كو ئەف دىۋارە ب نافتى خانى لەپ زىرىن ھاتىبە ب نافتى و خانى لەپ زىرىن ژ فى دەقەرى چوۋبە رۇزھەلاتى كوردىستانى و ل دووفا گوتنا بابكالىن وان بىنەمالەك ل گوندى ھەبە خانى موكرى ب باپىرى خۇ دزانن.

مەزىرائىن گوندى:

ل دەورۋبەرىن گوندى ۱ مەزار ھەنە، مەزىرائى شەھىدى، مەزىرائى شىخ مەرغان، مەزىرائى سەيد

سۈورىن گوندى:

رۇزھەلاتى، گوندى نۇرمەداودا.

رۇزئاقايى، گوندى راقىنا.

باكوورى، گوندىن بناقىن و ھەدىنە.

باشوورى، چىا كابىنىركى و گوندى ئاسھىن.

پىكھاتا گوندى:

ئەف بنەمالە ل گوندى ھەبوون:

بنەمالا مەھمىدى، بنەمالا قتاسى، بنەمالا
مستىن، بنەمالا تەتەرى، بنەمالا ھەجى، بنەمالا
سەيدى، بنەمالا ئومەرى، بنەمالا ھەمرەشى، بنەمالا
ژوورى، بنەمالا خەلىلى، بنەمالا سەيدى مەھاجر،
بنەمالا مالا مەلا، بنەمالا ئەلماسىن، ژمارا خەلكى
وى ل دووڧ نامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۳۱۴ كەس بوون^(۱۱۵)
و نھا دىنە نىزىكى ۹۰۰ خىزانان، ژوانان ۲۵ خىزان ل
سەر گوندى دژىن و يىن دى ل دھۆك و زاخۇ و دەركارى
و دەرڧەى وەلاتى.

قەرى و دەراڧىن گلو، ئەڧەژى دكەڧنە ژوورىن گوندى. ژ
بلى دو رووبار ژى ل گوندى ھەنە، رووبارى گەلىن خانى
و رووبارى گەلىن كونبەڧرى، ھەردو ل ژوورىن رۇزئاقايى
دەين و ل بەستىن دگەھنە ئىك.

رۇزان ژى ل ڧى گوندى ب دووراتىيا ۵ كم ژ ژوورىن
گوندى وەكى رۇزان كىكەلا ھەنە.

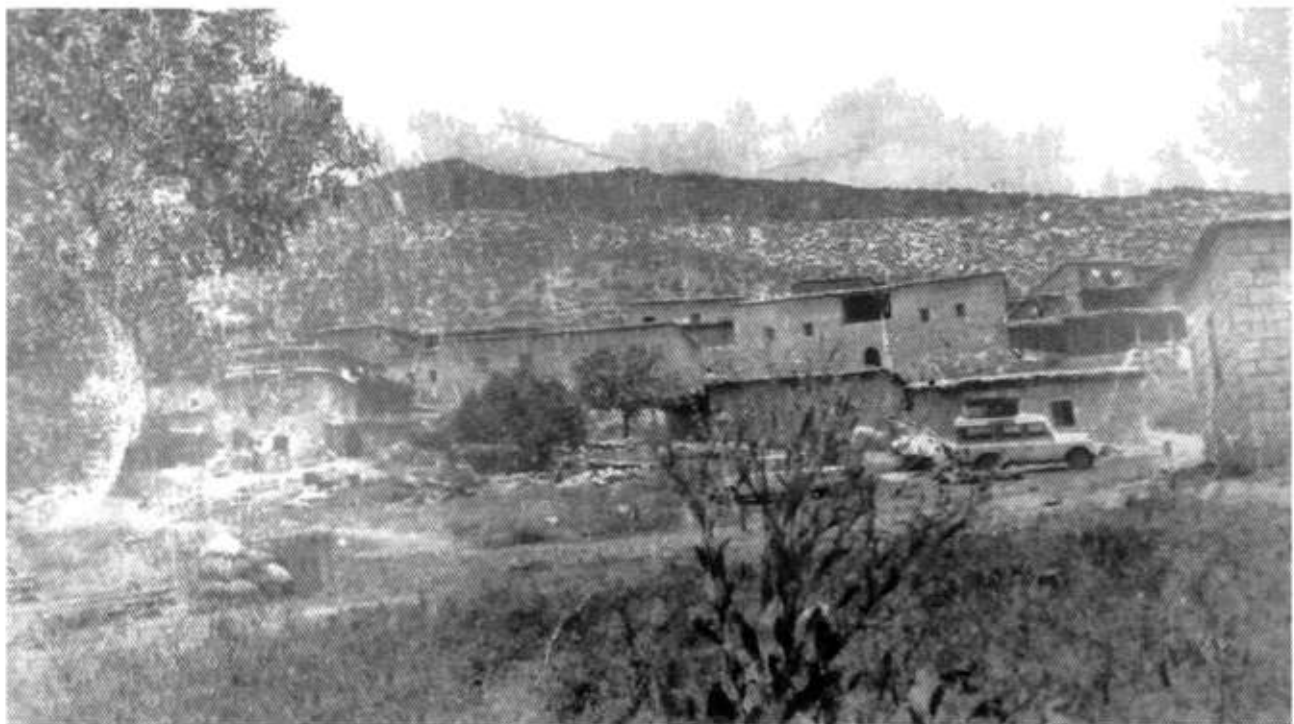
ل ڧى گوندى نەرىتەكى سالانە ھەپە، ھەر
سال خەلكى وى كون بەڧرەكى ب دووراتىيا ۳ كم ل
رۇزئاقايىن گوندى ب بەڧرى دادگرن.

گوندى ب ھنكڧىنى و پتات و كويزا و تووتنى و
سېڧا ب ناڧ و دەنگە^(۱۱۴).

گوندى نۇرمانا:

گوندى ب دووراتىيا ۸ كم دكەڧىتە رۇزئاقايىن كانى
ماسى ل سەر رىكا گىشتىيا دچىتە ناحىن.
گوندى وەسا خويادكەن كو بنەمالىن ڧى گوندى
بەرى چەندىن سالان ژ باكوورى كوردستانى ھاتىنە و
دەمن نۇرمانا و دار و بار دىتىن لىن ئاكنجى بوون.

گوندى نۇرمانا يىن كەڧن

گوندى ئورمەداۋا:

گوندى ئورمەداۋا د كەڧىتە سەر رىكا سەرەكيا دچىتە كانى ماسى ب دوورانتيا ۵كم ز باشوورئ رۇزئاقايى ناحىي.

سئورئىن گوندى:

پاكوورى، گوندىن مابى و بناقئى، باشوورى، چىايى گابنىركى و گوندىن ئىكمالى و ھىسى و شىلازا. رۇزھەلاتى، چىاكى باروخى و گوندىن دىرىشكى و كانى ماسى. رۇزئاقايى، گوندىن ئورمانا و راقبنا.

پىنكھاتا گوندى:

خەلكى گوندى ژ سى بنەمالان پىنكھىت، بنەمالا لەشكىرى، بنەمالا رەجەبى، بنەمالا فىق سەلىمى، ژمارا خەلكى گوندى ل دووڧ ئامارا سالا (۱۹۵۷)ئى ۱۶۳ كەس بوون^(۱۱۷) و نھا دىنە نىزىكى ۱۴۰ سەرخىزان، ل دەھۆك و زاخۇ و ھىدەك ژى ل دەرڧى وەلاتى دژىن.

بۇ جارا ئىكى گوندى سالا ۱۹۱۹ئى ھاتىبە سۇتن و گوندى ھاتىبە بەردان، پاشان ھاتىبە ئافاكىرن، سالا ۱۹۷۸ئى جارهكادى گوندى ھاتىبە سۇتن و خەلكى وى دەرىسەدەر بووينة كۇمەلگەھان، پىشتى چەند سالاھان ھاتىبە ئافاكىرن، سالا ۱۹۸۸ئى گوندى كەڧتە بەر لىمىشتا ئەنزالان و ھاتە كافلىكن و خەلكى گوندى ئاۋارەى تركيا بوون، سالا ۱۹۹۱ئى جارهكادى ھاتە ئافاكىرن قە، لى نھا چ خىزان ل گوندى نازىن.

شۈينوارئىن گوندى:

چەند شۈينوارئىن كەڧن لى ھەنە، ۋەكى، كەلا بارۇخى ب دوورانتيا كىلومەترەكى ل رۇزھەلاتى گوندى، كو كەلايەكا بلندە و يا زالە ل سەر گەلەك جھان، جونى كافرئى كو پتر ژ ۱۲م بىن بلندە، د

گوندى سالا ۱۹۷۹ئى ھاتىبە خرابكىرن و خەلكى وى ئاۋارەى كۇمەلگەھان بوون، سالا ۱۹۹۲ئى جارهكادى ل سەر جادا سەركىيا دچىتە كانى ماسى ھاتە ئافاكىرن قە.

شۈينوارئىن گوندى:

چەند شۈينوارئىن ل گوندى ھەنە، ۋەكى، بەرى بويكا (ۋەكى كەڧتە باۋەرى ۋەسا ڧەدگىرن كو دەمى دو داۋەت د ئىك دەمدا ھاتىنە كىرن و ھەردو داۋەت ل جھەكى تەنگدا ل گابنىركى گەھىشتىنە ئىك خودى خەس ئىكر و ھەموو بوونە بەرا، منا كافرئى، كەڧرى ئارى، كونا ھىنگىئىنى، قەسرا مېر شەرەف دكەڧتە پاكوور و باشوورى گوندى، ل گوندى دوورگەھ ژى ھەنە ب دوورانتيا ۲كم ل ژئىن گوندى.

شكەڧتىن گوندى:

گوندى ئورمانا گەلەك شكەڧت لى ھەنە، ۋەكى، شكەڧتا پىرى، شكەڧتا سەلىمى عەبىشى، شكەڧتا شىڧا ھەوا. ئەڧ شكەڧتە دكەڧتە رۇزھەلاتى گوندى و بارزانى ل شورەشا ئەپلولى تا ئىڧارى مابە ل وئ شكەڧتى، و ل ئىڧارى چوو مالا جەجى عەبىدولاي و بارزانى كۇتبوو وان، ئەم دى چىنە سورىن، لى ژنا ئورمانى مېرەمى گۇتە بارزانى كوردا ب نى ئەھىلن و بلا بەرى سالاھىكى بىن ژئىن كورد بۇ كوردستانى بىت، دەمى بارزانى ئەڧ گوتنە گولى بووى گۇت سۇز بىت ئەم كوردستانى نەھىلن.

ژيانا گوندىيا، ژ بلى چاندنى و خودانكرنا بەزى خەلكى گوندى كاروان دكىرن، كەزان و مېنويژ و مازوى دېرنە باژئران و كەل و پەلئىن خوارنى پىشڧە د كرىن. ئەڧ گوندى ب ھەبوونا مېنويژ و كەزان بىن ب ناڧ و دەنگە ژمارەكا مىشە يا بىنن كەزان لى ھەنە و دېرئدا ژيارا وان ل سەر كەزان ژى بوو.

خواندىنگەھ ژى پىشتى گوندى ھاتىبە ئافاكىرن ل سالا ۲۰۰۱ئى بۇ ھاتىبە ڧەكىرن، ھەروەسان مزگەڧت و پىرۇزەبىن ناڧى ژى بۇ ھاتىبە چىكىرن^(۱۱۸).

دەستىپىكى گوند ل جھەكى كو دېئىزنى (ئىلمەكان) ھاتىبە ئافاكىرن، ل دووف گۈتتىن خەلكى گوندى دېرۇكا گوندى بۇ بەرى ۲۵۰ سالان دزقرىت.

سۈۈرۈن گوندى:

رۇزھەلاتى، مىركاجيا.

رۇزئافايى، گوندىن خانكى و شىنلازا.

باكۈۈرى، چىيىن كىنېركى و گوندىن ئۇرمانا و راقىنا.

باشۋورى، گوندى خرابە و چىيىن مەتىنى.

پىنكەتتا گوندى:

گوند ژ فان بىنەمالان پىنكەھىت: بىنەمالا نوحىن، بىنەمالا رەسىلا، بىنەمالا سەلمانا، بىنەمالا عەلى، بىنەمالا دىرىشكىا از دىرىشكىن ھاتىنە)، مالا ژوورى، مالىن بىتكاريا (ژ بىتكار ھاتىنە)، محەمەدى رەشوى. ژمارا خەلكى گوندى ل دووف ئامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۲۱۰ كەس بوون^(۱۱۸) و نھا ژ نىزىكى ۴۰۰ خىزانان پىنكەھىت.

بۇ جارا ئىكى گوند ل سالا ۱۹۱۸ ئى ھاتىبە سۈتن، پانشى بۇ ماۋەپەكى كىم گوند ھاتە ئافاكىرن، سالا ۱۹۸۸ ئى گوند ھاتىبوو كىميا بارانكىرن و خەلكى وى دەرىدەرى تركبا بوون، سالا ۱۹۹۲ ئى دووبارە گوند ھاتە ئافاكىرن و جارهكادى ل سالا ۱۹۹۵ ئى گوند ھاتە سۈتن، نھا كەس ل سەر گوندى نازىت، ب تنى ل ۋەرزى ھافىنى خەلكى وى گوندى شىن دكەن.

گوندى تنى ئىك شكەفت ب ناقى شكەفتا خالى شىوى ل رۇئافايى گوندى ب دووراتىيا كىلومەترەكى ھەپە، دىسان ئىك كانى ب ناقى كانىيا سىر ل باشۋورى رۇزھەلاتى گوندى ب دووراتىيا ۰،۵ كم ھەپە.

سالا ۲۰۱۰ ئى پىرۇزەپىن ناقى بۇ گوندى ھاتىبە راكىشنان، سالا ۲۰۱۲ ئى ژى كارەب گەھشىتىبە گوندى^(۱۱۷).

كەھىتە دووراتىيا ۱۰۰م ل ژىرىن گوندى، بەركى خىزىن ل رۇزئافايى گوندى، دىسان سەر كافلا و ملا سىقىن و مەخەلا قەندوى و قەسرا شەرەف ل رۇزھەلاتى گوندى، ھەرۋەسان شىۋىنوارىن سەرى گرى و كانىيا خەلايى ل باشۋورى گوندى، ب دووراتىيا دۈرىن (۱) - ۱ كم) ژ گوندى و كۈمەكا گۈرستانىن كەفن ھەنە مىنا، گۈرستانىن گوندى و پىشت گوندى و گۈرستانا رۇزئافايى گوندى و بەباركى و تىبا و گۈرستانا چل قەدەرى و گۈرستانا چالبا و بەرى ئىسلن كول بەرى بۇ پەرچاندنا تى دەھانە بكارھىنان، فرەھىيا وى نىزىكى (۷-۸م) تە.

جەتىن ناقدار ل گوندى:

ۋەكى: دەرى بەر ئاشىن، بايىسى، دەرەچكى، كەھرى سۈر، دەرىكى گوركا، تەكا كىرى "دارا كىرى"، شكىرى عەلى مەلا.

شكەفتىن گوندى:

ژ شكەفتىن گوندى، شكەفتا زۇما، شكەفتا ھەرچى ب دووراتىيا ۱ كم ل رۇزھەلاتى، ھەرۋەسا شكەفتىن سىلاقى و نھالا جھا و شكەفتا سەر ھەقتى ل ژوورى گوندى ب دووراتىيا ۳ كم.

كانىين گوندى:

كانىين گىزى و يالى و بەرىركى و بن ناقارى و بارىكى و كىنارىكى ل رۇزھەلاتى گوندى، ھەرۋەسا كانىين دەراقى و كەندالا ل باشۋورى و كانى گەرمافكى ل رۇزئافايى گوندى. ئەف كانىە ھەمى دۈرىن (۱-۲ كم) ژ گوندى د دوورن.

گوندى ئورمەداۋدا ب ھەبوونا كەزان و رەزان ب ناق و دەنگە، زىارا خەلكى گوندى ل سەر چاندنا دەخل ۋدانى و تەرش و كەۋالى و چوونا كاروانان بوو^(۱۱۸).

گوندى ئىكمالى:

ئىكمالى دەقەرەكا زۇزانى يە، ب دووراتىيا ۳۰ كم دكەھىتە باشۋورى سەنتەرى كانى ماسى، ل

گوندى ئىياتى:

گوندى ئىياتى ب دووراتىيا آكم دكهفبنه لايى باشوورى رۇزئاقايى كانى ماسى.

گوندى بىقولكى:

گوندى بىقولكى ب دووراتىيا آكم دكهفبنه رۇزئاقايى كانى ماسى.

سنورىن گوندى:

باكوور و رۇزئاقايى، ناحيا كانى ماسى، رۇزئاقايى، گوندىن شىمايلا و دۇرى، باشوورى، گوندىن هينسى و مىركاجيا.

سنورىن گوندى:

رۇزئاقايى، نهلكيشكى، رۇزئاقايى، گوندىن تشيشى و خشخاشا، باكوورى، دەرگهلكا سەيدا، باشوورى، گوندىن جىدىكى و سەفەريا.

بىكھانا گوندى:

گوندى بىكھانىن، بىنەمالا ملو، بىنەمالا گەنجى، بىنەمالا بىنو بىكدهيت، ل دووڧ ئامارا سالا (1957) ئى 119 كەس ل فى گوندى دۇيان⁽¹⁷¹⁾ و نها ژمارا خەلكى وى نىزىكى 400 خىزانا، پىرىيا وان ل دەرڧەى وەلاتى دۇين.

گوندى ھەمى مروفىن ئىكن و بىكدهيت ژبنەمالىن، خورشىد، ئىبراھىم، حامد، ژمارا خەلكى گوندى ل دووڧ ئامارا سالا (1957) ئى 74 كەس بوون⁽¹⁷²⁾ و نها ژمارا خىزانىن گوندى دگەھنە نىزىكى 70 خىزانان، 18 ژئ ل سەر گوندى دۇين و بىن دى ل گەلەك باژىر و وەلاتان.

بۇ جارا ئىكى گوندى ل سالا 1915 ئى ھاتىبە بەردان و خەلكى وى دەرەدەرى جەھىن جودا بىن كوردستانى بووينە، پىشتى چەند سالەكىن كىم زڧرىنە سەر گوندى خۇ، بۇ جارا دووئ گوندى ل سالا 1978 ئى ھاتە كافلىكىن و خەلكى وى بۇ كۆمەلگەھا بىرسقى ھاتنە ڧەگوھاستن، سالا 1993 ئى جارهكادى ھاتە ئافاكىن، نها 11 مال ل سەر گوندى دۇين.

سالا 1979 ئى گوندى ھاتىبە خرابكىن و خەلكى گوندى ل جەھىن جودا بىن دەرەدە ھۆكى ناكىنجى بووينە، سالا 1993 ئى گوندى ھاتىبە ئافاكىن ڧە، لى نها كەس ل سەر گوندى دۇين، ژ شىويناورىن گوندى، گرى ڧەسرى جەھكى كەڧنار و دېرىنە، ل بەرى گوندى بىقولكى ل سەرى وى گرى وەكى كەلايەكا دېرىن بوويە.

ل گوندى دىرا مار گىوەرگىس ب دووراتىيا 100 م ل باكوورى گوندى ھەيە، كو دىرۇكا وى ل دووڧ گۇتتا گوندىيان دزڧرىتە بەرى 1400 سالان و جەھى دېرى شكەڧتەكا مەزىنە و د كەڧرىدا ھاتىبە چىكىن، دىسان كۆمەكا شكەڧتان ژى ل ژوورىن گوندى ب دووراتىيا 150 م ھەنە، ژ بلى ھەبوونا كانىيا دېرى ل ژىرىن گوندى ب دووراتىيا 300 م و چەند كانىين دى ژى ل ئاقارى گوندى، رووبارەكى ئافى ژى دەر گوندىرا ژلاين باشوورىڧە دەرپاز دىيت.

خواندىنگەھ بۇ جارا ئىكى ل سالا 1969 ئى ل گوندى ھاتىبە ڧەكىن و ل سالا 1993 ئى خواندىنگەھ ھاتىبە ئافاكىن، پىشتى سەرھەدانى پىرۇژىن ئافى و مزگەڧتىن ل گوندى ھاتىنە چىكىن و تۇرا كارەبى ژى ل سالا 2010 ئى بۇ گوندى ھاتىبە راكىشان.

تۇرا ئافى و كارەب بۇ گوندى ھاتىنە راكىشان و دىرەك ژى ل گوندى ھاتىبە چىكىن⁽¹⁷³⁾.

كانىين ئافى:

ل گوندى سى كانىين ئافى ھەنە، كانىيا خەراجا ئەڧ كانى بە ل سالىن ھەڧتىان ژ سەدەسالىيا بوورى جەھى راوہستانا تورمىيلا بوويە، پىرانىيا گوندىن دەرڧەرى بەرھەمىن خوە ل وپرى بۇ ڧرۇنتىن كۆمدكىن و نها پىرۇژەكى ئافا ڧەخوارىن بۇ گوندى ل سەر

گەلەك خىزان ل قىز دەقمىرى دژيان، يىشتى ئوسمانىيان كوردستان داگىر كرى، ئەف پەيغە ھانە گوھارتىن بۇ (تويلەرا كو ژ پەيغە اتوى) يا كوردى و پاشگىرى (الەرايىن توركى ھاتىيە، نانكو جھى گەلەك توى ئى. ھىندەك ژى دىيژن ناغى وئى بىن ژ جھەكى ھاتى كو د گۈننى (تيرھەكى) و شىر و تىر ل فى جھى د ھانە دروستكىن.

شوينوارىن گوندى قەدگەرن بۇ دېرۇكا بەرى ۲۰۰۰ سالان، پىرىيا عەردى گوندى كەقەرن، ئەورا گوند ب ناغى ئىيىن كەفرى ھاتىيە ب ناغىرن، و بوويە تويلەرا سەر كەقەرى، ب گۈننا گوندىيان چەندىن كەرسىتىن مينا (خىز و خوى و شىشە و گىچ) لى ھەنە. ساللا ۱۹۷۹ ئى گوندى تويلەر ھانە كافلىكىن و خەلكى وئى بۇ باتىفا گوليا ھانە قەگوھاستىن و ھىندەك ژى ھەنا ساللا ۱۹۸۸ ئى مانە ل گوندىن دەور و بەر و پاشى دەرىدەرى تركيا بوون، ساللا ۱۹۹۱ ئى چارەكادى قەگەرىيەنە كوردستانى.

شوينوارىن گوندى:

شوينوارىن گەلەك كەقەرن ل تويلەر ھەنە، وەكى: دوورگەھ بو زىرەفانىا باژىركىن (قەرەتوبىن) ھاتىنە دانان، يا ئىكىن ل بلنداھىيا سەرى كىزى بەرامبەر گوندى راقىنا ل رۇژھەلاتى گوندى و دوورگەھ ا (دەرىكىن گورگا) ل لايىن رۇژناقاينى گوندى، ل ھىنداقى گوندى ئەلكىشكى، ھەرۋەسا ۸ گۈرستانىن مەزىن ل گوندى ھەنە، وەكى گۈرستانا شاخكىن ژ كانىيا سىپى دەست پىن دكەت ھەنا دگەھىنە خىرىزىن كەقەن ب درىژاھىيا ۵۰۰م و فرەھىيا ۲۰۰م، گۈرستانا ئاقارى ژ بىن كانىيا گوندى خوارى ھەنا ھىنداف گەلى ب دومامى دەھىت، درىژاھىيا وئى دگەھىنە ۸۰۰م و فرەھى ۱۰۰م، گۈرستانا گەرىنىن ژ ھىنداف گەلى دەست پىن دكەت ھەنا بىندەرا گەرىنى ب درىژاھىيا ۵۰۰م و فرەھىيا ۲۰۰م، گۈرستانا ستوكوركىن، گۈرستانا جىنىنن ژ ئاقىكا دەست پىن دكەت و ھەنا جىنىنن ب درىژاھىيا ۱۰۰م و فرەھىيا ۴۰۰م، گۈرستانا گەلىن دەرخىنكا ژ گىنجىكا دەست پىن دكەت ل گەلىن دەرخىنكا ب درىژاھى ۲۰۰م و فرەھى ۱۵۰ م ب دومامى دەھىت،

ھاتىيە ئاڧاكىرن، كانىيا قەرچى و كانىيا بىن تىان بۇ قەخوارىن دەھانە بكار ئىيان، ژىدەرى ئاڧدانان دار و بارى ژى كانىيا نا بوو كو ژ گوندى ئەدنى دەھت. ژيارا خەلكى گوندى ل سەر چاندنا بىرنج و گەنم و گەنمۇك و كونجىيا بوويە، نھا پىرانىا قان زەڧىان ب دارىن سىڧان ھاتىنە چاندن و ھەر سال ب دەھان تەنن سىڧ و خۇخان ئى دەھىنە بەرھەم ھىيان و ژىدەرەكىن ژيارا خەلكى گوندى بە^(۱۷۴).

گوندى تويلەرى:

گوندەكى كەقەرنە و ژ سى گوندىن (تويلەرا ژوورى و نىغەكى و ژىرى) پىنكەھىت، پىرىيا مالان ل يا نىغىن بوون، دكەڧىتە دووراتىيا ۴كم ژ جادا سەرەكى و ۱۰كم ژ رۇژناقاينى كانى ماسى.

سۈورىن گوندى:

باكوورى، گوندى ھەدەنە. باشوورى، گوندىن باتىفا سەيداو راقىنا و ئۇرمانا. رۇژناقاينى، گوندىن كانى ساركى و ئەلكىشكى. رۇژھەلاتى، گوندى بناڧىن.

پىنكەھاتا گوندى:

گوند پىنكەھىت ژ چەند بىنەمالىن سەرەكى، ئەو ژى، بىنەمالا سامى، بىنەمالا ئالى، بىنەمالا عەلى، بىنەمالا بەسىن، بىنەمالا مال، بىنەمالا ئومەرا كەڧتىرىن بىنەمالا گوندىيە و خۇجھىن گوندى بوون و ژ شەرنەخى ھاتىنە گوندى، بىنەمالا سامى ژ سى برايان پىنكەھىت، ھەر ئىك ژقان بۇ بىنەمالەكا بۇش، دو ژوان ل گوندى دژيان و بىن دى ل گوندى قەوالىن، ل دەقەرا ھەكارىيا، ژمارا خەلكى گوندى ل دووڧ نامارا ساللا (۱۹۵۷) ئى ۲۵۶ كەس بوون^(۱۷۵) و نھا ژ نىزىكى ۱۰۰ مالان پىنكەھىت و ل چەندىن دەقەرىن دھۆكىن دژىن، نھا گوند چۆلە.

ژ كەقەندا جھى فى گوندى (قەرەتوبىن) بوو، كو باژىرەكى بچووك بوو، ل سەر دەمى ئوسمانىيان

ھەيە و گوندەكن بەفرىنە. ژارا خەلكن گوندى ل سەر پەز و رەزان بوويە، ھەرۋەسان ل سەر دەرامەتى سرۆشتى بوويە. و خەلكن گوندى بازىرگانى ژى دگەل گوندىن سنوورى يىن تركيا دكرن^(۱۷۱).

گوندى دىرىشكى ئىسلام:

گوندەكن ئاقى بە، رامانا ئاقى گوندى ب واتايا (دىرا ل ئىشكى) يان ژى دىرىشكىن ھاتىيە، ل دووڧ گوتىن مەزنان جھن مزگەفتا گوندى (دىرا مەسېحىيان) بوويە و ئەڧ دېرە ل زاويەكا رىكا گوندى ھاتبوو ئافاكىر نەر قى چەندى گوندى دىرىشكىن كو ژ دو گوندىن سەرەكى پىكدەپن (دىرىشكا موسلمانا و دىرىشكا مەسېحىيان).

سنوورين گوندى:

نھا دىرىشكىن ھەڧسنوورە دگەل كانى ماسنى و دكەڧتە دناڧ سنوورى باژىرقانیا وى دا.

گۇرستانا قوپەكنى ژ كانىيا دەشتا گەلكى دەست پىن دكەت و ل پىر مرادا ب درىزەياھىيا ۱۰۰۰ م ب دومامى دەيت، گۇرستانا گوندى ژوورى فرەھىيا وى دگەھىتە ۵۰۰ م و درىزەھى دگەھىتە ۱۰۰ م، گۇرستانا گەرى ژ رۇزھەلاتى گوندى ژوورى دەست پىن دكەت ھەتا دگەھىتە سەر كەڧرا ب درىزەياھىيا ۷۰۰ م و فرەھىيا ۳۵۰ م، گۇرستانا سەرى ملكن ژ رۇزئاقا گوندى ژوورى دەست پىن دكەت و ل كوركى ب درىزەياھىيا ۲۰۰ م و فرەھىيا ۵۰ م ب دومامى دەيت.

كانىين گوندى:

چەند كانى ل دۇرمانىن گوندى ھەنە ۋەكى: كانىيا سېى، كو ئاقا وى يا سېى يە و ژ ناڧ ئاخەكا سېى د زىت، لەورا دىزىنى كانى سېى، كانىيا ئاقارى، كانىيا مزگەفتى، كانىيا گەلكى، كانىيا مالى، كانىيا سەر رىزكى، كانىيا دەراقى و بن موقبەرى، كانىيا ناڧ گەلى و شورى ل گوندى ھەنە. توبلەر زىنگەھەكا خۇش و ھەوايەكن ھوبىن لى

گوندى دىرىشكا بەروارى

بلندامبىيا كەفرىدا ھەنە و ھەمى كەس نەشىن بگەھنە قان شىكەفتان، شىكەفتا (تەختا ساركى)، شىكەفتا كەفرى ھىكىقىنى) كو كەفرەكى بلندە و ھەمى دەما مېنىشىن ھىكىقى تىدا ھەنە.

كانى و زىدەرىن ئافى ل گوندى:

رووبارەكى ئافى د زىرىن گوندى را د بوورىت و زىدەرىن ئافا وى سەرۇكانىن گوندىن (بىدوھى و ماين) نە، ز (كانىكا بىنەرى) و (كانىيا تا) و ھنە كانىن دى. بېسان دو جوكنىن ئافى بىن سەرەكى د ئاف گوندى دا دبوورن، ئەو زى جۇيا (ھەدى) و جۇيا (سەفرن)، نھا ئەف ھەردو جۇبە ھاتىنە كونكرىتكىن و جۇتارىن گوندى مفاى زى دىبن و چەندىن كانى زى ل ئاف گوندى و دەور و بەران ھەنە ئەوژى.

كانىيا گوندى كو كانىيەكا سەرەكىيا گوندى بە و ب كەفتىرىن كانى دەپتە ھژمارتن، زىستانى كەرم دەپت و ل ھافىنى سار دەپت و رىژەيا ئافا وى ل ھەمى وەرزا وەكى خۇبە، كانىيا بەرى كەفرى، كانى ساركى كانىيا بەرەرى بەراشنى، كانىيا مستوبى زەبن، كانىيا زەفيا مېرا، كانىيا كانىكا.

زىانا گوندى، د سەرەمىتن كەفتىدا زىارا خەلكى گوندى ل سەر كرنا جوت و كىلى و چاندنا جورىن دەرامەتىن ئافى و دىمى بوو، نھا پراتىيا ملكى گوندى ب دارا (سىقىن) ھاتىبە چاندن، ھەروەسان ل سەر خودانكرنا بەزى و چىل و گا و دەواران زى بوو. ل چىباين دەوربەرىن گوندى كەلەك جورىن گىباين سرۇشتى زى ھەنە.

سەيرانىن گوندى:

سەيرانا (بىل بىلاقكى)، ئەف جۇرە سەيرانە ل دەمى باب و باپىراند ل شوپىنوارى بەرى كەفرى دەتە كرن، گوندىيان رۇزا بەرى ھىنگى بەرھەقىن خۇ دكرن و دەست ب چىكرنا خوارنان دكرن و قەستنا جەن ئاقبىرى دكرن، ھەتا ئىقارى گۇفەند و دىلان گرندەن و ستران دگۇنن و چەندىن بارىن كەفن زى دكرن^(۱۷۸).

باكوورى، دگەھىتە سىنوورى تركىيا ل زىجىرا چىايى شارانىن.

باشوورى، زىجىرا چىايى گابنىركى.

رۇژەھلاتى، ئافەندا كانى ماسى.

رۇژئافىي، گوندىن بىدوھى و ماين.

پىكھاتا گوندى:

دىرىشكى پىكھاتىيە ژ (۱۲) بىنەمالان، ئەو ژى، بىنەمالا ەمى، بىنەمالا دىوون، بىنەمالا بەجىاي، بىنەمالا ەلى سىئىنىكا، بىنەمالا قادى، بىنەمالا شىخوى، بىنەمالا ئافدەلى، بىنەمالا رەفى، بىنەمالا عىساي، بىنەمالا، حسىن ئەسمايىن، بىنەمالا سەرحانى، بىنەمالا تەمەرى، ژمارا خەلكى گوندى ل دووف نامارا سالا (۱۹۵۷) ئ ۱۸۳ كەس بوون^(۱۷۷) و نھا نىزىكى (۳۳۰) سەرۇك خىزانانە، نىزىكى (۹۰) سەرۇك خىزان ل گوندى دىن، رىژەكا خىزانان زى ل دھۆك و زاخۇ دىن.

شوپىنوارىن گوندى:

ل گوندى دىرىشكى چەند شوپىنوارىن دىرۇكى ھەنە، وەكى:

كەلا (باروخى) كو كەلايەكا ب ئاف و دەنگ و دىرۇكى بە، ل گۇر ژىدەرىن مەزنان دىئىن قى كەلى مېرەك ب ئافى مېرى كەلا باروخى ھەبوو و دەسەلاتى ل سىبە، گوندىن دكر و ل ھەپفا رەمەزانى مېر ژ كەلا باروخى دەتە خوارى و ھەر رۇژەكى و بۇ ماوى سىبە، رۇزان د چوو گوندىكى ھەتا رەمەزان ب دوماھى دەت و بۇ رۇزا جەزنى دزىرى كەلى.

بەرى كەفرى: شوپىنوارەكى كەفە، دىرۇكا قى جەھى د زىرىتە سەرەمى بازارى (ھەلەكانى) كو ھەتا نھا شوپىنوارىن قى بازارى ل دۇرىن قى كەفرى د دىران.

(كەفرى مناسىن): شوپىنوارەكى كەفن و دىرۇكى بە.

شكەفتىن گوندى:

چەند شكەفت زى ل گوندى ھەنە، وەكى: شكەفتا (بەرى كەفرى) كو يا بلندە و دوو شكەفتىن دى دئاف.

ناھيا دېرەلۈك

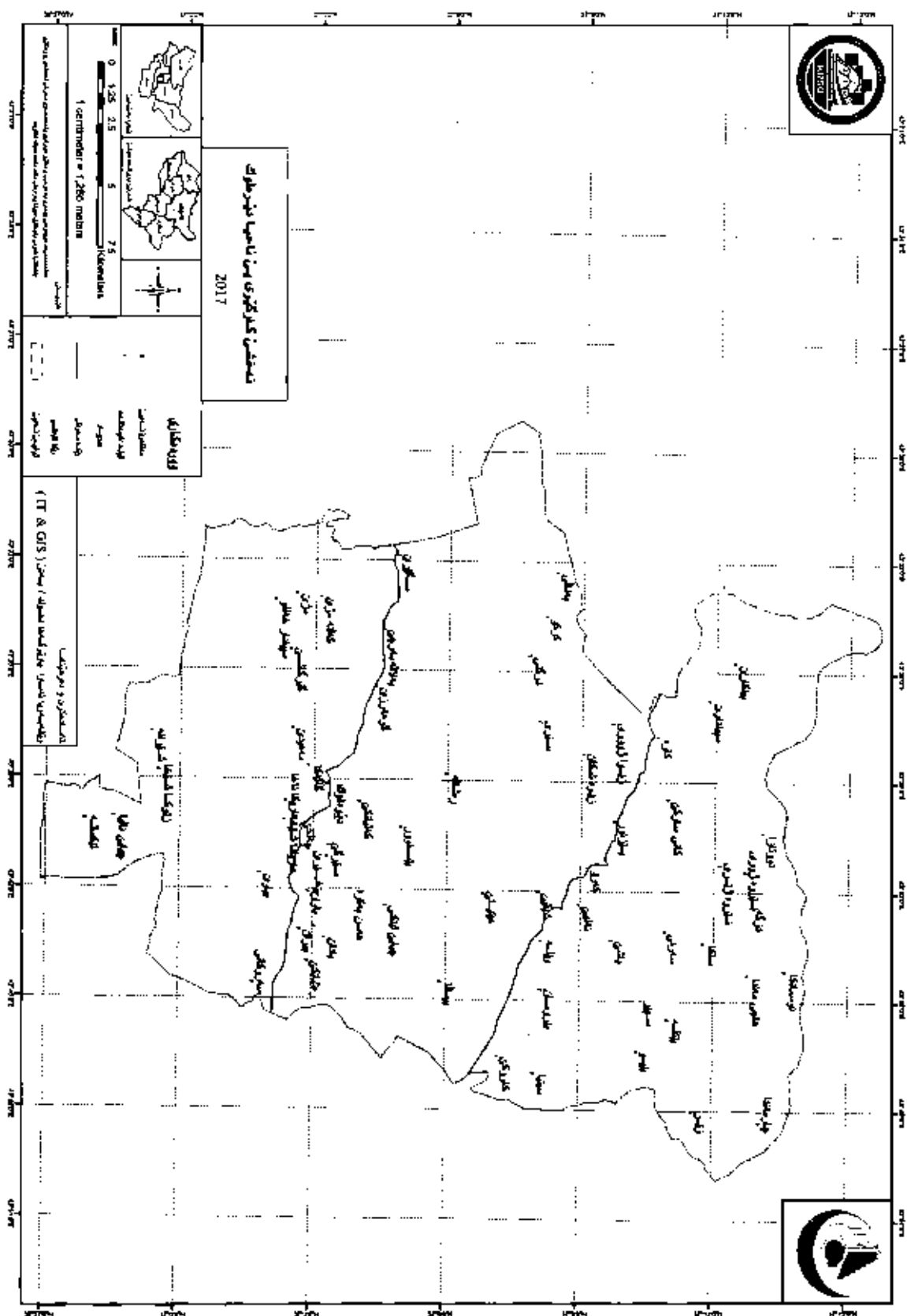
سەردار ھېتوتى

گوندى دېرەلۈكى ل دووڧ سەرزىمىريا سالا (۱۹۵۷) ئى ۹۲ كەس بوون^(۱) و گوندى ئھا (بى رەسەن) ژ ۳۰ مالباتا پىكدهيت^(۲) و بەرى كو گوندى دېرەلۈكى وەك سەنتەرى ناھىيى بەھتە دياركرن، ئەف گوندى ب سنوورى خۇ يىن كارگىرى قە سەرب سەنتەرى قەزا ئامىدىن بوو، و ب بريارەكا فەرمى ل سالا (۱۹۷۹) ئى سنوورى قى گوندى دگەل ھندەك ژ گوندى چەلگى دىتە سەنتەرى ناھىيى و پىريا ئاكنجىين ئھا يىن خەلگى گوندى دېرەلۈكى تۇقى و مالين سەبىدان و ھارىكى و زىيارىنە.

ناھيا دېرەلۈكى ئەوا ل (۱۹۷۹/۱/۱) ئى ھاىيە دامەزاندن^(۳) ئىكە ژ ناھىيىن سەرب قەزا ئامىدىن قە، د بەرى دا ب ناھىي ناھيا نىرۋە و رىكان (بىيۇ) ھاىيە نىاسىن، ل دووڧ سالىناما وىلايەتا مووسل يا ئوسمانى يا سالا ۱۳۳۰مىش/ - ۱۹۱۱ ۱۹۱۲ز ناھيا نىرۋە رىكان بەك ژ ناھىيە يىن سەرب قەزا ئامىدىن بوو^(۴)، ھەتا ب داويھاتنا دەستەلاتى ئوسمانى ناھيا نىرۋە رىكان يا بەردەوامبوو د كارىن خۇدا و وەك د پاشىبەندى بەيانا وەزارەتا ناھىيە عىراقى ھژمار ۱۱۲ رۇزا ۱۵ ۹ اوكتوبر/ ۱۹۲۲ ىدا ھاى د سەردەمىن حكومەتا مەلكىيا عىراقى ژى وەك بەك ژ ناھىيە يىن سەرب قەزا ئامىدىن بەردەوامبوويە^(۵)، ل نىقا دووئ ژ سالىن حەفتىيان حكومەتى گوندىن نىرۋە

دېرەلۈك جەمكى بالكىش و ب دىمەنن خۇ گەلەكى قەشەنگە، دكەڧىتە ناھىياسنا ھەردو چىايىن مەتىن و گارمى، باكوورى وئ گەلبى رەشافە و لىنك، ل باشوورى ژى گەلبى شىرانە ھەبە، رووبارى زى عەرد و ناھا دېرەلۈكى دابەش دكەت، ژىلى قى ناھا سىنى بەھدىنان ژى ل تەتشتا باشوورى دېرەلۈكى دەرياز دىت، سرۇشتى دەقەرى ب رەنگەكى گىشنى يىن خەملاندىيە ب چىا و داروبار و ناف و كانىين تەزى.

دېرەلۈك ب رامانا خو واتە (دېر ئالوقا)^(۶) كو ژ ناھىي ئىنجىلا لوقا ھاىيە وەرگرتن، ئەف گوندى د سەردەمىن كەڧن دا يىن مەسىحىيان بوو و ل قى گوندى دو دىر ھەبوون كو ئىك ژ وان كەنىسەيە^(۷)، ئەف ھەردو جەيىن پەرسەتنى دكەڧنە رۇزئاقا و رۇزھەلاتى رووبارى زى بەھدىنان، د سالىن سىھاندا مەسىحى (قەئە) ل دېرەلۈكى ھەبوون، لى ژبەر گەڧىن دەسەلاتدارىيا وى سەردەمى ل عىراقى وان ل سالا (۱۹۳۳) ئى دېرەلۈك بەرەف وەلاتى شامى ب جەھ ھىلايە^(۸)، كو ل وى سەردەمى ھژمارا مالين مەسىحى ل گوندى دېرەلۈكى ۲۵ مال بوون^(۹)، پاشان ھندەك كەسپىن مووسلمان كو وى دەمى نىزىكى گوندى دېرەلۈكى بوون قەمىستا ناھا گوندى كرىنە كو ئھا دكەڧىتە ناھىياسنا دېرەلۈكى و گوند ئافاكرىنە^(۱۰).

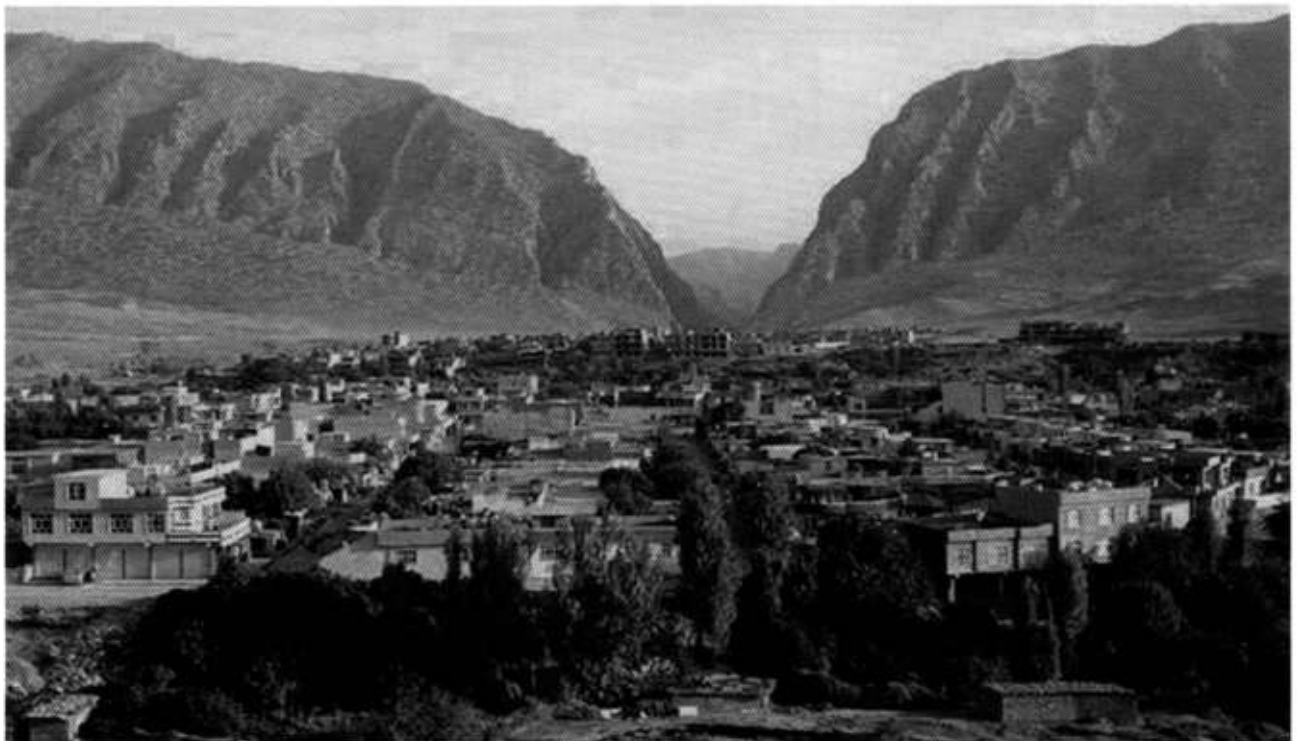
ئىلگىرىكى ئىزا نامىدىيە قەبىلىسى قەبىلىسى قەبىلىسى قەبىلىسى قەبىلىسى قەبىلىسى قەبىلىسى

دەپتە قەكرن^(۱۲)، دېرەلۈك كو ژ نافى (دېرنالوقا) ھاتىبە ۋەرگرتن كو دېرەكا مەسىھىياننە، ھژمارا ئاكنجىين سنوورئ ناحيا دېرەلۈك تا ھەيشا (۱۲) يا سالا ۲۰۱۳ دگەھىتە (۱۷،۴۷۵) ھەقدە ھزار و چوار سەد و ھەفتى و پىنج كەسان ب گشتى و سەنتەرى ناحىي پىك دەپت ژ (۱۳،۲۸۹) سىزدە ھزار و دوو سەدو شىست و نەھ كەسان و پىن دىتر ل گوندا دژىن، ل دووڤ ژتدەرىن رىقەبەرىيا ناحيا (۸۴٪) ئ ژ خەلكى ناحىي ل مەلبەندى ناحىي ئانكو باژىرى دېرەلۈكى و (۱۱٪) ئ ل گوندىن دەوروبەر دژىن، ژ وانا (۹۷٪) ئ كوردن و موسلمانن (۳٪) ئ ئاشوورىنە و ب ئايىن مەسىھىينە^(۱۳)، و ل دووڤ ئامارىن تەخمىنكىرى پىن ئامارا دھۆكى بۇ سالا (۲۰۱۱) ئ ھژمارا خەلكى ناحيا دېرەلۈكى (۱۸۹۰۴) ھەزدە ھزار و نەھ سەد و چوار كەسن، ژ وانا (۱۲۱۳۵) دووازە ھزار و سەد و سىھ و پىنج كەس ل باژىركان دژىن و (۱۷۱۹) شەش ھزار و ھەفت سەد و شىست و نەھ كەس ل گوندا دژىن^(۱۴).

رىكان و دۇسكى ژوورى قالاكرىن و خەلكى وان قەگوھاستىنە كۆمەلگەھىن سىرىن و شىلادزى و دېرەلۈكى قى قەگوھاستىن ژ گوندى بىبۇ سەنتەرى ناحىي ژى قەگرت، ب قى رەكى ناحىيە ب سنوورىن خۇپىن جوگرافى و كارگىرىيا خۇقە نەمان، ئەو بوو ل دووڤ برىارا ۋەزارەتا نافخۇبى يا عىراقى ھژمارا ۵۵۵۷ ل سالا (۱۹۷۹) ئ ناحيا نىرۋە رىكان ژ گوندى (بىبۇ) ب قەرمى ھاتە قەگوھاستىن بۇ گوندى دېرەلۈكى و چەند گوند و كەرتىن دىترىن سەر ب سەنتەرى ناحيا قەزا ئامىدىي ژى ھاتنە قەقەتاندن و دانە دگەل ناحيا دېرەلۈكى^(۱۱)، (سەنتەرى نھا پىن ناحيا دېرەلۈكى) كو د كەقىتە رۇژھەلاتى سەنتەرى قەزايى ب دوراتىا ۱۷كم و ۷۵ كىلومەتران ژى دكەقىتە باكوورى رۇژھەلاتى دھۆكى.

ژ سالا (۱۹۸۸) يقە يەكەيا كارگىرى نامىنە ل دېرەلۈكى و دگەل سەنتەرى قەزا ئامىدىي دەپتەگىرىدان، ھەتا ل سالا (۱۹۹۱) ئ ب برىارەكا قەرمى جارەكا دىتر رىقەبەرىيا ناحىي ل دېرەلۈكى

دېرەلۈك

جەنن جۇگرافىيىسى ناھىيا دىرەلۈكى:

ژ لايىنى باكووريشە دكەقىتە پال پارىزىگەھا جۇلمىرگى (ھەكارى) يا باكوورى كوردستانى، ژلايىن رۇژھەلاتىقە ژى ناھىيا شىنلادزىي يە، ژلايىن باشووريشە ژى ناھىيا دىنارنى يە ل قەزا ئاكرى، ژ لايىن رۇژئافا ژى سەنتەرى قەزا ئامبىدىي يە ب دووراتىيا (۱۷) كم^(۱۹)، نھا ناھىيە پىنكەھىت ژ سەنتەرى ناھىيى و كۆمەلگەھا شارستانى يا ھىتوتى و ۶۰ گوندان^(۲۰).

ل سنوورى ناھىيى گەلەك چىايىن بالكىش ھەنە كو بلنداھىيا وان دناقبەرا (-۱۵۰۰ ۳۰۰۰) مەترايە ل سەر ئاستى دەريا و دابەشى دو زنجىرە چىايان دىن كو ژ وان زنجىرا يا ئىكىن دكەقىتە رەخى باكوورى و زنجىرا دووى ژى ل رەخى باشوورى نە و ئەفە ژى بلنداھىيا وان دناقبەرا (-۱۰۰۰ ۲۰۰۰) مەترانە ل سەر ئاستى دەريا^(۲۱)، ھەرۋەسا ژ بلى قان چىايا ل دىرەلۈكى ب تىن دەشتازى ھەيە كو دەشتەكا زەنگىنە ب ئافا سەررەرد و ۲۲ كىلومەترا يا درىژە و ۴ ھەتا ۵ كىلومەترا يا فرەھە^(۲۲).

ھىندەك ژ رىقەبەرىن ناھىيا بىبۇ

- ل سالا ۱۹۳۱-۱۹۳۲ (نەشئەت بەگ ئامبىدى) رىقەبەرى ناھىيا بىبۇ بوو^(۲۳).
- ل سالا ۱۹۳۴-۱۹۳۵ (عەبدولھەمىد ئەتروشى) رىقەبەرى ناھىيا بىبۇ بوو.
- ل سالا ۱۹۴۶ئى (كەمال ھەسۇ) رىقەبەرى ناھىيا بىبۇ بوو^(۲۴).
- ل سالا ۱۹۵۱-۱۹۵۴ (مەھمەد ھەسەن بالەنە) رىقەبەرى ناھىيا بىبۇ بوو.
- ل سالا ۱۹۵۵-۱۹۵۹ (ئەھمەد قەخىرى) رىقەبەرى ناھىيا بىبۇ بوو.
- ل سالا ۱۹۶۰-۱۹۶۱ (رەشىد ئالەبانى) رىقەبەرى ناھىيا بىبۇ بوو^(۲۵).

ھىندەك بان ژى ھەموو گوند و دەفەرىن انىرۋە، نەپىل، بەرىنگارمى، زىبار، دەشتازى، مزوورى ژوورى، بەروارى ژوورى) دكەقىتە سنوورى ناھىيا دىرەلۈك، ئەفە و پىشتى كول ھەيقا ۱۲ يا سالا (۲۰۱۳)ئى كۆمەلگەھا شىنلادزى بوويە ناھىيە و ژ ناھىيا دىرەلۈك جودا بووى.

ئەو دەفەرىن دكەقىتە سنوورى ناھىيا دىرەلۈك ژ (۶۰) گوندان پىنكەھىن، بەلى تىن (۱۰) گوند د ئافانە و گوندىن دى نھا ھەمى كافىلن و نە ھاتىنە ئافاكرن و خەلكى وان ل كۆمەلگەھىن (دىرەلۈك، ھىتوت، شىنلادزى، سىرىن، باگىرا، قەدش) و گەلەك جەھىن دى ئاكنجى بوويە و ھەرۋەسا ل سالا (۲۰۰۰)ئى ژ لايىن حكۇمەتا ھەرنما كوردستانى ب ھەفكارىيا رىنكخراوا ھابىتات گوندى شارستانى ھىتوتى ھاتە ئافاكرن كو ھەمى پروژەيىن خزمەتگى—وزارى ئىدا ھاتىنە بچە ئىنان^(۲۶).

خەلكى قى دەفەرى ب بىراىن كۆتەكىيىن رزىما عىراقى د ناقبەرا ۱۹۷۵-۱۹۷۹ئىدا ب مەرەما رىك گرتن ژ دوبارە ھەلبوونا چرىسكا شۇرشى و ب مەرەما لاوازكرنا شۇرشى ژ گوندىن وان ھاتىنە قەگۋھاستن بۇ كۆمەلگەھان و گوندىن وان ھاتىنە سۆتن^(۲۷)، و ل سالا (۱۹۸۸)ئى جارەكا دى ژلايىن حكۇمەتا عىراقى قە ئەف ناھىيە ھاتىيە راكرن و بوويە دەفەرەكا ئىدارىيا ئىكىسەر سەرب قەزايىن قە ژىەر كول وى دەمى تىن ھەژمارەكا كىم يا خەلكى مابوونە د قى ناھىيى دا و بىن دن ھەموو دەرىدەرى تركىيا و ئىرانى بىوون.

دىرەلۈك ئىك ژ وان دەفەرىن كوردستانى يە كو تووشى گەلەك كارەساتان بوويە، ژ وان ژى ل سالا (۱۹۸۸)ئى و دەھوا ھەشتىن يا ئەنزالان دا تووشى كارەساتى بوويە و ل دەفەرىن وى ژ بلى دەرىدەريا خەلكى، حكۇمەتا وى دەمى يا عىراقى كىمىيا ل قى دەفەرى باراندىيە^(۲۷)، ھەرۋەسا ل ھەيقا ئىك يا سالا (۱۹۸۸)ئى دىرەلۈك ل رۇژا ۱۱ئى كانونا دووى يا سالا (۱۹۸۸)ئى دكەقىتە دەستىن پىنشمەرگەي دا و بۇ جارا ئىكىن ئەف ناھىيە ب تامامى دەھىتە رىگاركرن^(۲۸).

- ۲۰۰۵/۹/۱۹ ئى. ھەقال محەمەد شەرىف ژ ۲۰۰۵/۹/۱۹ ھەتا ۲۰۰۷/۵/۲۸ ئى.
- سەردار كاكە ئەمىن ژ ۲۰۰۷/۵/۲۸ ھەتا ۲۰۱۱/۲/۱۰ ئى.
- قادر عەزىز قادر ژ ۲۰۱۱/۲/۱۰ ھەتا ۲۰۱۲/۱۰/۱۵ ئى.
- بەھمەن ئەحمەد محەمەد ژ ۲۰۱۲/۱۰/۱۵ ھەتا ۲۰۱۶/۱۰/۲۴ ئى.^(۲۸)
- سامى ئوشانا گورگىس ژ ۲۰۱۶/۱۰/۲۴ ھەتا نھا.

بازىرقانى ل دىرەلۆكى:

- ل سالا (۱۹۷۹) ئى بازىرقانى لە دىرەلۆكى ھاتىيەفەكرن و پىشتى نەمانا دەسەلاتا ناحىن و گىردانا دىرەلۆكى ب سەنتەرى قەزا ئامىدىن قە ھەر بازىرقانى ل دىرەلۆكى ھەبوو^(۲۹).
- پىشتى سەرھەلدانا سالا (۱۹۹۱) ئى و قەگەراندانا

- ل سالا ۱۹۷۰ (فەرسەت ئەحمەد) دىتە رىقەبەرى ناھىيا بىبوو^(۲۶).
- ل سالا ۱۹۷۳-۱۹۷۱ (عەسمەت عابد مزىرى) رىقەبەرى ناھىيا بىبو (نىرە رىكان) بوو^(۲۷).

رىقەبەرىن ناھىيا دىرەلۆك

پىشتى سەرھەلدانى:

- پىشتى كۆل سالا (۱۹۹۱) ئى دوپارە ناھىيا بۇ دىرەلۆكى ھاتىيە قەگەراندان قان بەرىزان بەرىساتىيا ب رىقەبەرىنا ناھىين گىرتىيە سەر ملان:
- مازن محەمەد سەئىد بەلو ژ ۱۹۹۷/۴/۱۱ ھەتا ۱۹۹۸/۱۲/۲ ئى.
 - دلشېر عەبدولستار محەمەد ژ ۱۹۹۸/۱۲/۲ ھەتا ۲۰۰۰/۸/۲۲ ئى.
 - ئازەر ھەسەن سلېمان ژ ۲۰۰۰/۸/۲۲ ھەتا ۲۰۰۲/۴/۶ ئى.
 - محەمەد ھەسەن خەيات ژ ۲۰۰۲/۴/۷ ھەتا

دىرەلۆك

خواندنگەھىن دىرەلۇكى:

ئامادەيى: (ئامادەيىيا دىرەلۇك يا تىكەل، ب ئامادەيىيا دىرەلۇك يا ئىقارازان يا تىكەل، ئامادەيىيا ھەقرا يا تىكەل، ئامادەيىيا زەھرىرا يا تىكەل يا زمانى سىرپانى، ئامادەيىيا ھىتت يا تىكەل، ئامادەيىيا نەھىل يا تىكەل).

خواندنگەھا زەھرىرا يا بىنەرەتى، خواندنگەھا بەرچى يا بىنەرەتى يا تىكەل، خواندنگەھا بەلاقە يا بىنەرەتى يا تىكەل، خواندنگەھا لىنك يا بىنەرەتى يا تىكەل، خواندنگەھا گوھەرز يا بىنەرەتى يا تىكەل، خواندنگەھا سەردەشتى يا بىنەرەتى يا تىكەل، خواندنگەھا بادان يا بىنەرەتى يا تىكەل، خواندنگەھا گەلەكا يا بىنات، خواندنگەھا دىرەلۇك يا بىنات، خواندنگەھا زاب يا بىنات يا تىكەل، خواندنگەھا جىزىرى يا بىنات، خواندنگەھا ھارىكا يا بىنەرەتى يا تىكەل، خواندنگەھا كەليا ئىقارارى يا بىنەرەتى يا تىكەل، خواندنگەھا دەشتازى يا بىنەرەتى يا تىكەل، خواندنگەھا مەھىدى يا بىنەرەتى يا تىكەل، خواندنگەھا زاب يا سىرپانى يا بىنات، خواندنگەھا بادان يا ئىقارارى، خواندنگەھا سەردەشتى يا ئىقارارى) و شەش خواندنگەھىت بەرھەقى ئى ل دىرەلۇكى ھەنە، خواندنگەھا ئوناس يا تىكەل.

ھەرۋەسا د سالا (۱۴، ۱۵، ۱۶) دا بۇ جارا ئىكىن باخچەكى زارۇكان ل دىرەلۇكى دەھتە قەكرن ب ناقى (باخچىن دىرەلۇك ىن زارۇكان).

ژ لىن ساخلەمىي قە:

ھەتا نھا ل سەنتەرى ناھىيا دىرەلۇكى و دەوروبەر چ نەخۇشخانەيەك بۇ خزمەتا نەخۇشان نەھاتىيە ئاقاكرن لى ل سنوورى دىرەلۇكى سى بنگەھىن ساخلەمىي ب قى رەنگى ھەنە: (بنگەھى ساخلەمىيا دىرەلۇكى كو ل سالا ۱۹۸۷ ئى ھەبوو، بنگەھى ساخلەمىيا ھىتوتى، بنگەھى ساخلەمىيا بلاققە)^(۱۳۱).

ھەزمارا پەرىستگەھان ل سنوورى ناھىيا دىرەلۇك ژ بەر لايەنى ئۆلدارىن قە ل دىرەلۇكى كو خەلكى وئ پەيرەوتىن ھەردو ئايىتىن ئىسلامى و مەسىحىن ل سنوورى قى ناھىن ۱۵ جەھىن پەرىستىن ھەنە كو

ناھىن بۇ دىرەلۇكى ل سالا (۱۹۹۱) ئى باژىرقانى ئى ل قى ناھىن دكەقېتەقە كارى و نھا رووبەرى وئ (۲۰۰۱ دۇنەم)، و باژىرى دىرەلۇكى ژ پىنج تاخان پىكەھىت، نەو ئى تاخىن (گولان، داستان، شەھىدان، ئازادى، چەلكى).

باژىرقانىيا دىرەلۇكى پلە سىيە، لى ل سنوورى وئ پىتر ژ ۲۴۰ خانىيىن ئافاكرى و ۱۵۷ دوكانىن بازىرگانى و گەراجەك و دو پانزىخانە و ۳ كارگەھ ھەنە، دگەل چوار بارىگەھىن وەرزىشى يىن بچويك و باخچەك ئى لى ھەيە.^(۱۳۲)

لايەنى چاندنى:

ھەلەت چاندن ئىكە ژ كارىن گىرنگىن دەقەرى و ب تايىمەت ل دەمىن بەرى كو دەخل و دان و دار و بارى قىقى دچاندن و نەرش و كەوال ئى ب خوداندكرن.

رووبەرى عەردى ل دىرەلۇكى ب قى رەنگى يە:
۱- عەردى ب كىر چاندنى دەھت ب قى رەنگى يە:

- رووبەرى عەردى دىمى: ۲۱۵۱۱ دۇنەم.
- عەردى بەرئاف: ۱۸۳۵ دۇنەم.
- بىستانىن بەرئاقى: ۹۵۵ دۇنەم.
- بىستانىن دىمى (رەز): ۳،۲۵ دۇنەم.

ب- عەردى ب كىر چاندنى نەھىت:

- رووبەرى دارستانىن سىرۇشتى: ۱۱۴۵ دۇنەم.
- دارستانىن چىكرى: ۳۵۰ دۇنەم.
- چەروانە: ۵۲۸۵ دۇنەم.
- عەردى كەقىرىن: ۵۹،۱۱ دۇنەم.

لايەنى پەروەردەي ل دىرەلۇكى:

دگەل دەست ب كاروونا حكۆمەتا ھەرنما كوردستانى ھەتا نھا ل دىرەلۇكى ۲۶ خواندنگەھلى ھەنە كو ب ھەردو زمانىن كوردى و سىرپانى خوېندكار وانەيان تىدا قىردىن و ۱۹ ژ وان يىن بىنەرەتىنە و ئىك باخچى زارۇكانە كو ل سالا (۲۰۱۴) ھاتىيەقەكرن^(۱۳۳) و نەو خواندنگەھ ب قى رەنگىنە:

سنوورى ناھىيا دېرەلۈكى (يا نھا) و دەقەرىن وى سەردەمى ژىر دەستەلاتى شۆرشا گولانى دەركەفتىن، ژ وانا ژى (گۇفارا مەتىن، گازىا خوتىندكارا، رافد زتو، الرافد، مناضل الحزب)^(۳۳۱)، لى پىشتى ئەنزالىن سالا (۱۹۸۸) ئى ب سەر دەقەرى دا ھاتىن و ھەنا سالا (۲۰۰۹) ئى چ دەزگەمە و ئاقەندىن راگەھاندنى و رۇزنامەفانىن ل دېرەلۈكى نەمان^(۳۳۲)، ل خىزىرانا سالا (۲۰۰۹) ئى گۇفارا لىنك وەك گۇفارەكا ئەھلى ب دو ھۇمارا دەردكەقىت و پاشان ژ كار دراوہستىت^(۳۳۳)، ھەروەسا ل مەھا ۹ يا سالا (۲۰۱۳) ئى ژى تاكە دەزگەھى رادىويى بۇ دەمى ۲۰ رۇزا ب ئاقى (رادىويىا ۱۱۰) ل دېرەلۈكى دكەقىتە كارى^(۳۳۴).

لايەنى گوزارى:

دېرەلۈك ب دىمەنىن خۇ يىن جوان و بالكىش وەك جەھەكى سىحراوى دەھتە بەرچاق، چونكى ل رەخى باكوورى و دناقا ئاخا باكوورى كوردستانى دا رووبارى زى مەزىن دكەھىتە دېرەلۈكى و قى ناھىي بۇ دو رەخىن رۇزھەلات و رۇزئاقايىن كەر دكەت، و ل رەخى رۇزئاقا ژى سىپىن بەھدىنان دكەھىتە دېرەلۈكى و ل رەخى باشوورى ژى د كوورائىيا گەلىن شىرانە دا رووبارى شىرانكى دىرژ دىت و بەرەف ژوور دەھت و دكەھىتە دېرەلۈكى، ژ بلى فان دىمەنا ل دېرەلۈكى جەھىن ھەرە باش بۇ لايەنى گوزارى ھەنە لى تا نھا يىن ھاتىنە پىشت گوھ ئىخستىن، لى خەلكى بخۇ دەست داىە چىكرنا سەبىرانگەھان و ژ بلى سەبىرانگەھا بىاوى كو دكەقىتە گوندى بىاوى، سەبىرانگەھا ئاقدار و سەبىرانگەھا چىنار ژى ل قى ناھىي ھەنە، ئەو ژى دكەقىتە رەخى رۇزھەلاتى رووبارى شىرانكى^(۳۳۵).

شوينوارىن دېرەلۈكى:

ژىر ئاسىبىيا دەقەرا دېرەلۈكى، گەلەك جەھىن وى يىن گرنگ وەكى دەقەرا نىروە و نەھلى و ھىتوتى، ھىشتا ب دروستى قەكۈلىن ل سەر شوينوارىن وى ب باشى نەھاتىنە كىر، لى ل سنوورى قى ناھىي گەلەك جەھىن شوينوارى ھەنە وەكى (پرا كەلىا

۱۲ ژ وان مزگەفتىن، چوار ژى مزگەفت ل سەنتەرى ناھىي ب خۇنە و ۲ دىر ژى ل دېرەلۈكى ھەنە كو ھەردو دكەقىتە سەنتەرى ناھىي.

فەرمانگەھىن سنوورى ناھىيا

دېرەلۈكى:

ئەف فەرمانگەھە ل ئاقەندا ناھىي ھەنە، رىقەبەرىا ناھىي، دادگەمە، داخازكارى گىشتى، دارابى، بنگەھى پولىسىن دېرەلۈكى، چىكرىا ئاساپىشى، بنگەھى پىزانىنان، نقىسىنگەھا دادنقىسىن، فەرمانگەھا كاروبارىن شارستانى، سەرۋىكاتىيا باژىرقانىن، بنگەھى ساخلەمىن، نقىسىنگەھا پۇستە و گەھاندنى، بنگەھى سەخىبىرىا كارەبى، ھۇبا چاندنى، ھۇبا دارستان و پاوانى، بنگەھى شىرەتكارىن، بنگەھى قىتەرنەرىن، وىستكەھا كارەبى، بنگەھى ساخلەمىن، بنگەھى بەرەقانىا باژىرى، ل دەرقەى ناھىي ژى ئەف فەرمانگەھە ھەنە، بنگەھى ساخلەمىيا بلافە، بنگەھى ساخلەمىيا ھىتوتى^(۳۳۶).

لايەنى رەوشەنبىرى:

گەلەك سەنتەرى و تىپ و باژىن رەوشەنبىرى و رىكخراوون جفاكى سقىل ب قى رەنگى ھەنە، اسەنتەرى دېرەلۈك يىن رەوشەنبىرى، باژىن رەوشەنبىرى يىن ھىتوتى، تىپا دېرەلۈك يا ھونەرى، تىپا نەھىل يا ھونەرى، پەرتووكخانا گىشتى ل ھىتوتى، رىكخراوا ژاب بۇ دىموكراسىيەت و مافى مرقۇقى، رىكخراوا نىرگىز يا پاراستنا ئىنگەھى ل ھىتوتى، نۇنەراتىيا رىكخراوا دەنگىن پىران).

بزاقا رۇزنامەقانى و راگەھاندنى ل

دېرەلۈكى:

پىشتى ھاننا لىق ئىكى پارتى دىموكراتى كوردستان ل سالا (۱۹۸۳) ئى بۇ دەقەرا نىروە، كو دەقەرەكا رىكاركرى بوو و نھا د سنوورى جوگرافىيا ناھىيا دېرەلۈكى داىە، گەلەك بەلاقۇك و گۇفار ل

كۆمەلگەھىن سەر ب ناھىيا

دېرەلۈكى قە:

كۆمەلگەھىتوتى:

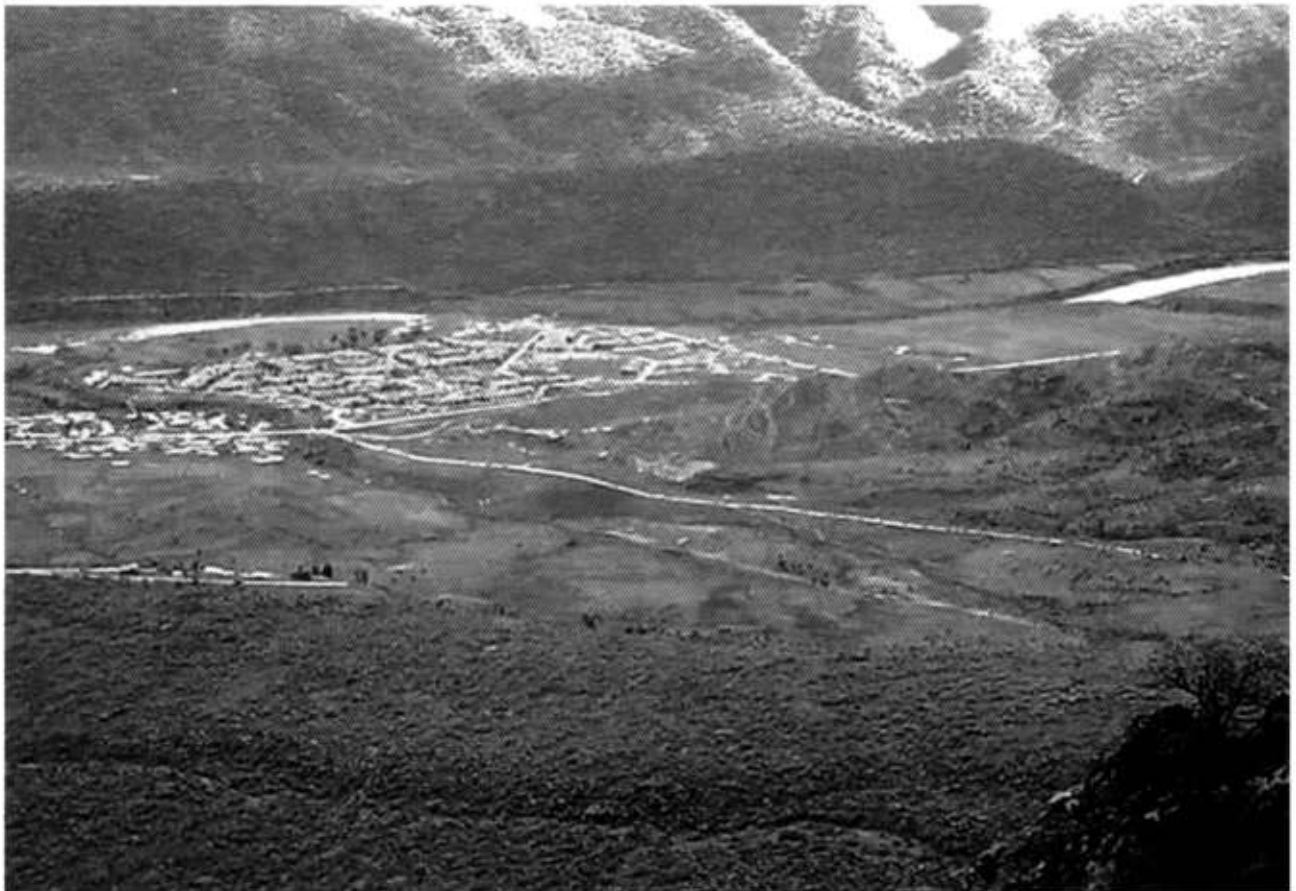
ئەف كۆمەلگەھە ل سالا (۲۰۰۱) ئ ل سەر
پشكەك ژ ناخا گوندى پىران ھاتىيە ئافاكرن^(۴۴)، ب
سنوورى خو يىن كارگىزى قە سەر ب ناھىيا دېرەلۈكى
بە.

ل باكوورى كۆمەلگەھىتوتى گوندى پىران و
بادان ھەنە و ل رۇزھەلاتى قى كۆمەلگەھىن زى ناھىيا
شىنلادىزى جەھ دگىرىت و زى مەزىن و دەقەرا زىبارىيا زى
دكەقنە باشوورى كۆمەلگەھىتوتى و مەلبەندى
ناھىيا دېرەلۈكى زى ل رۇزئاقايە.

كۆمەلگەھىتوتى ۸ كىلومەتران دكەقنە

كو دكەقنە باكوورى ناھىيى و ل سالا (۱۹۵۱) ئ
وەك جەھكى شويىنوارى ھاتىيە ئافاكرن^(۳۸)، (كەلا
نىروە كو كەلايەكا بەركەفتىبە و ژوور و ئۇدىن
وى ھندى رۇژىن سالىنە^(۳۹)، چواردەرا ھىتوتى كو
وەك پەرىستگەھەكى بە ل بنارى چىباين لىنكى
و ل ھىنداقى كانىيىن مىرانە^(۴۰)، ناوسكا ھارىكا
شىنخا^(۴۱)، ناوسكىن گوندى بىاوى، ناوسكا كانىيا
بىدىلى ل ھىتوتى، ناوسكىن گوندى كەلەكا،
ناوسكا گوندى گوھەرزى، رىكا دەرەجا ھىتوتى^(۴۲)،
رىكا شويىن ل رەشاقە، رىكا بەرى ل گوھەرزى، و
شويىنوارىن قى گوندى^(۴۳) دېرا دېرالوقا ل سەنتەرى
ناھىيى، ھەلامەتىن سىنەبەردا ل بەلاقە، ئەقە و ژ
بلى كۆمەكا كەلەك مەزىن ژ وان شويىنوارىن كو ھەتا
نھا نەھاتىنە راگەھاندن.

كۆمەلگەھىتوتى

تىكەل، خواندنگەھا ھىتتيت يا بنەرەتى يا ئىقاران). ھەرۈسە ل قى كۆمەلگەھى بىنگەھى ساخلەمىيا دەستېنىكى ژى ھەبە، دگەل مزگەفتەكا مەزىن.

پىرىيا خەلكنى كۆمەلگەھى ژ ئاوارەينىن ژ ئىرانى و تركيا قەگەريانە، ھىندەك ژ وان ل سالا (۱۹۹۱) ئى و ھىندەك ژى ل سالا (۱۹۹۹) ئى قەگەريانە كوردستانى. رەوشا ژىن و ژيانا خەلكنى قى كۆمەلگەھى ب پىرانى ل سەر مووچەخۇرىن و كاسبىن دژىن و ھژمارەكا كىنم ژ وان ب كارى چاندنى و شقاندارىن قە دمژىلن^(۴۷).

ل سىنوورى كۆمەلگەھا ھىتوتى ناوسكەكا شىوینواری ھەبە كو بو مەسىحىيان قەدگەرىت^(۴۸) و دگەل كەقنارە گوندەكى كو دكەقىتە ھىنداڧى كۆمەلگەھى، لى دىرۇكا چىبوونا وان نەھاتىبە زانىن. ژىلى قى يەكى خەلكنى قى كۆمەلگەھى پۇل د ھەموو شۇرش و سەرھەلدانىن گەلى كوردا ل باشوورى كوردستانى دا ھەبوو^(۴۹).

رۇژھەلاتى دىرەلۇكى، تەقايە خەلكنى وى كوردن و پىرىيا وان خەلكنى گوندى ھىتوتى ب خۇنە، دگەل پىشكەكا رىنكاتى و دۇسكى ژوورىان ژى ل قى كۆمەلگەھى د ئاكنجىنە.

ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۳۹۴ كەس ل قى گوندى دژىان^(۴۵) و سالا (۲۰۱۴) ئى ۴۹۷ سەرۇك خىزان ل قى كۆمەلگەھى د ئاكنجىنە^(۴۶). ھەر ھەموو كوردن و پەيرەوین ئايىنى ئىسلامىنە، ئەڧ كۆمەلگەھە ب بىرارەكا كۆمەتا ھەرىئا كوردستانى ل سالا (۲۰۰۱) ئى ل سەر ەردى گوندى پىران (بادومەر) ھاتىبە ئافاكرن، وەك كۆمەلگەھەكا شارىستانى دھىتە ل قەلمەدان.

ل سالا (۲۰۰۲) ئى خواندنگەھا سەرەتاي ب ناڧى (خواندنگەھا بادان) لى ھاتىبە قەكرن، پىشتر ئەڧ خواندنگەھە ل گوندى بىماڧا بوو. ل سالا (۲۰۰۴) ئى ژى خواندنگەھا نامادەى ژى ھاتىبە قەكرن. ب گىشتى ل سەنتەرى قى كۆمەلگەھى چوار خواندنگەھ ھەنە (نامادەىيا ھىتتيت يا تىكەل، خواندنگەھا بادان يا بنەرەتى يا تىكەل، خواندنگەھا سىتىر يا بنەرەتى يا

كۆمەلگەھا ھىتوتى

گوندېن سەر ب ناھىيا دېرەلۈكى قە أ - گوندېن سەر ب عەشىرەتا ئىروە قە: گوندى شىقىي:

شىقىيى كۆ ب ئاقى (ئىرە قىندە)^(۵۰) زى دھاتە ئاقىرن. گوندەكە سەر ب عەشىرەتا ئىروەقەيە، ئەف گوندە پىنشىر سەر ب ناھىيا بېنۇ بوو، شىقىيى دابەشى شىقىيا ژىرى و شىقىيا ژوورى دىت، گوندەكن ئاسى يە و گەلەك جھىن قەشارنى لى ھەنە.

سۈورېن گوندى:

ئەف گوندە ز لايى باكوورى قە ھەفسنوورە دگەل گوندى كەرۇ و ل رۇژھەلاتى وى زى بىرۇمان و وىلە ھەنە، ل باشوورئ شىقىيى گوندى ھىتوتى جھ- دگرىت و ل رۇژئاقا زى زى مەزىن ھەيە.

پىكھاتا گوندى:

ل دووفا سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۶۷ كەس ل قى گوندى دژان^(۵۱) و سالا (۲۰۱۴) ئى خەلكى گوندى ب تەنى ژ ۳۰۰ كەسان پىكھەيت^(۵۱)، ھەموو زى ل دەرۋەي گوندى دژىن و ئھا گوند بىن بەردابە. شىقىي ژ پىنچ بىنەمالان پىكھەيت، كو ژ لاتىت قاعىدىيا (قائىدىيا) ھاتىنە، پاشان ل قى گوندى ئاكنجى دىن، بىنەرەتى ئاقىرنا گوندى ژ شىقىيەكا مەزىن و درىژ دھىت كو گوند دكەقەتە دئاقا وى دا^(۵۲).

جھى گوندى:

ژ بىر كو ھەتا ئھا جادە و رىيەكا خۇش نەگەھشتىيە گوندى، لەورا پىتر ژ ۱ دەمژمىران دقنىت دا كو مروف ژ دېرەلۈكى بىشىت ب پىيان بگەھىتە شىقىيى چونكى پىدقىيە ل دەرەجا ھىتوتى و چىايى لىنكى سەرىكەقى، جھەكن ئاسى و قەشارتىيە گەلەك شىكەفت و كانىيىن ئاقى لى ھەنە وەكى؛ (شىكەفتا ھەسارنى، شىكەفتا عەبدى) و كانى زى ل گەلىن سائۇرا و بانى و سەرى وىلى و شۇقارە و مىرگا و سىتاس ھەنە كو بو مەرەھا قەخوارنى

دھاتنە ب كارنىنل و ھىدەك ژ وان زى بو چەروانى دھاتنە بكارنىنل.

ل قى گوندى شىقىيى دېرەكا كەقنارە ھەيە، دكەقەتە رەخى گوندى و ئىكا دىتر زى دكەقەتە نىقا گوندى و ھەردو ب تامامى كاقىل و خراب بوونە.

بىرچ و ماش و نىسك و گەنمۆك و فاسۇلى و كونجى و خرۇقى و ئالە و جەھ و خىار و باجان و كولند ژ وان بەرھەمىن ئاقى و دىمى بوون كو ل گوندى شىقىيى دھاتنە چاندىن.

ژ بلى قى كارى كو پىشكەكا گوندىيان پىقە مژوول بوون، پىشكەكا دى مژوولى خودانكرنا نەرش و كەوالى بوون وەكى (پەزى رەش، پەزى سى) و بەرھەمى وان زى پىكھەتات ژ ھىن و كوشتى گىانەوهرى و شىر و پەنىر و ماست و... ئەو بەرھەم بو ژانا رۇژانە ب كاردھىيان.

ئەف گوندە يى دۇرىچكرىيە ب جىايىن (شخارە، سەرى وىلى، بانى، سەرى ساقى، پىكشەنە و گىمە) و رووبارنى گەلىن ئىشىو و كانى ساركى زى ل نىزىك گوندى را دەرناز دىن.

ل سالا (۱۹۵۹) ئى بو جارا ئىكى ئامىرى رادىيۇنى گەھشتىيە گوندى لى ھەتا كو ل سالا (۱۹۷۹) ئى گوند ب تامامى ھاتىيە خرابىرن خواندىكەھ نەگەھشتىبوو قى گوندى.

بەرى سەرھەلدانى سى جازان ئەف گوندە ھاتىيە خرابىرن، لى خەلكى وى جارەكا دى ئاقاكرىنە قە و بەردەوامى تىدا دايىنە ژيانى، ل سالا (۱۹۸۲) ئى دوپارە فەسنا گوندى خۇ كرىنە وەكى دەقەرەكا رىكارىرى، لى ئەنزالان ب ئىكجارى و ھەتا ئھا ئەف گوندە ھىلايە كاقىل و ژ سالا (۱۹۸۸) ئى خەلكى شىقىيى دەمال گوندى دەرکەفتى نەشىيانە سەرەدانا شىقىيى بکەنەقە^(۵۳).

گوندى سەرنى:

گوندى مىرا، سەرنى ئىك ژ گوندىن سحرابوہ ب سىرۇشتى خۇ يى جوان و بالكىنىش، ئەف گوندە دكەقەتە دلى دەقەرە ئىروە، بەرى سالا (۱۹۷۹) ئى ب

بۇ جارا ئىككى ل سالا (1۹۷۱)نى خواندىنگەھ گەھشتىيە فى گوندى، ل سالا (1۹۷۸)نى ژى سەرنى ب ئىكجارى ژ لايىن حكومەتا عىراقنى قە دەپتە خرابىكرن و خەلكى وئ بۇ دېرەلۇكى دەپتە قەگواستىن، نھا ژى پىرانىيا سەرنىيا ل دېرەلۇكى و كۈمەلكەھا تەناھى و دەۋكىن د ئاكنجىنە^{۱۵۷}.

گوندى باشى:

باشى ئىك ژ وان گونداپە كو سەر ب عەشىرا ئىرەپە، ھەموو ئاكنجىن وئ مەسىحى و ئاشوورنە^{۱۵۸}.

سۈورن گوندى:

باشى يا دۇرىنچىرىيە ب گوندىن سەرنى، سېپىر، شىقىن، سىنى، بىرۇمان و ئەلەھ ھەتا نھا سىن جارارن ھاتىيە خراب كىرن، جارا ئىككى سالا (1۹۱۱)نى و جارا دوونى سالا (1۹۷۹)نى و جارا سىن ژى ل سالا (1۹۸۸)نى، گەلەك ژ خەلكى فى گوندى ل سالا (1۹۸۲)نى سەنتەرنى ناحىا دېرەلۇكى ب جەھ ھىلان و بەرەف وارن باب و كالان قە چوونە قە گوندى وەكى دەقەرەكا رىكاركرى و ھەنا ئەنفا لا لى ئاكنجى بوونەقە^{۱۵۹}.

خەلكى فى گوندى مەسىحى بوون، لىن دگەل ب رىقەبرنا ژيانا خۇ، پىشكدارى د شۇرئىن سەردەمى خۇ دا كىرنە. پىشتى كو گوندى وان بەر ھەوتىن خرابكرن كەفتىن، ب كوتەكى وان ژى قەسنا كۈمەلكەھىن زورەملى كىرنە و پىرىيا وان ل ناحىا دېرەلۇكى ئاكنجى دىن.

پىكھاتا گوندى:

باشى ژ چوار ئوبجاخان پىك دەپتە، ئەو ژى (ئورەمار، ساوھ) و (تبارى، خاين) و (زىيانش، دخۇ) و (سەپنا، ھەسەدو) نە، ل دووف سەرزىمىرىيا سالا (1۹۵۷)نى ۱۵۰ كەس ل فى گوندى دژان^{۱۶۱} و ل سالا (۲۰۱۴)نى ھژمارا خەلكى وان وان دىبوونە ۷۵۳ كەس، گەلەك ژ وان ھەر ل سەنتەرنى ناحىا دېرەلۇكى دژىن و

سۈورن كارگىرى قە سەر ب ناحىا بىبۇ بوو، نھا سەر ب ناحىا دېرەلۇكى يە.

سۈورن گوندى:

ژرەخى باكوورى سەرنى ھەفتوخىبە دگەل گوندى ساكا، رۇژمەلاتى فى گوندى ژى گوندى سېپىر جەھ دگىرت، گوندىن باشى و كەرۇ دكەقنە ژىرىن سەرنى و گوندى بىزىنوور ژى ل رەخى رۇژئاقايە.

پىكھاتا گوندى:

سەرنى كو خودانا بەرەباپەكى ژ مىراپە ب رەسەناتىيا خۇ كوردن، خەلكى فى گوندى دابەشى چەندىن بىنەمالا دىت (مالا غازى بەگى، مالا ئەحمەد بەگى، مالا بەكر بەگى، مالا شىخ ھەيدەر، مالا عەبو، مالا زەپىن، مالا سەيدا، مالا ئىسەف بەگ)، ل دووف سەرزىمىرىيا سالا (1۹۵۷)نى ۲۷۹ كەس ل فى گوندى دژان^{۱۶۰}.

مەلا خالد بەگى سەرنى ئىك ژ ھەلبەستقانىن سەردەمى خۇ بوويە و وى ھۆزانىن پارچە پارچە چىندكرن، ھاتىيە گۆن كو ئەف ھۆزانقانە ل داوييا سالتىن مىرگەھا بەھدىنان ژبايە^{۱۶۱}، سەرنى گەلەك جەپىن ئاسى و كەفتار لى ھەنە لى ژىمەر نەبوونا چ دووقچوونەكا زانستى نەھاتىيە زانين كائى ئەو تىشت بۇ كىز سەردەمى قەدگەرن و ژ بلى فى بەكى ل رەخ و روپىن فى گوندى گەلەك چىاپىن بلند بەژنا خۇ يا دىرئ كرى و ئەف گوندى يىن ژ گەلەك ئالىيانقە يىن ھاتىيەپاراستن، ژ بلى فى بەكى خەلكى فى گوندى پىرىيا وان جۆتبار و شىقان بوون، پەز بخودان دكر و بەرھەمى وى بۇ خوارنى و فرۇتنى دەھتە ب كارئىنان، دىسان كارن چاندنى ژى ب بەردەوامى دكر و گەنم و جەھ و گەنمۇك و گارس دچاندن، بۇ خوارنا مرۇقا و گىانەوهران دەھتە ب كارئىنان.

سەرنى گەلەك بەرناسن ب دىلان و شاھبىن كوردى، وان گەلەك جۆرىن داوھتىن وەكى شىخانى و ملانى و ھجرۇكى و شامىرانى و سىپىكى د رۇژىن خۇش دا و ب تاپبەتى ل دەما بوپك قەگواستىن دا دكرن.

ناقىز گوندى ھاتىوو ئاقىرن و ژمارا ئاكنجىن وئ
 ۋەكى ناحىە ل بووڧ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى
 (۱۱۰۷۱): كەس بوون^{۱۱۵}.

سەئورىن گوندى:

بىئو بىن دۇرىنچ كرىبە ب گوندىن زىر و ئەرژ ژ لايى
 باكوورى قە، سىنبا و بىرۇمان زى دكەقنە باشوورئ
 گوندى، ل رۇژھەلاتى گوندى رىشمە و ئەرئش ھەنە
 و سىبىر و بىتفە زى دكەقنە رۇژئافا گوندى.
 گوندى بىبۇ كو پىنشتەر سەنتەرى ناحىا بىئو
 بوو لى د ھەوئىن خرابىكرنا گوندىن كوردستانى دا ل
 سالا (۱۹۷۸) ئى ئەف گوندە زى ھاتەكافلكرن^{۱۱۶} و
 خەلكى وئ دەبىتە قەگواھاستن بو كۇمەلگەھىن ب
 زۇر چىكرى.

پىنگھاتا گوندى:

زىر كو دكەقنە سەنتەرى ھەردو عەشپىرەتئىن
 نىرۋە و رىكان ئەورا دىبىتە مەلبەندى ناحىى. بىئو
 گوندەكى مەزىن بوو و ژمارەكا زۇرا خەلكى د سەردەمى
 كەقندا ل سەر ئاخا وئ ژيان كرىبە چونكى قى
 گوندى بەرپىيەكى خۇش و گەلەك زۇم و ھافىنگەھ
 لى ھەبوون.

گەر كو ھەموو خەلكى گوندى ب رەسەناتىبا
 خو ژ ئاكنجىبىن وئ دەقەرى نىنە لى ئەف گوندى
 ھەنئ ژ قان مالىاتان پىنگدھىن (مالا مىزا، مالا
 نافخۇشىيا، مالا مەفانىان). ل سالا ۱۹۵۲ ئى بو جارا
 ئىكى خواندىنگەھ ل گوندى ھاتىبەقەكرن^{۱۱۷}.

ئەف گوندە بى دۇرىنچكرىبە ب چىايىن (چىايىن
 رەش، پەسار، قلنك، نىرەبۇ، پىرمەلك). ژيان ل قى
 گوندى ژيانەكا خۇشا كوردەوارى بوو، خەلكى وان
 ھەر دكەقندا جل و بەرگىن كوردى ل خۇ كرىنە و
 خوارىن وان زى ھەر ھەموو كوردەوارى بوون، د خۇشى
 و نەخۇشىيان دا وان مل دابە بەر كوردەوارى^{۱۱۸}.

د بەھارندا ل قى گوندى ژ بلى خۇشى و كەبف
 و سەيرانان خەلكى وان مفا ژ بەرەكەتا ھەردى
 ۋەرگرتىە و گىايىن بەھارى بىن ۋەكى (سورىاز و سبىت،

چەند مالىاتىن وان ل دەھۆكى د ئاكنجىنە و ھندەكان
 زى قەستا دەرقەى ۋەلاتى كرىنە.

باشى ب رامانا قەقىرى دەبىت^{۱۱۹}، ژ بلى گوندى
 سەرەكى دو كافلە گوند دكەقنە د سەئورئ باشى
 دا، ئەو زى (گەلى و نك دىرئ) نە، ل قى گوندى
 دو دىرئىن كەقنار ھەنە (مار زكا، مار داوود)، دىرۇكا
 دروستبوونا وان نەھاتىبە زانىن. نھا ھەر چەندە گوند
 ھەموو بىن كافلە، لى شوپىنوارئىن وان كافلە دىران
 ھەر ماينە.

خەلكى قى گوندى دگەل گوندىن دىتر بىن
 مەسىحىياتىن ل نىرۋە دىرەكا مەزىن يا چوار گوندا ب
 ناقى (دىرا سەر كەقرى، مار خانانا) ھەبوو، وان ئەركىن
 خۇ بىن ئابىنى ل قى دىرئ ب جەھ دىنن^{۱۲۰}.

ژيان ل گوندى باشى ل سەر چاندنى و شىفاندارى
 بوو، پىرىيا خەلكى قى گوندى كازى جۇتارى دكر و
 ژ وان بەرھەمان زى كو ب كەدا وان سالانە دەھانە
 بەرھەم ئىنان (بىنج، دەخل، توپىن، زەرزووات و فىقى
 و گويز) بوون، دىسان ل قى گوندى گەلەك ھزىر و
 مئوئىن تىرى زى ھەنە.

دگەل قان بەرھەمان دا خەلكى گوندى باشى
 بەرھەمىن گىايى بى بەھارى زى بكاردىنان، ژ وان زى
 (كشارك، كەنگر، لىش، كارى، سورىاز، خەلەندۇر و
 رىئاز).

ل دەما شەھىيان و داوھتان ھەموو سىترانىن كو
 دەھان گۇتەن ب زمانى كوردى بوون، ژ وان جۇرە دەواتان
 كو خەلكى قى گوندى دكرن (شىخانى، گولشىنى،
 ملانى، بىرىكى، چىجانى و بىلاتى) بوو.

ئافا گوندى ژ كانى و جوبىن ئافا گوندى مفا زى
 دەھانە ۋەرگرتن، گەلىن باشى و چىايى مەرىن ژ جەھىن
 ب ناف و دەنگن ل گوندى، پىشتى سالا (۱۹۷۹) ئى دىما
 كو گوند ژ لايى رۇنما عىراقى قە ھاتىبە خرابىكرن^{۱۲۱}
 ھەتا نھا ۋەك خرابە گوند ماپە و نەھاتىبە ئافاكرن.

گوندى بىبۇ:

بىبۇ ژ گوندىن سەر ب عەشپىرەتا نىرۋە يە. ئەف
 گوندە د ناقىمرا سالا (۱۹۲۲) ئى^{۱۲۲} تا سالا (۱۹۷۸) ئى
 سەنتەرى ناحىا نىرۋەرىكان بوو، ناحىە زى ھەر ب

گوندى دژيان^{۱۹۱} و ژمارا خەلكن رەسەن گوندى كو نھا ل جھېن جودا جودا دژين ل سالا (۲۰۱۴) ئى ۲۵۰ كەس بوون. ژ بلى گوندى سەرەكى گوندى رەزۇك كو خرابە گوندى دكەفیتە د چوارچوڧى قى گوندىدا و درامانا خۇدا بېتفە وەك (بېنئەفە) ھاتىبە ل قەلەمدان.

مالېن مەسېھىيا و شىكەفتا شىنخا و دىوارى دېرى ژ جھېن شىونوارىن قى گوندى نە و د رەسەناتىن دا خەلكن بېتفە ژ خەلكن رەسەنن نىرۋەيانە و د سەردەمىن كەڧن دا ل گوندى ھىنجى وان ژيان دكر. ل گوندى بېتفە كانى ساركى و شىكەفتا رەزۇكى ھەنە وەكى جھېن ب خودان كرنا تەرىش و كەوالى دەتتە ب كارئىنان و زۇمېن قى گوندى نە.

سەرۋەكانى و كانىيا نھىلى و كانى زۇمى و كانى رەشى و كانى ساركى ژ وان كانىيانە كو خەلكنى بۇ مەرھما قەخوارنى و چاندنى ب كار ئىنانە و چىابىن كوگەرئ و پەسار و دومى و قىلنگە و چىابى رەش و گرىن زىوكى و چەلى ژ وان چىابانە كو ل دۇرمان دوورى ھەنە، ھەرۋەسا مفا ژ قان چىا وەردگرتن و وەكى خىر و بەرەكەتەكى بوو بۇ خەلكن بېتفە، چونكى د وەرزى بەھارى دا مەيدانا خرقەكرنا گىابىن بەھارىنە وەكى سورىزى و لېشىن و كڧاركا و گەلەك جۇرىن دېتر و ل وەرزى ھاقىن ژى خۇشترىن جھن بۇ چەروانى پەزى.

بېتفە دو جارا د دىرۇكى دا ھاتىبە خرابكرن كو ئىك ژ وان ب ئەگەرەكا سىرۇشتى بۇ سەدان سالا بەرى نھا قەدگەرەت و ب جارا دووى ل سالا (۱۹۷۸) ئى ژ لايىن حكۇمەتا عىراقى قە ھاتىبە خرابكرن و ھەنا نھا نەھاتىبە ئاڧاكىن. نھا ژى خەلكن قى گوندى وەكى ھەموو خەلكن دېترى دەڧەرى ل دىرەلۇكى و دھۇكى و كۇمەلگەھا تەناھى ژيانا خو دەرياز دكەن^{۱۹۱}.

گوندى بىرۇمان:

بىرۇمان ھەتا سالا (۱۹۷۸) ئى سەر ب ناحيا بىنۇ و نھا سەر دىرەلۇكى يە.

كڧارك و ... ب كارئىنانە، ژيانا خەلكن گوندى ژى ل سەر ملكى و شىئاندارىن بوو و وان ب باشى مفا ژ بەرھەمىن گىانە و ھەران مىنا (شىر و پەنىر و ماست و سەرتىك) و ھەرگرتىنە.

ل بىنو د دەما سەيران و خۇشپىاندا دا وان شاھى و دەواتىن كوردەھارى دكر و ژ وان جۇرە دەواتىن كو گەلەك ل قى گوندى دەتتە كىن (شىنخانى، سىپىكى، مالتى، قىلچ و نىلاتى) بوو و وان پىرىيا جاران شەھىان ل دەست پىكا بەھارى يان ژى ل دوماھىكا پاپىزى دكرن. چونكى دەما وەرزى كارى ب تەنى وان بۇ ژيانى كار دكر.

ل قى گوندى ھۇمارەكا گەلەك بەرچاڧ ژ دار كەزانا ھەنە، بۇ پەزى ژى مفا ژ دار بەروى دەتتە وەركرتن و مازى ژى وەك كارەكى بازىرگانى د فرۇتن و داھاتەك ژى دەت.

گوندى بېتفە:

بېتفە ئىك ژ گوندىن نىرۋەيانە، بوو، دىرۇكا ئاڧا بوونا قى گوندى نەيا ديارە لى وەك ژ زار دەڧى خەلكنى گوندى ھاتىبە گۇنن قەدگەرەت بۇ سەردەمىن گەلەك كەڧن ژەر ھەبوونا چەندىن جھىن ئولى بىن مەسېھىيان وەك دىرا، ل قى گوندى چەندىن جھىن خۇش و دلفەكەر ھەنە.

سورىن گوندى:

بېتفە ھەڧسەنۋورە دگەل گوندىن بىنو و سىپىر ژ لايىن باشوورى، گوندى زىر ژى دكەفیتە رەخى رۇژھەلاتى، گوندى ساكا ژى دكەفیتە رەخى رۇژئاڧا و ل باكۋور ژى گوندى خەرەگول ھەپە، ئەڧ گوندى ژەر كو جىران و ھەڧسەنۋور بوو دگەل ناحيا بىنو لەورا د رىيا بىنو وان زوى دەست داپە خواندىن لى چ جازان خواندىنگەھ نەگەھشتىبە بېتفە بخۇ.

خەلكن گوندى بېتفە د كۇكا خۇدا كوردن و ھەر ھەموو ل سەر رىيا ئابىنى ئىسلامىنە، گەلەكى ژ سەنتەرى دىرەلۇكى دوورە و ھەتا نھا چ رىك و جادەپەك نەگەھشتىبە قى گوندى.

ل دووف ئامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۳۹ كەس ل قى

سۈۋرۈن گۈندى:

ئەف گۈندى ژ لايىن باكوورۇقە ھەقسىنوورە دگەل چىيائى سىنىيا، رۇژھەلاتى قە ژى گۈندى سىنىيا ھەيە، ل باشوورۈى گۈندى گۈندىن كارۇكا و ھىتوتى جە دگرن و گۈندى ونلە ژى ل رەخى رۇژئاقايە.

پىكھاتا گۈندى:

د كۇكا خۇدا دابەشى دوو بنەمالىن سەرەكى دىن (مالا سىمۇ، مالا تاھر بەگى). ل دووق سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۹۱ كەس ل قى گۈندى دژيان^(۷۱). خەلكى گۈندى بىرۇمان ھەر د كەفن دا دگەل شۇرشىن كوردى دا بوون و وان پۇلەكى گەلەكى بەرچاق د ناقا شۇرشا دووي يا بازاران دا گىرايە و سەرگەفتىن مەزن تووماركىرنە^(۷۲). بىرۇمانى د كەفندا مژوولى بخودانكرنا تەرش و كەۋالى و كارتى چاندنى بوويە و دەبارا ژيانا خۇ پىن دگرن. ل بىرۇمان گەلەك جۇرىن گىباين بەھارى ژى بۇ خوارنى ۋەكى سۈرىزى و لىشى و كفاركا دەھانە ب كارئىنان.

ل قى گۈندى گەلەك داركەزان ھەنە، ژ بلى قان داران بەرىنيەكى مەزن بۇ كەنگرۇكان و شەكرۇكان ھەيە. خەلكى گۈندى بىرۇمان ژى ھەر ۋەكى ھەموو خەلكى نىرۋە جەز ل سەر جۇرىن دىلان و داۋەتان بوو وان شىنخانى و سىپىكى و ملانى دگرن.

گەر كو ئەقە كەقنارە گۈندە، ئى د دىرۇكا ۋى دا چ جارا خواندىكەھ نەگەھشەبىي و د سەرەمەكى كەفندا خەلك ل قى گۈندى ھەبوون.

ل سالا (۱۹۷۹) ئى گۈندى بىرۇمان ژ لايىن حكۇمەتا عىراقى قە دەھتە خراب كرن و خەلكى ۋى ب زۇرى بۇ دىرەلۇكى دەھنە قەگۋەھاستن و ھەتا نھا ژى ئەف گۈندە ب كافلى مايە و نەھاتىيە ئافاكرن^(۷۳).

گۈندى بىزنور:

بىزنور، مىنا گۈندىن دى سەر ب عەشیرەتا نىرۋە يە. نەھاتىيە زانېن كانى دىرۇكا ئاقابوونا بىزنور بۇ كەنگى قەدگەرىت، سەرژمىرا خەلكى گۈندى ل

دووق ئامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۹۸ كەس بوون^(۷۴) و ل سالا (۲۰۱۴) ئى ھژمارا خەلكى ۋى خۇ ژ ھزار كەسان دەرياز دگر.

سۈۋرۈن گۈندى:

ل باكوورۈى گۈندى سەرنى، باشوورۈى گۈندى كەروى، رۇژھەلاتى گۈندى سەرنى رەش و ل رۇژئاقاي گۈندى زىۋە نە.

بىزنور پىتر ژ ۱۵ كىلومەتران ژ سەنتەرنى ناحيا دىرەلۇكى دوورە، چەند خرابە گۈند د چوارچوقى قى گۈندى دا ھەنە ۋەك (بەرنى قەسرى، شەخسكى، بىنولا، بەرۇزى، سەرملى و شەكرۇكى)، ژ بلى قان خرابە گۈندان ل بىزنور كۇمەكا شكەفت و دۇلان ھەنە كو د سەرەمىن كەفن دا بۇ گەلەك لايەنېن ژيانى خەلكى مفا ژى ۋەرگرتىيە ۋەكى (شكەفتا منجولك، شكەفتا جىچكا، دەھ شكەفت و دولا سىپى و دولا ب گۈيزا).

ژ بلى قان دۇلان چىباين (پشتا رەشەى، چەلى نىرگزا، پشت چەلى و خەم بىن) خۇ ل دەوروبەرنى بىزنور دىنن و بەژنا خو بلند كرىيە، ل قان چىايا ژ بلى كارتى شقاندارىن خەلكى بىزنور و گۈندىن دەوروبەر مفا ژ بەرھەمىن وان ۋەرگرتىيە و بۇ خوارنا خۇ يا سالى بكاردئىنان، ھەرۋەسا جەھن ئاسى ژ بۇ خۇ پاراستنا ژ ھەر جۇرە ھىرش و دەست دىرژىيەكى بۇ سەر گۈندى وان ھەبوون.

خەلك ب گىشتى ل بىزنور د سەرەمىن كەفن دا مژوولى كارتى جۆنبارى و شقانىن بوون، ژ بەرھەمىن وان بىن چاندنى (گەنم، جەھ، گەنمۇك، نىسك، ماش و نۇك، باجان، ھنار، حلى رەشك، گۈيز، ھژىر، تىرى و سىف)، بوون، و وان ب كۇم پەزى رەش و سىپى (بىز و مېھ)، ھەبوون و بەرھەمىن وان ژى ۋكى شىر و پەنىر و ماست ب كاردئىنا و ژ شىرى وان رۈين و نىقىشك دوستدگر.

ژ چىباين خەلكى بىزنور كەزان و بەروى و مازى و گۈھىشك و كەنگرۇك و سماق دئىنان وگەلەك ژ قان بەرھەمان د فرۆتن.

كۈرە (۷۷) زىر كو رىبەرتىن ھۇزا نىروھ زى بوون پۇلى وان گەلەكن بەرچاقە.

زىان ل دزگە زى ل سەر خودانكرنا تەرىش و كەوالى و چاندنى بوو، زى بلى قى ئىكى پىشكەك ز خەلكن گوندى كارى وان بازىرگانى بوو، زىان زى زى بلى كارىن خۇ پىن سەرەكى ل وەزى بەھارى رادبوون ب كۆمكرنا كىيىن بەھارى.

جارا ئىكى ل سالا (۱۹۵۹) ئى خواندنگەھ ل قى گوندى ھاتىبە قەكرن، ل سالا (۱۹۷۱) ئى بو جارا ئىكى ئەف گوندى زى لىن حكۇمەتا عىراقى قە دەئىتە خرابكرن و كافلكرن و خەلكن وى بو دەقەرتىن بن دەسلەتا حكۇمەتن دەئىتە قە گوھاسىن.

نھا پىرىيا خەلكن قى گوندى ل دېرەلۇكى و دەۋكى دىن و زىانا وان ل سەر مووچەخورى و كاسىكارى بە (۷۸).

گوندى دووتازا:

دووتازا ئىكە ز گوندىن نىروھىيان. دەرىارە ناقى گوندى چەند بۇچوون ھەنە، ئىك ز وان دېئىت: دو كەسىن گەنج و جوان برايتىن ئىك ب ناقىن كەمال و جەمال ل قى گوندى دىيان، كەمال ل رۇئاقايى كانىيا گوندى و جەمال ل رۇئەھلاتى د روونىشتىن، زىر جوانى و نازەپىيا وان دو بران گوند ب دوتازە (دو كورن تازە) ھاتىبە ناكىرن. بۇچوونا دى دېئىت ئەف گوندى زۇرىن نازە پە و دكەقېتە جەھكى بلند و كانىبەكا زۇر تەزى ل نىقا گوندى ھەپە سىنگى گوندى بى بەردايە و مرۇف چىايىن گارە و مەتىنى د گوندىرا دېئىت، لەوما ب دو تازە ھاتىبە ناكىرن (۷۹) بۇچوونەكا دى دېئىت: دووتازا ب رامانا رەخى زى يان تايى زى دەئىت.

سەورىن گوندى:

دووتازا دكەقېتە رۇئاقايى دەقەرا عەشىرەتا نىروھ، باكوروى وى عەشىرەتا پىنانىشى و تىارى نە ل باكوروى كوردستانى، رەخى باشوورى گوندى نىروا زىرى و كانى ساركى و رۇئەھلاتى قە زى گوندىن نىروھ زوورى و

ھەرەسا ل چىايىن قى گوندى گەلەك جۇرە كىبانە وەرتىن كويىقى ھەنە وەكى (كەو، پەزكويىقى، كىنرىشك، رويىقى، ھىج، قوربەشك).

زىانا خەلكن بىزىنور ھەموو ب كوردەوارى بوو، د دەمى داووت و شەھىانن وان كوردەوارى بوون، ھەرەسا خوارنا وان ھەموو پىن كوردەوارى بوون وەكى (تريشك، ئىپراخ، ماش، كوتل دەوك، ساقار، دانقوت و گلۇل و كارى) بوو، زارۇكان زى ھەر دەم ب يارىتىن وەكى (كىلەبەرانى و ھولانى و ...) زىانا خۇ يا زارۇكىنىن دەرىاز دكر.

بىزىنور بەرى كو بەئىتە كافلكرن ل سالا (۱۹۷۸) ئى زى لىن حكۇمەتا عىراقى قە ل سالا (۱۹۷۱) ئى بو جارا ئىكى خواندنگەھ لى ھاتىبە قەكرن، نھا خەلكن قى گوندى ب پىرانى پىن ئاكىنجى بائىرى دەۋكى نە و چەندىن سالا گوندى ماپە چۇل و كافل (۷۵).

گوندى دزگە:

دزگە زى گوندىن نىروھىيانە، دكەقېتە جەھكى ئاسى و نىزىك كەلا نىروھ سەر سەنوروى دناقېرا باشوور و باكوروى كوردستانى.

سەورىن گوندى:

ھىشەت دكەقېتە رەخى باكوروى، گوندى دووتازا زى ل رەخى رۇئاقايە، باشوورى زى گوندى نىروھ زوورى ھەپە و گوندى زىوھ سەر زى دكەقېتە رەخى رۇئەھلاتى قى گوندى.

دزگە گوندىكىن بالكىشە، د سالىن سىھاندا ل سەد سالا بىسنى ھاتىبە ناكىرن و پىشتر پىشكەك بوو سەر ب گوندى نىروھ بخوفە (۷۱) لى پىشنى كو رىبەرىا ھۇزا نىروھ ھاتىبە د دەستى وان دا وەك گوند زى گوندى نىروھ ھاتىبە جوداكرن.

پىنكەھانا گوندى:

خەلكن وى دابەشى سەر سى بىنەمالىن سەرەكى دىت (مالا شىخا، مالا شاپومەرا يان شامبەرا، مالا بالىلا) دىن، خەلكن قى گوندى زىدە نىزىكاتى ب بارزان را ھەبوو و پىشكدارى د شۇرشادا

دزگە جەھ دكرن و رۇژئاقابىن وئ زى گوندىن بەروارى ژووريا سېپىندارى و بىنكارى نە.

پىنگھاتا گوندى:

دوتازا كەفئارە گونده و دىرۇكا ئاقابوونا وى نەھاتىيە زانبن چونكى زىان د قى گوندى دا بۇ گەلەك چەرخان بەرى ئھا فەدگەرىت، خەلكى رەسەننى قى گوندى دابەشى چەندىن بنەمالا دىن (مالا زەينى، مالا بەدرى، مالا كەمالا، مالا ماسىيارا).

ئەف گونده دسەردەمى خۇدا ز ھەموو گوندىن نىروھىيان بۇشتر بوو، ل دووا سالىن سەردەمى مەلكىن عىراقى - ۸۰ ۹۰ مال بوو و ل دووق ئامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۲۸۲ كەس بوون^(۸۰) و ئھا ژ نىزىكى ۷۰۰ ۱۵۰۰ خىزانانە^(۸۱).

گوندهكى خودان دىرۇكە چونكە ھەلگرا ئىكەم چرىسكا دەسنىپكرنا شۇرشا ئەبلوولنى يە دەما كو ل قى گوندى پىشمەرگەى ھىرشى مەفرەزا (قووت سەيارە) كرى و ھەموو تىكدای و پىچ كرى، پاشان (مەخفەرا) دووتازا زى ژ لايى پىشمەرگە قە بەرى شۇرشا (ئى ئىلولا سالا ۱۹۱۱) ئى ھاتىيە پويچكرن^(۸۲) ژ بلى قى يەكى خەلكى گوندى دووتازا پىشكدارى د شۇرشا دووي يا بارزان دا كرىنە^(۸۳).

د سنوورى قى گوندىدا چەند خرابە گوند ھەنە وەك، دوتازاكا خراب، جىلېزى، سەنكى، سەرسانكا، رەزۇكى، سقىلا، ھەروەسان چەند جەھىن ئاقدار ب ئاقىن، چەلنى بىك و زاقا، گوندى گەريابى، چەلنى لىسا، بەرشكەفتا عومەرا و ئاقارى شىخى بەغداين ھەنە.

پتر ژ ۱۰ كانىين ئاقىن ل قى گوندى ھەبوون، ژ وانا كانىين، كانىيا گوندى، دوتازاكا خراب، شىفا ھۆلنى، بىسى، خەنكە، كانىيا كرتو، كومپەخرى، كانىيا بلقا، كانىيا خارى، كانى بىكى و كانىيا بەرى تەزى ھەند ھەمى ژى ل ھاقىننى تەزى و زىستانى گەرم^(۸۴).

خەلكى گوندى ژ بلى كارى چاندنى و شىفانىن گەلەك جازان ژبەر نىزىكاتىيا گوندى بۇ باكوورى

كوردستانى خەلكى بازىگانى زى كرىبە، خەلكى دووتازا د رەوشىن خوش يىن زىانى دا مل ددا بەر داوت و دىلانا، وان ھجرۇكى و شىخانى و ملانى كرىن و دىلان گەرم دكر.

ل سالا (۱۹۵۶) ئى خواندىگەھ ل قى گوندى ھاتىيەقەكرن.

ئەف گونده دكەفىتە ئاقا جەھكى ناسى و ل سالا (۱۹۷۶) ئى ژ لايى عىراقى قە دەپتە خرابكرن و خەلكى وئ دەپتە قەگواستىن بۇ كۆمەلگەھىن زۆرە مىلى و ئھا زى گەلەك ژ مانباتىن دووتازا ل سەرسنكى و قەدشنى و دھۆكى د ئاكنجىنە^(۸۵).

گوندى زى:

زىر ژ گوندىن نىروھىيانە، ل سالا (۱۹۷۷) ئى ژ لايى رۇئما عىراقى قە ھاتىيە چۆلكرن.

سنوورىن گوندى:

ئەف گونده دۆرىپچكرىبە ژ لايى باكوورىقە ب گوندى جارمەندا و ژ لايى باشوورىقە ب گوندى رىشمە، ھوس زى دكەفىتە رۇژھەلانا گوندى و بىتتە زى ل رۇژئاقا گوندىيە.

پىنگھاتا گوندى:

زىر دابەشى سەر چوار بنەمالىن سەرەكى دىبىت (مالا ئىسلام، مالا ژوورى، مالا بەرۇژنا، مالا تۇقى با)، ژمارا خەلكى قى گوندى ل دووق ئامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۰۲ كەس بوون^(۸۶) و سالا (۲۰۱۴) ئى ژ ۱۷۰ سەرۇك خىزانانە پىنگھاتا.

ژ بلى گوندى سەرەكى، ھەر دو خرابە گوندىن (دىرخەلا و كاقلا گوندى) زى دكەقنە د ئاقا سنوورى زىر دا، ل زىر سىن كانىين بەرناس ھەنە كو د سەردەمىن كەقندا بو مەبەستا قەخوارنى ھاتىنە ب كارئىنان، ئەو زى (كانىيا دىرى، كانىيا چەمكى، كانىيا بەرۇژى) نە و ژ بلى قى يەكى زى كوكە و بىاو و بەرى ئاقى زى خەلكى زىر بۇ مەرەما ب خودانكرنا تەرش و كەوالى ب كارئىنانە وەك زوم چونكى جەھىن

رۇزھەلاتى گوندىن ئەلە و شىقىيى و ل رۇژئافاي ژى گوندى بىزنۇرى نە.

پىنكھاتا گوندى:

خەلكنى كەرو ئاشورىنە و ئاپىن مەسىحى، دابەشى سەر شەش ئىجاخان دىبىت (مالا قەشا، مالا ژىرى، مالا سولاقا، مالا خەوشابى، مالا بەلد، مالا و خەنا، ھژمارا خەلكنى گوندى ل دووق ئامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۱۹ كەس بوون^(۸۸) و سالا (۲۰۱۴) ئى ژمارا خەلكنى گوندى ژ ۸۵ سەرۆك خىزانان پىنكدهات.

دىرا مارخاننا (شانەدىرا سەرکەقران) ئىكە ژدىرىن فى گوندى ب ھەقىبەشى دگەل ھەر سى گوندىن دىتر بىن مەسىحىيا ل نىروە و ژ بلى فى دو دىرىن دىتر ل كەرو ھەنە (دىرا مارقور باقوس، دىرا مارگى وەرکس) و نەخشەبىن كۆلای ل سەر دىوارىن قان دىران ھىشتا د دىران^(۸۹).

چىايىن مەرىن و پىشتا رەشە فى گوندى دوورپىنچ دكەن و كانىيا گوندى و كانىيا مەخەلن و كانىيا نزارى ژىدەرىن ئافىنە بۇ خەلكنى گوندى.

ئىرەمىيا، بوخەنا، يوسف و شىموني ژوان سىترانىژىن فلکلورىنە ل فى گوندى، وان ب سىترانىن كوردى ھەر دەم جقات گەرمەكەرن. ل سالا (۱۹۷۱) ئى بۇ جارا ئىكىن خواندنگەھ گەھىشتىبە گوندى كەرو.

كەرو ل سالا (۱۹۷۸) ئى ل سەر دەستىن حكومەتا عىراقى ھاتىبە خرابىكەرن و پىشتى كو خەلكنى فى گوندى ھاتىبە قەگواسىتن بۇ دىرەلۆكىن دوپارە ل سالا (۱۹۸۲) ئى ھىدى ھىدى خەلك قەستا دەقەرىن رىزگاركرى دكەن و دوپارە گوندى ئافا دكەن، لى د ھەوین ئەنفالاندا ل سالا (۱۹۸۸) ئى كافل دىبىت و تا نھا نەھاتىبە ئافاكرن^(۹۰).

گوندى زىوەشكان:

زىوەشكان ئىكە ژ گوندىن نىروەيان دكەفىتە دەقەرا نەپلى ل سەر سىنگۇشەيا دەقەرىن نەپل و نىروە و بەرورارى، نھا يا كرىداى ناحيا دىرەلۆكىن يە، ل بەرى سالا (۱۹۷۹) ئى و چىبوونا ناحيا دىرەلۆكىن

ھەرە باش و ب بەرەكەتن.

زىرىن دەوردابە ب چىايىن (باسكى، كوگە، نىرەبو، شىواسىفا) و وان ژ بەرھەمىن چىا مفا وەرگرتىنە، شقانكارى و جۇنبارى كارى سەرەكى خەلكنى گوندى ژىر بوو، پەز و مېھ خوداندكەرن و مفا ژ بەرھەمىن وان وەرگرت، د وەرژى جۇتبارى و چاندن دا زەقىن خۇ د كىلان و برىج و گەنم و جەھ د چانەن.

د ئافا چىايىن گوندى دا ھژمارەكە ژىدە ژ گىانەوەرەن كوفى ھەنە و گەلەك جاران دەھانە نىچىكرىن، چونكى د سەردەمى كەفندا خەلكنى نەچار بوو كو كارى نىچىرىن بگەت داكو پى بژىت.

زىرىيان ژى مېنا خەلكنى دىتر داووت و شەھىيان دكەرن و پىرىيا جاران ل دەستىنكا وەرژى بەھارى يان ل داوپا وەرژى پاپىزى بوون، چونكى د ئافا قان ھەر دو وەرزان دا خەلكنى مژوبلى كارى خو بوو.

زارۇكان ژى د دەما قالا دا يارىن خۇ بىن تابەت دكەن كو ئەو ژى (گۆكانى، ھولانى، كىلەبەرانى و گوستىركانى) بوو.

خواندنگەھ بۇ جارا ئىكى ل سالا (۱۹۷۱) ئى دگەھىنە زىر و بەرى ھنگى خەلكنى وان بى نەچار بوو بەرف گوندىن دىتر بچەن.

پىشتى كول سالا (۱۹۷۷) ئى گوند دەھىتە كافلكرن و قالاكرن، خەلكنى زىر د سالىن ھەشتىيان دا بەرەف دەقەرىن رىزگاركرى دچەن و دوپارە گوندى خۇ ئافا دكەن، تا سالا (۱۹۸۸) ئى ل سەر گوندى د مېن، د ئەنفالاندا دوپارە گوندى زىر دگەل ەھرى راست دىبىت و ھەتا نھا نەھاتىبە ئافاكرن و ھەرى كافلە، خەلكنى گوندى بەلاقەنە ل سەر كۆمەلگەھ و باژىرىن مەزىن^(۹۱).

گوندى كەرو:

كەرو يان (قارۇ) ژ گوندىن مەسىحىنشىنە ل ئافا ەھشېرەتا نىروە.

سەورىن گوندى:

باكوورى گوندى سەرىن، باشوورى گوندى زىوە،

مەزىنە و جەھىن مالان تىدا خويابە و ل فنى داۋىن ئالف دكرنى، دىيت ددەمەكى دا مىر زى چوۋىنە وىزى ژبەر كانىن مىر بەدرى كو دكەقىتە دناقبەرا زئوہ و گوندى درگنى دا، ھەروەسان كانىيا مىرا زى يا ل وىزى ھەي، لى نەھاتىيە زانين كا مىرئىن ئامىدىيە بە يان بىن نىروەيانە^(۱۹۷۹).

ل سالا (۱۹۸۳) ئى بارەگابى لىنى ئىكىنى پارتى دىموكراتى كوردستان ژ دەقەرا زاخۇ (كۇماتە) دەيتە قەگوھاستىن بو فى گوندى^(۱۹۸) و پىشتى ھاتنا بارەگابى لىنى ئىك ھەر ل فى گوندى چەند گۇقار د ناقا بارەگابى دا ھاتىنە دەرتىخستىن و ژ وانا كوفارا مەتىن و گۇقارا گاربا خويىندكار و لاوان^(۱۹۹)، ژ بلى بارەگابى لىنى ئىك بىن پارتى كەرتى بەھدىنان بىن جزبا شىوعى يا عىراقى زى ل فى گوند بو و د ناقا بارەگابى فى جزبى دا گەلەك بەلاقۇك ھاتىنە دەرتىخستىن و ژ وانا (الرافد، رافد زئوہ، مناصل)^(۱۰۰). لى پىشتى ھەوئىن ئەنقالان سالا (۱۹۸۸) ئى بارەگابى لىنى ئىكىنى پارتى دەيتە چۆلكىن.

ژبەر ھەبوونا لىنى ئىكىنى پارتى دىموكراتى كوردستان و ناقەندا جزبا شىوعى يا عىراقى ل فى گوندى، گوند ل ۵ ئى خىزىرانا سالا (۱۹۸۷) ئى ژ لىنى فرۆكەبىن عىراقى قە دەيتە كىمىبارانكرن و ترس ل جەم خەلكى پەيدا دىيت^(۱۰۱).

ل سالا (۱۹۷۱) ئى بۇ جارا ئىكىن خواندنگەھ ل فى گوندى ھاتىيەقەكرن.

ل زئوہشكان گەلەك جەھىن ئاسى ھەنە، دىسان گەلەك چىابىن ۋەكى (كەلى، دەرىن ھىچا، رەبەن و گوسكى) ھەنە كو د سەردەمىن كەش دا مرقان بۇ ژيانى ب كاردىنان، ھەروەسان چەندىن رىك لى ھەنە ۋەكى (رىكا دەرىن سىرى، رىكا گەلىن زەرە، رىكا گەلىن بەرىانى، رىكا خەولكى، رىكا كاشى). ژبلى ھەبوونا شىكەفتان مىنا شىكەفتىن (چوچكا، خولى، رەقەزى، گەلى شىكەفتى، سەرتاقە، ئافى، بەرلاتى، مالا شىرى، مودەرا).

كارى خەلكى گوندى ل سەر چاندنى و ب خودانكرنا تەرش و كەوالى بوو، زەقىيىن ئافى و دىم ھەبوون و بەرھەمەكى باش ژ ھنار و تىرى و ھىزىر

سەر ب ناقەندا قەزا ئامىدىيە فە بوو^(۹۱). ئافى ۋى پىنكەھاتىيە ژ مو پەيشان (زى + شكان) واتە زى شكان ب واتايا چەم. بۇ جارا ئىكىن ل سالا (۱۹۷۸) ئى ھاتىيە خرابكرن. ب دروستى نەھاتىيە زانين كانى دىرۇكا چىبوونا ۋى بۇ كىز سەردەمى فەدگەرىت چونكى ھەتا نھا ژبەر كوادىنئىن ئەمنى ل فى دەقەرى دووقچوونا زانستى بۇ نەھاتىيەكرن.

سنورين گوندى:

زئوہشكان ھەر چوار كىنارن وئ چىانە، رووبارى زى مەزىن ل لايى رۇزھەلاتى دبەر گوندى را دەرياز دىيت، ب فى يەكى گوند دىنە خودان ناقارەكى باش و جەھكى دلشەكەر. سنورين ۋى ژ لايى رۇزھەلاتى فە ھەردو گوندىن بىزنور و گەروپە و ل لايى باكوورى گوندىن بەروارى ژورىا كارە و بالۆكانە، باشوورنى گوندى گوندىن نەئىلى (سىر و كركو و بناقى) نە، ل لايى باشوورى زى گوندىن نەئىل و نىروەيان (رەشاقا، زلى، ھىتوتى، سىتاس، شىقىن) نە.

پىنكەھاتا گوندى:

گوند پىنكەھاتىيە ژخەفت ئىجاخان، ئەوژى (مالىت عەبدوللا، مالىت مەلا، مالىت موسا، مالا عەلى، مالا شىرى، مالا تاجى، مالا صوفى ئەحمەد) و ھەرىس بىنەمالىن بەرى كەشترىن مالىبان ل زئوہشكان^(۹۲). ھژمارا خەلكى گوندى ل دووق ئامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۲۰۸ كەس بوون^(۹۳) و ل سالا (۲۰۱۴) ئى ژ ۳۰۰ سەرۆك خىزانا پىنكەھىت^(۹۴). بەرى گوند بىنەخرابكرن ژ سىن ناخان (زئوہ- شكان- ھەلان) پىنكەھاتىبوو ۰ ھەر ھەموو ۷۶ مال بوون^(۹۵).

زئو ھەلان زى ئىكە ژ وان گوندىن دكەقىتە د چوارچوقنى فى گوندى دا ۋەك خرابە گوندە سەر ب زئوہشكان فە^(۹۶) و ژ بلى فى گوندى ھەنن بەرىانى زى گوندەكى دىترى خرابەيە كو ئەو زى دكەقىتە د سنورين زئوہشكان دا، دىسان سىن كەل ل گوندى ھەنە بىن ب كەقەرى فە، ئەو زى كەلا مەزىن كو د گونتن قەسر، يان كەلا مىر بەدرى، كو ئاقاھىيەكى

گوندى زىوھەر:

زىوھەر دكەقىتە سەر سنوورنى د ئاقبەرا باشوور و باكوورنى كوردستانى، ژ گوندىن نىروھيانە ژبەر كوئەف گونده دكەقىتە جەھكى گەلمەكى بلند لەورا ب فى ئاقى ھاتىبە ئاقىرن.

سنوورنى گوندى:

باكوورى گوندى ئىرژى يى باكوورنى كوردستانى، باشوورى گوندى دزگە، رۇژھەلاتى گوندى يىتفە و رۇژئاقى زى گوندى دوتازا نە. ژ بلى گوندى سەرەكى سى خرابە گوند كو ئەو ژى (گورنى، ھنجىن و دەرى دىركى) دكەفە د چوارچوقى سنوورنى گوندى زىوھەرى دا. چىيىن كوكە و دوشكى پىرى و چىيىن مەمكى بەژئا خول ھەمبەرى فى گوندى بلند كرىنە و رەوش و خوشى و ژيان داينە زىوھەسەر.

يىتھاتا گوندى:

زىوھەسەر داپەشى دو ئىجاخان دىت (بىنەملا بەدى، بىنەملا شىخەزىنا)^(۱۱۰) ل دووف سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۰۰ كەس ل فى گوندى دژيان^(۱۱۰) و سالا (۲۰۱۴) ئى ھژمارا خەلكى وى نىزىكى ۱۵۰ كەسان بوون^(۱۱۰) ژىن و ژيانا وان د كەفندا ل سەر شىئاندارى و چاندىن بوو.

خەلكى فى گوندى بۇ مەرەما قەخوارنى و چاندىن ئاغا كاتىبان ب كار دئىنان و مفا ژى وەردگرتن. ل چىيىن زىوھەسەرى پەزكىفى و ھىچ و گورگ دگەل گەلمەك جۇرئىن تەبر و كەوالىن كوپقى ھەنە.

گوندى زىوھەسەرى ل بەرى سەرھەلدانى سى جاران ھاتىبە خرابىكن، دگەل كو ھىشتا ب دروستى نەھاتىبە زانىن كانى دىرۇكا دروست بوونا وى بو كىژ سەرھەمى قەدگەرەت، جارا ئىكى ل دووف قەگىرانا خەلكى گوندى دەمىن بەرتدا و ژئەنجامى روودانىن خۇجھى ھاتىبە خرابىكن، بەلن د بىرھاتنا خەلكى گوندىدا ئىكەم جار ئەف گوندى ل سالا (۱۹۷۱) ئى ژ لاپى رۇتما عىراقى قە ھاتىبە كافلىكن، پىشتى

و جۇرئىن دى يىن فېقى ھەبوون، ژ بلى بەرھەمىن چاندىن وان مفا ژ بەرھەمىن چىا ژى وەردگرتن. مىر بەدر و سەرۇكانى (سەرى رەزى) و گەرماق و كانىيا مەلاتى ژ كانىين سەرەكىنە ل فى گوندى، ژىلى گەلمەك كانىين دى مىنا (خالەقەند، كانىيا بەر پانى، كانىيا سەر ئاقدى، كانىيا كونمىشى، كانى كەواسكى، كانى نىشكى و...) خەلكى بۇ قەخوارنى مفا ژى وەردگرت، كەزان و مازى و كەنگرۇك ژى ژ وان بەرھەمانە كو دەھانە فرۇتن و ب داھاتى وان خەلكى زىوھەشكان بەردەوامى ددا ژيانا خۇ.

ل چىيىن فى گوندى گەلمەك جۇرئىن گىانەوهرىن كىفى و مەترىسەدار مىنا مار و ھىچا و گورگ و پەز كىفى ھەنە، گەلمەك جازان د سەرھەمىن كەش دا بەز كىفى د بوونە نىچىرا نىچىرقانان.

نەھا خەلكى رەسەنى گوندى پىرىيا وان ل دھۆكى د ئاكنجىنە، ژيانا وان ژى ل سەر مووچە و كاسىكارىن يە، خەلكى گوندى ل سالا (۱۹۸۲) ئى گوندى خۇ وەكى دەقەرەكا بىزگاركرى ئاڧاكرن، لى ژ نەچارى ل سالا (۱۹۸۸) ئى ل ئەنڧالان جازەكادى كافلىدىت و خەلكى وى قەستا وەلاتىن جىران دكەن و ھەنا نەھا ھەر ب كافلى مابەقە و نەھاتىبە ئاڧاكرن^(۱۱۰).

چىرۇكا مىر تەوەكل:

فى چىرۇكائەفسانەنى پەيوەندىيەكاراستەوخۇ ب فى گوندىقە ھەبە، تىدا ھاتىبە، پىر تەوەكل و مىر ھەسن و پىر خەجىج دو برا و خويشكەكن، شىخى تەوەكل ئاڧ و دەنگىن خۇ ھەبوون، دىبىژن مىر تەوەكل چوو بەر دلۇقانىا خودى، خەلكى گوندى زىوھ گۇنن ئەم دى بەين ل زىوھ قەشەرىن، خەلكى گوندى ماين گۇنن ئەم دى ل ماين قەشەرىن و دا نەخوشى كەقىتە دئاقبەرا واندا، داوون چوو خەونا ئىكى گۇت ھەڧدزىيا ئىك نەكەن، و خۇ بەدەنە بن داربەستى، داربەست بۇ كى رابوو من ل وىرى قەشەرىن و جەقەنگى من بلا ل گوندى دى بىت، دىبىژن زىوھىا داربەست راكو، رانەبوو و بۇ گوندى ماين رابوو، ژبەر ھندى بىرنە ماين قەشەرتن و ھىماين وى ل زىوھ تەنشتا مزگەفتن چىكرن^(۱۱۰).

ل ساكا مل ب ملن گەنم و جەھى خەلكى بىرىج و گەنمە شامى ژى كرىيە، وان ژ بەرھەمىن چىيىي ژى مفا وەرگرتىيە مينا لىش و سورىاز و كەنگر و كشاركلن.

ل ساكا ژيان ئەف ب كوردەوارى بوو، ژان ژ بلى كارى مالدارىي و بىرىفائىي د دەما خۇشپىياند ب كراس و فېستائىن رەنگا و رەنگ و زەلامان ژى ب شال و شەپكان دىلان ب درىزاهىيا رۇژان كرىنە و وان د دەما شامى و داوۋتا دا سى شەف و رۇژان ل سەر نىك دىلان گىردانە.

ساكا ھەتا وئ رۇژا كو ھاتىيەخرابكرن ل سالا (۱۹۷۸)ئ ج جاران خواندنگەھ نەگەھشتىيى و خويندكارىن وان نەچار بوون كو بو خاندنى قەستا گوندىن دەوروبەرى خۇ بكن.

د ھەوا خرابكرنا گونداندا ل سالا (۱۹۷۸)ئ گوندى ساكا ژى ب دەستىن حكۇمەتا عىراقى دگەل عەردى تەخت دىيىت و ھەتا نھا نەھاتىيە ئافاكرن، خەلكى گوندى ژى نھا ل دىرەلۇكى و دھۆكى بەردەوامىن دەنە ژيانا خۇ^{۱۱۰۸}.

گوندى سپىر:

سپىر ژ گوندىن نىرۋەيانە، پىشتر سەر ب ناحيا بىبو و نھا سەر ب دىرەلۇكى يە، سالا (۱۹۷۹)ئ د ھەوا خرابكرنا گونداندا سپىر ژى ھاتىيەھەرفاندن و خەلكى وئ ھاتىنە قەگۋھاستن بو كۇمەلكەھا دىرەلۇكى.

سۈورىن گوندى:

ژ لاپىن باكوروشە بىن ھەقسۈورە دگەل گوندى بىتفە، ژ لاپىن باشۋوروشە ژى گوندى باشن ھەيە، ل رۇژھەلاتى سپىر گوندى بىبو يە كو پىشتر سەنتەرى ناحىي بوو و گوندى سەرنى ژى دكەشەتە رۇژئافا لىسپىر.

سپىر ل سالا (۱۸۳۰)ئ ھەتا (۱۸۴۰)ئ ھاتىيە ئافاكرن و مىرئ نىرۋە ئەف گوندى ھەك دىبارى دابوو سىقىدىن و تازدىن چونكى خۇشمىر بوون و ل ھەمبەرى مىرئ رەواندىزى بەرھەقانى ژ كەلا نىرۋە كرىوو^{۱۱۰۹}، رامانا

كو خەلكى دەقەرى د سالىن (۱۹۸۱)ئ بو (۱۹۸۲)ئ ھەستا دەقەرىن رزگاركرى دكەن، دوبارە زىوۋەسەرى ژى دەپنە ئافاكرن لى ژيان تىدا گەئەك يا بەردەوام ناپىت و ئەنفال ب سەر دا دەپن و ل سالا (۱۹۸۸)ئ بو جارەكا دىتر خرابدىيىت و نھا خرابە گوندى و خەلكى وى ل دىرەلۇكى و تەناھى و دھۆكى د ئاكنجىنە.

بەرى سەرھەلدانى چ جاران خواندنگەھ نەگەھشتىيە گوندى زىوۋەسەرى و خويندكارىن قى گوندى نەچار بوون ژ بو خواندنى قەستا گوندىن دەوروبەرى بكن و ئەفە ژى دىبو ئەگەرى دەست بەردانى ژ خواندنى.

گوندى ساكا:

ساكا ژ گوندىن نىرۋەيانە، كەقنارە گوندى و نەھاتىيە زانىن كانى دىرۇكا ئافابوونا وى بو كىژ سەردەمى قەدگەرىت.

سۈورىن گوندى:

گوندى ھەقسۈورە ژ لاپىن باكوروشە دگەل گوندى زىوۋەسەرى، ل باشۋورى گوندى سەرنى، ل رۇژھەلاتى ساكا گوندى بىتفە جەھ دگىت و گوندى نىرۋە ژىرى ل رەخى رۇژئافا گوندىيە.

پىكھاتا گوندى:

ئەف گوندى دابەشى چوار مالباتا دىيىت (مالا سەيدو، مالا عەمەر، مالا خانو و مالا سەلىم)، ھژمارا وان ل دووفا ئامارا سالا (۱۹۵۷)ئ ۴۲ كەس بوون^{۱۱۰۷}.

ل ساكا ژى مينا ھەر گوندىكى دىتر ژيان ل سەر خودانكرنا تەرش و كەوالى و چاندنى بوو، پەز و مېە خوداندكرن و بەرھەمىن وان ژى بو مەرما خوارنى و فرۇتنى ب كاردىندان چونكى ژ سۈورى دگەل باكوروى كوردستانى گەئەك نىزىك بوون.

خەلكى قى گوندى ھىيا بەزى دفرۇتن و ھندەك جاران ژى بو رابىخان ب كارئىيانە، و شىر و پەنبر و ماست ژى ھەك خوارنا سەرەكى يا رۇژانە ب كار دىندان.

ھەبوون ۋەك سورىاز و لىش و كىفارك. چۆخۇ، ملانى، سىپىكىن، قىلىچ و شامىرائى ژدىلان و شاھىپىن ھەرە بەرنىاسن ل سىپىر و زەلاما ب شال و شەپكا و ژنان ژى ب كراس و فىستانىن كوردى ئەف جۇرە دىلانە دكىن.

ژ خوارنىن خەلكىن قى گوندى ژى؛ ئىبراخ و كوتلەدەك و ترشك و دانقوت و دەوین گەلەك ب كارلىنەنە و زارۇكىن وان ژى چىف كىشنانى و كىلەبەرائى و پاستەنگانى د رۇژىن خۇ دا دكىن. خواندىنگەھ ژى چ جاران نەگەھشتىبوو گوندى. ل سىپىر كەو ژى ب ھژمارەكا زىدە ھەبوون و گىانەوهرىن دىتر نە زىدە ديار بوون.

ساللا (۱۹۷۸) ئى بۇ جارا ئىكىن ئەف گوندى ژ لاپىن دەستەلاتداریيا عىراقنى قە دەئىنەكافلكرن و خەلكىن وئ ب زۇرى دەئىنە قەگەھاستن بۇ كۇمەلگەھان. لى د ساللا (۱۹۸۱) ئى دا دوبارە خەلكىن سىپىر قەسنا دەقەرەن رزگار كرى دكەن و گوندى خۇ سەر ژ نوو ئاڧا دكەن. لى قى ئاڧابوونى زىدە نەقەكېشا و ئەنڧالان ل ساللا (۱۹۸۸) ئى ب سەرداگرت و سىپىر دوبارە كافلدىبىت و تا نھا نەھاتىبە ئاڧاكرن^(۱۱۱).

گوندى سىنيا:

سىنيا: ژ گوندىن نىروەبانە، ل دووق گۇنتەكى ئاڧى گوندى ژ ئاڧى خوداۋەندى ھەبىقى (سىن) ھاتىبە كو ل سەردەمى ساسانىيان دگۇنتە خوداۋەندى ھەبىقى (سىن)، ئەف بۇچوونە ژى ژ وئ چەندى ھاتىبە كو گوندىكى زۇر كەقنە و چەندىن كافلە گوندىن كەقن لى ھەنە ۋەك: كافلەگوندىن سىنەقن، بىتوتى، ئاڧارى، بانىن، گرى كىڧىن، شەخىسكىن، نىڧاڧا گرى ملا زادە^(۱۱۲).

سۈورىن گوندى:

باكوورى گوندى بىيۇ، باشوورى گوندى كاروكىن، رۇژھەلاتى گوندى بىزەلى (بىن عەشپەرەنا رىكانىيان) و رۇژئافى گوندى بىرۇمان.

وئ واتە (سىپاردن)^(۱۱۱) دەت، ل دووق ئامارا ساللا (۱۹۵۷) ئى ۱۳۵ كەس ل قى گوندى دژان^(۱۱۱) و ساللا (۲۰۱۲) ئى ھژمارا خەلكى قى گوندى ژ ۲۵۰ سەرۇك خىزانا بىكىدەيت.

سىپىركا خراب و سنگورا دو خرابە گوندىن دكەقنە د چوارچوقى قى گوندىدا، ژ بلى قى يەكى چىپىن مەزن و چىپىن دەمى و چىپىن رەزكا ل دەوروبەرىن گوندى ھەنە و د گەلەك قۇئاغان دا سىپىرى ژ ھەر جۇرە ھىرش و تالانكرنەكى پاراستىنە، ل ساللا (۱۹۳۰) ئى ژبەر پەدىابوونا نەخۇشىيا سۇركا ل قى گوندى ژمارەكا زىدە ژ خەلكى كۇچبار دىبىت و ب ئەمى ۵۰ كەس ل وئ نەخۇشىيا قورئال دېن^(۱۱۲).

بىكھاتا گوندى:

سىپىرى د كۇكا خۇدا ژ مزوورى ژوورى يا نە و ل گوندى ئەرگۇشنى ھاتىنە ئاڧ نىروەيا^(۱۱۳)، ژ دو بنەمالا بىكىدەيت نەو ژى (مالا سىف دىن و مالا نازدىن)، ل قى گوندى سىن جەپىن گەلەك بەرناس ھەنە كو جەپىن پويتەپىدانا گوندىيا بوون ۋەك شىكەفتا قەشەي، كانىيا ھەلمى و مزگەفتا گوندى، ژبەر دەست كورتىن جل و بەرگىن وان د بىن سەروبەر بوون^(۱۱۴).

كىرىن ژوورى جەھەكى ب بەرەكەت بوو و خەلكى گوندى مينا زۇما پەزى بكارىنبايە چونكى د سەردەمى كەقندا كارى وان پەزدارى و كەدكارى بوو، ژانا وان سەر خودانكرنا تەرش و كەوالى بوو.

ل سىپىر، كانىيا مىرا و كانىيا سار و كانىيا ئاڧ گىلاا و سەرۇكلىن ژ وان كانىيانە كو بۇ مەبەستا قەخوارنى د سەردەمىن بوورى دا ژ لاپىن خەلكى گوندى قە ھاتىنە ب كارىننان، خەلكى قى گوندى ژى كارى وان بىن سەرەكى ژ لاپىن چاندىن قە گەنم و جەھ و برنج و پىتات و ماش و كونجى و گەنمۇك ب بەردەوامى چاندىنە و ژ بەرھەمى وان بو دەبارا ژاننى مفا ۋەرگرتىە.

ھەروەسا وان كەزان و مازى و بەرۋى ژى د گەلەك لاپەننن ژاننى دا بكارىننەنە و ل چىپىن دەوروبەرىن گوندى گەلەك بەرھەمىن گىپى بىن بەھارى ژى

پىنكاماتا گوندى:

ژ سى ئىجاخان پىنكدهيت، ئىجاخا مزوورىيان و ئىجاخا ساما كو ھەردو ژ گوندئ مىرووزئى بىن مزوورى ژوورى ھاتىنە فى گوندى و ئىجاخا بەگا ئەفە ژى ژ گوندئ سەرنى ھاتىبە فى گوندى، ھژمارا خەلكن فى گوندى ل دووڤ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۴۴ كەس بوون^(۱۱۷) و بەرى قەگوھاسنا گوندى ل سالا (۱۹۸۷) ئى ژ ۴۵ خىزانان پىنكدهات، ھندەك ژى ل سالا (۱۹۷۵) ئى مېشەختبوونە ئىرانئى و پىن مايسى دەمى قەگوھاسنا گوندى حكومەتنى ل كۆمەلگەھى باگىرا ئاكنجىكرن، ل سالا (۲۰۱۴) ئى ھژمارا خەلكى گوندى ژ ھزار كەسان دەريازبوويە.

ژ دەسپىكا سەدسالىيا بىستىڤە خەلكى سىنيا پشكدارى د شۇرشىن كوردستانىدا كرىبە، د شۇرشا شىخ عەبدولسەلامى بارزانى تەتەر بەگى سىنى دگەل شىخ عەبدولسەلامى ل مووسلى ھاتىبەسىندارەدان^(۱۱۸)، ھەروەسان خەلكى گوندى پشكدارى د شۇرشا بارزان - ۱۹۴۳ - ۱۹۴۵ ئىدا كرىبە، لەوما ژى چەند جاران ھاتىبەسۆتن و كافلىكرن و خەلكى وى مېشەختبوونە، سالا (۱۹۴۵) ئى ل سەر دەمى شۇرشا بارزان، ل سالا (۱۹۷۸) ئى و دوا جار ل سالا (۱۹۸۸) ئى د سەر دەمى ئەنقالاندا^(۱۱۹).

چىيائى مەزىن يان ژى چىيائى سىنيا خۇ ل ھىداڤى فى گوندى بىن بلند كرى، ھەروەسال سىنيا كەلاپەكا بلند ب ناڤى كەلا دەشتكى ھەبە كو جەھەكن ئاسنى و بلندە و دەسەردەمىن گەلەك كەقندا ھاتىبە ئاڤاكرن، ژ بلى فى كەلنى شىكەفتا ناڤ قەشا كو نھا ب شىكەفتا بىرىندارا يا بەرنىاسە ل فى گوندى ھەبە، ئەو ژى بۇ گەلەك مەرەما ھاتىبە ب كارئىنان.

گەھىشتن بۇ گوندئ سىنيا گەلەكا ب زەحمەتە چونكى ھەتا نھا چ چادە و رىكپىن خۇش بەرەڤ فى گوندى نەھاتىنە راكېشان لى ب پىيان ئەڤ كوندە ۱۲ كىلومەتران بىن ژ سەنتەرى دېرەلۇكىن دوورە، ل فى گوندى گەلەك جەپىن باش ھەنە كو د سەردەمىن كەڤن دا بۇ مەرەما زۆمىن پەزى ھاتىنە ب كارئىنان ۋەكى (رەڤەلى، كانى ھەڤرس، باشەگىرى،

ئوشكومەتا، نىخاڤا، رەسكى، بىتوتى، كانىيا عاقدا، سىياركى و ئاڤارى كىنختى)نە، ئەڤ زۆمە بۇ خودانكرنا تەرش و كەوالى دەھاتتە بكارئىنان چونكى ژانا سىنيا ل سەر پەزى و چاندنى بوو، و ژ وان بەرھەمىن كو د چاندنى دا ب دەستڤە دەھاتن (گەنەم، جەھ نۆك، نىسك، بىرنج، گەنمۆك، ماش، كونجى)نە، ھەروەسا خەلكى فى گوندى بەرھەمىن چىيائى ژى بۇ مەرەما خوارنى و فروتنى ب كارئىنا ۋەكى كەزان و مازى يا.

ئوینوار و جەپىن كەڤىن گوندى:

كەلا دەشتكى، ھەروەسان شىكەفتا ناڤ قەشا كو نھا ب شىكەفتا بىرىندارا دەھتەناڤكرن شىكەفتەكا گەلەك مەزىنە و دەرگەھىن وئى ل ھەردو ئالىين چىيائى ھەنە جەپىن نىزىكى (۲۰۰۰) سىن ھزار كەسان تىدا ھەبە، ژ زۆمىن گوندى (زۇما كانىيا مىران) ل سەر چىيائى لىنكى يا ناڤدارە.

ژ كانىين گوندى بىن ناڤدار:

رەڤەلى، كانى ھەڤرس، ئوشكومەتا، نىخاڤا، رەسكى، بىتوتى، چەما، چەما... و پىن دى^(۱۲۰)، سىنيا د ناڤا گوندېن دەڤەرندا گوندئ خۇشپىيا و شاھىيا بىن بەرنىاس بوو، د دەما داۋەت و شەھىيانا دا خەلكى وئى ب جل و بەرگىن كوردى دىلان دكرن و ب خوارنىن كوردەۋارى پىشسوزى ل مېھقانان دكرن. ل سالا (۱۹۶۹) ئى خواندنگەھ ل فى گوندى ھاتىبەڤەكرن و سالا (۱۹۶۵) ئى بەكەمىن ئامىرى رادىويىن گەھىشتىبە فى گوندى.

پشتى سالا (۱۹۸۸) ئى سىنيا نەھاتىبەئاڤاكرن و جەھەكى بەردابە و خەلكى وئى د ناڤ كۆمەلگەھ و باژىران دا ژىانى دكەن^(۱۲۱).

گوندى كارۇكا:

كارۇكا يان (كارۇكى): ژ گوندىن نىروەيانە، پىشتر سەر ب ناحىيا بىبۇ بوو، نھا سەر ب ناحىيا دېرەلۇكىن بە.

سۈرۈپ گۈندى:

كارۈكا بىن ھەقسىنۈورە دگەل گۈندى سىنىيا ژ لايىن باكوورى قە، ل باشوورى ژى چىايىن لىنكى و گۈندى پىرانە، ل رۇھەلاتى قى گۈندى ژى كوگەرى و ھىتوتى ژى دكەقىتە رۇژئاقا كارۈكا. ب سىن دەمژمىرىن پىان مروف دىنىت ژ دىرەلۈكى بگەھىتە قى گۈندى چۈنكى ھەتا نھا چ رىك و جادە ژ لايىن حكۈمەتنى قە نەگەھىشەننى. بىنەرەتى ئاقى گۈندى كارۈكا ژى ژ (ئىراتى وانە تىرىونى)^(۱۱۶) بىن ھاتى.

پىنكھانا گۈندى:

كارۈكى ژ نەھ ئىجاخ و مالباتىن مەزىن پىنكەھىن و ب قى رەنگى ھاتىنە دابەش كىرن، (مالا عومەر، مالا حامد، مالا ھىمو، مالا مەحمود، مالا عەلى پوسىف، مالا عەلى فەتاح، مالا ئىبراھىم جەجى، مالا رەشىد ئەسەد و مالا كەرىم خاجە)نە. ھەرۈسە دو مالىن وان د رەسەنايەتيا خۇدا نە كارۈكى و نىرۈھىنە، ئەو ژى مالا عەلى پوسىفە كو ژ مېردىنى بىن ھاتى و مالا كەرىم خاجە^(۱۱۷) ژى ژ گۈندى بىزەلنى ھاتىيە، كارۈكى ل دووف سەرزىمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۹۸ كەس بوون^(۱۱۸) و سالا (۲۰۱۴) ئى ب گىشتى دىنە ۱۵۰ سەرۈك خىزان.

خەلكنى گۈندى كارۈكا ژى ۋەك گەلەك گۈندىن دىتر بىن دەقەرى و نىرۈھىان پىنكەدارىيەكا بەرچاق د شۇرىشان دا ھەبوو و ب نايىبەتى شۇرىشا دووى يا بارزان^(۱۱۹) و شۇرىشا ئەبلوولى دا.

ل قى گۈندى چەندىن شىكەفت و كانى ھەنە ۋەكى (شىكەفتا داوودى دىن، شىكەفتا كافىر، شىكەفتا مام سىنكى و شىكەفتا مەندا)، كانى ژى ئەقەنە، (كانىيا سەر سوبلى، كانىيا سار، كانى سىنكى، كانى بوركى، كانىيا مەزىن، كانىيا شلى، بەركانىكى، كانىيا ئاقارى) و گەلەكىن دىتر كو خەلكنى قى گۈندى ئاقا ھىندەك ژ فان كانىيا بۇ مەرەما قەخوارىن يا ھىندەكان بۇ چاندنى دەتە ب كارئىنان.

گەنم و برىج و گەنمۈك و كونجى و گارس و نىسك و نۆك ژ وان بەرھەمانە بىن كو خەلكنى

گۈندى د چاندن، چ بۇ خوارىن و چ ژى بۇ فرۆتنى. ھەرۈسە گۈندى كارۈكا بىن بەرنىاسە ب خوى و كىچى، ل قى گۈندى چالەكا مەزىن يا خوى ھەبە كو دو كانىيىن ئاقى دچنە سەر و ئىك ژ وان يا شىرىنە، لى ئەف خويىيە يا گەلەك گۈندا بوو چۈنكى دەتە كىرىن و فرۆتن^(۱۲۰)، ھىندەكان مەنجهلەك ھەبوو و ھىندەكا دو و سىن و ژىلى كارۈكىيا گۈندىن سىنىيا و بىرۇمان و ھىندەك گۈندىن رىكانىيان ژى ئەف خويىيە بۇ خۇ ب مەنجهلا كىرىبوو، ژ بلى قى يەكن ل قى گۈندى كىرىن كىچى ھەنە و د سەردەمى كەفن دا خەلكنى وان دەقەرا ھەر ھەموويا بۇ خۇ بكار ئىنابە چ ۋەك كىرىن بان ژى ۋەكى مرفۇكانى.

ل كارۈكى گۈزى و كەزان و مازى گىرسك و گوھىشك ب ژمارەكا زىدە مەزىن ھەنە، ژيانا گەلەك ژ خەلكنى قى گۈندى ل سەر وان بەرھەمان بوو، گەر كو پىشكەكا زۇرا گۈندىيان د سەردەمى كەفن كارى وان بىن سەرەكى دا بوو و ھىندەك ژى ب كارى جوتارى قە د مژىل بوون.

كارۈكى ژى مينا ھەر گۈندەكى دىتر د ئاقا خۇشى و نەخۇشەن سەردەمى خۇدا دەرياز بوونە و وان ژى گەلەك گىرىكى دايە ھەموو رەوشت و ئىتالىن كوردەۋارى بگرە ژ جل و بەرگا و خوارىن و سترانىن فىلكلورى و وان د رۇزىن خۇش بىن زىانى دا و د دەما دەوات و شەھىنان دا سىپىكى و ملانى و شىخانى و گولشېنى دكر و ب كەيف دكرن.

كارۈكى گەرکو نەھاتىيە زانىن كانى دىرۈكا ئاقابوونا وئ بۇ كىز سەردەمى قەدگەرىت لى بەرى سەرھەلدانى دوچاران ھاتىيە خرابكرن، سالا (۱۹۷۸) ئى بوو و خەلكنى وئ قەگوھاستنە كۈمەلگەھىن زۇرە مىلى، پاشان بۇ جەرەكا دىتر ل سالا (۱۹۸۲) ئى خەلكنى قى گۈندى دچنە گۈندى خۇ ۋەكى دەقەرەكا رىزگاركرى. لى دوپارە ل سالا (۱۹۸۸) ئى بۇ جەرەكا دىتر گۈندى وان خراب دكەن و تا نھا نەھاتىيە ئاقاكرن قە، خەلكنى قى گۈندى پىشتى ئاۋارەبوون و دەردەسەرىن نھا ل بازىرى دھۆكى و كۈمەلگەھا تەناھى زىانى دكەن.

گوندى كانى ساركى:

كانى ساركى، ژ گوندىن نىروھىيانە، پىئىشتر سەرب ناھىيا بىيۇ و نھا سەرب دىرەلۇكى يە.

پىنگھاتا گوندى:

گوندىكە كەقنارە و خەلكى رەسەنى وى دابەشى سەرب دو بىنەمالا دىن (مالا ژىرى، مالا ژوورى). سەرزىمىريا خەلكى گوندى ل دووق ئامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۵۲ كەس بوون^{۱۱۷۱}.

كانى ساركى د ناقا ھۇزا خۇدا خودان پىنگھە بوون، د كەقندا كارى چاندنى و شىفانىن دكر، گەنم و جەھ و ماش و نىسك و گەنمۆك د چاندن، ژ بلى كو وان بەرھەمىن گىيىي يىن چىيىي ژى ب كارىناتە.

كانى ساركى يا دۇرىنچىكرىبە ب چەندىن گوندىن نىروھىيان و خەلكى قى گوندى ب بەردەوامى د ناقا خۇشىيىن گەلى خۇدا بوون و وان دىلانن كوردى د رۇژىن خۇش دا دكرن و د رۇژىن نەخۇش دا ژى مينا خەلكى دەقەرى مل دايە بەر رىيازىن كوردەوارى.

ل كانى ساركى خواندىنگەھ نەبوو و خويندكارىن قى گوندى نەچارىبوون كو قەستا خواندىنگەھا گوندى بىزىنوور بكەن، بۇ جارا ئىكى ئەف گوندى ل سالا (۱۹۷۸) ئى د ھەوین خرابكرنا گوندىن دەقەرىن سنوورىدا ھاتىبەخراىكرن و خەلكى وى ب زۆرى رەوانەى كۆمەلگەھىن زۆرەملى ھاتىبەكرن، ل سالىن (-۱۹۸۱ ۱۹۸۲) ئى گەلەك ژ خەلكى گوندى دوبارە قەستا دەقەرىن رزگاركرى دكەن و گوندى خۇ ئاقادكەن لى ل سالا (۱۹۸۸) ئى و د ھەوا ئەنزالان دا ئەف گوندى دەھىتە خرابكرن و نا نھا وەك كاقلە گوندى مابە و كەس لى نازىت^{۱۱۷۸}.

گوندى نىروھ:
سنورىن گوندى:

نىروھ گوندىكە سنوورىبە دگەل باكوورى كوردستانى، ل رۇژھەلاتى قى گوندى گوندى دزگە ھەبە، ل رەخى رۇژئاقا ژى گوندى دوتازا، ل باشوورى ژى گوندى نىروھ ژىرى ھەنە، ئەف گوندى ھندەك جاراب

ھىشەمت يىن ژى نىروھ ژوورى) دەھىتە ناف كرن، ئەف گوندى بى دوورىنچىكرىبە ب چىيىن خەمبىنى و باسكى ژ رەخى باشوورى قە و كىرىن نىروھ و چىيىن كوگە ژ رەخى رۇژھەلاتى قە و گرى داھولنى گەورى ل رەخى باكوورى و ل رۇژئاقا ژى سەرسامكا ھەبە.

نىروھ گوندىكە گەلەكى سەرنج راكىش و سحرابو، دىمەنىن وى گەلەك د قەشەنگ و جوانى سەدان سالاتە ل سەرب گوندى خۇ ژىانى دكەن، لى ب دروستى ناھىتە زانىن كانى ئاقا بوونا وى گوندى بۇ كىژ سەردەمى قەدگەرىت.

گوندى نىروھ رۇلەكى ديار د ناقا شۇرىشا شىخ ەبىدولسەلامى بازارانى دا گىزىبە، ئىكەم شەھىدى دگەل شىخى (مەھمەد ئاغابى ھىشەتى)^{۱۱۷۹} بوو كو خەلكى گوندى نىروھىيە و ئاغابى ەشىرى ژى بوو، ژ بلى قى يەكى گوندى نىروھ د ناقا (شۇرىشا دووى يا بازاران)^{۱۱۸۰} دا ژى خودان بۇل و پىنگھە بوو دىناق شۇرىشى دا.

خەلكى گوندى نىروھ ل سالا (۲۰۱۴) ئى ژ ۲۸۰ سەرۇك خىزانان بوون، ژ بلى سەنتەرى گوندى بخۇ چەند كاقلە گوندى و خرابە گوندى د چوارچوقى قى گوندى دا ھەنە وەك (سەرسامكا، ھىشەتى، دەرى دىركى، ناف گوندىكا).

نىروھ ھەرەك ھندەك ژ خەلكى گوندى دىيژن، ب رامانا (مىرات)^{۱۱۸۱} دەھىت، ل قى گوندى كەلا نىروھ جەھەكى بەرنىاسە و سەرى خو بو ھەياما سەدان سالاىبە بلند راگرنىبە، ئەف كەلاىبە كو خودان چەندىن ناقانە وەك (كەلا برادەران، كەلا مىر قەشەى، كەلا جەوانان، كەلا بىناتش)^{۱۱۸۲}، رەزى مىران ژى جەھەكى بەرنىاسى ل قى گوندى دگەل كۇرستانا زەرەدەشتىيا ل باكوورى گوندى و كۇرستانا جوھىيان ل رۇژھەلاتى گوندى نىروھ، ژ بلى كۇرستانا جوھىيان ل گوندى نىروھ كنىشەتە و مەدرەسەكا جوھىيان ژى د سەردەمىن كەقن دا ھەبوو^{۱۱۸۳}، ھەرەسالا ل قى گوندى ناووسك و چوار ئاقد و پىنج سىرىچ ژى وەك جەھىن شىوینواری ھەنە، ھەرەسالا خواندىنگەھەكا ئاپىنى يا كەقنارە ھەبوو كو بۇ سەدان سالا قەدگەرىت، د ھەمان دەم

ئايىنى مەسىھى نە و ب ئاشوورى دەينە ل قەلەم دان.

سۈورۈن گۈندى:

باكوورۈ گۈندى ھەر ئىك ۋ گۈندۈن دوتازا، نېرۈە ژوورى و دزگە ھەنە، ل باشوورى ھەردو گۈندۈن كەرو و بېزۈنۈن، گۈندۈن سېپىندار و بىتكار ۋى ل رەخى رۇزئاقايى نە و گۈندۈن سەرنى و ساكا دكەقنە رۇزھەلاتى ۋى گۈندى.

پىنگھاتا گۈندى:

گۈندەكى مەسىھىنىشىنى نېرۈەپپانە، ۋ دو ئوپجاخان (بىنەمالا قەشە مەكو و بىنەمالا دەمۇ) پىنگدھىت، سالا (۱۹۵۷) ۱۴۹ كەس ل ۋى گۈندى دژىان^(۱۳۷) و ل داوييا (۲۰۱۳)ئى سەرژمارا خەلكى ۋى گۈندى دبوو ۳۵۲ كەس، گەلەك ۋ وان نھا ل سەننەرى ناھيا دېرەلۈكىنە و ھىدەك ۋى ل دھۆكى ئاكنجىنە، گەلەك مالباتىن دى نھا ل دەرۋەقى وەلاتى دژىن.

دېرۇكا دروستبوونا ۋى گۈندى ناھىتە زانىن، لى ل ۋى گۈندى دو دىرۈن شوپنوارى ھەنە، ئەو ۋى ھەردو دىرۈن (مار خنانا و مارساوا)نە، ئەف گۈندە د ھەوا قەگوھاستىن و خرابىكرنا گۈنداندان ل سالا (۱۹۷۱)ئى ھاتىبە خرابىكرن.

ئەف گۈندە ب سىرۈشتىن خو گەلەكىن جوانە و ۋ بلى رىژەكا باشا ئاقىن ل ۋى گۈندى ھەردو چىايىن خىمبىنى و چىايىن كىزى ۋى دكەقنە ھىدەقى نېرۈە ۋىرى و روويارى گەلالە ۋى د ناقا گۈندى وان را دەرياز دىيت.

ھەتا نېرۈە ۋىرى ھاتىبە خرابىكرن خواندنگەھ نەگەھشتىبوو گۈندى، زارۇكىن وان ب نەچار و قەستا گۈندۈن دەروويەر دكرن. ژيان ل نك نېرۈە ۋىريان ھەر وەك ژيانا كوردەوارى بوو، كارى جۇتبارىن و شىفانىي دكر و مفا ۋ بەرھەمى دىيت دگەل گىايىن بەھارى و ب ۋى چەندى خۇ ب خوداندكر.

ۋ بەر كو ئەو دو چىايىن دكەقنە ب رەخ گۈندى

دا قورئانەكا دەست نەبىسى يا بابىزىنى ھەبوو^(۱۲۴)، باب ئىزىن كەساتىبەكى ئولدار گۈندى نېرۈە بوو و ئەف قورئانە كو نھا يا پاراستىبە ۋى ب دەستىن ۋنەكى بۇ باب ئىزىنى ھاتىبە نەبىسىن.

بالىل و سابو و ھىشەتى ۋ مالباتىن سەرەكى يىن گۈندى نېرۈەنە كو ۋ خروانە ھاتىنە^(۱۲۵)، خروانە دەقەرەكە دكەقنە رۇزھەلاتى دەقەرا ھەكارىيا ل باكوورۈ كوردستانى و ل سەر نەرد و ئاخا گۈندى نېرۈە ئاكنجى بوونە.

ل ۋى گۈندى ۷۲ كانىن ئاقى لى ھەنە دگەل كۈمەكا زۇمىن پەزى وەك (كانىيا بەرى ئاشا، كاقلىت توخىبا، بىالى، گوهورى، خەرەگول)، و خەلكى گۈندى مفاى ۋى وەردگىرن.

دگەل كو بەروى ل ۋى گۈندى د كىمن لى ھژمارەكا بەرچاڧ ۋ دار كەزانان ل نېرۈە ھەنە، كارى سەرەكى يىن خەلكى گۈندى خودانكرنا نەرش و كەوالى و چاندىن بوو، وان پەز و مېھ ب ھژمارەكا مەزىن ب خودانكرىنە و بەرھەمىن وان بۇ خوارىن و فروتىن ب كارىننە، ھەروەسا وان گەنم و جەھ و نۆك و گەنمۆك د چاندىن و مفا ۋى وەردگىرن.

ل سالا (۱۹۵۸)ئى بۇ جارا ئىكى خواندنگەھ گەھشتىبە ۋى گۈندى و مامۇستا ئىبراھىم ئامبىدى ۋ مامۇستايىن پىشەنگ بوو ل گۈندى، ئەف گۈندە ھەر چەند د گەلەك سەردەمان دا خودان دەسەلات و قەرمان رەوايى بوو، لى بەرى سەرھەلدانى دو جاران ھاتىبە خرابىكرن، بۇ جارا ئىكىن ل سالا (۱۹۷۷)ئى و بۇ جارا دووى ل سالا (۱۹۸۸)ئى.

نھا پىرىبا خەلكى گۈندى نېرۈە ل دھۆك و دېرەلۈك و تەناھى د ئاكنجىنە و ژيانا وان ل سەر مووچە و كاسىكارىن بە^(۱۲۶).

گۈندى نېرۈە ۋىرى:

نېرۈە ۋىرى، ئىكە ۋ گۈندۈن خۇش و بالكىشىن سەر ب غەشىرەتا نېرۈەقە، نېرۈە ۋىرى (نېرۈە خەتىسا)، ل سالا (۱۹۷۱)ئى ب دەستىن حكومەتا عىراقى ھاتىبە خرابىكرن، ھەموو خەلكى وئى سەر ب

بەرەكەتە و گەلەك زەقى يىن ئاقى ل قى گوندى
 ھەنە. خەلكنى وئ زىدەتر كارت چاندنن دكر و پەزى
 رەش و سىپى بخودان دكر.
 وئىلەى د كەفندا دگەل شۇرشا كوردى دا بوون
 لەورا گەلەك جارائ ئەف گوندى تووشى دەست درىزى
 بوو، جارا داوون ل سالا (۱۹۷۷) ئ گوندى وئىلە ژ
 لاين دەولەتا عىراقى قە دەئىتە چۆلكرن ژ خەلكى
 وئ بەرەف دىرەلۆكى و كانى دەئىتە ھنارتن. دەما كو
 ئەف گوندى ھاتىبە خرابكرن ھەتا نھا نەھاتىبەقە
 ئافاكرن و خەلكى وان ل دىرەلۆكى و كوانى و دھۆكى
 دژىن و ژيانا وان ل سەر كاسىكارىن پە^(۱۴۰).

گوندى ئەلە:

ئەلە ژ گوندىن نىرۋەبانە و كەفنازە گوندى،
 نەھاتىبە زاننن كانى مېژووا دروستبوونا قى گوندى
 بۇ كىژ سەردەمى قەدگەرىت.

سۈورن گوندى:

ئەف گوندى بىن ھەقسۈورە دگەل گوندىن كەرۇ
 و شىقىن و باشى و بىزىنور.

پىنگھاتا گوندى:

د سەردەمى كەفندا ژ ۲۰ مالا پىنگھاتا و ل دووف
 ئامارا سالا (۱۹۵۷) ئ ۷۸ كەس بوون^(۱۴۱)، لى نھا و
 ل سالا (۲۰۱۴) ئ ژ ۱۱۰ سەرۆك خىزانا پىنگھات
 و دابەشى دو بىنەمالان دىن (مالا شالى بەگ و مالا
 پىرۇز بەگ)، ئەف ھەردو كەسە براينن ئىكن و ھەك
 ھاتىبە گۆتن رونشتقاننن رەسەننن گوندى نە.

د بىيات دا ئەف گوندى بىن مەسىحىيانە لى ۋەكى
 دىار ژبەر چەند ئەگەرەكان ھاتىبە چۆلكرن و پائشان
 ئەف مالباتە ل ئەلە ئاكنجى بووئە، چونكى ئاقى
 گوندى ب خو ئاقەكى مەسىحىيانە.

نھا خەلكى ئەلە د بىياتدا كوردن و سەر ب
 ئابىنن ئىسلامئە، گوندى وان ژى مينا ھەر گوندىكى
 دىتر بىن دەفەرى ل سالا (۱۹۷۸) ئ ھاتىبە خرابكرن و
 ھەتا نھا نەھاتىبە ئافاكرن.

وانفە د ئاسئەنە و خۆش جەن بۇ خۇ حساردان و
 فەشارتتا گىيانە ھەران ھۆمارەكا بەرچاف ژ گىيانە ھەزىن
 كىشى لى ھەنە، ژ وان ژى (ھەرچ، پەزكىشى، گورگ،
 كىفرىشك و روىقى)، ژ تەير و كەوالىن بەرناس ژى ل
 گوندى ب تىن كەو، كەو پىشكەكا گرنكە ژ ئارەزوووا
 نىرۋە ژىربىان.

ل نىرۋە ژىرى ژى د دەما دەوات و خۇشىيا دا خەلك
 گەلەكى ب كەيف بوو و ب ستراننن فلكلورى بىن
 كوردى دىلان دكرن و سى شەف و سى رۇژان كارت وان
 دەوات بوون. ھەر ژ سالا (۱۹۷۱) ئ ھەتا نھا ئەف گوندى
 ب كاقلى بىن ماى و ژيان ئىدا يا راوەستىياى^(۱۳۸).

گوندى وئە:

ئىكە ژ گوندىن مەسىحىيان، خەلكى قى گوندى
 سەر ب نەتەوا ئاشوورنە و ئەف گوندى ژ گوندىن
 كەفنازىن كوردستانى پە و دىرۇكا ئافابوونا وى
 نەھاتىبە زاننن.

وئىلە گوندىكى بالكىش و خودان دىمەنەكى
 گەلەكى جوانە، ژ گوندىن مەسىحىين عەشپەرەتا
 نىرۋەبانە، پىنشتىر سەر ب ناحيا بىنۇ بوو، نھا سەر
 ب ناحيا دىرەلۆكى پە. وئىلە ب زمانى مەسىحىين
 دەفەرى ب رامانا خو واتە (چىبووى).

سۈورن گوندى:

ل باكوورى گوندى كەرۇ، باشوورى گوندىن
 ھىتووتى و كارۇكى، ل رۇژھەلاتى گوندى بىرۇمان و ل
 رۇژئاقى گوندى شىقىن.

پىنگھاتا گوندى:

خەلكى گوندى مەسىحىينە و ب نەتەو خۇ ب
 ئاشوورى دەنە ئىاسىن، دابەشى سەر دو بىنەمالىن
 سەرەكى دىن (مالا ئەوراين، مالا يوانىس)، و ھەردو
 دىزىن مەرىمە و شەمۋىيە پەرەستگەھىن وان بوون و
 ھۆمارا خەلكى گوندى ل دووف ئامارا سالا (۱۹۵۷) ئ
 ۵۹ كەس بوون^(۱۳۹).

وئىلە بۇ چاندنن خودان جەھكى گەلەكى

پەيدا دىكىر. وان بەرھەمىن ۋەك شىر و پەنير و ماست ب بەردەوامى ھەبوو، ھەرۋەسا ژ لايىن چاندنى قە بەرھەمىن ۋەكى گەنم و جەھى و گەنمۆك و گارس ب بەردەوامى دچاندن.

خەلكن قى گوندى مفا ژ بەرھەمىن بەھارى ژى ۋەردگرتن، ب نايىت ئەف كارە يى ژنان بوو و گيايىن بەھارى يىن ۋەك سورىيازى و كشاركان دكرن و گەلەك يكاردينان.

دەما كو ئوسمانكا ھاتىبە خرابىكرن ھەتا كو ئاۋارەبوونا خەلكن قى گوندى بۇ ۋەلاتىن ئىرانى ل سالا (۱۹۸۸) ئى و قەگەرا وان بۇ كوردستانى ل سالا (۱۹۹۹) ئى نھا پىرانىيا وان ل كۆمەلگەھا تەناھى و دھۆكۈ دژىن و ژيانا وان ل سەر موۋچەخۇرىن و كاسبىن پە^(۱۴۴).

گوندىن سەر ب ھۆزا مزوورى ژووريا قە گوندى ھىتوتى:

ھىتوت ئىك ژ گوندىن سحرانى و سەرنج راکىشە، دكەفېتە بنارى چيايى لىنكى و سەر ب عەشېرەتا مزوورى ژووريا قەبە^(۱۴۵)، ب سنوورى خو يى كارگېرى ھىتوتىن يى گىردايىبە ب ناحيا دىرەلۆكىن.

سنوورين گوندى:

ھەردو گوندىن شىقىن و ويلە دكەفە باكوورى گوندى ھىتوتى، گوندى كاروكى ژى ل رەخى رۇژھەلاتىن گوندىبە، ل باشوورى چيايى لىنكى و گوندى پىران جەھ دكرن، ل رەخى رۇئافا ژى گوندىن بىزنوور و رەشاقە و زى مەزىن ھەنە. ھىتوت بەرى سالا (۱۹۷۹) ئى سەر ب ناحيا بىنبۇ بوو^(۱۴۶).

پىنكھاتا گوندى:

ئەف گوندە ۋەك دھىتە قەگىران دىنيات دا يىن (پىرى شەمۇ) ي بوو، لىن پىشتى ئاۋارەبوونا چوار برايان ژ ئاف بەنانىيا ل مزوورى ژووريا، ل قى گوندى ئاكنجىبوونە و گوند ئافاكرىنە، بەنانى ۋەك خۇش مېر و دەست

ژ بەر كو ژمارا گوندى ل ۋى سەردەمى يا كىم بوو خواندنگەھ نەگەھشتىبە گوندى، خويندكارىن وان ناچار د بوون بچنە گوندىن جىران بۇ خواندنى.

چەلى قەسرى و گرى قولننەھى جەھن بەرنىاس و شونوارىنە ل قى گوندى، لىن ژبەر كاۋدانان ھەتا نھا نەھاتىبە زانىن كانى دىرۇكا ھەبوونا قان دوو جەھان بۇ كىژ سەردەمى قەدگەرن، ئەلھ ب چيايىن مينا مەرىن و شخارى و رۇمە يى ھاتىبە دۇرپىچدان كو خەلكن قى گوندى ھەننى مفا ژ بەرھەمىن چياي بۇ خوارنى و ژيانى ۋەردگرتىبە، ئەلھ ھەر چەندە گوندەكى كىم مرقۇف بوۋىبە لىن د سەردەمىن كەفن دا پىشكدارى د شۇرشا بارزان يا دوۋى دا كرىبە^(۱۴۷).

ژندەرى ئافا گوندى كانى بوۋىنە، كارى وان يى سەردەكى جۇتبارى بوو، شىر و پەنير و ماست ژى ھەبوو و بۇ ۋەرزىن دىتر ژى نىمىشك و پوئىن پەزى عومباردكرن، ئەف ھەموو كارە ژنى ب كەدا خۇ دكر، زەلاما ژى كارى چاندنى و شقاننى دكر، د قى سەردەمى دا ب موۋچە و كاسبىن ژيانى دكەن.

ھىر و تىرى و گويز ژ فىقىيىن بەرنىاس و پىر زىدەنە ل قى گوندى و گەنم و برنج و نىسك ژى ژ وان بەرھەمانە كو خەلكن ئەلھ دچاندن، دگەل ھەبوونا گيايىن بەھارى ۋەكى لىش و سورىياز و كارى و ... ب كار دىنان بو بەردەوامى دانا ژيانى.

ئەلھ ژى مينا ھەر گوندەكى دىتر يى نىرۋەيان ژيان ب كوردەۋارى بوو و وان ۋەك گوندىن دەردۇرا خۇ شاھى و داۋەت دكرن^(۱۴۸).

گوندى ئوسمانكا:

ئوسمانكا ژ گوندىن نىرۋەيانە. سالا (۱۹۷۶) ئى حكۇمەتا عىراقى ئەف گوندە خرابكرىبە و خەلكن ۋى ل كۆمەلگەھىن زۆرەملى ھاتىنە ئاكنجىكرن..

پىنكھاتا گوندى:

گوند ژ چوار بنەمالا پىكدەھىت (مالا تانى، مالا ژىرى، مالا عەمەرى، مالا شىخى)، ئوسمانكى ب ژىن و ژيارا خۇقە ۋەك گوندىن دەوربەرىن خۇ بوون، كارى چاندنى و شقاننى كرىبە و دەبارا ژيانا خو پى

ھەلەن مەزورى ژورورىيان دەننە نىاسىن^(۱۴۷)، ھىتوتى دابەشى سەر شەش بىنەمالىن مەزىن دەيت (مالا مەفا، مالا رەشا، مالا جەسەن، مالا باپىرا، مالا مەروش و مالا جەندى)، ھەر پىنج بىنەمالىن (جەسەن، باپىرا، مەروش، جەندى، و پىشكەك ژ مالا رەشا) ژ نەف مەزورى ژورورىيان ھاتىنە^(۱۴۸) و مالا مەفا ژى ل نەف قاعىدا (قائىدىا) ل شاربا ھاتىبە قى گوندى^(۱۴۹) و پىشكا دىتر يا مالا رەشا ل نەف ئەرتووشىيا و ھىندەك ژى ژ پىنانش ھاتىنە.

ھىتوت د زمانى سانسىرتى دا ب رامانا گەلەن نەمرا دەيت^(۱۵۰)، ھەر ھەسا دەيت كو رامانا نەف ھىتوتى قەرتەك بىت ژ نەف ئىمپراتورىيەتا ھىتوتى يا كەقنار^(۱۵۱)، ھىتوت كەقنارە گوندە و خەلكن^(۱۵۲) وان رۇل ل دەقەرى ھەبوو، ھىتوت گوندەكى گەلەكى مەزىن و پانە و ب سنوورى خوقە ملكى ئىك عەشىر عەرد ھەبە، گوند ب خۇ ۋەك كەلەكەكا گەلەكا ئاسى بە، چونكى ژ ھەموو لايان قە ب چىباين گەلەك ئاسى دۇرىتچىكرىيە^(۱۵۳)، ل باشوورى گوندى چىباين لىنكى و رۇژھەلاتى ژى كىرىن سىارى و نەف سەرا ھىتوتى ژى دكەقەتە باكوورى و چىباين رەزا ژى دگەل ژى مەزىن ل رۇژئاقا گوندىنە.

ئاكنجىين گوندى ھەموو مۇسلمانن، لى بەرى ساللا (۱۹۵۱) ئى جوى ژى ھەبوون و وان ژىان ل قى گوندى كرىيە و مژوولى كارىن دەستى بوون، گۇرستانا جىبنا سەرسىقى ژى يا جۇھىانە كو گۇرستانەكا مەزىن و بەرفرەھە^(۱۵۴).

گوندىن (چەمكى، بەرگوندى، زەقىا چىلەكا، كوراتلخا، بىم پىرى، پىشكى، بىسنوور، مىن گۇھىشكا، گول ھەبەركى، پىران، بادان، بىمافا، كانىيا بىدلنى، ھاجىمەندا، بادومەر) دكەقەنە د نەفا سنوورى گوندى ھىتوتى دا و نەفا چەمكى ۋەك گوندى بىن كاقلە بەس پىشتر و بەرى ئەنفا ھىتوتى لىن دژىان و گوندىن زەقىا چىلەكا و كوراتلخا و بىم پىرى و پىشكى و مىن گۇھىشكا ژى كاقلە گوندى و پىران و بادان و كانىيا بىدلنى و ھاجىمەندا ژى بەرى ئەنفا خەلكن ھىتوتى دابەشى سەر قان گوندى بوون و

لى دژىان و پىشترى بەشتى سەرھەلدانا ساللا (۱۹۹۱) ئى ژى پىران و بادان و كانىيا بىدلنى و بىمافا بىن ھاتىنە ئاقاكرن و خەلكن لى ژىا ھەتا خرابوونا كوادىنن نەفخۇرى ل باشوورى كوردستانى و شەرى نەفخۇ، ھەر ھەسا بەرگوندى و بادومەر كەقنارە گوندى و نەھاتىبە زانن كانى كەنگى خەلك ل قان گوندا بوويە، لى نەفا بەرمايكىن گەلەك باش ژ شىونارىن قان گوندان ماينە، ھىتوتى ۋەك گوند يا دىمە، لى ل قى گوندى گەلەك كانىين نەفى ل دەوربەران ھەنە (كانىيا مالا، كانىيا جەجى، كانىيا سەر رەزا، كانى گىسكى، كانىيا بەر بەرابى، كانىيا كارە ركى، كانىيا بىبكا، سەرگەرە، بەرشىقى، كانىيا بەر مىن كورى، كانى بوتكى، كانى شرىن، كانىيا نەف خارى، كەلە زەركى) دگەل بىرا نەف بىرى كو دكەقەنە نەفا چىباين لىنكى و كانى گىسكى و ل پىران و بادان ژى گەلەك كانى ھەنە، ھەر ھەسا ئەف گوندە ب ھەموو سنوورى خوقە ل ھەردو لايىن رۇژئاقا و باشوورى قە بى دۇرىتچىكرىيە ب ژى مەزىن.

لى ھىتوتى زىدەبارى جەھى ئاسى دەشت ژى ھەنە لى د كىمن، ۋەك دەشتا چەمكى و دەشتا سەلپەنە، و ل قى گوندى ھىمارەكا گەلەك زۇر ژ شەفتان لى ھەنە ۋەكى (شەفتا سىلنى، شەفتا سورى، شەفتە گا، شەفتە كەرى، شەفتا مىناسى، شەفتا بىنى بەرى، شەفتە گولكى، شەفتا سىلنى، شەفتا رەقەزى و شەفتا قەوالكى).

لى ھىتوتى ژ بلى قان شەفت و خرابە گوندان گەلەك جەھىن شىونارى لى ھەنە ۋەكى رەكا دەرجىن كو كەقنارە رەكا ستراتىيە كو دەقەرا نىرۋەرتەكان و ئامبىدىي پىكقە گىدەت^(۱۵۵)، شەفتا چواردەرى كو ۋەك بەرستگەھەكى ھاتىبە بكارىنان و د نەفا نەحتەكى مەزىن دا ھاتىبە كولان^(۱۵۶)، ناوسكا ھىتوتى كو دىرۇكا وئ بو سەردەمى ئولدارىن مەسىحى ل دەقەرى قەدگەرىت،^(۱۵۷) نەفسەرا ھىتوتى جەھەكى دەشت و بەرفرەھە و كەقەر ل قى جەھى ۋەك پەيكەران خویا دىن، لى ھەتا نەفا ھىشتا ب دروستى دووقچوونا شىونارىن قى گوندى نەھاتىنە كرن، ژ

شۇرشىن ئىكى و دووى يىت بارزان^(۱۱۰) و شۇرشا ئەيلوولن ل سالا (۱۹۶۱) ئ و شۇرشا گولانن ل سالا (۱۹۷۶) ئ دا كرىنە^(۱۱۱). خەلكى گوندى ھەردەم ل سەر ژيانا كوردەوارى بەردەوامى داپە ژىنا خۇ و وان گەلەك گرنكى داپە فلكلورنى كوردى و گەلەك جۇرىن شاھى و دىلانان وان د دەما داوھتان دا دكر. د سەردەمى كەفندا ل ھىتوتى بەھى و تازى نەدھاتنە دانان و دەما كو كەسەك دچوو رەحمەتى ب تنن ل سەر گۆرستانى خەلكى گوندى دوعا بۇ دكرن و پاشان ھەر كەسەك دچوو سەر كارى خۇ. بۇ جارا ئىكى ل سالا (۱۹۷۰) ئ خواندنگەھ گەھشتىبە قى گوندى و پاشان ل سالا (۱۹۷۱) ئ ئاقھى بۇ خواندنگەھا ھىتوتى ھاتىبە دانان. د سالىن دەستپىكى يىن سەد سالا نوزدى دا بۇ جارا ئىكى ھىتوتى دەپنە سۆتن و خرابكرن ژەر نىزىكاتىبا وان بۇ شىخ عەبدولسەلام بارزانى و پاشان ل سالا (۱۹۴۵) ئ دا ل سەر دەمى شۇرشا بارزان ھىتوتى خراب بوويە و پشتى كو دەپنە ئاقكرن ل سالا (۱۹۴۷) ئ دوبارە ژ لاین عەشىرەتانقە دەپنە

بلى قى بەكى دەما كو بەحسا ھىتوتى دەپتەكرن ئىكسەر ئامازە ب چىابى لىكى دەپتەكرن و ئەف (چىايە ۲۵۰۰ مەتران)^(۱۵۸) ل سەر ئاستى دەريا يى بلندە.

ھىتوت جەھكى ناسىبە، كارى سەرەكىن خەلكى گوندى خودانكرنا تەرش و كەوالى و چاندنى بوو، وان ھژمارەكا زىدە ژ بەزى خودانكر و مفا ژ بەرھەمىن وان وەردگرت، د ھەمان دەم دا چاندنى ژى دكر و زىدە كرنكى ددا چاندنا (گەنم، جەھ، گەنمۆك و خرۇقى و ... ھند)، ل سنوورنى قى گوندى ھژمارەكا زىدە يا دار كەزانا ھەنە و د ھەمان دەم دا وان بەروى و مازى ژى ب كارئىنانە.

ژ بلى بەرھەمى چاندنى وەكى دەپنە گۆتن گۆگرد و ئەلماس و زىر و قىر ل ھىتوتى يىن ھەين. كەر كو تانھا سەرەدانا قى گوندى ژ لاین شارەزاپان قە نەھاتىبە كرن.

ھىتوتى رۇل د شۇرشا دا ھەبوو و دەروپشنى ھىتوتى ژى باشتىن نمونەبە بو قى راستىن و وان پشكدارى د شۇرشا شىخ عەبدولسەلامنى بارزانى^(۱۵۹) و ھەردو

شكەفتا چاردەرى ل دەفەرا ھىوتىتن

گوندىن ھارىكا شىخا و ھارىكا ئاغا و زى مەزىن ھەنە، ل رۇزھەلاتى گوندى باوان و دىرەلۇك زى دكەقىتە رۇزئاقاي.

پىكھانا گوندى:

خەلكى رەسەننى گوندى ژ عەشىرەتا مزوورى ژوورپانە، و دابەشى سەر بىنەمالىن (تەمەر و مالا جامد) دىن، ئەف گوندى ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۷۳ كەس بوون^(۱۱۵) و سالا (۲۰۱۴) ئى ژ ۵۴۴ كەسان پىكدهىت.

كەلا و برجا چەلكى ژ شىونوارىن كەقنارن، ئەف شىونوارە زى كەقنارىيا فى گوندى دەنە دىاركىن كو دىرۇكا ئاقابوونا وان بو سەردەمى مىرگەھا بەھدىنان قەدگەرن، سالا (۱۸۳۲) ئى بۇ جارا ئىكى كەلا چەلكى ژ لاپى مىرى رەواندووزى قە دەپتە ستاندىن^(۱۱۶) دەھا كو مىرى ھىرش كرىبە سەر مىرگەھا بەھدىنان، ژ بلى فى يەكى ل چەلكى مزگەفتەكا كەقنار زى ھەپە لى ژەر نەمانا بەرمایكىن وى و نەبوونا چ قەكۆلىنىن شىونوارى ل سەر ھەتا نھا ب دروستى نەھاتىبە زانىن كانى دىرۇكا ئاقابوونا وى بۇ كىژ سەردەمى قەدگەرىت، لى پىرىيا بۇچوونا بۇ ھندى دچن كو ئاقابوونا وى بۇ سەردەمى مىرىن ئامبىدىن قەدگەرىت.

بىزىنوور و كەلىانكى دو ژ وان خرابە گونداھە كو نھا دكەقنە د ناڧا توخىبىن چەلكى دا و ل باكوورى گوندى چىابىن لىنكى و ل باشوور زى زى مەزىن ھەپە، ئەف ھەردوكە زى دو فاكىتەرىن ب ھىژن ژ بۇ گىرنگىيا گوندى.

گوندى چەلكى خودان جەھ و پاوانەكى گەلەكىن زەنگىنە بۇ بخودانكرنا تەرىش و كەوالى، ئەورا ھەر د كەقندا كارى خەلكى فى گوندى شىفانكارى بوو، بەردەوام پەزى رەش و پەزى سىپى خودانكرن و بەرھەمىن وان وەكى شىر و ماسىت و پەنىر و نىششك دفرۇتن و ھرى و گوشتى وان د ناڧا بازارىن دەقەرى دا دكرنە پارە.

ل چەلكى خەلك ب نىن مژوولى شىفانىن نەبوو، بەلكو وان كارى چاندىن زى دكرو زىندە زەڧى و بىستان

خرابكرن، ل سالا (۱۹۶۸) ئى بۇ جارهكا دىترئەف گوندى خراب دىت، ل سالا (۱۹۷۵) ئى بۇ جارا چووزى ھىتونى خراب بوويە و پىشتى دەپتە ئافاكرن ل سالا (۱۹۷۹) ئى ژ لاپى حكۇمەتنى قە دەھا چۆلكىرنا گوندىن دگەل ئەردى تەخت دىت، خەلكى وى دەپتە قەگۇھاستىن بۇ دىرەلۇكى، ل سالا (۱۹۸۱) ئى بۇ جارهكا دىتر گوندىيان قەستا دەقەرىن رىگار كرى كرىنە و گوندى ئافاكرىنە، لى ل سالا (۱۹۸۸) ئى دەھا ئەنڧالاندا ھىتونى خراب و كافل دىت^(۱۱۷).

خەلكى فى گوندى د سالىن (۱۹۷۵، ۱۹۸۱، ۱۹۸۸) ئى قەستا وەلاتىن ئىرانى و تركىيا دكەن و پىرانىيا وان ل ئىرانى ئاكنجى دىن، پىشتى سەرھەلدانا سالا (۱۹۹۱) ئى گەلەك ژ ھىتونىيا قەدگەرنە كوردستانى و ل سالا (۱۹۹۸، ۱۹۹۹، ۲۰۰۱) ئى ھىتونى ب تەمامى قەدگەرنە كوردستانى و سەرژمارا خەلكى فى گوندى ل دووڧ ئامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۳۹۴ كەس بوون^(۱۱۸) و سالا (۲۰۱۴) ئى بوويە زىندەتر ژ ۴۰۰۰ چوار ھزار كەسانە.

ھىتوت كەقنارە گوندى و دىرۇكا وى بۇ سەدان سالا بەرى نھا قەدگەرىت لى نھا ئەف گوندى بىن ھاتىبە كافلكرن و خرابكرن و خەلكى وى ل كۆمەلگەھا ھىتونى و ناحىيا دىرەلۇكى و ناحىيا شىلاذرى و دھۆكىن دژىن^(۱۱۹).

گوندى چەلكى:

چەلكى ژ گوندىن بەرىياسە ل دەقەرى، ئەف گوندى دكەقىتە دەقەرا دەشتازى و خەلكى وى بىن رەسەن ژ ناڧ مزوورى ژوورپا ھاتىبە، ب سىنوورى خو بىن كارگىرى قە سەر ب ناحىيا دىرەلۇكى نە و نھا وەك تاخەكى باژىرفانىيا دىرەلۇكى لىھاتىبە لى بەرى كو بىپتە بەشەك ژ ناحىيا دىرەلۇكى و ھەتا سالا (۱۹۷۹) ئى چەلكى ب سىنوورى خو بىن كارگىرى قە سەر ب سەنتەرى قەزا ئامبىدىن بوو.

سىنوورىن گوندى:

ئەف گوندى ھەف توخىبە دگەل گوندى مىرگى و چىابىن لىنكى ژ لاپى باكوورىڧە، ل باشوورى زى

ھەبوون، ژ بلى قى بەكى وان بەرھەمى چىيى ژى مينا ھەر گوندەكى دىتر ل ۋەرزى بەھارى دىئا و بو ۋەرزىن دىتر ھىشك دكر.

ژيانا خەلكى چەلكى ژىئەكا كوردەۋارى بوو ژلاين داب و نەرىت و شامى و دىلان و سترانىن كوردى قە و زىئە گىرگى دابە فان تىتالان. ل سالا (۱۹۷۷) ئى خواندنگەھ ل قى گوندى ھاتىيەئافاكرن.

ھەتا نھا ئەف گوندە چەند جازان ين ھاتىيە خرابكرن، ھندەك جازان ژەر پەقچوونىن جفاكى بوون، بو جارا داۋىن د ئەنزالاندا ل سالا (۱۹۸۸) ئى خراب بوويە، لى ھەر پىشتى سەرھەلدانى ل سالا (۱۹۹۱) ئى خەلكى چەلكى دويارە گوند ئافاكرىيە و نھا ژى گەلەك ژ بىئەمالا ل قى گوندى ژيانى دكەن^(۱۱۷).

گوندى مېرگى:

مېرگى ژ مېرگا خۇشىيان بان ژى ژ دىمەن و جھى ب بەرەكەت ھاتىيە، ئەف گوندە دكەقىتە دەقەرا دەشتازى، خەلكى وئى سەر ب عەشىرەتا موزورى ژوورىيە، مېرگى سەر ب ناحيا دېرەلۇكى يە و دكەقىتە دوورانييا يەك كىلومەترى ژ رۇژئاقا سەنتەرى ناحىي، مېرگى بەرى سالا (۱۹۷۹) ئى ئىك ژ وان گوندان بوو كو ب سنوورى كارگىرى قە گىردى سەنتەرى قەزا ئامبىدى بوو.

سنوورىن گوندى:

ژلاين باكوورى قە چىيىن لىنكى و گوندى ھىئونى، ل رۇژھەلاتى گوندى ژى گوندى باوان جھ دكرىت، مېرگى ژلاين باشوورى قە يا ھەقسنوورە دكەل زى مەزىن و ئەف رووبارە دەشتازى و دەقەرا زىبارى ژ ھەف جودا دكەت و رۇژھەلاتى قى گوندى ژى گوندى چەلكى و ناحيا دېرەلۇكى ھەنە.

ل سالا (۲۰۱۴) ئى مېرگى ژ ۱۲۷ سەرۇك خىزانا پىنكەھىن و ھەر ھەموو مەرۇقىن ئىكىن نىزىكن، ب نىن بىئەمالا ساما ل قى گوندى ھەيە، ل باكوورى گوندى چىيىن لىنكى ب بەژئا خۇ جوانىن ددەتە گوندى ئاقبرى لى مېرگا ئافى و كەسكاتى و كانىيا گوندى

زىئە باندۇر ل سەر جوانىيا قى گوندى ھەيە. كافلانكى ئىك ژ خرابە گوندابە كو دكەقىتە د توخىيى مېرگى دا و ل قى گوندى ھەر جھ مېرگە و زۇمە و كازى وان ين سەرەكى و چاندن بوو، وان پەز خودانكرىيە و بەرھەمى وان بو دەبارا ژيانى ب كار ئىنابە، ئەو كازى چاندنى ژى كو دكر زىئەتر بىنج و دەخل و جھە و نىسك و نۇك بوون، مېرگى كەقنارە گوندە و نەھاتىيە زانىن ئاقابوونا وئى بو كىژ سەرھەمى قەدگەرىت، لى د ھەموو قۇئاغىن بوورى دا وان ژيان ب كورداتىن دەرياز كرىيە و شەيدى خوارىن و جل و بەرگ و شاھىيىن كوردەۋارىن بوون.

ل سالا (۱۹۹۱) ئى خواندنگەھ ل گوندى ھاتىيەقەكرن، و ژەر كاودانىن ئافخۇيى، گوند ل وى سەرھەمى دا ھاتىيەچۆلكىن، ب گىشتى ھەتا نھا مېرگى دو جازان ھاتىيە خرابكرن، بو جارا ئىكىن ل سالا (۱۹۸۸) ئى د ھەويىن ئەنزالان دا و پىشتى قەگەرا خەلكى و سەرھەلدانى ل سالا (۱۹۹۱) ئى گوندى مېرگى دھىتە ئافاكرن، لى د كاودانىن نەخۇشىن ئافخۇيى دا گوند ل سالا (۱۹۹۱) ئى خراب دىيەتەقە، پاشان د دەمەكى كىم دا دھىتە ئافاكرن و نھا ژى ئىكە ژ گوندىن ئافاكرى ل سنوورى ناحيا دېرەلۇكى^(۱۱۸).

گوندى پىران:

ئىكە ژ گوندىن بەرنىاس و خودان ناف و دەنگ ل دەقەرا دەشتازى، دكەقىتە دوورانييا ۷ كىلومەتران رۇژھەلاتى دېرەلۇكى و نھا سەر ب ناحيا دېرەلۇكى يە و بەرى سالا (۱۹۷۹) ئى سەر ب ئاقەندا قەزا ئامبىدى بوو.

سنوورىن گوندى:

ل باكوورى گوندى پىران و گەلى سىركى و چىيىن لىنكى، ل باشوور ژى زى مەزىن و دەقەرا زىبارى، رۇژھەلاتى قى گوندى ژى گوندى كولان ھەيە و كانىيا بىندلى ژى دكەقىتە رۇژئاقا گوندى.

ۋان گىانموجران بوون كو دھاتن خوداتكرن خەلكن پىران گرنگىيا دايە گەنم و جەھى و برنجى و ۋان زىندە ئەف ھەر سى بەرھەمە د چاندن، دگەل چاندنا گەنمە شامى و گول بەرۇزى و شتى و گوندور و بلجان سۇركا زى. خەلكى گوندى ژ بەرھەمى پەزى ماست و پەنير و نىفشك و روينى خوارنى دروست دكر و ھرى و موين ۋان زى دفرۇت.

خەلكى گوندى تايبەت ژنا پىرانى رۇلەكى بەرچاف د رىقەبرنا ژنا ۋى سەردىمى دا ھەبوو، ژ بلى كار و نەركىن مالى ل وەرزى بەھارى كارى رىلدارى (چوونە چيا دكر و گىايىن بەھارى كۆمدكرن) و ھشكدكرن دا ل رۇستانى بشىن بكار بىنن و بخوون و ژ ۋان گىايان زى، سوريان و لىش و كەنگر و كفارك بوون.

بەرى سەرھەلدانى پىران سەرەكېتىن جەن ئاكنجىبوونا ھىتوتىيان ل دەشتازى دھاتە زانين، جەن خۇشى و نەخۇشىن ۋان بوو، ل پىران شەھىيانىن مەزىن برىقەچوونە و سترانىيىژ و دەنگىيىژ مەزىن ل فى گوندى ژبانە.

ل دۇر ژبانا زارۇكان زى ۋان يارىنن ۋەكى كىلەبەرانى و گۆكانى و تىسانى د كرن، ب شەف زى ۋان گوستىركانى دكر.

گوندى باۋان:

باۋان دكەقىتە د ناقا دو گران دا و ئەف گوندە سەر ب دەفەرا دەشتازىيە، د كۇكا خۇدا خەلكى فى گوندى مزوورى ژوورينە^(۱۷۱)، سنوورى كارگىزى يى گوندى باۋان يى گرىندى دىرەلۇكى بە، لى بەرى سالا (۱۹۷۹) ئى ئ ۋەكى ھەموو گوندېن دېتر بىن دەشتازى سەر ب ناھەندا قەزا ئامىدىيە بوو.

سنوورين گوندى:

ژ رەخى باكوورىقە ھەفتوخىبە دگەل گوندى ھەسنبەكرا، ل رۇزھەلاتى زى كۆمەلگەھا ھىتوتى و كانىيا بىندلى ھەبە، گوندى بباۋى دكەقىتە ژىرىن باۋان و ل رۇژناقا زى گوندى مېرگى بە.

ئاكنجىبىن رەسەن بىن فى گوندى ھىتوتى نە كو سەر ب عەشىرەتا مزوورى ژورىياقەنە^(۱۷۱)، ب دروستى نەھاتىبە زانين كانى ميژوويا دروستبوونا فى گوندى بۇ كىژ سەردەمى قەدگەرىت، ھەتا بەرى سەرھەلدانى چەندىن جارن ژ لاين حكۆمەتنى و عەشىرەتان قە ھاتىبە سۆتن و نوا جار ل سالا (۱۹۸۸) ئى ژ لاين حكۆمەتا عىراقى قە دھىتەخراپكرن، خەلكى ۋى زى قەستا سنوورى دەولەتىن جىران دكەن و پىشتى سەرھەلدانا (۱۹۹۱) ئى پىشكەك ژ ۋان دگەل ھىتوتى بىن دېتر قەدگەرنە كوردستانى و ل گوندى كانىيا بىندلى و بىمافا ئاكنجى دېن، پىشتى ئەف ھەردو گوندە زى دھىتە خراپكرن و چۆلكرن، نەھا خەلكى كەقنارى گوندى پىران ل كۆمەلگەھا ھىتوتى د ئاكنجىنە.

ھەتا بەرى سەرھەلدانى تىن مزگەفتەك ل گوندى ھەبوو، خواندنگەھ زى ل سالا (۱۹۸۲) ئى گەھىشتىبە پىران، ھەتا نەھا زىر نەنجام نەدانا دووقچوونەكا زانستى نەھاتىبە زانين شوينوارىن فى دەفەرى بۇ چ سەردەمەكى قەدگەرن، ژىمەر كو گرى پىران ۋەك ھاتىبە گۆن گوندەكى كەقنارە، لى ل بىرا كەسىن نىنە كانى كىژ سانى ھاتىبە ئافاكرن^(۱۷۱).

ژ بلى گوندى پىران بخو كو ھىتوتى لى د ئاكنجى بوون سىن خرابە گوند زى دكەفتە د سنوورى پىران دا ئەو زى (گول ھەيدەركى، ملا، بادمەرىيان بادومەرى) و كاقلە گوندى گول ھەيدەركى دكەقىتە دەقى كەلى سىركى دا و ملا زى دكەقىتە د نىقا مىلى پىران دا و بادومەرى زى ئەو جەھە بى كو نەھا كۆمەلگەھا ھىتوتى ل سەر ھاتىبە ئافاكرن^(۱۷۱).

خەلكى گوندى پىران ھەر چەندە نىزىكى زى مەزىن بوون بۇ قەخوارنى مفا ژ ناقا كانىيان ۋەردگرت و كەلەك كانىين ئاقتى لى ھەنە، ژ ۋان زى كانى گوركى بەرناسترىنا ۋانە دگەل كانىيا پىران.

ژبان ل پىران ھەر ۋەك ژبان ھەموو ھىتوتىيا بوو، كارى ۋان يى سەرەكى خوداتكرنا تەرش و كەۋالى بوو، دىسان ھژمارەك ژ خەلكى فى گوندى زى ب كارى جۇتبارى رادبوون و پەز و مېھ- ژ سەرەكېتىن

پىكھانا گوندى:

گوند دابەشى چوار بىنەمالىن مەزىن دىن (مالا جەسەن، مالا شىخى و براهىم كەنعانى و مالا محەممەدى مەلا ياسىن)، باوانى ل دووق نامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۹۴ كەس بوون^(۱۷۳) و سالا (۲۰۱۳) ئى بووینە ۱۰۰ سەرۆك خىزان.

باوان كو ژ باوانى ھاتىبە، دكەفیتە بنارى چىايى لىنكى ژ لايى باكوورى قە، ل قى گوندى گرى باوان ھەبە دگەل سى كانىن ئاقى (كانىيا گوندى، كانى سارك، كانىيا شىقى).

باوان گوندەكى كەقنارە، ل سەردەمى مىرگەھا بەھدینان دا خواندنگەھكا ئايىنى ل قى گوندى ھەبوو^(۱۷۴)، ل سالا (۱۹۷۲) ئى ژى بنگەھى ساخلەمىن ھاتىبە گوندى.

ھەتا نھا سى جارن ئەف گوندە ھاتىبە خرابىكرن، لى زىدەبارى ھەموو دەردسەرىيان خەلكى باوان ب كورداتىيا خو ژيان كرىبە و كارى وان بى سەرەكى چاندن بوو.

د روودانىن سالىن چلاند گوند ھاتىبە خرابىكرن و بەردان، بەلى پاشتر سەر ژ نوو ھاتىبە قە ئافاكرن، جارەكا دى ل سالا (۱۹۸۷) ئى ئەف گوندە ژ لايى حكۆمەتى قە دەپتە خرابىكرن و خەلكى وئ ب زورى ل گوندى دەپتە دەرتىخستىن، پىشتى ئەنزالان و كوچا مليوونى خەلكى باوانى ل سالا (۱۹۹۱) ئى دوبارە گوندى خو ئافادكەن، لى ئەقە ژى زىدە ئاقە كىشىت و نەئارامىيا ئافخۇيى ل سالا (۱۹۹۱) ئى خەلكى نەچار دكەت دوبارە گوندى قالا بكمەن و قەستنا كۆمەلگەھان بكمەن^(۱۷۵).

گوندى بادان:

بادان ئىك ژ وان گوندایە كو دكەفیتە ھىدافى دەشتەكا بەرقرەھ ل سنوورى دىرەلۆكى و ۸ كىلومەتران ل رۆزھەلاتى ناحىيا دىرەلۆكى يا دوورە، مىژوویا دروستبوونا قى گوندى نەھاتىبە زانىن و ب سەدان سالا خەلك ل سەر ناخا وى دژىن، ئاكنجىيىن قى گوندى ھەموو سەر ب ھىتوتى نە و گرىدای

عەشىرەتا مزوورى ژوورى نە، ئەف گوندە دكەفیتە دەقەرا دەشتازى و نھا سەر ب ناحىيا دىرەلۆكى بە، بەرى پىشتىر گرىدای سەنتەرى قەزا ئامېدىيە بوو.

سنوورىن گوندى:

ل باكوورى قى گوندى چىايى لىنكى ھەبە و ھاجىمەندا و رەشانكى ژى دو گوندن، دكەفەنە باكوورى رۆزھەلاتى و رۆزھەلاتى بادان و ل باشوور و رۆژئاقا گوندى ژى گوندى پىران ھەبە^(۱۷۶).

ئەف گوندە ل سالا (۱۹۸۸) ئى د ھەوا ئەنزالان دا ھاتىبە خرابىكرن و خەلكى وى قەستنا وەلاتى تركىيا و ئىرانى كرىبە، پىشتى كو قەگەرىانە كوردستانى ل سالا (۱۹۹۱) ئى ل گوندى كانىيا بىدلى و بىماقا ئاكنجى دىن و ئىدى بادان نەھانە ئافاكرن^(۱۷۷).

ھەتا كو گوندى بادان ھاتىبە خرابىكرن خەلكى قى گوندى شىقانتى و جۆتبارى دكر، پەز و مېھ ژ نەرش و كەوالىن سەرەكى بوون كو وان ب خودان دكر، وان زىدە گرىكى دابە چاندنا كەنم و جەھى ژبەر كو مفا بۇ خو و گىانەوەرەن خو ژى وەردگرت.

چەندىن مالىات ل بادان ھەبوون، لى ژبەر كو د كوكا خۇدا ھىتوتى نە ھەتا نھا ژى وەك ئوبىجاخىن ھىتوتى دەپتە ل قەلمەدان و چ جوداھى د ئافبەرا وان و ھىتوتىبەكى كو ل گوندى سەرەكى دژا نىنە.

خەلكى قى گوندى مفا ژ كانىيا گوندى بۇ قەخوارنى و ئافدانا گىانەوەرەن وەردگرتن، بۇت (جەھەكى ئاپبەتە بۇ قەخوارنا ئافا گىانەوەرەن) دەھانە دانان، ژ وان بەرھەمىن كو د ئەنجاما خودانكرنا فان مەرومالاتان ب دەست دكەفت پەنیر و ماسىت و پەرۆك دروستدكرن و ل فان سالىن داوونى ل بازارى بۇ خو دكرە پارە و ھىيا مېھان ژى ھەر سال دفرۇتتە كەسىن تاپبەت و ژ پارىن كو دەست وان دكەفت كارىن خو بىن رۆژانە پىن دكرن.

ل بادان خەلكى گرىكى دابە گىلپىن كوردى وەكى سوربازى و لېش و سىترىك و كارى و كەنگران و گەلەك ب كار ئىنانە، ژ بلى قى بەكى خەلكى قى گوندى خوارنىن كوردەوارى ژى وەكى تىرشك و ماش و دەوینك

و گەلەكتىن دىتر چىندىكىن.

داۋەت و شەھىيان ل بادان ھەبوون و گەلەك چاران ھەموو خەلكتىن ھىتوتى ھەر ژ گوندى سەرھەكى ھەنا گوندىن دىتر ژى ل بادان كوممۇھ د بوون و دەۋات و شاھى بۇ دەمى سى رۇژان بەردەۋامى كىرىپە و سىترانىن فلكلورى د ناڧا وان شاھىيان دا دەھاننە گۇتن و گەلەك جۇرىن دەۋاتى ژى ل بەر دەھانن كىرن ۋەكى (شامىرانى، ملاتى، ھىروكى، سى پىكى، بابىلكان و...).

ژ لايەنن پارىن فلكلورى ھە و ب تايىپەتى ئەۋىن كو زارۇكان د ژانا خو يا كەڧنا گونداتىن دا دكىن، ۋەك كىلەبەرانى، شىتاتى، كوكانى، تىسانى، گوستىركانى دكىن، ھىندەك چاران ل شەڧىن زڧىستانان مەزىن گوندى يارىا گوستىركانى ژى دكىن^(۱۷۸).

ژ بەركو چ ھەكۆلنەكا زانستى ل گوندى نەھاتىپەكىن و ژىر نەبوونا كىرگىدانى ب گوندىن دەۋرۋبەران نەھاتىپە زانن كانى چ جەھەكى شىۋىۋارى يى قەشارتى ل بادان ھەبە.

گوندى بىسنوور:

بىسنوور ژ وان گوندانە كو دكەڧىتە د ناڧا گەلىن رەشاقە دا، كىرندى ھىتوتى يە و سەر ب عەشىرەتا مزوورى ژوورن قەبە، نھا سەر ب ناحيا دىرەلۇكى بە و بەرى سالا (۱۹۷۹) ئى سەر ب ناحيا بىبۇ بوو.

سنوورن گوندى:

باكوورى بىسنوور چەمكى ھەبە، گوندى ھىتوتى ژى دكەڧىتە رۇژھەلاتى قى گوندى، رەشاقە ژى ل رۇژناڧا ھەبە و گوندى چەلكتى ژى دكەڧىتە باشوورى.

بىسنوورى دكەڧندا ھاتىنە ناڧ ھىتوتى و نھا ۋەك مالباتەكا ھىتوتى يانە، ئەڧ گوندە ل رەخى رۇژھەلاتى قە دكەڧىتە سەرژى مەزىن. ل ناڧا بىسنوور گەلەك شىكەفت و گەلى و رەز و بىستان ھەنە كو ھەر ئىك ژ وان د سەردەمى خۇدا بۇ كارەكى مفا ژى دەھانە ۋەرگرتن.

بىسنوور كەڧنارە گوندە و بەرى سەرھەلدانى ژ لايىن حكۇمەتا عىراقى قە ھاتىپەخراپكىن، ھەتا ۋى سەردەمى چەندىن مالباتىن ھىتوتى يان ل قى گوندى ژاندىكىر، ب تايىپەتى ل ۋەرژى ھافىن، چونكى چەروانەكى گەلەكى باشە^(۱۷۹).

گوندى بىخىرى:

گوندى بىخىرى دكەڧىتە سەر دەشتەكا پان ل بنارى چىابى لىكى، ئەڧ گوندە دو كىلومەترا ل رۇژھەلاتى دىرەلۇكى دوورە، ب سنوورى خو سەر ب ناحيا دىرەلۇكى يە، بەرى سالا (۱۹۷۹) ئى كىرندى سەنتەرى قەزا ئامىدىن بوو.

سنوورن گوندى:

رەخى رۇژھەلاتى بىخىرى گوندى باۋان، مىرگى ژى دكەڧىتە رۇژناڧا، چىابى لىكى ل ھىنداڧى گوندى ل رەخى باكوورىقە خو دىنىت و زى مەزىن ژى بىخىرى ژ دەڧەرا زىبارىيا ل رەخى باشوورىقە ئىك جودادكەتن، ئەڧ گوندە دكەڧىتە ناڧا دەڧەرا دەشتازى، سەر ب عەشىرەتا مزوورى ژوورن قەبە.

بىخىر ۋەكى گوند بۇ چارا ئىكىن ل سالا (۱۹۷۵) ئى ھاتىپە ئاڧاكىن، تىن ژ ئىك مالبات پىكدەھىت، ئەۋ ژى مالا (خەلىل ئىبراھىم)، بەرى كو گوندى بىخىرى بەھىتە ئاڧاكىن خەلكتى قى گوندى ل ھەسنىبەكرا دژان.

ل سالا (۱۹۸۷) ئى ئەڧ گوندە ھاتىپە خراپكىن و خەلكتى ۋى ل سەنتەرى ناحيا دىرەلۇكى دەھنەخرفەكىن، ژىر كو گوندى بىخىرى خراپە گوندە، ھىندەك ژ خەلكتى رەسەنى ۋى ل دھۆكى ژيانى دكەن.

ل بىخىرى ب تىن رۇمەكا پەزى ھەبە، ئەۋ ژى رۇما (ھەجرا كىتكاپە)، ژانا خەلكتى قى گوندى ل سەر تەرىش و كەۋالى بوو، ھىندەكان كارى چاندىن ژى ۋەكى دەخل و جەھ دكىن.

ھۇمارا خەلكتى قى گوندى يا كىمە، لى ھەكە لى نىرىنەكى مروف ل جەھ و بەرىن وان بكەين دى بىنىن

ژ ھىتوتيا قەدگەرنە كوردستانى ل سالا (۱۹۹۱) ئى
بىماقا دوبارە دەپنە ئاڧاكرن و ل وى دەمى ۲۰ مال لى
ئاكنجى دىن^(۱۸۱).

پشتى كو ل سالا (۲۰۰۱) ئى كۆمەلگەھا
شارستانى يا ھىتوتى دەپنە ئاڧاكرن گوندى
بىماقا ژى ئىدى وەك جھى ژيانا خەلكى نامىنىت
و ئاكنجىيىن قى گوندى ل كۆمەلگەھا ھىتوتى خۇ
بنەجھ دكەن و ھەتا نھا ب تىن مالەك ل سنوورى
قى گوندى ماپە.

بۇ جارا ئىكى ل سالا (۲۰۰۰) ئى حكۆمەتا ھەرنما
كوردستانى خواندنگەھەكى ب ئاڧى يادان ل قى
گوندى ئاڧادكەت و ل سنوورى قى گوندى تا نھا
نەھاتىيە زانىن كانى چ جھ و تىشەكى شوبىنوارى
ھەپە ژىمەر كو قەكۆلىن نەھاتىنە كرن.

د سەردەمىن كەقن دا ژيان ب پلە ئىك ل بىماقا
ھەموو ل سەر خودانكرنا تەرش و كەوالى بوو چونكى
جھەكى گونجايىپە بۇ قى كارى و ھندەك ژ ئاكنجىيىن
قى گوندى ژى ب كارى جوتيارىن قە دمژىل بوون.
بۇ ئاڧا قەخوارىن خەلكى گوندى مفا ژ كانىيا
نىڧا گوند وەردگرن و ل قان سالىن بوورى ژى
ھندەكان بىرىن ئاڧى لىندا بوون.

برنج و گەنم و جھە ژ بەرھەمىن سەرھەكىنە
كو خەلكى قى گوندى د چاندن و وەك ھەموو
گوندىن دىتر خەلكى بىماقا ژى ھەر دەم سفرا وان يا
خەملاندى بوو ب خوارىن كوردى.

گوندى كانىيا بىدىلى:

كانىيا بىدىلى جھەكى سحرانى و دلفەكەرە
سەر ب دەقەرا دەشتازى قەپە، ژ لايىن كارگىرىقە
دكەقېتە سەر سنوورى ناحىيا دىرەلۆكى ب دووراتىيا
۷ كىلومەتران، بۇ جارا ئىكى پىشتى سەرھەلدانى ل
سالا (۱۹۹۱) ئى ژ لايىن ھىتوتىيان قە ھاتىيە ئاڧاكرن.

سنوورىن گوندى:

ئەڧ گوندە دكەقېتە رۇژھەلاتى دىرەلۆكى و ل
ھنداڧى قى گوندى چىباين لىنكى ب بەژنا خۇڧە ديار

كو ب راستى جھەكى ب بەرھەكەتە لەورا خەلكى
وان كارى خو يى سەرھەكى د سەردەمىن كەقن دا
كرىوو خودان كرنا تەرش و كەوالى.

ژ بلى قن يەكى خەلكى قى گوندى ل وەرزى
بھارى مينا ھەر گوندەكى دىتر قەستا چيا دكرن و
كبابىن بھارى بو وەرزىن دىتر خرڧەدكرن و دئىنانه
مال، وەكى (سترك، كەنگر، شىر كىتك)^(۱۸۱).

گوندى بىماقا:

بىماقا دكەقېتە دەقەرا دەشتازى ب دووراتىيا ۸
كىلومەتران ل رۇژھەلاتى دىرەلۆكى و نھا سەر ب
ناحىيا دىرەلۆكى بە، بەرى (۱۹۷۹) ئى سەر ب ئاڧەندا
قەزا نامىدىي بوو^(۱۸۱).

ئاكنجىيىن قى گوندى ھىتوتى نە ھىتوتى خودان
جھەكى كەلەكى بەرڧرەھن و دابەشى سەر چەندىن
گوندان دىن و ل سالا (۲۰۱۴) ئى سەرژمارا خەلكى
ھىتوتى زىدەتر ژ ۴۰۰۰ چوار ھزار كەسانە، ھەر
چەندە ھىتوتى ھەر گوندە ژى) كو ب رەسەنايەتيا
خۇ سەر ب عەشىرەتا مزوورى ژوورىيانە.

سنوورىن گوندى:

باكوورى گوندى پىرانە، باشوورى رووبارى زىيى
مەزىن ھەپە، رۇژھەلاتى دەشتا سەلىنەبە و رۇژئاڧا ژى
دېنە كۆمەلگەھا ھىتوتى.

وەكى دەپتە گۆتن بىماقا سەدان سالا ھاتىيە
ئاڧاكرن (ژ بەر كو چەندىن كاقلە خانى و تەنورىن
كەقن ل بن ئاڧا قى گوندى ھاتىنە دىتن)، لى ھەموو
دەما ژمارا ئاكنجىيىن وى يا كىم بوو و ژ چەند مالەكان
نەدبوورى ژىمەر كو خەلكى ئاكنجى ل قى گوندى ھەر
ھەموو ھىتوتى بوون و كەلەك جاران وەك زۇم ئەڧ
گوندە ژ لايىن وان قە ھاتىيە بكارلىنان.

ئەڧ گوندە كەلەك جاران ل سەر شۇرشىن كوردى
ژ لايىن حكۆمەتنى و عەشىرەتانقە ھاتىيەسۇتن و جارا
داويى سالا (۱۹۸۸) ئى ھاتىيە خرابىكرن و كاقلىكرن،
خەلكى وى ژى قەستا ئىران و تركىيا كرىنە و بۇ
جارا ئىكى و پىشتى سەرھەلدانى دەما كو ھندەك

دوستىكرا ۋى بو سەدان سالا بەرى نھا فەدگەرىت. خەلكى كانىيا بىدىلى گەنەك جۆرىن بەرھەمى دچاندز ۋەكى گەنم و جەھ و گەنمەشامى و گولبەرۋز، و گەلەك ژ مالىباتان ژى كارى وان بخودانكرا بەزى و مېھان بوو. دگەل قى چەندى كارى رەزدارىن ژى ھەر ھەبوو و نھا ژى ژمارەكا باشا رەزان ل كانىيا بىدىلى ھەنە^(۱۸۱).

گوندى ھەسنېكرا:

ھەسنېكرا ئىك ژ گوندىن دەفەرا دەشتازى بە، سەر ب ناحيا دىرەلۈكى بە ب دووراتىيا ۷ كىلومەتران دكەقىتە رۇژھەلاتى سەنتەرى ناحىي، بەرى سالا (۱۹۷۹) ئى سەر ب ناقەندا قەزا ئامىندى بوو. خەلكى قى گوندى د سەردەمەكى كەقن دا ژ ناق مزوورى ژوورىان ھاتىنە قى گوندى.

ھەسنېكرا ھەقسنورە دگەل گوندى ھىتوتى و چىايى لىنكى ژ لايىن باكوربىقە، ل رۇژھەلاتى گوندى ژى گوندىن پىران و كانىيا بىدىلى ھەنە، ل باشوورى بادان و گوندى مىزكى ژى دكەقىتە رۇئاقا ھەسنېكرا.

خەلكى گوندى د كۇكا خۇدا دابەشى چوار بىنەمالىن سەرەكى دىت (مالا حامد، مالا روستەما، مالا مېسى، مالا مەلكى)، ژمارا ئاكنجىين گوندى ل دووف ئامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۴۷ كەسىبون^(۱۸۲)، ژىدەرى ژانا وان ھەرد كەقن دا ل سەر شقاندارىن و چاندنى بوو.

خەلكى ھەسنېكرا ھەر زويكا پشكدارى يا د شۆرشىن بارزان دا كرى^(۱۸۱)، ھندەك ژ وان ۋەك پىشمەرگە بەشدارىيا د ئاڧاكرا كۇمارا مھابادى ژى دا كرى^(۱۸۷) و د چوونا بارزانيان بۇ ئىكەتيا سوڧىتى ل سالا (۱۹۴۷) ئى ھەقالىن بارزاني بوون^(۱۸۸).

ل قى گوندى كانىيا گوندى ناكە ژىدەر بوو ژ بۇ قەخوارنى و وان گەلەك گرنكى دايە لايەنى چاندنا دىمى ۋەكى گەنم و جەھى و ل سنوورنى قى گوندى گەلەك دارىن كمرانان ژى ھەنە.

ل ھەسنېكرا ژيان ب كوردەۋارى بوو و وان گرنكى

دىت و ل رۇژھەلاتى كانىيا بىدىلى گوندى پىران ھەبە و ل رۇژئاقا ژى گوندى باوان ھەبە و ل باشوورى قى گوندى رووبارىن ژى مەزىن (ژى بەھدىنان) جەھ دگرىت. ب رەسەنايەتيا خۇ ئاكنجىين قى گوندى ھىتوتى نە ژەشېرەتا مزوورى ژوورىيان، پىشتى ھەوا نەنزالان ل سالا (۱۹۸۸) ئى و خرابكرن و كاڧلكرا گوندان ھىتوتى ئاۋارەى ۋەلاتىن جىران دىن و دەما كو سەرھەلدان ل سالا (۱۹۹۱) ئى ل كوردستانى چىدىت، خەلكى رەسەن ھىتوتى ژى ب ھژمارەكا ھەرە بەرچاڧ قەستا كوردستانى دكەن و پشكەك ژ ھىتوتيا كانىيا بىدىلى ئاقا دكەن و دكەنە جەھى ئاكنجى بوونا خۇ.

بەرەتى ناكرا قى گوندى ژ ناقى كانىيەكى ھاتىيە كو چەند مەترەكان دكەقىتە ژىرىن گوندى، ئەف كانىيا ھەنى بۇ قەخوارنى دەتە بكارلىنان.

پىشتىر و ل بەرى سەرھەلدانى ژى ل سالىن شىنستان و ھەقىيان ئەف گوندە بىن ئاقا بوو. لى ب تنى چەند مائەكەين كىم ل سەر دژيان، كو ئەو ژى بۇ چەروانىي دەتە ۋىزى و ل زىستانا شەدگەريانە گوندى پىران و بادان^(۱۸۳).

دگەل كو چەند سالەكەين كىم ژيان ل قى گوندى بەرەدەوام دىت و ژىر شەرىن ناقخۇبى ل سالا (۱۹۹۵) ئى كانىيا بىدىلى دەيتە چۆلكرن و خەلكى ۋى ل ھەردو كۆمەلگەھىن دىرەلۈك و شىلازى ئاكنجى دىن، نھا ژى پىرىيا وان ل كۆمەلگەھا ھىتوتى د ئاكنجىنە، ل سالا (۱۹۹۱) ئى و گەلەك ژ وان كارى جۇتيارىن دكر و ھندەك ژ وان ژى ب خودانكرا تەرش و كەۋالى قە د مژوول بوون، لى ژانا پىرىيا وان قى سەردەمى ل سەر موۋجەى بوو.

ل سالا (۱۹۹۱) ئى پىشتى گوند ھاتىيە ئاڧاكرا خواندنگەھ دگەھىتە قى گوندى و د ھەمان سالدنا مزگەفئەك ژى ل گوندى دەيتە ئاڧاكرا و كۆمەمتا ھەرتما كوردستانى گەلەك مامۇستايان دەنېرىتە كانىيا بىدىلى.

ل گوندى كانىيا بىدىلى ناوسكەكا گەلەك كەڧنار ھەبە كو ب دەستى ھاتىيە كۆلان و مژووبا

بلى قى كارى خەلكى گىرنگى دابە گىباينى بهارى و بهرهمى دارىن وهكى كەزائى و مازىن و بۇ دەريازكرنا ژيانا خۇ بهرهمى قان داران د بازارىن وى سەرهمى دا نفرۇشت و كەلۇپەلۇن پىندقى بۇ خۇ پى دكرىن.

ل حاجىمەندا كانىبەكا ئاقىن ھەبە ب كانىبا حاجىمەندا بەرنىاسە، خەلكى قى گوندى ژنەر كو ب رەسەن ھىتوتى نە، ھەموو كار و كرىارىن وان ھەر وهكى ھىتوتىيان بوو و پىرىيا جاران دەوات و شاھىين خول ھىتوتى دكرىن^(۱۹۱).

گوندىن سەر ب دەقەرا نھىلى قە گوندى گۆھەرزى

ئەف گوندى دكەقىتە دووراتبيا چوار كىلومەتران ل رەخى رۇژئاقا دىرەلۇكى ل ئاقا دەشتەكا پان ل بنارى زىنجىرە چىباين مەنىنا، و سەر ب دەقەرا نھىلى يە و ب سنوورى خويى كارگىرىقە سەر ب ناحيا دىرەلۇكى يە، پىشتەر و سەر ب ئاقەندا قەزا ئامبىدى بوو^(۱۹۲).

سنوورين گوندى:

گۆھەرز ژ لايىن باكووريقە خۇ ل ھەمبەرى چىباين گۆھەرزى دىبىنىت و ھەردو گوندىن رەشاقە و بەرچى دكەقەنە باكوورى گوندى، ل باشوورى ژى رووبارى سپنە و گوندى گرگاش و مەھىدى ھەنە، رۇژئاقى ژى گوندى بەلاقەبە، ژ لايىن رۇژھەلاتى قە ئەف گوندى دكەھىنە ناحيا دىرەلۇكى.

پىنگھاتا گوندى:

ھژمارا خەلكى قى گوندى ل دووف سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۳۴۴ كەس بوون^(۱۹۳) و سالا (۲۰۱۴) ئى ژ ھزار كەسان دەرياز دىيت، گوندى ژ يازدە بنەمالا پىنگھىت كو ئەو ژى ئەقەنە (مالا چەليا، مالا وادى، مالا شىخووكى، مالا ژىرى، مالا ئىزدىنا، مالا باپىرا، مالا نارى، مالا جىرائىل، مالا جەجيا، مالا سىيارا، مالا ەمەركى).

ب دروستى نەھاتىبە زانين كانى رامانا دروستا ئاقى گۆھەرزى چىە، لىن وەك دەھنە گۇتن ئەف ئاقە

دابە دىلان و شاھىين كوردى، دناقا سىن شەف و رۇژا دا وان دىلان دكەل سىترانين فلكلورى د گۇتن، ھەروەسا كەسەن وەك سالىحى بەخشى كو ھۇزانقەنەكى قى گوندى و دەقەرا دەشتازى بوو يى شىباي خزمەتا پەبقا كوردى بکەت^(۱۹۹).

چ جاران خواندنگەھ نەگەھشتىبە قى گوندى، ل سالا (۱۹۸۸) ئى گوندى ژ لايىن رۇژما عىراقى قە ھاتىبەخرايكرن و ھەتا نھا نەھاتىبەئافاكرن، و خەلكى وان نھا ل دىرەلۇكى و دەھكى ئاكنجىنە و مووچەخۇر و كاسىكارن^(۱۹۰).

گوندى حاجىمەندا:

ھاجىمەندا، ژ گوندىن سەر ب دەقەرا دەشتازىبە، ب دووراتبيا ۱۰ كىلومەتران دكەقىتە رۇژھەلاتى دىرەلۇكى، ژ ئالىي كارگىرىقە سەر ب ناحيا دىرەلۇكى يە و بەرى سالا (۱۹۷۹) ئى گىردى ئاقەندا قەزا ئامبىدى بوو.

ئاكنجىين رەسەنىن قى گوندى ھىتوتى نە كو ب رەسەنابەتيا خۇ سەر ب ەشەيرەتا مزوورى ژوورىبانە، ب سەدان سالاىە ل سەر گوندىن دىتر بىن گىردى ھىتوتى ژيانى دكەن و ئەف گوندى پىشتەر وان وەك چەروانى دەھتە بكارىيان.

سنوورين گوندى:

باكوورى ھاجىمەندا چىباين لىنكى جەھ دگىت، ل باشوورى ژى گوندى رەشانكى، ل رۇژھەلاتى ژى گوندى ئاوكا و باشوورى رۇژھەلاتى ژى گوندى كولانە، ھەروەسا ل رۇژئاقا ژى گوندى بادانە.

بۇ جارا ئىكى وەكى گوندى ل سالا (۱۹۶۸) ئى دەھتە ئافاكرن و ھەتا نھا ژى كاقەلە گوندىن وان دناشكرانە، ل وى سەرهمى چەند مالباتەك ل قى گوندى ژيانە كو پىشتەر ھاجىمەندا وەك رۇم و جەھكى باشىن چەروانىن ژ لايى ھىتوتى يانقە دەھتە بكارىيان.

ھاجىمەندا ل سالا (۱۹۸۸) ئى ھاتىبەخرايكرن، خەلكى قى گوندى ب كارى شىقانىي قە مژىلبوون چونكى جەھكى ھەرە باشە بۇ تەرش و كەوالى، ژ

ھاتىمىمە ئاڧاكىرن و ھەتا نھا ژيان تىدا يا بەردەوامە،
خواندىنگەم بو جارا ئىكى ل سالا (۱۹۷۱) ئى
كەھشتىبە گوندى گوهەرزى يى كەفن و نھا ژى ل
گوندى خواندىنگەھا پىنرەتى ھەبە^(۱۹۸۸).

گوندى بەرچى:

بەرچى ئىكە ژ گوندىن دەفەرا نھىلىيا ب دووراتبيا
پىنج كىلومەتران دكەفېتە رۇژئافا مەلبەندى ناھيا
دىرەلۇكى، ل ھەردو ئالىين چىايى مەتىنى جەب دگىرت
ب سنوورى كارگىرى قە سەر ب ناھيا دىرەلۇكى بە
و گوندى ژوورى ئاڧى وى يى دىوست بەرچىبە و گوندى
ژىرى كو نھا يى ئاڧايە ب كۆخىن بەرچىا يى بەرنىاس
بوو، بەرى سالا (۱۹۷۹) ئى يى گىرداى سەنتەرى قەزا
ئامبىدى قە بوو.

ئاڧى گوندى يى ھاتى ئانكو بەرامبەرى چىا و بو
كورتكرنا ئاڧى دىژنى بەرچى^(۱۹۹۸).

سنوورىن گوندى:

ژ لاپىن باكوورىقە ھەڧسنوورە دگەل گوندىن سىر
و درگىن، ل رۇژھەلاتى ژى گوندىن رەشاقە و گوهەرزى
و بەلاقە ھەنە، ل باشوورى بەرچى ژى گوندىن كەڧنە
مژى و مژى و كىرگاش ديار دىن و گوندى سەرگەلى
ژى دكەفېتە رۇژئافا قى گوندى^(۲۰۰۰).

پىنگھاتا گوندى:

ھژمارا خەلكى قى گوندى ل دووڧ سەرژمىرىيا
سالا (۱۹۵۷) ئى ۲۵۴ كەس بوون^(۲۰۱۱) و سالا (۲۰۱۴) ئى
ژ ۴۰۰ مالباتان پىنگھەين و دابەشى سەر چەند
ئىچاخان دىن (مالا مالخى، مالا عەبى، مالا عەلى،
مالا خەبرى، مالا ھەسەن، مالا مەما، مالا مەشكى،
مالا خانزادى، مالا ھەمەرەڧا و مالا چاقشىن) و
ھندەك ژ ڧان مالباتان ل ھندەلان و ھورك و بىندا و
شىنى و بناڧىن قەستا گوندى بەرچى كرىنە كو
ئەڧە ژى دابەشى سەر دەڧەرا بارزان ب گىشتى و
ھندەك گوندىن نھىلى دىن و لى ئاكنجىبووینە و ب
دىرژاھىيا دىرۇكى بوونە بەرچى.

ژ ئاڧا رەزى ھاتىبەت كو ھەردو رەخىن گوندى رەز لى
ھەنە، يان ژى دىبەت ژ گوهى ژى ھاتىبەت، چونكى
رووبارى ژى مەزىن ل رەخى رۇژھەلاتى قى گوندى دەرباز
دىبەت^(۱۹۶۴).

ژ بلى گوندى نھا، سى كاقلە گوند بان ژى خرابە
گوند دكەڧنە سنوورى گوهەرزى، ئەو ژى (كەلىانكى،
كۆخى، كاقلى گوندى)، ژ بلى قى بەكى دو جەين
شوپىنوارى ل گوهەرزى ھەنە كو ئەو ژى ئاوسكا
گوهەرزى بە يا بەرناس ب (بەرى كولىن) و رىكاكەڧنارا
گوندى گوهەرزى بە كو ب دەستى ھاتىبە كۆلان^(۱۹۵۱)،
ھەروەسا ل گوندى گوهەرزى خواندىنگەھەكا ئاپىنى
ھەبوو ژ بوو پەروەدەكرنا خویندكاران د سەردەمى
كەڧندا و مامۇستايى وان مەلا ئەھمەدى گوهەرزى
بوو^(۱۹۸۱)، ژ بلى قى خواندىنگەھا ئاپىنى يا ئىسلامى ل
قى گوندى كنىشەكا جويپان ژى ھەبوو^(۱۹۸۷).

ل گوهەرزى ژيان ل سەر جۇتیارىن و شىئانين بوو،
خەلكى قى گوندى بەرھەمىن وەكى (دەخل، جەھ،
نىسك، نۆك، كونجى، برنج، گەنمۆك، ماش) دكرن
و ئەڧ گوندە ب تىرى و ھژىر و سىڧ و خۇخا ژى يى
بەرنىاسە، ھەروەسا ھژمارەكا زىدە ژ دارىن كەزانان
ژى لى ھەنە.

دگەل قى بەكى بەروى و مازى و گىرسك و
گوهىشك ژى ل چىايىن گوندى ھەنە.

كارى سەرەكىيى خەلكى گوندى گوهەرزى
خودانكرنا پەزى بوو، ژ بلى قى بەكى ل چىايى گوندى
چەندىن گىانەوهرىن كويفى ژى وەكى (ھىچ، گورك،
پەزكويفى، بەراز، رىڧى، كىروپىشك، كەو) ھەنە.

ل گوهەرزى كاروبار و جل و خوارىن وان ھەر
ھەموو يىن كوردەوارى بوون، زەلامان شال و شەپك و
ژنا ژى كراس و فىستان ب كار دىنا و زارىكان ژى ب
يارىن كوردەوارى دلى خۆ خۇش دكر، شىخانى، مالتى،
سىپىكى، سىنجانى و بىرىوكى ژ وان جۇرە دەواتانە
يىن كو ب سەدان سالا ل قى گوندى دەپنەكرن.

گوندى گوهەرزى ل سالا (۱۹۸۸) ئى ھاتىبە
خرابكرن، پىشنى قەگەرىانا خەلكى ئەڧ گوندە
ل سالا (۱۹۹۱) ئى ل جەھكى نىزىكى جادا گىشتى

دایە ژيانا رۇژانە يا خەلكنى گوندى.

ژ بلى ھەلال بەرچى و زەھرا سەعدولا و محەمەد تاهەر بەرچى و جەمىل مەجىد بەرچى و شەعبان ئاغا بەرچى^(۲۰۳)، ل قى گوندى مەلا محەمەد ئەمىن بەرچى (ل نىشا دووى يا سەدسالىيا ۱۹ ھەتا نىشا ئىكنى ژ سەد سالا بىستى ژىايە) ھەنە كو خزمەتا چاند و كولتور و تۆرەيا كوردى كرىنە^(۲۰۴).

پىشمەرگەى ل ئادارا (۱۹۸۸) ئى ھىرش ئىنايە سەر فەوجا لەشكەرى عىراقى ل بەرچى شىيان داستانەكا قارەمانانە توومارىكەن^(۲۰۵)، پىشتى راوہستانا شۇرشا ئەيلوولى سالا (۱۹۷۵) ئى گوندى بەرچى ل ژوورىن چىيىن مەتىنا دەيتە خرابىكرن، خەلكنى وئ قەسنا كۇخىن بەرچىا دكەتن و قى گوندى ئافادكەن، د ئەنقالادا سالا (۱۹۸۸) ئى دوبارە بەرچى خرابىبىت، پىشتى سەرھەلدانا (۱۹۹۱) ئى جارەكا دىتر گوند دەيتە ئافاكرن و نھا دو خواندنگەھ ل قى گوندى ھەنە كو ھەموو قۇناغىن خواندن ئىندا دەيتە پەرورەدە كرىن^(۲۰۶).

بەرچى كەقنارە گوندى و گەلەك ژمىزە بىن ھاتىبە ئافاكرن و (كافلىن فەرەنگى، كەقرى كونىشكا، گاڤا جىنى و شكەفتا شىخىن) ژ وان جەين ھەرە كەقنارن ل بەرچى.

ژيان ل بەرچى ل سەر تەرش و كەوالى و چاندن بوو، ئاقارەكن گەلەكن مەزن ھەبوو، ھەموو جۇرىن قىقى ئىدا دەھانە بەرھەمى، چىا ژى باندۇرا خو ل سەر رەوشا خۇشگوزەرائىيا خەلكى ھەبوو، بەرھەمىن چىا ھەكى گىيىن بەھارى و كەزان و تەسك دكرن و ھندەك ژ وان دفرۇتن و ھندەك ژى ب كار دئىنان.

بەرچى ب ھەيرانۇك و ستران و گۇتىن كوردى گەلەك د بەرنىاسن، ھەر شەف ل قى گوندى ديوان يا پرى ھەيران و تام بوو، وان شاھى ب سترانىن كوردى جۇش ددا و ب شەف و رۇژا بى راوہستان وان ستران ل سەر سەرى بويك و زاڤاى دگۇتن، ھەلال بەرچى (سالا ۱۹۳۰ ژ دايك بويە)^(۲۰۷) ئاقەكن گەلەكن ديارە د ئاقا جفاكن دەقەرى دا وئ ب سترانىن خو گەرمانىيا

گوندى بەرچى

بىنكھاتا كوندى:

كوندى دابەشى سەر چوار بىنەمالا دىن (مالا عەبنى، مالا خالد، مالا ئەحمەد و مالا ھەمەم)، پىرىيا قان بىنەمالا خەلكىن رەسەنن، ب تىنى ئىك بىنەمال ل ناف ئەرتووشىيا ھاتىنە فى كوندى، ھۇمارا خەلكى فى كوندى ل سالا (۱۹۵۷) ئ تىنى ۴۹ كەس بوون^(۲۰۹) و ل سالا (۲۰۱۳) ئ خەلكى كوندى ژ ۸۹ سەرۇك خىزانا پىنكدهات.

ژ بلى كوندى سەرەكى كو دكەفىتە ب گرەكى قە، كافلكا و خارەبەنى و باژىرى ئىنى وەك كافلە كوند دكەقنە د سنوورى بەلاقە دا، و دىوارى كافرا، كەندالنت عەلىا، كەلىن دىرى و كەلىن جوھىيا و كرى قەسىرى ژ جەين بەرنىاس و شوپنوارىنە ل فى كوندى. د فى يەكى دا ديار دىبىت كو بەلاقە كەقنارە كوندە لى ھەتا نھا نەھاتىبە زانىن كانى دىرۇكا ئاقابوونا وئ بو كىژ سەردەمى قەدگەرىتن.

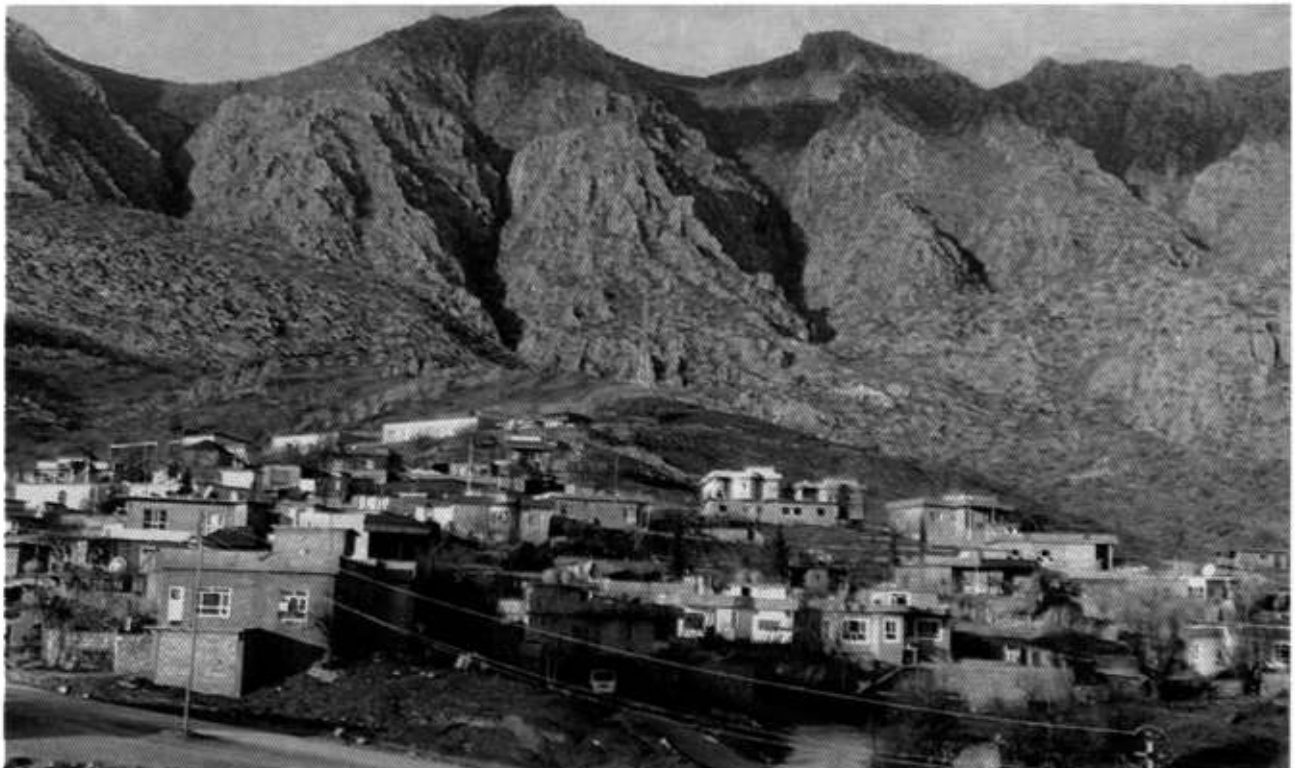
كوندى بەلاقە:

بەلاقە: ژ كوندىن دەقەرا نەھلىن يە، ب دووراتبىيا چوار كىلومەتر و نىشان دكەفىتە رۇژئاقىن ناحىيا دىرەلۇكى و نھا سەر ب ناحىيا دىرەلۇكىنە و پىنشتەر سەر ب سەنتەرى قەزدا ئامىدىن بوو. نافى كوندى دىبىژن يى ژ (ژىك بژالە، بەلاقە)، واتە ھەر مالەك ل جەھكى ھاتى كو مالىن وان ل نىزىكى ئىك نەبوون^(۲۰۷). رېھسپىن كوندى دىبىژن سالا (۱۹۵۱) ئ ئەف كوندە يى ھاتىبە ئاقاكرن^(۲۰۸).

سنورىن كوندى:

بەلاقە ژلاىن باكوورىقە ھەقسىنوورە دكەل زنجىرە چىيىن مەتىنا و كوندى بەرچى يا كەقنار، ل رۇژھەلاتى وئ كوندى گوھەرزى، ل باشوور ژى كوندى كىرگاش و كوختى بەرچىان ژى دكەقنە رۇژئاقا كوندى.

كوندى بەلاقە

گوندى سەرگەلى:

سەرگەلى: ز گوندېن دەقەرا نەپلىيانە، گوندەكى گەلەكى سەرنجراكىش و جوانە، ب دوورائىيا ۷ كىلومەتران دكەقىتە رۇژئاقايى دىرەلۆكى، بەرى سالا (۱۹۷۹) ئى گرىداى سەنتەرى قەزا ئامبىدى بوو.

سۈورىن گوندى:

ل رەخى باكوورىقە يا گرىداى زنجىرە چىيىن مەتىنايە و ل رەخى باشوورىقە زى رووبارى سېنى بەھدىنان ھەيە و گوندى بەرچى زى دكەقىتە رۇژھەلاتى قى گوندى و سىگىرى زى ل رەخى رۇژئاقايى سەرگەلىيە.

سەرگەلى ئىكە ز گوندىن دىرۇكا ئافابوونا وى نەھاتىيە زانىن، ئەق گوندە ب گەلىن خو ين بەرنىاسە كو د كەقندا جھەكى سىترائىزى بوو بۇ مەرەما بازىرگانى دەھتە ب كار ئىنان^(۱۱۱).

پىكھاتا گوندى:

خەلكى قى گوندى دابەشى پىنج بىنەمالا دىن (مالا ئىزدىنا، مالا ەملى خان، مالا سەينا، مالا مىرنالى، مالا قورتاس)، ھژمارا خەلكى قى گوندى ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۲۴۵ كەس بوون^(۱۱۲).

سەرگەلى ب ھونەرى خو ين كوردەوارى د بەرنىاسن و گەلەك جۇرىن سىترانىن كوردەوارى بىن كەقن د ئاقا سىنگى خەلكى قى گوندى دا ھاتىنە پاراستن و زىلى كو گەلەك جۇرىن دىلان و داوەتىن كوردەوارى زى دزان^(۱۱۳).

ژان د كەقن دا ل سەرگەلى ل سەر جۇتبارىن و شىفانىن و بازىرگانىن بوو، لى نھول سەر مووچە خۇرىن و كاسىكارىن يە و پىشكەكا گەلەكا كىم زى مژوولى كارى چاندنى نە.

بۇ جارا ئىكىن ل سالا (۱۹۸۸) ئى و د ئەمزالاندا ئەق گوندە ھاتىيە خرابىكرن، خەلكى گوندى بەرەف وەلاتىن تركىيا و ئىرانى ئاوارە بوويە، پىشتى سەرھەلدانى سالا (۱۹۹۱) ئى دەپتەقە ئافاكرن و ھەتا نھا ژيان تىدا يا

ل قى گوندى چەندىن كانبىن ئاقا قەخوارىن ھەنە (كانبىيا ئىنى، كانبىيا خارەبەنى، كانبىيا مەلا ھەيدەر، كانبىيا كىتكى، كانبىيا شىفانا و بركا ئاغا). ل بەلاقە ژيان ل سەر چاندنى بوو، وان گەنم و جەھ و نىسك و نۆك و برنج و خرۇقى و گارس و كونجى چاندن، وان بان ئەو دفرۇتن يان زى بۇ پەزى ب كارەئىنان، زىلى چاندنى خەلكى قى گوندى كارى شىفانىن زى گەلەك كرىيە.

گورگ و ھىج و بەزكوبقى و زىزى و مار و دوپىشك و كىتقىرىشك ز وان گىيانەوەرنى كويقى نە كو ل چىيىن گوندى دگەل چەندىن جۇرىن تەبىر و تەوالان ھەين.

ھەرەسسا خەلكى قى گوندى گەلەك جۇرىن گىيىن چىيى ب كار ئىنانە وەكى (كەنگر، لىش، سورىاز، سىترىك، قەلەندەر، تال و شىرىن، تىرشۆك، كارى و كەنگر) و د ھەمان دەم دا وان ھژمارەكا زىدە ز دار كەزنان زى د سىنوورى گوندى خودا ھەنە.

ژيان ل قى گوندى نەپلىن ب تەملى ژيانەكا پرى كەپف و خۇشىيا كوردەوارى بوو، وان گەلەك جۇرىن داوەت و دىلانا د دەھا شاھى و خۇشىيان دا كرىنە (چۇخ جان، جەرەجەرە، ملانى و شىخانى و شامىرانى) و باشتىن نەمونه زى ئەو بو دەھا كو ب رەنگەكى خوبەخش گەنجىن قى گوندى تىيا بەلاقە يا ھونەرى ئاقاكرى دا كو كولىتورى خۇ پىن بپارتىن^(۱۱۴).

بەرى سەرھەلدانى ئەق گوندە دو جاران ھاتىيە خرابىكرن، جارا ئىكىن د ئاقا شۇرىشا ئەپىلوولى دا بوۇ داوى جارا ل سالا (۱۹۸۸) ئى د ھەوا ئەمزالاندا، پىشتى سەرھەلدانى و ل سالا (۱۹۹۱) ئى گوندى بەلاقە دەپتە ئافاكرن و ل سالا (۲۰۰۴) ئى بۇ جارا ئىكىن خواندىگەھ و بىنگەھەكى ساخلىمىن لى ھاتىنەقەكرن.

نھا گوندى بەلاقە پىن ئافاكرىيە و ۲۵ سەرۆك خىزان لى دژىن و ژيانا وان ل سەر چاندنى و مووچە خورىن يە^(۱۱۵).

مالا شەرىفا، مالا زەينى، مالا رەشىن، مالا مەحمەدى ئامىن، مالا عەبدوللا، ھژمارا خەلىق گوندى ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۵۱ كەس بوون^(۱۱۵). شىئانكارى كارى سەرەكىن ھندەك ژ وان بوو و ھندەكىن دىتر ژى كارى وان چاندن بوو. ئەقە ژىلى كو ھندەك ژ خەلىق قى گوندى د كەقندا كارى وان كرىن و فرۇتتا كەلوپەلىن دەستېنكى بىن ژيانى بوون.

ھەتا نھا جادا قىرى نەگەھشتىيە قى گوندى، و چ جاران خواندنگەھ ژى نەگەھشتىيىن. بۇ جارا ئىكنى ل سالا (۱۹۷۷) ئى ئەق گوندى ژ لايىن حكومەتا عىراقى قە دەنتە خرابىكرن و ھەتا نھا نەھاتىيە ئاقاكرن، خەلىق وئ پترى ل ئامىدىي و دىرەلوكى و دھۆكى دژىن و فەرمانبەر و كاسىكارن^(۱۱۶).

گوندى درگنى:

درگنى ئىك ژ گوندىن مەسىحىيىن دەقەرا نھىلى و سەر ب ناحيا دىرەلوكى يە.

بەردەوامە، ل قى گوندى مزگەفت و خواندنگەھ ھەنە و حكومەتا ھەرتما كوردستانى رى و جادەيىن قى گوندى ژى دروست كرىنە.

گوندى بناقيا:

بناقيا ئىكە ژ گوندىن دۇلا نھىلى، سەر ب دەقەرا نھىلى و ناحيا دىرەلوكى يە و پىنشتىر سەر ب سەنتەرى قەزا ئامىدىي بوو.

سنورىن گوندى:

ئەق گوندى ژ لايىن باكوورى قە دكەقىتە بنارى چىايىن زەرك و گوندىن بالۇكا ژى دكەقىتە باكوورى بناقيا، ل باشوورى گوندى ژى كوركو ھەيە، سىر ژى ل رەخى رۇژھەلاتى يە و سنورىن قەزا ئامىدىي ژى ل رەخى رۇژناقا گوندىنە.

پىكھاتا گوندى:

بناقى دابەشى سەر پىنج بنەمالىن سەرەكى دىن

گوندى سەرگەلى

سنوورېن گوندى:

گوند دۆرىنچىكرىبە ب گوندېن رەشاقە و سىرى و بەرچى و كوركو. و خەلكى وئ وەك نەتەوھ ل سەر ئاشوورىيان دەينە حسابكرن، ھەر ئىك ژىبايېن چۆلىن رەش و سەريا و بەنال فى گوندى دخورستىنە. درگنى ژى وەكى ھەر گوندەكى نەيليان بەرى كو بگەقىنە سەر سنوورېن ناحيا دېرەلۆكى سەر ب ئاقەندا قەزا ئامىدىيى بوو.

پىكھانا گوندى:

درگنى ژ پىنج بنەمالا پىكدەھىت، ئەو ژى (بوشىلا، بۆكەو، بۇشاخرنا، بۇئىشۇ و مالا بۇبۇبانە. ژ بلى گوندى سەرەكى كاقلە گوندى قەسرا ژى دكەقىنە د ئاقا سنوورېن درگنى دا. ھژمارا خەلكى فى گوندى ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۳۰ كەس بوون^(۱۲۷).

ل درگنى سى كاقلە دېر ھەنە، دېرۇكا دو ژ وان بۇ چەندىن سالان بەرى نھا قەدگەرىت و ئەو دېر ژى ئەقەنە، (دېرا مەس مەرىم، دېرا مەرگىنىن و دېرا مەرگى قەگىس).

درگنى وەك ئىك ژ كەقنترىن گوند ل دەقەرا نەيلى ب ئايەتى و ل دەقەرا ئامىدىي ب گشتى دەينە ل قەلەمدان، دېرۇكا ئاقاكرنا وئ زىندە يا كەقنارە، چەندىن زانايىن ئۇلا مەسىحى ل فى گوندى رابووينە و ل سەرناسەرى كوردستانن بەلاڧ بووينە.

ل سەردەمى گەلەك كەقنارە خواندنگەھا ئۇلى يا مەسىحى ل فى گوندى ھەبوو، د سالىن سىھان دا ل چەرخى بىستى و ل سەردەمى مەلكى عىراقى خواندنگەھ ھاتىبە فى گوندى.

ژ بلى كارى دەست رەنگىنى وان و چىكرنا گۇسك و كەفچك و ئامانىن گلپنە ل وى سەردەمى، خەلكى فى گوندى كارى جۇتبارى ژى دكر، دەخل و جەھ دچاندن، دىسان برىج ژى ئىك ژ وان بەرھەمان بوو كو خەلكى فى گوندى دچاند و د ھەمان دەم دا ل فى گوندى ئاشىن ئافى ژى بۇ ھىرانى ھەبوون.

ل گوندى درگنى گىبانەوھرىن كىقى مىنا، اكورگ

و روپى و بەراز)، د ھەمان دەمدا تەبر و تەوالىن كويى ژى ل چىبايېن گوندى ھەنە.

ژ بەر نەبوونا چ دووڧچوونكەكا زانستى نەھاتىبە زانين كائى شوبىنوارىن درگنى بۇ بەرى چەند سالا قەدگەرن كو ژ وان شوبىنوار (دېرا مەرگى قەرىگىس)ە.

خەلكى درگنى ژى ھەر وەك دەوروبەرىن خۇ د ژيانا كورداتىن دا بوو و ھەموو رەوشت و تىتالىن وان وەك پىن گوندىن نىزىكى وان بوو، بگرە ژ داووت و شەھيانا ھەتا تازى و بەھىدارىيا ژى.

ل فى گوندى د ھەما داووت و شەھيانان دا (ماخوبو، ئەودىشوا) دو ئاقىن گەشبوون د گۇتتا سترانىن فىلكلورى دا و ب سترانىن كوردى سى شەڧ و پۇزان دەوات يا بەردەوام بوو.

گوندى درگنى ل سالا (۱۹۸۸) ئى بۇ داوى چار ب تامى كافل دىت و نھا ژى خەلكى رەسەنى گوندى ل سەنتەرى ناحيا دېرەلۆكى و دھۆكى د ئاكنجىنە^(۱۲۸).

گوندى رەشاقە:

رەشاقە ژ گوندىن دەقەرا نەيلى يە و ب دووراتىيا چوار كىلومەتران ل ژوربا دېرەلۆكى يە، سەر ب ناحيا دېرەلۆكى يە و پىشتر سەر ب ئاقەندا قەزا ئامىدىي بوو.

سنوورېن گوندى:

رەشاقە جەھكى جوان و خودانا دىمەنىن گەلەك بالكىشە، ئەڧ گوندە ژ لايى باكوورىشە ھەفتوخىبە دگەل سىر، ل رۇژھەلاتى رەشاقە ژى گوندى ھىتوتى ھەبە، بەرچى دكەقىنە رۇژئاقا گوندى، ل باشوور گوندى گوھەرىزى و دېرەلۆكى نە^(۱۲۹).

دكەقندا گەلەك زانايىن ئايىنى ژ رەشاقا رابووينە، ئەڧ گوندە ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۳۹۳ كەس بوون^(۱۳۰) و سالا (۲۰۱۴) ئى ژ ۲۳۴۳ كەسان پىكدەھىت و دابەشى سەر نەھ مالبانا دىن وەكى (مالا ھەسەن بادىن، مالا مەسىحا، مالا ژىرى، مالا مەلا، مالا كويشا، مالا كىادىنا، مالا ئىزىدىن، مالا

مىلاجىي ژ وان كانىيايە كو خەلكى بۇ مەرەما
قەخوارىن ب كارئىنانه، و دەھمان دەم دا وەك جەھىن
زۇمىن پەزى ژى ھاتىنە ب كارئىنان^(۲۲۳).
رەشاقە كو ژ رۇژئاقابوونى ھاتىيە^(۲۲۴) كەقنارە
گونە، دىرۇكا ئاقابوونا وى نەھاتىيە زانىن، د
سەردەمىن كەقندا ژىان ل رەشاقە ل سەر شقانىن
و چاندنن بوو، ل گوندى ھژمارەكا زىندە ژ پەزى رەش
و سىي ھەبوو، بەرھەمى وان بۇ دەبارا رۇژانە دەھانە
ب كارئىنان، رەشاقە ب چاندنا برنج و دەخل و دانى
بەرنىاسە و ئاقارىن وان ژى يىن تىزى بوون ژ تىرى و
سماقن و گويزا.

زلىن و گويزى و قايدا و كەليا ژ وان خرابە گوندانە
يىن كو دكەقنە د چوارچوقىن گوندى رەشاقە دا
و وەك خرابە گوندانە، ژ لايى ژيانا كوردەوارى قە
خەلكى رەشاقە ژ لايى شاھى و داوھتان قە د ناقدارن
و وان د دەما ھەر شاھىيەكن دا ب شەف و رۇژان دىلان
گرىندان و ب دەنگى كوردى سترانىن فلكلورى دىلان

گويزا و مالا زليا^(۲۲۱).

رەشاقە ژ رەخى نزارى قە دكەقیتە بنارا زنجىرە
چىيىن مەتىنى و زى مەزن ل تەنشتى قى گوندى ژ
لايى رۇژھەلاتى قە دەرياز دىبىت، د سەردەمىن كەقندا
رەشاقە رىكەكا ستراتىزى بوو ژ بۇ دەريازبوونا
خەلكى دەقەرا نىرورەرىكان و دۇسكىيا و نەھلىن و
ھىتوتى بۇ مىرگەھا ئامىدىن، چونكى ژ بلى رىكا
دەرەجا ھىتوتى ل نىزىكى قى گوندى پىرا كەليا ژ بۇ
دەريازبوونى ھەبوو.

شوپىن، سەرى كىشى، سەرى كىرى، رىكا تاتكا،
رىكا بن دىرى، رىكا قائىدا و رىكا دەشتازى ژ وان جەھىن
كەلەك بەرنىاسن ل رەشاقە، ژ بلى قى يەكن
خەلكى گوندى ب دەنگىيىژىن ئاقى ناقدارن ل دەقەرى
و ھژماركا زىندە ژ دەنگىيىژىن دەقەرى د سەردەمىن
كەقندا رەشاقەى بوون^(۲۲۲).

كانىيىن گىرا، سەرۇكانىن، كانىيا سىقىن، كانىيا
عەبدلاكى، كانىيا بىنىقىن، كانىيا كانىكا و كانىيا

كەلىن رەشاقە

گەرم دىكىن.

ل دەستىپىنكا شۇرشا ئەپلوولنى خەلكنى گوندى پىشكادارى د شۇرشىدا كىرىپ كەسىن زىرەك ل ئاق دىبارىبوونە^(۱۲۵)، ژ بلى قى يەككى ل قى گوندى مەدەرسەكا كەقنارا ئايىنى ھەبوو كو فەقى و خويندكاران دەرسىن ئايىنى تىدا دخواندن^(۱۲۶).

خواندنگەھ بۇ جارا ئىكى ل سالا (۱۹۷۰) ئى گەھشتىپە گوندى رەشاقە، ئامىرى رادىيوىن ژى بۇ جارا ئىكى ل سالا (۱۹۵۴) ئى گەھشتىپە قى گوندى.

رەشاقە نھا كافلە گوندى و ل سالا (۱۹۷۹) ئى ژ لايى حكۇمەتا عىراقىن ھاتىپە خرابىكىن و خەلكنى وئ ئاوارەى كۆمەلگەھان بىووپە، نھا ژى خەلكنى رەسەنى رەشاقە ل دىرەلۇكى و دھۆكىن دژىن.

گوندى سىرى:

ژ گوندىن دەفەرا نھىلى يە، دكەقىنە جھەكى بلىد و كەقنارە گوندى، ب دووراتبىا ۹ نەھ كىلومەتران ژ رۇژئاقىن دىرەلۇكى و سەر ب ناحىا دىرەلۇكى يە، بەرى سالا (۱۹۷۹) ئى سەر ب ئاقەندا قەزا ئامىدىي بىو، دىرۇكا ئاقابوونا قى گوندى نەھاتىپە زانين.

سنوورين گوندى:

سىكىرى ژ لايى باكوورىقە ھەفتوخىپە دگەل زنجىرە چىيى مەتىن و ل رۇژھەلاتى ژى گوندىن بلاقە و بەرچى ھەنە، ل رەخى رۇژئاقا ژى گوندى دىرى جھ دگىرت و باشوورى سىكىرى ژى گوندىن مژى و كەقنە مژى و سىنى بەھدىنان ھەپە.

پىكھاتا گوندى:

سىكىرى ژ پىنج بىنەمالان پىكھەين (مالا گەردى، مالا قادركى، مالا پىشى، مالا غەمەرى شىفانكى، مالا قەدا)، ھژمارا خەلكنى گوندى ل دووف سەرزىمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۹۹ كەس بوون^(۱۲۷). ئەف گوندى ل سالا (۱۹۸۸) ئى دەھويت ئەنقالان دا ھاتىپە خرابىكىن، پىشى ئازادىا كوردستانى ل سالا (۱۹۹۱) ئى دوبارە

خەلكنى سىكىرى قەستا جھى باب و باپىرا دكەن و دوبارە ژيانى ددەنە گوندى و ئاقا دىيت و ھەر د سالىن دەستىپىكى دا خواندنگەھ و مزكەفت دگەھنە سىكىرى، لى ژىەر كاودانىن ئاقخوى و خراب بىوونا رەوشى ل سالا (۱۹۹۷) ئى گوند خراب دىيت و ھەتا نھا نەھاتىپە ئاقاكرن.

ژيانا پىرانىيا خەلكنى گوندى د سەردەمىن كەقندا ھەر ل سەر چاندنى و شىفانىن بوو، نھا ژى ژيانا وان ل سەر مووچە و كارىن بازىرگانىە^(۱۲۸).

گوندى سىرى:

گوندى سىرى ئىكە ژ گوندىن سەر ب دەفەرا نھىلى، ئەف گوندى كىردى ناحىا دىرەلۇكى يە، دكەقىنە دووراتبىا ۲۰ كم رۇژھەلاتى باكوورى ئامىدىي و ۱۵ كم باكوورى ناحىا دىرەلۇكى، بەرى كو ل سالا (۱۹۷۸) ئى بەيتە سۇتن و فەگواستىن ژ ۲۵ خىزانان پىكدھات و ئەف خىزانە ھاتنە فەگواستىن بۇ كۆمەلگەھا دىرەلۇكى، ب تىن چەند خىزانەك نەبن ئەو ژى مانە ل چىيى و خۇ رادەستى حكۇمەتا عىراقى نەكرن، پاشان ب ئىك جارى ل سالا (۱۹۷۸) ئى گوند ھاتە سۇتن و وپىرانكىن، لى بەرى كو دىرەلۇك ۋەك ئاقەندا ناحىن بەيتە دىار كىن ل سالا (۱۹۷۹) ئى گوندى سىرى سەر ب ئاقەندا قەزا ئامىدىي بوو.

سنوورين گوندى:

ل باكوورى گوندى زىنە و رووبارى ژى ھەپە، ل باشوورى گوندىن رەشاقە و بەرچى ھەنە ژىلى گوندىن كىزى و زىلى كو دكەقندا خرابانان، ژلاين رۇژھەلاتىقە سنوورى وئ دكەقىتە سەر رووبارى ژى و گوندى ھىتوتى و چەمكى و ژلاين رۇژئاقا ژى قە گوندىن دىكىن و بىزنى ھەنە.

پىكھاتەبا نەتەويى يا گوندى ھەموو كوردن و موسلمانن، ھژمارا خەلكنى گوندى ل سالا (۲۰۱۴) ئى دۇرىن ۵۰۰ كەسانە كو ژ ۱۰۰ خىزانان پىكدھەيت، لى ژىەر كو نھا گوند بىن چۆلە، پىرانىيا خەلكنى گوندى ل سەنتەرى ناحىا دىرەلۇكى ئاكنجى نە و بىن دن ژى پىشى ل ئىرانى قەگەرىان ل كۆمەلگەھا تەناھى و

ھەببويە كو دىيىزنى كانىن ئىزى و ھەروسا كانىكا باپىر و كانىيا بىركى و ئەفە ئى گەلەك ئ خەلكنى ب ھىفيا ئاقا بىرا، ھەرچەند رووبارى ئى دكەفئىتە سنوورى گوندى ب نوولايانقە ئى وەك پىندى بۇ فەخورانى و چاندنى مفا ئاقا رووبارى ئى نەھاتىيە ۋەرگرتن، ئىەر كو گەلەك دوير و كووبرتر بوويە ئ ئاستى گوندى، خەلكنى گوندى بىتنى بۇ خودانكرنا نەرش و كەوالى مفا ئى ۋەرگرتىنە.

بۇ ئىكەم جار ل سالا (۱۹۷۸) ئى گوند ھاتىبەسۆتن و خەلكنى وى بۇ كۆمەلگەھا دىرەلۆكى ھاتنە فەگوھاستن. ھەروسا د سالىن ھەشتىيان دا چەند خانى بىن دىتر ل گوندى ھاتنە ئاقاكرن لى ل سالا (۱۹۸۸) ئى ھاتنە سۆتن و ۹۵% ئى خەلكنى گوندى جارەكا دى دەرەدەرى تركيا و ئىرانى بوون و تا گوند ھاتىيە بەردان ئى چ جارا خواندنگەھ نەگەھشتىين. پىشتى سەرھەلدانى ل سالا (۱۹۹۲) ئى خەلكنى وى فەگەرىانە كوردستانى و ل كۆمەلگەھان و بائىزان ئاكنجىبوون و ئا ئىھا ئى گوند بىن وىران و سۆتىيە و نەھاتىيە ئاقاكرن و ب چ رەنگەكى دەسنى خەلكنى گوندى ناگەھىنە درامەتى وان ئىەر كاودانىن سەر سنوورى^(۲۲۴)

گوندى كوركو:

كوركو ئىك ئ گوندىن دەفەرا نەپلىن بە، ب دووراتبيا ۲۵ كىلومەتران دكەفئىتە باكورى رۇئاقاين دىرەلۆكى، سەر ب ناحيا دىرەلۆكى بە، بەرى سالا (۱۹۷۹) ئى سەر ب ئافەندا قەزا ئامبىدىي بوو.

سنوورن گوندى:

كوركو بى دۇرپىچ كرىبە ب گوندىن زىۋەشكان و بالۆكا ئ لاپى باكورى، ئ لاپى باشوورى گوندىن سەرگەلى و تلخان، ھەروسا درگنى دكەفئىتە رۇزھەلاتى گوندى و رۇئاقا ئى بناقىن ھەبە.

پىنگھانا گوندى:

كوركوى دابەشى سەر شەش بىنەمالىن سەرەكى دىن (بىنەمالا ەمەرا، بىنەمالا ەملى، بىنەمالا ەسەنا، بىنەمالا مەرجى، بىنەمالا كوزىنا، بىنەمالا خالدى سىرى)،

سەنتەرى پارىزگەھا دەۋكە ئاكنجى بووين و ھند خىزان ئى نھال دەرغەى ۋەلاتى نە.

سىر كو بىن دۇرپىچكرىبە ب قان چىبايان ۱ سەرى بانى، سەرى سورى و زىنا، پاناقا، تاتى، ھەژمارەكا گوندىن خراب دەرورىن گوندى ھەنە كو دكەفئە سنوورى گوندى سىرى ۋەك (سىرى مەيدانكى، و داپىزى و زلىى و نھا ئى شوپنوارىن وان كافلە گوندا ماينە، خەلكنى وان ئى بىن ئىكەلى گوندىن دى بووين ۋەك رەشاقە و تروانش و خەلكنى گوندى داپىزى ئى تا نھا نەھاتىيە زانىن كو ل كىفە بەرزە بووينە). دوو بۇچوون بۇ رامانا ئاقى گوندى ھەنە، يا ئىكنى دىيىزنى (سەرى) ئانكو دكەفئىتە جەھكى بلىد و سەرى چىباى و يا دووى ئى دىيىزنى (سىرى)، ئانكو بىنى سىرى بىن سەرەكى دچنە گوندى و ئەف ھەر دوو بۇچوونە دروستن.

گوندى سىرى پىنگەھىت ئ سىن بىنەمالا و ب رەنگەكى زانستى ناھىتە زانىن كو ئەف بىنەمالە ل كىفە ھاتىنە، لى دەپتە گونىن كو بىنەمالا توكللا ئ بىنەمالا خانى موكرى نە و ئ موكريان (رۇزھەلاتى كوردستانى) ھاتىنە و بىنەمالا زىنا ئى دىيىزنى ئەسلى خوۋ جەھى بووينە و بىنەمالا شىرا ئى ئەسلى خوۋ ئەرتووشى يا ل باكورى كوردستانى ھاتىنە.

گەلەك جەپىن شوپنوارى ل گوندى سىرى ھەبوونە لى پىشتى گوند ھاتىيە سۆتن ھەموو وىران بوون و ئ ناف چوون، نھا ئى ھەژمارەكا شوپنوارا ماينە ۋەك بىرا و مزگەفتا، ھەروسا كەلەپەك ئى ل سەرى بانى ھەبە دىيىزنى كەلا سەرى بانى كو دكەفئىتە ھىداقا گوندى سىرى. دىسان ھەژمارەكا جەپىن بەرىياس ل سنوورى گوندى ھەنە، ۋەك كەزانا مەخلى كو چىرۆكەكا سەپىر بى دەپتە گونىن، ھەروسا كانىيا ئىرى و كەزانا توكل كو كەزانەكا قەبارى كەتپىن وى د مەزىن و دىسان بىزنى ھەبە و شكەفتا سۆتى و گەلەك جەپىن دىتر ئى ۋەك ناف زقل و دەرىن ھەرچا و دەرىن زلىى و ناف زەرە و شكەفتا بىرىندارا و رووبارى ئى، ل ناف گوندى زىدەرەكى سەرەكى بى ئاقا فەخورانى بىتنى كانى بووينە، ئەو ئى ل ناف گوندى بىتنى ئىك كانى ھەبوويە، ئاقا وى يا كىمە و كانىيەكا دى ئى

كوركوي ئى مينا ھەر گوندىكى دىتر ل دەقەرا نھىلىن ب كار و جلوپەرگ و رەوشت و تىتالىن كوردەوارى بەرنىاسن و دەست ھەبە د كانىيا فلکلورى كوردى دا.

كوركو كو ئ ناغىن كورئ سىن مالا ھاتىبە، ل سالا (۱۹۷۱) ئ بۇ جارا ئىكىن خواندنگەھ گەھشتىبە قى گوندى و دەستپىكىن خويندكاران ل سەر تەنەكان دخواند.

كوركو ل سالا (۱۹۸۸) ئ ل سەر دەستى حكومەتا عىراقنى دھىنەخرابكرن و كافلكرن و پىشنى سەرھەلدانى و ل سالا (۱۹۹۴) ئ دوبارە ئ لايسى خەلكى گوندووقە دەيتەئافاكرن، لى ھىشتا سالەك ل سەر ئىبىن ئافاكرنى دا نەبىوورى ئەر كاودانىن نەخۇشنىن نافخۇبى دوبارە گوند خراب دىبىت و ھەتا نھا نەھاتىبە ئافاكرن، خەلكى قى گوندى ل دىرەلۇكى و دەھۇكى زىانى دېنە سەرى (۱۳۱).

گوندىن دەقەرا بەرى گارى؛ گوندى مەھىدى؛

مەھىدى گوندىكى ئافابە، دكەفىتە د ناغا زنجىرا گوندىن دەقەرا بەرى گارى دا و سەرب ناحيا دىرەلۇكى بە، ب دوورائىيا سىن كىلومەتران دكەفىتە ئىرىن دىرەلۇكى و بەرى سالا (۱۹۷۹) ئ سەرب ناغەندا قەزا ئامېدىن بوو.

سەورىن گوندى؛

ل باشوورى چىابىن زەنكل ھەبە، ل رۇزھەلاتى گوندى كەلەكا جەھ دگىرىت، و گوندى گىرگاش ئى دكەفىتە رۇزئافا قى گوندى.

پىنگەھاتەيا جفاكى؛

مەھىدى دابەشى سەر دو بىنەمالىن سەرەكى (مالا زاھر، مالا مەنگۇ) دىن، ھىزمارا خەلكى گوندى ل دووق سەرئىمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئ تىن ۵۵ كەس بوون (۱۳۲).

ھەر سىن مالىن سەرى دانەرىن گوندى كوركونە و ھەرسىن پىن دىتر پاشان ئاوارە قى گوندى بووینە و لى ئاكنجى بووینە، ھىزمارا خەلكى قى گوندى ل دووق سەرئىمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئ ۱۲۲ كەس بوون (۱۳۰) و نھا ئىزىكى ۴۰۰ كەسانە.

ل قى گوندى ھىدەك شىوینوارىن كەقنار ھەنە ۋەكى (خزىنكا سەرى دىرى، گىزكا خاجى) و ۋەسان دىار دىبىت كو پىشتر ئاكنجىبىن گوندى مەسبىحى بوون، لى ب دروستى نەھاتىبە زانىن كانى كىز سەردەمى وان كوركو چول كرىبە لەورا نەف گوندى كەقنارە گوندى، ھەروەسا ل قى گوندى خاج با ل سەربەرى ھاتىبە نەخشاندن.

ل گوندى كوركو گەلەك جەبىن بەرنىاس و خۇش ھەنە د سەردەمىن كەقن دا ۋەك جەھ و رى و رىبارى ئ لايسى گوندىيان قە ھاتىبە ب كارئىنان ۋەكى (جوخىنىن سەر رەزا، بەرى خانىكا، كانىكا دىنا، پەسارى خىرا، دوولا كىنابەرى، دوولا تەووك، مەيدانكا خراب، سەرى جوخىنكى، بەرچەلا، ناغا نھىلىن)نە، زىدەبارى زۆمىن پەزى (سەرۆكانىي، نھالا بوتكى و كانى زەركى)، چونكى د سەردەمىن كەقن دا كارى خەلكى كوركو خودانكرنا تەرىش و كەوالى بوو و وان پىندى جەبىن ب ئاف ھەبوو.

سەرۆكانىيا گوندى، كانىيا گولا ب تىن دو ئىدەرىن ئافىنە ل قى گوندى كو بۇ قەخوارنى ھاتىبە ب كارئىنان، ئىلى قى چەندى خەلكى كوركو مژوولى كارى چاندن بوون، وان بىرنجى سىن مەھى و گەنمۇك و ماش و كونجى و نىسك و نۆك و گەنم و جەھ و خرۇقى و گارس دچاندن و دەما بەرھەم دگرت خەلكى بۇ مەرھەما خوارنى و ھىدەك جاران ئى بو فرۆتىن ب كارئىنايە.

چەلىن ئىرىا و چىابى كورئ مالا و مىلى شىبىا و كەقنى مېشى و كەقنى رەزى شاپى ئ وان گر و چىاپانە كو دكەقنە دەوربەرىن گوندى كوركو، ب قى بەكى نەف گوندى ھەن ب گىانەوهرىن كويفى مينا (گورگ، ھىچ، پەزكويفى، روىقى و جەقتىبارى چىابى و...) بى دەولەمەندە.

سېنىدارا خەلفۇ دكەقىتە باشوورى، ل رۇزھەلات ژى گوندى كىرگاشنى يە و گوندى دېرەشنى دكەقىتە رۇزئاقا گوندى.

ژەر ھەبوونا ھندە ئاقىن مەسىھىيان ل سەر جەھ و وارنن قى گوندى ب باوھرا خەلكى گوندى دىيت د كەقندا ئەف گوندى بى مەسىھىيان بوويە، لى ھەتا نھا ناھىتە زاننن كانن كەنگى مەسىھى ل قى گوندى نەمانە ۋەكى رەزى قەشەى و ھندەك ئاقىن دىتر. ل دووڤ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۶۵ كەس بوون^(۲۳۴) و سالا (۲۰۱۴) ئى ۱۲۲ خىزان سەر ب قى گوندى قەبوون.

مژئى يا ل بەر بلنداھىيا چىيىن زەنگل و چىيىن دېرەشنى، كۆمەكا كانىنن ئاقىن ل قى گوندى ھەنە (كانى شەماشى، مىرگىن رەشاو، كانىيا بن بەرى، كانىيا دەحل و كانىيا مەزن)، خەلكى قى گوندى د كەقندا ب كارى جۆتبارى و شىقانىن رابوونە. لەورا زۇما كىرىن شەھاقا و گەلىكى تاتى و بەركەقرا زەرى ژ بەرنىاسترىن وان جھانە يىنن كو بو ب خودانكرنا

مەھىدى ژى مىنا گەلەك گوندىن قى دەقەرى د ھەوا ئەنفالاندا ل سالا (۱۹۸۸) ئى ھاتىبە خرابكرن، پىشتى سەرھەلدانى و ل سالا (۱۹۹۱) ئى دوبارە گوند ژ لاين خەلكى قە دەيتە ئافاكرن و نھا ۱۷ سەرۆك خىزان ل قى گوندى ھەنە.

بەرى سەرھەلدانا (۱۹۹۱) ئى خواندنگەھ نەگەھشتىبوو قى گوندى و پىشتى سەرھەلدانى ژنوو د كەھىتىن و نھا مزگەفتەك ژى ھەپە و خەلك بىن مژوولى كارىن چاندنى و شىقانىن نە و ھندەك ژ مەھىدىان ژى مژوولى كارىن بازركانى نە^(۲۳۳).

گوندى مژى:

مژئى ژ گوندىن دەقەرا بەرى گارەبىيە، سەر ب ناحيا دېرەلۆكى قەپە. و بەرى كو دېرەلۆك بىيتە سەنتەرىن ناحىن كرىداى ئاقەندا قەزا ئامىدىي بوو.

سنورىن گوندى:

باكوورى گوندى كەقنە مژئى (كونە مژئى) ھەپە،

گوندى مەھىدى

ئى ژېمىر خرابىوونا كاودانىن ئاشخۇيى دوبارە ل سالا (۱۹۹۷) ئى خراب دىيىت و خەلكى ئى قەستنا دھۆكى و دېرەلۇكى و ئامىدىن دكەن. پىشتى ئازادىيا عىراقى ل سالا (۲۰۰۳) ئى بۇ جارەكا دىتر ئەف گوندە ژ لايىن خەلكى قە دەيتە ئاڧاكرن و نھا چەندىن مالىيات ژيانى لى دكەن و پرائى كارى چاندنى و شقانين دكەن.

بۇجارا ئىكى ل سالا (۱۹۸۱) ئى خواندنگەھ گەھشتىيە قى گوندى، ژيانا گوندىيان د سەردەمىن كەفتندا ل سەر بخودانكرنا پەزى و چاندنى بوو، بەرھەمى وان د وەرژىن زۇستان و پايزان دا دھاتە بكارئىنان.

كەفتە مژى ل سەر ژىن و ژيانا كوردەوارى مەزن بووينە و ل سەر رەوشت و نىتالين كوردەوارى بەردەوامى دايە قى ژيانى، وان گەتەك جۇرئىن داووت و شەھيانا و ب ئايەتى د شاھىيادا دكرن و دگەل قى يەكى خەلكى قى گوندى حەز ل سەر سترانىن فىلكلورى ژى ھەبوو.

كەفتە مژى ھەر چەندە نھا يا ئاڧايە لى پرائىيا خەلكى قى گوندى ل سەنتەرى باژىرى دھۆكى دژىن و زىندە قەستا گوندى خۇ ئاكەن^(۱۲۱).

گوندى سپىندارا خەلفۇ:

سپىندارا خەلفۇ ژ گوندىن دەڧەرا بەرى گارىيە، دكەفتە جەمەكى بلىد، گرىداي ناحيا دېرەلۇكى يە، بەرى سالا (۱۹۷۹) ئى سەر ب ئاڧەندا قەزا ئامىدىن بوو^(۱۲۲).

سنورىن گوندى:

ل رەخى باكوورى سپىندارا خەلفۇ گوندى مژى ھەيە، ل رۇژھەلاتى ژى گوندى گىرگاشى جە دگرىت، ل رەخى رۇژئافا ژى گوندى رەزىكى و ل ژىرىن گوندى گوندى ردىنيا نە.

پىكھاتا گوندى:

خەلكى سپىندارا خەلفۇ دابەشى سى بنەمالين سەرەكى (مالا حەمە گورگا، مالا ھەمزى، مالا سىڧى) دىن، ھژمارا خەلكى گوندى ل دووف

تەرش و كەوالى دھاتە بكارئىنان.

خەلكى قى گوندى ژى جەيرانىن داووت و شەھيانىن كوردى بوون و د دەمىن خۇشېيان دا ب جلىن كوردى و خوارنىن كوردى رۇژىن پرى خۇشى دەرياز كرىنە.

سالا (۱۹۹۲) ئى خواندنگەھ ل مژى ھاتىيەڧەكرن و ئاڧاكرن، و بۇ جارا ئىكى ل سالا (۱۹۷۵) ئى ئامبىرى رادىيۇين دگەيتە قى گوندى.

دگەل كو مژى كەڧنارە گوندە لى بەرى سەرھەلدانى جارەكى ھاتىيەڧاكرن كو ل سالا (۱۹۸۸) ئى بوو د دەما ئەنڧالاندا، پىشتى ئاوارەبوونى خەلكى قى گوندى ل سالا (۱۹۹۱) ئى قەستا كوردستانى دكەن و دوبارە سەر ژ نوو گوندى خو ئاڧادكەن، لى ژېمىر كاودانىن ئاشخۇيى ل سالا (۱۹۹۵) ئى دوبارە خراب دىيىت و ل سالا (۲۰۰۶) ئى جارەكا دىتر ب روخەكا نوو خەلكى قى گوندى مژى ئاڧا دكەن و نھا ۲۴ سەرۇك خىزان ل مژى دژىن و بىن دىتر ژى ل دھۆكى و دېرەلۇكى دژىن^(۱۲۳).

گوندى كەفتە مژى:

كەفتە مژى، ئىكە ژ گوندىن دەڧەرا بەرى گارى، پىشتىر پىشكەك بوو ژ گوندى سپىندارا خەلفۇ، لى پىشتى كو بەشەكى مالا ھەمزوى قەستا قى گوندى كرى و ھاتىيەڧاكرن بوويە گوند و دىرۇكا ئاڧابوونا وئ نە زىندە يا كەڧنارە.

سنورىن گوندى:

گوند سەر ب ناحيا دېرەلۇكى يە، ب ۱۵ كىلومەتران دكەفتە باشسوورى رۇژئافىن دېرەلۇكى، بەرى سالا (۱۹۷۹) ئى گرىداي سەنتەرى قەزا ئامىدىن بوو، بىنەكۇكا كەفتە مژى ھەر ھەموو بۇ مالا ھەمزۇ ڧەدگەرن.

ئەڧ گوندە سالا (۱۹۸۸) ئى و د ھەوين ئەنڧالاندا ھاتىيەڧاكرن، بۇ جارا ئىكى و پىشتى سەرھەلدانا (۱۹۹۱) ئى دوبارە دەيتەڧاكرن و ژيان تىدا دوبارە دىيىت،

مالا مەلا نىراجىم، مالا ناھرا پىنگدھىت، ژمارا خەلگى شىرانە ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۴۱ كەس بىوون^(۱۲۸) و سالا (۲۰۱۴) ئى پتر بىوون ژ ۶۰۰ كەسلان.

بلوفا، سارگە خرابى، سوپىيا و كوڧلىنكى ژ وان خرابە گوندانن كو دكەڧنە د چوارچوڧن توخىبىن گوندى شىرانەدا، ئەڧ گوندە كەڧنارە گوندە نەھاتىيە زانىن كانى دىرۇكا ئاڧابوون و ئاكنجىبونا خەلگى ل ڧى گوندى بۇ كىژ سەردەمى ڧەدگەرىت، لى د سەردەمى مىرگەھا بەھىنان دا ل ڧى گوندى مەدرەسەك ھەبوو وانەپىن ئاپىنى ڧىرى شاگردان دگر^(۱۲۹).

ل شىرانە كانىيا بژۇنا و كانىيا كتركى ژ وان كانىيانە كو بۇ ڧەخوارنى ھاتىنە ب كارئىنان و ژ بلى ڧى يەكى رووبارى شىرانكى ژى كو ژ ئەنجامى ھەر سى ئاڧىن (رووبارى گركا و رووبارى بژۇنا و رووبارى سارگە خرابى) پىنگدھىت ل نك بوركى دگەھىتە شىرانە و د ناڧا گەلىي شىرانە دا بەرەڧ لاپى ژوورى ڧە خۇ ھەلدكىشىت و دچىتە ناڧا زى مەزى، ڧى رووبارى پۇل ھەيە د چاندنى دا ل گوندى.

ھەروەسا ھندەك گەرىن ئاڧىن ژى ل ناڧ شىرانە ھەنە، بۇ مەرەما ڧەخوارنا تەرش و كەوالى ھاتىنە ب كار ئىنان، ۋەكى (گەرا گولە سېى، گەرا تەنبرا، گەرا كوپركى، گەرا ھەلانكا و گەرا دھۆكى) كو ھندەك ژ وان سرۇشتى و ھندەك ژى خەلگى گوندى بۇ مەرەما ئاڧداريا پەزى چىكرىنە.

تويتن، بىرىج، گەنمۇك، ماش، كوئىچى، گارس، ئەرزىن و نىسك ژ بەرھەمىن سەرەكىنە كو شىرانەيا د دەمىن كەڧن دا چاندىنە و مفا ژى ۋەرگرتىنە. ژ بلى ڧى يەكى ھژمارەكا بەرچاڧ ژ دارىن گوپزا و سېپىندار و حلىك و ھژىر و توى و مىنو و سىڧ و خۇخ و سماق ل ڧى گوندى ھەنە.

ژان ل ڧى گوندى ۋەك تەڧابا گوندىن دىتر بوو، وان جلىن كوردى ل خۇ كرىنە و ب كوردى ئاخفتىنە و ب كوردى ستران گونىنە و خوارنىن كوردى ب كارئىنان، خەلگى شىرانە د رۇژىن شاھى و داوھتان

سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۴۶۵ كەس بىوون^(۱۲۸). دىرۇكا ئاڧابوونا ۋى نەھاتىيە زانىن ژبەر كو گوندەكى كەڧنارە و كەلەك ژ مېژە مرۇڧان ل ڧى گوندى ژان كرىيە.

سالا (۱۹۵۸) ئى بۇ يەكەمىن جار خواندنگەھ ل گوندى ھاتىيەڧەكرى، ڧى گوندى پۇلەكى بەرچاڧ د ئڧىن و باردوخىن سەدسالىيا بىسىتىدا ھەبوو. ژيانا خەلگى سېپىندارا خەلفۇ د كەڧندا ل سەر خودانكرنا تەرش و كەوالى و چاندنى بوو.

ئەڧ گوندە د ھەوین ئەنڧالاندا سالا (۱۹۸۸) ئى بۇ جارا ئىكى دەھتە خرابىكرى و خەلگى ۋى بەرەڧ ۋەلانن ئىرانى و تركيا دەرڧن و پىشتى سەرھەتدانا سالا (۱۹۹۱) ئى دوپارە ژان ل سېپىندارا خەلفۇ دەست پىدكەت و خەلك ڧەدگەرنە سەر جەئى باب و باپىرا، لى ئەو رەۋشە زىدە ناڧەكىشىت و كاودانىن نەخۇشىن شەرى ناڧخۇيى ب سەردادھىن و سالا (۱۹۹۱) ئى دوپارە دەھتە كافلكرى.

پىشتى ئازادىيا عىراقى سالا (۲۰۰۳) ئى بۇ جارەكا دىتر خەلگى ڧى گوندى ڧەستا وارنى خو دكەن و نھا ژى سېپىندارا خەلفۇ ئىكە ژ گوندىن ئاڧا^(۱۳۱).

گوندى شىرانە:

شىرانە ژ گوندىن دەڧەرا بەرى گارە بە، دكەڧىتە باشوورى سەنتەرى ناھيا دىرەلۇكى، بەرى سالا (۱۹۷۹) ئى شىرانە ب سىنوورى خو بى كارگىرى ڧە سەر ناڧەندا قەزا ئامىدىي بوو، شىرانە دو دەمژمىران ب پىيان ژ دىرەلۇكى نوورە.

سىنوورنى گوندى:

ل باكوورى شىرانە چىايى زەنگل و گەلىي شىرانە ھەنە، ل رۇژاڧا گوندى ردىنى جەب دگرىت، زىوكا شىخان و مەزرى دكەڧنە رۇژھەلاننى ڧى گوندى و ل باشوورى ژى چىايى گارە ھەيە.

پىگھاتا گوندى:

ژ پىنچ بىنەمالىن سەرەكى (مالا مەھمەد ەلى، مالا جەجى ئوسمان، مالا جەجى مەھمەد مىرەمى،

دا ب سىيپىكىنى و قلىچىن و ملاتىن و شىنخانىيىن دىلان دكىن.

بۇ جارا ئىكىن ل سالا (۱۹۷۵) ئى خواندىنگەھ گەھشتىبە قى گوندى.

شىترانە بەرى سەرھەلدانى دەھوا ئەنفالان ل سالا (۱۹۸۸) ئى ھاتىبە خرابىكرن، پىشتى قەگەربانا خەلىكى قى گوندى بۇ سەر وارى خۇل سالا (۱۹۹۱) ئى دەيتە ئاڧاكرن قە، لى ژ ئەنجامى ئالوزىيىن ئاڧخۇيى ل سالا (۱۹۹۷) ئى بۇ جارا دووى خراب دىبىت و دەيتە چۆلكىن و ھەتا نھا كاقلە گوندى^(۱۴۴).

گوندى زىوكا شىخان:

زىوكا شىخان، ئىك ژ گوندىن دەقەرا بەرى گارەبە، سەر ب ناحيا دىرەلۆكىن يە و چوار دەمژمىزان ب پىيان ژ ژىرىن ناحيا دىرەلۆكىن دوورە، ھەتا سالا (۱۹۷۹) ئى سەر ب سەنتەرى قەزا ئامىدىي بوو^(۱۴۵).

سنورىن گوندى:

زىوكا شىخان يا ھەقسنوورە دگەل گوندى ھارىكا ئاغا و چىيىن كرىن ژ ئالىيى باكوورى، ل باشوورى گوندى ئىكىمالا بەرى گارەي ھەبە، ل رۇژھەلاتى ژى بابولا و كافىا ل دەقەرا زىبارىيان ھەنە و ل رۇژئافا گوندىن شىترانە و رىنىن ھەنە.

خەلىكى قى گوندى د كۆكا خۇدا كوردن و سەر ب ئۇلا ئىسلامىتە ژ تەرىقەتا قادرى^(۱۴۴) ل قى گوندى دارا بنەمالا شىخىن زىوكىيا يا ھەي و ھەتا نھا ژى يا ھاتىبە پاراستن.

ل سالا (۲۰۱۴) ئى ژ ۱۸۰ سەرۇك خىزانان پىكدەيت، ژ بلى گوندى سەرەكى زىوكا ژىرى ژى دكەڧىتە سەر قى گوندى دگەل كەرتى چاندنى بىن ئالبا.

پىكھاتا گوندى:

زىوكا شىخان ژ ھەفت مالىتان پىكدەيت، پىنج ژى ژ مالىن شىخانە، ئەو ژى (مالا شىخ محىبەددىن، مالا شىخ زادە، مالا شىخ ھەجىيا، مالا شىخ ئادو، مالا شىخۇ) و دو مالىتانىن دىتر ب ئافى مالا زەمەنىيا

و مالا جاسم) د بەرنىاسن.

خەلىكى قى گوندى گرىندانە ب ئولدارىن قە و د سەردەمىن كەڧندا ئەكىا ل گوندى زىوكا شىخان ب ئافى تەكىا زىوكا ھەبوو، گەلەك ژ فەقى و مەلا ل قى تەكىايىن خواندىنە دەستوورىيا مەلاتىيىن لى وەرگرتىنە، ژ بلى تەكىايىن پەرتووكخانەكا گەلەك مەزىن يا پەرتووكىن كوردى و فارسى و عەرەبى و توركى ھەبوو كو يا شىخ محىبەدىن بوو، ئەو ژى ژ بابكالىكىن شىخى مابوون، لى بەرى سەرھەلدانى ھەموو پەرتووك ل سەر دەستى چەتەيىن رۇئىمى ھاتە سۇتن و ژئافىرن^(۱۴۵)، ژ سەدسالىيا يازدى مەشەختى/ھەڧدى زايىنى قە براقا زانستى ل قى گوندى چالاكبوويە، چەندىن دەستىقىس ل خواندىنگەھا ئايىنىيا قى گوندى ھاتىنەنقىسبىن كو دزفرنەقە سالىن ۱۱۰۸مىش/۱۱۸۱ز و ۱۲۳۱مىش/۱۸۱۵ز و ۱۲۶۱مىش/۱۸۴۵ز و ۱۲۹۵مىش/۱۸۴۹ز و ئەڧ دەستىقىسە نھا ل خانەيا دەستىقىسان ل بەغدا ھاتىنەپاراستن^(۱۴۶).

ل سەر دەمى مىرگەھا بەھدىنان ل گوندى زىوكا شىخان مەدرەسەكا ئۇلى لى ھەبوو و تىدا فىرى خواندىنا وانەيىن ئۇلى دبوون^(۱۴۷).

زىوكا شىخان يا دۇرپىچدايىبە ب چىيىن گارە و چىيىن زەنگل و گرىن و وان چىيىيان جوانى دابە قى گوندى و گەلەك جۇرتىن گىانەوهرىن كوڧىقى وەكى پىنگ و ھىچ و گورگ و ھەفتىيار لى ھەنە.

ل زىوكا شىخان ژيان ل سەر چاندنى و شىخانىن بوو، ب شەڧ و رۇژ كاردىكر دا دەبارا رۇژا وان پىن دەركەڧىت، چ بۇ خوارنى و چ ژى بۇ فرۇتىن، ژ بلى وئ چەندى مىنا ھەر گوندىكى دىتر ل سەر كەزان و بەپوى و مازىيا ژى ژيان دكى.

گوندى گەلەك كاتىيىن ئافى ھەنە، ھندەك ژ وان بۇ قەخوارنى و ھندەك ژى بۇ قەخوارنا گىانەوهران و چاندنى ب كار دەيتان وەكى: (كانىيا گوندى، كانىيا كوڧى، كانىيا كىڧتى و كانى ساركى)، ھەرۋەسا ل تەنشتا قى گوندى رووبارنى شىترانكى دەرباز دىبىت و ئەڧە ژى دىبىتە پالدەرەك بۇ كارى چاندنى ل گوندى ئافھاتى.

بىككەھىنەن و دابەشى سەر سى بنەمالىن سەرەكى
دېن، ئەمۇ زى مالا مەلا ئەلى، مالا شىخى و مالا
فارس، دگەل كو ئەھ ئەف بىكەھاتەيا گوندى
موسلمانن لى د كەفندا جوهى زى ل گوندى
گىرگاشى د ئاكنجى بوون و وان زى زانا خو يا نورمال
ل قى گوندى دبووراند.

چىايىن زەنگل و گارە نىزىكى قى گوندىنە و
خەلكى مفا بۇ گەلەك مەرەمان ژ قان چىايان
وەرگرتىنە، وەكى جەھەك خۇ پاراستىن و جەھەك
بوو بۇ پەداكرنا پىندقىين خوارىن ب تايبەت د وەرزى
بەھرى دا و د ھەمان دەم دا بۇ چەروانى پەزى زى ھاتىيە
ب كارئىنان.

تەختى رەش و بەرى خىزىن و تىرىن جوهىان ژ جەھىن
بەرنىاسىن ل قى گوندى، دگەل قى يەككى كۆمەكا
كانىين ئاقى زى ل گىرگاشى ھەنە، وەكى كانىيا
گوندى و كانىيا خەلفو و كانىيا دەلاقە و كانىيا بن
برىكى و ئەف كانىيە بۇ مەرەما فەخوارنى و چاندنى زى
ھاتىيە ب كارئىنان.

خەلفو و نەوى و دەلاقە و كولى شىخى و
دەھلى كولى ژ وان خرابە گوندانە كو دكەقنە د
چوارچوقى قى گوندى دا، د ھەمان دەم دا وارى ب
كولىك و خەلفو خەلكى گىرگاش وەك زۆمىن پەزى
د سەرەمىن كەقن دا ب كارئىنانە.

گەنم و جەھ و برىج ژ بەرھەمىن سەرەكى بوون
كو ل قى گوندى دەھانە چاندن و كەزان و مازى و
سماق زى جەھەك تايبەت د زانا وان دا گىرايە.
خواندنگەھ تا ئەھ زى نەگەھشتىيە قى گوندى،

لى ل سەرەمىن مەلا مەنسورى گىرگاشى دا
خواندنگەھەك يان زى جوجرەكا خواندنا ئايىنى لى
ھەبوو، تىندا قىرى وانەيىن ئايىنى ئىسلامى دبوون.

گوندى ئاقبرى ژەرھەندە ئەگەران ل سالا (۱۹۷۵) ئى
دەھتە چۆلكرن، ل سالىن ھەشتىيان دوبارە ھندەك ژ
خەلكى گوندى قەستنا وى دكەنە قە، لى ل سالا
(۱۹۸۸) ئى دكەقنە بەر ھەوا ئەنفالان و كافل دىت.
پشتى سەرھەلدانا سالا (۱۹۹۱) ئى ئەف گوندە
سەر ژ نوو دەھتە ئافاكرن و ژيان دەست پىدكەت،

شىخىن زىوكىيا خودان پۇل و پىكەھەكا باشا
جەماوەرى بوون، وان پۇل د پىشەھەبرنا ئاستىن زانست
و زانىن د وى سەرەمى دا ھەبوو.

زىوكا شىخان كەفنازە گوندە، لى دىرۇكا ئاقابوونا
وى نەھاتىيە زانىن، تا ل سالا (۱۹۸۸) ئى ھاتىيە
خراىكرن زى ھەتا وى سەرەمى ھەرى ئاقا بوو و وەك
جەھەك پىرۇز ژ لايى خەلكى قە دەھتە ل قەلمەدان.
بەلى ئەھ گوندەكى بەرداى و قالايە ژ خەلكى وى.

خواندنگەھ بۇ جارا ئىكى ل سالا (۱۹۷۱) ئى
گەھشتىيە قى گوندى، پىشتر خەلكى گوندى د
ئاقا جوجرە و ئەكياى دا دخواند، ئەھ پىرىيا خەلكى
قى گوندى ل دېرەلۇكى و دھۆكى زانا خو دەرياز
دكەن و مژولى كار و ئەركىن خو پىن رۇزانەنە^(۱۴۸).

گوندى گىرگاش:

گوندەكى بىندە سەر ب ناحىا دېرەلۇكى،
دكەقنە دەقەرا بەرى گارەيى ب دوورائىيا ھەشت
كىلومەتران ل ژىرىن رۇزئاقايى سەنتەرى ناحىي و
بەرى كو بگەقنە د سنوورى دېرەلۇكى دا ھەتا سالا
(۱۹۷۹) ئى سەر ب ئافەندا قەزا ئامبىدى بوو.

سنوورىن گوندى:

بى دۇرىنچىكرىيە ب گوندىن گۆھەرز و بەرچى
ژ لايى باكورى، شىترانە و رەنىيا ژ لايى باشوورى،
گوندى مەھىدى زى دكەقنە رۇزھەلاتى گىرگاشى
و ھەر سى گوندىن مژى و كەقنە مژى و سىپىندارا
خەلقو زى ل رەخى رۇزئاقا گوندىنە^(۱۴۹).

پىكەھاتا گوندى:

د كەقن دا مۇقۇن زانا ل قى گوندى رابووينە،
وەكى مەلا مەنسورى گىرگاشى (ل سەدسالىيا
شازدى زايىنى ژايە)^(۱۵۰) گىرگاشى ھۇزئاقانەكى
كلاسكى كوردىيە و ھۇزانىن بەركەفتى نەپسىنە
لى نەھاتىيە زانىن كانى بابى وى كىيە^(۱۵۱)، ل دووڧ
سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۶۵ كەس ل قى گوندى
دژيان^(۱۵۲) و سالا (۲۰۱۴) ئى ئەف گوندە ژ ۳۵۰ كەسان

دوباره دەھىتە ئاڧاكىرن، ئى كاودانىن ئاڧخۇبى نەھىلا ھەتا نەھا گوندى ئىكىمالىن ئى ئاڧاكىرى بىنىت و ل سالا (۱۹۹۱) ئى گوند دەھىتە چۆلكىن و ھەتا نەھا وەك كافلە گوندەكى بە^(۲۵۱).

گوندىن سەر ب عەشىرەتا زىبارى

گوندى ھارىكا شىخا:

ھارىكا شىخا ئىك ژ گوندىن نزارى زىبارى بە، سەر ب عەشىرەتا زىبارىا شەبە و ھەڧسنىورە دگەل دەڧەرا دەشتازى، ب دورراتىيا سى كىلومەترا دكەڧىتە باشوورى رۇڧەلاتى دىرەلۇكى، بەرى سالا (۱۹۷۹) ئى ھارىكا شىخا سەر ب ئاڧەندا قەزا ئامبىدىن بوو^(۲۵۱).

سنىورىن گوندى:

ژ لاین باكوورى ھەڧسنىورە دگەل زى مەزن و گوندى چەلكى، ل باشوورى زى زىوكا شىخان جە- دگىرت، گوندى بياوى زى دكەڧىتە رۇڧەلاتى ھارىكا شىخا و ل رۇڧاڧا زى ھارىكا ئاڧاڧە.

پىكھاتا گوندى:

ھۇمار خەلكى گوندى نەگەلەكە و ژ سى بىنەمالىن سەرەكى پىكەھىت، ئەو زى (مال ژىرى و مال ژوورى و مالا باپىرانە)، ھۇمارا خەلكى قى گوندى ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۲۵ كەس بوون^(۲۵۱).

بەرى سەرھەلدانا سالا (۱۹۹۱) ئى ئەڧ گوندى دو جاران ھاتىبە سۇتن، چارەكى د سالىن شىستان دا كو ب تامامى ھاتىبوو سۇتن و جارا دووئ ل سالا (۱۹۸۸) ئى، ل سالا (۱۹۹۱) ئى بو (۱۹۹۲) ئى دوباره دەھىتە ئاڧاكىرن قە^(۲۵۸).

ئەڧ گوندى كەڧنارە گوندى، ئى نەھاتىبە زانىن كانىن دىرۇكا ئاڧابوونا وى بو كىژ سەرەمى ڧەدگەرىت، ل سالا (۱۹۷۱) ئى خواندنگەھ ل ڧى گوندى ھاتىبەڧەكىرن، ل وى دەمى خویندكارىن وان ل

لى ل سالا (۱۹۹۷) ئى ب ئەگەرى نەئارامىا ئاڧخۇبى دەھىتە چۆلكىن و ھەتا نەھا نە ھاتىبەئاڧاكىرن^(۲۵۳).

گوندى ئىكىمالە:

ب ئىكىمالا بەرى گارەى بەرنىاسە، دكەڧىتە د چوارچوڧىن گوندىن بىنارى چىپىن گارەى و سەر ب ناحىا دىرەلۇكى بە، بەرى سالا (۱۹۷۹) ئى سەر ب سەنتەرى قەزا ئامبىدىن بوو.

سنىورىن گوندى:

رۇڧەلاتى دەڧەرا زىبارى و گوندى كىايە، رۇڧاڧا دەڧەرا بەرى گارەى و كىرىن بە، ل باكوور زى زىوكا شىخانە و گارە زى دكەڧىتە باشوورى گوندى، گوندى ڧەڧۇ، سەرۇكانى و سەرى سىيارى ژ وان سى خرابە گوندانە كو دكەڧە د چوارچوڧىن توخىبىن قى گوندى دا.

پىكھاتا گوندى:

ئىكىمالەبى ژ دوو بىنەمالىن سەرەكى (مالا حسىن بەگ و مالا سوڧى ئەحمەدى مال ژىرى) پىكەھىن، ھۇمارا خەلكى گوندى ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۹۱ كەس بوون^(۲۵۴) و سالا (۲۰۱۴) ئى ۱۸۰ خىزان بوون.

چىپىن گارە و بەرۇزى بەژنا خۇ ل ھىداڧى ئىكىمالىن بىلد كرىبە، ئاكنجىپىن قى گوندى د گەلەك قۇناغان دا پاراستىنە و د ھەمان دەم دا ل سنىورىن ئىكىمالىن كانىيا سار و كانىيا گوندى ھەنە كو ئەڧ ھەردو كانىبە بو ڧەخوارنى ھاتىبە بكارنىن.

ل سنىورىن ئىكىمالىن ئاوسكەكا كەڧنارا شوىنوارى ھەبە، لى دىرۇكا وئ مىنا دىرۇكا ئاڧاكىرنا گوندى نەبا دىبارە، خواندنگەھ بو جارا ئىكىن ل سالا (۱۹۷۱) ئى گەھىشتىبە قى گوندى و محسن ئالەكى ئىكەم مامۇستا بوو ل قى گوندى.

بو جارا ئىكىن ئەڧ گوندى ل سالا (۱۹۸۸) ئى د ھەوا ئەنڧلان دا دەھىتە خرابىكىرن، ل سالا (۱۹۹۱) ئى

ئىنسىكلوپىدىيا پارىزگەھدا دھۆكۈ
 سەر تەنەكان دخواند و ئەحمەد كىتو ئامىدى ئىكەم
 مامۇستا بوو وانه لى گۆتىن^(۲۵۹).
 ژ بلى گوندئ سەرەكى نھا دو كافله گوند خۇ
 د سنوورئ ھارىكا شىخا دا دبىنن (كافلن زەرۇ و
 كافلن فرەنگى)، ژ بلى قىن يەكن نائوسكەكا كۆلايى
 د كەقرى دا ل سنوورئ گوندئ نائىبرى ھەبە كو ب
 نائوسكا ھارىكى بەرنىاسە^(۲۶۰).

گوندئ ھارىكا ناغا:

ھارىكا ناغا گوندەكى جوانە سەر ب عەشپەرەتا
 زىبارئ يە، دكەقېتە نزارئ زىبارئ و دوماھىك گوندئ
 زىبارىيانە و بىن نىزىكە ژ دەقەرا دەشتازئ، سەر ب
 ناحيا دېرەلۇكى يە ب دووراتىيا ئىك كىلومەتر ل
 باشوورئ سەنتەرئ دېرەلۇكى. ئەف گوندە بەرى سالا
 (۱۹۷۹) ئى سەر ب نائەندا قەزا ئامىدىي بوو. ھارىك ب
 رامانا ھارىكارى دەپت.

ژيان ل ھارىكا شىخا ل سەر تەرئش و كەوالى بوو
 و د ھەمان دەمدا ھژمارەكا بەرچاقا خەلكى گوندئ
 ب كارئ چاندنئ رادبوون، چونكى خودان ملكەكن
 بەرفرەھ و بەركەتى بوون، وان كونجى و برنج و ماش
 دكرن و دگەل قىن يەكن ل ھارىكى سماق ژى ھەبە.
 خەلكى ھارىكا شىخا ل وەرئى بەرئى كىابىن بەرئى
 (سورىاز، كارى، سترك، ھندرش، لىش، رنقاز) ب كار
 ئىننە، دىسان كەزان و بەروى و مازى و گورسك ژى

گوندئ ھارىكا شىخا

سنوورين گوندى:

ل باكوورئ گوندى سەنتەرى ئاھيا دىرەلۇكى و گوندئ چەلكى ھەنە، ل باشوورى زى گوندئ زۇكا شىخان، گەلەكا دكەقىنە رۇزئاقا گوندى و ھارىكا شىخا زى ل رۇزھەلاتى يە.

پىنكھاتا گوندى:

ھارىكا ئاغا ل دووف سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئ ۷۵ كەس بوون^(۱۱۲) و سالا (۲۰۱۴) ئ ز ۸۳ سەرۇك خېزانا پىنكھىت و دابەشى سەر دو مالباتان دىت (مالا شەمىدىن ئاغا، مالا زىياب ئاغا).

د سەرھەمەكىدا جوھى زى ل قى گوندى د ئاكنجىبوون، ز بلى گوندئ سەرھەكى (كافلىت عەبدولرەحمان، كاقلى زىرۇ، شىفە كىرى، بانبا رەزكى و كركى جوھيا) وەك كاقلە گوند دكەقنە د سنوورئ ھارىكا ئاغا دا.

ھارىكا ئاغا ب ئاقا سەرھەمەد يا دەولەمەندە، ھەردو رووبارىن زى مەزىن ل باكوورئ گوندى و رووبارى شىرانكى ل رۇزئاقا گوندى را دەرياز دىن و چىايى گرىن (حەفت تەبەق) زى بەزئا خو ل باشوورئ قى گوندى بلند كرىبە.

د دەقن گەلىن شىرانكى دا و ل سەر ھەردئ ھارىكا ئاغا ئاوسكەكا كەقنار ھەبوو لى د سەرھەمەن حكۇمەتا عىراقى دا ئەو ئاوسك ب بەھانا برنا جادەين بۇ گەلى ھاتىبە نىك دان و خرابىكن.

مامەرا، سەرئ گرىن، شكەفتا گەلبكى و كانىين گىرا زۇمىن ھەرە بەرنىاسن ل ھارىكا ئاغا، بۇ مەرھما خودانكرنا تەرىش و كەوالى ھاتىنە ب كارئىنان.

ئاقارئ قى گوندى ل سەر ئاستى دەقەرى گەلەكى بەرنىاسە و باشترىن جەھ بۇ چاندنا برنجى، ز بلى قى يەكى ھژمارەكا ھەرە زىدە يا بەرھەما ل قى ئاقارى بۇ فرۇتنى دەقنە كرىن.

ل ھارىكا ئاغا كویز و ھنار و زەيتون و خوچ و گەنمە شامى و نىسك و نۆك زىدە ھەنە و ز

بەرھەمىن سەرھەكىنە، خواندنگەھل سالا (۱۹۷۱) ئ گەھشتىبە قى گوندى و ئىكەم مامۇستا زى ل وى سەرھەمى (ئەحمەد كىتو) بوو.

ھارىكا ئاغا كەقنارە گوندە و دىرۇكا ئاقا بوونا وى نەھاتىبە زانىن، ھەتا نھا پىنج جارن ھاتىبە خراب كرىن، جارا ئىكى قەدگەرىت بۇ سەرھەمى فەلە رەشكا كو گوند ب ئىكجارى كاقل بوویە، ل سالا (۱۹۶۱) ئ دگەل دەستپىنكا شورشا ئەبىلوولئ دوبارە ھارىكى خراب دىت، پىشتى دەقنە ئاقاكرن قە ل سالا (۱۹۸۶) ئ د ھەوا خراب كرىنا گوندان دا حكۇمەتا عىراقى ھارىكى زى كاقل دكەت.

ل سالا (۱۹۹۲) ئ دوبارە پىشتى سەرھەلدانا پىرۇز خەلكى قى گوندى ھارىكى ئاقا دكەن، لى د سالا (۱۹۹۸) ئ دا ھارىكا جارەكا دىتر خراب دىت و ھەتا نھا يا كاقلە و كەس لى نازىت^(۱۱۳).

گوندى بىاوى:

بىاوى گوندەكى جوان و بالكىشە ل نزارئ زىبارئ، نىزىكى دەشتازئ و سەر ب عەشىرەتا زىبار و ئاھيا دىرەلۇكى يە، ھەشت كىلومەتران ز باشوورئ رۇزھەلاتى دىرەلۇكى دوورە، پىشتى سەر ب ئاھيا دىنارتى بوو ل قەزا ئاكرى.

سنوورين گوندى:

گوند ين دۇرىنچكرىبە ب زى مەزىن و باوان ز لاین باكوورى، چىايى گرىن زى دكەقىتە باشوورئ، سەرۇكانى زى ل رۇزھەلاتى گوندى و ل رۇزئاقا زى گوندئ ھارىكا شىخا ھەبە.

بىاوى ب رامانا (دارا بىا) دەقن^(۱۱۴)، ھژمار خەلكى وئ گەلەكى كىنە، ل قى گوندى چەندىن بەرە بابان زىان كرىبە و نەھاتىبە زانىن كانى دەسپىنكا زىانى ل بىاوى بو كەنگى قەدگەرىت، بۇ جارا ئىكى ئەف گوندە ل سالا (۱۹۶۱) ئ دەقنە خرابىكن و بۇ جارا دووى ل سالا (۱۹۸۷) ئ و ھەتا نھا كاقلە گوندە، خەلكى قى گوندى ل سەنتەرى ئاھيا دىرەلۇكى و

دھۆكۈ دئاكنجىنە.

گوندى بياۋىي خودان شىفەكا تىزى دارىن بىانە و نھا ئىكە ژ خۇشتىن ھاڧىنگەھىن دەڧەرا دىرەلۇكى^(۱۱۵) ژ نو بنەمالىن سەرەكى پىكەھىت، ئەو ژى (مالا مستو و مالا عەبى)نە، دگەل سىرۇشتىن خويى جوان ب تايەت ل وەرژى ھاڧىنى كانىيا بياۋىي ژى جەن خو د ئاڧا دلېن خەلكى دا دكەت.

د سەرەمىن كەڧن دا ژيان ل بياۋىي ب كورداتىن دەست پىكرىيە و وەسا بەردەوامى داىە ژيانى ھەم ژ ئالىن جل و بەرگان و ھەم ژى داووت و شەھيانا و خوارىن كوردەۋارى ڧە. نھا ژى ب ئاۋازىن كوردى ل بنارا چىايى گرىئ ژيانا خو دەرياز دكەن و رەز و بىستان و ئاڧارن خۇ ئاڧەدان دكەن.

ژيان ل ڧى گوندى ل سەر جۇتبارى و شىڧانىي بوو، برنج و دەخل و جەھ ژ بەرھەمىن سەرەكىنە كو خەلكى بياۋىي مل داىە بەر، ژ بلى ڧى يەكن وان نىسك و باقل و كونجى ژى د چاندن.

پەزكوپىشى و سىبخور و ھىچ و پىلنگ ژى ل چىايىن ڧى گوندى ھاىنە دىتن، نھا ژى گورك و جەڧتبار دگەل ژمارەكا زىدە يا تەپر و ئەۋالېت كويۇشى لى ھەنە.

ل بياۋىي دو ئاۋسكېن كۇلايى د كەڧرى دا ھەنە كو چوونە ئاڧ وان پىچەكا ب زەحمەتە، ئەڧە ژى رامانەكا دىتري كەڧتارىي ددەنە ڧى گوندى^(۱۱۶).

گوندى گەلەكا:

ئىكە ژ وان گوندىن ناحيا دىرەلۇكى، ب دووراتىيا كىلومەترەكى ژ ژىرىن سەنتەرى ناحىن، سەر ب عەشىرەتا زىبارىيانە، ب تىن سى مال نەبن كو ئىكەمالا بەرى گارىنە، گەلەكا وەك گوند دكەڧىتە ئاڧا دەڧەرا بەرى گارەيى.

بەرى ساللا (۱۹۷۹) ئى سەر ب ئاڧەندا قەزدا ئامىدىي بوو. جارا ئىكىن ئەڧ گوندى ل ساللا (۱۹۵۲) ئى ھاىنە ئاڧاكرن كو پىشتىر ج گوندىك ب ڧى ئاڧى نەبوون.

سەۋرىن گوندى:

باكوورى ناحيا دىرەلۇكى، رۇڧەلاتى ي رووبارى شىرانە و ھارىكا ئاڧا جە دگن، گوندى مەھىدى ژى دكەڧىتە رۇژئاڧا گوندى و ل باشوورى ژى چىايى زەنگل و گوندى شىرانە ھەنە.

ھژمارا خەلكى گوندى ل دووڧ سەرژمىريا ساللا (۱۹۵۷) ئى ۵۱ كەس بوون^(۱۱۷) و ھەتا داۋىيا ساللا (۲۰۱۳) ئى سەرژمىريا گوندى دبوو ۲۵۴ كەس، نھا ژ بلى وان كەسىن موۋچەخۇر ژيانا پىريا گوندى ل سەر خودانكرنا تەرش و كەۋالىيە و بەرھەمى وان دڧروشتن وەك شىرى و پەنبرى و سەرتىكى و نىڧشكى، و ھندەك ژى كارى چاندنى دكەن.

برنج و كونجى و ماش ژ بەرھەمىن سەرەكىنە ل ڧى گوندى و ل وەرژى دەخل و دانى ژى خەلكى ڧى گوندى گەنەم و جەھى دچىن و ژ ئاڧا رووبارى شىرانەى د كەرتى چاندنى دا مفا وەردگن و بو ئاڧا ڧەخۋارنى ژى مفا ژ كانىين گىرا وەردگن ئەۋىن كو دكەڧنە ژىرىن گوندى.

خواندىگەھ بو جارا ئىكىن ل ساللا (۱۹۹۸) ئى ل ڧى گوندى ھاىنەڧەكرن، نھا خويىدكارىن وان قۇئاڧا دەستپىكى ل گەلەكا دخويىن و بو يا ئامادەيى (بەرھەڧىي) دچنە دىرەلۇكى.

ل وەرژى بهارى ئاكنجىن گەلەكا مفا ژ گىايىن بهارى ژى وەردگن وەكى سوربازى، لوپشى، سىرك و كارى كەل.

بو دەم بووراندىن ژى زارۇكىن ڧى گوندى گەلەك بارىن كوردەۋارى دكرن و نھا ژى ھەر دكەن وەكى؛ دارجەجانى و كۇكانى و كىنەبەرانى و ئەگەر باس ل سەر لايەن داۋەتا و شاھىيا بگەن ل گەلەكا دى بو ديار بىت كو ئەڧ خەلكە گەلەك حمز ژ داۋەتان دكەن و پىريا وان داۋەتىن كو دكەن ئەڧەنە، شىڧخانى، ملانى، سى پىكى، بابلەكانى و شامىرانى.

ژ بلى گوندى ئاۋسكا يان ھەر چوار ئاۋسكىن كو ل ژىرىن گەلەكا ھەبن كو دكەڧنە جەھكى ئاسى

ۈكرى، رۇژھەلاتى سىنوورئى گوندىن نىروھ و رۇژئاقاي گوندىن سىرئىرى و ھەلۈھە.

پىنگھاتا گوندى:

ھەتا سالا (۱۹۷۱) ئى كو گوند ھاتىبەفالا كىن خەلكنى گوندى ژىنەمالىن (بىنەمالا شىنخى، بەگىن، بەيرەما، ملحەم، جەمىن، سەيىنە، خىدرئى، ئىنس و لاوكى) پىنگدھات ھىندەك بىنەمالىن دىنر بەرى ھىنگى ژ گوندى باركەرنە مە نامازە پى ئەكرىبە، بىنەمالىن نامازە پىنگىرى ھەتا سالا (۲۰۱۴) ئى پىتر ژ ۶۰۰ خىزانان بوون، ل دووفا سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۷۲ كەس ل قى گوندى دژيان^(۱۷۰).

زۇمىن پىنگارى بۇ ب خودانكرنا پەزى د ناقدان، ژ بلى قى يەكنى كادفېن و سەرژۇكانى و شىكىرى سىپى و سەرچىياى و بەرى پىرى و كەندال سۇر و ئاف مەيدان و ئاف كافلا و كافلىت خەلى و كانىيا سىنجى و كەلىنى فەفېر ژ جەپىن كەلمەك بەرنىاسن و ب ژىن و ژيانا گوندىيان قە د گرئىدائىنە.

چەند شىكەفت و جەپىن شىوئوارى و بەرچاف ل گوندى ھەنە ۈك: شىكەفتا ئىبىيان پرا بلىل، گركى دىۈن خانى، سەرئى كەلى، سەرئى گىژىنى، كانىيان، سەرئى گرئى، شىكەفتا سەر چىياى، كىتابئاف، و كەلمەك جەپىن دى ھەنە ناھىن ھژمارتن.

كارى سەرەكى بى خەلكى قى گوندى چاندن بوو، ھژمارەكا زىندەيا پەزى ھەبوو و ل سەر بەرھەمىن وان بەردەوامى ب ژيانا خۇ ددا، ھەرۈھسان كارى چاندنى و بازىگانىن ئى دكر، ژ بەركو دقەرەكا سىنوورى بوو كارىگەرى د رەوشا ژيانا وان دا ھەبوو.

پىنگار ل سالا (۱۹۷۱) ئى ھاتىبە خرابكرن و ھەتا خرابىووى ئى خواندنگەھ ل گوندى نەبوو.

خەلكى قى گوندى نھال سەنتەرىن بازىرى دھۆكى و ھىندەك باژىركىن دەورۈبەرىن پارىزگەھى د ئاكنجىنە و ژيانا وان ل سەر موۈچەخورىن و كاسىبى يە^(۱۷۱).

د ئاقا تەحتەكى دا چ شىوئوارەكن دىتر ل كەلمەكا نىن^(۱۷۲)، د ھەمان دەم دا چ گىانەۈرەكن كىقى ئى ل قى گوندى نىنە چونكى چىياى ئى نە ئى بلىندە^(۱۷۳).

گوندىن سەر ب ھۇزا بەروارى

ژوورىان، گوندى پىنگارى:

پىنگار ئىكە ژ گوندىن بەروارى ژوورىان، د كەقىتە ئاقا دقەرا نىروھرىكان، لى ژبەر كو دكەقىتە رۇژھەلاتى رووبارى زى ھەتا سالا (۱۹۷۹) ئى سەر ب ناحيا بىنو بوو، نھا ئى سەر ب ناحيا دىرەلۇكى يە، ل دووفا قەگىرانا خەلكى گوندى ھەبوونا قى گوندى بۇ بەرى نىزىكى ۸۰۰ سالان قەدگەرىت، گوايە د قى دەمىدا كەسەك ب ئاقى نەبوو ژ بىنەمالەكا ئاقدار ب (بىنەمالە مېرەكا) ژ گوندى سەرانگېرى دەقەرا كەقەرئى قەستا قى جەى كرىبە، دوى دەمىدا ئاقدەل بلوكى دەستەلاتدائى قى جەى بوو، نەبووى كەلايەك بۇ خۇ چىكر ل سەر بانى شىكەفتەكى كو ھەتا نھا ب شىكەفتا نىبىا ئانكو شىكەفتا نەبوو پىنگارى ئاقدارە، پىشنى دەمەكى ژ قەماناوى ل گوندى ھەقركى د ئاقبەرا وى و ئاقدەل بالوكى دا چىبوو و د نەجامدا ئاقدەل ژ ئاقچوو و دەستەلاتى دەقەرئى ھەتا جەھ و كەلا ئاقدار ب (صارا شەكرئى) كەتە دەست نەبوو پىنگارى و ھەتا بەرى سەد سالەكان نەقنى دەقەرئى خويكا خۇ ددا خەلكى پىنگارى، ھەرۈھسان ل دووفا قەگىرانا خەلكى دەقەرئى پەيىفا پىنگار ژ دو پەيىتىن (بىت) ۈرەبى و (كار) كوردى ئانكو مالا كارى يان جەئى كارى پىنگھاتىبە، ھەرچەند نەف بۇچوونە نە كەلمەك جەئى باۋەرىن يە.

سىنوورپىن گوندى:

باكوورئى گوندى سىنوورئى باكوورئى كوردستانى قەزا چەلى يە، ژ لىن باشوورئىمە گوندى مەلختە

گوندى كارە:

ژ گوندىن بەروارى ژوورىانە، ھەتا سالا (۱۹۷۹) ئى سەرب ناحيا بىنۇ و نھا سەرب ناحيا دىرەلۆكىن بە، كارە خرابە گوندى و ژ سالا (۱۹۷۶) ئى وەرە ھەتا نھا كەس ل فى گوندى نەزىابە.

گوندى سپىندارى:

ئىكە ژ گوندىن بەروارى ژوورىان، ھەتا سالا (۱۹۷۹) ئى سەرب ناحيا بىنۇ و نھا سەرب ناحيا دىرەلۆكىن بە.

سنورىن گوندى:

سپىندارى كەقنارە گوندى، سنورىن وى ژ لايىن باكوورى قە يى ھەقسنوورە دگەل گوندى بىتكارى و گەلەكى نىزىكە ژ باكوورى كوردستانى، ژ لايىن باشوورى ژى گوندى كارە ھەبە و ل رۇژھەلاتى ژى گوندىن گىرداى ھۇزا نىرە جەھ دگىر و رۇژھەلاتى فى گوندى ژى گوندىن بەروارى ژوورىانە.

سنورىن گوندى:

ژ لايىن باكوورى ھەقسنوورە دگەل گوندى سپىندارى، ژ لايىن باشوورى گوندى زىو ھەبە، ل رەخى فى گوندى و ژ ئالىن رۇژئاقا ژى رووبارى زى مەزىن و گوندىن ھۇزا نىرە ژى دكەقنە رەخى رۇژھەلاتى كارە.

پىنگھاتا گوندى:

سپىندارى دابەشى سەرب چواربەمالا دىن (بەمالا بادىنا، بەمالا ەمەرا، بەمالا ھاجيا و بەمالا ھەمەدا)، ھۇمارا وان ل دووڧ سەرزىمىريا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۸۷ كەس بوون^(۱۷۴) و ژيانا وان د سەردەمىن كەقن دا ل سەرب كارى جۇتبارى و شقاندارى بوو، دىسان مفا ژ گيا و بەرھەمىن چىاي ژى وەردگىر، ژيان ل سپىندارى تەڧ ب كوردى بوو، وان گەلەك ھەزا دىلاتا ھەبوو، شەقبىرىن كوردەوارى جەھى گىرنگىدانا خەلكى بوون، سپىندارىا گەنم و جەھ و بىرئج و كونجى دچاندىن و ل وەزىر چاندىن بەرھەمى وان ل دەمىن پىدقى بكاردەھىنان يان ژى د قىرۇتن، بۇ جارا ئىكى و داويى تەڧ گوندى ل سالا (۱۹۷۶) ئى ل سەرب دەستى حكۇمەنا عىراقى دەپتە خرابىكر، خەلكى وى ژى بۇ كۆمەلگەھىن زۆرە مىلى دەپتە قەگوھاستىن و ژ وى سالى وەرە ھەتا نھا سپىندارى خرابە گوندى و ژيان ئىدا نەھاتىبە كىر، پىريا خەلكى وى ژى نھا ل دھۆكى دئاكنجىنە^(۱۷۵).

پىنگھاتا گوندى:

كارەمى ژ سىن بەمالان پىنگھىن: (مالا خارانى، مالا ئالە سىقى، مالا پىرخدرى)، ل دووڧ سەرزىمىريا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۸۰ كەس ل فى گوندى دژيان^(۱۷۶)، خەلكى فى گوندى كوردن و پەيرەوئىن ئايىن ئىسلامبە.

ژيانا خەلكى گوندى ل سەرب چاندىن بىرئج و دەخلى و جەھ و گەنمۇكا بوو، ژ بلى كو كارى بخودانكرنا بەزى ژى دكر و بەرھەمى وان د قىرۇتن يان ژى بۇ وەزىن رۇستانى دەھلكرتن.

ھەر وەسان خەلكى فى گوندى كارى بازىرگانى و كاروان ژى دناقبەرا گوند و دەقەرەن دا دكر.

خواندىنگەھ بۇ جارا ئىكى ل سالا (۱۹۷۱) ئى گەھشتىبە فى گوندى و بەرى ھىنگى خواندىن لى نەبوو.

پىشتى سالا (۱۹۷۱) ئى تانھو تەڧ گوندى نەھاتىبە ئافاكرن و خەلكى كارە بىن بەلاقە ل سەرب دەقەر و بازىر و بازىركىن دھۆكى و نھا ژيانا وان ل سەرب مووچەبە و پىشكەكا كىم ژ وان كارى بازىرگانى دكەن^(۱۷۷).

ناحيا بامهرنى

كارزان محمەد حىيىن بامهرنى

((بامهردىن گوندىكە سەرب نەينەوا فە و دكەقېتە ژوورين رۇزھەلاتى و خودى دزانيت. ديسا ناقتى زانا (بابى يەحيياى ئەحمەد كورن محمەد كورن عەبدولموجيبىن بامهردىن) دئىنيت كو خەلكى قى گوندى يە)).

ل داوييا سەرۋەختىن عەباسيا ئاقرى ب بامهرنى دەينە دان، كو چالاكبين رۇشەنبيرى يىن بەرچاق لى دەھاننە كرن، بەحسنى (مەلا ئەحمەدى بامهرنى) دەينە كرن، كو بابى وى قازى ئامبىدىن بوو^(۱).

نقىسەرنى دى وەك (عبدالماجود ئەحمەد ئەلسەلمان و جەلالئەدىن عەبدولرەحمان ئەلسىوتى و ئەحمەد ئەلصافى) ئاقرى ب گوندى بامهرنى كرىە، ئەحمەد ئەلصافى دىئىت: ناقتى بامهردىن يىن ھاتىبە وەرگىران و بوويە (دوبەردان).

ئەلنەزدى ل سەر بوويەرتىن سالا (۲۰۷۲مىش) دپەيقت و دىئىت: بامهردىن، ئاشەك لى ھەبوو ل سەر ئاقتا ژ كانىن گوندى دەردكەقت كار دكر، پىقە دچىت و دىئىت سالا ھەنى گەلەك ئەرزانى بوو، زەلامەك ژ گوندىن (مەرجى) ھاتە بامهردىن دا ھەقراتى خۇ ل ئاشى بكتە، لى ھندى بۇشائى بوو ل سەر ئاشى زھرى مالا خوہ.

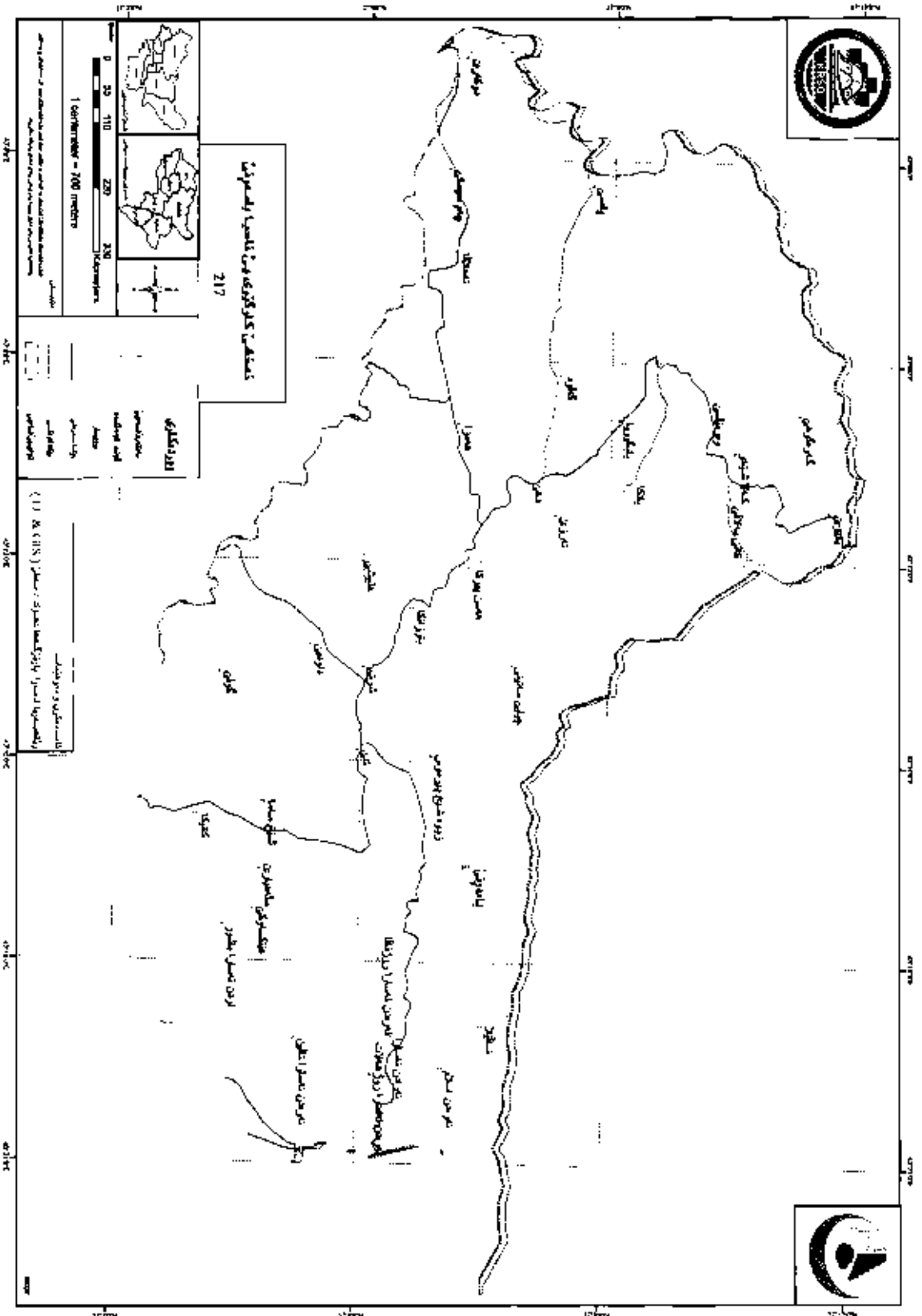
ھىژا حوسەين بامهرنى د چاقپىكەقتەكنى دا ل ھژمارا (۸) يا گوڧارا دەۋك دىئىت:

ناحيا بامهرنى سەرب پارىزگەھا دەۋكى قەيە، بامهرنى (۱۰كم) ژ سەنتەرى پارىزگەھى و (۴۰ كم) ژ سەنتەرى قەزا ئامبىدىن دوورە، ژوورين بامهرنى دىتە سىنسىلا چىابىن مەتىنى، رەخى ژىرى دەشتەكا بەرفرەھ ب خۇقە دگرىتن ھەنا دگەھىتە تخبوبىن ھەردو گوندىن شىخ مەما و كاتىكا، رۇژئاڧابىن بامهرنى دىتە گوندى زىوا شىخ پىرامووسى، ژلاين رۇزھەلاتىقە گوندى ئەرەدنايە.

بامهرنى ژ ناحىين نوبىە، كو حكومەتا ھەرنما كوردستانى ل دووڧ برىارا كارگىرى يا ھژمار (۱۱۹۷) ل رىكەقتى (۲۰۰۰/۲/۱۱) ئى كرىە ناحىيە^(۲).

گەلەك بۇچوونىن ژىك جودال سەربىياتىن ئاڧكرنا بامهرنى ھەنە، ھندەك شىونوارناس و دىرۇكنقىس وەك (سەدىق دەملوجى و گورگىس عەواد و بەشىر فرىسىس و جەمال بابان) دىئىن: پەيڧا بامهرنى ژ (بىت مورنى) يان (بىت ھاردنى) ھاتىبە كو پەيڧەكا ئارامى يە و رامانا وى (مالا موكوم وئاسنى) يە، بەلى (ئەنۋەر مائى) ل سەر قى بابەتى دىئىت: ((ھندەك نقىسەرب ئالوزى ھندەك گوندىن دكەنە ئارامى وەك شىرۇقەكرنا بامهرنى و دكەنە (بىت ماردنى) يان (بىت ھاردنى) ئەقە ژى گەلەك ژ عەقلى دوورە)).

(ياقوت الحموى) د كنىيا (معجم البلدان) دا دىئىت:

ئىنسانلۇبىدىيا پارىزگىمىھا ھۆكۈمىتى قەرزى ئامبىدىيىسى

دەقەرندا گرت، تەر و هىشك داعىران، ئەفە ژى ببوو ئەگەرا مرنەكا مەزن^(۳).

پىكھاتا بنەمالىن بامەرنى:

خەلكىن جھوارىن سەنتەرى ناھىيا بامەرنى ھەمى ل سەر دىنى ئىسلامىن نە و پرائىيا وان ژ بنەمالىن ژىرى پىكدەھىن:

۱- مالا محى: كەقنترىن بنەمالە ل بامەرنى جھوارىووين.

۲- مالىن مەلا ژ كىنستە ھاتىنە بامەرنى.

۳- مالا جونەيدى: ژ گوندى شىخ ھەسنا ھانە گوندى زىنوا شىخ پىرامووسى پاشى ھانە بامەرنى.

۴- مالا مەلا حسىن: دگەھنە بنەمالا زانابىن دىنى (مەلا يەھىيا مزورى) ژ ئامىدىن ھانە بامەرنى.

((ب ھزرا من دكەقن دا كوردىن (فەلە) ل بامەرنى ھەبوون، نافتى وى ژ (بىت مەردن) ئانكو مالا مەردان ھاتىيە)).

ھەرۋەسا ھاتىيە گۆتن كو نافتى (بامەرنى) دبىت ژ باينى مرنى ھاتىبىت و پترراى تىن دچىت ئەف بايە نە با و بارۋشە بىت، بەلكى ۋەبايەك يان نەساخىيەك بىت، چونكە ئەف رەنگە نەساخىين گران كەلەك جاران ب سەر دەقەرى دا ھاتىنە و گوند وياژىر قىرگىنە. كروقتى مە ژى بۇ قىن گوتنى (گوندىكى سىمايلى و گوندكى زيارەتا) يە، ئەوئىن دكەقنە ژىرىيا بامەرنى، ئەف ھەردو گوندە ب ۋەبايەكى وىران ببوون. خەلكىن چ ژ قان نەساخىيا نەدزانى و چ دەرمان د دەستدا نەبوون كو بەرەقانىي ژ خۋە بكەن، مىنا ۋەبا سالىن (۱۱۶۵، ۱۱۶۳، ۱۱۵۰، ۱۱۷۳، ۱۷۰۲ ز) ب سەر دەقەرى دا گرتى و بوويە مىنھقانەكى ھەستى گران. دىسان ل سالىن (۱۱۷۳، ۱۱۷۱، ۱۱۸۸ ز) كولى ژى ب سەر

بامەرنى

- ۱۱- تاحرى شەمامى: ژ گوندئى (كركهري) سەر ب
ھوزا رىنكاتىياقە ھاتە بامەرنى.
- ۱۲- مالىن توقىيا: ئەف بنەمالە دگەھتە ھوزا (ئالان)
ژ گوندئى (توقىن) ھاتە بامەرنى.
- ۱۳- مالا رەجوى: ژ گوندئى (سرورئى) مشەخت بووینە
گوندئى (نۇرە) پىشتى دەمەكى ھاتىنە بامەرنى.
زىدەبارى گەلەك بنەمالىن دى ل بامەرنى ھەنە،
بەلى ژىر كورتىيا بابەتى نەشىن ھەمى بنەمالان
بنقىسىن، چونكە بابەت داخووزا ھندەك تەوهرىن دى
دكەت ل سەر پىزانىن بامەرنى دىياقۇن جودا جودا
دا.^(۱)
- بەرى خواندنگەھىن مىرى ل بامەرنى بىنە
قەكرن، دو خواندنگەھىن ئايىنى لى ھەبوون، ئىك
ژ وانا (محمەد سەئىدئى بامەرنى) ئەوئى ل سالا
(۱۳۳۶مىش/۱۹۱۷ز) مرى، گەلەك خويندكار ل
سەر دەستى وى دەرکەفتىنە، ژ زاناپىن وئى (خوسنى
كورئى مەلا ئەحمەدئى بامەرنى ۱۲۸۴-۱۳۵۶مىش/

- ۵- مالا ئەبوپى: ژ گوندئى شىخ ھەسنا ژ ھوزا
مزوورىيا ھاتنە گوندئى زىوا شىخ پىرامووسى
پاشى ھاتنە بامەرنى.
- ۶- مالا زالى: ژ (مىرۇزئى) ھاتە (ئەرەدنا ژوورى)
پىشتى چەند سالا ھاتنە (بامەرنى)، عبدولنەزىز
ژ (ئەرەدنا) چوو گوندئى (كانىكا) و ژوئىرئى ھاتە
(بامەرنى) لەوا دىبىژئى (عەزو كانىكى).
- ۷- مالا سەفارى: ژ (مىرۇزئى) ھاتە ئامىدىن پىشتى
چەند سالا (ھەسەن) ژ قى بنەمالى ژ ئامىدىن
ھاتە بامەرنى.
- ۸- كورانى: ژ (كورانى) ھاتىنە (بامەرنى)، لەوا
دىبىژئى (كورانى) دەقەرا كانى گىسكىن ئافاكر
بوو، پاشى ھاتنە بامەرنى تاخىن گوندئى.
- ۹- بەنانى: ژ گوندئى (بەنانى) ھاتىنە (بامەرنى).
- ۱۰- مالىن جانا.

دىمەنەك ژ گوندئى بامەرنى ۱۹۵۵

عوبەيدولا) ھاتنە قەگۈھاستن.

فېرگەھىن دىنى لى باھەرنى:

تەكيا باھەرنى: پىشتى شىخ تاهرى نەقىشەبەندى لى ساالا (۱۲۵۸مىش/۱۸۴۲زا) لى مووسلى چووبە بەر دلوقانىيا خۇدى، كورنى وئى (شىخ محەمەدى نەقىشەبەندى) و براينى وئى (مەلا ھەيدەر) و زانا (مەلا ئەحمەدى مەلا ئوسمانى) و كەس و كارىن وان پىنكفە ب ئىكجارى ژئامبىدى ھاتنە باھەرنى، لى جھواربوون، لى (مىزگەفتا مومنا) نىشادانا رىبازا نەقىشەبەندى كر و دەمى چەند سالان دا ئاستى خواندىن ئاپنى لى مىزگەفتا ناغىرى بلندبوو و گەھىشتە گوپىنكى^(۱۱).

لى ساالا (۱۲۱۳مىش/۱۸۴۶زا) شىخ محەمەد تاهرى ب ھارىكارىيا خەلكى باھەرنى تەكيا نەقىشەبەندى ئافاكر، لى دو تەوھرا دەست ب كارى فېركرنى كر، يا ئىكى تەوھرى خواندىن دىنى لى دووق پەيرەو و پروگرامىن خواندىن ئىسلامى يىن وئى دەمى، تەوھرى دوئ، نىشادانا رىبازا نەقىشەبەندى بوو، لى دەستىكا سەدساليا بىستى و ھىرقە باھەرنى بوو مەتبەندى دىنى و رەوشەنبىرى و سىياسى لى دەقەرا بەھدىنان، (شىخ بەھائەدىن نەقىشەبەندى و كورنى وئى شىخ غىياسەدىنى) رۆلەكى گرنگ دىياق ھەنى دا كىراپە^(۱۲).

تاخىن باھەرنى:

باھەرنى ژ فان تاخان پىنكەھىن: گوندى، گەلى، بازارى، شىقا ھىچا، نەقروز، نازادى، مەتىن، ھەرجوارىن بەرى تاخىن كەقنىن گوندىنە و سى يىن داوونى ژى پىشتى (۱۹۷۰) ئى ئاقابوونە.

شوپىنوارىن باھەرنى:

۱- ناوسە:

ئەف ناوسكە دكەقىتە رۆژئاقابىن باھەرنى، ئەو ب خۇ بەرەكى مەزىنە ب دەست ھاتىيە كۆلان و نكراندىن، دىسا جەئى پىنج تەختا دناف دا ھاتىيەكۆلان و

۱۸۱۸-۱۹۴۰زى، كو شاعەرەكى نافدار بوو، (مەلا عەبدورەھمان كورنى مەلا ئەحمەدى بابكى باھەرنى) ئەوئ لى ساالا (۱۳۴۸مىش/۱۹۳۲زى) مرى، كو ئەدىب و شاعەرەكى ژئھاتى بوو، ب زمانى عەرەبى و فارسى شەر د ئىسىن، (مەلا ئەحمەدىن كورنى ئەحمەدى) ئەوئ لى ساالا (۱۳۶۹مىش/۱۹۴۹زى) مرى، كو دەرس لى تەكيا نەقىشەبەندى دگوتن، خەلكى گەلەك قەستا وئى دكر، مەلا محەمەد شەرىف بەگى باھەرنى كو ژ مالباتا دەستەلاتدارا مىرئى ئامبىدى بوو، زاناپەكى مەزىن بوو، شەھەرەبەك باش د فقە و زانىن عەرەبى دا ھەبوو، دىسان (مەلا عبداللە نەرىشى ۱۳۳۸مىش/۱۹۱۹زى) مرى، كو دىتە نەقىن (مەلا يەھىيىن مىزىرى) لى باھەرنى خواندىيە^(۱۳).

خواندىنگەھا نوو ئانكو يا حكومەتى ب رەنگەكى فەرمى لى ساالا (۱۹۲۲) ئى لى باھەرنى ھاتەقەكرن، بەلى فى سالى حكومەتى مامۇستا بەرھەف نەكرن، ئەو شىخ غىياسەدىن نەقىشەبەندى دو مامۇستا تەكلىفكرن كارى فېركرنى لى خواندىنگەھى لى دووق پەيرەو و پروگرامى پەروەردى ب رىقەبەن، ھەمى پىنقىن كارى وان داپىنكرن، مووچى سەيدى يىن ھەپئانە ژ دەف خۇ دەمەزاخت، سەيدا حاج (محمد سەئىد مەلا ياسىن) دانا وەك رىقەبەرى خواندىنگەھى و سەيدا (عەبدولسەمەد حسىن) دگەل دا بوو، ژەر ھندى دگوتە سەيدىن حاجى محمد سەئىد (فېركرى ئىكى).

سەخمەراتى ھندى كو خەلكى باھەرنى بەرى زارۇكىن خۇ بەنە خواندىنگەھى، چەند جارا شىخ غىياسەدىنى خەلك كۆمىكرن، بەلى فېربوونى بۇ خۇيا دكر، ھەمى ناگەھداركرن كو ئەو كەسى كورنى خۇ رەوانى خواندىنگەھى نەكەت دى (۳۰ ھەتا ۴۰) رۇپيا سزاكەم، ئەقە ژى خالەكا گرنگ بوو نە وەك ترس بەلكو پالدانەك، خەمخۇرىيەك ژ بۇ پتر پوتە پىنكرنى، ئاقاھىن خواندىنگەھى ژكەپەرەكى پىنكەھات، ژ دار و نەخىن چولى لى (پىشتا سەروكانىن) چىكر، لى بن سىبەرا وئى كەپرى دەست ب خواندىن ھاتەكرن، ھەتا وەرزى پايزى گەھىشتى و بارانا دەست پىكرى، وئى دەمى خۇپىنگار بۇ جەھكى دى دىئىزنى (قەسرا

ئۆسمان ئىبراھىم خالدا بامەرنى) ۋە غەرەك برە ئىمىرىكا، ۋىرتەكا گىنجى ژ دىۋارنى قەسرا ھەنى ل گەل خۇ بر، ل روزا (۱۹۷۱/۷/۲) ئى گەھاندا پروفىسسور (روبرت فولك) ل زانكویا تىكساسىن، پىشتى زانای ئەۋ پرتا گىنجى بشافىتى (تەلىل) گۆت: (ژىنى قى گىنجى شەش ھزار سالن ۋ ئەفە ژ چىكرنا خۇرستى ۋ مرقۇباھە).

۴- دىرا چىنى:

ئەف دىرە دكەفیتە ژوورنى بامەرنى ل تەنىشتا چىابىن مەتىنال ھىدافى تاخى (شىفا ھرچا) كانىھكا ئافى ل قى دەقەرى ھەبە دىبىژنى (گەرا چىنى). ھەژبە بىژنى ل سالا (۱۹۳۰) ئى چەند كەسا ژ خەلكى بامەرنى (پەيكەرەك) ژ زىندانى كو دكەفیتە سنوورنى دىرى، ئىنا دەرى ۋ ب ۋەرسا كىنشاپە گوندى ۋ ل پىشتا تەكىابىن شكاند ۋ ھەر پرتەك ھافىتنە لایەكى، چونكە ھابىن دىرۇكى بى قى پەيكەرى نەدزانى.

ئامادەكرن زىدەبارى جەن سەرى ئانكو بالىفك، دىسا جەن روىنىشتنا دو زىرەفانال دەرى ناوسكى ۋ ھەر ل سەر بەرى ناوسكى بى كۆلاى ۋ ئامادەكرىه^(۸).

۲- شكەفتا جەمالا:

شكەفتەكا مەزىنە دكەفیتە ژوورنى بامەرنى ل بەتەنا چىابىن مەتىنال ھىدافى تاخى گەلى، دىارە ئەف شكەفتە ژى جەن ژانانا كەسان بوو ل سەردەمى چەرخىن كەفن، بى مرقۇف جەن ناسىن ۋ تىر ئاف ۋ داروبار قە دژبا^(۹).

۳- قەسرا كافرى:

دكەفیتە ژوورنى بامەرنى ل بەتەنا چىابىن مەتىنال ھىدافى تاخى گەلى، ئەف شىۋىنوارە ل دەزگەھى شىۋىنوارال نەبىنەۋا بى توومار كرىه، بەلى چ قەكۆلین ل سەر نەھاتىنە كرن. ھەژى گوتنى يە كو ل سالا (۱۹۷۱) ئى ئەندازبار

بامەرنى

۵- جۇھۇپىنىكى:

ئەقە زەھىنە دكەقنە رۇژئاقابى بامەرنى ل دوماھىيا كولا نا تەوكا، سالا (۱۹۸۱) ئى ئەف جەھ ئامادە كرىوو دابىيەتە (پىشكىن ئاقخۇ) بۇ خۇيىدكارىن ئامادەيا بامەرنى. دەمى شەقەرئ دەقنى خۇ ل ئەردى دای چەند ئىنىتىگە بەرچاڧ بوون. وەك: جەركىن ئاقى.

۶- شەقتا عەيش و ئاقا:

دكەقنە رۇژئاقابى بامەرنى ئىزىكى گەپا ھەسن. ل دووڧ ئاخمتىن خەلكى ھەدەك كەسان ئەف شكەفتە كۇلايە، كلۇخى سەرئى مرقۇقەكى و ھەدەك ھەستى و زنجىرەك ئىنانەدەر^(۱۱۰).

۷- كورن خانىيا:

كورن خانىيا جەھكى شويىنوارى يە دكەقنە سەرئى چىياى مەتىنى تايىبەتى ھىدافى سەنتەرنى ناخىيا بامەرنى، ژ ھۇمارەكا مەرن ژ بەرمايك و شويىنوارىن خانىين كەقن پىكدەھىن. دىيىنە بەلگەكا دىرۇكى كو دسەردەمەكى دا ژيانا مرقۇقان ل قى جەھى ھەبوويە ئەوا دىبۇزنى كورن خانىيا^(۱۱۱). دپەرتووكا (دھوك بعد ۱۱ من آزار ۱۹۷۰) ئاقىرى ب كورن خانىيا كرىە، ئەو ژى وەكى ھاڧىنگەھەك بۇ مىرنىن مىرگەھا بەھىدىنان دەاتە بكارئىنان.

گوندىن سەر ب ناھىيا بامەرنى:

گوندى ئەرەدنا فەلا:

گوندى ئەرەدنا ب دوورائىيا (۵كم) دكەقنە رۇژمەلاتى بامەرنى، ژوورن گوندى دىيىنە گوندى ئەرەدنا موسلمانا، رۇژمەلاتى فە ئىنىشكىن بە، ژىرىفە دىيىنە سەنتەرنى ناخىيا سەرسىكى، ل سەر رامانا ئاقى گوندى ئەرەدنا، بىننى ئىك بۇچوون ھەيە ئەو ژى ھاىيە ژ بچوكرنا ئاقى (ئەردى ئەدەن) رامانا وى ئەردى بەھەشتى بى گومان ژبەر جوانىيا خۇرستى گوندى ئەورا بقى ئاقى ھاىيەناڧكرن^(۱۱۲).

د كنىيا (المعجم التاريخى لامارة بهدىنان) ھوسا سالۇخا ئەرەدنا دكەت: ئەرەدنا گوندەكى

كەقنە دكەقنە سەر چىياى مەتىنى، ل ھىدافى دەشت و مىرگىن سىنەى، ل سەر رىكا سەرىشك دىناقبەرا ئامىدىي و زاخۇ دا، دارىن گويز و ھۇزىر و خۇخ ل رەخۇدۇرىن وى ھەنە^(۱۱۳)، سولتان حسىنى وەلى (۹۴۰-۹۸۱مىش/ ۱۵۳۳-۱۵۷۳ز) خانەك بۇ بازرگانا لى ئاقاكر، بەلى ئەو خانە ژ كەقن وەرە نەمايە^(۱۱۴) جەفت فرويش و چارنىكەك ل سەر وى گوندى ھاىبوونە سەپاندىن، دا بىنە وەقف بۇ خواندىنگەھا قوبەھان، دو كەنىسىن دىرۇكى لى ھەنە، گەلەك قەشە و رەملىدار و رەبەن ژى دەرگەقتىنە، ئەرەدنا دىناقبەرا سالىن (۱۹۱۰-۱۹۴۷ز) وەكى ئاقەندا ئەبىرەشىيا ئامىدىي ھاىبوو ھەلبۇزرتن، خەلكى وى ئىزىكى (۱۵۰) كەسا بوون، دو پەرسىتقان (كاھن) ھەبوون. گەرۇكى فرەنسى (بندىە) ل سالا (۱۸۸۵ز) سەرەدانا قى گوندى كرىە، سالۇخا وى دكەت و دىبۇزىت: گوندەكى بچووكە، ئىزىكى سىيە مالا لى ھەنە، ژىكىن وان د دەستودانەكى باش دانە، زەلامىن وان دباشن، دچنە سەر شۇلى، كىنم جارا ژ گوندى دچن، ھەنا ئەھا گەلەك ژ وانا ئامىدىي نەدىتە^(۱۱۵).

ل سالا خواندىنى (۱۹۴۵-۱۹۴۶) ئى بۇ يەكەمىن جار خواندىنگەھا سەرەنابى ل قى گوندى ھاىيەفەكرن، موسلمانان و مەسبىحىيان مفا ژ قى خواندىنگەھىن وەرگرتىە، ب قى چەندى ژى خواندىنگەھا ئەرەدنا يەك ژ خواندىنگەھىن ھەرە كەقنن سىنوورنى قەزا ئامىدىي يە، پىشتى دەسپىكرنا شۇرشا كوردستانى ل ئەپلوولا ۱۹۱۱ ب دەمەكى ئەف خواندىنگەھە ھاىيەكرتن، بەلى پىشتى پىكھاتنا ۱۱ ئادارا ۱۹۷۰ ب فرەمانەكا رىقەبەرىيا پەرودەدا پارىزگەھا دھۇكىن ھۇمار ۱۸۰۴/۵۰ ل رۇژا ۱۹۷۰/۱۰/۱۱ ئەف خواندىنگەھە سەر ژ نوو ھاىيەفەفەكرن^(۱۱۶).

پىكھاتا گوندى:

خەلكى جەھوارىن گوندى ئەرەدنا خارى ھەمى فەلەنە، ھۇمارا وان دكەھنە دەوروبەرنى (۵۴) مالبانان، ئىزىكى (۲۰۰ ھەنا ۲۵۰) كەسان لى دۇين، گوند ژ

سەر كاتىن گوندى دەينە ئافدان، وەك كاتىيا بى شۇلا. كاتىيا خۇاىر، كاتىيا دەحلىن، كاتىيا شتلا^(۱۱۰).

گوندى ئەرەدنا موسلمانا:

گوندى ئەرەدنا موسلمانا ب دووراتىيا دەوربەرئىن (۱كم) دكەقتە رۇزھەلاتى سەنتەرى ناھيا بامەرىن، خەلكى گوندى ھەمى موسلمانن ژ دو عەشپەرەتىن سەرىشك (مىزورى وىرەروارى) پىكدەھىن، مىزورى ژ چوار ئوچاخا پىكدەھىن، ھەر چار ئوچاخ ژ ئىك رقتىننە و ئىك بابكن و ژ دوپىندەھا (خەتابى) نە، وەكى ھاتىبە زانىن كو خەتاب ژ ناف مىزورى ژورىا گوندى مىزورى ھاتىبە خەتابى چوار كور ھەبوون، نھا چوار ئوچاخىن مىزورىيا ل ئەرەدنا ھەنە، ھەر ئوچاخەك دوپىندەھا كورەكن خەتابى نە، ئەو ژى، (ئوچاخا مەلاكى، ئوچاخا سەلىمانى، ئوچاخا زالىن، ئوچاخا ئەحمەدى رەھىمانى).

تاين دووى، ئوچاخىن بەروارىيا: ژ ناف بەروارى ژورى ھاتىبە ئەرەدنا، دىيژن ئەو بىتكارى نە، ئوچاخىن بەروارىيا ناگەھنە ئىك بابك و نە ئىك رقتىشتن، بەلى دو ئوچاخىن بەروارىيا دگەھنە ئىك، ئەو ژى ئوچاخا (بىبوى-ھەجى)، بەروارى ژ پىنج ئوچاخا پىك دەھىن، ۱- ئوچاخا بارانى، ژ بىتكارى مەشەختىبووینە دەشنا كرى سوز ل رۇزھەلاتى كەلا قومىرىن و پاشى ھاتىبە ئەرەدنا.

۲- ئوچاخا سەينى، مام سەينى: ژ بىتكارى ھاتىبە، ل ئەرەدنا جھواربووینە، پىشتى خرابكرنا ئەرەدنا، ل سەرسىكى و قەدشنى و دھۆكى جھواربووینە.

۳- ئوچاخا بىبى: ژ بىتكارى ھاتىبە ل ئەرەدنا جھواربووینە، پىشكەك ژوان ل (كاتىكا ھاجەرى) ژاينە و پىشتى ھەردو گوند خرابكرىن، ل قەدشنى و سەرسىكى و دھۆكى جھواربووینە.

۴- ئوچاخا ھەجى (قەپلانا) ئوچاخا ھەجى و بىبى دگەھنە ئىك و ژ گوندى بىتكارى ھاتىبە.

۵- ئوچاخا مەھمەد صالحى: ژ گوندى بىتكار ھاتىبە ل ئەرەدنا جھواربووینە.

قان ئوچاخان پىكدەھىن.

۱- تيارى: دكەقن دا ژ باكوورى كوردستانى ھاتىبە.
۲- بازى: دكەقن دا ژ بازى ل باكوورى كوردستانى ھاتىبە.

۳- شىوا: دكەقن دا ژ باكوورى كوردستانى ھاتىبە، موختارىن گوندى: ھەر ژ سالىن سىھاندا و ھەتا نھا ئەقان كەسان ئىك لدويف بى دى موختارى ل گوندى ئەرەدنا فەلا كرى: جەجو ھەرمز يوخنا سالىن سىھان، پىشتى وى رەئىس ھەرمز گورگىس، رەئىس پەتو ئىشئو، شەمەعون، دنخا، توما ھەرمز يوسىف، ئەقنى داووبى ھەتا نھا ل سەر كارى خۇين موختارىن بى بەردەوامە.

شوينوارىن گوندى:

۱ - دو دىرىن كەقن ل گوندى ھەنە ئەو ژى دىزا سولتان ماھدوخت سالا (۳۱۹ز) ھاتىبە ئافاكرىن دكەقتە رەخى ژىرىن گوندى، دىزا مار شەمەعونى ژى وى دگەھىتە (۱۷۵۰) سالان، دكەقتە ژورىن گوندى^(۱۱۱).

۲ - خانەك ل رۇزئاقابىن گوندى ھەبە كو سولتان حسىننى وەلى ئافاكر بوو.

۳ - گرەك ھەبە ل رۇزئاقابىن گوندى دەينە نىاسىن ب (گرى مەقدو) ژ بچوكرنا نافى ئىسكەندەرى مەقدونى ھاتىبە، دىبىن ئەسكەندەر مەقدونى پان لەشكەرى وى ل سەر وى گرى راوەستىيا بىن^(۱۱۲).

۴ - شىقا رومانى: دكەقتە ژىريا گوندى، دىسان شوينوارىن پىنج ئاشىن ئاقى ل نافەند و دەوربەرئىن گوندى ماينە.

۵- ژ شوينوارىن دى بىن گرنگ ل فى گوندى، (بورجا بەيرەمى) كو خالەكا وەرگرتنا خويك و خەراجا بوو ل ئەرەدنا^(۱۱۳).

دەرامەنىن چاندنى: ئەوا گرئىداي دەرامەتىن چاندنى ل گوندى وەك نرى و ھزىر و ھنار و سىف ھەنە، ل

ۋەك: بركا پاشاي و چەپەرى پاشاي، شوينوارىن گاقىلە خانى.

۴- دېرە سوۋى: سى كىلومەترا ژ رۇزھەلاتى ئەرەدنا دوورە، دىت جەئ دېر لىن ھاتىيە ئافاكرىن رەنگى سۆر بوۋىە. ئانكو ژىمركو دىوارىن دېرى ژەر قە و ژئاف دا ب ناخا سور ھاتىيە ھىن، ژەر قى چەندى ب دېرا سور ھاتىيە ئافكرىن^(۱۲۴).

گوندى بابىرى:

ئەوا گىرداي رومان وشرۇقەكرنا ئافى گوندى بابىرى ئەو ژى ھاتىيە ژ سىككرنا پەيقا (بەريابە) ژىمركو جەئ جوگرافىي گوندى بايەكى بەئز و خۇش و ھوین لىدەتن، ژىر قى چەندى ب بەريابى ھاتىيە نىاسىن، بەلى بېورىنا دەمىن درىژ ئاف ل سەر ئەزمانى خەلكى ھاتىيە سىككرى ژ بەريابى بۇ بابىرى. ئەف بۇچوونە ژلايى دانەمەر و رىھسپىتن گوندى ھاتىيەگوتن.

پىنكھاتا گوندى:

جھوارىن گوندى ژ سىبە مالان پىكدهىن، دەوروبەرىن (۱۰ ھەتا ۷۰) كەسانە، ل سەر چەندىن بىنەمالان دەئ پىككرى، ئەو ژى:

۱- بىنەمالا حوسەبىنى، بۇچوونىن ئىك جودا ھەنە ل سەر بىياتى قى بىنەمالى ھەنە، ئەو ژى ھىدەك دىتژن ژ گوندى (كاتولى) ل باكوورى كوردستانى ھاتىنە، بان ژى ژ بەروشكى بان ل نزارى ھاتىنە گوندى بابىرى.

۲- بىنەمالا شىنو، بىياتى قى بىنەمالى ژ گوندى (چەمىكى) بان ژ جەزىرا (بۇتان) ھاتىنە بابىرى.

۳- بىنەمالا كەلەشى، ژسى بابكان پىكدهىن، بىياتى بابكى ئىكى ژ (چەلى) ھاتىنە گوندى بابىرى، بەلى ھەردو بابكىن دى بىياتى وان نەھاتىنە دياركرى، كا ژ كىقە و كەنگى قەستا گوندى بابىرى كرىە.

مىزگەفت، مام جەبارى كوتى (ھىدى بىرا من دەئىن مىزگەفت ل گوندى ھەبوۋىە) ھەر مام جەبار

۱- مالا دەرويش، ژ باكوورى كوردستانى ھاتىنە ل ئەرەدنا جھوار بوۋىنە.

۷- ئوچاخا بابىرى، ژ گوندى پرىسە ل ئاف زىبارىيا ھاتىنە ل ئەرەدنا جھواربوۋىنە^(۱۲۵).

رامانا ئافى ئەرەدنا:

گومان تىدا تىنە كو ئافى ھەردو ئەرەدنا ئىكىن، ۋەكى ھاتىيە زانىن ب زمانى ئارامى رامانا ئافى ئەرەدنا (جىنە عدن)ە.

سەورىن جوگرافىيىن ئەرەدنا:

گوندى ئەرەدنا موسلمانا ھەتا سالا (۲۰۰۰) ئ سەرب ناخىا سەرسىكى قەبوو، پىنتى سالا ئاقىرى ژلايى كاركىرىقە ئەرەدنا بوۋىە ئىك ژ گوندىن سەرب ناخىا بامەرنى قە، نىزىكى (آكم) ژ سەنتەرى ناخىا ئافھاتى يا دوورە^(۱۲۶).

سەورىن گوندى:

ژوورى گوندى دىتە زىجىرا چىايى مەتىنى، ژلايى ژىرى ئەرەدنا فەلايە، ژلايى رۇئافاي تىخۇبى سەنتەرى ناخىا بامەرنى يە، ژلايى رۇزھەلاتى ھافىنگەھا ئىنشكى يە بۇ كەفرى بەرەبەن و شىكەفتا كوترا.

شوینوارىن گوندى:

سەورىن قى گوندى ب شوینوار و بەرمایىن شوینوارى زەنگىنە، ژوانا:

۱- ئاوسكا عەرەبى، ژ گوندى پىدا ل ژىرى و دىرەكى مەزىن دا ھاتىيە كۇلان و پتر (۲م) با ژ ئەردى بلىنە، دەرى وئ دكەقىنە رۇئافاي، بەرامبەر ئاوسكا عەرەبى شەش ئاوسكىن دى ھەنە دئىك بەردا ھاتىيە كۇلان.

۲- شىكەفتا فەلايى: ئانكو شىكەفتا كەلا ب دووراتىيا ۱۵۰م د كەقىتە رۇئافايى گوندى^(۱۲۷).

۳- دەوروبەرىن گوندى ھىدەك شوینوارىن دى ھەنە،

مىژگەفت ل دووڧ بىرھاتن و پىژانئىنن من قان كەسلان ئىك ل دووڧ پى دى: حەجى رەجەب، حەجى عبدالە كەلەش، مەسىحيا، سەدىق زىير موختارى كرىە.. بەلن نھا گوند پى پى موختارە.

دبىژىت: ل دووڧ بىرھاتن و پىژانئىنن من قان كەسلان ئىك ل دووڧ پى دى: حەجى رەجەب، حەجى عبدالە كەلەش، مەسىحيا، سەدىق زىير موختارى كرىە.. بەلن نھا گوند پى پى موختارە.

توینوارىن گوندی:

گوندی پاصى زى ۋەكى ھەر گوندەكى كوردستانى خۇدان شوینوارىن كەفتە. ۋەكى جھەك ھەبە دبىژىن (دەرازىنكا شامى)، ھەرۋەسا جھەكى دى ھەبە بناقنى (شەخكىن كىنجر) كو بەرمايكنى خانىنن كەفتن لى دىبارن.

چاندنا گوندی:

گوندی بابىرى ئاقارەكى بەرفرەھ پى ھەى، ب كەلەك رەنگىن دەرامەتا بەرنىاسە نەخاسەمە سىنقا، چەندىن كاتى ل ناقتەندا گوندی دا ھەنە مىنا: كانىنن سەرگوبىزا، كانىيا زەلاما و كانىيا ژنكا، كانىيا تىرەژكى، كانىيا سىنجى، باھرا قاسما، كانىيا سىپى ۱۲۵.

چاندنا گوندی:

جھن جوگرافىن گوندی پاصى دكەقتە ل سەر رووبارىن خابىرى، دىسان كانىنن ئاقنى زى لى ھەنە، ۋەك: كانىيا گەرىھراسكىن و كانىيا كاروانا و كانىيا ئاقد و كانىيا شاھى و كانىيا عمر، ئەفجا گومان تىدا نىنە دى گوندەكى پىرى چاندن بىت ژ دەرامەتىن جودا جودا لى ھەبن، ۋەكى خۆخ و مەشمش و سىنقا و حلىك و ھزىر و تىرى و سىپىندار ۱۲۱.

گوندی پاصی:

گوندی پاصى ب دوورائىيا دەوروبەرىن (۲۵كەم) دكەقتە رەخى ژىرىن رۇژئاقاينى بامەرىن، سنوورىن جوگرافىن گوندی: ژلاين ژوورى دبىتە گوندی ۋەرمىلن، ژىرى گوندی تەحلافاپە، رۇژھەلاتى گوندی دبىتە، رۇژئاقاى دبىتە ھەردو گوندىن بارھولن و غولدىا.

گوندی بانكا:

بانكا سەرب ناحىيا بامەرىن فەپە ژ لاين ژوورىن رۇژئاقايشە، خەلكى گوندی ھەمى موسلمانن، ل سالا (۱۹۸۸)ئى ژلاين رۇژما عىراقىقە ھاتىبە نۇپبارنكرن و گوند ھاتبوو بەردان، پىشتى سەرھلدىان ۱۹۹۱ئى سەرژنوو ھاتىبە ئاڧاكرن.

پىكھاتا گوندی:

- خەلكى گوندی موسلمانن، دكەھنە نىزىكى سىھ-مالبانان، ژ قان بنەمالان پىككەھىن:
- ۱- مالا ئەجمەدى: ژدەقەرا دۇسكى ژوورى گوندی شەتىنس ھاتىبە.
- ۲- مالا قاچى (خازى): ژ دەقەرا دۇسكى ژوورى ل گوندی شەتىنس ھاتىبە.
- ۳- مالا مەلا: ژدەقەرا دۇسكى ژوورى ل گوندی شەتىنس ھاتىبە.
- ۴- مالا ھاجىيا: ژدەقەرا دۇسكى ژوورى ل گوندی شەتىنس ھاتىبە.

جوگرافىا گوندی، گوندی بانكا ل جھەكى بلند و پان ھاتىبەئاڧاكرن، رووبەرەكى ئەردىن بەرفرەھ بخۇقە دگرىتن، سنوورىن گوندی، گوندی زىوا شىخ پىرامووسى دكەقتە رۇژھەلاتى، ھەردو گوندىن ئەرزى و بابگورىا دكەقتە ژىرى، گوندى بىلىزانى دكەقتە ژوورى، لاين رۇژئاقاى زى گوندى ۋەرمىلن يە ۱۲۷.

رامانا ناقى بانكا:

تنى ئىك بۇچوون سەر رامانا ناقى گوندى بانكا ھاتىبەقەكرن.

خواندنگەھ ل سالا (۱۹۸۲)ئى ل گوندى پاصى ھاتىبەقەكرن.

زىر كەفتە بەر دەقى شەفەرى، رەنگى زىرى بىن گروفر بوو، رەنگى وان بىن سور بوو، چونكە دىن ناخى داىوو ب چەندەھا سالان، ھەرۋەسا جەرك و كلوسك ھانىيە دىتن رەزى دناف جەركا دا بوو. ھەزىە بىزىن ھەر ژ سالىن سىھان دا و ھەتا نھا دانانا موختارىن گوندى ب كومىوون و رازىبوونا جفانا گوندى بوو.^(۱۲۸)

گوندى تىي:

تىن ب دووراتىيا دەوربەرىن (۲كم) دكەفتە زىرىن رۇزئاقابى سەنتەرى ناخيا بامەرىن، سنوورىن جوگرافىيىن گوندى تىن بىرى رەنگىنە، زوورى دىتە گوندى زىوا شىخ پىرامووسى، زىرى گوندى گولن، رۇزھەلاتى گوندى شىخ مەما، رۇزئاقاي گوندى شىرنى نە.^(۱۲۹)

تىن گوندىكى كەفتە، دگەل دەستىپىكا ھاتنا ئايىنى مەسىحى بۇ كوردستانى قەلە ئىن جھواربووینە، ل چەرخى چوارى مەشەختى/دەھى زابىنى ئاقىرى پىن ھاتىيەكەرن، خەلكى وى نەستورى بوون، سەر ب ئەبرەشيا ئامبىدىن قە بوون، ل چەرخى ھەزى زابىنى بوونە كاسوتىك، خەلك ب دووف دىزا صىيازى و مارگورگىسى كەفتن، سولتان حسىنى ۋەلى ھەفت قروپش و چارتكەك ل سەر سەپاندن، دا بىتە ۋەقف بۇ خواندنگەھا قوبەھان. ل ئاقەراستا چەرخى نوزدى زابىنى ھژمارا كاسولىكا بىوونە (۳۰) مالىيات، بى كەنىسە و بىن پەرىستقان (كاهن) بوون، بەلى ل دەسپىكا چەرخى بىستىن ھژمارا وان بۇ (۳۰۰) كەس، دو رەمىلدار و دو كەنىسە ھەبوون.^(۱۳۰) دو بۇچوون ل سەر ئاقى (تىن) ھەنە.

۱- تىن: ل دووف شىرۇقەكرنا ئاقى سىرئانى رامانا وى دوپكىئلا ناگرىيە.

۲- تىن: ژ پەيقا (تىن) يا غەربى ھاتىيە، چونكە دكەفتە گەلەك دارىن ھىرا ئانكو (تىن) ل گوندى ھەبووینە، ئەورا ب تىن ھاتىيە نىاسىن، بىوورىنا دەم و سالىن دىزى ئاقى تىن ل سەر ئەزمانى خەلكى ھاتىيە سىككەرن ژ تىن بووینە تىن پاشى بووینە تىن.^(۱۳۱)

ھەيە، ئەو زى بەروپىياقى گوندى ژ گەلەك بانىا پىك دەيتن، ئانكو جھىن بەرفرەھ و پەجن، بۇ نەوونە بانىا دوو و بانىا سەرىانكى، ژبەر قىن چەندى ب ئاقى بانكا ھاتىيە ئاقىن ئانكو گەلەك بانى لى ھەنە.

پىكھاتا گوندى:

خەلكى جھوارىن گوندى بانكا ژ قان بىنەمالان پىكدەيتن، بىنەمالا ھەمى و بىنەمالا داودى و بىنەمالا پىرى، ئەف ھەرسى بىنەمالە براپىن ئىك بوون، ھەرۋەسا بىنەمالا غەلى بانكى و بىنەمالا سىقىدىنى و بىنەمالا ئەيوازى و بىنەمالا ھادى، ئەف ھەردوكنىن دوماھىن ژ باكوورى كوردستانى ھانىيە گوندى بانكا.

خواندنگەھا گوندى، ل دەستىپىكا سالىن ھەفتىان دا ب رەنگەكى قەرمى ل ئاقەندا گوندى بانكا ھاتىيە قەكرن، ھەر ژ پولا ئىكى ھەتا پولا شەشى دەستىپىكى ھەبوو.

مىزگەفتا گوندى، مىزگەفتەكا مەزىن ل سەر روبەرەكى (۲۰۰ ھەتا ۴۰۰ مەترا) ل گوندى بانكا ھەبوو، دىرۇكەكا كەفن ھەبوو، ھەتا نھا زى بەرمايك و شوىنوارىن مىزگەفتىن ل سەر ئەردى پىش چاقن.

شوىنوارىن گوندى:

۱- ل سەرى گوندى بانكا بەرمايكىن دوورگەھەكى دىارن، بىەرىن مەزىن ھاتىيەئاقىكرن، دىت ئەو دوورگەھە جھىن زىرەقان و نوبەداران بووینە، چونكە دىن دوورگەھى دا شوىنوارىن ئاقاھىبەكى دىاردكەن، ۋەك دىوارەكى دىزى، دوور نىنە ئەو ئاقاھىن كەسانەكى دەستەلاتدار بىتن.

۲- قولىن مەدرەسى، ژ ھندەك كوركىن بەرفرەھ ل سەر ئەردى ھاتىيەكولان پىكدەيتن، ل دووف گوتنا سەيد بەھجەت بانكى، خەلك ژھەمى دەفەرى بۇ خاندنى دەتتە بانكا، ئەفجا ۋەسا دىبارە ئەو كورك جھىن خاندنى بووینە.

۳- ھەرۋەسا ژ بەرمايكىن كەفن ل گوندى بانكا، دقان سالىن داوېندا ژ نىشكەكىتقە ھاتىيە دىتن، دەمى شەفەر مژوئىلى دروستكرنا رىكى بووینە

پىنكھانا گوندى:

گوندەكىن مەسىھىنشىبنە، خەلكى ۋى دگەھنە دەوربەرئىن سىھ-ھەتا سىھ- ۋ پىنچ مالىباتن، ژ ئەفان ئويجاخىن، بىن گدو، شەمامى، قاشا يان قەس، ئىشىۋ ۋ بابا گورا. ژ قەشىن گوندى تىن، ۋەكى، يوحنا باژۇرا، ئىسرائىل ئەلراھب، ھرمز، ژ شەماسىن كەنىسا گوندى، ياقو گورگىس، شەماس يەلدا، لويس ياقو، شلىمون، يوسىف ھاول.

خواندىگەھ ل سالا (۱۹۵۵) ئ بۇ گوندى تىن ب تەقنى ماتبوو ئافاكرن، بزمانى سىرمانى خواندىن لى دەتەخواندىن، بىنقەبەرىيا شەماسىن كەنىسىن (ئزرىا ياقوى) بوو. ئانكو ئەقنى داۋىن دو شۇل دكرن ئەو ژى شەماسى كەنىسىن بوو، د ۋى دەمى دا رىقەبەرىيا گوندى ژى دكر.

كانىيىن گوندى:

چەندىن كانى ل گوندى تىن ھەنە ۋەك، گرانا، سىلاقا، عىن مئىخا، عىن فقوانا، عىن شاسا.

شۈينوارىن گوندى:

شۈينوارىن ئافاھىن دىرا (رەبان ئىسرائىل مار ئەوراھا) ل سەر روۋىن ئەردى ديار ۋ پىش چاقن، ھەرۋەسا شۈينوارىن كەنىسەكا كەقن ديارن دكەقىتە دەرازىنكا گوندى، ھەتا سالا (۱۹۶۰) ئ ئەف كەنىسە يانافابوو^{۱۲۱}. دسالا ناغىرى دا ھاتە خرابىكرن، گورى (مار يوحنا المعمدانى) دكەقىتە رۇزھەلاتىن گوندى تىن^{۱۲۲}.

گوندى تەھلافا:

تەھلافا ب دووراتىيا (۲۵كم) دكەقىتە ژىرىيا رۇژئاقابى سەنتەرىن ناحيا بامەرىن.

سۈورىن گوندى:

ل ژوورى گوندى پاصى، رۇزھەلاتى ھەردو گوندىن

ھەمزا ۋ بىھى، رۇژئاقابى گوندى دوكەرى ۋ ژىرى ھەردو گوندىن كورىمى ۋ بەروشكى نە.

رامانا ناقى تەھلافا:

كانىيەك ل گوندى ھەبە ئاقا ۋى كانىيى يا تەھلە ئەورا دىيژنى (تەھلەئاقا)، ل ۋەرزى رۇفستانى يا گەرمە ۋەھلم ژى دچىتن، ل ۋەرزى ھافىنى ئاقا كانىيى يا ئەزى بە ۋ بۇ قەخۋارىنى يا تەخۋشە.

پىنكھانا گوندى:

دويف گۇتتا نەصرت تەھلافا دكەقندا باپىرى من دگەل دو براينىن خۇ ژ گوندى پاصى ھاتنە تەھلافا، لى جھواربوون، ھەتا نھا كور ۋ نەقىين وانا ژيانا خۇ يا خۇرسى ل گوندى تەھلافا دبورىن.

شۈينوارىن گوندى:

دو گورستانىن كەقنار ل گوندى پاصى ھەنە دىرۇكا وان نەھانىيە زانىن.

كانىيىن گوندى پاصى:

كانىيا باپىرى، يا دوپىن كانىيا ژنكا ئاقا ۋى كەلەكا خۇشە، ھەرۋەسا دو سىلاق ل گوندى ھەنە، يا ئىكىن دىيژنى سىلاقا خەمىرىن، يا دوپىن سىلاقا سىتوى^{۱۲۴}. ئەقە تەھلافاپە نە پاسى

گوندى داۋدىن:

داۋدىن ب دووراتىيا نىزىكى پىنچ كىلومەترا دكەقىتە ژىرىن رۇژئاقابىن سەنتەرىن ناحيا بامەرىن. لدوور رامانا ناقى گوندى دەپنەگۇتن كو: دكەقندا چەفت براين مەسىحى ژ دەقەرا جەزىرا بۇتان ھاتنە باشوورى كوردستانى. ئىك ژ وان چەفت برايان دگۇتنى (داۋود) ھاتە قى گوندى، لى جھواربوو، ئەف گوندە ب ناقى ۋى ھاتە ناقىكرن^{۱۲۵}.

سۈورىن گوندى:

ژوورى گوندى شرتىن، ژىرى گوندى رۇفكىن.

دەمى مەئمۇرىي بەرۋارى ژىرى و داۋودىيى بوو، دىسان (سەعدولا ئاغا) كاتىب مەئمۇرىي بوو^(۳۹). پاشى ل ساللا (۱۹۰۵) ئى ئەو كەسە ھاننە گوهرىن، (سەلىم بەگ زادە حاجى ئەمىن ئەفەندى) بۇ مەئمۇرىي داۋدىيى، (نعوم مەنى ئەفەندى) بۇ ھارىكارىي وى، (صاىق ئەفەندى) بۇ كاتىب مەئمۇرىي^(۴۰).

ل دووڧ سەرھۇمبىرىيىن ساللا (۱۹۵۷) ئى ھۇمارا خەلىكى قى گوندى (۵۴۴) كەس بوون، ل ساللا (۱۹۱۱) ئى ھۇمارا خانىيىن وان (۱۲۰) خانى بوون، ھۇمارا جەھوارا ئىزىكى (۱۵۰) مالباتا بوون^(۴۱).

پىنگھاتا گوندى:

خەلىكى گوندى مەسبىھىنە، پىنجى ھەنا شىنىست مالباتن، ز ئوبجائىن، ئال شەكرى، ئال ئىسحاق، ئال فاشە سەمو، ئال ئىسرائىل، ئال ھومى، ئال فەرنىسو پىنگدەھىن.

ل ساللا (۱۹۵۳) ئى خواندنگەھا سەرتايى ل داۋدىيى ب رىقەبەرىيا ھەنا يوسىف رەئىس ھاتىبەقەكرن، گوندىن ئىزىكى داۋدىيى دېھن، پاصى، ھەسن پىركا، ھەمزە، گولى، بارزانكى، غلبىشى، شىرى و تىن بۇ خواندنى دھاننە داۋدىيى، پىشتى دەسپىكرنا شۇرىشا كوردستانى ل ئەپلوولا (۱۹۱۱) ئى ب دەمەكى ئەڧ خواندنگەھە ھاتىبەگرتن، بەلى پىشتى پىنگھاتنا (۱۱ ئادارا ۱۹۷۰) ئى ب فەرمانەكا رىقەبەرىيا پەرۋەردا پارىزگەھا دەۋكى ھۇمار ۱۸۰۴/۵۰ ل رۇزا ۱۹۷۰/۱۰/۱۱ ئەڧ خواندنگەھە سەر ژ نوو ھاتىبەقەكرن^(۴۲). ل سالىن (۱۹۵۹ و ۱۹۶۰) خوئىندكارىن گوندى داۋدىيى ل ھەمى لىوا مووسلى سەركەقتىن ئىكى بوون.

شۈينوارىن گوندى

۱- بەرمابكىن ئاقاھىن دېرەكا كەڧن ل گوندى داۋدىيى ديارن، ئاقاھىن دېرى بەرىن بازي ھاتىبوو ئاقاكرن و ئەو بەر ژ چىايى مەتىنى ئىنابوون، ئەو ژى دگۈتتىن بەرىن بازي، ل سالىن ئەنفالان دىر ھانەخرايكرن.

۲- ل سەردەمى ئوسمانىيا قىشلەك دناڧ گوندى

رۇژھەلاتى ھەردو گوندىن تىن و گولى و رۇژئافاي دېتە گوندى غلبىشىنە.

داۋدىيى گوندەكى كەڧنە كو بۇ ھەيامى ئاشوورىيا دىڧرىت، دكەڧىتە رۇژئافايى فرۇكەخانا بامەرىن، دېتە ئىك ژ ئاقەندىن عەشىرەنا دۇسكىيا، سولتان حسىنى وەلى ھەفت قروپش و چارىكەك ل سەر سەپاند بوون، دا بىنە وەڧ بۇ خواندنگەھا قوبەھان، دېرەكا قەشمارتى لى ھەبە، دېئۇنى (دەق رىشىە)، زىدەبارى دېرەكا دى كو دېئۇنى (مار داۋود) كو دكەڧىتە دناڧەرا داۋدىيى و ھەسن پىركا دا، ديارە كو ئاقى وى ژ ئاقى خۇدانى گوندى ھاتىبە، كاسولىكىەت ل چەرخى نورىيىن گەھشىتە قى گوندى، ل ساللا (۱۸۴۲) زى سىھ مالبات ل سەر وى رىبازى بوون، بەلى چ كەنىسە نەبوون، ل دەستپىكا سەدسالىا بىستى ھۇمارا وان ئىزىكى (۳۰۰) كەسا بوون، بەرسىئانەك و كەنىسەك ھەبوون، ئەڧ گوندە رىكەكا بازگانىيا گرنگ بوو، كاروانىن مەرن پىندا دېۋرىن، ژىلى جەلەبىن تەرش و كەوالا و ژەر فى چەندى قەنتەرەكا كەڧن لى ھەبوو، ھەنا ساللا (۱۹۰۰) ئى ھابوو، والىن مووسلى مەمەد پاشا ئىنجە برىقدارى (۱۲۵۱-۱۲۵۹ مىش/۱۸۳۵-۱۸۴۳) زى دەستى خۇ داناسەر^(۴۳).

والىن مووسلى كەلەبەكا بەرفرەھ لى ئاقاكر يا بەرئاقى ئەو كە وەختى وى ھىرىنىن ئەشكەرى دېرنە سەر مىرگەھا بەھدىنا ئەوى ئەو كەلەبە ئاقاكر بىت، كو ل داۋىن مىرگەھا بەھدىنا ژ ئاقىر و مىرى وان (ئىسماعىل پاشا) ھانەگرتن. پاشى ئەڧ كەلەبە ل سەر دەمى ئوسمانىيا وەك عىبار مفا ژى ھانە وەرگرتن، پاشى ھانە پىشتگۈھقە ھافىنن، پاشى ل سەر بەرماكىن وى قىشلى خواندنگەھا ئىكى يا داۋدىيى سەرھەلدا^(۴۴).

ل ساللا (۱۲۶۵ مىش) ئى داۋدىيى دېتە ئاقەندا ناحىيى، ئىكسەر ب قەزا ئامېدىقە دھىنە گرىدان، وى وەختى ژ (۱۲۲۱) گوندا پىنگدەھىن^(۴۵).

ل ساللا (۱۹۰۴) ئى ئاقىن چەند كەسەكا گەھشىتە مە كو خويك ژ خەلىكى وەرەگرت، ئەو ژى (مەمەد ئاغا زادە سەعدوللا ئاغا) كو وى

كانىيىن گوندى:

كانىيەك ل گوندى بناقى (كانىيا قورگىن) ھەبە دكەقىتە سەرى گوندى. ژ دەرامەتتەن چاندن ل گوندى: سېپىندار، خۇخ، سىق، مۇمۇزە^(۱۴۱).

گوندى زىوا شىخ پىرامووسى:

زىوا شىخ پىرامووسى ب دووراتىيا ۲ (كم) دكەقىتە رۇزئاقايى سەنتەرى ناھىيا بامەرىن. رامانا ناقى گوندى: دىتەن ناقى زىوۋە ژ بەيقا (زىو يسا) ھاتىبە، كو پەيقەكا زمانى سىرمانى يە، ئەۋزى دو بۇچوون ھەتە. يا ئىكى زىوۋە (زى وىسە) ھاتىبە رامانا وى گوندىكى (تۇزى ئاق). بۇچوونا دوين زىوۋە ژ (پەيقا زىو يسا) ھاتىبە، رامانا وى تىشتەك يان جەھەك مەزىن.

سۈۋرىن گوندى:

ژلايى ژوورى قە ھەردو گوندىن بانكا و ئەرزى، رەخى ژىرى ھەردو گوندىن تى و شىرتى، رۇزئاقايىمە گوندى ھەسن پىركابە، رۇزھەلاتى وى سەنتەرى ناھىيا بامەرىن يە.

پىنگھاتا گوندى:

خەلگىن گوندى ھەمى موسلمانن و ژ بىنەمائىن، مالا ەمىزى- ژ ئاق مزوورىيا ھاتىبە گوندى، مالا ەبىدولخالىقا- ژ ئاق رىكانىيا ھاتىبە گوندى، مالا زەبا- ژ زاخۇ ھاتىبە گوندى، مالا ەباسى- بىياتى وان ەمەرىن، مالا ئادىيا- ژ ئاق بەروارىيا (گوندى بىتكارى) ھاتىبە، مال مەلا، دىليويى: ژ ئامبىدىن ھاتىبە گوندى، گرافىيا- ژ باكوورى كوردستان ھاتىبە گوندى و گىلى پىنگھاتىبە.

شۈينوارىن گوندى

- ۱- گۆرى شىخ پىرامووسى دكەقىتە سەنتەرى گوندى، شىخى ناقىرى دگەل شىخ ئىسلامى ھەكارى بىن ھەقدەم بوو.
- ۲- گوپىتكىن قەيسەرى: دكەقىتە سەرى چىياى مەتىنى ھىناقى گوندى زىوا شىخ پىرامووسى.

دا ھەبوو، بو بىھنقەدانا كاروانىن بازىرگانا دەمى ژ باكوورى كوردستانى دەاتن و بەرۇقازى، دەانە بكارىنان، ل سەسەر ھەر كوژىەكى قىشلى بۇرجەكا كقانى ھاتىبوو ئافاكرن، ەك جەھى زىرەقانىن بوو. ھەروەسا پىنجى ھەتا شىبىست ژۇر دىناق قىشلى دا ھەبوون.

۳- پرا داودىن: دكەقىتە ژىرىن گوندى، دىرۇكا پرى بۇ سەردەمى ئوسمانىيا دىقرىتن.

۴- شۈينوارىن ئاشەكى ئاقى دىناق گوندى دا دىارن^(۱۴۲).

گوندى دوكەرى:

دوكەرى ب دووراتىيا دەروبەرىن (۲۷ كم) دكەقىتە ژىرىن رۇزئاقايى سەنتەرى ناھىيا بامەرىن.

سۈۋرىن گوندى:

ژوورىن گوندى دىتە گوندى بەروشكىن، ژىرىفە گوندى پاصى يە، رۇزھەلاتى گوندى تەخلافىبە، و رۇزئاقايىفە گوندى گوفاكىبە.

خەلگى جھوارىبووين گوندى ھەمى ل سەرنولىن موسلمانانە، بەلى دىسالىن چلاندا ژ سەدسالىيا بىستى مالىاتا (مەلا ناھى) ژ گوندى پاصى ھاتە وىرى، لى جھوارىبوون و ھەتا نھا زى دوپىندەھا وى لى دژىتن.

خواندىنگەھ بدروستى نەھاتىبە زانىن كا كىش سالى ھاتىبە قەكرن، بەلى ل دووف پىزانىن موختارى گوندى (رەلووفى) دىبىزىت، دىسالىن ھەفتىان دا ژ سەدسالىيا بىستى خواندىنگەھ ل گوندى دوكەرى ھاتە قەكرن.

رامانا ناقى دوكەرى:

ناقى قى جەھى ب(دو كەرى) ھاتىبە ئافاكرن، چونكە ھەر رەخەكى گوندى رووبارەك دىبرا دچىتن، ژەر قى چەندى ب دوكەرى ھاتىبە نىاسىن. ئەۋزى رەخەكى گوندى رووبارى خابىرى يە ورەخى د بى گوندى رووبارى سىنەبە، ژەر قى چەندى ب دوكەرى دىنە نىاسىن.

(1991) ئى چارەكا دى خواندنگەھ ھاتەقەكرن و ھەتا نھا يا بەردەوامە.

كەسەكى خەلكى قى گوندى بناقنى ئەحمەد سامى خاكى ب زارۇكى دگەل بابى خۇ چووينە مووسلى و ب رۇزى ل بەر خانەكا مەزىن كاركرىە و ب شەقنى قورئان ژبەركرىە و فېرى زانستان و زمانىن توركى و فارسى بويىە. پاشتر چوويە بەغدا و گەھشەتە والى مەدحەت پاشايى و دگەل وى چوويە سەنەنبۇلى و ھىدى ھىدى پلەبىن مەزىن وەرگرتىنە ھەتا بوويە يەك ژ پلەدارىن مەزىن دەولەتا ئوسمانى. (صديق الدمولوجى، امارة بهدينان الكردية او امارة العمادية، اربيل، 1999، ص 50)

مزگەقتە، مېزوويا ھەبوونا مزگەفتى ل گوندى زئوا شىخ پىرامووس ب ھاتنا شىخ پىرامووسىقە يا كرىدايە.

گوندى زئوا شىخ پىرامووسى وەكى ھەر گوندىكى دى ل دەقەرا سىپنەى ب دەرامەتىن خۇ يى بەرنىاسە، مينا: ترى و ھنار و ھزىر و سىف. ژكانىيىن گوندى كو ئەف دەرامەتە پى دەھنە ئاقدان، كانىيا مېرا و كانىيا ژنا ل سەر قان ھەردو كانىيا وەك كفانەك بەرىن مەزىن ھاتىنە ئافاكرن.⁽²⁸⁾

گوندى شرتى:

شرتى ب دووراتىيا نىزىكى (1 كم) دكەقىتە رۇئاقايى سەنتەرى ناھيا بامەرىن. راما ناقى گوندى ل دووق پىزانىمىن موختارى گوندى ەلى تىلى محەمەد كو وى ژى ژ باب و باپىرىن خۇ وەرگرتىنە ناقى شرتى ژ پەيقا شەر ھاتىيە، چونكە گەلەك شەر ل جەن قى گوندى ل سەردەمى ھاتنا لەشكەرىن موسلمانان بۇ دەقەرى ھاتىنەكرن، موسلمان شىان بشەرى بستىن، ھەتا نھا ژى گەلەك گورستان ل گوندى ھەنە بۇ وى سەردەمى دزقرن.⁽²⁹⁾

بۇ پتر دوپاتكرنا ئەقى بۇچوونى ھەتا نھا دو گۇر ل ناف گورستانا گوندى ھەيە دېزىنى (جوتكى دو برا)، بۇ وى سەردەمى دزقرن، ھەروەسان دناف خەلكى گوندى دا ديارۇكەك ھەيە كرىداى وان دو گۇرايە يىن

3- گرى مېر: دكەقىتە سەرى چىايى مەتىنى ھنداقى گوندى زئوا پىرامووسى، ب دووراتىيا 100 م، بەرەكى مەزىن ھەيە ب بەرى خۇلاما دەھنە نىاسىن.

4- كافلىن خانىيىن پاشاي، دىت بو پاشايىن نامىدىن بزقرىت، دكەقىتە سەرى چىايى مەتىنى ھنداقى گوندى.

5- ل سەر كىليا گۇرەكى ناقىن پاشايەكى نامىدىن ھاتىيە نقىسىن (بەھرەم كورنى ەبدولعەزىز پاشاي)، دكەقىتە نىزىكى گۇرئ شىخ پىرامووسى⁽³⁰⁾. ديارە كو پىزانىن باش ل سەر قى مېرى نىن، بەلى ئەو يىن ل گوندى زئوا شىخ پىرامووسى ھاتىيە قەشارتن، گۇرئ وى يىن ديارە و دىرۇكا مرنا وى ل سەر نقىسىيە، ئەو ژى ل ھەيقا زى قەدە سالا (1211مىش / 1806زى)، ئەف گۇرە دكەقىتە نىزىكى دىوارەكى كەقن، كو (10 م) يىن بلند و درىژە، بەلى دىرۇكا قى دىوارى ناھىنە زانىن، ديارە بەرى ئىسلامى ئەف جەھ ھەبوو، خەلك سەردەانا وان جھا دكەت⁽³¹⁾. كىليا وى ژ بەرى جەلانىيە، ب نقىسىنا (ثلث) يا خشكوك ل سەر نقىسىيە، كو ژ پىنچ رىزا پىكدەھىن، ئەو ژى اھذا قبر المرحوم المغفور له عبدالعزيز بىك ابن المرحوم بھرم بىك توفى قى شەر دى القعدة سنة 1221)⁽³²⁾.

بۇ يەكەمىن چار ل سالا (1909) ئى خواندنگەھ ل قى گوندى ھاتىيەقەكرن، رىقەبەرى وى كەسەكى مەسىحىي خەلكى بەرتللە ب ناقى غانم بوو، ل سالا (1913) ئى گوند ھاتەچۆلكرن لەورا خواندنگەھ ژى ھاتە راوہستاندن. بەلى پىشتى پىكھاتنا 11 نادارا 1970 پ فەرمانەكا رىقەبەرىيا پەروەردا پارىژگەھا دەۋكى ھژمار 68-4/50 ل رۇزا 1970/10/11 ئەف خواندنگەھە سەر ژ نوو رىقەبەرىيا، محمد حسين رەشىد بامەرىنى ھاتىيەقەقەكرن، ھەتا سالا (1988) ئى يا بەردەوام بوو، دەمى ئەنفالان خواندنگەھا گوندى چارەكا دى ھاتە راوہستاندن، گوندى ژى ھاتەچۆلكرن و نوپيارانكرن ژلايىن رۇئما بەعسقىە. پىشتى سەرھلدا نا

كەسىر فىرىكىن دا بىيتە مېرى كەلا ئامبىدىي. ئەقجا ئەف ھەرسى بىنمەلە ھاتن و جھى خۇ دانا گوندى نھا بىزىنى شىرتى. دا ژمىرى ئامبىدىي دوورنەكەفن و بۇ رىقەبەرىيا و زىرقانىيا دەقەرى ھارىكارىيا وى بىكەن.

غازى بەگ خەلكى شىرتى بوو، عەلى ئىلى دىبىزىت، من زى ژ كەسانىن دانەمىرن بەرى خۇ گوە لى بوو، كو دكەقندا كەسەك ھەبوو، بىناقى (غازى بەگ) دەستى راستى يى مىرى ئامبىدىي بوو، مالا غازى بەگى ل گوندى شىرتى بوو، ئەقجا ھەر سال مىرى ئامبىدىي سى بارىن دەوارا دانە خەلكى گوندى شىرتى، ل سالەكى مىرى ئامبىدىي باھرا خەلكى گوندى شىرتى نەدايى، بى گومان ئەف چەندە بو جھى نەرازىبوونا خەلكى شىرتى و غازى بەگى، ئەورا ئەفى داويى بىراردە خەلكى گوندى شىرتى كو دەمى كاروانىن بازىرگانان ژ تركيا دەھىن و دچنە دەف مىرى ئامبىدىي رىكى لى بىكىن و بارىن دەوارىن وان زى ۋەرىكىن، ئەقجا كاروانەكى بازىرگانان ژ تركيا دا رى و دەمى گەھشىتى يە گوندى داودىي كو جھى بىھنەدانا كاروانىن بازىرگانان بوو. خانەك لى ھەبوو، ھەر ئىكسەر غازى بەگى ل شىرتى گۈتە شەش زەلامان ھەرن بارىن كاروانى بىنن، ھەر ئىكسەر شەش زەلام ھنارتىنە گوندى داودىي، ل كانىيا قورى شىان شەش بارىن دەواران ژ وى كاروانى بازىرگانى ۋەرىكىن، غازى بەگى بەرسەفەك دا مىرى ئامبىدىي و گۈتى ئەفە من باھرا گوندى خۇ راكىر. شىونا سى بارا بدەبەمن ئەفە من شەش بار بىن. ھندەك ل گوندى ب ناقى شىونوارىن غازى بەگى ھەنە:

- ۱- جھەكى بەرفرە دىبىزىنى نزارى يان زىرى غازى بەگى دكەقىتە ناقبەرا ھەردو گوندى غلبىشىن و ھەمزا دا.
- ۲- گوڧىن غازى بەگى؛ دسەردەمەكى دا خەلكى گوندى شىرتى ل ھەمى رۇژان چىلىن خۇ ل جھەكى دوور ژ گوندى دىرنە چەروانى، دەمى دبوو ئىقار دا چىلىن خۇ ئىنەفە گوندى، ل ھەمى رۇژان كارى وان ئەفە بوو، ئەقجا ژ بۇ دا خەلكى گوندى ژ خۇدانكىرنا چىلا گەلەك زەحمەتى نەبەن، غازى بەگى گۈتە خەلكى گوندى شىرتى بۇ خۇ گوفا

دىبىزىنى جوتكىن دو برا، ئەو زى دەمى خوين ژ دىنا ھەر مەرقەكى بھىن، دى ئەو مەرقە لەقەنكى ئىنىتن و دانقە بەر دىنا خۇ، كو خوين بچىتە ناق لەقەنى دا، پاشى ئەو مەرقە دى رابىت وى لەقەنى بەتن و دانقە دىناقبەرا قەبىزىن جوتكىن دو برا دا، ھەر ئىكسەر خوين وى دى راۋەستىتن ژ دىنا وى ناھىتە خارى، لەورا دىبىتن خۇدانى قان ھەردو گۇرا ئەوئىن دىبىزىنى جوتكىن برا بۇ سەرۋەختى ھاتنا لەشكەرى موسلمانانان بۇ دەقەرى بىزىقن، ھاتىبە فەگىران خۇدانىن وان ھەر دو قەبىران دو كەسەن سالخ بوو، ھەنە.

سەۋرىن گوندى:

لايى ژوورى زىجىرا چىايى مەتىنى، ژىرى گوندى داودىي، رۇژەلاتى سەنتەرى ناھىيا بامەرىن و ھەردو گوندىن ھەسن بىركا و دېھى دكەقنە رۇژاناقىن گوندى شىرتى.

پىنكھاتا گوندى:

ل دىف گۇتتا موختارى گوندى ھژمارا جھوارىن گوندى شىرتى سەد و دەف ھەتا سەد و دوازە مائاباتا پىنكھەن، ھەمى موسلمانن، نىزىكى پىنچ سەد ھەتا شەش سەد كەسان، ژ سى بىنەمالان پىنكھەن، ئەو زى:

- ۱ - بىنەمالا ئىلى بەگ، ژ جەزىرا بوتان ل كوردستانا ژوورى ھاتىنە گوندى شىرتى.
 - ۲ - ئەحمەد خانى، ژ باكوورى كوردستانى ھاتىنە گوندى شىرتى.
 - ۳ - عەلى بەگ، ژ باكوورى كوردستانى ھاتىنە گوندى شىرتى.
- خەلكى گوندى و دەقەرى سەرھاتىبەكى فەدگىرن كو، سەردەمەكى دا سولتانى ئۆسمانىيا ل تركيا كەسەكى ترك ھنارتە ئامبىدىي دا بىتە مىرى ئامبىدىي، ئەمى كەسى بايى وى مېو، ئەقجا داىكا وى چوو دەف سولتانى ئۆسمانى، گۈتى من ئەف كورە بىتنى يى ھەمى جەز دكەم نۆ ھندەكا دكەل فىركەى، ئىنا سولتانى ئەف ھەرسى بىنەمالىن ناقھاتى، دكەل وى

سنوورنى عىراقنى و تركيا، ئەفجا ھىندەك مالبات ژوى گوندى ھاننە جھەكى ل ژىريا سەنتەرى بامەرنى و لى جھوارىبون، ھەر ئاقتى گوندى خۇيى كەش، ئانكو شىخ مەما دانا ل سەر وى جھى لى جھوار بووين، ئەوا نھا دىزىن شىخ مەما.

خواندىنگەھ ل سالا (۱۹۷۷) ئى ل گوندى شىخ مەما ھاتىبە قەكرن.

كانىيىن گوندى،

سى كانى ل گوندى ھەنە ئەو ژى، دكەش دا دگوتنى كانىيا زەلاما، كانىيا ژىكا، كانىيا چەمى يا ھەردوكا بوو، گوندى شىخ مەما ب دەرامەتىن چاندنى بىن زەنگىنە، ۋەك سىف، ترى، دەخل و دان^(۴۱).

گوندى كانى بەلاقى،

رامانا ئاقتى گوندى كانى بەلاقى بى گومان پەيغەكا كوردى يا رەسەنە، ژ نو گەھا پىكەھىن ئەو ژى، كانى و بەلاق رامانا وى ھەزمارەكا مەزنا كانىيىن بەرەلاق دئاف تخويىن گوندى دا ھەنە.

پىكەھانا گوندى، خەلكى گوندى ھەمى ژ نولى مەسحيا پىكەھىن، ھەزمارا وان دگەھنە نىزىكى ۵۰ كەسان، ھەمى ژ نىك بىمالن و بىياتى وان ژ گوندى (ئاشوتى- ئاشىتى) بى باكوورنى كوردستانى ھاتىبە گوندى كانى بەلاقى.

دىرۇكا گوندى ياكەفەنە چ بەلكىن مىژوويى و قەكۆلىنىن شوپىنارى بەردەست نىن ژ بوو دەستنىشانكرنا دىرۇكا گوندى، بەلى ھەر چاوابىت ھەزمارەكا مەزنا ژ ئاوسكا و دوورگەھان دئاف تخويىن گوندى دا ھەنە^(۴۲).

گوندى كانىكا،

كانىكا ب دووراتبيا نىزىكى (۳كم)، دكەفەنە ژىريا سەنتەرى ناھيا بامەرنى ژىريا گوندى كانىكا دىبەتە گوندى بەريانكى، رۇژھەلات دىبەتە گوندى سىلەھىرى، شىخ مەما دكەفەنە رۇژئاقايىن گوندى كانىكا.

ئافاكەن ل وى جھى ھىن چىلتن خۇ دچەرىن، خەلكى گوندى ھىندەك گۇف ل وى جھى ئاقتىن د نھالەكى دا، ھەتا نھا ژى ئەو نەھال ب نھالا گۇفا دھىنە نىاسىن. دىسان دوى دەمى دا ھەقەدە جۇتىن گاي لى شولدىر.

۳- پەسارى پان ئەقرازى غازى بەگى، ل سەرى ئەقرازى چەپەرەك ھەبە ب چەپەرى غازى بەگى دھىنە نىاسىن، ھەتا نھا ژى بەرىن مەزىن وى چەپەرى ل سەر ئەقرازى دبار و پىشچاقن، ھەروەسان بەرامبەر چەپەرى ئاقىرى بەرەكى مەزىن ھەبە دىزىن بەرى پاشاي.

شوپىنارىن گوندى

۱- گورانكەھ^(۴۰): جھى دانوستاندن و كومبوونىن خەلكى بوون، ھەتا نھا ژى شوپىنارى بەرەمبەرىن گورانكەھى دبارن ۋەك گەرىن دىوارا و جوهنى.

۲- شوپىنارىن دو ئاشىن ئاقتى ل گوندى دبارن.

كانىيىن گوندى،

كانىيا سەروكانى، كانىيا زەنگى دكەفەنە سەرى گوندى، كانىيا قەشدا دكەفەنە بىن گوندى و بى ئاقتى ھاتىبە ئاقتىن چونكە سەردەمەكى قەشە ل سەر كانىيىن دىنشتن، گوندى ئاقتى ب گەلەك زەنگىنە دەرامەتان بىن زەنگىنە، ترى و سىف و گەنە^(۴۱).

گوندى شىخ مەما،

شىخ مەما دكەفەنە ژىريا سەنتەرى ناھيا بامەرنى، ئانكو بامەرنى دكەفەنە رەخى ژۇرىن گوندى، دەشتا سەر سېنە دكەفەنە ژىرىن گوندى، ژلايىن رۇژھەلاتى دىبەتە گوندى كانىكا، رۇژئاقايىن شىخ مەما دىبەتە گوندى گولى، ھەزمارا خەلكى گوندى شىخ مەما دكەھنە دەروپەرىن سېھ- و پىنچ مالباتان، ھەمى ل سەر ئايىنى ئىسلامن نە، رامانا ئاقتى شىخ مەما، گوندىكى دى بىن ھەي ھەر بئاقى گوندى شىخ مەما دكەفەنە سەر

رامانا ئاقى گوندى كانىكا:

دو بۇچوون ل سەر بنىاتى ئاقرنا كانىكا مەنە

۱- گەلەك كانىين ئاقى لى ھەبوون لەورا دىئىزنى كانىكا، ۋەك كانىيا ھىرفىست دكەفىتە ئاقىمەرا بامەرنى و كانىكا دا، دىسان كانىيا گەرنى دكەفىتە رەخى رۇئاقايى گوندى، دكەفندا ھندەك كانىين دى ھەبوون نھا يىن ھشك بووين، ۋەك كانىيا كورا ميوئ و كانىيا جوما ئىسقى، كانىيا ركافا بن كورا، دارا بلند، كانىيا كورا مناسىبى.

۲- پەيغا كانىكا ژ دو گەھا پىكدەھىن، ئەو ژى (كانى و كا) ئانكو ۋەك پىرسىيار دھىنن كانىيا ئاقى كانى يە يان جەن وئ ل كىفەمە.

پىكھانا گوندى:

گوندى كانىكا ژ سى بنەمالان بنەمالا رەشە و بنەمالا شەرىفى (عمەرى شەرىفى) و بنەمالا عەبن (مەھمەدى عەبن) پىكدەھىن، ئەف ھەرسى بنەمالە دكەفندا ژ باكوورئ كوردستانى ھاتىنە جەن نھابىن گوندى كانىكا و لى جھواربىنە، ھەتا نھا ژانا خۇ لى دىورىنن، ھژمارا خەلكن گوندى دكەھنە نىزىكى جەفتى و پىنچ مالىباتان.

خواندنگەھ دەستىيكا پىنجىيان دا ژسەدسالىيا بىستىن ل گوندى كانىكا ھاتە قەكرن^(۵۵).

شكەفتىن گوندى:

ھندەك شكەفت ل گوندى كانىكا مەنە، ۋەكى شكەفتا (خەندخەندوكى و كورا بەر مناسىبى) جھوارىن گوندى ژ بەر فرۇكا و چەكدارىن حكومەتن مفا ژى ۋەردگرت و خۇ لى د قەشارت^(۵۶).

گوندى گەرەگوھى

ل سەر ئاقى قى گوندى دو بۇچوون مەنە، يال ئىكى: ۋەكى ديار گوندى كەفن دكەتە دجەھكىن چال و گرۇقەر مينا گەرا دا، لەورا گونىنى (گەرەگو)،

باشى ب بوورنا مەمى بووبە (گەرەگوھى).

يا بووى: بىت ئاقى گوندى ژ ئاقى گەرنى ئاقى ھاتىت، چونكى دەور و بەرنى گوندى گەلەك گەرنى ئاقى لى مەنە و پىر ئاق دبوون، ب تايبەت ل ۋەرنى پىر بەفر و باران، مينا گەرا مېرگا، گەرا كاسكا، گەرا فاتى، گەرا مېرا و ... ھتە.

سەۋرەن گوندى:

باكوورى، گوندى رنوانى (دەقەرا گوليا).

باشوورى، ھەردو گوندىن ۋەرمىلى و كەلا شىخو.

رۇزھەلاتى، گوندى بابىرى.

رۇزئاقايى، گوندى كوركا (دەقەرا گوليا).

پىكھانا جفاكى:

خەلكن قى گوندى دىناتادا ھەمى ئىك نىشن و ئەو ژى ژ چەند بنەمالان پىكدەھىت، ۋەكى: بنەمالا مەلا، بنەمالا گوزەلى، بنەمالا كەندالى، بنەمالا كوردى، ھەژمارا ئاكنجىين خەلكن گوندى دكەھنە دەوربەرنى ۴۰۰ مروقان.

توینوار و جەين بەرنىاس ل گوندى:

چەندىن جەين كەفتار، ژ دىرگەھ و گۇرستان و ناوسك و ... ھتە ل قى گوندى مەنە، ۋەكى:

دوىرگەھ دوىرگەھا چەما، دوىرگەھا بەرنەختى، دوىرگەھا ملىت قەشا، دوىرگەھا سەرنى خرابا، دوىرگەھا زەقى سۇرا.

گۇرستان، گۇرستانا نزارى، گۇرستانا كانىن، گۇرستانا خراقتى، گۇرستانا گوندىرىكى، گۇرستانا سەرنى خرابا، گۇرستانا پىر ئاقدەلى، گۇرستانا ملا ئاخ زەرنى.

شكەفت، شكەفتىن توپرىيا، شكەفتا لاتىن ھاجبا.

ھەر ۋەسان ناوسكا كانى زىوكى و گۇرستانەكا جوبىال نىزىكى قى ناوسكى ھەيە، ژىلى مزگەفتەكا كەفن لى ھەبوو كو دگۇنتىن مزگەفتا سۇر، ل سەر

گوندى گۈلى:

گوندى گۈلى نىزىكى سىن كلىومەنر و نىفا ژ سەنتەرى ناھىيا بامەرنى دوورە.

سۈرۈن گۈندى:

ژاين ژوورى ھەردو گۈندىن تىن وداودىن، ژىرى گۈندى زىنكى، رۇزھەلاتى گۈندى شىنخ مەمىيە و رۇزتاڭا گۈندى گەبەراسكى يە.

ل سەر رامانا نەقى گۈندى گۈلى دو قەگىران ھەنە:

۱- جەن گۈندى دكەقندا سەر سىنەي بوو ئانكو ژىرىن گۈندى نھا، دوى دەمىدا ئەو چەندىن سال بوون باران ل گۈندى نەدىبارىن، ژىنكەكا گۈندى نەقى وئ گۈلى بوو دوعا ژ خۇدئ كىرن كو باران بارىتن، ئەقجا دوعايا گۈلى ھاتە قەبىلكىرن و باران بارىن، كەيما خەلكى گۈندى گەلەك ھات، ھەمىا نەقى گۈندى خۇ بنەقى وئ ژىنكى نەقىرن ئەوا دوعا ژ خۇدئ كىرن داباران بارىتن نەقى وئ ژىنكى ژى وەك مە گۈتى گۈلى بوو.

۲- د نخوبىن جۇگرافىي گۈندى گۈلى ھۇمارەكا مەزىن ژ رەنگى گۈل سەك ھەنە، ژىنە قى يەكى ئەف جەھ ب نەقى (گۈل سەك) ھاتىيە نىاسىن، بەلىن پىشتى بۇرىنا دەم و سالا گۈل ھاتىيە سىڭكىرن ل سەر ئەزىمانى خەلكى ژ گۈل سەك بوويە گۈلى.

ل سالا (۱۹۴۵)ئ ھندەك مالىبات ژ گۈندى شىنخ مەما ھاتنە قى جەي، ھەتا نھا ژيانا خۇ لىن دىبۇرىن، ژىنكى ۋەرە ھۇمارا وان بەرەف ژىنەبوونى دىچىتن، نھا دكەھنە دەوروبەرىن (۲۵) مالىباتان، گۈندى گۈلى ژ دو بنەمالان، بنەمالا سانى و بنەمالا شىن پىنكەھىت، خواندىنگەھ ل سالا (۱۹۷۹)ئ ل گۈندى ھاتە قەكىرن.

كانىيىن گۈندى،

دو كاتى ل گۈندى ھەنە، يا ئىنكى دىبۇرنى كانىيا

نەقى قى مەزگەفتىن ژى دو بۇچوون ھەنە:

يا ئىنكى، مەزگەفت ب بەرەكى سۇر ھاتبوو ئاڧاكرىن و دىوارىن وئ سۇر دىار دكرىن.

يا دووي، دىبۇرن ژىلى ئەنڧالان، ئەف مەزگەفتە سىن جاران ھاتىيە خرابىكرىن و جارەكى ژ وان ل سەر دەستىن مەمەد پاشايى رەواندىزى امىرىن سۇرا) ھاتىيە خرابىكرىن و نەف ژ (سۇرا) ۋەكى زاراف ھاتىيە و دىبۇرن سى شەھىد دىندا ھاتىنە قەشارتن.

مەزگەفت پىشتى ل سالا (۱۹۸۸)ئ ھاتىيە وىرانكىرن، جارەكادى ل سالا (۱۹۹۲)ئ ھاتىيە ئاڧاكرىن قە.

ژىن و ژىارا خەلكى گۈندى،

ئەف گۈندە مينا پىرىيا گۈندىن دەقەرى ب دەرامەتىن چاندنى بى بەرىياسە، بەرى ھەوئىن ئەنڧالان پىر دەرامەتىن مينا بىرىج و كوئى و ماشا و... ھتد دچاندن، ھەر چەند گۈندەكى كىنم ئاقە، لى پىشتى ھىنگى پىردار و بارى قىنقى ھاتە چاندن، ۋەكى سىڭف و تىرى خۇخ و ھنار و باھىف و... ھتد، بۇ قىن چەندى مفا ژ چەند كانىيان دەھتە ۋەرگىرن، ۋەكى: كانىيا بەرى بى، كانىيا شۇركى، كانىيا پىر ئاقدەلى، كانىيا زىوكى، كانىيا مەرجانى، كانىيا سىپىن (گەرماقى)، كانىيا گىركى، كانىيا كۆركى، كانىيا مىرگا، كانىيا ھىشك.

ھۇمەنگوزارىن گۈندى،

خواندىنگەھ بۇ جارا ئىكىن سالا (۱۹۷۸)ئ ھاتىيە قەكىرن كو ل بەرى ھىنگى زارۇكىن وان بۇ خواندىن دچوونە گۈندى بابىرى و گۈندىيان بخۇ خواندىنگەھ ئاڧاكرىن، سالىن نۇتان بۇ جارەكا دووي پىشتى كو ل ھەوئىن ئەنڧالان وىرانكىرن ھاتە قەكىرنقە، سالا (۱۹۹۵)ئ خواندىنگەھ ل نەفا گۈندى ھاتىيە ئاڧاكرىن، بىرەكا ئىرتىۋازى ژى ل سالىن نۇتان بۇ گۈندى ھاتىيە كۆلان و ب رىكا بۇرىيا ئاف دكەھىتە ھەمى مالان كارەب ژى سالا (۲۰۰۹)ئ گەھشىتە گۈندى^(۴۱).

زەلاما نھا با ھىك بووى، يا دوپىن دېتۇننى كانىيا ژنكا. ھەتا نھا ژى ئاف ھەر ژى د ژنتن.

شوينوارىن گوندى:

ھىندەك شوينوار و بەرمایى ل گوندى گولن ديار و پىشچاقن، دېرۇكا وان دزقرىتن بۇ بەرى ھانتن و خۆجھىبوونا خەلكنى ل گوندى، ئانكو بەر ساللا (1۹۴۵) ئى. ب دېرۇكەكا كەقنار، ئەوژى ئەف شوينوارنە ھاتىنە دېتن.

- ۱- بەرمایىن ئافھىيى دېرەكى ل سە رووبارى سېنەى ديارن دكەفیتە ژنرا گوندى گولن ب دوورائىيا دەوروبەرىن سەدو پىنچى متران.
- ۲- شوينوارىن دو ئاشىن پىنكە ل سەر سېنەى ديارن، ب ئاشىن جىمك دەینە نیاسىن.
- ۳- ز نىشكەكى قە ترارەكى ئاخى ژلايى موختارى گوندى قە ھاتبوو دېتن^{۱۰۷۱}.

گوندى دىھى:

گوندى دىھى ب دوورائىيا دەوروبەرىن (۵كم) دكەفیتە رۇژئاقايى، ھەردو گوندىن ئەرزى و بانكا دكەفەنە ژۇرىن گوندى، گوندى ھەمزا دكەفیتە رەخى ژۇرىن دىھى، ھەسن پىركا دكەفیتە رۇژھەلاتى گوندى دىھى، پاصى دكەفیتە رۇژئاقاي^{۱۰۸۱}. ل سەر رامانا ئافى گوندى دىھى دو بۆچوون ھەنە:

دىھى: ژ بچوپكرنا پەپما دوھن ھاتىبە چونكە گەلەك دارىن زەيتونى ھەنە ل گوندى ئانكو ئافى دىھى ژ دوھنى زەيتونى ھاتىبە.

دىھى ب زمانى رۇمانى ب رامانا (دەرگەھ) دەيت چونكە دەسەردەمىن كەقندا لەشكەرى رۇمانى و بۇنانى دەرگەھەك ل گەلىن دىھى دانابوو، ئەو دەرگەھە ل دووف پىنچىن خۇ جار قەدكر و جار ژى دگرت. ئەف بۆچوونە پتر يا نىزىكى راستىيە.

دىھى گوندىكى نھالا سېنەيە، خەلكنى وئ قەلىن نەستورى بوون، سەر ب ئەبەرەشيا ئامېدىي قەبوون، پاشى بوونە كاسولىك، ل سەرۋەختى سولتان

حسىنى وەلى ئاقىرى پى دەینەكرن، كو پىنچ قرويش و چارىكەك ل سەر ھاتبوونە سەپاتدن، دا بىنە وەقف بۇ خواندنگەھا قوبەھان، ل چەرخى ھەردى زابىنى كاسولىكەت دئاف دا بەلاقبوو، ل ساللا (1۸۴۲) ئى چ كەسېن نەستورى دئاف دا نەمان، ل دووف گۇتتا بادجەرى تىنى (۱۰۰) مالىات نەبن، بى رەمەلدار(كاهن) و كەنېسە بوون^{۱۰۹}.

پىنكەھاتا گوندى:

خەلكنى خۆجھىن گوندى دىھى دگەھنە دەوروبەرىن (۳۰) مالىاتان و مەسېخىنە. ژ فان ئوبجاخان پىنكەھىن:

- ۱- قەسرا: ژ تيارى باكوورى كوردستانى، نەخاسمە ژ ئاشوتىنى ھاتىنە.
- ۲- بىموتى: كەقنتىن ئوبجاخە ل گوندى دىھى خۇجە بووين.
- ۳- بىساوا: ژ تيارى ل باكوورى كوردستانى ئابەتەى ل ئاشوتىنى ھاتىنە.
- ۴- بى زەيا: ژ گومانى ل باكوورى كوردستانى ھاتىنە.
- ۵- بىخۇشوو: ژ گرەمونى ل باكوورى كوردستانى ھاتىنە.

شوينوارىن گوندى:

- ۱- شوينوارىن دو دىران دئاف ئخوبىي گوندى دا ديارن.
- ۲- قەسروكى: دكەقن دا دگوتى بى كەسەكن نەرمەنى بوو، دكەفیتە ئاف ئخوبىي گوندى دا.
- ۳- دىرا مار بافو: دكەفیتە سەرى چىاي ھىدافى گوندى دىھى.
- ۴- شوينوارىن دو ئاشىن ئافى ديارن دكەفیتە ژۇرىن رۇژئاقايى گوندى.
- ۵- شكەفتا ژنكا: دكەفیتە دگەلىن دىھى دا.

۱- دېرەكا كەقن باھەى بنافى دىرا نەشمونى بۇ شەش سەد سالن بەرى نھا دزقرىتن^{۱۱۰}. خواندنگەھ ئەمريكا د سالىن سېھاندا ژ سەدسالبا بۇرى خواندنگەھەك ل گوندى

گوندى نەرزى:

ناقى نەرزى: دەپتە قەگىران دكەقندا خەلكى گوندى نەرزى دەرامەنى بىرنجى دكر، ژىەر ئافەكا بۇش لى ھەبوويە، ناقى بىرنج بىزمانى عەرەبى دىئىزنى (رز)، ئەقجا بىۋىنا دەمى ناقى (رز) ل سەر نەزمانى خەلكى ھاتىيە سىككىن، ژا(رز) بوويە (نەرز) بەلى نەم دىينىن ئەف بۇچوونە گەلەك يا لاوازە.

سۈۋرىن گوندى:

جەن جۇگرافىيا گوندى نەرزى يىن بىلدە، تىخوبىين گوندى نەرزى بىقى رەنگى نە، لاين زوورى گوندى بانكايە و ژىرىق وئ گوندى دىيەن يە، ھەسن پىركا و زىۋى دكەقىنە رۇزھەلاتى، بابگۇرىا دكەقىنە رۇزئافى.

پىكھاتا گوندى:

تىن دو بىنەمالىن سەرەكى ل گوندى ھەنە ئەۋزى (بىنەمالا سەيىدا و بىنەمالا بەگا)، بىنەمالا بەگا بىياتى وانا عەرەبىن ژ سامەرا ھاتىنە ئامبىدى، پاشى چوونە نىرۋە، ژۋىرى ھاتنە نەرزى، ھەتا نەا ھىدەك ژوانا ل دەقەرا نىرۋە ماينە، بىنەمالا سەيىدا ژ بەروشكا سەعدىنى ھاتنە نەرزى. دكەقندا دەۋرۋىبەرىن ھەقدە ھەتا بىست مالا ل گوندى جەۋاربوون.

كانىين ناقى:

ئىك كانىيا ناقى ل گوندى ھەبە ئەۋزى ب (كانىيا نەرزى) دەپتە نىاسىن، نەرزى ب ھنارن نەرزى و حلى زەرگا و حلى رەشكا ئافدارە، ھەرۋەسان تىرىن مىسا بەگى بىرەنگى رەش و تلى دىرژ بىن بەرنىاسە، بۇچى بىقى ناقى ھاتىيە ئاقتىن، چۈنكە دەمى مىسا بەگى سەردەمى ھاتنا لەشكەرى ئىنگىلىزى بۇ دەقەرى ل داۋىيا (۱۹۱۸) ئى شەرى لەشكەرى ئىنگىلىزى كرى، ئەقجا مىسا بەگ دگەل تاھر ھەمزانى و ھەجى شەعبان ئامبىدى، ھەرسى چوونە دەقەرا گويا ل زوورىن كوردستانى، پىشتى زفرىن و ھاتنە نەرزى و مىسا بەگى ژ ۋىرى تىركەكى مېۋى دگەل خۇ ئىنا

دېھن ب زمانى سىرمانى فەكرى. سالىن پىنجىبىندا خواندنگەھەك بىزمانى نەربى ھاتە قەكرى، پىشتى ساللا (۲۰۰۳) ئى دىسان خواندنگەھەك ل گوندى دېھن بەارىكارىا نەرىكا ھاتە ئاقتىن^(۱).

گوندى ھەسن پىركا:

ھەسن پىركا دكەقىنە رۇزئافىن سەنتەرى ناھىا بامەرىن، رامانا ناقى ھەسن پىركا: ل دوۋف پىزانىين گەھشتىنە مە، كو ھەسن ژ ناقى كەسەكى ھاتىيە ئەۋزى (ھەسەن) و (پىركا) ئانكو پىر و دانەمەر. دكەقندا كەسەك ھەبوو بىن دانەمەر بوو ھاتە جەن نەا بىن گوندى و مالاخۇ لى دانا، ئەقجا ئەۋ جەب ب ناقى ۋى ھاتە نىاسىن ب ھەسەنى پىر، بەلى بىۋىنا دەم و سالان ئاف سەر نەزمانى خەلكى ھاتە سىككىن ژ ھەسەنى پىر بۇ ھەسەن پىركا.

سۈۋرىن گوندى:

لاين زوورى گوندى نەرزى، ژىرى گوندى غلبىشىن نە، ھەردو گوندىن شىرتى و زىۋا شىخ پىرامووسى دكەقنە رۇزھەلاتى گوندى، گوندى ھەمزا دكەقىنە رۇزئافى.

پىكھاتا گوندى:

خەلكى گوندى ھەسن پىركا ژچەند ئۈبجاخىن موسلمانان پىكدەتىن، ھۇمارا خەلكى گوندى دگەھنە دەۋرۋىبەرىن ۳۵ مالىتان، ئىك ژ ئۈبجاخىن گوندى دىئىزنى ئۈبجاخا مالا مەمەدى و ئۈبجاخا مالا مستەفاى.

خواندنگەھ سالىن ھەشتىياندا خواندنگەھا دەستپىكى ل گوندى ھەسن پىركا ھاتە قەكرى. ژ دەرامەتىن چاندنى بىن گوندى ھەسن پىركا، بىرنج و توبىن و گەنمۇك و كونجى و دەخل و جەھ و ھىزىر و سىف و تىرى. ژ كانىين گوندى كانىيا (جىكى) راماناۋى كانىيا ئەجنا، كانىيا ئافھاتى دىن بەرەكى دازتىن.

- ۲- كوچكا مېرى: دكەقىتە رەخ قەسرا مېرىفە،
 ھەتا نھا دېئىزىنە جھى وئ (كوچكا مېرى).
 ۴- گرتىخانە: دىوارىن وئ ب قىرى و بەرا ھاتىبوونە
 نژىن، مېرىن كەلىن ژ بۇ زىندانكرنا گونەھكارا
 ئاڧاكربوو، دكەقىتە رۇژھەلاتىن قەسرا مېرى.
 ۵- گورانگەھ: جھى كومبوون و نڧىزايە ل رەخى
 ژىرى يىن جوكا ئەرژى و ب قەرشا ھاتىبە چىكرن.
 ۱- گورى بەكر بەگى ئەرژى: دكەقىتە پىشنا
 گورانگەھى، دناڧەرا وى و گورانگەھى تىنى
 جوكا ئاڧى يە، ل دەستىكى يى ب تىنى بوو،
 پاشى عەلى بەگ ب رەخمە ھاتىبە قەشارتن^(۱۱).

گوندى غلبىشى:

غلبىشىن دكەقىتە ژىرىن رۇژئاقايىن بامەرىن، ژوورىن
 گوندى غلبىشىن دىبىتە گوندى ھەسن پىركا، ژلايى
 ژىرىفە دىبىتە ھەردو گوندىن بەندا و زڧىكى، ژلايى
 رۇژئاقاي دىبىتە گوندى ھەمزا.

رامانا ئاڧى غلبىشى:

غلبىشىن ژ دو پەيشىن كوردى ھاتىبە، ئەو ژى (خىر
 و بىش) رامانا وئ ھەمى پىشە، چونكە دكەڧن دا
 ئەرەئى گوندى ھەمى دەحل و بىش بوو، لەورا ھاتىبە
 نىاسى ب ئاڧى (خىر پىش) پاشى بوو (غلبىش).

پىنگھاتا گوندى:

چوار بىنەمال ل گوندى غلبىشىن ھەنە، ھەر ژچار
 بىنەمال ژى دكەڧن دا ژ باكوورى كوردىستانى ھاتىبە
 جھى گوندى (غلبىشىن)، ھەتا نھا ژيانا خۇ لى
 دىورىن، ئەو ژى ئەڧ بىنەمالەنە:
 ۱ - بىنەمالا شەھى، ۲ - بىنەمالا گەروى، ۳ -
 بىنەمالا داوھتيا، ۴ - بىنەمالا لاجى.
خواندنگەھ ل سالىن ھەقتىياندا ژ سەدسالبا
 بىستى، ئىك ژ خەلكى گوندى غلبىشى رنڧىسا
 (لاتىنى) نىشا خەلكى ددا، پاشى د سالىن ھەشتىياندا
 خواندنگەھ ل گوندى ھاتە قەكرن.

ئەرژى و چاند، دەمن ھاتىبە بەرى ب تلىن رەش و درىژ،
 ئەڧ تىرە بىرى رەنگى ل گوندى بەلاڧەبوو ب ئاڧى
 تىرى (مىسا بەگى) ھاتە ئاڧكرن.
مىزگەڧنا گوندى، مىزگەڧت دكەقىتە نىڧا گوندى،
 ژيارا مەلايىن گوندى ل سەر خەلكى گوندى ئەرژى
 بوو، ئانكو گوندىا دەخل و دان و زەكات و قترە دانە
 مەلايا، ھەروەسا مەلا ژى ب مالىانمە ل گوندى
 دژيان^(۱۲).

ئەڧ گوندە د ئاڧ ژندەرتىن دىرۇكا ئەدەبىياتا كوردى
 ب شاعىر بەكر بەگى ئەرژى ھاتىبە نىاسىن، ئاڧى وى
 بەكر بەگى كورى مېر بەھدور بەگى (دوبىە)، كورى
 مېر ئىالىن بەگى كورى مېر ئەحمەد بەگى كورى
 بەھدور بەگى (ئىكىن يە) كورى مېر محمد بەگى
 كورى سولتان ھەسەن بەگى كورى مېر سەپتەدىن
 بەگى كورى مېر محمد بەگى كورى مېر بەھائەدىن
 بەگى (ئىكىن) يە، يى دگەھىتە مېر موبارزەدىن
 (كەك)، ل سالا (-۱۱۷۰ ۱۹۷۹مىش/۱۷۵۱-۱۷۱۷) ژى ل
 كەلا ئەرژى ژ دايك بوو، ل سالا (۱۲۵۰مىش/۱۸۳۳) ژا
 ن چووبە بەر دلوقانىيا خۇدى^(۱۳)، ژىلى كو بەكر بەگ
 شاعىر بوو، رەسامەكى زىرەك و ژىھاتى بوو^(۱۴).

شوينوارىن گوندى:

۱- ژ شوينوارىن ئاڧدارىن قى گوندى (كەلا ئەرژى)
 يە، كو ل سەر گرەكى مەزن ھاتىبە ئاڧاكرن،
 رەخۇدورىن وئ (۳۰۰م)، پەسارا ئەرەئى وئ بەر ب
 خارڧقە دەيتىن، ل شوپرەيتىن وئ سىن دەرگەھ
 يىن ھەين، ھندەك دىوار ل قىن كەلىن ماينە،
 دىسان ژ دەرڧە ژى ھندەك بانى و ئەرەئىن راست
 ھەنە، دىبىت بۇ مەرەمىن ئەشكەرى ھاتىبە ب
 كارئىنان، ژندەبارى سىرىچەكىن كو بۇ عىباركرنا
 ئاڧى ھاتە ب كارئىنان، دكەل جۇكەكىن كو ئاڧ
 دگەھاندى، دىسان بەھسى ھەبوونا كەن تىڧە
 دەپنە كرىن^(۱۵).

۲- سەرى قەسرى: جھى مېرى كەلىن يە، ل بىلندىرتىن
 جھ ل نىڧا كەلىن ھاتىبە دانان، ھەتا نھا نىياتى
 دىوارىن وئ يىن ماين.

كانىيىن گوندى:

كانىيا كوچەركى، ل ژوورى رۇزھەلاتى گوندى. كانىيا پىرى مەھنە، ل رۇزئاقايى گوندى. كانى كەوكى، ل رۇزئاقايى گوندى. كانىيا مىزا، دكەقىتە ژىريا رۇزھەلاتى گوندى. كانىيا قنكا، دكەقىتە ژىريا رۇزھەلاتى گوندى.

چاندى، ندورى گوندى غلبىشى ل دەقەرى يى نافدار و بەرنىياسە، ھەرەسان دەخل و جە، ھژىر و ترى و سىف ...ھتد ل گوندى ناغېرى دەينە چاندى.

شوينارىن گوندى:

۱- گافلکىن (محتەر پاشاي) دكەقىتە رۇزئاقايى گوندى غلبىشى، شوينوار و بەرمایىن خانىيىن كەقن لى ديارن.

۲- بەروژى عبدولرەحمان ناغاي، دكەقىتە ژوورى رۇزئاقايى گوندى غلبىشى^{۱۷۱}.

گوندى ھەزا:

گوندى ھەزا دكەقىتە ژىرىن رۇزئاقايى بامەرىن.

سوررىن گوندى:

ژوورى دىتە گوندى دىھى، ژىر رووبارى صېنەي، رۇزھەلات گرى قلۇز، رۇزئاقا دىتە نەھالا كەلوھ.

رامانا ناغى ھەزا:

بىتنى ئىك بۇچوون ل سەر رامانا ناغى ھەزا ھەبە. ئەوزى ھەزا ژ بچويكرنا (ھەمى زان) ھاتىبە ئانكو زانا.

بىمانىن گوندى ھەزا:

بىنەمالا تاھر ناغا ھەمزانى دكەقن دا ژ گوندى ئەرتىسى سەر تخوبىي عىراق و تركيا ھاتىبە گوندى ھەزا، ھەژى بىژىن كو سولتانهكن ئۆسمانى ناسناقى، تاھر پاشا كره ناسناقى تاھر ناغا ھەمزانى، ھەرەسان ھندەك بىنەمالىن دى ژى

ژ كوردستانا ژوورى ھاتىبە گوندى ھەزا، ھەتا ھەزا ژى ژيانا خۇ لى دبۇرىن. خەلكى جھوارىن گوندى ھەزا ھەزا دگەھنە (۱۲) مالىاتا، ژ موختارىن گوندى ھەزا، حسن حىبى، پىشتى وى محمد تاھا بوويە موختار.

خواندىنگەھ بەكەمىن جار ل سالا (۱۹۷۵) ئى
خواندىنگەھ بە رىقەبەريا، حسىن ئەحمەدى ل گوندى ھاتىبەقەكن، دەستبىكىن خانىك كرى بوو، ل سالا (۱۹۸۳) ئى ئاقاھىك بۇ ھاتەئافاكرن، د ئەنزالاندا ئەو ئاقاھى ھاتەخراپكرن. ل سالا (۲۰۰۴) ئى ھىژىن ئەمرىكا ئاقاھىيەك دىتر بۇ گوندى ھەزا ئافاكر ژ دو ھولا پىكدهات، سالا (۲۰۰۹) ئى حكومەتا ھەزىما كوردستانى ئاقاھىيەكى نوى بۇ خواندىنگەھا گوندى ئافاكر.

چاندى: گوندى ھەزا دكەقن دا ل دەقەرى ب چاندىنا برنجى يى بەرنىياس بوو، چونكە ئاقەكا بۇش لى ھەبوو. ھەرەسا سىف و ترى و ھژىر و ھنار ھتد ل گوندى ھەزا دەھتەچاندى، ژ كانىيىن گوندى، كانىيا ئەوكى و كانىيا سىفكى و كانىيا كاسى.

شوينارىن گوندى:

- گرى سىكا دكەقىتە ژىرىن رۇزئاقايى گوندى، ھەتا نھا ژى دىوارەكى مەزىن يى كەقنار دىاردكەت.

- گرى عمجوى.

- شىفاكا خرابا، كاقلە گوندى شوينارىن خانىا لى دىاردكەن.

- بەر گوندى، كاقلە گوندى شوينارىن خانىا لى دىاردكەن^{۱۷۸}.

گوندى ۋەرمىلى:

گوندى ۋەرمىلى ب دووراتىيا دەوربەرىن (۳۰كم) دكەقىتە رۇزئاقايى سەنتەرى ناھىا بامەرىن. رامانا ناغى ۋەرمىلى، جھى خۇرىستىن گوندى (ملە) ئانكو بىلنداھى بە مىنا كەلايەكى بە، لەوما ناغى وى ژ (ۋەرە مىن) ھاتىبە، بەلى بىورىنا دەم و سالان ناغ ل سەر ئەزمانى خەلكى ھاتىبە گوھرىن و سىفكىكرن ژ

ۋەرە مىلى بوويە ۋەرمىلىنى.

۱۸۹۵ ي. ھەبويە، ژمەلايىن گوندى ۋەرمىلى ۋەكى: ھىجىرى ۋەمەر ۋەمەلا سەلىمان ۋەمەلا مەھسەن.

چىرۋكىمىزىن گوندى: ۋەمەر جانى، ئەنور مەستەفا ئەبو زىد، كەرىم ۋەمەر، قادر شەرىف، ھىجىرى فرھان، ياسىن عبدال، كەمال شەرىف. ھەكىم ۋە لوقمانىن گوندى، باغزا سەلىم ئەمىن، ھەم عىسا، ئامىنا شەرىف، خىيال مەھمەد، سۈننى^{۱۹}.

سۈۋرۈن گوندى:

لايىن ژۋورى دىبىتە گوندى كەرەكۋەھى، ژىرىن دىبىتە ھەردو گوندىن بابگۈريا ۋە بانكا، رۇژھەلاتى ھەردو گوندىن بابىرى ۋە بابگۈريا ۋە لايىن رۇژناقايفە دىبىتە گوندى پاصىنى.

پىنكھانا گوندى:

خەلىكى گوندى دىگەھنە دەۋرۋەرىن ۵۹ مالىتان، ژگەلەك ئوبجاخان پىنكەھىن، ئەۋزى ئەفەنە: مالا ئىزدىن، مالا مەلاى، مالا ھامدى، مالا برەھىمىن، مالا كوركيا، مالا ۋەمەر پىرا، مالا كەلەشى، مالا كولاڧى، مالا باگورى، مالا ئەبو زىدى شەروى، مالا ۋەلى.

شۈينۋارىن ۋەرمىلى:

گوندى ۋەرمىلى ۋەكى ھەر گوندەكى دى يىن كوردستان شۈينۋار جەھىن ديار لى ھەنە، مينا، بەرى كۆمىك، بەرى مەھمەد، بەرى مەشختى، بەرى مېروى، بەرى دېكلا، بەرى ھەسەدو، بەرى كىلگى، بەرى كۆڧى، بەرى بىكا، بەرى شىفانا، بەرى كورى، بەرى قرا، بەرى كەھىن، بەرى رەملىكى.

ھەرۋەسەن گەلەك شىكەفت دىناق تىخۋىن گوندى ۋەرمىلى دا ھەنە، مينا شىكەفتا، ئەۋكى، صادىقى، شىر ۋە مەتالا، كالى، چەمى رىز، مەھمەد، ۋەمەر پىرا، شىكەفتا كەگو، مام ھەسنى، ئاۋسكى، ئاقبەريا جەھى.

كانىن گوندى:

گەلەك كانى ل گوندى ھەنە مينا كانىن، خاتىنا، ساركى، سەيدى، سىركا، دەۋرىشى، ۋەلى مەندا، ھىجىرى ئبراھىم، ئلخا، سىرىجكا، نورىنكا، ھاجى، شەمۋى، نورىنكا.

خاۋدنگەھا ۋەرمىلى سالا (۱۹۵۸) ئ ل گوندى ھانىيە ۋەكى.

مىزگەفت، مىزگەفت ل گوندى ۋەرمىلى ل سالا

گوندى چەم سىسكى

گوندى چەم سىسكى دىگەھىتە ژىرىن رۇژناقاين سەنەرى ناھىيا بامەرىن ب دوۋراتىيا دەۋرۋەرىن (۱۵كەم)، تىخۋىن گوندى چەم سىسكى بىرى رەنگىنە، ژلايىن ژۋورى دىبىتە گوندى پاصىنى، ژىرىن ۋى دىبىتە گوندى بەرۋىشكى، ژلايىن رۇژھەلاتى گوندى تەخلافىيە، ژلايىن رۇژناقايفە دىبىتە گوندى كۆڧىكى.

نەھى جەھى گوندى يىن كاقەل، بىننى شۈينۋارىن خانىا لى ديارن ئانكو مەۋل لى نازىن، خەلىكى دۆكەرى ل دەستىپىكى ل فى گوندى ژان بەلى ژىر دوۋراتىيا خەلىكى ژ دەرامەتىن ئاقى، ئەقجا خەلك نەچارىۋون ژگوندى چەم سىسكى باركەن ۋە بەرەڧ جەھكى بچن لى جەھارىن كو نىزىكى ئاقى بىننى، ئەقجا چۈۋنە جەھى نەھى يىن گوندى دۆكەرى ۋە ھەتا نەھى ژى ژاناخۇ لى د بۆرىننى.

رامانا ئاقى چەم سىسكى:

كانىيەكا ئاقى ل گوندى ھەبۋو گەلەك جارا رەنگەكى چۈيچىكا كو دىبىزىن (چۈيچىكىن سىسكى) دادانە سەرى ۋى كانىن، چەم ۋە بىستان ژى ل نىزىكى ۋى كانىن ھەنە، ئەقجا ژىر فى چەندى ب كانىيا يا چەمى سىسكى ھاتىيە نىياسىن، گوند ژى بىناقى ۋى كانىن ب گوندى (چەم سىسكى) ھاتىيە نىياسىن^{۱۷۰}.

گوندى گەلوھ:

گوندى گەلوھ ب دوۋراتىيا نىزىك (۱۰كەم) دىگەھىتە

ماينە، ھەممى پىتكىھە گىرىداينە، رەنگى وان گەلەكىن سادەيە. ژ بەرىن ئاقىن ھاتىنە چىكىرن زىندەبارى ب كارئىنانا ئاخى وەكى مادى نىسەك، كۆمەكا مەزنا دارىن مازى و بەرى دناقدا شوپىن بووينە و مروف دزانىت كو ژمىزە ئەف گوندى ھاتىبە چۆلكىرن. رىزىن خانىپىن قى گوندى ھەنا شەش رىزا ديارن و ئىك ل سەر پى دى ھاتىبە ئاڧاكرن، پىرىيا خانىپىن وان ژ ژۆرەكى يان دويىن بچويك پىككەھىن.

كۆمەكا دى يا شوپىنوارا بەرچاقى مروفى دكەقن، وەكى جوھنى كو بۇ قوتانا مئابىن دەخل و دانى ھاتىبە چىكىرن، دىسان باگوردانەك دناڧ كافلى دا پى ديارە، زىندەبارى ھەرىشنى نقىزا كو ب رەنگەكىن ئىسلامى ھاتىبە دانان.

رامانا ئاقىن سمايىلى:

ديارە كو ئاقىن جھال كوردستانى ھەر ژ كەقندا ب مروفانقە ھاتىبە گىرىدان، نەخاسمە ئەو كەسى گوند ئاڧا دكر، وەك ئىسفاكا، ھەسەن ئاڧا، براھىم زلا... ھتد. ئەم بدوور نابىپىن كو ئاقى قى گوندى قەگەرىتە سەر ئاقى كەسەكى كو ئەف جھە ئاڧاكرىت، وەكى گوندى (زىارەتا)، ئاقى وى ژى (ئىسماعىل) بوويە، بەلى دزمانى كوردىدا ھىنە بچويكرن، ل دوماھىن بوويە (سمايىل) ۱۷۲۱.

ل قىزى پىرسىيارەك سەرھلدەت و دىبىزىت ئەرى كەنگى ئەف گوندى مەزىن ھاتىبە چۆلكىرن؟ وئەگەر چ بوونە؟ دى قەگەرىنە سەر رويدانىن دىرۆكى ل سەدا شازدى زابىنى كو گەلەك گوندىن دى مينا قى گوندى و گوندى (زىارەتا)، كو دكەقىتە ژىرىن بامەرنى ئەو ژى سەر صىپنە ھاتىبونافاكرن. د دەمىن بەرىدا چەند جازان ئىشىن قوتىر و ئىشىن دژوار و بىن دەرمان ب سەر خەلكى دا گىرىتە، وەكى ناعون و سۆركا. گوندىكى سمايىلى ژى بەھرا خۆ دئەقان ئىنشادا ھەبوو، نەخاسمە ئەو وەبايىن سالىن (۱۱۲۵، ۱۱۳۴، ۱۱۵۰، ۱۱۷۳، ۱۷۰۲) ئى كو بىسەر خەلكى دەقەرىدا ھاتىن. خەلكى جھ و وارىن خۆ بەرداينە. دىسان ل سالىن (۱۱۷۳، ۱۱۷۶، ۱۱۸۸) ئى كولى بىسەر دەقەرى دا گىرىتە و تەر و ھىك پىككە داغوپىران. ئەم ب

ژىريا گوندى دېھن، نھا كافلە گوندى و كەس لى نازىتن، دەمى گوندى پى ئاڧا تىن دو مالىيات لى دژيان، ئەو ژى مەسىحى پىن خەلكى گوندى دېھن بوون. بەلى دسالىن سىھاندا ژ سەدسالىيا بىستى ئەف گوندى ھاتە كافلكىرن ۱۷۲۱.

گوندىكى سمايىلى:

گوندىكى سمايىلى دكەقىتە ھنداقى شىقا صۇرىا ل ژىرىن سەنتەرى ناھىيا بامەرنى، چ ژىدەرىن دىرۆكى بەھسىن وى نەكرىبە و نەھاتىبە قەيدكىرن د پەرتووكىن شوپىنوارى دا، ژىلى پەرتوكا (ئەقەبە بامەرنى) كو ئاقىرەكا بچويك داىبە ئاقى وى. ئەف كافلە گوندى سەر ئاڧا سىپنە ھاتىبوو ئاڧاكرن ب مەرھەما مفا وەرگىرتىن ژ ئاڧا رووبارى و ب كارئىنانا ئەردى وى بو مەرھمىن چاندنى، ەزىز قەرخۇ خەلكى بامەرنى سەرھاتىبەكا كوردەوارى ل دور قى ئاقى ژ كەسالىن دانەمىرن بەرى خۇ گوە لى بوويە قەدگىرىت، دىبىزىت كو ئاڧا صىپنە ئەو نىزىكى گوندىكى سمايىلى گەلەكا بۆش بوويە، چونكە ژ كەقندا بىزەك كەتە ئاڧا كانىيا مزكەفتا مۇمنا و قەشىلوى ژىەر ئاقى بىزىن دگەل خۇ بر ھەنا ل نك رووبارى صىپنە ل گوندىكى سمايىلى راوەستىاي، ئەو ژى بىزىن كەتە دار بىھەكا مەزىن ل سەر ئىڧا رووبارى صىپنە ل گوندىكى سمايىلى. بىق چەندى بۇ مە ديارىپىن كو ئاڧا صىپنە گەلەكا بوش بوويە دەمى ھەبوونا ژيانا خەلكى ل گوندىكى سمايىلى.

تخويپىن گوندىكى سمايىلى:

ل رۆژھەلاتىن وى باسكىن بامەرنى و نەرەدناىبە، رۆژئاڧا گوندى سولەھيارى و كانىكا، ل ژىرىن وى دەقەرا قەكرىا صىپنەبە.

شوپىنوارىن گوندى:

ئەگەر مروف سەھكەتە پىكھاتا شوپىنوارىن قى جھى كۆمەكا تىشتا دكەقىتە بەرچاقىن مروفى، ژوان كافلىن خانىپىن ھەرقەتە كو بىتنى شەنكستىن وان

ئىش گوندى جھوارىووينە، پاشى و بەھر ئەگەرەكا
ھەبىت گوندى مەتىنى بىجھ ھىلايە و ھانىنە خارنر
و ل گوندى بانكا بىن نھا خۇجھىبووينە.

سەمىد بەھجەت بانكى سەرھاتىيەكا كوردەوارى
ل نوور قى گوندى قەدگىرىتن تىدا ھاتىيە: دكەقندا
خەلكى ل گوندى مەتىنى ژيانا خۇ يا رۇژانە دىرە
سەرى: رۇژەكى ژ رۇژىن رۇفستانى، بەفرەكا دژوار لى
كر ھەتا ھەلى ھاتى خەلكى ھەمى دىن بەفرى
دامرن: تى مالىك ما، ئەگەرەن قورتالبون وئ مالى
ژى ئەقەبوو، چونكە وئ مالى گايەكى مەزىن ھەبوو
ئەقجا دەمى رۇژ بوويە ئىقار ھورا خۇ ل ھەسمانى
داپە ئىك كو نىشانىن بەفر بارىن نە، دو برا دوئ
مالى دابوون بناقنى (حاجى و مەتىن) براپەكى گوتە
بى دى ھەسا دىبارە دى بەفرەكا دژوار لى كەتن، ئەقجا
دا خۇ قورتالبىكەمىن رابە ئاگرەكى خۇش ھەلكە دناق
ژورەكا خانى دا و گايى مە قەكوژە، داكو بشىن ھىدى
ھىدى بەفرى ل سەر بانى رامالىن و بەھىنە خارى
كوشتىن گايى بژارتى بخوئىن، دا بو مە ھىزپەيدابىتن
و سەرکەقىنەقە بەفرى ژ سەر بانى رادەين، بقى
رەنگى دى شىين ژ مرنا بىن بەفرى خۇ قورتالكەين.
ئەقجا ھەردو برايان پىلانا خۇ بىجھىنان و بتنى ئەو
ھەرەو برا دگەل مالباتىن خۇ قورتالبوون، دەمى
براپەك ل سەر بانى بەفر رادمالى بابى وى دخانىقە
بوو و ھەر گازى كورى خۇدكر گوتىن، كورى من دلنى
من بىن بتەقە ھەرە خارى، بەلى كورى گوتە بابى خۇ
ھىشتا بەفرەكا دژوار لى دكەتن و دا رامالم و ژوردانى
ل سەر بىنم و بىھم پاشى دى ھىمە خارى، لى بابى
كوركى گەلەك دلنى وى ما بكورى خۇقە، لەورا باب
رادىبتىن كورى كورى خۇ (ئەقىنى خۇ)، برە سەرىانى
دناق بەفرى دا، ئىنا كورى گوتە بابى خۇ باب گوتەھا
قى تىقالى چى يە، تۇ كورى من دىنىيە ناق بەفرى دا.
ئىنا بابى گوتە كورى خۇ ئەرى كورى تە جەگەرە تەيە
دلنى تە مېنتە پىقە مانە، باشە مانى تۇ ژى كورى
منى و جەگەرە منى دلنى منى مېنتە بتەقە، بقى
گوتىن كور ژ بانى ھاتە خۇارى.

ئەقجا بقى رەنگى ئەو مالبات ژ بىن بەفرى

دوور نابىنىن كو وى ھەيامى ئەف جەھ ھاتىتە
چۆلكرن وئىش و ھەبايىن كوژەك بسەر قى خەلكى
دا كرتىت^(۷۳).

گوندى تەھلىا:

تەھلىسا كافلە گوندى دكەقىتە ژىرى گوندى
ھەسن پىركا ب دووراتىيا دەمژمىرەكى ب پىيان.
نەخاسمە دكەقىتە سەر رووبارى سېنەى. ھەتا نھا
شوينوار ۋەرمایىن ھندەك كافلە خانىا لسەر روئى
ئەردى ديارن، ھەرۋەسان قەنتەرەك ھەتا نھا ۋەك خۇ
مايە^(۷۴).

گوندى قولە بىھى:

كافلە گوندى قولە بىھى نىزىكى نىف دەمژمىرى
بىپىيان ژ ژىرى گوندى ھەسن پىركا دوورە، تا نھا
شوينوار و بەرمایكىن گوندى قولە بىھى ل سەر
روئى ئەردى پىنشچاقن^(۷۵).

گوندى كانى گىسكى:

كانى گىسكى دكەقىتە دناق تخوبىن ناھبا
بامەرنى ژلايى رۇژھەلاتى قە ل دەوروبەرنى كانى
گىسكى شوينوار و بەرمایكىن ئاقاھىن خانىا ديار و
پىنشچاقن، ل ژوورى گوندى ئاقبرى گرەكى بىلند ھەيە
ب گرى (كەلوتكى قەتى نەيى) دەھىنە نىاسىن، ل
سەرى وى گرى شوينوارىن ئاقاھىن دىرەكى ديار و
پىنشچاقن^(۷۶).

ھەرۋەسا گۇرسانەكا كەفن لى ھەيە. دكەقىتە
ژىريا كانىيا گىسكى، نھا جادا ھاتن و چوونا ترومبىلا
بوويە ئاقبەرەك، دناقەرا جھى گوندى كانى گىسكى
و گورستانا گوندى ئاقبرىدا^(۷۷).

گوندى مەتىنى:

كافلە گوندى مەتىنى دكەقىتە سەرى گوندى
بانكا، شوينوارىن گوندى مەتىنى سەر روئى ئەردى ديار
و پىنشچاقن، ب تاپەت بەرمایكىن ئاقاھىن مزگەفنا
گوندى، ھەسا دىبارە كو خەلكى گوندى بانكا دكەقندا

گوندى ئىنكەوكى:

گوندى ئىنكەوكى دكەفېتە رۇژھەلاتى سەنتەرى ناھىيا بامەپنى تايىبەنى ژوورىن گوندى كانى گىسكى تىنى گرەك دىبىتە ئاقىر دناقبەرا گوندى كانى گىسكى و گوندى ئىنكەوكى. شوپىنوار و بەرمايكىن خانىيىن كەش لى ديارن. لەورا دوور نىنە ئەفەزى جەن گوندىكەن كەفئار بوويە^(۷۸).

گوندى بابگۇريا:

گوندى بابگۇريا دكەفېتە رۇژئاقايى سەنتەرى ناھىيا بامەپنى. سنوورىن جوگرافىيىن بابگۇريا بشان گوندىن ھاتىبە تىخويىدان. لايى ژوورى دىبىتە گوندى بانكا، ژلايى ژۇرى دىبىتە گوندى پاصىن. ژلايى رۇژھەلاتى گوندى ئەرزىبە، گوندى وەرمىلىن دكەفېتە رۇژئاقايى گوندى بابگۇريا.

پىنكەاتا گوندى:

جھوارىن گوندى باب گوريا دكەھشتەنە (۱۲) مالىباتان لى د ژيان ھەتا سالا (۲۰۱۳) ئى، پىشتى سالا ئاقىرى خەلكى ژ گوندى مىشەختىبوويە. ژ ھىنگى وەرە ھەتا نھا كەس ل گوندى ئازىتىن، ھەزى يە پىژىن كو خەلكى بابگۇريا ھەمى دكەھنە ئىك بابك ئاقى وى (حاجى) يە.

بىياتى ئافكرنا بابگۇريا، بىياتى ئاقى بابگۇريا ژ ئاقى (بابكى گوى يا) ھاتى يە. دكەفئىدا و تايىبەتى ل سەردەمى دەستەلادارىيا ئۇسمانىيا، كەسەك ژ دەفەرا (گوى يا) ل باكورى كوردستانى ھاتە جەن قى گوندى و ژيانا خۇ لى بوراند. ھەتا سالا (۲۰۱۳) ئى ئەقىيىن وى (بابكى گوى يا) ل گوندى ژيان. ئەفجا بىن پىزانىنا دىرۇكى بومە ديارىتىن، كو ئاقى بابگۇريا ژ بجويكرنا ئاقى (بابكى گوى يا).

خواندىنگەھل گوندى بابگۇريا ئەبوويە، خويندىكارىن گوندى د چوونە خواندىنگەھا گوندى دىھى.

شوپىنوارىن گوندى بابگۇريا:

ژ شوپىنوار و بەرمايكىن كەش ل گوندى بابگۇريا

قورتالبوو، ھەمى خەلكى دىن گوندى مەتىنى دىن بەفرى دا مرن، پاشى ئەو ھەردو برا دكەل مالىباتىن خۇ ھاتن جەن نھا دىژنى گوندى بانكا و ژياناخۇ لى بوراند و دويندەھا وان زىندەبوو.

سەيد بەھجەت بانكى دىژىت: ئافكرنا چىايى مەتىنى بىشى ئاقى دزفرتىن بو وى كەسى ئەوى ئاقى وى مەتىن براين حاجى، ھەتا نھا ژى گورەك ھەيە ل سەرى گوندى بانكا دىژنى گورى مەتىنى^(۷۸). د راستىدا ئەف سەرھاتىبە ل كەلەك جەين دى ب شىوازىن جودا جودا دەنتەفەگىران و ئەم نە د وى باورەندانە كو پەپوئەندىبەك ب مەتىنى قە ھەبىت، بەلكى بىشكەكە ژ فولكلورى، ھندى ئاقى مەتىنى يە ئاقى چىايى مەتىنى بو ئىمبەرەتورىا مېتانى دزفرت، ئەوا ل ئاقەرەستا ھزارا دوويىن بەرى زايىنى دەستەلادارى ل قى دەفەرى كرى و ژىندەرىن دىرۇكى ژى پىشتەقانىيا قى بوچوونى دكەن).

گوندى ئاقىلا:

كافلە گوندى ئاقىلا دكەفېتە سەرى چىايى مەتىنى ل رۇژھەلاتى سەنتەرى ناھىيا بامەپنى، تايىبەت ل رۇژھەلاتى گوندى ئەردەنا موسلمانا و رۇژئاقايى گوندى ئىنىشكىن.

شوپىنوارىن گوندى:

شوپىنوار و بەرمايكىن گوندىكى بچويك دياردكەن. دكەھنە (۲ ھەتا ۳) شوپىنوارىن خانىيا لى ديارن، ھەروەسان دىوارى دىرەكى لى ماىە، بركەك لى ھەيە دىژنى بركا پاشاي، دىن بركى دا دىوارەك ديارە دىيىن ئەو دىوار يى ژوورا پاشايەكى بىت، ھەروەسان چەپەرەك لى ماىە ب چەپەرى پاشاي دەھنە نىاسىن، ھەروەسان جوەكا ئاقى دياردكەتن دىژنى جوا فرەنگى دەوروبەرىن (۳۰۰ ھەتا ۴۰۰) مەترا ئەو جووا ئاقى ديارە، جووا گەھاندى يە دىرا سورا^(۷۹). ژ ھەزىبە پىژىن كو وەختى تاغونى ل ئامىدىي داى، مېر بەھرام پاشا ل سالا (۱۱۵۲/مىش/ ۱۷۳۹) زى بەر ب قى جەيئە چوو بوو^(۸۰).

و باھىفًا ل وىرى ھەبوون لەورا مالا خۇ برە وىرى. بىشنى دەمەكى ھەردو كورىن وى بوونە خودان مال و ژ باينى خۇ جودابوون و ھەر ئىكى بۇ خۇ خانىيەك ئافاكر. بوونە سى مال كارى خۇينى چاندنى ل وىرى دكر و ھندەك تەرش و ئەوال ل وىرى بخۇدانكر. ل سالا (۱۹۶۳)ئى دەمى بامەرنى ژ لاينى حكومەنا عىراقى و چەتئافە ھاتىيەسۇتن، خەلكى بامەرنى ھەمى دەريەدەر بوون، ھەر ھندەك چوونە دەقەرەكى، چەند مالەك ھاتنە سىلەھبارى بوونە نىزىكى(۲۰) مالىاتا، لەورا ھاتەئافاكرن، بەلى پىشتى پىلانا جەزائىر سال (۱۹۷۵)ئى رزئما بەعس ئاقى وى تەعربىكر و كرە (صلاحية)، چ مزگەفت و خواندنگەھ لى نەبوون. كانىيەك لى ھەبوو دئاف ئەردى ئافدەلى و ھندەك كانىين كىم ئاقى لى ھەبوون^{۱۸۱}.

گوندى كەلا شخو:

گوندەكە سەر ب ناحيا بامەرنى فەيە ژلاينى روزئافايقە، رامانا ئاقى گوندى ل دووف گۇننا موختارى گوندى، كەلا شخو ئانكو كەلا ئاقارى بان كەلا ھنداقى ئاقارى، شخو رامانا وئ ئافار دەپنن، چونكە كەلە ل ھنداقى ئاقارى ھاتىيە ئافكرن، تخويين گوندى كەلا شخوى بقى رەنگىنە، ژلاينى ژۇرىقە دەپتە گوندى كانى بەلاقى، ژلاينى ژۇرىقە دەپتە گوندى ۋەرمىلى، ژلاينى رۇزھەلانى دەپتە گوندى بابىرى، ژلاينى روزئافاي دەپتە گوندى گەرەگوھى، ژلايەكى دەپتە گوندى گەرەگوھى نىزىكى ۱۰كەم ژ سەنتەرى ناحيا بامەرنى دوورە.

پىكھاتا خەلكى كەلا شخو:

دكەقندا خەلكى گوندى ژ ھەردو بوسلمان و جوھيان پىكھات، ھەتا نھا ژى شويىنوارىن كنىشتەكى و مەزارگەھەكى جوھيان ل ئاقەندا گوندى ديارن، ل دووف گۇننا مختارى گوندى كو نىقەكا ئەردى گوندى كەلا شخو، جوھى لى دژيان و نىقادى موسلمان لى دژيان، بەلى نھا تنى موسلمان لى دژين، ۋەسا ديارە ل داوييا سالىن چلاندا

ھەين، ئەو ژى ھندە جەھ ھەنە ب ئاقىن كەقن بان خەلكى گوندى ئاف دانابنە سەر، ۋەك تىن دىرى ئانكو كويى دىرى، ھەروەسان بەرى تەپرا، سماقا لەعلى. چاندن، گوندى بابگۇريا يى كىم ئاف بوويە لەورا خەلكى گوندى گرنگى ب چاندنا دىم داد، ۋەك دەخلى و نۇكى و نىسكى و جەھى، بتنى كانىيەك ل گوندى ھەيە دىژنى كانىيا (ئاقدى) و نھا ئەو كانى يا ھشك بووى^{۱۸۱}.

گوندى بارزانكا:

دكەقبتە ژىرى رۇزئافايى گوندى زىنوا شىخ پىرامووسى، ئەف گوندە ل سالا (۱۹۱۱)ئى ھاتىيە چۆلكرن، نھا يى خرابەيە و كەس لى ئازىتن، ھەتا نھا ژى شويىنوار ۋەبەرمایىتن خانبا ل سەر رويى ئەردى ديار و پىشچاقن، خەلكى جھوارىن گوندى ھەمى مەسىحى بوون كارى وان يى سەرەكى چىكرنا كارۆكۆكى كوردى بوو ئانكو بەرگىز^{۱۸۲}.

گوندى سىلەھبارى:

سىلەھبارى بدووراتيا نىزىكى كىلومەترەكى دكەقبتە ژىريا سەنتەرى ناحيا بامەرنى، دەريارەى ئاقى سىلەھبارى، سىلەھبارى ئاقى نەھالەكى يە دكەقبتە ژىريا فرۇكخانا بامەرنى، ل دووف بىرھاتنن دانەمەر و رىھسبىين بامەرنىان دىژن، ھندى ل بىرامە دەپنن كو دىژنە قى نھالى نھالا سىلەھبارى، كەسىن بەرى مە بۇ مە چ پىزانىن نەدەينە خۇياكرن كا ئاقى سىلەھبارى چ رامانا خۇيە.

سئورىن گوندى:

لاينى ژوورى بامەرنى، ژىرى دەشنا سىنەيە، گوندى ئەرەدنا و روزئافا دەپتە ھەردو گوندىن كانىكا و شىخ مە.

دسالين پىنچيان دا ئىك ژ جۇتارىن بامرنى بناقنى (ئاقدەل) مالا خۇ برە نھالەكى ل ژىرى فرۇكخانا بامرنى دگۇننى (سىلەھبارى) ژەر كو ئەوى چاندن ل وىرى دكر، دەخل ودان ل وىرى دچاند، ھندەك رەزىن ترى

ناحيا چەمانكى

كۆقان ئيمان ياسين

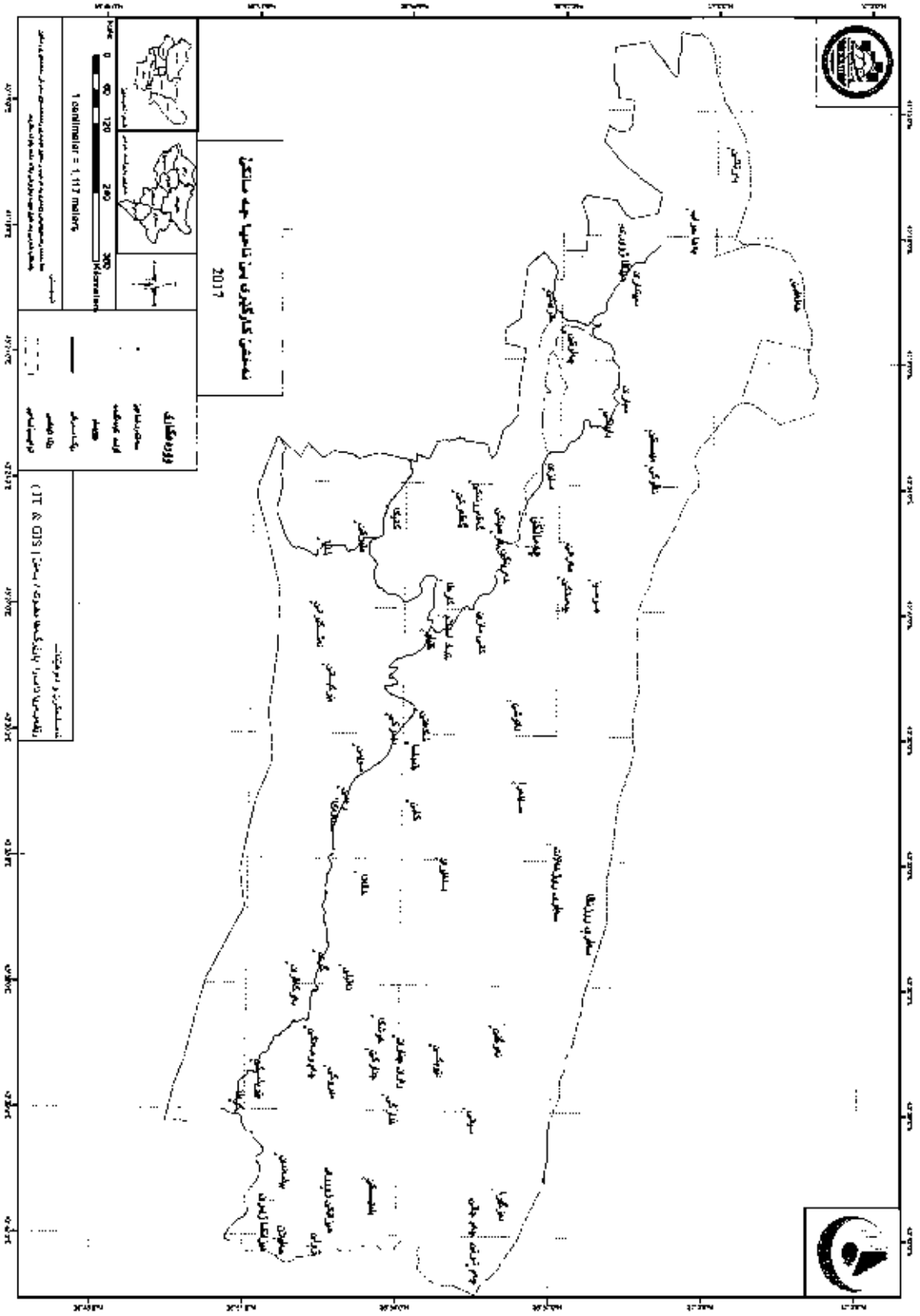
ئەو دەقەرا بەردەرھاي و بەرفرەھ بوو، كو رۇزئاقايىن وئى ژ گوندى (بەرناشىن) دەست پىدكەت، داوييا وئى ژى گوندى (خەلبىلان) يە، كو دكەقېتە سەرنائفا رووبارى خازرى، ل وئىرى ناحيا چەمانكى ژ دەقەرا زىبارى جۇدا دكەت، ئانكو تخويىي خۆرستى يى قەزا ئامىدىيى دگەل قەزا ئاكرى يە.

ئارىشا قەكۆلىنى، يىن خىش، ھەر كەسى دەست ب قى رەنگى قەكۆلىنى ل سەردەقەرىن كوردستانى بكەت، ل دەستپىكى دى كەقېتە بەر ئارىشەكا مەزىن ئەو ژى نەبوونا ژىدەرىن پىدقى بۇ فان رەنگىن قەكۆلىنا، بەلى ئەقە ئارىشا مە با سەرىشك نەبوو كو ئەم بىشپىن قى قەكۆلىنى ب رەنگەكى باش بگەھىنە بىنەجھەكى، بەلكى كۆمەكا مەزنا ئارىشان ھەبوون، كو رىگر بوون مروۇف قى قەكۆلىنى يى بىنەجھە كەت، ئارىشە ژى ئەقېن ل خوارىنە.

۱- نەبوونا ژىدەرىن پىدقى بۇ قەكۆلىنى، ھەنا تخويىەكى كو چ گوندا ژ گوندىن قى ناحىيى (نقىشتۇك، كىتىپ) ب خۇقە نەچىكرىنە، ھەر چەندە ھىندەك پىنگا قىن شەرمىن ل قىرى و وئراھەنئ ھاتىنە ھاقىتن، بەلى باھرا پىتر ژ وان پىزانىن سەرقە سەرقەنە كو ب دروستاھى مروۇف نەشپىت مفاى ژى وەرگىت.

۲- ناحيا چەمانكى ب خۇ ژى ناحىەكا نوى بە و ل

دەرازىنك، ل دەستپىكا قى قەكۆلىنى ئەم دى ل سەردو ئىدىمە راوستىن، دىت كو ژ لايىن جوگرافى و پىكھاتا خەلكى ھەردو ئىدىمە ئىكېن، بەلى ل سەردەستودارەكى رىقەبرىن ئىكەمەدىن، ئەو ژى (ناحيا چەمانكى) و (دەقەرا بەروارى ژىرى) ھەر چەندە دەقەرا بەروارى ژىرى پويچەكى بەرفرەھترە، بەلى بېوورىنا دەمى ئەقە ئاقە ھاتىنە گوھۇرىن، چەمانكى ئاقەندەكا رىقەبرىن يە، كو ل سالا (۲۰۰۰) ئ ۋەكى ناحىە ژ لايىن حكۇمەتا ھەرنما كوردستانى ھاتىيە دامەزراندن، ل دەستپىكى ژى (۲۴۱) خانى لى ھاتىتە ئاقاكرن، خەلكى گوندىن رەخۇدۇرا لى خرقەبوويىنە، نھا ژى ھىدى ھىدى يا وەرارى دكەت، گەلەكا بەرفرەھ بووي، زىدەبارى كو خزمەتگوزارىن پىدقى ژى بۇ ۋەلاتىيان ھاتىنە بەرھەفكرن، مىنا (خواندنگەھ خەستە، بىنگەھ چاندن، باژىرقانى، پۆلىس، رىقەبەرىيا ناحىيى) دگەل چەند جھىن دى كو گرىداى بوورىنا ۋەختى و ۋەزىشنى نە، بەلى ئىدىمەنى (بەروارى ژىرى) تىن ۋەكى دەقەرەكا جوگرافى كو گرىداى ئەشپىرەتەكا كوردىيە، پىشكا مەزنا قى ئەشپىرەتى ل رەخى دى يى چىايى مەتىنىيە، كو دىژنى (بەروارى ژوورى)، دكەقەن دا ژى ئاقەندا قى دەقەرى ب (بەروارى ژىرى) دەتە نىاسىن، ئانكو ھەروەختى ئىدىمەنى (بەروارى ژىرى) دەت، رامانا وئى

ئىنسىكلوپېدىيا پادىزگاھى دەۋرى قەزى تا ھېندى

لى گەريا با، ھەتا كەسەك يان دانغەمرەك دىت
و ھندەك پىزانىن ژى وەردگرتن.

دەقەرا (بەرۋارى ژىرى) د ژىدەرپن دىرۋكى دا:

ھەر چەندە ھەتا نھا چ قەكۈلىنىن ئەكادىمى و
زانستى ل قى دەقەرى نەھاتىنە كرن، كو ب رىكا
وان قەكۈلەر بىشىن سەمتا دىرۋكەكا تىرو تىرى ل
سەر قى دەقەرى دارىژن، بەلى ھندەك ئاقىرى ل قىرى
و وىراھەنى ھەنە، بۇ مىناك جارەكى د شەرەفنامى
دا ناقى (بەرۋارىيا) ئىنايە، شەرەفخان بەھسى وان
ئەشىرەتىن ناقدارىن كورد دكەت، دىژىت، كو ئىك ژى
ئەشىرەتا (بەرۋارى) نە^(۱)، عەلى سەيدىن گەورانى
ل رۇزا (۶ تەباخا ۱۹۳۱) ئى گەھشتىيە ئامىدىن،
قائىقامن ئامىدىن (ماجد بەگن) چەند پىزانىنەك

ساللا (۲۰۰۰) ئى ھاتىيە دامەزراندن، بەرى وى وەختى
يا چۈلكرى بوو، پاشى ھندەك وەختا دزقەرنەقە،
مىنا قۇناغا پىكھاتنا ۱۱ ئادارا ۱۹۷۰ئى، رىك
بۇ خەلكى خۇشكر دا قەگەرنە سەر ملك و
مالى خۇ، پاشى ھەتا ساللا (۱۹۹۱) ئى جارەكا دى
چۈلكرەقە، ژىر قى چەندى خەلكى ئەو بىنەنە
نەھەلكىنشايبە كو پويىتە ب دىرۋك و ئاقەدانىيا
خۇ بدەت.

۳- پىرىيا گوندىن قى ناحىن د بەرداينە، بۇ مىناك ژ
ژمارا (۴۸) گوند و (۲۰) كەرت و ئاقارىن چاندن
تنى (۱۲) گوند د جھوارن، خەلك لى دژىت، ئەق
چەندە ژى رىگرى ژ ھەمىيا مەزنتىر بوو بۇ ھەر
قەكۈلەرەكى كو بىشىت ب سەر دىرۋكا وان
گوندا ھەلبىت، ژىلى قى چەندى ژى دەقەر ب
خۇ ژى گەلەكا بەرفرەھىيە، و گەلەك ژ وان گوندا
ھىشتا جادە نەگەھشتىن، پىدقى بوو مرقۇف پىر

دىمەنك ژ سىروشتى دەقەرا جەمانكى

پلوانكىرى بوو^(۱۱).

ل سالا ۱۳۱۴(مش) ئامىدىيى بوو پىشكەك زى
ولايەتا مووسلى. دەقەرا بەروارى زىرى زى ئىكسەر
ب وىقە ھاتە گىردان، وى وەختى زى ز (۴۰) گوندا
پىنگدھات^(۱۲).

دىارە كو خواندنگەھا ئىكى ل قى دەقەرى ھاتىبە
دانان، (خواندنگەھا رەبەتكى) بوو، كو سولتان
(حەسەنى بەھدىنى - ۸۷۵-۹۴۰مش/ - ۱۴۷۰-۱۵۳۳ز) ئى
ئەف خواندنگەھە لى ئاغا كرىبوو^(۱۳). سىن كىتىب پىن
لى ھاتىبە كوپىكرن ئەو زى (رسالە فى اداب البىح) ^(۱۴)
كو ب دەستى (محمەدى كورى عەلىي بەروارى) ل
سالا (۱۱۵۱مش/ ۱۷۴۳ز) ھاتىبە كوپىكرن، يا دووى
(رسالە فى الھىئە يا جەغمىنى) كو ب دەستى
(عملى كورى ئەحمەدى) ل سالا (۱۲۲۱مش/ ۱۸۰۶ز)
ئ ھاتىبە كوپىكرن، يا سىن زى كو د بىئاقى فقھى
دا بوون، ل سالا (۱۲۸۱مش/ ۱۸۶۹ز) ل فى گوندى
ھاتىبە كوپىكرن^(۱۵).

وەكى مە ئاقىرى پىن داي، كو چ ژندەرىن سەرىشك
نىنن كو ئەم دىرۇكا وى دەقەرى ل سەر دارىزىن، ھەزىبە
بزانىن كو ئىسلامەتى ل سالا (۲۰مش/ ۱۶۱ز)
گەھىشتىبە دەقەرا چىيىن گارە، ژوان دەقەرا زى دەقەرا
بەروارى زىرىبە ئەوا ئەم نھا قەكۆلىنى ل سەر دكەين،
كو ل سەر دەستى سەركرى ئەشكەرى مۇسلمانا
(عەتبەين كورى فرقدى سلمى) ئەف دەقەره ھاتىبە
گرتىن، ھەر چەندە ل دووف ژندەران دەقەرا چىيىن
گارە پىشكەكە ژ ھەرىما داسنى^(۱۶).

بەرى سالا (۱۰۰۰مش/ ۱۵۹۲ز) ئاغا پىن گوندى
(بارەمىنكى) ژ دەقەرا پىيانىشنى ژ باكوورى كوردسنانى
بەر ب دەقەرا بەروارى بالا قە ھاتن، ل كەلا قومرىن
جھوارىبوون. پاشى بەر ب دەقەرا بەروارى زىرىقە
ھاتن، دىبىت ئەف مەشەختىبوونە ل چەرخىن يازدى
مەشەختى بەرامبەرى ھەقدى زاپىنى بىت، گرانىبا
وان يا لەشكەرى ترىس ل دەف مىرىن بەھدىنان چىكر،
ژەر قى چەندى ئىسماعىل پاشابىن ئىكى - ۱۱۸۲
۱۲۱۳مش/ - ۱۷۶۸ ۱۷۹۸ز) ل داوپىيا سالا دەستەلاتا
خۇ ھىرشەك برەسەر، سەركرى وان (عەبدولرەھىم
ئاغا) ئەوئ ل كەلا قومرىن (ھەروى) دوورپىنچكر، پاشى

ل سەر دەقەرا بەروارى زىرى دابىن، دىبىزىت، ل رەخى
ژوورى چىيىن گارەبە، ل زىرىن وى زى دەقەرا موزورىيا و
چىيىن خىزانە (مەرەم ئەو چىايەبە يىن گەلەك خىر
و خىرات نىدا ھەين)، زىرىن مەزىن و دەقەرا زىبارىيا
دكەقە رەخى رۇزھەلاتى وى، رۇزئاقابى وى زى دەقەرا
دۇسكىيايە، رىلىن (اغابا) ھەمىز يىن بسەر قى
دەقەرى دا گرتىن، نەخاسمە چىيىن گارە، ژەركو
ژمارەكا مەزىنا دارىن بەروى و مازىيا لى ھەنە، دارا كاژى
زى ل گوندى (كانىكا) ل رەخۇدۇرىن ئەترىشى ھەنە،
رووبارى خازرى زى دناق دەقەرى پا دچىت، ئەف دەقەره
ب ئاقى وى ئەشىرەتى ھاتىبە ئاقىكرن، ئەوا لى دزىن،
كو مۇقىن ئورستوكراتىنە، دەستەلاتەكا مەزىن يا ل
سەر كەسىن ئەشىرەتا خۇ ھەي^(۱۷).

نقىسەفان (عەباس عەزاوى) وەختى بەھسى
ئەشىرەتىن بەھدىنان دكەت، ب قى رەنگى ئاقىرىن
د دەتە دەقەرا بەروارى زىرى، نھا ناحىبەكا مەزىنە ژ
(۸۰) ئ گوندىن ئاقەدان پىنگدھىت، ل وەختى دەولەتا
ئۇسمانى وان رىقەبەرەكى فقەرى ھەبوو، ئاقى وى
(حسین ئاغا) بوو، كو خەلكى گوندى بەرئاشى بوو.
چىيىن گارە قى ناحىن ژ ئامىدىيى جۇدا دكەت^(۱۸).
پاشى ئاقى چەند گوندىن وى دەقەرى لىنايە، ئەو
زى (بەرئاشى) ستوكرىكى^(۱۹)، خرابىا، سىارى^(۲۰).
سپىندارى، مىزى، ئاقۇكى، چەمانكى، بارەمىنكى،
كارەبا، بىبادى، كانى مازى^(۲۱)، شكەفتى، پىركىياتى،
شلىا، ئەشكىرانى، ملىركى، گەقەركى^(۲۲)، ژندەبارى
چەند گوندىن دى كو بەھسى وان نەكرىبە،
وەكى مەرانى و مىصانى و سىندەرا و مۇسەلەكا و
ملىكىن.

عەلى سەيدو دىاردكەت كو (۷۳) ئ گوندى سەر
ب قى ناحىن قەنە^(۲۳)، دىسان دىاردكەت كو ل وى
وەختى (۹۲۰۰) كەس دناق قى ناحىن دا مژىن^(۲۴)، قى
عەشىرەتى چ گىردان ب عەشىرەتىن دى قە نىنە،
ل دووف گۇتتا (عەزاوى) وى وەختى (مىرخان ئاغا
كورى حاجى صادق ئاغا) سەرۇكى وى ئەشىرەتى
بوو، بەلى بەرى وى سەرۇكاتىيا ئەشىرەتى دناقەرا
(حسین ئاغا پىن بەرئاشى) و كورىت وى دا يا

چوو دناق كەلاين دا و (عەبدولرەھىم) كوشت تاگر و ئەشپىرەتا وى ئىنانە دەقەرا ئامبىدىن، ل ئامبىدىن و گوندىن رەخۇدۇرا ئاكنجىكرن، دىسان قەسرەك بۇ (عەبدوللا ئاغاي) ئافاكر، بەلى ديار بوو (عەبدوللا ئاغاي) تۇلا خۇ زىير نەكرىوو، قى چەندى (زوبىر پاشا كورئ محەمەد تەيار پاشاى - ۱۲۲۳ - ۱۲۴۰م/ش/ ۱۸۰۸ - ۱۸۲۵ز) پالدا كو وى زى بكوژىت، پاشى كورين وى (عەبدولرحمان ئاغاي) دووئ و مىرخان ئاغاي ئىكى) رازىكرن كو بچنە دەقەرا بەروارى ژىرى. ل وىرى (عەبدولرحمان ئاغاي) مەزنا تىيا ئەشپىرەتن دكر، ھەتا سالا (۱۲۴۷م/ش/ ۱۸۳۰ز) پاشى مىرخان ئاغاي ھەتا سالا (۱۲۸۷م/ش/ ۱۸۷۰ز) دەسنھەلاتا ئەشپىرەتا خۇ دكر^{۱۱۵}.

ژىمركو خەلكى قى دەقەرى شەرقانىن باش بوون، ساخلەمىيەكا باش ھەبوو، گەلەك درىژ بوون، مىرىن ئامبىدىن وەكى زىرەقانىن خۇ ھەلبىژارتىن، نەخاسمە د وان شەرا دا ئەوئىن ب دزى تىارىيا دكرن^{۱۱۶}.

پشتى ب سەركرەدە تىيا (ئىسماعىل پاشاى) لەشكەرى مىرگەھا بەھدىنان ل شەرى شىخكانى شكەستى، ئىسماعىل پاشا بەر ب قى دەقەرىقە رەقى، ل دووڤ ژىدەرا (ئىسماعىل پاشا) ل سالا (۱۸۴۲ز) قەستا گوندى ئاقۇكى ل دەقەرا بەروارى ژىرى دكەت^{۱۱۷}. دەمى ھىزىن ئىنگىلزا ل سالا (۱۹۱۹ز) دەقەر گرتى، خەلكى دەقەرا بەھدىنان ب دزى وان راوھستان، كۆمەكا سەرھەلدان و شەرا ب دزى ئىنگىلزا كرن، خەلكى دەقەرا بەروارى ژىرى ژى باھرا خۇ د وان كاودانا دا ھەبوو، ل شەرى سىيارەتويكا كو ئەشپىرەتىن دەقەرى ھىرش كر بوو سەر ئىنگىلزا، خەلكى قى دەقەرى ژ رەخى رۇزھەلاتىقە ھىرش كرىوو سەر لەشكەرگەھا وان ل سىيارەتويكا^{۱۱۸}.

ل داوييا سەررەمى ئوسمانىيان (۱۸۷۱ - ۱۹۱۴ز) ئى لىژنەك ل دەقەرى ھەبوو، كو خويك ژ خەلكى وەردگرت، كو بەرپرس بوون ژ وەرگرتنا خويكا دەقەرا بەروارى ژىرى، ئەو ژى.

۱- محەمەد نورى ئەفەندى، خويك دىقىسى.

۲- محەمەد سالىح ئەفەندى، وەرگرتى خويكى بوو.

۳- سەئىد ئەفەندى، وەرگرتى خويكى بوو.

ئەف ھەر سى كەسە وەكى رىقەبەرىن دارابى ل دەقەرا بەروارى ژىرى دەھانە ژمارتن^{۱۱۹}.

ل سالا (۱۸۹۲ و ۱۸۹۴ز) رىقەبەرىن ناحيا بەروارى ژىرى (حسىن ئاغا) بوو^{۱۲۰}. بەلى ل سالا (۱۹۱۴ز) (سەئىد وەھبى ئەفەندى) بۇ رىقەبەرىن ناحىن، كاتىن ناحىن (ئەحمەد حەمدى ئەفەندى) بوو^{۱۲۱}.

جوگرافيا خۇرستيا دەقەرا

بەروارى ژىرى

دەقەرا بەروارى ژىرى دكەقىتە رەخى ژوورىن رۇزھەلاتىن باژىرى دھۆكى، دىسان دكەقىتە رەخى ژىرىن چىايىن گارەى، ژىرىن كىفانا پەحن (۳۷ نمرە)، رۇزھەلاتىن ھىلا درىژ (۴۳ نمرە)، ئەف ھىلەن درىژ و كىفانىن پەحن بەرپرسن ژ دياركرنا سەخلەتىن سەقاي بگرە ژ درىژى و كورتىيا رۇژ و شەقا، ژىلى دياركرنا وئ ل سەر نەخشىن قەلەكى و دياركرنا وەختى^{۱۲۲}.

ئەم دىنىن دەقەرا بەروارى ژىرى ژلاين جوگرافىقە پشك بگەينە سەر چەند كەرتىن جودا، ئانكو ژ چوار پشكا پىتكەھىت، ئەو ژى.

۱- دەقەرا سىيارى و سىپىندارى، كو دكەقىتە رەخى رۇزئافايىن جەئ ئەشپىرەتى، ژ گوندىن بەرنىاسىن قى دەقەرى (سىيارى و سىپىندارى و بەرئاشى و غەلىۇكى و خرابىا و ستوكوركى و بەئىرى و رەشانكى و سىپاقى).

۲- دەقەرا رووبارى ئەو دەقەرەبە ئەوا دكەقىتە نىقەكا ئەشپىرەتى، ژ گوندىن ئافدارتن قى دەقەرى (چەلۇكى و باباكي و مېزى و بارەمبىكى و چەمانكى و كانى مازى و دېركى و شكەفتى و مسەلەكا و بلمباسى و بىبادى).

۳- دەقەرا بەررۇزى دكەقىتە رەخى ژىرى ئى ئەشپىرەتى، ژ گوندىن بەرنىاس ل قى دەقەرى (كانىكا و ملبركى و شلىيا و ئەشكىرانى و بىركىياتى و گەفەركى و رەبەتكى).

زۆلەي رۇزھەلاتىمە گوندى كاتىمازى و بارەمىنكى نە، ل رۇزئاقا گوندى مېزىيە، ل رەخى ژوورى سيارى و سېندارى و ل ژىرى گوندى گەقەرگى و بارەمىنكى نە. زۆلەي سنوورين ئىدارىقە رۇزھەلاتا ناحيا چەمانكى ناحيا دىنارتە يا سەر ب قەزا ئاكرىقە و ل ژوورى رۇزھەلاتى ھەقتخويبە دگەل ناحيا دىرەلوگى، ل ژوورى ناقەراستا سەنتەرى قەزا ئامبىدىي يە، ل ژوورى رۇزئاقا ھەقتخويبە دگەل ناحيا سەرسىكى، ل ژىرى رۇزھەلاتى سنوورين وئ دگەل ناحيا قەسروكى يا سەر بقەزا شىخانقەنە، ل رەخى ژىرى ناحيا ئەترىشا سەر بقەزا شىخان قەبە، ل رەخى ژىرى رۇزئاقا ھەقسنووړە دگەل ناحيا زاويتە يا قەزا دھۆكى^(۴۵).

ئەف ناحىيە ژ ناحىيىن نوويىيە، كو زۆلەي حكۇمەتا ھەرىما كوردستانىقە ھاتىيە دامەزراندىن، ل دووق فەرمانا كارگىرى يا ژمار (۱۱۸۲) ل (۲۰۰۰/۴/۱۹) ئى پۇ جارا ئىكى وەكى ناحىيە دەست بكاربوويە^(۴۶).

زۆلەي ئىدارىقە ناحيا چەمانكى (۴۲) گوند و (۴۱) كەرتىن (مقاطعة) چاندىن قەدگىرت، (۱۰) گوند دناقانە و خەلكى لىن جھوارە، (۳۲) گوندىن دى دىرەداينە، ژمارا خانىيىن قان گوندا دگەل يىن سەنتەرى ناحىيى (۵۱۷) خانىيە، بەردەوام ئاقاھى لىن دەينە ئافاكرى و بەر ب زىدەبوونى دچن، ژمارا جھوارىن ناحىيى (۴۵۱۷) كەسەن، ل سەر (۵۱۷) مالىبانان پشكەدىن، ل سەنتەرى ناحيا چەمانكى (۲۴۶) خانى ھەنە وژمارا جھوارا (۱۲۷۳) كەسەن كو ل سەر (۴۲۱) مالىبانان بەلاقىدىن و ل دووق ئامارن تەخمىنكىرى يىن رىقەبەرىيا نامارا دھۆكى بۇ سالا ۲۰۱۱ ئى ژمارا خەلكى ناحىيى ۵۸۱۷ كەسەن، ژ وانان ۳۲۱۱ كەس ل باژىركان دژىن و ۲۱۰۱ ل گوندان دژىن، ژدەرىن ژبارا خەلكى ناحىيى جودا جودانە، وەك چاندىن و خودانكرنا تەرىش و كەوالى و بازارگانى و مۇچە و شۇلىن تايبەت وەك (پالەتى و.....ھتد).

خواندىنگەھا چەمانكى پشنى بەيانناما (۱۱) ئادارا سالا (۱۹۷۰) ئى ھاتىيە قەكرىن و نھا (۶) خواندىنگەھ ل ناحيا چەمانكى ھەنە^(۴۷)، (۴) ژ وان د بئەرەتىنە، كو ئىك ژوان ب زمانى سىراتى لى دەيتە خواندىن كو

۴- دەقەرا نەھلى ئەوا دكەقىتە رەخى رۇزھەلاتى ژ چوارچۇقى ئەشىرەتن، ژ گوندىن ئاقدار اسبانى و نەركىن و دىوېكى و چەم رەتن و بىلمەندى و ھىزانكى و چەمچالا و چەم شىرتى^(۴۸).

جھى جوگرافى

كۆمەكا گوندىن دەقەرا بەروارى ژىرى دكەقنە سەر تخويىن قەزا ئامبىدىي، ژ وان زى گوندىن چەم شىرتى و بلمىسكى و ھىزانكى و ژولى و خەلىلان و بىلمەندى بەلى تخويىن رەخى ژىرى ژ گوندى كۇراقا دەست پىدكەن و بەر ب رۇزئاقىقە دچن، نەخاسمە بەر ب گوندى بېرىشكى و چەم رەتنى و خالنا و مسەلەكا و سوونى دچىت، دىسان ناحيا چەمانكى دىبىتە تخويىن خۇرستىن قەزا ئامبىدىن دگەل قەزا شىخان و ئاكرى، بەلى سنوورين رەخى ژىرى رۇزئاقاى گوندىن ملىركى و گەقەرگى قەدگىن، گوندىن سىپاقا ژوورى و بەرئاشىن دىنە تخويىن وئ دگەل ناحيا سەرسىكى ژ رەخى رۇزئاقاىن قەزا ئامبىدىقە.

بەروپىياى دەقەرا بەروارى ژىرى

بەروپىياى ناحيا چەمانكى (۴۴۲.۴ كم^۲) ئانكو رىزا (۱۶.۴۵%) ژ ئەرەئ قەزا ئامبىدىن پىكدىنىت، دىزئاهىيا ھەر رەخەكى قى ناحىيى نىزىكى (۳۵ كم) ئەقە رەخىن ژىرى و ژوورى، بەلى رەخىن رۇزھەلاتى و رۇزئاقاى تى (۱۲ كم) د دىرتىن، ب رەنگەكى تەقاي رەخى رۇزھەلاتى وئ دىبىتە ئەشىرەتا زىبارىيا و رووبارىن خازرى، ژ لايى رۇزئاقاىقە ھەقسنووړە دگەل ئەشىرەتا دۇسكبا، زۆلەي ژوورقە جىايى گارەبە، زۆلەي ژىرىقە جىايى خىرى و ئەشىرەتا مزووربايە^(۴۹).

ناھيا چەمانكى

ناھيا چەمانكى ئىكە ژ ناحىيىن قەزا ئامبىدىن و دكەقىتە ئاف دەقەرا بەروارى ژىرىيا، ب دووراتىيا (۵۰) كىلومەترا ژ باژىرى دھۆكى و (۱۸-۶۵ كم) رۇقەزا ئامبىدىن يا دوورە، گوندىن رەخۇدۇرىن سەنتەرى ناحىيى

دەقەرئى ھەنە، مېنا؛ گەلىن ئافوكى، دوکەرئى، گەلىن كانى مازى كودكەقنە رەخودۇرئىن چەمانكى. دىساقە لكوندى سېپىندارى ھەر ئىك ز شىكەفتا محەمەد نەبى و گرى شاباتى و ناعوسك و سەرئاشنى وەكى جھىن گەشتوگۇزارى و شوپىنوارى دەھىنە ھژمارتن. ل بەرئاشنى زى گۇرستانا كەقن و نەعوسك و شىقا گەرى ھەنە. شىكەفتا رەبەنۇك و گەلىن مېرۇكى ل كوندى چەم رەبەتكى ھەنە. شىكەفتا مېركا و رويبارى مېرۇكى ل كوندى مېرۇكى ھەنە، ل كوندى بىلمەندا زى دوکەرا كوندى ھەبە كو جھەكى گەشتوگۇزارىبە. ل كوندى ھىزانكا ژوورى گەلىن دوپرى و ل كوندى خىلاننى گەلىن ھەرژىلى ھەبە. ز ھەزىبە بېزىن كو (۱) پر ل قى دەقەرئى ھەنە، ئىك دكەقېتە كوندى سېپىندارى و ئىك زى دكەقېتە كوندى چەم رەبەتكى و دو زى دكەقنە كوندى بىلمەندا و ئىك ل كوندى ژۇلى و ئىك زى ل خىلاننى^(۳۰).

دكەقېتە كوندى ھىزانكا خارى، (۲) خواندنگەھىن دوناقىجى ل قى ناحىن ھەنە، ئىك دكەقېتە كوندى سېپىندارى، ئەوا دى زى دكەقېتە ناقەندا ناحىن ب خو^(۲۸).

چەند سەرژمىرىن ناحىا چەمانكى دەقەرا بەروارى زىرى^(۲۹) كو ژلاىن رىكخراوا وەرارقە ل سالا (۲۰۱۰) ھاتبوونە بەرھەفكرن؛ ھژمارا كوندا (۴۸) ژ وان تنى (۹) د ناقەدانن و (۳۹) د بەرداينە. (۶۰۴) خانى و (۴۹۰) مالبات (۲۴۵۰) كەس لى دژىن (۵) فەرمانگەھىن مېرى و (۳۰) فەرمانبەر لى ھەنە ژوان (۲۷) د نىرن و (۳) مىن نە.

چەمانكى (۱۹۳) مالبات و سېپىندارى (۹۰) مالبات و بەرئاشنى (۴۰) مالبات و چەم رەبەتكى (۱۸) مالبات و مېرۇكى (۱۶) مالبات و بېرىشكى (۳) مالبات و بىلمەندا (۵۷) مالبات ھىزانكا ژوورى (۲۸) مالبات و خەلىلاننى (۲۵) مالبات و ژۇلى (۲۰) مالبات لى دژىن. چەند جھەكىن شوپىنوارى و گەشتوگۇزارى ل قى

دېمەنەكى زى سىرۇشتى دەقەرا جەمانكى

گوندىن ناھيا چەمانكى؛ گوندى سەئرا رۇژھەلاتى؛

ھەر چەندە مە گەلەك دويىچوونا ئاقى قى گوندى كىر. بەلى ئەم نەگەھشتىنە سەر چ بىنەجھىن راست. ھىدەك وەسا شىرۇفەدكەن كوناقى وئ ژ شۇپىش يان ژ پەيما (ئورە) يا عەرەبى ھاتىب^(۳۱). بەلى ئەم دىبىن ئەفە بۇچوونەكا نەبەرناقىلە، ھەئىبە بىزىن كو ئاقەكى دى ب قى رەنگى ل دەقەرا بارزان ھەيە، بەلى بىناتى قى ئاقى بىن ديار نىنە، ھەر چەندە ھىدەك ئاقىن نىزىكى وئ ھەنە، بۇ مىناك (سقىر) كو گىابەكە د ئاق دەخلودانى دا شىوین دىبىت، كىنجرگەكا ب زىانە، نىن ژلاىن گوننىقە ئەف ئاقە بىن نىزىكى سەقرىيە.

سەئورىن گوندى؛

باكورى؛ ھەقسىنوورە دگەل دەقەرا بەرىنگارى.

باشوورى؛ گوندى مېرىكى.

رۇژھەلاتى؛ گوندىن دىركى و ئەرگى و سىيانى و چەمچالى.

رۇژئاقابى؛ سەئرا رۇژئاقا و گوندى سىدەرا^(۳۲).

ھەتا نەھا جادە نەگەھشتىبە قى گوندى، بەلى كۈمپانىيەكا پىرۇلىن رىكەكا چىكىرى و ل نىزىكى قى گوندى دىبورىت، ئانكو يا گەھاندىيە دەقەرا (وارىت مىرا) كو ل نىزىكى قى گوندىيە، كۈمەكا ژىدەرىن ئاقى ل ئەقى گوندى ھەنە، كانىيا سەرىشك ژى (كانىيا مەگرىگۈايە، زىدەبارى كانىكا گەراقى ل ژوورىن گوندى و كانىكا بەكرانى ل رەخى رۇژئاقابى گوندى.

كۈمەكا جھىن شىوینوارى ل ئەقى گوندى ھەنە، ھىدەك ژ وان گرىداى بىرپاۋەرەنە، ھىدەك ژى جھىن شىوینوارىنە، ۋەكى مىشاخى مەگرىگۈى، سەيد خدر زىدە، زىدەبارى كو چوار ئاوسك ل مەگرىگۈ ھەنە، ھەر ئاوسكەك ژ ژوورەكى پىكدھات و دەرگەھىن وان دكەقنە رەخى رۇژھەلاتى، زىدەبارى دو شكەفتا كو دكەقنە رەخى گەلىن گرافىن^(۳۳). مەزگەفتا قى

گوندى كاقىلە، ھىدەك ژ شىوینوارىن وئ ماينە، كو ژ ژوورەكى پىكدھىت، دو پەنجەرك لىن ھەبوون، ئىك ل رەخى ژىرى، ئەوا دى ل رەخى رۇژئاقابى، دەرگەھى وئ ژى ل رەخى رۇژھەلاتى بوو.

ل سالا (۱۹۱۱) ئى ژ بەر كلودانىن شىوېشى گوند ھاتىبەبەردان، پاشى ل سالا (۱۹۷۰) ئى خەلك قەگەرىا سەر وارى خۇ، بەرى سالا (۱۹۸۸) ئى نىزىكى (۱۰) مالىبانان لى د جھوار بوون، پاشى جارەكا دى ل وئ سالى ھاتە بەردان، پىشى سەرھەلدانا (۱۹۹۱) ئى گوند ھاتەقە ئاقاكرى، بەلى ل سالا (۱۹۹۵) ئى گوند ھاتە بەردان و نەھا ژى كەس لى ئاژىت^(۳۴).

بەروپىاقى قى گوندى (۹۰۵۴) دۈنەمىن ئەردىنە، (۱۴۰) دۈنەمىن وان دىمىن، (۲۳۰۰) دۈنەم بۇ چەروانا كەوالا دھىتە بكارىنان، (۵۸۵۰) دۈنەم ۋەكى رىل دھىتە ھىمارتىن^(۳۵).

گوندى ئەرگى

ئەرگىن ئاقى كەقنە دىرەكپىيە، بەلى ئەم نزانىن ئاقى وئ ژ چ ھاتىبە.

سەئورىن گوندى؛

باكورى؛ ھەقتخوبىيە دگەل دەقەرا بەرگارى.

باشوورى؛ گوندى دھىكى.

رۇژھەلاتى؛ گوندى سىيانى.

رۇژئاقابى؛ گوندى سەقرى.

ژىدەرىن ئاقى پىتر كانىنە، ۋەكى (كانىيا شىف زەپىتىكى، زەقپىت قەلى، كانى جۇيا_كو ب جۇھبافە يا گرىدايە).

چەند جھەكىن بەرچاق ل قى گوندى ھەنە، ۋەكى شىوینوارىن كەلا ئەرگىن كو ھەتا نەھا ژى شىوېرىن وئ دىبارن، زىدەبارى (مىشاخى شىخ ناھرى) كو خەلەكا (كەلەك) بەرا ل رەخۇدۇرىن وپپە^(۳۶). زىدەبارى شكەفتا كولىكى رابى و شكەفتا گەلى^(۳۷).

دكتىبا (المعجم التاريخى لامارة بھدىنان) دا ھاتىبە، ئەرگىن گوندەكە دكەقنە سەر باسكىن

عەبدورەحمان ئەوئى دىيىزىن مام شىيخ و ئەبو بەكر كورن شىيخ عەلى كورن شىيخ يەحييايى كورن شىيخ عەلى كو دويندەھا وان ئەمايە، شىيخ زەينلەعبدين و شىيخ حەجى و شىيخ عەلى كورن شىيخ محەمەدى، زانايىن دىندار و شىرەتقانى ب روومەت، ز كەرەما خۇ وى ل كوندئ خۇ مىفاندارىيەك چىكر، ئەم گازى كرىنە كوندئ خۇ ئەوئى دىيىزىن دىيوكى، بەراز ز زەفى و بىستانىن وان دەرکەقتن و ب ھىقىبا خۇدېقە ھاتنە ئاقدان^(۴۱).

دەھمەنى بەرپەرى (۱۷) ئى كىتبا (شەجەرە زىنوكى) ديارە (د.عماد عبدالسلام) دروست ب سەر ئاقتى فى كوندئ ھەلنەبوويە، دىيىزىت: ئەز نزانم ئەف كوندە ل كېشەيە، بەلى ئاقتى وئ يى نىزىكى (دىرۇيىكى) يە كو كوندەكە دكەقىتە ناحيا سىدىيا ل قەزا زاخۇ، بزاقى دكەت كو ئاقتى وئ ب پەيىقا (دوورگەھ) قە كرىدەت^(۴۱)، ھەزىيە بىزىن كو (دىيوكەكا) دى ل ئاقتى زىباريا ھەيە، دكەقىتە سەر رووبارى زىن مەزىن.

ئاقتى فى كوندئ ب (دىزىك) د وەققىن سولتان حسىنى وەلى دا ھاتىيە، كو دكەقىتە رەخى زىرىي رۇزھەلاتى بازىرى ئامبىدىي، دناقبەينا كوندىن (سىيان و ئەرگنا). سولتان حسىنى حەفت قرويش و چوارىكەك وەكى خويك ل سەر وان سەپاندن، دا كو بکەتە وەقف بۇ خواندنگەھا قوبەھان^(۴۲).

ئەف كوندە وەكى ھەمى كوند سى جاران ھاتىيە بەردان و ويرانكرن، ل سالىن (۱۹۱۱، ۱۹۸۸- و ۱۹۹۵) زى، بەلى دەم بۇ دەم ھاتە ئافاكرن، ل دووف سەرزمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئ ۱۴ كەس ل فى كوندئ دىزان^(۴۳) و بەرى سالا (۱۹۸۸) زى پىنچ مالبات لى دىزان، ئھا كوند يى بەردايە.

بىروپياقتى كوندئ دىيوكى (۲۱۸۰) دۇنەمن، (۳۰) دۇنەم بىستانىن ئاقتىنە، (۲۹۰) دۇنەم زى ئەردئ دىمە^(۴۴).

كوندى سيارى

سىارى ل ئاقتى عەشپەرەتا بەروارى زىرى دكەقىتە زىرىي سەرسىكى ل لايى دى يىن چىيىن گارەى و مەزىنترىن كوندبوو ل ئاقتى عەشپەرەتا بەروارى زىرى دا.

رووبارى خازرى، دناقبەرا دەقەرا بەروارى زىرى و زىبارى دا، ل رەخى زىرىي رۇزئاقايىن كوندئ كارايە، فەلە لى بوون، كەنىسەك زى ھەبوو، ل سالا (۱۸۴۱) زى زىمارا وان بوو (۱۰) مالبات بوو. سولتان (حسىنى وەلى) خويك زى وەردگرت، زىمارا وان (دەھ قرويش و پىنچ بەغدادى) بوون، ئەف خويكە كرىوو وەقف بۇ خواندنگەھا قوبەھان^(۴۵).

ل دووف سەرزمىرىيا سالا (۱۹۵۷) (۷۹) كەس ل فى كوندئ دىزان^(۴۶)، ل سالا (۱۹۱۱ و ۱۹۷۵) ئى كوند ھاتىيە بەردان، بەرى سالا (۱۹۸۸) زى دناقبەرا (۶- ۷) مالباتان لى دىزان، بەلى ئھا كوند يىن چۆل و بەردايە، مەزگەفت و خواندنگەھ و جادە و ج خەزەتەك ھەتا ئھا نەگەھشتىن.

ئەردئ فى كوندئ (۱۰۲۴) دۇنەمن، (۲۹۵۹) دۇنەم وەكى رىل دەينە زىمارتن، (۱۲۰۰) دۇنەم زى چەروانگەھن، (۹) دۇنەم بىستانىن ئاقتىنە، (۵۸) دۇنەم بىستانىن دىمە^(۴۷).

كوندى دىيوكى

چ زىتەرەزىن دروست ل بەر دەستى مە نىنن كو ئاقتى فى كوندئ يى شىرۇقە بکەين، بەلى نەدوورە كرىندانەك ب دوورگەھى قە ھەبىت، كو وەكى ھندەك كەلايىن بچويك بۇ زىرەقانىيىن ھاتنە ئافاكرن، زىدەبارى وەرگرتنا خويك و خەراجا ز خەلكى، كۇمەكا كانييان ئاقتى بۇ فى كوندئ بەرھەف دكەن، وەكى (كانييا درو، كانييا پىشتا كوندئ، كانييا بەرى كوندئ، كانييا ئاقتا تەزى).

دو كەقىتە دىر لى ھەنە، ئىكى زى وان دىيىزىن (بىنشموئى)، ئەم ب دوور نابىيىن كو ئاقتى فى دىرى ب چىرۇكا (ئىشمونى) قە يا كرىدای بىت، كو حەفت عەيالىن وئ ل سەر دەستى مەجووسا ھاتبوونە كوشتن، ھەتا ئھا زى دىرەك ل نىقەكا ئەرەدنا قەلا ھەيە دىيىزىن (دىرا مارتىشمونى) نە دوورە پىكقە كرىندانەك ھەبىت.

ئاقتى فى كوندئ د (شەجەرە زىنوكى) ئەوا كرىدای مالباتان مىرىن ئامبىدىي دا يا ھاتى، تىدا دىيىزىت: شىيخ

سۈۋرۈپ گۈندى:

باگوۋرى، چىپايى گارەي و سەرسىكى.

باشوۋرى، گۈندى نىسرا و رەبەتكى نە.

رۇژھەلاتى، گۈندى چەمانكى.

رۇژئاقايى، گۈندى سىپىندارى.

ھەزرى گۈتۈنپە كو باراپتېرى زخەلكى گۈندى ب سىيارى ئاق دكەن بەلى يا دورست ئەۋە بېژنى سۋارى. ئاقى سۋارى يى ھاتى كو گۈندى كەقن ل جھەك بلىد و سۋار ھاتىۋو دانان لەۋا ئەف ئافە ھات سەر. ئانكو ئاقى وى ژ جوگرافىيا جھى ھاتىپە ۋەرگرتن. گۈندى سىيارى ل دەمى ئوسمانىيا بنگەھەكى ئىدارى بوو و دوۋف دا ل دەمى حوكمەتا عىراقى زى ناحىيە بوو ھەتا سالىن سىھى و شۋىنوارتن قشلا سىيارى يان كو بىكى حوكمەتى و دوختورخانە ھەتا سالىن شىستى زى ل گۈندى مابوون^(۴۶).

عەلى سەيدۈپى گەۋرانى سالۇخا گۈندى سىيارى دكەت، دىژىت: ئىكە ژ مەزنى گۈندىن ناحىيا بەروارى ژىرى، (۹۸) خانى يىن لى ھەين، زىدەبارى مەخفەرەكا پۇلىسا كو حوكمەتى ل وىرى دانايە^(۴۷). خەلكى قى دەقەرى تىرى و مېۋىژ و تۈپتىن دگەل دەقەرىن دىترب دەخل و برىجا د گوھۋىن^(۴۸) ل دوۋف سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ژى ۷۷۵ كەس ل قى گۈندى دژيان^(۴۹).

خۋاندنگەھا ئىكى ل دەقەرى ل گۈندى سىيارى ھاتىۋو دانان و ھەتا سالا ۱۹۳۵ ئى دكارى خۇدا يا بەردەۋام بوو. بەلى رۇبەرى خۋاندنگەھى ژ بەر شىماتىن وى ل سەردەستى مەزنى گۈندى (عەبدلرحمانى جەجى حسىنى) ھاتە قوتان، حوكمەت نەچار بوو خۋاندنگەھ قەگوھازتە گۈندى سىپىندارى و ل سالا ۱۹۵۹ ئى جازەك دى خۋاندنگەھ ل گۈندى سىيارى ھاتە قەكرن^(۵۰) و جازەكا دى پىشنى بەيانناما (۱۱) ئادارا سالا (۱۹۷۰) ئى ھاتىپە قەكرن قە^(۵۱).

ژ مەلايىن ئاقدار ل گۈندى:

۱- شىخ عەبدوللا بىرىكى.

۲- مەلا سەلمان.

۳- مەلا جەسەنى بەرگارى.

۴- مەلا جەسەنى شىكەفتى.

۵- مەلا حسىن^(۵۲).

خەلكى گۈندى ژ پىنج ئويجاخىن، ئافكوركى، مالا مەندى، ئالەسقى، رەزۇكى، مالا شەرەف پىكدھانن، ئەف ھەر پىنج ئويجاخە بخىزماتىن و خال و خارزابى دگەھشتن ئىك بەلى بخوینى ناگەھن ئىك بەلى ھەر ئويجاخەك يان بىنەمالەك ژ ھندەك عەشىرەتەن دىنە يان ل دەقەرەكا دى يىن ھاتىن^(۵۳).

ھەر ئويجاخەك ل گۈندى ژ گەلەك بىنەمالا پىكھاتىۋوون و ژ بىنەمالىن مەنن و بىناق و دەنگ ل گۈندى، بىنەمالا جەجى حسىنى بى كو بىخىشترا چۈۋىپە جەجى و سالاكى قەكىشاي، بىنەمالا خەلىلى سولتانى، بىنەمالا جەجى سالحن مىرزاى، بىنەمالا برەھىمى ئوسمانى، بىنەمالا ۋەيسۋى، زىدەبارى قى چەندى ژى (۳) مالىباتىن جوھىيان ل سىيارى دژيان.

ھەرۋەسا ھندەك گۈندىن دى ژى ل نىزىكى سىيارى بوون، ۋەك چەلۇكى و باكبكى و ئافۇكى و خەلكى وان گۈندا گۈندىن خۇ ھىلابوون و ھاتىۋوون ل سىيارى جھوارىۋوون.

ھەزرى گۈتۈنپە دىاركەبن كو رادىۋيا ئىكى ھاتىپە ھەمى دەقەرى (عەبدلرحمان سىيارى) ل سەرى سالىن چلى ئىنا بوو، ل كۇچكا خۇ دانا بوو. دىسا ھەر برىكا وى (دىكى) ئىكى بىن قوتانا ساقارى ل دەقەرى ل گۈندى سىيارى ھاتىۋو دانان. ھەر بىنەمالا (جەجى حسىنى) بۇ جارا ئىكى جەنجەر و شىخەرەين (شىخەرە ئامىرەكى دارىبە ل سەر پىشنا دەۋارا دەپنە ئاسىكرن بۇ قەگوھاسىنا دەخل و دانى بۇ بىدەرى) گەنمى ئىنا بوونە دەقەرى، ل جارا ئىكى و ل سالا (۱۹۷۰) ئى ھەر برىكا (عەبدلرحمانى جەجى حسىنى) ترومبىل ھاتە گۈندى سىيارى دگەل تەرەكتور و ماتورى ھەلكىشانا ئاقى ژى ئەۋ ژى دانا بوو سەر كانىيا خەلايىن ل رۇژھەلانا گۈندى.

گۈندى سىيارى ل ئەنقالا ھاتە كاقلىكرن، پىشنى سالا (۱۹۹۱) ئى گۈندى نوى ل ژىرىن گۈندى ھات ئافاكىرن، بەلى جازەكا دى ژىر شەرەن ئافخۋىي خەلكى ھىلا و نھا گۈندى كەقن و نوى كاقلىن.

ملېن خۇ ھەلگىرتىوون، ۋەختىن فرۇكى ئەۋ دەفەرە توپبارانكىرى. ھەرەۋ بچوئىكىن ۋى ل سەر ملېن ۋى بەر چەكى دوژمىنى كەقتن، شەھىد بوون بەلىن ژنك ما ساخ^(۵۷۱).

گوندى چەلۆكى

كەلەكا دىرۇكىيە، دكەفئە دەفەرا بەرۋارى ژىرى، ھەر چەندە نھا پتر ۋەكى ئاقارى ھندەك گوندابە، بەلىن د راستيا خۇ دا جھەكى شىۋىنۋارى گەلەكى مەزىن و گىرنكە. ژمارەكا شىۋىنۋارا ھەتا ئەفرۇ ژى ماينە، نەخاسمە شىۋىرھىن ۋى، ھەر چەندە ھندەك ژ شىۋىرھا ۋى يا خۇرستىيە، بەلىن ھندەكا دى ب بەر و كىسلا ھاتىيە ئاقاكرن، بەلىن كەس نزانىت كا كەنگى ئاقابوۋىيە و مرۇف لىن جھواربوۋىيە، كەلا ژ رۇژھەلاتى بلندىت، جھى مىرى يان سەركىشىن لەشكەرى ل سەرى كەلايىبە، دىسان جھى فەسرا ۋى ژى يا ديارە، دىندا و بۇ رەخى رۇژتاقاي چەندىن دىۋار ماينە، بەرۋىياقنى قنى كەلايىن (۱۶م) يا درنژە، (۱۵م) يا فرەھىيە، دەرگەھى كەلايىن دكەفئە رەخى ژىرى، ب چەند پەيسكا مرۇف دىشئىت بگەھىتىن، ل ھندەك جھا ژى ب دەستكەفر مرۇف دىشئىت بگەھىتىن^(۵۸۱).

ديارە كو ئەف كاقلە گوندە بەرى ۋەختەكى درنژ نەمايە، بتنى چەند شىۋىنۋارەك ژى ماينە، ۋەكى تونىلا نەپەنى و سىرىچ و بركا بەرى و دو بورچ، زىدەبارى تابىلۋەكى كو چەند نقىسىن ب زمانىن غەرەبى نىن يىن ل سەر ھەين، بەھسىن (غەبدوللا چەلۆكى) دكەن كو خىزمىن مىرئىن مىرگەھى بوو، ئاقى ژنا ۋى (خەفصەد) بوو، نەقىبىن مىرئىن شەمىنا ھاتىنە قنى كەلايىن، نەخاسمە پىشتى ژ پىسمامىن خۇ جۇدا بوۋىن، كو نەقىبىن بەھئەددىنى بوون، سولتان خىسنىن ۋەلى خەفت قورىش و چوارىكەك ل سەر سەپاند بوون، دا كو بگەنە ۋەقف بۇ خواندىگەھا قوبەھان^(۵۹۱). ديارە (دعماد عبدالسلام) ل قىرئى يىن كەتتە شاشىبەكى، دناقبەرا (كەلا چەلۆكى) و (كەلا چەلۆكى) يا نىكھەل كرى.

ژ شىۋىنۋارىن قنى كەلايىن ئەۋە كو تونىلەكا نەپەنى

ژ جھىن شىۋىنۋارى و كەفن (ملاقانى) ۋەسا ديارە كەلايەكا ئاسنى لى بوو دكەفئە ژىرىن گوندى، شىفكا جوبا، دىسا گەلەك ناوسك و شىكەفت ژى ل ئاقارى گوندى ھەنە. ژ شىۋىن پىرۇژ شىخ مەندى، پىرمىس، گولى بەرداي، پىر ئوسمان، مەرداۋد، شىكەفتەكا خورستىيە بەلىن مرۇفا بكارئىنايە، پاشى ئىك ژ پىرۇژىن فەلا تىمە ھاتىيە فەشارتن، ھەتا نھا ژى خەلك بۇ مەرەمىن ساخلەمىن بكارئىنىت.

ۋەك ھەر گوندەكى كوردستانىن سيارىا غەدەت و كارىن خۇ ھەبوون و ل ھەمى دانسالىن سالىن دگەل سىترانىن فولكلۇرى، دىسا گەلەك سىترانىن ھەبوون دگەل ژىكىن سىترانىن ئەۋ بەس بۇ دەۋات و دىۋانا. دو كانى بۇ قەخوارنا ئاقىن ل گوندى ھەبوون ئەۋژى كانىيا مالا، كانى چەلۆكى، دگەل دو كانىن دى ئەۋ ژى بركا بودى، بركا بەقالا.

ل ئاقارى گوندى سيارى و ل رەخى نزارى ئاقۇكى گەلەك كارەبىن (مقلع) بەرىن ئاشا ھەبوون و بۇ ئاشىن ھەمى دەفەرە بەر بەرھەقدىكىن، بۇ زاخۇ و ئاكرى و ھەتا شەنگال و قامىشلو بەرىن ئاشا و دىستارا دەھان ھنارتن، پىشتى بەر ل وان كارەيا دەھت بىرىن و نكراندن و گۇگراندن و دورستىكىن ژلايىن ھندەك بىسپۇر و شىرازازا قە، كو ب كىر ئاشا دەھان، ل ۋى ۋەختى دراقەكى باش ژى چىندبوو^(۵۹۲). ل سىلا (۱۹۱۶) ئى (ئىنسىن ھۇستا) ژ تركا ھاتبوو، كو ۋى خىزمىنى دگەل سيارىيا ھەبوو، پاشى ئەۋ جھە بۇ دەرىخىستنا بەرىن ئاشى ھاتە ب كارئىنان كو دىپىژنى (كارە)، (محمەد خىسنىن) و (غەلى ئەحمەدئى غەلىيان) بەرھۇستا بوون، ل بەر دەستى ئىنسىن ھۇستا قىرى كارى بەر بىرىن بوون، ھەتا نھا ژى شىۋىنۋارىن جھىن وان ماينە^(۵۹۳).

ھەزى گۇتتىيە ل ھافىنا سالا ۱۹۴۵ ئى خودى ژى رازى (مەلا مستەفايى بارزانى) دگەل پتر ژ پىنج سەد لەشكەرى خۇ ھانن گوندى سيارى و سى شەفا مىشاندارى كۇچكا غەبدولرحمانىن خەجى خىسنىن) بوو^(۵۹۴). ژ رويداتىن دى كو ل ۋەختى شۇرپشا ئەبىلۋلىن چىبوۋىن، ژىكەكى ھەردو كورن خۇ ل

دەققەتتا ئۆسكىيا ھەتتا ئىككىمۇلا بەر خابىرى، دىسان ل
بەخى موزورىيا زى ھەتتا بوزان و ئەفتيان و باغەدرى
دچوو.

ناشىن گوندى بلانن دىن ئەسەرقا وى دا بوو،
دەستەلاتا وى دگەھشتە ھەمى دەققەرا زىباريا، بەلى
مىر عەبدوللا گەلەك ژ تىخوبىنن خۇ دەردكەقت،
مالى خەلكى دى، خەلك تالان دكر، زىدەبارى رىگرتن
و كوشتتا خەلكى، د دەشتا سىلىقانىھا را د چوونە
شامى، ژونىرى چەك دىنا، قى مىرى گەلەك رەشەكىن
بەرنىاس ھەبوون، وەكى (سەرھنگ سەنگاوى،
رەشوپىن عەيشى، كەلھەر، ھەسەنن لەنگ)، مىرى
ئامبىدىن دو ھىزىش برنە سەر بەلى ژبەر ئاسىيونا وى
نەشپا بستىنىت.

ئەف كەلەبە ھەتتا سەرۋەختن ئەقىن مىر عەبدوللا
(ھجرى) ماىە، كو ل سالا (۱۵۰۱ز)ى ئەف ئەقىن
وى خىانەتن دكەت، دەستەلاتا وى ب دوپماھى دەنت،
پاشى ئەف كەلەبە دكەقتە دىن دەستەلاتا مىرىن
ئامبىدىقە^(۱۱).

گوندى سپىندارى

گوندى سپىندارى ئىكە ژ گوندىن ئەشىرەتا
بەرۋارى ژىرىن سەر ب ناحيا چەمانكىقە، (۱۲كم)
ژ چەمانكى دوورە.

سۈۋرۈن گوندى:

باكوورى، زىجىرا چىيىن كارەبە.

باشوورى، گوندى خورىنىيە كو سەر ب ناحيا زاويتە
قەبە.

رۇزھەلاتى، گوندى سىيارى.

رۇزئاقىي، گوندى بەرئاشنى ىن دەققەرا بەرۋارى
ژىرى^(۱۲).

خواندىنگەھەكا دىرۈكى ل ئەقى گوندى ھەبوو،
سەيدىن (عەباس عەزاوى) سالۇخا وى دكەت و
دبىزىت، دكەقتە گوندى سپىندارى، ل ناحيا بەرۋارى
ژىرى، دبىزىن ھا مەلا ئەھمەد دەرسا لى دبىزىت^(۱۳).

ھاتىبە كۆلان، ب بەر و كىسلا ھاتىبە ئاقاكرن، مرقۇف
ھەكە خۇ بچەمىنىت دى شىت ژ سەرۋىكانىيا
(موجكى) گەھىتە سەر كەلەبىن، مەرەم ژى ئەمە ل
وختن ئەنگاڧىيا بىشىن ئاقى بىنە كەلەبىن، دىزىھايا
قى تونىلىن (۱۰۰م)، ئەف تونىلە ل سالا (۱۹۸۸)ى ژ
لاى خەلكى گوندى سپىندارتقە ھاتىبە دىتن، وى
وختى خەلكى گوندى تابى بۇ خۇ كۆلان، ژمارەكا
مەزنا پرىنن كۆزكا ھاتنە دىتن، ھەتتا ئەقرۇ ژى ل
رەخۇدۇرىن كەلەبىن ماينە، دىسان گەلەك جارا پارە و
بازىك لى ھاتىبە دىتن.

دو كالى ل نىزىكى كەلەبىن ھەنە، نەدوورە ئاق ب
رىكا سۆلىنا ژ وان كانىيا كىنشاىتە سىرىچا كەلەبىن،
سىرىچا كەلەبىن ھەتتا ئەقرۇ با ماى، كویراتىيا وى
نىزىكى (۲م)، وەكى ئاق د بەرى را ھاتىبە كۆلان،
ل ھندەك جھا ژى ب بەر و كىسلا ھاتىبە چارەكرن،
دىسان بىرەكا مەزىن بۇ كەلەبىن د بەرى را ھاتىبە كۆلان،
فرەھىيا دەرىنكىن وى (۷۵سەم) و رەخىن وى د حولىنە و
ھەمى د بەرى را ھاتىبە كۆلان، نھا كویراتىيا وى (۲م)
ژى مانە، بەلى يا تىزى لەمىشت بووى، شوپىنا گویرھا
ئاقى ژى يا دبارە، بىشى مرقۇف ژ قى بىرى دبوورىت،
نىشانىن كۆلانا بەرى بەر چاقىن مرقۇفى دكەقن،
وەكى جۇكەكا ئاقىن د بەرى را ھاتىبە كۆلان، زىدەبارى
شوپىنوارىن جوھنىا، دىسان وەكى نقىسىنەكىن يا ل
سەر نقىسى، دگەل چەند نەخشەكا كو ژ پىنچ
خىچكا پىكەھىن، ل ھىداقى كەلەبىن كەلەبىرى ژى
دو ناوسك ھەنە، يا سەرى جھن چوار نەختابە و يا
بى جھن دو نەختابە، دەرىنكىن وان د تەنگن^(۱۴).

دىرۈكا كەلا چەلۈكىن، ل سالا (۱۳۳۱ز)ى مىرەكى
ب ئاقى (عەبدوللا كەلكى) دەستەھلاتى ل قى
كەلەبىن كرىبە، وەكى دبىتن مرقۇفەكىن ھەبلەتراش
و نەساخ بوو، قى مىرى دو ژىن ھەبوون، ئىك ژ وان
ئاقى وى (خەفسەد) بوو، خویشكا مىرى ئامبىدىن
بوو، سەرگىشىن ئەشكەرى وى ئاقى وى (قەمچە
ھىز) بوو، ژمارا لەشكەرى وى (۷۰۰) سوار بوون،
لەشكەرەكىن بەتت بوو، زىنا (قەمچە ھىزى) خویشكا
مىر عەبدوللاى بوو، دەستەلاتا قى مىرى گەھشتىبوو

سالا (۱۹۴۷) ئى خواندنگەھا سەرەتايى ل فى گوندى ھاتىبە قەھەرن، بەلىن يا بىن سەرۋبەر و پشتگوھقە ھاقىتى بوو، دەواما خويندكاران يا بىن سەرۋبەر بوو، ل داوييا سالىن فەرمانا گرتنا وئ ھاتەدان و خواندنگەھ ھاتەگرتن^(۱۷)، بەلىن جارەكا دى ل ۲۱ چريا ئىكن سالا (۱۹۵۳) ئى فەرمانا قەكرنا فى خواندنگەھن ھاتىبەدان و ل سالا خواندنن (-۱۹۵۳ ۱۹۵۴) ئى دەست ب كارن فىركرنن كرىبە^(۱۸) و جارەكا دى پشتى بەيانناما (۱۱) ئادارا سالا (۱۹۷۰) ئى ھاتىبە قەكرن^(۱۹).

گوندى سىپىندارن ھەر ژكەفن دا ھەنا نھا ھەر بقى نافى دەنتە نياسىن و ژدارا سىپىندارن ھاتىبە ل سەرۋەختن باب و باپىران دا، دا فى گوندى ئاڧاكەن چوونە دۆلەكن دا ئەو دول پرى دارا دىندارى (چلىن دىندارى) بوو كانىبەك لى ھەبوو دارەكا سىپىندارن يا مەزن دناڧ وان دارا را بوو ۋەختن مال دانىنن ئىنا

گەلەك زانا ژ فى خواندنگەھن دەرکەقتىنە، خەلكن گوندى پارە ل وان شاگردا د مەزاخت ئەويت دەاتن ل خواندنگەھا فى گوندى دخواند، بۇ مىناك (عەبدولعەزىزى دولانى) كتىبا (سعدالله الصغیر) ل فى گوندى كوپى كرىبە، بەلىن دىرۆكا كوپى كرنن يا ديار نىنە، ژ سەبداينن وئ يىنن نوى سەبداينن (مەلا ئەحمەد كورن مەلا عەبدولخالقن ئاكرەى) كو حەفت سالا دەرس ل فى خواندنگەھن دگۆتن، ئەقە ژى ل دووڧ داخوازىيا خەلكن وئ بوو ژبەرکو مەلا ئەحمەد ژ (زانايىن ناڧدار بوو)، چونكى شەھەرەزابەكا باش دقان زانىنا دا ھەبوو، رەھوانبىژى، مەنتق، ستىرنىياسى، ئەندازىبارى و بىركارى^(۱۴) ل دووڧ گۆتتا (عەلى سەيدوى) كول سالا (۱۹۳۱ز) (۱۱۰) مالبات ل فى گوندى ھەبوون، دو خواندنگەھ ژى لى ھەبوون^(۱۵)، خواندنگەھىن وئ د حكۆمى نەبوون ل سالا (۱۹۳۰) ئى خەلكى ئاڧاكر بوون^(۱۱) ل

گوندى سىپىندارن ل سالا ۱۹۸۳

ۋىنە ب كامىرا ، سەيدا خالد صالح

چارا، مشخىنە.

د گوندى سېپىندارى دا چەندىن شوينوارىن كەقن
ھەنە: كەلا چەلۇكىن، شىكەفتا بابىن، شىكەفتا
محمەد، شىكەفتا كۆلىن، شىكەفتا محمەدئ نەجىن،
شىكەفتا ھەودا، گەلى رەبەت، چەند شىكەفتىن
گەلى وچەندىن ناوسىك. سىن مناسىب لىقى گوندى
يىن ھەين (مناسىب گونلەدە سەرى، مناسىب ھەودا،
مناسىب لى مەيدانى).

ژارا خەلكى گوندى ل سەر چاندنى و خودانكرنا
نەرش و كەوالىيە و فىقى و مۇچەي چ وەكى
(فەرمانبەر) يان (پىنشمەرگە). دىسان ژ لايى
حكومەتا ھەرىما كوردستانىقە پروژەيى كارەيى
ھاتىيە دروستكىن. (۸۷) خانى ھاتىنە ئاڧاكرن، زىدەبارى
پروژى ئاڧا قەخوارنى و ئاڧاكرنا خواندنگەھەكى و
بىنگەھەكى ساخلىمەيى و مزگەفتەكى: ژمارا مالباتان
لىقى گوندى دگەھنە (۱۱۸۰) و نھا (۸۷) مالبات ل
گوندى دا دژىن^(۷۶).

بەروپىاقى قى گوندى (۱۸۲۳) دۆنەمىن نەردىيە،
ژ وان (۱۲۹۲) دۆنەم بىستانىن ئاڧىنە، (۸۵۱) دۆنەم
ژى چەروانگەھن^(۷۷).

گوندى بەرناشى

بەرناشى ئىكە ژگوندىن دەقەرا بەروارى ژىرىيا،
سەرب ناحيا چەمانكى و قەزا ئامبىدىن قەبە، ب
دوورائىيا (۲۶ كم) ژرۇژئافايى چەمانكى دوورە. ل دووف
پىزانىنان ئاڧى گوندى ژ بەرىن ئاشى ھاتىيە و ھەر ژ
كەفتا بىشى ئاڧى بەرنىياس بوويە، دىرۇكا قى گوندى
گەلەكا كەفتە و سەدان سالاە ژيان لى پەيدابوويە،
چونكى گەلەك مناسىب (مەغبەر- گۇرستان) لى
ھەنە و ئەفە وئ چەندى ديار دكەت كو ئەف گوندى
گەلەكى كەفتە.

سەئورىن گوندى:

باكوورى، گوندى تازىكا.

باشوورى، گوندى بەيىرى

رۇژھەلاتى، ھەردو گوندىن سيار و سېپىندارى

ئاڧى گوندى كىرە سېپىندارى، ھەر كەسنى ھاتە قى
گوندى گوت گوندى سېپىندارى، ھەتا نەو بۇچوونا
قى ئاڧى ئەفەيە. بۇ ھەيامەكى دوور و دىزى خەلكى
گوندى لى جھواريوون وەكو يا ديار كو نىكى
(۱۲) بابكا لىقى گوندى دژىن و ئەف گوندى ژىنىچ
بىنەمالان پىنكەھاتىيە (مالا سىڧاڧا، مالا ئاڧدەلا، مالا
ئاڧگوندى، مالا ھەمەزىتكى، مالا غەتماننا). ل دووف
سەرزەمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ژى ۷۲۸ كەس ل قى
گوندى دژىن^(۷۸). ئەف گوندى چەندىن چاران كەفتىيە
بەر ھىرشىن دوزمىنى يان ھاتىيە وپرانكىن و سۆتن،
ل سالا (۱۹۶۲) ئى چارەكا دى يى ھاتىيە سۆتن و
كافلىكىن و ھەر د وان سالا ئاڧا ھاتىيە قەئافاكرن،
ل سالا (۱۹۸۷) ئى دەستەلاتدارىن حكومەتا عىراقى
پىر ژ دەھ كەسان ژ خەلكى گوندىن سېپىندارى و
بەرناشى ب خاپاندن بىرە سەرسىكى و ل وپرى گرتن
و پاشتر گوللەبارانكىن^(۷۹). ل سالا (۱۹۸۸) ئى خەلكى
گوندى ئووشى ھىرشى بوويە و ھاتىنە ئەنڧالكىن
و خەلكى قى گوندى لىقى سالى دا بەرەف كەمپا
بەركىن بىرە، ھەتا بەھارا سالا (۱۹۹۱) ئى خەلكى
گوندى قەگەريانە سەرتاڧا خۇ، ل گوندى خۇ يى
بەرى جھوارى بوويە و خەلكى قى گوندى چەندىن
خانى بۇ خۇ دگوندى دا ئاڧاكرىنە^(۷۹).

ژىدەرىن ئاڧا گوندى چەند كانىيىن ئاڧىنە، ژ وان،
كانىيا سېپىندارى، كانىيا ھوجكى، كانىيا بىناقىن،
كانىيا گرى، كانىيا سەرتاڧا، كانىيا باخراب، كانىيا
ھەودا، كانىيا مېرگا دارى، كانىيا سىركا، كانىيا بۇكا
سەرى، كانىيا كورا سىرىن، كانىيا كوبەكى.

چيا و غەردى گوندى و رەخۇدۇرىن وى ئەفەنە،
چىايى گارەي، سەركىرى، سەرى بەرۇژى، گرى
شىڧىشكى، گرى ترگا، گرى ھىرچا، گرى ئاسى، شىڧ
زرافكى، گرى ھەودا، گرى گولى، سەرى سەمركى،
گرى رەش، سەرى سىپاقى، گرى زىرىن، گرى سەرى
چەلۇكى، خارى مېكىكى و گرى نزارى گولى^(۷۹).

ملىكى گوندى، سەرتاڧا تا بەرنىيكا، چەلۇكى
ھەتا كاڧلا، خىركى، باخراب، مېرگا دارى، بەر گوندى،

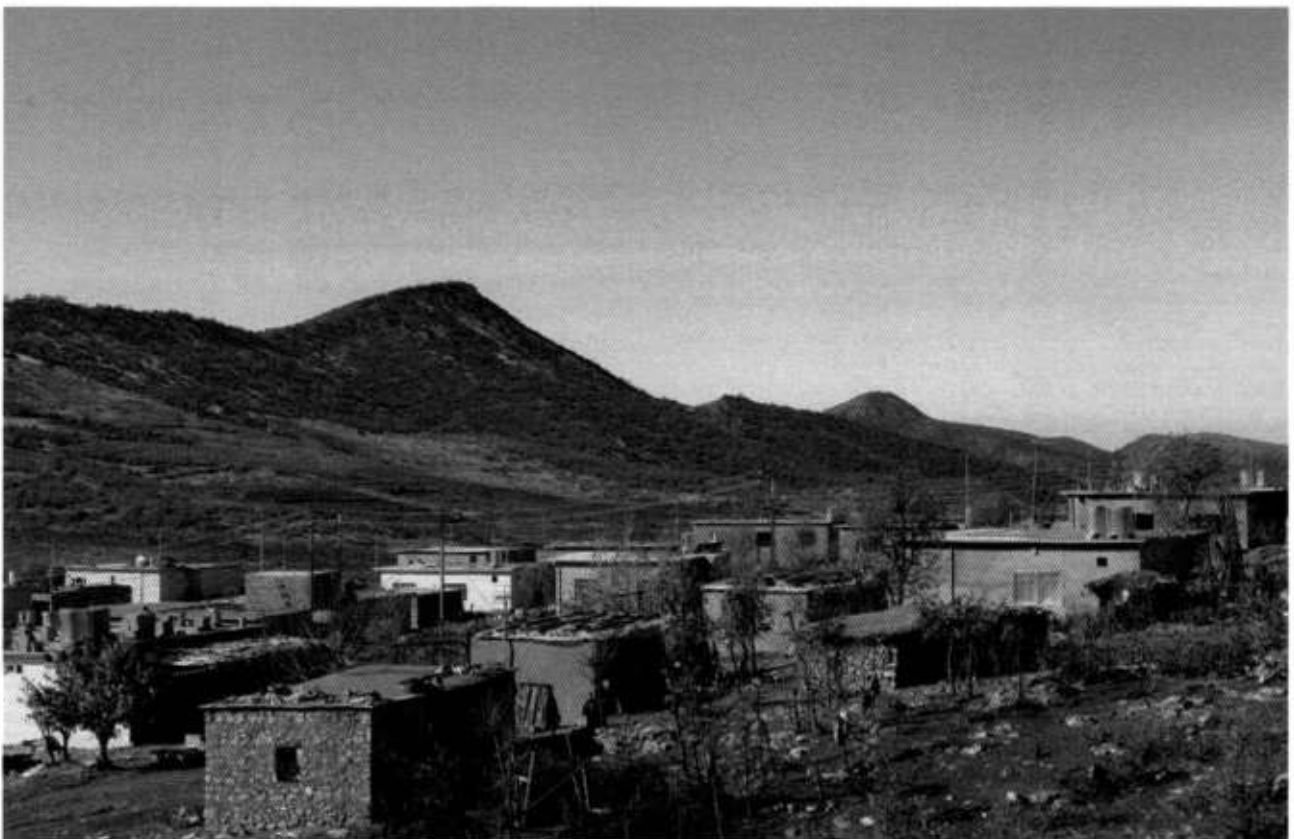
رۇژئاقايى، ھافىنگەھا سيارەتويكا.
پىنگھاتا گوندى، ئەف گوندى ژېنىچ بنەمالان؛ مالا
عەبدى، مالا مىروى، مالا سلېمانى يونس بەرۋارى،
مالا رەمەزانى مرادى، مالا حسين ناغاي پىكدهيت.
خەلكى گوندى (۲۰۰) مالباتن و پتر ژ (۱۱۰۰)
كەسان، نھا تنى (۴۴) مالبات ل گوندى دژىن^(۷۶)، ل
دووف سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۲۰ كەس ل فى
گوندى دژىان^(۷۷)، د كتىيا (المراكز الثقافية المغمورة
فى كردستان) دا ھاتىبە: بەرئاش گوندىكە نىزىكى
برىفكا، ل ناحيا مزوورىيا، شىخ نورەددىنى بريفكانى
چوويە فى گوندى، پىشتى ژ ئەترىشتى دەرکەتى^(۷۸)،
كو ل وىزى سەيدا و شاگر قەستا وى بکەن. ژ
شوينواركىن وان بين زانىنى دەسنقىسا (كشفا
الغوامض فى علم الفرائض) كو ژلاين (محمد

عەبدوللا عەباسى) ل سالا (۱۲۷۵مىش/۱۸۵۸ز)
ھاتىبە نقىسىن^(۷۹)، د ھەققەكا سولتان حسينى
ھەلى ئاقىرى ب فى گوندى ھاتىبە كرن، كو (۱۰)
قرويش ل سەر فى گوندى ھاتىبە سەپاندن، دا بىنە
ھەقق بۇ خواندنگەھا قوبەھان ل ئامىدىي^(۸۰)، ل
دووف گۇننا (عەلى سەيدوى) ل سالا (۱۹۳۱ز) ئى
پىنجى مالبات ل فى گوندى دژىان^(۸۱).

ناقارى گوندى:

رۇژھەلاتا گوندى (سەرۋىكانىن ھەتا كەزانا بىرىيا)،
ژىرىن گوندى (مرايان گىقى ھەتا بەھىرى)، رۇژئاقايا
گوندى (بەر گر تەعرا ھەتا شىخ ھەسن) ئى، ژوورىن
گوندى (كەلوتكىن ھەتا گۆزكىن)، ملكى گوندى
بەرئاشى ب بەرھەمىن چاندنى گەلەكى دەولەمەندە.

گوندى بەرئاشى

زىدەرئىن ئاقى:

(۳۲) كانئىن ئاقى ل گوندى ھەنە. ئەوما رىزەكا باش يا ئاقى ل ئاقى ل ئاقى ل گوندى ھەبە. ھەر ژكەفن دا ژيارا گوندى يا ل سەر بىستان و مازيا و كومېرى (چىكرنا رەژىيى) بوو. نھا ئەف گوندى ب رەز و كەزان و مازيا و سىف و خووخ و ھەمى رەنگىن دى يىن فىقى يىن ئاقدارە. جووت وكىل يى لى مئشەبە.

شىنوارىن كەفن:

نەھ گۇرستانىن كەفن كو ل دەقەرئى ب مناسب (مۇغبەر) دەئىنەئاقىر ل گوندى ھەنە. گۇرخانە (جەئىن كویر) ل فى گوندى ھەنە. ئەف گۇرخانە گەلەكا كویرە دەرئى فى گۇرخانى نىزىكى مەترەكى يى فرەھەبە. كو گۇرىن زەردەشتیانە. چوار ئاوسك ل فى گوندى يىن ھەين و دو ژ فان ئاوسكا يان (جووتە شكەفت) دىئىزئى جەئى مەلكى و ھەك ژوورەكى ھاتىبە چىكرن و سىن جەئىن ئىستىنى يىن لى ھەين.

گوندى بەرئاشنى ژ لایى ھزا مللەتىنئەھ: ھەر ژدەسپىكا شۇرىشى دەھان كەس بووئە پىشمەرگە وچەندىن شەھىد دىشورشا ئىلۇلى وگولانى و ئەنفالىن رەشدا كرىنە قورىانى فى وەلاتى. گەلەك جارا كەفتىبە بەر ھىرشىن رژىمى. چەندىن جارا ھاتىبە كافلىكرن و سۇتن. سالا (۱۹۱۳) ئى گوند ژئالىن لەشكەرى عىراقىفە ھاتىبە سۇتن. پىشتى بەیانناما (۱۱) ئادارا سالا (۱۹۷۰) ئى خەلكى گوندى گوندى خۇ ئاقاكرەفە و خواندنگەھ ژى لى ھاتە قەكرن^(۸۶). بەلى سالا (۱۹۸۸) ئى يى ھاتىبە ئەنفالكرن ھەر ژلايى وئى پژىمىفە و خەلكى گوندى بەر ب بەحركى برىنە^(۸۷).

پىشتى سەرھەلانا بەھارا (۱۹۹۱) ئى خەلكى گوندى قەگەرىبە سەرئاخا باب و باپىران. ل (۱۹۹۱ - ۱۹۹۲) ئى گوندى بەرئاشنى ھاتىبەئاقاكرن. بەلى سەر جادئ ژەرکو ژىن و ژيارا گوندى ل فى جەھى ساناھىترە ژجەئى كەفن.

ل سەردەمى حكۇمەتا ھەرىما كوردستانى

چەندىن پىرۇزە بۇ فى گوندى ھاتىبە بجەئىنان ھەك: ئاقاكرنا (۱۴۴) خانىيان ژلايى رىكخراوا (شېلترا) و دگەل پارىزگەھا دھوكى. كۇلانا بىرەكا ئىرتىبوزى يا ئاقى. نوپزەنكرنا خواندنگەھا بەرئاشنى. چىكرنا مەزگەفتا بەرئاشنى. گەھاندنا ھىلا كارەبى.

بەروپىافى فى گوندى (۱۴۰۰) دۆنەمىن ئەردىنە. ژ وان (۷۲،۲۴) دۆنەم د دىمن، (۴۴،۲۱) دۆنەم د ئاقىنە. (۱۹۷۰) دۆنەم ژى چەروانگەھن^(۸۴).

ژىلى بوسلمانا ئەف گوندى ب ھەبوونا جوھىيا يى ئاقدار بوو. ھەتا نھا ژى جوھىين بەرئاشنى ل ئىسرائىلى د ئاقدارن. ژ وان ژى (اخام زەكەرىياى بەرئاشنى. تىسماح بەرئاشنى. دانىال بەرئاشنى...ھتد)^(۸۵). دىسان ديارە كو كنىشتەكا جوھىيان ل فى گوندى ھەبوو. ئىك ژى ل گوندى مىزى ھەبوو^(۸۶).

گوندى مىرۇكى

مىرۇكى ئىكە ژگوندىن دەقەرا بەروارى ژىرىن سەر ب ناحيا چەمانكى. ئەف گوندى دكەفئە رۇزەھەلاتى بەروارى ژىرىن و نىزىكى (۲۳كم) ژسەنتەرى ناحىن دوورە. رامانا ئاقى فى گوندى (جەھەكى كویرە) ئەفە ژى ل دووفا شىرۇفەكرنا ئاقى ب زمانى سىرئانى^(۸۷). ھندەك ژى وەسا ددەنە شىرۇفەكرن كو قەسرا مىر يان والىھەكى ئۇسمانىيا ل وئىرى ھەبوو^(۸۸). ژەر فى چەندى دىئىزئى مىرۇكى. ژەر كاودانىن پىشتى شەرى جىھانى يى ئىكى. ل سالا (۱۹۲۵) ئى بىست و پىنچ مالىباتىن مەسبىحى كو ژ تبارئى قەستا فى گوندى كرىبە. ھەر چەندە بەرى وى وەختى گوند يى ئاقەدان بوو. بەلى ب دروستاھى ئەم نزانىن كا د چ وەخت دا ھاتىبە ئاقاكرن. ل دووفا گۆتىن ھندەك ژخەلكى گوندى ئەفە شەش بابكە ل فى گوندى دژىن.

سەئورىن گوندى:

باكوورى: گوندى (ئەلولا).

باشوورى: گوندى (پىرىوكى)

رۇزەھەلاتى: گوندى (بىلمەندى).

رۇزئاقىي: گوندى (بەركەفرى) نە^(۸۹).

پىنگھاتا گوندى:

خەلكى گوندى مەسبىھىنە، ل دووڧ گۇنئا ئەفە شەش بابكە ل گوندى دژىن، ژ سىئى بىنەمالا، پىنگھاتا، بىمامۇ و بىشىمۇ پىنگھىن، نھا (۱۱) مالىيات دڧى گوندى دا دژىن، كو ژمارا وان (۴۸) كەسنى^(۹۰) و دناقبەرا (۹۰ ھەتا ۱۰۰) مالىياتىن دى ل دەرڧەي گوندى نە.

پىرنا ژىنا خەلكى قى گوندى ل سەر بەرھەمىن چاندنى بوويە، دو كەرتىن سەرىشك بىن چاندنى بخۇڧە دگىرت، كەرتى چنارا كو دكەڧىتە رۇژھەلاتى گوندى و كەرتى خۇشكە دكەڧىتە رۇژئاقابى گوندى.

ژ شوپىنوارىن كەڧنارىن گوندى مىرۇكى، عافە (بىنقەسرا، شكەفتا (مىسكى) كو دكەڧىتە ژوورىن گوندى، (دېرا مارشەمەون) كو دېرەكا گەلەك كەڧنە، قەشە (ئىشئاي) ئەو دېرە ب رىشەدېر، حەقت ئاشىن بەرى بىن گەلەك كەڧن^(۹۱).

كانىيا زەرئىكە ژئاف و دەنگىرىن كانىين قى گوندى و ئافا قى كانى يا زەرە و گەلەكا بۇشە، گەلەك جارا ئەف ئافا ھەنى ژلايى گەلەك رىكخراوئىن بىانىقە يا ھاتىيە شىرۇڧەكرن، ژ چىايىن گوندى، (چىايىن نزارى) ل رۇژئاقا گوندى، (چىايىن گومىن) دكەڧىتە رۇژھەلاتى، (چىايىن قەرىشە) دكەڧىتە ژوورىن گوندى.

دىارە ل سەرۋەختىن دەولەتا ئۇسمانى، ئەف كوندە رىككەكا بازىرگانى بوو، پىرەك ل قىرئى ھەبوو، كو دگوتىن (پىرا مىرۇكى) بۇ گىردانا دەڧەرا بەروارى ژىرى و ئامىدىين ب دەڧەرا نەھلى و ئاكرى قە^(۹۲).

ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى (۶۹) كەسا لى دژىن^(۹۳)، بەلى پىشتى گوند ل سالا (۱۹۸۷) ئى ھاتىيە چۆلكىر تىن (۱۵) مالىيات لى مابوون^(۹۴)، ل سالا (۱۹۷۱) ئى بۇ جارا ئىكى خواندىنگەھ ل قى گوندى ھاتىيەڧەكرن.

مىرۇكى گەلەك جاران ژلاين حكۇمەنا عىراقى ڧە ھاتىيەكافلكرن و سۇتن و كەڧتىيە بەرھىرشىن لەشكەرى، سالا (۱۹۶۱ و ۱۹۶۲) ئى دگەل ھەلبوونا چىرىسكا شۇرپشا كوردستانى، ئەف كوندە كەڧتە

بەر ھىرشىن دوژمنى و ھاتىيە كافلكرن، سالا (۱۹۷۷) ئى دىسان خەلكى قى گوندى رەڧىنە و گوند ھىلايە، ژىلى چەندىن جارىن دى خەلكى گوندى خۇ ل ئاقارى گوندى ڧەشارتىيە، ل سالا (۱۹۸۸) ئى ل ئەنڧالا دىسان ھاتىيە كافلكرن، ل بەھارا سالا (۱۹۹۱) ئى و پىشتى ڧەگەرىانئى ژ مېشەختا ملىونى خەلكى گوندى ڧەگەرىانە سە رگوندى خۇ^(۹۵).

نھا (۱۱) مالىيات لى دژىن، ژ (۴۸) كەسا پىنگھىن، جادە و كارمب ژى ل گوندى ھەنە^(۹۶).

گوندى چەم رەبەتكى

ژ گوندىن دەڧەرا بەروارى ژىرىانە، ب دوورائىيا (۲۲كم) دكەڧىتە رۇژھەلاتا ناحيا چەمانكىن، ژ زاردەڧى باب و باپىران ئافى قى گوندى ژچەمان ھاتىيە.

سۈورىن گوندى:

باكوورى، گوندى (مىروكى).

باشوورى، چىايىن (خىرى).

رۇژھەلاتى، گوندى (بىلمەندى).

رۇژئاقابى، گوندى (بەرکەڧرى).

پىنگھاتا گوندى:

ئىكە ژ گوندىن (مەسبىھىيان)، خەلكى قى گوندى ۋەكو ھاتىيە زانىن (۱۲) بابكن ل سەر ژىانە، ژ سىئى بىنەمالان، بىنەمالا بىنادور، بىنەمالا ئەنۋەر و بىنەمالا مستەڧاى پىنگھىن، ھەر چەند پىشكەكا قان مالىياتان ل سالا (۱۹۲۵) ئى ژىر كاودانىن وئ دەڧەرى قەستا قى دەڧەرى كرىيە، ئافا قى گوندى ژ گوندى (مىروكى) دەيت و ۋەكو يا ديار كانى ل قى گوندى نىن^(۹۷).

بەروپاشى قى گوندى (۵۵۰۰) دۇنەمىن ئەردىنە، ژ وان (۱۸۰۷) دۇنەمىن ئاقىنە، (۲۲،۵۳) دۇنەمىن ئەردى ۋەكى چەروانگەھ دەيتە ھژمارتن، (۳۰۲۲) دۇنەم ۋەكى رىل دەيتە ھژمارتن^(۹۸).

گوندى مېرىكى

مېرىكى ئىكە زگوتىدىن دەقەرا بەروارى ژىرىن سەر ب ناخيا چەمانكى قەبە، دكەقېتە ژىرىن دەقەرا بەروارى ژىرى، گوندەكى گەلەكى كەقنارە و نىزىكى (۱۲) بايانە خەلكى گوندى لى دژىن، گوند (۲۵كم) ژ ناخيا چەمانكى دوورە.

ئەوا ب ئاقى گوندىقە گوندای وەك ژ باب و باپىرىن وان ھاتىبە قەگوھاستىن ئاقى (مېرىكى) ژ بركىن ئاقى ھاتىبە و ژ كەقن وەرە ھەنا نھا ب قى ئاقى دەپتە نىاسىن.

سۈۈرىن گوندى:

باكوورى، ئەترىش.

باكوورى رۇتالايى، گوندىن كانىكا و گەقەركى.

رۇزھەلاتى، گوندىن شكىران و شلىبا.

رۇتالايى، گوندى رەبەتكى بى ئەشىرەنا مزورىان^(۱۰۳).

ئەف گوندە چەندىن جاران كەتتە بەر ھىرشىن رۇمى و ھاتىبەكافلكرن و سۈتن: سالا (۱۹۱۱) ئ دەستپىكا شۇرشى گوند ب دەستىن لەشكەرى عىراقىن ھاتىبەخراپكرن، پاشى خەلكى گوندى ل سالا (۱۹۷۰) ئ ھاتىبە سەر گوندى خۇ، بەلى جارەكا دى ل سالا (۱۹۷۴) و (۱۹۸۷) ئ گوند ھاتىبە خراپكرن، سالا (۱۹۸۸) ئ ئەف گوندە وەكى ھەمى گوندىن دى بىن كوردستانى ھاتىبە ئەنفالكرن و خەلكى وى بەرەف كەمپا بەحركى برىنە، ھەنا بەھارا سالا (۱۹۹۱) ئ خەلكى قى گوندى قەگەراپىن^(۱۰۴).

پىنگھاتا گوندى:

ژ سى ئوبجاخان، مالا كوكو، مالا مېرزا و مالا مەرغانى پىنگھەيت.

ژدەرىن ئاغا گوندى پتر كانىكن، ژ كانىن گوندى، (كانىيا بەھارى، كانىيا ژىرىن گوندى).

چيا وگرىن گوندى:

(كەقرى قەلا، كەقرى كىرى، ژلاين رۇزھەلاتىقە

سالا (۱۹۱۱) ئ نىزىكى (۲۰) مالىتان لى دژىن. ھەنا سالا (۱۹۸۷) ئ وى وەختى خەلكى گوند بەردا. بەر ب كۆمەلگەھا قە چوون، نەخاسمە ل رەخۇدۇرىن ئاكرى، وان ب خۇ بۇ خۇ خانى ئاكارن^(۹۹).

پىرىيا ژارا خەلكى قى گوندى ل سەر خودانكرنا تەرشى و كەوالى و قىقى و جۆت و كىلا و مۇچەبانە... ھتە. ئەف گوندە چەندىن جاران ژ ئالىن لەشكەرى عىراقى قە ھاتىبە وپرانكرن و سۈتن، ل سالا (۱۹۱۱ و ۱۹۱۲) ئ بى ھاتىبە كافلكرن و سۈتن، زىدەبارى چەندىن جارىن دى ل سالىن شىستان و ھەفتىبان دا، ھەرەسا سالا (۱۹۸۸) ئ وەكى ھەمى گوندىن دى بىن كوردستانى كەتتە بەر ھىرشىن رۇمى و ھاتىبە ئەنفالكرن، پىشى سەرھەلدانى سالا (۱۹۹۱) و (۱۹۹۲) ئ خەلكى قى گوندى قەگەراپە سەر ناخا باب و باپىرىن خۇ.

چىاين گوندى:

چىاين (خىرى) ل ژىرىن گوندى، چىاين (كىرا رەبەتن) دكەقېتە ژورىن گوندى، چىاين (بىكەسەر) دكەقېتە رۇزھەلاتا گوندى، گەلى (رەبەتن) دكەقېتە رۇتالايى گوندى^(۱۰۰).

شوينوارىن كەقن ل قى گوندى (ناوسكەكا) ھەى، سى جەين ئقىستى بىن مەزنان و دو جەين دى بىن ئقىستى بىن بچوپكان دناف دا د ديارن، ل سالا (۱۹۷۹) ئ بۇ جارا ئىكى خواندنگەھ كەھشئىبە گوندى، نھا ھەنا پۇلا شەشى بىرەتنى خواندنگەھ يا ل گوندى ھەى، (۲۴) خويندكار لى د خوينن.

گوند بى ئافەدانە و (۱۸) مالىات نھا لى دژىن، ژ (۷۵) كەسا پىكەھىن^(۱۰۱).

ژلاين حكۇمەتا ھەرنما كوردستانىقە گەلەك پىرۇزەبىن خزمەتگوزارى بۇ قى گوندى ھاتىبە بچەئىنان، دانانا موەلىدكا كارەبى، ئاكارنا خواندنگەكا دەستپىكى، ئاكارنا (۲۳) خانىيا ب رەنگەكى ھەقەدم، تىكەلكرنا (۲۵كم) جادى بۇ وان گوندىن مەسبىحىبان ل تخوبىن ناخيا چەمانكى، گرىدانانا تۇرا ئاغا گوندى^(۱۰۲).

هیا و گرین گوندی:

(چیاپین هیلینا قه لئ، چیاپین حسارئ، گری بهلین). د سالین بهرندا ژارا قی گوندی ل سهردهرامهتی بوو وهک (دهخل و گهنمؤک و برنج.... هتدا)، بهلئ نها ژین و ژارا پتیریا خه لکی گوندی ل سهر مۆچهیه. ژندهری ئاغا گوندی یان دهرامهتی گوندی سهر رووبارییه و چ کانی لئ نینن.

پنکهاتا گوندی:

ئهف گونده گهلهکی کهفنه و دههکی درژه کو دکههیته نیزیکی (۱۲) بابکا خه لکی وی لئ دژین، ژ دو بنه مالان، بنه مالا عه بدی، بنه مالا سیسوی پنکهاتیه^(۱۱۰)، ل دوووف سهرژمیرییا سالا (۱۹۵۷) ئ ۱۰۳ کس ل قی گوندی دژیان^(۱۱۱).

گوندی شکهفتی ل سالین شینستان چهن دین جارن ژهر نه همامهتی و زولما رژیمی هاتییه بهردان، ههروهسا د نیفا دووی ژ سالین هفتنیان ژ چهند جارهکان خه لکی گوندی جهی خو هیلایه ژ بهر ههمان ئه گهر، سالا (۱۹۸۸) ئ گوند هاتییه ئه نفالکرن و خه لکی وی بهر ب کهمیا بهحرکی برینه، پشتی سهرههلدانا (۱۹۹۱) ئ خه لکی گوندی زفرینهفه و لئ جهوار بووینه، بهلئ ل سالا (۱۹۹۷) ئ وان ب خو گوندی خو هیلایه و ههتا نها ژ گوندین کافله.

بهری سالا (۱۹۸۸) ئ نیزیکی (۳۰) مالباتان ل گوندی دژیان، ل سالا (۱۹۷۴) ئ خواندنگهه بو جارا ئیکن گههشتیه گوندی، نیزیکی (۵۸) خویندکاران تیغه دخواند.

مزگهفتهکا مهن ل قی گوندی هه بوو، نها ژی مزگهفتهک ل سهر جادا وی هاتییه چیکرن، ژ مهلابین نافدار (مهلا سالح، شیخ عبید، مهلا ئهحمده، مهلا حسین)، زندهباری کو مهلا ئهحمدهی و مهلا سهلیمی د سالین پینجیلان دا دهرس ل مزگهفتا وی دگوتن^(۱۱۱).

شکهفتا گوندی شکهفتی، ئهف شکهفته دکهفیه روزهلاتی ژوورین ناحیا چه مانکن ل دهفرا بهرواری ژیرین و روزهلاتی شکهفتی دبیته چیاپین

گری جانیه توخیبی گوندی شکیران و شلیا)یه. ملبرکی بغان رهنگین فیضیا (هژیر، تری زهرک) یئ نافداره. بهروبیاقی قی گوندی (۲۲۶۴) دونهمین ئهردینه، ژ وان (۳۳) دونهم ئهردی ئاقینه، (۷۰) دونهم ژی دیمن، (۱۵۱۰) دونهم ژی ریلن^(۱۱۰).

چهن دین شوینوارین کهفن ل قی گوندی هه نه، (مناسبی پیر مریم، مناسبی پیر سهوه، ژیریا گوندی مناسبی مامانجا، کافله گوندی مامانجا، بهری کوک ئاغا، شکهفتا عهلی ئاغا)، شکهفتا (عهلی ئاغا) ئیکه ژتشتین ئتیکه ل بیاقی گوندی ملبرکی کو دکهفیه چیاپین بهرامبهری گوندی، ئهف شکهفته گهلهکا جوان و ئاسییه و بهرهکی مهن دهرگههی قی شکهفتی دکهته دو دهر، چیروکا قی شکهفتی دزفرینهفه بو چیفانوکا عهلی ئاغای و شهری وی و بهرهقانییا وی دقئ شکهفتی دا، ژهر وی چهن دین بشکهفتا عهلی ئاغا نافکرییه^(۱۱۱)، زندهباری نوسکا (سهری دارئ) کو دکهفیه دناقههنا گوندین ملبرکی و ئه شکیرانی^(۱۱۲).

ل دوووف سهرژمیرییا سالا (۱۹۵۷) ئ ۱۰۳ کس ل قی گوندی دژیان^(۱۱۰)، نها خه لکی گوندی ژ (۴۲۰) کهسان و (۱۰۰) مالباتان پینکههین^(۱۱۲)، بهلئ پا گوند یئ بهردایه.

گوندی شکهفتی

نافی گوندی ژ شکهفت هاتییه و ژ کهفن دا ههتا نها ههر ب قی نافی هاتییه نیاسین. شکهفتی ئیکه ژ گوندین ئه شیرهتا بهرواری ژیریا و سهر بناحیا چه مانکن و قهزا نامیدین قهیه، (۷ - ۸ کم) ژسهنهری ناحی یئ دووره.

سنوورین گوندی:

یاکووری، گوندی (سیندهرا).

باشووری، گوندی (دیرکن).

رۆژهلاتی، گوندی (بلمباسا).

رۆژئاغایی، گوندی (بیباد نیسلامه).

بىلىنن و ھىندەك بەرۋاركى دچن و ھىندەك بۇخارى دچن. ھىندەك ئىسىنا كەقن ھاتىبە ئىسىن و ھىتا ئەقرو زى ئەق رەنگى ئىسىنە ديار نەبووینە كا ب چ ئەزمانن. دىوارىن ژناقدا بىن شكەفتى كەلەك دجوانن و ئەگەر روناھى كەفتى دىرسقن، دو كانىنن ئاقىن زى دناق شكەفتى دا ھەنە و ئاقا وانا ناھىتە قەخوارن چونكى ئاقەكا كىماين (كپىرتىبە) يا بەھن گەنىبە^(۱۱۳).

ل بەرى مرۇق بچىتە سەر دەرگەھى شكەفتى، مناسبەك ل وئىرى ھەبە، دىئىزنى (شىخ شەمسەددىن)، چەند مغارە ئانكو تونىلېن خۇرستى ژ رەخەكى بۇ ئىكىن دى دچن دناق شكەفتى دا ھەنە، زىدەبارى كو بەرى شكەفتى بىن ل رەخى ژوورىن رۇژھەلاتى، ژبەر جەھى وئ ئەم ب دوور نابىنن كو ژمىژە وەرە مرۇق دناق قى شكەفتى دا ژبايىت، بەلى ھەتا ئەقرو چ قەكۆلىنن شوينوارى ل سەر نەھاتىنە كرن^(۱۱۴).

گارە و رۇژناقابىن وى دىبىتە چەمانكى ب دووراتبىيا (-۷ ۸ كم)، ئەو رىكىن دچنە ئاق شكەفتى دا زلاين رۇژھەلاتى دو رىكىن مەزن و ئىكا بچوكە، لاین ژوورى زى دەرگەھەكى بچوك دچىتى و لاین رۇژناقابى زى دىسان دەرگەھەكى بچوك ھەبە، ھەمى دەرگەھىن دچنە شكەفتى دىنە پىنج دەرگەھ لاین بىن شكەفتى دىبىتە رووبارى (بەدرەدىن)ى ئەوئ بەرەف ناحىا چەمانكى دىت و ئەگەر مرۇق بژوور كەقت دى تىشتەكى ئىتىكە بىنىت، چونكى ل ئاقشكەفتى دا كەلەك شكەفتۆك بان بىژىن (عولىنك) بان ژوورىن جودا جودا ھەنە، ھىندەكا دەرگەھىن وانا ژووردا دچن و ھىندەكىن دى زى دەرگەھىن وانا بۇ سەرى دچن و ھىندەكا زى دەرگەھىن وانا بەرامبەر مرۇقىبە ئانكو راست و راستن، ئەگەر مرۇق چوو دناق شكەفتىدا دى بىاقەكى باش بىنىت و بىلنداهىبەكا بىلند ھەبە، بىلنداهىبا ژوورا يا جودابە ھىندەك دىنمەن و ھىندەك

دىمەنەكى ژ سرۇشتى دەھرا جەمانكى

قوبہان، ژیلی فی چندی ژی وہختی (تیسماعیل پاشا) میری نامیدی و لہشکری وی ل سالا (۱۸۴۲ز) ل شہری (شیکانی) شکہستین، بہر ب فی گونیدیہ پاشفہ ہاتبوون^(۱۱۸).

نہا وہکی جھمکی گہشت و گوزاری دہیتہ بکارینان، ریزہکا مہزنا سہیرانیان قہستا وی دکہن، ژہر مہبوونا ناقہکا تہزی و دیمہنن بالکیش و نژی دار و سبہر^(۱۱۹).

گوندی بیلمندی

دبیزن کو ناقی فی گوندی ژ (بیلمندی دینو) ہاتیبہ، دیارہ کو مہزاری چاکہکی ب ناقی (خہلیفہ حسہن) ل ویزی بہ، خہلکی دینن خو ب مہرہما چینوونہقی دینانہ سہر فی مہزاری دا چین.

سنورین گوندی:

باکووری، کانیا سببہ.

باشووری، رووباری خازریہ.

رؤزہلاتی، گوندی ہیزانکی.

رؤزٹافی، گوندی چنارؤکی نہ^(۱۲۰).

ناقی فی گوندی د (شہجہرا زوکی) دا ہاتیبہ^(۱۲۱). دیسان ل وہختی سولتان حسینی ولی بہحسی فی گوندی دہیتہ کرن^(۱۲۲). شہجہرا زوکی ل سہروختی میر (تیسماعیل خانی کوری بہرام خانی) ہاتیبہ نفسین، ئەوی دنافہرا سالین (۱۱۸۲- ۱۲۱۳مش/ ۱۷۱۸_۱۷۹۷ز) دہستہلات کری^(۱۲۳).

پشتی شہری تباری، نیزیکی (۳۵) مالباتان قہستا فی گوندی کر، ئەو گوندین وی دہقہری کو گریڈای فہلا بوون، ہمہی ب سہرکیشیا (مہلک خوشابای) بوون، ہہر چہندہ ئەو ب خو ل مووسلی بوو، ہہر ل سالین بیستا دا (مستر پورتوریکای) کو کہسہکی ئنگلیز بوو، بزافکر فہلا ل فی دہقہری جہوارکەت، ژئ داخواز کر بھینہ فی دہقہری، ہہکە د ہمیامی سی سالا دا کہسی بہحسی خویکی نہکر بان ژئ نہ دہرخستن، ئەو دئ ل ویزی مینن. پاشی کہسی

ل دووٹ گوتنن (جہرجیس حسین جہرجیس) کو دانعہمرہکی وی گوندیہ، پشتی سالا (۱۹۷۰) ئ ئەو جہہ وہکی جہبلخانہ ہاتبوو بکارینان، زندہباری کو خہستہخانہ بوو، بہلی دہمی شہریش ل سالا (۱۹۷۵) ئ شکہستی، چہکہکی مہزن د ویزی فہوو، ئینا بریار ہاتہ دان کو ئەو جہبلخانہ بھینہ ژناقیرن، ہہر ئیک ژ (جہرجیس حسین و مستہفا زبیری و نعمان باکرمانی) ئەو جہہ دہلمیت کر و بہقاند^(۱۱۹).

ل سالا (۱۹۶۵) ئ ئەف جہہ وہکی خہستہخانہ لی ہات، پینتہمرگہین بریندار ل فیری چارہدکرن، خہستہخانا شکہفتی بو پینتہمرگہی ہاتہ دامہزاندن، زندہباری کو خہستہخانہکا دی ل گوندی دیرکی ل دہقہرا بہرواری ژیرین ہاتبوو دامہزاندن، ہہر ژ سالا (۱۹۶۵) ئ ہتا سالا (۱۹۷۱) ئ فان کہسین ل خواری وہکی نؤشدار ل ویزی شؤل دکر.

عہدجہبار مالوئی فہلہ، بہلدہ پولس شہمکانی کو برینپنج بوو، مام ئیشو سہقرہی، جہمیل عبدولرہحمان میرسیدی کو برینپنج بوو، جہرجیس حہسو ئەتریشی کو برینپنج بوو، سہلیم ئەحمو ژیرکی کو ئەو ژئ برینپنج بوو. بہلی پشتی شہری (۱۹۷۴-۱۹۷۵) ئ ئەف خہستہ بو گوندی (بیرکیاتی) ل دہقہرا بہرواری ژیری ہاتہ فہگؤہاستن، دحہسہن حسین نەجار کؤخی ل وی خہستی شؤل دکر^(۱۲۱). ژیلی فی شکہفتی چہند شکہفتہکین دی ژئ ہنہ، وہکی (شکہفتا میو، شکہفتین کون چہفتیارکی، شکہفتا گؤرستانا زرکی)^(۱۲۲).

گوندی ناوکی

ناقئ وی ژ ناقئ ہاتیبہ، دیارہ کو گہلہکا ب ناقہ، نہا پتر وہکی ناقار دہیتہ نیاسین و یا بہردایہ. گوندہکی کہفہنہ دکہفتہ دہقہرا بہرواری ژیری، د وہقین سولتان (حسینی ولی) دا بہحسی وی ہاتیبہ کرن، کو حہفت فرویش و چارنکەک ل سہر ہاتیبہ سہپاندن، دا بنہ وہقف بو خواندنگہا

سالىن يىنجىيان دا ئەف كەنيسە ب رتقەدېر، پاشى ل سالىن خەفتىيان دا (مەتران توماي) بىرتقەدېر^(۱۲۰).
 ل دووڧ سەرژمىرېن سالا (۱۹۵۷) ئ ۲۱۰ كەس ل قى گوندى دژيان^(۱۲۱). د دەمى بەرھەڧكرنا قى نڧىسىنىدا (۲۵) مالىات لى دژىن، كو دېنە (۱۳۱) كەس ل سالىن (۱۹۶۴ و ۱۹۶۹ و ۱۹۸۸) ئ ئەڧ گوندى ھاتىيە سۇتن و بەردان.
 ل سالىن شىنستان خواندنگەھ ل قى گوندى ھەبوو. ل سالا (۱۹۷۲) ئ ژمارا خويندكاران (۱۵۰) كەس بوون. ھەتا پۇلا شەشىن سەرھەتايى ھەبوو^(۱۲۲).
 ژ جھىن بەرنىاس و شويىنوارى ل قى گوندى، شىكەفتا ھىزانكى و كاڧلىن گۇمى و ھىزانكا كەڧن^(۱۲۳).
 بەروپياڧى قى گوندى (۴۷۷۰) دۇنەمىن نەردىنە، ژ وان (۳۶۷) دۇنەم د دىمن، (۳۵) دۇنەم ژى د ئاڧىنە^(۱۲۴).

گوندى سپايى

دبىت ئاڧى گوندى ژ رەنگىن سېى ھاتىبىت.

سۈورېن گوندى،

باكوورى، گوندىن سېپىندارى و بەرئاشى.
 باشوورى، گوندى مېرگەھەلى.
 رۇژھەلاتى، چەلۇكى و گوندى سيارى.
 رۇژئالڧى، گوندىن غەلبۇكى و خرابيا.
 ل دووڧ سەرژمىرېيا سالا (۱۹۵۷) ئ ۱۴ كەس ل قى گوندى دژيان^(۱۲۵).
 ل قى گوندى ئىك ژ شەرئىن مېرگەھا بەھدىنان رويداىە، نەخاسمە ل سەرۋەختى مېر (بەھرام پاشايى مەزن)^(۱۲۶) و مېر مەلكى سەرگىشىش لەشكەرى سەيدى خان بەگى ل سالا (۱۳۳مىش/۱۷۲ز) ئ. بەلى ھەتا نھا ناسناما قى سەيدى خانى نەھاتىيە زانىن، ديسان ئەگەرى ھنارتنا لەشكەرى بۇ قى شەرى ديار نىنە، نڧىسەڧانەكى ھەڧدەم ئاڧرىبەك ب قى چەندى كرىيە، نەخاسمە ۋەختى ئىرىين

نەو سىبەتە نەكر و نەو ڧەلە ل وئىرى مان، بەلى يا خويك ددا حكۇمەتى.
 خواندنگەھ ل قى گوندى نەبوو. ل سالا (۲۰۰۶) ئ جادە ژ نوى يا گەھىشتىيە گوندى، بىكەكىن ساخلمەمىن ل سالا (۲۰۰۵) ئ ل وئىرى ھاتىيە دانان. نھا (۳۳) مالىات لى دژىن، ژ (۱۶۸) كەسا پىتكەھىن^(۱۲۷).
 ل دووڧ سەرژمىرېين سالا (۱۹۵۷) (۹۱) كەس ل قى گوندى دژيان^(۱۲۸). ھەژى گۇنتىيە كو ل سالا (۱۹۸۳) ئ ۋەختى حكۇمەتا ئىراق جارچار ئەڧ دەڧەرە تۇپپاران دكر، جىنلەكى گوندى كەتە بەر تۇيمكا وان و ھاتە شەھىدكرن^(۱۲۹).
 بەروپياڧى گوندى (۲۴۷۳) دۇنەمىن نەردىيە، (۲۱۰۲۰) دۇنەمىن نەردى د ئاڧىنە، (۱۷۸۸) دۇنەم ۋەكى رىل دەينە ھژمارتن، (۳۹۰) دۇنەم ژى چەروانگەھىن گوندىنە^(۱۳۰).

گوندى ھىزانكا ژىرى

ئەڧ ئاڧە ل دووڧ شىرۇڧەكرنا ڧەلا يا ب مئشەختىبوياڧە گىردايە، بەلى ھندەك دېين كو ئاڧى ۋى ژ (لىزانكى) ھاتىيە كو نەو ڧەلىن تيارى ئەۋىن مئشەختىبووين ژ ۋى گوندى ھاتىبوون^(۱۳۱).

سۈورېن گوندى،

باكوورى، رووبارى خازى.
 باشوورى، گوندى ھىزانكا سەرى.
 رۇژھەلاتى، گوندى خەلىلان.
 رۇژئالڧى، گوندى بىلمەندا دىنۇيە، ژندەرى ئاڧى ل گوندى جۇكىن رووبارىنە.
 نڧىسەرى مووسلى (ياسىن ئەلەومەرى) ئاڧرىبەكى ب گوندىن ھىزانكى دەت و دېئىت، خەلكى قى گوندى توبىتنى دچىنن كو يا نەرمە بۇ كىشائى^(۱۳۲).
 ل سالا (۱۹۲۵) ئ نىزىكى (۴۰) مالىاتان قەستاقى گوندى كرىيە، پاشى ئىكسەر كەنيسەك ب ئاڧى (مار گورگىس) ئاڧاكرىە، مەتران (سەركىسى) ل

خۇ ل سەر دەستىقىسا ژمار (۱۹۲۴) ل ئافەندا نىشمانى يا دەستىقىسا ل بەغدا كرى^(۱۳۷).

گۈندى بىركىياتى

بۇچوونەك ھەبە كو ئافى فى گۈندى ژ (بىتكار) ھاتبىت. ژبەرکو ئەو خەلكى قەستتا فى گۈندى كرى ژ بىتكارى ھاتبوون^(۱۳۸). بەلى ئەف بۇچوونە يا لاوازە، ژبەرکو ئەف ئافە ژ وئ چەندى كەشتەرە، ئەم ب دوور ئابىنىن كو بىياتى فى ئافى ئارامى بىت.

سۈورىن گۈندى:

باكوورى، چىايى كۆكەلبىيە و گۈندى بىبادا ئىسلامە، باشوورى، چىايى خىرى، رۇژھەلاتى، كەقرى ساركا بىركىياتى، رۇژئافايى، گۈندى شىكىپرانى.

ژىدەرىن ئافا گۈندى پىتر كانىكن، ژ وان (كانىيا شىكىنەن، كانىكا سۈرى، كانىكا رىسى، كانىيا مەزىن، كانى ساركى، ئاف گۈيزكى)^(۱۳۹).

كۆمەككە جەين بەرنىاس و شۈينوارى و پىرۇز ل فى گۈندى ھەنە، ژ وان (گۈرستانا ملكا رەشۈپلا، گۈرستانا شىخ خدرى، گۈرستانا ملكا مەوتى، مىشاىخى پىرى، ژىدەبارى كو كانىيا مەزنا گۈندى كىفانەك ل سەر ھەبوو). سى كاقلىن مزگەفتا لى ھەنە، ژ وان مزگەفتا سەر كەقرى و مزگەفتا ئاقگۈندى، دو شكەفت ژى ل فى گۈندى ھەنە (شكەفتا مەلا تەب و شكەفتا كەرا).

ھىدەك پىزانىن ل سەر چالاكىين رەوشەنبىرى ل فى گۈندى گەھشەنبەمە، ژ وان ئاما (اداب البىت) يا (ئىسماعىلى ئەلكىنبوى) كول سالا (۱۳۶۴مىش/ ۱۹۴۴ز) ئى نىقىسىيە^(۱۴۰)، دىئاقبەينا سالىن (-۱۹۶۱ ۱۹۶۵ز) ئى شىخ عوبەيدى نىسرى مەلاىن فى گۈندى بوو^(۱۴۱).

پىنگھاتا گۈندى:

چوار ئوبجاخ ل فى گۈندى دژىن، ئەو ژى (مال مەلا، مالا عملوى، مالا ھىلى، مالا قەنەجى). ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۹۳ كەس ل فى گۈندى دژىن^(۱۴۲)، بەرى سالا (۱۹۸۸) ئى نىزىكى (۵۰) مالىيات لى ھەبوون، ل سالا (۱۹۷۹) ئى جادە گەھشتىن، بەلى ھەتا ئەا سالا ۲۰۱۵ كارەب نەگەھشتىن.

ھەژى گۈنتىيە كو ل سالا (-۱۹۷۴ ۱۹۷۵ز) ئى خەستەخانا شۆپش ئەوا ل گۈندى شكەفتى بۇ گۈندى بىركىياتى ھاتبىيە قەگۈھاسىن^(۱۴۳).

خواندنگەھا فەرمى گەھشتىبوو گۈندى، بەلى چ ئاقاھى نەبوون، د سالىن ھەشتىيان دا د مائەكى قە بوو، دىئاقبەينا (-۲۵ ۳۰) خويندكاران لى دخواند، ئەا خەلكى گۈندى نىزىكى (۵۰۰) مالىياتانە، بەلى گۈندى بى بەردابە^(۱۴۴).

گۈندى ھىزانكا بەرى

دىارە كو ئافى وئ ژ گۈندى (لىزانى) ھاتبىيە، كو ئەو گۈندە بىن دكەقتە دەفەرا ئىارىيا و فەلىن فى گۈندى ژ وئىرى مشەختىبووينە^(۱۴۵).

سۈورىن گۈندى:

باكوورى، گۈندى بلمباسا.

باشوورى، گۈندى ژۇلى.

رۇژھەلاتى، گۈندى خەلىلانى.

رۇژئافايى، گۈندى ھىزانكا ژىرى.

وەكى وان گۈندىن دى بىن فەلا، ل سالا (۱۹۲۵) ئى نىزىكى (۲۳) مالىياتان قەستتا فى گۈندى كرىبوو، بۇ مەرەمىن دىنى قەستتا كەنىسا (مارگورگىس) ل ھىزانكا خارى دكر، دىسان بۇ خواندنى ژى ھەر قەستتا خواندنگەھا ھىزانكا خارى (ژىرى) دكر، ئەا گۈندى بى ئاقابە، (۱۰) مالىيات لى دژىن، ژ (۲۱) كەسلا پىنگدھىن^(۱۴۶).

نەقىسە-

- ۱- تەلىيا شېنو، سەرقول بوو خەلكنى كۆرىت گافانا بوو.
- ۲- بوخەنا، جىنگىزى وئ بوو خەلكنى گوندى دېھى بوو.
- ۳- يەلدا ئىشو.
- ۴- دانىيال توما.
- ۵- مۇشىن زەيا.
- ۶- شلېمون ئىشو.
- ۷- ئويا توما.
- ۸- ئىشو، خەلكنى بىبادى بوو^(۱۵۲).

گوندى ژۇلى

ناقى فى گوندى نەيى ديارە كا ژ چ ھاتىيە، بەلى نەدوورە ب ناقى وى گوندى بيت ئەويت فەلە ژ نيارى ژى ھاتىن.

سئورىن گوندى:

- پاكوورى، گوندى بلمباسى.
- باشوورى، گوندى خەلىلان.
- رۇژھەلاتى، رووبارە.
- رۇژئاقى، گوندى ھىزانكا ژوورى.

ژندەرى ئاقا وان جۇكن، زندەبارى كو فى داوینى حكۆمەتنى پرۆژەيەك ل وئىرى ئاقاكرىبە.

پىكھاتا گوندى:

ل سالا (۱۹۲۵) ئى نىزىكى (۲۰) مالباتان قەسنا فى گوندى كرىوو، بۇ خواند و پىزابونىن دىنى قەسنا گوندى ھىزانكى دكر، ل دووڤ سەرژمىرىن سالا (۱۹۵۷) (۸۸) كەس ل فى گوندى دژيان^(۱۵۳)، لى پىشتى كاودانىن شۇرىشنى ئەو خەلك دەريەدەر بوو، ل سالا (۱۹۸۷) ئى (۳۴) مالبات لى ھەبوون، بەلى گوند ھاتەبەردان^(۱۵۴)، ئەھا (۲۱) مالبات لى دژىن كو دىنە دو پىنەمال، (پىنەمالا بەنى وانىس و پىنەمالا بەنى پەنسىسەح) و ھەمى تىكدا دىنە ژ (۷۹) كەس.

بەروپاقى فى گوندى (۱۱۰) دۈنەمىن ئەردىنە، ژوان (۲۰) دۈنەم ئەردى دىمىن، (۲۵) دۈنەم ژى چەروانگەھن، (۳۱۵) دۈنەم ژى وەكى رىل دەيتنە ھژمارتن^(۱۴۷).

گوندى خەلىلان

ديارە كو جھى وئ دكەڤىتە سەر ئەردەكن خەلان ئانكو بەرى خەلانى ژبەر فى چەندى دىيژنى (خەلىلان)، ئانكو جھى گوندى دكەڤىتە سەر خەلان خىزەكى، ھوسا ناقى گوندى ژ جھى وى يىن جوگرافى ھاتىيە.

سئورىن گوندى:

- پاكوورى، گوندى ژۇلى.
- باشوورى، رووبارى خازرى.
- رۇژھەلاتى، رووبارى خازرى.

رۇژئاقى، ھىزانكا ژىرى و گوندى ژۇلى^(۱۴۸).

ژندەرىن ناقى بەرى ئەھا جۇك بوون كو ژ رووبارى دەاتنە كىشان، بەلى ئەھا حكۆمەتنى پرۆژەيەك بۇ گوندى ئىنايە، ھەر چەندە كانىيەكا كەش ل فى گوندى ھەيە دىيژنى (كانىيا رەشىد ئاغاي). بۇ خواندىنى و پىزابونىن دىنى خەلكنى فى گوندى قەسنا ھىزانكا خارى دكەن^(۱۴۹).

پىكھاتا گوندى:

خەلكنى فى گوندى ھەمى مەسىحىنە، ل دووڤ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى (۸۲) كەس ل قىرى دژيان، بەلى ئەڤ گوندە گەلەك جارن ھاتىيە وئرانكرن، ل سالا (۱۹۸۷) ئى گوند ھاتىيە بەردان^(۱۵۰)، ئەھا گوند يى ئاقايە و (۱۹) مالبات لى دژىن، ژ (۶۳) كەسان پىكھەين^(۱۵۱).

ل سالا (۱۹۶۹) ئى و ل دەمىن شۇرىشا ئىلۇلى، شەرەكى مەزىن ل فى دەقەرى دناقبەرا پىشەمەرگەى و سوپاين حكۆمەتا ئىراقى رويدا بوو، كو ب داستانا (گەلىن دوپرى) دەيتنە نىاسىن، ل وئىرى (۸) پىشەمەرگەيىن فەلا ھاتبوونە شەھىد كرن، ئەو ژى

ژ تىشتىن بەرنىياس ل قى گوندى ھەبوونا ئاشىن ئاقىن بوو، كو برنج و ئار لىن دەھاننە ھىران، ھەتا سالا (۱۹۷۷) ئى ژى ئەف ئاشنە مابوو^(۱۵۵).

گوندى بەرکەقرى

ژ ئاقىن وى يىن ديارە كو دكەقىتتە بەر كەقەرەكى، ژبەر قى چەندى ئاق ژ ۋەزىفا وى ھاتىبە ۋەرگرتن.

سنوورپىن گوندى:

باكوورى، گوندى ئەلىلىن

باشوورى، رووبارى خازرى.

رۇژھەلاتى، گوندى چەم رەبەتكىنى.

رۇژئاقايى، گوندى گرى يە.

ژندەرى ئاقىن كانىيا گوندىيە.

بەرى سالا (۱۹۹۱) ئى ئەف جەھ ۋەكى ئاقار دەھانە ھژمارتن و كەس لى نەدژىا، بەلى ل سالا (۱۹۹۱) ئى دو مالىبات ھاتىنە د قى گوندى دا، لى ژبەر كاودانا ل سالا (۱۹۹۷) ئى جارەكا دى گوند ھاتىبە بەردان، ھەتا سالا (۲۰۰۷) ئى جارەكا دى خەلك قەگەرىباپە سەر گوندى خۇ، ئەھا (۱۲) مالىبات لى دژىن، ژ (۶۱) كەسا پىكدەھىن. ھەتا ئامادەكرنا قى بابەتى (۱) سالا ۲۰۱۵ ئى) خواندنگەھ و مزگەفت و كارەب نەگەھىشتىنە گوندى^(۱۵۶).

ژ جەھىن بەرنىياس ل قى گوندى، شىكەفتا كەلى بانى و شىكەفتا باسكى بەرمىشى^(۱۵۷).

بەروپياقنى قى گوندى (۱۱۲۵) دۈنەمىن ئەردىبە، ژ وان (۲۸) دۈنەم ئەردى دىمە، (۳۰۰) دۈنەم ۋەكى چەروانگەھ دەھىنە ھژمارتن، (۳۳۱۳) دۈنەم ۋەكى رىل دەھىنە ھژمارتن^(۱۵۸).

گوندى گرى:

دكەقىتتە سەر گرەكىن بلند، ژبەر قى چەندى دىژنى گوندى گرى.

سنوورپىن گوندى:

باكوورى، گوندى خالەتا.

باشوورى، چىباين خىرنىبە.

رۇژھەلاتى، گوندى بەرکەقرى.

رۇژئاقايى، گوندى مسەلەكايە.

كانىيا گوندى ژندەرى ئاقىن يى سەرىشكە، ژىلى ئەھا جۆكەكا كونكرىتكى ھاتىبە چىكرن و خەلك مىفاى ژى ۋەردگرىت.

كەلەك جەھىن بەرنىياس و شوپىنواى لى ھەنە، ۋەكى ژمارەكا گۆرستانا، خلوا (خەلا شىنخ عىساي) كو د كەقرى را ھاتىبە كۆلان. خەلكى قى گوندى شىنخ و سەر ب تەرىقەتا عەباسىا قەنە.

كەلەك جارا ئەف گوندە ھاتىبە خرابىكرن، ل سالىن (-۱۹۷۱- ۱۹۸۸- ۱۹۹۷) ئى گوند ھاتىبە چۆلكىن و بەردان، بەرى سالا (۱۹۸۸) ئى (۵) مالىبات ل گوندى دژىان، ئەھا (۸) مالىبات لى دژىن و نىزىكى (۸۰) ئى كەسانە، جادە ل سالا (۱۹۷۸) ئى گەھىشتىبە گوندى، ئەھا گوند يىن ئاقايە، بەلى كارەب و خواندنگەھ و بىگەھىن ساخلەمىن و مزگەفت لى نىن^(۱۵۹).

گوندى مەلەكا:

بىياتى ئاقىن قى گوندى يى ديار نىنە، بەلى ئەم ب دوور نابىنىن كو ژ (مىسلك يان رىك) ھاتىبە، ژبەركو دو رىكىن سەرىشك ژ ئامبىدى د قى دەقەرى را دىوورپىن.

سنوورپىن گوندى:

باكوورى، گوندى كايىن.

باشوورى، گوندى رەمى.

رۇژھەلاتى، گوندى گرى.

رۇژئاقايى، گوندى سوپىن.

بەرى سالىن حەفتىيان دا ئەف جەھ ۋەكى ئاقار دەھانە ھژمارتن، بەلى د سالىن حەفتىيان دا خەلكى قەستتا قى گوندى كرىبە، نىزىكى (۵۰) مالىبات لى ھەبوون، بۇ مەرەمىن چاندنى قەستتا قى جەھى كرىوو، ئاقەكا بۇش لى ھەبوو، كو ئاشىن ئاقىن ل بەر شۇل دكر، تەحىن و ئار و ساڧار دەھىران.

قەستتا قى گوندى كىرىپ، ھەكە بەرى ھىنگىن ۋەكى زۆم و چىم دەھانە نىاسىن، ژۇدەرى ئاقىن ژى رووبارى بەرمەدىنى يە.

بەرى ئەنفالىن (۱۹۸۸) ئى (۳۰) مالىبات لى دژيان، ل سالا (۱۹۹۵) ئى خەلكنى گوندى جادە گەھاندى، بۇ خواندىن ژى دچوونە گوندى مسەلەكا، ئەوان ب خۇ ژى كارەب چىكر، ل سالا (۱۹۹۷) ئى و ژىر كاودانىن شەرىن ئاقخۇ گوند ب ئىكجارى ھانە بەردان، ھەتا نھا ژى يى بەردايە^(۱۱۲).

بەروپياقنى قى گوندى (۲۰۰۰) دۆنەمىن ئەردىيە، (۱۸) دۆنەم دىمىن^(۱۱۳).

گوندى سوينى:

بىياتىن قى ئاقى يىن ديار نىنە، ھەر چەندە ھندەك ۋەسا شىرۇفەدكەن كو ئاقىن ۋى ژ ئاقىن (كەلا سوينى يا كەفن) ھاتىيە^(۱۱۴).

سۈۋرىن گوندى:

ياكوورى، رووبارە.

باشوورى، چىبايى خىزى.

رۇژھەلاتى، گوندى مسەلەكا.

رۇژئاقايى، گوندى دىركى.

كانىيا گوندى و رووبارى بەرمەدىنى ژۇدەرىن ئاقا گوندىنە.

ھەتا ئەنفالىن (۱۹۹۸) ئى خەفت مالىبات لى دژيان، پىشتى سەرھەلدانا (۱۹۹۱) ئى جارەكا دى خەلك زفرى سەر جەيىن خۇ، نىزىكى (۱۵) مالىباتان لى ھەبوون، بەلى ل سالا (۱۹۹۷) ئى گوند ب ئىكجارى ھانە بەردان و ھەتا نھا ژى يى چۆلە، بۇ خواندىن خەلكنى ۋى دچوونە مسەلەكا، كارەب گەھىشتىيىن و جادە ژى پىشتى سالىن نۇتان گەھىشتىيىن^(۱۱۵).

بەروپياقنى قى گوندى (۲۰۰۰) دۆنەمىن ئەردىنە، ژوان (۵۱،۳۱) دۆنەم دىمىن، (۱۵۰) دۆنەم ۋەكى چەروانگەھ دەينە ھۇمارتن، (۱۷۱۵) دۆنەم ژى ۋەكى رىل دەينە ھۇمارتن^(۱۱۶).

پىشتى سالا (۱۹۹۱) ئى مزگەفت ل قى گوندى ھاتىيە ئافاكرن، دىسان ل سالا (۱۹۹۲) ئى خواندىنگەھا فەرمى لى ھاتىيە ئافاكرن، ھەر چەندە بەرى سالا (۱۹۸۸) ئى خواندىنگەھ لى ھەبوو، نىزىكى (۸۵) خويندىكارا لى دخواند.

ل سالا ۱۹۸۸ ئى د ھەوا ئەنفالاندا گوند ھاتىيە خرابىكرن و بەردان، پىشتى سەرھەلدانا (۱۹۹۱) ئى خەلكنى گوندى زفرىنەفە سەر گوندى خۇ و ئافاكرەفە، بەلى جارەكا دى ژىر كاودانىن شەرىن ئاقخۇ ل سالا (۱۹۹۸) ئى گوند بەرداقە و نھا ژى يى بەردايە.

ژ جەيىن بەرنىاس ل قى گوندى، ئاوسكا كەلىن شىف ماسىكى، كو ژسى دەرگەھا پىكدەيت، ۋەكى ژوورەكا چوار كوژبە و دىژاھىيا ھەر رەخەكى ۋى (۴) و ل ھەر رەخەكى تەختەك ھاتىيە نكراندىن^(۱۱۷).

ئەردى قى گوندى (۲۲۳۹) دۆنەمىن ئەردىيە، (۸۹۴) دۆنەم ۋەكى چەروانگەھ دەينە ھۇمارتن، (۲۱۸۵) دۆنەم ۋەكى رىل دەينە ھۇمارتن^(۱۱۸).

گوندى رەمى:

دو بۇچوون ل سەر شىرۇفەكرنا قى ئاقى ھەنە، ئىك ئەۋە دىبىت ئاقى گوندى ژ ئاقى (رەمەزانەكى) ھاتىيە، ئەفە ژى تىشتەكى بەرتاقە كو ھەر مرۇفەكى جەھكى ئافاكەت ب ئاقى ۋى دەينە ئافكرن، يا دوۋى كىرەركا خۇرستىيە، ئەۋ كەتتا رەنىيىن بەفرىيە، كو ل ۋى گوندى گەلەك جارا رەنىيىن بەفرى دەينە خارى.

سۈۋرىن گوندى:

ياكوورى، گوندى مسەلەكا.

باشوورى، چىبايى خىزى.

رۇژھەلاتى، گوندى كرى.

رۇژئاقايى، گوندىن سوينى و بىركىياتى.

د سالىن شىستان دا خەلكى بۇ جارا ئىككى

گوندى باخىرى:

ئەم ب دوور ئابىننن كو ئاقى قى گوندى ب چىيىن خېرىفە گىرداى بىت، يان رامانا ئاقى وى ادەرگەھى خىرى بىت).

سۈورپىن گوندى:

باكوورى، دىبىتە جەن باسكە پىشى كو چەروانگەھىن گوندىيەنە. باشوورى، گوندى مسەلەكايە. رۇژھەلاتى، گوندى خالەتايە. رۇژئاقى، گوندى كايى.

ژىدەرپىن ئاقا گوندى كانىنە، ژ وان (كانىيا گوندى، كانىيا قەلافا، كانىيا سەرىيشكا).

دو گۇرستان ل گوندى ھەنە، ژىدەبارى شكەفتا (بەراكىت گۇفەيا)، دىسان جەھەكن لى ھەى دىپىژنى (مىزگەفت) كو ئىھا كاقلى وى ماىە.

خەلكى گوندى بۇ خواندىنن دچوونە گوندى مسەلەكا، جادەكا ئاخى دگەھىتە گوندى، ل سالا (۱۹۷۷) ئى حكۇمەتا ئىراقىن ب سەر گوندى دا گىرتىيە و كەسەك شەھىد كىرىيە^(۱۳۷). بەرى سالا (۱۹۸۸) ئى (۶) مالىيات لى دژيان بەلى دوى سالى دا ھاتىيە بەردان، پىشتى سەرھەلدانن سەرژنوو گوند ھاتىيەفەئاقاكرن، ل سالا (۱۹۹۷) ئى گوند ھاتىيە بەردان و ھەتا ئىھا ژى يىن بەردايە و پىتنى خەلك بۇ مەرەمپىن چاندىنن قەستا وى دكەن^(۱۳۸).

بەرەبىياقنى قى گوندى (۴-۲۸) دۇنەمىن ئەردىيە، (۵۴) دۇنەم دىپىن، (۲۴۶۲) دۇنەم وەكى رىل دەپنە ھىژمارتن، (۷۵) دۇنەم ژى وەكى چەروانگەھ دەپنە ھىژمارتن^(۱۳۹).

گوندى بىلمباسا:

بىياتى قى ئاقى يى ديار نىنە.

سۈورپىن گوندى:

باكوورى، چىيىن خىرى، باشوورى، گوندى دىركى، رۇژھەلاتى، گوندى كايى.

رۇژئاقى، گوندى شكەفتىيە.

ژىدەرپىن ئاقى كانىنە، ژوان (بركا ژىرى و بركا ژوورى و ئافدىك).

چوار مەزار ب ئاقى مشايخ ل گوندى ھەنە، ئەو ژى (مشايخ سەرملى، مشايخىن جەجىلكىن، مشايخىن خەندەكۇكىن، مشايخىن پىشت بركا ژوورى). ژىدەبارى كو بەرى دىپىژنى لى گوندى ھەيە، كو كاقلىنن دېرەكا كەقن لى ھەيە، سىن ئاوسك ل قى گوندى ھەنە، ئىك دكەفەيتە دناف گوندى ب خۇ دا، يا دى ل رەخى رۇژھەلاتى گوندى، يا دى ژى ل رەخىن ژىرى. خەندەكۇك ژى بەرەك بوو خەلك د بىرا دچوو، ل دووف باوهرىن كو دا ئەو ئىش ژى چىت.

مىزگەفتەكا گەلەك كەقن لى ھەبوو، دكەفتە دىقەكا گوندى دا، ژوورەكا چوار كوژى بوو، دەرگەھى وى دكەفتە رەخى ژوورى. بەلى پىشتى گوند ھاتىيە بەردان، مىزگەفت ژى خراب بوو، ل دووف كۇتتا كو پارپىن سەرۋەختىن (ھارۋىن رەشىدى) لى ھاتىبوونە دىپن، گوند ژ دو بىنەمالا پىكدەپىتن، مالا جەھوهرى و مالا نەبى.

پىشتى كو ل سالا (۱۹۹۱) ئى گوند ھاتىيەفە ئاقاكرن خواندىنگەھ وەكى مەزەلەكن ھاتە ئاقاكرن، بانن وى ژى تۇتيا بوو، دووف دا ئاقاھى بۇ خواندىنگەھا حكۇمى ھاتە ئاقاكرن، نىژىكى (۵۰) خوپىندكارا لى دخواند، ھەتا پۇلا شەشىن دەستىپىكى ھەبوو.

ل سالا (۱۹۷۳) ئى جادە كەھشتىيە گوندى، ل دووف سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۲۲ كەس ل قى گوندى دژيان^(۱۳۷). بەرى سالا (۱۹۸۸) ئى نىژىكى (۴۰) مالىيات لى دژيان، ئىھا خەلكى گوندى كەھشتىيە (۶۰) مالىياتان، بەلى گوند ژ سالا (۱۹۹۸) ئى وەرە يىن بەردايە و كەس لى نازىتن، قەستا چەمانكىن و دھۆكى كىرىە^(۱۳۸).

گوندى بارەمىنكى:

ل دووف ھندەك ژىدەرا ئەف پەيغە دىبىيات دا پەيغەكا ئارامىيە و رامانا وى (گوندى پىرۇزە)^(۱۳۹).

سۈۋورېن گۈندى،

باكوۋىرى، گۈندى چەمانكى.

باشۋورى، گۈندى گەقەرگى.

رۇژھەلاتى، كانى مەزنى.

رۇژئاقايى، گۈندى مېزىيە.

كۈمەكا ژىدەرتىن ئاقى ل فى گۈندى ھەنە، ژوان (كانىكا خدر عەباسا، كانىكا گەلىن گەقەرگى، زىدەبارى ئاقا رووبارى و بىرىن ئىرتوازى بۇ ھاتىنە كۇلان).

بارەمىنكىن ۋەكى مالىباتەك دەيتە نىاسىن كو سەركىنىشيا بەروارى ژىرىي كىرىيە، بىياتى ۋى ژ ئەشىرەتا پىنانشىيانە، كوژ گۈندى چەلىن ل رەخۇدۇرتىن جولەمىرگى ھاتىنە، ل دەستىپىكى ل قومىرىن جھوار بوون، پاشى بەر ب بەروارى ژىرىقە ھاتن، ئەقە ژى ل رەخۇدۇرتىن سالىن (۱۲۲۵مىش/۱۸۱۰زى)، چەند سەركىنىشەكا ئەف مالىباتە يا بىرىقەبرى، ئەو ژى:

۱- عبدولرەحمان ئاغا ۱۱۴۳-۱۱۸۴مىش/۱۷۳۰-۱۷۷۰زى

۲- عەبدورەحىم ئاغا ۱۱۸۴-۱۲۱۳مىش/ ۱۷۷۰-۱۷۹۸زى

۳- عەبدوللا ئاغا ۱۲۱۳-۱۲۴۶مىش/ ۱۷۹۸-۱۸۳۰زى

۴- مېرخان ئاغا بىنكى ۱۲۴۶-۱۲۸۷مىش/ ۱۸۳۰-۱۸۷۰زى^(۱۷۳)

چەند جھەكىن بەرنىاس ل فى گۈندى ھەنە، ژ وان بەرى شىلىن، دو گۇرستان و دو خەرىنك ھەنە، ھىسلا دۇشاقى و بەرى جۇنى ل ۋىزى ھەنە.

د سالىن پىنجىيان دا (مەخفەرا پۇلىسا) ل ۋىزى ھەبوو، زىدەبارى بىنگەھەكى نۇشدارىن، قان نۇشدارا لى شۇلدىكر.

ل دووڧ سەرمۇزىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۶۴ كەس ل فى گۈندى دۇيان^(۱۷۴)، ل سالا (۱۹۷۴) ئى بۇ جارا ئىكىن جادە گەھىشئىيە فى گۈندى، بەلى ل قان سالىن دوپماھىي ھاتىيە قىركىن. ئەف گۈندە ل سالىن (۱۹۶۱، ۱۹۸۸ و ۱۹۹۷) ئى ھاتىيە بەردان و جارهكا دى ئاڧاكرن، ھەتا جارا داۋىي ل (۱۹۷۷) ئى ھاتىيەبەردان،

سەر چەند نھا خەلكى ھىدەك خانى بۇ مەرمەن گەشت و گۈزارى لى ئاڧاكرىنە.

ل سالا (۱۹۹۴) ئى خواندىنگەھ گەھىشئىيە فى گۈندى، ل دەستىپىكى د خانىيەكى قە بوو، ھەنا پۇلا شەشى دەستىپىكى ھەبوو، (۱۲) خويندىكاران لى دخواند^(۱۷۳)، ھەژىيە بىزىن كول سالا (۱۹۴۱) ئى مەلا تھاپىن رەنى مەلايى فى گۈندى بوو^(۱۷۴).

بەروپاقى فى گۈندى (۱۲۱۵) دۇنەمىن ئەردىنە، (۱۰، ۱۸)، دۇنەم دىمىن، (۴۰) دۇنەم چەروانگەھن، (۹۶۴) دۇنەم ژى ۋەكى رىل دەيتە ھۇمارتن، (۳۰) دۇنەم ۋەكى كەڧر دەيتە ھۇمارتن^(۱۷۷).

گۈندى كانى مازى:

زىر ھەبوونا رىژەكا مەزنا كانى و دارىن مازىيا دىبىزنى كانى مازى.

سۈۋورېن گۈندى،

باكوۋىرى، گۈندىن سى دەرا و ئاتۇشنى.

باشۋورى، گۈندى بىبادى.

رۇژھەلاتى، گۈندى شىكەفتى.

رۇژئاقايى، ئاقەندا چەمانكى.

كۈمەكا كانىيىن ئاقى لى ھەنە، كو دىنە ژىدەرتىن سەرىشك بۇ ئاڧا گۈندى، ژ وان (كانى زەركى، كانى جەماعەتن، كانىيا ئاڧد، كانى گەرمكى، كانى قەرەچكى، كانىكا بەرى شىن، كانى شىنكا، كانىيا جەجى، كانىكا مام عەمەرى، زىدەبارى رووبارى بەدرەددىنى).

كۈمەكا جەھىن بەرنىاس ل فى گۈندى ھەنە، ژ وان زىنا زەركى، گەلىن كانى مازى، دەف تەختا.

ئەف جەھ ۋەكى جەھىن گەشت و گۈزارى دەيتە ژمارتن. زىدەبارى چەند جەھىن پىرۇز و شىۋىنوارى ۋەكى، جىماتى و پىر مەحموود و پىرئى خەلان و خلوا پىر خەلانى، دو مەزار ژى ھەبوون، كو گۈمبەت ل سەر ھاتىبوونە ئاڧاكرن بەلى د سالىن خەفتىياندا خراب بوونە. شىۋىنوارىن دىرەكى ل ۋىزى ھەنە دىبىزنى

پىشتى ساللا (۱۹۹۱) ئى نىزىكى (۱۳۵) خويندكارا لىن دخواند.

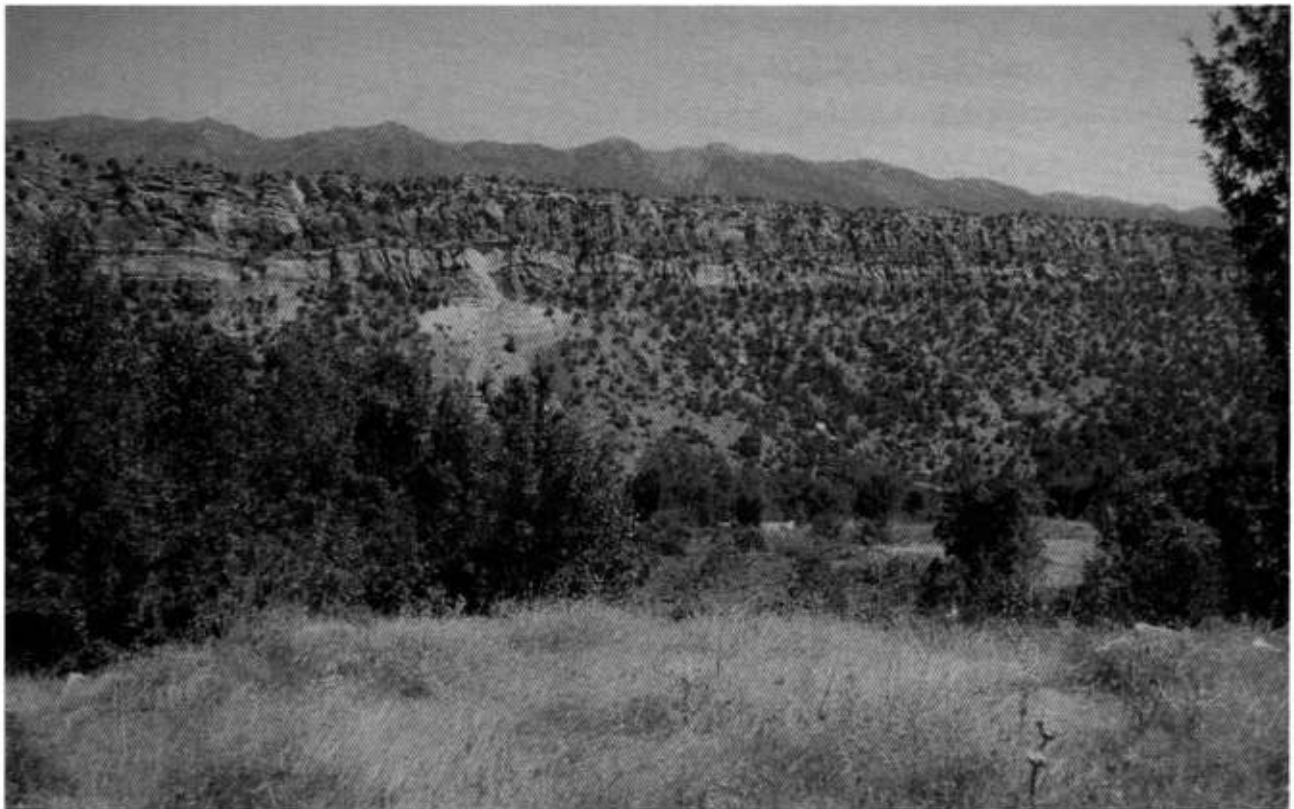
ل دووق سەرژمىرىيا ساللا (۱۹۵۷) ئى ۱۷۰ كەس ل قى گوندى دژيان^(۱۷۸) و بەرى ساللا (۱۹۸۸) ئى نىزىكى (۵۰) مالباتان ل گوندى ھەبوون، بەلى ئەف گوندى كەقتە بەر ھەوا ئەنفالان و (۳۹) كەس ژ خەلكى گوندى ھاتنە ئەنفالكرن و ھەتا نھا ژى دېرزنە^(۱۷۹). ساللا (۱۹۹۱) ئى جارەكا دى خەلكى گوندى قەگەرىانە سەر گوندى خۇ، بەلى ژىەر كاودانن شەرئى ئاقخۇ، ل ساللا (۱۹۹۷) ئى گوند ھاتە بەردان و خەلكى وئ قەستا كەمپا ئەترىشى كىر، نھا ژى گوند بىن بەردايە. كارەب لى نىنە و جادە ھەر ژ سالن ھەشتىبان دا گەشتىبىن. نھا خەلكى گوندى (۴۵۰) مالباتان. ھەژىيە بىژن كى كارگەھەكا ئاقى ل قى گوندى ھەبە، دىژن (كارگەھا دلۆياندا ئاقا شىرىن)^(۱۸۰). بەروپياقى قى گوندى (۲۵۴۲) دۆنەمىن ئەردىنە.

(دېرا كانىيا نىسكا)، دىسان شوپرھىن كەلەيەكى ل جھەكى ھەنە دىژن (سەملكى). گۆرى (قوتاس ئاغى) ل قى گوندىيە، رۆژا مرنا وى ل سەر نقىسىيە، ئەو ژى (۱۲/ربىع الاول/۱۲۲۵مىش) ئى. زىدەبارى كو (دەرىنكى ئىمام ەلى و كەزانا ئىمام ەلى) ژى ل قى گوندى ئاقدارن. ژىلى بەرى خىزىن كى خەلكى قەكۆلەيە و چەند پىرتىن گۆزكا ژى ئىناينەدەر، دىسان بەرى بويك و خەسىا ژى ل قى گوندى ھەبە.

دو مزگەفت ل قى گوندى ھەبوون، ژ بەرى بازى ھاتبوونە ئافاكرن، بانى وان ژى ب گارىتا ھاتبوو چارەكرن، ژ مەلەبىن ئاقدار ل قى گوندى (مەلا ئۆسماننى كەفن، مەلا سالح و مەلا ەلى). بەلى ل ساللا (۱۹۹۵) ئى مزگەفتەكا نوى ل وپرى ھاتىيە ئافاكرن.

ل سالن ھەشتىبان خواندنگەھ ل گوندى ھەبوو، (۱۲۱۰۰) خويندكارىن كور و كچ لى دخواند.

دېمەنەك ژ گوندى كانى مازى

گوندى سىانى

ل دووڧ شىرۇقەكرنا فەلا بۇ فى ناڧى، رامانا وئ جەنى شىۋىيە.

سنوورين گوندى:

ياكوورى، گوندى دەڧەرا بەرگارەيە.

باشوورى، گوندى مېرىنكى.

رۇژھەلاتى، چەمچالىيە.

رۇژئاقايى، گوندى ئەرگىنى.

چەند جەھەككىن بەرنىاس ل فى گوندى ھەنە، ژ وانا دو دىرن كو ئىك دكەڧىتە سەراڧا گوندى ئەوا دى ل ناڧ گوندىيە، دىسان گۇرستانا جويبا و گۇرستانا فەلا لى ھەنە، ترىن شىخ زىدى، شىكەفتا شىخ جەلانى.

د كىتبا (المعجم التاريخى لامارة بھدىنان) دا ھاتىيە، ئەڧ گوندى دكەڧىتە رەخى ژىرى رۇژئاقايى نامىدىن، نىزىكى گوندى ئەرگىنى، د وەڧىن سولتان حسىنى ۋەلى دا ئاڧرى پى ھاتىيە كرن، كو حەفت قرووش و پىنچ بەڧىدى ل سەر ھاتىنە سەپاندن، دا كو بىتە ۋەڧ بۇ خواندىگەھا قوبەھان^(۱۸۸۱).

ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۲۴۹ كەس ل فى گوندى دژيان^(۱۸۱).

ل سالىن پىنجىيان دا خواندىگەھ ل فى گوندى ھەبوو، ھەتا نھا كاقلىن خواندىگەھى ماينە، بەلى ھەر دوآن سالا ل ھاتە گرتن، ل سالا (۱۹۷۸) ئى جارەكا دى ھاتە ڧەكرن، بەلى پىشنى سالاھكى ئانكو ل سالا (۱۹۷۹) ئى ھاتە گرتن، نىزىكى (۲۰) خواندىكارا لى دخواند، ھەتا نھا جادە نەگەھىشتىين و چ خلمەت زى نەگەھىشتىين^(۱۸۷).

گوندى ئاتۇشى

ئەڧ رەنگىن ناڧا پىتر ناڧىن ئۇرارىتە، ژەركو پىرىيا ئەو ناڧىن ب گەھا (ئىش، ئوش) ب داوي دەين بىياتى وان ئۇرارىتە، ۋەكى پىيانىش، تروانىش، متلاوش. ئەڧ گوندى دكەڧىتە ژىرى نامىدىن، ل ژوورى

(۱۶۰) دۇنەم ژ وان ددىمن، (۱۳۲.۵) بستانىن ئاڧىنە، (۴۸۳) دۇنەم ۋەكى چەروانگەھ دەينە ھژمارتن، (۱۴۰۰) دۇنەم ۋەكى رىل دەينە ھژمارتن^(۱۸۱).

گوندى دىركى:

ناڧى وئ ژ ناڧى كەڧنە دىرەكى كو دكەڧىتە د ناڧ وى گوندى دا ھاتىيە.

سنوورين گوندى:

ياكوورى، گوندى بلمباسايە.

باشوورى، چەسارە كەڧرە.

رۇژھەلاتى، گوندى سويىنيە.

رۇژئاقايى، گوندى شىكەڧىتە.

ژىدەرىن ناڧى رووبارى بەدرەدىنيە كو دو جۇك بۇ گوندى ژى دەين، زىدەبارى چەند كانىيان، ژوان، كانىيا كەندالى، كانىيا بلى، كانىيا نىزىكى، كانىيا گوندى. دىارە كو خەلكى فى گوندى ھەشت بابە ل ڧىرى دژىن، بابى ژ ھەمبا كەڧنتر (ئىبراھىمە) كو ژىزىدىن بىركىياتى بوو. ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۳۷ كەس ل فى گوندى دژيان^(۱۸۲).

ژ جەين بەرنىاس ل فى گوندى، مەزارى پىرەكرى كو خەلكى قەست دكرى، موڧبەرا مەيدانا، موڧبەرا خارى ماشا، موڧبەرا دېما، دو ناوسك زى ل فى گوندى ھەنە، ئىك جەن دو موڧايە و ئىك زى جەن سى موڧايە و دىژنى (ناوسكا دىمايە).

بەرى سالا (۱۹۸۸) ئى پىنچ مالبات لى دژيان، خواندىگەھ نەگەھىشتىيە گوندى، جادە ل سالىن جەڧىن گەھىشتىين، ۋەختى ئەنڧالا دو كەس ژ گوندى ھاتنە ئەنڧالكرن، نھا ژى گوندى چول و بەردايە^(۱۸۳).

بەروپياڧى فى گوندى (۱۴۰۱) دۇنەمىن ئەردىنە، ژ وان (۱۰۰) دۇنەم ددىمن، (۳۵۴) دۇنەم ۋەكى چەروانگەھ دەينە ھژمارتن، (۱۷۵۰) دۇنەم ۋەكى رىل دەينە ھژمارتن^(۱۸۴).

قەرىز

بىشىنى قىن ئويغچوونا رەنگىن، ئەم گەھشىتىنە گەلەك خالىن گىرەك، كو دقېت جھېن شۆلەزى ئاقىرەككى پىن بەن، وان خالا زى وەكى قەرىز ئاقى قەكۆلىنى دى بەرجاڧ كەپن:

۱- پىندىقىبە پىشانەكا شىوینوارى ل سەر وى دەقەرئ بەھتە كىن، زىەركو كۆمەكا مەزنا شىوینواران ل وان دەقەرا ھەنە، ھەتا نھا د كىتېب و ئەتلەسىن جھېن شىوینوارى دا نەھاتىنە تۇماركىن، زىدەبارى كو پىشكەكا مەزىن ز دىرۇكا دەقەرئ.

۲- ئەف دەقەرە دەرىنكى قەكرنا مىرگەھا بەھدىنان بوو ل سەر دەقەرئ دى، ئانكو رىكەكا بازىرگانى بوو كو دەقەرئ با دىبوورى، زىەر قى چەندى شىوین تىلېن مىرگەھا بەھدىنان گەلەك ل قى دەقەرئ ھەنە، بەلى ھەتا نھا وەكى پىندىقى قەكۆلىن ل سەر نەھاتىبەكىن، بۇ وى چەندى سەمتا دىرۇكى و لەشكەرى ل قى دەقەرئ بەھتە دىاركىن.

۳- بەردانا وى زمارا مەزنا گوندا، كو ژلاپەكىفە دى كىنجا خۇل سەر توپوگرافيا (پىكھانا خەلكى) كەتن، ژ (۴۸) گوندا تىن (۱۲) گوند د جھوارن، ھەر چەندە ژمارە ھىشتا كىمترە، تىن (۱۰) گوند د ئاقانە ئەوېت دى وەكى زۇم و چەروانەگەھ خەلكى قەستكىرىن.

۴- ئەف دەقەرە جھەككى گەشت و گۇزارىن گەلەك مەزىن و ژنھاتىبە، پىندىقىبە جھېن شۆلەزى ب دروستى ل سەر براۋستىن، زىەر ھەبوونا ئالافىن گەشت وگۇزارىن وەكى ئاف، دار و بار، جھېن شىوینوارى، سەقايەككى ھوېن، زىدەبارى دىمەنېن رەنگىن چىا و دۆلىن دەقەرئ.

گوندى شىكەفتى و بىلماسىن، قەلە لى بوون، ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۷۵ كەس ل قى گوندى دژيان^(۱۸۸).

د وەققىن سولتان حسىننى وەلى دا ئاقىرى پىن ھاتىبە كىن، كو حەقت قىروېش ل سەر ھاتىبە سەپاندن، دا كو بىنە وەقق بۇ خواندنگەھا قوبەھان. كاسولىكىبەت دئاف دا بەلاف بوو، ل سالا (۱۸۴۲) زى دوىڧكەتېن كاسولىكىبەتنى بېوونە (۱۱) مالبات، دو كەنىسە زى ھەبوون^(۱۸۹).

گوندى چەمچالى

دىت ئاقى وى ژ چەمەككى چال بار بىن كوېر ھاتىبە.

سەورېن گوندى:

ياكوورى، بەرىكارەى و ئىكەمالەنە.

باشوورى، گوندىن دەقەرا نەھلىتە.

رۇژھەلاتى، گوندى چەم شىرتىبە.

رۇژئاقى، گوندى سىبانى.

ژىدەرىن ئاقى ل قى گوندى ئەقەنە، گەلىن سىبانى و ئاقا بركى، كانىكا خەندە سۇركى و گرىبىشى. دو ئاشا ل بەر ئاقا سىبانى شۆل دكر.

چەند جھېن بەرىياس ل قى گوندى ھەنە، وەكى: ناوسكا چەمچالى كو دىبەرەكى رال نىقەكا زەقىەككى ھاتىبە كۆلان، زىدەبارى مناسىبى شىخ (ئەولامى) ل نىقا گوندى ھەپە.

بەرى سالا (۱۹۸۸) زى) پىنچ مالبات ل گوندى ھەبوون، نھا كەس لى نازىن، نە جادە نە چ خىلمەتېن دى نەگەھشىتىن^(۱۹۰).

قهزا سيميلو

بازىرى سىمىلى

شەۋكەت تاھا ناھىن ۋەرگىران، خالدا سالج

ئاف و دەنگىيا خۇب زىرەكىن ھەبوو^(۱). ھەزىبە بىژىن ھەردو بۇچوونىن داۋىن پىتر جھى باۋەرىن نە و چەندىن جھىن دى ل كوردستانى ب فان رەنگە تاقان ھەنە ۋەك بىسلىن ل نىزىكى نامەدى و سى مانكا ل زاخۇ و چەندىن گوند ب ناغى نىك مالى.

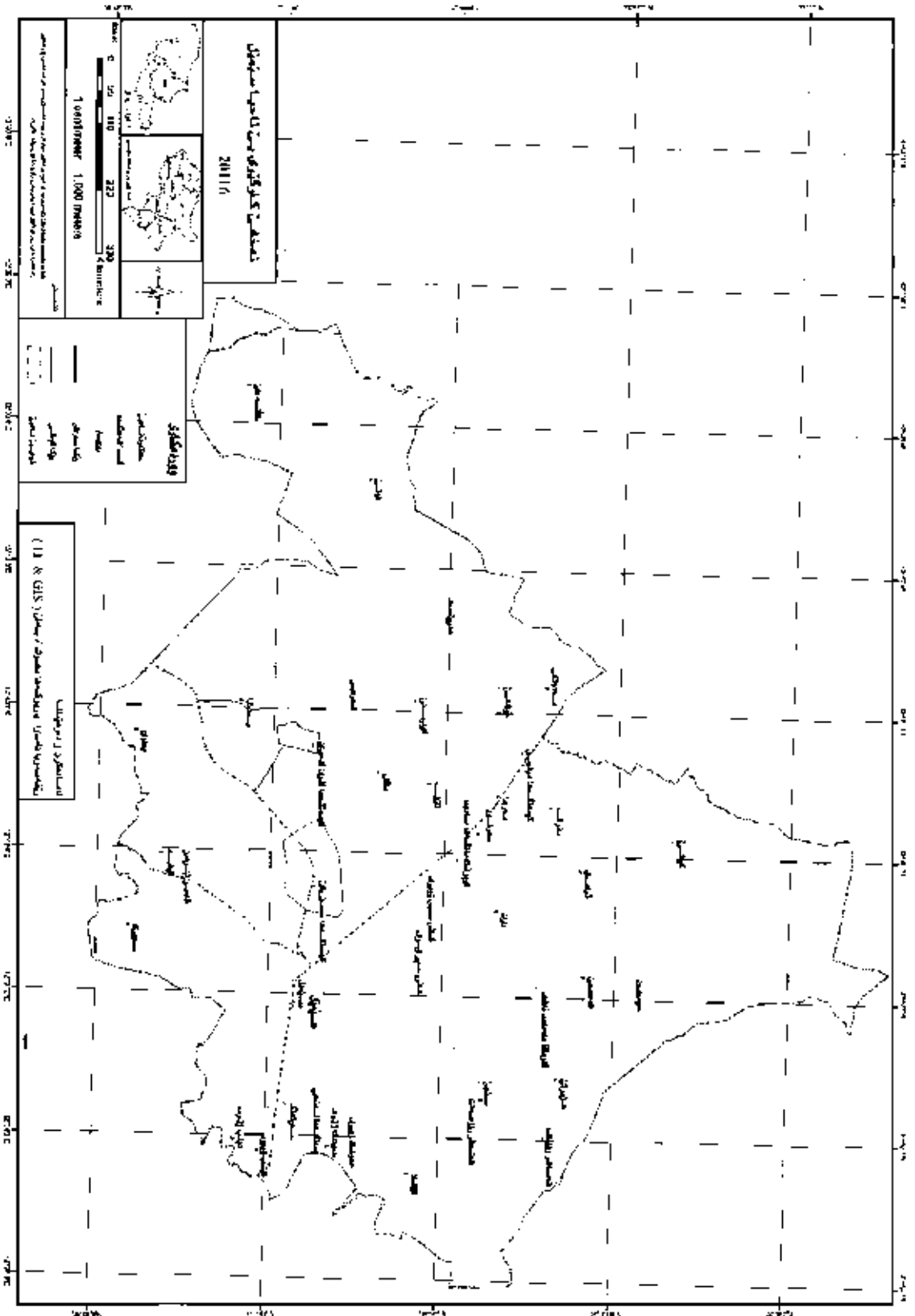
دناف رۇژنامەگەرىن زى دا يەكەم جار ناغى سىمىلىن ل ۷ كانوونا نوۋى سالا (۱۹۰۹) ئى بىن د كۇقارا (كورد تەاون و ترقى غزىسى) دا ھاتى، ئەف كۇقارە زمانحالى كۇمەلا تەاون و تەرەقىا كورد بوو ل سىتەنبۇلى^(۲).

جھى جوگرافى:

ز لاىن جوگرافى قە سىمىلىن دكەفىتە دناقبەرا ھەدو بلزىنەين پانىين (۵۲-۳۶) باكور و ھىلا درىژاھىين (۵۱-۴۲) رۇژھەلاتى^(۳). سەرجمى رووبەرى قەزا سىمىلىن ل سالا (۱۹۸۲) ئى (۱۱۱۷ كم) بىن چوارگۇشە بوون، ل سالا (۱۹۸۵) ئى ب ھەرسى ناحىين خۇفە- ئاقەند و قەيدىن و باتىلى (۳۹۸ كم) چوارگۇشەنە^(۴). كو رووبەرى ھەر ناحىەكن ب قى شىۋەمى بە:

- ناحيا سىمىلىن: (۳-۱ كم) بىن چوارگۇشە، ب رىژەيا ۲۴٪ ز سەرجم رووبەرى قەزا سىمىلىن.

قەزابەكا سەر ب پارىزگەھا دەۋكى قەبە، يەكەمىن قەزابە پىشتى پىنكىنانا پارىزگەھا دەۋكى. ز قەزابىن دەۋك، زاخۇ و نامىدىن ل سالا ۱۹۱۹ ئى ل فان سى قەزابان ھاتىيەزىدەكىن و پارىزگەھا بى بوۋىە چوار قەزا، دكەفىتە نوورانىيا نىزىكى (۱۶ كم) ز ناغەندا بازىرى دەۋكى، بلنداھىيا ۋى ل ئاستى دەريايى نىزىكى (۵۰۰ م)^(۵). ناغى ۋى بىن د ژىدەرىن سىرمانى دا ب (شمال، يان شمال) ھاتى، و پىشتى ھاتنا ئىسلامى، قى ناغى پىششەچوون يا بخۇفە دىنى و بوۋىە (سىمىل)^(۶) و ۋەسان دەپتە پىششەينى كىرن كو يا ز پەيضا (سىمال) يا سىرمانى ھاتى ب واتايا (شمال). ھندەك زى ھەنە دىبىژن بىناتى پەيشى يا ز (شەمەع ابل) ب واتايا (من گوھ لى بە خود) اسمع يارب^(۷) يا ھاتى. د بەرگى سىن ز (معجم البلدان) زى دا، ب (سەمويل) ھاتىيە، و (ئەبو مەنسۇر) ى گۇتەبە كو (سەمويل) ناغى قىندەكى بە^(۸). و دىبىژن بىناتى سىمىلىن بىن ز (سىن مىل) ھاتى كو (مىل) ب واتايا مل، يان (گر)، واتە ناغى سىمىلىن بىن ز (سىن ملان، سىن گران) ھاتى^(۹). ئەو سىن گر (مل) زى ھندەك ب ھەر سىن ملين: ملا مالا، ملا زيارەتا، ملا بىدەرا دەست نىشان دكەن^(۱۰). ھندەك زى دىبىژن ناغى سىمىلىن بىن ز (سىن مال) ھاتى^(۱۱). كو سىن مالىن (دان)، بىن ئىزدى لى بوون و فان سى بىنەمالان

ئىنسانلۇپىدا پارىزگىھى تىن ناھىيە سىمىنلار

سنوورين ناھيا سىمىلى:

باكوروى، كوندىن شىزى و قەشەفرا رۇئاڧا و كانى سىپىن.

باشوورى، كۆمەلكەھا خانكى.

رۇزھەلاتى، كوندىن سەرتەنگ و حەوشكى.

رۇئاڧاى، كۆمەلكەھا موسىرىكى.

ژمارا ئاكنجىن كوندى سىمىلى ل سالا (۱۹۴۷) نى (۱۲۳) كەس بوون، ل سالىن (۱۹۵۷، ۱۹۶۵، ۱۹۷۰، ۱۹۷۷، ۱۹۸۱)، ژمارا ئاكنجىن ناھيا سىمىلى بوونە (۱۷۳۵۹، ۱۲۶۲۴، ۱۸۹۳۱، ۱۸۱۳۴، ۵۰۸۱۸) كەس ل دووڧ ئىك و ل سالا (۱۹۸۱) نى ژمارا ئاكنجىيان ل قەزا سىمىلى بوونە (۵۰۸۱۸)^(۱۴) كەس و نھا و د دەمى بەرھەڧكرنا قى نڧىسىنىدا ژمارا ئاكنجىن وئ نىزىكى (۱۱۷۳۰۳) ھزار كەسانە، ژوانان (۹۱۲۶۹)

- ناھيا فەيدىن: (۲۸۱كم) ىن چوارگۆشە، ب رىژھيا ۲۰% ژ سەرجم رووبەرى قەزا سىمىلى.

- ناھيا باتىلى: (۸۱۱كم) ىن چوارگۆشە، ب رىژھيا ۵۸%^(۱۱) ژ سەرجم رووبەرى قەزا سىمىلى.

سنوورين قەزاى:

باكوروى، زنجىرا چىيىن بىخىرى و چىيىن سىپى.

باشوورى، پارىزگەھا نەينەوا.

رۇزھەلاتى، نافەندا قەزا دھۆك و چىيىن دھۆكى.

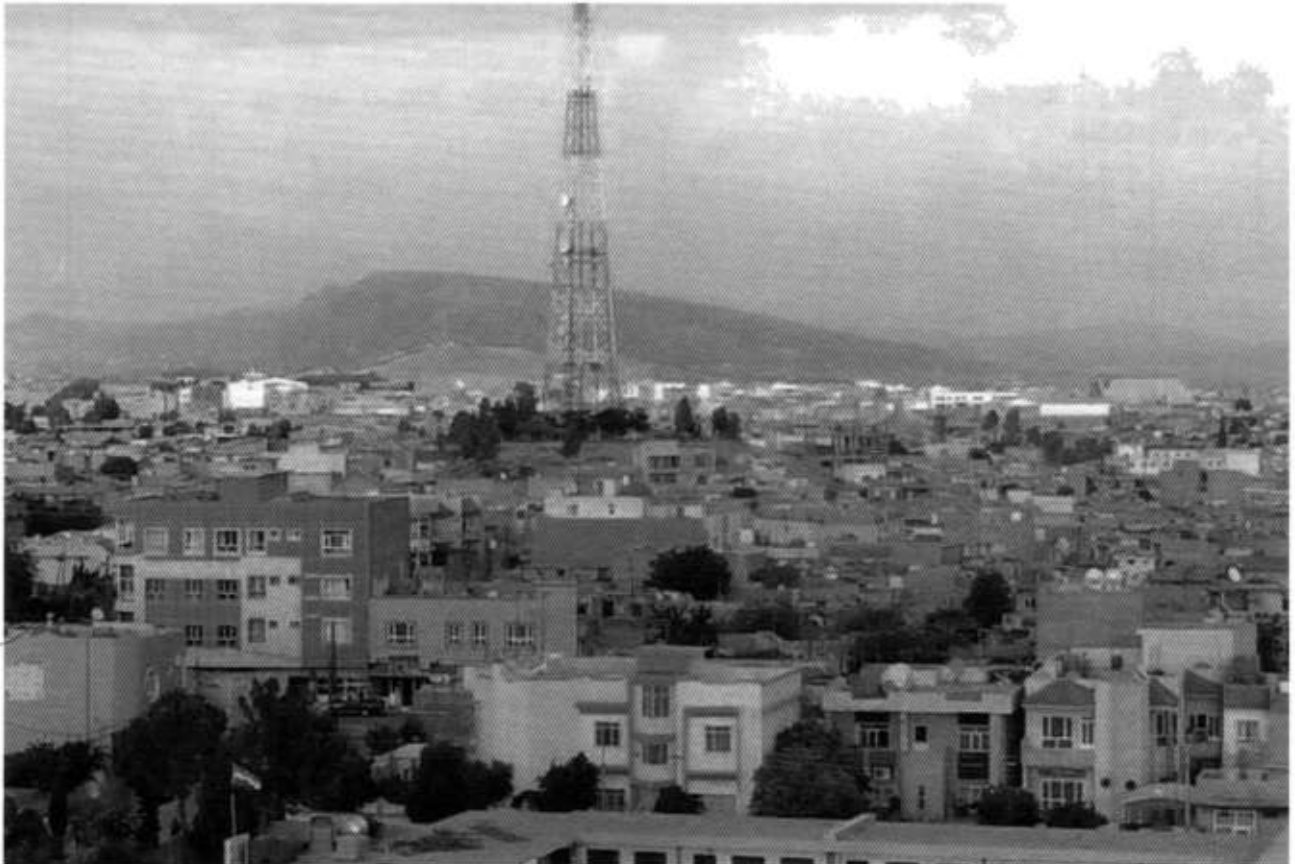
رۇئاڧا و باشوورى رۇئاڧاى، ئاڧا مەزن (رووبارى

دىجلە) و سكرى مووسل و (۲كم) دكەڧىتە

سەر سنوورى سوري.

باشوورى رۇزھەلاتى، چىيىن دھكان^(۱۳).

قەزا سىمىلى

نەمۇ ئى كەقۇرئىن ئابوسىنى، كەقۇرئىن مېوسىنى بىن بىلند 'پىنگھاتەبىن فارس بىن بىلند (MC³)، كەقۇرئىن مېوسىنى بىن نزم (پىنگھاتەبىن فارس بىن نزم MC²)، كەقۇرئىن بلابوسىنى (Pi) (پىنگھاتەبىن بەختىارى بىن بىلند و نزم).

سەبارەت پىنگھاتەبىن ئابوسىنى كو گەلەك ژوان ب شىنوبىن كەقۇرئىن قەگوھىنن (صخور متحولە)، پىتر ل دەقۇرئىن باكوور و باكوورئى رۇژھەلاتى ژ قەزائىن ل (ناحيا باتىلى) و ھەر وەسان ل (ناحيا فەبىدىن) دېرەلەقۇن، ل وئ دەقۇرا دكەقۇتە دناقۇرەرا چىابىن دھكان و دھۆكى و نەمۇ ئى پىنگھاتەبىن ئابوسىنى و كلسى نە، پىنگھاتەبىن فارس بىن بىلند ئى (MC²)، كو نەمۇ ئى كەقۇرئىن خىزى و كلسى نە، ل پىترىيا جەھىن قەزائىن دېرەلەقۇن. پىنگھاتەبىن فارس بىن نزم ئى (MC²) كو كەقۇرئىن گىچ و ناخى و نىشتەبى ل دەقۇرئىن دېر رووبارى دىجلە دا و دەقۇرئىن دكەقۇنە دناقۇرەرا چىابىن دھكان و دھۆكى دا، پىنگھاتەبىن بەختىارى بىن بىلند و نزم ئى (Pi) كو پىك دھىن ژ كەقۇرئىن كلسى و خىزى و نىشتەبى و ناخى و ھەسو دەقۇرئىن ناقراسىت ل قەزائىن قەدگىن و ھەمى دكەقۇنە ھەردو ناحىبىن سىمىل و باتىلى و ئەف تەخە ل پىترىيا جەھا ب پىنگھاتەبىن فارس بىن بىلند يا داپۇشىبە⁽¹⁴⁾.

ناخ:

ناخا دەقۇرئى يا كوېرە و رەنگەكى تارى بى ھەمى و كەرەستەبىن ئەندامەتى كىمىترن ژ ۰.۲%، ناخا وئ خويى دناقۇدا نىنە و پەقۇن پان دناقۇدا ھەنە كو دكەھنە پىتر ژ ۲ سىم و فەدگەرىنئەقە بۇ زالبوونا (سىيادە) كانزائىن مونتمويلونائىت، ئەف ناخە ب رەنگەكى گىشى يا تەقنى يە (طىنبە) بۇ تىكھەلىيا تەقنى⁽¹⁵⁾.

ژىدەرئىن ئاقى:

۱- باران، بارانئىن ل دەقۇرئى كو دناقۇرەرا ھەمىفا چىرا ئىكى و ھەمىفا گولائى دا دبارن (پايىز - زىستان

كەس ل ناھەندا قەزائى و (۲۶۸۲۱) كەس ل ناحيا باتىلى و (۴۴۲۱۳) كەس ل ناحيا فەبىدىن⁽¹⁶⁾، چىرپا ئاكنجىيان ئى ل قەزائى (۷۲) كەس بۇ ھەر كىلومەترەكا چوارگوشە⁽¹⁷⁾، رىزەيا زىدەبوونا مروقان ئى دناقۇرەرا سالىن (-۱۹۴۷ ۲۰۰۶) ل قەزا سىمىلى ب شىبىبى يە:

۱۹۴۷ - ۱۹۵۷	پىزانىن نىن
۱۹۵۷ - ۱۹۷۷	۱۳,۹
۱۹۷۷ - ۱۹۸۷	۷,۲
۱۹۸۷ - ۱۹۹۶	۲,۳
۱۹۹۶ - ۲۰۰۶	۱,۹
۱۹۴۷ - ۲۰۰۶	۷,۷

ل دووق سەرژمىرىيا تەخمىنكىرىيا رىزەبەرىيا ئامارا پارىزگەھا دھۆكى بۇ سالا ۲۰۱۶ ھژمارا خەلكن سەرانسەرى قەزا سىمىلى ۱۹۱۴۵۵ كەس، ژ وانا (۱۵۲۴۳۱ كەس بازىرى و ۴۴۰۴۴ گوندىشىن)⁽¹⁸⁾.

تۇبۇگرافىيا ھەردى:

ھەردى دەقۇرئى ب شىنوبەكى گىشى ھەردەكى دەشتى يە و ژ سىن ئالىانقە دۇرپىچدايە ب دەقۇرئىن چىابى و لائىن چوارئى ئى رووبارى دىجلەبە، بىلندىرئىن پىلئىن قەرنزىيا ھەردى ل دەقۇرئىن چىابى ل وان خالانە بىن چىا دكەھنە دەشتى و بىلنداھىيا وئ دناقۇرەرا (-۲۰۰۰ ۶۰۰۰) پىيانە و چەند بەرەف باشوور بچىن، نەمۇ ئى بەرەف نزمىن قە دچىت تا بىلنداھىيا وان دكەھىتە دناقۇرەرا (۱۰۰۰-۲۰۰۰) پىيان⁽¹⁹⁾، و تىكرابا بىلنداھىيا ھەردى ژ ئاستى دەربائى نىزىكى (۴۷۰م) ئە⁽¹⁸⁾.

پىنگھاتا جىولۇجى يا قەزا سىمىلى:

پىنگھاتەھا جىولۇجىيا قەزا سىمىلى پىنگھاتەبىن كەقۇرئىن، قەدگەرىنئەقە بۇ چوار چاخىن جىولۇزى،

۲۹,۹	گولان
۱۵۹,۴	تىكرايا وەرزى بەھرى
۱,۸	خزىران
چنە	تىرمەھ
چنە	تەباخ
چنە	تىكرايا وەرزى ھاقىنى
۴۰۹,۳	تىكرايا سالانە

تىكرايا ھەيئەتە و سالانە وەرزى بەھرى يا رىزا شەھى ل سىمىنلى دىناقبەرا سالىن (-۲۰۰۱ ۲۰۱۱) ئى.

ھەيئەت	رىزا شەھىن
كانوونا دووئى	۶۱,۸
شوات	۶۲,۱
ئادار	۵۱,۶
نېسان	۵۲,۱
گولان	۳۷,۰
خزىران	۲۶,۰
تىرمەھ	۲۳,۵
تەباخ	۲۵,۷
ئەيلۇل	۲۸,۲
چىرا ئىكىن	۳۵,۱
چىرا دووئى	۴۹,۸
كانوونا ئىكىن	۵۶,۹
تىكرايا سالانە	۴۲,۴

تىكرايا ھەيئەتە و سالانە يىن بىلندىرىن و نىزمىن پىلن ھەيئەتە يىن گەرمىن و سەرمىن ل سىمىنلى دىناقبەرا سالىن (-۲۰۰۱ ۲۰۱۱) ئى.

سىمىنل	
۳۱,۵	تىكرايا گەرمىن ھەيئەت (تىرمەھ)
۶,۹	تىكرايا سارترىن ھەيئەت (كانوونا دووئى)
۲۴,۶	تىكرايا سالانە يا گەرمىن

- بەھرى دەيئە ھەزمارتن ژندەرتن سەھەكى يىن ئافىن، و دەھەم دكەھىتە دىناقبەرا ھەردو ھىلن باراننى (-۷۰۰ ۵۰۰)، ئەھ رىزا بارىنى بوويە ھۆكار كو چاندنا دىمى كو پىشت بەستىن ل سەھ بارانان دكەت بەرەھە لاف بىت، ب تايبەت چاندنا گەنم و جەھان كو دو بەرووبۇمىن سەھەكى يىن زىستانى نە، ھە وەسان ھندە بەرووبۇمىن دى تر زى مينا نۆك و باقلىك دەيئە چاندن^(۲۱).

ب- ئافىن سەھەمەرد (رووبار)، رووبارنى دىجلە ژندەرتن سەھەكى يىن ئافىن سەھەمەردە ل دەھەرى و ئەھ رووبار دىتە سىنوورنى دەھەرى ژ لىن باشوورى و باشوورنى روونافىي، ئافى قى رووبارى دەيئە بكارھىنان بو ئافداننا بەرووبۇمىن ھاقىنى و ئافداننا ب ھارىكارى (الرى بالواسطە)، ژ رىكىن بەرەھە لافە بو ئافداننى.

ج- ئافىن ژىرەمەرد، ئافىن ژىرەمەرد ل دەھەرى كو بو كاروبارنى چاندنى دەيئە بكارھىنان سىن جۇرن: بىرىن سەھەمەرد، بىرىن كوور (ئىرتىوازى)، كانى^(۲۲).

سەھە (۲۳)

تىكرايا ھەيئەتە و وەرزى بەھرى و سالانە يىن باران بارىنى/مىم ل سىمىنلى دىناقبەرا سالىن (-۲۰۰۱ ۲۰۱۱) ئى.

ھەيئەت	بارىن ب مىلمان
ئەيلۇل	چنە
چىرا ئىكىن	۱۱,۱
چىرا دووئى	۴۷,۲
تىكرايا وەرزى پايىزى	۵۸,۳
كانوونا ئىكىن	۶۵,۴
كانوونا دووئى	۸۷,۱
شوات	۸۵,۲
تىكرايا وەرزى زىستانى	۲۳۷,۷
ئادار	۶۷,۷
نېسان	۶۱,۸

ئادار	۹۰،۱۷
نېسان	۱۲۱،۸۶
گولان	۲۴۱،۲
خىزىران	۳۵۲،۸۲
تىرمەھ	۳۸۱،۳۲
تەباخ	۳۵۹،۲۵
ئەيلۇل	۲۴۶،۰۲
چىرا ئىكى	۱۶۰،۸۷
چىرا دووئى	۶۲،۵۶
كانوونا ئىكى	۳۶،۰۱
تىكرابا سالانە	۲۱۲۴،۵

پىكھاتا جفاكى:

قەزا سىمىنلار پىكھاتىيە ژ چەند عەشىرەتان بەرى ھەمىيان عەشىرەتا كۆچەر، ژ تىرەبىن (شەرەفا و مەھمەدا و ھاجا و ئەرئووشىيان)، ھەرۋەسان عەشىرەتىن سلىقنەھىي و دۇسكى و بەرۋارى و ژىلى كىمەكا مەسىحى و عەرەبان، رىژەيا موسلمانان ل قەزايىن دگەھىتە %۷۳ ئى ژ خەلكى قەزايىن و يا ئىزدىيان ب ھەمى عەشىرەتىن خۇقە دگەھىتە %۲۱ ئى و يا كلدان و ئاشوور و ئەرمەنان ژى %۲ بە^(۱۲۴).

مىژوويا سىمىنلار:

ب دروستى نەھاتىيە زانىن كا سىمىنلار كەنگى ھاتىيە ئافاكرن، لى دكەفن دا ئەو ژى دكەتە ناف دەقەرا (بانوھەدرا) دا، ئەقە ژى وئى چەندى دگەھىنت كو ژ جھىن كەقنە مەسىحىت ب كىماسى ل سەدسالىيا چۈارى زابىنى گەھشتىين و خەلكى وئى ددابهشكرى بوون ل سەر (نستورى و بەققۇبىيان)^(۱۲۵) . گەرۇكى دانىماركى (كارستن نىبور) دگەريانا خۇدا ئەوا ل سالا (۱۷۱۶زى) ھاتىيە ئەنجامدان نامازە كررىيە دەقەرى و دبىژىت، (زاخۇ: گوندەكن بچۈيكە دكەقنىتە سەر رىكا مووسل-

تىكرابا ۋەرزى يا پلىن گەرمابىن ل سىمىنلار دناقەرا سالىن (-۲۰۰۱ ۲۰۱۱) ئى.

سىمىنلار	
تىكرابا ۋەرزى زۇفستانى	۸،۰۳
تىكرابا ۋەرزى بەھارى	۱۷
تىكرابا ۋەرزى ھافىن	۳۰،۳۶
تىكرابا ۋەرزى پايىزى	۲۰،۴۶

تىكرابىن ۋەرزى يا لەزاتىيا باي م/چركە ل سىمىنلار دناقەرا سالىن (-۲۰۰۱ ۲۰۱۱) ئى.

زۇفستان	كانوونا ئىكى	۰،۹۷
	كانوونا دووئى	۱،۰۷
	شۋات	۱،۲۱
تىكرا		۱،۰۸
بەھار	ئادار	۱،۲۹
	نېسان	۱،۲۵
	گولان	۱،۲۶
تىكرا		۱،۲۶
ھافىن	خىزىران	۱،۳۸
	تىرمەھ	۱،۱۵
	تەباخ	۱،۰۴
تىكرا		۱،۱۹
پايىز	ئەيلۇل	۱،۱۳
	چىرا ئىكى	۱،۲۲
	چىرا دووئى	۱،۰
تىكرا		۱،۱۱

تىكرابا ھەيقانە و سالانە يا ھەلمبوونى (ملم) ل سىمىنلار دناقەرا سالىن (-۲۰۰۱ ۲۰۱۱) ئى.

ھەيق	ھەلمبوون
كانوونا دووئى	۳۲،۰۲
شۋات	۴۰،۴۴

(۱۸۳۲) ئى مىرى سۇران (مەھمەد پاشاين رەواندىزى) ^(۲۹) ئىزدى كىرىنەدەر، پىشتى ھىنگى زەلامەك ب ناڧىن (شاپۇ) ژ عەشیرەتا (دۇسكىيان) پەیدا بوو و خویكا سىمىلى ددا دەولەتا ئۇسمانى، پىشتى مرنا وی بنەمالا (سالح سەرحان) ^(۳۰) كو دىنات دا عەرەب بوو ھات داخوازىيەك ژ مىرى ئامىدىن كر كو ل وىرى ئاكنجى بىت و مىر ل سەر داخوازىيا وی رازى بوو و كاودان ما وەسان ھەتا ھاتنا ئنگىلىزى ^(۳۱) پىشتى جەنگى جىھانىيى ئىكى (ئاشوورى) ھاتنە سىمىلى و ل وىرى ئاكنجى بوون، ھەتا روودانىن خویناوی ل سالا (۱۹۳۳) ئى چىبووین و پىشتى قى روودانى كورد و عەرەب ھاتن و ل سىمىلى ئاكنجى بوون، دىسان كلدانى ژى ژ گوندین (شىوز و مار ياقو) ھاتن و ئەو ژى لى ئاكنجىبوون ^(۳۲).

جزیره، و ھندە گوندین دی ھەنە وەكى نافکور، شىخان، دھۆك، زىبار، سىمىل، و یا داوین (واتە سىمىلى) دكەقىتە سەر رووبارى دىجلە، ل سەر رىكا ئىزدىيان ژ شىنگار بو مەزارى شىخادى) و وەرگىرى قى گەريانى د پەراويزى دا ئاماژە كىرىە وئ چەندى كو (سىمىلى ناكەقىتە سەر رووبارى دىجلە ^(۳۱)؛ و دكەقىتە سەر رىكا دھۆك- زاخۇ، ژلى ئەگەر د وی سەردەمى دا گوندەك ب وی ناڧى ل سەر رووبارى دىجلە ھەبىت)، يان دىت ل وی سەردەمى رووبار نىزىكى سىمىلى بىت، د ھەمان ژندەر و بىرگە دا د وەرگىرانا (مۇسسە الانتشار العربى) دا، ناڧىن (ئىسماعىل) ^(۳۷) شوونا (سىمىل) ^(۳۸) كىرىيە. سالا (۱۸۰۰) ئى ئىزدىيان دەستى خۇ دانايىنە سەر سىمىلى و مەسىحى ژ گوندى كىرنەدەر، سالا

فایل	ناڧىن جھى	گوند	ژمارا رۇژنامى	مىژوویا وی	چاخى مىژوویى
۸۸۹	گرى سۇركە	سۇركە	۲۹۱۹	۱۹۵۰	چاخى ئاشوورى بى نوو
۹۰۵	گرى كەبەرتۇ	كەبەرتۇ	۲۹۱۹	۱۹۵۰	چاخى ئاشوورى بى نوو
۸۸۴	گرى كەمۇنە	كەمۇنە	۲۹۱۹	۱۹۵۰	چاخى ئاشوورى بى نوو
۸۹۷	گرى گىرالىۇز	تەنجە (تەنگا) دلب (سەرتەنگ)	۲۹۱۹	۱۹۵۰	چاخى ئاشوورى بى نوو
۸۸۸	سەيزارا ژىرى	سەيزارى	۲۹۱۹	۱۹۵۰	چاخى ئاشوورى بى نوو و چاخىن ئىسلامى
۸۹۲	تەلەزەيد	زەيد	۲۹۱۹	۱۹۵۰	چاخى ئاشوورى بى نوو
۸۹۴	گرى چەم جھان	چەم جھان	۲۹۱۹	۱۹۵۰	چاخى ئاشوورى بى نوو
۸۸۶	گرى سى قوبە	سى قوبە	۲۹۱۹	۱۹۵۰	چاخى ئاشوورى بى نوو + بەرى ئىسلامى + ئىسلامى
۸۹۲	گرى گىرلىلى	گىرلىلى	۲۹۱۹	۱۹۵۰	چاخى ئاشوورى بى نوو

كىرگىتىن جھىن د، نائىل ھەنون ^(۳۵) گۆتىن ژلى بىن رىشەبەرىيا شوینواران باس كىرىن ئەقە نە:

زنجىرە	فایل	ناڧىن جھى	پىشاننا شوینوارى	چاخى مىژوویى
۱۳۶	۸۸۵	خىرە باشايا	۱۹۵۰	چاخى ئاشوورى بى نوو
۱۳۷	۸۸۷	گرى بەدەلىيا	۱۹۵۰	چاخى ئاشوورى بى نوو
۱۵۰	۸۸۱	گرى سىمىلى	۱۹۵۰	چاخى ئاشوورى بى نوو

- ۴- ياسىن عەبدولوهاب ياسىن ۱۹۸۱ - ۱۹۸۲
- ۵- عەبدولمەجىد سەمىن ئەلى ۱۹۸۲ - ۱۹۸۳
- ۶- حەممەت زەنون ئەزىز ۱۹۸۳ - ۱۹۸۴
- ۷- مەھدى ئەباس ئەبىد عون ۱۹۸۴ - ۱۹۸۸
- ۸- شەفىق مەھمەد سادىق ۱۹۸۸ - ۱۹۸۹
- ۹- ئەئىد عەبدولنەمىر سالىح ۱۹۸۹ - ۱۹۹۱
- ۱۰- ئىبراھىم ئەلى كرو ۱۹۹۱ - ۱۹۹۳
- ۱۱- سەلاخ مەھمەد حەسەن ۱۹۹۳ - ۱۹۹۴
- ۱۲- بىزار عوبەيد ۱۹۹۴ - ۱۹۹۵
- ۱۳- ماجىد سەيد سالىح ۱۹۹۵ - ۲۰۰۵
- ۱۴- مەھمەد حەسەن حامىد ۲۰۰۵ - ۲۰۰۷
- ۱۵- ئىسماعىل مەستەفا رەشىد ۲۰۰۷ - ۲۰۱۲
- ۱۶- مازىن مەھمەد سەئىد ۲۰۱۲ - ۲۰۱۶/۲/۱۵
- ۱۷- حەسەن خالىد سەئىد(حەسەن چەلكى) ۲۰۱۶/۲/۱۵

بازىرقانىيا سىمىلى:

بازىرقانىيا سىمىلى ل سالا (۱۹۵۴) ئى پىشتى بوويە ناھىيە ھاھىيە دامەزئاندىن، و رىئەبەرى ناھىيە وەكى سەرۆكى جىئاتا بازىرقانىيى كاروبارىن وئ ب رىئەدەرىن و ل وى سەردەمى كاروبارىن بازىرقانىيى پىكىدھات ژ پاقرىكنا جەھدان و ھلكرنا فائۇسان دناف كۇلاندىن بازىرى دا، و ژ بەر كو توومارىن قى فەرمانگەھى ل سەرھلدا سالا (۱۹۹۱) ئى ئۇناقچوون، دەستىشئانكرنا ناقتىن وان كەسىن ل دەسپىكى ب كارى قى رىئەبەرى ب رىئەدەرىن ل بەردەست نىنن^(۴۱)، ئەفە زى ناقتى ھندەك ژ وان رىئەبەرانە و مېژوويا دەست ب كارى كرىن و دەست ژ كارى بەرداين^(۴۲)

- ۱- رىئەبەرى ناھىيى ۱۹۵۸/۴/۱۰ - ۱۹۷۰/۶/۲
- ۲- مەھمەد عەبدولرەھىم سالىح ۱۹۷۰/۶/۲ - ۱۹۹۱/۳/۱۳
- ۳- حازم جاسىم بەشىر ۱۹۹۱/۳/۱۳ - ۱۹۹۳/۷/۱۹
- ۴- دىۋالى جەمىن بىرىندار ۱۹۹۳/۷/۱۹ - ۲۰۰۱/۵/۳۱

شوينوارىن سىمىلى:

فەرمانگەھا شوينوارىن دھۆكى(۳۴) جەين شوينوارى ل سىمىلى تووماركرىنە، ژ گرنگىرىن وان شوينواران گرى سىمىلى و بوسرىا و قەشەفەرى و مام شقان^(۳۳)

ژ گرنگىرىن جەين شوينوارى كو رىئەبەرىيا شوينوارىن عىراقىن ل قەزا سىمىلى دياركرىن ئەفەنە^(۳۴)

پىئەھوونا كارگىرى:

ھەر چەند سىمىلى دېھرى دا گوندەكى بچوك بوو، لى جەئى خۇ يى ستراتىژى يى گرنگ ھەبوو، ژ بەر كو لەشكەر د وئرى را دەرياز دېوونە گەلىن (قەشەفەرى) و ئەو رىك دەرياز دېوو (دەرگەلا شىخا) و ژ وئرى بۇ دەولەتا ئۇارتو^(۳۵) و رىكا (ملۇكى يا كەفن) دوترى را دەرياز دېوو ئاسپەن و نەسبىنى و بۇ وەلاتى (خلىدبا) و ئەرمەنستانى^(۳۶) و جاندرمان مەخفەرەك ل سەر گرى شوينوارى ل بازىرى ھەبوو دا چاقىدىرىيا رىكى بىكەت، و دكەفن دا خانەك ل گوندى ھەبوو، خزمەتگوزارى پىشكىشى ھات و چوويان دكر^(۳۷) و پىشكەكا وئ خانى ھەتا سالىن حەفتىيان ژ سەدسالىيا بوورى مايوون^(۳۸)

ئاستى كارگىرى يى سىمىلى پىئەھوون بىخۇفە دېتن و ل سالا (۱۹۵۴) ئى بۇ ناھىيە و (ئەھمەد مەفتى) يەكەم رىئەبەرى ناھىيى بوو، سالا (۱۹۷۸) ئى بۇ قەزا و پىكىدھات ژ ھەرسى ناھىيىن ئاقەندا قەزايى و ناھىيا سالىقانى كو ژ قەزا زاخۇ فەكرىن و ب سىمىلى قە گرىندابىن و ناھىيا فەيدىن كو د وئ سالىن دا بوويە ناھىيە كو ھەتا ھىنگى گوند بوو سەر ب سىمىلى قە^(۴۰)

ئاقى قايمقامىن سىمىلى^(۴۱):

- ۱- رەھمان تەعبان ھەئىل ۱۹۷۸ - ۱۹۷۹
- ۲- جەلال عەبدوللا سالىح ۱۹۷۹ - ۱۹۸۰
- ۳- حەممەت حاجى سەلىم ۱۹۸۰ - ۱۹۸۱

بۇ عىراقنى، ئابوورئ عىراقنى ب رەنگەكى بەرفرەھتر بەرامبەر جىھانا ژدەرڧە ڧەبوو، ھەر چەندە شەرى گەلەك كارتىكەرن لى كرىوون و كاودانى تەناھىن تىكدابوو، لى دەڧەر د كاودانەكى تەنا و ئەرئى دا دژىيا و ئەڧە ژى ھۆكارەك بوو بۇ دەسپىكەرن قۇناغەكا نوو و وەرارا ژيانا باژئرقانى^(۴۴).

گومان تىدا نىنە كو جھى دەڧەرئ (واتە ھەرنما كوردستانى) و نىزىكبوونا وئ ژ وەلاتنى تركيا كارىگەرەكا مەزن ھەبوو كو بزاڧا بازىرگانى پىشكەڧىت، سەرەراى دياركەرن بەردەواما نەڧتى، ئەڧە ھەمى كارىگەرئ مەزن بوون كو ئابوورى دەڧەرئ ژ ھەردەمەكى دى پتر پىشكەڧىت.

خزمەتگوزارى ل سىمىلى:

ئەگەر ئەم بىئىرنە خزمەتگوزارىن ل سىمىلى دى بىنن ھندەك ژ مېژە لى ھەم و ھندەك نوو ھاتىنە

۵- ئىسماعىل مستەڧا رەشىد ۲۰۰۱/۱/۹ - ۲۰۰۷/۲/۱

۶- ئەكرەم يەحيا ئەحمەد ۲۰۰۷-۱/۱۷ ۲۰۰۷

بزاڧىن ئابوورى:

سەڧاين دەڧەرئ ل قەزا سىمىلى كارتىكەرنەكا مەزن كرىيە سەر وئ چەندئ كو بزاڧىن چاندنى زال بىن ل سەر ھەمى بزاڧىن دى، لى پىشكى سالا (۱۹۹۱) ئ كاودان ھاتە گوھارتن و برىارا نەڧت بەرامبەر خوارن كارتىكەرنەكا مەزن كرىيە كو گوند بىنە ڧالاکرن، ژ بەر كو چاندن وەكى پىشە و ژندەرئ ژيانا وان گرنكىيا خۇ نەما و بەروبوئىن بىانى ل بازارىن ناڧخۇ زالبوون و خەلكى گوندان و جۇتیاران بەرئ خۇ دانە ھندە كار و پىشەبىن دى دبوارىن بازىرگانى و پىشەسازى و خزمەتگوزارى دا و ئەڧ رەنگە كارە ھەلبەت پتر بىن ل ناڧەندا باژئران ھەمىن.

پىشكى سالا (۲۰۰۳) ئ و ھاتنا ھىزىن ئەمرىكى

پاركا ڧەراشىن ل سىمىل

۱- (۱۳۲) خواندنگەھىن بنەرەت.

۲- (۷) باغچەبىن ساقايان.

۳- (۵) خواندنگەھىن فىركرنا ب لەز.

۴- (۳۰) قۇناغا ئامادەبى^(۴۹).

يەكەم بىرا ئىرتىوازی ژى ل سىمىلى ل سالا (۱۹۵۶) ئى ھاتىبە كۆلان و كومپانىيا (ھاروليتى) پى رابوويە و تانكەكا مەزنا ئاقى ل نىزىكى بىرى بۇ قەخوارنى ھاتبوو دانان كو ھەتا ھىنگى خەلكى وى بۇ قەخوارنى و كاروبارنى خۇ پىشت بەستىن ل سەر كانىيان دكرن. ل سالىن ھەفتىيان ژى ژ سەدسالىيا بوورى تۇرا ئاقى گەھىشتە باژىرى. و ل سالا (۱۹۷۸) ئى فەرمانگەھا ئاف و سۆلىنان ل سىمىلى ھاتە دامەزراندن.

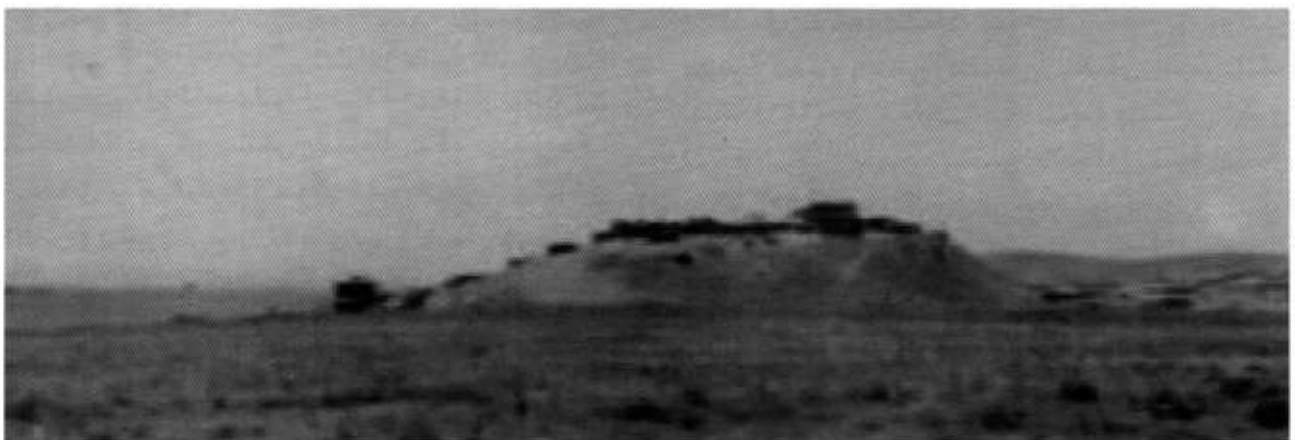
كارەب ژى بۇ يەكەم جار ل سالا (۱۹۶۷) ئى گەھىشتىبە سىمىلى و پەخشى تەلەفزیونى ژى ل سالا (۱۹۷۰) ئى.

سالا (۱۹۵۴) ئى يەكەم بنگەھى ساخلەمىن (مستوصف) ل سەر كىستى (مەحمود ئەلنائب) ب ئاخ و لىنان ھاتىبە ئافاكرن. پاشى نەخۇشخانەكا نوول بەرامبەر (جامعا كەفن) ھاتىبە ئافاكرن. سالا (۱۹۷۰) ئى بنگەھەكى ساخلەمىن پى سەرەكى ھاتە ئافاكرن و گەلەك كەل و پەلىن پزىشكى پىن نوو ھەبوون^(۵۰) (نەھا چۆلكرىبە). سالا (۲۰۰۱)

دامەزراندن. بۇ نموونە يەكەم مزگەفت نناقبەرا سالىن (۱۹۴۵ - ۱۹۴۶) ئى ل تاخى عەرەبا ژلاىن كورد و عەرەبىن وانقە ھاتىبە ئافاكرن و ب پىشكدارىيا (مەحمود ئەلنائب)^(۴۵). پاشى (جامعا كەفنا مەزن) كو دكەفیتە سەر رىكا گىشتى ل سالا (۱۹۶۰) ئى ل سەر كىستى (مەحمود ئەلنائب) ھاتىبە ئافاكرن. سەبارەت خواندنگەھان ژى يەكەم خواندنگەھ ل سالا (۱۹۲۸) ئى ھاتىبە فەكرن^(۴۶) و (عەلى سىدو گەورانى) دگەريانا خۇدا ئامازە پى كرىبە و گۆتىبە كو پىكدەھات ژ دو پۆلان^(۴۷) و مامۇستا (مەمەد بەدەل) وى چەندى دوویات دكەت و دبىژىت: ل بىرا منە ئەفین ژمە مەزنتەر دگۆتن خواندنگەھا سادە يا ب لىنە و تاخى ئافاكرى ھەبوو. لى دەمەكى خواندن لى ھاتە راوەستىن تا كو ل سالا (۱۹۵۰ - ۱۹۵۱) ئى خواندنگەھەك بۇ سىمىلى كو ھىنگى ل تاخى عەرەبا بوو ھاتبوو ئافاكرن^(۴۸). لى نەھا خواندنگەھ و ب ھەمان ئاف دكەفیتە تاخى (دۆبان) و ل سەر نقىسىبە كو (سالا ۱۹۵۰) ئى ھاتىبە دامەزراندن.

پەروردا سىمىلى ژى ل (۱۹۹۳/۱۰/۱) ئى ھاتىبە دامەزراندن. ل دەسپىكى دناف ئافاھىن خواندنگەھا (خەدىجە ئەلكوپرا) دابوو. لى پىشتى ھىنگى ئافاھىبەكى نوو ل سالا (۲۰۱۳) ئى ل سەر جەھدا دچىتە كۆمەلگەھا خانكى بۇ ھاتە ئافاكرن و نەھا سەرجمىن خواندنگەھىن سەر ب پەروردا سىمىلى ب قى رەنگى نە:

كرى سىمىلى سالا ۱۹۳۳

كۆمەلگەھ و گوندىن سىمىلى:

بەرى ھەوا تەغرىبىن ل دەقەرا سىمىلىن، قەزا ز (115) گوندىن پىكىدھات، لىن پىشتى قىن ھەوى ژمارا وان بوونە (15) كۆمەلگەھ و كۆمەكا گوندىن كاقل.

كۆمەلگەھ مەرىنا:

ئەف كۆمەلگەھە دكەقىتە دووراتىيا (۴كم) ژ سەنتەرى ناھىيىن، ل سەر ئاقارى گوندىن دارى ب مەرەما ب غەرەبىكنا (تەرىب) دەقەرى بۇ غەرەبان ب ناقى (مجمع الجبور) ھاتىبوو ئاقاكرن.

سەورىن كۆمەلگەھى:

باشوورى، گوندىن خراب كۆلك. رۇژھەلاتى، گوندىن كانى سىپىن. پىشتى سەرھلدا نا سالا (1۹۹۱) ئى كورد ژ غەشىرەتەن كۆچەر (زىدىك، ھاجان، مەھمەدان) و مزوورى (كۆخى) و دۇسكى (ژ ھەردو گوندىن ئىكمالە و بىنسكى) لىن ئاكنجى بوون. قىن كۆمەلگەھى دو خواندىنگەھىن بىنەرەت و ئىك يا نامادەبى لىن ھەنە، سەرەراى ھەبوونا بىنگەھەكى ساخلەمىي^(۵۷).

كۆمەلگەھ موعەسكەرى (سەربازگەھ) موقىلى:

ئەف كۆمەلگەھە د بىنەرەت دا ۋەكى سەربازگەھ ھاتىبوو ئاقاكرن، پىشتى سەرھلدا نا سالا (1۹۹۱) ئى خەلكى غەشىرەتا دۇسكى ژوورى لىن ئاكنجى بوون، پىشتى كاوداننى سىياسى ل سالا (1۹۹۷) ئى تىكچووى خەلكى بەروارى ژوورى ژى لىن ھاتنە ئاكنجىكرن، سالا (۲۰۱۴) ئى دەست ب ئاقاكرنا فرۇكخانەيا دھۆكىن ل سەر غەردى وى ھاتىبە كرىن و ۹۰% ئى ژ خەلكى وى ل جەوشكى ھاتنە ئاكنجىكرن^(۵۸).

ئى ژى نەخۇشخانا (دۇبان) دىئاقامىن بارەگاين بەغسىيانقە، پىشتى ھاتىبە نووژەنكرن ھاتىبە فەكرن، سالا (۲۰۰۵) ئى ژى نەخۇشخانا (گولان) ل سەر رىكا دچىتە كۆمەلگەھ خانكى ھاتىبە ئاقاكرن^(۵۹).

دىسان چەند فەرمانگەھىن دى ژى ل سىمىلىن ھاتىبە فەكرن، ب تايبەت پىشتى بوويە قەزا، ۋەكى - فەرمانگەھ چاندىن ل سالا (1۹۷۰) ئى^(۶۰).

- بانك ل سىمىلىن د ئاقاھىبەكى قە ل نىزىكى فەرمانگەھ چاندىن ل ۲۰۰۵/۱۰/۱۷ ئى ھاتىبە فەكرن و پاشى ئاقاھىبەك ب تەنشىت نەخۇشخانا (دۇبان) ل ۲۰۰۶/۱۰/۲۲ بۇ ئاقاكرن^(۶۱).

- يانەيا سىمىل يا ۋەرزىشى ل سالا (1۹۹۱) ئى ھاتىبە نامەرزاندن، و يارىگەھ وى ل سالا (1۹۹۷) ئى^(۶۲).

- فەرمانگەھ غەقارى (تاپۇ) ل سالا (۲۰۰۴) ئى ھاتىبە دامەرزاندن^(۶۳).

ژ خزمەتكوزارىين بەرچاف و كەفن و گرنگ كو ل سىمىلىن ھاتىبە دانان ۋەكى د كۇفارا (كورد نعاون و ترقى غزىتىسى) دا ھاتى تلگرافە، د ژمارا (۷) يا قى كۇقارى دا، كو ل ۱۶ كانوونا دووى (1۹۰۹) ئى دەرکەتى دا نامەيەكا تلگرافى بەلاقىبوو، ئەف نامەيە ژ لايىن تايىن كۆمەلا نعاون و تەرەقى ل مووسل درىكا تلگرافا سىمىلىن ھاتىبوو ھنارتن، ناف و نىشانىن تلگرافى ژى (بۇ كۆمەلا نعاون و تەرەقىا كوردى ل پايىتەختى) بوو، نافەرۇكا تلگرافى ل سەر كوشتنا شىخ سەغىد و كورى وى بوو پىشتى كۇدتايا نۇسمانى ل تىرمەھا سالا (1۹۰۸) ئى و ئىدا ھاتىبوو كو پىشتى شەرەك دىئاقبەرا كۆمەكا خەلكى و مەفرەزەكا حوكمەتنى كو ژ كەرەككۆكىن دھاتن و پىكىدھات ژ (1۶) سەربازان، شىخ سەغىد و كورى وى ھاتىبە كوشتن و گەلەك مالى وى ھاتىبە تالانكرن، و نقىن پويداننى دا (۴۰) ژ ھەوادارىن شىخ سەغىدى بوونە قورىانى^(۶۴).

كۆمەلگەھا موقىلى:

ئەفە زى ئىكە ۋ كۆمەلگەھىن تەرىپى ب نەقى (مجمع الجهاد)، دكەقىتە دووراتىيا (۱كم) ۋ نەقىندا سىمىلى ۋ ل سەر عەردى گوندى سەروكانى ھاتىوو ئافاكرن، پىشتى سالا (۱۹۹۱)ئى خەلكى گوندى كلېنىن (كولىمىن) ۋ كۆچەران و خەلكى گوندى موقىلى ۋ سلىقانىھان و خەلكى سەروكانى لى ئاكنجىبوون. ھەزى ئامازى بە كو نەقى سەروكانى ۋ (سەرەكانى) ھاتىيە، چونكى رووبارەكى بچوك ۋ وئرى بەرەف موقىلا گوند و پاشى بۇ گوندى كولىمىن كو نھا چۆلە دچىت و ژوئرى زى بەرەف گوندى كەردىس كو ئەو زى چۆلە دچىت.

پىنكھاتا خەلكى كۆمەلگەھى:

خەلكى وئ پىنكھاتىنە ۋ عەشىرەتا سلىقانىھان و كۆچەرىن ھاجا و عەشىرەتا مزوورىان. ل فان داويان رنقەبەرىيا شىونوارىن دەۋكى ب ھارىكارىيا شىونوارناسىن ئەلمانى دەست ب لىنگەرىيانىن شىونوارى ل دو گرىن نىزىكى قى كۆمەلگەھى كرىنە و ئەنجامىن وان دكۆنگرەكى رۇننامەقانى دا ھاتنە راگەھاندىن. قى كۆمەلگەھى خواندىنگەھەكا بنەرەت و نامادەببەك و بىنگەھەكى ساخلىمىن لى ھەنە، ھەر وەسلان نۇرا نەقى و كارەب زى لى ھەبە^(۱۵۹).

كۆمەلگەھا گرى گەورى:

ئەف گوندە دكەقىتە دووراتىيا نىزىكى (۸كم) ۋ سەنتەرى سىمىلى، نەقى گوندى بى ۋ (گرى+ گەور) ھاتى، چونكى گرەك لى ھەبە و رەنگى وى بى گەورە.

سەورىن كۆمەلگەھى:

باكوورى، ھەردو گوندىن ماقان و كولىمىن. باشوورى، پروزەبىن بەدەلىيا بى پەلموھەران. رۇژھەلاتى، كۆمەلگەھا موسىرىكى گوندى سەبىزى. رۇژئافىسى، گوندى كەردىسى و گوندى كىلك.

پىنكھاتا خەلكى كۆمەلگەھى:

خەلكى گوندى پىنكھاتىنە ۋ عەشىرەتا كۆچەران، تىرەيا ھاجا ژئالانى و بەدرانىيان. سالا (۱۹۹۸)ئى كوردىن باكوورى كوردستانى زى ۋ كۆمەلگەھا ئەرتووش ۋ عەشىرەتىن كۇيان و كۆچەران ۋ ئەرتووشىيان قەگوھاستنە قى كۆمەلگەھى و ژمارا ئاكنجىبىن كۆمەلگەھى نىزىكى (۲۶۰۰) كەسانە.

ئەف كۆمەلگەھە دسى قۇناغاندا ھاتىيە ئافاكرن، قۇناغا ئىكى، ھەوئىن راگوھاستىن دناقبەرا سالىن (۱۹۷۷- ۱۹۷۸)ئى و د قى قۇناغى دا خەلكى ھندە گوندىن ل گوندى گرى گەورى ئاكنجىكرن.

قۇناغا دوئى، پىشتى سكرى مووسل ل سالا (۱۹۸۳)ئى ھاتىيە ئافاكرن، (۱۱) گوندىن سەرب قەزا سىمىلى قە كەتنە بەر نەقى و ھندەك ۋ خەلكى وان ل گرى گەورى ئاكنجىكرن.

قۇناغا سىن، ئەو زى پىشتى كرىرانىن بەرفرەھىن راگوھاستىن كول سالا (۱۹۸۷)ئى ھاتىنە ئەنجامدان و ژمارەكا خەلكى گوندىن راگوھاستى ل قى كۆمەلگەھى ئاكنجىكرن كو كۆمەلگەھە بۇ قى مەبەستى ھاتىوو ئافاكرن.

قى كۆمەلگەھى نھا دو خواندىنگەھىن بنەرەت و نەخۇشخانەك لى ھەبە^(۱۶۰).

كۆمەلگەھا موسىرىكى:

ئەف كۆمەلگەھە دكەقىتە دووراتىيا نىزىكى (۲كم) ۋ نەقىندا سىمىلى، نەقى وى بى ۋ نەقى وى كەسى ھاتى كو گوند ئافاكرى (مەنسۇرا). لى دىت بۇچوونا دوست ئەو بىت كو نەقى گوندى بى ۋ مسوورىك بووبە موسىرىك كو ئەو زى گوندەكە ل دەقەرا جزىرا بۇتان^(۱۶۱).

سەورىن كۆمەلگەھى:

باكوورى، ھەردو گوندىن كانى سىبى و دارى. باشوورى، كۆمەلگەھا خانكى. رۇژھەلاتى، نەقىندا قەزا سىمىلى بە. رۇژئافىسى، كۆمەلگەھا گرى گەورى بە.

پىكھاتا خەلكنى كۆمەلگەھى:

چەندىن عەشىرەت دىناق قى كۆمەلگەھى دا ھەنە و كۆچەر (ھاجا، گەودا، نەرتووشى، بەدران) ل پىلا ئىكى دەپن، ھەر وەسان سىلىقنەبى و ھەسنى و مېرا و مەسىحى زى لى ھەنە. سالا (1۹۹۷) ئى كەمبەك بۇ ئاوارەپىن باكوورئ كوردستانى ژ ھەردو عەشىرەتەن گۇبا و كۆچەرەن نەرتووشى كو ل كۆمەلگەھا نەرتووش بوون دىناق كۆمەلگەھى دا ئاڧاكرن، ژمارا ئاكنجىن قى كۆمەلگەھى دكەھنە نىزىكى (۲۰۴۰۰) كەسان. ئەف كۆمەلگەھە زى د سى قۇناغاندا ھاتىبە ئاڧاكرن:

قۇناغا ئىكى: ھەوتىن راگوھاستنا گوندىن دەشتا سىلىقنەبىان دىناقبەرا سالىن (1۹۷۷ - 1۹۷۸) ئى و د قى قۇناغى دا خەلكنى ھندەك گوندىن ل (موسىرىكى و خراب كۆلكى و سەبزارى) ئاكنجىكرن.

قۇناغا دووى: پىشتى سكرئ مووسل ل سالا (1۹۸۳) ئى ھاتىبە ئاڧاكرن، ھندەك ژ خەلكنى ئەف گوندىن دكەتنە سەر پەراڧىن دىجلەي ل موسىرىكى ئاكنجىكرن و پىشتى ھىنگى بۇ كۆمەلگەھا موسىرىكى (مجمع المنصورىه). د ھەمان سال دا پرۇزەپىن پەلەوهرىن بەدەلبىا زى ھاتە ئاڧاكرن و خەلكنى ھەردو گوندىن (بەدەلبىا و چالوان) زى ھاتە راگوھاستن و ئەو زى ل قى دەڧەرى ئاكنجىكرن.

قۇناغا سىن: ئەو زى پىشتى كرىارن بەرڧرەھىن راگوھاستنى بوون كو ل سالا (1۹۸۷) ئى ھاتىبە ئەنجامدان و ژمارەكا خەلكنى گوندىن راگوھاستنى ل قى كۆمەلگەھى ئاكنجىكرن.

قى كۆمەلگەھى نھا چەندىن خزمەتگوزارى لى ھەنە، وەكى جڧانا باژىرقانىن و بنگەھەكى پۇلىسان و (۱۰) خواندىنگەھىن بىنەرەت و (۲) ئامادەبى^(۱۱).

كۆمەلگەھا خانكى:

كۆمەلگەھەكا ئىزدىنىشىنە، دكەڧىتە دووراتبىا (۱۰كم) ژ سەنتەرى قەزا سىمىلى، ناقى گوندى پى ژ خانى ھاتى، و خانك، بچوئىكرنا پەيڧا خانى يە، يان دىبىت ژ (خان) ھاتىبىت.

سەوورئىن كۆمەلگەھى:

باكوورئ، كۆمەلگەھا موسىرىكى،
باكوورئ رۇڧاڧى، گوندى سەبى زارى،
باكوورئ رۇزەھلاتى، ناقەندا قەزا سىمىلى،
باشوورى، دكەھىنە ناحىا فەيدى و سكرئ مووسل،
رۇزەھلاتى، سۇركا (سۇركا).

پىكھاتا خەلكنى كۆمەلگەھى:

خەلكنى گوندى ئىزدى نە ژ عەشىرەتەن (دىنانى، خالى، مۇسانى، ھەووزى، ماسەكى، رەشكى) و ژمارا ئاكنجىن كۆمەلگەھى نىزىكى (۱۱۷۰۰) كەسانە. خەلكنى قى كۆمەلگەھى ب دو قۇناغان ل قى جھى ئاكنجىكرنە:

قۇناغا ئىكى: پىشتى سكرئ مووسل ل سالا (1۹۸۳) ئى ھاتىبە ئاڧاكرن، خەلكنى گوندىن (خانك، كەمۇنە زوورى، كەمۇنە زىرى، خىڧاڧا، قەپەخ، چەم بەرەكات) ھاتە راگوھاستن و ل (زىنات) ئاكنجىكرن كو نەھاتىبوو راگوھاستن.

قۇناغا دووى: ئەو زى پىشتى كرىارن راگوھاستنى بوون كو ل سالا (1۹۸۷) ئى ھاتىبە ئەنجامدان و تىندا خەلكنى گوندىن (مەم شىمان، گونبەي، سۇركا، قەسرىزەپن، رىبە) ل قى كۆمەلگەھى ئاكنجىكرن. ژ خزمەتگوزارىن ل قى كۆمەلگەھى ھەپن، جڧاتا باژىرقانى، بنگەھى پۇلىسان، باخچى ژارۇكان، (۱۱) خواندىنگەھىن بىنەرەت و (۲) ئامادەبى، سەرەراي كو ل بەرى پرۇزەپىن ئاڧا (چەم بەرەكات) لى بوو، كو نھا ژكاركەتەبى و پرۇزەپى خراب دىم ل جھى وى ھاتىبە دروست كىن كو ناقى بۇ باژىرى دەۋكى و دەوروبەران دابىن دكەت^(۱۲).

كۆمەلگەھا تەناھى:

ئەف كۆمەلگەھە دكەڧىتە دووراتبىا (۴كم) ژ ناقەندا سىمىلى و ل سالا (1۹۹۸) ئى ل سەر عەردئ گوندى (دولبا زوورى) ھاتىبە ئاڧاكرن، خەلكنى كۆمەلگەھى ژ وان كوردانە يىن ژ ئىرانى ژ

ۋى ل دوۋف زمارا پىسۇلۇن ئاھىن خوارنى نىزىكى (۱۱۵۰۰) كەسانە.

ز وان خىزمەتگوزارىن ل قى كۆمەلگەھى ھەين، زانكۇيا نىمورۇز، (۹) خواندنگەھىن بنەرمە، (۳) خواندنگەھىن نامادەيى، ئىك يا كچان و ئىك يا كوران و ئىك يا ئىفاران يا تىكھەل، ئىستىگەھەكى كارەي، بىنگەھەكى پۇلىسان، بىنگەھەكى ساخلەمىن، زىلى نەخۇشخانا ھەوارھانى كو نىزىكە دى ب داۋى ھىت^{۱۳۳}.

گوندى قەشەفرى:

گوندەكى مەسىجىن كىلدانى يە، مەسىجى دىبىزنى مار ياقو، دېرا مار ياقو و گوندى (قەشەفرى) دكەقىتە زنجىرا چىيىن سىپى، ب دووراتىيا (۱۲كم) باكوورى ئاقەندا سېمىنلى و (۴كم) ز گوندى شىزى، د ئاق سىرۇشتەكى جواندا كو زنجىرە چىيىن سىپى ۋى ز لاين باكوور و رۇزھەلات و باشوورى قە ب بلنداھىيا نىزىكى (۹۳۰م) ل ئاستى دەريايى ھەمبىز دكەت، ز لاين رۇزئاقايى زى قە دكەقىتە ھىنداقى دەشتا دۇبانا بەرغەرھ مرقۇف ب تىق ب پىيان و دەۋاران دىشەت د رىكا (مىر قەشەفر) پى ستراتىجى دا بگەھىتە ۋىزى، كو د بەرىندا لەشكەرىن ئاشوورى د ۋى رىكى را دگەھىشتە سەرىن چىيان و رىك ز شىزى تا گوندى قەشەفرى رىكەكا نەخۇشە، رووبەرى قەشەفرى رۇزھەلاتى (۲۳۵۹كم) دۈنەم، (۲۰۴۰) دۈنەم زى ب كىزى چاندنى دەين و (۳۱۹) دۈنەم زى كەفرىنە، رووبەرى قەشەفرى رۇزئاقايى زى (۲۵۰) دۈنەم و ھەمى ب كىزى چاندنى دەيت.

ئاقى گوندى:

ئاقى گوندى ل سەر ئاقى قەشە (مار بەعقوب ئەلراى، يە، كو دىزى ل سەردەمى ۋى پىنشىمەچوون بخۇقە دىتى يى ھاتى، گوند ب ئاقى قەشەفرى ئاقدارە، كو نەۋزى بەشەكا كوردى يە و سى بۇچوون ل سەر قى ئاقى ھەنە؛ ئىك ب واتايا گەلەك قەشە و ئەف چەندە راست نىنە، چونكى كورە پەيقا (بىر) بۇ گەلەكى بكار ناھىن.

ئاۋارەيى قەگەريانەفە، ئەف كۆمەلگە ب نەھى ھاتىيەناقىن، ب واتايا ئازامى ھاتىيە.

ھىزا ئاڧاكرنا قى كۆمەلگەھى ھىزا عەبىولعەزىز تەيب پارىزىگارى دەۋكى يى ۋى سەردەمى بوو، د ۋى دەمىدا سالىن نۇتان ئارىشەيا ئاكنجىكرنا خەلكى ب تايبەت ئەو ئاۋارەيىن ز ئىرانى زقرىنەفە و خەلكەكى دى يى ز سەر گوند و وارن خۇ دووركەتىن و ز ناچارى خانىيىن زىدەگافى ل جەين جودايىن دەۋكى ئاڧاكرىن يان ل ئاڧاھىيىن سىزىن حكومەتى ئاكنجى بووين بەرسىكى كارگىزىيا پارىزىگەھى كرتبوو، لەوما پىشتى چەندىن كۆمبوون و قەكۇلىنان ل سالا ۱۹۹۸ ئى ھىز ل ئاڧاكرنا قى كۆمەلگەھى ب رەنگەكى ھەقچەرخ ھاتىيەناڧاكرىن و ئەف ھىزە ھاتە پەسەندىكرن، ل قۇناغا بەراھىن ھىزا پارچىن عەردى بۇ ئاڧاكرنى دگەل خىزمەتگوزارىن پىندى ھاتنەبەرھەڧكرن، بۇقى مەرەمى داخوازا ھارىكارى ز چەندىن رىكخراۋىن خىرخواز يىن ۋى دەمى ل كوردستانى چالاكبوون ھاتەكرن و وان زى بەرھەققىيا خۇ بۇ ھارىكارى د ئاڧاكرنا كۆمەلگەھىدا دىار كر، ز وان رىكخراۋان، ھابىتات، قەندىل، K.R.O، S.G. ل بەراھىن بىرلار ل سەر ئاڧاكرنا ۷۰۰ ئاڧامىيان ھاتەدان، بەرى ھەموو رىكخراۋان رىكخراۋا ھابىتات دەست ب ئاڧاكرنا ۵۰ خانىيىن پىكھاتى ز دو ژوور و گەرماف و ئەۋالىت و پەرزان كر و رىقەبەرىيا باژىرقانىيىن پارىزىگەھا دەۋكى دىزايىن پىندى بۇ كۆمەلگەھى دانان، ل يەكەمىن پوستى خانىيىن كۆمەلگەھى ل سەر خەلكەكى ئاۋارە ھاتەلىكەھى^{۱۳۴}.

سورۇن كۆمەلگەھى:

باكوورى، گوندى ھەۋشكى، باشوورى، گوندى دولى، رۇزھەلاتى، باژىرى دەۋكى (زانكۇيا دەۋكى)، رۇزئاقايى، گوندى سەرتەنگى.

پىكھاتا خەلكى كۆمەلگەھى:

خەلكى كۆمەلگەھى پىكھاتىنە ز عەشىرەئىن (نىرۋەيى، دۇسكى ژووى، بەروارى ژوورى)، و زمارا ئاكنجىن

بىنى دۆلى و ھەپشى و ھى ژ خۆ نەما، قەشە ب لەز بەزىن و راكر ھىنا مالا خۆ و چاقىن خۆ دابىن، و ژ بەر ھىندى ناڧىن گوندى ھاتىبە كو (قەشە فرى).
ھىندەك ژى دىبىژن كو (قەشەفر) دھىت ب واتايا چوون، يان بەرزەبوون.

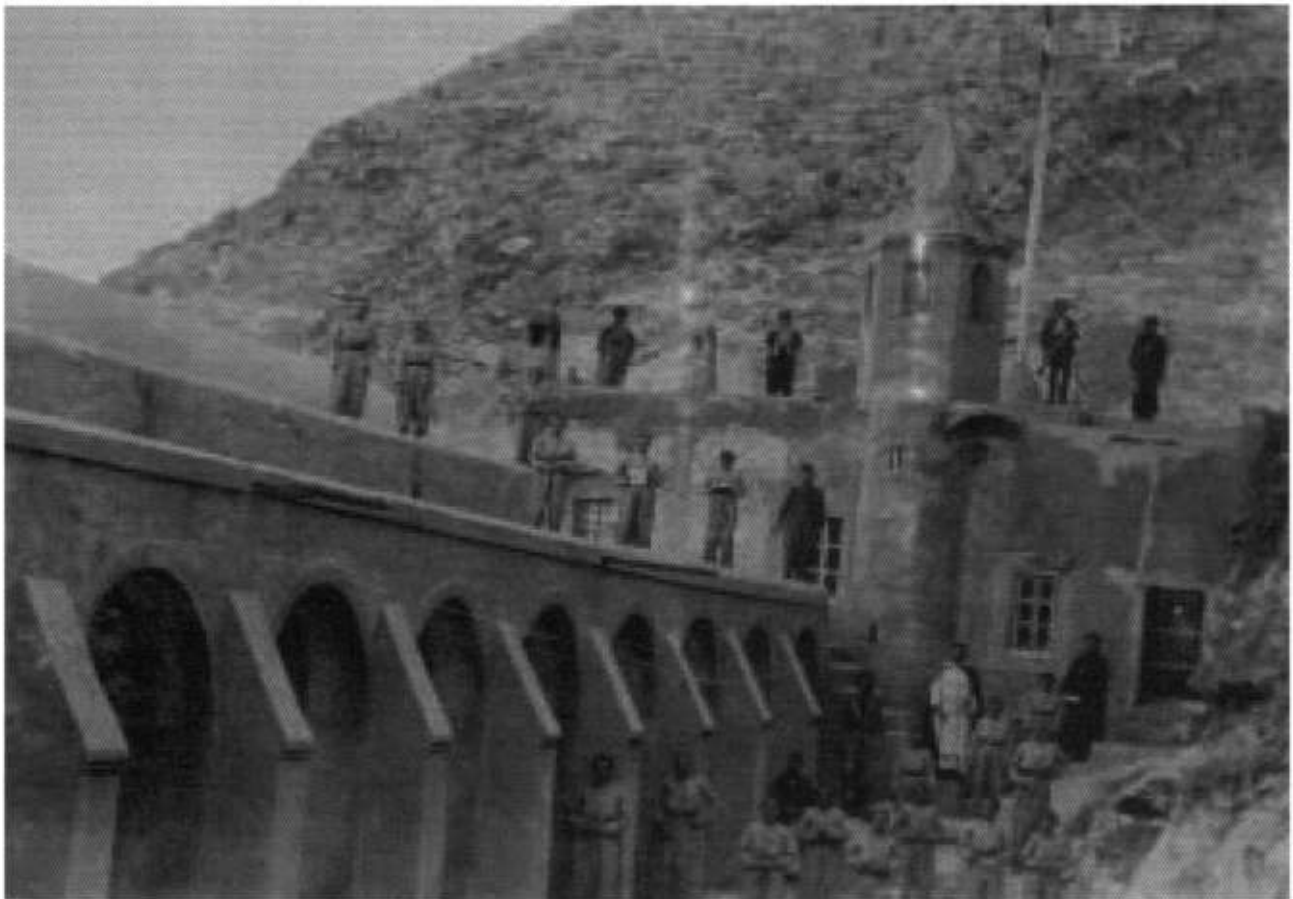
رامانا دروستا (قەشەفر) ژى دىبىژن كو قەشەكى ب ناڧىن فەرەنسىس خزمەت ل ڧى گوندى دكر و بۇ ب ساناهى كرنا گۇتنى كرېنە (قاشافرو)، و گوند ب ناڧىن وى يىن ب ناڧ و دەنگ بوو، ب تايبەت دناڧ كورداندا.

سنوورين گوندى:

باكوورى، ھەردو گوندىن زىوھ و خازياڧا.
باشوورى، گوندى شىزى.

دو، چىمانۇكەك ژلاين خەلكن گوندى قە دھىتە ڧەگىران كو قەشەبەك ل ڧى گوندى ھەبوو، ڧى قەشەى ھەڧالەكن كورد (مەلا) ھەبوو، د رۇژەكن دا مەلا ھات سەرەدانا ھەڧالى خۆ يىن قەشە كر و دان و ستاندىنەك دناڧبەرا وان دا چىبوو و كەس نەشيا يىن دى رازى كەت و نەگەھشەنە چ ئەنجامان، ئىنا قەشەى داخواز ژى كر كو خۆ ژ جھىن گوندى كو دكەڧىتە ھىنداڧى دۆلەكا كوور ب ھافىژن و ب فرى، ھەچىن ب سلامەتى گەھشە بىنى دۆلى بۇچوونا وى يا دروستە، مەلا رازى بوو ب مەرجهكى كو قەشە ل بەراھىن خۆ ب ھافىژىت و قەشەى خۆ ھافىت و بەرىكىن وى مىنا پەرەشۇتان پرى با بوون و ب سلامەتى گەھشە بىنى دۆلى، لى پىشتى مەلاى ژى خۆ ھافىتى و ژ بەر كو شەروال دېرەبوو كرىل بوو

۱۹۱۰ يىنەين دىرا گوندى قەشەفرى بەرى سالين

رۇزھەلاتى، گوندى كىڭلا.

رۇزئاقايى، گوندى ھىزىركى.

مىژوويا گوندى:

مىژوويا دامەرزاندنا دېرى ل گوندى قەدگەرىنتەقە ساللا (۴۸۵ز) و ل ساللا (۱۷۴۳ز) ئى ژلايى (نادر شاھى) قە ھاتىيە ويرانكىرن دەمن ھىنگى ھىرش ھىنايە سەر چەند دىرىن مايى ل دەقەرى، و ل ئەنزالىن ساللا (۱۹۸۸) ئى ئەوا مايى ژى ژ دىر و گوندى ھاتە پەقاندن و نھا ب تىنى كۆمىن بەرا ل جھى وانە.

ساللا (۱۹۱۱) ئى و دەمن دەسپىكىرنا شۇرشا كوردستانى خەلكنى گوندى گوند چۆلكرىيە و ل ساللا (۱۹۱۲) ئى قەگەرىانەقە گوندى. ساللا (۱۹۱۳) ئى گوند ب تەمامى ھاتىيە سۆتن و ھەتا نھا چۆلە.

قى گوندى گەلەك شكەفت لى ھەنە، ھندەك ژى سرۇشتى نە و ھندەك ژى قەشان وەكى ناوسك كۆلاينە.

گوندى قەشەفرى خواندىنگەھەك لى ھەبوو كو بەرى ساللا (۱۹۰۰) ئى ھاتىبوو ئاڧاكىرن و خويندىكارىن مەسىحى ژ جھىن جودا بىن دەقەرا دھۆكىڭ ژ (ئەردەنا

و مانگىشكىن و بىرسقىن و بىشاپىرى و دىرەبوينى بىدارى) دەھاتنى و مەزاختىن وئ ژى ھەمى ل سەر فەرەنسا بوون، قى خواندىنگەھى مامۇستايىن باش و پىزىشك و دەرمان ژى لى ھەبوون و خەلكنى دەقەرى بۇ چارەسەركرنا ئىشان قەست دكرنى و چارەسەركرن يا ب ھەروە بوو. قى خواندىنگەھى پەرتووكخانەك ژى ھەبوو كو كۆمەكا پەرتووك و دەستىقىسىن جۇرا و جۇرل سەر دىرۆك و سىياسەت و جوگرافىا و ئايىنى تىدا ھەبوون، نھا ل (دىر الأباء) ل مووسل دپاراستىنە^(۱۵).

گوندى كەقن دناڧ چىايى بىخىرى (چىايى سىپى) دا، نە بىن ئاقايە و خەلكنى گوندى نھا ل تاخەكى گوندى (شىزى) ھەر ل سەر ئاقارى گوندى قەشەفرى دژىن، چونكى ئاقارى قان ھەردو گوندان ب سەرنكشەيە^(۱۶).

ژ رويدانىن سەير ل قى گوندى ئەوە كو خەلكنى دەقەرى ھەتا ساللا (۱۹۰۰) ئى ھىژ نەدزانىن باجانسۇرك چىە و نە دخوارن، لى تۇقىن وان ب پىيا پەترياركىن فەرەنسى گەھشتىيە قى گوندى و پىشتى پەترياركى محەمەد ياسىن بابى شەفىق ئاغايى زىوھى مىھشانكرىيە قەشەفرى و پىنگشە باجانسۇركىن كەلەندى خوارىن، ئىدى ژ نوى تۇقىن وان ل دەقەرى

كواشنى ۲۰۱۴ ديارە ئاقارى گوندى بوويە دەقەرك پىشەسازى

بەلاقبوو⁽¹⁷⁾.

باشوورۇ، باترئشنى (باگرئشنى).

رۇزھەلاتى، كوندىن جومجەھان و كرفىلى.

رۇزئافايى، كوندى مال ھەسن.

گوندى كواشى:

بەكە ژ كوندىن ھەرى كەفن و دىرۆكيبە ل دەقەرئ، ئاقى كواشى دگەلەك بابەتىن دىرۆكى دا ھاتىبە، دكەفىتە دووراتبيا نىزىكى (۱۰كم) ژ سەنتەرئ سىمىنلئ و (۱۲كم) باكوورئ رۇزھەلاتئ باتىلئ ل بنارئ چىاي. ئاقى گوندى كواشى دىزئ ژ ئاقى مللەتەكى ھاتىبە كو د كەفن دا ل قى گوندى دژيان و د گۆتنئ (ئاركاشى) و نھا ژى گرەكى مەزن ل نىقا گوندى ھەبە و دو ئاف ھەنە كو ئىك ژ وان (گرئ ئاركاشە). رووبەرئ وى بى گشتى (۵۶۴۲) دۆنەمن، (۳۵۹۲) دۆنەم ب كىرى چاندنئ دھىن و (۲۰۵۰) دۆنەم ژى كەفرىنە.

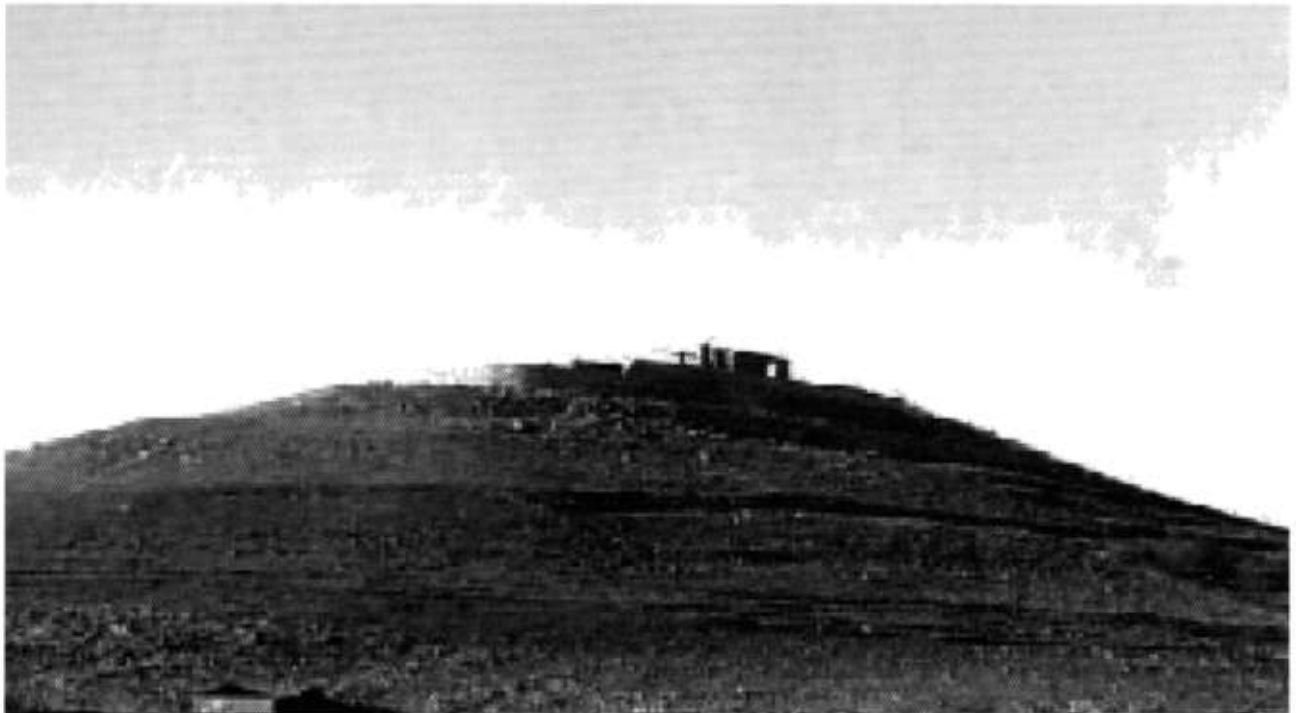
سنوورين گوندى:

باكوورئ، چىابىن بىخىرى.

پىنكھاتا خەلكى گوندى:

كوند پىنكھاتا ژ نىزىكى (۳۰-۴۰) مالان و چەندىن بنەمال و بابكىن سلىقئانەئ تىدا دژيان مېنا: زھىدى كو ل كواشى و گرەشى دژىن، بنەمالا ھەلى رەشئ مەزن، بنەمالا ھەلى رەشئ بچويك ل كواشى و بالقۇسئ و قەسرا مەلە تەبىبى و نەرمشتئ و سەبىزارى دژىن، ھەملاوى ل كواشى دژىن، بنەمالا صالح مېزەما ل كواشى، دارزانئ ل كواشى و شكەفتئ دژىن، سەبى ئىنس ل كواشى و باقىا دژيان، مېر شام ل كواشى، ھەسۇ مەلەكا ل كواشى، كەنعانى ل كواشى و قەسرا مەلە تەبىبى و كىزىنا. ژىلى نىزىكى (۳-۴) خىزانىن كۆچەر ژ تىرەيا گەودا لى ھەنە و ژمارا خىزانىن گوندى دگەھنە (۵۰۰-۶۰) خىزانان.

(گرئ ئاركاش) بى كو دكەفىتە نىقا گوندى كواشى

زىدەرئىن زيارا خەلكى گوندى:

زىن و زيارا خەلكى وى ل سەر تۇقچىنى و خودانكرنا بەز و بزىن و مىشئىن ھىنگىنى بوو، تۇقچىنى مىنا گەنم و جەھ و نىسك و نۆك و ب ئالاقىن كەمقن دھاتنەكرن، ژ بەر ھەبوونا گەلەك ئاستنەنگان كىلانا ھەموو ناخى نە دھاتەكرن. ل ھافىنان كۆز و پاوانى گوندى دھاتە سپاردن بۇ عەشپىرەتىن جىئىش و مىئوت يىن عەرەب و بەزى خۇ ھەتا داويا ھافىنى لىن دچەراندن.

ھەر وەسسان ل وى دەمى ل سەر كەرستەين خورستى ژى بوو، ژىلى گوشتى سۇر و رىچال و ھىك و گوشتى پەلموهران و ھەموو جۇرىن فىقى ژ ھزىر و كەزوان و ئەفسك و ...ھتد.

سىماين گوندى:

سىرۇشنى گوندى پىنكھاتىبە ژ چيا و گەلەك كومتە و گەلى و لات و شكەفت و نھال و زەفى و كانى و گرک و جھىن كەمقن لى ھەنە، ل سەر سنوورئ گوندى مالھەسنئ كومتئ دېرىنەي ھەبە كو دكەفیتە سەرئ چىاي و ل باكوورئ رۇزاقايى گوندى و دىندا گەلىن خەزالا ھەبە (دكەفندا خەزال لى ھەبوون) و د دووقدا گەلىن پانگا ھەر ل رۇزاقايى و گەلى دويانكىن يىن كو دىبىنە رىك بۇ بىرنا چىاي بۇ گوندى دويانكى ل وى ئالىن چىاي، دىسان ل سەرئ چىاي بەرئ سىن ھەبە، فرەھىيا وى دكەھىنە نىزىكى (۱۰۰م)؟، دىسان گەلى سەقەر كو ھىلىنا وى جۇرە بالندەي لى بوو، و گەلى قاسۇ، كەسەكىن خەلكى گوندى بوو لى نھا چ ئاقى وى نىنە، بازا پىنگى سەرئ چىاي (دبىژن ل بەرئ پىنگ لى ھاتىبە دىتن)، و فەققال گرەكى مەزنى ل ھىدافى گوندى، دىسان زەيتوون بەرخومەرەكە و رىبارە ل ھىدافى وارەكى دبىژنى زھىدى و دكەفیتە رووى نزارى و ئەو وار دزفريت بۇ بنەمالا زھىدى يا، گەلىن گۇلكا كو دو شكەفت لى ھەنە و د شۇرشى دا جھى پەنايا گوندىيان بوو، دىسان گەلىن كوشنى ل ھىدافى گوندى ل ئالىن باكوورى و گەلىبەكى مەزنى.

ژ كانىن گوندى ژى، كانى زەيتوون ل نزارى چىاي دىناف وارئ زھىدىياندا، كانى تەحلى دىناف زكى گەلىن گوندى، كانى بەھار، و ئاقا بووكا (۱۸)، و كانىيا پتر دھاتە ب كارئىنان بۇ خوارىن و فەخوارنان كانىيا قولتەينى بوو.

قى گوندى چەند گرەكەين مەزنى ل دەر دوور ھەنە، مىنا گرئ گوندى ل رۇزھەلاتى گوندى و گركى سىن تلال باكوورى گوندى و ھەلانئت مرىا ل باكوورى و زەفيا پىر ئافدەلا و كۇزا لەعلى و كۇزارا ئاغاتىن ل باكوورى گوندى، و ھەفشى رەش يىن كو دكەفیتە رۇزاقايى دىنافبەرا گوندى و گوندى مالھەسنئ و گرئ سۇر ل رۇزاقاي و و گرئ خازىئالى (ئاركاش) ل مەلبەندئ گوندى.

ژ نھالىن گوندى ژى، نھالا دەرگەھى دىنافبەرا گوندى و گوندى گرەشى كو ب ئاقى دەرگەھ ھاتىبە نىاسىن كو دەرگەھى گوندى بوو دكەل گوندىن دەشتى، و نھالا ھەم دەرۇشلا ل رۇزاقايى گوندى.

جھىن دىرۇكى و كەش:

- زيارەتى مەلا ئەحمەدى ل باشوورئ گرئ گوندى و گۇرستانەك لى ھەبە.
- كچكا سەر رەش كو گۇرەكى ب تەنى بە ل سەرئ گرئ گوندى.
- زيارەتى گرئ سىن تلا، ئەو ژى گۇرستانە ل باشوورئ رۇزھەلاتى گوندى.
- زيارەتى سەبىد بەتال، دكەفیتە باكوورى گرئ خازىئالى و شۇورەكە.
- زيارەتى نەصرەلدىنى، دكەفیتە باشوورئ گرئ خازىئالى.
- زيارەتىن گوندى، زۇر كەشنى دكەفنى رۇزھەلاتى گرئ خازىئالى و تا نھا كوشى مرین خۇ لى قەدشئىن.
- قى گوندى كەلەبەكا مېژووى ب ئاقى (كەلا كوشنى) لى ھەبوو و ھەتا سالا (۱۹۱۴) ئى يا ديار بوو، لى نھا بوویە كۆمەكا بەران (۱۸).

ھەز و ئارەزوو:

خەلىكى گوندى بۇ ياريا و سوحبەتى ئاقدارن، ھەردەم ئاخفتىن كواشنى يا حازرن، ھەزل مېفاندارىن و لىك كومبىوونى دكرن، جارنا دېئرن گەلەك جارن جوھى ب رېنارى دېوورن و پەرووكىن خۇ دفرۇتن، لىن ژ بەر چىرۇك زانىيا وان نەدھىلان بچن و ھەموو وئ شەفى لى كۇم دېوون و شەفا خۇ دگەل دېووراندىن، دېسان ئىچىرقانى بەك ژ ئارەزوون چەند گەنجىن گوندى بوون ژ بەر ھەبوونا بەزى كووفى و گىانەوهرن دى ب ئاسانى دھاتنە دېتن و دېئرن كووفى و خەزال ب رەفا دېتن وھرچ و شىل و كىكىن كووفى كو دو جۇر ھەبوون ىن چىايى و ىن دەشتى كو دگۇتن كۇفر ھاتىنە دېتن.

ئەف گوندى ژى مينا پترييا دەشەرى ل سالا (۱۹۷۵) ئى ھاتىيە راگوھاستن و كەتتە بەر ھەوا (تەعربىن)، و پىشتى سەرھلدانى ھاتىيەھە ئافاكرن، نھا ب شىئەھەكى سەردەميانە ئاڧايە و دەشەرەكا پىشەسازى لى ھاتىيە دروستكىن و نىزىكى (۲۰۰) كارخانان لى ھەنە، مينا پارىژىگەھىن نەفتى و كارخانىن ئارى و بلۇكا و بۇرىپن پلاستىكى و... ھتد. قى گوندى نھا نىزىكى ۳۰ مالىن كەفن لى دژىن و ئاھا خۇ شىندكەنە فە، لى پترييا كواشنىا ل سىمىنلى دژىن^(۷۱).

قى گوندى خواندىگەھەكا بنەرەت و تۇرا ئاقى و كارەب و رىكەكا چىكرى لى ھەنە^(۷۱).

گوندى جۆمچەھان (يان دېئرنى بۆسريان):

ناقى گوندى ىن ھاتى ب واتايا دۇلىن چاندنا جەھى، و پەيڧا جۇم ب واتايا دۇلا بچوبك دھىت، رووبەرى وى ىن گىشتى (۲۴۸۲) دۆنەمن، (۱۵۰۰) دۆنەم ب كىرى چاندنى دھىن و (۹۸۲) دۆنەم ژى كەشەرنە.

سۈورن گوندى:

باكوورى، چىايىن سىپى، باشوورى، گوندى كرىلى.

رۇژھەلاتى، گوندى ھاجسەنە.

رۇژئافىي، گوندى كواشنى.

ئەف گوندى ل سالا (۱۹۸۷) ئى كەتتە بەر ھەوا راگوھاستنى و ل فان داويان ھاتىيە ئافاكرن فە و نىزىكى (۸- ۱۰) خىزانان ژ عەشیرەتا كۇچەران (شەرەفانى) لى دئاكنجىنە.

ژ خزمەتكوزارىپن ل گوندى ھەين تۇرا كارەبى يە كول سالا (۲۰۱۳) ئى گەھشتىيە گوندى و رىكەكا قىركرى، سەرەراى بىرەكا ئىرتىوازى^(۷۲).

گوندى كرىلى:

ناقى گوندى ىن ھاتى ژ بەر كو گرەكى مەزىن ب مەزنىيا قىلى لى ھەبە (گر+ فىل)، رووبەرى وى ىن گىشتى (۲۵۵۱) دۆنەمن، (۲۴۳۱) دۆنەم ب كىرى چاندنى دھىن و (۱۲۰) دۆنەم ژى كەشەرنە.

سۈورن گوندى:

باكوورى، گوندى جومجەھان.

باشوورى، گوندىن سەریشۇر و دارى.

رۇژھەلاتى، گوندى ھاجسەنە.

رۇژئافىي، گوندى كواشنى.

ل دووف سەرژمىنرىيا سالا ۱۹۵۷ ئى ۱۴۷ كەس ل قى گوندى دژىان^(۷۳)، ئەف گوندى ل سالا (۱۹۸۷) ئى كەتتە بەر ھەوا راگوھاستنى و نھا گوند چۆلە^(۷۴).

گوندى ماھان:

گوندىكى نىمچە ئاڧايە و ھندە ئاوارە دناق ھندە خانىيىن ىن سەرروبەردا دژىن، دكەڧىنە دووراتىيا نىزىكى (۱۰۰گم) ژ سەنتەرى قەزا سىمىنلى، ناقى گوندى دىنيات دا (ماوانە)، ئەو ژى پەيڧەكا سىريانى يە ب واتايا (جھى فەھەواندى، يان جھى فەھەواندىنا پەزى)، و ل ئىرانى ژى گوندىك ب ھەمان ناقى ھەبە و ئەف گوندى ب ناقى وى گوندى ھاتىيە ب ئاڧكرن، رووبەرى وى ىن گىشتى (۱۷۴۷) دۆنەمن، (۱۱۵۷) دۆنەم ب كىرى چاندنى دھىن و (۹۰) دۆنەم ژى كەشەرنە.

سۈۈرۈن گۈندى:

باكوورى، گۈندى تەل زىد.

باشوور و باشوورنى رۇتاقايى، گۈندى گىرى گەورى.

باشوورنى رۇزھەلاتى، گۈندى سەيدىزى.

رۇتاقايى، گۈندى كىلىنى (كولىمى).

ئەف گۈندە سى جارن كەتتە بەر ھەۋىن

راگوھاستىنى و داۋى جار زى ل سالا (۱۹۷۵) ئى بوو.

ز خزمەنگوزارىن ل گۈندى ھەين تۇرا ئاقى و كارەب و رىكەكا چىكىرى لى ھەنە^(۷۵).

گۈندى شىزى (سىجى):

گۈندەكى كىدانىانە، ب دووراتبىا (۷كم)

دكەفتە باكوورنى قەزا سىمىلى ل بنارا زىرى ز

زىجىرا چىبايى سىپى، (۲۰م) ز ئاستى دەريائى بىندە

و ز ھەرسى لايىن رۇزھەلاتى و باشوورنى و رۇتاقايى

دكەفتە ھىنداقى دەشتەكا بەررەھ سىج دەيت

ب واتايا مېۋىز و رەنج و زەھمەت،^(۷۶) رووبەرى ۋى

بى كىشى (۱۳۹۸) دۆنەمن، (۱۱۳۲) دۆنەم ب كىرى

چاندىن دەين و (۲۱۱) دۆنەم زى كەفرىنە.

سۈۈرۈن گۈندى:

باكوورنى، قەشەفرا رۇزھەلاتى.

باشوورنى، ئاقەندا سىمىلى يە.

رۇزھەلاتى، گۈندى كىقلايە.

رۇتاقايى، قەشەفرا رۇتاقايى.

ئەف گۈندە گۈندەكى كەقنە، دكەقندا و ھەر ز

سەدسالىيا چوارى زايىنى قەشىن دىر مار فىنحاس لى

دژان، ئەف جەھ جەھ بېھنقەدانا قەشىن دىر مار ياقو

بوو، وان خانىيەك و كوچكدانەك (ئىنانگەھەك) لى

ھەبوو و خوارىن بۇ قەشىن ل سەر ەمرەين چاندىن

كاردىن دروست دىكىن، يەكەم جار ئاقى قى گۈندى

(بىت شىزى) بى د پەرتووكا (الهاوي المجهول) دا

ھاتى، واتايا ئاقى گۈندى (شىزى) بى ز دارى رەشىن

موكەم ھاتى، ئەو دار زى (ئىبۇسە) و (قوسە) زى

دھاتنە دروستىكىن، دىيژن فلان كەس (شىزى پەركەت).

ۋاتە (قوسە ز شىزى) ھاتىيە دروستىكىن، و (مالا

شىزى) دەيت ب واتايا (مالا قوسەن، بىن مالا خوارنى).

يەكەم دىر ل قى گۈندى ل سالا (۱۸۵۷) ئى ب

لېن و ئاخى ھاتىيە دروستىكىن و چەند جارن پىشتى

ھىنگى ھاتىيە نوۋزەنكىن قە.

ئەف گۈندە چەندىن جارن بى توۋشى تالانكىرىن

بوۋى، يەكەم جار ھەوا (ئادر شاھى) بوو ل سالا

(۱۷۹۴) ئى و پىشتى ھىنگى ھەوا (مىرى رەۋاندزى) ل

سالا (۱۸۳۱) ئى و (رەسۇل بەگى) ل سالا (۱۸۳۴) ئى.

د مېژوۋىيا ھەقچەرخ زى دا ل سالا (۱۹۱۱) ئى ل

دەسپىنكا شۇرپشا كوردىستانى خەلكى ۋى گۈند

چۆلكىن و سالا (۱۹۱۲) ئى قەگەرىانەقە گۈندى،

جارەكادى ل سالا (۱۹۱۱) ئى گۈند ھاتەچۆلكىن و

ب تەمامى ھاتەسۇتن، تا سالا (۱۹۷۱) ئى ھاتىيەقە

ئافاكىن، سالا (۱۹۷۴) ئى دىسان چۆلكەرەقە و سالا

(۱۹۷۵) ئى قەگەرىانەقە ھەتا سالا (۱۹۸۷) ئى كو گۈند

ھاتىيەراگوھاستىن و خەلكى ۋى ل كۆمەلگەھا

موسىرىكى ئاكنجىكىرىن، پىشتى سالا (۱۹۹۱) ئى

رىكخراۋەكا مرقۇبايەتى كو ل كوردىستانى كار دىكر

(۱۰) خانى لى ئافاكىن و پىشتى ھىنگى جوكمەتا

ھەرىما كوردىستانى زى ل سالا (۱۹۹۷) ئى (۲۰) خانى

لى ئافاكىن، سالا (۲۰۰۵) ئى پىتر ز (۱۵۰) خانىيىن نوو

لى ھاتىبوونە ئافاكىن و پىشتى كاۋدان ل بەغدا و

مووسىل تىكچوۋىن، نھا پىتر خانى لى دەينە ئافاكىن،

يەكەم جار خواندىنگەھ ل سالا (۱۹۵۸) ئى ل قى

گۈندى ز لىن و ئاخى ل باشوورنى گۈندى ھاتىبوو

ئافاكىن و با پىكھاتىبوو ز (۶) پۇلان، سالا (۱۹۷۷)

ئى ئاقاھىيەكى نوو بۇخواندىنگەھ ل گۈندى ھاتە

دروستىكىن، لى ل سالا (۱۹۸۷) ئى دگەل گۈندى

ھاتە ۋىرانكىن، سالا (۱۹۹۷) ئى جوكمەتا ھەرىما

كوردىستانى خواندىنگەھەكا نوو لى دروستىكىنەقە.

ز خزمەنگوزارىن دى ل گۈندى بىرەك ل سالا

(۱۹۷۳) ئى ل گۈندى بۇ قەخوارنى و تۇرا ئاقى ھاتىبوو

كۇلان و پىشتى ھىنگى بىرەكا دى بۇ جەھىن نوو

ھاتىنە ئافاكىن ھاتە كۇلان، دىسان تۇرا ئاقى و كارەب زى ل گۈندى ھەيە^(۷۷).

گوندى دولبى

(دولبا ژوورى و دولبا ژىرى):

ئەف گوندە دكەقىتە دوورائىيا نىزىكى (۴كم) ژ ناهەندا سىمىلى، مولكدارىيا ۋى يا (مەحمود ئەلئائىبە كو خەلكنى مووسلى يە)، ئاڧن گوندى ۋەكى ژ زاردەڧن خەلكنى ۋى دەيتتە ڧەگوهاستن دىژن ئاڧ يى ژ كىمىيا خەلكنى گوندى ھاى، چونكى ئىشان د سالين سېھاندا ژ سەدسالىيا بىستى گەلەك زارۆك دكوشتن، ئى (الاب الدومنىكى جان ڧىبە) دېژىت ئاڧنى ۋى دكەڧن دا (كانىيا دولبى) بوو، ب واتابا كانىيا دارا كاژى^(۷۸). رووبەرى ۋى يىن گىشتى (۲۹۱۸) دۇنەم، (۱۲۹۰) دۇنەم ب كىرى چاندنى دەين و (۱۱۲۸) دۇنەم ژى كەڧرىنە.

سۋورپىن گوندى:

باكوورى، گوندى خەوشكى.

باشوورى، گوندى بازەلانى.

رۇژھەلاتى، گوندى مالتا ژىرى.

رۇژئاقىي، گوندى گوندى سەرتەنگى.

پىكھانا خەلكنى گوندى:

ۋەكى ديار دولبى پىكھاتىبە ژ دولبا ژوورى و دولبا ژىرى، دولبا ژوورى ئاكنجىين ۋى كۋچەرن ژ تىرەيا مەھمەدان و نىزىكى (۷۰) خىزانانە، دولبا ژىرى ژى خەلكنى ۋى ژ عەشپىرەتىن بەروارى ژوورى و كۋچەرىن زىدك و دۇسكى و كىمەكا مزوورىيانە و نىزىكى (۲۰۰) خىزانانە.

ئەف گوندە سنى جازان ھاىبە راگوهاستن و داۋى جار ژى ل سالا (۱۹۸۷) ئى بوو، پىشتى سەرھەدانى ل دموربەرىن سالا (۱۹۹۳) ئى جارەكادى ھاى ئاڧاكرن ڧە و ژيانا وان يا ئابوورى پتر ل سەر چاندنى و خودانكرنا نەرش و كەوالى يە.

ڧى گوندى نھا خواندنگەھەك لى ھەبە، ژىلى خزمەتىن ئاڧ و كارەب و رىكەكا قىركى^(۷۹).

گوندى مەروينا:

ئەف گوندە دكەقىتە دوورائىيا (۵كم) ژ ناهەندا سىمىلى، رووبەرى ۋى يىن گىشتى (۲۳۹۵) دۇنەم، (۲۲۵۵) دۇنەم ب كىرى چاندنى دەين و (۱۴۰) دۇنەم ژى كەڧرىنە.

سۋورپىن گوندى:

باكوورى و باكوورى رۇژھەلاتى، گوندىن سەرشۆرى و باترىشە.

باشوورى، گوندى تەلژند.

رۇژئاقىي، گوندىن سەرۋىكالى و موڧىلى.

پىكھانا خەلكنى گوندى:

پىرىيا خەلكنى گوندى ژ عەشپىرەنا كۋچەرانە ژ تىرەيا (ھاچا)، ژىلى سلىڧانەيان ژى، نىزىكى (۷۰) سەرخىزانان ل ڧى گوندى دژىن.

ئەف گوندە ژى ل سالا (۱۹۸۷) ئى ھاىبوو وىرانكرن و جارەكادى ل سالا (۲۰۰۱) ئى ھاىڧە ئاڧاكرن.

نھا خواندنگەھەك و تۇرا ئاڧنى و كارەب و رىكەكا قىركى لى ھەنە^(۸۰).

گوندى سەرشۆرى:

ئەف گوندە دكەقىتە دوورائىيا (۴كم) ژ ناهەندا سىمىلى، ئاڧنى گوندى پىكھاتىبە ژ دو بىرگان (سەر+ شۆر)، چونكى ل گوندى كەڧن شوركىت ئاڧنى لى ھەبوون، رووبەرى ۋى يىن گىشتى (۱۷۲۸) دۇنەم، (۱۲۷۸) دۇنەم ب كىرى چاندنى دەين و (۴۴۸) دۇنەم ژى كەڧرىنە.

سۋورپىن گوندى كەڧن:

باكوورى، گوندى كرىڧىلى.

باشوورى، گوندى مەروينا.

رۇژھەلاتى، گوندى دارى.

رۇژئاقىي، گوندى باترىشە (ناحيا باتىلى).

پىكھانا خەلكى گوندى:

پىرىيا خەلكى گوندى ژ عەشىرەتا كۆچەرەنە ژ (ھاجا و ئۇما)، ئىلى (۴) خىزانىن سىلىقنەيان، و نىزىكى (۵۰) سەرخىزانان ل فى گوندى دژىن. ئەف گوندى داوى چار و بو چارا چوارى ل سالا (۱۹۸۷) ئ ھاتىبو وئرانكرن و چارەكادى ل سالا (۱۹۹۱) ئ ھاتەفەئافاكرن، لى نە ل جھىن كەفن، بەلكى ل بەرامبەر جھىن گوندى كەفن و ب دووراتبيا (۱كم) ژ رىكا دەولى يا كو دچىتە زاخۇ. نھا خزمەتىن ئاق و كارەبىن ل فى گوندى ھەنە^(۸۱).

گوندى ھىزىركى:

دگۆتتە گوندى ھىزىركا مەندان، ئاقى فى گوندى بىن ژ دارا ھىزىرى ھاتى، يان ژى دىت گوند ل نىزىكى دارەكا ھىزىرى ھاتىتە ئافاكرن، رووبەرى وى بىن گىشتى (۲۸۰۵) دۆنەمن، (۱۹۵۴) دۆنەم ب كىرى چاندنن دەين و (۸۵۱) دۆنەم ژى كەفرىنە.

سۈورىن گوندى:

پاكوورى، چىايى سىپى.
پاكوورى رۇزھەلاتى، گوندى شىزى.
باشوور و باشوورى رۇزھەتى، قەشەفرا رۇزئافىي.
باشوورى رۇزئافىي، گوندى كانى سىپى.
رۇزئافىي، گوندى كەرمافا محەمەد ئاغاي.
ئەف گوندى پىشتى سالا (۱۹۸۷) ئ ھاتىبە وئرانكرن نەھاتىبە ئافاكرن قە و رىكا وئ ژى يا نىف قىزىكرىيە^(۸۲).

گوندى ھاجىنە:

گوندىكە كەفناھە و گۇرستانەكا مىزوپى لى ھەبە، جھى فى گوندى جھەك تەنگە و دكەفینە دناقبەرا دو گراند، و دىت ئاقى گوندى ژ وئ چەندى ھاتىت، يان دىت ژ (ھاجى ھەستىن) ھاتىت^(۸۳). رووبەرى وى بىن گىشتى (۳۲۴۸) دۆنەمن، (۲۳۷۱) دۆنەم ب كىرى چاندنن دەين و (۸۷۷) دۆنەم ژى كەفرىنە.

سۈورىن گوندى:

پاكوورى، چىايى سىپى.
باشوورى، گوندى دارى.
رۇزھەلاتى، گوندى كەرمافا محەمەد ئاغاي.
رۇزئافىي، گوندى جومجەھان (بۇسران).
ئەف گوندى ژى ل سالا (۱۹۸۷) ئ تووشى راگواستىن بووبە وپىكھانا وى نھا ژ (۵ - ۶) خىزانانە ژ عەشىرەتا كۆچەرەن نەرتووشى. ژ خزمەتكوزارىين ل فى گوندى ھەين دو بىرىن ئىرتىوازی دگەل كارەبىن و رىكا وئ ژى بەرى سالەكى ھاتىبە قىزىكرن^(۸۴).

گوندى كەرمافا محەمەد ئاغاي:

گوندىكە دى بىن سەر ب سىمىلى قەبە، ئاقى وى پىكھاتىبە ژ ھەردو برگەبىن (كەرم + ئاق)^(۸۵). ژ بەر كو كانىن ئاقا كەرم لى ھەنە، رووبەرى وى بىن گىشتى (۵۳۶۸) دۆنەمن، (۳۱۵۱) دۆنەم ب كىرى چاندنن دەين و (۱۷۱۲) دۆنەم ژى كەفرىنە.

سۈورىن گوندى:

پاكوورى، چىايى سىپى.
باشوورى، گوندى كانى سىپى و دارى.
رۇزھەلاتى، گوندى ھىزىركى.
رۇزئافىي، گوندى ھاجىنە.
ئەف گوندى ل سالا (۱۹۷۵) ئ ھاتىبە وئرانكرن ل قان داوبىان ھاتىبەفە ئافاكرن، نھا نىزىكى (۱۰) خىزانانە ژ عەشىرەتا كۆچەرەن شەرەفا لى دژىن و بىرەكا ئىرتىوازی دگەل كارەبىن كو بەرى دو سالان كەھشتىن و رىكەكا قىزىكرى لى ھەنە^(۸۶).

گوندى دارى:

گوندىكە دى بىن سەر ب سىمىلى قەبە، ئاقى گوندى دىت ژ دار، يان دارا ھاتىت، رووبەرى وى بىن گىشتى (۳۱۸۳) دۆنەمن، (۳۰۳۱) دۆنەم ب كىرى چاندنن دەين و (۱۵۴) دۆنەم ژى كەفرىنە.

سنورېن گوندى:

باكوورى، ھەردو گوندىن ھاجسەنە و گەرمافا محەمەد ئاغاى.

باشوورى، گوندى خراب كۆلكى.

رۇژھەلاتى، گوندى كانى سېپىيا ژوورى.

رۇژئاقايى، گوندى سەرئشۇر.

ئەف گوندى ل سالا (۱۹۸۷) ئى ھاتىبە وىرانكىر و نھا نىزىكى (۱۰ - ۱۵) خىزانان ژ عەشىرەتا كۆچەرەن شەرەفا ئى دژىن و نۇرا كارەبىن ل سالا (۲۰۱۳) گەھىشتىبە گوندى و رىكا وى ژى يا قىركىرى يە^(۸۷).

گوندى كىڭلا:

ئەف گوندى نھا بوويە پارچەك ژ باژىرفانىيا تەناھى، ئاقىن وى دىبىت ژ پەيڭا (cave ب وانايا شكەفت ھاتىبەت، گەلەك شكەفتىن سىرۇشتى و دەستكرد لى ھەنە ھاتىبەت، دىسان كىڭلا ئاقىن گىانەوۋەرەكى يە^(۸۸)، رووبەرى وى يىن گىشتى (۱۷۳۳) دۈنەمن، (۱۱۳۳) دۈنەم ب كىرى چاندىن دھىن و (۱۰۰) دۈنەم ژى كەڭرىنە.

سنورېن گوندى:

باكوورى، چىبايى سېپى.

باشوورى، گوندى حەوشكىن.

رۇژھەلاتى، گوندى زىكا كو نھا بوويە تاخەكى باژىرى دھۆكى.

رۇژئاقايى، گوندى شىزى.

پىنكھاتا ھەلكى گوندى:

دكەڭندا گوندى ژ عەشىرەتەن كۆچەر، تىرەيا مەھمەدان و ژ عەشىرەتا دۇسكىيا بوون، و چونكى ھەرد ل وئىرى ھانە دابەشكىر، گوندى بوو پارچەك ژ باژىرفانىيا تەناھى و نھا عەشىرەتەن دى تر ژى دناڭدا دژىن، ۋەكى مزوورى و نىروھىي و بەروارى.

ئەف گوندى چوار جاران، دو جاران د سالىن

شېستان دا و ل سالا (۱۹۷۵) ئى و (۱۹۸۱) ئى ژ سەدسالىيا بوورى تووشى راگوھاستىن بوويە و ل سالا (۲۰۰۰) ئى چارەكادى ھاتىبە ئاقەدانكىر قە و نھا دو خواندىنگەھ لى ھەنە، يا نوول سالا (۲۰۰۰) ئى ھاتىبە دامەززاندىن و خىزمەتەن ئاف و كارەبىن لى ھەنە و رىكا قىركىرى دگەھىتە گوندى^(۸۹).

گوندى قۇتى:

جھى گوندى مينا قۇدىكى (خۇدىكىن) يىن بلىندە و گوندى يىن نىڭ چۆلە، رووبەرى وى يىن گىشتى (۱۰۳۶) دۈنەمن، (۳۲۱۷) دۈنەم ب كىرى چاندىن دھىن و (۲۸۱۹) دۈنەم ژى كەڭرىنە.

سنورېن گوندى:

باكوورى، گوندىن بامبىر و فەقسىن كو سەر ب باتىلىن قەنە.

باشوورى، گوندى ئاقەتەجلىن كو كەتەبە دېن سكرى مووسل قە.

رۇژھەلاتى، گوندى سەرئشۇر.

رۇژئاقايى، گوندى كافىل دىزى كو سەر ب باتىلىن قەبە. گوندى ل سالا (۱۹۷۵) ئى تووشى راگوھاستىن بوويە و نھا بىنى (۲۱ - ۴) خىزانان ژ عەشىرەتا كۆچەر، تىرەيا ھاجا لى دژىن و پىرىيا خەلكى وى نھا ل مووسىرىكىن نە. نھا تىن كارەب لى ھەبە و رىكا وى يا قىركىرى نىنە.

گوندى كەردىز:

ئاقىن قى گوندى دىبىت ژ (كەر+ دىز) ھاتىبەت، واتە دىبىت پىرتىن دىزىن (قازانىن) كلىنەيى (فخارى) ل جھى گوندى ھاتىبە دىتن، رووبەرى وى يىن گىشتى (۲۸۴۱) دۈنەمن، (۲۳۷۴) دۈنەم ب كىرى چاندىن دھىن و (۴۷۲) دۈنەم ژى كەڭرىنە.

سنورېن گوندى:

باكوورى، گوندى كلىبىن (كولىمىن).

باشوورى، گوندىن كەمۇنە ژوورى و چەم پاشايى.

رۇزھەلاتى، گوندىن گرى گەورى و بەدەلىيا.

رۇزئافايى، گوندى سەرشور.

ئەف گوندە پىشتى ل سالا (۱۹۸۷) ئى ھاتىبە خرابىكىن، ھەتا نھا ئەھاتىبە ئافاكىن قە و خەلكىن وى كو كۇچەرئىن ھاجا بوون نھا ل موسىرىكىن دۇن.

گوندى سەيزارى (زېرى و زوورى):

گوندەكى كەقنە و دىرۇكا ئافاكىنا وى فەدگەرىنتەقە بۇ بەرى (۲۰۰) سالان، ھەتا سالا (۱۹۴۵) ئى و ب تايىمەت يا زېرى، ەھەب ژ ەشىرەتا شەرابى پىكھاتا سەھەكى يا گوندى بوون و پىشتى ھىنگى كورد ژ ەشىرەتا كۇچەران (ھاجا و مالا جىندۇي) لى ئاكنجى بوون، ئافى گوندى زى يىن ژ ئافى (سەيد) دگەل پەيضا (زارى) واتە (ظاھەر) كو ئافى مرقۇانە يىن ھاتى و (قاھر و بەھيا) براين ئىك بوون، سەيد بەھيا يىن ل گوندى سەيزارا زوورى كو نھا تاخەكە ژ كۇمەلگەھا موسىرىكىن ھاتىبە قەشارتن و سەيد (قاھەر) يىن ل سەيزارا زىرى كو نھا كاقلە ھاتىبە قەشارتن، رووبەرى وى يىن گىشتى (۴۵۵۸) دۇنەمن، (۴۴۲۸) دۇنەم ب كىرى چاندنى دەين و (۱۳۰۱) دۇنەم زى كەقرىنە.

سەيزارى گوندى:

باكوورى، گوندىن تل زىد و ماقان.

باشوورى، ھەردو گوندىن كوتبە و چالوان.

رۇزھەلاتى، گوندىن ئەزەكا قەسەرىمەزىن.

رۇزئافايى، گوندىن گرى گەورى و بەدەلىيا.

گوند ل سالا (۱۹۶۴) ئى ژ لايىن چەتەيىن رۇنما عىراقى قە ھاتىبە سۆتن و وپرانكىن و ل سالا (۱۹۶۶) ئى جارەكادى ھاتىبە ئافاكىن قە. ل كۇمەلگەھا موسىرىكىن خواندنگەھا (سەيزارى) كەقنەرىن خواندنگەھە و ل سالا (۱۹۵۸) ئى ھاتىبە دامەزراندن^{۱۹}.

گوندى زەينىيات:

ل سەر ئافى قى گوندى دو بۇچوون ھەنە، يا ئىكىن دىبىزىت يىن ژ ئافى ئەكە ب ئافى (زىنو) ھاتى كو دەسەلاتەك دەستى دا بوويە، يا دووى زى دىبىزىت يىن ژ ئافى مەزارى (قوبە)، كو ئافى وى (شىخ زەرى) ھاتى و يىن بوويە زەينىيات، رووبەرى وى يىن گىشتى (۱۷۸۳) دۇنەمن، (۳۲۱) دۇنەم ب كىرى چاندنى دەين و (۱۴۶۴) دۇنەم زى كەقرىنە.

سەيزارى گوندى:

باكوورى، گوندى مام شىقان.

باشوورى، سكرى مووسل.

رۇزھەلاتى، گوندى رىبىن.

رۇزئافايى، سكرى مووسل.

پىكھاتا خەلكى گوندى:

بەرى ئافاكىنا كۇمەلگەھا خانكى گوند ئىزدى بوون ژ ەشىرەتىن (رەشكى و مۇسانى)، لى پىشتى ئافاكىنا كۇمەلگەھى ئەو دىموگرافىيە ھانە گوھارتىن و چەند گوند ل دۇرمانا ل سەردو قۇناغان خرفەكىن، قۇناغا ئىكى پىشتى ئافاكىنا سكرى مووسل ل سالا (۱۹۸۳) ئى و قۇناغا دووى پىشتى راگوھاستىنا بەرفرەھا سالا (۱۹۸۷) ئى^{۹۱}.

گوندى كلىبىنى (كولىمىنى):

گوندەكى چۆلە، رووبەرى وى يىن گىشتى (۳۰۲۷) دۇنەمن، (۲۷۹۴) دۇنەم ب كىرى چاندنى دەين و (۲۴۳) دۇنەم زى كەقرىنە.

سەيزارى گوندى:

باكوورى، گوندى موقبل.

باشوورى، گوندىن كرىز (كەرىز) و گرى گەورى.

رۇزھەلاتى، گوندىن تل زىد و ماقان.

رۇزئافايى، گوندى ھەورنىسكىن.

پىشتى ھەوا راگوھىستىنا سالا (۱۹۸۷) نى خەلكنى گوندى ل كۆمەلگەھە خانكى دژىن^(۹۳).

گوندى لەزاكا:

ناقى گوندى ل بەرى (چەم گەورك) بوو، ناقى گوندى لەزاكا نى ژ ئاخا وى يا چقر و نىسەك ھاتى.

سۈورىن گوندى:

باكوورى، گوندى موسىرىكى.

باشوورى، گوندى قەسر يەزدىن.

رۇزھەلاتى، ناقەندا سىمىلى.

رۇزئافايى، گوندى سەبىزى ژوورى.

خەلكنى قى گوندى ژ عەشپىرەتا بەرۋارىانە و گوند پىشتى شكەستىنا شۇرشا كوردى دناقبەرا سالىن (۱۹۷۵ - ۱۹۷۶) نى ھاتىبە راگوھاستىن و خەلكنى وى نھا ل موسىرىكى دژىن، نى بۇ كارۋارىن چاندنى و ب خودانكرنا تەرش و كەۋالى نىزىكى (۱۰ - ۱۵) خىزان ل ھافىنان دچنە گوندى و نىزىكى (۷ - ۸) كانىپىن ناقى نى ھەنە، ژ بەر نەبوونا خزمەتكوزارىن پىندقى ل زفستانان قەدگەرىننەقە كۆمەلگەھى^(۹۴).

پىنكھاتا خەلكنى گوندى:

خەلكنى وى د بنىاتا ژ ھەردو عەشپىرەتىن سلىقمانەبى و كۆچەرىن ھاجا و مەھمەدا بوون، پىشتى راگوھاستىن كۆ ل زفستانا دناقبەرا سالىن (۱۹۷۵ - ۱۹۷۶) ھاتىبە ئەنجامدان ۹۰% نى ژ خەلكنى وى ل (خراب كۆلك) ئاكنجى بوون كۆ نھا بووبە پىشكەك ژ موسىرىكى و سەبىزى^(۹۴).

گوندى رىبى:

گوندىكى نىف چۆلە و ب تنى (۵) خىزانىن دنانى لى دژىن، ناقى گوندى ناقەكى سىرمانى بە ب واتايا (خانما بىژن)، رووبەرى وى نى گىشتى (۳۲۱۱) دۆنەمن، (۱۷۷۰) دۆنەم ب كىرى چاندنى دھىن و (۱۴۴۱) دۆنەم ژى كەفرىنە.

سۈورىن گوندى:

باكوورى، گوندىن صۇركا و قەسر يەزدىن.

باكوورى رۇزئافايى، گوندى كوتبە.

باشوورى، گوندىن رەھمانىبى و خىراقا.

رۇزھەلاتى، گوندى مام شقان.

گوندى رىبى

گوندى صۇركا:

گوندىكى ئاقەدانى كەقنە و گىرەكى^{۹۰} شۋېنۋارى لىن ھەبە، رووبەرى ۋى يىن گىشتى (۱۲۵۲۱) دۈنەم، (۲۲۳۱) دۈنەم ب كىرى چاندنى دەين و (۲۸۵) دۈنەم ۋى كەقرىنە.

سۋورېن گوندى:

باكوورې، ئاقەندا سىمىلى.

باشوور و باشوورې رۇئاقايى، گوندى رېبىن.

رۇژھەلاتى، گوندى ياختمى (سەرب فەيدىن قەبە).

رۇئاقايى، گوندى قەسر يەزدىن.

پىكھاتا خەلكى گوندى:

خەلكى ۋى پىكھاتىيە ژ ئىزدەين (سىدكا) و مەسېھىن (بازى) و نھا (۸۰) خېزان لى دژىن و لېژنا بلندا كاروبارېن مەسېھىان (۵۵) خانى و دىرەك ل گوندى ئاقاكرىوون.

ئەف گوندى سى جاران ل سالن (۱۹۱۲، ۱۹۱۳، ۱۹۷۵) تووشى وىرانكرن بوويە و داۋى جار ۋى ل سالا (۱۹۸۷) ئى بوو كو خەلكى ۋى ل كۈمەلگەھا خانكى ئاكتىجىكرىن.

قى گوندى خزمەتن ئاف و كارەب و سكرەكى بچويك بۇ كاروبارېن چاندنى لى ھەبە^{۹۱}.

گوندى قەسر يەزدىن:

ئەف گوندى دكەقېتە دوورائىيا (۵كم) ژ ئاقەندا سىمىلى، رووبەرى ۋى يىن گىشتى (۲۱۲۹) دۈنەم، (۱۸۱۸) دۈنەم ب كىرى چاندنى دەين و (۲۸۱) دۈنەم ۋى كەقرىنە، ئاقى گوندى يى ژ ئاقى مرقۇقەكى ھاتى، ب واتايا (قەسرا يەزدىن).

سۋورېن گوندى:

باكوورې، گوندى موسىترىكى.

باشوورې، گوندى كوتبە.

رۇژھەلاتى، ئاقەندا سىمىلى و گوندى صۇركا.

رۇئاقايى، گوندى سەبىزى ۋى ژىرى.

پىكھاتا جفاكى يا خەلكى قى گوندى ئىزدەينە ژ عەشپىرەتېن (دنانى و خالتى و ھەوېرى) يان و نىزىكى (۵۰) مالان ل گوندى دژىن.

ئەف گوندى ۋى ل سالا (۱۹۸۷) ئى پىشتى ئافاكرنا كۈمەلگەھا خانكى ھاتىبوو وىرانكرن، لى نھا يا ئاقەدانە و خزمەتگوزارىن ئاف و كارەبا و خواندنگەھەكا بنەرەت لى ھەنە و رىكا خانكى ل نك را دەرېاز دىت^{۹۲}.

گوندى مام شقان:

رووبەرى گىشتى يى قى گوندى (۴۰۸۹) دۈنەم، (۳۵۸۲) دۈنەم ب كىرى چاندنى دەين و (۵۰۷) دۈنەم ۋى كەقرىنە، ئاقى گوندى يى ژ ئاقى مەزارەكى ب ئاقى (مەم شقان) ھاتى.

سۋورېن گوندى:

باكوورې، گوندىن كوتبە و جالوان.

باشوورې، گوندى زەبىيات.

رۇژھەلاتى، گوندى رېبىن.

رۇئاقايى، گوندى كەموونە ژىرى.

پىكھاتا خەلكى گوندى:

پىكھاتا جفاكى يا خەلكى قى گوندى ئىزدەينە ژ عەشپىرەتېن (دنانى و ماسەكى و ھەوېرى) و نىزىكى (۱۵۰) مالان ل گوندى دژىن.

ئەف گوندى ۋى ل سالا (۱۹۸۷) ئى پىشتى ئافاكرنا كۈمەلگەھا خانكى ھاتىبوو وىرانكرن، لى ل سالا (۱۹۹۳) ئى ھاتىيەقە ئاقەدانكرن و خزمەتگوزارىن ئاف و كارەبا و خواندنگەھەكا بنەرەت و سكرەكى بچويك لى ھەنە و جادا ۋى ۋى يا قىركى يە^{۹۳}.

گوندى جالوان (جالوان):

رووبەرى گىشتى يى قى گوندى (۹۹۱) دۈنەم، (۹۰۰) دۈنەم ب كىرى چاندنى دەين و (۹۱) دۈنەم ۋى كەقرىنە، ئاقى گوندى يى ژ (جال + وان) ھاتى، ب واتايا چالىن ۋى مينا چالىن باژىرى وانى نە ل باكوورې

كوردستان.

گوندى تل زىد:

گوندەكن كەقناره و گرەكن شىوینواری^{۱۱۰۰} لى ھەبە و ھەنا نھا چۆلە، رووبەرى گشتى ین فى گوندى (۲۱۳۶) دۆنەمن، (۲۰۵۳) دۆنەم ب كىرى چاندنى دەین و (۸۳) دۆنەم زى كەفرىنە، ناڧن گوندى ین ژ ناڧن مرفەكى ھانى ب واتايا (گر+ زىد)، واتە گرى زىدى.

سۈورین گوندى:

باكوورى، گوندى مەروينا.
باشوورى، ھەردو گوندین ماڧان و سەبىزى ژوورى
رۇژھەلاتى، گوندى خراب كۆلك.
رۇژناڧىي، گوندى كولېمنى.
خەلكى فى گوندى ژى ل سالا (۱۹۷۵) ئ ھاتىنە
راگوھاستن، كو پىكدهاتن ژ عەشىرەتا كۆچەران، ژ
تیرەيىن (شەرەفا و ھاجا و رەشا).

گوندى كانى سىي:

گوندەكن چۆلە، رووبەرى گشتى ین فى گوندى (۱۸۳۷) دۆنەمن، (۱۷۷۹) دۆنەم ب كىرى چاندنى دەین و (۱۸) دۆنەم زى كەفرىنە، ناڧن گوندى ین ژ (كانى+ سىي) ھانى، چونكى ناخا وى ياگىچىنە.

سۈورین گوندى:

باكوورى، ھەردو گوندین ھزىركى و گەرماڧا.
باشوورى، ناڧەندا سىمىلى و گوندى خراب كۆلكى
رۇژھەلاتى، گوندى قەشەڧرا رۇژناڧا
رۇژناڧىي، گوندى دارى.

خەلكى فى گوندى ژ عەشىرەتا كۆچەرىن
شەرەفانە و گوند ل سالا (۱۹۸۷) ئ ھاتىنە
راگوھاستن.

گوندى ھەوتكى:

ئەڧ گوندە نھا سەر ب باژىرقانىيا تەناھى
ڧەيە و غەردى فى گوندى ۋەكى قەرەبوو ل سەر
كەسىن غەردىن وان كەتبنە بەر فرۇكخانا دھۆكى ل
سەربازگەھا موقبلق ھاتىبە بەلاڧكرن، ناڧن گوندى

سۈورین گوندى:

باكوورى، گوندى سەبىزارا ژىرى.
باكوورى رۇژناڧىي، گوندى بەدەلىيا.
باشوور و باشوورى رۇژھەلاتى، گوندى مام شىڧان.
باشوورى رۇژناڧىي، گوندى كەموونە.
پرۇژەيەكن پەلموھەران ل سالا (۱۹۸۳) ئ ل سەر
غەردى فى گوندى ھاتىبوو ئاڧاكرن خەلكى وى ل
گوندى سەبىزى ناكنجىكرن.

گوندى بەدەلىيا:

گوندەكن كەڧنە و گرەكن شىوینواری^{۱۹۹۱} لى ھەبە، رووبەرى گشتى ین فى گوندى (۲۴۵۶) دۆنەمن، (۲۱۸۹) دۆنەم ب كىرى چاندنى دەین و (۱۹۶) دۆنەم زى كەفرىنە.

سۈورین گوندى:

باكوورى، گوندى گرى گەورى.
باكوورى رۇژناڧىي، گوندى كەردىن.
رۇژھەلاتى، گوندى سەبىزى.
باشوورى رۇژھەلاتى، گوندى جالوان.
باشوورى رۇژناڧىي، گوندى كەموونە.
باشوورى، گوندى زەينىيات.
رۇژناڧىي، گوندى كەموونە ژىرى.

پىكھاتا خەلكى گوندى:

پىرىيا خەلكى وى مەسىحى بوون ژ عەشىرەتا
(بازى) و كىمەكا كۆچەرىن ھاجا، پىشتى گوند ل
سالا (۱۹۸۳) ئ ب بەھانەيا چىكرنا پرۇژەيى پەلموھەران
ل سەر ناخا فى گوندى ھاتىبە راگوھاستن،
موسلمانىن وى ل سەبىزى (موسىرىكى) و
مەسىحىيىن وى ل ناڧەندا سىمىلى ناكنجىكرن.

يىن ھاتى كۆرۈپ ھەرى ئەرەدى ۋى گەلەكنى تەنگە،
رووبەرى ۋى گىشى دىتە (۲۲۳) دۈنەم، (۱۸۰) دۈنەم
ب كىرى چاندنى دەين و (۴۳) دۈنەم ۋى كەفرىنە.

سۈورىن گۈندى:

باكوورى، گۈندى كىتلا

باشوورى، گۈندى سەرتهنگى

رۇزھەلاتى، گۈندى دولبى

رۇزئافايى، ئاقەندا سىمىلى و گۈندى سىنجى.

خەلكنى ۋى گۈندى ل سالا (۱۹۷۵) ئى راگوھاستنە
گۈندى سەرتهنگى كۆ ئو ۋى ل سالا (۱۹۸۷) ئى
ھاتىبە ۋىرانكىن.

ۋى گۈندى گرەكى شۈينوارى^(۱۰۱) ۋى لى ھەبە و
نھا خزمەتلىن ئاف و كارەب و خواندگەھەكا بئەرەت
لى ھەبە.

گۈندى سەرتهنگى

(تەنجە دولب، تەنگا دولبى):

ئەف گۈندە ل بەرى دكەتە (تەنگەكن) ل باشوورى
گۈندى كەفن انھا ل پىشت كارفور و پىچەك بەرەف
رۇزئاقاقە، ئافى گۈندى يىن ۋى تەنگى ھاتى و ل
بەرى كاتىبا سەرەكبىا گۈندى ل ۋىرى بوو. سالا
(۱۹۵۳) ئى گۈند جارەكادى و ب ھەمان ئاف ل ۋى
جھى ھاتە ئافاكرن كۆ نھا شۈينوارىن ۋىرانكىرنا سالا
(۱۹۸۷) ئى لى ھەين. و رىكا ئافدەولەتى دىنقا گۈندى
را دەرباز دىت و گۈندى دكەتە دو پارچىن ھندى ئىك،
رووبەرى گىشتىن گۈندى ۋى دىتە (۱۴۷۰) دۈنەم،
(۱۰۷۴) دۈنەم ب كىرى چاندنى دەين و (۳۹۶) دۈنەم
ۋى كەفرىنە.

سۈورىن گۈندى:

باكوورى، گۈندى خەوشكى

باشوورى، ھەردو گۈندىن بازەلانى و گىرى شىكەستى
كۆ سەر ب فەيدىن قەنە.

رۇزھەلاتى، گۈندى دولبى.

رۇزئافايى، ئاقەندا سىمىلى.

پىنگھاتا خەلكنى گۈندى:

ل بەرى ھەۋىن راگوھاستنە سالا (۱۹۸۷) ئى^(۱۰۱)
و ھەتا سالا (۱۹۷۵) ئى تىن (۳۵) مال ل ۋى گۈندى
ھەبوون. پىنگھاتا پىرىبا خەلكنى ۋى ۋى ۋى ۋى ۋى
كۆچەرەن بوون، ۋىرەبىن گەودا (مالا خەجى جانگىرى)
و و شەرەفانى (مالا خەجى عەبىدى) و زىدكان (مالا
خەجى خالدى)، لى پىشتى راگوھاستىن سالا
(۱۹۷۶) ئى لىدى گەلەك خەلكنى عەشپەرەتلىن دى لى
ھاتە ئاكنجىكرن، مېنا بەروارى ۋوربان ۋى گۈندى
ھەلوە و ھرۇر و تروانش و سلىقائەبى ۋى گۈندى
گررەش و گرشىن و باتىلى، ھەر ۋەسان دۆسكى
و كۆچەر ۋىرەبىن مەھمەدان و صەيدا و ھاجا و
ئەرتووشىيان ۋى گۈندىن دارى و ھاجىسىن و گرفىل و
جۇمجاھان و خەوشكى و كىفلان و ئاقە تەحلى و
گەرمافا، سەرەراى (۱۵) مالان ۋى عەشپەرەتا مزوورىان
ۋى گۈندى ئەترووش كۆ پىشتى ۋىرەن قەگەرىان
بىروونە باشوورى عىراقى و ۋىرى ل سالا (۱۹۷۸) ئى ل
ۋى گۈندى ئاكنجىكرن، ب كورتى ژمارا سەرخىزانىن
ۋى گۈندى ل سالا (۱۹۸۷) ئى كۆ ھاتىبە ۋىرانكىن
دگەھىتەنە (۱۰۰۰) سەرخىزانان^(۱۰۲).

پىشتى راگوھاستىن خەلكنى ۋى ل سەر باۋىرىن
سىمىل و دھۆك و كۆمەلگەھا موسىرىكى
بەلاقەبوون.

ۋى شۈينوارىن گرنگ يىن ۋى گۈندى گىرى بالىۋزە^(۱۰۳)
كۆ گۈندەكى ئىزدىان لى بوو و ھەتا داۋىيا سالىن
خەفتىيان ۋى سەدسالىبا بوورى شۈينوارىن خاتىپىن ۋى
مابوون^(۱۰۴).

ۋى پىرۋەبىن گرنگ كۆ ل ئاقارنى ۋى گۈندى ھەتا
بەرى دەھ سالان مابوو پىرۋەبىن سەررېگەھا سىمىلى
بوو، ئەف پىرۋە ل سالا (۱۹۸۱) ئى دەست ب چىكرنا ۋى
ھاتىبوو كىن و ل سالا (۱۹۸۴) ئى ب داۋى ھاتىبوو و نھا
بووبە عومبارا ھلگرتنا كەل و پەلان^(۱۰۵).

گۈندى گۈتە:

ۋى گۈندى نھا ب تىن ئىزدى لى دىن، رووبەرى

گوندى سەروكانى:

ئىك ژوان گوندانە كو كەتتېبە بەر ھەوا تەعربىن و كۆمەلگەھا (موقبلن) ل سەر عەردى وى ھاتىبە ئافاكرن، ئاقن وى ژى يىن ژ سەرەكانىبا ئاقن ھاتى كو ھەتا نھا ژى رووبارەك لى ھەبە كو دچىت ھەتا قەدرىتتە سەر سكرى مووسل. رووبەرى گشتىن گوندى ژى دىبىتە (۲۱۳۲) دۇنەم، (۱۸۸۰) دۇنەم ب كىرى چاندنى دھىن و (۲۵۲) دۇنەم ژى كەقرىنە.

سۈورىن گوندى:

باكوور و باكوورئ رۇژئاقايى، گوندئ باستكى كو سەر ب باتىلن قەبە، باشوورى، گوندئ موقبلن، رۇژھەلاتى، گوندئ مەروىنا رۇژئاقايى، گوندئ كرفىلى، كوند ل سالا (۱۹۷۵) ئى مىنا پتربىا گوندىن

گشتىن گوندى ژى دىبىتە (۱۶۲۱) دۇنەم، (۱۵۱۶) دۇنەم ب كىرى چاندنى دھىن و (۱۰۵) دۇنەم ژى كەقرىنە.

سۈورىن گوندى:

باكوور و باكوورئ رۇژھەلاتى، گوندئ قەسر بەزدىن، باكوورئ رۇژئاقايى، گوندئ سەبىزارا ژىرى، باشوورى، گوندىن رىبىبى و مام شقان، رۇژئاقايى، گوندئ چالوان.

پىكھاتا خەلكى گوندى:

بەرى راگوھاستنا سالا (۱۹۸۷) ئى خەلكى گوندى ژ ھەردو ئابىنىن موسلمان و ئىزدى بوون، موسلمان ژ عەشىرەتا كۆچەرەن بوون ژ تىرەبا مەھمەدان و ئىزدى ژى ژ عەشىرەتا دنانى بوون كو نھا ھەشت خىزان ژ قى عەشىرەتن لى دئاكنجى نە و موسلمانىن وى نھا ل سىمىلن دژىن. قى گوندى نھا ئاف و كارەب لى ھەنە و رىكا خانكىن دېررا دەرباز دىبىت^(۱-۷).

خواندنگەھا ھەورىسكى يا كەفن كو ل سالا ۱۹۵۸ ئى ھاتىبە ئافاكرن

سلىقنەھيان ھاتبوو راگوھاستن و ھاتبوو تەغرىبىكرن^(۱۰۸).

گوندى ھەورىكى:

گوندى ب دووراتىيا نىزىكى (۹كم) دكەقىتە رۇژھەلاتى سەنتەرى ناھىيا باتىلى. نھا ۱۱۵ مال لى ئاكنجىنە، ۱۰۱ مال ئەرمەنى و ۱۴ مال كلدان.

سەورىن گوندى:

باكوورى، گوندى سەروكانى

باشوورى، گوندى قۇتى

رۇژھەلاتى، گوندى مەروىنى

رۇژئاقى، گوندىن بامىر و فەق سەىنى

سىماين گوندى:

گوندى د سالىن نوتاندا سەرز نوو ھاتىبە ئاڧاكرن، ئاقارى وى چەند گرک و كانىك ھەنە، وەكو نھالا مەزنا ھەورىسكى و (كانانچ تەر) ئانكو گرى كەسك و شكەفتۇكا بىنى گوندى ژ بەر كانىيا ئاڧا

دناڧ وئى شكەفتى دا ھەمى خەلكى دەڧەرى ب ئاڧەكا پىروز دزانن و خەلك گەلەك روو لى دكەن ب مەرەما نەھىلانا ئىشئىن پىستى و ڧەخوارنا وئى بۇ چارەكرنا ئىشئىن گولچىسكا و خۇ پىن دشوون و تا رۇژا ئىرو ئەو كانى ب بەرەكەتە و ئاڧرىژە، سەبارەت ب ژىدەرىن ئاڧا گوندى (۷-۱) كانى و دو كارىز ھەبوون و ھەرمالەكى بىرەكا ئاڧى يا تايبەت دناڧ ھەوشا خۇ دا كۇلابوو لى نھا پراتىيا وان ھشكىن.

ل سالا ۱۹۲۲ - ۱۹۲۴ ئى ئەرمەنىن دگەل سەركردى خۇ (لىقۇن پاشاى) ژ باكوورى كوردستانى مشەخت بووین ئەڧ گوندى ئاڧاكرىە^(۱۰۹)، ل دووڧ سەرزىمىريا سالا ۱۹۵۷ ئى ھژمارا خەلكى گوندى تىنى ۲۴۳ كەس بوون^(۱۱۰). گوندى ل دەشتەكا بەرىن و ئاخەكا ب بەرەكەت ھاتىبە ئاڧاكرن، خەلكى گوندى بەرەمدار و دەست زىرىن بوون لەوا شىايىنە وئى دەشتى كو رووبەرى وئى دگەھىتە نىزىكى (۸۰۰۰) دۇنەمان ڧەزىنە و بەرەمى گەنم و جەھ و نىسك و نۇكان سالا نە ب دەھان تەننان بەرەم بىنن، و جۇتباران چاندىن ب ئالاڧىن كەڧن دكرن و بەرەمى ھەرى مەزىن بى وان

كەنىسا ئەرمەنى ل ھەورىسكى سەردەمى حكومەتا ھەرىما كوردستانى ھاتىبە ئاڧاكرن.

و ب رازىبوونا حكومتا عىرافى ل سەردەستى دكتور داوود و برىنىچ مەتى ل گوندى ھاتىبەھەكىن، سالا ۱۹۵۸ ئى ئىكەم ئافاھى بۇ خواندنگەھى ب كونكرىتى ھاتىبەئافاكرن، دگەل ئافاھىبەكىن تايبەت بۇ مامۇستايان و ئەفە بۇ پىنگافەك كو گوندىن دەوربەر ژى يىنە وئىرى بۇ خواندنى.

ھەورنىسكى ژ گوندىن پىنشىن بوو كو رزىمى ھىز د خرابكرنا وئ دا كرى و ل سالا (۱۹۷۴) ئى ھاتە وئرانكرن، خەلكى وئ ژى دەرىدەرى گوند و بازاران بوون و پىرىيا وان قەستا مووسل و بەغدا كرى^(۱۱۱).

ل داوونى پىندقىبە بىژىن پىشتى چىكرنا سكرى مووسلى ھندەك ژ گوندىن دەفەرىن ژىرئاف بوونە، ئەفە ژى نەقى وان گوندانە كو كەتىنە ژىر ئافا سكرى مووسل:

- ۱- گوندى چەم پاشايى: گوندەكى عەرەبىشىن بوو ژ عەشىرەنا شەرابىيان و پىنگدھات ژ (۲۷) مالان.
- ۲- گوندى سى قوبا: گوندەكى عەرەبىشىن بوو پىنگدھات ژ (۲۸) مالان.
- ۳- گوندى رويك: گوندەكى عەرەبىشىن بوو پىنگدھات ژ (۲۵) مالان.
- ۴- گوندى ئاخەبان: گوندەكى عەرەبىشىن بوو ژ عەشىرەنا شەرابىيان و پىنگدھات ژ (۲۵) مالان.
- ۵- گوندى خەندەك: گوندەكى كۆچەرئىن ھاجا بوو.
- ۶- گوندى كون زى خور: گوندەكى كۆچەرئىن ھاجا بوو^(۱۱۳).
- ۷- گوندى قەپەغ:
- ۸- گوندى خانكى:
- ۹- گوندى كەموونە ژىرى:
- ۱۰- گوندى كەموونە ژوورى:
- ۱۱- گوندى خىراوھ (خىراقفا):
- ۱۲- گوندى چەم بەرەكات:
- ۱۳- گوندى تىبە سىپى^(۱۱۴) :
- ۱۴- گوندى كىزىنا:
- ۱۵- گوندى دىركى:
- ۱۶- گوندى ئافە تەحل^(۱۱۵) :

ھىنگىن بوو چ بۇ خوارنى و چ بۇ فرۇشتىن بەرھەم دەھىنان، ھەك گوندى قەدگىرن ل سالىن دەستىپىكى ھەر مائەكى ئەكىمى (۵۰) مېشىن ھىنگىنى كو پىرىيا وان نەشى ئەرمەنى بوون ھەبوون كو دگەل خۇ ئىنابوون، دىسان خودانكرنا بەز و بىزى ئىك بوو ژ رىن گىرنگىن ژىارا خەلكى گوندى.

پىشتى لىقون پاشاي ئاش دانايە قى گوندى، گوند پىر بۇ جەن كوومغەبوونا خەلكەكى، د سالىن شىستان ب رىا وئى ئاشى خەلك شىان گەلەك شەفان ئازۆقەى بۇ پىشمەرگەى بگەھىنە چىاي، و ب ھەبوونا چەندىن جەقسىان (جىخسىان) ل گوندى مينا (ئارسىن جانىك و ھاكوپ موكاسى و چووچان ئاغا، مسروب و مسروب جانويان و پوپىن وارنان) گوند ھەمى دەما بووېە جەن چاككرن و پىشخستنا چەكى، ئانھا چەندىن جۇرئىن خەنجەران و تەھنگىن مينا (ھىرى مارتىن مودىلن سالا (۱۸۷۰) ئى، تەھنگىن ئىنگلىزى يىن سالىن (۱۹۲۲) ئى، و رەشاش توكارىف يا سالىن شەرى جىھانىن دووئى) ل نك مراد مارجروس وارنانيان ل گوندى ھەورنىسكى پاراستىنە و مۇزەخانەكا تايبەت ب قان ئالافان قە دگەل چەندىن ئالافىن دى يىن جەنگى ھەبە، ھەر دىسان خەلكى گوندى شىايىنە ل سالا (۱۹۳۰) ئى ئىكەم كەنىسا ئەرمەنى و خواندنگەھەكا تايبەت ب زمانى ئەرمەنى ژ ئاخ و بەران و ل سەر كىستى خۇ چىكەن، ل دەسپىكى ھەتا سالا ۱۹۳۶ ئى خواندنگەھەكا ئەھلىيا تايبەت بوو ب خواندنا زمانى ئەرمەنى و ئاپىن مەسىحى، ژ سالا ۱۹۳۶- ۱۹۳۷ ئىقە ھىدى ھىدى رىقەبەرىا زانىارىيا (پەرورەئى) مووسلى ھەك خواندنگەھەكا نىقرەسى سەردەرى دگەلدا كرىە و ماين خۇ د بەرنامە و خواندنا وئ دا كرىە و خواندنا عەرەبى ل سەر سەپاندىە، ھەتا ل سالا ۱۹۴۶- ۱۹۴۷ خواندنا زمانى ئەرمەنى نەھىلايە ل خواندنگەھى و ھەموو بەرنامىن وئ كرىنە عەرەبى^(۱۱۶) .

ھەر ل سالىن سىھان ئىكەمىن بىنگەھى ساخلەمىن

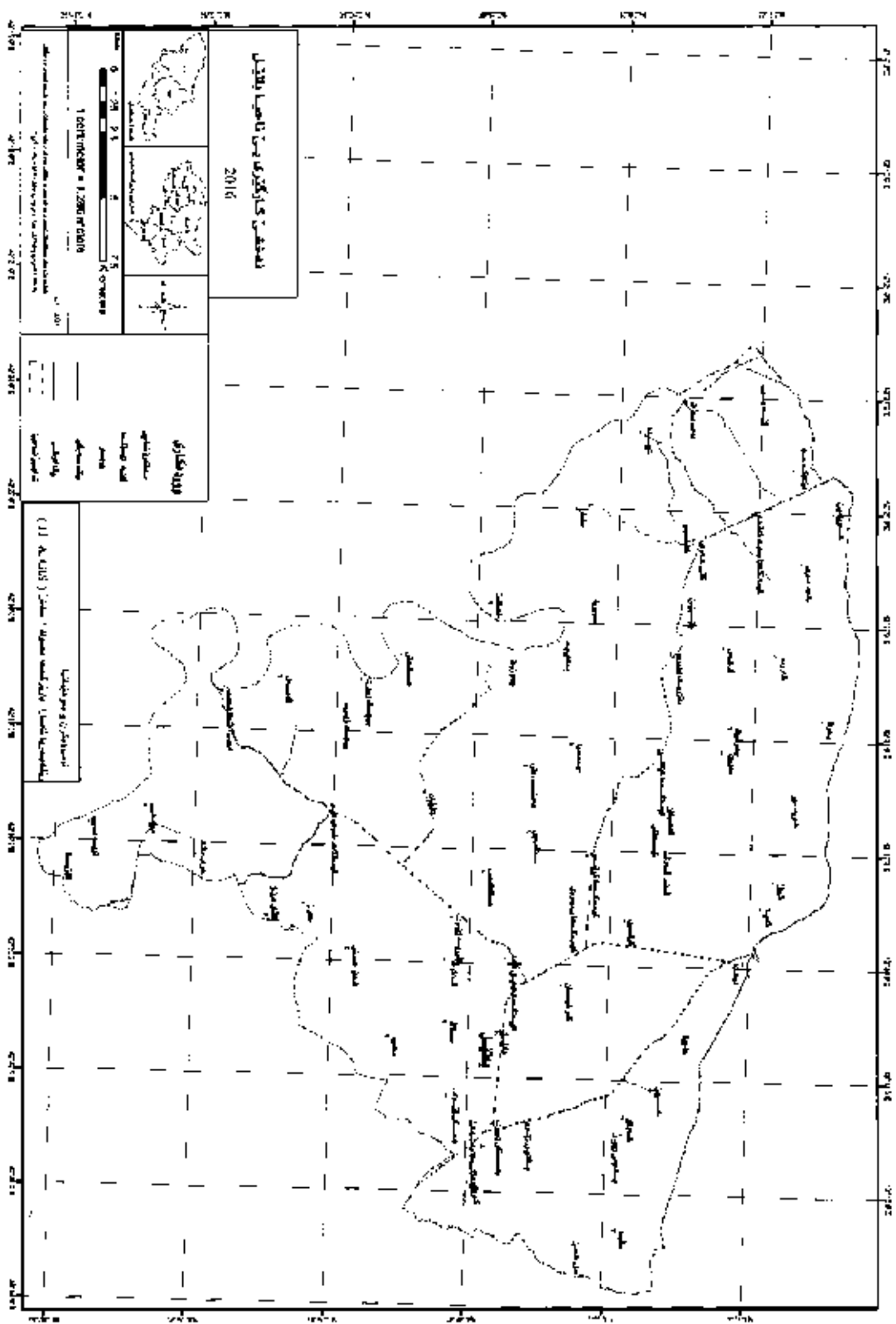
ناھىيا باتىلى (سلىقانىھى)

ئىدىرىس ھەسەن ئاسھى

ناھىيا باتىلى يان ناھىيا (سلىقانىھى) يا، يان دەشتا دۇبانى، كو ب فەرمى و ل سەر نەخشەيىن جىھانى ب دەشتا سلىقانىھىيا دەھىتە ناسكرن، دەقەرەكا گرنگە دكەقىتە سەر سنوورن ھەردو ۋەلاتىن سۇرىا و تركيا ل باكوورن رۇژئاقابىن عىراقى، و رۇژئاقابىن ھەرنما كوردستانى و پارىزگەھا دھۆكى ب دووراتىيا ۳۰كم، سەنتەرى ناھىن كۆمەلكەھا (باتىلى)پە،

(قەسرۇكى) جەھكى بەرنىاسە ل كوندى ناسىھن سەنتەرى ناھىيا سلىقانىھىيان ھەر ژ ساللا (۱۹۲۳ - ۱۹۷۹) ئى، ئەف وىنە مە كرە درووشم بۇ دەقەرى ژ بەر كو ئەف جەھ د كەقندا سومبوللا ھەموو جەژن و بىرھاتنىن دەقەرا سلىقانىھىيان بوو، و ل بىرھاتنان ئاگر ل سەر دەھتە خۇشكرن و ل بەر رۇناھىيا وى ئاگرى بەرھەقىيىن خۇ دكرن.

تیسکاؤپیدیا پاریزگہا دھوکہ

و جەھان و پاشى نىسك و نۆكان و قەرئزا ھەرى مەزن و داھاتىن سەرەكى يى دەقەرئ يە، خودانكرنا تەرشى وەكو پەز و بزى يەك بوو ژ ژىدەرئىن ھەرى گىرنگىن ژيارا خەلكى دەقەرئ، دەشتا سىلىقناھىيان دەھنتە دابەشكرن سەر چەندىن دەقەرئىن جودا، وەكو ھىشكاتى و ئاقى و دارستان و چەروانى و چىيى و كەقرىن، وەكو ل خىشتىن خوارى ديار^(۱).

رووبەرى وئ بىن گىشتىن نىزىكىن (۲۲۹۹۳۴) دۈنەمانە و (۷۲) گوندان بخۇقە دگرىت، سنوورئ وئ ژ ئالىن روژھەلاتى قەزا سىمىنلئ و باژارى دھۆكى يە، و ژ ئالىن روژئاقاي رووبارى دىجلە و وەلاتى سوورى يە، باكوورئ وئ باژىرى زاخۇبە و ژ ئالىن باشوورى قە سكرئ مووسلى و پارىزگەھا نەبىنەوايە، دەقەر ب شىوہەكى گىشتىن ناقدارە ب تۇف چىنپىيا گەنم

ت	دەقەر	رووبەر
۱	رووبەرى گىشتىن	دۈنەم ۲۲۹۹۳۴
۲	رووبەرى ب كىز چاندنى دەھنت	دۈنەم ۱۴۷۸۰۹
۳	دەقەرا، كەقرىن و چەروانى و دارستان	دۈنەم ۸۰۲۹۵
۴	چاكىرىن چاندنى	دۈنەم ۷۶۵۱۹
۵	رووبەرى ملكدارى	دۈنەم ۷۲۰۲۷
۶	رووبەرى ملكدارى/ ئاقى	دۈنەم ۱۱۰
۷	رووبەرى چاكىرىن چاندنى/ ئاقى	دۈنەم ۲۹۰
۸	رووبەرى فىقىن بىن دىم (رەز)	دۈنەم ۱۹۰

ناھىيا باتىلئ

و شەھلوول و لەگەگە، دىسان مار و دوویشك و مشك و جورى و خەزال مشك و كولى و گاگىلە و كىمكە و پۇر و توورى و چەندىن گىانەوهرىن ئاقى ل سەر ئاق كانىين دەقەرى دژىن، مىنا كىنقزالە و بەقا پنى پنى و بەقا كەسك (سەيدا) و...ھتد.

ئالىي جفاكى: پىكھاتا دەقەرى:

كورد و ئەرمەن و كلد و ئاشوور ل قى دەقەرى دژىن ب موسلمان و مەسىحى و ئىزدىان قە، عەشىرەتا (سلىقانىيى) ياكو دكەقندا دەشتا دۇبانى ب ئاقى وان دەيتەناقكرن، پترىيا جوگرافيا ناحىيى قەدگرت، ژ چەندىن بنەمال و بابكان پىكدەھىت، و ھەر بابكەك ژى ل گۇر ھەزا خۇ جىگىرى جھەكى يان گوندەكى يان چەند گوندان بووینە و ب قى رىنگى ل خوارى:

ب دەھان جۇرىن كەسكاتى و گول و دارى خورستى ل چىا و دەشتا قى دەقەرى ھەنە، مىنا تەفسك و ھەژىر و تاوك و ھەلھەلۇك و دورى و كەزوان و بەنۇك و بەروى و مازى و قاچ و خولپ و كارچك و گوھىشك و سماق و باھىف و كارى و سىبىسك و قوراد و سىرك و نەفەل وسووسن و تۇلك و ب دەھان جۇرىن گىانەوهرىن كووشى ل چىابىن وئ ھەبوون، مىنا پەز كووشى و گورك و بەراز و كتكا كووشى و قورىەشك و سقۇرە و رووشى و كىشرىشك و سمسىارك و قورت و ئەلھۇ و باشووك و تەشى رىسك و بوم و قر و كەقۇك و كەو و سويسك و داركۇكە و كەقۇشىنك و بەلىكوتە و قەشقەلانك و ژىژى و سىخور و و ل دەشتا وئ ل بەرى ئاسك لى ھەبوون لى ئىرو ژناقچووینە، ژىلى تفىرك و قتك و تىتك و سقىانك وچەكچەكوولە و گەلەك فرندەيىن كوچبەر ل بەھارى وەكو حاجى رەشك

دار بەنۇك

دارا كەزوانى

۱- بىنەمالا شەمىن ئاغاي،

ل زاخۇ و گوندېن كوولنى و قاديا و شكەفتى و كىلكنى و مەزرى و ئىمەلكنى و كەشكانى و كروسمانى و چەمزرافى دژىن.

۲- بىنەمالا مەلا تەببى،

ل گوندېن قەسرى و گرەش و مال ھەسن و بالقۇس و چۆيانى و بامىر و فەقسەين و باستكى و ھەردو گرئابوورا و كىزىنا و تىرەسپىن و ئەرمىشتى و كواشنى دژىن.

۳- تركۇزى،

- بىنەمالا سلىمان ئاغاي ل گوندېن تركۇزا و ھاجيا و گرشىن و ھەردو پىچەكا و كومبەلى.
- مالا داود ئاغاي ل تركۇزا و ئافخانى و گرشىن و كولىمنى.

- ئومەرىپىرا ل گرشىن و كومبەل و تركۇزا.

- دىريا ل شكەفتى و شەكرافا و چەمزراف و

دووبەردانى.

- مەلەكا ل پىچەكا دژىن.

- ھاجو كۆلەك ل ھەردو پىچەكا دژىن.

- عەقدو فندوا ل گرشىن و ھەردو پىچەكان دژىن.

- مەلا رەسۋول ل گرشىن و كروسمانى.

- مالا خىزىمى ل پىچەكى و گرشىنى و چوپانىنى و شىكرافا.

- عەتمانى ل تركۇزا دژىن.

- ھوستابىن ل زاخۇ دژىن.

- مالا يەحىيى ل ئافخانى دژىن.

- مەھمەد خان، ل گرشىن و پىچەكا خوارى دژىن.

- مالا ھەمابىن ل تركۇزا دژىن.

- مالا ئانويى ل باۋەردى و بامىزى دژىن.

۴- كوولنى،

- بلوئىدى ل كولىمنى و كوولنى دژىن.

- عەلا، ل چىمەنيا و كوولنى دژىن.

- مام ساما، ل كوولنى دژىن.

- بىرۇ ھىسنا، ل كوولنى و كروسمانى دژىن.

- خەلەفا، ل كوولنى دژىن.

- ئىسەف ھاجيا، ل كوولنى دژىن.

- ئافدەلا، ل كوولنى دژىن.

- مەھۇ عەلى ئاغا ل كوولنى دژىن.

- شىلپىزى، ل كوولنى و كانى كەركى دژىن.

۵- كواشنى،

- زھىندى، ل كواشنى و گرەشى دژىن.

- عەلى رەشى مەزىن، ل كواشنى دژىن.

- عەلى رەشى بچويك، ل قەسرى و بالقۇسى و ئەرمىشتى و سەبىزى دژىن.

- ھەملاوى، ل كواشنى دژىن.

- صالح مېرەما، ل كواشنى دژىن.

- دارزانى، ل كواشنى و شكەفتى دژىن.

- سەيد ئىنس، ل كواشنى و باقىا دژىن.

- كەنعانى، ل قەسرى و كىزىنا و كواشنى دژىن.

دارا قلاچى

۱۲۷۱) خىزانىن دەقەرى ھاتنە دەرىدەركىن و چەندىن كۆمەلگەھ بۇ ب عەرەبكرنى ل نىشا دووى ژ سالىن ھەفتىيان ژ سەدسالىيا چووى ھاتنە دوستكرن و ناقىن عەرەبى بۇ ھاتنە دانان و ئەف ھوزىن عەرەبان لى ئاكنجىكرن:

- ۱- الجبور
- ۲- الطائي
- ۳- العبيدي
- ۴- السنامي
- ۵- العرعوري
- ۶- الناصري
- ۷- الراشدي
- ۸- اللويزي
- ۹- الامارة
- ۱۰- الشيباني
- ۱۱- الصامني
- ۱۲- الاحمد
- ۱۳- العجاج
- ۱۴- الحديدي
- ۱۵- الزركاني
- ۱۶- الصايح
- ۱۷- الراجي
- ۱۸- الغريباوي
- ۱۹- الشويلات
- ۲۰- الشهواني
- ۲۱- المصاوص
- ۲۲- المعرجي
- ۲۳- المعماري
- ۲۴- الشرابي
- ۲۵- الجحيشي

ھەتا سالا ۱۹۹۱ئى نەدبوو مروفى كورد ل قى دەقەرى كارەكى بگەت، پىشتى سەرھلدانى ب دەمەكى كورت خەلكى دەقەرى زقرىنەفە، و ەشپىرەتىن ۋەكى نىروھىي و بەروارى و دۇسكى ل كەمپا (سەريازگەھا موقبلى) و اكەمپا بالقوسى) و گەتەك كۆمەلگەھان ئاكنجىبوون، و خودان كار و بەرھەمدار و پىنشمەرگەنە، بەلى پىشتى پىكىنينا

۶- پساغا (بىنەمالا عەتى)،

ل كوندىن ئاسىھى و قەرقوورى و مووسل و وانى و ئاكرى (ئومەر سىنا) دژىن.

۷- قەرىمشا،

ل كوندىن ئاسىھى و باستكى و بالقووسى و باترشايى و سى قويا لى نھا ل (قەسەر سىرىج) دژىن. دېسان ل بازارىن مووسل و زاخۇ سىمىلىي دژىن.

۸- شەمس،

ل كوندىن مېرگەسورا و پەرافى گرگەلن و ئىمەلكى و ھەدو بىنچەكا و مئشارا و تووسانا و سىمايل ئاغا و پىبىزنى دژىن.

۹- پاپان

ل كوندىن پەرافى و خەرىنووور و باوھردى و ئافخاننى دژىن.

۱۰- مەرعانى،

ل باتىل و ئاسىھى و بالقوسى دژىن.

۱۱- مەندا،

ل گرەشنى و كواشنى دژىن.

۱۲- مەنداي،

ل گرۇسمانى و كىزىنا و سوڧيا دژىن.

۱۳- زھىدى،

ل چەمزرافى و موقبلى و گرۇسمانى دژىن.

بەلى ب رىكا كۆچ و كۆچبەرىي و دەرىدەرىي و خزمابەتىن چەندىن بابكىن كۆچەران ژى ۋەكى گەودا و سىفا و ئالا و بووبا، و ھوزىن بەروارى و دۇسكى و نىروھىي و سىندىيان ژى لى ئاكنجىبوون، ژىلى ب دەھان مالىن عەرەبان ژى فەھەوبايىن دەقەرى نە.

دەندارى:

ئايىن ئىسلامى پىرىيا خەلكى دەقەرا سىلئانەبىيان بىخۇفە دگرىت و ئايىن مەسىھى و ئىزدىياتى ژى بەھرا خۇ ل دەقەرى ھەنە، و ھەر ئايىنەك رى و رەسىمىن ئايىبەتىن بىرھاتىن خۇ نازادانە دگىرن.

ئالىي سىياسى:

دەقەرا دەشتا سىلئانەيا چەندىن جاران ھاتىبە سۇتن و خرابكرن و پاشى (تەغرىبكرن) ئىزىكى

ۋ ل سەر گوندېن دەقەرئ ل دووف قى خىشىمى ھاتنە بەلاڧكرن^(۱)

ز	ناقى گوندى (كۆمەلگەھى)	ناقى نوو پىشتى (تەغرىبائى)	ناقىن عەشىرەتېن عەرەب بىن تاكنجى بووېن ل گوندى
۱	سەر شەھور	الجىور	عەشىرەتا جىور
۲	موقبلئ	المنصور	عەشىرەتېن شەرابى و جەدىدى
۳	باستكى	الصدىق	عەشىرەتېن سىنانى و گائى و العبىدى
۴	باتئىل	الطائى	عەشىرەتېن الطائى و سىنانى و الصامىن و الشرابى
۵	سمايل ئاڧا	الربىع	عەشىرەتېن الشەھوانى و اللويزى و العجاج و الشرابى
۶	خراب دىنەم	دجلە	عەشىرەتېن الشرابى و المعمارى و العوىص
۷	باوھردئ	الفاو	عەشىرەتېن السىنانى و العرعورى و الجىورى
۸	گىرشىن	الفارس	عەشىرەتېن الجىور و العبىدى و الحدىدى
۹	كىلك	القاروق	عەشىرەتېن الجىشى و الدراجى
۱۰	باجد كىندال	الوسكى	عەشىرەتېن الشىبانى و العجاج
۱۱	دىرەبوون	دىربون	عەشىرەتېن الراشدى و اللويزى و الشىبانى و الناصرى
۱۲	پىشخابوور	فىشخابور	عەشىرەتېن الراشدى و المعرجى و الامارە و الاحمد و الزركانى و الغىباوى
۱۳	قەرەولا	قرولا	كەلايەكا لەشكەرى بوو

ل پارىزگەھا مووسىل رەڧىن و ئەقرو ل قى دەقەرئ ل كەمپىن باجدا كەندال و گوندى قادىيا دئاكنجىنە.

ئالىي دىرۆكى:

ناقى (سلىڧانى) ۋەكو ئەنەۋەرى مائى دېرەتووكا خوەدا دىبىزت ئەڧ ناقە سالا (۹۱۰ پ.ز)، د پەرتووكا (داسنانى) دا يا خودانى ۋى بوخەننا دا ھاتىيە، دىسان د. جمال رشىد احمد دېرەتووكا خۇدا (دراسات كرديه فى بلاد سوپارتو) دىبىزت پەيڧا (سلىڧانى) پەيڧەكا ھندو ئەۋرۋىيە و دزڧرىتە سەدسالىيا (۳۰۰۰ پ.ز)، و زانايىن دىرۆكناس ڧەدگىرن كو سەركرەدى يونانى يان ئەغرىقى يىن كەڧن (زەبىنەفون)، چىايى سېسى بېرىيە ۋ ل سالا (۴۰۱ پ. ز) پىشتى شكەستنا لەشكەرى ۋى ل شەرى (كوناكسا) نىزىكى بائىرئ بابل ب لەشكەرى خۇڧە د قى دەشتى را دەرياز بوويە، د بىرھاتىن خۇدا كورد يان (كوردوخوئ) ب شەررە

بەكەمىن كابىنەيا حكومەتا ھەرنما كوردستانى ل سالا ۱۹۹۲، ھەرنم كەتە ژىر دو گڧاشتن و دوورپىچكرنئىن ئابوورى بەك، يا نىڧدەولەتى ل سەر عىراقى و دو يا حكومەتا بەعس ل سەر ھەرنما كوردستانى، لەوما دىسان دەڧەرا سلىڧانەييا بو جەنن قەرئزا ئابوورى و دان و دكاكى و تىركرنا زكىن ھەر برسىيەكى ۋىپركرنا تووركى ھەر پىندڧىيەكى. قى دەشتى نھا كەلەك پىرۆزەيىن مەزن لى ھەنە ۋ لى دەيىنە چىكرن، ۋەكى فرۆكخانەيا دەھۆكى يا نىڧدەولەتى ل موقبلئ و دەڧەرا پىشەسازى ل ئاقارئ گوندى كواشى و راكىشانانا جاددا ھەشت سايد بەر ب زاخو و دروستكرنا تونىلا كەلىن زاخو و راكىشانانا ھىلا گازا ھەرنمى بەر ب ۋەلاتئ تركيا لەوا ۋەسا دەيت نىشان دان كو ئەڧ ۋارە جەھكى ستراتىژىيە و تايپەتە بو ھەرنما كوردستانى، نھا ب دەھان خىزانئىن رۆژئاقاى كوردستانى ۋەكى ئاۋارە ل كەمپا موقبلئ دئاكنجىنە، ژىلى ب ھزاران ئەو خەلكى ژەر (داعش)

ئالىي رۇشەنبىرى

دەقەرى تايبەتمەندىن خۇ ژ ئالىي رۇشەنبىرى قە ھەنە، ب دەھان نقىسەر و ھونەرمەند و چىرۇكنقىس و چىرۇك قەگىر و روماننقىس و ھەلبەستفان و سترانىيژ و موزىكژەن ھەنە.

تېتالىن دەقەرى:

ئارمانجانى و بەرىكانا سووارىنى و سووار باشى و راف و نىچىر يەك بوو ژ يارى و ئارەزوو و تېتالىن گىرنگىن دەقەرى، ب تايبەت ل قەگۇھاستنا بووكان و سەرشووشتنا زاقايان. سلىقنەھىيان راپىنچەكا تايبەت ھەيە ۋەكو شەل و شەپك و شال و لەوندى و گەلەك بايەخى ب پاقژيا خۇ و بەژنا خۇ دەن، و دەشتا سلىقنەھىيا خودان داۋەتىن تايبەتە مينا داۋەتا دەستەشىر و توورىانى و چاچانى وسى كاشى و دو گاشى و مىرانى و تالان و شەرى قولنكا و چەندىن دى و داۋەتا كوولىيانى يەكە ژ داۋەتىن ھەرى ب رەوش كو ب ناقتى گوندى (كوولى) ھاتىبە ناقتىر و ھەموو كەس نوزانن قى داۋەتى بكەن ژ بەر كو چەندىن لىنىن تايبەت تىدا ھەنە و دىيژن دەمى ل كوولى دبوو داۋەت پىرىيا گوندىيان كەرىن خۇ دفرۇتن و شەل و شەپك و شال پى دكرىن و تاكو دىلان ب داۋى دەھات د فرۇتنەقە و كەرىن خۇ دكرىنە قە.

گرىدانا جفاكى و ھارىكارى:

دەقەرا سلىقنەھىيان خىزم و خوينى ب كارەكى پىرۇز دزانن، خىزماتى دناف ھەموو بابكىن سلىقنەھىياندا ھەنە لەوا دكەقندا گرىداناكا موكوم دناف ھەموو ەشپىرەتىدا ھەيە، دىسان خەلكى دەقەرى ھارىكارىيا ھەموو گوندىيان بۇ گەلەك كارىن رۇژانە ل بەرچاڧ بوو، مينا رەز كۇلانى و كىشانا دارا ژ چىياى و ناخ بانى و ھونوينا دىواران و چىنينا بەرھەمى و دورىنا دەخل و دانى و شىخەرەكىشان و جەنجەرا و دستارپىرك، كو كچ و خورتان دكرىن و ل دەمى ۋەستىيانى ژى خودانى

و گەرناس دانەناسكرىن و نىشادايە كو چ جاران و بۇ چ ھىزىن لەشكەرى دەست نەداھىلانىنە. دەقەر ب كەلايىن خۇقە مينا (كەلا ئەرمىشتى و كواشى) و باژىركى (زافەرانى) ^(۳) يىن كو نارۇژا ئىرو شوينوارىن وان ب شىۋەيەك باش ديارن، ل سەر دەمى عومەرى كورى خەتتابىن ھاتىنەداگىركىن و خەلكى دەقەرى موسلمان بوويە، ب دىرژىيا سەردەمى دەولەتىن ئىسلامى ئەف دەقەرە ب كەلايىن خۇقە جەين گىرنگ و جەن پىتەپىدانا دەولەتىن حوكمدارىبوويە ل دەقەرى ^(۴).

بەرمايكىن كەلا ئەرمىشتى

دەقەرئى بوو، ل بەرئى و ھەتا سالىن چلان ژ سەدسالىيا بوورى ب كەر و گا يان ھىسترا دەھتە كرن، و يىن كو ب جۆتەكئ ھىسترا كارئ خۇ دكرن دگۆتنئ (باش جۆتئار)، ئانكو دشيا گەلەك دەشتئ قەژىنت و ب ئامىرنن خۇ يىن دەسپىنكى مىنا شالوك و قەيناغ و ھەقجار و شخرە و ھەرىس و نىرك و بارسوولە و مساسك و جەنجەران و د بەرئى دا كارئ چاندنئ گەلەكئ ب زەحمەت بوو ژبەر گيا كرنەي^(۵).

د چاندنا دىمى دا ل دەقەرئى ئەو وارئى ب كىرى چاندنئ دەھت نىقەك دبوو تۇف و نىقادى دما شووف، و ئەگەر دەخل و دان بەرى بارانان ھاتبا چاندن دگۆتنئ غوبارى، و ئەگەر دگەل بارانان ھاتبا چاندن دگۆتنئ سەرىلەيى و قەرە دماوئ چارە رۇژىن پىشتى چللى زىستانئ تۇف لئ دەھتە چاندن، ئانكو ل سەرئ زىپا، لئ پىشتى ھازم بەگئ^(۶)، ل سالىن چلاندا ئامىرنن چاندنئ ژ تەراكتوور و دەپاسا گەھاندینە

مالئ مىوئژ و كتك و ھنار ل سەر وان گەنجان بەلاقدرن، ديسان ھارىكارى دناف شىن و شادىاندا، و ل دىلانان ھەموو گوندىيان كارئن خۇ دكرن و مالين خۇ پاقژ دكرن و بالاقىن خۇ دكرن و ھەر مالەكئ بەھرا خۇ ژ مېھقانان ھەبوو و ھەر سى دانا ئەو مېقان بوون ل وئ مالئ و سەرسوبەھىكئ ھەموو گوند ل مالا زاقاي دبوونە مېقان و فراقىن ل مالا وى دخوارن و ھەرىكە ب ديارىيا خۇ مالا نوو ئاڧا دكر. ل شىنىنئ ژى ھەمى پىشكدار دبوون و ل وان چەند رۇژان كەسەكئ سەرو رېھىن خۇ نە دتراشىن و بالاقا خۇ نە دكرن.

ئالىي ئابوورى:

وھسا ديارە ئەف دەشتە ب قەرىژەكا مەزنا دەخل و دانى ھاتىبە ناسكرن، و تۇقچىنى پىششىيا ئابوورى

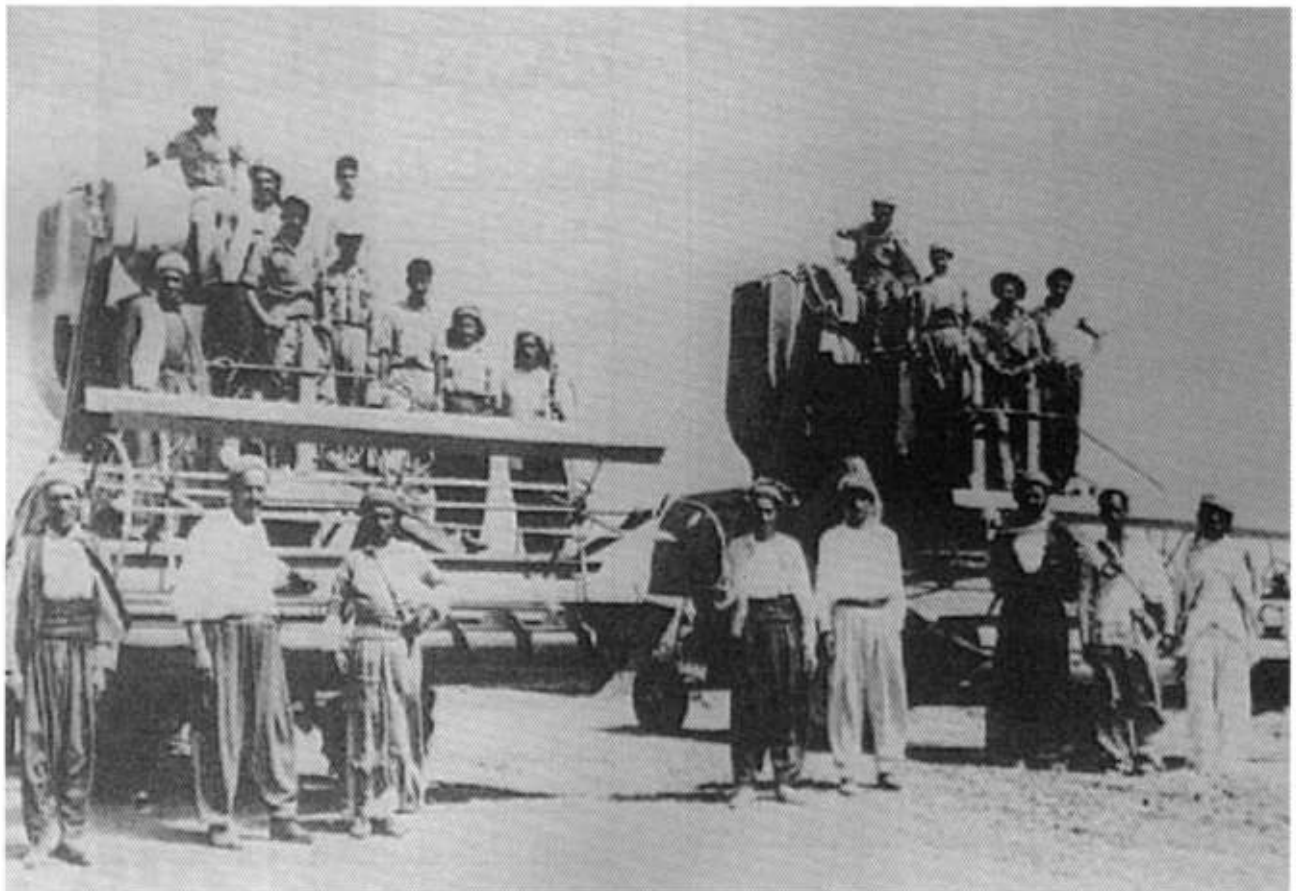
شووړهين باژارن زافهرانئ، (وھسا ديارە شوورھە ب سەر چىاي دكەڧىتە)

چەند بىنەمالەكانقە و خەلكەكى ب كرمانجى، ئانكو رىنجىبەرى دشىيان ب پەيوەندىن دگەل مەللاكى بىكەن و پارچە زەقىيەكى ل گۆر شىيانىن خۇ وەرگرن و ھەر دەمى مەللاكى ھەزكرىيا ب بىرپارەكا خۇ دا جۆتارى بى بەھر كەت و ئەف سىستەمە ما تاكو سالا (۱۹۷۵) ئ و بىرپارا راستقەكرنا چاندنى يا ژمارە (۹۰) ژ بال حكومەتا عىراقنى و د قى بىرپارى داماف دا مەللاكى بۇ خۇ تەنى (۳۰۰دۆنەمان) ژ ئەردى خۇ ھەلبىزىرت و ھەموو وارى مابى ل سەر وان جۆتارىن چەندىن سالان ل سەر كاردكرن ھاتە پارقەكرن، لى ھەتا نھا گەلەك گوند ماينە و تابوون دەنە مەللاكى. تۇقچىنى ل قى دەشتى و ژبەر نەبوونا كەرەستى كىمىيائى و قىرگەرىن مىش و مۇران ھەر سال دىسان نىقەك دەپتە چاندن و نىقادى شووۋ دمىنت.

دەقەرئ ئىدى سال ب سال بەرھەم بەر ب زىدەبوون چوون و بۇ جارا ئىكى ل دەشتىن سلىقنەبى و سىندىيان ژى پرۇژەبىن چاندنى خستە كارى، و رابووبە ب دامەزاندنا ئىكەمىن پرۇژەبى بەرھەمىنانا چووقەلووكان، و ئىنانا جۆرەكى چىلن بىانى كو ل زاخۇ ب چىلن خابوورى دەپنە نىاسىن و تا ئىرۇ ئەو جۆرە ماينە، دىسان دانانا پرۇژەبى خودانكرنا بەزى و نىزىكى (۲۰۰۰) سەر ب بەك جارى خودانكرىنە، و دابىنكرنا تۇقنى بىانى بۇ بەرھەم ئىنانا جۆرىن باش ژ گەنمى، و بۇ ئىكەمىن جار پرۇژەبى چاندنا پەمبوى ئىخستە كارى و پتر خویندكار ب چىننا پەمبوى ۋەكى داھاتەك بۇ وان رادبوون^(۷). سىستەمى چاندنى و تۇقچىنىيا گەنم و جەھان ل دەشتا سلىقنەبىيان ل دەست پىكى ئەف دەشتە ھاتىبە ملككرن ژ بال

چەند ماكىنەبىن چاندنى بىن حازم شەمىدىن ئاغى دىسالىن چلاند ئىناپنە زاخۇ

۲۵	قەرۋودە
۲۶	شكەقدەل
۲۷	گرەش
۲۸	خانتەوەر
۲۹	ئاسىيەن
۳۰	كىلا سىپى
۳۱	باستكا زوورى
۳۲	خووكى
۳۳	كواشنى
۳۴	مەورنىسكى
۳۵	باقىيا
۳۶	مىرگەسۋور
۳۷	قەسرا مەلە نەيب
۳۸	ئىمەلكى
۳۹	ترىكزا
۴۰	شكەفتى
۴۱	ئافخان
۴۲	چەمزراف
۴۳	كانى كەركى
۴۴	تووسانا
۴۵	مشارا
۴۶	بىچەك زوورى
۴۷	پىچەك زىرى
۴۸	پەراف
۴۹	پەرافشوك
۵۰	خەرىبە نوورى
۵۱	بامىرى
۵۲	باستكا زىرى
۵۳	شكرافا
۵۴	چىمەنيا
۵۵	كومبەل

كۆمەلگەھا باتىلى
(سەنتەرى ناھىيى):

ز	ئاقا	خرابە
۱	كۆمەلگەھا باتىلى	
۲	كۆمەلگەھا باستكى	
۳	كۆمەلگەھا سىمبىل	
	ئاقا	
۴	كۆمەلگەھا خراب دىم	
۵	كۆمەلگەھا كىشىمىن	
۶	كۆمەلگەھا كىلكى	
۷	كۆمەلگەھا باجد	
	كەندال	
۸	كۆمەلگەھا باۋەردى	
۹	كۆمەلگەھا موقىلى	
۱۰	گوندى بالقوسا زوورى	
۱۱	بالقوسا زىرى	
۱۲	قەرۋور	
۱۳	ھاجىيا	
۱۴	كۈۈلى	
۱۵	قادىيا	
۱۶	ئافزىرىك شىنو	
۱۷	ئافزىرىك مىرى	
۱۸	گروسىمان	
۱۹	بەغلوۋجى	
۲۰	سىۋىيا	
۲۱	بىن بىزىن	
۲۲	كانى غەرب	
۲۳	باجد بەراف	
۲۴	باجد مىرى	

باتىل سەنتەرى دەشتا سىلىقناھىيانە دكەفیتە سەر جادا سەرەكىيا نىقىدەولەتى د نابقەرا دھۆك و زاخۇب دوورائىيا نىزىكى (۳۰كم) رۇزئاقاين بازارى دھۆكى و نىف كىلومەترى ل باشوورى گوندى باتىلا كەقن، د سالىن حەفتىياندا سەردەمى تەعربىن ب ناقن (مجمع الطائى) ھاتىيە ئافاكرن و عەشپىرەتىن (الكائى و السنانى و الصامان و الشرايى) لى ھاتىيە ئاكنجىكرن و بوويە عەرەبىنىش، دناقبەرا سالا ۱۹۸۰ و ۱۹۸۱ئ سەنتەرى ناحىن ژ ئاسپەن ھاتە قەگوھاستن بۇ باتىلنى، و پىشتى سەرھلانا (۱۹۹۲) ئ و زقرىنا خەلكى بۇ سەر وارن بابكالان، باتىل زى وەكى سەنتەرى ناحىن كەتە كارى، نھا پىرىيا كۆمەلگەھى ژ عەشپىرەتا (سلىقناھىيى) بابكى (مەرەئىيە، پاشى و زەر كاودانىن كوردستانى و ھەوين تەعربىن گەلەك مالىن (ئاسپەن/سلىقناھىيە) و خەلكى (سوولاف) ئ كو يەكە ژ گوندىن نەھاتىيە ئافاكرن و ژ كۆچەرىن (سلىقناھىيە) نھا ئاكنجىين كۆمەلگەھى نە، ھەرەسا چەند مالىن (بەروارى و دۆسكى و مىران) زى لى ئاكنجىيە و نھا ھژمارا خىزانىن كۆمەلگەھى نىزىكى (۲۱۲) خىزانانە كو دىنە نىزىكى (۱۵۲۴) كەس، كارى چاندنى مئشە لى دھىتە كرن، رووبەرى ئاخا ب كىر چاندنى دھىت نىزىكى (۲۱۲۸) دۇنەمانە، سەبارەت ئاقا قەخوارنى زى ل سەر سى ماتۇرىن ئاقا ژىر ئەردە كو ناقى ب رىكا بۇرىان بۇ ھەمى مالان دابىن دكەت، ل دووفا ئامارن تەخمىنكىرى يىن رىقەبەرىيا نامارا دھۆكى بۇ سالا ۲۰۱۱ سەرچەمى ھژمارا خەلكى ناحيا باتىلنى ۲۳۸۵۳ كەس، ژ وانا ۲۲۴۳ كەس باژىرى و ۲۱۱۰ كەس گوندنشىين^(۸)

فەرمانگەھىن مىرى ل ناحيا باتىلنى:

- ۱- رىقەبەرىيا ناحىن.
- ۲- بنگەھى ساخلەمىن باتىلنى.
- ۳- تايىن چاندنى ل باتىلنى.

ھەفتىنى رەش	۵۶
ھەزا	۵۷
چوينايا	۵۸
سىقىدىن چن	۵۹
تربەسىيى	۶۰
ئاقىتەحلى	۶۱
كەشكائى	۶۲
كاقىل درىژ	۶۳
قەق سەبىنى	۶۴
كرايوور ژورى / و ژىرى	۶۵
مالھەسن	۶۶
خراىمالك	۶۷
سوولاف	۶۸
كىزىنا	۶۹
ئىنجكەھىو	۷۰
كركەلى	۷۱
كىلكى	۷۲
مەزرى	۷۳
كولىمىنى	۷۴
باتىلنى	۷۵
موقبىلى	۷۶
سمايل ئاقا	۷۷
خراىب دىم	۷۸
باوھردى	۷۹
كوشىنى	۸۰
باجد كندال	۸۱
كەروىنىيى	۸۲
باترىشاينى	۸۳
سەرەكائى	۸۴
قوتى	۸۵
قەلەما	۸۶

۴- بائىرقانىيا باتىلى.

۵- ئاسايشا باتىلى.

۶- تايىن ئاگر قەمراندنا باتىلى.

۷- پوليسىن باتىلى.

۸- ناسناما باتىلى.

۹- بگۇرا باتىلى.

۱۰- تايىن قىتەرنەريا باتىلى.

۱۱- نغىسىنگەھا پىنووسى داد ل باتىلى.

۱۲- تايىن كەھرەبا باتىلى.

۱۳- چاقدىريا سەقائ ل باتىلى.

۱۴- خواندنگەھا بنەرەتا باتىلى.

۱۵- ئامادەيا باتىلى.

۱۶- دەزگەھى كونترۇلا كەھرەبى ل باتىلى.

۱۷- تەرازيا باتىلى/ بۇ چاقدىريا سەنگى ترومبىلىن بار ھەلگەر.

سەر ب ئاقەندى قەبە.

۲- ئىكەتيا ژىن كوردستانى ل باتىلى.

گوندىن ناھىيا باتىلى: گوندى باتراشاين:

ئاقى گوندى ھىندايە و چو بوچوونىن رەسەن بۇ ئاقى وى نەھاتنە دىتن تەنى پىتا (با) نوزانم ب چ زمانە يان دەفۇك يان ل كىژ سەردەمى ھاتىيە ب كار ئىنان ژبەر كۇ چەندىن گوندىن دەقەرا سلىقناھىيا ھەنە كۇ پىتا (با) پىشناقە ۋەكۇ (باتىلى و باقيا و باتراشاين و باجدى و بالقۇسى و باستكى و باۋەردى و بامىرى) و بەلكى ل چەندىن دەقەرىن دىژى ئەف پىتە پىشناقە، ۋەكى (باعەدرى و باقەسرى و باجلى و باخورنىقى و باگولاتكى.....) و چەندىن دىژى

سۈۋرىن گوندى:

باكوورى، گوندى كواشنى

باشوورى، گوندى مەروىنى

رۇژھەلاتى، گوندى سەرشوورى

رۇژئاقى، گرەشى و سەروكانى

رىكخراۋىن جفاكى سقىل ل باتىلى

۱- ئاقەندا لاۋىن باتىلى (يارىكەھا شەش يارىزان)

باتىلى

نەسەقامگىرىيا دەفەرى ژ ئالىيى سىياسى قە گوند
چەند جاران ھاتىبە سۈتۈن، ل سالا ۱۹۷۵ئى ۋەك
ھەمى گوندىن دەفەرى كەتە بەر ھەوا خرابىكىن و
فەگۈھاسننا خەلكى گوندى. نھا گوند خرابەيە ئى
ھەر سال دەيتتە شىنكىن^(۱۹).

گوندى بەرەكەھىيى

گوندەكى كەفناارە دكەفیتە دووراتىيا نىزىكى
(۱۵كم) رۇژھەلاتى سەنتەرى باتىلى نافی گوندى ژ
كانىيا ۋى ھاتىبە كو دكەفیتە دىن گوندى دا لەوا
دېئىزى (سەرەكانى)، و دىرۇكا گوندى دىار نىنە.

سۈۋرىن گوندى:

باكوورى، گوندى گرەشى

باشوورى، موقبلى

رۇژھەلاتى، گوندى باترىشايى

رۇژئافى، گوندىن ھەورىسكى و باسنىكا ژىرى

پىنكھاتا خەلكى گوندى:

تەنى سىلىقمانەيى بوون، ۋەك ملك يىن بابكى مەلا
تەبىسى يە، بەرى ۋىرانكرنا گوندى ل سالا ۱۹۷۵ئى
پىكدهات ژ نىزىكى (۲۰) مالان.

ژىدەرىن ژيارا خەلكى گوندى:

ژيارا خەلكى ۋى ل سەر چاندنى بوو و ئاقارى
گوندى ھەمى ب جۇتىن ھىستىران دەھتە راكىن،
ھندەك دفرۇتن و ھندەك عومباردكىن و دكرنە ئار و
ساقار و دانھىرك و دانقوت و دانى كوتلكا و بەرھەقىيا
زفستانى دكىن، ل سالا ۱۹۵۴ئى گوندى شىيان (۴)
تراكتووران بكىن، سالا ۱۹۵۵ئى ھەجى عەمەر شىيا
دەراسەكى بكىت.

سەبارەت ب تىكھەلى و پىنكھە ژانى ھەردەم
گوند يىن فەكرى بوو، بۇ قەھەويانا فەقىيىن ئابىنى
ئىسلامى كو ھندەك خەلكى دەفەرى بوون و
ھندەك ژ باكوورى كوردستانى دەھتن، سالا (۱۹۵۳)ئى
خواندىگەھە ل گوندى ھاتىبە فەكىن.

پىنكھاتا خەلكى گوندى:

ئەف گوندە ژى ل سالا ۱۹۷۵ئى كەتەبە بەر ھەوا
ب ەمرىكىن و خرابىكىن و قالا كرنا گوندان، بەرى
بەرى قى نىزىكى (۱۰) مالان ژ سىلىقمانەيىان بابكى
فەردەشنا و كۇچەرىن ھاجا بوون.

ژىدەرىن ژيارا خەلكى گوندى:

ژيارا وان ب شىۋىبەكى سەرەكى ل سەر ئۇقچىنىيا
جەھ و گەنم و نىسك و نۇكان و پاشى خودانكرنا
تەرشى بوو ژ پەز و بىز و چىلان. ژىدەرى ئافا سەرەكىيا
گوندى بىرا چەمى گوندى بوو، دىئىزىن گەلەك جاران ئەو
بىر ھشك دبوو و ئاف ژ گوندىن مەرىن و سەرشوورى
دنىنان، پىشتى سالا ۱۹۷۱ئى، چەند بىرەك ل نھالا
گوندى بۇ ھەمى كاران ھاتنە كۇلان و كارىن چاندنى
ژى ل بەر دكىن، ب تايبەت شىنكاتىن ھاقىنى، ل
بھارانزى گەلەك گىايىن خورىستى ۋەكى ئۆلك و
گەرەنگ و كارى قوراد و حاجىلوگ و گوبرىسك لى
شىن دبوون و ب وان جۇرە گىايان يا دەولەمەند بوو.

باترىشايى دەشنا سىلىقمانەيىا دگەل سىمىنلنى فەدبىرت
ب نھالا (بويكا) و پاشان نھالا (ساوا) ب دىرژاھىيا خۇ
ھەر ژ بىزى چىايىن گوندى كواشنى دەسپىدكەت و
تاكو بەراقى و نھالا (حەمموشى)، نھالەكە و تا نھا
چەندىن بىستىر لى دەرکەتەنە، ۋەسلان ديارە جھى
ژيارا خەلکەكى بوويە، و ئەو رىكا سەرەكىيا بەر ب
كواشنى فەدچوو و دەشت و چىا پىكھە گرىددان ھەر
دناف ئاقارى گوندى باترىشايى را دەرياز دبوو، و رى يا دى
ھەر ژ گرفىلى ئانكو ژ رۇژھەلاتى دەھت و تاكو نھالا
حومموشى، ھەر دناف ئاقارى گوندى را دەرياز دبوو،
دىسان ۋەكو سىمىن گوندى باترىشايى نھا ئاقارى
ۋى دكەفیتە سەر رىكا سەرەكى دنافبەرا زاخۇ و
دھۆكى دا، ب تەنى (زىارەتىن غەرىبا) ۋەكو شوينوار
ل گوندى ھەنە و دكەفەنە دنافبەرا گوندى كواشنى
و باترىشايى و پىنكھاتىبە ژ نىزىكى چوار زىارەتان و
ۋەك يىن موسلمانان بەر ب قىيلەنە، و دانەمەر
گەلەك چىفانوكان ل دور وان زىارەتان فەدگىن، ژبەر

ھاقىنى وېرىج و جىنكىن فىقى و سىپىندار ل بەر بەھىنە چاندن و ل زىستانان گەلەك جاران لەھى ل قى نھال ب دژواری رادبوو و كەس نەدشیا ب بەزىنت.

سىماين موقىلى:

قى گوندى چەند كانى ھەنە. مىنا: كانىيا شىنخا ياكو نا نھا ئافرىزە. كانىيا زەلاما، كانىيا مەلاي كو ھەرمو نا نھا ئافرىزىن دگەل قەرىزا نھالا گوندى، و ل ئاقارنى گوندى چەند نھال و گرك و زەقى ھەنە مىنا گر گۈزەل ىى كو ھەموو ئىتقارىان جھى كومفەبوونا زەلامىن گوندى بوو. گرى حەجى نحوى، و زەقىين ب ئاف مىنا زەقىا شىف سۈرى و زەقىا نھالا ساوا و گورا كەرى و كەندال سۈرك و دىسان چەندىن نھال مىنا نھالا شىنخا و نھالا تەحتووكا و گەرا گونى ياكو دكەفیتە دناقبەرا گوندى و گوندى سەرەكانىن. ز نىئالین گوندى موقىلىن چىرۇك و چىرۇكبىزىن خۇ ھەبوون و جقات و سىتران و نىچىر و نىچىرئانین خۇ ھەبوون و دىزىن دەمى دىلانەك ل گوندى ھاتبا ل دارخستىن سى شەف و سى رۇزان شاھى ل ھەموو مالىن گوندى دەتە گىران و پىنشوزىيا مېھفانان ئەرکەك بوو ل سەر ھەموو گوندىيان و بۇ دەمى سى رۇزان، و ل رۇزىن ئاسايى پىرىيا خەلكى گوندى ل سەرى گرى گوندى كۆم دبوون و سوحبەت و يارى دەتەنە گىران. دىسان دىزىن ل دەمى بەفر دبارى دچوونە نىچىرا پۇران كو نەدشيان بفرىن و ب دەست دەتەنەگرتىن. چەندىن گىانەوهرىن كووفى وەكو گورگ و حەفتىار و رووفى و كىنقىرىشك و ئاسك و... زىەر ھەبوونا ئافى دەتەنە دىتن.

ل دووف سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ئى ھژمارا خەلكى گوندى (۱۲ كەس بوو^(۱۱)). د دەسپىنكا سالىن حەفتىاندا ژمارا مالىن گوندى دگەھشتىنە نىزىكى ۵۰ مالاىن و پىشتى تەغرىيا سالا ۱۹۷۵ئى گوند ھاتە وىرانكىن و خەلكى وى دەرىدەرى باژىزىن سىمىنلى و دھۇك و زاخۇ بوون. نا سالا ۱۹۹۱ئى دىسان خودانىن وى لى زقىرىن، نھا خىزانىن وان دگەھنە نىزىكى (۲۵۰) سەرۇك خىزانان^(۱۲).

سىماين گوندى:

سەرەكەھنىن دو كانى ب ئافىن (كانىيا ەمرەبا و كانىيا شوئىش) لى ھەبوون كو ژىدەرىن ئافا گوندى بوون، دىسان دو گر ب ئافىن گر گۈزەل و گر كافر يىن ھەبن و نھالا گرەشى دەر گوندى را دەرباز دىت، گوند نھا خرابەمە و تەنى وەكى شوئىنوار مایە و ژمارا خەلكى گوندى دگەھىتە (۲۰۰) سەرۇك خىزانانە و تانھا ئاخا گوندى ھەر سال شىندكەن^(۱۳).

گوندى موقىلى:

دكەفیتە دووراتىيا نىزىكى (۸كم) رۇزەھلاتى سەنتەرى ناھىيا باتىلى، رامانا ئافى وى وەكو گوندى دىزىن ئانكو (بەر قىبلە) يە، پىنكھاتا وى ھەر دكەھندا ز غەشىرەتا سىلفانەھىيان و دىرۇكا گوندى يا دىار نىنە.

سۈورىن گوندى:

باكورى، گوندى سەرۇكەھنىن
باشوورى، گوندى ھەورىسكى
رۇزەھلاتى، سەنتەرى ناھىيا باتىلى
رۇزئافى، باستكى

ژىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

زيارا خەلكى وى ل سەر جۆتارىن يە و ھەموو ئاخا گوندى ب دەستىن (۱۴) جۆتارىن ب ئالافىن كەفن دەتەپاكىن و دانان، و جەھ و گەنم و نىسك و نۇك دچاندن، دىسان بەز و بزىن و چىل و گۈلك و مېشىن ھنگقىنى ژى خوداندكىن، پىشتى بۇ جارا ئىكىن ماكىنىن دورىنا دەخلى ئەوین ب دووف دەوارانقە دەتەنە بەستىن و ئەراكتوور گەھشتىنە گوندى چاندن ب ساناھىتر لى ھات و كەقىن گوندى دىزىن ل دەستىنكا سالىن شىستان حەجى سالىمان يەكەم ئەراكتوور لىنا و بەھىن وئ (۴۰) دىنار بوون، و ژىلى مفاين چاندن دىزىن جارا بووك ژى پى دەتەنە قەگوھاستىن، دىسان ئافەكا بۇش د نھالا گوندى دا ھەبوو و ئەوژى ھارىكارىبەك بوو بۇ كەسكاتىن

كۆمەلگەھا موقىلى:

ب مەرەما ب عەرەبىكرنا دەفەرى پىشتى سالا ۱۹۷۵ئ ب ناغى (المنصور) ھاتبوو ئاقاكرن عەرەبىن شەرابى و جەدىدى لى ھاتبوونە ئاكنجىكرن، دكەقىتە دووراتبىيا نىزىكى (۸كم) رۇژھەلاتى باتىلى سەر جادا سەرەكىيا دناقبەرا دھۆك و زاخۇ دا، پىشتى سەرەلدانى كۆمەلگەھ بوويە كوردنشىن و ژ پىرى (۱۵۰) ئاقاھى و (۱۸۰) سەرۆك خىزانان پىكدەھنت، پىرىيا ئاكنجىين وئ سلىقنەھى نە ژىلى چەند مالىن مزوورى و كۆچەر و چەند مالەكىن دى، سەبارەت خزمەتكارىيان ژى نھا خواندنگەھەكا بنەرەت لى ھەيە، ژىلى خواندنگەھەكا نامادەھى بۇ كۆمەلگەھى و گوندىن دەوروبەران، وىنگەھەكىن ساخلەمىي و بىرەكا ئىرتىوازي و و ىتەنى جادەھەكا سەرەكى ھاتبىيە قىركن و نھا ئاقاھىين سەردەمىانە لى ھاتىنە چىكرن.

گوندى قوتى:

ب دووراتبىيا نىزىكى (۱۴كم) دكەقىتە باشوورى رۇژھەلاتى باتىلى، ھەقسىنوورە دكەل گوندىن فەق سەينى ژ ئالىن باكوورى و گوندى كافل درىژى ژ ئالىن رۇژاقاي و گوندى ھەورنىسكى ژ ئالىن رۇژھەلاتى و گوندى ئاف تەحلى ژ ئالىن باشوورى، ل سەر ناغى گوندى وەكو دانەمەرىن وى قەدگىن دو بۇچوون ھەنە، بەك ژ قوونى و دكاكى كو وارەكى ب خىر و بىر بوويە و ب قوونى ھاتبىيە ئافكرن، يا دووى دىژن گوند ژبەر كو كۆچەر لى بوون و بەرى ب نەمامى لى ئاكنجى بىن ل نھالى و نىزىك گەرا شەكر بچە بوون، لى پىشتى تۆققىبى بوويە بەكەم كازى وان جەھەكى بىلد ھانە دەسنىستانكرن و مىنا قوتىن بوو و ئەو جەھ بۇ قوتى.

سەورىن گوندى:

باكوورى، گوندى فەق سەينى

باشوورى، گوندى ئاف تەحلى

رۇژھەلاتى، گوندى ھەورنىسكى

رۇژاقاي، گوندى گوندى كافل درىژى

پىكەھاتا خەلگى گوندى:

ئاكنجىين وى ھەموو كۆچەرىن ھاجانە و پىرىيا وان ژ بنەمالا (جندوى بوون و چەند مالەكىن مالا شىرى و بابكى گورگا، كو ئىكە ژ گوندىن كەقىن سلىقنەھىيان لى بوون، و ئاخا وى وەكو ملك بى ھازم بەگى بوو، و ئەو بنەمالىن كۆچەران ب جۇتارىن ل سەر كاردكرن، لى پىشتى راستقەكرنا ياسايا عىراقى يا چاندنى يا ژمارە ۹۰ ل ۱۹۷۵ئ گوند ل سەر وان جۇتارىن ھانە پارفەكرن و نھا ملك بى وانە.

ل دووف سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ئ ھژمارا خەلگى گوندى ۱۳۲ كەس بوو^(۱۲)، بەرى وىرانكارىيا (تەخرىب و تەعرىب) سالا ۱۹۷۵ئ، گوند ژ نىزىكى (۳۰) مالا پىكدەھات و ئاقاھىين وان ئاخ بوون.

ژىدەرىن ژيارا خەلگى گوندى:

ژيارا وان يا سەرەكى ل سەر خودانكرنا تەرشى بوو ژ پەز و بىز و چوورك و چىلان، و ھەر مالى نىزىكى ۲۰۰ سەر ھەبوون و مەرەزى سىپى و سۇر دفرۆتن و شىرى پەز و بىز و چىلان ژى دكرنە پەنىر و بازگانىن فەللە ژ تلىسقوف و باشىكى دەھان د گوھارتن ب تەحىن و ساقار و دانقوت و كەل و پەلىن دى، ژىلى خودانكرنا تەرشى خەلگى گوندى چاندن ژى ب ئالاقىن كەقىن دكرن و ئەو چەند ل رىزا دووى دەھات، پىشتى ھاتنا تەراكتوورىن ژ جۇرىن (بالتە و زنجىر) بىن ھازم بەگى و پاشى تەراكتوور و دەراسىن ژ جۇرىن (كىز و كلنرەن) بىن جۇرج عەزوزى كو فەللەھىي مووسلى بوو و نىزىكى ۱۰ - ۱۲ ماكىنا ھەبوون چاندن كەتە بەرى خودانكرنا تەرش و كەوالى.

سىمايى گوندى:

پىرىيا ئەردى گوندى راستگەھى بوو و وارەكى ب كىرھاتى بوو بۇ چاندنى، و چەندىن گر و نھال و شووفك و كانىيان ئەف وارە دىخەملاند، وەكو كركى تەل جەناب دناقبەرا گوندى و گوندى بامىرى كو گرەكى كەقىنە و گەلەك كەل و پەلىن كەقىن وەك قافكىن جەركان و پىرتىن تەنووران و بىنستەران

باشوورى، گوندىن كىزىنا و تىرەسپا
رۇزھەلاتى، سىنوورنى قەزا سىمىلى
رۇزئافاي، گوندى چووبانىي

پىتھامتا خەلكى گوندى:

گوند وەكو ملك يىن ھازم بەگىن بوو، پىشتى
راستقۇمەكرنا ياسايا چاندنى يا ژمارە (۹۰) ل سال
۱۹۷۵ئى، ئەو بىنەمالا ئاقىرى ژفى گوندى بىن بەھر بوو
و ل سەر چەند مالەككىن كۆچەرىن ھاجا ژ بابكى
شىئىرى و بابكى رەشا و بابكى بەدرا ھاتە مولككىن و
ب تەمامى لى ئاكنجىبوون بوون، و نىزىكى (۹۰) مال
بوونە خودانىن فى وارى.

ژىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

دائەمىرىن گوندى دىيژن ژىن وژيارا خەلكى
گوندى ل سەر خودانكرنا تەرشى بوو و ھىدەك
مالان پىرى (۱۰۰۰) سەرىن تەرشى ھەبوون، و دىيژن
ھىدەك مالا تا (۱۲) شىفانان ھەبوون و سالانە ب
سەدان كىلوپىن پەنىرى د فروتنە دەفەرىن تىكىف
و تىلىقوفنى بەرامبەرى نىسك و تەحىن و ساقار و
پەرۇك و پىندقىيىن وان، و بۇ بەدەستقۇ ئىنانا پارەى ژى
چەند سەرىن پەزى و ھرى و مەرەز د فرۇتن.

ژىلى زيارا كۆچەرلەپتىن كو ھەتا سالىن پىنجىيان
كارى وان يىن سەرەكى بوو، لى پىشتى نامىرىن نوى يىن
چاندنى ھاتىن بەرى وان پىتر كەتە چاندنى و ئىكەم
كەس تەراكتوور ئىناى سالىح يوسىف ئىبراھىم بوو
كو ژ دايكىبووىن سالا ۱۹۳۳ئى يە و نا ھال سەپزارى
دژىت و ھىن تەراكتوور ھەنە.

سىمايى گوندى:

وەكى ديار گوندىكى دەشتى يە و پىتر نىزىكى
ئاقا بووبارى دىجلەيە، سىمايى گوندى چەندىن
گىرك لى ھەنە، مىنا گىرى عەباس بەگى، كو ئاقى
كەسەكى بەرزەيە، و ژ گىروفىريا وى ھەسان ديارە
بەلكى ب دەست ھاتىتە چىكىن، و گىرى بەرى
پىشت ئىشنى، دكەقىتە دناف ئاقارى گوندى دا و

لى دەئىنە دىتن، لى دىرۇكا وى يا ديار نىنە، دىسان
گىرى شاشك دناقبەرا گوندى و گوندى خەندەكى،
باشى ھالا نەحووت ل باكوورنى گوندى و ھالا گەرا
شەكر^(۱۴) ھالا كوبرا^(۱۵) وپاشى ھالا خرابووبان
دناقبەرا گوندى و گوندى ھەورنىسكى دا، دىسان
چەند كانى و بىرىن ب دەست كۆلى لى ھەبوون،
وەكو كانىيا شىنوى و كانىيا نەحووت و كانىيا و گەرا
شەكر و بىرا ھەژىروكى و ژىر دوورانتىيا قان كانىيان ژ
گوندى و نىزىك بوونا ئاقا ژىر تەرد ب تەنى ۵-۷ مەتران
ئاف دىن بوويىن ئاخى قەبوو لەوا خەلكى گوندى بىر
بۇ خۇ د كۆلان، وەكو بىرا سىمويى مەلاى و بىرا برويى
سادقى و بىرا حسىيىن عىسوى و چەندىن دى، دىسان
ژ سىمايىن دى ل گوندى زيارەتى سلو قەلەوى يە
وەكى شىوینوارەك ل باكوورنى گوندى و دىيژن وى ب
خۇ خۇ كوشىتىە و ناسناما وى يا ديار نىنە.

ل سالا ۱۹۷۵ئى گوند ھاتە وپرانكرن و گوندى ھاتە
فەگۇھاسىتن بۇ گىرى گەورنى و مەروونى و كەردىزى
و دوولبا ژوورى و دوولبا ژىرى و سىمىلى، بەلى پىشتى
چەند سالەككىن كىم مەروونى و كەردىزى و ھەردو
دوولب ژى ھاتە وپرانكرن و خەلك دەرىدەرى باژىران
بوون، پىشتى سەرھەلانا سالا ۱۹۹۱ئى و ژىر دوورانتىيا
گوندى ژ جاددا سەرەكى و نەبوونا خزمەتكارىيان كە
س نە زىرە گوندى، لى ھەر سال دەپتە
شىنكىن^(۱۶)

گوندى ئاقىتەھلى:

گوندىكى كەقنارە دكەقىتە دوورانتىيا نىزىكىن
(۳۰) كىم رۇزھەلاتى باشوورنى باتىلى رامانا ئاقى
گوندى ئەو كە تاكە كانىيەكا ئاقا تەحل لى ھەبوو
و تا دەمەكى دىيژن زيارا وان ل سەر وئ ئاقى بوو، تاكو
(عەبدولعەزىز نجىفى)^(۱۷) مووسلى شىياى ئاقى ژ
گوندى ئاخ بانى بلند بكەت ب پىا بەنداقرىن ب
كەھىنتە ئاقىتەھلىيان.

سىنوورنى گوندى:

باكوورنى گوندىن قوتى و كافىل دىيژى

زىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

ئەف گوندىدە ۋەكو مىلك دىكەندىن بىن بىنەملا مەلا ئەيىن سىلىقشەنەيى بوو (سەيدى عەبووش)ى، لىن پىشتى راستقەكرنا چاندن ل دەفەرىن نەھا ھەر كەس خودانى ئاخا خۇيە، چاندن پىرپىشكەت پىشتى (عەلى عەبووش)ى بۇ ئىكەم چار ساللا ۱۹۵۴ئى تەراكتوورەك ژ جۇرىن فەرگەسۋون كو ب گازا سېسى كار دكر ب گوژمى (۷۰۰) دىناران بىكرىت ئىنلى و گوندى مفاى ژى ۋەرىگىن، پىشتى ساللا ۱۹۷۵ئى تەراكتوورا ژ جۇرى كىز ل گوندى ھاتە ب كارئىنان، ژلى تۆقچىنىن خەلكى گوند تەرش ژى بۇ خوارنا رۇژانە ب خودانكىن و نىزىكى (۴۰۰) سەرى پەزى ل گوندى ھەبوون، دېسان خەلكى گوندى بۇ زيارا خۇ مفا ژ ئافا دىجلەي ژى بۇ چاندنا پىنخوارنىن ھافىنى مىنا خىار و باجان و بامى و ئووبى و...ھتد دىپتن.

ۋەكى بەرھەقى بۇ ۋەزىن زىستانى خەلكى گوندى بوو ل ۋى ئالىن ئاقى دكر بۇ دابىنكرنا پىنخوارنىن ۋەكو تەحىن و دۇشاق و خورمە و جل و بەرگىن زىستانى و پەيداكرنا تەنەكەبەكا گازا سېسى ب تىن بۇ رۇناھىي و بۇ گەرمكرنى فورمىن دارا دېەر ئافا مەزىن دا ھاتن كۆم دكرى و گەزىن دناقا ھەيكاند شىندىبوون دېرىن و گەلك چاران سىرگىن دىپتن.

پوۋەرى گوندى بىن ب كىزى چاندن ھەيت دگەھىشتە نىزىكى (۲۱۰۰) دوونەمان، لىن پىشتى ئاڧاكرنا سكرى مووسل نەھى (۱۳۰۰) دۇنەم ژى ماينە.

ل دووف سەزىمىرىيا ساللا ۱۹۵۷ئى ھىمارا خەلكى گوندى ۸۴ كەس بوو^(۱۱)، بەرى گوند ل ساللا ۱۹۷۵ئى بىتە تەغرىبكرن و خەلكى ۋى بىنەفەگۋاسىتن گوند پىنكەھاتى بوو ژ (۱۱) مالىن سىلىقشەنەيىان، نەھا خەلكى گوندى زىدەبوۋىنە و دگەھە نىزىكى (۷۰-۸۰) سەرۋك خىزانان، ل مىسىرىكى و خراب دىمى و سىمىنلى و گرەشى دىن، پىشتى سەرھەلدانا ساللا ۱۹۹۱ئى خەلكى گوندى ھەزا ئاڧاكرنا گوندى ھەبوو و نىزىكى (۱۰) ئاڧاھىيان لى ھاتنەئاڧاكرن، لى زىر دوربوونا گوندى و نەبوونا خىزمەتگوزارىان ھاتە چۆلكرن قە.

بەرەك ل سەر ھەيە و ۋەكو كەلتوورەكى كەف نەف بەرە بۇ پىشت ئىشانىن ھاتە بكارھىنان.

ژ نەھالىن گوندى ژى، نەھالا بەرىن پىشت ئىشى و نەھالا عەباس بەگى و نەھالا خىلخەلى بە.

ژ شىكەفتىن ژ ھەمىيان ب ئاڧتر ل گوندى دىزىن شىكەفتا خىلخەلى كو داۋىيا ۋى دىار نىنە و چەندىن رىك لى ھەنە، دىزىھىيا ھندەك ژوان دگەھىتە نىزىكى (۲۰۰م). ل باكوورى گوندى جەھى كو دىزىن سەرگەر شىوئى گرەكى بە و پىرىن جەرکا و بەرمايىكىن خۇلىن لى ھەنە دىپتن.

ۋەكو گوندى دىزىن ب ھەھان جۇرىن گىبانەمەرىن كوۋشى ل ئاڧارىن قى گوندى ھەبوون، مىنا خىشۋوك و چارىن و بالندەيان، ئاسك ب كۆم ھاتنەدېتن و ۋەكى نارەزوو خەلكى گەلەك ژى نىچىر كرن و نەھا كىم بوۋىنە.

پىشتى سەرھەلدانى و زىر نەبوونا خىزمەتگوزارىيان و دوورىيا رىكى ژ جادا سەرھەكى گوند نەھاتىبە ئاڧاكرن و نا نەھا خرابەيە، لى ھەرسال ھەيتە شىنكرن و مفا ژ ئاڧارىن ۋى بۇ چەراندن و چاندنا دەخل و دانى ھەيتە دىپتن، ل دووف سەزىمىرىيا ساللا ۱۹۵۷ئى ھىمارا خەلكى گوندى ۲۵۸ كەس بوو^(۱۸)، نەھا ھىمارا خىزانىن خەلكى گوندى دگەھە نىزىكى (۳۰۰) سەرۋك خىزانان و ژوان (۹۰) جۇتبارن^(۱۹).

گوندى كىزىنا:

گوندىكى كەڧنارە دىكەڧىتە دووراتىيا نىزىكى (۳۴كم) باشوورى رۇژاقابىن باتىلن، رامانا ئاقى گوندى دىار نىنە، لى بۇچوون ھەنە كو دىزىن كىزىنا ئانكو (كى- زىن^(۲۰) ئىنا) يان (كى- زوو ئىنا) و بۇچوونەكا دى دىزىت (كەس نىنە)، ۋانە كەس ل ۋى جەھى نىنە.

سنورىن گوندى:

باكوورى، گوندى قۇتى

باشوورى، ئاڧا دىجلەي

رۇژھەلات، سنورىن قەزا سىمىنلى و گوندى ئاخ بانى

رۇژئاقى، گوندى تىرەسپىيا

سىمايى گوندى:

زىمەر گوند نىزىكى ئاڧا مەزىنە لەوا گوند تىر خال و خەتە و ئاڧا گوندىيان تەنن ئاڧا پووبارى بوو كو نىزىكى نىڧ دەمژمىرى قەدكېشا، ژ گرکىن شى گوندى زۆرى كۆزى ل باكوورى رۇزھەلاتى و كورا سەتن كو وارگەمەكى كۆچەرەن بوو ل باكوورى رۇزاقايى گوندى، دىسان ملا كارىنەى ل رۇزاقاي و قووجكا صافىن، دىيژن ئەف قووجك ب نائى ژنەكى يە و ل وىرى ھاتبوو كوشتن، ژ نھالېن گوندى نھالا كىرا دناقبەرا گوندى و گوندى تىرە سىپا، نھالا شابكا ل رۇزھەلاتى گوندى، و چەندىن گر و نھالېن دى كو د بى نائىن، سەبارەت كەفتانبا گوندى ژى چەند گورەكىن كەفن ل رۇزاقايى گوندى ھەنە و دىيژن بىن عەرەبانن لى دەم ديار نىنە، ھەژى نامازى يە خەلكى شى گوندى مرىن خۇ ل ناخا وارى تىرەسىپا قەدشارتن و ھەردو گوند بىن بىنەمالا مەلا تەبىى نە.

مەلا تەبىى بوو، نھا خەلكى گوندى ل كۆمەلگەھا خراب دىمى و سىمىلى و زاخۇ دژىن و ژمارا خىزانىن خەلكى گوندى د گەھنە نىزىكى (۵۰) مالان.

سىمايى گوندى:

ل گوندى شىكەفتەكا مەزىن د ناڧا نھالېن دا ل باكوورى گوندى ھەبە، نھالا بانى خورى و نھالا كانىكى كو كانىبەك دناڧ دا ھەبوو، و ملا كارىتەى، ملەكا دىژ بوو دناقبەرا گوندى تىرەسىپا و كىزىنا راکىشاي بوو بەلى نھا چو سىمايىن وى مىل ديار نىن، دىسان زۇركەك ب نائىن زۇركى گورې بى ھەى و سىمايى وى ژ نائىن وى ديارە ، كو چ تىشت لى شىن نە دبوون و تىر كەند و كوور بوو، و بەر ب باشوورى گوندى خرابەبەك ھەبوو ھەر دگۆتنى خرابە و ژ كۆمەكا بەرىن ھەرقى و ب رىژ ديار دبوون و مىنا شىوینوارىن كەفن ديار دكرن.

زىدەرىن ناڧا گوندى:

دو كانى ل گوندى ھەبوون، كانىبا نھالا كویر و كانىبا نھالا خورى كو يا مەزىن بوو و پەزى گوندى ل سەر دەھاتە ئاڧدان و ھەمى سالان بىستانەك ل بەر ناڧا وى دەھاتە شىنكرن، و گەرا بەسنايىن، دكەتە رۇزاقايى گوندى، ئەوژى گەپەكا كوور بوو و نوزانن چ دەمى ھاتبوو كۆلان، لى ژىدەرى ھەرى مەزىن بۇ ناڧا گوندى رووبارى دىجلە بوو، سەبارەت قەگۇھاستنا نائىن ژى ھەمى ب دەواران دەھاتە كىشنان و بۇ عومباركرنى دكرنە د كەدىنك و جەراند، يان ژى دناڧ (دەن)ان دا.

زىدەرىن ژيارا خەلكى گوندى:

سەبارەت ژىن و ژيارا خەلكى گوندى ل سەر تۇڧچىنىبا جەھ و گەنم و نىسك و نۇكان بوو ب ئالافىن كەفن، و زىمەر نىزىكىبوونا گوندى ژ رووبارى چەند دۇنەمەك ژى دكرنە دەرامەتن نائى، چ بۇ خوارىن و چ بۇ فرۇتنى مىنا باجان و خىار و بامى و باجانرەشك و لوبىك و..... ھتد، و زىمەر ژارىن و نەزانىن

گوندى تىرە سىپا:

گوند دكەڧىتە دوورتىبا نىزىكى (۱۸كم) باشوورى باتىلن، پىرىبا ناڧارى وى دكەڧىتە سەر رووبارى دىجلەى، نائى گوندى بى ژ (گورېن سىپى) ھاتى، ئانكو دەڧەرەكا سىپى بە (گورېن سىپى).

سەورېن گوندى:

باكوورى، گوندىن ئاڧتەحلى و چوپانىن باشوورى، رووبارى دىجلە رۇزھەلات، گوندى كىزنا رۇزاقاي،

پىنكھانا خەلكى گوندى:

ل دووڧ سەرژمىرىبا سالا ۱۹۵۷ئى ھژمارا خەلكى گوندى ۸۴ كەس بوو^[۱]، گوند بەرى وىرانكرنا دەڧەرا سلىڧانەيا نىزىكى (۱۰) مالان بوون و پىنكھانا گوندى ھەموو سلىڧانەبى بوون، و وەكو ملك بى بىنەمالا

سىمايى گوندى:

گوندى دەقەرەكا راست گەھى يە، لەوا بتىنى دو نھال ل گوندى ھەنە، نھالا ئىكىن دناقبەرا گوندى و گوندى ئاقتەحلى دايە و يادى دكەقىتە دناقبەرا گوندى و گوندى خراب مالكى، دىسان گرەك زى ب نافىن (گركىن چووبانىي) ل رۇژھەلاتى گوندى ھەبە، و شوينوارىن كەقن ل سەر وى گرى ھەنە لى دىرۇكا وى ديار نىنە.

زىدەرەين زيارا خەلكى گوندى:

ل گوندى كانى نەبوون و زىدەرەين سەرەكىن ئاقا وان رووبارى دىجلەي بوو. ۋەكى گوندى قەدگىن چو ئالافىن دەريازبوونى زى ئاقى ل قى گوندى نەبوون و بۇ دەريازبوونى و دابىنكرنا پىندىقن خۇ ز خوراكى و سۆتمەنىن ل ئالى دى بى رووبارى دچوونە گوندى تىرەسپا كو ل وئىرى دىمشەبوون، لى ماسى گرى ل قى گوندى ۋەكى دەرگەھەكى زيانى ھەبوو، زىلى تۇقچىنيا گەنم و جەھ و نىسك و نۇكان، چ بۇ فرۇتنى و چ بۇ پركرنا ستىركى ناف مالى ز بەرھەمىن گەنمى ز ساقار و داتھېرك و دانقوت و نىسك و نۇك و... ھتد.

دىسا گوند نە بى بى بەھر بوو ز خودانكرنا پەز و بزىن و چىلان، ل دەشتا گوندى گەلەك گىانەۋەرەين كوۋقى مىنا گورگ و روۋقى و كىنفرىشك و مار و دوۋىشك و پۇر و قىك و سوپىسك و قورت و... ھەبوون لى خەزال ل نىقا سەدسالىبا بىستى ز ئەگەرەئ نىچىرى نەماينە. گوند نھا خرابەيە، لى سالانە دەھىتە شىنكرن. و زمارا سەرخىزانىن وان دگەھنە نىزىكى (۶۰) سەرۇك خىزانان.

گوندى خراب مالكى:

گوندەكى كەقنارە دكەقىتە دووراتىيا نىزىكى (۱۸كم) باشوورئ سەنتەرئ باتىلى. رامانا نافى گوندى ۋەكى گوندى دىئىن زبەر كو گوند گەلەك جاران و زبەر چەندىن ئەگەران ھاتىبە ئاڧاكرن و خرابكرن لەوا بوويە خراب مالك، و سى جەھىن ديار ھەنە كو گوند ل سەر ھاتىبە ئاڧاكرن، وارئ ئىكى د

باراپتر ۋەرازىن عەرەبىن مووسل بوون، دىسان خەلكى گوندى ماسى گرى زى دكرن و بەشەك بوو ز زيارا خەلكى گوندى.

بەرى خرابكرن و قەگوھاستنا گوندى ل سەر رووبارى دىجلەي بەلمەك زى ھەبوو خەلك دەريازى گوندىن ئالىي دى بى ئافى بان مووسلن دكرن و دىئىن. ھەر كەسەك ب (۱۵-۵۰) فىلسان دەرياز دكر.

سەبارەت ب خوارنا گوندىيان زى ل گور ھەبوون و نەبوونا خوراكى وى سەر دەمى بوو، سەرەراي ھەبوونا ساقار و داتھېرك و دانقوت و ھوبىركى كوتلكان، لى ۋەرزان زى حوكمى خۇ ھەبوو، بۇ نەموونە ل زىستانان خوارنا ھەرى سەرەكىن نىسك بوو، لى ل ھاقىبان دەوين بوو. شىۋىن ھلكرنا گوشتى بۇ زىستانى ب زىكا جەرگان بوو، ئەو زى كەلاندىن و قەلاندىنا گوشتى و عومبارا وى ۋەكو قەلى، يان نىڧالكرنا گوشتى و پاشى خويكرن و ھىشكرنا وى بوو. نھا گوند خرابەيە، لى ھەر سال دەھىتە تۇقكرن و ھلاندىن و دابەشكرن ل سەر ھەمى گوندىيان.

گوندى چووبانىي:

چووبانىي ب دووراتىيا نىزىكى (۱۹كم) دكەقىتە باشوورئ باتىلى. گوند بەرى نەغرىيا سالا ۱۹۷۵ئ پىكەھات ز (۱۳) مالىن بنەمالا مەلا نەبىي و مالەكا كۇچەران و مالەكا بنىات عەرەب (شمىسات)، نافى گوندى ۋەكى گوندى قەدگىن پىكەھاتىيە ز دو پەيفان (چوو- بانىن)، و جەھ گوندى بلند و بانىە، دكەقىتە ھندافى ئاقا رووبارى دىجلەي، دەستپىكا ئاڧاكرن گوندى ل سەر ئافى بوو، لى پاش بۇ بلنداھىي (بانىن) ھاتىبە قەگوھاستن، لەوا دگۇنن (چووبانىي).

سئورەين گوندى:

باكوورئ، گوندى كافل درىزئ باشوورئ، گوندى تىرە سىپىن و رووبارى دىجلەي رۇژمەلات، گوندى ئاقتەحلى رۇژئاقاي، گوندىن قەسەرى و خراب مالكى

و بىزنا و ب تايىبەت خودانكرنا چوپىركان^(۱۲) بۇ فرۆتتا مەرەزى.

سىمايى گوندى:

ئاخا گوندى يا رەشە و ئاقا وى يا تەخلە، لەوما ب كىتر فەخوارنى نەدھات و ب تنى گىانەموھران فەدخار، بۇ كاروبارىن رۇزانە ئاقا ژ رووبارىن دىجلەي ب دەواران دناف ئاقارى گوندى چوپانىن را دەينا، گوندى تەنى نھالەكا ديار و درىژ ب ناقى (نھالا سۇرا) دناف ئاقارى گوندى دا ھەبە، نھا گوند ئاقايە و بتمنى چوار مال لى ھەنە، كارەبا يا گەھشتيە گوندى و ھەفتىن جارەكى ئاقا ب نانكەران ژ رىشەبەريا ناحيىن دگەھيتە گوندى. ديسان گرەك زى ل رۇزاقايىن گوندى ب ناقى (گرى ب ئاخ) لى ھەبە، ديسان ھەزەك^(۱۳) ھەبە دىيىژنى ھەزا رىكا پىنچەكى، كووراتىيا وى ديار نىنە و ب سروشتنى خۇ ھەموو ل وارەكى كلسى دياردىن.

سەبارەت گىانەموھرىن كووفى وەكو ھەمى دەشتىن گورگ و كىقىرىشك و رووفى و مار و موويشك و بەت و قورت و سووسك و پۇر و قىك لى ھەبوون و گەلەك دەھانە نىچىركىن. نھا گوندى ھەرسال ئاخا خۇ شىندكەن^(۱۴).

گوندى گرانابوورى:

گوند دكەفىتە دووراتىيا نىزىكىن (۱۸ - ۲۰) كم باشوورى سەنتەرى باتىلى، گوند بىن ل سەر دەستى (جەبەشنى عەبدى خەزالا) ژ بىنەمالا (مەلا تەبىن) سىلىقنەبى ل سالا ۱۹۲۰ ئى ھاتىبە ئاقاكرن. رامانا ناقى گوندى وەكى خەلكى گوندى فەدگىرىن بىن ژ ھەردو گرىن مەزىن دكەفەنە باكوورى گوندى ھاتى، و ژىەر گوند دكەفىتە سەر رووبارىن دىجلەي كو سنوور بوو دگەل گوندىن عەرەبان و ب قاىكان ژ ناقى دەريازدبوونە ئالىن دى، لەوما دىشنى بىژىن ناقى گوندى پىنكەھاتىبە ژ دو پەيخان، (گر+ ئابوور) يان گرى بۆرى، واتە ئاقا مەبى و بى لىقىن كو ب ساناھىترە بۇ دەريازبوونى.

ئاق ئاقارى قەسرىن دابوو و دىرۇكا وى يا ديار نىنە، لى وەكو شىوینوار بىنستىن وى ديارن و ژ بەر و كلسى ئافاكىروون و بەلكى نىزىكى (۲۵) مالان لى دژيان، وارن دووى ل ئاق ئاقارى گوندى دا ل سالا (۱۹۵۱) ئى ل سەر دەستى بىنەمالا ھەمو مشدىنا بىن بەر نىاس ب (ھەمو گرەكلى) و چەند كورىن وى و برازابەكى وى ھاتىبە ئاقاكرن، ل سالا (۱۹۵۵) ئى چەند مالەكىن كۇچەران ھاننە گوندى خراب مالكى.

سنوورين گوندى:

- باكوورى، سەنتەرى باتىلى
- باشوورى، گوندى گرابوورى
- رۇزەھلات، گوندى چوپانىن
- رۇزاقاي، قەسرا مەلا تەبىي

پىنكەھاتا خەلكى گوندى:

نھا پىنكەھاتا گوندى سىلىقنەبى و كۇچەرن، و خەلكى گوندى ل سەر قىن شىنومى تا سالا (۱۹۷۵) ئى مان، و (ترخىل و نەغرىب) ئى گوند فەگرت خەلكى وى دەرىبەمەرى باژىران وەك دھۆك و سىمىل و زاخۇ و مالتايىن بوون. پىشتى سەرھلدانا سالا (۱۹۹۱) ئى گوند بۇ جارا سىن و ل جەھەكى نوو ل سالا (۱۹۹۶) ئى ھانە ئاقاكرن و چەند مالەك لىك كۇمبوون. نھا ژمارا سەرخىزانىن خەلكى گوندى دگەھنە (۸۷) سەرۇك خىزانان و گەلەكان نەشىابە ل گوندى ب ژقن لى ھەرسال شىندكەن.

ژىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

وارى قى گوندى بىن كو ب كىرى چاندن دەھت دگەھىتە نىزىكى (۱۱۰۰) دۇنەمان تۇقچىنىيا وان ل سەر سىستەمى مىرى بوو، واتە كرىيا ئەردى تا شۇرىشا ۱۹۵۸ ئى ددانە وەزارەتا داراپى، لى ل ژىر بىزارا راستفەكرنا چاندتى ھەر جۇتبارەك بۇ خوداننى خۇ و ئەردى خۇ، ژىن و زيارا خەلكى گوندى ب شىنومەبەكى سەرەكى ل سەر تۇقچىنىيا گەنم و جەھ و نىسك و نۇكان بوو، ژىلى خودانكرنا تەرشى ژ بەز و چىل

سۈۈرۈن گۈندى:

ياكۈۈرى، گۈندى خراب مالكى
باشۋورى، رووبارى دىجلەي
رۇژھەلات، گۈندى چوبانىي
رۇژئالھاي، قەسرا مەلا تەببى

پىكھاتا خەلگى گۈندى:

ھەر ل دەسپىنكا ئاكىچى بوونا وان ژ (۶ - ۸) مالان
پىكھات، ل دوۋف سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ ئى ل عىراقنى
خەلگى گۈندى ۱۰۰ كەس بوون^(۱۶) ھەمى ھەر ژ ئىك
بنەمالبوون بوون.

ژىدەرېن ژيارا خەلگى گۈندى:

ژىن و ژيارا وان ل سەر تۇقچىنى يا گەنم و جەھ
و نىسك و نۇكان بوو، دىسان بىستان ل بەر ئاقا مەزىن
ب رىكا ماتۇرىن ئاقى دەھانەكىن و تەرىش و كەۋال ژى
دەھاتە ب خودانكىن. بۇ ھىرانا دەخل و دكاكى ئاشەكىن
ئاگرى ھەبوو، كو خزمەتكىرنا گۈندىن دەوربەر ژى
دكر، ھەر دىسان ماسى ژى ل سەر رووبارى ۋەكى
دەرگەھەكى ژىانئ دەھانە گرىن.

سىمايىن گۈندى:

ژ سىمايىن گۈندى ھەردو گرىن مەزىن (گرى
كۈزى و گرى سۇر) كو بلندترىن نىشانىن گۈندى نە،
زىدەبارى ھەبوونا گەلەك گرىك و نھالان، مينا نھالا
كانىيا (كەكو)ى دناقبەرا گۈندى و گۈندى قەسرى
دا كو نھالەكا كوېر و تېر شىكەفتۆك و بەرەفەزە و
كانىيەكا ئاقا تەحل دزكى وئ دا ھەبوو كو نھالا ھىك
بوويە و تەئى بۇ ئاقداننا پەزى دەھاتە ب كارئىنان.

ژىدەرېن ئاقا گۈندى تەئى ل سەر ئاقا دجلەي بوو.
و ل بەرامبەرى گۈندى و د نىقا ئاقى دا دو (جەۋىك)
^(۱۷) ھەبوون و دارىن مەزىن لى ھەبوون و دارا (گەز)
^(۱۸) مەشە لى شىن دبوو، مفا بۇ سۆتىنى و فرۇتىنى
ژى دەھانە دىتن و فرەھىيا ھەر جەۋىكەكى نىزىكى
(۲۰۰) دۈنەمان بوو.

ئاقارى گۈندى پىكھاتىبوو ژ نىزىكى (۷۰۰)

دۈنەمان، لى ژىمەر سىكرى مووسل، نىزىكى (۱۲۰)
دۈنەمان كەتتە دىن ئاقى دا و ب تىنى (۸۰) دۈنەم بۇ
چاندنى ماينە، زىدەبارى كۇزا پەزى كو نىزىكى (۲۵۰)
دۈنەمانە.

ل سالا ۱۹۵۴ ئى گۈند دناقبەرا (جەبەش)ى خودائى
گۈندى بىن كەفن و برابى ۋى (سەھمىن) عەبدى
خەزالا) ھانە پارفەكىن و گۈند ژى بۇ دو گۈند، گرابوور
ژوورى ل سەر ئاقى جەبەشى و گرابوور ژىرى ل سەر
ئاقى سەھمى.

سالا ۱۹۶۳ ئى و ژىمەر تىكەلىيا خەلگى گۈندى
دگەل شۇرىش گۈند ل سەر دەستى حكومەنا
عىراقى ھانە سۆتن و وئرانكىن، و ل دەستىپىكا
دانوسناندىن سەرگىرداپەتيا كوردى ل سالا ۱۹۷۰ ئى
دگەل رۇنما عىراقى، گەلەك ژ گۈندىيان زقرىنە قە
سەر ئاخا خۇ و گۈند ئاقاكرنەقە.

ژ تىنالىن خەلگى گۈندى دەمىن خواستىن و
فەگوھاستىنا بووكان، و ل جەئىن پېرۇزكرىنان ھەسپ
و ماھىنىن بەركەتى ھەبوون و بەرىكانەپەكا دژوار
دكرىن و فىرس و سووار چاك ديار دبوون، دىسان
بەرىكانا سوواران و ئارمانجانى يەك ژ نارەزىۋوېىن
گۈندى و گۈندىن دەوربەران بوون لەوا خودانكىرنا
ماھىن و ھەسپىن خورت و پەيدا كرنا تەنكىن مينا
كچك چاپى و ماۋىزەر و خەنجەرېن دەست ب مۇرى
پەك ژ خەملا لاۋىن گۈندى بوو، ب ھەبوونا ئاسكان
و كىتكىن كوۋشى و گورگ و روۋفى و نوورى و جەفتىار
و سوۋوسك و قىتكان ل وئ دەقەرىن، نىچىرا قان
جۇرە گىانەۋەران ژى پەيداۋو كو ئەو ژى نارەزىۋوېەكا
گەنجىن گۈندى بوو.

نھا گۈند خرابەپە و ژمارا خىزانىن گۈندى پىترىن ژ
۵۰ سەرۇك خىزانان، ل دەۋكى و سېمىلنى و گرەشى
دزىن، لى ھەمى سالان ئاخا خۇ شىندكەن، و ئاقارى
ۋى و كۇزا ۋى ۋەكو چەروان دەپتە ب كارئىنان.

گۈندى قەسرى (قەسرا ھەلا قەيب):

دكەقېتە دوورائىيا نىزىكى (۲۶) كم باشۋورى
رۇزاقابىن باتىلى، و د نەخشەى دا ئاقارى ھەردو گۈندىن

سۆتىن و تالانكرن، يەكەم جار گوند ل ۱۹۱۲/۱۲/۱۵ ھايتىيە سۆتىن و تالانكرن و (۵۲) زەلامىن گوندى بەر ب زىندانىن مووسلى بىرنە و پىرىيا وان ھايتىە حوكمكرن. بۇ جارا دووئ گوند ل سالا ۱۹۱۱ ھايتىيە كافلكرن، و داوى جار ل سالا ۱۹۷۴ ھايتىيە حوكومەتا بەعسى ل بەغدا قەسرى ھايتى چۆلكرن و وىرانكرن و خەلكى وى دەرىدەرى دەوروبەران بوون.

پىنگھاتا خەلكى گوندى،

ل دووفا سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ ھايتىيە خەلكى گوندى ۳۲۴ كەس بوو، بەرى سالا ۱۹۷۵ ھايتىيە (۷۵) مالان پىنگىھاتا، ژ سىلىفانەبىيان بابكىن مەلا تەبىيە و مەندا و كەنعانى و سى مالىن كۆچەران و دو مالىن جەدەئى و سى مالىن كەمەكىيا (دۇسكى) و چەند مالىن ھەسنا بابكىن ەمەر گەوربا.

بۇ ئىكەم جار خواندىنگەھ ل سالا ۱۹۵۷ ھايتىيە گوندى ھايتىيە قەكرن، و چەند مامۇستايان دەوام لىن دكرن، مىنا: حكەمەت يونس نەعمى، ھەسەن مەلا تەبىيە ئامىدى، ئەحمەد مەلا تەبىيە ئامىدى، ئەدىب مستەفا زاخۇبى، ئارتۇن ئارشاك زاخۇبى، ئەحمەد بىتاسى، مستەفا ەبىدولا، ئەحمەد سەدىق ئامىدى، محەمەد يونس قىلان تەغەقەرى، ھەمىد يونس لىشەماع.

سىمايى گوندى،

گوندى قەسرى ل دەستىپىكا ئاڧاكىرنا وى ل خوارى و ل سەر رووبارى ھايتىيە ئاڧاكىرنا و پاشى ھايتىيە قەگۇھاستىن بۇ سەر زىنارەكى بىلىد ب ئاڧى زىنارى قەسرى و رووبى وى دكەڧىتە رۇڧاڧاى، وارى قى گوندى چەندىن گر و نىھال و وارگەھ و نىشانان بخۇڧە دكرىت، ژ گر و مىلىن قى گوندى، گرى كۆزى ل باكوروى رۇڧاڧاى گوندى، گرىن خرابى جووت و گرى زىارەتا و گرى ملا قەسرىكا ل رۇڧاڧاى گوندى، گرىن خرابى باپىرى ل باشوروى گوندى، ملا سىلاڧكەھى ل باكوروى رۇڧەلاتى گوندى، ملا بەرەزىقى ل باكوروى گوندى، ملا گىچىكا ل رۇڧەلاتى گوندى، ملا دەوڧەلىنى ل

قەسرى و خراب دىم دكەڧتە د ئىك بازىيە دا لەوا سىنوورىن گوندى قەسرى دگەل قان چەند گوندىن ھەڧسىنوورە، دىرۇكا ئاڧابوونا گوندى يا دىبار نىنە، لى بۇچوون پىر بۇ ھىدى دچن كو ل داوييا سەدسالىيا ھەڧدى بان دەستىپىكا سەدسالىيا ھەڧدى ل سەر دەستى مەلا تەبىيە مەلا بەحىايىن سىلىفانەبىيە بۇ ئىكەم جار ھايتىيە ئاڧاكىرنا، وەك دەيتە ڧەگىزان مەلا تەبىيە ژ بابى خۇ ل گوندى ئاسىيەن جودا بوويە و بەر ب وارى ئاڧىرى چوويە، دەوروبەرىن وى وارى ئىزدىن سىسسىانى بوون و ب ھايتىيە مەلا تەبىيە و ئاڧاكىرنا قەسرا وى ل ئىزىكى رووبارى دىجەلى و ب حوكمى تىكەلىيا وى ب ئىزدىن ئاڧىرى دا دەست ب دەسەلاتا خۇ ل وئ دەڧەرى كر و شىا رووبارى زىجىر بگەت و باچ و خووكا ژ ھەموو بازىگانىن خودان قاىك وەرىگىرىت، ئەڧ جەھە باشتىن جەھ بوو ل دەڧەرى بۇ دەريازوونا قاىقان و دىننن جارنا چوار ھىستىر ب بارڧە دگەل خودانىن خۇ ب ئىكجارى دەريازدكرن، وى دەمى رى يا بازىگانى دىڧەرا زاخۇ و مووسلىن دا ئاڧ بوو، لەوا مەلا تەبىيە شىا داھايتىن خۇ زىدەكەت و ھەڧالىن خۇ ژى ب ھىز بىخىت، پىشتى دەمەكى و ب ئەمىرى حاكىمى زاخۇ مەلا تەبىيە ھايتى كوشتىن، پىشتى زارۇكىن وى مەزىن بووون شىان تۇلا خۇ قەكەن و ھەمان كارى بابى خۇ كىرنەڧە و شىان دەستىن خۇ دانە سەر گەلەك واران، وەكو قەسرى و گرابوورى و كومبەلى و خراب دىمى و ھەزازا و چووبانىن و بامىرى و باستكى و كىرەشى و مالھەسنى و تىرەسپىا و كووشنى و بالقوسى و ئەرمىشتى.

سىنوورىن گوندى،

باكوروى، گوندىن ھەزازا و ئاڧخاننى باشوروى، گوندىن خراب مالكى گرابوورى رۇڧەلات، گوندىن كافىل دىرژ و چووبانى رۇڧاڧاى، كومبەل و ھەردوو پىچەكا گوندى قەسرى چەند جارن كەتتە و ھايتىيە

ل سەر وان ھاتىبە بەلاڧكرن، و نىزىكى (۱۰) مالاڭ ل گوندى دژىن و ژيارا وان ديسان ل سەر تۇڧچىنىي و خودانكرنا تەرشى يە و ھىلا كارەبى ل گوندى ھەيە، ژندەرى ئاقا قەخوارنا وان ژى ل سەر رووبارى دىجلەيە، ژمارا سەرۇك خىزانىن خەلكى قەسرى نھا دگەھنە نىزىكى (۱۴۰) سەرۇك خىزانان، ل مسىرىكى و سىمىلى و زاخو و خراب دىمن دژىن^(۱۲۸).

گوندى كافل درىژ:

كافل درىژ دكەڧىتە دووراتىيا نىزىكى (۱۴كم) باشوورى رۇژھەلاتى باتىلى، رامانا فى ئاقى دزڧرت بۇ وارەكى كەڧن ژ ئاقارى گوندى كو تىر بنستىرە و كەڧنىن گوندى دىنژ دەمىن كەڧندا وان ئەڧ بنستىرە ۋەكو كافل دىتن و ب بوورنا دەمى يىن ھەرفىن و ماينە بنستىر و پىرىيا فان كافلان ددرىژ بوون، لەوا ئەڧ ناف كەتپە سەر فى وارى.

سەورىن گوندى:

باكوورى، گوندىن قەقسەيىن و ھەزارا باشوورى، گوندى چووبانىن رۇژھەلات، گوندىن قووتى و ئاقتەحلى رۇژئاقاي، گوندى قەسرا مەلا تەپپى

سىمايى گوندى:

گوندىكى دەشتى يە و تىر زەڧى و چەند نھال و كركە، مينا كركى خرابەي يى كو زيارەتىن گوندى ل سەر و كەندال سۇرك بىن كو ل بەھاران ئاف ژى دزىت، ئەڧ ھەردو بلنداھىيە دكەڧنە رۇژھەلاتى گوندى و بلنداھىيى سىن كەلووكا ل رۇژئاقايىن گوندى، و ملا مەزىن دناڧبەرا گوندى و گوندى ئاقتەحلى و چەندىن ژى ھەنە، مينا نھالا ئافا شرىن ل رۇژھەلاتىن گوندى و نھالا ئاقا تەحل ل رۇژئاقايىن گوندى و نھالا گاي ل باشوورى رۇژھەلاتى، و ل فان نھالان چەندىن شكەفت و ھەز ھەنە مينا شكەفتا زەلاما، ياكو ل پىرىيا رۇژىن ھافىنىن ژبەر فرەھى و ھىنكاتيا وى زەلامىن گوندى تىڧە كۇمدبوون، و دكەڧىتە رۇژئاقايى

رۇژئاقايىن گوندى، ملا ئاخشىنىن حسىنىن پىرۇژى ل رۇژھەلاتى گوندى، ملا ئاخشىنىن محو سىنەما ل رۇژھەلاتى گوندى و چەندىن كرىن دى. ژ نھالىن گوندى ژى، نھالا ترومبىلا ل باكوورى گوندى، نھالا توخىبى ل رۇژھەلاتى ھەردو گوندىن قەسرى و گرابوورى ژىك جودا دكەت، نھالا قوورى كو قەسرى و كومبەلى ژىك جودا دكەت.

ديسان چەندىن وار و زەڧىن ب ناف ل فى جەھى ھەنە مينا، وارى ھەرووى ل رۇژئاقايىن گوندى، وارى عوودى ل باكوورى گوندى، زەڧيا خرابى جوت ل رۇژئاقايىن گوندى، زەڧيا چەم قاروول ھەر ل رۇژئاقايى، زەڧيا چەمىن زىرا ل رۇژئاقايى، زەڧيا بىھۇكا ھەر ل رۇژئاقايى، چەمكىن سووسىن (ژبەر ھەبوونا گيايى سووسىن) ل رۇژئاقايىن گوندى، زەڧيا وارى نەوى ل باشوورى.

ژ كانىيىن گوندى:

كانىيا كەكوى ل رۇژھەلاتى گوندى و تا ئىرو يا ب ئافە، و كانىيا زەلاما نھا دىن ئاقى دامايە، ژ نىشانىن د ناف ئاقارى گوندى قەسرى دا زىنارى قەسرى يە، درىژاھىيا وى نىزىكى (۲۰۰م) و بلنداھىيا وى دگەھىتە نىزىكى(۳۰م)، و ھەزا كانىيا كەكوى، كووراتىيا وى نىزىكى (۱۰۰م) و دووماھيا وى دىتە كانى، ديسان ھەردو ناوسكىن خرابىن جوت ژ نىشانىن فى گوندى بوون لى نھا بن ئاف بوويە.

ژىدەرىن زيارا ھەلكى گوندى:

ژيارا ھەلكى فى گوندى ل سەر تۇڧچىنيا گەنم و جەھان و ب خودانكرنا تەرشى بوو، بۇ ئىكەم جار ھەجى سەلمان شىابە تەراكتوورى ل سالا ۱۹۵۵ئى بىنتە گوندى، سالا ۱۹۵۶ئى بۇ يەكەم جار ھەجى خورشىدى دەراسە ھىنايە گوندى، و پىشتى ھىنگى پىر بویتە ب چاندىن ھاتىبەدان و وارى ب كىر چاندىن دەت دگەھىتە نىزىكى (۲۴۰۰) دۇنەمان، ژوان (۹۷۰) دۇنەم ماينە دىن ئاقى دا، نھا ژمارا جۇتیارىن گوندى دگەھنە (۱۴۴) جۇتیاران، و ئاخا فى گوندى

گوندى. و ھەزا كەپووى ل باكوورئ رۇزاقايئ گوندى و ھەزا دەف سۆر و كون سىخور ل باشوورئ رۇزاقاي و چەندىن نىشانىن دى كو د بئ ناغن.

ژىدەرىئ ئاقا گوندى:

ئەنى بەك كانى دناف گوندىدا ب ناغن كانىيا ەلى ھەبوو و ئاقا وئ يا تەحل بوو. دىسان گەر گامىنش ژى ھەبوو كو گەرەكا مەزىن بوو و ئاقا وئ ژى يا تەحل بوو، ئەف ھەردو ژىدەرىن ئاقى دەاتنە فەخوارىن ژى و بىر ژى بۇ ھەمان مەبەست دەاتنە كۆلان، يان ژى ژ گوندى فەقسەبىنى ب كەر و دەواران ئاقا شرىن دكېشان.

پىكھاتا خەلكى گوندى:

گوند ەكو ملك بئ بنەمالا شەمدىن ئاغاي بوو، و ژىەر چەروانا وئ يا خۇش ھەموو سالان دبوو جھىن فەھەويانا چەندىن بنەمالىن كۆچەرەن، لئ پىشنى گرتنا سنووران ئىدى (۱۵) مالىن گەودا و (۱۱) مالىن ھاجا ل وئ ئاقارى خۇ جھبوون و دەست دانە كارئ گونداتىن.

ژىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

ژيارا وان ل سەر خودانكرنا تەرشى بوو ژ پەز و بزنان و ھەر مالى پىرى (۲۰۰) سەرى پەز و بزنى ھەبوو و بەرھەمى وئ ژ ھرى و پەنپىرى د فرۆتن، ب تايبەت پەنپىر كو د فرۆتنە فەللەبىن تلوسقوفى، پىشنى ئاكنجى بووون چاندن ژى بۇ پارچەك ژ زيانا وان و جەھ و گەنم و نىسك و نۆك ب ئالافىن كەش چاندن، پىشنى تەراكتوور ھاتىنە مەيدانى ئىدى كارئ چاندن كەتە پىشنى خودانكرنا پەزى، و پىشنى راستفەكرنا بىرارا چاندن يا ژمارە (۹۰) ل سالا ۱۹۷۵ئ ئاقارئ گوندى ل سەر وان جۆتباران ھاتە پارفەكرن و نھا (۲۰۱۴) دۆنەم دەستىن جۆتباراندانە.

ژ كار و ئارەزووبىن دى كو ل گوندى د ھاتنە ئەنجامدان، نىچىر و كۆمكرنا گىابىن بەھارى دناف سروسشى دا، مينا كەنگر و گوپرسك و كارى و تۆلك

و چەندىن گىابىن دى. ژ ئالىن سىياسى فە ئەف گوندى ژى كەتە زىر گفاشتىن سىياسەتا حكومەتىن عىراقى، ل سالىن ۱۹۱۳، ۱۹۱۵ئ ھاتىبە سۆتن و كافلكرن و دىسان ھاتىبە ئافاكرن فە، لئ ل سالا ۱۹۷۵ئ كەتە ژىر بىرارا (تەخرىب وتەغىرب)ئ، و ھاتىبە وئرانكرن و خەلكى وئ ھاتىنە فەگۇھاستن بۇ دەفەرا سىدىيان گوندى بەھراقا، پىشنى ماوېبەكى زقىرنە نىزىكى دەفەرى و ل گوندىن مەروپىنئ و ئلزىدئ ئاكنجىبوون، پىشنى ئەو گوند ژى ھاتىنە وئرانكرن كۆچەرىن ھاجا ل كۆمەلگەھا موسىرىكى ئاكنجىبوون، لئ كۆچەرىن گەودا ھەر د دەستىكا سالىن ھەفتىاندا ژ گوندى كافل درىژئ دووركەتنە و پىرىيا وان ل زاخۇ ئاكنجىبوونە و ئا نھا ل زاخۇ ماينە، پىشنى سەرھلدانا سالا ۱۹۹۱ئ وارئ قى گوندى بۇ خەلكى گوندى زقىرقە، لئ زىەر نەبوونا خزمەتگوزارىان گوند نەھاتىبە ئافاكرن، لئ ھەرسال گوند دەيتە شىنكرن و نھا ژمارا خىزانىن خەلكى قى گوندى دگەھنە نىزىكى (۲۰۰) سەرۆك خىزانان^(۱۲).

گوندى فەق سەينى:

ئەف گوندى دكەفیتە دوورائىيا نىزىكى (۸كم) باشوورئ رۇزاقايئ باتىلى، ناغن گوندى دىت ژ ناغن مروقى ھاتىت، (فەق- سەين) يان (فەق- حسىن)، سەينى يان حسىن بەلكى گوند ل سەر دەم و جھىن وئ قىبى ھاتىبە ئافاكرن، لئ دىرۆكا ئافاكرنا وئ دىار نىنە، گوند ەكو ملك بئ ھازم بەگى بوو، پىكھاتا گوندى ئەنى (۱۲) مالىن كۆچەرىن ھاجا- رەشا بوون، و ژىەر گرتنا سنووران نھا ھەمان بابك ل ئالىن تركيا ژى ماينە، لەوا ەكو گوندى دىزىن نھا ژى زۆم و زۆزانىن رەشا ل بىزماىنئ- شىرنەخى بەرنىاسن.

سنوورين گوندى:

باكوورى، گوندى بامپىرى

باشوورى، گوندىن قوتى و كافل درىژ

رۇزھەلات، گوندى ھەورنىسكى

رۇزاقاي، گوندى ھەزازا

زىدەرئىن ژيارا خەلكنى گوندى،

گوندى فەقسەينى تىر نھالە و ئاخا فىن گوندى ب سەر سۆرى قە دچىت ، و چەروانەكا باش لى ھەبووئە لەوا مالىن كۆچەران لى كومبۇوئە و ھەر مالى نىزىكى (۴۰۰) سەرىن پەز و بىزان ھەبووئە و خودانكرنا تەرشى ژ پەز و بىز و چىل و چووركەن دەرگەھى ژيارا وان يا ئىكى بوو و نھا ژى ل ئاقارنى فى گوندى ب خودانكەن، دىسان خەلكنى گوندى ب ھەبوونا دەواران ژ ماھىن و ھىستەران ژى بى بەرنىاس بوو، سەبارەت ب تۇقچىنى و جۆت و جۇباران گوندىيان ئەف كارە ب خەمفە نەوەرگىتە، لى پىشتى ھاتنا تەراكتووران و ئاسانكرنا چاندىن بەرى خەلكى ھىدى ھىدى كەتە چاندىن و نھا گەلەكان تەراكتوور و ئالافىن خوەيىن تايەت ھەنە، پىشتى راستفەكرنا بىرازا چاندىن يا ياسايا ژمارە (۹۰) ل سالا ۱۹۷۵ئى مەللاك ژ فى گوندى ھاتىيە بىن بەھرەكن و ئاقارنى گوندى كەتە دەستىن (۲۴) جۇتباران دا و پىشتى سالا ۱۹۹۱ئى ھاتىيە دابەشكرن ل سەر (۴۴) جۇتباران.

خۇ كۆلابوو و كارىن خۇ بىن دكرن نھا ژمارا خەلكنى گوندى فەقسەينى دگەھنە نىزىكى (۷۰) مالىن، ل سىمىلى و مەسىرىكى دژىن و چەند مال نھا ژى ل گوندىنە و پەزى ب خودانكەن، ھەر چەند نھا دو سى مال ل گوندى دژىن، لى كارەب ل گوندى ھەيە و ھەر سال گوند دەيتە چاندىن و ھلاندى^(۱۳).

گوندى ھەزازا:

دكەفبەتە دەورائىيا نىزىكى (۱۰كم) باشوورى باتىلنى، رامانا ئاقنى گوندى ژ (ھەز) ب واتايا نىمچە شكەفتووك، يان ئاوسكىن ژىر ئەرد يان كونيىن دئاف ئاخى و خورستى ھاتىيە، (ھەزازا) ئانكو كۆما ھەزا و ۋەكو گوندى دىژىن نىزىكى (۳۰) ھەز ل ھەمى ئالبىن گوندى ھەنە ۋەكوو ھەزا سىماقنى و ھەزا كاقرا و ھەزا كەفۆكا و ھەزا كون ھەفتىبارى و ھەزا كانىيا گوندى، و چەندىن ھەزىن دى.

سەورئىن گوندى:

ياكوورى، گوندى ئاقزىركا مىرى باشوورى، گوندىن قەسرى و كاقل درئىزى رۇژھەلات، گوندىن بامىرى و فەقسەينى رۇژئاقى، ئافخانى

سىماين گوندى فەقسەينى،

ژەر كو ب بىكەتە و ژ چەندىن نھال و گرکان بىكەھىت مېنا نھالا شكەفتووكنى كو شكەفتووكەكا بچويك د زكى و پىدابه و دكەفبەتە رۇژھەلاتى گوندى و ھەشەرەكا قەجاغچيان بوو، نھالا كۆزى ل ياكوورى گوندى و نھالا وار كووركى ل رۇژھەلاتى و چەندىن بىن د بى ئاف، دىسان خرابە دىس و گركى تەل جەنابى ل سەر نوخىبىن گوندىن بامىرى و قوتى و فەقسەينى و دىسان چەندىن بلنداھىن دى كو د بى ئاقن، ھەر ۋەسان دئاقبەرا گوندى و گوندى كاقل درئىزى بىستەك ھەيە و ۋەكو شوينوار ماىە، دىسان كۆرستانەك دئاقبەرا گوندى و گوندى بامىرى دا ھەيە و بەر قىبەلە ھاتىنە قەشەرتن، سەبارەت زىدەرئىن ئاقا گوندى تەن دەراقنى ھەلانى بى ھەي كو نىمچە كانىە و ئاقەكا باش بۇ قەخوارنا گوندىيان ژى دەت، لى ژەر ئاقا ژىر ئەرد گەلەكا نىزىك بوو و ل دو مەتران دەردكەت، لەوا ھەر مائەكن بىرەك بۇ

زىدەرئىن ئاقا گوندى:

تەن كانىيەكا ئاقا تەل بوو و ژ نەچارى فەدخوارن و ددانە پەزى ژى، و ئاقا شرىن ژ گوندى فەقسەينى ب دەوارا دكېشان، لى نھا ھىلەكا ئاقا تايەت ژ كۆمەلگەھا سىمايل ئاقا دگەھىتە گوندى.

سىماين گوندى:

ئاقارنى ھەزازا دەقەرەكا كلىسى يە، لى ئاخا ۋى يا زەنگىنە بۇ تۇقچىنى، و چەندىن گرک نھال ژى لى ھەنە، مېنا گرى ھىلينا قىل ل رۇژھەلاتى گوندى و قوۋچكا خەج كەرى ل رۇژاقابىن گوندى، ژ بلى چەندىن بى ئاف.

ژىدەرىن زيارا ھەنگى گوندى:

رووبەرى گوندى يى كو ب كىرى چاندنى دەيت دگەھىتە نىزىكى (۲۵۳۰) دۇنەمان و ژيارا خەلكى وئ ب شىنۇھىكەن سەرەكى ل سەر تۇقچىنىيا گەنم و جەھ و نىسك و نۇكان بوو، ھەرۋەسان تەرش و كەوال زى ب خوداندكرن و نىسك خوارنا وان يا سەرەكى بوو ل زىستانى و دەوين ل ھاقىنى، دىسان و زىەر مشەبوونا ناف و دەراقان چاندنا دەرامەتېن ھاقىنى زى مينا، خيار و باجان و يامى و باجان رەشك و زەبەش و... ھتد د ھاتنەكرن، زىلى چەندىن جنىكىن ھزىر و ھنار و جۇرىن تىرى و ھرمىك و خۇخ و دەھمان دەمدا بەرھەمى بىرىج و كونجى و ماشان و گوند ب (كولندى زەر) يى نافدار بوو.

ژىدەرىن ئاقى:

بامىرى گەلەك چاف كانى لى ھەبوون مينا، كانىيا زەلاما و كانىيا ژنان و كانىيا شكەفتا قىرى و كانىيا شىخوى و كانىيا شكەفتا قاچاغا و بركا ئەحمەد جەلەبى و كانىيا شكەفتا تويى و كانىيا شكەفتا غەلو مەزنى.

سىمايى گوندى:

بامىرى كرك و نھالين خۇ ھەنە، مينا (نھالا گوندى، نھالا شىوركا كوزى، نھالا شوركا كەتيا، نھالا شىخ دەھارى، نھالا شكەفتا قىرى). ژ گرگىن گوندى زى (گرى سىمايل بابانا، دىبىژن سىمايل كەسەكى زانابوو ل سەرى وى گرى ھەمى زانست نىشا نەقىن خۇ ددان، و گرى تەبرا، گرى خرابى مەلاى و گرى لەودى). دىسان چەند شكەفت لى ھەنە، مينا (شكەفتا گوندى، شكەفتا قىرى، ھەكى دىبىژن ب دەھان سالە قىرى شكەفتى ناھىلىت، و شكەفتا غەقدال ئاغاي، شكەفتا تويى، شكەفتا دوشكەفت، شكەفتا غەلومەزنى، شكەفتا رەسولنى، شكەفتا قاچاغا)... قى گوندى چەندىن جۇرىن دارىن خورستى لى ھەنە، ھەكو تاوك و ھەلھەلوك و گوھىشك و

ژ نھالين گوندى زى نھالا قەرامبىشلووكنى، كو مشە قەرام لى شىن دىبوو ل باشوورى گوندى، و وارنى خىزىويى.

بەرى (تەخرىب و تەغرىب) ۱۱ ساللا ۱۹۷۵ ئى، گوند تەنى ژ دو مالين سىلىقنەھىيان پىكدەھات و ئەو زى جۇتباربوون، نھا زى دو مال لى دناكنجىنە، گوند ھەكو ملك يى بنەمالا مەلا تەبىي بوو، ئەفرۇ ژمارا خەلكى گوندى دگەھنە نىزىكى (۵۰) سەرۆك خىزانان، ھەكو ژيارا خەلكى گوندى پىتر ل سەر تۇقچىنىيا گەنم و جەھان و نىسك و نۇكان و كتاف و شەمبەلوول (حلبە) و گولبەرۇژان بوو، زىلى خودانكرنا تەرشى ژ پەز و بىن و چىل و دەواران، و زىلى رىچالى مفا ژ سىزگىنىن وان زى دەھانە ھەرگرتن.

ئاقارى قى گوندى چەندىن گىانەوەر و بالندە لى ھەبوون، مينا گورگ و رووقى و كىشرىشك و مار و دوپىشك و ئاسك و پۇر و قتك و سويسك و تىتىك و... ھتد.

گوندى بامىرى:

ب دوورانىيا نىزىكى (۴كم) دكەقىتە رۇژمەلاتى باتىلى.

سئورين گوندى:

باكوورى، گوندىن باسنىكا زىرى و سوولافنى و شەكرافا

باشوورى، گوندىن كافل درىژ و قووتى

رۇژمەلات، گوندى ھەورىسكى

رۇژئاقاي، گوندى ھەراز

پىكھاتا ھەنگى گوندى:

بەرى گوند بگەقىتە بەر ھەوا تەغرىبى ژ ۲۰ مالان پىكدەھات، ژ سىلىقنەھىيان بنەمالا مەلا تەبىي بوو و گوند ھەكو ملك يى بنەمالى و ژ كۇچەرىن ھاجا بابكى ئالا و بابكى سىنفا پىكدەھات.

بەرۋارى و رىكائى، ژيانا خەلكى قىن كۆمەلگەھى ل سەر تۇقچىنىن و خودانكرنا تەرشى يە، ديسان گەلەك ژ خەلكى ۋى پىنشمەرگە و فەرمانبەر و شوفىرئىن لورئىن مەزىن دناقبەرا كوردستانى و ئىران و تركيادا، ژىلى كارىن كاسىكارىن و گەلەك كارىن دى و ژبەرگو جاددا سەرەكيا ناف دەولەتى كۆمەلگەھ بىر دىيت، و دكەتە دو بەش، و گوند ژى بوويە دو پىشك ب ناقىن باستكا ژىرى و باستكا ژوورى و نىزىكى (۲۵۰) خىزانان ل قىن كۆمەلگەھى دژىن و ئاڧا ۋى يا سەرەكى ئاڧا ژىر نەره.

گوندى باستكا ژىرى:

گوند دكەقىنە دووراتىيا نىزىكى (۲كم) رۇژھەلاتى باتىلى.

سەۋورىن گوندى:

باكوورى، گوندىن باستكا ژوورى
باشوورى، گوندىن بامبىرى و سەۋورىسكى
رۇژمەلات، گوندىن موقبلنى و سەۋورىكانى
رۇژئاڧاى، باتىلى و سەۋولاقى

پىكھانا خەلكى گوندى:

گوندى باستكى ژ ۲۲ مالان پىكدهات و نھا گوندەكى خرابەيە، پىكھانا گوندى ژى كۆچەرئىن ھاچا بابكىن- رەشا، سىڧا، ئالا، و بىنەمالا ئوغس بوون.

ژىدەرئىن ژيارا خەلكى گوندى:

ژيارا وان ب شىۋەيەكى سەرەكى ل سەر تۇقچىنىن بوو، ژبەر گو وارەكى تىر ئاف بوو دارىن فىقى ژى مينا ھنار و تىرى و خۇخ و مېشمش و حولىك و ھزىر و توى و بىھ- و سىپىندار... لى دھاتنە چاندن، ژىلى بىستانىن كەسكاتىن ۋەكو باجان و خىار و باجان رەشك و بامى و... ھتد، و بوويەرى ئاخا ب كىزى چاندنى دھىت نىزىكى (۱۹۳۸) دۆنەمانە، سەرەراى بەرھەمھىنانا بوونى بەزى و ماسىت و پەنىر و نىڧىشك و ژاژى و ھىك و چىكرنا سىندانىن قەلىن.

كىزات.

ديسان ژ سىمايىن گوندى چەند خرابە لى ھەنە، مينا خرابىن ئاشكى و خرابىن نل جنابى و خراب كۆلكى و دو ئاش ژى لى ھەبوون و ۋەكو شىۋىنوار ماينە (ئاشىن خرابىن فەقسەيىن و ئاشىن تەعبىرى)، ھەر ژ شىۋىنوارىن گوندى دو گۇر ژى ھەنە (گۇرئ شىخ دەھارى و بىن خويشكا ۋى) و كەس نەۋىرىت چاندنا دەۋرۋەرىن ۋى بکەت، و ۋەكى دىژىن شىخى دوغا كرىە دىژىت، ھەرکەسى زەڧيا من بكىلت دى ژىكا ۋى مرت.

قى گوندى چەندىن جۇرىن گىانەۋەرىن كوۋقى لى ھەبوون و ژ زار دەڧىن گوندىيان ھاتىيە كو خەزال ھەتا سالىن پىنجىيان ل سەدسالىيا بىستىن ل دەشتىن ھاتىنە دىتن، ديسان گورگ و ھەفتىار و توورى و روۋقى و ژىزى و مار و دوپىشك و كىز و مېش و مۇر و تەپرو تەۋال ژ قىك و سوپىسك و ددەمەكى دا كەۋزى لى قەھەۋىيەنە، ژىلى نىتىك و چوۋچك و قىر و نەشى رىسك و گەلەك جۇرىن دى. گوند تا نھا نە ھاتىيە ئاڧاكرن^(۲۲).

كۆمەلگەھا باستكى:

كۆمەلگەھەكا ئاڧايە دكەقىنە دووراتىيا نىزىكى (۵كم) رۇژھەلاتى باتىلى ل سەر ئاڧارى گوندى گرەشى ل سەر جاددا نائەۋەلەتى ياكو زاخۇ و دھۆكى پىكقە گرىدەت، ھەقسىنورە دگەل گوندى گرەشى ژ نالىن رۇژ ھەلاتى قە و ژ نالىن رۇژاڧايە دگەل سەنتەرىن ناحىيى و ل باكوورى گوندى باڧيا و باشوورى سەربازگەھا موقبلنى يە، كۆمەلگەھ ۋەكو ئاڧاھى ل سالىن ھەفتىان د چوارچوقىن پلانا ب ەرەبكرنا دەڧەرى ب ناقىن (مجمع الصديق) ھاتىيە ئاڧاكرن و ەشىرەتىن ەرەبىن (سنانى و الطائى و العىدى) لى ھاتنە ئاكنجىكرن، پىشنى سالا (۱۹۹۱) خەلكى گوندىن باستكا ژىرى و ژوورى و گرەش و باڧيا و بالفووسى و بامبىرى لى دژىن، ۋاتە سلىڧانەيى و كۆچەرئىن ھاچا بابكىن ئالا و رەشا و سىڧا و مالائوگرى و چەند مالىن مىسا رەشى و چەند مالىن

زىدەرئىن ئاڧا گوندى:

نھالا گوندى وارهكى ئاڧى بوو و نىزىكىن ۳۵ تا ۴۰ كانىيىن ئاڧىن لى ھەبوون، وھكو (كانىيا خىشتانا، كانىيا مووساى، كانىيا شركى، كانىيا رەشىدىئى مرادى، كانىيا على شەنگوى، كانىيا عەڧدلەى، ھەردو كانىيىن سامى، كانىيا زەلاما، كانىيا ھەلانى، كانىيا جونىكا، كانىيا خەلىلى، كانىيا سلىمانى، كانىيا ھەجى محى، كانىيا مەھلى، كانىيا سىمابلىن ئەھمەدى، كانىيا كۆزى، كانىيا دېكى، كانىيا يونسى) و چەند ژوان تا رۇژا ئىرۇ ئاڧى نە و ل نھالا گوندى سى ئاش ژى ھەبوون، ئاشى خرابەى و ئاشى چەمىن ئاقووى و ئاشى سكرى خوارى.

پشتى سالا ۱۹۷۵ئى گوندى باستكىن ژى كەتە بەر ھەوا (تەخرىب و تەعرىب) ئى و خەلكىن وى دەرىدەرى باژئىرىن سىمىنلنى و زاخۇ بوون و نھا ژى گەلەك ژوان ئاكنجىيىن وان جھانن، ژىلى كۆمەلكەھا باستكىن و باتىلىن، قى گوندى نھالىن باش و گرو و زۇرك ژى لى ھەنە، مىنا؛ نھالا عەڧدال ئاڧاى، نھالا كانى دېكى و وارنىت شامىن و نھالا ژن ومىرا و كرى دووبەلانا و كووزى و خرابىن سالىن ئىسقى و خرابىن محومرادا

و كرى مەھلى و ملا شىڧە سوورى و ملا شىكەفتى. ژ شىكەفتان ژى تەننى شىكەفتا مەزن دناڧبەرا گوندى بامىزى و باستكىن دا ھەبە، فرەھىيا وى دگەھىتە نىزىكىن ۲۰۰م. قى وارى گىانەوهرىن كووڧنى وھكو ئاسك و قتك و پۇر و سووسك و ژىزى و لەكلەگە و ئەلھو و مشك و مارو دووېشك ژى ھەبوون. ژمارا خەلكى گوندى نھا زىدەبووینە و ژ ۳۳ ملان بووینە ۱۸۱ سەروك خىزان^(۳۳).

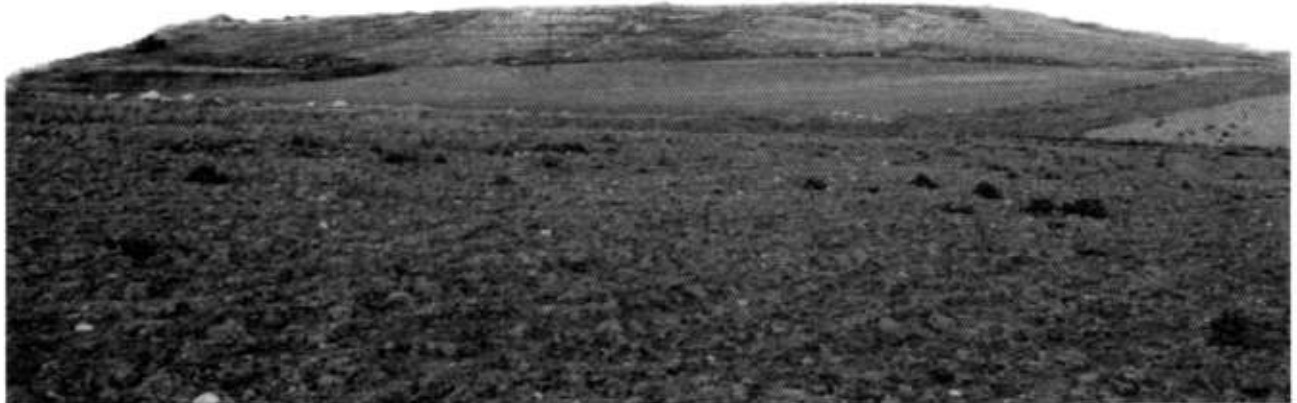
گوندى باستكا ژوورى:

گوندى دكەڧىتە دووراتىيا نىزىكىن (۱كم) رۇژھەلاتىن باتىلىن، ئاڧى گوندى وھكو ڧەدگىرن ژ ئاڧىن قرالەكى ب ئاڧىن (باستايىن) ھاتىبە، لى چ بەلگە بو قى چەندى نىنن. لى ژ بەر دىتتا چەند پارچەيىن شوىنوارىن كەڧن مىنا پەبىكەرى باستكىن^(۳۴) دىرۇكا وى دزڧرىنە سەر دەمى قرالى ئەكەدى (نرام سىن) (-۲۲۹۱ ۲۲۵۵ پ. ز)^(۳۵).

سئورىن گوندى:

باكوورى، گوندى بالقوسى

كرى باستكىن يى شوىنوارى ژ ئالىن رۇژاڧاى ڧە ھاتىبە وىنەكرن

باشقۇرۇپ، گوندى باستىكا ژىرى
رۇزھەلاتى، گوندى گرەش
رۇزئاقاي، باتىلى

پىنكھانا خەلقى گوندى:

تا سالىن چان گوند ژ موسلمان و ئەرمەنان
پىنكھانا وپىشتى باركرنا ئەرمەنان گوند ما
موسلماننىشىن، ژ سلىقئانەپيان بابكى قەردەشا
و مالەكا مىسا رەشى و مالەكا شىرتەخى.د
سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷دا نامازە ب باستىكا سەرى
(باستىكى عليا) ھاتىيەكرن د وئ سالىدا ھژمارا
خەلكى وئ ۲۵۵كەس بوو^(۳۷) د سالىن خەقتىاندا
گوند ژ نىزىكى (۵۰) مالا ن پىنكھانا، ل سەرى
گرى باستىكى ناكنجى بوون و ژيارا وان ھەموو ل
سەر تۇقچىنىي و خودانكرنا تەرشى بوو و رووبەرى
ئەردى گوندى نىزىكى (۲۰۲۰)دۈنەمان بوو. باستىكى
جھن رابىن و روونىشتنا رىقنگ و بازارگانان بوو لەوا تا
سالىن خەقتىان ژى ل دوورىانا گوندى خوارنگەھ و
چايخانا لى ھەبوون، دىسان نىبىسىنگەھەكا تايەنا
ھازم بەگى ژى ل دوورىانى بۇ جەردكرن و قاقارتنا
ترومبىلېن بارھلكرن دار سىپىنداران ھەبوو.

سىمايى گوندى:

چەند نھالەك ئاقارى گوندى دكەلىش وەك،
نھالا عەقدالا ئاغاي و نھالا خىشتانا و كووربازىكى،
ژىلى گرى باستىكى و گركى باقىان، دىسان دو گۆرنى
كەش ژى ب ناپىن (سەيد بەتال) ل رۇزھەلاتى گوندى
ل بەر جادا سەرەككىيا زاخۇ و دھۆكى ب دوورانتىيا
نىزىكى (۵۰)م و گۆرنى (شىخ بايەزىد) ل قونئارا گرى
باستىكى ژ ئالىي رۇزھەلاتى قە و ئەف ھەردو گۆرە
دبەر قىبلەنە.

ژىدەرنى ئاقا گوندى ژى كانىيا ژنان و كانىيا زەلامان
بوون نھا دەشكىن.

ئاقارى قى گوندى چەندىن جۇرتىن گىمىن بەھارى
لى ھەبوون، مىنا كارى و كەنگر و تۆلك و سىرك

و كوورسك و قوراد، ھەر وەسان چەندىن جۇرتىن
گىانەھەر و بالندەبان، مىنا كىشرىشك و رووشى و
كورگ و بەق و كويسەلە و قتك و تىنىك و قر و
لەگلەگە و فورت و چەندىن گىانەھەرتىن دى.

ژبەر نىزىكىبوونا گوندى كەش ژ كۆمەلگەھا
باستىكى لەوا گوندى كەش نەھاتىيە ئافاكرن، تەنى
سەرى گرى ل ھاقىنان بۇ كۆمكرنا دەخل و دانى ب
كاردەھىت، ژمارا خىزانىن خەلكى گوندى نھا نىزىكى
(۱۸۰) خىزانانن و ھەموو ئاكنجىيىن كۆمەلگەھىن
باستىكى و موقبلى و سىمىلى و بالقۇسنى نە، و
ھەرسال گوندى شىندكەن^(۳۷).

كۆمەلگەھا سىمايى ئاقا:

كۆمەلگەھ دكەفىنە دوورانتىيا نىزىكى ۳كم
رۇزاقايى باتىلى و بۇ ەرمەنان ژ عەشپەرەنن (العجاج
و اللوىزى و الشھوانى و الشرابى) ب ئاقى (الربيع)
ھاتىبوو ئافاكرن، خەلكى وى گوندى ل سالا ۱۹۷۵ئى
ژبەر ھەوا ب ەرمەكرنى ئاوارەى بازىرنى زاخۇ و سىمىل
و چەندىن جھىن دى كرن، وەكى گوندى قەدگىرن
سىمايى ئاقا پاشنافەكە بۇ (سىمايى ھەكىم)^(۳۸)
يىن كو گوندى كەش ب ناپىن وئ ھاتىيە ناپكرن،
نھا نىزىكى (۱۹۶) ئاقاھىيان بخۇفە دكرىت و (۲۳۵)
خىزانن كو دىنە نىزىكى (۱۲۵۵) كەس، و پىنكھانا
وئ ھەموو (سلىقئانەپى نە) ژ بابكى (شەمس) و
خەلكى كۆمەلگەھى خەلكى گوندىن كروسمان و
شەكرافا و سىمايلاقىا كەش بخۇفە دكرىت.

ژىدەرنى ژيارا خەلكى كۆمەلگەھى:

ژىن و ژيارا وان ب گىشتى ل سەر تۇقچىنىي و
خودانكرنا تەرش و كەوالى و پەلەھەرانە و رووبەرى
ئاخا ب كىرى چاندنى دەھىت نىزىكى (۱۴۰۰)
دۈنەمانە، دىسان ھندەك ژ خەلكى گوندى
فەرمانبەرن و ھندەك ژى مژوولى كارىن تايەتن وەكو
چاندنا كەسكاتىيا مىنا كرتووپ و خيار و پىقان...
ھند. كۆمەلگەھى پىرۇژى خودانكرنا گۆلكان ژى لى
ھەپە و ب دەھان گۆلك ئىدەنە. دىسان كارگەھەكا

سوولاق زى ل سەر ئاقىن كۆچەرىن ھاجا بابكى سىنفا،
 كو باپىرى وان يىن مەزىن (سىمۇيىن شىنۇيىن بىرۇن) ھاتە
 تووماركرىن، و نىزىكى (۳۵) مالان ئى ئاكنجى بوون،
 ژيارا وان ل بەرى ھەر تىشتى ل سەر خودانكرنا تەرشى
 بوو، ھەر ژ پەز و بىزىن و (چووركىن) كو مەرەزى وى
 دفرۇتنە مەسىحىيان و مەرەزى سىپى بەنار بوو ژ يىن
 سۇر، و ھەر مالەكى نىزىكى (۷۰۰ - ۸۰۰) سەرى
 ھەيوانا ھەبوو، و ھەر سال ب سەدان كىلوپىن
 شىرى و رىچالى بەرھەم دەينان، چ بۇ خارنى و چ بۇ
 فرۇتنى و باراپتر د فرۇتنە خەلكى نلكنف و تلسقوفى
 بەرامبەرى سابوون و تايىت و قوماش و نىسك و نۇكان،
 پىشتى ئاكنجى بوونى و تىكەلىيا وان دگەل
 خەلكى دەقەرى، ھىدى ھىدى پووتە ب ئالىن چاندنى
 زى كرىن و بەكەم مال دەست ب تۇقچىنىن كرى
 بنەمالا (رەشواى بوو، و ددووقدا ھەمىيان دەست پى
 كر، و ھەقجار ژ براھىمى ئاسىھى دكرىن و كىسنى ژ
 زاخۇ دەينان، و تۇف ژ تلەغفەرى ب زىر و مەجىدىيان
 د كرىن، تاكو شىيان سال ب سال تۇقنى خۇ راگرىن و
 ئىدى نەكرىن، و پاشان ھىدى ھىدى تۇقچىنىن جەئى
 خودانكرنا تەرشى گرت.

ژ تىتالىن خەلكى گوندى:

پىشتى بوورىنا رۇزىن كارى و ھەستىيانا زەلامان
 ئىقارىيان بىركانى و بەرىكانى دكرىن و ل ھەموو شەقان
 ل مالەكى كۇم دبوون و گوھداريا چىرۆكىن مام
 حامو و ھەمۇيىن مووساى دكرىن، و گەلەك جارارن
 سىتران دگۇتن و ھەمىيان نا درەنگى شەقنى ل ئىك
 فەدگىران، و داوھتىن وان زى سى رۇز و سى شەقان
 دكرىن وگوندىيان پىشكدارى د مېھقانداريا خەلكى
 دا دكرىن، ژىلى سەر سوبەھىكى كولى مالا زافاي
 بوو، و ھىنگى مەھرا ژنان دگەل زىر و تدارەكان
 دگەھىشتە نىزىكى (۴۰-۵۰) دىناران، چلكىن زەلامىن
 وان زى شەل و شەپك بوون، يان شەل رەنگەك و
 شەپك رىنگەك يان گوولەكەك ل سەر شەلى بوو و
 كالكىنت چەرمى ل پىن خۇ دكرىن، دىسان ژنان زى ب
 كراس و كورتەك و پووشى و سەردەلنگ و پىلاقىن
 لاسىتىكى خۇ دخەملاندن.

بچويك بۇ چىكرنا سىمىن (پەژانان) زى لى ھەبە، و ب
 دەھان دارىن سىپىنداران لى دەھتە چاندن.
 سىمايىن سىمايل ئاقا پىكدەھىت ژ كانى و و كرك
 و زۇرك و ھتد.

كانىيىن سىمايل ئاقا:

كانىيا (باى) بۇ چارەسەريا نەخۇشيا (باى) دەھتە
 بكارھىنان، كانىيا (عمىشىن)، كانىيا (شەرەفى)،
 ئەف ھەرسىن كانى يە تا نھا زى ئاقى نە- ژ نھالان
 زى (كىشىن) ژىمەر كو ھەردەم كىشا پەزى بوو بەرەف
 گوندى و نھالا (ئافكا زراف) و وارنى (كوورەك) و
 (زۇركى رەزا) پى نھال ھىندافى كۇمەلگەھا سىمايل
 ئاقا، ژىمەر گوندى سىمايل ئاقا نىزىكى كۇمەلگەھى
 يە، تا نھا زى نەھاتىيە ئافاكرن^{۱۲۹}.

گوندى سوولاقى:

گوندىكى دەشتى بە دكەھىتە دووراتىيا نىزىكى
 (۱كم) باشوورى باتىلىن، سەبارەت ئاقى گوندى پىن ژ
 ھەبوونا سوولاقەكا ب بلنداھىيا نىزىكى (۸۱ - ۱۰م)
 ھاتى كو تا نھا يا ماى و سەرەكانىيا ئاقا وى ژ ئاق
 ئاقارى گوندى و باتىلىن دەھت، و دىاف ئاقارى سوولاقى
 را دەرباز دىت تاكو دگەھىتە گوندى فەقسەيىن.

سەورىن گوندى:

باكوورى، كۇمەلگەھا باتىلىن
 باشوورى، گوندى فەقسەيىن
 رۇزھەلاتى، گوندىن بامپىرى و باستكا ژىرى
 رۇزئافاي، كۇمەلگەھا سىمايل ئاقا و گوندى شەكرافا
 گوندى سوولاقى مىرى بوو، ئانكو ملك پى دەولەتن
 بوو و نىكەم كەس لى جەگىر بووى (براھىمى عەمو)
 پى سوولاقى بوو ژ عەشپىرەنا سىلىقنەھىيا و ژىمەر
 چەروانى و ئاقا وى يا خۇش بۇ چەروانىن كۇچەران
 و ھەمى بەھاران رەشمالىن خۇ ل ئاقارى سوولاقى
 فەددان و ھەكو گوندى فەدگىرىن ئەوان (قەمچوور)^{۱۳۰}
 ددا حكومەتن تاكو عىراق بوويە سىستەمى كۇمارى،

سىمايىن گوندى،

سوولاقنى يال سەر گرەكى بىلدىل ھىدافى نھالەكا كووور و يا زالە ل سەر ھەمى ئاقارى خۇ، سوولاقھەكا ئاقىن زكەفندا سىنگى گوندى دخەملىنت و تا ئىرو يا بەردەوامە، ژىدھىن ئاقا گوندى، كانىيا زەلاما بوو نھا نەمايە، لى بەرى دكەتە سەرى سوولنى، و كانىيا ژنان كو ھىرەكا مەزىن ل ھىداف كانىيى بە و كانى جوونىك و كانىكا ھەجى رەشوو ل باكوورى گوندى و كانىكا شىكەفتى و كانىكا ھەمۇ چەلويا و كانىكا ناسۆى و كانىيا ھەلو مەزنى، قى گوندى زۆرك و گر ژى ھەنە، مينا گرى سوور و گرى قەواغا يى كو بەرمايىكىن كەفن ژى دەردكەفن و گركى وارى رەش و چەندىن گر و زۆركىن دى، ژ جھ و نىشانىن دى ل گوندى بەر ھىشتىرك كو شىئوى ھىشتىرى ددەت و د ھەمبىزا گرى سوور دايە و بەر كوتلك و وارگەھى فانتوین، و شىكەفتا ھەمۇ چەلويا دناقبەرا گوندى و گوندى بامپىرى و شىكەفتا كەلەشى و شىكەفتا كووركا سىماقنى، ئەف گوندى پىشتى ھەمۇ تەرىپى نەھاتىبە ئافاكرىن و نھا ژمارا خەلكن گوندى دگەھنە نىزىكى (۱۵۰) خىزانان و ئاكنجىن زاخۇ و سىمىل و باتىلى نە، ھىدەك ژوان خودانكرنا تەرىشى دكەن و پىرىيا وان سالانە وارى خۇ شىن دكەن^(۱۴).

رۇژھەلاتى، سوولاقنى
رۇژئاقى، ئافزىكا مېرى

ژىدھىن ئاقا گوندى،

كانىيا دۇرى بوو كو ئاقا وى با كىم بوو و نۇر لى دگرتن، و كانىيا مەلای (مەلا براھىم)ى، كانىيا كودكى و كانىيا حاجى و كانىيا سەرى و ئاقا قان ھەممو كانىيان د چوو نھالا گوندى و جووھەكا باش ژەر دچوو و چەندىن جىكىن فىقى و كەسكاتى ل بەر وى ئاقى دھاننە شىنگىرن.

قى گوندى نھال و گرک و زۆرك و كانى و شىكەفت ژى ھەنە، ژ نھالان، نھالا دىژا گوندى كو دكەفتە دناقبەرا گوندى و گوندى ھەقسەپنى دا، كو نھالەكا ھىك و بى ئاق بوو و نھالا شەكراف كچكى و دىسان گركى تەيران ل ھىدافى گوندى كو جھى لىسى تەپرىن نىچىرى بوو و ملا مەلنى كارانى و ھىلنا تەپرى و گەلەك گرىن بى ئاق، دىسان زىارەتۇك ل سەر رىكا گوندى كاقىل دىژى ھەبوون ژ چەند گۇران پىكدھاتن لى پىشتى تەرىشى ھاننە ژناقىرن، و شىكەفتا (مەھمەد ئوسمانا)^(۱۴) خالەكا دى بە ل گوندى.

ژىدھىن ژيارا خەلكى گوندى،

ژىدھىرى سەرەكىن ژيارا قى خەلكى ل سەر تۇقچىنىيا جەھ و گەنمان بوو و ب ئالاقىن كەفن و رووبەرى ئەردى د دەست ھوكمەتن دا دگەھىشتە نىزىكى (۲۵۴۴) دۇنەمان و خەلكى گوندى دىژن ھەر سال مە شەش دىنار ددانە ھوكمەتن، تا عىراق بوویە كۆماری و ئەرد ل سەر ئاقىن ھەفت مالان ھاتىبە تووماركرن و نھا ژى بى وابە.

خودانكرنا تەرىشى ژى دەرگەھەكى دى بى ژيارا خەلكى شەكرافا بوو و ھەر مالى گەلەك پەز خوداندكرن و شىر و رىچال بەرھەم دەھىنان و پەنیر د فرۇتن و پوون تىزا خوارنا خۇ ھلدگرتن.

تېتال، داوھت و دىلان و شەفبىرى و چىرۇك و چىرۇكبىزى و سىتران و سىترانىژ و دستارپىرك ئەفە

گوندى شەكرانى:

شەكرافى ب دوورانىيا نىزىكى (۷كم) دكەفتە باشووورنى سەنتەرى باتىلى، نىزىكى ۱۵ مالان ژ ھەشیرەتا سىلېفانەبىيان لى د ئاكنجى بوون، ل سەر ئاقى گوندى ژى دو بوچوون ھەنە، ئىك كو شەكر ئاقى وى زەلامى بە كو گوند ئافاكرى و يا دووى ژ شىرىناھبا ئاقا وى ھاتىبە ژەر كو گەلەك گوندىن دەوروبەر ئاقا وان يا تەھل بوو.

سوورىن گوندى،

باكوورى، باتىلا و سىمايىل ئاقا
باشووورى، گوندىن ھەزارا و بامپىرى

سوارى ژى ئىك بوو ژ ئارەزووبىن خەلكى گوندى، و سوارى و بەرىكانا ھەسەپ و ماھىنان ھەفركى ل سەر دھاتەكرن، نموونە ل سەر وئ چەندئ ئىك ژ باپىرىن مەرغانىيان ب نائفى (حەجى عەلى) بوو، كو ل لۇتكا سفاكاتى و لەزگىنيا كحىلا وى شەلى خۇ ل سەر پشنتى دگوارت و دشيا گومتلىن ناخى راکەت و دىن زكى وئرا بىت و بچىت، و خەلكى گوندى ماھىنىن كحىل و رەسەن پەيدا دكرن و تاژى بو نىچىران ب خودان دكرن.

سىمايىن باتىلى:

گوندى د كەقىتە سەر بلنداھىيا گرەكى مەزىن و بىن زالە ل سەر سەنتەرى ناھىيا باتىلى، پىكھاتىبە ژ و گر و كانى و جنىكىن خۇخ و مەشمش و ھنار و تىرى و كەسكاتىيا و...ھند.

ژىدەرىن ئاقا گوندى:

ژ كانىيان، باتىلى پىكدھات ژ كۇمەكا كانىيان، مىنا كانىيا ژنا و كانىيا سەرەگەرى (بو ئاقدانا دەرامەتى و تەرش و دەواران) و كانىيا گەرى و كانىيا زەلاما و كانى كوتكى، و ژ قەرىزا ئاقا نھالا گوندى بو ئاقدانا جنىكان، سىن سكرىن نائفى د نھالى دا ھاتوون چىكرن، وەكوو سكرى ئەحمەدى حەجى عەلى و سكرى حەجى ئەمىنى و سكرى ئەحمەدى حەجى مەستى.

ژ نھالان ژى، نھالا جنىكا كو يا تىر ئاف بوو ل رۇزاقايى گوندى و ب كەسكاتى يا نخافتى بوو، و شىووركا عەرەبا ل رۇزھەلاتى گوندى و ل ھافىنان جھى قەھەواندانا عەرەبان بوو، دىسان شىووركا كانى كوتكى ھەر ل رۇزھەلاتى گوندى و بەرەف باشوورى دچوو تاكو شىووركا كەدىا ل ھىدافى گوندى سوولاقى، ئەف و كانىكە د بەرنىاس بوون ب ھەبوونا بالندى قىكى، و ل داويى نھالا گەوريا باتىلى.

قى گوندى زۇرك ژى ھەنە، مىنا زۇرى كۇلكا و زۇرى دارى دناقبەرا ئاقارى گوندى و گوندى ئاسىھى و

ھەموو تىتالىن خەلكى وئ بوون مىنا دەفەرى، و بو ھەركارەكى حازىرەكا تاپەت بو دھاتە كرن، داوھتەك ل گوندى ھەبا ھەمىيان ب ھەمى رەنگان پىنشوازييا مېھقانان دكرن و ئەو ل شاھى ھەموو مالان بوو، گوندى پشنتى ساللا ۱۹۷۵ ئى كەتە بەر ھەوا نەغرىبى و خەلكى وى دەرىدەرى باژىرىن مووسىل و زاخۇ و دھۆكى بوون، نھا ژمارا خەلكى گوندى پىرىن ژ سەد مالان و پىرىيا وان ل كۇمەلگەھا سىمايل ئاقا دژىن، ئاخا شەكرافا نھا دەست بىنەمالىن كەقن دابە و ھەر سال دەيتە شىنكرن.

گوندى باتىلى:

باتىلى دكەقىتە دووراتىيا نىزىكى (۱كم) ئى باكوورى سەنتەرى ناھىي، نائفى گوندى وەكى مرفۇقىن كەقن دىبىن ژ بلنداھىيا جھى گوندى ھاتىبە كو ھەمى دەما با كىش بوويە و ل ھافىنان جھەكى ھىن بوو، پىكھاتا گوندى ژ (۳۳) مالىن سالىفانەھىيان بابكن مەرغانى^{۱۴۲} پىكدھات.

سەوورىن گوندى:

باكوورى، گوندىن ئاسھى و قەرقرورى و بالقوسى باشوورى، گوندىن شەكرافا و سوولاقى رۇزھەلاتى، گوندى باستكى رۇزئاقاي، گوندىن گر ئوسمانا و سىمايل ئاقا

ژىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

ژىن و ژيارا وان ب شىوويەكى سەرەكى ل سەر تۇفچىنىن بوو، و روويەرى گوندى بىن ب كىرى چاندنى دەيت نىزىكى (۲۱۳۸) دۇنەمانە، گوندى قەدگىرىن كو بەرى ئالاقىن پىنشكەفتى بگەھنە دەستى جۆتباران روويەرىن مەزىن ژ قى دەشتى ب گىيا كرنى^{۱۴۳} نخافتى بوو و نەدشيان شىنېكەن تاكو ماكىنىن نوى گەھشتىن، ئىدى چاندن پىنشكەت و ژىلى چاندنى خەلكى گوندى تەرش و كەوال و مېشىن ھىنگىنىنى ژى ب خوداندكرن، نىچىر و

باشقورۇ، گوندى سەروكاتى و سەربازگەھا موقىلى
رۇزھەلاتى، گوندىن كواشى و باترشاين
رۇزئاشاي، بالقوس و كۆمەگەھى باستىكى

پىكھانا خەلگى گوندى،

ھەموو سىلىقمانەبى و چەند مالەكېن كۆچەرلەنە،
گوند بەرى ھەوا تەغرىبى ل ساللا ۱۹۷۵ئى ژ (۳۰ -
۴۰) مالان پىكھات ، لى خەلگى وى پىشتى ھەوا ب
غەرەبىكرنى دەرەدەرى باژىرنىن دھۆك و زاخۇ و مووسىل
بوون، پىشتى سەرھەلدانا ساللا ۱۹۹۱ئى و خەلگى وى
قەگەرلەنە سەر ئاخ و وارنن خۇ و نھا گوند ئاقابە و پىرى
(۱۰) مالان لى دژىن.

ژىدەرىن زيارا خەلگى گوندى،

ل بەرى و نھا ل سەر تۇقچىنىيا گەنم و جەھ
و نىسك و نۇكانە و ئەگەر ل بەرى ب ئالاقىن كەفەن
بن، لى نھا ب ئالاقىن نوى نە و پووبەرى ئەردى ب كىر
چاندنى دەپت ل گوندى نىژىكى (۷۰۰۰) دۇنەمانە،
دىسان خودەنكرنا بەز و بزنان ژى ئىكە ژ رىكېن زيارا چەند
مالان، نھا كارگەھا غازى يا ل فى گوندى ھەى و چەندىن
كارگەھ و عومبارىن كومپانىيان ژى لى ھەنە و ئەو ژى
دەرگەھەكى دى بىن ژيانا ھندە كەسىن دى بە.
ژىدەرىن ئاقىن ل بەرى تەنى بىرەك ھەبوو كو ب دەست
ھاتىوو كۆلان، و ھەموو دەمان ژىكان ئاق ب رىكا جەودك
و گۆزك و جەرەن ب ملين ژىلان يان ب رىكا راوى و دەواران
دكىنشان.

سىماين گوندى،

گوند جەھكى دەشتە و راستگەھىەكا فرەھە و
ناخەكا باشە بۇ چاندن و چەراندنى، و نەنى نھاك
دناف ئاقارى گوندى دا ب ئاقى (گەركىت گىرەشى) ھەبە
و ئەو ب درىزا ئاقارى گوندى دا دچت و نھا كۆمەلگەھا
باستىكى و گوندى ژىك جودا دكەت^(۴۱).

گوندى كولىمىنى،

ژ گوندىن ئاقى ل دەقەرا سىلىقمانەبىيان، دكەفەتە

زۇرى گىرۇسمانى و زۇرى كون مستو بىن كو نھا كەلەبەكا
لەشكەرى ل سەرە.

ژ نىتالىن فى گوندى خودەنكرنا رىنجبەران بوو كو ئىك
بوو ژ پىندقىن بىن وى سەردەمى ب تايبەت بۇ وان بىنمەلەن
گەلەك كار ھەمىن ژ كىلان و پاكرنا دەخل و دانى و ھەبوونا
تەرشى و... ھند. و وى رىنجبەرى وەكى گىرەبەست دگەل
خودەنلى مىلكى بۇ شەش مەھان گىرەدەن دگوتىن (قەول)،
د وى چەندى دا وى ئەرك و مافىن خۇ دگەل خودەنلى
مىلكى ھەبوون، ژ ئەركىن وى چوونا دارا ژ چىباى و چوونا
ئاشى و ھىراننا ھەقۇرانا و ئالفكرنا دەواران و جۇت و جۇبار
و دار شكاندن و... ھند. ژ مافىن وى ژى دەستەكى جىلكان
بۇ دەھتە كىرىن، دىسان زەكات و تىرا قوبىتى وى و زارۇكىن
وى دەخل و دان ددانى، ئەگەر بىن ھەژىيا، خودەنلى مىلكى
كچەكا خۇ ژى لى مەھر دكر و ئەف چەندە ل ھەموو
دەشتا سىلىقمانەبىيان ھەبوو.

ل سەر داوھتان ژى پىرىيا داوھتىن وان ل پابىزان دەھتە
كىر، كو وى دەمى كار و كىرار و كىرىن و فرۇتن ب داوى
دھاتن و دەم بەر ب رۇقسىتانى قە دچوو، و ھەمى حازرى
ب ساناھى.

ژيارا گوندىيان ب فى ئاوايى بوو نا ھەوا تەغرىبى
ل ساللا ۱۹۷۵ئى و خراب كرنا گوندى، و گوند ل سەر
چەند غەشپىرەتىن غەربان ھاتە پارقەكرن و خەلگى
گوندى دەرەدەرى باژىران بوون، پىشتى سەرھەلدانا ساللا
۱۹۹۱ئى خەلگى گوندى ب وارنن خۇ شادبوونەفە و نھا ل
سەنتەرى ناھىن دژىن^(۴۵).

گوندى گىرەشى،

گوند دكەفەتە دوورانىيا نىژىكى (۷كم) رۇزھەلاتى
سەنتەرى باتىلى ل سەر جادا سەرەكىيا زاخۇ- دھۆك.
ئاقى گوندى ل دويف بۇچوونىن گوندىيان واتە گىرى پەش،
يان وارن رەشە. دىرۇكا ئاقاكرنا وى دىار نىنە، لى گوند
وەكو ملك بىن (نەجمن غەبىدى خەزالا) بە ھەر ژ بىنەمالا
(مەلا تەبىب) بە.

سەورىن گوندى،

باكوورى، گوندىن مالھەسن و باقىا

ل بەر دكرن، لىن ئىھا و پىشتى كارگەھ ل ئافارى
گوندى كواشنى ھاىنە دانان ئەو سەرۋىر نەمايە و
ژىنگەھا وئى تەمام پىس بوۋىبە و ئەو پىرى بەرمايىكىن
وان كارگەھانە و ھەر تىشت ئىھا ل رەخ و تۇرىن وئى
ھىك بوۋىنە.

سېمىلى گوندى:

ژىر جھى گوندى پىن راست و ھەبوونا ئافى ل
سالىن جھفتىان سەربازگەھەكا مەزىن لى ھانە
دروستكرن و ئىھا فرۇكخانەيا نىف دەولەتىيا دھۆكى
ل سەر دھىتە دروستكرن.

ژىدەرىن ئاقا گوندى:

چەندىن كانى ھەبوون، مىنا كانىيا گوندى ل
رۇژھەلاتى گوندى و ئانھا ب ئاقە، و كانىيا شقان
اكو پەز ل وئىرئ مەخەل دبوو و جھى بىرئ بوو ل
باكوورئ گوندى و ئىھا يا ھىكە و كانىيا كومەلى
ياكو دكەقىتە باشوورى دئاقبەرا گوندى و گوندى
كەردىزئ و كانىيا قەشەى ھەر ل باشوورى و
مەسبىحىيان ب كانىيا پىرۇز ل قەلمەدان و ھەموو
ئىك شەمىيان سەرەدانا وئى دكرن و ئاقا ژى قەدخوارن.
دىسان ژىر نىزىكبوونا ئاقا ژىر ئەرد چەندىن بىر ژى
وەكى ژىدەرەكى دى پىن ئاقا گوندى ھانبوونە كۆلان.
مىنا بىرىن غەلىن ئىبوو و مھوئى ئىبوو و ئەحمەدئ
ئىبوو و چەندىن بىرىن دى بۇ بىستانان، مىنا بىرا
صوفى غەگىدى ھەردو بىرىن غەلىن ئىبوو و
ئەحمەدئ جھجى خەلىلى و بىرا غەمەرى ئىبوو.

قى گوندى چەند بلندى ژى ھەنە، مىنا خرابى
گوندى كو دكەقىتە رۇژھەلاتى گوندى و ھەكو دىار
جھەكى كەقنە ژىر خۇلى مەشە لى دەرەكەقىت و
ئىھا گۇرستانا كولمىنەنە، و خرابى (ترتالى) ھەر ل
رۇژھەلاتى گوندى و بىرا كەقنىن گوندى دھىت كو
دىوارىن وى خرابەى د بلند، لى ئىھا چ شۆينوارىن وى
نەماينە، دىسان خرابى (ساوھ)ى و ژ ئاقى ئەو ژى پىن
مەسبىحىيانە و ئەف وارە ب ئاخا رەش دھىتە ناسكرن.
دىسان ژ بلنداھىت گوندى ملا رەش، كو دكەقىتە

دووراتبىا نىزىكى (۱۲كم) رۇژھەلاتى باتىلن، ئافى
گوندى كولمىنن (دئاف نەخشەيان دا)، يان كو
ھندەك دىزنى كولمىنن دىار نىنە كا ژ چ ھاىبە.

سەۋرىن گوندى:

باكوورى، گوندى موقبلئ
باشوورى، گوندى كەردىزئ (سەر ب سەنتەرى
سېمىلى قە)
رۇژھەلاتى، گوندى ماقانن (سەر ب سەنتەرى
سېمىلى قە)

رۇژئاقى، گوندى ھەورىسكى

گوند ھەك مولك پىن بنەمالا شەمىن ئاغى و
خەلكەك ژ سلىفانەىيان بنەمالا ئىبوو و تركۇبا
و باقىا و كۆچەرىن رەشا و مەھمەدا و فەللەىن
ئىارى لى كومىبوۋىنە، و مېزوبوا ھاتنا وان يا دىار نىنە،
لى فەللەىن ئىارى بەرى ھەمىان پەيوەندى دكەل
بنەمالا شەمىن ئاغى كرىن و بنەجھ بوۋىن.

ژىدەرىن ژىارا ھەلى گوندى:

بەرى ھەر تىشتى ل سەر چاندنى بوو، ھەكو چاندنا
جھە و گەنم و نىسك و نۆكان و دەرەمەتن ئاقى
مىنا برنجى و ب دەھان جنىك و بىستانىن كەسكاتى
كو ل بەر ئاقا نھالى دھاتەكرن، ھەر ھەسان تەرش
و تەوال و مېشىن ھنگمىنى دھاتە ب خودانكرن
و بوۋەرى ئەردئ گوندى نىزىكى (۳۲۰۰) دۈنەمانە،
ژوان نىزىكى (۳۵۰) دۈنەم كەتە بەر سەربازگەھا
ئەشكەرى (مەسكەرى موقبلئ) قە^(۱۷). پىشتى
راستقەكرنا چاندنى يا ياسايا ژمارە (۹۰) يا سالا
۱۹۷۵ئ ئەف وارە ل سەر جۆتيازان ھاتە پارقەكرن
و ئىھا (۸۰) جۆتياز ل گوندى ھەنە و ھەر بەكى
نىزىكى (۴۰) دۈنەمىن ئەردى ددەستاندايە، و مفا ژ
ئاقا نھالا گوندى دىتن كو ژ بنى چىاي دەست پىن
دكەت و ل سەر ئاقا مەزىن ب داوى دھىت، و كەقنىن
گوندى دىزئ ئەگەر موققى باش كارى خۇ نەكرىا
نەدشيا ژى نھالىن دەرباز بىت و برنج و كونجى و ب
دەھان بەرھەمىن دى پىن ئاقى ژ قىقى و سېنداران

رۇڭئاقاي گوندى باقىا

دېئىز دەمى بنەمالا مەلا تەبىيى وارئ خۇ ژ قەسرا مەلا تەبىيى بەرەف باكورئ رۇڭھەلاتئ دەشتا سلىئمانەبىيان تاكو گوندى كواشئ بەرفرەھتر لئ دكر، نەقى چركئ مەلا تەبىيى (عەبىدى خەزالا) چەند سوارئن خۇ بەرەف باكورئ قە ھنارتن و ھەرىەكى پارچەبەك گوشتئ راسپاردئ و ھەرىەك ھنارت پارچەبەك جودا كو ئەف سوار ھەموو رۇڭا دى پارچا گوشتئ خۇ بىنن و بىن رۇ كىش پارچە بئەن خۇشە و دروستە، ئەو سوارئ بەرەف وارئ مالهەسنئ چووى پارچا وى ژ يا ھەمىيان پاقتىر و بىن خۇشتر بوو، لەوا ناقتىرى ئەف وارە ھەلبۇارت بۇ وارگەھى وى بئ بئ تايەت.

دانەمىرىن وان دېئىز ل ھاتنا عەبىدىن خەزالا يەكسەر دەست ب ئاقاكرنا قەسرەكا مەزىن كو يا بەرنىاس بوو (قەسرا مالهەسنئ) كر. ئەف قەسرە يا چوارگۇشەيا دو نھۆم بوو ل سەر پووبەرى (۱۰۰۰م) و ل سەر بنسئترەكئ فرەھىيا وى (۱۲سم) و و بلنداھىيا دىوارى ل سەر دووازە پىزان بلندبوو و دو دەر ھەبوون، ئىكئ نۇرمال ل رۇڭھەلاتئ و ئىكئ ب شىئوھىئ كفانى ل رۇڭئاقاي و ئەو دھانە ژمارتن دەرگەھى قەسرى بئ سەرەكى و كەس بئ دەستوورى دەرياز نەدبوو، ژبەر دوووبوون و پىرنا بەران ب ئىك شىئواز ئاقاكرنا فى ئاقاھى (۱۲) سالان قەكئشا و ب دەھان پالا ل سەر كار دكر، دېئىز ل دەمى ئاقاكرنا ئاقاھى عەبىدى خەزالا ئاقاھەكئ تەنك مينا چەقووكئ دەستاندەبوو و ھەرۇڭ قالاھىيا دناقبەرا دو بەراندا ئاقىدكرن و نەدبوو ئەو چەقوو دەريازى ئاقبەينا دو بەران بىت. ئاقاھى ل سەر دەستئ پىئما عىراقئ ھاتە پەقاندن و پىرىيا بەرىن وى خەلكى بىن و نھا تەنى شوينوارئن وى ديارن.

ژىدەرىن ژيارا ھەكى گوندى،

فى گوندى تەنى دوورت (۱۰) مالىن سلىئمانەبىيان لئ ژئانە و چەتد شىئانئن خۇ ھەبوون ژ كۆچەران ئەف وارە گەلەكئ خۇشە بۇ چەروانى، خودانكرنا

ئالىن رۇڭاقا ئالىن گوندى ھەورئسكى، و ملا وارئت عەرەبا، ل رۇڭھەلاتئ و دېئىز عەرەبان دەمئ پەزئ خۇ دەھان كوينئن خۇ ل قئ مىل قەددان، و گركن كومەلئ بئ دكەقىتە رۇڭھەلاتئ، و چەمئ نىرگزا ل رۇڭاقاي و تا نھا ژى پرى نىرگزە. دناقبەرا گوندى و گوندى مەروئى دا بەرەكئ مەزىن ھەبە دېئىزئ بەرى خزىنئ ژبەر ئەو زەقىا ئەو بەر ل سەر زەقىبەكا ب خىر و بىرە مينا خزىنان، لەوما ب خەزىنئ ھاتىبە ب ئاقكرن. ژ نھالىن گوندى نھالا گوندى و شوينوارئن دو ئاشا لئ ھەنە كو وەكو ديار ب ئاقئ كاردكرن، و نھالا ساوا ياكو ژ بئى چىاي دەست پىدكەت و تاكو دكەھتە ئاقئ، وەك ل رۇڭاقاي گوندى ھەبە و گوندىيان ئاق ل وئ ئاقئ كرىبو ب ئاقا كووقئ، و نھالا بەرى خزىنئ ل رۇڭھەلاتئ گوندى و ئەوزى ژ كواشئ دەست پئ دكەت و د گوندىرا دەريازدبىت.

گوندى چەندىن جاران ھاتىبە وپرانكرن و داوى جار ل (۱۹۷۵/۱۱/۱۱) ئى بوو ل ژبەر پىراز وپرانكرن و ب عەرەبكرنئ خەلكئ گوندى جوونەك بەر ب گوندى سووركا ل باشوورئ سىمىلئ قە چوون و جوونەك بۇ گوندى دارئ ل باكورئ سىمىلئ و جوونەك بۇ گوندى خراب كۆلكئ بئ كو نھا پارچەبەك ژ كۆمەلگەھا مسىرىكئ، پشئى سەرھلانا ساللا ۱۹۹۱ئ ئاخا وان بۇ زىرى قە، لئ ژبەر كارگەھىن كواشئ و نەبوونا خزمەتكوزارىان گوندى نەھاتىبە ئاقاكرن^(۱۸).

گوندى مالهەسنئ،

گوندى دكەقىتە دوورتىيا نىزىكى (۱۲كەم) رۇڭھەلاتئ سەنتەرىن ئاھىن، ل سەر ئاقئ گوندى وەدىارە (مالا- ھەسنئ) ھاتىبە و پىرىيا بۇچوونان دېئىز ئەف ھەسن ھەسنئ ھەوئىرى بە، و دبىت ئەو مروف ئىكەم خودانئ قئ ئاخى بووبە.

سەورئىن گوندى،

باكورئ، چىا باشوورئ، گوندى گرەھشئ رۇڭھەلاتئ، گوندى كواشئ

ئاككىجى بوون و پىشتى سەرھىدان ساللا ۱۹۹۱ئى دىسان ئەقىيىن غەبىدى خەزالا بوونە خودانىن قى ئاخى و ھەر سال ئەف وارە دەيتە شىنكىن. زىدەبارى نھا قى بنەماتى ئىزىكى (۳۰۰۰) سەرىت پەزى ھەنە و ھەفت مالىن غەرەبان شىقانىا وان دكەن. و سالانە ب سەدان كىلوپىن شىر و رىچالى و ھرىن بەرھەم دەينن، ھەر چەند ھىلا كارەبى بۇ گوندى ھاتىيە راكىشان و بىرەكا ئىرتىوازى بۇ دابىنكىرنا ئافى بۇ پەزى ھاتىيە كۆلان، لى گوند دەيتە ھۇمارتن ژ گوندىن خرابە.

گوندى باقىا:

جوغرافىيەكا سىتراتىجى بوو ژ ئالىين سىياسى و ئابوورى قە كو دەشت و چىاپىنگە گىردان، دكەقىتە بنارا چىاي ب دوورتىيا ئىزىكى (۱۰كم) باكوورى رۇزھەلاتى ناحىي، ژ ئالىي باشوورى ھەقسىنوورە دكەل كۆمەلگەھا باستكى، و ژ ئالىي رۇزاقىقە و گرەشى و مالھەسنى ژ ئالىي باشوورى رۇزھەلاتىقە و كواشى ژ ئالىي رۇزھەلاتىقە و ئەرمىشتى و دوولا ژ ئالىي باكوورىقە.

سئوورىن گوندى:

باكوورى، گوندىن ئەرمىشتى و دوولا باشوورى، كۆمەلگەھا باستكى باشوورى رۇزھەلاتى، گوندىن گرەشى و مال ھەسنى رۇزھەلاتى، گوندى كواشى رۇزاقىقە، بالقووسى

سىمايى گوندى:

جھى گوندى دكەقىتە بەر دەرى گەلىن گوندى و دوورىيچ كىرە ب كومتىن بلندىن چىاي و چەند كرك و رەزىن گوندىيان، و ھەر كومتەكن چىاي ئاقەكى تايبەت ھەيە، بىن ژ ھەمىيا بەرنىاستر كو ژ دوورقە دىاردكە (كەقرە سوورا) باقىا نە، كو زىارەكا بلندە دكەقىتە باكوورى رۇزاقىقە گوندى، دىسان

تەرش و كەوالى كارى وان بى سەرەكى بوو و نھا ژى ژبەر كەش و ھەوايى قى گوندى شىرى مائھەسنى بىن ب ناف و دەنگە ل دەقەرى. ھەر ۋەسان خەلكى گوندى تۇقچىنى ژى ل رىزا دووى دكرن، لى پىشتى ل سالىن پىنجىان ئالافىن پىشكەتى گەھشىن ھىدى ھىدى بوارى چاندنى جھى خۇ گرت و ئەف دەشت ب چاندنا جەھ و گەنم و نىسك و نۇكان خەملى. دىسان خەلكى گوندى رەز ژى شىنكىن و چەندىن فىقىيىن دىم ۋەكو زەرك و پەشمىو ھۇر بەرھەمدەينان و دكرنە مۇوىژ و كتك، ژلى باھىف و سماق.

سىمايى گوندى مالھەسنى:

ئەگەر ژ سەرى چىاي بىتە دەستىكىن تىشتى ھەرى ب دەنگ پىا بىن دىروپىنە و سەرى گەلىن خەزالكا و گىردە بىن دكەقىتە ئالى گوندى باقىا و ۋەسا نىشانددت گرەكن مەزىن و تىر بەرە، و پىاكىت رووت بىن كو دكەقن ھىداف گوندى و گرى تىبنا كو خرابەيەكن كەقنە و جھىن كەقن لى دىارن لى دىرۇكا وى دىار نىنە، و ملا ب سماق ل رۇزھەلاتى گوندى و گرى ھەمو غەرەبى ل باشوورى گوندى، قى گوندى تەنى گەلىەكن ب ئافى گەلى خەزالكا ھەيە، ژلى چەند گەلۇكىن دى لى د بى ئافى.

ژىدەرىن ئاقا گوندى:

سەبارەت كانى و ژىدەرىن ئاقا گوندى، كانىيا كرى تىبنا كو نھا زۇر كىم بوويە و كانىيا پىشنا كرى تىبنا ھىك بوويە، دىسان بىرەكا ب شىوئ بازىنەبى ل سەر دەمى غەبىدى خەزالا ب كوورتىيا (۱۸ - ۲۰م) و قرەھىيا (۲م) ھەبوو، و ب بەرا ھاتىبوو نژىن. قى گوندى نھال ژى ھەنە، مينا نھالا ھەمو غەرەب كو د نىقا گوندى را دەرياز دىوو و نھالا پەزا ياكو ژ كرى تىبنا دەست پىدكر تاكو چاددا سەرەكىيا دناقبەرا زاخو و دھۆك.

بنەماتىن ئاقىرى تا ھەوا تەغرىبىن مانە ل سەر گوندى خۇ، پىشتى ھىنگى ل سىمىل و دھۆكى

رەز و رەزگەرى ل ئالىن چىيى و بەلكى ھەر مائەكى رەزى خۇ ھەبوو و تۇقچىنىيا جەھ و گەنم و نىسك و نۇكان ل ئالىن دەشتى و ئەفە ژئەمەركى ژاننا وان بوو. ۋەكى گوندى قەدگىزىن ل نىقا سەدسالىيا بىستى. رەزىن سەرئى چىيى و ژەمەر زۇرىيا ئاقىن سىپىندار ژى لى دەھاتنە چاندن ب تايبەت دناف دۇلان دا. ل ناف رەزىن بىنارى يان دەردوورىن گوندى ھەر زەرك و رەشمىو و ھزىر و باھىف ھەبوون، و ل ناف ھەر رەزەكى (ماسر) ^(۵۱) دەھاتنە چىكرن.

دىسان خودانكرنا پەز و بىزنى ئىك بوو ژ دەرگەھىن ژاننا خەلكى گوندى، خودانكرنا مىشېن ھەنگىفىنى ژى ئىك بوو ژ كارىن چەند بئەمالەكان، ھەر بۇ خوارنى و ھەر بۇ فرۇتنى ژى.

ئالىن سىياسى:

باقىا جەھەكى گىرنگ بوو بۇ ھاتن و چوون و گەھاندن و كارىن لوچستىكى يىن پىشمەرگەى ل دەمى شورشا ئەيلوولنى، دناقبەرا بارەگايى ھىزا زاخۇ ل گەلىن ئەرمىشتى و گوندىن بىنارى چىيى ب تايبەت ئاسىھى، و ۋەكو دەھتە گۇتن باقىا داۋى گوند بوو بەرھەف رۇزافاي كو مەلا مستەفايى بارزانى لى بوويە مىشان.

پىكھاتا خەلكى گوندى:

ل دووف سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ئى ھژمارا خەلكى گوندى ۳۴۹ كەس بوو ^(۵۱)، خەلكى باقىا تەنى ژ عەشپەرنا سلىفانەبا ژ بابكىن ئالالى و عەقدى بەگا و مالا كۆلەى و بابانى و ئەرزانا و عەلى جانگىرا و چەندىن دى پىكدەھت، بەرى ھەوا تەغرىبىن نىزىكى (۶۰) مالان بوون و نھا نىزىكى (۲۰۰) مالانە و بەلاقن ل كۇمەلگەھا باستكى و گىرەشى و سىمىلى و مالتايى و دەۋكى، گوند نەھاتىبە ئاڧاكرن لى ھەرسال دەھتە شىنكرن و گەلەك ژ رەزىن وان د ئاقانە و ب شىبويەك ۋەرزى كارىن خۇ تىدا دكەن ^(۵۲).

دوورىنە كو كومتەكى بلىندە و زالە ل سەر وئ دەقەرئى، لەوا ب دوورىن ھاتىبە ب ناڧكرن، و دناقبەرا دوورىنەى و كەشە سوورئى درىزاھىيەك يا ديارە ب ناڧى خەنىكە و ژ ھەردو كومتىن ناڧىرى نزمەترە و دەرگەھى رىبارى يە دناف بەرا گوندى و گوندىن ئالىن دى يىن چىيى ۋەكو ئەرمىشت و دوولا، دەمى مرۇف ب سەر خەنىكەى دكەڧىتە كەلا ئەرمىشتىن ژ دوورقە دياردېت، دىسان كىرۇكا باى نىشانەكا دى يە كو ناڧارئى ھەردو گوندىن ئەرمىشت و باقىا ژىك جودا دكەت، ھەر ۋەسان كىرا قورنا ژى ھەيە، و ل نزماتىبەكى نىزىكى كوېتكا دوورىنەى نىشانەك د كەڧرى كولاپە و شىوئى صوما دەۋارەكى دەت و ب صوما دندلى دەھتە ب ناڧكرن.

ھەر ژ سىمايىن گوندى كەلووك و شكەڧتىن ئەرژيا ^(۵۳) و شكەڧتا بىن ئەدر يان شكەڧتا شەيتانى، كو دكەڧىتە دىن گوندى دا ل باشوورى و ژەمەر كو شكەڧتەكا نەديارە و نىكىن شارەزا نەبىت ل سەر ھلنابت لەوما ئەو ناف لى ھاتىبەكرن، بەرى كەلشى ژى يەكە ژ سىمايىن گوندى و دكەڧىتە رۇزافاي، ئەو ژى بەرەكى مەزىنە و ۋەكى گوندى دىژن دىت برووسى يان درىكەى مەزىنە فىكەتەت و ئەو بەر كرىتە دو شەق، و ل بەرامبەر و ل ئالىن رۇزەھلاتى گوندى قە كرى مام بزا ^(۵۴) ھەيە، و ۋەكو نەپىنىن گوندى خرابۇك ژى يى ل باشوورئى گوندى ب دووراتىيا نىزىكى (۱كم) ھەى و ژ بىنستزان ديارە كو جەھى گوندەكى كەڧنارە، دىسان (زىارەتى شەڧسكى) يەكە ژ شوبىنوارىن كەڧنە ل رۇزئافايى گوندى و دناف ئاڧارئى گوندى دا ب دووراتىيا كىمتر ژ كىلومەترەكى گۇرستانەكا مەزىنە ب دارو بارىن مەزىنە نىخامتى ھەيە و دىرۇكا وئ ديار نىنە.

ژىدەرئىن زيارا خەلكى گوندى:

ژىمەر كو باقىا ژ ئالىكەى دەشتە و ئىك چىياپە، لەوما دەرامەتىن چاندنى ژى ۋەكى ئىك نەبوون، نانكو

پىشتى سەرھىلدا نا ۱۹۹۱ ئى گوند بۇ دو پىشك ب ناڧىن بالقۇسا ژوورى ل جھن كەڧنى گوندى و نها ناڧايە و (۷۳) خىزانان بخۇڧە دگريت و بالقۇسا ژنرى.

سىمايى گوندى:

تشتى ناڧدار ل گوندى گۇرا (شىنخ سەعد) بە، ناڧاھىەك ل سەرە ب درىزاھىيا نىزىكى (۱م) و فرەھىيا (۴م)، گۇرەكى گەلەكى درىزە نىزىكى (۵م) و ئەو ژوور ب كومباران راخستى يە و ب پاتەبەكى كەسك نخاڧتى يە، خەلك بەردەوام سەرەدانا وى دكەن و ل دەرکەتنى ژ گۇرى دڧىت ب شىۋەبەكى چەماندى و پىشت و پىشت زى دەرکەڧن و ئەڧە بوويە تىتالەك ل وى دەرئى.

گۇرئ شىنخ (سەعد) ئ ژ ناڧ ناڧاھىيى وى وەسا ديارە خەلك سەرەدانا وى دكن و قورئانى ل سەر دخوونن و يى دئ گورئ (محمەد زھاوئ) يە. ھەردو دكەڧنە تەنشتا گوندى ژ ئالىن رۇژھەلاتى ڧە ل

گوندى بالقۇسا ژوورى:

گوندى كەڧنە، ھەم دەشتە و ھەم چىايە، دكەڧىنە بنارا چىايى سىپى ب دوورائىيا نىزىكى ۱۰ كم باكوورى رۇژھەلاتى باتىلن، پتربىيا پىكھاتى گوندى سلىڧانەيى ژ بابكى (قەردەشا) و بابكى (مەندادى) يا نە، ومالا مەلا تەببى، و سىندىيا/ بەنستانى بابكى (سمايل عەلو خەمووا). بەرى خرابكرنا گوندى ل سالا ۱۹۷۵ ئى گوند ژ نىزىكى (۳۰) مالان پىكدهات، و ژىن و ژيارا خەلكى وى ل سەر تۇڧچىنىيى بوو و رويبەرى ئاقارى ھەردو بالقۇسان كو ب كىرى چاندن دھىت دگەھىتە نىزىكى (۴۰۰۳) دۇنەمان، ديسان خەلكى گوندى تەرش و تەوال و مىشنىن ھىكڧىنى وپەلەوەر ژى ب خودان دكرن، و مفا ژ سروسشتى ژى مىنا كارى و كەنگر و تۇلك و سىرك و قوراد و كویرسك و... وەردگرتن، ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ ئى تنى ئاماژە ب بەك بالقوس ھاتىبە كرن ھژمارا خەلكى و گوندى ۲۸۷ كەس بوو (۵۴).

گۇرئ شىنخ (سەعد) ل گوندى بالقۇسا ژوورى

رەمەزەننى سىلىقنەيى بابكى قەرەشسا و عەلىي رەجەبى سالحن سىلىقنەيى كواشى ھاتىبە ئافاكرن. ل دەستېنكى ژ پىنج سەرۈك خىزانان پىكدهات و ژيارا وان ل سەر تۇقچىيىنى و ھىندەك كارىن دى بوو، وەكو شوفىرىنى و قىتەرىنى، گوند ل جەن فرۇكخانەيا (مزرعە الانتصار) ياكو ل سالبن حەفتيان و دەستېنكا ھەشتيان بۇ خزمەتبن چاندنى دەتە بكارھىنان و چەند ئاقاھىين مەزن بۇ عىباركنا بەرھەمى چاندنى دناقدابوون ھاتىبەئافاكرن. كو پىشتى سەرھەلدانى بووينە كەمپىن پەنابەران بۇ خىزانىن عەرەب و كوردېن ئۇسكى و نىروھىي و مىسا رەشى وبەرۋارى ھاتنە بكارئىنان و نھا نىزىكى (۲۰۰) مال ژوان ماينە و ژيارا خۇ دناف وان ئاقاھىيانقە دىنە سەرى، گوندى بالقوسا ژىرى نھا ژ نىزىكى (۳۸) خىزانان و (۲۰۸) كەسان پىكدهىت، نھا چەندەك ژوان سەرۈك خىزانان فەرمانبەرن و چەند ژوان ھەمان پىشە دكەن^(۵۶).

گوندى قەرتوورى:

گوند ب دوورائىيا نىزىكى (-۱ كم) دكەفىتە بنارا جىيىن بىخىرى باكوورى باتىلن، ل سەر ناقى وى چەند بۇچوون ھەنە، ھىندەك دىبىژن ژ ناقى (قاىك) ھاتىبە كو جەمكى كووورە و دناقبەرا سى گراندابە بەلكى مىنا شكىلن قاىكى دەت، و بۇچوونا دى دىبىژن ژ ناقى (قەرەقوول) ب واتايا كەلات، يان مەخفەر ب تركى ھاتىبە، و بۇچوونا سىن دىبىژىت قەرتوور يا ژ (قەر-قىر) ھاتىبە، ئانكو قىرى رەش، و (قەر ب زمانى توركى واتە رەش). و ھەرسى بۇچوون جەن گومانى نە. پىكھاتا خەلكى گوندى،

ل دووف سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ئى ھژمارا خەلكى گوندى كەس بوو^(۵۷)، خەلكى گوندى سىلىقنەيى بوون ژ بابكى بساغا بنەمالا (سعدوئى) و چەند مالەكىن مىسا رەشى و كۇچەر و سىندىان دكەلدا بوون و نھاژى ھەمان بنەمال ل گوندى دژىن. گوند دكەفىتە دناقبەرا سى گراند، گرى زيارەتا و گركى غەرىبا و گركى گوندى، ئاقارنى گوندى

بەسارەكى و دارەك ل ھىداف وانە دىبىژنى (دارا دەفى)، و ھەر ل نەنىشتا گوندى ئالىن رۇژھەلاتى بەرى خەندخەندۇكى ھەبە، خەلكى زارۋىن خۇ دو سى جارن دىن وى بەرى را دەريازدكرن دا ژفى ئىننى ساخ بىن.

بەرى خەندخەندووكى ل گوندى بالقوسا ژوورى سەرى چىاي چەند جەمكىن دىرىن ھەنە وەك: (گركى ناخىنى) وەسا ديارە گرەكە كو ژكۆمكرنا ناخى ل سەرى چىاي دروستبوويە، دىسان سىرىج (صەرىج) ل سەرى چىايە و دكەقرى ب شىوون كوفكى و سەرنشىف كۆلايە، ئانكو بنى وى فرەھترە ژ دەرگەھى وى و ب كوورائىيا نىزىكى ۳م دكەقرى را كۆلايە، دىسان ژ سىماين گوندى وەكو چىا، (دەرگەھ) دناقبەرا گوندى و گوندى بىزىھى و (اخوار سىسكىن)، و دارىن خورسنى ب مەشەيى ل چىاي ھەنە وەكى بەروى و مازى و گوھىشك و كارچك و تەفسكىن رەش و زەر، و بالندەيىن ل چىاي مىنا نەھو و سەسپارك و قر و سووسك و كەو و كەقووك و دىسان گىانەوەرەن كووفى...ھتد.

ژىدەرىن ئانا گوندى:

بركا مەزن و بركا بچوك و دو كانىين زنا و بىرا جەجى رەمەزەنى و بركا راقژنوويى (راقژنوو دىناتىن خۇ دا گوندەكى ئاقا بوو لى نھا تەننى شوينوارىن كانىيا وى ماينە) و بىرا فستوولى بىرا قەخوارىن و كانى كەوكى.

ژ كەلىين گوندى:

كەلىين جەجى رەمەزەنى و كەلىين عەبوى و كەلىين مەلا باىل (بىن خەلوا خۇ لى كرى)، و كەلىين جەجى سالحن و كەلووكى مىشى و كەلىين خامى^(۵۵).

گوندى بالقوسا ژىرى:

گوند بەشەكە ژ بالقوسا ژوورى، ل سالا ۱۹۹۳ئى ب مەرەما نىزىكبوون ژ جادا گىشتى كو زاخۇ و دھۆكى پىكقە گرىندت ل سەر دەستى مووساين

دەيتنە چاندن دىسان نىزىكى (۱۰۰) سەرئىت پەز و بزنى ل گوندى دەيتنە خودانكرن، نھا گوند ئافايە و و نىزىكى ۵۰ مالان لى دژىن، رىكەكا قىركىرى دگەھيتە گوندى و پىشنى قەگەريانا وان بۇ سەر گوندى ل پىشنى سالا (۱۹۹۱)ئى مزگەفتەك و خواندنكەھەك زى لى ھاتىنە ئافاكرن^{۱۵۹۱}.

گوندى ناسىھى:

(ناسىھى) گوندىكى كەفتە دكەفتە دوورائىيا (۱۶كم) باكوورئى باتىلى، ئافى گوندى (ئاسىھى) ۋەكى دىيژن زىەر ئاسى بوونا جھى گوندى ھاتىبە.

سنوورين گوندى:

ياكوورئى، شىبايە

باشوورئى، گوندىن كروسمانا و باتىلى

رۇژھەلاتى، گوندى قەرقورئى

رۇژئافى، گوندى ھاجبا

ئاسىھى دكەفتە بنسترا خواندن لى ھاتىبە دانان و جھى كۇمقەبوونا سوختەيىن ئايىنى و فەقىيىن ئۇلا ئىسلامى بوو د سەدسالىيا ھەژدى دا، ل سالا ۱۹۲۳ئى گوندى ئاسىھى ب فەرمى بوويە ئىكەم سەنتەرى ناھيا سلىقئانەييان و ھەتا سالا (۱۹۷۹) ئى و ھەموو دام و دەرگەھىن مىرى لى كەننە كارى، سنوورئى ۋى ھاتە نىشانكرن ھەر ژ گوندى ھاروونا كو دەقەرى ژ عەشپىرەنا دۇسكبان توخىبىدكەت و تاكو رۇگەرمى يىن كو دەقەرى و عەشپىرەتا سىندىبان توخىبىدكەت و تا بگەھيتە رووبارئى خابوورى و زاخۇ دوو بر دكەت و پارچا باشوورى بخۇفەدگرت و تاكو دەريازى (ئىبراھىم خلىل) دىت و ل وىرى ھەردو رووبارئى خابوور و ھىزل ھەقدو ھەمبىز دكەن و ۋەلاتىن تركيا توخىب دكەت و پائىشان گوندى پىشاپوورئى و سى گۇشەيا سنوورى و ھەردو رووبارئى ئاقبرى رووبارئى دىجلە ھەمبىز دكەن و عىراق و تركيا و سورىن ژىك جودادكەن، دىسان ئاف و ئاف بەر ب رۇژھەلاتى قە تاكو گوندى كىزىنا و تىرە سىپىن و دىسان بەر ب

سەرئى ۋى چىبايە، ژ (دەرگەھى) كو جھەكە و شىوئى دەرگەھى يە، تاكو (قم الدىبايە) كومتەبەكى بلندە و ھىداف گوندى يە (ئاف ژىەر تۇپبارانكرنا دەبايى ھاتىبە) و بانىك، جھەك بلندە تەنى ژ سەرئى چىباي نىزمەترە و ناخا ۋى بۇ رەزا يا باشە، و گەلىن قەرقوورئى ل باكوورئى گوندى، كو نھالەكا كوورە و بىستانەك و كانىبەكا ئافى د نىشنى داىە و ل دەرى كەلى ناوسكەك ھەبە و جھى دو مرقۇقان يان جھىن نىسنىن ئى كۇلايە، ژىلى ھەبوونا سى شكەفتىن دى دوى كەلى دا ھەنە، يەك دكەفتە ھىداف كانىن، شىخ ئەحمەد^{۱۵۸۱} لى دكەتە خەلوئى، و شكەفتا بن ئەرد دكەفتە ھىدافى گوندى د گەلوووكەك دى دا و ديار ناكەت تا تۇ دگەھىبە جھى ۋى شكەفتەك فرەھە لى دىن ئەردى داىە، و يەك ژ جھىن ھەرئى بدەنگ نھالا (ئەمە نوورى) يە، و زىارەتىن (مەلا محەمەدى) نە.

زىدەرىن ئافا گوندى:

كارىز كو ئافا ۋى ژ سەرئى گوندى دەھات، تا دەستپىنكا سالىن دو ھەزارئى گوند ئافى دكر، لى نھا ھىشك بوويە، و كانىيا ژوورى و كانىيا ھەمە نوورى و كانىيا ژنا و كانىيا عاقد و كانىيا مەستى، و بىرا گوندى لى ھەموو ھىشك بوويە و بۇ ئافى نھا پىشت بەستىن ل سەر بىرىن ئىرتىوازا دكەن، گوندى قەرقوورئى كو ژ نىزىكى (۳۵) مالا پىكدەھات چوار جاران ھاتىبە سۇتن و خرابكرن، و داوى جار ل سالا ۱۹۷۵ئى بوو.

زىدەرىن زيارا ھەلكى گوندى:

ل سەر تۇقچىنىن بوو ب ئالافىن كەفن، تا سالا ۱۹۵۷ئى كو دو تەراكتوور گەھشتىنە گوندى و ل سالىن شىستان دەراسەك زى گەھشت، ئىدى چاندن ب ساناھىتر لى ھات، رووبەرى ئاقارى گوندى (۲۰۲۰) دۇنەمن، نھا سىستەمى چاندن ل تەقايە دەقەرى ب شىوھىن نىقەك شوووف و نىقەك تۇقە، ئەو جھى بەيار يان شوووف ھەر سال گوندور لى

- كانەبى عەزىز دزەبى تا سالا (۱۹۵۶) ئى^(۱۰).
 و چەندىن رىقەرىن دى تا سالا ۱۹۷۹ ئى كو ناحىە
 ژ ئەگەرىن سىياسى ل دەستىنكا سالىن ھەشتىان
 ھاتىبە قەگوھاستىن بۇ باتىلىن، ل دووڧ سەرژمىرىيا
 سالا ۱۹۵۷ ئى ھژمارا خەلكى گوندى كەس بوو^(۱۱)..

پىنكھاتا خەلكى گوندى:

ئاسىبھىن نھا گوندىكى ئاقابە و نىزىكى ۸۰ مال
 و ۴۱۱ كەسان لىن دژىن، پىنكھاتا وان ژى سلىنقانىبى
 نە ژ بايكىن/ مالا عەتىن (پىساغا)، و بابكىن قەردەشا
 و مالا رىژى و زھىرى و مالا براھىمى صوفى و مالا
 ھەسەنى ھویرى ژ بنەمالا عەمەر ئاڭاينى گوھ
 رىشى^(۱۲) و مالا شىنخ عەلى^(۱۳) و مالا سلو سەمەدا
 و مالەكا كىكا و مالا ئەمىن كۆچەرى (گەودا)، كو
 ھەموو ل بەرى خرابكرنا گوندى ل سالىن ھەشتىان
 لى دژىان و پىشتى سەرھلدانا سالا ۱۹۹۱ ئى ھەر
 ھەمان بنەمال لى دژىن.

باكوورى تاكو گوندى مەرىنى و كووشى وب برىنا
 چىابى تاكو دىسان دگەھىتە گوندى ھاروونا، لى نھا
 باكوورى چىابى سىپى ھەر ژدەقەرا لىنى و دىسان ئاڧ
 ب ئاڧ تاكو گوندى پىنشابوورى و دىرەبوونى سەر ب
 ناحىا (رىزگارى)، ژ ئالىن رۇژھەلاتى قە تاكو گوندى
 (گىرەشى) سەر ب سەنتەرى سىمىلىن نە.

چەندىن رىقەبەرىن ناحىى ب قى شىوئى ل خوورى
 لى ھاتىبە دامەزراندن،

- سەدىق بەگ ھەر ژ دامەزراندنا وئى تا سالا ۱۹۲۶ ئى.
- مەمەد سادق ئەفندى (۱۹۲۶ - ۱۹۳۲).
- كامال يەحىيا تا سالا ۱۹۳۶ ئى.
- شەوكتە ئوسمان (۱۹۳۸/۱۰/۲۰ - ۱۹۳۹) ئى.
- ئەحمەد رەشىد تا سالا ۱۹۴۰ ئى.
- ئەكرەم عەبدولھەمىد (۱۹۴۸) ئى.
- عەبدلھەمىد رەشىد بەروارى تا سالا (۱۹۵۱) ئى.
- عەباس ئەحمەد تا سالا (۱۹۵۴) ئى.

قەسرۇك و بنستىن ل دوورا ژ ئالىن باكوورى قە ھاتىبە وىنەكرن و لېر دەشتا بەرىنا سلىنقانىبى ديارە

ژىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

زارا خەلكى گوندى ئاسىيەن دكەقندا ل سەر تۇقچىنىيا جەھ و گەنم و نىسك و نۆكان بوو، رووبەرى ئاھا قى گوندى كو ب كىرى چاندنى دھىت نىزىكى (۴۷۱۱) دۇنەمانە، دىسان خەلكى گوندى تەرش و كەوال زى ب خودان دكرن.

جھ و شىنوارىن گرنگىن گوندى:

قەسروكى، ئاقاھىبەكن بازىيى بە ل سەر جھەكن بلند، فرەھىيا دىوارى وى دكەھىتە ئىك مەتر، بلنداھىيا وى زىەر كو يىن ھەرفتى پترى (۳م) زى ماىە و چەندىن بنستىرل دەور و بەران ھەنە و زىەر پىرانيا بنستىران ديارە جھى سەركردەبەكى يان جھەك زۇر گرنگ بوويە دكەقبتە سەرى گرەكى مەزن ھنداقي گوندى ل باكوورى رۇزاقاي، دىرۇكا ئافاكرنا

ئاسىيەن جھى ھلبوونا بەكەم چرىسكا شورشا ئەيلوولى بوو ل سەر قىشلا لەشكەرى عىراقىن ل سەنتەرى ناحىيى و (ئاسىيەن) رزگاروو، پاشى كەلەك ژ خەلكى دەقەرى تىكەلى ھىزىن پىنشەمەرگەى بوون و دەقەر تا دىرەبوونى ل زىر دەسەلاتا پىنشەمەرگەى دا بوو، پىشتى سالا ۱۹۷۵ئى ھەمى دەقەر كەتە زىر ھەوا خرابكرن و قەگوھاستىنا گوندىن و تەعربىن، تىنى گوندى ئاسىيەن نەبىت. لى ل ۱۹۸۳/۱۱/۲۴ئى و دەمى زقىرنا چەند گەنجىن ئاسىيەن ژ كولىژ و پەيمانگەھىن خۇ ل دۇرىن دكان و قەسرا زەر كۆم دىبون، ل ئىقارا وى رۇزى كو پىنج شەمبى بوو عەسكەرەكى بەرى كلاشىنكوفا خۇ دا خورتىن گوندى، چەند برىنداركرن و دو شەھىد كەتن، ئىدى ھىدى ھىدى خەلك ژ گوندى رەقىن تا بىارا خرابكرنا وى ل سالا ۱۹۸۶ئى ب فەرمى دەرکەتى.

دەرگەھى بىتاسى

چىيىسى ۋەك: گورك و روۋقىنى و سىخور و ئىزۋىنى و سىمىيارك و ئەلھو و باشۋوك و كەو و سويسك. و يىن دەشتى مىنا مىشك و جور و مار و دوپشك و تىتىك و سقىانك و پوور و كىقىرىشك و ب دەھان گىانەۋەرىن دى.

كومىن چىيى، ل ھىنداقى گوندى گەلەك كومىن بىلىد ل ژىر ئاقىن جودا ھەنە، و ل سەر ئاقارنى ئاسىيھى دەننە نىاسىن ۋەكو (دەرگەھى بىناسى و كەلا بوچىك و كەلا مارا و دەلىو و كەر بەزىن و شىكەفتا كوردوى و سەرى كىشى و بەرخوھەرا و فەبركا) و ھەمى دكەفئە باكوورنى گوندى، دىسان چەندىن گەلى ژى ل ھىنداقى گوندى ھەنە مىنا (گەلوكنى ستىن و گەلوكنى كاجوى، و سى گەلوكا و گەل ھىشك و گەلىن مىھا و گەلوكنى ئاغاي)، دىسان نھالا رەزا ياكو گوندى و قەرەۋورنى ژىك جودا دكەت و نھالا كوتانى ل رۇزاقى و گوندى و گوندى ھاجىا ژىك جودا دكەت، ھەر ۋەسەن چەند گر ژى ھەنە مىنا گركى ئالى ل باشۋورنى گوندى و گر بەرزىك و گر زەرك ل رۇزاقى.

ھەژىە ل فىزى بىزىن: يەكەمىن خواندنگەھا سەرتاپى ل قى گوندى كو ۋى سەردەمى سەنتەرى ناھىن بوو ل سالا ۱۹۳۲ ھاتىيەقەكرن و ئەف خواندنگەھە سەررەراى ھىندى كو د ئاقبەرا سالىن ۱۹۱۱ - ۱۹۷۵ ئىدا چەند جارەن ھاتىيەگرتن و سەرز نوو قەكرن يا بەردەوام بوويە ل سەر كارى فىزىكرنى ھەنا ل سالا ۱۹۸۶ ئى ب يەكجارى گوند ھاتىيەھەرفاندن و خەلكى ۋى دەرىدەر بووين^(۱۴).

گوندى گرۇسمانى:

گرۇسمان دېرە دا بەشەك بوو ژ ئاقارنى ئاسىيھى، دكەفئە دووراتىيا نىزىكى (۴كم) رۇزاقىن باتىلى. ئاقى گوندى پىنكھاتىيە ژ دو پەيقان (گر + ئوسمان)، ب واتاپا گرئ ئوسمانى، و ل ژىر دەستى بىنەمالا عەتى دا بوو، و دو ئوسمان دئاف قى بىنەمالى دا ھەنە بان (ئوسمانى محەمەدى خالىدى عەتى) يە و بان (ئوسمانى عەسافى خالىدى عەتى يە)^(۱۵)، پاشى

ۋى ديار نىنە، لى ژىر نىزىكىيا ۋى ژ باستكى دىت پەيوەندى دگەل دىرۇكا ۋى ھەبىت و تا سەسەسالىيا نۇزدى ژى قەسروك بۇ بىراردانا رۇژىن جەژن و رەمەزانان دەتە ب كار ئىنان، ب رىكا ھىكرنا ئاگرەكن مەزىن ۋەكى نىشان.

كانىيا بىكەفئى، ۋەسەن ديارە كو گەلەكا كەفئە و ئاقا ۋى ژ چىيى دەھىت و خورستى يە بەلى ۋەكو ديار بەلكى بدەست ھاتىيە كۇلان ب درىزھىيا نىزىكى ۳م و فرەھىيا ۲م و كووراتىيا ۱،۵م. و ئاقا ژىر تىنئاقدان، بەرى چوھى، بەرەكن مەزىنە بىلندھىيا نىزىكى ۲م ب شىۋى سىنوونى راکرىە، دكەفئە باكوورنى گوندى ب دووراتىيا ۲كم.

بىرگا مەمگا، كانىيەكە نھا ھىشك بوويە دكەتە باكوورنى رۇزاقىن ئاسىيھى ب دووراتىيا نىزىكى ۳كم، ئاقى ۋى ل سەر ئاقى بىنەمالەكن بان بابكەكى ھاتىيە، و ل ھىنداقى ۋى شىكەفتەكە و كانىيەك ب ئاقى (جوگر مەمك) دئافدا ھەيە. فەبىرگا، ۋارەكن بىلىدە ل سەرى چىيى باكوورنى رۇزاقىن گوندى، و پىنكھاتىيە ژ كۇمەكا كوپان و دىرۇكا وان ديار نىنە.

كانىين گوندى:

ھەر ژ كەفئەدا كانىين گوندى د ئاقانە و ھىشك نەبووينە، و تا سالىن ھەشتىان ژى ژىدەرەن ئاقدانى و شووشتىن و قەخوارنا گوندىيان بوو، ۋەك: (كانىيا مىزا و كانىيا ژنا و كانىيا بن كەفئى و كانىيا خورشى و كانىيا شىخ عەلى و كانىيا ئاغاي).

و ژىر ھەبوونا ئاقا وان كانىيا روۋىن ئاسىيھى ژ ئالىن رۇزاقى قە ب كەسكاتىيا دارىن فىقى خەملاندى يە، ل رۇژھەلات و باكوورنى گوندى ژى گەلەك رەزىن دىم ھەنە ب دەھان رەزىن كەفئار ل چىيىن ھىنداقى گوندى ھەنە، ژىلى ھەبوونا دار و گىايىن خورستى ۋەكو ھىزىر (ئەفسك) ھەلھەلۇك و تاوك كەزوان گوھىشك و سىرك و قوراد و كاريا كەلى و تۇلك و سىيسك و كەنگرو... ھتە، ھەر ۋەسا گىانەۋەرىن كوۋقى ل دەشت و چىيىن ۋى ھەنە، ژ گىانەۋەرىن

ئەف گوند فرۇتىنە مالا رەمەزان ئاغاي ژ بنەمالا شەمەدىن ئاغاي، و خەلكەك ژ سىلىقنەھىيان بنەمالىن مەندادى و بابلا و جەسەن تاجارا لى كومىيويىنە و كۈچەر ژى دەمەكى دا لى ئاكنجى بووينە، ژىلى بنەمالا شەمەدىن ئاغاي ل سەرئى گرى گوندى بىن ئاقبىرى ئافھىيىن مالا غەتى ل سەر بوون پاشان بىن بنەمالا شەمەدىن ئاغاي و پاشى ئەحمەد فەتاح ئىبراھىم بىن بەرنىاس ب ئەحمو فەتەھا سىلىقنەھىيى و تا داوييا سالىن ھەشتىيان بىنستىرئىن وى مابوون.

سورۇن گوندى:

باكوورى، گوندى ئاسھى

باشوورى، گوندى سىمايىل ئاڧا

رۇژھەلاتى، گوندى باتىلى

رۇژئافاي، گوندى گرشىنى

سىمايىن گوندى:

گرۇسىمان گوندەكى تىر ئاقبوو و روويىن وى دەشتەكا باشە و دو ئھال ئاقارى گوندى نىشاندىكەن، ئھالا گرىبرىكى كو ئھالەكا تىر ئاقبوو و ژىدەرى ئاڧا گوندى بوو كو دئاف گوندى را دەريازىيىت، دەرامەتىن ئاقى و بىرئ ل بەر دەھاتنە كىر، و ئھالا ئاقزراقكى، كو ژ بىن گوندى ھاجيا دەست پى دكەت وگرۇسىمانى و گوندى گرشىنى ژ ھەف ئوخىب دكەت. دىسان چەند كىرك ژى ل گوندى ھەنە، وھكو گرى گوندى و گر بىرك ل باكوورى گوندى و سەرەكانىيا گوندى ل بىن فى گرى بوو و گرى كۇزى ل رۇژھەلاتى گوندى، ژىدەرىن ئاڧا گوندى ژى كانىيا زەلاما و كانىيا ژنا بوون كو دكەتنە د ئھالا گوندى دا، لى ئىرو ھىشك بووينە و ل سالىن تىر بازار دەربنەھە.

ژىدەرىن ژىار خەلكى گوندى:

ل دەستىپىكا ئاڧاكرنا گوندى ل سەر خودانكرنا تەرىش و كەوالى بوو كو دەركەھى ئىكىن بىن ژىارا وان بوو، لى پىشتى كەھشتىنا ئالاقىن نوى بىن چاندنى ھىدى ھىدى گوندىيان دەست دا تۇف چىنىي و

خودانكرنا تەرىشى بەرھەف كىمى قەچوو. گرۇسىمانى چەندىن جارا كەتتە ژىر ھووين ھىرشىن ئەشكەرى بىن حكومەتىن عىراقى و ھاتىبە سۇتن و كافلىكن و خەلكى وئ دەرىدەرى گوندىن دەردوور بووينە، گرۇسىمان ل سالا ۱۹۷۴ئى ژ نىزىكى (۱۲) مالا پىكدەھات و ل ژىر بىرارا تەغرىبىكرنا دەھەرى گوند بۇ داوى جار ھاتە وئرانكىن و خەلكى وى ل گوندىن كىڧلا و بازەلانى ھاتنە ئاكنجىبىكرن. پىشتى سەرھەلدانا سالا ۱۹۹۱ئى و ژىر نىزىكبوونا گوندى ژ كۇمەلگەھا سىمايىل ئاڧا پىرانىيا خەلكى گوندى ل كۇمەلگەھا ئاقىرى ئاكنجى بوون، لى ھەر سال ئاڧا خۇ شىن دكەن، و تا داوييا سالىن نۇتان گوند خرابە بوو، لى ئھا شەش مالىن سىلىقنەھىيان بابكىن بابلا مالا (مەھمەد سىمو كولى) لى دژىن و چەند پىرۇژە ل وئرى ھاتىنە دروستكىن، مينا پىرۇژەبىن خودانكرنا ماسىيا و كارگەھا بەرھەم ئىنانا ئاڧا دلوپىكى و پانزىنخانە و ھۇلا دىلانان و چەندىن دوكان و جھن شىووشتىنا ترومبىلا و خوارنگەھ و چاندنا دارىن بەرھەمدار و عومبار بۇ كۇمىكرنا كەرەستىن بازىرگانى و دروستكىرنا رەزىن زەيتوونان و چەند قىللىە ژى لى ھەنە... فى گوندى كەسەك ب ئاقىن مەھمەد سىموى ھەپە گىيانەوھەرىن كەھى مينا بىزان و وھردەك و قاز و مېرىشك و دىكل و كۇتران ژ نىشىن رەسەن، و گىيانەوھەرىن كووشى ژى مينا شىر ونەعام و خەزال و پەز كووشى و تاوس و سەبىن سەبىر و گورگ و رووشىيان ب خودان دكەت. ئھا كارەب و دو بىر ئىرتىووزى لى ھەنە، لى پىكىن قىزىكى بۇ گوندى نەھاتىنە كىشيان، ژمارا بنەمالىن فى گوندى ئھا دكەھنە نىزىكى (۱۰۰) سەروك خىزانان، ل كۇمەلگەھا سىمايىل ئاڧا و سىمىلىن و موسىبىرىكى دژىن^(۱۱).

گوندى ھاجىيا

ھاجىيا ب دوورانىيا نىزىكى (۱۴كم) دكەقىنە باكوورى باتىلى. دىرۇكا ئاڧاكرنا گوندى دىار نىنە لى وھكو ملك بىن بنەمالا (عەرەب عەبدولوھەب سىلىمان) تركزى سىلىقنەھىيى بوويە، لى تا تەراكتوو

بەك كانى ۋەكى ئىدەرى ئاڧىن ل ئىقا گوندى و ب ئاڧىن گوندى ھەبە، و تا ئىقا ئى يا ب قەرىز، ئىقا بىرەكا ئىرتىۋازى بۇ گوندى ھائىبە كۆلەن، ئەف گوندى بى تىر ئىقالە، لى د بى ئاڧىن، دىسان ل ئاڧا گوندى و ب تەمامى ل رۇڧاڧى، گرەكى فرەف ھەبە و دەما بەك ژ مالباتىن گوندى بزاڧا راستكرنا وى بۇ ئاڧاھىبەكى كرى، چەندىن پرىن جەرك و جوھىبىيان دەرگەن لەۋا ئەو گر نەھاتە دەستفەدان و ۋەك خۇمايە.

زىدەرىن زىارا خەلىكى گوندى

دكەفندا تەرش و كەۋال ب خودان دكرن، دىسان جۇت و جۇتبارى ئى ب رىزەبەكا كىمەتر و ب ئالاقىن كەفنى دكرن، ئاكو نامىرىن چاندنى گەھشتىن ئىدى ھىندى ھىندى تۇڧچىنى كەتە پلا ئىكى، دىسان رەز ئى ل ئالىن چىاي دەھاننەكرن تىرىن پەش و زەر و ھىزىر بەرھەم دەھىنان و خەلىكى گوندى مفا ژ دارىن خوراكى بىن خورستى مېنا كەزوان و ھىزىر و سىماق و ھەلھەلۇك و گوھىشكان ۋەردگرتن، ئىلى چەندىن جۇرىن گىاي چ بۇ خوارنى پان فرۇتىن.

پشتىن سەرھەلدانا سالا ۱۹۹۱ئى خەلىكى گوندى گوندى خۇ ئاڧاكرن و ئىقا ئىزىكى (۳۰) مالا ل گوندى دژىن و خواندنگەھەكا بىنەرەت پال ن ھى^(۱۷).

گوندى قەلەما:

دكەڧىتە دوورائىيا ئىزىكى (۱۳كم) باكوررى باتىلى ل بئارا چىاي.

سۋورىن گوندى:

باكوررى، چىايە

باشۋورى، گوندىن گرشىن و كرۇسمان

رۇزھەلاتى، گوندى ھاجبا

رۇزئالڧاى، گوندى تركزا

بەرى بىرارا راستفەكرنا چاندنى يا ژمارە (۹۰) ل سالا ۱۹۷۵ئى گوندى ب ئاڧارنى خۇڧە پارچەبەك بوو ژ ئاڧارنى گرشىنى، و ب زەڧىا قەلەما دەھانە نىاسىن،

و دەراسە نە كەتەنە كارى نەدشيان ھەمى ئەردى شىن بىكەن، لەۋا ھەموو ب ھىڧىبا باش جۇتباران قەبوو، و ھەردەم خەلكەكى بىن كار ل دوورن ئاڧا كۆم دبوون و پارچە زەڧىەك بەرامبەر تابوونى ۱۰/۱ بۇ شىن دكرن، و ب قى رەنگى چەندىن مالىن كۆچەرىن ھاجا (ئالا) ل وى گوندى كۆمبوون و كارى جۇتبارىن ب گرئەسەست دكرن، تا بىرارا راستفەكرنا چاندنى يا ژمارە (۹۰) يا سالا ۱۹۷۵ئى دەرگەتى و ھەر جۇتبارەك بۇ خودانى مولكىن خۇ و ئەو و مەللاك ژىك فەڧەتىان و ھەركەس وارنى خۇ شىن دكەت.

سۋورىن گوندى:

باكوررى، چىايە

باشۋورى، گوندى گرشىنى

رۇزھەلاتى، گوندى ناسەن

رۇزئالڧاى، گوندى تركزا

گوندى ھاجبا بەرى ھەۋا تەغرىبى ئىزىكى (۱۵) مالا ل كۆچەر و سلىڧانەبىيان بوون، گوندى (۳-۴) جازان ژ ئالىن حكومەتىن عىراقى فە ھائىبە سۇتن و تالانكرن، داۋى جار ئى ل سالا ۱۹۷۵ئى بوو، و خەلىكى گوندى دەرىدەرى باژئىن زاخۇ و سىمىلىن بوون.

سىماين گوندى:

گوندى ھاجبا چەندىن كومتە و گەلى و و كانىبىيان بخۇڧە دگرت، مېنا كۆخىن ھەبەشنى ل ھىنداڧ گوندى ژ باكوررىڧە و بانا ئىرگزان، و لىسى تەبىرى و گەلىن تەبىرى ل باكوررى گوندى (كو ھەموو دەھان ھىلېنا قورنەكى ئىبوو) و گەلىن تاوكا كو بىن ئىر دار تاوكە، و گەلى ھىشك، ل بىن قى گەلى و بەرف دەشتىن كەندال سوورك و ئىقالا كانى كەركى ھەبوو و ئىقا ھىشكە، دىسان ل ھىنداڧ گوندى و ژ ئالىن رۇزھەلاتى فە گرئ گوندى ھەبە، سىبەرا وى يا سىپىدەھىيا گوندى فەدگرت، شكەفتا فنىدى ئى بەكە ژ سىماين بەرنىاس بىن گوندى ھاجبا، دكەڧىتە باكوررى رۇزئالڧاين گوندى، قى گوندى تەنى

دەشتە، ئاقارنى ۋى دەشت و چيا بخۇفە دگرت، ئەگەر ژ سەرى چىاي دەست پىن بىكەين و خالىن گىنگ ل گوندى كۇخىن حەبەشى بە كو دكەفیتە سەرى چىاي ل نىزىك ئاقارنى گوندى ھاجيا (رۇزھەلاتى) و بۇ ھەردو گوندان دكەفیت، كۇخەكىن بىندە و ژ دوورفە دەنتە دىتن، گوندى دىئىن ب نائفى مروفەكى ھاتىبە ب نائفىن، و كۇخىن سووسنا دىندا گەلىن شىكەفتا ھەبە ژبەر كو تىر شىكەفتە و د بندا چالا ب سماق دەپت و دىسان د بىندە چالا كەژوى و پاشان گەلىن ھىزا (ژبەر ھەبوونا ھىزا) و پاشى گەلىن سەمى و گەلىن حەجى خەلىلى و گەلىن كەلوى و كون گورگى و گەلىن محویى سلوى و ملا بەنى و چىلان چەپك و لىسنى تەبرى و گرى سۇر (كو دو گۆر ل سەر ھەبوون)، دىسان دناقبەرا قەلەما و گوندى ھاجيا گۇرستانەكا ھەى و دىرۇكا ۋى ديار نىنە، فى گوندى چەندىن نھالىن بىن نائف ژى ھەنە، ژندەرىن ناقا گوندى كانىبەك بوو دكەتە باشوورنى گوندى و ناقەكا بۇش ژى دەردكەت كو تىزا ھەمى كاروبارىن وان دكر، پىشنى دەمەكى بىرەك كو ب نائفى بىرا مام سەفۇى يا بەرنىاسە ھاتىبە كۆلان و دىئىن ناكو ناقا بىرئ دەركەتى ب قەلەما ھاتىبە كۆلان.

دىسان كەشنىن گوندى دىئىن چونكى جەن گوندى دكەتە دناقبەرا گوندىن چىاي و دەشتىن، لەوما رىبوارى ل سەر ھەبوو، ئەف گوندە و ژبەر نىزىكبوونا ۋى ژ گەلىن زاخۇ چەندىن چاران ھاتىبە ۋىرانگىن و خەلكى ۋى دەرىدەرىبوونە، نھا ژمارا سەرۇك خىزانىن ۋى دگەھنە نىزىكى (۲۰) سەرۇك خىزانان، پىشنى سەرھەلدانى گوند نەھاتىبە ئاقاگىن، لى ھەر سال دەنتە شىنگىن^(۱۸).

گوندى تىزگى:

گوندىكى كەشنى ب نائف و دەنگە ل دەفەرى دكەفیتە دەرى گەلىن زاخۇ ژ نالىن بەرۇژى قە، ب دوورانتىيا نىزىكى(۱۳كم) باكوورنى رۇزاقاين باتىلىن.

جەھەكى تەنگە و دكەفیتە دناقبەرا چەند گر و زۇركان دا، ب ھەبوونا تەراشەكىن زۇر، يان ژبەر تەنگ بوونا جەن ۋى يانژى كو زەفەكا تىر كەلەم بووبە، ئانكو زەفيا كەلەما بۇچوونا ھەرى نىزىكە بۇ نائفى گوندى و ھىندى ھىندى نائف بووبە (قەلەما). ۋەكو ملك بىن بىنەمالىن تىزگىيانە بىن بىنەمالا داود ئاغى و ھەرسال ئىللىن كۆچەران تەرش و كەوالى خۇ دىنانى و داۋى چار و ل سالىن شىستاندبوو و پىشنى سىنوور ھاتىبە گرتن و دەشت و زۇزانان نەماين، ئىندى مالىن حەجى سەفۇى و محویى سىمىلى و سىمىلى حاجى و سەئىدى چولى كو ژ كۆچەرىن گەودانە ل زەفيا قەلەما ئاكنجى بوون و بوونە خۇجەين ۋى زەفى و ئاقاھى لى دروستكىن و پاشى ب گوندى قەلەما ھاتە ناسكىن، پىشنى بىرازا نائفىرئ ۋە زەفى ل سەر نائفى وان ھاتە نوومارگىن، لى سالانە تابوون دەنە خودانى ملكى.

ژىدەرىن زيارا ھەلكى گوندى:

ھەر ژ سالىن كەش قە ئەف بىنەمالە ل ۋى جەن ئاكنجى بوون و تا ھەوا تەغرىبى ل سالا ۱۹۷۵ئى، گوند ژ نىزىكى (۱۰) مالىن پىكەھات، زيارا وان ل بەرى ھەر تىشنى ل سەر خودانگىرنا تەرش و كەوالى بوو، و ھەر مالى نىزىكى (۱۵۰) سەر ھەبوون و داھاتەك بۇ ژى دەھات، ب تايبەت ب فرۇتتا پەنبرى كو دىرنە زاخۇ دفرۇتن، دىسان ھەر مالى قەلىا زىستانى ژى بۇ خۇ چىدكىن و بۇ پىندىقەين دەرافى ژى چەند كەوالەك ل گۆر پىندىقەين د فرۇتن، دىسان خەلكى قەلەما جەھ و گەنم ژى بۇ ژىن و ژيارا خۇ دچاندن، گوندى قەلەما ژبەر كو تىر كەند و كۆر و لەوا پاكىن و شىنگىرنا زەفياين پىندىقە ب نالافىن كەشنى بوو و ئەردى گوندى كەلەكىن كىمە و نىزىكى (۳۵۰) دۇنەمايە، ئەو بىنەمالىن ل گوندى ھەر سال تابۇ ددانە مەللاكى ۱۰/۱ و تا نھا ئەف سىستەم ل كارە.

سىمىن گوندى:

گوندى قەلەما گوندەكى ھەم چيا و ھەم

ۋ دەشتا سىلىقئانەيا ۋ پىنكا دھۆك ۋ مووسىل پىنكەمە گىرىدەت، لەوا دھەر شەھەرەكى ھەممى ئالەين شەھەر كەر بزاڧ كىرنە كومىتەن ئاقارنى تركىزا كونترول بىكەن. گوند ژ گەلەك نەھال ۋ لات ۋ كانى ۋ زەقى ۋ گرگان پىنكەمەنت، ۋەكو كۇخنى فەرحانى ۋ كۇخنى ھەجى ياسىنى ۋ سىن گرگىت خنوى ۋ گەلىن ئەمبىنى ۋ گەلىن ەلى باسا ۋ مل عجاج ۋ خرابە رەزى ملا بەنى ۋ چەپەرى ئىسقى بەبىوونى، ۋ دېئىن ئەو چەپەر بۇ شەھرى مەزنى تركىزا ب كار ھاتىوو ژ بال ناقىرىفە.

كانىيىن گوندى:

كانىيا خرابەى كو چاىخانا محسن سەتا ل سەر ھاتىوو چىكرن، كو جەھكى سىروشتىن دلشەكەر بوو ۋ بەك بوو ژ سىمابىن گوندى دىسالىن چانن ۋ نا سالىن شىستان دا، دىسان كانى گەرمك ۋ كانىيا گوندى دو ژىدەرىن ئاڧا فەخوارنا گوندىيان بوون.

ژىدەرىن ژيارا خەلكى گوندى:

چاندنا جەھ ۋ گەنم ۋ نىسك ۋ نۇكان ب ئالاقىن كەڧن ل بەرى ب رىزا ئىكى دەت، پىشنى ل سالىن چلان ئالاقىن نوى پىن چاندنى ھاتىن، ئىدى كارى چاندنى بەرفرەھتر لى ھات ۋ بۇ مەزنىن دەرگەھى ژيارا وان. خەلكى گوندى ژىلى چاندنى تەرش ۋ كەوال ژى ۋەكى ژىدەرى دووى پىن ژيارا ۋى خەلكى بوو، ۋ ل پىشكا چىاي رەز ژى دكرن، ۋ جۇرىن تىرى دىم ۋ ھژىر ۋ سماق بەرھەم دىنان، دىسان دار ژى د برىن ۋ ب دەۋاران دېرنە زاخۇ دفرۇتن. ئاقارنى گوندى گەلەك جۇرىن گز ۋ گىيىن خورسنى بەرھەم دەينا ۋ خەلكى ۋى مفا ژى دەيتن، چ بۇ خارنى يان فرۇتنى با، قى گوندى راف ۋ نىچىرا چىايى ژ بەز كووفى ۋ كىنقىرىشك ۋ رووفى ۋ سىخور ۋ كەو ۋ سووسكان لى ھەبوو، ھەر ۋەسان ل دەشتى ژى يا كىنقىرىشك ۋ ناسك ۋ قىتكان ۋ... ھند، باش سوۋارى ۋ بەرىكانىن سوۋار باشىن ژى ئىك بوو ژ نارەزوۋىن خەلكى گوندى ل دەمى بى كارىن.

تركىزا پىشنى ساللا ۱۹۷۴ئى نە ھاتىبە ئاڧاكىرن ۋ خەلكى ۋى ل كۇمەلكەھ ۋ باژىران د بەلاڧن، ژمارا

سۋورىن گوندى:

باكوورى، چىايە

باشوورى، گوندى گرشىنى

رۇژھەلاتى، گوندى ھاجىا

رۇژئاقاى، گوندى قادىا

دانەمەرتن گوندى دېئىن دېرۇكا ئاڧاكىرنا ۋى دزڧىرتە بەرى سەدسالىيا شازدى، ئانكو ل سەر دەمى داود ئاغابىن باپىرىن وان ب نىزىكى (۱۶۸۰-۱۷۵۰) ز ۋ باپىرىن سىلىمان ئاغابى ب نىزىكى (۱۷۹۰ - ۱۸۵۰) ز ئەو گوند ھەبوو، خەلك ل قى گوندى ئاكنجىبوون پىشنى ڧىكرنا بوولىكەكا توركان ل دەرىن گەلىن زاخۇ ۋ سەرگەفتنا باش سوۋرىن دەڧەرى، لەوما ئاڧ لى نان (ترك- كوژا) يان تركىزا، دىسان كەڧنىن گوندى دېئىن بۇ ھارىكارىا مېرىشىنا بۇتان ژبال تازدىن ئاغابىن كورى داود ئاغابى قە مېرى بۇتان پومەك دىارى دا ناقىرى ۋ تاكو ساللا ۱۹۱۰ئى ئەو پوم دناڧ بىنەمالى دا مابوو لىن نەھا نەمابە، ۋ ۋەكو شوپىنوار تاكو ساللا ۲۰۱۳ئى بىنستىرن قەسرا داود ئاغابى دىار بوون، لى ب ئاڧاكىرنا ئونىلا گەلىن زاخۇ ژناقچوون.

پىنكەمەنا خەلكى گوندى:

ل دووف سەرزەمىرىيا ساللا ۱۹۵۷ئى ھىمارا خەلكى گوندى كەس بوو^(۱۹)، ژ چەندىن بابكان پىنكەمەن ۋ بەلاڧن ل گوندىن (تركىزا، ھاجىا، گرشىن، پىنچەكا ژوورى، پىنچەكا ژىرى، كومبەل، كولىمەن، شكەفتىن، شەگرافا، چەمىزاف، دووبەردانى، گرۇسمانى، چۇپانىن، زاخۇ، ئاڧخانى، باۋەردى، بامىرى)، پىن كو بەرى ھەوا تەغرىبىن ل گوندى د ژيان ژمارا مالىن وان دگەھىشتە (۳۰) ملان ۋ پىن نا نەھا وار ل گوندى ھەين، بىنەمالا سىلىمان ئاغابى، بىنەمالا داود ئاغابى، بىنەمالا ەلى مصطفى، بىنەمالا ئۇمەر پىرا، بىنەمالا رەسوولى، بىنەمالا ھەسەن ەتەمانا، بىنەمالا سەئىدى، بىنەمالا ھەماى.

سىمابىن گوندى:

گوند دكەڧىتە جەھكى بىلد ۋ سىتراتىجى ۋ پىن زال بووبە ل سەر رىكا ئىكانە كو باژىرىن زاخۇ

و ھىندەك ئى پىنشمەرگەنە، ئ سىمايىن گوندى دو
نھال ھەنە، يەك ئ وان ب ناقىن نھالا كانى كەركى ل
رۇزاقايىن كۆمەلگەھى.

گوندى گرشىنى؛

گرشىنى ناقارەكى بەرفرەھە دكەفیتە دووراتىيا
نيزىكى (۸كم) رۇزاقايىن باتىلىن. ناقى گرى ئ (گرى -
شىن) ھاتىيە، و ھەسا ديارە ب دەست ھاتىيە چىكرن
مىنا گرى باستكى و مافانى و مالتايىن...ھىد.

سۈۈرىن گوندى،

باكوور، گوندىن تركزا و قاديا

باشوور، گوندى باووردى

رۇزھەلاتى، گوندىن گروسمانا و ھاجيا

رۇزاقاي، گوندىن كەھنى كەركى و ئىمەلكى

پىكھاتا خەلكى گوندى،

پىكھاتا گرشىنى ۋەك مىك بىن بىنمەلئىن تركزانن
(بىنمەلا غەبىدولترەھمانى مسعوودى سلىمان ئاغايى
تركزى)، و دكەقندا ئەف بىنمەلا و چەند مالىن دى ئ
بابكى بابلا و شەمسائ سلىقنەھىيان لى بوون، ئىلى
چەند مالىن شىرنەخى و كۆچەرئىن ھاجا و ھەموو
دبوونە نيزىكى (۴۰-۴۵) مالان.

زىدەرئىن زيارا خەلكى گوندى،

زىن و زيارا وان ل سەر خودانكرنا نەرشى ئ پەز
و بزىن و چىلان بوو و ھىندەكان مىشىن ھىنگقىنى
خودانكرن و نيزىكى (۲۵) جۇنياران تۇقچىنىيا
گەنم و جەھان ب ئالاقىن كەفن دكرن و ھىندە مالا
زيارا وان ل سەر پالەتى و كەتكارى بوو، پىشى
ماكىنئىن چاندىن سالىن چلاندا گەھشىتىنە دەقەرى
ئىدى تۇقچىنى سەر ئ ھەموو كارا ستاند و تانھا
ئى زىدەرئى سەرەكى بىن زيانا پىرىيا وانە.
گرشىنى چەندىن جاران كەتتە بەر نەھىين

خىزانىن خەلكى وى نھا دگەھنە نيزىكى (۲۰۰)
سەرۋك خىزانان، نھا جووت سايدى دەولى دېەر
سىنگى گوندى را دەرياز دىت و ناقارى وئ كرىە دوو
بې ل دەستپىكا سالا ۲۰۱۴ ئى خرابىن گوندى كەتتە
ئىر پىرۇزەيى تونىلا گەلىن زاخۇ و چەندەك ئ سىمايىن
گوندى گھورىە، ئەف گوندىە سالانە دەھتە شىنكرن
و قەرىئەكا مەزنا گەنم و جەھان بەرھەم دەھنت (۷۱).

كۆمەلگەھا گرشىن؛

جەھەكى بىندە دكەفیتە ھىدافى دو نھالان
ل سەر رىكا سۇريا ب دووراتىيا (۱۱كم) رۇزاقايى
باتىلى نىف ناقارى گوندى ئىمەلكى دا ل سەر رىكا
دھۆك - پىنشاھوور، و چارىيانا دكەفیتە دىن گەلىن
زاخۇ دا بەرەف باشوورى ب دووراتىيا نيزىكى (۷كم)
كو نھا دىيئىن چارىيانا گرشىنى، كۆمەلگەھ
ھەفسنوورە دگەل كۆمەلگەھا باووردى ئ ئالىن
رۇزھەلاتى و كۆمەلگەھا كىلكى ئ ئالىن رۇزاقاي
و گوندى كانى كەركى ئ ئالىن باكوورى و ناقارى
گوندى چىمەنپا ئ باشوورى، كۆمەلگەھ ب مەرەما
بەرەبكرنا دەقەرى ب ناقى (الفارس) پىشى نىسكۇيا
۱۹۷۵ ئ ھاتىيەئاقاكرن و خەلكى وئ بى رەسەن
دەرىدەمركىبوون، و غەرەبىن جىۋر و غوبىد و جەدىدى
لى ئاكنجىكرىبوون و ئ نيزىكى ۲۰۰ خانىيا و تاپەكى
چاندىن و خواندىنگەھەك لى ھاتىبوونە ئاقاكرن، پىشى
سەرھىلانا سالا ۱۹۹۱ ئ خەلكى وان گوندىن نيزىكى
قىن كۆمەلگەھى ۋەكى گرشىن و كانى كەرك و
ئىمەلك و تركزى لى ئاكنجىبوون، و ئىلى سلىقنەھىيان
چەندىن غەشىرتىن دى ۋەك مىرا و مووسا رەشى و
بەرۋارى و دۆسكى و كۆچەران ھەمبىزكرىنە.

كۆمەلگەھى نھا چەندىن خىزمەتگوزارى لى
ھەنە، ۋەكى خواندىنگەھەكا مەزىن و مزگەفتەكا
مەزىن و گەلەك كۆلانئىن وئ ھاتىنە فىركىن، ئىلى
دايىنكرنا ناقى ب رىكا (۲) بىرىن ئىرتىبووزى. زيارا
گەلەك ئ خەلكى مىنا بەرى تۇقچىنى و خودانكرنا
تەرش و كەوالى بە و ھىندەك كارى شوقىرىن دكەن

بىر يازىن حىكۈمەتتىن بەغدا و ھاتىيە وپىرانكىن و چۆلكىن. سالا ۱۹۹۲ ئى دەمى دەريازىوونا لەشكەرىن سۇرى دناف دەفەرىن دا گوند ب فەرمانا حوكمەتا عىراقى ب ھىجەتا دەفەر بوويە مەيدانا شەرى ھانە چۆلكىن و خەلكىن وى ب زورى برنە مووسىل، پىشتى زفراندنى چارەكا دى ل داوييا سالىن شىستاندا گوند ھاتەقە وپىرانكىن، داوى جار زى كەتە بەر لەھيا (تەخىرىب و تەغرىبىن) ئى و خەلكىن وى ھاتە فەگوھاستىن بۇ چەند جھان.

گرشىنى وارهكى راستكەھىيە و ناخەكا بەرفەرە و ب بەرەكەتە، دكەفندا ئاكنجىبىن فى گوندى گوند ل سەر گرەكى بلىند ب ناقىن گرشىنى ئافاكرن، مالا عەبدولرەھمانى مەسعوودى ل سەرئى وى گرى بوو و مالىن دى ل دەوربەرەن گرى بوون. فى وارن بەرفەرە چەننىن گرو و وارن ب ناف ھەنە، ز نھالىن گوندى، نھالا سەرگەرپى ل باشوورى گوندى و نھالا دەپجولنى دناقبەرا گوندى و گوندى ھاجيا كو نھالەكا دىرئە، و نھالا كەفرۇكا كو ز گوندى تركزا دەسپىدكەت و دكەھىتە نانا مەزىن، دىسان نھالا خرابووكى ل رۇزھەلاتىن گوندى كو ز گوندى قەلەما دەسپىدكەت تاكو دكەھىتە نانا مەزىن. زىلى چەندىن كرك و بلىندھى، وەكو گرى كەفرۇكا ل رۇزئاقابىن گوندى بىن كو گۆرستانا گوندى ھەمىزىدكەت و گر زەرك ل رۇزھەلاتىن گوندى دناقبەرا گوندى و گوندى گروسمانى و گرى بەرىزىكى ل باكوورى دناقبەرا گوندى و گوندى قاديا و خرابووك واركەھەكى خرابەيە و كەفەنە دكەھىتە باكوورى گوندى و بلىندھىيا ملا ھەفت پىان ل ئالىن رۇزاقى كو وەكى گوندى دىبىن زىەر كو بىن چەندىن گوندان ل سەرئى فى مىلى يەك دو داېرەكەن، دناف ئاقارى فى گوندى دناقبەرا گوندى و گوندى تركزا دا بەرەكى سەير ب ناقىن بەرى لاوا ھەبوو لى نھا نەمايە، شىئوى وى بىن گرپۇفر بوو وەكو ھىكىن لى مەزناھىيا وى نەھاتىيە زانىن و وەكى دگۆنن نەنى دو كەسلان ل گوندى دىشان فى بەرى ز ئاخى بلىند بىكەن. ز بلىندھىيىن ب ناف ل فى گوندى (گرى شىن) ب خويە كو گوند بى

ھاتىيە ناكىن، ل تەنشتەكا فى گرى چەند كورەك ديار بوون لى دىرۇكا وى ديار نىنە، ھەر دناف ئاقارى گوندى دا چەندىن زەفۇبىن ب ناف ھەنە، وەكو زەفيا خويىن ل باكوورى دناقبەرا گوندى و گوندى قاديا و چەندىن چىفانۇكىن ئاشووبىن ل سەر فى زەفۇبىن ھەنە، ھەفشىن تەحلا دناقبەرا گوندى و گوندى قەلەما و تەحلا ئاكو تەحلىن كو ئوژى گىايەكى ب پىنە و بەلگىن وى د فرەھن و جارنا نىزىكى يەك مەترى بلىند دىوو، لى ئىرو بىنېر بوويە، و زەفيا گر زەركى ل رۇزھەلاتىن گوندى، دىسان زەفيا باسنامىن ل باكوورى دناقبەرا گوندى و گوندى قاديا.

زىدەرپىن نانا گوندى

وەكى كەفنىن وان دىبىن نەنى ل دو مەتران ناف دەردكەت، لەوما گوندى ب سانھى شىيان دو بىران، نىك ل سەرئى گوندى و يا دى ل زىريا گوندى ب كۆلن، زىدەبارى نھالا سەرگەرپى ل باشوورى گوندى كو ئاقەكا زراف دناقدا دچوو. گرشىنى پىشتى سەرھەلانا سالا ۱۹۹۱ ئى و زىەر كو نىزىكى كۆمەلكەھانە و خزمەتگوزارىن دروست بۇ نەھاتىنە دروستكىن و نەھاتىيە ئافاكرن، ھەر چەند ھىلا كارەبى لى ھەيە و بىرەكا ئىرتىوازى بۇ ھاتىيە كۆلان، لى ھەر سال دەھىتە شىنكىن و سىستەمى دابەشكرنا ئاخى ل فى گوندى پىشتى سالا ۱۹۹۱ ئى (۷۵-۲۰ دۆنەم) بۇ مەللاكى و (۱۲) دۆنەم بۇ ھەر جۆتبارەكى كو ژمارا وان (۹۰) جۆتبارن^{۱۷۱}.

گوندى قاديا:

قاديا ب دووراتبىيا نىزىكىن (۱۶كم) دكەھىتە رۇزاقابىن كەلىن زاخۇ بنارى چىاي باكوورى رۇزاقابىن باتىلىن.

سۇورىن گوندى:

باكوورا، چىايە
باشوورا، گوندى كانى كەركىن

رۇژھەلاتى، گوندى تىركزا

رۇژئاقاي، گوندى كولى

ئەف گوندە پارچەبەك بوو ژ ئاقارنى گوندى كوولنى، كوولنى وەكو ملك يى بنە مالا شەمدىن ئاغاي بوو و تا ئھا (۱۷) جۆتباران ل گوندى پەيوەندىا چاندنى دگەل مەللاكى قە ھەبە، گوند ل داوييا سەدسالىيا ھەژدى ژ بال بنەمالا ئاقىرى ھانىبە ئافاكرن، ھەموو پىكھاتا گوندى سالىقناھىيى بوون، گوند چەند جاران ژ ئالىن حكومەتىن عىراقى قە ھاتىبە سۇتن و خەلكنى وى دەرىدەدەريووينە، و ئىكەم گوند بوو كەتپە بمر ھىرشىن فرۇكەبىن عىراقى د سالىن شىستاندا، و چەند مرۇفەك ژ گوندى كوشتن، ل سالا ۱۹۷۴ى بۇ داوى جارا كەتە بمر ھەوا ب عەرەبكرنى، كو ھىنگى ژ (۲۰۱۵) مالا ن پىكدھات.

ھاتىبوو كۇلان و ب بەرا ھاتىبوو شوورھەكرن و كانىيا عاقدى كو ئەوژى ب بەرا دىواركرىە وئھا ھىشك بووبە، و كانىيا مەگلانى ل باشوورنى گوندى.

دەستپىنكا سەرھەلدانا ۱۹۹۱ى خەلكنى گوندى زفېرنە وارنى خۇ و نىزىكى (۲۰) ئافاھىيان لى دروستكرن لى ژ بەر نەبوونا خزمەتگوزارىان ھاتە چۆلكرن قە و ئھا تەئى بەك مال پەزى ل وئرى ب خودان دكەت و دو بىرئىرتىبوازى لى ھاتىنە كۇلان و كارەب ژى لى ھەبە، ئھا ل قى گوندى چەندىن پرۇژەبىن كەرتى تاپبەت لى ھەنە، وەكو پرۇژەبىن خودانكرنا پەزى و مرىشكان و كارگەھىن فاقوونى و رساسى و قىرى و كارگەھا تىكەلكەرا چىمەنتوبىن. ئھا ب ھەزاران ئاوارەبىن شىنگال و زوممار ل كەمپا ئاقارنى قى گوندى ھاتىنە ب جھكرن^{۱۷۶}.

زىدەرئىن زىپارا خەلكنى گوندى:

دكەقندا ل سەر تۇقچىبىن بوو و ئەو سالىن ئاف ھەى گوندىيان برنج ل شىنلا قادىا دچاندن، ھەر دوئ سالىندا زەبەش ژى ل دىمى دچاندن، و خەلكنى گوندى گەلەكان ل بەشى چىاي رەز ھەبوون، ھەر وەسان تەرىش ژى ژ پەز و بزنان خوداندكرن، گەلەك ژ گوندىيان ماھىبىن كىچىل بۇ سەرەدان و ھاتن و چوون و دىلان و نىچىر و سەيرانان خوداندكرن.

گوندى كەھنى كەركى:

كەھنى كەركى دكەقنە دوورائىيا نىزىكى (۱۵كم) رۇژاقايى باتىلنى. ل قى گوندى د كەقندا تەنى بنەمالا (كەرا) لى ژابنە، لەوا دىبىت ئاقى گوندى ژ قى چەندى ھاتىبەت، لى ھندەك دىبىژن ھىزىرەكا مەزن ل ھىدافى كانىيا گوندى ھەبوو و ھىزىرن وئ نەدگەھىشتن و ھىژ (كەرك) دوەريان، و ھندەك ژى دىبىژن ژئاقى كەسەكى ھاتىبە كول ل قى وارنى ژابە و ئاقى وى كەپەقان بوو.

سورئىن گوندى:

- باكوورى، گوندى قادىا
- باشوورى، گوندى ئىمەلكن
- رۇژھەلاتى، گوندى گرئىنى
- رۇژئاقاي، گوندى كەشكانى

پىكھاتا خەلكنى گوندى:

ل دووف سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ى ھىمارا خەلكنى گوندى ۶۳ كەس بوو^{۱۷۷}، گوند بەرى سالا ۱۹۷۵ى پىكدھات ژ نىزىكى (۲۵) مالىن سلىقناھىيان (مالا

زىدەرئىن ئاقا گوندى:

بىرەك بوو ل سەر دەمى ھازم بەگى ب دەست

بىنسىترى ئى مائىنە، ئىلى ھەببونا پۈببەرەككى مەزىن ب نىزىكى (۷۰) دۈنەمان بىن گۈرستانەكا مەزىن ل باكوورئ گۈندى ب نائىن كوردئ سۈر، و گۈرئىن وئ بەر قىبلەنە، دىسان زەقىبەكا مەزىن ب نائىن زەقىبا شمولئ ھەببە و نىشانىن گۈندەككى مەزىن لئ ديارە، ھەر وەسان شوبىنوارئىن مزگەفتى ئى ل ھەنە، مېژوويا ئاكنجىكرئىن ديار نىنە. ل فى گۈندى تەنى شىكەفتەك ب نائىن شىكەفتا ئافدەلى دىن گرى زيارەتار ل نالىن رۇژھەلاتى ھەببە، و خەلكى گۈندى و گۈندىن دەوروبەران نا نھا ئى گرى زيارەتا ناخا وى ب پىروز دزانن و بۇ چارەسەركرنا زەركى ب كارتىنن.

خەلكى فى گۈندى ئى كەتتە بەر ھىرشىن حكومەتىن عىراقى و سۈرى ل سالا ۱۹۱۲ئ و ل داوييا سالىن شىنستان چارەكادى كەتتە بەر ھىرشىن جاش و لەشكەرى عىراقى و خەلكى وى دەبەدەرى گۈندىن دەوروبەر بوون. داوى جار كەتتە بەر بىرارا ھوقانەيا (تەخرىب و تەغرىب) و خەلكى وى ھاتتە قەگۈھاستن بۇ باتىقى، و پىشتى دەمەكى ھىندى ھىندى خەلكى وى خۇ نىزىكىن زاخۇ كرىن و پىرىيا وان لئ ئاكنجىبوون، تا سالا ۱۹۹۱ئ و سەرھلدانى خەلكى گۈندى شىيان بىزقۇنە سەرملكىن خۇ، لئ زىەر نىزىكبوونا گۈندى ز كۈمەلگەھا گرىشىنى و ھەببونا خزمەتگوزارىيان ل وئىزئ گۈند نە ھاتەئافاكرن و تىن سى چار ئافاھى لئ دروستبوونە وئىك مالا خودان بەز لئ دژىت، نھا كارەب لئ ھەببە و بىرئىرتىبوازىمەك ئى بۇ ھاتىبە كۆلان، خەلكى گۈندى ئىزىكى (۱۲۰) سەرۇك خىزانان پىكدەھىت و (۷۸) ئى جۇتارىن دكەن و ل ھەر سال ئەف وارە دەپتە شىنكرن^(۷۷).

گۈندى كوولى:

گۈندەككى كەقنە دكەقىتە رۇژھەلاتئ گەلىن زاخۇ ل بىنارا چىاي ب دوورانبىا نىزىكى (۱۷كم) باكوورئ رۇژھەلاتئ باتىلن. ل سەر نائىن گۈندى دانەمەرىن وان دىبىژن ئەف نائە ھىنگى ھاتىبە سەر دەمىن ل دەستپىكى گۈند ب شىوئ كۆلكا بوو، ئانكو بىن سەرو بەر بوو و دىرۇكا وى ديار نىنە.

ھەجى عەلى و ھەجى پىرى و رەمەزانئ محوى) كو ھەر ئ سەر دەمىن ئوسمانىان لئ زىانە، ئىلى چەند مالمەكىن دى مېنا مەلا ھىسبىن دۆسكى ب رىكا مەلاتىن و مالمەكا كۆچەرىن سىفا و مالمەكا چەم باھىقىن و نھا خودان ملكن.

زىدەرئىن زىارا خەلكى گۈندى:

ل سەر تۇقچىنىن بوو، زىەر ھەببونا ئافىن بىرىج و كوئى ئى دەھانە چاندن و جنىكىن فىقى و سىپىندار ئى ل سەر نھالا گۈندى دەھانە چىكرن. دىسان خودانكرنا تەرشى ئى بەز و بىزان دەرگەھەككى دى بى زىارا خەلكى گۈندى بوو.

زىدەرئىن نائا گۈندى:

كانئ كەركى چەندىن كانى لئ ھەببون مېنا كانىيا گۈندى كو دىبىژئى كانئ كەرك و كانىيا زنا و كانىيا شىركئ (ھەرسى ھىك بووئىنە و دكەتتە رۇزاقابئىن گۈندى) و كانى جووتان كو نھا ئافا وئى يا كىمە، دىسان نھالا پىرە خانى ل باشوورئى گۈندى و نھالا بەناقىكى ئەوژئى پىرى ئاف بوو و جنىك و ھەمىدىن سىپىنداران و بىرىج و كوئى و... ھتد ل بەر دەھانە كرىن. دىسان نىشانىن دو ئاشىن كەقن ل سەر فى نھالى ھەنە، بى سەرى بى نائە و بى ئىزى دىبىژئى ئاشى شىخ سەعدى، دىسان نھال دىمك كو ز دەرى گەلىن زاخۇ دەست بى دكەت و ئاكو ز گۈندى دەرىاز دىبىت ھەببە. نھالا ئافا ئوئىكى كو يا نائى بوو و دەرامەت ل بەر دەھانەكرن، پاشان نھالا دىرك كو دو كانى دىكى وئىدا ھەبوون، و ئەف نھالىن پىرى ئاف ئاش ئى ھەبوون، مېنا ئاشى ئەمىنى ل سەر گەرا مەزئى ل رۇزاقابئىن گۈندى و ئاشى ھەجى ئىسقى دناف ناخا ئىمەلكى دا، گۈندىن دەوروبەر ھەمووان مفا ئى دىبىن، فى گۈندى چەندىن گرىك ئى لئ ھەنە، مېنا زۆرى سەعدى ل باشوورئى گۈندى، گرى پىقۇكا ل رۇژھەلاتئى گۈندى و گرىكىن فىللىھا كو چەند گۈرەكىن كەقن ل سەرن و گرىكىن قووتئى عەلوئى كو نىشانىن خرابە گۈندەككى كەقنن، ل رۇزاقابئىن گۈندى ئى نىشانىن دىرەكا كەقنار بىن ھەببە و بەرىن

پىكھاتا خەلكى گوندى:

خەلكى گوندى ھەممى سىلىقنەھىي نە و ھەكو ملك يى بنەمالا شەمىدىن ئاغاي بوو، و دگەل قى بنەمالى چەندىن بابكىن دى لى د ژيان ۋەكو بنەمالىن: مام ساما و برۇ حسينا و خەلەفا و بلوندى و عەلا ۋئىسەف حاجى و ئاقدەلا و محوبىن عەلى ئاغاي و شىلپىزى، نھا لى نەماينە. كوولنى ل سەدسالىيا بوورى گوندىكى مەزىن بوو و نىزىكى (۱۳۰) مال لى ھەبوون.

ژىدەرئىن ژيارا خەلكى گوندى:

ل سەر چاندنى بوو و پووبەرى گوندى يى ب كىرى چاندنى دەيت دگەھىتە نىزىكى (۲۳-۲۰) دۆنەمان و پىشتى راستقەكرنا ياسايا چاندنى يا ژمارە (۹۰) ل سالا ۱۹۷۵ئى گوند خەملاند ب قى شىوھى، ئەوژى (۷۴۸) دۆنەم بۇ مەلاكى و (۲۲۷۵) دۆنەم ل سەر (۱۷۵) جۆتباران ھاتىبە پارقەكرن و ژىەر كو گوند يى بنەمالا شەمىدىن ئاغاي بوو و ھازم بەگى دەستەكى باش د پىشخستنا ژيانى دا ھەبوو ب تايبەت چاندنى لەوا ھەر زوى تەراكتوور گەھىشتە گوندى، لى گەلەك پويىتە ب خودانكرنا تەرشى نەھاتىبە كرن و ئەگەر ھەبىت ژى بۇ پىدقۇيىن رۇژانەبوويىنە، دىسان پىتربيا خەلكى قى گوندى خودان رەز بوون و ھندەك كەسان بەلكى سى رەز ژى ھەبوون و جۆرىن ترى بەرھەم دەھىنان مىنا زەرك و ترىن رەش و ژىلى ھژىر و باھىف و....

كەلتوور چىق:

ژ چاف فرەھىيا خودانىن گوندى ھەركەسى ب پىدقى خوەجھىي با دشيا ل كوولنى ئاكنجىبىت و نىزىكى (۳۰) مالىن موتورب و دەرويشان لى خۆجە بىون و نانى خۇ ل گوندى دابىندكرن و تىكەلنى چىقكى وان بىوون، يەك ژ كەقنىن گوندى دىبىژت ژ كەيف خۇشيا گوندىيان د رۇژەكى دا و بىنى كو داوھتەك ھەبىت

پىنج كۆمىن گوندىيان ژ بچويك و مەزنان مژوولنى داوھتى بوون، كۆمەك ب دەھۇل و زىنا و كۇما دى ب دەقنىن دەرويشا و يادى ب تەنەكا و يادى ب دەنگى و ھەممى رۇژان ھوسا بوو، قى گوندى جۇرە دىلانەك ھەبە و تەنى گرىداى كوولنى يە ب ناقى (كووليانى) و داوھتىين باش ھەبوون و گەلەك پووتە ب بەژنا خۇ ددان و لىلقىنىن سەبىر دناق قى جۇرە داوھتى دا ھەنە و سەركىشى داوھتىا دگۆتنى (بىر مەرا) ژ بابكى مام ساما دىبىژن گەلەك چاران ئەوى و موتربى ب شىفكى دگەل ئىك دو د ئاخقىن و تىك دگەھىشتن و دىسان ب وئى شىفكى يى داوھت نەزاتى با جھى وى دگھوپى، ۋەكو دىبىژن ل داوھتان پىتربيا گوندىا كەرىن خۇ دفرۇتن و ددانە ب شەل و شەپك و دەمى داوھت ب دووماھى دەھات دىسان جلىن خۇ دفرۇتن و كەر دكرىنە قە، و د ناق سىلىقنەھىيا دا، دىلانا (كووليانى) ژ ھەمىيان ب پەوشترە، و ۋەكو ھەفركى دىبىژن دو مرقۇين داوھتى ژ توورى ھاتبوون كوولنى (بوزو و چاچان) و ب ھاتنا وان ھەردووان رۇژانە يان دەمى دىلانان ھەفركى يا كووليانى توورىانى دەھانە نىشانان، و ۋەكوو قىستەقالى لى دەھات.

سىمايى گوندى:

ژىەر كو گوندى كوولنى ل بنارى چىايە و دەشنا بەرىنا سىلىقنەھىيا دىبردايە سىمايەكى ھەرى جوان ھەبە ژ كومتە و گەلىن چىاي و گر و نھائىن دەشتى، ژ كومتىن چىايان، چەپەرى ئىنگىلىزى و دىبىژن ب ناقى ئىنگىلىزى ھاتىبە ب ناقىن ژىەر كو شەرى وان گەلەك دوى چەپەرى دا ھاتىبەكرن، دكەقىتە دناقبەرا گوندى و گوندى قادىا ژ رۇژەھلاتى و پاشان كەلا كوولنى ل ھنداقى گوندى و تەنى يەك رى يا مرقۇان دچىتى و جھەكى شىويناورى يە و دەھىتە ھەژمارتن پارچەبەك ژ شىويناورىن زەمىھرانى و تانھا تەنوورىن كەقن لى ھەنە، كۆخى نىريا كو كومتەكى بلندە و زالە ل سەر دەشتا كوولنى و كۆخى شىكەفتىن ب رىز دناقبەرا گوندى و گوندى خەرىنەنوورى، دىسان چەند گەلى دكەقنە دناق كومتىن

ئاقىرى دا، ۋەكە گەلىن شەكەفتەك، گەلىن مەھموودى، گەلىن رەزا، گەلىن شەكەفتا سوور، گەلىن بازى، گەلىن خلوى، گەلىن عەمەر گىندەلا، گەلىن گەرافى يى كو چاڭكانىيەك د زكى ويدا ھەي و ئاڧا وئ يا تەھلە، گەلىن وشتوى، گەلىن گىچى، گەلىن نەرمكا شەكەفتا سوور، دىسان چەند شەكەفت زى دناڧ پوويى چىاي دا ھەنە ۋەكو شەكەفتا سالى دناڧ گەلىن خلوى دا، شەكەفتا رەش، شەكەفتا بىنى كەلھى شەكەفتەكا زۇر مەزىنە لى دەرگەھى وئ يى تەنگە و دقېت خودان ب شەھەرەزايى ب گەھىتى، شەكەفتا سوور و يا پەزى، شەكەفتا كەڧۇكالى گەلىن محوى، شەكەفتا پەزى دەھمان گەلى دا، شەكەفتا كەڧۇكا و كوورە، شەكەفتا نەئىلا بلوئىدا دكەڧتە دناڧ گەلىن رەزاندا، شەكەفتا گەلىن جوھنى، شەكەفتا زكى چالى، شەكەفتىن ب پىز، دىسان چەندىن گىرك و زۇرك ھەنە ۋەكو زۇرئ مەزرى و مل ھەبائى بىن كو دكەڧتە دناڧبەرا گوندى و گوندى مەزرى و گىرئ خراب رەشكىن يى كو پارچەبەك ژ شوينوارىن زەغفەرانى و گىرئ سوور و گىرئ زيارەتا و گىرئ ملا عەلوى يى دكەڧتە دناڧبەرا كولى و قادىيا و گىرئ كەندالى عەمەرى يى كو دكەڧتە باشوورئ گوندى، دىسان گوند پىرى نەھالە، ۋەكو نەھالا قەسولنى ئەمو دەھات ب كار ئىنان بۇ ئالفكرنا پەز و بىزنى، نەھالا گوندى، نەھالا كىزى^(۷۶)، نەھالا كەڧركا سۇر، نەھالا ھەڧشىنى كۆزكى، نەھالا كەندالى عەمەرى، نەھالا خانم خرنئ، نەھالا كەندالى ملا ھەسەنى، نەھالا خراب رەشكى.

زىدەرىن ئاڧا گوندى:

چەندىن چاڭكانى ل دەردۇرىن گوندى بەلاڧن ۋەكوو، كانىيا گوندى كو نەھ ئاڧا وئ يا كىمە، كانىيا ژنان و ئاڧاوى ھەر ل سەر كانىيا گوندى بوو لى ب شىئوئ سۇلەن دگەھىشتە ژنان، كانىيا قەبرال نىزىكى قەبرا، كانىيا مىزا نەھ ھىشك بوويە، كانىيا رەزئ سەيد مەھمەدى كو تا نەھ يا ب ئاڧە، كانىيا كەرمافىن ل دەرى گەلىن بازى و تا سالا ۱۲-۲۰ ئى يا ب

ئاقىبوو لى بەر ب ھىشكىبوونى دچىت. دەشتا بەر گوندى دا دچىت چەندىن زەڧى و مەيدانىن ب ناڧ لى ھەنە ۋەكوو، زەڧىنت سڧۇكى چەند زەڧىەكن دناڧبەرا گوندى و گوندى خەربەنوورئ، زەڧىئت ملەھبانئ، زەڧىا ملا داركا، زەڧىا سەدقئ، زەڧىا ناڧرىكىن، زەڧىا كولانى، زەڧىا سىمابلى، زەڧىا ملنى و زەڧىا زرافىكىن، و بەك ژ پارچىن ھەرى گىرنگ ل گوندى كولى (زەغفەرانئ) ^(۷۷) يە.

گوندى كوولنى ل سالا ۱۹۷۵ ئى كەتە ژىر سىياسەتا وپراتكارىيا بەغسىيان و ھاتە وپراتكرن و پىشتى سەرھەلدانا سالا ۱۹۹۱ ئى كوولنى ژىن ھاتە پىزگاركرن و خودانىن وى زەڧىنەڧە و گوند ھاتە ئاڧاكرن، نەھ نىزىكىن (۵۰) ئاڧاھىيان لى ھاتىنە ئاڧاكرن و ل سالا ۲۰۱۴ ئى ب دەھان مالىن ئاوارەينىن شىنگالى ل كولى ھاتە ئاكنجى كرن. نەھ خەلكىن گوندى مىنا بەرى ھەر سال گوندى شىندكەن و ل سەر دەمن حكومەتا ھەرىما كوردستانئ پىك بۇھاتىيە ڧەكرن و خزمەتكوزارىين ئاڧى و كارەبى بۇ ھاتىنە كىشان و خواندگەھەك لى ھاتىيە ئاڧاكرن و دو بىرئىرتىوازى بۇ ھاتىنە كۆلان، لى دقان ھەموو ئاڧاھىيان دا تەنى دو يان سى مال لى ئاكنجىنە و خو ب خودانكرنا پەز و بىزناڧە مژوولن^(۷۷).

گوندى شەربەنوورئ:

گوند دكەڧتە بىنارئ چىاي ب دوورائىيا نىزىكى (۲۰كەم) باكوورئ رۇڧاڧىن باتىلى ل رۇڧاڧىن گەلىن زاخۇ، رامانا ئاڧى خەربەنوور يان (خرابئ نوورئ) ۋەكى كەڧىن گوندى دىبىژن ل بەراھىن گوند ل بەر چىاي بوو و ژ بەر كىم بوونا ئاڧى گوند ھاتە ڧەگواسىتن بۇ باشوورى و ژبەر ھەبوونا سولەينەكا كەڧن و ئاڧەكا خورت ژى دزا، گوند ژ (۱۲-۱۵) مالىن سلىڧانەبىيان بابكىن بابلا پىكدەھات.

سئورىن گوندى:

باكوورى، توخىبە دكەل چىاي باشوورى، گوندى مەزرى

رۇژھەلاتى، گوند كولى

رۇژئاقى، گوندى بەراقى

زىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

دكەفندا ل سەر خودانكرنا پەز و بزنى بوو و دبىژن نىزىكى (۲۰۰۰) سەر لى ھەبوون، دىسان تۇقچىنى زى دكرن و ئەو چەند ل رىزا دووى دەت، بۇ جارا ئىكى د سالىن چلاندا تەراكتوور ژبال غەلىن محوى، گەھشنىە گوندى و ھىدى ھىدى وارن چاندنى بەرفرەھ بوو و پتر خەلكى بەرى خۇ دانە وى كارى و نھا رېووبەرى قى گوندى نىزىكى (۲۰۰۰) دۇنەمانە و ھىن دەستىن خودانىن خويىن كەفن داہە.

ئەف گوندە زى چەندىن جارا ھاتىبە سۇنن و ويرانكرن و خەلكى گوندى دەرىدەر بووینە و داوى جار ل سالا ۱۹۷۵ئى بوو ل ژىر بېارا قەگواھاستن و ب غەربكرنا گوندىن دەقەرى و گوند ھاتە تەغرىبكرن، تاكو سالا ۱۹۹۱ئى و سەرھلدانى، دىسان ھندەك خەلكى وى زفرىن و نھا سى چار مال لى دژىن و نىزىكى (۵۰۰) سەرى پەزى لى ھەبە، و پروژەبىن كارەبى و بىرەكا ئىرتىوازى ل گوندى ھەنە^(۷۸).

گوندى مەزرى:

گوندەكە نىزىكى چىابە دكەفیتە دووراتبىا (۱۷كم) رۇژاقىن باتىلن.

سۈورىن گوندى:

باكوورى، گوندىن كوولنى و خەرىمەنوورى

باشوورى، گوندى كىلكى

رۇژھەلاتى، گوند كەشكانى

رۇژئاقى، گوندى بەراقۇكى

سىمايى گوندى:

پىكدهىت زى كانى و و گرو دەشت و... زى كانىيان: كانىيا زەلاما، كانىيا ژىكا، كانىيا بەرى سېى ژبەر كو ئاقزەھا وى ژىن بەرەكى سېى دەردكەت، و ژبەر ھەبوونا گەلەك ئاقىن برىج ل بەر دەتەنەكرن و گەلەك زى گوندىيان جنىكىن بچوك ھەبوون، ھەروەسا ئاشەك ب ناقى ئاشىن مستى ل گوندى ھەبوو و ب ئاگرى كازدكر. مەزرى ئەنى بەك نھال

سىمايى گوندى:

نەخشىن سىمايى وى زى كومتىن بلندىن چىاي دەست پى دكەت و ل ئاقارى مەزرى ب داوى دەيت، زى كومتىن چىايى قى گوندى كومتىن شكەفتا تەوراتى كۇخىن شكەفتا بزنى و بەرى ھەسەنى و كۇخكى حاجى و كومتى گەلىن شەمسە و بەرى دەولنى، زى گەلىن وان گەلىن قىروى، گەلىن مالا، گەلىن شەمسە، و شكەفتىن ب رىزىن كو دىنە سنوور بۇ گوندى كوولنى و چەند نھال ژى ھەنە مىنا كوور كەمىننى و نھالا وەيس ئقرانى و نھالا خەرىمەنوورى و مىزگەھى و نھالا توخىبى ياكو دكەفیتە ئالىن رۇژاقى ملنى بەراقى و كرىن گوندى كرى مىزگەھى و كرى لەودا و كرى پشتا مىزگەھى و كرى شىخ عبدولجەلىلى پى كو كورستانا گوندى ل سەر و كرى نەسحابىەكى دكەفندا ئەف جە نشتىن غەرىب ژى دەردكەفن وەكو قافكا و خەلىن و كرى رۇژاقىن مىزگەھى و زورى برووسكى و كرى گەرا مەلاى.

زىدەرىن ئاقى:

قىن گوندى چەندىن زىدەرىن ئاقى ھەبوون مىنا كانىيا مىزگەھى ياكو دكەتە باكوورى گوندى و كانىيا خرابەى و كارىز نھا خەتمە و نەمابە و گەرا مەلاى كو برىج ل بەر دەتەنە كرىن و دكەفیتە رۇژھەلاننى گوندى و كانىيا بچوك و بىيرا كەفن ياكو دكەفیتە سەرى كرى مىزگەھى. ژقان كانىيان وەسا دبار دبىت كو گوندى كەفن پرى ئاف بوو.

ل چىايىن گوندى چەند شكەفت ھەنە مىنا: شكەفتا تەوراتى، شكەفتا بزنى كو ل دويف گۇنتان نىزىكى (۴۰۰) بزى لى قەدحەويان، شكەفتا گەلىن قىروى، شكەفتا بەرى ھەسەنى، شكەفتا كۇخى حاجى، شكەفتا پىش دەرى دەولنى و ل پشتا خرابى كەفن بانى بورجى پى ھەى و چار شكەفتىن پى ناف لى ھەنە.

ھەببوو و ھەمى ئەو ئاف و دەرافە ب خۇفە دگرتن، چاندن وکەسكاتى ل بەر دەھاتەكرن، لى ئەقرۇ ئەو يا ھشكە و تەنئ وەكى شۇپنوار و بېرھاتنېن وى ماينە. دېسان گرى دووشاخى نېشانەكا سېماين گوندى بە و ئافى گركى ژبەر دو چەقبا وى بە ئانكو دو بەشە، دكەقبەتە دناقبەرا گوندى و گوندى پەراقووكى دا .

سۈۈرۈن گوندى:
باكوورى، گوندى كانى كەركى
باشوورى، گوندى چىمەنيا
رۇژھەلاتى، گوندى باوهردى
رۇژئاقاي، گوندى كەشكانى

پىنكھاتا خەلكى گوندى:

قى گوندى ب تىنى سلىقنەھى لى دژىن، گوند وەكو ملك يىن مالا مستى بە، بەرى خىراكرن و ب عەرەبكرنا سالا ۱۹۷۵ئى نىزىكى ۲۵ مال بوون، گوند چەند جازان ھاتىبە وىرانكرن و سۆتن و ئافاكرن و خەلكى گوندى چوجاران دەف ژ گوندى خۇنەبەرداينە.

پىنكھاتا خەلكى گوندى:

گوند وەكو ملك ب بىنەمالا شەمىدىن ئاغاي فە گرندابە و تەنئ سلىقنەھى بابكى شەمىسا دكەقندا لى دژىن، ل سالىن خەلاين چەند مالەكېن شىرنەخيا ئاوارەى گوندى بوون و پىشتى راستقەكرنا ياسايا چاندن ئەو بىنەمال ژى بوونە جۇتبار و تا نھا خودان ئاخى ل گوندى.

ژىدەرېن ژيارا خەلكى گوندى:

ھەموو ل سەر چاندن بوو و رووبەرئ ئاخا گوندى كو ب كىرئ چاندن دكەھىتە نىزىكى (۳۶۰۰) دۆنەمان دېسان مېنشىن ھىنگىنى ژى ب خوداندكرن و خوداندكرنا تەرشى وەكى پەز و بىزان ژى ل گوندى دكرن، چاندن ل بەرئ ب ئالاقىن كەفن بوو، دەمى ل سالىن شىنستان ژ سەدسالىيا چووبى تەراكتوور و دەراسە ھاتىنە گوندى ھىدى ھىدى پويتە ب ئالاقىن كەفن نەھاتەدان، ل دەستېنكى مالا مستى تەراكتوورېن ب ئافى (ئەلى چارمزا) يىن كو ل شىوونا تارىن قى سەردەمى ئاسن و بالتە پىقەبوون، و پاشان دەراسىن (كلىنار) پەيدا بوون و ئەۋزى رىكا دو مرقان د عومبارا وىدا ھەبوو و دەمى مۇخلا وى كەنم دەنارت دعومبارى دا وان ھەردوو مرقان دادكرن و دھاقىنن ژ دەرفە.

ژىدەرېن ژيارا خەلكى گوندى:

د كەقندا و ب شىپوھىكى سەرەكى ل سەر تۇقچىنىن و جۇت و جۇبارا بوو، دېسان خوداندكرنا تەرش و كەوال ژى وەكى دەرگەھەكى ژيانى ب خودان دكرن، و ژبەر ھەبوونا ئاقەكا قەپىز ل نھالا مەزنا گوندى چەندىن جىكىن فىقى و كەسكاتىن ھاقىنى و ھەودىن سېپىنداران ل بەر دەھاتنەكرن.

ژىدەرېن ئاقى:

تا رۇژا ئىرو ھىدەك ژ قان ژىدەرەن ئافانە، مېنا كانىيا پتووكى و نھالا گوندى و چەند كانىين دى ھەبوون لى ھشك بوونە، مېنا كانىيا مېرا و كانىيا برو ئېسنا.

سېماين گوندى:

ئاقارى ئىمەلكى چەندىن و گرك ھەنە مېنا گرى مالا گرى^(۸۰) و گر ئاغىل و زۇرى گەورا و كۇزا كەقلا و زۇرى برقىن دكەقندا داربەروويەك ل سەرى بوو و نھا نەمايە، دېئىن گەلەك جازان برووسيا لى ددا، و چەمى بان ھەسپانى و چەمى برجكى و چەمكىت ئومەريا^(۸۱) و دېسان نھال ژى لى ھەنە، مېنا نھالا ئىمەلكى يا مەزىن ياكو ژ شىلا قادىا دەست پىن دكەت

ژ سالا ۱۹۷۵ئى و تا نھا مەزرى كافل ماپە و نەھاتىبە ئافاكرن لى ھەر سال دەھىتە چاندن^(۷۹).

گوندى ئىمەلكى:

ئىمەلكى ب دووراتىيا نىزىكى (۱۳كم) دكەقبەتە رۇژاقابىن باتىلى.

سەئورەن گوندى:

ياكوورى، گوندى كولى

باشوورى، گوندى كىلكى

رۇزھەلاتى، گوندى ئىمەلكى

رۇزئاقاي، گوندى مەزرى

دائەمەرىن گوندى دېئىزىن پىرىيا ئاكنجىئىن گوندى دكەقندا ژ شىنەخى ل ياكوورى كوردستانى ھاتىنە و ل قى دەفەرى ئاكنجى بووینە، بەرى ھەوا تەغرىبىن گوند نىزىكى (۳۰) مالا بوون.

سىمايىن گوندى:

كەشكانى گوندەكى تىر نھال و گرگە، وارەكى تىر ئاقە و چەندىن چافكانى لى ھەنە وەكوو، كانىيا گر شەمبوو ل رۇزاقايىن گوندى و تا نھا ب ئاقە، كانىيا گوندى ل رۇزھەلاتى و برکا حاجى كو تا نھا ب ئاقە و برکا مەلای ل باشوورى گوندى د سالىن نوتاندا سكرەك لى ھاتىبە دروستكرن و دشبىت (۱۲۰۰۰۰) م نائفى عومبارىكەت و نھا مفا ژى دەيتە دىتن بۇ دروستكرنا بىستانان و بلند كرنا نائفى بۇ جھىن پىنووست.

دىسان چەند گرگ ل ئاقارنى گوندى ھەنە مېنا گر شەمبوو كو دەوروبەرىن وى دەشتەكا راستە ل رۇزاقايىن گوندى و ھەسا ديارە كو ب دەست ھاتىبە دروستكرن، گرگىن عەمەرى عەدلويى ھەر ل رۇزاقايىن گوندى، گرگىن پىقووكا ل رۇزھەلاتى، گرگىن ئاقزەھى ئەف ئاقە ھاتىبە سەر ژبەر كو گەلەك دەمىن سالى دەوروبەرىن وى گرى شىلن و ب ئاقن، و گرگى ب صەحابى نافدكەن كو ل سەرى وى گرى كۇرەكى ھەى و مېژوويا وى ديار نىنە، نىزىكى (۷) پېان بىن دىژە و گر ب وى گورى ھاتىبە نافكرن، دىسان ژ سىمايىن گوندى نھال، مېنا نھالا كەشكانى ياكو ژ توخىبىن كوولى دەسپىدكەت تا دگەھىتە دېن گوندى دا و ئاقارنى كىلكى دېرت و شىلا كەشكانى ياكو پرى قەرام و دەحل، دكەھىتە دناقبەرا گوندى و گوندى كوولى و چەندىن نھالىن دى، دىسان ژ سىمايىن گوندى شكەفتا صوفى عەمەرى ل رۇزاقايىن گوندى

و د ئاقارنى كانى كەركىن را دەريازدېت و ل دەسپىكا ئاقارنى ئىمەلكى و ل سەر قى نھالىن ئاشىن جەجى ئىسقى كانى كەركى ھەبوو، ئەف نھانە دىژ دېت تاكو دگەھىتە سەر ئاقىن ئانكو بەك ژ نھالىن مەزىن و نائفى بە، نھالا شىركىن يان شىركا سۇفى سالىنى ياكو ھەردەم ئاق پىندا دەت لى نھا يا ھىكە و گەلەك گوندىيان ب وارنى ئەجنىيا ددان ناسكرن كو دگۇتن ئەو ئەجنىنىشىن بوو، نھالا زەمبووقى و ل ھىنداق وان نھالا چەمىن عومبارى ھەبوو، زەقىا نىسكا ژى بەك ژ جھىن بەرنىاسە و دىسان ل سەر نھالا گوندى سىن ئاشىن نائفى ب نائفىن ئاشىن جىبىنى عەقدەلى و ئاشىن تەھابىن عەقدەلى و ئاشىن دووشاخى ھەبوون.

قى گوندى چەند شوپىنوارىن كەفن ھەنە و دىرۇكىن وان ديار نىن، مېنا موغبەرا قوبىيى و زيارەتىن زارپوكان^(۸۲) و بىركىن ل نھالا گوندى و توويا جەجى زەھرابىن كو زۇرا كەقنە و تا نھا يا شىنە، بەرى ھەوا خرابكرن و قالاكرنا گوندىن دەفەرى يا ل سالا - ۱۹۷۴ ۱۹۷۵ ئىمەلكى نىزىكى ۲۰ مالا بوون، نھا خەلكى گوندى نىزىكى ۱۶۰ مالانە، ل زاخۇ و سىمىل و دھۆكى و كۆمەلگەھىن گرشىن باووردى دژىن و ھەمى سالا ئەردىن خۇ شىندكەن.

گوندى كەشكانى:

كەشكانى گوندەكى كەقنارە، دكەھىتە سەر پىا سەرەكىيا كو پىنشا بوورى و دوورىانا گرشىنى پىكفە گرندەت، ب دووراتىيا نىزىكى (۲۰ كم) رۇزاقايىن بانئىلى. ۋەكو ملك بىنەمالا شەمىدىن ئاغاي بوو، و ئاقارنى وى كو ب كىزى چاندنى دەيت نىزىكى (۱۳۰۰) دۇنەمانە، دكەقندا جۇتیاران تابۇ ددانە مەللاكى لى پىشتى راستقە كرنا بىرارا چاندنى يا ژمارە (۹۰) سالا ۱۹۷۵ ئى، گوند ل سەر ۳۹ جۇتیاران ھانە پارفەكرن و ژ مەلاكى ھانە جوداكرن و تا نھا ئەردى وى دەيتە شىنكرن. نائفى گوندى بىن ژ كەشكى^(۸۳) ھاتى، و (كەشك- كانى)، يان (كەشك- ئانى) ھىدى ھىدى سىك بوو و بوو كەشكانى.

باشھوررى، گوندى بەغلوچى
رۇژھەلاتى، گوندى مەزرى
رۇژئاقى، گوندى گرکەلى

پىنكھاتا خەلكى گوندى:

گوندى پەرافووكى ئىزكىن (۱۰) مالىن سىلىقئانەبىيان پىنكھاتا و ژىن و ژىبارا ل سەر تۇفچىنى بوو و خودانكرنا تەرش و كەوالى و مېشىن ھىنگىنى و چاندنا برىجى و كونجىا بوو و رووبەرى وارى قى گوندى دگەھىتە ئىزكىكى (۲۵۷۹) دۇنەمان. پەرافووكى چەندىن چاران ل سالىن (۱۹۱۲، ۱۹۱۶، ۱۹۱۸، ۱۹۷۴) ئ ل سەر دەستى حكومەتىن بەغدا ھاتىبە سۇتن و تالانكرن و خەلكى وى دەرىدەرى گوندىن دەور و بەر و باژاران بوون.

سىمايى گوندى پەرافووكى پىنكھىت ژ گر و و چەندىن نىشانىن دى، لى نىشىن كو گوند پىن ھاتىبە ب ناكىرن نھالا گوندى يە ياكو ژ پەرافووكى دەست پىن دكەت تا دگەھىتە ئاڧا مەزىن، و ئاڧەكا باش د قى نھالى دا دچىت و خەلكى گوندى كەسكاتىن ھافىنى و برىج و كونجى ل بەر دچاندن، لى نھا يا بى ئاڧە. دىسان گەلەك جھىن د بى ئاڧ ھەن. نھا گوند خرابەبە و كەس لى ئازىت، لى ھەر سال دەھىتە شىنكرن^(۸۴).

گوندى پەراڧى:

دكەھىتە بنارى چىاي ب دووراتىيا ئىزكىكى (۳۰كم) باكوورى رۇژاقايىن باتىلى. رامانا ئاڧى گوندى ۋەك گوندى دىژن پىنكھاتىبە (پەرا+ ئاڧ) يان (پە- ئاڧ) ، نانكو ژ ھەبوونا ئاڧەكا پىر ل وى جھى و دكەھىتە نەڧ ئاڧ ھاتىبە لىكرن، دىرۇكا ئاڧاكرنا گوندى يا دىبار نىنە. لى ۋەكو ملك بى بنەمالا شەمدىن ئاڧاى بوو، و دىژن دەمەكىدا بووبە دىارى بۇ بنەمالا شىخ عەبدولقادىرى، پاشى ئەوژى كەنىە ژىر ياسايا ژمارە (۹۰) يا راستفەكرنا چاندنى ل ساللا ۱۹۷۵ئى و

و زىارەتىن گوندى ژىلى گۇرستانەكا مەزىن دناڧ ئاقارى گوندى دا ھەبە دىژن زىارەتىن فللەھان، چونكى نەبەرقىبەلەنە و مېژووبا وان دىبار نىنە، دىسان ژ گۇرپىن نەنىاس زىارەتى شىخ محەمەدى يە كو دكەھىتە دناڧ ئاقارى گوندى دا و نەنىاسە.

ژىدەرىن زىارا خەلكى گوندى:

ھەر دكەھىتە ل سەر خودانكرنا تەرشى بوو ژ پەز و بزىن و چىلان، چاندن ب پلا دووى دەھات، ژىر ھەبوونا ئاڧەكا زۇر ل گوندى ب دەھان جنىك و پەز ھەبوون و گەلەك فىقى مىنا ھنار و ترى زەرك و رەش مىو و حولىك و ھزىر و ھەودىن سىپىندارا لى دەھاتە چاندن و چاندنا وان ھەمى ب ئالافىن كەھن بوو تا تەراكتوور و دەراسە ھاتىن ئىدى گوندى شىيان خۇ ژ كىا كرتەى خلاس بىكەن و پىر بەرى خۇ بدەنە چاندنا گەنم و جەھ و نىسك و نۇكان و قەرىژا داھاتىن گوندى سال بۇ سالىن پىر لى ھات.

پىشى سەرھەلدانا ۱۹۹۱ئى وارى وان بۇ وان زقرىقە، لى ھىژ گوندى خرابەبە، مفا ب دروستى ژ بەنداڧا وى ناھىتە دىتن، نھا ژمارا سەرۇك خىزانىن وى دگەھنە ئىزكىكى (۲۰۰) مالان، و پىرىيا وان ئاكنجىن كۇمەلگەھىن گرشىن و كىلكى و زاخۇنە، سالانە خەلكى گوندى بەھرا خۇ ژ قى گوندى شىندكەن و بەرھەمى چاندنا دەخلى خۇھلىتىن^(۸۴).

گوندى پەرافووكى:

بدووراتىيا ئىزكىكى (۱۸)كم دكەھىتە باكوورى رۇژاقايىن باتىلى، ھەڧسەنووورە دگەل گوندىن پەراڧى ژ ئالىن باكوورى و گرکەلى ژ ئالىن رۇژاقاى و مەزرى ژ ئالىن رۇژھەلاتى و بەغلوچى ژ ئالىن باشوورى، رامانا ئاڧى گوندى ۋەكو كەھىتە گوندى دىژن نھالا گوندى يا كوورە و ئاڧەكا بۇش تىرا دەرىاز دبوو ئەوا ئەڧ ئاڧ ھاتىبە لىكرن.

سەورىن گوندى:

باكوورى، گوندى پەراڧى

جۆتبارتىن گوندى ژى مفادارىبون.

سىمىن گوندى:

ئاقارنى گوندى پەراڧى بەشمەك ژ چىيى بىخۇڧە دگرت وەكو بەرى دەولنى و گەلى حەمە جاننى و گەلىن شەمسىا پىن كو دىت نىڧ نىڧە دناڧبەرا گوندى و گوندى خەرىەرنوورى و گەلىن گەرمافىن پىن كو شكەفتەك دكەفتە دناڧدا و دلۆپەك ناڧى بىن پاومستان ژ باننى وئ دەپت و ل بىننى وئ حەودەك بۆ كومشەبوونا وان دلۆپان ھاتىبە دروستكرن و مرۇڧ و گىبانەومەر مفاى ژى بىيىنن و گەلىن ھنارا پىن كو حەودەكا مەزنا ھنارا دناڧ فى گەلى دا بوو. دقان گەلى و ل سەرى قان كومتان چەندىن رەزىن گوندىبان ھەبوون. ل بنازا چىيى و ل دووماھىيا گەلىان دەست پىن دكەن. مېنا نھالا چەمى و نھالا قووچكا ژنا و نھالا دارا نەرمى. دكەڧىتە باشوورى گوندى. دىسان دناڧبەرا قان نھالاندا چەندىن گر ھەنە، چەند ژى د بىن ناڧن و چەند ژى ب ناڧن وەكو گرى سۇر كو ناخا وى يا سۇرە ل باشوورى گوندى. زۇرى برووسكى پىن د ناڧبەرا گوندى و گوندى خەرىەرنوورى. و گرى زيارەتا ل رۇژھەلاتى گوندى كو گرەكى پىرى دارىمەروپىن مەزىن بوون لى دەمى گوند ھاتىبە تەغرىبكرن ئەو ژى ھاتىبە ژناڧىرن.

ژندەرىن ئاڧا گوندى چەند كانى بوون. مېنا كانىيا ژنا كو ئاڧاھىەك ل سەر ھاتبوو ئاڧاكرن ل رۇژھەلاتى گوندى و تا نھا ئاڧاھىە، و كانىيا مېرا ھەر دكەڧىتە وى رەخى و كانىيا ەمەروكى ھەر ل رۇژھەلاتى و بېرەك ژبال مالا حەجى حاجى ڧە بەدەست ھاتبوو كۆلان بۇ ئاڧدانا پەزى.

داوى جار گوند ل سالا (۱۹۷۵) ئى ب بېيارا حكومەتنى ھاتبوو وپرانكرن و ھەر سىن چار مال بۆ گوندەكى بىرن ژوان. گوندى ئاشاتكىن ل دەڧەرا دۇسكىيان بوو، و پاشى خەلكى قى گوندى پىشتى ئەنڧالان ل سىمىنلنى و زاخۇ تا سەرھلانا سالا ۱۹۹۱ ئى ئاكنجىبوون. نھا پەراڧى دەستىن پەراڧىاندابە و ھەرسال قى ناخى ڧەژىندكەن (۱۸۷).

سىمىن گوندى:

باشوورى، چىياھ

باشوورى، گوندى پەراڧوكنى

رۇژھەلاتى، گوندى خەرىەرنوورى

رۇژئاقى، گوندى ڧەروودەى

پىكھانا خەلكى گوندى:

ل دووڧ سەرزەمىرىيا سالا ۱۹۵۷ ئى ھژمارا گوندى ۱۹۲ كەس بوو^(۱۸۱)، پەراڧى نەننى ژ سىلنڧانەبىيان. ھەردو بابكىن شەمسىا و بابلا و مالەكا خىركى پىككەھات، بەرى وپرانكرنا گوندى ل ھەوا تەغرىبىن گوند ژ نىزىكى (۱۵) مالان پىككەھات. ژىن و ژيارا وان بەرى ھەر تىشتى ل سەر خودانكرنا پەزو بىزىن و چووړكان بوو، و بىنەمالا حاجى محوى پىرى (۱۰۰۰) سەرى پەز و بىزىن و چووړكان ھەبوو، ژىلى كو ھىندەكان (۷۰۰) و ھىندەكان تاكو (۵۰۰) ان ھەبوون، و مفا ژ شىرى و بەرھەمىن شىرى دىيىن و ب دەواران رۇژانە ل وەزىن چىكرنا پەنىرى ل سەرى نىسانى رەوانەى بازارى زاخۇ دكرن. دىسان ھەر سال ھىيا پەزى و مووىن چووړكان ژى دڧرۇتن و گوندى دىيىن ھەرسال جوپىن زاخۇ ئەڧ ھرى و مووىبە دكرىن. ژىلى قى كارى خەلكى گوندى چاندنا دەخل و دانى ژى دكر و گوندەكى ناڧدار بوو ب چاندنا دەخل و دانى. تاببەت پىشتى ئالاقىن نوى پىن چاندنى ھاتىن و كارى چاندنى پىش خودانكرنا تەرىش و كەوالى كەت. ژىەر كو پەراڧى نىزىكى چىيى بوو و خەلكى وى دەستكاتى بۇ شۇرىشنى دكرن. لەوما گوند چەند جارار ژ ئالىنى حكومەتىن عىراڧى ڧە كەتتە بەر ھەوا ھىرشىن لەشكەرى و دىيىن جارەكىن ل سەر دەمى شۇرىشا ئەپلوولى گوند ھاتە تالانكرن و پەزى گوندى ھاتە دەستەسەركرن و گوندى ھاتتە گرىن و شەپەدەڧ دناڧبەرا جاشىن بىانى و پىن دەڧەرى دا ل سەر پەزى چىبوو، كو پىن دەڧەرى ئەو چەند ب حەڧن خۇ دزانىن.

گۈندى گرگەلى:

ب دوورانتىيا نىزىكى (۲۰كم) دكەقىتەرۇزاقايىن باتىلى. نافى گۈندى وەكى خەلكى گۈندى قەدگىپن كو بى ل جھەكى بلند بوو و جھىن وئ ئاسىن بوو ب شىوئ كەلايى يە لەوا نافى گرگەلايى كەتپە سەر، واتە (گرئ- كەلى).

سۈورين گۈندى:

باكوورى، گۈندى قەرۈودى باشوورى، گۈندى ئاقزويكا شەنو رۇزھەلاتى، گۈندى مەزرى رۇزئافى، گۈندى پىزىن

پىكھاتا خەلكى گۈندى:

ل دووف سەرۇمىرىيا سالا ۱۹۵۷ئى ھۇمارا گۈندى ۱۹۲ كەس بوو^(۸۸)، خەلكى سلىقنەبى نە بابكى شەمسا و چەند مالەكىن دى مينا مالەكا بەرزنجى و دو مال ژ گۈندى گىئ ل باكوورى كوردستانى و مالەكا شەرابى. ژمارا وان ژ نىزىكى (۱۵) ملان پىكھاتا، گۈند وەكو ملك يى بنەمالا عەلىن محوى بوو لى پىشتى راستمەكرنا چاندنى ئەف مالىن ئاقبىرئ ھەموو بوونە خودان وار ل قى گۈندى و ژىن و ژبارا وان با سەرەكى ل سەر تۇقچىنى بوو، و نىزىكى (۲۷) جۇتاران ل قى گۈندى ھەبوون، دىسان خەلكى گۈندى تەرش و كەوال ژى خوداندكىن.

ژىدەرپن ئاقا گۈندى:

كانىيا جەيدوئ كو ل دۇر وئ كانىن جھىن خرابە گۈندەكى لى ديارە، كانىيا تەموى، كانىيا نھالا چنارئ، بركا عەلىن محوى. نھا سكرەك ژى ل گۈندى دھىتەچىكىن. قى وارى چەند جھىن كەقنە گۈندان و نىشان ھەنە، مينا:

- بەرى مدارى، كو دكەقندا ب ھىسترا بۇ قوتانا دان و دكاكى ب كاردھات، نھا ل جھى گۈندى كەقن يىن ماى

- بەرەكى مەزىن ل جھى گۈندى كەقن ھەبە و نىفا وئ تى كۇلايە.

- دار بەرۈوبەكا زۇرا كەقنار لى ھەبە و وگۇرەك ل بن وئ دارى ھەبە دىزنى دارا خەلىقى.

- (پووزل poz) وارەكە، پىرىيا وى بەرىن بىرەنە و بلنداھىيا ھەر ئىكى (۱،۵ - ۲م).

گۈند چوار جاران ژ ئالىن حكومەتىن عىراقى قە ھاتىبە خرابكىن ل سالىن، (۱۹۶۳ئى ل سەر دەستى لەشكەرى سۈورى و حكومەتا بەغدا و ل سالا ۱۹۶۴ دىسان قەگەرىانەقە، سالا ۱۹۶۶ئى ھاتەقە خرابكىن و سالا ۱۹۶۸ئى قەگەرىانەقە، سالا ۱۹۶۹ئى دگەل كۇمكوژيا گۈندى صۇرىا، لى پىشتى پىكھاتا ئانادارا ۱۹۷۰ئى قەگەرىانەقە، داوى جار ژى ل سالا ۱۹۷۵ئى بوو و تا نھا گۈند ماپە خرابە و نەھاتىبە ئافاكىن، لى ھەرسال ژ ئالىن خودانانقە دھىتە شىكىن^(۸۹).

گۈندى مېرگەسۇرى:

گۈندەكى ھەم جىابى و ھەم دەشتى يە، ب دوورانتىيا نىزىكى (۳۰)كم دكەقىتە باكوورى رۇزاقايىن باتىلى، وارى ب كىر چاندنى دھىت دكەھىتە نىزىكى (۱۸۰۸) دۇنەمان، ئەف گۈندە كەلەكى كەقنە و ب سەدان گۇر ل ئاقارئ قى گۈندى ھەنە، لى گۇرەك بەرچاف ب نافى نەبى نوح ھەبە، رامانا نافى گۈندى ژ بەر دىمەنى گۈندى و ھەبوونا ئاف و دەرئافان و ھەلبەت ئاخا وى يا سۇرە لەوا ئەف ئاف ھاتىبە سەر و ب مېرگا سۇر دھىتە ناسكىن.

سىمايى گۈندى:

ژى پىكدھىت ژگر و كانى و چەندىن وارگەھىن كەقن مينا:

گرئ گۈندى (گۈند ل سەر ھاتىبە ئافاكىن)، گرئ پىرومەرا (شۈبىنوارىن گۈندەكى كەقن ل سەر ديارى)، گر مندېل (باكوورى گۈندى و جھى گۈندەكى كەقن ل سەر ديارە)، گرئ كىراتى (باشوورى گۈندى و گۇرستانەك ل سەرە و نىزىكى (۱۰) گۇرپن بەرەو رۇزھەلات ل ئاف ھەنە).

ھاتىبە ۋىرانىكىرن ۋ گەلەك جاران دەھانە تۇپبارانىكىرن ۋ خەلكى ۋى ۋارى خۇ دەھلان ۋ مىشەخت دىبوون.

سنورىن گوندى:

باكوورى، چىايە

باشوورى، گوندىن پىبىزنى ۋ باجدا

رۇژھەلات، گوندى قەروودە

رۇژئاقاي، گوندى كەروىنى

سىمايى گوندى:

ئەگەر ژ سەرى چىاي دەست پى بىكەين كو گوندى
دكەقىتە بنارا ۋى دى ژ كومتىن شاشكا قەشەى
دەست پى كەين، لاتەكا بلندە ل ھىنداڧ گوندى،
پاشى دەرووكى ھىستىرا، كو ھاتن ۋ چوونا ھەردو
لايىن چىاي ۋ گوندى ۋ گوندىن نزارى مىنا ھىتبان
ۋ تىان ۋ شىناقا پىكفە گرنددت، دىسان گەلى
ژى ھەنە مىنا گەلپىن، كون مىشنى، مىرگەسۇرى
ۋ كەروىنىن ژ ھەڧ جودا دكەت، گەلى كورتك ل
رۇژاقايى گوندى، گەلىن مىرگى ل ژوورىن گوندى،
شكەفتەكا بچويك لى ھەبە، گەلىن دارا ھەسپا
ل باكوورى، گەلىن شكەفتا ئاغاي، شكەفتەكا
مەزن د قى گەلى داپە ۋ دكەقىتە رۇژھەلاتىن گوندى،
گەلىن كەھنى كەڧوكا، ژبەر ھەبوونا دلۇپەكا ئاقنى
كو كەڧوك لى ئاقنى قەدخون.

پىكھاتا خەلكى گوندى:

بەرى ۋىرانىكىرن ۋ قەگۇھاستىنا خەلكى دەڧەرى
گوندى ژ (۲۰) مالىن سلىقمانەبىيان بابكى شەمسى
پىكدەھات، تا ھا ب شەمسى دەھتەنىاسىن، ۋ ژبارا
خەلكى ۋى پىتر ل سەر تۇڧچىنىن بوو ۋ ب ھەبوونا
ئاقەكا باش برىنج ۋ كونجى ۋ گارس ۋ كەسكاتىين
ھاڧىنىن ژى دەھانە چاندن، دىسان خەلكى گوندى
تەرش ۋ كەۋال ژى ژ پەز ۋ بىزان خوداندكىرن، دىسان
مىشنىن ھىنگىنى لى دەھانە ب خودانىكىرن.
ژبەر كو گوندى دكەتە بنارا چىاي ۋ چالاكىين
پىشمەرگەى ل دەڧەرى ھەبوون، گوندى چەندىن جاران

كوپى نەبى نوح ل گوندى مىرگەسۇرى دەڧەرا سلىقمانەبىا درىژاھىيا كوپى نىزىكى (۷م) ۋ فرەھى نىزىكى (۵،۲م)

ژ نھالېن گوندى مىرگەسۇرى:

نھالا پاشىيا دارا، نھالا ھىركىن، ل رۇزاقابىن گوندى، نھالا پىشت مىلى ل رۇزھەلاتى گوندى، نھالا بنا قۇرى ل رۇزھەلاتى گوندى، نھالا قەپودەى كو گوندى و گوندى قەپودى ژىك جودا دكەت، نھالا گۆلى (بىھۆكا) ل باشوورى گوندى و نھالا گوندى.

كانى و دەرائىن گوندى:

كانىيا بالاقىيا ل باكوورى گوندى د بن گەلى مىرگى دا، ئاقەكا باش ژى دەردكەت و نھا ھىكە، كانىيا ژنا كو نەمام كەرا كانىيا بالاقىيا يە و دكەقىتە دىندا، نھا ئاقەكا كىم ژىەر دچىت، كانىيا مىرا، دىن ھەردو كانىين ناقىرىدا و نھا ھىك بوويە، ئاقا فان ھەرسىن كانىيان ل نھالى دبوو يەك و برىج و كونجى و كەسكاتىين ھافىنى ل بەر دكرن، گەرا كەھنى نىشتكى، دكەقىتە رۇزھەلاتى گوندى.

دىسان ژ سىماين گوندى چەندىن نىشان و وارگەھن مىنا:

مىرگا سەرى گوندى، مىرگا بىنى گوندى، وارن چەمى نەمر ل رۇزاقابىن گوندى، ملا خەندخەندووكى، ملا حاجىي عەلى كو پرى كۇرىن كەقنارە و دىرۇكا وان ديار نىنە، گرى مەتيا ل باشوورى گوندى، گرى تەحلوى ھەر ل باشوورى گوندى، ملا قولنگا دىسان ل باشوورى گوندى، گورى نەبى نوحى، ژ بىلندىرىن نىشانىن ب بەھابە ل قى گوندى و دارستانا نەبى نوحى.

پرانىا فان كانى و نھالان ھىك بوويە، ژمارا خەلكنى گوندى دگەھىتە (۱۲۰) مالان، لى گوند خرابەيە و پىرىيا خەلكنى گوندى نھا ل زاخۇ و سىمىلى و سىمايل ئاقا دژىن، لى ھەر سال وارن خۇ شىندىكەن^{۱۹۰}.

گوندى تووسانا:

ب دوورائىيا نىزىكى (۳۴كم) دكەقىتە رۇزاقابىن باتىلى. رامانا ئاقى گوندى ديار نىنە، لى بۇچوونەك ھەيە دىپژىت كو گوند نىزىكى ئاقا دىجلەيە و بەرىن

جولى و تەنك ل بەر لىقا وئ ئاقى ھەنە د گۆتىن (تووس)^{۱۹۱}.

سئورىين گوندى:

باكوورى، گوندى خاننەورى

باشوورى، روبرارى دىجلە

رۇھەلاتى، گوندى مشارا

رۇزاقابى، گوندى باجدا بەرئاقى

دىرۇكا ئاقاكرنا گوندى ديار نىنە، لى د نىقا سەدسالىيا بىستىدا ژ نىزىكى (۳۵) مالىن سلىفانەبىيان پىكدەھات، ل دووق سەرمىرىيا سالا ۱۹۵۷ ئى ۲۳۱ كەس ل گوندى ژيان^{۱۹۲}.

ملك پىن عەزىزى ئاقوى بوو و نىزىكى (۳۵) جۇتياران شىندىكر، پىشتى راستقەكرنا چاندىن يا ژمارە (۹۰) ھەر جۇتيارەك بۇ خودان پىشك د گوندىدا، ژيارا وان ل سەر چاندىن و پاشى خودانكرنا تەرش و كەوالى بوو، دىژن نىزىكى (۴۰۰) سەرى كەوالى ل قى گوندى ھەبوون، دىسان ماسى گرى و دەربازبوونا گوندىيان بۇ ئالىن دى بىن ئاقا دىجلە و كرىن و فروتا پەپوكان و گەلەك پىدقىيان، ژ دەرگەھىن ژيارا قى خەلكى بوون.

ئەف گوندى ل سالىن (۱۹۱۳، ۱۹۱۶، ۱۹۱۹، ۱۹۷۵) ئى كەنىە ژىر ھەوین وىرانكرن و ئالانكرن و ل سالا ۱۹۱۳ چەند بومبىن ناپالم ل دەوربەرىن گوندى دان و خەلكەك ھاتە كوشتن.

سىماين گوندى:

گوند نىزىكى ئاقا دىجلەيە لەوما تاپبەتمەندىا خۇ ھەيە و دەشتەكا باش ب خوەقە دگرت، و چەندىن گر و نىشان ھەنە، ۋەك، گرى كىچ ل باكوورى گوندى، گرى كەلى گوندور ل رۇزھەلاتى گوندى، گرى سۇر ل باكوورى گوندى، گرى زيارەتا كو دكەقىتە نىقا گوندى، و گەلەك گرىن بىن ئاق ژى ھەنە.

نھالېن گوندى:

نھالا نوخىبى دكەقىتە رۇزاقابى و گوندى و گوندى

سىمايى گوندى:

گوندى مشارا چەندىن كانى و گرو و كەندال و... لى
هەنە: گەلىكىن محىن، يىن كو پىرئى شىكەفت و بەرەفەر،
كەلى گوندور، نەھالا كەھنىا كېرەش، نەھالا كۆزا مشارا،
كېرئ بەر ئاقىل باشوورئى گوندى، كېرئ گوندى كو گوند
ل سەر ھاتىبە ئاڧاكرن، ئىلى جەھىن يىن ئاڧ.

زىدەرئىن ئاڧا گوندى:

دوو كانى ھەبوون، كانىيا مشارا ل باشوورئى
گوندى كو ل زىستانا يا گەرم بوو و ھەلم ئى بلند
دېوو، نەھالا ئى ناقى بە، كانىيا كېرەش ل رۇژھەلاتى
گوندى و نەھازى ئاقىبە، ئىلى ئاڧا دىجلمە،
پىشنى بەھارا سالا ۱۹۹۱ ئى وار بۇ خودانان قەگەرىا
و زىمارا خىزانىن خەلكى گوندى دگەھنە نىزىكى
(۲۰۰) سەرۋەك خىزانان و نەھالا (۱۰) مال ل گوندى
دزىن، نەھالا كەرىبى ل گوندى ھەبە.

گوندى ھۆرىا:

ئىكە ز گوندىن نموونا پىنكشە زىانى بە، ب
دوورائىيا نىزىكى (۲۴كم) دكەڧىتە رۇژاڧاينى باتىلىن،
ناقى گوندى ئى كىرداى پەيڧا سىرئانى (سەوورائى)
ب واتايا ڧەللە ھاتىبە، ل بەراھىن كىلدان ئاكنجىيىن
گوندى بوون و ھەكو ملك يىن (عزىز ئاقو) بوو، ل
راستقەكرنا ياسابا چاندنى ھەرجۇتبارەك بۇ خودانى
پارچە وارئى خۇ، و ھىدەك ز كەڧىتىن گوندى دىبىژن سالا
۱۹۵۷ ئى ڧەللەيىن كىلدان ب ھوكمىن ملكداريا عەزىز
ئاقوى ھاتىبە گوندى و گەلەك جۇتبارىن مۇسلمان
ز گوندى ھاتىبە دوور ئىخستىن و (۱۲) مالىن ڧەللە
دانانە شوونا وان، نەھالا (۱۳) جۇتبارىن مۇسلمان و (۱)
جۇتبارىن ڧەللە ئاقارئى گوندى قەدزىن.

سەوورئىن گوندى:

ياكوورئى، گوندى پىبىزنى
باشوورئى، گوندى خووكى
رۇھەلاتى، گوندى بەغلوچى
رۇژاڧاى، گوندى كانى عەرەب

باجدا بەراقئى توخىب دكەت، نەھالا خانئەوهرئى، كو
ئەو گوندى و گوندى خانئەوهرئى زىك جودا دكەت،
نەھالا كىرپىسووكى ل رۇژھەلاتى گوندى و نەھالا كەلى
گوندى، ل گوندى تەنن كانىيا زىروى ھەبوو، و نەھالا
ھىك بوويە، و پىرىيا كارى وان ل سەر ئاڧا دىجلمە
بوو.

نەھالا خەلكى گوندى پىرى (۲۰۰) سەرۋەك خىزانن،
پىرىيا وان ل زاخۇ دزىن و ب تىن نىزىكى پىنج مالان
ل سەر گوندى دزىن و پەزى خوداندكەن، ھىلا كەرىبى
بۇ گوندى ھاتىبە راکىششان و ئاڧا وان ھەر ل سەر
دىجلمە (۸۲).

گوندى مشارا:

كوندەكى كەڧتە دكەڧىتە دوورائىيا نىزىكى
(۳۲كم) باشوورئى رۇژاڧاينى باتىلىن.

سەوورئىن گوندى:

ياكوورئى، گوندى خانئەوهرئى
باشوورئى، رووبارئى دىجلمە
رۇھەلاتى، گوندى خوكى
رۇژاڧاى، گوندى توسانا

پىنكھانا خەلكى گوندى:

بەرى وپىرائكاريا نەعربىن گوند نىزىكى (۱۰) -
(۱۵) مالان بوو، دكەڧندا سىلڧئانەى بابكى شەمسىا
و زەھىدى لى زىپانە و پاشان كچان ئى ھاتىبە ڧى
گوندى، زىارا خەلكى وى ل سەر ئۇڧچىيىنى بوو و
رووبەرى ب كىرى چاندنى دەھت دگەھىشتە نىزىكى
(۳۱۹۱) دۇنەمان و ل سەر (۲۲) جۇتباران پارڧەكرى
بوو، دىسان خودانكرنا تەرىشى دەرگەھەكى دى يى
زىارا خەلكى ڧى گوندى بوو، نىزىكى (۸۰۰۰) سەرىت
كەوالى ھەبوون، ماسىگىرى و دەريازىوونا ئالىن
دىجلمە دەرگەھەكى دى يى زىارا وان بوو.
گوندى مشارا چوار جاران ب دەستى حكومەتىن
بەغدا ھاتىبە وپىرائكرن و تالانكرن.

زىدەرىن زيارا خەلقى گوندى:

دكەقندا زىن و زيارا خەلقى گوندى ل سەر تۇف چىنىن بوو، ب ئالاقىن كەقن مينا جەنجر و شخره و داس و قەيناغ و دەواران و چەندىن كەل و پەلنىن دى. دقن بواري دا گۇرگىسىن خىبى كو ئىك بوو ژ خەلقى گوندى ھۆستابەكى باشى دارتراشىن چىكرنا قان نامىران بوو، ھەقجار و تەفشى و پىدقېن گوندىيان دابىن دكرن، ھەقالبىن وى ئەوراھا و عىسا ھەردو (حى كەر) ^(۹۴) بوون، دەمى وان چو جاران قالا نەدبوو و پەرۇكىن وان ھەردەم د بازارىن زاخۇ و دھۆكىن دا فرۆتى بوو، دىسان زىر فرەھىيا ئاقارى گوندى و ھەبوونا كانىك و رووبار و كەسكانى گەلەك جۇرىن گىانەومرىن كووفىن لى قەدحەويان، لەوما گوند چ جاران ژ نىچىر و نىچىرقانان قالا نەبوويە.

ب حوكمى نىزىكبوونا گوندى كەقن صۇريا ژ رووبارى دىجلەمى گەلەك مفا بۇ قەخوارن و شووشتن و ئاقدانا تەرشى و چاندنا كەسكاتىيا و... ژى دىبتن. دىسان خودانكرنا پەز و بزى و چىلان ل رىزا دووى دەت.

سىماين گوندى:

گوندى گەلەك سىمايان بخۇفە دكرت، ژ نھالەن گوندى: نھالا بۇتى، نھالا جەجى عەلى، نھالا گر رەشى، نھالا دەحل توورىكى، نھالا توخىبا دناقەرا گوندى و گوندى بەغلووچى دا، نھالا گرگىچكى ھەم نھالە و ھەم رىكە، نھالا بىدەر، نھالا خرىمى، باشى گرگىن مينا گركى خرىمەر، گرى كىچ، گرى كەرا و گرى زيارەتا بىن گۇرسنانا گوندى ل سەر بوو. ژ كانىكان، كانىيا رەشۇ قوتكى ل باشوورى گوندى و نھا ھىك بوويە، كانىيا دېھۆكى زىر كو دو پى ل سەر پىروون ل رۇقايىن گوندى، كانىيا جوھنى و ئەو جوھنى ب دەست كۇلايە و نھا ئاقدارە، كانىيا نھالا بۇتى ئەوژى ل رۇقايىن گوندى و نھا ئاقا وى گەلەك كىم بوويە، رووباركى نھالا جەجى عەلى بىن ژ گرگەلىن زووردا دەيت و د گوندى پىزىن پرا دەريازىبىت و چەند ئاشەكان ل سەر ئاقا وى كاردكر.

مينا ئاشىن عەلى بەگىن و ئاشىن عەلى مھوبىن شەمسا (سلىقنەبى) و ب دەھان بىستانىن سىپىندارا ل بەر دەينە كرن و تا نھا ئەو ئاقا باشە و بەردەوامى دەيت، و شكەفتا محى سولتانى ل ئاقارى گوندى ھەبوو و دەمى فرۇكەبىن شەرى دەھان گوندىيان خۇ نىدا قەدشارت و چەندىن خرىم ^(۹۵) و شوينوارىن كەقن ل ئاقارى گوندى صۇريا ھەنە و كەقناتيا گوندى نىشانددەت، مينا خرىن چەلەبى، كو ديار جەن كاقلە گوندىكى بە و فورمىن كەقنەن دارىن مەزىن لى ديارن و دېرۇكا وى ديار نىنە، ل نىزىك وى خرىمى گەرا جندى ئاغاي ھەبوو و تا نھا پىرى ئاقتە، دىسان خرىن محەمەد عەلىن خەلىفە ل باشوورى گوندى و ئەوژى ھەسا ديار دكەت كو جەن كاقلە گوندىكى بە و خەلكەك لى زىايە، لى دېرۇكا وى ژى ديار نىنە، و دكەقنە رۇزھەلاتن گوندى كەقن، زىدەبارى رووبارى دىجلەمى.

كوشتارا گوندى صۇريا:

صۇريا كەقن دكەتە سەر رووبارى دىجلەمى ژ ئالىن باشوورى و رىكا ئاخى يا سەرەكيا سەننەرى ناحيا ئاسىھى و گوندى بىنئىابوورى پىكفە گرندە، گوندى صۇريا بەك ژ وان گوندا بوو كو ھارىكارىيا شۇرشىن دكر، و چەند خورتىن گوندى پىنشمەرگە بوون، سىپىدەھيا رۇزا سى شەمبى (۱۹۱۹/۹/۱۱) ئى و دەمى بوورىنا چەند ترومبىلەن لەشكەرى عىراقى دىر گوندى صۇريارا بەرەف پىنئىابوورى دچوون و دەمى بەرەف رۇقايى و نەگەلەك دۇر ژ گوندى ب پى كەتىن، مینەك (وھكو سەرلەشكەرى وان دگوت) ب وان ترومبىلانفە پەقى (ئەو چەند ژى تا نھا ژى جەن گومائى بە كامىن بوو بان پىلاتەكا لەشكەرى بوو بۇ كارەكى دىندانە، چونكى ھەمى سەرياز ب سلامت بوون)، دملدەست لەشكەرى ھىرشى گوندىيان كر و ھەموو د كۇتانەكا پەزىفە كۇمكرن وب فەرمانا ئەفسەر (عەبدولكەرىم جىشى) ھەموو ب فەللە و موسلمانان قە ھاتنە گوللەبارانكرن و ئاقتەبىن گوندى ھاتنە سۇتن و قەدەغەكر كو كەس ل وان

نەھالەن گۈندى،

نەھالە گۈزى و وار خەجىن و نەھالە توخىيى، ياكو چىمەنىيا و گۈندى ئىمەلكنى ژ ھەف جودا دكەت و پاشان نەھالە گورگا، زىلى گرك و زۇرك و شكەفتووك و بەرەفەز و نىشانىن جودا مىنا گرى بەرفى د نەھالە توخىيى ھەرسى گۈندىن ئىمەلكنى و سىفدىن جىن و چىمەنىيا، و شكەفتا خوناڧى ياكو ب ناڧى ژنەكا گۈندى ھاتىيە ب ناڧىكرن و شكەفتا گەرا فللى و وارى گاي زىدبوونەكن ل سىماين گۈندى، و رى يا سەرەككىيا كو د ھاتە ناڧ گۈندى د گۈندى سىفدىن جىن را دەت.

پىنكھاتا خەلكنى گۈندى:

ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا 1۹۵۷ئى ھژمارا خەلكنى گۈندى ۴۸ كەس بوو^(۱۷)، بەرى وئرانكرنا گۈندى ل سالا 1۹۷۵ئى ژ نىزىكى بىست مالان پىنكھاتا، ئىكە ژ گۈندىن سلىڧانەبىيان و ھەكوملك بىن مالا (مىصتىن) يە، و بابكىن بابلا زىلى چەند مالمەكىن كۆچەرىن بووبا. پىشتى تەغرىبىن گۈند تا نەھا ماىە كافل و خەلكنى وى ل كۆمەلكەھا كىلكى و سىمىنلى و زاخۇ دژىن. لى ھەرسال ناخا خۇ شىتەكەن.

گۈندى سىفدىن جىن:

گۈند دكەڧىتە دوورائىيا نىزىكى (1۸) كم رۇزاقاين باتىلى، ناڧى گۈندى ھەكو گۈندى ڧەدگىن ئەوھ كو ئەو پرى جن (ئەجنە) بوو و سىڧىنى ئەڧ ناڧ لى كرىە. دكەڧن دا گۈند دەستى بنە مالا شەمدىن ئاغاي داپوو، و گەلەك ژ خەلكنى ب پىنكا كۆچەرايەتىن و ھەژارىن ڧەستا دەڧەرى كرىنە و پەزى خۇ ل ئاقارى گۈندى ب جەھ كرىنە و چەند سالان خزمەتا تۇڧچىنىيا وئى ئاخى كرىنە، پىشتى ياسايا راستڧەكرنا چاندىن ئەو مالىن ب جۇتارىن رادبوون بوونە خودان مولك ل گۈندى.

سەئورەن گۈندى:

باكوورى، گۈندى باوهرى
باشوورى، گۈندى ئاقخان

گۈندىن دەوربەر خۇ لى بكنەنە خودان يان د ھاوارا برىنداران بچىت و كەلەخىن كوشتى و برىنداران ھەر ژ سىپىدەھيا (۹/۱۱ تاكو سىپىدەھيا ۱۸/۹/۱۹۶۹)مانە بىن خودان، تاكو مەترائىيا زاخۇ و بنەمالا شەمدىن ئاغاي و بنەمالا دىنۇى خۇ لى كرىنە خودان و بزاڧ ل دەڧ كارىدەستىن ھوكمەتى ل دەھك و مووسلى كرىن و ل سىپىدەھيا ۱۸/۹/۱۹۶۹ئى، خەلك د ھاوارى ھاتن و برىندار ڧەگۈھاستنە نەخۇشخانا (جىمهورى) ل مووسلى، و شەھىد زى ل ئىك گۈرستان ھاتنە ڧەشارتن.

گۈند د ھەوا ڧالاکرىن و ب غەرەبكرنا گۈندىن دەڧەرى بۇ داوى جار ھاتن وئرانكرن و خەلكنى وى دەرىدەرى گۈند و باژارىن دەڧەرى بوو. د سالىن نوتاندا، دىسان گۈند ھاتە ئاقاكرن و گەلەك خەلك ھاتنە سەر گۈندى خۇ و گۈزىن شەھىدىن صۇرىا ھاتنە دەرىڧخستىن و ل جەھكى بلىد ل ئاقارى گۈندى ھاتنە ڧەشارتن و ھەر سال ھەرنما كوردستانى سالفەگەرا ڧىن كارەساتى ڧەژىن دكەت^(۱۸).

گۈندى چىمەنىيا:

ب دوورائىيا نىزىكى (۱۲كم) دكەڧىتە رۇزاقاين باتىلى. رامانا ناڧى گۈندى ھەكى خەلكنى وى دىزىن بىن ھاتى كو گۈندەكنى ب نەھال و ئاڧ و كەسكاتىە، جەھ گۈندى دۇر ب دۇر نەھال و گرك و كانى و مىرگىن كەسكاتىن نە و جەھكى باشنە بۇ خودانكرنا تەرشى و چاندىن، ژىدەرىن ئاڧا گۈندى، نەھال پرى ناڧ يا ژ كانى كەركى ژووردا دگۈندى چىمەنىيا را دپۇرت، پاشان بىبرا گۈندى و كانىيا گۈندى و گەرا فللى، لى ئەڧرۇ پىرىيا وان ھىك بوونە.

سەئورەن گۈندى:

باكوورى، گۈندى ئىمەلكنى
باشوورى، گۈندى ھەڧشى رەش
رۇژھەلاتى، گۈندىن باوهرى و سىڧدىن
رۇژئاڧاي، گۈندىن كىلكى و بەغلوچى

رۇزھەلاتى، گوندىن شىكەفدەلا و سمايىل ئاڧا
رۇزئافاي، گوندىن چىمەنيا و ھەفشىن رەش

پىنكھاتا خەلكى گوندى،

ل دووڧ سەرژمىزىيا سالا ۱۹۵۷ ئى ۱۱ كەس ل
گوندى ژيان^(۱۹۸)، گوند پىنكھاتىيە ژ سلىئىئانەيىيان
بابكى بابلا وچەندىن مالىن (خىركى)۱۹۹۱ و چەند
مالىن كەمەكى (دۆسكى)يان، بەرى (تەغرىيىن) ژمارا
خىزانىن وان دېوونە نىزىكى ۲۰ مالان، لى ئىھا و پىشتى
سەرھلانا سالا ۱۹۹۱ ئى ژمارا مالىن گوندىيان پىرى
۲۰۰ سەرۆك خىزانن.

ژىدەرېن زيارا خەلكى گوندى،

ھەر سال قى وارى خۇ شىن دكەن و ژيارا خەلكى
ل بەرى ل سەر خودانكرنا تەرشى بوو، و ھەر مالى
پىرى ۵۰۰ سەر ھەبوون، دېژن چو كەسى ماست
نەدفرۇت و ھەمىيان دكرە پەنير و د فرۇتنە خەلكى
تلكىف و تلىسقوفى چ ب پارە و چ ژى بەرامبەر
كەرەستىن پىويست، بۇ بەرھەقىا زىستانى ھەر
سال ھىيا پەزى و چەند سەرېن پەزى ل زاخۇ دفرۇتن
داكو ب پارى وان پىنداويستىن خۇ پى داين بكەين،
ل سەر تۇقچىنىن دېژن ژىەر گيا كىرى مە گەلەك
چاق ل تۇقچىنىن نەبوو و يا دھانە كىرن ژى ب ئالاقىن
كەقن بوو، و خىركى دېژن تۇقچىنىن ئەم ل سىئىدىن
جىن ئاكنجى كىرن و مە چاڧدا ژبارەكا نوو ژىدەبارى
كۆچەرپەتتىن، مەزى چاڧ دا ھەفسوويىن خۇ و مە
دەست ب چاندنا نىسك و نوك و جەھ و گەنمى كر.

سىماين گوندى،

گوندى سىئىدىن جىن پىرىيا وى راستكەھى نە و
جەن چاندنەكا باش لى ھەبە، و چەندىن نھال لى
ھەنە، مىنا، نھالا گوندى، نھالا گورگا ژىەر كو ب
رەڧدا گورك ل وئ ئ دھاننە دىتن، نھالا چەم ئەفەنا
نھالەكا درىژە و پىرى قەرەم و لەفەنە و دەرپازى ئافارى
گوندى ئافخانى دىبت، نھالا بوولا ياكو پىرى ئاڧ
بوو، ل قان ھەموو نھالا و نا نھا شوبىنوارىن كوونىن

كۆچەرپەتتيا كەقن لى ديارن، دىسان چەند كىركىن ب
ناڧ ژى ل قى گوندى ھەنە، مىنا، كىركى داي پىرى د
ناڧبەرا گوندى و گوندى ھەفشىن رەش و ل سەرې
وى كىرى و تا نھا پىرى لەفەنە و ھەموو وەرېن سالى
ئەو لەفەن شىنن و ب شىئوئ بازىن ل دۇر گۆرەكى
كو كەس نزانىت پى كى بە و پى چ دەمە دزقېن،
كىرى برقى د ناڧبەرا گوندى و ئافارى ئىمەلكى و كىرى
خىزىرووكى پى دكەڧىتە دناڧبەرا گوندى و ئافارى
باوهرى، سەبارەت ژىدەرېن ئاڧا گوندى ژى ھەموو ل
سەر كانىيەكى بوو ل نىڧا گوندى ب ناڧى كانىيا
گوندى و تا نھا ژى يا ب ئاڧە، ل گوندى كونەك
(شىكەفتۆكەك) ب ناڧى كونا قاچاغا يان كونا محو
ئاما و ھەڧالىن وى ھەبە پىن ھەرۆك دھىتەڧەگىران
ھەردەم ب كارى دزى و شەلاندا پىبارا رادىوون.

نھا پىرىيا خەلكى گوندى ئاكنجىن زاخۇ و
سىمىل و كۆمەلگەھا باوهرى نە و نە قەگەربانە
سەر جەن خۇ^(۱۹۹)

گوندى چەمىزاف،

گوند ب دوورپتيا نىزىكى (۱۵) كم دكەڧىتە
رۇزئافاي باتىلى، رامانا ناڧى گوندى دېژن ژ نھالا زراف
يان رووباركى زراف ھاتىيە.

سەورېن گوندى،

باكوورى، گوندى ھەفشىن رەش
باشوورى، گوندى شىكەڧتى
رۇزھەلاتى، گوندى ئافخانى
رۇزئافاي، گوندى بەغلوچى

پىنكھاتا خەلكى گوندى،

گوندى چەم زرافى ژ سلىئىئانەيا بابكىن شەمدىن
ئاغا و شەمسا و بابلا و بلكا و تركزى و كۆچەرېن ھاجا
بابكى بووانە، ئەڧ گوندە چەندىن جارن كەنە ژىر
ھىرشىن حكومەتىن بەغدا و ھەموو جارنژى ھاتىيە
ئالانكرن و خەلكى وى دەرپەدەرى بازارىن سىمىلى و
زاخۇ بووينە، بەرى تەغرىيا دەڧەرى گوند نىزىكى (۳۵)
مالان بوون و پىشتى سالا ۱۹۷۵ ئى ھاتە تەغرىبىكرن.

سىمايىن گوندى:

دەققەردەكا دەشتت و تىر و پەسار و گىرگە وژ سىمايىن گوندى چەمىزاقىن گەلوگىن غەلوى و ئەنيا دىن و گىرگىن خېقىتىن و چەمكىن غەلى ئاغاي و كانى ئەحلى و زىگىزنگو. سەبارەت زىن و ژيار وان زى ل سەر تۇقچىنىن و شىنكرنا بېستانىن زەرمواتى بوول ھاقىنىن، و رووبەرى قى گوندى گو ب كىر چاندنى دەيت دگەھىتە نىزىكى (۱۷۸۰) دۆنەمان، ژېلى خودانكرنا پەز و بزى، دىسان ژىەر نىزىكىا وان بۇ رووبارى دىجلەى نىچىرا ماسىيان و بازىرگانى ژى دگەل ئالىن دى يىن ئاقىن دىكرن. نھا گوند خرابەيە، لى ھەرسال تۇقچىنى لى دەيتتەكرن.

ژىدەرىن ژيارا خەلكى گوندى:

رووبەرى ئەردى گوندى پترە ژ (۳۰۰۰) دۆنەمان و يىن ب كىرى چاندنى دەيت دگەھىتە نىزىكى (۱۲۰۰) دۆنەمان، لەوا ژيارا وان ب شىتوھىكەن سەرەكى ل سەر تۇقچىنىن و دەرامەتىن ھاقىنى بوول ل بەرى ھەمى ب ئالاقىن كەقن دەاتنە شىنكرن. دىسان خەلكى گوندى خودانكرنا تەرشى ھەكو پەز و بزىان ژى دكر، زىدەبارى نىچىرا ماسىيان و بازىرگانى دگەل ئالىن دى يىن ئاقىن.

گوند چوار چاران ژ ئالىن حكومەتىن عىراقى قە ھاتىيە وئرانكرن و داوى چار ل ۱۹۷۵ / ۱۱ / ۱ ئى بوو كو گوند ھاتىيە چۆلكىن و تا نھا خرابەيە، لى بەردەوام ژ ئالىن وانقە دەيتتە شىنكرن.

سىمايىن گوندى شكەفتىن، شكەفتا مەزىن و چەمىن دىر بەعووتى و دلوپووكى و نھالا ھەمو ئافخانى و زىارەتى سەيدى و زىارەتى رومى^(۱۱) و گىرى خېقىتىن و دىسان كانىيا دلوپووكى^(۱۲).

گوندى شكەفتى:

شكەفتىن دگەھىتە دوورائىيا نىزىكى (۱۵ كم) رۇزاقايىن سەنتەرى باتىلن، ئاقى گوندى ژ شكەفتا مەزىن ھاتىيە كو دگەھىتە رۇزھەلاتى گوندى، گەلەكا فرەھە ھەكو گوندى دىيژىن ل زىستانان نىزىكى (۱۰۰۰) ھزار سەرىن پەزى ئىقە دەاتنە ھەواندن.

گوندى باوھەردى:

ب دوورائىيا نىزىكى (۱۱) كم دگەھىتە رۇزاقايىن سەنتەرى ناھىيىن. گوند ل سالا ۱۹۷۵ ئى ھاتىيە وئرانكرن و پاشى تەغرىبىكرن و خەلكى وى دەرىدەرى باژىران بوويە.

سەئورىن گوندى:

باكوورى، گوندى بەغلوچى باشسوورى، رووبارى دىجلە رۇزھەلاتى، گوندىن ئافخانى و پىچەكا زوورى و چەم زراف رۇزاقاي، رووبارى دىجلە

سەئورىن گوندى:

باكوورى، گوندىن گىرشىن و كانى كەركى باشسوورى، گوندى ئافخانى رۇزھەلاتى، گوندى سمايل ئاقا

رۇزاقاي، گوندىن ئىمەلكى و چىمەنىا و ھەفتىن رەش

پىكھاتا خەلكى گوندى:

بەرى (تەغرىب) دەققەرى گوند ژ نىزىكى (۴۶) سەرۇك خىزانان پىكھات ژ سلىقنەھىيان بابكى شەمىدىن ئاغاي و بابكى دارزانى بوون، بىنەمالەكا سىندىيان بابكى بلكان كو دەمەكىدا ژ دەققەرا سىندىيان (گوند كوسەي) ھاتىنە و ئاقى كۇسە دىقەرت بۇ باپىرى وان بىن كەقن، دىسان بابكى شىرنەخبا و بابكەك ژكۇچەرىن ھاجا و مەھمەدا.

پىكھاتا خەلكى گوندى:

دائەمىرىن گوندى دىيژىن بەرى (تەغرىب) ئى گوند ژ نىزىكى (۳۷) مالان پىكھات و ھەموو ژ غەشىرەتا سلىقنەھىيى و بابكى بابلا نەھىيىن (ئەھمى ئاغايىن بابلىن) بوون، گوندى وان جەھەكىن پاقژ و تىر ئاق و

چەرۋانى بوو و شىيان ژىن و ژيارا خۇ ل سەر بىكەن.

ژىدەرىن ئاقا گوندى:

كانى بوون مينا: كانىيا زەلاما، كانىيا ژنان يا كو ب بيهۇكا قەشارتى، كانىيا دەرھەم، كانىيا چىمى ياكو ب قەرام و چىمى نخافتى، كانىيا سەرگەپى، ئەف ھەمى كانىيە ژىدەرىن ئاقا قەخوارن و لىنان و گەرماف و بالاڧان بوون، لى نھا پىترييا وان ھشك بووينە.

چەندىن گر و زۇرك ل گوندى ھەنە، مينا: گرى جەجى ئەحمەدى، خرابى سالىح ئاغاي، گرى زيارەتووكا بى ب زيارەتا ھاتىيە نىشانىكرن و كەمىتىن گوندى دىبىژن ئەو گۈرستان دەمى ئېتىشىن مەزىن و مرنان و ب تايبەت زارۇكان ھاتىيە دروستىكرن و ئىرۇزى ديارى، گرى پىر مووسكى، گرى خىرىزووكى (جەھى خويىدانا بەزى)، دىسان ژى ل گوندى ھەنە، مينا شووركا شاورى و شووركا ئاقا زرافك و شووركا حاجى ئۇسمانا و شووركا باوەردى.

ژىدەرىن ژيارا خەلكى گوندى:

ژيانا خەلكى قى گوندى ل سەر تۇقچىتىن بوو جەھ و گەنم و نىسك و نۆك و... دچاندىن و رووبەرى ئەردى وى دگەھىتە نىزىكى (۸۱۱۱) دۇنەمان. ژ بلى قى كارى خەلكى گوندى تەرش و كەوال و مىشىن ھنگىشىنى ژى ب خودانكرن. نھا خىزانىن خەلكى گوندى نىزىكى ۱۵۰ مالانە و ئاكنجىين زاخۇ و سىمىل و كۆمەلگەھا باوەردى و باتىلى و سىمىل ئاقانە، سالانە ئاخا گوندى شىن دكەن.

چەند كەل و پەل بىن باب و باپىرن بابكى بابلا (سلىقنەمى)، ب پىروژى ل دەف خۇ ھلگرتنە وەك، - پارزىن بەك ژ ئالافىن ھەرى گرىگ بىن ژنان بوون بىن كول پىشىن دەتە بەستىن و ب تايبەت ل بەھارا بۇ كۆمكرنا كارى و كەنگران ب كاردەھت. - رەشمە/ ل پىشىن گۈھىن دەوارى دەھت بەستىن تاكو سەر دقنا وى، پاشان ب ھەفسارى دەھت گرىدان^(۱۰۳)

كۆمەلگەھا باوەردى:

كۆمەلگەھا باوەردى دكە قىتە دناڧ ئاقارى گوندى باوەردى دا ب دووراتىيا نىزىكى (۱۲) كم رۇزاقابىن باتىلى و ژ ئالىن رۇزھەلاتى دگەل كۆمەلگەھا سىمىل ئاقا و ژ ئالىن رۇزاقابى كۆمەلگەھا گرىشىنى و ژ ئالىن باكوورى گەلىن زاخۇ و ژ ئالىن باشوورى سكرى مووسلى يە. پىترييا خەلكى كۆمەلگەھى سلىقنەمى و خىركى نە. ئەف كۆمەلگەھە ل ساللا ۱۹۷۵ ئ بۇ كىرايا ب عەربىكرنا دەقەرا سلىقنەمىيان ب ئاقى (مجمع الفاو)^(۱۰۲) ھاتبوو ئاقاكرن و عەربىن جىور و عەرعوور و سىنانى لى ئاكنجىكرن و خەلكى وى ئاوارەى باژىرن دەھك و سىمىل و زاخۇ بوون تا سەرھلانا ساللا ۱۹۹۱ ئ، دىسان خەلكى دەقەرى قەگەرىانە سەر جەھى خۇ و نھا كۆمەلگەھا باوەردى خەلكى چەندىن گوندىن دەرووبەر ھەمىزىكرنە وەكوو باوەردى و سىقەدىن جىنى و ھەقىشى رەش، پىشى سەرھلانا ۱۹۹۱ ئ چەندىن ئاقاھىين مىرى و خزەمەتگوزارى لى ھاتىنە دروستىكرن، مينا بنگەھى ساخلەمىي و خواندىنگەھا بىنەرەت و مزگەفتەك و دو بىرنىن ژىرنەرەد كو نھا ژىدەرىن ئاقا قەخوارنا وانە و چىمەنتوكرنا پىترييا كۆلانىن كۆمەلگەھى.

ژىن و ژيارا خەلكى ل سەر چاندىن و خودانكرنا تەرشى و شوڧىرىي يە و گەلەك ژوان دناڧ رىژىن پىشىمەرگەى دانە و خەلكى كۆمەلگەھى ھىشتا ب رەوشىت و نىتالىن گوندىنىن قە گرىدائە.

گوندى ئافخانى:

ب دووراتىيا نىزىكى (۱۰) كم) دكە قىتە باشوورى رۇزاقابىن باتىلى، ئاقى گوندى وەكى خەلكى گوندى دىبىژن ھاتىيە ژىەر گوند خودان چەندىن كانىيە و جەھى ئاف لى دزىت وەكى گىچ و كلىسى يە و دىمەنى خانان دەت، لەوا ئاف لى ھاتىيەكرن (ئافخانى)، بەرى وىرانكارى و ب عەربىكرنى نىزىكى ۴۰ مالان بوو، لى نھا خەلكى وى ئاكنجىين كۆمەلگەھىن خراب دىم و سىمىل ئاقا و باوەردى و باژارنى سىمىلى و مووسلى نە.

سۈورۈن گۈندى:

باكۈرى، گۈندى شىكەفتەلى
باشۋورى، گۈندى ۋىچەكا ژوورى
رۇزھەلاتى، گۈندى خەزا
رۇزئافى، گۈندى شىكەفتى

زىدەرۈن زيارا خەلكى گۈندى:

رووبەرى گۈندى نىزىكى (1785) دۈنەمانە و نىزىكى (1746) دۈنەمان ب كىرى چاندنى دەيت، زيارا گۈندىيان ل سەر تۇقچىنى و خودانكرنا تەرشى بووو، نھا ژى بەردەوامى دايە فان كاران.

پىكھاتا خەلكى گۈندى:

خەلكى گۈندى ژ سلىفانەپيان (تركزى و بابلا و شەمسا) و كۈچەرۈن ھاجا بابكىن بووبا پىكھاتىيە.

سىماين گۈندى:

ژ چەندىن كانى و و گرکان وەك، كانىكا تەحل، كانىكا خەزاژكا سەپرانى، كانىكا كوشتىا، كانىيا برووسىن و كانىيا دلپوكى و گركىن: كرى قەرەچوخ و گرماش و گرەوۈن و زنگ زنگو پىكھەيت و نھان، نھالا دەراقى ھەۋىريا، نھالا ناخ سىپكى، نھالا كوور و گەلۈكى بىزنى.

تۈينوار و جھىن گۈندى:

- قەسرا جھى جەلىماين، ديارە ئەف قەسرە سالا - 1921- 1923ئى ھاتىيە ئافاكرن، نھا ژى جھى وئ ديارە، وەك قەدگىرن قەسر پىشتى خزماتىيا دناقبەرا محەمەدى حاجىن شەمدىن ئافى و بنەمالا محەماين عمەۋىن گركى/ سلۋىن چىتۋوى ل سەر داخووازا جەلىماين كچا محەماين سلۋىن ھاتىيە ئافاكرن.

- بەرى خەندخەندۈكى، چەند بەرەكىن مەزنى ل رۇزھەلاتى گۈندى، ل دووف نىتالين كەفن خەلكى گۈندى و دەۋرۈبەران زاروكىن خۇ بۇ چارەكرنا

كۈخك و خەندخەندۈكان دەپنانە سەر.

- پرا ئافخانى، د سالىن شىستان ل سەدسالىيا بوورى دناقبەرا گۈندى ئافخانى و گۈندى پىچەكى دا ھاتىيە ئافاكرن و نھا تەنى جھى وئ ماپە. نھا ئافخانى خرابەيە و تەنى ئاقارى وى دەيتە چاندن و ھەمان بابك ل وى وازى خوەدپنە^(۱۰۵).

گۈندى پىچەكا ژىرى:

ب دووراتىيا نىزىكى ۱۴كم دكەفتە باشۋورى رۇزافىن باتىلى ل سەر رووبارن دىجلەى، ل سەر ئافى گۈندى ژى تەنى بەك بۇچوون ھەيە ئەو ژى جھى گۈندى ل سەر رووبارن دىجلەيە و ژ بەر ھار بوون و لىك سوار بوونا ئافى ل راستا گۈندى و ژبەر بلندبوون و ۋەرىنچانا پىلا ئەف ئافە ل سەر ھاتىيە دانان.

سۈورۈن گۈندى:

باكۈرى، گۈندى پىچەكا ژوورى
باشۋورى، گۈندى كۈمبەلى
رۇزھەلاتى، گۈندى قەسرا مەلا تەيى
رۇزئافى، رووبارن دىجلە

پىكھاتا خەلكى گۈندى:

ل دووف سەرژمىريا سالا 1957ئى ۱۴۲ كەس ل گۈندى ژيان^(۱۰۶)، گۈند ھەموو سلىفانەپنە و خودانى گۈندى (ئەحمەدى رەشىدىن) تركزى بوو، بەرى قالاكرن و خرابكرنا گۈندان 1975ئى گۈند ژ نىزىكى ۳۰ ملان پىكھەت.

زىدەرۈن زيارا خەلكى گۈندى:

وان ل سەر ب تۇقچىنىيا كەنم و جەھان و ماسى كرى و بازاركانىن دگەل ئالىن دى پىن ئافى بوو، ژىلى ئاشەكى كازى يان ئاگرى لى ھەبوو، ل سالىن پىنجيان بىگھەن پولىسان لى ھاتىوو قەكرن و خواندنگەھەكا سەرەتايى ل سالا 1958ئى لى ھاتىيە قەكرن گەلەك گۈندىن دەۋرۈبەران مفا ژ قىن خواندنگەھى ۋەردگرت.

سىمايى گوندى:

دەوروبەرىن گوندى چەند زۇرك ديارن وەكو زۇرى
جەسسوى و چەمووكىت بەشىرى و وارن جەجى
ئىسقى و وارن گەودا و تىركىت عەرەبا و ئەزمانن گاي
و زۇرى ھادى و بەسنا عەشىرەتى و گەلى بەعوولى
و گر كىفرىشكى و بركىن و مىش خوەلىنكى و دو
كانىپن ئاڧا قەخوارنن ل گوندى ھەبوون (كانىيا
ئەحمەدى رشىدى و كانىيا مىساي).

نھا گوندى كەتپە زىر ئاڧا سكرى مووسل و
خەلكى گوندى پىنن ز ۲۰۰ مالن و ل كۆمەلگەھا
خرابدىم و سىمىنلن و زاخۇ بەلاڧن.

گوندى پىچەكا زوورى:

ب دەوراتىيا نىزىكىن ۱۲كم دكەڧىتە باشوورى
رۇزاقابى باتىلن، ل سالىن پىنجىان ھاتىبە دوستكرن
ل دووڧ سەرزىمىرىيا سالا ۱۹۵۷ئى ۲۳۵كەس ل گوندى
زىان^(۱۰۷).

سەورىن گوندى:

باكوورى، گوندى ئاڧخانى
باشوورى، گوندى پىچەكا زىرى
رۇزھەلاتى، گوندى قەسرا مەلا تەبىى
رۇزئاقاي، گوندى شكەڧتى

زىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

زيارا وان بەرى ھەر ئىشتى ل سەر چاندنى بوو و
رووبەرىن ئاخا ب كىرى چاندنى دەيت نىزىكىن (۱۱۵۲)
دۇنەمانە، دىسان ماسى گرى و بازىرگانى كارىن زيارا
خەلكى گوندى بوون. سەبارەت زىدەرىن ئاڧا وان زى
ھەموو ل سەر رووبارىن ئاڧا دىجلەى بوو.

نىشانىن گوندى:

قن گوندى چەندىن نىشان و وار و بلنداھى و
نزماتى ھەنە مىنا، گر ھەسن، گەلووكى شكەڧتا،
گەلى بەعولى، گەلووكى كورگا و بانى ئاقوى كو نھا
پىرۇزى ئاڧا دھۆكىن ل سەر و پاشان ئەوژى بووبە دو

گوندى بان دووبەش:

۱- گوندى سەرگەرئ، پىنكھانا گوندى ھەموو
سلىڧانەبى بوون زى بنەمالىن (سلىمان ئاڧاي،
مەلاكى و چەند مالىن دى)، و خودانى گوندى
سلىمانى محەمدئاڧايى تركزى بوو كو ل سالا
۱۹۵۷ئى وەغەر كرى، گوندى زى چەند مالەكىن كىم
پىكدھات كو ئەو زى پىشتى سالا ۱۹۷۵ئى ئەماى.

۲- گوندى سىنجەق، ئەڧە پارچا دوونى يا گوندى
پىچەكىن بوو، وەكو سىما و نىشان ئاشەكى
ئاگرى پىن جەجى سىمايلىن جەجى عەبوى بوو
ل گوندى سىنجەقنى ھەبوو و براھىمىن قەتەھا
ل بەر كاردكر، ئەنەكا گەنمى ب نىڧ دەرھەمى
يان تەنەكە بەرامبەر قوتىبەكا تايەت ھەبوو
دگۆننى (مدى ئاشى، واتە مزى ئاشى) د ھىرا و
ھەمى گوندىن دەوروبەر دھاتن ئاشى سىنجەقنى.

سىمايى قى گوندى:

زى چەندىن نىشان و بلندى و نزماتىيان پىكدھات
وەك، بانى ئاقووى و گر ھەسن كو جەن روونىشتن و
سوحبەت و يارىنن وى سەردەمى پىنن زەلامان بوون و
دىسان چەندىن نھال ھەبوون، مىنا نھالا جۈھنىكا
و نھالا ھەمووىن ئاڧخانى و نھالا شكەڧتووكى
اشكەڧتەك تىدا بوو گەنجىن گوندى ل وئ
شكەڧتى بۇ چىكرنا چابىن و سوحبەتان كۆم دبوون)،
و زىنارەكا بلند ل رۇزھەلاتا گوندى و ب ئاقى گوندى
دەيتە ئاڧكرن ھەبە.

زىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

زيارا خەلكى سىنجەقنى ل سەر تۇڧچىپىنن و
ماسى كرتىنن و بازىرگانى دگەل ئالىن دى پىن ئاقى و
چاندنا باجان و خىار و ھەمى كەسكاتىپىن ھاقىبىن ل
بەر رووبارىن دىجلەى بوو.

پىنكھانا خەلكى گوندى:

سلىڧانەى بوون زى بنەمالىن سلىمان ئاڧايىن
تركزى و حاجو كۆلەكى، و گوندى ل سالا ۱۹۷۵ئى

زىندەرنى ئاڧا كۆمەلگەھى:

پىرۇۋى ئاڧا دەۋرىگە يە و ئاڧا زىندەرد كو ز سىمىل ئاڧا دەھىت، نھاژى خراب دېم يا ئاڧايە و كۆمەلگەھا بۆشە و ل سەر ئاڧارنى دو گوندان ئاڧاكرىبە، نىزىكى ۷۰% ل سەر ئاڧارنى پىچەكا ژوورنى و ۳۰% ل سەر ئاڧارنى خراب دېمى، ژمارا خىزانىن كۆمەلگەھى دگەھنە نىزىكى ۲۹۳ خىزانان كو دېنە نىزىكى ۱۸۰۰ كەسان، و گەلەك كارىن خىزمەتكارىن ئى ل كۆمەلگەھى ھەنە ۋەكى خواندنگەھەكا بىنەرەت و بىنگەھەكى ساخلىمىن و دو بىرىن ئاڧا زىندەرد و ھىلا كارەبى و جادەبەكا قىركرى و مزگەفتەك^(۱۱۱).

گوندى كۆمەلنى:

ب دوورائىيا نىزىكى ۱۵كم دكەڧىتە باشوورنى رۇڧاڧاينى باتىلنى ل سەر رووبارى دىجلەي، رامانا ئاڧى گوندى ۋەكو دېژن پىكھاتىبە ژ دوو پەيڧان (كوم+ بەل، ئانكو كومى بلند و دبار.

سۋورنى گوندى:

باكوورى، گوندى پىچەكا ژىرى

باشوورى، رووبارى دىجلە

رۇڧاڧاينى، گوندى قەسرا مەلا تەيىي

رۇڧاڧاينى، رووبارى دىجلە

پىكھاتا خەلكنى گوندى:

گوند ژ (۲۱) مالىن سىلڧانەيى بابكى سىلمان ئاڧاينى تركزى و بابكى كالدارىيا و سەيدىن وانكى و چەند مالەكىن دى پىكدەھىت، ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ئى ۱۸۵ كەس ل گوندى ژيان^(۱۱۱).

زىندەرنى ژارا ژارا خەلكنى گوندى: ھەرد كەڧندا ل سەر تۇڧچىنىيى و دروستكرنا ۋەرزىن باجان و خىار و زەبەشنان و ماسى گرى و بازركانى دگەل ۋى ئالىن ئاڧى بوو. زىندەرنى ئاڧا گوندى پتر ل سەر دىجلەي بوو ژىلى كاتىبا كالدارى كو بۇ ھەموو كارىن خۇ ب كاردىيانان.

كەتە بەر ھەوا غەربەكرنى و ھاتە ۋىرانكرن و تا نھا نەھاتىبە ئاڧاكرن، لى خەلكنى گوندى ھەمى سالان ب تۇڧچىنىيى رادىن و ۋارى شىندكەن^(۱۱۱).

كۆمەلگەھدا خراب دېمى:

ب دوورائىيا نىزىكى (۱۲)كم دكەڧىتە باشوورنى سەنتەرى ناھىيى، ھەڧسەنوورە دگەل گوندىن شىكەڧدەلنى و ئاڧزىكا مىرى ژ ئالىن باكوورى و پىچەكا ژوورنى ژ ئالىن رۇڧاڧاينى ۋە ھەورىسكى ژ ئالىن رۇڧاڧاينى ۋە قەسرى و كۆمەلنى ژ ئالىن باشوورى، ئەڧ جەھ ژى كەتەبوو ژىر ھەوا ب غەربەكرنى ب ئاڧى (مجمە دىجلە) و ھۇزىن غەرب (غوىص و معمارى و شىرابى)^(۱۱۱) لى ھاتە ئاكنجىكرن تا سەرھلادانا ۱۹۹۱ئى، و خودانىن ۋى يىن رەسەن لى ژڧرىنەڧە سەر جەپىن خۇڧە.

رامانا ئاڧى كۆمەلگەھى ژ ئاڧى گوندى خراب دېمى كەڧن ھاتىبە، و بىياتى ئاڧى گوندى ژىر كو پىرىيا دەمى يى بى ئاڧا بوو و ھەردەم بەر ب خرابىوون و چولكرنى ڧە دچوو، ئەوما ب (خراب دېم) ھاتە ب ئاڧاكرن، گوندى كەڧن نىزىكى ۲۰۰-۳۰۰ م، ژ رۇڧاڧاينى كۆمەلگەھى دوورە.

پىكھاتا خەلكنى كۆمەلگەھى:

پىكھاتا كۆمەلگەھى نھا نىزىكى ۱۵% سىلڧانەيى نە كو خەلكنى گوندىن دەوروبەرى كۆمەلگەھىنە ۋەكى قەسرى و كۆمەلنى و جزاز و ئاڧخاننى و ھەردو پىچەكا و چەمزاڧى و بىنەمالىن داود ئاڧاينى و مەھمەد خانا و غەدو ڧندوا مالا مەلا تەيىي و شەمسە و كالدارى و نىزىكى ۲۷% كچاننى، و ھەمان بابكىن گوندى خراب دېما كەڧن لى دژىن و ۸% مووسا رەشى نە، ئەو ژ ھەمان بابكىن گوندى كەڧننى، زىندەبارى چەند مالەكىن دى و ژىن و ژارا پىرىيا وان ل سەرچاندنا نىسك و نۆك و گەنم و جەھ و گوندورنى دېم و بەرھەمىن ئاڧى ۋەكو باجان و خىار و بامى و زەبەش و... ھتە. زىندەبارى خودانكرنا پەز و بىز و چىل و قازو مىرىشك و غەلوكان.

سىمايى گوندى:

كومبەلى ژ بەر ھەبونا ئاڧا دېجەمى ل ھەردو ئالېن رۇئاڧا و باشوور بوويە وارەكن ب خىر و بىر و وارەكن بەرھەمدار و چەندىن نىشان لى ھەنە، وەكى: ژ نھالان، نھالا ھەماموكا (دناقبەرا گوندى و قەسرا مەلا تەببى دا)، نھالا قورئ، نھالا دىم، نھالا كانىن، نھالا قەنتەرى، ھەر وەسان زۇرى ئەنبا دىن كو بانىكەكە دكەڧىتە ھنداف ئاقارى گوندى و وارئ بەرازا (جھەكى ب ناڧە ل دەڧ ھەموو گوندىيان)، وارئ دورئ، وارئ سەبىد قادرى، وارئ تەموى، وارئ ھۆلى و چەندىن نىشان ژى ل گوندى ھەنە مېنا: دەرئ و قووجا قەمبوى و دەوقەلىن و زىمان و تەڧشى و تەحتووكا و درىئ و قەفا كەلەكا و گر خالد و گر مەتەخ رۇزھەلاتى گوندى و كانىيا كالدارى.

كومبەلى كەتپە بەر لىھبا ھېرشىن حكومەتىن بەغدا و چەندىن جاران ھاتىبە وئرانكرن، و داوى جار ل ژئىر بىرا تەرىبى ھاتە وئرانكرن، و خەلكى گوندى ئاوارە سىمىلى و زاخۇ بوون تاكو سەرھەلدانا سالا ۱۹۹۱ئ خەلكى كومبەلى دېسان قەگەرپانە سەر وارئ خۇ و بەردەوامى دانە ژيانا خۇ، نھا ژمارا خەلكى فى گوندى دگەمبەتە نىزىكى (۱۴۰) سەرۇك خىزانان و ژبەر دوورائىيا فى وارئ ژ رېن سەرەكى و باژاران نەھاتىبە ئاڧاكرن و نھا خەلكى وى ل خراب دىم و سىمىل و زاخۇ و مووسىلى دژىن بەلى ھەموو سالان وارئ خۇ وارئ شىندكەن^(۱۱۴).

رۇزھەلاتى، گوندى چىمەنيا
رۇزئاڧاى، گوندى ئاقزويكا شەنوى

پىنگھاتا خەلكى گوندى:

كىلكى بەرى خرابكرن و مەشەختكرن ژ (۱۰ - ۱۱۲) مالىن سلىڧانەبىيان مالا شەمدىن ئاڧاى و كۆچەرىن ھاجا بابكى بووبا پىنگھاتا و تا نھا ھەمان بىنەمال ھەر خوەددىن فى وارنە.

كىلكى چەندىن جاران كەتپە بەر سەتەما داگىركەران، ئىكەم جار سالا ۱۹۶۲ئ لىشكەرى سووورى دگەل جاشان ھېرشى دەڧەرى كرن و گوند ھاتە وئرانكرن و خەلكى وى دەرسەدەرى گوندىن دەوروبەر وەك: شكەڧدەلى بوون، پىشىنى دو سالان گوند ھاتە ئاڧاكرنقە، لى ھەمان دەردەسەرى ل سالا ۱۹۶۶ئ پەيدا بوو و گوند ھاتە وئرانكرن و خەلك بەرەڧ گوندى ئاڧخانئ چوون، سالا ۱۹۶۹ئ بۇ جارا سىن گوند ھاتە چۆلكرن، و داوى جار سالا ۱۹۷۵ئ بوو ل ژئىر بىرا قالاكرن و خرابكرن و ب ەسرەبكرنا گوندان كىلكى ھاتە وئرانكرن و خەلكى وى ل سەر چەند گوندەكېن دەڧەرا نۇسكىيان وەكو تلاكرو و مجلمەختى و مەمانئ و نۇزمانا بەلاڧكرن، و پاشى خەلكى وى ھېدى ھېدى خۇ نىزىكى باژارن مېنا زاخۇ و سىمىلى كرن و ل سالا ۱۹۹۱ئ خەلكى وى شىيان دەستى خۇ دانە سەر قە.

سىمايى گوندى:

گوندى ژ چەندىن گر و كانى و واران پىك دەپت مېنا، ژ گر و بلنداھىيان، گرى شەروى و گرى كەلۇكى ل باشوورى گوندى، گرى قەلەوا و گرى ھەمىرىبا ل رۇزئاڧاى گوندى و بان ھەسپانئ ل رۇزھەلاتى گوندى. ژ نھالان، نھالا شكەڧت كەڧۇكى ل باشوورى، نھالا سڧۇكى ل رۇزئاڧاى، نھالا بەرى پىشت ئىشىنى د ناڧەرا گوندى و گوندى چىمەنيا ل رۇزھەلاتى. ژ ژندەرىن ئاڧى ژى كانىيا گوندى ل باشوورى و كانىيا فائىمىي ل باكووورى و ئەڧ ھەردو كانىيە تانھا ئاڧىنە و كانىيا ەڧدەلى ل رۇزھەلاتى گوندى و نھا يا ھىشكە.

گوندى كىلكى:

ب دوورائىيا نىزىكى (۱۵كم) دكەڧىتە رۇزئاڧاىن باتىلى. ل نىزىكى گوندى خرابەيەكن كەڧن ل سەر گرەكى بلىد و تىژ ھەيە، شىوئى كىلىئ دەت، وەكى خەلكى گوندى دىڧىت دىت ناڧى گوندى ژ وى بلنداھىن ھاتىت.

سنوورن گوندى:

باكووورى، گوندى مەزرى
باشوورى، گوندى بەغلوچى

ژىدەرىن ژيارا ھەلگى گوندى:

ژيارا وان ژى زىر كو پىرى وان كۆچەر بوون و شەھەرمزايەكا باش د خودانگىرنا تەرش و تەوالى دا ھەبوو، لەوما دەرگەھى ژيارا وان يا سەرەكى ئەو بوو، گوندى دېئىن ھەر مائەكى، نىزىكى (۴۰۰ - ۵۰۰) سەرىن كەوالى ھەبوو، ژىلى خودانگىرنا مېشىن ھىگىنى ھەبوون، ھەرەسەن تۇقچىنى ژى دىكىن، لى ئەو چەند ل رىزا دووى دەت، ب ھاتنا ماكىنە و تەراكتووران ل سالىن چلاندا و راستمەكرنا بىرارا چاندىن ھىدى ھىدى وانژى پىر خۇ نىزىكى تۇقچىنى كىن و ئەو چەند ھاتە رىزا ئىكى.

نھا ئەف گوندى و ژىر دووركەننا گوندى ژ بازاران و نىزىك بوونا وى ژ كۆمەلگەھا كىلكى خرابىە و نھا پىرىبا خەلكى گوندى كەف ناكىنجىن كۆمەلگەھا ناقىرىنە، سەرۇكىزانىن خەلكى كىلكى دگەھنە نىزىكى (۱۴۰) سەرۇكىزانان و ھەر سال ئاھا خۇ شىندىكەن^[۱۳].

كۆمەلگەھا كىلكى:

ب دوورائىيا نىزىكى (۱۴كم) دكەقىنە رۇزاقابى سەنتەرى ناھىيى ل سەر جاددا گىشتىيا چارىانا گىشىنى و پىشابوورى پىكفە گىتەدەت. ھەقسىنوورە دگەل كۆمەلگەھا گىشىنى ژ ئالىي رۇزھەلاتى و گوندى پىننىن ژ ئالىي رۇزاقاي و چبا ژ ئالىي باكوورى و سكرى مووسل ژ ئالىي باشوورى، ئەف كۆمەلگەھە ژ بەرمايكىن تەغرىبا دەقەرا سلىقنەبىيانە كو ل سالىن ھەفتىان ب ناقى (مجمع الفاروق) ھاتبوو ئافاكىن و غەرىبىن جىشىنى و دەراجى لى ب جەكرىبوون، تا سالا ۱۹۹۱ئى و خەلكى وى يى رەسەن زقىرىنە قە سەر ئاھا خۇ.

پىكھانا ھەلگى كۆمەلگەھى:

ژ سلىقنەبىيانە و كۆچەرىن ھاجا بابكى بووبا و مىسارەشى يا پىكھىت و ئەف ھەردو غەشىرەتە خۇجھىن كەفنىن قى وارى نە، و ژىر نەئارامىيا دەقەرىن باشوورى دىجەلى و لىگەرىان ل پارىن نانى

مىسا رەشى ژى لى ناكىنجىبوون و ژىن و ژيارا وان ل سەر تۇقچىنى و خودانگىرنا تەرشى و شىوفىرى و بازىگىنى و گەلەك كارىن دى يە.

خىزمەتگوزارىن بۇ قى كۆمەلگەھى ھاتىنە كىن، قەكرنا خواندىنگەھەكا بىنەرەت و بىنگەھى ساخلىمىن و مزگەفت و فىركىرنا پىرىبا كولاننى وى و گەھاندىنا ھىلا كارەبى و كۆلانا دو بىرىن ژىر نەرد. ژىر كو كۆمەلگەھ نىزىكى ئاقارى گەلەك گوندىنە، لەوما گەلەك گوندى مېنا كىلكى و ھەفشى رەش و مەزى و كەشكانى و چەندىن دى نەھاتنە ئافاكىن و خەلكى وى ب ھەموو پىكھاتىن خۇقە ب براپىنى ب ھەقرا دژىن^[۱۴].

گوندى ھەشى رەش:

دكەقىتە دوورائىيا نىزىكى (۱۵كم) ژ رۇزاقابى باتىلن. ناقى گوندى پىكھاتىبە ژ (ھەفش) ب واتايا مەخەل و بىنەنقەدانا بەزى و ژ ئەگەرى رەشائىيا چەندەك ژ ئاھا قى گوندى ئەف ناف ھاتىبە لىكىن.

سەورىن گوندى:

ياكوورى، گوندى چىمەنىيا
باشوورى، گوندى چەم زراقى
رۇزھەلاتى، گوندىن باووردى و سىقندىجىن
رۇزئافى، گوندى بەغلوچى

پىكھانا ھەلگى گوندى:

ئەف وار دكەقندى يى بىنەمالا شەمدىن ناغابى بوو، ژىر داخسىنا سەورىن پىشى جەنگا جىھانىيا دووى چەند مالەكىن كۆچەرىن ھاجا بابكى رەشا ل قى وارى خۇ جىھوون، ئانكو پىكھانا گوندى بەرى سالا ۱۹۷۵ئى پىكھاتە ژ (۱۰) مالىن سلىقنەبىنى و كۆچەران و ژىن و ژيارا خەلكى وى پىر ل سەر تۇقچىنى يا جەھ و گەنم و نىسك و نۆكان بوو، و خەلكى گوندى ئەف دەشتا پىر كىا كىرئى و سەر ئەقرازى و سەر تىشىقى قەزىن دىكىن تاكو ل داوپىيا سالىن چلاندا تەراكتوور ھاتىبە گوندى و بارى وان

لى ئىمەر دووربونا گوندى ژ جاددا سەرەكى و بازاران نھا گوند خرابىيە و كەس لى نازىت، لى ھەر سال ئاھا خۇ دچىنن و چەندىن تەننن جەھ و گەنمان ل عومبارنن ھەرنىمى ژندە دكەن^(۱۱۵).

سەفكتر لى كرى، دىسان خەلكى گوندى خودانكرنا تەرشى ژى دكەت، لى ئەو چەند ل ل رىزا دووئ دەھت و وەكو دانەمەرىن گوندى دېئىن نىزىكى (۲۰۰) سەرىت كەوالى ژ پەز و بزنان ل گوندى ھەبوون.

سىمايى گوندى:

ئاھا ھەفشى رەش ژ دەھەرا رەملى و جەلانان و ئاھا رەش پىتكەھىت و يا پىرى نھال و گر و كاتىكە، ئەگەر ژ گرئىن گوندى دەست پى بگەين، و ژ رۇژھەلاتى دەريازى ئاھا قى گوندى بىين، گرئى دەى پىرى دى كەھقىنە بەراھبا تە و پاشى گرئى زيارەتا، كو زيارەتىن كەھقن و بىانى ل سەر، ژندەبارى گۇپستانا گوندى ل باكوورئى گوندى و دىسان گرئى سۇر ل باشوورئى گوندى، ژ نھالىن گوندى، نھالا گەر گامىشىن ل باشوورئى، نھالا سكرى ل رۇژھەلاتى، نھالا قۇقۇ ل رۇزاقى، نھالا وەرزا ل باشوورئى، ژ كاتىين گوندى، كاتىيا بىدەرا ياكو دكەتە رۇژھەلاتى گوندى، كاتىيا بىن گوندى ل باشوورئى و نھا ھەردو دەشكەن، دىسان تەمامكەرى سىمايى گوندى خرابى عزىر، نىشانان گوندەكى كەھقنە و بنستىن وى ديارن و خرابى بىن زيارەتا ژى نىشانان گوندەكى كەھقنە، ژىلى چەندىن گر و ئىن دى لى بى نائف.

گوندى ھەفشى رەش چەندىن جازان ل سەر دەستىن حكومەتىن عىراقى وئران بووئە و خەلكى وى دەرىدەرى گوند و بازاران بووئە، سالا ۱۹۱۳ئ ل سەر دەستى لەشكەرى سۇرى و عىراقى تالان بووئە، جارا دووئ ل سالا ۱۹۱۶ئ، و جارا سىن ل سالا ۱۹۱۹ئ . و جارا داوئىن ل سالا ۱۹۷۵ئ بوو د چوارچوقى پلانا حكومەتا عىراقى بۇ خرابىكرن و ب ەمرەبكرنا گوندىن دەھەرا سلىقمانەبىان ھەفشى رەش ژى ھاتە وئرانكرن و خەلكى وى ب رۇزى ھاتنە قەگوھاستن بۇ دەھەرا دوسكىيان و ل گوندىن شاورىكىن و بروجەجەرا و دىرگژىكىن ئاكنجىكرن، و پىشتى دەمەكىن كىم خۇ نىزىكى وارى خۇ كرن و پىرىيا وان ل سىمىئىلى و زاخۇ ئاكنجى بوون تا سالا سەرھەلدانن دىسان خەلكى گوندى شىيان ب زقېرنە سەر ئاھا خۇ و نھا ژمارا خەلكى قى گوندى نىزىكى(۵۰) سەرۇك خىزانانە،

ئىزدى و ئىزدىياتى

ل دەھەرا سلىقمانەبىيا

ل دەھەرا سلىقمانەبىيا چەندىن گوندو كۆمەلگەھىن ئىزدىنىشىن ل رۇزاقىن سەنتەرى ناھىيا باتىلن ھەنە مېنا:

(قەرۇدە و كەرۇئىن و ئىنجك صو و بى بزنى و خووكى و كانى عەرەبى و خانتەوهرى و باجدا مېرى و باجدا كەندالى و باجدا بەراقى و كىلاسى و دىرەبوونى و پىشاپوورئى و قەرەولا، و پىرىيا وان ژ بابكى (ھەپىرى) نە كو گەلەك نقىسىن ل سەر ھاتىنە بەلاقىكرن، ژ وان وەكو (باقى الملا) د نامىيا خۇ يا دكتوراين دا دياركرى كو ھەپىرى نائف گەلەكى يە و مېنان نائف دەولەتا وانە، ئانكو (دەولەتا مېتانى) و ژ گەلەن ھند و نەرووبى دەئە ل قەلەمدان ب (۳۰۰۰) سالا پ. ز، و ژ دەھەرا زاگرۇسى ھاتىنە كوردستانى و پاشى ل (وانى و ئورمىن) ئاكنجى بووئە و پاشان ھاتىنە باكوورئى مېرۇپوتاميا^(۱۱۶). ژندەبارى ئاكنجىبوونا وان ل دەھەرا سلىقمانەبىيان و قەزا سىمىئىلى ل كۆمەلگەھا خانكى و شاربا و دىسان ل قەزا شىخان ل كۆمەلگەھا باعەدرى، و ل قەزا شىگانى ل ناھىيا شىمال ل گوندى ھەپىرىيا، و ھەپىرى ژ جەفت بابكان پىتكەھىن:

- ۱- بابكى عىسايا، ژ عىسا ھاتىيە كو پىشىن وان بوو و ھەسنى شەرف(۱۱۷) (ھەپىرى) ژ قى بابكى بوو ھاتىيە.
- ۲- بابكى تەمەلكا، ژ تەملو ھاتىيە.
- ۳- بابكى دارۇغا، يا ن دالوكا، ژ دالو ھاتىيە.
- ۴- بابكى شەھاقكا، ژ شەھو ھاتىيە.
- ۵- بابكى بلىسكا، ژ نائف پىشىن وان بلى ھاتىيە.

پىرۇزىيا رۇزا چارشەمبى باھەي، و چەندىن بۇچوون ل سەر قى رۇزى ھەنە، يەك ژوان كو خوداي ل رۇزا چارشەمبى دووماھىك ب ئاقراندنا ئەردى ئىنايە وكو سەبەقا دىبىزت،

خوداۋەندى مە ئىنى كر، ئەساسە

شەمبوۋى بىرئى كراسە

چارشەمبوۋى كر خالاسە

د بۇچوونەكا دى دا دىبىزىن تاۋسى مەلەك دگەل سى مەلايكەتان ل رۇزا چارشەمبى ھاتىنە لائىش، و ل دەنگى شاھى و سىتران و خۇشيا وان ئادەم (ص) و ھەوا و(شەھىد و ھوربا)^(۱۱۲) ژ ھەو رابوون، ئەفە بەھس ل چارشەمبىا ئىكىن يە ژ نىسانى، دىسان بوون و مرنا شىخ فەخرەددىن د رۇزا چارشەمبى دايە، دىسان خدر الياس^(۱۱۳) و خدر نەبى ژ چاكىن ئىزدىيان دەننە ل قەلمەدان.

ژ گوندىن ئىزدىيشىن ل دەفەرا سالىقانەبىيان،

گوندى كىلا سى:

كىلا سى ب دووراتىيا نىزىكى (۳۰كم) دكەقىنە رۇزاقايى سەنتەرى ناھىيا باتىلى نىزىك ئاغا دىجلەي، دكەقىندا گوند مولكى (غەزىز ئاقۇي) بوو، چەند بىنەمالىن ئىزدىين ھەوئىرئ تۇقچىنى ل سەر قى ئاخى دكرن، پىشتى راستقەكرنا چاندنى يا ياسايا عىراقى ھەموو جۇتبار مفا داربوون و بوونە خودان ئاخ و بەھرا وان ژ يا مەلاكى ھاتە جوداكرن و نا ئىھا مەلاكى پارچا خۇ يا ل گوندى كىلا سى ھەي، پامانا ئاقى گوندى (كىلا سى) ژەر گرەك ل نىفا گوندى ھەيە و كىلەك ل سەرە، فرەھىيا وئى نىزىكى مەترەكى يە و بلنداھىيا وئىزى نىزىكى مەترەكى يە و خەلكى گوندى وئى كىلى ب نىشانەكا پىرۇز ل قەلمەمدىن و گەلەك جاران ئىزدى بۇ خۇ دوعا ل دەف دكەن و دىرۇكا وئى يا دىار نىنە، پىرۇزىا وئى وەكو خەلكى گوندى قەدگىن پاست ھىلەكە دگەل چىايىن جۇدى كو چىايەكى پىرۇزە ل دەف ھەموو خەلكى دەفەرى

۱- بابكى بەركا ، يان بەيوگا، ژ بەيرەم يان برو ھاتىيە.

۷- بابكى ئىسكا، ژ ئىسكو، ھاتىيە.

و ئەف ھەموو بابكە براين ئىكن و بەلكى ھەر چەند بابكەك ژ دايكەكى بن و ب قى ئاۋايى؛ بلۇ (بلىسكا) و شەھۇ (شەھاڧكا) و ئىسكو (ئىسكا) ژ بەك دايكى نە، و عىسايى يا و دالوكا ژ بەك دايكى نە، و ئەعلكا و بەيرگا ژ بەك دايكى بوون.

بەرگىن ئىزدىين كەفن ل خۇ دكرن شەلوال و قوتك و ئىلەك و كالك و كولاقىن تەحتى بوون، يىن ژنان زى پۇشى و پاشان كراس ژ بەك پارچى پىككەھات و مېزەر ياكو د سەر ملېن ژنانرە داتپۇشى و پىشتا عەجەم^(۱۱۸) و ژىر تەمامكەرى خەملا ژنا ئىزدى بوو، ھەوئىرئ ب ھەر جەفت بابكىن خۇفە وەكو ھەموو ئىزدىيان گرىداي ئايىن خۇبوون و تا ئىھا ب پىرۇزىەكا مەزىن ل قەلمەمدىن لىھا چەندىن مەراسىمىن ئايىنى ئىزدىيانى ھەنە، ژوان دوعايىن رۇزانە ئەۋزى سى دوعانە، يەك بەرى رۇز بەھلىت و دوعا دوۋى ل نىڧرو و دوعا سىن ل دەمى رۇزئاقا دىت و سەرەدانا مەزارگەھى (غەقى رەش)^(۱۱۹) و سەرەدانا لالەشى ل جەژنا جەمايى و دىسان سەرەدانا لالەشى ل جەژنا چىلى ھاقىنى و دىسان سەفەرا ماستا^(۱۲۰) و دىسان جەژنا چىلى زۇستانى.

دىسان ئىزدىيان ب گىشتى و ھەوئىرىيا ب تايبەت سى رۇزىن رۇزى گرتىن ھەنە بەرى ئىكەم پىنج شەمبىا مەھا دو ژ ھەر سال ل سەر خاترا خدر الياس دەننە گرتن، و ئەف ھەرسى رۇز ب خىر تىن ل قەلمەمدان و پىتر ل سەر وان كەسان فەرزە يىن كو ئاقىن وان خدر يان لىياس و دقان ھەرسى رۇزاندنا پىخوونى^(۱۲۱) ئامادە دكەن و رۇزا پىنج شەمبى ب جەژن دەپت ل قەلمەمدان و ل فان رۇزان قەكوشتنا كەۋالان و نىچىر زى ناچىبىت چونكە ل گۆر بۇچوونىن وان نىچىر تەنى يا خدر لىياسە.

۷- ھەكو ھەر مىللەتەك رۇزەكى ژ جەفتى ب پىرۇزى ل قەلمەمدىن و ۷- ھەكو ھەموو ئىزدىيان ھەوئىرىيانزى

ھاتىبە ب ئافكرن كو ئەشكەرئ ئوسمانى ئەو كر كرىوو جھن زترەقانىن ل سەر وئ دەقەرئ، دىسان كرئ ئاخ سېكىن و كرئ كىلا سېى، بى كو كىلا سېى ل سەر و كرئ مەلا ئەسعدى.

ز كانىيئ گوندى، كانىيا مەلە ئەسعدى، كانىيا بەسئ، كانىيا محوى بىن كو دكەتنە باكورئ گوندى و نھا ھشكن، و كانىيئ مالا سەمىدى، كانى تەحتكى، كانىيا نھالا توخىبا و ئاخ سېكىن و كانىيا كوچۇق نا نھا ئەف كانىيئ ھان ئافدارن و مفاى ژئ دىيئ.

گوندى كىلا سېى بى كو ز نىزىكى (۳۵) مالان پىنكدهات ئەو ژئ كەتبوو بەر ھەوا وپرانكارىيا ب غەرەبكرنئ، و ئاخا وئ ل سەر غەرەبان ھانىوو پارقەكرن، خەلكئ گوندى دەرەدەرئ كۇمەلگەھىن شاربا و خانكى بېوون تا سالا ۱۹۹۱ئ و سەرھلدانى ئىدى ھەموو خەلكئ گوندى قەگەپانە سەر ملكن خۇ و گوند ل ھەمان جھن كەفئ ھاتە ئافكرن و نھا نىزىكى ۴۰ مالان ل گوندى ئافانە كەلەك ژوان تانھا ب شىئوى بەرئ ب ئاخ و لىنان ھاتىنە ئافكرن، نھا نىزىكى (۹۲) جۇتبارانن و ئاخا خۇ ھەر سال پادكەن و شىندكەن.

ھوكمەتا ھەرىمئ بى بۇ وان گوندان ھەمىيان ب قىرئ كىشائىنە و چەندىن خزمەتكوزارى ھەكى خواندنگەھەكا بەرھەتى و بىرنىرتىوازىنەك و ھىلا كارەبى و و رىك و بان گەھاندېنە گوندى.

گوندى باجد كەندال:

گوند ب دوورائىيا نىزىكى (۲۳كم) دكەفئتە رۇزاقابىن سەنتەرى ناحىيا باتىلى، گوندەكى ئىزدى نشىن بوو و دىئرن ملك بى (غەزىئ ئاقۋاى بوو، و ل سەردەمئ براقا شەواھى ل مووسلى سالا ۱۹۵۹ئ ئىزدى ھاتنە باجدئ و ئاخا وئ ب شىئوى گرنبەسەت دگەل مەللاكى شىندكرن تاكو بربارا راستقەكرنا چاندنى دەرگەتى، ئىدى جۇتبار بوونە خودان ئاخا خۇسەر، بەھرا مەللاكى ھاتە جوداكرن، لى بەرى قى دەمى كارى وان كۇچەرپەتەى بوو و نھا ژئ زۇمىن

ب ھەموو ئابىانقە ب تايبەت ئابىنئ ئىسلامن، ژەر كو ئاقى وئ د قورئانا پىرۇز دا ھاتىبە ئەوا ئىزدىيىن ھەوئىرئ و ب تايبەت بىن قى گوندى دىرۇكا قى كىلى ب وئ چىبائ قە دكرتدن.

سورئىن گوندى:

باكورئ، كۇمەلگەھا باجد كندال
باشوورئ، گوندى باجد بەراق
رۇزھەلاتى، گوندى كانى غەرەبئ
رۇزئاقابى، كۇمەلگەھا دىرەبېوونئ

زىدەرئىن زيارا خەلكئ گوندى:

بتر ل سەر خودانكرنا تەرىشى بوو، و ھەر مانئ نىزىكى (۷۰۰ - ۱۰۰۰) سەرىت كەوالئ جۇرا و جۇر ھەبوون و مقابەكى باش بۇ دەبارا زيارا خو ژئ ۋەردكرتن ب فرۇتئا پەنىرى و ھرىئ و ھەمى بەرھەمىن رىچالى، ۋەكو گوندى دىئرن، د سەدئ بۇرىدا بازارئ مە ۋەكو ئىزدئ خۇشتر بوو لى نھا ژەر چەند ئەگەران سەست بووبە، دىسان تۇقچىنى ژىدەرەك بوو ژ زىدەرئىن دەبارا زيارا وان و ل پىزا دووئ پىشنى خودانكرنا پەزى دەت، لى پىشنى ل داووبيا سالىن پىنجىيان و دەستپىكا سالىن شىستان و ھاتنا ئامىرئىن نوئ بىن چاندنى بتر ب ئاخى و تۇقچىنىئ قە ھاتنە گرتدن.

سىمايى گوندى:

كىلا سېى ز چەندىن كرك و و كانى و زەفیان پىنكەھىت ۋەكو نھالا گوندى كو ب ئاقى نھالا (چاكەلەخا) ژئ دەھتە نىاسىن و گەلەكا كەقنە، دانەمەر دىئرن شەرىن مەزىن لى ھاتىنە كرن و گەلەك كەلەخ مانە تىدا ئەوا ئەف ئاف كەتتە سەر، پاشى نھالا كانىيا كۇچۇ، و نھالا ئاخ سېكىن د ئاقبەرا گوندى و پىشاپوورتدا و چەندىن نھالىن دى، ز كركان ژئ، گر ھىرك كو گرەكى ب ئافە ل دەف گوندىيان، دكەفئتە دئاقبەرا گوندى و گوندى باجد كەندالا، گر دوورمەز ل باشوورئ گوندى و دئاقبەرا گوندى و باجد بەراقى دا، كرئ رۇمى يا كو گرەكى بلىندە و ۋەسا

بەراز و قتك و سويسك و تىتىك و مار و دووېشك.....
ھتد. لى ئھا گەلەك ژقان گىانەومەران ل ئاقارى قى
گوندى ئەمابنە.

تېتائىن خەلكى گوندى:

دكەقندا و ئا ئھا خەلكى گوندى ژ ھەموو ئالىانفە
گرىدای كەلتۇرى خۆنە، ئانكو بەرگىن وان كورېنە و
دەرسۆكەكا سۇر د سەرى زەلامىن وانە و ب جلىن
كوردى راپىنچاپنە و شوونك و تىزىن وان دىابن و ئا
ئھا سىمىلىن وان مەزىن ئەو يەك ژ نىشانىن ئىزدەپن
كەقن بوون. و دىسان رىن ئىزدى ژى خەملا وان جىاوازە
دگەل خەلكى دەقەرى و ژ دۇرقە دەپنە نىاسىن.

گوندى باجد كندال ژى كەتپە ژىر لەھىيا
وئرانكارىيا سىياسەتا حكومەتىن عىراقى و گوند ل
ساللا ۱۹۷۵ئى ھاتىيە وئرانكرن و كۆمەلگەھەك ب
ئافىن امجمەع الوسطى) ل شوونى ھاتىيەئافاكرن
و ھۆزىن عەرەبىن (شىيانى و عجاج) لى ھاتتە
ئاكنجىكرن و وارنى باجدى كەتە ژىر دەستى وان. و
خەلكى گوندى دەرىدەرى كۆمەلگەھىن خانكى و
شاربا و گەلەك وەلاتىن جىھانى بوون، ئا سەرھلانا
ساللا ۱۹۹۱ئى دىسان خەلكى باجد كەندال قەگەرىا
سەر ملك و وارنى خۇ و ئھاژى باجد كەندالا كەقن
خراپەيە و پىرىيا خەلكى گوندى ل كۆمەلگەھى كو
ئھا ب كۆمەلگەھا باجدى ھاتىيەئافاكرن دژىن، ژمارا
سەرۇك خىزانىن وان ئھا د گەھنە نىزىكى (۲۰۰)
سەرۇك خىزانان لى د بەلاقەنە و دوورى گوندى نە.
ژ خزمەتىن بۇ قى كۆمەلگەھى ھاتىنەكرن كۇلانا
بىرەكا ئىرتىوازي و گەھاندنا كارەبى و قەكرنا دو
خواندنگەھانە.

كۆمەلگەھا باجدى:

كۆمەلگەھە دكەقەتتە سەر پىا سەرەكى دئافبەرا
باتىل- پىنشاوورى ب دوورائىيا نىزىكى(۲۲كم)
رۇزاقابى سەنتەرى باتىل، پىشتى ساللا ۱۹۷۵ئى وەكى
بەشەك ژ تەغرىبى ل دەشتا سىلئانەپا ھاتىيە
ئافاكرن، و ب ئافى (الوسطى)، و عەرەبىن (العجاج

وەكو باسكى بەلەك و قەراشىنى و مەيدانا كولىا،
وەكو بىرھاتن و شووینوار ماينە ل دەردۇرىن شىرنەخى.

سەوورىن گوندى:

باكوورى، گوندى باجد مىرى
باشوورى، گوندى باجد بەراف
رۇزھەلاتى، گوندىن كانى عەرەبى و پى بىزنى
رۇزئافى، گوندى كىلا سىپى

زىدەرىن ژيارا خەلكى گوندى:

وەكو گوندى دىژن خودانكرنا تەرشى و
كۆچەراپەتى كارى وان پى سەرەكى بوو لى ب
حوكمىن كاودانىن نە ئارامىن دەولتەتا تورك ئەو ژى
ل دەقەرا سىلئانەپان ئاكنجىبوون. كارى وان پى
سەرەكى ھەر خودانكرنا تەرشى بوو و ھىدى ھىدى
تۇقچىنبا دەخل و دانى كرن، ئا ساللا ۱۹۷۵ئى كو گوند
ھاتىيە وئرانكرن مالىن گوندى دۇرىت (۶۰) مالا بوون.

سىمايىن گوندى:

باجد كەندال ئىكە ژ گوندىن پىرى ئھال و
گرک و كانى و شووركە مىنا خرىا خەلىفەھى كو
گۇرستانەكا گەلەك كەقن ھەبە و دىرۇكا وئ يا
دىار نىنە دكەقەتتە رۇزھەلاتى گوندى، دىسان گرى
سن گرىك و گرى كانى كالىكى و گرى ھۆزىرى گرى
نىزى قۇپ و پى مىنا شووركا گر پۇران ل باشوورى
گوندى و شووركا كانى كالىكى، و چەندىن كانى
ژى ھەنە مىنا، كانىيا كالىكى و كانىيا نىزى قۇپ و
ھەردو ئانھا ئافرىژن و كانىيا گوندى كو ئافا وئ ژى يا
بەردەوامە و كانىيا بەرۇژ و چەندىن چافىكىن دى لى
بى ئافى، دىسان ژ سىمايىن گوندى شكەفتۆكەك
پان بەرە قەزەك مەزىن ھەبە دىژنى شكەفتا بووك
و زاقا ئەف ئافژى ژ بەر شىنېبوونا گىا زاقاكى ل پەخ
و دۇرىن شكەفتى، و ژبەر قى سىمايى تىر و ئافى ب
دەھان جۇرىن گىانەومەرىن كووقى ل ئاقارى گوندى
ھەبوون مىنا گورگ و رووقى و خەفتىيار و ئاسك و

پىنكھاتا خەلىكى گۈندى:

باجد بەراقى ژ (۳۲) مالان، (۱۲) مال فەللىمىن كىلدانى و (۴۰) مالىن ئىزدىپىن ھەيىرى پىنكھاتا، خەلىكى گۈندى ھەممى ب ھەقرا ب خۆشى دىيان، لى حكومەتىن بەغدا گۈند ل وان خرابىكرن و خەلىكى وئ دەرىدەرى گۈند و بازارىن عىراقى بووینە، و ناخ و ئافىن وان ل عەرەبان بەلاقىرن.

زەر كو ئىزدىپىن ھەيىرى ئاوارە و كوچبەرىبون و كارى وانى سەرەكى خودانكرنا تەرشى بوو، لى پىشتى ھىنگى مىنا مەسىحىيان وان ژى تۆفچىنى كىرن و ئىدا شەھەرەزابوون و بۇ ئىك ژ ئىدەرىن گىرنكىن ژيانا وان.

سىما: گۈندى:

باجد بەراق ژ ئافى وئ ديارە كو ئىزدىكى ئافى بە و خومخوم و تەھىپىن وئ رۇوبارى بەشەكە ژ سىمايى گۈندى، خەلىكى گۈندى گەلەك مفا ژ رۇوبارى ئافىرى بۇ ماسىكرتنى و چاندنى و... ھتد وەرگىرتىنە. ل ئاقارى قى گۈندى چەندىن نھال و گر و كانى ھەنە:

ژ گىركان، گىرى كوچۇ، گىرى قەمچوور^(۱۲۵) يان گىرى رۇمىا و گىرى تەخت ھەرسى دكەفئە باكوورى گۈندى و گىرى داوھتى رۇزھەلاتى گۈندى. دىسان ل رەخ و دۇرىن قان گىران چەندىن نھال ھەنە مىنا:

- نھالا گىرپۇران ياكو ژ باجد كىندال دەھت و دكەھىتە باجد بەراقى و سەر رۇوبارى دىجلە و نھالا دەقى (حىشتىرى)، كو ل وئ دەمى حىشتىر بۇ ھاتن و چوونى و بازارگانىن د ھاتنە ب كار ئىنان و ئەو جھى بىھن قەدانا وان بوو.

- نھالا كانى تەختكى و نھالا گىرپسۇكى، كو دىنفا گۈندى كەقنرا دەرىز دىبىت و ل بەرى يا تىر بىبە و سىپىندارىبوو.

ژىدەرىن ئافا گۈندى:

چەند كانىيەك بوون، ژوانان: كانى تەرىك بۇ ئافدانا پەزى و شووشتن و بالاف و ئىنانا خوارنى و

و الشىبانى) دىنقەرا ۱۹۷۷ئ ھەتا سالا ۱۹۹۱ئ لى ئاكنجى كىرىبون و خەلىكى وى پىشتى سەرھلدانا سالا ۱۹۹۱ئ قەگەرىانەقە سەر وارى خۇ قە. باجد ژ ئىزدىكى (۱۱۵) مالان پىنكھىت و ھەموو كوردىن ئىزدىنە و خەلىكى گۈندىن باجد كەندال باجد مىرى نە. ژ بەر ئىزدىكبوونا كۆمەلگەھى ژ باجد كىندال گۈندىا بزاڤا ئافاكرنا گۈندى كەقن نەكرىنە.

نھا دو خواندىنگەھ لى ھەنە و ژىدەرى ئافا وان ئافا ژىر نەردە و خەلىكى كۆمەلگەھى ھەموو خزم و خويىن ئىكن^(۱۲۴).

گۈندى باجد بەراقى:

گۈند ب دووراتبىا ئىزدىكى (۳۲كم) دكەھىتە رۇزافايى سەنتەرى باتىلى ل سەر رۇوبارى دىجلە، بۇ ئىكەم جار سالا ۱۹۲۷ئ ھاتىبە ئافاكرن.

سەورىن گۈندى:

باكوورى، گۈندىن كىلا سىپى و باجد كەندال

باشوورى، رۇوبارى دىجلە

رۇزھەلاتى، گۈندىن نووسانا و خان تەوهرى

رۇزئافاي، گۈندى پىشخابوورى

گۈند وەكو ملك بى (عەزىز ئاقو)ى بوو، لى پىشتى پاستقەكرنا قانوونا چارەسەركرنا چاندنى (قانون الاصلاح الزراعى) پىشكا مەلاكى ھاتىبە جوداكرن و نھا ھەر كەسى پارچا خۇ يا عەردى ھەبە.

دانەمىرىن گۈندى دىئىن پىنج جارن گۈند ب دەستىن حكومەتىن بەغدا ھاتىبەسوتن، ل سالىن ۱۹۱۳ئ، ۱۹۱۱ئ، ۱۹۱۹ئ (كو خەلىكى وئ دەرىدەرى بەغدا و شىنگال و زاخو بووین)، ۱۹۷۴ئ (خەلىكى گۈندى دەرىزى سوورىا بووین و ل گۈندى خانكى ئاكنجى بوون و پىشتى شەش مەھان رادەستى پىتما بەغدا ل بازىركى رەبىعە كىرن و دىسان زقىرنە گۈندى) و داوئ جار ل سالا ۱۹۷۵ئ بوو ل ژىر بىرارا عەرەبكرنى و گۈند ھاتە وىرانكرن.

كانىيا ھاشىمى و ئاڧا رووبارنى دىجلە.

پىشتى سەرھەلدانا سالا ۱۹۹۱ئى گوند ژبال خودانان ھاتە ئاڧاكرن، سالا ۲۰۰۶ئى جھەككى جودا ل رۇڧاڧاين گوندى كەڧن ب دوورائىيا نىزىكى كىلومەترەككى بۇ گوندىين مەسىحى ھاتە ئاڧاكرن و پىكدهىت ژ (۲۰) ئاڧاھىيان و دىرەككى و ھىلا كارەبى و جادەبەكا قىپررى و ھۆلەكا تايەت، دىسان خودائىن ڧى گوندى ب سەدان دارىن ڧىڧى ژ خوڧ و حولىك و مىشمىش و ھىزىر و تەراقى ل وى وارى چاندىنە، نھا ئەڧ گوندە بوويە دو گوند و ھەردو ئاڧارنى وى گوندى شىندكەن و شىرىكىن وى ئاخىنە، نھا نىزىكى (۲۰۰) ئاڧاھىيان ل ھەردو گوندان ھەنە و (۶۳) جۇنبار تىدا كاردكەن ژبارەكا خوڧ بەھەڧرا دەرياز دكن^{۱۱۳}.

سىماين گوندى:

چونكى ەردى ڧى گوندى دەشتە و وارى گوندى راستگەھى بە و ساناھى بە بو چاندنى، لەوا تۇڧچىنيا جەھ و گەنمان ئىك بوو ژ ژدەرن سەرەكى يىن گوندىيان، ل ئاڧارنى ڧى گوندى چەند بلندەھى و لات ھەنە مينا لاتا سەگۇ و گەلىن لاتى و چەندىن گرک و نھال، لى چو ئاڧىن دەستىشانكرى نىن، ھەلبەت دوورپىچكرنا ئاڧا دىجلە ژ دو ئالبىانڧە رەونەڧەكا دى دابە گوندى و دەرگەھەككى باش بوو بۇ ژبارا خەلككى گوندى ژ نىچىرا ماسىيا و كۆمكرنا قورمىن دارا بو سۇتنى و بالاڧا و گەرەككى، دىسان دىجلە ژدەرنى ئاڧى بە بۇ خەلككى گوندى، دڧان سالاندا ل كىنارىن رووبارى چەندىن خانىبن بلاستىكى بو چاندنا دەرامەتىن ھاڧىنى ژ بلجان و خىار و لوپى و...ھتد ھاتىنە دوستكرن.

گوندى خووكى:

گوند دكەڧىتە دوورائىيا نىزىكى (۲۸كم) رۇڧاڧاين سەنتەرنى ناھىيا باتىلى ل سەر رووبارنى دىجلە، سەبارەت ئاڧى گوندى، خووكى (خووك)^{۱۱۷} بەرنى گوند بكەڧت وى جھى و بىتە ئاڧاكرن و ژبەر جھى وى نىزىكى ئاڧى و رىبارا چەندىن گوندان ھەردەم جھى رى گرى و ژى ستاندىنا خووكى بوو، تاكو ب خووكى ھاتىبەناڧكرن. بوچوونا دوونى خووك ئانكو جھى ئاڧ لى د پەنگىت و مفا بو ئاڧدانى بان شووشتنى ژى بىتەوەرگرتن^{۱۱۸}.

ژىدەرنى ژبارا خەلككى گوندى:

ژبارا خەلككى گوندى دكەڧندا ھەتائىڧا نىكى ژ سەدسالىيا چوويى پتر لىسەر خودانكرنا تەرىشى بوو، تۇڧچىنى ژ بەر ئالافىن كەڧن ل رىزا دوونى دەت، پىشتى ھاتنا ئامىرن چاندنى د سالىن پىنجىيان ژ سەدسالىيا چوويى سەرۋىبەرنى چاندنى باشتر لى ھات و پتر تىدا شەھەزابوون.

بەرى ھەوا تەغرىبن ل ۱۹۷۵ئى گوند نىزىكى (۲۴) مالان بوو، لى ھاتە وىرانكرن و خەلككى وى دەربەدەرى گوند و كۆمەنگەھان بوون و پىرىيا وان ل خانكى ئاكنجى بوون، تا سالا ۱۹۹۱ئى دىسان خەلككى گوندى ڧەگەرەيانەڧە، نھا گوند نىمچە ئاڧايە و ب تىن سى مال ل گوندى ھەنە و ئەو ژى مژۋولى خودانكرنا پەزى نە و بەلكى ھەرىكەتنى دناڧبەرا (۷۰۰- ۸۰۰) سەرن پەزى، نە ئاڧاكرنا گوندى ژبەر دوورائىيا وى ژ رىكا سەرەكى و باژىران، لى خەلككى گوندى ھەر سال وارى خۇ شىندكەن.

سەورنى گوندى:

- باكوورى، گوندى سۇرىا
- باشوورى، رووبارنى دىجلە
- رۇڧەلاتى، رووبارى دىجلە
- رۇڧاڧالى، گوندى مىشارا

دىرۇكا ئاڧاكرنا گوندى دىبار نىنە، ەك ملك يىن ەرزىز ئاقوى بوو و ئاكنجىين گوندى ھەموو ئىزدەين ھەوئىرى بوون، پىشتى راستڧەكرنا قانوونا چاندنى ل گۇر ياسايا عىراقنى ەردى گوندى ل سەر ھەموو جوتىاران و مەللاكى ھاتە پارڧەكرن و و تا نھا بەردەوامن سەر چاندنا ئاڧا ڧى گوندى.

گوندى قەرۋدە:

گوندەككى كەڧنە، دكەڧىتە بنارا چىابىن بىخىرى ب دوورائىيا نىزىكى (۳۰كم) رۇڧاڧاين باتىلى، ەكو

گوندى قەدگىپن رامانا ئاقىن گوندى قەردەدى نىشاننا لاوازبوون و مرنى ددەت.

سنوورين گوندى:

باكوورى، چىايە

باشوورى، گوندىن پىن بىزن و گرگەلى

رۇژھەلاتى، گوندى پەراقى

رۇژئاقاي، گوندى مىرەسورا

پىكھانا خەلكى گوندى:

ئىزدىين ھەويرى نە و ئەو دىيژن گوند نىزىكى (۱۱۲۰) دۇنەمىن عەردى نە و پىن بنەمالا شەمدىن ئاغاي بوو، لى پىشتى راستقەكرنا قانوونا چاندنى ئەم ھەموو بوونە خودان پىشك ئىدا و گوند كو پىكھات زىزىكى (۲۸) مالان چەندىن جارن كەتتە بەر ھىرشىن حكومەتىن بەغدا و ھاتىيە وىرانكرن، داوى جار رادەستى عەرەبان كرىن، و خەلكى گوندى ئاوارەى كۆمەلگەھىن شاريا و خانكى بوون.

سىماين گوندى:

گوند دكەقىنە بنارا چىاي، ھەلبەت ژ چەندىن نھال و گرگ و انى و نىشانىن جودا پىكھەيت، مىنا گر باوھشىن ل باشوورى گوندى جھى روونىشتن و كەيف و سوجبەتىن گەنجىن گوندى بوو، نھا جھى گۆرستانا زاروكانە و نەنى ئەو گۆرستان ل گوندى ھەيە و دەمى ئىك وەغەرا داوى دكەت پىتريا وان ل دىرەبوونى دھىنە قەشارتن، و گرى پىقۇكا پىن كو گىايىن پىقۇكى ب زحفى لى شىندىت و گرى كەمبەرى^(۱۱۹) پى پىرى ئەو گىا و ھەردەم چەروانا وى خۆشە، دىسان زى سىماين گوندى ب پەوش دىنخن و چەندىن نھال ھەنە مىنا: نھالا وەى لى لى (ل رۇژاقايىن گوندى و ئەف ئاف كەتتە سەر و ژ خۇشيا وى كو پىرى ئاف بوو و جھى وى ھەموو دەما دەنگى چەيرانۆك و سىترانان لى بلند بوو)، و پاشان نھالا نەردى چوكو (ل رۇژھەلاتى گوندى) و نھالا ھەسەن پىسۇ (باشوورى گوندى) وا شكەفتا

تېپۇي^(۱۲۰) و نھالا جوهنىكا (كوهكا تىر ھەلانە و جوهنى لى ھاتتە چىكرن و ھەردەم پىرى ئاف بوون) و پاشان نھالا روولنى ياكو پىرى ئاف و تىر دارىن روولنى، دىسان چەندىن شكەفت ل چىايىن گوندى ھەنە و بووينە جھى مفا وەرگرتىن بۇ ھەموو گوندىبان، وەكى ئىسفا ئاغاي كو شكەفتەكا فرەھە و ل زفستانان جھى نىزىكى (۲۰۰) سەرى پەزى ھەبوو، و شكەفتا دلۆيكا (ل رۇژاقاي و تىرا (۱۰) مروقان دكەت و شكەفتا گەلىن فورى (ل رۇژھەلاتى گوندى و ئەورى تىرا (۱۰) مروقان دكەت و ھەزا گەلى (ل رۇژاقاي) و ئەف ھەموو شكەفتە دكەفتە نىفا چىاي دا ل ئاقارى گوندى، سەبارەت ژتەمرن ئاقىن چەندىن كانى ل ئاقارى گوندى ھەبوون، مىنا كانىيا جوهنىكا و كانى روولك ياكو ئافەكا پىرى بوو و پەزى گوندى ل سەر دھانە ئاقدان و كانىيا بىركا ياكو ل بنيا چىاي و كانىيا بلق بلق و كانىيا نھالا وەى لى لى و ئەف كانى ھەموو ھىشك بووينە و نھا گوند ل سەر ئاقا ژىر نەردە (بىرنىرتىوازى).

ب ھەبوونا چىايى ل ھىنداف گوندى خەلكى گەلەك مفا بۇ خوارن و كەسكاتى و فىقىن خورستى و ئاقەكا سار و زەلال و چاف كانىين خورستى پىن چىاي دىتىنە، و چىا بوويە جھى گەشتىن وەررى پىن گوندىبان بۇ كومفەكرنا ھەموو بەرھەمى وى مىنا كوهىشك و كارچك و كەزوان و ھىزىر و تەفسك و ئاوك و ھەلھەلۇك و كارى و سىرك و...ھتد.

پىشتىن سەرھەلدا نا ۱۹۹۱ئى گوندى زقىنە جھى خۇ و نھا نىزىكى (۲۰) مالان لى ھەنە، وەك دىيژن ژمارا خىزانىن وان نھا دگەھنە نىزىكى ۱۳۰ سەرۆك خىزانان ل خانكى و سىمىلى و گەلەك ولانان بەلاقن.

گوندى پى بىزى:

ئەف گوندى دكەقىنە سەر جادا سەرەكى يا پىنشابوورى سنوورى دەولەنا سورى دگەل دوريانا گرشىنى و رىا سەرەكى زاخۇ و دھۆكى پىكقە گرندەت، دىسان ب دووراتىيا نىزىكى (۲۵)كەم دكەقىنە باكوورى رۇژاقايىن سەننەرى ناھىن، پووبەرى

زىدەرپىن زيارا ھەلكى گوندى:

زيارا خەلكى گوندى ھىندى شەمىسا بوون وان بەرى ھەر تىشتى تۇقچىنى دىكىن، پاشان خودانكرنا تەرشى و مېشىن ھىنگىنى، لى ھەۋىزىيان بەروفاڭزى، ئانكو خودانكرنا تەرشى ل بەراھىن دەت، و پاشى جۇت ل رىزا دووى دەت. نھا (۲۲) جۇتبارىن شەمىسان و (۱۳) جۇتبارىن ھەۋىزى قى وارى شىندىكەن.

سېمىن گوندى:

وارى گوندى دەشتەكا بەرىنە و راستگەھىبە و گونجايە بو چاندنا دەخل و دانى و ھەلبەت ز ئەفرازى و نىشىقا پىكدهىت، مېنا: **ز گران، گرى قەسرئ، جھى قەسرا (خەنجەرى** (محوابى شەمىسا بوو، خوداتى قى وارى (ل ھىنداڭ گوندى كەقن، ئانكو باكوورى گوندى نھا)، گرى خەسكى (ل باكوورى گوندى).

ز نھالپن گوندى، نھالا شىكىركا (كو بن بزنى و قەۋدەى ژىك جودا دكەت)، نھالا كون رووفى (كو گوندى و كركەلى ژىك جودا دكەت، نھالا گەرا خالتا (ل باشوورى گوندى).

چەندىن كانىيان زى ئەف گوند قەژىن دىكىن، مېنا:

كانىيا گوندى (ل گوندى كەقنە و نھا ھىشك بوو)، كانىيا بلىق بلىق، ل جھى گوندى كەقنە، و نھا ئاڧا وى كېمە)، دىسان كانىيەكا بن ئاڧ ل بنى گوندى ھەبە و نھا ئاقىبە، كانىيا دەحل توورىكى (دكەفىتە سىنوورى گوندى و گوندى صۇرىا)، ژىلى بركا خەجى نامى (ل جھى گوندى كەقن و نھا ھىشك بوو).

پىشتى سالا ۱۹۹۱ئى خودانپن كەقنىن گوندى ز ھەۋىزى و شەمىسا قەگەرىانەقە سەر وارى خۇقە و نھا گوند ل سەرچاددا سەرەكى پىشاپوور دوورىانا گرىشىنى ھاتىبە ئاڧاكرن، و نەزى (۱۱۰) خىزانپن ھەۋىزى لى ئاكنجىنە، و چەند پىرۇزەبەك ل گوندى ھاتنە نەجامدان ۋەك، خواندنگەھ و ھىلا كارەبى و دو پىرىن ژىر نەرد و بىنگەھى ساخلىمىن زى دەپتەكرن^(۱۳۲).

قى گوندى بن كو ب كىزى چاندنى دەپت دگەھىتە نىزىكى (۲۲۱۵) دۆنەمان، ل سەر ئاڧى گوندى ۋەكو بەرەلاڧ ئەۋە كو بزى پەھلەۋانترە ژ مېھى و پىر خەزا چىاي ھەبە، و ب كوكمىن جوگرافىا قى وارى كو پىر دەشتە نھوا پىرىيا تەرشى وان بەز بوو و (بن بزى) بوون لھوا ئەڧ ئاڧ كەتتە سەر، بووچوونا دووى ئەۋە كو دېئىن پى بزنى ئانكو (پى «لنگ» + بزى)، ۋەسا ديارە كو سەرھاتىيا قى ئاڧى پىر دگەل بزنى بە.

سىنوورپىن گوندى:

باكوورى، گوندى مېرگەسۇرى

باشوورى، گوندى كانى عەرەبى

رۇزەھلاتى، گوندى كركەلى

رۇزئاقاي، گوندىن باجدا كەندالى و باجدا مېرى

پىكھاتا ھەلكى گوندى:

ل دووف سەرژىمىرىيا سالا ۱۹۵۷ئى ھۇمارا خەلكى گوندى (۷ كەس بوو^(۱۳۱)، گوند دكەقندا ز (۱۵) مالىن موىسلمانان، (سالىمانەبى ژ بابكى شەمىسا و نىزىبىن ھەۋىزى بابكىن تەحلكا و بەركا و بلىسكا و رەشكا) پىكھاتىيە، ھەر ز سالا ۱۹۷۰ئى شەمىسا ئەڧ واره ھىلايە، لى دىسان ھەتا ئىرۇ دگەل ھەۋىزىيان شىرىكىن قى ئاخىنە.

گوندى بن بزنى زى چەندىن جازان كەتتە بىر لىھىپن ھىرشىن حكومەتىن بەغدا و ھاتىيە سۇتن و ئالانكرن و خەلكى وى دەرىدەر بوو، جھى گوندى چوار جازان ژىر كاقلىكرن ھاتىيە گھورپن و قەگھاستن تاپتە سالىن، سالا ۱۹۶۳ئى سەرەدەمى ھاتنا لىشكەرى سىوورى، سالا ۱۹۶۸ئى، ۱۹۶۸ئى، سالا ۱۹۷۴ئى بۇ داۋى جار ل ژىر بىرپارا ب عەرەبكرن، ھەموو گوندى ب زۇرى ھاتنە قەگھاستن بۇ گوندى باترىشاين و پاشى بۇ دەقەرا قەبىدىن و ل سەر گوندىن ركافا و خەرشەن و گرى پەحنى و كەلە بەدرى و شاربا و سىنا و شىخ خىرا ھاتنە بەلاڧكرن.

عەرەبىكرىن، خەلكى ۋى ب زۇرى ھاتنە قەگۇھاستن بۇ كوندى باترشاين و پاشى بۇ دەقەرا فەيدىن و ل سەر كوندېن شارىا و كەلەبەدرى و سىنا و شىخ خدر ھاتنە بەلاقىرن، پاشى ب فەرمانەكا دى ھاتنە قەگۇھاستن بۇ كۆمەلكەھا خانكى تاكو سالا ۱۹۹۱ئى.

سىماين گوندى:

گوندى نىشانىن گرنگ ھەنە كو ب ئىزدىياتىن ب كشتى و ھەوئىرا ب تايەتى گرئداينە، ۋەكو نىشانىن (خدر الپاس و خدر نەبى)، ئەف گوندى دەشتە و چەندىن نىشان و گر و و كانىيان ب خۆقە دگرىت، ژ گران، گرى چاكەلاخا (باكوورئ رۇزاقاين گوندى، پشنا قى گرى دىبەتە راستگەھى و ۋارەكى فرەھە دىبىژنى بەستا چا كەلاخا)، گرى سۇر (دناقبەرا باجدا مىرى و گوندى مىرگەسۇرى).

بانن شكەفتى، ئەۋزى بانىبەكە ل رۇزھەلاتى گوندى و ب شكەفتا گوندى ھاتىبە ناكىرن. ژ نھالين گوندى، نھالا كرفى (باكوورئ گوندى دىن ملا چاكەلاخا دا و كرف گىايەكە بۇ گىنسكا ب كارەھىت)، نھالا گرى ھەسكى (ل رۇزھەلاتى گوندى)، نھالا ھىركى.

ژىدەرئىن ئاغا گوندى:

زەمبوقە اكانىبەكا مەزە و ژ ژىدەرئىن ئاقى بىن كەفە، كانىيا نھالا گرى ھەسكى. ل ناقارى قى گوندى چەندىن گر و ھەنە لى بىن ناقىن، ئەف گوند نھا ئاقايە و نىزىكى (۲۰) ھالان لى دژىن و ژمارا خەلكى قى گوندى زىدەبووینە و دگەھنە نىزىكى (۶۰) سەرۋىكخىزانان كول گوندى و خانكى و ئەورۇپا دژىن. ژ خىزمەتگوزارىن گوندى ھىلا كارەبى و بىرەكا ئىرتىۋارى بۇ خواندىن ژى زاۋىبىن وان دچنە باجدا كەندال^{۱۱۲۵}.

گوندى كەروئىنى:

گوندى ب دووراتبىا نىزىكى (۳۳) كم دكەقەتە باكوورئ رۇزاقاين باتىلى.

گوندى باجدا مىرى:

گوندى ب دووراتبىا نىزىكى (۱۲ كم) دكەقەتە باشوورئ رۇزاقاين سەنتەرى ناھىن، رووبەرى ناخا قى گوندى كو ب كىرى چاندنى دەپت دگەھىتە نىزىكى (۱۰۴۹) دۇنەمان، گوند ۋارەكەھى نىزىكىن ھەوئىرى بە ھلكى ل سەدسالىيا ھەژدى لى ئاكنجى بوونە و (ئىشتۋى^{۱۱۳۳}) مەزناھىيا خەلكى گوندى كرىە و بوونە خۇجھىن ۋى ۋارى، و نارۇزا ئىرو ئاكنجىن ۋارى خۆنە، دىبىژن ئەف ۋارە گرئداى باجدا كەندالى بوو و ب بزاف و رىبەرىيا ئىشتۋى ب سەرىخۇيا ۋارى خۇ شىيا ب دەۋلەتن قە گرئدت، لەۋا پارچا ئىشتۋ لى ئاكنجى بوو. پارچەبەكا مىرى و پاشان ئاڧ لى ھاتە كرىن باجدا مىرى.

سەۋرئىن گوندى:

باكوورئ گوندىن كەروئىن و مىرگا سۇر باشوورئ گوندى باجدا كەندالى رۇزھەلاتى، گوندى بى بىزنى رۇزاقاين، گوندىن كىلا سىپى و دىرەبوونئ پىنكھاتا خەلكى گوندى:

ل دووڧ سەرزىمىرىيا سالا ۱۹۵۷ئى ھىمارا خەلكى گوندى ۲۸ كەس بوون^{۱۱۳۴}، گوند پىنكەھىت ژ ھەوئىرا بابكىن بلىنسكا و شەھاقكا و عىسابى و بەبرىكا.

ژىدەرئىن زيارا خەلكى گوندى:

ل دەستپىنكا ئاكنجىبوونا وان ل قى ۋارى زيارا وان ل سەر خودانكرنا تەرىشى بوو ۋەك دەرگەھى سەرىكىن زيانا وان، ژ بلى تۇقچىنىن كو ل رىزا دووئ دەھت، تايبەت پىشتى پەيدابوونا ئالاقىن نوو كارى چاندنى ژى بەرفرەھتر كرىن، د سالىن پىنجىياندا بۇ جارا ئىكىن تەراكتوور ھاتىبە گوندى و ئىدى چاندن پىشى خودانكرنا تەرىش و كەۋالى كەت.

گوندى باجدا مىرى چوار جاران ژ ئالىن حكومەتىن عىراقى قە ھاتىبە سۇتن و تالانكرن، جارا ئىكىن سالا ۱۹۱۳ئى، جارا دووئ سالا ۱۹۱۶ئى، جارا سىن سالا ۱۹۱۸ئى و داۋى جار سالا ۱۹۷۴ئى پىشتى كەتتە بەر ھەۋا ب

سۈرۈپ گۈندى:

باكوورۇ، چىايە

باشوورۇ، گۈندى باجدا مىرى

رۇژھەلاتى، گۈندى مېرگەسۈرى

رۇژئاقى، گۈندى دېرەبوونى

پىكھاتا خەلگى گۈندى:

ل دووف سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ ئى ھژمارا خەلگى گۈندى ۷۱ كەس بىو^(۱۳۷)، بەرى سالا ۱۹۷۵ ئى ژ نىزىكى (۳۰) مالىن ئىزدىين ھەوئىرى بابكى (پلىسكا) پىكھات، نھا ژى ھەمان بابك خوەدېين قى ناخېنە.

زىدەرپىن ژيارا خەلگى گۈندى:

ژيارا خەلگى وى ل دەستېكا ئاكنجىبوونا وان دكەفندا پىرى ل سەر خودانكرنا نەرشى، پاشى چانندن بوو، ب هاتنا ئالاقىن نوو چاندىن كەتە رىزا ئىكى و تا نھا ل پىشە.

گۈندى كەروئىنى كەتتە ژىر ھىرشىن حكومەتتىن بەغدا و شامى و چەندىن جازان ھاتىيە سۈتن و تالانكرن و خەلگى گۈندى دەرىدەرى گۈندىن دەقەرنى شىنگال و باعدەرى بووئە، داوى جال سالا (۱۹۷۴) ئى ھاتە وئرانكرن و كەتە ژىر پلانا ب عەرەبكرنى و خەلگى وى ھاتنە قەگوھاستىن بو ئالى شارىا و ل سەر گۈندان ھاتنە بەلافكرن، ل داوييا سالىن ھەشتىيان ھاتنەقە قەگوھاستىن بو كۇمەلگەھا خانكى تاكو سالا (۱۹۹۱) ئى و پىشتى كوردستان رزگار بوونى گۈندى قەگەرىانەقە سەر ئاخا خو.

سىمايى گۈندى:

سىمايەكى جوان ژ كومتە و گەلى و گر و نھال و شوپىنواران ھەنە، ژ سەرى چىاي بەرەو دەشتى ئەف كومتەنە.

كۆخى گەلىنى مىشى و ل وى ئالى ئانكو ل نزارى گەرا تەخلىن يا ھەئ ئەو ژى ناپەھنەكە و پىرى تەھلىشكە لەوا ئەف ناپ كەتتە سەر وپاشان گەرى ب جوونك و گرى كوورنجا و كەمپە^(۱۳۷).

گەلىن گۈندى، گەلىن كىچى (دناقبەرا گۈندى و مېرگەسۈرادا)، گەلىن مىشى (وھكو گۈندى دېئىن كۈنەك د نىقا قى گەلى دا ھەبە و دەنگ ژى دەنت و گۈندى وەسا ھىز دكەن كو دەنگى بوورنا ئافا دېرەبوونى بە)، گەلى كورنك، گەلىن سەرى كانىن (دنىقا قى گەلى دا كۈنەك- نوئىل- سىروشتى فرەھە و ب دىژىيا نىزىكى (۳۰) ھەبە و د كەفرى كۆلەبە و دىژىنى بەرى قول)، گەلىن كوتانى (ب قى ناپى ھاتىيە ب ناپكرن ژىەر كو زىارەك بازىيە دىقا وىدا ھەبە وەكوو كوتانا بەرى)، گەلىن بىدەرا، گەلىن شەكر، گەلىن ەلى ماسەكى (ماسەكى بابكەك بوو ل دېرەبوونى بوون لى نھا نەمايە، ھەر نىزىكى قى گەلى نىشانەك ھەبە دىژىنى پىرە فاتى).

بەر ب دەشتى قە ژى چەندىن خرابە و ناپ نىشان ھەنە مينا، ھەقىتى كووور (ل قونتارا چىاي)، خرىن پۇرى (ل رۇژھەلاتى و نھا ژى بنستىن ئاھىيىن كەفن لى ديارن)، و خرىن سەرى كانىن (ل رۇژھەلاتى گۈندى)، خرىن باژار (ل رۇژھەلاتى و نىشانىن وارەكى كەقنار لى ديارە).

ژ نھالىن گۈندى، نھالا دىركى، نىشان و بنسترا دېرەكا كەفن لى ديارە و نھالا پىشنا گرى سۈر، ژ گرىن گۈندى، گرىن دكەقنە رۇژاقى، گرى سۈر، گرىن بازىكا بىن كو پىرى بەرى بازى، گرى كورى، يىن دكەقنە باشوورى، گرى كەرا، گرى پىفۇكا، گرى دىركى، گرى سى داركا ل باشوورى رۇژھەلاتى، ژ بلى قان گران چەند ملەكىن بلند ھەنە مينا، بانى دەقنى (تەراش) ملا خوەستى، ملا ستوور و نىشانەك ھەبە ب ناپى گورتك دكەقىتە رۇژھەلاتى گۈندى.

گۈند تا نھا نەھاتىيە ئافاكرن، لى ژمارا خەلگى وى نھا د گەھنە نىزىكى (۱۵۰) سەرۇك خىزانن، پىرىيا وان ل خانكى و باعدەرى و چەند مالەك ل دېرەبوونى دژىن^(۱۳۸).

گۈندى خانتەوهرى:

گۈندەكى دەشتىيە ب دووراتىيا نىزىكى (۲۶كەم) دكەقىتە رۇژاقىن سەنتەرى ناھىي، وەك مولك بى

داوى چار ژى كەتە بەر ھەوا غەرەبىكرنا دەقەرئى، خەلكى ۋى ھاتنە قەگۈھاستن بۇ گوندىن گېرەشى ۋ باترئشايىن ۋ پاشى بۇ دەقەرا فەيدىن ۋ پىشتىن دەمەككى كىم بۇ سەر گوندىن ۋى دەقەرئى مىنا گرى پەحنى ۋ پكاقا ۋ سىنا ۋ شىخ خدر ۋ شاربا ۋ كەلا بەدرئى.

سىمايىن گوندى:

گوندىن تىر ۋ گر ۋ كانى بوو ۋ سىمايەكى جوان نىشا دا.

كانىيىن گوندى، كانىيا گوندى (كو دو تويىن مەزن ل سەر بوون ۋ دكەتە نىقا گوندى ۋ ژىدەرئى ئاقا قەخوارنا گوندىيان بوو)، كانىيا پىشت ئىشى (ل باشوورئى گوندى)، كانىيا كتنى (دناقبەرا گوندى باجد كەندال ۋ گوندى دا). ۋ چەند گەرەكىن دى بىن كو ب دەست ھاتىنە كۆلان.

نھالين گوندى، شۆركا پىشت ئىشى، نھالا گەرا زىروئى، مىزكا خانئەوهرئى.

ھەر ۋەسان گر ھەنە لى بى ناقن ، ژ بلى چەندىن

(غەزىزئى ئاقوئى) بوو، دكەقندا نىزىكى (۴۰) مالىن ئووجاخا (غەبا رەشا)^(۱۳۹) ئاكنجىين قى ۋارى بووئىنە، ژبارا وان ل سەر چاندنا گەنم ۋ جەھان ۋ خوداكرنا پەزى ۋ چىلان بوو ۋ وان پەيوەندىيەكا تايبەت دگەل مەللاكى قى ۋارى ھەبوون، پىشتى راسئتقەكرنا قانونا چاندنى، ھەر جۆتبارەك بۇ خوۋەدىن ئاخا خۇ. قى گوندى نىزىكى (۴۰) جۆتباران لى ھەبوون ۋ بۇ ئىكەم چار دەستپىنكا سالىن پىنجىاندا غەزىز ئاقو شىبايە تەراكتوورئى بىنتە قى گوندى.

سئورئىن گوندى:

باكوورئى، گوندئى كانى غەرەبى

باشوورئى، گوندئى مئشارا

رۇژھەلاتى، گوندئى صۇرئا

رۇژئاقاي، گوندئى توسانا

گوندى خانئەوهرئى چەندىن چاران ژ ئالىن حكومەتىن عىراقى قە ھاتىيەسۇتن ۋ وئرانكرن،

گوندى خانئەوهرئى ۋ پرۇژ ئ خودانكرنا كۆلكا ل پىشت ديارە

ئوچاخن ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ئى ھزمارا خەلكن گوندى ۷۱ كەس بوو^(۱۴۱).

سۈۋرۈن گوندى:

باكۋورۈ، ئاقارۈ گوندى پى بزنى

باشۋورۈ، گوندى خانىتەۋەرۈ

رۇژھەلاتى، گوندى پى بزنى

رۇژئاقاي، كۈمەلگەھا باجد كەندالى

سالا (۱۹۱۳)ئى بۇ ئىكەم جار ئەڧ گوندى ژ ئالىيى
حكومەتا عىراقى ھاتە وىرانكرن، ھەموو تەرش و
كەۋالى وان ئالانكرن و (۱۲) كەس ژ خەلكن گوندى
بۇ ماۋى دو سالان ھاتنە حوكەمكرن و ل زىندانىن
بەسرە و ناصرىن ب زۇرى ھەموو خەلكن وى
قەگوھاستنە شىنگالى، سالا (۱۹۱۴)ئى خەلكن
وى زقىرنەڧە و گوند ئافاكرەڧە، لى سالا (۱۹۱۱)
ئ ب زۇرى قەگوھاستنە باعەدرى، سالا (۱۹۱۸)
ئ جاركادى زقىرنە گوندى و باشى ھەموو ھاننە
قەگوھاستنن بۇ شىنخان، پىشتى پىكھاتانا (۱۱ ئادارا
۱۹۷۰ئى قەگەرىانەڧە سەر گوندى، داۋى جار پىشتى
سالا ۱۹۷۴ئى كانىيا عەرەبى دگەل گوندىن دەڧەرۈ
ھاتە ب عەرەبىكرن، پىشتى سالا (۱۹۹۱)ئى خەلكن
گوندى زقىرى سەر ۋارى.

سىمايى گوندى:

گوندىب چەندىن و كانى و گر و دۆلان
خەملاندىيە:

كانىيىن گوندى، كانىيا گوندى (عەرەبى) ل نىڧا
گوندى، كانىيا جەمۇ ل رۇژاقايى گوندى، كانىيا
خازى ل رۇژھەلاتى گوندى ئەڧ ھەرسى كانىيىن
ناقبرى نھا ھىشكن)، كانىيا ھوشە بەرى، كانىيا
خەموو قىرنى (نھا ھىشكە)، كانىيا قەرامووكى ل
باكۋورۈ گوندى (نھا ھىشكە)، ژ بلى سى كانىيىن
دى كو بەرى يىن قى گوندى بوون و نھا دكەڧنە
دناڧ ئاقارۈ گوندى پى بزنى دا ئەو ژى، گەرا خالدا،
كانىيا كافانا (نھا ھىشكە)، كانىيا دەحل توورىكى،
گرىن گوندى، گرى كۆزى، گرى ھەڧشى

نىشانىن ب ئاڧ و بەلكى خەلك ب پىرۇز دزانن، مينا:
- زيارەتى (قوۋچكا قول)، يان قوۋچكا ئىزىد،
دكەڧىتە دناقبەرا گوندى و گوندى صۇرىا و
ۋەكو دانەمەرن گوندى دىيىژن دەمى كەۋالەكى
وان نەھاتبا بەرى چەندىن جارن ل دۇر قى
قوۋچكى دزقارانن دا ھاتبانە بەرى.
- قوچكا كچك، يان يا بچويك، دناقبەرا گوندى و
گوندى صۇرىا داىە.
- بەرى پىشت ئىشتى، دناقبەرا گوندى و گوندى
تووسانادا.

- قولكا ب تەحنك، دكەڧىتە باشۋورۈ گوندى.
ئەڧ گوندى ھەتا سالا (۱۹۹۱)ئى كەتجوو د ناڧ
دەڧەرن ب عەرەبىكرىدا، پىشتى سەرھەلدانى خەلكى
گوندى قەگەرىان سەر ئاڧا خۇ و گوند ل رۇژھەلاتى
گوندى كەڧن ئافاكرن و نىزىكى (۲۰) مالان
لى ئاكنجى نە، نھا پەزى و كەۋالى خوداندىكەن
و نىزىكى (۲۵۰۰) سەرى پەزى لى ھەنە، ھەمان
ژمارا جۇتبارىن كەڧن ئاڧا قى گوندى شىندىكەن،
قى گوندى جەمەكى بەرفرەھى خودانكرنا گولكا
پى كەرتى تايبەت ژى لى ھەبە، ژ خزمەتىن بۇ قى
گوندى ھاتىنەكرن كۆلانا بىرەكا ژىرەرد و گەھاندنا
كارەبى و بۇ خواندىن ژى زارويىن وان قەستا گوندى
كانى عەرەبى دكەن^(۱۴۲).

گوندى كانى عەرەبى:

گوندى ب دووراتبيا نىزىكى (۴۲كم) دكەڧىتە
رۇژھەلاتى سەنتەرىن ناحىيى ل سەر جادا سەرەكبىيا
دچىتە پىنشاۋورۈ، ئاڧى گوندى ۋەكو گوندى
ڧەدگىرن (عەرەب) پى ژ ئاڧى ژنەكا ئىزدى ھاتى
كو خەلكا قى دەڧەرۈ بوو و ئىكەم جار ئەڧ
كانى يە بوويە ۋارگەھى وى، سالا (۱۹۵۶)ئى (۴۱)
مالان ب سەر كىشيا ھەسنى عەمەرى ھەسنى ژ
ئوچاخا عىساىيا يا بابكى ھەۋىرى، ژ پىسمامىن خۇ
پىن خانىتەۋەرۈ جودابوون و ل ۋارى كانىيا عەرەبى
كومڧەبوون و گوندى خۇ ئافاكرن و پەيوەندىيەكا
تايبەت دگەل عەلىيى محوئ سلىڧانەى خودانى
مولكى گرىدان، خەلكى گوندى ھەموو بەك

پىنگھاتا خەلكى گوندى:

گوندى ئىنجكاصو ژ عىسايى و بلىنساكا و بەيركا و شەھابكا ھەر چار بابكىن ھەويريا پىنگدھىت، ھەر ژ كەفندا ل قى گوندى ب ھەفرا ژيانە و گوند ژ (۲۸) ملان پىنگدھات.

ژيەدرين ژيارا خەلكى گوندى:

ژيارا گوندىيان ل سەر تۇقچىنيا جەھ و گەنمان بوو، ل سالين پىنجىيان ئەراكتور گەھشەتە گوندى و پاشى دەراسە، ديسان وي پەز و بىز و چىل و گۇلان ب خودان دكرن، وارن قى گوندى كو ب كىرى چاندنى دەيت نىزىكى (۱۱۵۵) دۆنەمانە.

سىماين گوندى:

جوغرافيا گوندى ژ نھال و گرک و كانىك و نىشانان پىنگدھىت، مينا نھالين كولۇ ژ گوندى دەست پىنگدھت تا دگەھىتە پىنشا بوورن و نھالا گوندى ب ئىنجكاصو دەيتە نىاسين و يا پىرى ئاف بوو.

وارن قى گوندى نىشانەكا جودا تىدا ھەبە دىترن كووړە بەرى نىشتۇ كو ژ ناقن كەسەكن ھەويرى ھاتىبە، دگەھىتە سەر سنوورن گوندى كەروىنن، ديسان چەند گرەكىن بى ناف ل ناقارن قى گوندى ھەنە، ژندەرى ئافا قەخوارنا گوندى ل سەر كانىبەكن بوو، بۇ كارتن دى و ئافدانا تەرشى ل سەر ئافا دىرەبوونى بوو ژبەر ئافا وى يا خورت بوو و دەريازى وارن وان ژى دبوو، گوند ل سەرھلدانن ھاتىبە رزگاركن لى ژبەر كو گوند نىزىكى كۆمەلگەھا دىرەبوونى بە نەھاتىبە ئافاكرن، لى خەلكى گوندى ھەموو سالان وارن خۇ شىن دگەن و تۇقچىنن دگەن^(۱۴۳).

مەسىمى ل دەھەرا سلىفانەيا

ل دەھەرا سلىفانەيان چەند گوندىن مەسىچىنشىن ژ ئەرمەن و كلدان و ئاشورى و سريان ژى ھەنە، مينا گوندىن ھەورنساكن و ئافزورىكا مىرى و شكەقدەلى و ئافزورىكا شەنۇ و صۇريا و باجدا بەراقنى و پىنشا بوورن و دىرەبوونى و قەپەولا و ھەر

چل پەزا، گرى چالكن جەجى ئەحمەن، گر ھىرك، گرى وارن بانن (ھەر پىنج ل رۇژھەلاتن گوندى)، گر شىبىنك، گرى وارگەھى عەرەبا، گرى پىر گۇھىن ، دگەھىتە نىفا گوندى، گرى خەما (ل نىفا گوندى لى نھا بۇ ئافەدانبا گوندى ھاتىبە راستكرن)، گرى تەحت (ل رۇژافا)، گرى نىرىن قۇب (ل باكوورن).

نھالين گوندى، شووركا جەجى عملى (ئالين كانى عەرەبى)، شووركا دەحل توورىكى، نھالا ئافكا كافانا، نھالا گەرا خالدا، نھالا ھەوشەبەرى، نھالا خومۇ قىرن، نھالا كىما كىرى، نھالا قەرامووكى.
ل ناقارن قى گوندى بەرەك ھەبە دىترن (بەرى نازەبا).

پشتن ساللا (۱۹۹۱)ى خەلكى گوندى ديسان زقىرنەقە سەر ئاخا خۇ و ل قانونا راستقەكرنا چاندنى يا ژمارە (۹۰) نھا ھەر كەس خوەدىن ئاخا خۇبە نھا نىزىكى (۷۷) جۇتیاران قى گوندى ھەر سال ب جەھ و گەنمان شىندكەن. (۳۴) مال و (۷۲) سەرۇك خىزان لى ھەنە، ژلى تۇقچىنن خەلكى گوندى كارن خودانكرنا نىزىكى (۵۰۰۰) تەرشى ژ پەز و بىز و چىلان ژى دگەن، نھا كارەب و بىرەكا ژر ئەرد و خواندنگەھەكا بنەرەت ل قى گوندى ھاتىبە دروستكرن^(۱۴۴).

گوندى ئىنجكا صو:

گوند ب دوورانيا نىزىكى (۳۲كم) دگەھىتە باكوورن رۇژافاين باتىلن، ھەقسنۇرە دگەل گوندىن كەروىنن و كىلا سىپى ژ ئالين رۇژھەلاتى و ئەقە داوى گوندى ژ ئالين رۇژافاين ناحىن و وارن وى دىبەتە توخىب دگەل ناحيا رزگارى، ژ ئالين باكوور و رۇژافا و باشوور گوند نوورىنچكرە ب وارن دىرەبوونى و پىنشا بوورن، ناقن گوندى ۋەكو ھندەك دىترن سەر دەمى ئوسمانىيا ھاتىبە دروستكرن و پىنگھاتىبە ژ دوپەيقان (ئىنجەق، ئانكو پشت راستبوون ب دروستاھىيا تىشەكى) و (صوب و واتايا ئاف)، ئانكو (ئافا مسۇگەر)، دگەفندا گوند كرىداى رىقەبەرىيا ئەوقافا مووسلى بوو و تا رۇژا لىرو دووندىھا شىخ سەعیدى بەرزنجى ل رووقيا، تابويا خۇ ب ناقن ئەكياين ژ خەلكى وى ۋەردگرن.

شەمىدىن ئاغاي نە كو ب رۆلەكى ئىكجار مەزىن رابووين و سىنگىن ھىزىن ئوسمانى گىرىن و خۇ و عەشىرا خۇ كىرە چەپەر بۇ قورنالكرنا ئەرمەنا و ل سەر وارىن خۇ ئاكنجىكرىن.

زىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

پشتىن ئاقارى ئافزىكىن يى كو رپوبەرى وئى دكەھىتە نىزىكىن (1781) دۆنەمان، رادەستى (18) سەرۇك خىزانىن ئەرمەنان ھاتىبەكرن، وان بخۇ ب دەستىن خۇ ھەفجارىن خۇ دروست كىر و شىيان دەمەكى كورت دا وئ دەشتى قەزىن و وان چەندىن ھۇستا و شارهزا دچەند بواراندا ھەبوون مىنا (چووكە وەردە شىمەون) يى كو دارتاشى يا كەفچك و ھەفجار و ھەسكوويان و گەلەك كەلو پەلەن ناف مالى دكر، دىسان (غرىب وانىس) يى كو رۆلى خۇ ب چىكرنا مېزەر و مەرش و تىر و تەحتى و چىكرنا پەرووكى شەل و شەپكان ژ مەرەزى دىتى، ھەر وەسان خودانكرنا تەرشى و بەرھەمھىنانا شىبرى و رىچالى دەرگەھەكى دى يى زيارا وان بوو زيارا وان يا سەرەكى بوو، پاشتر جۇت و جۆتىارى كەتە دەستى واندا و دىزىن ھەر ژ سالا گوند ھاتىبە ئافاكرن و تاكو سالا 1975 ئى، ژمارا مالىن وان د گەھشتە نىزىكىن چل مالىن. لى گوندىن وان ژى ژ ھەوا خرابكرن و ب عەرەبكرنى قورتال نەبوون و ئەو ژى ل وئ سالى ھاتە وىرانكرن و خەلكى گوندى دەرەدەرى باژىرىن مووسىل و بەغدا و زاخۇ دھۆك و سىمىنلن بوون.

سىماين گوندى:

سىماين ئافزىكىن ژى پىكھاتىبە ژ گىرك و زۇرك و كانى و و شىكەفتان، سەبارەت ب گىرك و زۇركان، گىرى كىل قەدووكا، كو وەكى ژ ناقى ديار ل داوەت و شەھىيانان گەنجان دكرە جھى كىلانن و ئارمانجانن، و گىرى زيارەتا (جھى گورپىن گوندىيانە) و چەندىن گىرىن دى ژ نھالىن گوندى ژى مىنا نھالا خرابى مام ساخۇى و نھالا خرابى نىسانى و نھالا خرابى مېشىن

تائىفەھەك ل دەمەكىن جودا ھاتىبە سەر قىن ئاخى و لى ئاكنجىن بووينە، تائىفا ژ ھەميا مەزىنر ئەرمەنە و دىرۇكەكا تاپبەت ب وانفە ديارە:

ھەژى گوننى يە كو ئەرمەن ل سالا (1928) ئى ل دەقەرا سلىقمانەبىيان ئاكنجى بووينە، كىلدانى و ئاشوورى و سىران ژى د سەردەمىن جودا جودا دا، ئەفە چەند گوندىن مەسېھىيانە ل دەقەرى:

گوندى ھەورىكى⁽¹⁴⁾:

گوندى ئافزورىكا مېرى:

ئىكە ژ گوندىن مەسېھىنشىن، مەسېھىن (ئەرمەن، ئەرئودوكس) لى دىزىن، سالا 1932 ئى ھاتىبە ئافاكرن، ب دووراتبيا نىزىكى (كەم) دكەقېتە باشوورى سەنتەرى باتىلن، سەبارەت ناقتى گوندى دىزىن تەنن كانبىەكا ناقتى ل ئافزىكى ھەبوو ئەو ژى كىرمىكى (زورى) تىدا بوو لەوا ب ناقتى وئ ھاتىبە ب ناقتىن .

سەورىن گوندى:

باكوورى، گوندى سىمايل ئافا

باشوورى، گوندى جەزا

رۇژمەلاتى، گوندى شەكرافا

رۇژئاقلى، گوندى سىقدىن جىن

نھا گوند يى ئاقايە و دكەقېتە سەر جاددا ئاقبەرا كۆمەلگەھا سىمايل ئافا و خراب دىمىن، پىربيا ئافاھىين گوندى كونكرىتن و خواندىنگەھەك و دىرەك ل سەر دەمىن حكومەتا ھەرىما كوردستانى لى ھاتىبەئافاكرن، خەلكى نھا يى ئافزىكى دىزىن ئەم ھەموو د بىياندا خەلكى (گەزىنەخ) ئى نە ل باكوورى كوردستانى، جۆلمەترگى قەزا بىت شەبابى، و د ئاقبەرا سالىن 1914 - 1918 ئى و د سەردا ھاتىبە ئاخا باشوور، ل فەرمانىن ئەرمەنيا خۇ ژ كوشتارىن ئوسمانىان قورنالكرىنە، و موختارى گوندى نىرسىك غرىب مەتو دىزىت، ئەم ھەردەمى قەردارى بىنەمالا

ل دەسپىكىن ئەنى ژ (۱۰ - ۱۲) ملان بوون و وار
 ھەموو سالان ب دەستى وان دەتە شىنكىن. ھەكو
 پەيوەندى دگەل خودانى ملكى نا ساللا ۱۹۷۵ئى و
 ل ژىر بېرارا راستقەكرنا چاندنى يا ژمارە (۹۰) يا
 ھكومتە عىراقنى ئەف ناخە ل سەر ھەموو جۆتیاران
 ھانە پارقەكرن و مەللاكى ژى بەھرا خۇ ژى بر، پشتى
 ئاكنجىبوونا وان ل فى وارى. گەزەخيا نىكەلېن
 جفاكى يىن موكوم دگەل دەوربەرنن خۇ پەيداكرن
 وان ژى زانى تىتالېن دەقەرى بخوینن و نەقش بكن لەوا
 وان ژى ئالاقېن چاندنى و ماھىنېن كحېل و تەھنگېن
 باش بۇ خۇ پەيداكرن بۇ سووار باشىي و نارمانجانى
 و دەستكارىبەكا باش د چىكرنا ئالاقېن چاندنى دا
 ھەبوون ھەكو ھۇستایى د دروستكرنا ھەقجاراندا.
 مینا (شەنۇئى و ھەردەئى).

گوند مینا دەقەرى چەندېن جاران ژ ئالىي
 ھوكمەتېن عىراقنى قە ھاتىيە سۇتن و وېرانكرن.
 بۇ جارا داوئى ل ساللا ۱۹۷۵ئى بوو. كەتە بەر ھەوا
 فالاكرا گوندان ب ەھربكرنا وان دەقەرى، و خەلكى
 گوندى ھاتنە قەگۇھاستن بۇ گوندېن تىن و داوئىن
 ل دەقەرا بامەرنى و گوند ھاتە ئەغرىبكرن.

سىمايى گوندى:

ئافزورىكا شەنۇ سىمايەكى تايبەت ژ كانى و
 نھال و كرك و وارگەھان ھەبە.

ژ كانىيان، كانىيا گلو، (ل باكوروى گوندى و نھا
 ھىك بوويە). كانىيا ژوورى (نھا ھىك بوويە و بەرى
 بىستان ل بەر قان ھەردو كانىيان دەھاتنەكرن). كانىيا
 گوندى (بۇ قەخوارنى بوو و نھا ھىك بوويە). كانىيا
 خرابى مەرووفى (دكەتە باشوورى رۇژھەلانى).

ژنھالېن گوندى، نھالا زەقىا ب سماق، نھالا خرابى
 مەرووفى، نھالا ھەجى ەملى، كو سى ئاشىن ئاقى
 ل سەر ھەبوون لى ئىرو تىن شوپنوار ماينە. دىسان
 شكەفتەك ژى ل ئافارنى گوندى ھەبە و دكەقىنە
 دقنى نھالى دا، ھەروەسان گۇرستانەك لى ھەبە ژ
 -- ۱۲ ۱۰ گوران پىنكەھىت و گورەكا ھەرى ب دەنگ
 باكو دېئۇنى (كەچە بەچە) ل سەرى قى نھالىن

و نھالا چالا مەزىن و نھالا خشىتانكىن و نھالا گەلە
 شىنا و چەندېن نھالېن دى. ل ئافارنى ئافزورىكى
 شكەفتەك ھەبوو دگۇتنى شكەفتا كووفىا، ژبەر كو
 ئەو شكەفت ھىلېن و لىسى كىكىت كووفى^(۱۴۵)
 بوو. لى پشتىن ئەغرىبى شوپنوارېن قى شكەفتىن
 نھەمەنە.

گوندى ئافزورىكى ژى كەتە بەر ھەوین وېرانكاريا
 ساللا ۱۹۷۵ئى و گوندى دەرىدەرىوون، ئاكو ساللا ۱۹۹۱ئى
 دىسان خەلكى گوندى زقېرنە سەر مونك و مالېن
 خۇ، نھا ئەو بىنەمال زىدەبووینە و گەلەك ژوان نھا ل
 دەرقەئى ۋەلانى دژىن، ژ بلى كو گەلەك ژى ل زاخۇ و
 دھۆك و سلېمانىي و ەنكاۋە و ئافجانىان رۇژھەلانى
 مووسلى و چەندېن گوندىن دھۆكى دژىن^(۱۴۶).

گوندى ئافزورىكا (شەنۇ)^(۱۴۷)

گوندى مەسىحى نشىنە، ب دووراتىيا نىزىكىن
 (۱۹كم) دكەقىنە رۇژاقىن باتىلى.

سنوورېن گوندى:

باكوروى، گوندى كركەلى

باشوورى، گوندى صۇرىا

رۇژھەلانى، كۇمەلگەھا كىلكى

رۇژئالاي، گوندى كانى ەھرىي

دكەقىندا ئەف وارە ۋەك ملك بى بىنەمالا ەلېن
 مھۇيى سلىفانەبى بوو، ھەموو خەلكى لى ئاكنجى
 كارى كۇچەرابەتېن دكرن، پشتى سنوورېن عىراقى و
 تركبا ھاتىنە كرتن، گەلەك ژ كۇچەران ل دەقەرى
 ئاكنجىبوون و ژوان ژى خەلكى ئافزورىكى بوون و
 ھەموو مەسبىھىن گەزەخى نە.

ژىدەرىن ژيارا خەلكى گوندى:

دانەمەرن گوندى دېئۇن ژيارا خەلكى ل سەر
 خودانكرنا كەوالى و كۇچەراتىي بوو، لى پشتى
 ئاكنجىبوونا وان دەست ب چاندنى كرن و ئەو چەند
 بوو دەركەھى سەرەكېن ژيانا وان، ئەف گوندى

ھەيە، ب شېۋىي شىكىز دەھتە دېتە، ئەف شىكىرە ل دەمىن كەفەن جەھن سەرەدانىن خەلكى بوو و ژ ھەموو ئايىنان ب نايەت ئىزدەي و مەسىھىيان، ب ھزا وئ چەندى ئەف شىكىرە (گور) ھېقى و دوغابىن وان ب جەھ دەھتە.

ژگرىن گوندى، گرگىن جەموى (باشوورئ گوندى)، ملا شىكەفتن (رۇزاقايىن باشوورئ گوندى)، گرگى خرابى مەرووفى. ژزەقىبان ئى: زەقىبا سەرئاقارا (ل باكوورئ گوندى)، زەقىبا بەستى (ل باكوورئ گوندى)، زەقىبا بەرادەئ (ل باشوورئ گوندى).

ل بەھارا ساللا ۱۹۹۱ خەلكى قى گوندى قەگەرىانە سەر وارئ خۇ و ئىزىكىن (۵۰) مالان بخۇفە دگرت، و ژەر ژبارا گوندىياتىن و جىاوازئ دگەل ژبارا بازاران ھئا تەئى (۳۵) مال ماينە دگوندى دا.

چەند خزمەتگوزارى بۇ ھاتىنە دابىنكىن، ۋەكى كۇلانا بېرەكا ئىرتىوازئ و (مۋەئىدەكا ۴۰KV) ئى با كارەبى و ھىلا سەرەكېيا كارەبى و جادە و بەك دېر و خواندىنگەھەكا بىنەرەت، ھئا گوند ئاقايە (۱۱۴۸).

گوندى بەغلووھى:

گوند ب دكەفەتە ھىنداشى رۇوبارئ دىجلە و ھئا ل جەھەكى بىلد ھاتىبەئاقارىن، ب دووراتبىا نىزىكىن (۱۱كەم) رۇزاقايىن باتىلن، سەبارەت ئاقى گوندى ھندەك دېئىن ژبەيىفا (باغ ل جەھ) ھاتىبە ئانكو باغى خورىستى يان سىروشتى، و جەھن گوندى ژكەسكاتى و شىناتى و خوم خوما ئاقا دىجلە و جەھەكى ب خىر و بىر ژھەزى قى ئاقى بە، مولكەتە قى ئاخى دزقېرت بۇ بىنەمالا شەمەدىن ئاغى و پاشان بىنەمالا گورگىس ئوقتلى كو ھئا ئاكنجىيىن مووسلن ژوان كرىنە و نا ھئا ئى نەبىن بەھرن ژ ئاخا گوندى.

سەورىن گوندى:

باكوورئ، گوندىن چىمەنىا و پەراقۇك و كىلكى و ئاقزورىكا شەئى

باشوورئ، رۇوبارئ دىجلە

رۇزھەلاتى، گوندىن ھەفشىن رەش و چەمزراف و

شىكەفتن

رۇزاقايى، گوندى صۇرىا

سىمايى گوندى:

گوندى بەغلووچى پرى ھال و زۇرك و گرگ و كەندالە، گرگىن گوندى گرئ سەور و گرئ بورجى^(۱۱۴۹) و ملا پېرە فاتى و گرئ دار بەروپى كو نا ھئا دار بەروويەكا كەفەنار ل سەر ديار دكەت و دكەفەتە سەر ئوخىبىن گوندى چىمەنىا. ژ ھالەين گوندى، ھالا سكرى و چەمى پشنا بورجى و چەمى مەزىن و چەمى مېرەمى و ھالا چار دېمى. ژئدەرن ئاقا گوندى ئى بۇ ھەمى كاروباران ل سەر رۇوبارئ دىجلەي بوو كو ژئدەرەكى گرگ بوو بۇ ژبار و ئقىنا خەلكى گوندى ھەر ژ فەخوارن و ماسى گرئ و خووك ژ بازگانان سىتاندىن و...ھتە، ھەزى ئامازەپىكرىن بە كو پىنج ئاشىن ئاقى ل بەغلووچى ھەبوون و ۋەكى گوندى دېئىن ھەموو رۇزان بارىن بازگانان ب رىا قى ئاقى دەريازى باژئرى مووسلن دېوون ھەر ژ كارىتا و كەوالى و ئۇقى و ھەرتشنى پىنوسىتى پى ھەي و وان ئى ب مەلەقانىيا ئى ل بەئەمان دگرتن و وانئى بەھرا مە ددەمە و بەلەم ئى تەئى چەند مەشكەك دەھتە پوقدان و ب ھەقرا دەھتەن گرئدان و ھەموو بارل سەر دەھتەن گرئدان و پىرىيا وان بەلەمان دو مرقۇف ل سەر بوون و شەقىن سەرما ئاگر ئى ل سەر ھىلكىن و نىچىرا ماسىيان ئى دكىن و خوارنا خۇزى ل سەر وان بەلەمان دخوارن ئاكو دگەھشەننە مووسلن و ئەو بازگان ھەموو ئوخەم بوون ژ كورد و ەمرىان لى پىر ەمرەب بوون^(۱۱۵۰).

دېرۇكا گوندى ديار نىنە لى ۋەكو ديار ھئا ئى (۷) كۇرستان ل دەوروبەرن گوندى ديارن، و ۋەكو رىھ سېيىن گوندى قەدگىن كو جەھن بارەگايىن ھىزەكا لەشكەرى ئوسمانى بوو و ھئا ئى گرەك ل ھىنداف گوندى ھەيە دېئىن گرئ بورجى و دېئىن بورجەكى لەشكەرى بۇ نۇبەدارىن و زىرەقانىا دەقەرى ل سەر ھەبوو، ل دەمى شۇرشا ئەپلوولنى بەغلووچى و ژ بەر سىتراتىجىيەتا گوندى نىزىكىن جەھ بوو بۇ

مووسىل نەھاتىن و ئاخا وان ل سەر گوندىن ئامادەھاتە بەلاڭكەرن. نھا خواندنگەھ و دىرەك و ھۆلەكا مەزىن بۇ خزمەتەن گوندىيا ھاتىنە ئاڧاكەرن^(۱۵۱).

دەريازىوونا لەشكەرى بەغدا و شامىن كو بگەھنە چىاي و گەلىن زاخۇ بىرەكەن و گەلىن گەراڧىن و رىكا دىرەبوونى بگەرن. لىن پىترىيا جارا ل شكەستىن خۇدا ل ھەمان جەھ دەرياز دبوون.

گوندى تىكەڧدەلى (شكەڧدەلا نوى):

شكەڧدەلى گوندىكى مەسىھىنشىنە، ژ گەزىنەخى و پىشاپوورى و ھووزى،يان پىكەدھىت، ب دووراتىيا نىزىكى (۴كم) دكەڧىتە باكوورئ رۇزاقاين باتىلن پىترىيا خەلكى گوندى ھەتا بەرھەڧكرنا ڧىن نڧىسىنن ژ بەغدا ئاكو زاخۇ د بەرھەلاڧن. نھا ۳۰ خىزان ل گوندى دژىن كو دىنە نىزىكى ۱۲۰ كەسان.

پىكەھاتا خەلكى گوندى:

ل دووف سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ئى ھژمارا خەلكى گوندى ۴۰۹ كەس بوو^(۱۵۱). بەرى ھەوا غەربەكرنا گوندىان گوندى نىزىكى (۵۰) مالىن ڧەلەپىن تىارى و (۴) مالىن كىلدانى و (۴) مالىن كوردىن مووسلمان بوون.

ژىدەرىن زىارا خەلكى گوندى:

ژىر سىرۇشتى گوندى و نىزىكىيا وى ژ رووبارى دىجەلەى ھەردو رەنگىن چاندنى دىم و ئاقى دكەرن. جەھ و گەنم و نىسك و نۇك و گارس و بىزج و گەلەك دەرامەتىن ھافىنى ۋەك باجان و خىار و بامى و كولىد و زەبەش و گوندور.....ھند. ئاكنجىبەكن گوندى ب ئاقى مامى سادە دىبىزت. ھەرسال من سلكىن شەكرى دچاندن و ل كارگەھىن مووسىل دڧرۇتن، دىمخل و دانى مە و دەرامەتى گوندى پىرى بازارىن باژىرىن دەرووبەر دبوو. دىسان ماسى گرى كارى گەلەك گوندىيان بوو. ھەروەسان گەلەكان مىنا گورگىس سەرقۇ و گورگىس ئىشوو شەل و شەپك چىدكەرن و ئاسنگەرى دناڧ گوندى دا ھەبوو و پىن ھەرى شارەزا دڧن پىشەيدا گورگىس رەشۇ بوو و ھۆسنەكارىيا وى بۇ پىداوېستىن وئ سەردەمى بوون مىنا داسك و شالووك و گىسن.....ھند.

سەوورىن گوندى:

باكوورى، گوندى سىمابىل ئاڧا

باشوورى، گوندى ئاڧخانن

رۇزھەلاتى، گوندى ئاڧزىكا مىرى

رۇزئاقاى، گوندى سىڧدىن جنى

ژىدەرىن زىارا خەلكى گوندى:

ژىارا خەلكى گوندى ل سەر تۇڧچىنىن و خودانكرنا پەز و بىزى يە، رووبەرى غەردى چاندنى ل گوندى نىزىكى (۱۰۲۰)دۇنەمانە.

سىماينى گوندى:

ھەر چەند گوندىكى گەلەكى بچوكە لى ب رىك و پىكى ھاتىبە ئاڧاكەرن و شىنكاتىيا دارىن مەزىن و پىن ڧىقى و باخچىن ئاڧ مالان سىمايەك جوان داپە گوندى. نھا گوندى نوو دكەڧىتە ھىنداقى گوندى كەڧن ژ ئالىن رۇزھەلاتىڧە ب دووراتىيا نىزىكى كىلومەترەك. (شكەڧدەلا كەڧن) دكەڧىتەد كووراتىبەكىدا سەر نھالەكا تىر ئاڧ و نا نھا ژى نھو نھال ئاقى يە، شوپىنوارىن كەڧن پىن گوندى تا نھا بەرچاڧن و كانىيا (خىتان) يا ب ئاڧ و دەنگە. دىسان شكەڧدەلى كو ئاڧەكا زۇرا مەزىن د بەررا دا دبوورى. شەش ئاشىن ئاڧى لى كارىدكەرن و خەلكى دەڧەرى دان

نھا خەلكى گوندى نىزىكى (۳۰۰) خىزاتانە، لى ب تىن (۴۰) مال ل گوندى دژىن، پىن دى ل بەغدا و مووسىل و دھۆك و سىمىئىل و زاخۇ و گەلەك ۋەلاتىن جىھانىن و گەلەك بىنەمال ل سالا ۲۰۰۶ئى ل بەغلووچى ڧەگەرىانە و ب نە ئامادەبوونا گوندىيان نھا جۇت و جۇتكار تەرازى ھاتىبە گھوپىن (۴) مال بووسلمانن و تەن (۸) مال مەسىھى نە، ژىر كو گەلەك ئاخا گوندى ما بەيار و خەلكى وى ژ بەغدا و

ناھيا فەيدىي^(*)

بەرھەتكرن: مۇسەدەق تۇنى
خالد صالح

نادار ۱ - ۲، رۇژ) و (۱۶۳۵) خىزان ل كۆمەلگەھىن كەقن مينا شارىا، ژىلى (۲۸۲۵) خىزان ل گوندان، وەكى (۴۵۰) خىزان ل گرېمانا ئىزدىيان، (۲۸) خىزان ل گرېمانا موسلمان و ئىزدىيان، (۱۵) خىزان ل گوندى سينك، (۱۵) خىزان ل گوندى وشخيان، (۱۵) خىزان ل گوندى زاوا، (۵) خىزان ل گوندى ئالوكا، (۱۶۰) خىزان ل گوندى باختمى، (۳۰) خىزان ل گوندى دېر جىدى و... ھتد.

وەكى ديار پىشتى سالا (۲۰۰۴) ئى چەندىن خەلكى قەست كرىنە قى ناھىي، وەكى پەنابەرتىن كوردىن رۇژئاقايى كوردستانى ژ باژىرى قامشلو سالا (۲۰۰۴) ئى و كوردىن رۇژئاقا ل سالا (۲۰۱۱) ئى كو ل ھەردو كەمپىن (دۆمىز - ۱۴) ھاتىنە ئاكنجىكرن، ژمارا وان دگەھنە (۵۸۲۸) خىزانان، ئاوارەيىن پىشتى داگىركرنا مووسل ژ لايى (داعش) قە قەستا دەقەرى كرىن ژ (شنگار و زومار و وانكى و... ھتد) كو ئەو ژى ل (كەمپا شارىا و كەبەرتو - ۱) ھاتىنە ئاكنجىكرن، ژمارا وان ژى دگەھنە (۸۱۷۳) خىزانان، ژىلى ب سەدان خىزانىن ئاوارە و پەنابەر كو ل چەندىن گوند و جھان ژ دەرقى كەمپان ھاتىنە ئاكنجىكرن كو ژمارا وان (۱۰۱۷۱) خىزانىن ئاوارەنە و (۲۶۹۶) خىزانىن پەنابەرن، ژىلى ئاوارەيىن كت كت كو دناقەھرا سالىن (۷-۲۰۰۷) ۲۰۱۱) ئى ژەر چەندىن ئەگەران ژ جھىن جودا يىن

فەيدىي ئىكە ژ ناھىيىن سەر ب قەزا سىمىلى قە، دكەقىتە دناقەھرا ھەردو پارىزگەھىن دھوك و مووسلى دا، ب دوورائىيا (۱۸كم) باشوورئ رۇژھەلاتا باژىرى دھوكى و (۴۰كم) باكوورئ رۇژئاقايى باژىرى مووسل، ل دووف گۇتتەن مېژوويا وئ قەدگەرىتتەقە سەدسالىيا ھەقىدى زايىنى، نائى گوندى ژ زاردەقى خەلكى دېئىژن ژ وئ چەندى ھاتىبە كو ژەر ھەبوونا ئاقەكا زۇر (فايدە- مفا) ژ ھەردى وى دھاتەكرن.

رووبەرى ھەردى ناھىيا فەيدىي دگەھىتى (۱۲۹۰۰۰) دۇنەمىن ھەردى، ژ وانان (۹۴۱۲) دۇنەم جھى ئاكنجىبوونى يە، (۱۷۸۷۹) دۇنەم چەروانەبە، (۱۵۴۱۵) دۇنەم يى چاندنى يە و (۲۴۸۱۸) دۇنەم ژى يى بەردايە، رووبەرى فەيدىي بخو ژى وەكى گوند دگەھىتە (۲۳۴۰) دۇنەمان، ژ وانان (۵۳۸) دۇنەم ب كىر چاندنى دھىن و (۱۸۰۲) دۇنەم ب كىر چاندنى ناھىن^(۱).

ژمارا ئاكنجىيىن ناھىي (۹۲۲۰) خىزان بوون، ئى پىشتى چەندىن دەستەيىن كۆچبەران ھاتىنى ئەو ژمارە ھاتىبە گوھارتن و بەرھەف زىدەبوونى چووبە، نھا دگەھنە نىزىكى (۲۸۲۳۱) خىزانان، ژ وانان (۴۸۸۰) خىزان ل سەنتەرى باژىرى ل تاخىن (رۇزان و گولان و نيوار و ھەلات) و (۲۰۱۸) خىزان ل كۆمەلگەھىن نوى ھاتىنە چىكرن، ل (وار سىتى، وارقىن سىتى،

ئاقارن وان كەتپەنە ژىر ئاڧا سىكرى مووسىل ژى، ژ وان گوندېن ھاتپنە كاقلىكرن، يان بن ئاڧ كەتپن ۋەكى (دېر جندى، گرئ پانن، زاوا، باختمن، تلخشا بچويك، تلخشا مەزن، سالەھىيەن، دۇستەمكا، كانى گولان، سىتك، ۋشتيان، خىراڧا، چەم رەش، خانك، قەبەغ، چەم بەرەكات، كوزىل، كەبەرتو، رىبىي، كرى شكەستى، ئالۇكا، بازەلانن، زىنيات، مام شىمان، كەموونە، خرشنىيا، شىخ خدر، كەلە بەدرى، شاربا، سىنا) و ب قى رەنگى:

ئسىنا ئاقېن گوندېن سەر دەستى رژىما عىراقى ھاتپنە خرابكرن و كەتپنە ژىر ئاڧ

عىراقى قەست كرىنە دەقەرى. ل دووڧ سەرژمىرىيا تەخمىنكرىا رتقەبەرىيا نامارا پارىزگەھا دەۋكەڭ بۇ ساللا ۱۶-۲۰ ئى ھژمارا خەلكى سەرانسەرى ناحيا فەيدىن ۷۹۸۶۹ كەسە، ژ وانا ۷۳۹۸۹ كەس باژىرى و ۵۸۸۰ كەس گوندنشىين^(۱۱).

سەئورېن سەنتەرى ناھىي:

باكوررى، نەيل و گوندېن گرئ پانن و كەبەرتو، باشوورى، گوندى كەرانن، رۇژەلاتى، چىايىن فەيدىن و مەزارى عنزروەت، رۇژاڧايى، گوندى زۇراڧا و نەھالا دېر جندى.

بىنكەھانا جڧاكى:

خەلكى ۋى ئىككەھلن ژ كورد و عەرەبان، ژ ئاينىن ئىسلام و ئىزدى و مەسسىحىيان، ژمارا ئاكنجىيىن ئاقەندا فەيدىن ل ساللا (۱۹۵۷) ئى ۲۱۷ كەس بوون^(۱۲) رىژەيا موسلمانان ل ناحيا فەيدىن دگەھنە (۷۸٪) و يا ئىزدىيان (۲۱٪) ئى و يا مەسسىحىيان (۱٪) يە. كورد ژ عەشىرەتېن مزوورى و دۇسكى و بەروارى و سىندىانە، عەرەب ژى ژ سادە عبادە، طياۋى نە، خەلكى گوندى ژ مالباتېن (مالا سەيد سەعبون، مالا سەيد قاسم، مالا سەيد جەغفەر، مالا مېخائىل، مالا بوسىف يەغقوب، مالا سلىمان سىدى، مالا مەمەد جەسەن بەروارى، مالا فەتاح دۇسكى) نە.

فەيدىن مېنا پترىيا جھىن دەقەرى ژ لايىن حكومەتېن عىراقى قە ھاتپنە خرابكرن و ب عەرەبكرن، ئاقەندا گوندى بخۇ سى جاران ھاتپنە خرابكرن، ژىلى كو چەندىن گوندېن ۋى ژى ھاتپنە خرابكرن و تەغرىبكرن، ب تابەت ل دەسپىنكا سالىن نۇتان ژ سەدسالىيا بوورى، ۋەكى گوندېن (كەشك، رەھمانىيە، دېر جندى، زۇراڧا، گرئ پانن و... ھند)، دىسان ئاقېن چەند جھان ژى گوھارتن، بۇ نموونە پىشتى عەرەبىن ژ عەشىرەتا جەيدى ل كۇمەلگەھا گرئ پانن ئاكنجىكرىن، ئاقى كۇمەلگەھى كرىنە (عەدنانيە)^(۱۳) ھەر ۋەسان چەندىن گوند، يان

ژ	ئاف	تېپىنى
۱	دېر جندى	ھاتپنە ب عەرەبكرن
۲	خىراڧا	كەتپە بن ئاڧى، خەلكى ۋى بىرنە كۇمەلگەھا خانكى
۳	چەم رەش	كەتپە بن ئاڧى، خەلكى ۋى بىرنە كرك
۴	خانك	كەتپە بن ئاڧى، خەلكى ۋى بىرنە كۇمەلگەھا خانكى
۵	قەبەغ	كەتپە بن ئاڧى، خەلكى ۋى بىرنە كۇمەلگەھا موستىرىكى
۶	چەم بەرەكات	كەتپە بن ئاڧى، خەلكى ۋى بىرنە كۇمەلگەھا خانكى
۷	كوزىل	كەتپە بن ئاڧى، خەلكى ۋى بىرنە زۇراڧا
۸	كەبەرتو	ھاتپنە چۇلكرن، خەلكى ۋى بىرنە كۇمەلگەھا خانكى
۹	رىبىي	ھاتپنە چۇلكرن، خەلكى ۋى بىرنە كۇمەلگەھا خانكى
۱۰	كرى شكەستى	ھاتپنە چۇلكرن

فەيدىن، گىرى ئىسكا ل خىرشىنيا كو ل دووفا ئەو تىشىن لى ھاىنە دىتن دىرۇكا وى قەدگەرىنئەقە چاخى بەردىن ئوى و چاخى ئاشوورىان (۹۱۱ - ۹۱۲)پ. زا^{۱۱}، خرابىن (خىرە) فەيدى، چىايى فەيدى، شىكەفتا جاسم، سى ئاشىن فەيدى، مار دانىال (مردنا)، مەزارى فەيدى، چل كانى، شىكەفتا فەيدى و... ھىد. دىسان چەند جەين ئايىنى زى لى ھەنە، وەكى مەزارىن كەرەجال و ئىزى ل گوندى سىنا، شىشمس ل گوندى گىرى پانى، شىخ عەنزەرەت ل گوندى خەرشەنىا، شىخ خدرى شەمس ل گوندى شىخ خدرى، زىلى كەنىسا باختمى و مەردەنا كو سالانە نەرمەنى بۇرى و رەسمەكى ئايىنى قەست دكەنى. بۇ گەشت و گوزارى زى چەند جەين خۇش و دلفەكەر لى ھەنە، ب تايەت ئەگەر پويىتەكى باش پىن بېتتە كىرن، وەكى سكرى مووسل و چىايى زاوا ل ھىدافى بازىرىن دەۋكۇڭ.

زىدەرىن ئاقى ل فەيدى:

چل كانى و كانىبا بچوك، زىدەبارى بىرىن ئىرتىوازى.

زىدەرىن زىارا ھەلىكى فەيدى:

زىن و زىارا خەلىكى وى ل سەر چاندن بوو و تا نھا زى بەردەوامى پى ھەبە، ب تايەت چاندنا دىمى ز گەنم و جەھ و نۇك و... ھىد، رووبەرى عەردى چاندى ب گەنم و جەھان دگەھىتە (۱۵۱۱۰) دۇنەمىن عەردى، زىدەبارى بىستان و كەسكاتى كو رووبەرى عەردى چاندى دگەھىتە (۳۵۱) دۇنەمان، ھەرەسان خودانكرنا تەرش و كەوالى و چىل و ماسى و مرىشك و مىشىن ھىگقىنى، كو چەندىن پۇزە لى ھەنە، وەكى (۱۱) پۇزەبىن خودانكرنا پەزى كو (۸۱۶-۹) سەران بخۇفە دگىرت و (۱) پۇزەبىن چىلان كو (۲۷۵) سەران بخۇفە دگىرت، زىلى (۷) پۇزەبىن مرىشكان و (۱۱) ھوزىن خودانكرنا ماسىيان (۱۲۱۲) سىدۇقىن مىشىن ھىگقىنى. زىەر ئىزىكبوونا فەيدى زى سكرى مووسل، راقا ماسىيان زى بوو پە زىدەرەكى زىانا

۱۱	ئالۇكا	ھاىبە چۇلكىن، خەلىكى وى بىرنە كۇمەلگەھا موسىرىكى
۱۲	بازەلان	ھاىبە چۇلكىن، خەلىكى وى بىرنە كۇمەلگەھا موسىرىكى
۱۳	زىنىات	ھاىبە چۇلكىن، خەلىكى وى بىرنە كۇمەلگەھا خانكى
۱۴	مام شىان	ھاىبە چۇلكىن، خەلىكى وى بىرنە كۇمەلگەھا خانكى
۱۵	كەپنە	ھاىبە چۇلكىن، خەلىكى وى بىرنە كۇمەلگەھا خانكى
۱۶	پىكاشا	ھاىبە چۇلكىن، خەلىكى وى بىرنە كۇمەلگەھا شاربا
۱۷	خىرشىنيا	ھاىبە چۇلكىن، خەلىكى وى بىرنە كۇمەلگەھا شاربا
۱۸	شىخ خدرى	ھاىبە چۇلكىن، خەلىكى وى بىرنە كۇمەلگەھا شاربا
۱۹	كەلە بەدرى	ھاىبە چۇلكىن، خەلىكى وى بىرنە كۇمەلگەھا شاربا
۲۰	شاربا	ھاىبە چۇلكىن، خەلىكى وى بىرنە كۇمەلگەھا شاربا
۲۱	سىنا	ھاىبە چۇلكىن، خەلىكى وى بىرنە كۇمەلگەھا شاربا

شوىنوار و جەين بەرنىاس:

فەيدىن جەھكى شوىنوارىن كەقنە، ئاقى وى دىناق ئەتلەسا شوىنوارىن عىراقى دا ھاىبە كو خرابەكى شوىنوارى لى ھەبە^{۱۲}، زىلى چەند جەين دى بىن شوىنوارى لى ھەنە، وەكى، گوندى نەمىرىكى كو جەھكى كەقنى مېژووبى يە، جۇكا ئاشوورىان ب تەنىشت چىايى داكا قە، كەلا بەدرى ل گوندى كەلە بەدرى، خانا فەيدى كو مېژووبەكا كەقن ھەبە، گىرى ھىسالانكا ل باكوورى

گىشتىيا سايلۇيا فەيدىيى و رىئەبەرىيا پەسەندىكرنا تۇقى و چاندنيا رۇژ و فېتەرنەريا فەيدىيى، ھەر وەسان پۆسنە و گەھاندنا دۇمىز و مىزاننا فەيدىيى و نافەندا لاۋىن دۇمىز و بەنكا دۇمىز.

فەرمانگەھىن سەر ب پارىژگەھا مووسل:

چوار بەكەبىن خىزمەتكوزارى و (۴) بەكەبىن ساخلىمىن و (۱) يا ئىنماھىن و (۴) يىن چاندنى دگەل جقاتا ناحىن.

لايى پەرورەدەيى:

ساللا (۱۹۵۹) ئى بەكەم خواندنگەھ ل گوندى ھاتىبە فەكرن و نھا ل سنوورئ ناحىن (۳۵) خواندنگەھ و دايننگەھ لى ھەنە، ژ وانان (۲۱) كوردى نە و (۱۱) عەرەبى نە، ژىلى (۳) دايننگەھان، وەكى، فەيدىيا كوران، فەيدىيا كچان، فەيدىيا بنىيات، دوواناۋەندىيا فەيدىيى يا تىكھەل و... ھتە.

ساللا (۱۹۷۴) ئى پرۇژەيى كارەبى گەھىشتىبە گوندى، ھەر ل ھەمان سال بنگەھىن ساخلىمىن ئى لى ھاتىبە فەكرن، پرۇژەيى ئاقى ئى ساللا (۱۹۷۵) ئى بۇ ھاتىبە دروستكرن.

كۆمەلگەھ و گوندىن سەر ب ناحيا فەيدىيى:

دۇمىز رۇژ:

ئەف كۆمەلگەھە دكەفېنە دوورانىيا (۳كم) ژ سەنتەرئ ناحيا فەيدىيى، ساللا (۱۹۷۹) ئى ھاتىبە ئافاكرن، ئاقى ۋى نافەكى نوى پە و ژ ئاقى (رۇژا نازادىن) ھاتىبە.

خەلكنى ۋى تىكھەلن ژ كورد و عەرەب و سريان و كلدانان، ژ ئابىنن ئىسلام و مەسىحى و ئىزىدىيان و چونكى بوويە پارچەك ژ باژىركى، لەوما نھا چەندىن عەشىرەتېن جودا جودا تىدا ھەنە، ژمارا ئاكنجىن ۋى (۸۵۰) سەرۋىكىزاتن.

خەلكەكى، ب تايبەت ئەو جەھن ل ئىزىكى سكرى، دېسان نھا ژيانا خەلكەكى ل سەر رىئجەرىن و مووچانە ئى.

سەرۋەرى كارگىرى:

فەيدىيى ساللا (۱۹۷۸) ئى بوويە ناحىە و (۳۰) گوند بخۇفە دگرتن، ئەو گوندىن دكەتە باشوورئ ناحىن ب مەرەما ب عەرەبكرن ب ناحيا ئەلقۇش قە ھاتە كرىدان، بۇ نموونە گوندى كەرانتى تىن (۱،۵كم) ژ فەيدىيى دوورە لى ئىخستە سەر ئەلقۇش قە، ھەر وەسان گوندىن دەھكانا بچووك و دەھكانا مەزن و بېبۇزىن و قەسرۇئى و كانى شىرىن و... ھتە^[۷]. ئەف ناحىە ھەتا ساللا (۱۹۹۱) ئى سەر ب قەزا سىمىنلن قەبوو، پىشتى ھىنگى و ھەتا ساللا (۱۹۹۳) ئى ژبەر كاودانئ سىياسى ما ھەلاويستى. ساللا (۱۹۹۴) ئى ب بىرلەرکا نافەندى يا عىراقى ژ پارىژگەھا دەھۆكى ھاتە داېرىن و ئىخستە سەر پارىژگەھا نەينەۋاقە، نھا ئى دكەفېتە ژنر ماددى (۱۴۰) پى دستوورئ عىراقى، لى دناف سنوورئ دەستەلاتا ھەرتما كوردستانئ داپە.

ژ لايى كارگىرى قە دو جۇرىن فەرمانگەھان لى ھەنە، ھندەك سەر ب پارىژگەھا دەھۆكى قەنە كو ژمارا وان دكەھنە (۲۱) فەرمانگەھان و ھندەك سەر ب پارىژگەھا مووسل قەنە كو ژمارا وان دكەھنە (۱۲) بەكەيان.

فەرمانگەھىن سەر ب پارىژگەھا

دەھۆكى قە پىكھاتىنە ژ:

باژىرفانىيىن فەيدىيى و شاريا و فەرمانگەھىن ئاقىن و كارەبى و بنگەھىن ساخلىمىن يىن فەيدىيى و شاريا و رۇژ و نازادى و بنگەھىن پۇلىسىن فەيدىيى و شاريا و برايمتى و نەھىلانا گونەھباريا برايمتى و نەھىلانا نەند و ئىزىن دژى نافەرەتان و كارتىن زانىباريا و بنگەھىن بەرەفانىيا باژىرى و جىگىريا ئاسايشا فەيدىيى و پۇلىسىن دۇمىز و ئاسايشا دۇمىز و رىئەبەرىيا

سالا (۲۰۱۱) ئى ھاتىبە دروستىكىن، ئاقى وئى ئاقەكىنى نوى يە و ئى نەورۇز، ب واتايا رۇزا نوو ھاتىبە، چونكى ئاخ پارچەك بائىركى يە لەوما نھا چەندىن عەشپىرەتېن جودا جودا تېدا ھەنە. ژمارا ئاكنجىيىن وئى ئىزىكى (۹۵) سەرۈكخىزانانە كو دېنە ئىزىكى (۶۰۰) كەسان، پىرۇزەيى ئاقا وان ئ (خىراب دېمى) يە، سالا (۲۰۱۱ ۲۰۱۲) ئى خواندىنگەھ لى ھاتىبە قەكىن و كارەب ئى گەھشتىبە گوندى و مزگەفت ئى لى ھەيە.

دۆمىز بەلار:

ئەف ئاخە دكەقىتە دووراتىيا (۱كم) ئ سەنتەرى ئاھىيا، سالا (۲۰۰۵) ئى ھاتىبە دروستىكىن، ئاقى وئى ئاقى وەزىي بەلار ھاتىبە، خەلكى وئى ئىكەھەلن ئ كورد و عەرەبان، ئ ئابىيىنن موسلمان و ئىزىدىيان و عەشپىرەتېن جودا جودا. ئىزىكى (۱۰۰۰) خىزانان لى ھەنە كو دېنە ئىزىكى (۷۰۰۰) كەسان، پىرۇزەيى ئاقا وان ئ ئاقا خانكى يە، پىرۇزەيى كارەبى سالا (۲۰۰۷) ئ بۇ ھاتىبە دروستىكىن، پىرۇزەيى ئاقى سالا (۲۰۱۲) ئى ھاتىبە چىكىن. ھەر وەسان مزگەفتا (رەبان) ئى لى ھەيە.

دۆمىز نىوار:

سالا (۲۰۰۳) ئى ھاتىبە ئاقاكرن، خەلكى وئى ئىكەھەلن ئ پىترا ئەو عەشپىرەتېن ل پارىزگەھدا دھۆكى دىن، پىرۇزەيى ئاقا وان ئ بىرىن گوندى زاواپە، خواندىنگەھدا وان ب ئاقى (نىوارە)، سالا (۲۰۰۴) ئى ھاتىبە قەكىن، پىرۇزەيى كارەبى سالا (۲۰۰۷) ئى بۇ قى جەھى ھاتىبە راكىششان، پىرۇزەيى ئاقى سالا (۲۰۱۳) ئى گەھشتىن.

كۆمەلگەھدا نازادى:

ئەف كۆمەلگەھە دكەقىتە دووراتىيا (۱كم) ئ سەنتەرى ئاھىيا، سالا (۲۰۰۷) ئى بۇ قەرەچان ھاتىبە ئاقاكرن، ئەو ل داوييا سالىنن ھەفتىيان ل ئاخى بەرۇشكىن بوون، پىشتى سەرھەدانى چوونە ئاق جەھى

ئ فەرمانگەھىن ل قى كۆمەلگەھىن ھەين، (ئاكر قەمراندن، لىقن بائىرقانىيىن، رىشەبەرىيا ئاق و سۆلىيان، فەرمانگەھدا كارەبى، فەرمانگەھدا چاندىن، ئىدەرەين ئاقا گوندى بىرىن گوندى زاوانە. سالا (۱۹۷۹) ئى بۇ ئىكەم جار خواندىنگەھ لى ھاتىبە قەكىن، نھا چەند خواندىنگەھ لى ھەنە، ئىلى باخچى زارۇكان و مزگەفتىن.

دۆمىز - ئاقى مېتان:

دكەقىتە دووراتىيا (۲كم) ئ سەنتەرى ئاھىيا فەيدىن، ئاقى وئى ئاقەكىن نوى يە و ئاقى (دەولەتا مېتانى) ھاتىبە. ژمارا ئاكنجىيىن وئى (۸۵۰) سەرۈكخىزانان كو دېنە (۴۵۰۰) كەسان. ئ فەرمانگەھىن ل قى كۆمەلگەھىن ھەين: (رىشەبەرىيا ئاھىيا فەيدىن، بىنگەھىن زانىبان، بىنگەھىن پۆلىسان). ئىدەرەين ئاقا گوندى پىرۇزەيى ئاقا خانكى يە، خواندىنگەھدا و مزگەفت لى ھەنە.

دۆمىز ھەلات:

دكەقىتە دووراتىيا (۱كم) ئ سەنتەرى ئاھىيا، ئاقى وئى ئاقى رۇز ھاتىبە. خەلكى وئى ئىكەھەلن ئ كورد و توركەمانان، ئ ھەرسى ئابىيىنن ئىسلام و مەسىحى و ئىزىدىيان و ئ عەشپىرەتېن جودا جودا، ژمارا ئاكنجىيىن وئى (۱۷۵۰) سەرۈكخىزانان كو دېنە (۷۰۰۰) كەس. ئ خواندىنگەھىن وئى نازادى كو سالا (۲۰۰۶ - ۲۰۰۷) ئى ھاتىبە قەكىن، كەيوان، ھەقىدەم، ئىلى بىنگەھىن ساخلەمىن كو ئەو ئى سالا (۲۰۱۰) ئى ھاتىبە قەكىن، پىرۇزەيى كارەبى سالا (۲۰۰۳) ئى گەھشتىبە گوندى و بى ئاقى سالا (۲۰۰۴) ئى بۇ گوندى ھاتىبە دروستىكىن كو پىرۇزەيى ئاقا وان ئ ئاقا مەزەنە (دېجەلەي).

دۆمىز نەورۇز:

دكەقىتە دووراتىيا (۳كم) ئ سەنتەرى ئاھىيا،

تەشى و نابىنك و بەفرى و ملهئىب و... ھتد.
ھەر وەسان كارى چەرخا (خۇشكرنا كىر و داس و
بقر و...ھتد) و گاز فرۇتنى زى دكەن.
خواندنگەھا وان سالا (۱۹۹۸) ئى ب نائفى (دورىان)
ھاتىبە فەكرن كو بەرى ھىنگى ل جھى ئاكنجىبوونا
وان يا بەرى بوو ل دورىانا ئالوكا.
خزمەتكوزارىن ئاف و كارەبان زى سالا (۲۰۰۸) ئى
گەھشتىنە كۆمەلگەھى.

كۆمەلگەھا قامشلو:

ئەف كۆمەلگەھە دكەفئتە دوورائىيا (۳كم) ژ
سەنتەرى فەيدىن، نائفى كۆمەلگەھى ژ نائفى بازىرى
قامشلو ل رۇئائافىن كوردستانى ھاتىبە كو خەلكى
رۇئائافىن كوردستانى لى دئاكنجى نە، كۆمەلگەھ
سالا (۲۰۰۴) ئى ھاتىبە ئافاكرن.

سنورىن كۆمەلگەھى:

رۇئەھلاتى، كۆمەلگەھا دۇمىز.
رۇئائافى، كەبەرتو.

سەربازگەھا دھۆكى و لى ئاكنجىبوون، پاشى ھاتنە
فەگوھاستن بۇ دورىانا ئالوكا و زىو ئاكنجىكرنا وان
ب شىئوھەكى مودرن ئەف كۆمەلگەھە بۇ وان ل فى
جھى ھاتە ئافاكرن.

سنورىن كۆمەلگەھى:

باكوورى، گوندى بازەلانى.
باشوورى، دۇمىز دو.
رۇئەھلاتى، وار سىتى.
رۇئائافى، سىتى ستار.

خەلكى فى كۆمەلگەھى وەكى ديار قەرەچن و
نھا پارچەكن ژ خەلكى دھقرى، ژمارا سەرۇكخىزانىن
وئ دگەھنە (۴۸۱) سەرۇكخىزانان كو دبنە (۱۱۳۰)
كەسلان.

ژندەرى ئافا وان بىرەكە كو ژ سەربازگەھى بۇ
دھىت.

كارى وان ىن سەرەكى دارتراشىين دەستى يە،
مىنا لاندك و تىرۇك و مۇخل و سەراد و خانك و

دۇمىز

باشقۇرى، فەيدىن.

پىنكھاتەين خەلكىنى ۋى ژ عەشپىرەتەين: (ھەسنان، خىزكا، كىكان، ئومەرى، مۇسا رەشا ... ھىند)نە.

جھىن شوپىنوارى و ديار:

كەلابەك كو ھاتىبە خرابكەرن و فرۇكخانەبا ھەلىكوپىتران.

ساللا (۲۰۱۴) ئى خواندنگەھ بۇ قى كۇمەلكەھى ھاتىبە فەكەرن.

پىرۇزەيى كارەبى ساللا (۲۰۰۷) ئى گەھىشتىبە گوندى و بىن ئاقىن ساللا (۲۰۱۵) ئى، سەررەراى كو مزگەفتەك ب ئاقىن (بەدىع و لىزەمان- بەدىع الزمان) و جھىن ئاسىنگەرىن و فرۇننا فىتىقى ژى لى ھەنە.

ۋار ستى:

دكەفەتە دووراتىبا (۳كم) ژ ئاقەندا فەيدىن، ساللا (۲۰۱۱) ئى ھاتىبە ئاقاكرن، خەلكىنى ۋى تىكھەلن ژ كورد و ھەرەب و كىدو ئاشوورىان، ژ عەشپىرەتەين ئومەركى و ھارۇنا و بىندارى و كىكان و مزوورى و دۇسكى و شەبەك و گەرگەرى ... ھىند، ژ ھەرسىن ئابىنەن ئىسلام و مەسىحى و ئىزدىبان، ژمارا ئاكنجىبىن ۋى دكەھنە نىزىكى (۱۲۶۰) خىزانان كو دىنە (۷۲۰۰) كەسان، خواندنگەھا ۋى ساللا (۲۰۱۳) ئى ھاتىبە ئاقاكرن، ژ خزمەتگوزارىن ۋى ئاف و كارەب لى ھەنە كو ساللا (۲۰۱۱) ئى بۇ ھاتىبە دروستكرن.

ۋارقىن ستى:

دكەفەتە دووراتىبا (۵،۱كم) ژ فەيدىن، ساللا (۲۰۰۸) ئى ھاتىبە ئاقاكرن، خەلكىنى ۋى تىكھەلن ژ ھەرسىن ئابىنەن ئىسلام و مەسىحى و ئىزدىبان و ژ عەشپىرەتەين جودا جودا، ژمارا ئاكنجىبىن ۋى دكەھنە نىزىكى (۱۷۰) خىزانان دورىن (۵۱۰۰) كەسان، دو خواندنگەھ ب ئاقىن (بىرەتە و زانا) كو ل سالىن (۲۰۱۱ و ۲۰۱۲) ئى ھاتىبە فەكەرن لى ھەنە، ژ خزمەتگوزارىن ۋى ئاف و كارەب لى ھەنە كو ساللا (۲۰۰۸) ئى بۇ ھاتىبە دروستكرن و مزگەفتە ژى لى ھەبە.

گوندى تلخى كۆچەر (تلخى مەزن):

گوندەكى ناھىيا فەيدىن ۋە ل نىزىكى كۇمەلكەھا شارىبا، دكەفەتە دووراتىبا (۱۲كم) ژ ئاقەندا ناھىن، ل دووفا گۇننان ئاقىن گوندى ۋى ژ (تەل خىش)، ب واتابا گرى خىشا (تىزكا خەزالى) ھاتى، گوند ژ ھەردو تلخىن بەرگرى و بەركانىن پىنكەھىت، رووبەرى عەردى ل قى گوندى دكەل تلخىشا بچوبك دكەھىتە (۵۱۷۴) دۇنەمىن عەردى، ژ وانان (۴۳۳۰) دۇنەم ب كىر چاندنى دەپن و (۸۴۴) دۇنەم ب كىرى چاندنى ناھىن^{۱۸}.

سنوورىن گوندى:

باكوورى، گوندى سىنا.

رۇزەمەلاتى، گوندى سىتىكى.

رۇزئاقابى، گوندى ركافا.

باشوورى، سنوورىن ناھىيا تەلقۇش.

پىنكھاتا خەلكى گوندى:

خەلكى گوندى پىنكەھىت ژ مالباتىن (ھەيدەر)، بىرىفكا، زىدك، ھەمزا، مزوورى، سەرژمىرىبا خەلكى گوندى ل ساللا (۱۹۵۷) ئى ۱۹۲ كەس بوون^{۱۹}، نھا ژمارا وان (۳۹) خىزانان كو دىنە نىزىكى (۲۰۰) كەسانە، ژىلى (۱۵۴) كەسىن ئاوارە ژى، ل دووفا گۇننان خەلكى گوندى ئەف گوندە پىنج جاران ھاتىبەھەرفاندن و خرابكەرن و سەرژوو ئاقاكرىنە و داۋى جار پىشتى سەرھەلدانن بوو.

جھىن شوپىنوارى و ئاقدار ل گوندى:

ۋەكى ديار جھەكى شوپىنوارىن كەفنازە و ئاقى ۋى دناق ئەتلەسا شوپىنوارىن عىراقى دا ھاتىبە كو گرەك و دىرەكا شوپىنوارى لى ھەبە^{۲۰}، ھەر ۋەسان كانىيا قاچوخانى، ژ جھىن بەرنىاس ژى، گرى گوندى، گەلىن بەندەوا، كرى ئەسماقا، كانىيا گوندى.

ئەنلەسا شوپىنوارىن عىراقنى دا ھاتىبە كو خرابە
گوندىك لى ھەبە^{۱۱۱}، ژىلى كەمپا ئىنگلىزى، بەجرك،
شكەفتا ئەچنا، كەندالى كىر جەمام.

جەين نائىنار لى گوندى:

گرى سۆر، كور كەمپت.

زىدەرىن نائا گوندى:

كانىيا گوندى، كانىيا حاكىمى، رووبارى دەۋك.

زىدەرىن زيارا خەلىكى گوندى:

ل سەر چاندنى بوو، ب تايبەت چاندنا دېمى، مينا
كەنم و جەھ و نىسك و نۆك و گوندۇر و باقلك و...
ھتد، ھەر وەسان بېستان ژى دەھتە كرن، زىدەبارى
خودانكرنا تەرىش و كەوالى.

گوندى سينا:

گوندىك كەقنارە و ل سەر دەمى ئوسمانيان
ھەبوو، دكەقبتە دوورائىيا (۱۳كم) ژ سەنتەرىن ناحيا
فەيدىن، ئەف گوندى ل بەرى سەرھلدان سەر ب
ناحيا فەيدىن فەبوو، پىشتى سەرھلدان كەتە سەر
قەزا سېمىنلىق قە، چونكى ناحيا فەيدىن ھىشتا ل
ژىر دەستىن حكومەنا عىراقى فەبوو، پىشتى سالا
(۲۰۰۳)نى و ھەوا رىزگاركرنا عىراقى جارەكادى ھاتەقە
سەر ناحيا فەيدىن، رووبەرىن عەردى ل قى گوندى
(رۇژھەلاتى و رۇژئاقىيى) دكەھىتە (۴۰۸۱) دۈنەمىن
عەردى، ژ وانان (۳۷۴۵) دۈنەم ب كىر چاندنى دەھىن و
(۳۳۱) دۈنەم ب كىرى چاندنى ناھىن^{۱۱۲}..
گوندى ژ ھەردو تاخىن سينا رۇژھەلات و سينا
رۇژئاقا پىككەھىت.

سەئورىن گوندى:

باكوورى، چىبايى زاوا (دەۋك).

باشوورى، گوندىن تلخىش.

رۇژھەلاتى، گوندىن دۈستەكا.

رۇژئاقىيى، گوندىن شىخدرى.

زىدەرىن نائا گوندى:

د بەرىن دا زىدەرىن نائا وان كانى بوون، مينا كانىيا
قاچوخانى و كانىيا گوندى، لىن نھا بىرەكا ئىرتىۋازى
بۇ ھاتىبە كۆلان.

ژىن و زيارا خەلىكى گوندى و ھەنا نھا ژى ل سەر
چاندنى يە، ب تايبەت چاندنا دېمى، مينا كەنم و
جەھ و نىسك و نۆك و باقلك و... ھتد، زىدەبارى
خودانكرنا تەرىش و كەوالى.

بۇ جارا ئىكىن خواندىكەھ پىشتى سالا (۱۹۷۰)ى
د خاتىبەكىن ناخى قە ھاتىبە قەكرن، سالا (۱۹۹۷)ى
ئاقاھىەكىن نوى بۇ ھاتىبە دروستكرن.

گوندى بازەلانى:

گوندىك خۇشە لەوما د بەرىن دا دگوتن (ھەكە
نەچىە رۇژانا، ھەرە بازەلانى)، ۋەكى دەھتە ئەف گوندى
ل سەردەمى ئوسمانيان ھاتىبە ئافاكرن، دكەقبتە
دوورائىيا (۱۰كم) ژ سەنتەرىن ناحىن.

سەئورىن گوندى:

باكوورى، ناحيا سېمىنلى.

باشوورى، گرى پانى و كەبەرتو.

رۇژھەلاتى، ھەردو گوندىن ئالۇكا و زاوا.

رۇژئاقىيى، گوندىن باختمى.

رووبەرىن عەردى ل قى گوندى دكەھىتە (۴۸۲۷)
دۈنەمىن عەردى، ژ وانان (۴۶۷۴) دۈنەم ب كىر چاندنى
دەھىن و (۱۵۳) دۈنەم ب كىرى چاندنى ناھىن^{۱۱۱}، ژمارا
ئاكنجىيىن گوندى (۲۰) خىزاتن.

پىكھانا خەلىكى گوندى:

خەلىكى گوندى ژ عەشىرەتا كۆچەران، تىرەپا
كەودا بوون، ژمارا وان ئىزىكى (۱۵۰۰) كەسانە.
ئەف گوندى ھەنا نھا پىنج جاران ھاتىبە خرابكرن
و سەرزىوو ئافاكرن.

جەين شوپىنوارى لى گوندى:

گوندىك شوپىنوارىن كەقنارە، نائى وى دناف

پىنكەماتا خەلكى گوندى:

سىنا گوندەكى ئىزدىنىشىنە، پىنكەھىت ز مالباتىن (چركى، ھارۈنكى، مالا ھەمو فەخرابى، مالا ھىلانن، مالىت پىرا، مالىت شىخا، مالا ھۇزى، مالا قاسمىن كچكۆك، مالا مرادى غەزى، مالا مرادى غەزى)، سەرزمىرىيا خەلكى گوندى ل سالا (۱۹۵۷) ئى ۴۲۵ كەس بوون^(۱۱۱)، ل دووڧ راپۇرنا پشكىنەرى پەرورەدا مووسلى بى ل رۇزا ۱۹۵۸ / ۱/۲ ئى سەرا خواندنگەھا گوندى داي، ھۇمارا خەلكى گوندى ل وئ سالىن نىزىكى (۴۲۳) كەس تەخمىنكىرئە^(۱۱۲) و نھا (۳۲۰) خىزانن كو دىنە نىزىكى (۵۰۰۰) كەسان. نەف گوندە پىنج جاران ھاتىبە خرابىكرن.

ئويناورىن گوندى:

خرابى كەرەجال، شۇرھا شەمسى پىرا كورن كىلا مىر كو ئەتلەسنى داسنى لى يە، خرابەى.

تەكتىن گوندى:

شكەفتا كۇترا، داودى پىرا، شكەفتا دىكى، شكەفتا گەلىن رەزى.

جەئىن ديارىن گوندى:

زىنگى، گەلىن رەزى، گەلىن سىلا، گەلىن سەررەشكا، كورنۇقىكى، ملا خىر سىگقانك، بەزانۇكى، دكىت كزنا.

زىدەرئىن ئانا گوندى:

كانىيا كەرەجال، كانىيا داودى پىرا، غەبرا گوندى و... ھتد.
ز خوارىن دەقەرئى، مىرەھ، كىشك، كىشام، جىل و... ھتد.
زىارىن بەرەلاڧ زى، ھەوینە و مام پىنە، دابدابرى و... ھتد.
دەقەرئى چەند جۇرىن فرىدا زى لى ھەنە، ۋەكى كەو و سىسك و پۇر و كۇتر و تىتىك و چەند جۇرىن چىچىكان.

زىدەرئىن زىارا خەلكى گوندى:

زىن و زىارا خەلكى گوندى مىنا دەقەرئى ل سەر چاندنن بوو، ب تايبەت چاندنا دىمى، مىنا گەنم و جەھ و نىسك و نۆك و گوندۇر و باقلك و... ھتد، ھەر ۋەسان بىستان زى دەھانە كرن، زىدەبارى خودانكرنا نەرش و كەوالى.

سالا خواندنى (۱۹۵۷ - ۱۹۵۸) ئى خواندنگەھ ل قى گوندى ھاتىبەقەكرن و زارۇكىن گوندىن دراوسى زى دەھانە قى خواندنگەھى، د سالا ئىكى دو ھۇبىن پۇلا ئىكى ب رىزىيا ۲۷ خويندكاران بۇ ھەر ھۇبەكى ھەبوون^(۱۱۱)، سالا (۱۹۸۹) ئى ئاقاھىبەك بۇ ھاتىبە دروستكرن. سالا (۱۹۷۶) ئى كارەبا گەھشتىبە گوندى، سالا (۱۹۷۷) ئى نۇشدار ھاتىبە گوندى.

گوندى خرىنىيا:

گوندىكى كەقنارە و ل دووڧ گۇتتا بابكالان ل سەدسالىيا ھەقۇئى ھاتىبە ئاقاكرن. دەمى كۇر نەمر ئاغابىن دنانى ۋەكى دىرۇكا ئىدارى دىار دىقەبرا سالىن (۱۷۳۵-۱۷۵۵) ئى ھاتىبە دەقەرئى، گوند دكەقئتە دوورائىيا (۳كم) ز سەنتەرى ناحىن، گوند ز ھەردو تاخىن بىنى و سەرى پىنكەھىت. ل دۇر ئاقى گوندى زى دو بۇچوون ھەنە:

يا ئىكى، تەبىرەك ھەبە ب ئاقى خەرشىنىيا.

يادوون، پىنكەھىت ز دو بەپشان، خەر ئاقى خىزى يە و شنىيا يەنى شىما مللەتن خۇ كىشايە.

رووبەرى عەردى ل قى گوندى دگەھىنە (۲۳۱۰) دۇنەمىن عەردى، ز وانان (۱۷۲۸) دۇنەم ب كىر چاندنى دەپن و (۶۳۴) دۇنەم ب كىرى چاندنى ناھىن^(۱۱۷)، ھۇمارا خەلكى قى گوندى ل سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۸۱ كەس بوون^(۱۱۸)، نھا ۱۴۵ خىزان ل گوندى دزىن.

سنوورىن گوندى:

باكوورى، گوندى كرى پانى، باشوورى، سنوورى كۇزا داكا كەچك، رۇھەلاتى، گوندى ركافا، گەلى كورنك، ھەوت

بەرازى، سەرئى گەلى شىفا، نەولا بىركە.

رۇزئافايى، گەلىنى شىخ عنزروەت، شىكەفتا بۆك و زاقا.

پىكھاتا خەلكى گوندى،

گوندىكى ئىزدىنىشىنە ژ ئىلا دولمى، پىكدهىت ژ مالباتىن، (خەلو سودويا، بنەمالا نەمرا، بنەمالا نەمانا، بنەمالا مەحمودا، بنەمالا سەلىم شەمویا، بنەمالا پىرۆزى، بنەمالا گىشتوبە، بنەمالا غەلى ئىسماعىل، بنەمالا حىسین رۇشا، بنەمالا غەبىش فاسوفا، بنەمالا ئىسماعىل ھەسنا، بنەمالا شىفا كوندوۆزى كورىى مچىنورى گوندى)، ئەف گوندى ھەنا نھا چوار جاران ھاتىبە خرابكرن.

جھىن شوینوارى و ئاقدار ل گوندى،

گرئى سلاتەكا، گرئى نىسكا، ملا تووكا، گرئى كەرەشى، خەلانۆك، نەوالا بىركى، نەوالا كۆر، شىكەفتا بۆك و زاقا، گرئى ستيا مامى، گرئى شەرى، گرئى قوچ، مەزارگەھى شىخ عنزروەت ل چىباىن خەرشىنا، مەزارگەھى غەفدى رەش مەزارگەھى بىراقات، سلاڧكەھا بەرمەزارگەھى شىخ عنزروەت، كۆپستانا كەفن و نوو.

زىدەرئى ئاڧا گوندى،

كانىيا گوندى د سەر گوندى دا، غەبرا گوندى، رووبارى ئاقارى گوندى.

زىدەرئى زيارا خەلكى گوندى،

پىرل سەر چاندنا دىمى بوو، مىنا گەنم و جەھ و نىسك و نۆك و گوندۆر و باڧلك و... ھتد، ھەر ۋەسەن بىستان ژى دەھاتنە كرن.

ساللا (1919) ئى خواندىنگەھ ل فى گوندى ھاتىبە شەكرن.

گوندى ركاڧا:

ل دووڧ گۆتەن ئەف گوندى ل سەدسالىيا نۆزدى ھاتىبە ئاڧاكرن، دكەڧىتە دوورانىيا (۴كم) ژسەنتەرى

ناحىن، ل دۇر ئاقى گوندى ژى دو بۇچوون ھەنە:

يا ئىكى، دىئىن ل بەرى ئاق ل گوندى نەبوو و ئاق تىرا دەھاتە كىشەن، ژبەر ھندى دگۆننى (رئك ئاڧا).

يا دووئ، گوندى ل جەھەكى بلىد و رك ھاتىبە ئاڧاكرن، ژبەر ھندى دگۆننى (رك ئاڧا) و پائىشى بووې (ركاڧا).

رووبەرى عەردى ل فى گوندى دگەھىتە (1150) دۋنەمىن عەردى، ژوانان (1400) دۋنەم ب كىر چاندنى دەھن و (250) دۋنەم ب كىرى چاندنى ناھىن¹⁹.

سۋورئى گوندى،

ياكۋورى، نەپىل.

باشوورى، چىباىن داكا.

رۇزھەلاتى، گوندى تلخىش.

رۇزئافايى، گوندىن خەرشىنا و ركاڧا.

پىكھاتا خەلكى گوندى،

گوندىكى ئىزدىنىشە ژ ھەردو غەشىرەتىن (خالنا و دنا)، پىكدهىت ژ مالباتىن، (بنەمالا حاجوا، بنەمالا مىرزوا، مالا خوديا، بنەمالا صەفەرى ھەيدەرى)، ھەزمارا خەلكى گوندى ل ساللا (1957) ئى 1-1 كەس بوون²⁰ و ساللا (1987) ئى نىزىكى (400) كەسان بوون، نھا (140) خىزانن كو دىنە نىزىكى (1100) كەسان.

ئەف گوندى چوار جاران ھاتىبە كاقلكرن و پىنج جاران ھاتىبە ئاڧاكرن.

جھىن شوینوارى و ئاقدار ل گوندى،

گوندىكى شوینوارىن كەڧنارە، ئاقى ۋى دناڧ نەتلەسا شوینوارىن عىراقى دا ھاتىبە كو گرەكى شوینوارى لى ھەيە²¹، ژىلى شوینوارىن شىخ سىن، گەلى مالا، گەلى كورنك، گەلى غەرەب، گەلى كرفرىشك، شىكەفتا گەلى كورنك، گرئى نەپىل، مەزارگەھى تىرىت مەسىحىيان، نىشانگەھا مەلك شىخ سىن، نىشانگەھا پىراڧات.

زىدەرىن ئاقا گوندى:

كانىيا ركافا ل نھىلىن و بىرەكا ئىرنىوازی يە.

شونوار و جھىن ئاقدار ل گوندى:

گوندىكى شونوارىن كەقنارە، ئاقىن وى دناڧ ئەتلەسا شونوارىن عىراقىن دا ھاتىبە كو خرابە گوندىك لىن ھەبە^(۱۲۴)، زىلى شونوارىن كىرى گلورا، كر بىزمار، شىخ يوغا، مەزارى چاويش.

زىدەرىن زيارا ھەلكى گوندى:

پتر ل سەر چاندنا دىمى بوو، مينا گەنم و جەھ و نىسك و نۇك و گوندۇر و باقلك و... ھتد، ھەرۋەسان بىستان زى دەاتنە كرن.

زىدەرىن ئاقى ل گوندى بىرەكە:

زىن و زيارا خەلكىن وى ل سەر چاندنى يە و ب تاپبەت چاندنا دىمى.

ساللا (۱۹۷۰) ئى خواندنگەھ ل قى گوندى ھاتىبە فەكرن، پرۇزەبىن ئاقىن زى ھەر ل ھەمان سال بو گوندى ھاتىبە دروستكرن، ھىلا كارمىن ساللا (۱۹۷۷) ئى بو گوندى ھاتىبە راكىشان.

ساللا (۱۹۷۵) ئى خواندنگەھ ل گوندى ھاتىبە فەكرن، پرۇزەبىن ئاقىن زى ساللا (۱۹۷۱) ئى بو گوندى ھاتىبە دروستكرن، ھىلا كارمىن ساللا (۱۹۷۷) ئى گەھشتىبە گوندى.

گوندى كەبەرتو:

ئەف گوندى دكەفېتە دوورائىيا (۱۰۱كـم) ز سەنتەرىن ناھىن، ل دووڧ گۇتنان ساللا (۱۸۲۰) ئى ھاتىبە ئاڧاكرن، ئاقىن گوندى ز دارا نوو ھاتىبە، رووبەرىن ھەردى ل قى گوندى دكەھىتە (۱۱۰۰) دۇنەمىن ھەردى، ز وانان (۱۹۰۰) دۇنەم ب كىر چاندنى ھەين و (۴۲۰۰) دۇنەم ب كىرى چاندنى ناھىن^(۱۲۵).

گوندى شىڧىرى:

ئەف گوندى دكەفېتە بن چىپىن زاوا ب دوورائىيا (۱۵كـم) ز سەنتەرىن ناھىيا فەيدىن، ل دەسپىكىن سەر ب قەزا دەۋكىن فەبوو، پىشتى سېمىلىن بووبە قەزا كەتتە سەر وى قەزاين و نھا سەر ب ناھىيا فەيدىن فەبە، رووبەرىن ھەردى ل قى گوندى دكەھىتە (۴۴۰۳) دۇنەمىن ھەردى، ز وانان (۱۱۸۰) دۇنەم ب كىر چاندنى ھەين و (۵۲۳) دۇنەم ب كىرى چاندنى ناھىن^(۱۲۵). گوندىكى كەقنارە و ئاقىن گوندى ز ئاقىن شىخ خدرى شەمسا ھاتىبە كو ئىكە ز خاس و چاكىن ئىزدىيان و ھەتا نھا گۇرى وى ل قى گوندى يە و چونكى گوند ل سەر ئاقىن قى چاكى يە، لەوما دېرۇكا گوندى زى دىبىت ل دووڧ گۇتنان بىزقرىتە مېزۇويا قى كەسى كو دىزقرىتەقە ساللا (۱۱۰۰) زايبىن.

سئورىن گوندى:

باكوورى، گوندى باختمىن، باشوورى، گوندىن نەمىركى و كزك، رۇزھەلاتى، گوندىن كرى پانى و زۇرافا، رۇزئافىي، گوندى رىبى.

سئورىن گوندى:

باكوورى، چىپىن زاوا كو سەنتەرىن بازىرى دەۋكى دكەفېتە پىشت، باشوورى، گوندىن ركافا و تلخشا بچوبك، رۇزھەلاتى، گوندى سىنا، رۇزئافىي، گوندى شارىا بى كەقن.

پىكھاتا ھەلكى گوندى:

كەبەرتو گوندىكى ئىزدىنىشىنە ز ھەشىرەتېن بىرەمچى و دنانبىان، پىكھاتىبە زىنەمالىن؛ (قاسم، كلو، حاجى شرو، ھەبىدى ھەلى، كىكو ھىدر، كچو ھسام، ھەجى خەلو)، زمارا ئاكنجىبىن قى گوندى ل ساللا (۱۹۵۷) ئى ۲۷۴ كەس بوون^(۱۲۶)، نھا زمارا خىزانىن وى دكەھنە ئىزىكى (۸۰) سەرۇكخىزانان كو دىنە ئىزىكى (۱۶۰) كەسان، لىن نھا (۱۲) خىزان ل گوندى دىن، ئەف گوندى دو جاران ھاتىبە خرابكرن.

پىنكھاتا خەلكى گوندى:

ئەف گوندە ئىكە ژ گوندىن ئىزىدىيان سەر ب
عەشىرەتا قائىدىيا قەبە، ژ چەند بىنەمالان پىنكھىت،
وەكى، (مالا ئىلباسى غەبوزىدى، مرادى خۇفى،
مرادى بەھارى، جەجىن رەشو، جھورى كو مچىئورن
گوندى ئە، سەعدوى، عەلىن سلوى، بارۇبا، خەلوپى
مىرزاي، جەسۇ رەوشا، عەلى مرادا، مرادى كەچەلى
كو گىزىرى گوندى بوو، مالا قەرۋى، مالا شەموبى
لاسوى، سەموبى عەيش)، ژمارا ئاكنجىن فى گوندى
ل سالا (۱۹۵۷) ئى ۲۰۱ كەس بوون^(۱۱)، ئەھا ژمارا
سەرۋك خىزانن خەلكى فى گوندى دگەنە (۵۰۰)
سەرۋكخىزانان كو دىنە ئىزىكى (۳۵۰۰) كەسان و ل
دەقەرىن جودا دىرەلاقن، لى ئەھا تىن (۳۰۰) خىزان
ل گوندى دىن.

ئەف گوندە مىنا پىرىيا گوندىن كوردستانن ل
سالىن (۱۹۱۳، ۱۹۱۸، ۱۹۷۴، ۱۹۸۷) ئى ھاتىبە وئرانكرن
و ھەر جارا ھاتىبە وئرانكرن پىشتى ھىنگى ھاتىبە
ئافاكرن قە.

توپنوار و جەين نافدار ل گوندى:

كرەكى ناسىيار ب نافتى گوندى ھەبە و ئەف جۇرە
گرە ل دەقەرى دىزىن، قوبا شىخ خدرى سەمسال
سەر گۇرى وى ھاتىبە ئافاكرن، نەپلا گوندى كو
ل بەرى ئاف لى ھەبوو و چاندن ل بەر دەھتە كرن،
قوچەك ب نافتى قوچكا (مەھەندىسى) ل راسەرى
گوندى ژ لايى گوندى سىنا، ژىلى ھەبوونا كەلەك
شكەفتان ل نافتى گوندى و دەور و بەران.

ژىدەرىن ئافا گوندى:

ئەف گوندە ھەر دگەقندا بىن كىم ئاف بوو، ئاف
ژ كانىيا كەرەجالى و كانىيا دۆستەكا دەينان و ھەر
چەند نەپلا گوندى يا دوبر بوو، لى مفا ژى دەھتە
و ھردگرىن.

ژىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

ژىن و زيارا خەلكى وى ل سەر چاندنن يە و ب

تايبەت چاندنا دىمى، مىنا گەنم و جەھ و نىسك
و نۆك و باقلك و گوندۇر و... ھتە، ھەر وەسان ل قان
داويان كەسكاتى و دار و بارى فىقى و زەيتوونان ژى
لن دچىنن.

سالا (۱۹۸۰) ئى خواندىنگەھ ل فى گوندى ھاتىبە
قەكرن، سالا (۱۹۸۱) ئى ھاتىبە دائىخستىن و ھەنا ئەھا
لن نىنە، پىرۇزەين نافتى ژى سالا (۱۹۷۱) ئى گەھشتىبە
گوندى.

گوندى سالەھىيى:

ئەف گوندە سالا (۱۹۹۲) ئى ھاتىبەئافاكرن،
دگەقەتە دووراتىيا (۱كەم) ژ سەنقەرى ناھيا فەيدىن.
بىنائى نافتى گوندى ژ (صالح- صالحىبە، سالەھىيى)
ھاتىبە، رووبەرى عەردى ل فى گوندى دگەھىتە
(۳۵۴۱) دۆنەمىن عەردى، ژ وانان (۱۴۳۵) دۆنەم ب
كېر چاندنن دەين و (۲۱۰۶) دۆنەم ب كېرى چاندنن
ناھىن^(۱۷)...

سەوورن گوندى:

- باكوورى، دىرژاھىيا چىايى زاوا.
- باشوورى، گوندى سىنك.
- رۇزھەلاتى، گوندى كانى گولان.
- رۇزئافايى، گوندى دۆستەكا.

پىنكھاتا خەلكى گوندى:

خەلكى فى گوندى ژ عەشىرەتا كۇچەرەنە ژ
تېرەيا ئەرتۇشىيان، ژمارا خەلكى وى ل سالا (۱۹۵۷)
ئى ۱۷ كەس بوون^(۱۸) و ئەھا (۲۱) خىزانن كو دىنە
ئىزىكى (۱۰۰) كەسان.

ئەف گوندە دو جازان ھاتىبە خرابكرن و پىشتى
ھەر جەرەكا خراب بووى جەرەكادى ھاتىبە ئافاكرن
قە.

زيارا خەلكى وى ل سەر چاندنن يە، ب تايبەت
گەنم و جەھان.

پىرۇزەينن خىزمەتگوزارى ژ خواندىنگەھ و ئاف و
كارەبان ژى سالا (۲۰۰۰) ئى گەھشتىنە گوندى.

گوندى كەلە بەدرى:

گوندى دكەفېتە دووراتىپا (۷كم) ز سەنتەرى ناھىيا فەيدىيى، ھەتا سالا (۱۹۷۷) ئى سەر ب ناھىندا سىمىنلار قەبوو، ھەتا سالا (۱۹۳۳) ئى فەللىن نىستورى لى بوون و مەزنى وان (يوسف خىدو ئەلبازى) بوو، پىشتى ھىنگى گوند كافل بوويە، و گوند ل سالا (۱۹۳۹) ئى ز لايى (۲۰) خىزانىن ھۇزا بەسپاقە ھاتىيە ئافاكرىن. رووبەرى عەردى ل فى گوندى دگەھىتە (۱۴۰۳) دۆنەمىن عەردى، ز وانان (۱۰۹۸) دۆنەم ب كىر چاندنى دەين و (۳۰۵) دۆنەم ب كىرى چاندنى ناھىن^(۱۹). ئافى گوندى ز ئافى كەلا وى و كانىپا گوندى ھاتىيە.

سۈورىن گوندى:

باكوورى، چىيىن كەلە بەدرى (زاوا).

باشوورى، نەھل.

رۇژھەلاتى، گوندى شارىا (گوندى كەفن).

رۇژئافىي، گوندى زاوا.

پىنگھاتا خەلگى گوندى:

گوندىكى ئىزدىنىشىنە و ھەمى ئىك مالىتان (باسى نە)، ھەژمارا خەلگى فى گوندى ل سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۱۵ كەس بوون^(۲۰) و ل دووڭ راپۇرتا سەرىپە رىشتىيارى پەروەردەيى ل سالا ۱۹۵۸ ئى ھژمارا وان ۱۵۰ كەس بوون^(۲۱)، نھا ئىزىكى (۱۸۰) خىزاتانە.

گوندى كەلە بەدرى دىناق كاودانى سىياسى دا پىنج جارار ل سالىن (۱۹۶۲، ۱۹۶۳، ۱۹۶۵، ۱۹۷۴، ۱۹۸۷) ئى ھاتىيە كافل و وپرانكرن.

شۈينوار و جەين ئافدارىن گوندى:

فى گوندى چەند جەين كەفن و شۈينوارى و ئافدار ھەنە، ۋەكى، كەلا كەلە بەدرى، مناسىن ناسرەددىن، شىخ بابك، مەلك شىخ سن و ئىزى، شىكەفتا سىخورى، شىكەفتىن كەلى سىقۇك، كەلى ھەفتار، دو گرگا، گركى تەحلى، بەرى نۇبەدار، بەرھا دەوارى، بەرھا رىسىيا.

زىدەرىن ئافا گوندى:

كانىپا گوندى و بىرا ئىرتىۋازى زىدەرى سەرەكىن ئافا گوندى نە.

زىدەرىن زيارا خەلگى گوندى:

زىن و زيارا خەلگى وى ل سەر چاندنى يە و ب تايىبەت چاندنا دىمى، مىنا گەنم و جەھ و نىسك و نۆك و باقلك و گوندۇر و... ھتە، ھەر ۋەسان پىن ئافى زى مىنا باجانسۇرك و خىاران.

سالا (۱۹۷۷) ئى بۇ ئىكەم جار خواندنگەھ ل گوندى ھاتىيە فەكرىن، ل ھەمان سال ھىلا كارەبى زى بۇ گوندى ھاتىيە راكىشان، پىرۇزەبىن ئافى زى پىن كەفەنە و سالا (۱۹۵۸) ئى بۇ گوندى ھاتىيە دروستكرن.

گوندى شارىا:

شارىا دكەفېتە دووراتىپا (۵كم) ز سەنتەرى ناھىيى، ل دووڭ گۇنتان نىزىكى سالا (۱۱۰۰) زى ھاتىيە ئافاكرىن، ئافى گوندى ز شاراندن، پان ز ئەگەرتىن فەرمان و دەردەسەرىپان ھاتىيە، عەردى گوندى نىفەك زى سەنەدىن توركى نە و نىفا دى مەلاك بوون كو خەلگى گوندى زى كرىنە، رووبەرى وى دگەھىتە (۲۹۵۷) دۆنەمىن عەردى، ز وانان (۲۵۵۷) دۆنەم ب كىر چاندنى دەين و (۴۰۰) دۆنەم ب كىرى چاندنى ناھىن^(۲۱).

سۈورىن گوندى:

باكوورى، چىيىن زاوا.

باشوورى، گوندى ركافا.

رۇژھەلاتى، گوندى شىخدرى.

رۇژئافىي، گوندى كەلە بەدرى.

پىنگھاتا خەلگى گوندى:

شارىا گوندىكى ئىزدىنىشىنە، ز عەشىرەتىن قائىدى و دىنانى ز مالىتانىن: (مالىن ھەيدويا، مالىن كوربا، مالىن ھەجى بەھار، مالىن شىخا) پىنگەھىت.

نيسك و نۆك و باقلك و گوندۆر و دار زەيتوون... ھتد، ھەرۋەسان چاندننن ئافى زى مىنا باجانسۆرك و باجانرەشك و خىاران. سالا (۱۹۵۹) ئى بۇ ئىكەم جار خواندنگەھا سەرەتاىى ل فى گوندى ھاتىبە فەكرن، سالا (۱۹۸۱) ئ قۇناغا ئافنجى و سالا (۱۹۸۳) ئ قۇناغا نامادەىى زى ل گوندى ھاتنە فەكرن.

گوندى زۇرافا:

گوندەكى نىزىكى سەنتەرىى ناحىن يە و تنن (۷۵۰م) زى دوورە، سالا (۱۹۵۰) ئ ھاتىبە ئافاكرن. رووبەرىى عەردى ل گوندى دگەھىتە (۲۳۶۱) دۇنەمىن عەردى، ژ وانان (۲۰۳۰) دۇنەم ب كىر چاندنن دھىن و (۳۳۶) دۇنەم ب كىرى چاندنن ناھىن^(۲۴) ئافى گوندى ژ ھەبوونا ئافەكا زۇر ھاتىبە.

سنورىن گوندى:

باكوورى، وار ستى.

ژمارا خەلكى گوندى ل سالا (۱۹۵۷) ئ ۲۲۷ كەس بوون^(۲۳)، نھا گوندىن ئافىبە و نىزىكى (۲۵۰) خىزانان لى ھەنە، ژوانان گەلەك زى ئاوارەيىن شىنگارى نە. گوندى شارىا چوار جارن ل سالىن (۱۹۱۳، ۱۹۶۵، ۱۹۷۴، ۱۹۸۷) ئ ھاتىبە كافل و وىرانكرن.

شوينوار و جھىن ديار ل گوندى:

وھكى ديار ددەمەكى دا مەسىحى ل فى گوندى ژىابنە و ھەتا نھا زى گۇرستانا وان يا ديارە، ھەر ۋەسان نىزىكى چل شكەفتان ل فى گوندى ھەنە، زىلى غەبرا ئافى، زەھمان نىشانانا دارا ستىائىن و... ھتد.

ژىدەرىن ئافا گوندى بىرا ئافى (سىبا) و بىرەكا ئىرتىۋازى يە.

ژىدەرىن ژيارا خەلكى گوندى:

ژىن و ژيارا خەلكى فى گوندى ل سەر چاندنن يە، ب تايبەت چاندنا دىمى، مىنا گەنم و جەھ و

گوندى شارىا

باشوورۇ، گوندۇ دىر جندى.

رۇژھەلاتى، سەنتەرى فەيدىن.

رۇژئاقايى، گۈمەنگەھا رزگارى.

پىنگھاتا خەلكنى گوندى:

خەلكنى گوندى ژ نەتەوۋە عەرەبىن ژ (بەنى رەبىعە) ژ مالىباتىن (ئەبو شاھىن و ئەبو جەمو)، ژمارا ئاكنجىبىن وى ل سالا (۱۹۵۷) ئى ۲۰ كەس بوون^(۳۵). نھا (۲۲۰) خىزانن كو دىنە نىزىكى (۱۱۰۰) كەسان. ئەف گوندە ژى جارەكنى ھاتىبە خرابىكرن.

ژىدەرېن ناڤا گوندى:

قى گوندى كانىبەكا ئافىن ھەر ب ئافىن گوندى لى ھەبە، ژىلى پىنج بىرىن ئىرتىوازى كو سى ژ وان سەر ب مېرى قەنە.

ژيانا خەلكنى وى ل سەر چاندنا گەنم و جەھ و خودانكرنا تەرش و كەوالى يە.

سالا (۱۹۷۵) ئى خزمەتگوزارىن ئاف و كارەبى كەھنىتە گوندى، خواندنگەھ سالا (۲۰۱۲) ئى ل گوندى ھاتىبە قەكرن، ئەف گوندە نھا دكەفىتە د سنوورن باژىرقانیا فەيدىن دا.

گوندى كزك:

گوند دكەفىتە دوورانتىيا (۷كم) ژ سەنتەرى ناحىن، سالا (۱۹۱۵) ئى ھاتىبە ئافاكرن. رووبەرى وى دكەھىتە (۳۲۸۵) دۇنەمىن عەردى، ژ وانان (۱۳۸۲) دۇنەم ب كىر چاندنى دەين و (۱۹۰۳) دۇنەم ب كىرى چاندنى ناھىن^(۳۶). ئافىن گوندى ژ ئافىن كچكا نازاندى ھاتىبە (كزك كچك).

سنوورېن گوندى:

باكوورۇ، گوندى كەبەرتو.

باشوورۇ، سكرى مووسل.

رۇژھەلاتى، گوندى نەمىركى.

رۇژئاقايى، گوندى رحمانىن.

پىنگھاتا خەلكنى گوندى:

ئەف گوندە گوندەكن عەرەبىنشىنە و مالهكا كوردان ژى لى ھەبە، خەلكنى وى ژ عەشېرەتېن (ئەلبو منا، ئەلبو سەلام، گىا، بەنى تەمىم)، ژ مالىباتىن گوندى ژى: (بەيت ئال ئىسماعىل، ئال موسا، ئەل ، ئال جەمىدە، ئال حسو، ئال كەمال و... ھند). ژمارا خەلكنى وى ل سالا (۱۹۵۷) ئى ۹۵ كەس بوون^(۳۷) و نھا (۲۱۸) خىزانن كو دىنە نىزىكى (۱۳۰۰) كەسان.

ژىدەرېن ناڤا گوندى ژى سكرى مووسى يە.

ژيانا خەلكنى وى ل سەر چاندنا گەنم و جەھ و كەسكاتىپىن وەرزى و خودانكرنا تەرش و كەوالى و مرىشك و ماسىانە.

سالا (۱۹۷۸) ئى بۇ جارا ئىكنى خواندنگەھ ل گوندى ھاتىبە قەكرن، ھىلا كارەبى ژى سالا (۱۹۸۵) ئى بۇ گوندى ھاتىبە راكىشان، سالا (۲۰۰۶) ئى پرۇژەبى ئافىن بۇ ھاتىبە دروستكرن.

گوندى تلخى بچوك (ژىرى)

ب تلخى عەرەب ژى دەھىتەناڤكرن:

گوند دكەفىتە دوورانتىيا (۷كم) ژ سەنتەرى فەيدىن، سالا (۱۹۶۶) ئى ھاتىبە ئافاكرن، ئافى گوندى دىت ژ ئافى (خفشىن) ب واتايا تىژكا خەزالى ھاتىت كول بەرى ل قى دەقەرى دمنشە بوون. رووبەرى عەردى ل قى گوندى دگەل گوندى تلخىشا مەزن دكەھىتە (۵۱۷۴) دۇنەمىن عەردى، ژ وانان (۴۳۰) دۇنەم ب كىر چاندنى دەين و (۸۴۴) دۇنەم ب كىرى چاندنى ناھىن^(۳۸).

سنوورېن گوندى:

باكوورۇ، گوندى سىنا.

باشوورۇ، گوندى داكا و چىايى داكا.

رۇژھەلاتى، گوندى تلخىشا مەزن.

رۇژئاقايى، گوندى ركافا.

پىنگھاتا خەلكى گوندى:

خەلكى قى گوندى ژ عەشپىرەتا مزوورىانە، ژ بنەمالىن وان، (مقارى، سەيد محەمەد، سەيد محەمود، سەيد محىبەددىن)، ژمارا خەلكى گوندى ل دووق نامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۴۸ كەس بوون^(۳۹)، نھا (۲۰) سەرۇكخىزان ل گوندى دژىن. ئەف گوندى چوار جاران ھاتىبە كافىل و وئرانكرن. ژ جھىن بەرچاف ل گوندى، گەلىن عەرەبى، گەلىن چىچو.

گوندى نەرىكى:

كەفنتىن گوندى دەفەرى يە ل پارىزگەھا دھۆكى، سالا (۱۹۵۲) ئى ھاتىبە ئافاكرن قە، دكەفنتە دووراتىيا (۴كم) ژ سەنتەرى ناھىن. رووبەرى عەردى ل قى گوندى دكەھىتە (۶۰۹۸) دۇنەمىن عەردى، ژ وانان (۱۸۵۵) دۇنەم ب كىر چاندنى دەين و (۴۲۴۳) دۇنەم ب كىرى چاندنى ناھىن^(۴۰). ئافى گوندى ل دووق گۇتنان ژ ئافى كەسەكى ب ئافى نەمر بەكى ھاتىبە.

ژىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

ژيارا خەلكى گوندى ل سەر چاندنى يە ب تايبەت يا دىنم، مىنا گەنم و جەھ و زەبتوونان، ھەروەسان بىستانان ژى دكەن. سالا (۱۹۷۱) ئى خواندنگەھ ل قى گوندى ھاتىبە فەكرن، سىبا (بىر) ژى ھەر ل ھەمان سال بو گوندى ھاتىبە كۇلان.

سەورىن گوندى:

- باكوورى، كۇمەلكەھا رزگارى.
- باشوورى، سكرى مووسل.
- رۇزھەلاتى، گوندى كومبىص.
- رۇزئافىي، گوندى كزك.

گوندى زۇرافا

پىنگھاتا خەلكى گوندى:

گوندىكى تىكھەلە ژ ھەردو نەتەوئىن كورد و عەرەبىن ژ عەشىرەتا (طقى)، ژ بىنەمالىن وان (ئەلئەمىن، ئەلئومەر، ئەلحوسەين، ئەلئەلاوى، ئەلئەبدولا)، ژمارا ئاكنجىيىن وى ل سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۱۲ كەس بوون^(۴۱) و نھا (۲۰۵) خىزانن.

جەيىن شوينوارى ل گوندى:

ھەلبەت ۋەكى ديار كەقنترىن شوينوار ل عىراقى ل فى گوندى ھاتىنە دىتن كو پىنگھاتىيە ژ گوندىكى شوينوارى و (نھالا تۇنلا- وادى القنطرە). ژىن و ژبارا خەلكى وى ل سەر چاندنى يە ب تايبەت يا دىمى، مينا گەنم و جەھان و ب خودانكرنا نەرش و كەوالى و نىچىرا ماسىيان.

سالا (۱۹۷۱) ئى خواندنگەھ ل فى گوندى ھاتىيە فەكرن، ژ خزمەتگوزارىن دى ل گوندى كارەب سالا (۱۹۸۳) ئى گەھشتىيە گوندى و پرۇزەيىن ئافى ژى سالا (۲۰۰۸) ئى ل سەر سكرى مووسل بۇ ھاتىيە دروستكرن.

گوندى رەھمانىي:

ئەف گوندى دكەقىتە دووراتىيا (۱۱كم) ژسەنتەرى ئاھىن، سەر توخىيىن گوندىن خىراقا و رىبە و كزك، سالا (۱۹۶۰) ئى ھاتىيە ئافاكرن. رووبەرى عەردى ل فى گوندى دكەھىتە (۳۰۱۲) دۇنەمىن عەردى، ژ وانان (۹۰۱) دۇنەم ب كىر چاندنى دەيىن و (۲۱۱۱) دۇنەم ب كىرى چاندنى ناھىن^(۴۲). ئافى گوندى ژ ئافى (الرحمن) ھاتىيە.

پىنگھاتا خەلكى گوندى:

خەلكى گوندى ژ نەتەوا عەرەبىن ژ عەشىرەتا جىبىلى ژ مالباتىن ئەلئايىف و ... ھتد، ژمارا خەلكى وى ل سالا (۱۹۵۷) ئى ۹۶ كەس بوون^(۴۳) و نھا نىزىكى (۷۵۰) كەسانە.

خەلكى گوندى بۇ ئافى مفاى ژ سكرى مووسل دىيىن و چاندنا وان پتر دىمى يە. ب تايبەت گەنم و

جەھ و خودانكرنا بەز و چىلان

سالا (۱۹۷۵) ئى خواندنگەھ ل فى گوندى ھاتىيە فەكرن، كارەب ژى سالا (۱۹۸۱) ئى گەھشتىيە گوندى، پرۇزەيىن ئافى ژى سالا (۲۰۰۴) ئى بۇ گوندى ھاتىيە دروستكرن.

گوندى دىر جندى:

ئەف گوندى سالا (۱۹۲۲) ئى ھاتىيە دروستكرن، دكەقىتە دووراتىيا (۲كم) ژ سەنتەرى ئاھىن. رووبەرى عەردى ل فى گوندى دكەھىتە (۲۳۵۰) دۇنەمىن عەردى، ژ وانان (۲۳۳۱) دۇنەم ب كىر چاندنى دەيىن و (۱۹) دۇنەم ب كىرى چاندنى ناھىن^(۴۴). ئافى گوندى پىنگھاتىيە ژ دو پەبقان، پەبقا دىر كو دىرەك ئى ھەبوويە و جندى ئافى كەسەكى بوويە.

پىنگھاتا خەلكى گوندى:

خەلكى گوندى ھەمى كوردن و ئىك بىنەمالن ژ عەشىرەتا كۆچەرەن، ژمارا ئاكنجىيىن وى ل سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۴۲ كەس بوون^(۴۵) و نھا (۱۸۹) سەرۋىكىزان ل گوندى ھەنە.

ئەف گوندى سىن جارەن ل سالىن (۱۹۶۱، ۱۹۷۵، ۱۹۹۱) ئى ھاتىيە كاقىل و وئراكرن.

جەيىن شوينوارى ل فى گوندى:

فى گوندى مەزارەك ب ئافى (مردنا) و دستارىن كەقن بۇ بەرھەمھىنانا ئارى ئى ھەنە، دىسان خرابە گوندىك ژى ب ئافى (خاتۇن) و شكەفتا (ھەمام) ژى لى ھەبە.

ژىدەرىن ئانا گوندى:

فى گوندى كانىيەك ب ئافى كانىيا (مردنا) ئى ھەبە، ھەر ۋەسان كانىيەكا دى يا كەقن ب ئافى (عزرائىل) دناقبەرا گوندى و گوندى ژۇراقادا ھەبوو.

ژىدەرىن ژيارا خەلكى گوندى:

ل سەر چاندنى يە ب تايبەت يا دىمى، مينا گەنم

(گول محەمەد)، يان (گولا رىلى) لى ھەنە، ب قى چەندى ئاقى گوندى دىتە (كانى گولان).

سنوورين گوندى:

باكوورى، گوندىن دۈستەكا و وشتيان.

باشوورى، ئەلقۇش.

رۇزھەلاتى، گوندى باساوا.

رۇزئافايى، گوندى سالەھى.

پىنكھاتا خەلكى گوندى:

خەلكى گوندى ژە شىرەتا كۆچەرەنە ژبەمالىن؛
(بىنەمالا خەلو، بىنەمالا ھەيدەرا، بىنەمالا سىرى و...
ھتە)، ژمارا ئاكنجىين وى ل سالا (۱۹۵۷) ئى ۵۷ كەس
بوون^(۴۷) و نھا (۳۵) سەرۇكخىزان ل گوندى ھەنە
كو دىنە نىزىكى (۲۵۰) كەسان.
گوندى چوار جاران ھاتىبە كافىل و ويرانكىن.

و جەھان و ب خودانكرنا تەرش و كەوالى و چىلان.
سالا (۱۹۷۸) ئى بۇ ئىكەم جار خواندنگەھ ل قى
گوندى ھاتىبە فەكرن، ھىلا كارەبى ژى سالا (۱۹۷۹)
ئى كەھشتىبە گوندى، پرۇزەبى ئاقى دىناقبەرا سالىن
(-۱۹۸۴ ۱۹۸۵) ئى ھاتىبە دروستكرن و مزگەفت سالا
(۱۹۸۱) ئى ھاتىبە فەكرن، نھا ئەف گوندى ژى كەتىبە
د نأف سنوورى بازىرقانىيا فەيدىن.

گوندى كانى گولان:

ئەف گوندى دكەفەتە دووراتىيا (۸كم) ژ سەنتەرى
فەيدىن، ل دووڤ گوتنان سالا (۱۹۰۰) ھاتىبە
ئافاكرن، رووبەرى عەردى ل قى گوندى دكەل عەردى
گوندى وشتيان دكەھىتە (۵۵۷۲) دۈنەمىن عەردى، ژ
وانان (۲۴۱۷) دۈنەم ب كىر چاندنى دەين و (۳۱۰۵)
دۈنەم ب كىرى چاندنى نھىن^(۴۱). ل سەر ئاقى
گوندى ھەكى ديار پىنكھاتىبە ژ دو پەيقان، يا ئىكى
نەو كەلەك كانى ل گوندى ھەنە و يا دووى كەلەك

گوندى كانى گولان

ۋ دەمى گوند ئاقادىكىن، زەتكىنەن وان ھۇستايىن ئافاكىرنى ژ ئەلكويىش (ئەلقۇش) دەينان دا قەسرىن وان ئافاكەن.

سۈۋرەن گوندى:

باكۋورى، جىيىن زاۋا و گوندى ئالۇكا، باشۋورى، ھەردو گوندىن گرى پانى و خرىشنىبا، رۇژھەلاتى، گوندى كەلەبەدرى، رۇژئاقىي، گوندى بازەلانى.

پىكھاتا خەلكى گوندى:

زاۋا پىكھاتىيە ژ سىن بىنەمالىن سەرەكى، ئەو ژى بىنەمالىن (جەجى سەرھانى، سەيد يونسى، حسىن عەلى) و ھەرسى بىنەمال رەين خۇدگەھىنە عەرەبا، بىنەمالا ئىكى دىئىن ئەم د بىياتدا دگەھىنە تاپى (خۇتان) كو دىئىن بىن ژ دىرەزۇرا سۋرىن ھاتىن و ھەردو بىنەمالىن دى خۇدگەھىنە (جەنزەلە- حىنظەلە)، كو ئەو ژى بىن ژ سۋرىا ھاتىن، ژىلى قان مالان چەند مالىن دى ژى لى ھەنە، ۋەكى (زەنون زەھرا، سلىمان دەرويش، خىزما) و بىنەمالا داۋىن ل بەرى نىزىكى سەد سالان چۈۋىنە گوندى ئالۇكا و دگەل خەلكى ۋى گوندى ژىيەنە و كارى چاندنى كرىنە و نھا بوۋىنە خەلكى گوندى ئالۇكا.

ئەف گوندە ساللا (۱۹۸۷) ئى ھاتىبوو ۋىرانكىن، خەلكى ۋى پتر نھال دھۆك و مووسىل ئاكنجىنە، ئىك ژ وان كەسان كو ژمىزە ھاتىيە دھۆكى مالا (جەجى سەرھانى) يە كو ل سەدسالىبا نۆزدى ھاتىنە دھۆكى و كورى ۋى (سەيد داۋد) ل ساللا (۱۹۱۳) ئى ئىك بوو ژ خويىندكارىن خواندىنگەھا ئوسمانى ل دھۆكى و قەسرا ۋى دىن قەسرا كەمبەرلاندى دا بوو.

جەين ديار ل گوندى:

رەيسا كو دكەقىتە سەر باشۋورى گوندى ل سەر رىكا گرى پانى، شىخ بابك ل رۇژھەلاتى گوندى ل سەر نوخىبى گوندى كەلەبەدرى و ۋەسان ديارە كو

جەين بەرنىيى ل گوندى:

بانبا كوردو، بانبا مەلوى، زۇم، زوپرەك، گوندى بشىرى كو خرابەكە ل نىزىكى گوندى، گەلىن بشىرى، گەلىن كوپر، گرى كىرات، كەرا ساڧارا ... ھتە.

ژىدەرەن ئافى ل گوندى كانى و رووبار و سىيانە (بىرن).

ژىدەرەن زاۋا خەلكى گوندى:

ژيانا خەلكى ۋى ل سەر چاندنى يە ب تايىتە يا دىم، مىنا دەخل و دان و نىسك و نۆك و گژىژ و رەزىن مېو و باھىشان.

ساللا (۱۹۷۸) ئى خواندىنگەھ لى ھاتىيە فەكىن، بىرا (سىبا) ئافى ساللا (۱۹۹۳) ئى بۆ ھاتىيە دروستكىن، كارەب ژى ساللا (۲۰۰۷) ئى گەھشىتە گوندى، ھەژى نامازى يە بەرى (مەقلەعا) بەرا لى ھەبوو.

گوندى زاۋا:

گوندەكى شوپىنوارىن كەڧنارە ل بنازا جىيىن زاۋا، ئافى ۋى دىناق ئەتلەسا شوپىنوارىن عىراقى دا ھاتىيە كو گرەكى شوپىنوارى لى ھەبە^(۱۸)، ئەو گر ژى گرى (گرى مېرى) يە گوند دىياتدا بىن نىزىدىيان بوو، ۋەكى ژ زاردەقى مەلا قاسىم كۆچەر ھاتىيە بەيىستىن كو دەمى مېرى كۆرە ساللا (۱۸۳۲) ئى ب سەر دەڧەرى دا گرى، زاۋى ل سىبىرانا (مفرەفا) دھۆك- زاخۇ- مووسىل چۈۋنە بەراھىن و گۈننى ئەم سەيدىن ژ شەجەرا پىغەمبەرى نە، مېرى گۈننى ئەگەر ھوین راست دىئىن و ژ شەجەرا ۋى نە بۇ من ۋى چەندى دىبارىكەن دا ھەۋە خەلات بكەم، پىشنى شەجەرا خۇ بۆ دىباركىن ۋى ژى ھەردو گوندىن دولبىن و زۇراقا دانى، وان ژى ئەو ھەردو گوند قروتنە بەگىن مووسىلىيان و گوندى زاۋا دىناقىمرا سالىن (۱۸۴۰ - ۱۸۵۰) ئى ژ بەگىن مووسىلىيان ب ئافىن عەبدولرحمان بەگ و بەكر بەگ و ھندەك ژ نۇر محەمەدى بىرىكى دھۆكى (۱۹۱۳) ئى مېرىە) ل شىۋونا وان ھەردو گوندان بىن كرى

رۇزھەلاتى، چىيىن زاۋا و گوندى قەسارا (كو نھا بوويە پارچەك ژ دھۆكىن).
رۇزئافىي، دىقەرا سىمىلىنى (گوندى دىلپ).
ل دووف سەررۇمىريا سالا (۱۹۵۷) ئى ۲۲۰ كەس ل فى گوندى ھەبوون^(۵۰).

گرى پانى:

گوندەكى شىۋىنوارىن مەزىن بوويە، نافتى ۋى دىناق ئەنلەسا شىۋىنوارىن عىراقى دا ھاتىيە كو خرابەكى شىۋىنوارى لى ھەيە^(۵۱)، گوند ھاتىوو تەغرىبىكىن و بىوو كۆمەلگەھ ب نافتى (غەدىنايە) و غەشپىرەتا خەدىدى لى ئاكنجىكىن^(۵۲)، پىشتى سەرھەلدانا سالا (۱۹۹۱) ئى دكەتە دىناقبەرا ھەردو دەسەلاتدارىن كوردستانى و حكومەتا عىراقى دا.

سۈۋرىن گوندى:

باكوورى، ھەردو گوندىن بازەلاتى و زاۋا.
رۇزھەلاتى، گوندى خرىشنىا.
رۇزئافىي، گوندى كەبەرتو.

خەلكى فى گوندى ئىزدىنە، ل دووف نامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۳۰۹ كەس ل فى گوندى ھەبوون^(۵۳).

گوندى وشىيان

ئىكە ژ گوندىن كۆچەرەن- تىرەيا ئەرتووشىيان سەر ب ناحيا قەيدىن- قەزا سىمىلىنى. مينا گوندىن دۇستەكا، كانى گولان، تلخىش، سالەھىن ل ژىر دەستەھالانا شىخىن بىرىكا بوون، گوندى وشىيان دكەقىتە سەر توخىيى ھەردو غەشپىرەتىن مزوورى و كۆچەرەن.

سۈۋرىن گوندى:

باكوورى، گوندىن ھىنىتى و ئەفرىكىن
باشوورى، گوندىن سالەھىن و كانى گولان
رۇزھەلاتى، گوندىن مزوورىانە مينا پاسەوا، پىرمووس و بىتاسى

ئەقە گۆرى شىخەكى ئىزدىيانە و بەرەكى گەلەك مەزىن ل سەر، ھەرەسان شەش گەلى ل پىشتا زاۋا ھەنە و ھەر ئىك لى بىنەمالەكى يە، ئەو ژى گەلىن شەممە، گەلىن عاسى، گەلىن توخوب، گەلىن خەجانى، گەلىن كونرۇقى، و گەلەكى دى ل سەر سىنوورى گوندى ئالۇكا.

زىدەرى ئاقا گوندى:

ل بەرى بىرەكا ئاقا تەحل لى ھەبوو، لى ل سالا (۱۹۷۰) ئى بىرەكا ئىرتىۋازى بۇ گوندى ھاتە كۆلان و ئافەكا زۇر و شىرىن لى دەرگەت كو نافت و دەنگىن خۇ ل دەور و بەران ھەبوو.

زىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

خەلكى ۋى ل بەرى پىر مژوولى چاندن و خودانكرنا تەرش و كەۋالى بوون، نھا ژى ھەر ۋى كارى دكەن و خانىيىن پلاستىكى و ھەوزىن ماسىيان ژى لى ھەنە، ژىلى كو ھندەك ژى موۋچەخۇر و كاسىكارن^(۵۴).

گوندى ئالۇكا:

ئەف گوندە دكەقىتە سەر رىكا نافدەۋلەتى تىركىيا- عىراق و گەلەك جاران خەلكى غەشپىرەتا گۇيان ب رەنگەكى بەرەخت لى ئاكنجى دىبوون، ھەرد لى شىخىن بىرىكاپە و ب تايەت لى شىخ نور محەمەدى و شىخ غوبەيدى كورى شىخ نور محەمەدى (۱۹۵۴ ئى مرىيە) دەمى ئەندامى پەرلەمانى عىراقى خانىيەكى مەزىن لى ئافاكرىوو و ئەو شىا چەند بىنەمالىن زاۋىيا ۋەكى جۇتیار بىنەتە سەر گوندى ب تايەت ئەف كەسىن لى ھەرد، ژ وانان مالا ئەحمەد مەستو، مالا سولتان غەبىوللاى و مالا خزىما و مالا زەنون زەھراى، ل داۋىيا سالىن ھەشتىيان گوند كەتبوو بەر ھەۋىن ۋىرانكرنى.

سۈۋرىن گوندى:

باكوورى، سىرئانا دھۆك- مووسل- زاخۇ.
باشوورى، ئاقارى ھەردو گوندىن بازەلاتى و زاۋا.

رۇزئافاي، گوندى دۈستەكا

دۈنەمە^(۵۰)، زيانا خەلكى ۋى ل سەر پەزى و خودانكرنا تەرش و كەوالى بوو، ھەروەسان ل سەر چاندنا دىمى زى مينا گەنم و جەھ و نىسك و نۆكان.

پىكھاتا خەلكى گوندى:

خەلكى گوندى كۆچەرىن ئەرتووشى نە، ل دووف نامارا سالا (۱۹۵۷) ئ ھۇمارا خەلكى گوندى ۱۶ كەس بوون^(۵۱) و نھا ل دووف زانىارىن رىشەبەرىيا ناحيا فەيدىن بۇ سالا ۲۰۱۱ ئ ۱۵ خىزان ل گوندى دژىن. ژ بلى كۆچەران ھندە مالىن ھىتتىيان زى لى ھەبوون و بەرى فەرمانا فەللا ھندەك مالىن وان زى لى ھەبوون.

ژىدەرىن ئافا گوندى:

قى گوندى كانىبەكا خۇش يا ئافى ل رۇزھەلاتى گوندى بۇ قەخوارنى ھەبوو، دىسان ئىكا دى ل ژىرىيا گوندى زى ب ئافى ئافا شۇرئ بۇ پەزى و چاندنى ھەبوو.

جەين بەرىياس ل گوندى:

جەند جەين ديار لى ھەنە، ۋەك: چىيىن ئاغاي، گەلىن كافران، گەلىن نىزگزا، گرى ب كىرات، كۆرە سىلكى، بەرى كەلشتى، گەلىن ھجرئ.

گۆرستانەكا كەفن ب ئافى (پىرى خەلات) ل گوندى ھەيە، دبىت يا ئىزدىيان بىت چونكى موسلمان مرىن خۇ ل وىرى نا قەشىرن و مرىن خۇ ل ھندە گوندىن دى قەدشئىن^(۵۱).

ژىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

گوند سەر ب كەرتى چاندنى ۱۴ كانى گولانە، رووبەرى عەردى ۋى يى بكىر چاندنى دەيت ۱۱۹۷

چەند گوندەكىن دى ب ئافىن قاھىرە (ئافايە)، باختمى (ئافايە)، جىدىكا (ئافايە)، سىتكى (ئافايە) قىغ (ئافايە)، مىلخىن (ئافايە)، كوزىلى (ئافايە) و كانى شىنى (ئافايە) ل سنوورى ناحىن ھەنە لى ب مخابىنى قە نە زانىارى دەربارە ۋان گوندان دەست مەكەتن، نە زى كەسەك دەست مە كەت زانىارىيان ل دور وان گوندان كۆمكەت.

ژىدەر و پەراۋىز:

۱. زانىارىن ناحيا فەيدىن ب ھارىكارىيا بەرىزان جەجى مەغسو، سوزدار رەشىد نەرمو، د. فەرسەت مەرى، جەجى جەغفر، رىشەبەرىيا ناحىن، لىنى چاندنى ل ناحىن ھاتىنە كومكرن و ژ ئالىن دەستەيا ئىنسكلۇپىدىيائى ھاتىنە بەرھەشكرن و دەولەمەندكرن ب زانىارى و ژىدەرىن دىتر.
۲. پىزانىن عەردى ژ ھۇبا چاندنا فەيدىن ھاتىنە ۋەركرتن.
۳. زانىارى ژ رىشەبەرىيا نامارا پارىزگەھا دھۆكى ھاتىنە ۋەركرتن.
۴. د. عەبدوللا غەفور، گوندەكانى باشوورى كوردستان لئە سەرمىرى داتىشتوانى عىراقدا- ۱۹۵۷، (ھەولئىر، ۲۰۰۵)، دەزگاي ئاراس، بپ ۵۵.
۵. خضر دوملى، فەيدىن (فايدە) والاسطورة الضائعة، كۇفارا دھۆك، ژمارە ۲۰، سالا ۲۰۰۳، بپ ۷۵.
۶. مديرية الآثار العامة، اطلس المواقع الأثرية في العراق، (بغداد، ۱۹۷۶).
۷. ھەمان ژىدەر.
۸. خضر دوملى، فەيدىن (فايدە) والاسطورة الضائعة، ژىدەرى بەرى، بپ ۷۳.
۹. پىزانىن عەردى ژ ھۇبا چاندنا فەيدىن ھاتىنە ۋەركرتن.
۱۰. دكتور عەبدوللا غەفور، گوندەكانى باشوورى كوردستان ... بپ ۵۵.